LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	245 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 1 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3849

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉՈՐՍ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐԸ ՅԱՋՈՂԵՑԱՆ ՓՐԿԵԼ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՆ ՊԱՐՊՈՒՄԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ, ԵՒ ՊԻՏԻ ՎԵՐՋԱՆԱՅ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10ԻՆ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԳԾՈՒԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25, ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ ՄԻՋՈՑԱՒ

Խաղաղութի՜ւն ամենեցուն... Չորս ջոջերը,— Չէյմպըլէն, Հիթլէր, Մուսոլինի եւ Տալատիէ, որոնք ժողովի հրաւիրուած էին Միւնիխի մէջ, հինգշաբթի օր, յաջողեցան համաձայնութիւն գոյացնել գերմանեւչեխ տագնապի մասին, փարատելով պատերազմի մղձաւանջը :

Ինչպէս բացատրած էինք երէկ, Միւնիխի խորհրդակցութեան լուրն իսկ ընդհանուր սփոփանք պատճառեց ամբողջ աշխարհի մէջ, որ մէկ շաբաթէ ի վեր մատնուած էր խոր անձկութեան մը։ Իսկ երբ հեռագրական գործակալութիւնները հաղորդեցին համաձայնութեան աւետիսը, կարծես նոր լոյս ծագեցաւ աշխարհի վրայ։ Արդարեւ, երբեք այսքան սուկում պատճառած չէր պատերազմի հեռանկարը, մանաւանդ հիմա, երբ աննախընթաց պատերազմ մը կը ներկայացնէին սպառազինութիւնները, գիտութեան ամէնէն հրէշային հնարքներով,— քիմիական, կազային եւն. :

Ջանանք ամփոփել օրուան լուրերը, օգտուելով բոլոր աղբիւրներէն.—

Հիթլէրին հրաւէրին վրայ, չորս վարչապետները անմիջապէս ճամբայ ելան դէպի Միւնիխ։ Մուսոլինի գիշերուան ժամը 6ին մասնաւոր կառախումբ մը նստաւ ընկերակցութեամբ իր արտաքին նախարարին, կոմս Չիանոյի։ Չէյմպըլէն օդանաւ մը նստաւ ժամը 7.50ին, միասին առնելով իր խորհրդականը, Սըր Հորէյս Ուիլսըն — ան որ մասնաւոր նամակ մը տարած էր Հիթլէրի — արտաքին նախարարութեան երեք պաշտօնատարներ եւ իր անձնական քարտուղարը։ Պ. Տալատիէ նոյնպէս օդանաւ նստաւ ժամը 8.45ին, ընկերակցութեամբ իր դիւանապետին, արտաքին նախարարութեան ընդհ. քարտուղար Լէժէի եւ Եւրոպայի գործերու ընդհ. տնօրէնին։ Ժամը 9.25ին Մուսոլինի գերմանական սահմանագլուխը հասնելով, դիմաւորուեցաւ Հիթլէրի կողմէ, որ մասնաւոր կառախումբը նստաւ եւ երկու վարչապետները մէկուկէս ժամ խորհրդակցեցան, մինչեւ Միւնիխ։ Երկուքը քաղաք հասան ժամը 11ին եւ դիմաւորուեցան մարաջախտ Կէօրինկի եւ Պերլինի իտալական դեսպանին կողմէ։ Մուսոլինի Քարլ իշխանին պալատը գնաց։ Քիչ վերջը հոն հանդիպեցաւ Հիթլէր, եւ երկուքը մէկ նոր խորհրդակցութիւն մը կատարեցին :

Պ. Տալատիէ Միւնիխ հասաւ ժամը 11.14ին, դիմաւորուելով Գերմանիոյ արտաքին նախարարին եւ Պերլինի ֆրանսական դեսպանին կողմէ։ Չէյմպըլէն հասաւ ժամը 11.57ին։ Տալատիէ Պերլինի դեսպանին հետ խորհրդակցելէ վերջ, ունկնդրութեան ընդունեց մարաջախտ Կէօրինկը :

Ժամը 12.30ին չորս վարչապետները եւ իրենց խորհրդականները հաւաքուեցան Հիթլէրի մասնաւոր բնակարանը, եւ նախաճաշ ըրին, միեւնոյն ատեն խօսակցելով օրուան տագնապի մասին։

Ժամը 12.45ին սկսաւ բուն խորհրդակցութիւնը, տեւելով երկու ժամ : Չորս վարչապետները առիթ չունեցան առանձին խօսակցութիւններ կատարելու :

Ժամը 3ին (հինգշաբթի կէսօրէն վերջը) բաժնուեցան, բացի Մուսոլինիէն եւ Հիթլէրէն։ Այս վերջինը իր մասնաւոր յարկաբաժնին մէջ ճաշի հրաւիրած էր իր գինակիցը։ Այդ պահուն Չէյմպըլէնի հետ էր Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, իսկ Պ. Տալատիէ մինակ՝ ֆրանսական պատուիրակութեան հետ :

Ժամը 4ին Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարին քարտուղարը եւ Պերլինի չեխական դեսպանը Միւնիխ հասնելով, Պ. Տալատիէի յանձնեցին ծանուցագիր մը, որով չեխական կառավարութիւնը կը յայտնէր իր տեսակէտները։ Քարտուղարը ներկայացաւ նաեւ անգլիական պատուիրակութեան, նոյն պաշտօնով։ Կը հաստատուի թէ Անգլիոյ վարչապետը ինք թելադրած էր որ չեխական կառավարութիւնը ներկայացուցիչներ ղրկէ, ի հարկին խորհրդակցելու համար :

Ժամը 4.30ին ժողովը վերսկսաւ, տեւելով մինչեւ 8։ Յետոյ ընդհատուեցաւ ճաշի համար, վերսկսելու համար ժամը 10ին։ Ուրեմն, առաջին օրը աւելի քան վեց ժամ խորհրդակցած եղան չորս վարչապետները, եւ սկզբունքի կէտերու մասին համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, ստորագրուեցաւ գիշերուան ժամը 12.30ին։

Համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը

Տակաւին պաշտօնական գեկոյց չհրատարակուած, Փարիզի, Լոնտոնի, Պերլինի, Հռոմի եւ ուրիշ երկիրներու հեռագրական գործակալութիւնները արդէն կը հաղորդէին համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը։ Ահաւասիկ անոնց ամփոփումը.—

1. Չեխոսլովաքիոյ այն շրջանները ուր անվիճելի է գերմանական մեծամասնութիւնը (50 առ հարիւր կամ աւելի), պիտի պարպուին եւ աստիճանաբար Գերմանիոյ պիտի յանձնուին հոկտեմբեր 1ին (այսօր, շաբաթ) մինչեւ հոկտեմբեր 10, հսկողութեամբ Անգլիական Լեգէոնին կամ միջազգային զօրագունդի մը (անգլիացի, ֆրանսացի եւ իտալացի) ։

Այս զինուորները պարզ գլխանոցներ պիտի դնեն եւ ոչ թէ պողպատէ սաղաւարտներ :

2. Այն շրջաններուն մէջ ուր Գերմանները մեծամասնութիւն չեն կազմեր, կամ Չեխերը կ'ուզեն պահել ազգային եւ տնտեսական պատճառներով, միջազգային յանձնաժողով մը պիտի կազմուի, վէճերը քննելու եւ լուծելու համար :

3. Այս միջազգային յանձնաժողովին մէջ ներկայացուցիչներ պիտի ունենան Չեխոսլովաքիա, Անգլիա, Գերմանիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա։ Ուրիշ խօսքով, հանրաքուէ պիտի չկատարուի այս վիճելի շրջաններուն մէջ։ Յանձնաժողովը պիտի վճռէ թէ այդ շրջաններէն ո՛րը Գերմանիոյ պէտք է յանձնուի, ո՛րը Չեխոսլովաքիոյ։ Որոշումները վերջնական պիտի ըլլան եւ ճշդուած շրջանները պէտք է յանձնուին նոյեմբեր 25էն առաջ, երբ պիտի գծուին Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները եւ Գերմանիա ստացած պիտի ըլլայ իրեն ձգուած հողերը։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՅՈՒԶԷ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ԵՒ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Խորհրդակցութեանց ընթացքին, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետները ջանացին ընդունիլ տալ անգլեւֆրանսական ծրագիրը, այլ մանաւանդ ապահովել Գերմանիոյ երաշխաւորութիւնը, չեխական նոր պետութեան մասին։ Այդ միջոցին Մուսոլինի առաջ քշեց Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի պահանջները, եւ Հիթլէր առիթէն օգտուեցաւ, յետաձգելու համար երաշխաւորութեան խնդիրը։ Բայց խիերջոյ հաւանութիւն յայտնեց, պայմանաւ որ անյապաղ գոհացում տրուի Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի պահանջներուն։

Հինգշաբթի օրուան բոլոր ժողովներուն մէջ, չորս վարչապետները ամփոփուեցան միայն չեխական հարցին վրայ, յաջորդ օրուան ձգելով ընդհանուր եւրոպական խնդիրները։

Անգլիական եւ ամերիկեան թերթերու թղթակիցները կը գրեն թէ Պ. Տալատիէ եւ ֆրանսական պատուիրակութիւնը ճաշի ատեն ջերմապէս գնահատեցին Հիթլէրի ցոյց տուած գործնական ոգին, վիճաբանութեանց ընթացքին, ինչպէս եւ Մուսոլինիի հաշտարար ջանքերը, իբրեւ միջնորդ մէկ կողմէ Գերմանիոյ եւ միւս կողմէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ :

Մթնոլորտը այնքան նպաստաւոր էր որ, իրազեկներ կը հաւատեն թէ չորսերու խորհրդակցութիւնը ոչ միայն պիտի լուծէ չեխական տագնապը, այլ եւ խաղաղութեան երկար շրջան մը պիտի բանայ, հարթելով ուրիշ միջազգային կնճիռներ որոնք տարիներէ ի վեր կը նեղեն Եւրոպան։ Այդ խնդիրները քննուեցան երէկ, ուրբաթ առտու, չորս վարչապետներուն բաժանումէն առաջ։ Այդ առթիւ կատարուած խորհրդակցութիւնը կը յիշեցնէր Մեծ Պատերազմէն վերջը գումարուած միջազգային խորհրդաժողովները։ Իրազեկներ կը հաւատեն թէ օրակարգին վրայ կը գտնուէին մասնաւորապէս Սպանիոյ խնդիրը եւ անգլեւիտալական համաձայնութեան գործադրութիւնը :

Միջանկեալ ըսենք որ չորս վարչապետները ջերմ ընդունելութեան արժանացան Միւնիխի մէջ։ Բոլոր պատուիրակութիւնները մասնաւորապէս կը գնահատէին Մուսոլինիի պայծառատեսութիւնը եւ Չէյմպըլէնի անդուլ ջանքերը, այնպիսի պահու մը երբ անխուսափելի կը համարուէր համաշխարհային պատերազմը :

Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը մասնաւոր դեր մը կը վերագրեն նաեւ մարաջախտ Կէօրինկի։ Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, որ միեւնոյն ատեն քառամեայ ծրագրին դիկտատորն է, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է.

— «Երբ չորս մեծ պետութեանց վարչապետները քով քովի կուգան այսպէս, չեն կրնար բաժնուիլ առանց համաձայնութեան մը յանգելու։ Անձնական շփումներու շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ քանի մը ժամէն գլուխ հանել շատ աւելի գործ, քան ինչ որ պիտի կատարուէր դիւանագիտական խորհրդակցութիւններով, ամիսներու ընթացքին։ Ահա պերճախօս օրինակ մը անձնական խօսակցութեանց »:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց որուն համաձայն կարգ մը նիւթերու եւ մասնաւորապէս ամէն տեսակ հանածոներու, կաշիներու և հիւսուածեղէններու արտածումը կարելի է արտօնել միայն փոխարժէքը ոսկեդրամ վճարելու պայմանով։ Այս տնօրինութեամբ, կ'արգիլուի յիշուած նիւթերու արտածումը դէպի Գերմանիա ։

ՉՈՐՍ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐԸ ՄԵԿՆԵՑԱՆ ԵՐԷԿ ՆՈՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՆՔԵԼՈՎ

Չորս վարչապետները իրենց գործը լրացուցած ըլլալով, Միւնիխէն մեկնեցան երէկ, ուրբաթ։ Պ. Տալատիէ օդանաւ նստաւ ժամը 1ին, նոր տեսակցութիւն մը ունենալով մարաջախտ Կէօրինկի հետ :

Միեւնոյն ատեն հրատարակուեցաւ կնքուած համաձայնութեան բնագիրը։ Ինչպէս գրած ենք, գերմանական շրջաններուն պարպումը պիտի սկսի այսօր, շաբաթ, 1 հոկտեմբեր, վերջանալով հոկտեմբեր 10ին։ Մինչեւ հոկտ. 28 արձակուած պէտք է ըլլան գերման եւ չեխ բանտարկեալները :

Ամէնէն ուշը մինչեւ նոյեմբերի վերջը քուէարկութիւն պիտի կատարուի վիճելի շրջաններուն մէջ։

Դեկտեմբեր 29ին չորս վարչապետները նորէն ժողով պիտի գումարեն, կարգադրելու համար լեհ եւ հունգար փոքրամասնութեանց խնդիրը, եթէ մինչեւ այն ատեն համաձայնութիւն գոյացած չըլլայ Փրակայի հետ :

*** Պ. Տալատիէի վերադարձէն անմիջապէս վերջը, նախարարական խորհուրդը ժողով գումարելով, պիտի քննէ զօրակոչի ենթարկուած 2, 3 եւ 8 թիւ պահեստիներուն արձակման խնդիրը։

*** Մուսոլինի անմիջապէս Հռոմ վերադարձաւ, իսկ Չէյմպըլէն մեկնելէ առաջ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, ընդհանուր հարցերու մասին։

Մոսկուայի մէջ չորսերու խորհրդակցութիւնը կը նկատեն սկիզբը Ազգ. Միութեան մեկուսացման, զայրոյթ յայտնելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դէմ :

Չեխական կառավարութիւնը նախապէս հաւանութիւն յայտնած էր

Պէտք է խոստովանիլ որ չեխական կառավարութեան բռնած դիրքն ալ մեծապէս դիւրացուց համաձայնութիւնը։ Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուցիչները ծանուցագիր մը ուղղած էին, որ կ'ըսէր.

— «Չեխական կառավարութիւնը պատրաստ է նոր զոհողութիւններ ստանձնելու, Գերմանիոյ ձգելով այն շրջանները ուր աւելի քան յիսուն առ հարիւր կը կազմեն Գերմանացիները։ Բայց կը խնդրէ նշանակել այնպիսի սահմաններ որ չեխական պետութիւնը կարենայ պահպանել իր գոյութիւնը եւ պաշտպանութիւնը։ Չեխական կառավարութիւնը չի կրնար ընդունիլ հանրաքուէ մը այնպիսի շրջաններու մէջ որոնք չեխական մեծամասնութիւն մը կը կազմեն կամ ամբողջովին չեխական են, ինչպէս կը պահանջէ Գերմանիա զինուորական նկատումներով։ Չեխական կառավարութիւնը կ'ընդունի պայմանաժամերու նշանակումը, վերջնական կարգադրութեան համար։ Այս բոլոր գործողութիւնները կրնան լրանալ դեկտեմբեր 15ին, բայց կարգադրութիւն մը կարելի է մինչեւ հոկտեմբեր 31։ Չեխական կառավարութիւնը կ'ընդունի նաեւ հսկողութիւնը միջազգային յանձնաժողովի մը եւ Բրիտանական Լեգէոնին միջոցաւ, ինչպէս եւ անգլիական զօրքով գրաւումը՝ վիճելի երկրամասին Գերմանիոյ յանձնումէն առաջ։ Կը հաւանի բանակցութիւններ կատարել զօրքը ցրուելու եւ իր զինուորները ետ կանչելու կամ իր կնքած դաշնագիրներու վերաքննութեան մասին։ Բայց, իր իսկ, ինչպէս եւ Չեխերու եւ ռամկավար գերման փոքրամասնութեան եւ Հրեաներու պաշտպանութեան համար, չի կրնար պարպել, զօրացրում կատարել կամ լքել ամրութիւնները, սահմաններու գծումէն, ժողովուրդներու փոխանակութենէն եւ միջազգային երաշխաւորութեանց ապահովումէն առաջ։ Չեխական կառավարութիւնը պատրաստ է փութացնելու այդ բանակցութիւնները եւ որ եւ է պարագայի մէջ չուզեր ուշացնել վերջնական կարգադրութիւն մը, որուն համար միանգամընդմիշտ որոշումներ տուած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խորհուրդով եւ բազմաթիւ հեռագրական կոչեր ուղղուած են պետութեանց վարիչներու կողմէ, առաջնորդութեամբ նախագահ Րուզվէլթի ։ Այս տագնապալի պահուն, չեխական կառավարութիւնը քաղաքակրթութեան եւ աշխարհի խաղաղութեան շահերը կը գերադասէ իր ժողովուրդին տառապանքներէն եւ վճռած է կատարել զոհողութիւններ որոնք երբեք խլուած չեն չպարտուած ժողովուրդէ մը, այսքան կեդրոնացեալ ճիգերով։ Հետեւաբար, իրաւունք ունի պահանջելու որ միւս կողմն ալ հասկացողութեան տրամադրութիւն յայտնէ Եւրոպայի եւ աշխարհի խաղաղութեան համար։ Եթէ բանակցութեանց այս շրջանին մէջ ձախողանք մը պատահի, չեխական կառավարութիւնը կ'առաջարկէ որ ամբողջ վէճը յանձնուի միջազգային խորհրդաժողովի մը քննութեան կամ նախագահ Րուզվէլթի իրաւարարութեան ։ Չեխական կառավարութիւնը ամբողջովին պատրաստ է ընդունելու այսպիսի կարգադրութիւն մը»:

*** Բրիտանական Լեգէոնը, որուն կրնայ յանձնուիլ պարպուելիք շրջանին հսկողութիւնը, ունի 500,000 անդամ եւ արդէն իսկ պատրաստած է 50,000 հոգի, անմիջապէս գործի անցնելու համար իբրեւ չէզոք զինուոր, երբ ձեռնարկուի սահմանագծումի գործողութեանց։ Զատուած 50,000 լեգէոնականները հատընտիր զինուորներ են, քաղաքային հագուստով եւ իրենց յատուկ խորհրդանշաններով։ Անդամներէն ոչ մէկը զինուած պիտի ըլլայ, երբ գործի ձեռնարկէ։ Պարզապէս պիտի ծառայեն իբրեւ քաղաքային ոստիկանութիւն։ Լեգէոնին նախագահը երկուշաբթի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՅԼԱԶԱՆ ՈՒ ԾԱՆՐ ՀԱՐԿԵՐ

Տուր, տուր, տուր...

Բ.

Սխալ է կարծել թէ փոքր արհեստաւորներու վերջին գործադուլը բացառիկ երեւոյթ մըն է, եւ թէ միւս առեւտրականները գոհ ու խաղաղ են: Գործադուլը ընդհանուր է եւ կը շարունակուի տարիներէ ի վեր: Միայն թէ լուռ է, չի պօռթկար, ներսէն կը բանի, որովհետեւ Թուրքիոյ մէջ ոճիր է պօռթկումը, հոգ չէ ամէնէն անմեղ ձեւին տակ: Եւ փոքր արհեստաւորներէն ոմանք շատ սուղ պիտի վճարեն իրենց ելոյթը: Այսպէս, ոստիկանութիւնը հիմակուընէ սկսած է գործել, եղածը խափանարարութիւն (սապօթաժ) համարելով:

Յետոյ, ինչպէս պիտի տեսնենք, այդ «փոքր արհեստաւորներէն» շատերը մեծ հաստատութիւններ են իրականին մէջ եւ տուրքերու անտանելի բեռն է որ ստիպած է զիրենք փոքրանալ...

X

Նախ ըսենք որ Պոլիսն է կառավարութեան գլխաւոր հարկատուն, երկրորդը Իզմիրն ըլլալով: Իր մօտ 600 հազար բնակչութեամբ, այդ քաղաքը միայն հինգ միլիոն ոսկի կը վճարէ Քաղաքապետութեան: Ալ կրնաք հետեւցնել պետութեան տուած տուրքին քանակը: Որովհետեւ, ճարտարարուեստ ըսուածը գլխաւորաբար Պոլսոյ մէջ է: Դարձեալ հոս են դրամատուները, մեծ ընկերութիւնները, մեծ վաճառատուները եւն.:

Արդ, այս քաղաքը գրեթէ տուրք չէր վճարեր Ապտիւլ Համիտի օրով, իբրեւ մայրաքաղաք, իբրեւ առանձնաշնորհեալ:

Սահմանադրութեան շրջանին ալ մեծ բան մը չէր տար: Կար միայն թէմէթթիւ կոչուած շահատուրքը որ նախ շատ չէր, յետոյ չէր գանձուեր կանոնաւոր կերպով:

Տուրքի բուն դրութիւնը սկսաւ 1926ին, քէմալական վարչաձեւին հաստատումէն երեք տարի յետոյ: Ուխտած ըլլալով փոխառութիւն չընել, ափ չբանալ օտարին, վարչապետ Իսմէթ փաշա հնարեց տուրքերու ամբողջ շարք մը, սկսեալ շահատուրքէն (զազանճ վերկիսի) մինչեւ սպառման, զբօսանքի եւ այլ տուրքեր:

Գլխաւոր փոփոխութիւնը այն եղաւ որ, պետական պաշտօնեաները թէ մասնաւոր հաստատութեանց ծառայողները ենթարկուեցան ծանր տուրքերու:

Ասկէ զատ, առեւտրականներու տուրքը թէ ծանրացաւ եւ թէ բարձրացաւ, ծնունդ տալով ուղղակի կործանարար չարաչարութեանց:

Բայց խօսինք աւելի մանրամասնօրէն եւ օրինակներով, որպէսզի կացութիւնը երեւան գայ իր ամբողջ մերկութեամբ:

X

Ներկայիս գանձուող տուրքերը հետեւեալներն են.—

1. Շահատուրք (զազանճ վերկիսի):

2. Տագնապի տուրք (պուհրան վերկիսի):

3. Հաւասարակշռութեան տուրք (միւվազէնէ վերկիսի):

4. Սաւառնակի տուրք:

Այս չորս տուրքերուն ենթակայ են պետական պաշտօնեաները եւ բոլոր մասնաւոր հաստատութեանց ծառայողները:

Մանրամասնօրէն չներկայացնեմ համեմատութիւնները, որովհետեւ շատ բարդ են: Մէկ տուրքը կը գանձեն ամբողջ թոշակին վրայ, յետոյ կը հանեն զայն եւ մնացեալին այսինչ համեմատութիւնը կ'առնեն, եւն.: Կատարեալ լաբիւրինթոս մը, զոր կարծես դիտմամբ ստեղծած են, որպէսզի հարկատուն չկարենայ ելլել մէջէն եւ ելմտական պաշտօնեան ուզածին պէս հաշուէ ու գանձէ:

Միայն ըսեմ թէ պաշտօնեայ մը իր թոշակին մօտաւորապէս ՄԷԿ ԵՐՐՈՐԴԸ տուրք կուտայ: Եւ այս՝ ամէն ամիս: Օրինակ, 100 ոսկի ամսականով կը ծառայես դրամատան մը, խանութի մը կամ դպրոցի մը մէջ: Պարտաւոր ես ամիսը 30—33 ոսկի տուրք վճարել:

Եւ նկատի առնելով այն հաւանականութիւնը որ ծառայողը կրնայ հեռանալ առանց հարկը վճարելու, կառավարութիւնը պայման դրած է որ գործատէրը տուրքը վար դնէ թոշակէն եւ ամէն ամիս յանձնէ իրեն մասնաւոր ցանկով մը (պօռտրօ): Եթէ յանձնումը չկատարէ օրին, կը դատապարտուի տուգանքի մը որուն համեմատութիւնը հարիւրին 10էն մինչեւ 300ի կը հասնի, տուրքին համաձայն:

Կրնաք երեւակայել վիճակը պաշտօնեաներուն եւ ծառայողներուն, որոնք յաճախ 20—30 ոսկի թոշակ կը ստանան: Խեղճ մարդիկը ստիպուած են իրենց այս ողորմելի վաստակին մէկ երրորդը տալ պետական սնտուկին, եւ մնացեալով ընտանիք ապրեցնել:

Եւ որովհետեւ մնացեալը չի բաւեր, շատ մը հաստատութիւններ կը ստիպուին քիչ ներկայացնել թոշակները, 50ի փոխարէն՝ 30, 20ի փոխարէն՝ 10, եւն.: Եւ բնականաբար չարաչար կը տուժեն, երբ խնդիրը երեւան գայ: Իսկ խնդիրը միշտ երեւան կուգայ, քանի որ մատնութիւնը միս ու արիւն դարձած է այս երանելի հանրապետութեան մէջ: Ծուռ նայէ պաշտօնեայիդ, եւ ան յաջորդ օրը կը մատնէ քեզ, որովհետեւ կառավարութիւնը լրատուներուն կուտայ գանձած տուգանքներուն հարիւրին 25ը, համաձայն մասնաւոր օրէնքի մը, այսինքն պաշտօնապէս:

Զատ օրինակներ որոնք հազարներով են: Միայն ըսեմ թէ ճէշդ այդ ձեւով է որ վերջերս 27,000 ոսկի տուգանքի դատապարտուեցաւ Բերայի Հայոց Թաղականութիւնը: Որպէս թէ Թաղականութիւնը ժամանակին պակաս ցոյց տուած է քանի մը պաշտօնեաներու թոշակները:

Զմոռնամ յիշելու թէ տուրքի մաքսանենգութիւնը ամէնէն մահացու մեղքն է, եւ հետեւաբար շատ ծանր պատիժի ենթակայ: Ընդամէնը 300 ոսկի պակաս տուրք վճարէ, եւ արդէն տուգանքդ կը բարձրանայ 10—15 հազար ոսկիի:

X

Չկարծէք թէ 100 ոսկի ամսականով պաշտօնեան կ'ազատի, երբ ամիսը 30-33 ոսկի վճարէ: Կան նաեւ այլ տուրքեր, սկսեալ կալուածատուրքէն մինչեւ ճամբու տուրքը, աղբի ու լուսաւորութեան տուրքը, պահապանի տուրքը, եւն., եւն.: Ասոնցմէ զատ Կարմիր Մահիկի եւ Հալք կուսակցութեան նման կիսապաշտօնական հաստատութիւններ ալ կուգան եւ որոշ գումարներ կը պահանջեն պարբերաբար:

⁂

Գանք հիմա մեծ ու փոքր առեւտրականներուն եւ արհեստաւորներուն:

Ասոնք ամսական որոշ գումար մը չեն տար, այլ իրենց շահուն համաձայն տուրք կը վճարեն:

Երեւութապէս՝ արդար ձեւ: Որքան շահիս՝ այնքան շատ կուտաս: Եթէ չշահիս՝ բնաւ չես տար:

Իրականութիւնը բոլորովին տարբեր է:

Նախ ստիպուած ես հաշիւ պահել կրկնատոմարի դրութեամբ, ի հարկին մասնաւոր հաշուակալ մը ունենալով, մնայուն թէ այցելու: Ասկէ զատ՝ պէտք է խնամով պատրաստել հասոյթի եւ ծախքի բոլոր փաստաթուղթերը, ի հարկէ բոլորին ալ վրայ դրոշմաթուղթ փակցնելով:

Երկրորդ՝ ամէն տարի Յունիսին (ելմտական տարեգլուխ) պարտաւոր ես աշխատանքի արտօնագիր (իւնվան թէզքէրէսի) առնել, ի հարկէ ցնծալով փոխարժէքը, որ 1 ոսկիէն 25 ոսկի է, համաձայն հաստատութեան աստիճանին: Եթէ օր մը ուշանաս, քառապատիկը տուգանք կը վճարես:

Երրորդ՝ ամէն տարի հաշուեկշիռ (պիլանչօ) պիտի ներկայացնես ելմտական ճիւղին, վրան քանի մը ոսկիի դրոշմաթուղթ փակցնելով: Ուշացումի պարագային՝ նորէն տուգանք:

Ենթադրենք որ տարեկան 1200 ոսկի շահ ցուցուցած ես: Հարկահաւաք պաշտօնեան կուգայ եւ կը գանձէ օրինական սակը, որուն մէջ են ամսականներուն վճարած չորս տուրքերն ալ:

Կուտաս 3—400 ոսկի եւ շունչ կ'առնես: Բայց մի աճապարեր: Մէկ, երկու, յաճախ երեք չորս տարի յետոյ կուգայ կառավարական քննիչը եւ կը քննէ գումարներդ: Որքան ալ անթերի ըլլան հաշիւներդ, անկարելի է որ քննիչը պակաս մը չգտնէ: Մանաւանդ երբ քրիստոնեայ ես:

Եթէ ճարպիկ ես, կամ եփուն (փիշմիշ), ինչպէս կ'ըսեն Թուրքերը, կը յարմարիս քննիչին հետ, տալով կլործօն մը որ 100 ոսկիէն պակաս չըլլար: Բայց հարիւրին 90ը չեն դիմեր այս ձեւին, որ կրնայ մինչեւ բանտը տանիլ ենթական, միաժամանակ շատ ծանր տուգանքներու ենթարկելով զայն:

Քննիչը կ'երթայ եւ ահա քանի մը ամիսէն կուգայ պաշտօնական զեկուցում մը: Տոմարներդ անկանոն գտած ըլլալով, քննիչը ՁԵՂԵԱԼ ՆԿԱՏԱԾ Է ԶԱՆՈՆՔ, եւ ԻՆՔԸ ԲԱՑԷՆ ԳՆԱՀԱՏԱԾ Է ՁԵՐ ՇԱՀԸ, գտնելով որ դուն տարեկան շահած ես ոչ թէ 1200 այլ 12,000 ոսկի, տասն անգամ աւելի: Հետեւաբար պէտք է վճարել 3—4000 ոսկի, առաւել հարիւրին 20, իբրեւ տուգանք անկանոն տոմարակալութեան, ինչպէս կը տրամադրէ շահատուրքի օրէնքը:

X

Թերեւս գայթակղիք, հարցնելով թէ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ հաստատութեան մը շահը այնքան քմահաճօրէն կ'որոշուի անծանօթ պաշտօնեայի մը կողմէ, յաճախ 20—25 տարեկան անփորձ երիտասարդ մը: Չկա՞յ մարմին մը որուն բողոքէք:

Անտարակոյս կայ: Եւ մէկէ աւելի — վերաքննիչ, վճռաբեկ եւ վերջապէս պետական խորհուրդ:

Եւ սակայն, գործնականին մէջ «զոր ինչ գրեցի՝ գրեցի»: Անփորձ երիտասարդին գրածը չի ջնջուիր: Այսպէս իրաւունք ունիս դիմելու ելմտական վերաքննիչ մարմնին. բայց պարտաւոր ես կանխիկ վճարել նշանակուած ծանր տուրքին կէսը: Յետոյ, եթէ չշահիս վերաքննութեան մէջ, հարիւրին տասը համեմատութեամբ ալ տուգանք պիտի տաս:

Իսկ շահերդ հարիւրին հարիւր է: Ոճիր գործէ, մարդ սպաննէ, եւ կըրնաս ազատիլ: Բայց երբ խնդիրը կը վերաբերի տուրքի յանցանքին, ազատում չունիս: Համաձայն գաղտնի հրամանի մը, վերաքննիչ մարմինները կը մերժեն դիմումներուն հարիւրին 95ը, նոյնութեամբ վաւերացնելով նշանակուած տուրքը: Տարբեր խնդիր՝ եթէ ազդեցիկ պաշտպան ունենաս, կամ ազդեցիկ դրամը խաղցնես...

Վերաքննութենէն յետոյ կրնաս դիմել նաեւ տուրքի վճռաբեկ մարմնին. բայց պայման է մէկ ամսուան ընթացքին վճարել նաեւ տուրքիդ մնացեալ կէսը: Ալ գործ չունիս՝ գրածէ տարիներով: Եթէ շահիս անգամ— ինչ որ հազուադէպ է— չես կրնար ետ առնել վճարածիդ մէկ մասը: Պետական սնտուկ մտած գումար մը կարելի՞ բան է որ դուրս ելլէ: Մարդիկը գիտեն առնել, բայց ոչ ետ տալ... Եւ կամ, նաեւ կաշառք, օրինական պահանջդ ետ ստանալու համար: Ան ալ ո՛վ գիտէ քանի տարիէն:

Հետեւա՞նքը այս զարհուրելի կացութեան: Կ'արժէ քննել նաեւ այս կէտը:

ՏԽՈՒՐ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տեսարանը կը ներկայացնէ յարկաբաժին մը: Տանտիրուհին, աւելի քան երեսուն տարեկան, միջակ գեղեցկութեամբ եւ բարձրագոյն շպարով: Խոհանոցէն հիւրանոց կ'երթեւեկէ: Մէկ անգամ կը նայի կերակուրին, տասնեւմէկ անգամ հայելիին: Մէկ անգամ աղ կը դնէ կերակուրին, տասն անգամ բրնձափոշի կը դնէ իր երեսին: Երկու անգամ կը խառնէ կերակուրը, տասներկու անգամ կը խառնէ ներկերը. կապոյտ, ճերմակ, կարմիր— Ֆրանսական դրօշ— կը քսէ այտերուն, աչքերուն, շրթներուն: Կերակուրը կ'այրի, իսկ իր երեսին նայելով կ'ըսէ.—: «Հում, հում ուտելիք է»: Երեկոյ է: Կը հնչէ զանգը: Կ'երթայ կը բանայ դուռը: Ներս կը մտնէ ամուսինը: Ունի ընկճուած երեւոյթ: Նաեւ յոգնած: Կարծես ուսերուն վրայ կը կրէ բան մը: Խա՞չ...: Ո՛չ: Ամբողջ Գողգոթա լեռը:

Կինը կը խօսի ու կ'ըսէ.

— Նորէն ի՞նչ կայ...: Երեսդ կախեր ես: Նորէն տասը քիլօ տխրութիւն գնած տուն կուգաս: Ըսէ՛. ի՞նչ կայ...

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ: Քաղաքական հորիզոնը շատ մռայլ է: Ամպեր, սեւ ամպեր կուտակուեր են: Ամէն կողմ թոյն, կազ, միքրոպ կը հոտի: Այսօր, վաղը կրնայ մեծ պատերազմ մը պայթիլ:

Կինը կ'ըսէ.

— Ի սէր Աստուծոյ, ի սէր երկնքի... վերջացուր սա երեմիականները...: Ես սենեակը կը զարդարեմ, սեղանը կը յարդարեմ, կը հագուիմ, կը պճնուիմ, ծաղկամաններին մէջ ծաղիկներ կը դնեմ, ծաղիկներուն վրայ անուշահոտութիւններ, կը ջանամ ժըպիտ մը աւելցնել մեր բնակարանին մէջ, մինչդեռ դուն ամէն օր կուլաս: Ուրիշ խօսք չունի՞ս ընելիք...

— Ունիմ:

— Ըսէ՛, նայինք:

— Միսին քիլօն հինգ ֆրանք եւս վրայ դրեր է:

— Հիմա կը խենթենա՛մ...

— Միսը սղելո՞ւն համար...

— Ի՛նչ միսը սղելուն: Քու մէջդ զուարթութիւնը սղած ըլլալուն համար: Ա՛լ մեղքցիր ինծի: Ես չկարգուեցայ որ ամբողջ երիտասարդութիւնս ողբեր լսելով անցընեմ: Եթէ միսը հինգ ֆրանք եւս սղեր է՝ աշխատէ օրական հինգ ֆրանք աւելի շահիլ: Ասանկ կ'ըլլայ երիկմարդութիւնը եւ ոչ թէ լալով: Ուրիշ նիւթի մասին խօսէ, ուրիշ նիւթի մասին...

— Խօսիմ ուրեմն...

— Ըսէ՛...

— Հինգ օրէն տան վարձքը պիտի վճարուի ու քօվս հարիւր ֆրանք չկայ...

— Է՛, հիմա ամբողջովին կը խենթենա՛մ...

— Քօվս հարիւր ֆրանք չըլլալո՞ւն համար...

— Կրողը տանի քօվդ եղած ու չեղած դրամը: Ես պիտի խենթենամ քու լալկանութեանդ համար...

— Բայց ես լացած չունիմ: Արցունքի կաթիլ մը չկար աչքերուս մէջ: Ես իրողութիւնը կ'ըսեմ:

— Մա՛րդ, մա՛րդ, իրողութիւնը, ճշմարտութիւնը, իրականութիւնը ու ճշդութիւնը քեզի պահէ: Դուն ինծի սուտ ըսէ, կը բաւէ որ ըսած սուտդ զուարթ ըլլայ: Պատերազմ պիտի ըլլա՛յ, միսին քիլօն հինգ ֆրանք վրայ դրեր է՛, քօվը հարիւր ֆրանք չըկա՛յ...: Հոգիդ ողջ ըլլայ: Կը բաւէ որ ինծի պէս անհամ կնիկ մը ունիս: Զուարթացիր, երջանիկ զգայ ինքզինքդ: Մարդ Աստուծոյ, դուն տարբեր ըսելիք չունի՞ս...

— Ունիմ, շատ կարեւոր ըսելիք մըն է:

— Ըսէ՛, նայինք: Parlez moi d'amour...

— Պիտի ըսեմ:

— Սանկ խնդալով, խաղալով ըսէ...

— Այսօր գործէս ճամբեցին զիս...

— Ի՛նչ տափակ մարդ ես, Աստուած իմ, ի՛նչ տափակ մարդ: Սանկ զըւարթ նիւթի մը մասին երկու խօսք ընել չես գիտեր:

— Գիտեմ:

— Խօսէ ուրեմն...

— Այսօր լուր առի որ մայրդ Կալըլի Լաֆայէթէն դարձած տանն օթոպիւսէն վար ինկեր է ու ճմլուեր է...

— Ի՞նչ... ա՛յ... մամաս... մա՛մ, անուշիկ, մամաս... դեռ երիտասարդ մամաս... ե՞րբ, ե՞րբ... խօսէ....

— Ալ չեմ կրնար խօսիլ...

— Մեռա՞ւ, ըսել է մեռա՞ւ... ա՜հ, մամաս... մամաս... խենդնա՛մ պիտի...

— Մեռա՞ծ ըլլալուն համար պիտի խենթենաս...

— Ինտոր չխենթենամ, ապուշ...

— Մեռած չէ...

— Վիրաւո՞ր է, ճզմուա՞ծ է...

— Բան մըն ալ եղած չէ...

— Հապա ըսիր որ օթոպիւսէն վար ինկած տանն ճզմուեր է...

— Թող չտուիր որ վերջացնեմ: Մայրդ Կալըրի Լաֆայէթէն դարձած տանն օթոպիւսէն վար ինկեր է ու ճզմուեր է ձեռքի ծրարը...

— Իսկ ի՞նքը...

— Ինքը ծրարին վրայ իյնալով բան մը չէ եղեր...

— Ծրարին մէջ ի՞նչ կար...

— Տասներկու հատ երեսի սրբիչ, վեց հատ վարտիք, վեց հատ շապիկ, չորս հատ ալ սաւան:

— Է՛, ասիկա ի՞նչ ըսելով ինծի պատմեցիր: Ա՞ս է քու զուարթ խօսակցութիւնդ...

— Զուարթ չէ՞: Միտքդ բեր մայրդ:

— Բեր:

— Հարիւր յիսուն քիլօ:

— Միտքս է:

— Օթոպիւսէն կ'իջնէ ձեռքը մեծ ծրարով մը....

— Կ'իջնէ...

— Դիւրին դիւրին չիջներ, որովհետեւ օթոպիւսին դուռը նեղ կուգայ իրեն, մինչդեռ ուրիշներ երեք հոգի ձեռք ձեռքի բռնած կ'իջնեն...

— Վե՞րջը...

— Մօրդ կողը եօկաթին կը զարնուի ու յանկարծ քթին բերնին վրայ կ'իյնայ, ոտքերը վեր, ցուցադրելով իր սրունքներն ու զիստերը որոնք մէյ մէկ կէտ ձուկի կը նմանին: Ամբողջ անցորդները եւ օթոպիւսին մէջ գտնուողները մարելու աստիճան կը խնդան, հակառակ...

— Հակառակ ի՞նչ բանի...

— Հակառակ ընդհանուր տխրութեան որ յառաջ եկած է պատերազմի վախէն, միսին սղելէն, հացին սղելէն ու անգործութենէն...

— պինդգլուխ, քեզի կ'ըսեմ որ երբեք պիտի չգիտնաս զուարթ նիւթի մը շուրջ երկու խօսք ընել: Ես ըսեմ ուրեմն: Այսօր, կէսօրէ վերջ, դերձակուհիիս մօտն էի: Վերարկուս լըրացած էր: Հրաշալի բան մը եղած է: Հագայ, հայելիին առջեւ անցայ ու ինքզինքս չճանչցայ: Կոմսուհի դարձայ: Սուղ ալ չէ: Երեք հազար ֆրանք: Մէկ շաբաթէն պէտք է վճարես:

— Ըսելիք մը ունիմ...

— Տխուր բան չըլլայ: Սանկ հաճելի բան մը ըսէ...

— Շատ հաճելի բան մըն է...

— Առաջուց ըսեմ որ պատերազմի, սղութեան, անգործութեան եւ պարտքի խօսքերը կը ջղայնացնեն զիս...

— Ասոնցմէ ոչ մէկը չէ: Հաճելի խնդիր մըն է...

— Խօսէ ուրեմն...

— Կը փափաքիմ... ամուսնալուծուիլ:

— Ինչպէ՛ս...

— Ինքնորոշման իրաւունքով կամ հանրաքուէով:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (34)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Ասիական առասպելին մէջ պատմուած ամենաանբարոյական կախարդը: Բոլոր կիներու չարութիւնները մէկ կնոջ մէջ մարմնացուած:

— Կեցէք որ հասկնեմ սա...

Մընթին ոտքի ելլելով Ուիլլին եւ Րէճփութին մէջտեղը կեցաւ:

Այս երկրորդ միջադէպն էր եւ Րէճփութ այնպիսի արհամարհում կերպարանք մը ստացած էր որ, Մընթին մտատանջուեցաւ:

Այդ վայրկեանին դուրսէն դարձեալ դրան զարնուած հարուածները ամէն մարդ ոտքի հանեցին: Միայն Գաղիկ հանդարտ ու անտարբեր,

— Բացէ՛ք, պոռաց ու սկսաւ դարձեալ ճմլել:

Մեր հայ ծառաները դէպի դուռը վազեցին եւ վայրկեան մը յետոյ վերադարձան, յայտնելով որ Զէյթունէն յիսուն ձիաւորներ եկած դուռը կը սպասեն: Գաղիկ կարճ խնդուք մը արձակեց եւ մեզի մօտեցաւ:

— Ըսի թէ դուք, Անգլիացի մարդիկներդ, լաւ մարդանք պիտի տեսնէք:

Մընթին գլխով ըրաւ, եւ ձեռքը իր ճակտէն դէպի մեզ ուղղած, ազդարարեց հանդարտ մնալ:

— Ըսի թէ շատ խոզ պիտի որսանք:

— Ուրեմն ցոյց տուր այդ խոզերը:

— Թուրքերը խոզ են:

Մընթին տար չպատասխանեց: Եթէ չհամաձայնէր՝ պիտի նշանակէր վայրին մօտենալ կարմիր լաթ մը ձեռքին: Իսկ եթէ անոր անմիջապէս համաձայնէր, կրնար սխալ եզրակացութեան յանգիլ: Մեր հիւպատոսը պնդած էր որ բացի որսորդներէ ուրիշ ձեւով չներկայացնենք մենք մեզ, եւ օրինական կերպով տաճկական կառավարութեան պաշտպանութեան իրաւունքը կը վայելենք:

— Կ'ուզէի պարոններ, որ իմ դաշնակիցներս ըլլայիք:

— Ներկայիս դուք մեր ծառաներն էք:

— Միշտ երբ ա՞յն նկատի պիտի առնէք զիս, հարցուց Գաղիկ, ծայրայեղ ջղայնութիւնով մը:

— Եթէ այդպէս չէ, հապա ուրիշ ի՞նչ համաձայնութիւն ունինք, ըսաւ Մընթի մեղմ կերպով:

Գաղիկ հասկցաւ անոր միտքը: Լայն շունչ մը առաւ:

— Էֆէնտի, ըսաւ խօսքն ուղղելով Մընթիին, բայց մեր բոլորիս աչքերուն մէջ նայելով կ'ուզէր մեր սրտերուն մէջ թափանցել: Դուք լորտ մըն էք եւ Անգլիոյ թագաւորին բարեկամ մը: Եթէ խօսքի տէր մէկը չըլլայի, ձեզ որպէս գերի կը պահէի եւ կը ստիպէի ձեր բարեկամ Անգլիոյ թագաւորին որպէսզի այդ անիծուած Թուրքերը ճմլէ:

Րուսթէմ Խան այս խօսքերը լսելով այնպիսի աղմուկով մը իր թուրը քաշեց որ, քախվէէն դուրս անգամ այդ ձայնը լսելի եղաւ, բայց Գաղիկ գլուխը չդարձուց: Երեք գնչուներ Րուսթէմ Խանին մօտենալով, անոր եւ իրենց տիրոջը միջեւ կեցան, եւ մեր չորս Զէյթունցի ծառաներն ալ Րէճփութին ետեւէն զգուշութեամբ մօտեցան:

— Հանդարտ կեցէք, հրամայեց Մընթին: Շարունակէ՛ Գաղիկ:

Գաղիկ երկու ձեռքերը Մընթիին երկարեց, ափերը դէպի վեր, կարծէք դժոխքին եւ արքայութեան բանալիները կը յանձնէր:

— Դուք բոլորդ ալ մարդիկներ էք: Ձեզի տուած խոստո՞ւմս պիտի յարգեմ, թէ տագնապի մատնուած ժողովուրդիս պիտի ծառայեմ:

Մընթին արագ կերպով մեզ նայեցաւ, բայց մենք որեւէ նշան չըրինք: Մինչեւ հիմակ մեր բանակցութիւնները Մընթին կատարեր էր, որուն համար բնաւ չզղջացինք, թող որ նորէն ան շարունակէ:

— Պէտք է որ խոստումդ յարգես, ըսաւ Մընթին:

— Բայց ժողովո՞ւրդս, ըսաւ Գաղիկ հեւալով:

—Անոնց տուած խոստումդ ալ յարգէ: Անշուշտ անոնց չըսիր թէ մեզ գերի պիտի բռնես:

— Բայց եթէ ձեր ծառան պիտի ըլլամ, եւ օրական երկու դրուշի համար ձեզ պիտի հնազանդիմ, ուրեմն ի՛նչպէս ազգիս պիտի ծառայեմ:

— Սպասէ եւ պիտի տեսնես. պատասխանեց Մընթին մեղմութեամբ:

Գաղիկ խոժոռ կերպարանքով մը վիզը ծռելով.

— Պիտի զարմանաք էֆէնտի, եթէ ձեզ յայտնեմ թէ որքան երկար տարիներ սպասած եմ, տեսնելու համար թէ ուրիշներ ի՛նչ պիտի ընէին, եթէ իմ տեղս ըլլային:

Մընթին այդ դիտողութեան բնաւ չպատասխանեց:

Յանկարծ «կրակ կայ» պոռչտուք մը բարձրացաւ, եւ քանի մը ակնթարթի մէջ Թուրքին մասնաւոր յարկաբաժինէն սկսան բոցերը դուրս ժայթքել եւ մինչեւ տանիքի գերանները տարածուիլ: Սենեակին միւս եզրը գտնուող կենդանիները յիմարացան եւ խուճապ մը յառաջ եկաւ. դուրսի Հայերը կ'աշխատէին ներս մտնել եւ օգնութեան հասնիլ եւ կը կռուէին մարդերուն, կենդանիներուն, կիներուն եւ երախաներուն հետ, որոնք հոն խճողուած էին: Յետոյ վերի յարկի յարդը բռնկեցաւ, որուն պատճառով տակի ջերմութիւնը անտանելի դարձաւ: Մընթին ասիկա տեսնելով անմիջապէս անկիւնը դրուած կացինն ու երկու կեռերը առաւ եւ հրամայեց.

— Քանդեցէք պատը:

Ֆէրիս, Ուիլ եւ ես սկսանք գործի: Գործը նախապէս կարծուածէն շատ աւելի դիւրին էր: Քարերէն շատերը ոչ թէ շաղախով, այլ ցեխով կպցուած էին, ու առաջին երեք չորս քարերը դիւրութեամբ քակուեցան: Քիչ ժամանակի ընթացքին մեծ բացուածք մը գոյացուցած էինք, որկէց մտնող հոսանքը ջերմութիւնը դէպի վեր կը վանէր: Զէյթունցիք այս բացուածքը տեսնելով կուրցած ձիերը անոր մէջէն դուրս հանել սկսան եւ քիչ ժամանակ վերջ շէնքը կարծես ամայացաւ: Թուրք սեփականատէրն ու իր բազմաթիւ ողջերը դուրսը՝ լոյսի հըջագիծին մէջ կեցած՝ ճակատագրական հանդարտութիւնով մը կը դիտէին այս տեսարանը:

— Այդ Թուրքը հարէմ չունի՞, հարցուցի ես:

(Շար.)

ՅՈՄՍԵՐ

Մէկ օրուան մէջ

Երբ վտանգը դուռը կը հասնի, մարդիկ կ'արթննան յանկարծ, իրար կ'անցնին, ջիղերը կը կորսնցնեն :

Այսպէս են նաեւ պետութեանց ղեկավարները: Երբ կացութիւնը կը մթագնայ, դէմքերը կը խոժոռնան, ժամերն ու խորհուրդները կը բազմանան, ազմուկը կը մեծնայ, ու դէպքերը կը գահավիժին :

Ահա սեպտեմբեր 26ը: Տալատիէ ու Պոնէ Լոնտոն կը վազեն օդանաւով. իրենց ետեւէն՝ զօր. Կամլէն: Չէյմպըրլէն նամակ կը գրէ Հիթլէրին եւ յատնաւոր սուրհանդակի մը միջոցաւ օդանաւով կը ղրկէ Պերլին, պատասխանն ալ անձամբ օդանաւով բերելու պայմանով: Բրիտանական խորհրդարանը նիստի կը հրաւիրուի: Նախագահ Րուզվէլթ հեռագիր կը ղրկէ Հիթլէրին, Պենէշին, Չէյմպըրլէնին ու Տալատիէին: Իսկ իրիկունը Հիթլէր կը խօսի ռազմաշունչ ճառ մը :

Այս բոլորը մէկ օրուան մէջ:

Եթէ գործելու, շարժելու, ճար մը գտնելու այս արագ թափը կապուած չըլլար խաղաղութեան նման կենսական հարցի մը հետ, մարդ պիտի մըղուէր մտածելու, թէ կա՛մ կեանքը Ամերիկեան ֆիլմի պատկերացուցած ու եղած արագութեան է հասած եւ կամ մարդիկ խելագարած են :

Այնքան արագութիւն, այնքան ջըղային վազք անհաճոյ է, պիտի ըսէին շատեր, եթէ մարդկութեան կեանքի հարցը դրուած չըլլար: Խաղաղութիւնը վտանգուած է, գերման բանակները պատրաստ են դուրս խուժելու իրենց սահմաններէն գահավիժող զէնքերով, ինչպէս ծովը կը խուժէ իր անկողնէն դուրս՝ 200 մեթր արագութեամբ քամիի շաչումին տակ, աշխարհ կրնայ մխրճուիլ արեան հեղեղի մէջ: Աճապարենք, շտապենք փրկել... եւ եօթանասնամեայ Չէյմպըրլէն սաւառնակ կը նստի ժամ առաջ Պէրխթէսկատէն կամ Կոտէսպէրկ հասնելու: «Ժամանակը դրամ է», պիտի ըսէր միշտ վազող, անհանգիստ, շարժուն Ամերիկացին: Ժամանակը թանկ է, կ'ըսեն Եւրոպայի մեծերը:

Եւ այս արագութեամբ ալ կը պատրաստուին, կը գինուին, զօրքեր կը շարժին դէպի սահմանագլուխները, ամբոխ ու խրամ կը շինեն, մարդիկ կը շալկեն զէն ու զրահ, իսկ կին ու մանուկ կուլան :

Արագութիւն խաղաղութեան համար: Արագութիւն պատերազմի համար մանաւանդ: Հեռագիր, հեռախօս ու սաւառնակ, որոնք յոյս կը բերեն խաղաղասէր մարդկութեան, հեռագիր, հեռախօս ու սաւառնակ, որոնք լաց ու արցունք կը բերեն դժբախտ ժողովուրդի աչքերուն :

Մէկ օրուան մէջ: Ցուցում ու կիրք. հանդարտութիւն ու յուզումն, զայրոյթ ու առելութիւն, մէկ օրուան մէջ՝ փոփոխակի, զգացումներ իրարու կը յաջորդեն, մտածումներ իրարու կը բախին, տրամադրութիւններ կ'ելեւէջ կը բարձրանան: Կեանքը կը վերածուի արագութեան ընթացքի մը: Այլեւս ամէն ինչ կը վազէ, կը հոսի գահավէժ, կը սուրայ: Ամէնքը կը վազեն մտքով, սրտով, մարմնով, բայց ոչ ոք տէրը չէ այս վազքին :

ԱՄԱՍՏՈՒՐ?

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

Սիրելի Արազ.— «Սղոց» գործիքին արմատն է սուղ (կարճ), բայը՝ սղել, կարճեցնել, կրճատել: Սղոցին ատամները կը կոչուին «մաշար», կամ սղոցին բերանը, որ կը մաշեցնէ իր առարկան: Նպատակ չունինք մղելու մեր ընթերցողները որ գործածեն մաշարը, այս այլապէս բարացուցական բառը, այլ կը փափաքինք այսպէս անկարողութեան մատնել կարգ մը ազէտներու այն յաւակնութիւնը, թէ հայերէնը հարկ եղած ճոխութիւնը չունի բառերու, ասացուածներու :

Ծնանիլ, սնանիլ բայերուն նոյնութեան կամ գրեթէ նոյնութեան վրայ պնդելը բոլորովին անտեղի չէ, որոնց գոյականներն ալ կ'ըլլան ծնունդ, սնունդ: Անգամ մը որ բռնուիս բանասիրութեան հազրին — թակարդին — մէջ, ազատում չկայ, այս դակասումը — տեսակ մը մոլութիւնը — սարսափելի կը դառնայ, եւ կ'օգնէ մանաւանդ, լեզուին ընտելանալու :

Ուշադրութիւն «յերիւրել» բային: Արմատը «երիւր» չիտակ ճամբայ, յարմար ուղի: Նոյն արմատէն (երիւր) է անշուշտ «յեռուլ» (շարել, կարգ կարգ), մարգարիտ շարել, իսկ յոռի իմաստով կ'ըլլայ սուտ սուտ փչել (յերիւրել), յերիւրածոյ: Շատ կանուխէն ըսած ենք եւ հոս դարձեալ կը կրկնենք.— ստ աւելցնելով երիւրին վրայ կ'ըլլայ ստերիւր, որ կը նըշանակէ մոլար ճամբայ, եւ ստերիւրել, որ կը նշանակէ մոլորել, խարդախել: Կը տեսնէ՞ք, տղաք, ինչո՞վ պակաս է մեր Մեծաքանչը, որ Հինգերորդ եւ յետագայ դարերուն մեր լնկածութեան ամօթէն փրկեց մեզ : Այնպէս նկատեցէք, թէ պարագան նոյնն է այսօր: Մեզ ձուլելու համար լաւագոյն միջոց համարուած է մոռցնել մեր լեզուն եւ հրէացնել մեզ, եւ այս միջոցը կը գործադրուի այսօր, սկսեալ Պոլիսէն՝ ուր անլեզու եւ անվարժ Թաթարները կը տիրապետեն մուրացածոյ վարուինքներով մինչեւ... քաղաքակիրթ ոստանները, զոր նոյն Թաթարները յաջողած են իրենց պօսթան — բանջարանոցը դարձնել : Լըմնցա, Արազ, լմնցաւ...:

Ուրեմն, նորէն բանասիրութիւն, քանի որ անկէց կ'ախորժիս.— ըղ-գոյշ, զգաստ — կարծես արմատականն է «գոյշ», նկատի ունենալով գերմանական Keusche, հայերէնին համեմատ: Ուրեմն Զ տառը աւելցած «գոյշ» արմատին վրայ: Եւ ա՜յդքան դժուար է միթէ գոյշ, զգոյշ բառերէն անցնիլ յուշիկ զուշակել բայը, ինչպէս նաեւ զուժել : Ինչ յարակցութիւն մարդկօրէն մտածումներու, ճիշդ ինչպէս է բնական երեւոյթներուն մէջ :

Դժուա՞ր է արդեօք վարժուիլ լեզուին սա երեւոյթին հետ, թէ Ի վերջաւորող բառերը երբ կապուին, իբրեւ բարդ, ուրիշ բառի մը, Ա յօդակապի պէտք չկայ, այլ Ի կը փոխուի Ե ի: Այսպէս՝ բարեխէր, գերեվաճառ (ոչ թէ գերավաճառ), որդեխէր, գինեւէտ (ոչ թէ ... գինաւէտ, ինչպէս գրուած էր) :

Ուղղի բառէն յղել, յուղարկել, յըղարկել եւ, հուսկ ուրեմն, ղրկել :

Ստէպ, ստիպել, շտապել նոյն կանեփեակին (canevas) վրայ հիւսուած :

Սարաս եւ մեր տարազը բացարձակ նոյն են, սարաս, որ կը նշանակէ կերպ, ձեւ, ինչպէս տարազ: Նկատի առէք միայն գիրերու փոփոխակները, հոս՝ Տ եւ Ս, Զ եւ Ս: Տակաւ, սակաւ: Սակառ, Տակառ: Բանասիրութիւն է, կը վերցնէ, երբ ըսենք թէ ստ ձեւը (հաստ) կայ հաւասարապէս հաստատել, ստէպ, ստիպել, ստեղծել բառերուն մէջ, եւ հարկ է յիշել այս առթիւ St յատիներէն ձեւը հարիւրեակ մը բառերու մէջ իբրեւ հոմանիշ մեր ստին, իբրեւ նշանակ հաստատութեան : Ցիշեցէք կարգ մը Ֆրանսերէն բառեր stով: Եւ, յետոյ, եկէք համեմատեցէք հայերէնը պարուրող չքեղ ամպանը — զինուորական վերարկուն :

Սիրելիս, կը հարցնես թէ իրօք ինչ է հայերէն հոմանիշը obsessionին: Շատ դիւրին: Ճշդիւ հոմանիշ մը եւ աւելի հզօր — պակասում: Երբ մէկը իր հեւասած կամ սիրած կամ իրեն պարտադրուած խորհուրդի մը, առարկային մէջ կը սուզուի՝ խելքի պտոյտ պատճառելու չափ ուժգին, ահա ob - session մը, պակասում, obsédé, պակասած, պակասեալ, շատ ծանօթ բառ մը հին սերունդին, որ իր անկախութիւնը կերտելու գաղափարով պակասուած էր, ինչպէս այսօր, աւաղ, շատ շատերը՝ ձուլումի առաջնորդող շահերով ու հրապոյրներով, մանաւանդ օտարուհիներով, որպէսզի օտարին համար սերնդագործեն : — Բոփ, Արազ, ձգէ սա կմախթներդ, մարմնոս կապոյտներով ծածկած ես:

Խորթ եւ օտարացած գաւակներուն կ'ըսուի «ուրջու», հին հայերէն բառ մը՝ զոր Գամառ Քաթիպա գործածած է գեղեցիկ կերպով.— «Ուրջուներէդ քեզ ոչինչ շահ չկայ»: Կարելի է աւելցնել՝ ուրջուներով կը դաւես հայրապատ ցեղիդ:

Դարձեալ բանասիրական .— գերմ. Pfand ճիշդ մեր աւանդն է, գրաւը:

Ի՞նչ պատճառաւ գործածեր է մէկը «չափազգաց», փոխանակ չափաւոր, համեստ ըսելու... :

Նուիրուածութիւն, լարուածութիւն սխալ են վխտալ: Ի՞նչ մեղք. ունի անձնուիրութիւնը կամ անձնուիրացութիւնը, պաղութիւնը կամ ձգտուած վիճակը :

ՏԱՐԱԶ

ՁՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

** Խորհրդային բանակը պատերազմի նոր մեթոտ մը ընդունած է: Այսուհետեւ կռիւի ղեկավարութիւնը միմիայն սպաներէկախում պիտի չունենայ, այլ նաեւ զինուորներէ: Ռուսճափոնական սահմանի միջադէպերու ժամանակ, երբ կարմիր վաշտ մը հըրաման ստացաւ մտնելու կռիւի մէջ, նախ ամէնքը հաւաքուեցան ժայռերու եւ հողային թումբերու ետեւ եւ տասը վայրկեան խորհրդակցեցան կռուի մանրամասնութիւններու մասին: Այս «ժողով»ի ժամանակ տաք ճառեր արտասանուեցան եւ բացատրուեցան կռուելու կերպերը: Այնուհետեւ, կռուի ընթացքին, վաշտը ամէն դադարի պահուն, կանոնաւոր «ժողով»ներ կը գումարէր, ուր կը քննուէին տեղի ունեցած կռիւներու մանրամասնութիւնները եւ նոր կռիւի ձեւերը կը ճշդուէին :

ՉԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՕՐՈՒԱՆ ՏԱՃՆԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

Հիթլէր ինչպէս խոստացուց իր պահանջները

Ցիւրիխէն կը գրեն «Տէյլի Թէլէ-կրաֆ»ի, թէ Հիթլէր իր պահանջները խոստացուց հետեւեալ կերպով.—

Սեպտեմբեր 14ին, չորեքշաբթի, Չէյմպըրլէնի այցելութենէն առաջ Պէրխթէսկատէն, Հիթլէր Միւնիխի մէջ գումարեց զինուորական եւ նացի վարիչներու ժողով մը, եւ յայտնեց թէ մտադիր է Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններու համար հանրաքուէ պահանջել եւ այս պահանջը առաջ քշել զինուորական ուժի սպառնալիքով :

Գերման ընդհ. սպայակոյտի պետ Զօր. Քէյթէլ յայտարարեց, որ իբրեւ զինուոր ինք պատրաստ է ենթարկուելու գերագոյն պետին հրամաններուն, բայց իբրեւ քաղաքացի պարտք կը զգայ յայտնելու, թէ պէտք է զգոյշ ըլլալ, որովհետեւ եթէ նոյնիսկ Մեծն Բրիտանիա չէզոք մնայ, սակայն Ֆրանսա պահեստի ուժի տեսակէտէ գերակշռութիւն ունի Գերմանիոյ վրայ :

Չէյմպըրլէնի Պէրխթէսկատէն ժամանումէն քանի մը վայրկեան առաջ, հինգշաբթի օր, Հիթլէր հեռախօսով յայտնած է մարաջախտ կէօրինկին եւ Հէր Հիմլէրին, թէ ինք վճռած է պահանջել, որ Չեխոսլովաքիոյ հողամասերը անմիջապէս յանձնուին Գերմանիոյ: Զօր. Քէյթէլ դարձեալ պնդած է իր տեսակէտին վրայ եւ զգուշութեան խորհուրդ տուած է :

Կոտէսպէրկ մեկնելու նախորդ գիշերը, ժամը 8ին, Հիթլէր գումարած է ուրիշ խորհրդաժողով մը, ուր համաձայնութիւն կայացած է, որ Առաջ նորդը գերմանական ծանօթ յուշագիրը ներկայացնէ Չէյմպըրլէնին :

Այս յուշագրին կազմութեան տուն տուած են հետեւեալ հիմնական նկատումները .—

Առաջին.— Հէր Հիմլէրի տեղեկագիրը, թէ նացի պահակազօրքը պատրաստ է ամէն հաւանականութեան առջեւ:

Երկրորդ.— Հէր Հէսի տեղեկագիրը, թէ նացի կուսակցութիւնը կը սահանջէ վրէժխնդիր ըլլալ Չեխերէն եւ խորտակել Պենէշի կառավարութիւնը :

Երրորդ.— Գերման զինուորական խմբակի մը տեղեկագիրը, թէ Զուտէթեան շրջանի կցումը վտանգաւոր կը դառնայ ռազմագիտական տեսակէտէ, եթէ Թոյլ տրուի չեխ պետութեան մը գոյութիւնը :

*** Չեխական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ըստ այն քարտէսին, զոր Հիթլէր իր յուշագրին հետ ներկայացուց Չէյմպըրլէնի, Չեխոսլովաքիայէն կտրուելով անմիջականօրէն Գերմանիոյ կցուելիք հողամասը կը պարունակէ 816.360 չեխ եւ 2.823.350 գերման բնակչութիւն, իսկ այն հողամասը, ուր յետագային հանրաքուէ պիտի կատարուի, ունի 1.116.000 չեխ եւ 144.700 գերման բնակիչ :

Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ մնացեալ մասերուն մէջ կը բնակին 5.376.450 Չեխեր եւ 103.000 Գերմաններ: Ասոնցմէ դատ՝ կան Թէչէնի մէջ 12.000, Փրակայի մէջ 43.000, Պուտէժովիխի մէջ 11.000 եւ ցիրուցան հոս հոն 46000 Գերմաններ :

Եթէ Հիթլէրի յուշագրով դրուած պահանջները գործադրուին, Գերմանիոյ իշխանութեան տակ պիտի մնան 1.932.450 Չեխեր, իսկ Չեխիոյ մէջ տակաւին պիտի մնան 103.000 Գերմաններ :

*** «Լ'Օրոր» մէջ Էմիլ Պիւրէ կ'ըսէ, թէ Հիթլէրի ախորժակը անկուշտ է եւ կը շարունակէ .

— «Չեխոսլովաքիոյ տիրանալէ ետք, վստահաբար, Հիթլէր իրեն պիտի ենթարկէ Լեհաստանն ու Ռումանիան: Ես վստահելի աղբիւրէ գիտեմ, թէ Պ. Պէք (Լեհաստանի արտաքին նախարարը) ազդարարած էր Փիէր Լավալին, երբ այս վերջինը կ'անցնէր Վարշաւայէն Մոսկուա երթալու համար (ես ալ Լավալի պատուիրակութեան կ'ընկերանայի), թէ Լեհաստան իր աջակցութիւնը չի կրնար տալ մեզի՝ Չեխոսլովաքիոյ պաշտպանութեան համար: Ինչո՞ւ համար Քէ տ'Օրսէ անտարբեր կը մնայ այսպիսի ահաւոր ազդարարութեան մը հանդէպ :

Գալով Ռուսիոյ, ան Պերլին-Հռոմ առանցքին կողմը դարձաւ այն ատեն միայն, երբ մենք մերժեցինք, Մուսոլինիին անհաճոյ չըլլալու մտահոգութեամբ, իր առաջարկը, կազմելու իրեն հետ զինակցութիւն մը:

ՄԱՄՈՒԼ

ՉԱՓԻ ԶԳԱՑՈՒՄ

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (18 Սեպտեմբեր).

— «Ցորմէհետէ Ֆրանսա անգամ մը եւս ուրացաւ իր խոստումները եւ Թուրքը Սանճաք մտաւ յաղթականի մը պէս՝ բան մը փոխուեցաւ հայ կեանքէն ներս ալ:

Ըսենք, առանց այլեւայլի, թէ Թուրքին մտնելու ակնեբեւ ձգտում մը կայ որոշ հայ շրջանակներու մօտ: Ոչ միայն Սանճաքի հայութեան մէջ սկսած է հաստատել Թուրքը սիրաշահելու այդ մտայնութիւնը, այլ անհող կը գտնէ տակաւ դուրսն ալ Սուրիայէն ու Լիբանանէն սկսելով:

Անոնք որ առիթ ունին աչքէ անցընելու Սուրիոյ և Լիբանանի հայ թերթերը՝ այդ ձգտումը որոշակի կը տեսնեն: Արդարեւ, մանաւանդ ռամկավար մամուլին մէջ, որոշ մտայնութիւն մը կայ հիմա Թուրքը ոչ միայն չգրգռելու, այլ հակադեցութեան մը գետին հարթելու ի հարկին :Մանաւանդ Պէյրութի Զարթօնքին բռնած դիրքը Սանճաքի անցուդարձերէն ի վեր՝ մեզ այդ համոզման կը բերէ:

Մենք անծանօթ չենք որոնց մազերը փուշ փուշ կ'ըլլան մէկէն՝ երբ Թուրքերուն հետ հասկացողութեան մը գալու փորձերու լուրը կ'առնեն: Ազգերու կեանքին մէջ վայրկեաններ կան անշուշտ երբ սուգը կը կարկամեցնէ միւս բոլոր զգացումները, եւ վրէժխնդրութեան զգացումն է որ չէյտ կուտայ մարդուն ամէն մէկ քայլին: Բայց կեանքը իր դասերը ունի յաճախ: Ան կը չափաւորէ երբեմն մարդոց զգացումը, ու պայքարն կ'ընէ զանոնք աշխարհը դատելու ատեն:

Մեզ չի զարհուրեցներ հետեւաբար որեւէ փորձ որ կ'ըլլայ խօսակցութեան գետին մը գտնելու համար մեր ամէնէն ոխերիմ թշնամիին, Թուրքին հետ: Մանաւանդ աշխարհի մը մէջ՝ երբ մեզ ուրացան մեր բարեկամները, ու մարդիկ մոռցան մեր թափած արիւնը, տրամաբանական է որ մարդ ելքի ուրիշ ճամբայ փնտռէ: Սրտմտութեամբ չենք դիտեր ուրեմն փորձերը որոնք կ'ըլլան ապագայ հասկացողութեան մը սիրոյն:

Բայց ներելի չէ որ ազգերը վազեն մէկ ծայրայեղութենէն միւսը: Ցաւահատութեան մէջ անձնատուր եղողները տուժեր են յաճախ: Մոռնալու չէ որ վէհ մը կայ մեր եւ Թուրքերուն միջեւ, ու այդ վէհը ճառով չի գոցուիր : Փաղաքուշ խօսքերը զորս Թուրքերը մեզ կ'ուղղեն հիմա, ու աւաստղեները զորս կը հնարեն հայ եւ Թուրք հասարակաց ծագում մը ապացուցանելու համար՝ չեն կրնար երկու ցեղերու մէջ բացուած խրամատը լեցնել: Ու վա՛յ անոնց որ երկու սիրալիր խօսքի առջեւ իրենց դատը կը մոռնան:

Այո՛, դատ մը կայ Հայուն եւ Թուրքին միջեւ: Եթէ ցամքի իսկ արեան հեղեղը որ այդ խրամատը կը լեցնէ, եթէ չքանայ իսկ վրէժխնդրութեան աւիւնը որ մեր սուգը կը հրահրէ մեր ներսը, եթէ, կ'ըսենք, պահ մը մեզ մանայ իսկ երկու ժողովուրդներու միջեւ կուտակուած ատելութիւնը, սեր դատը միշտ կենդանի է:

Երբ հայ ժողովուրդը ազգովին լարուած կը մնայ դեռ Թուրքին դէմ, թող հոսանք մըն ալ գտնուի, այո՛, որպէսզի մերձեցման մը ձգտի: Բայց այդ մերձեցումը այն ատեն միայն հնարաւոր է՝ երբ Թուրքին միշտ ըղգացնել տանք թէ առկախ կը մնայ դեռ մեր դատը, եւ թէ մեր իրաւունքները կը մնան միշտ անկորնչելի: Եթէ Թուրքին հետ լեզու գտնելու ջանացող տարրերը՝ կը փորձեն գետին մը հարթել յիշեցնելու համար այդ իրաւունքները, բարի: Բայց եթէ անոնք մերձեցում մը կը փորձեն՝ Թուրքերուն բռած վերջին դարպասներէն կախարդուած, ու օճառի պղպջակներու սիրոյն մոռնալով ամբողջ անցեալ մը, վա՛յ իրենց ու մեզ այն ատեն:

Ոչ «լորձնաշուրթն փառաբանութիւնները» զորս Պոլսոյ թերթերը կ'ուղղեն ցարդ Թուրքին առջեւ ծնրադրած, եւ զորս հիմա Սանճաքի Եռեակ ժողովին մէջ ալ սկսան յեղյեղել «հայ երեսփոխան»ները, ոչ ալ Թուրք թերթերուն անուշ խօսքերը կրնան դատ մը չքացնել: Այդ դատը միշտ կ'ապրի՝ քանի լուծուած չէ, քանի Թուրքերը չեն համոզուած անոր արդարութեանը: Այդ դատի ուրացումն զինով չինուած բոլոր կամուրջները խարխուլ են, ու կը տեսնեն օճառի պղպջակի մը չափ:

Առանց քայլ կշռելու առնուած ճամբան սայթաքում կը տանի յաճախ, որովհետեւ իրաւունք մը կոխոտելով փորձուած ամէն մերձեցում համար ծէք է անձնատուութեան:

Այսպէ՛ս են անձնասպան եղած ազգերը, ու չքացած աշխարհի երեսէն»:

Զգուշական միջոցներ Անգլիոյ մէջ

Անգլիոյ մէջ, Թագաւորին հաւանութեամբ, սկսած են կազմել բանակին օժանդակ կիներու զօրաբաժին մը, որ պիտի ունենայ 2000 կին սպաներ եւ 23.000 կին անդամներ:

Ասոնց պարտականութիւնը պիտի ըլլայ, պատերազմի պարագային, կատարել այնպիսի գործը, որոնք հնարաւորութիւն տան տղամարդոց մասնակցելու ռազմաճակատի կռիւներուն: Այսպէս՝ պիտի քշեն ինքնաշարժեր, զինուորական դրասենեակներու մէջ պիտի կատարեն դրագրութիւն, ընդհանուր գործեր՝ ինչպէս խոհարարութիւն, մաքրութիւն եւն.:

** Լոնտոնի Պարպումի Խորհուրդը ծրագիր կազմած է անմիջապէս պարպելու քաղաքը եւ անկէ հեռացնելու 500.000 մանուկներ, եթէ հարկ ըլլայ :

Մանուկները պիտի տարուին երկրին ներսերը, 50 — 100 մղոն հեռու, ընկերակցութեամբ իրենց ուսուցիչներուն :

Լոնտոնի կայարաններու մէջ խըռնումը ծայր տուած է: Քաղաքէն կը հեռանան բոլոր անոնք, որ ի վիճակի են:

Հեռացող մանուկներու կրթութեան հոգատարութիւնը պիտի շարունակուի նորակառոյց շարժական դպրոցներով, որոնք պիտի հաստատուին ագարակներու մէջ :

Հիւանդանոցները եւս պարպելու ծրագիր մշակուած է :

** Իրլանտայի մէջ եւս կրաւորական պաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնուած են կառավարութեան կողմէ: Տըպլինի եւ Քորքի մէջ խորհրդակցութիւններ կատարուած են այս մասին: Որոշուած է երկրին ռազմագիտական կէտերը հսկողութեան տակ առնել :

** Լոնտոնի մէջ տենդագին կը շարունակուի խրամներ փորելու գործը, գիշեր ցերեկ: Քաղաքին մէջ անգործ աշխատաւոր մնացած չէ, բոլորն ալ լծուած են աշխատանքի :

Կազպարգել դիմակներու բաշխումը նոյնպէս առաջ կը տարուի մեծ եռանդով :

** Սէնի ուսուցիչներու եւ ուսուցչուհիներու ազգային սէնտիքան իր կարգին կոչեր ուղղեց Պ. Պ. Տալատիէի, Լէոն Պլումի, Սթալինի, Րոզվէլթի, Չէյմպըրլէնի եւ Պենէշի, որպէսզի ձեւ մը գտնեն եւ խաղաղութեամբ կարգադրեն չեխ - գերմանական վէճը :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Վերցուր մազերն ու սրունքները կնոջ, ի՞նչ կը մնայ իրեն...: Նիւթն էր :

Ներկայացուցի երեք երեւելինե՞րը :

Մեծ մայրիկս կացինի զոհ գացած ըլլար, «վա՛խ, վա՛խ, եավրուլաըըմ» պիտի ըսէր:

Կապեմ թելը կորուած չուանին:

Հացի ճամբէն, ստամոքսի, լեարդի, փայծաղի, երիկամունքի որպիսութեան անհամ հարցափորձէն վերջ, խօսքը կ'երկննար քաղաքական ներկայ անց ու դարձերուն :

Արշամ խառնուածքով կնոջ, նշդրտակը սիրող, Սահակն ալ ինծի չափ լաւ ճանչցող եւ վարպետ տղայ՝ աչք մը ձգեց վերջ ինծի, լուրջ դէմքով մը մէջտեղ նետեց Սանճաքի փորձանքը :

— Մենք ընդհանրապէս՝ սովորութիւն ունինք դէպքերը խոշորացոյցով դիտելու. չափազանց եղաւ: Չենք կրնար, չենք ուզեր խոստովանիլ թէ՝ յետ պատերազմեան Թուրքը նորածին ... դերմարդ մըն է: Թէ ան գնահատել, ով Հայուն չինարար բազուկները սեղի ... համբոյրով կը դիմաւորէ: Թէ՝ օր մըն ալ գաղթականներս հրաւիրելով՝ մեր հոն լքուած գոյքերը վերադարձնելէ վերջ, ճամբու ծախքն ալ պետութեան վրայ «հրաշափառ»ով երկիր պիտի տանի մեզ :

Մէկ խօսքով — իրենց բառով — սպունդ պիտի քաշէ հին վէճերուն վըրայ, բարեկամս :

Ու ես լրացուցի նախադասութիւնը.

— Եւ ո՞վ գիտէ, ինչպէս պատմաբանասիրութեան դաս կուտայ աշխարհի, նոյնպէս ալ ազատականութեան դաս մը տալու համար մարդկութեան՝ հայկական 6 նահանգներուն գոնէ չորսը կը ձգէ մեզի օր մըն ալ ...:

Պոռթկաց Սահակ, ձեռքը ծունկին զարնելով :

— Սոփեստներ: Գիտեմ նոյն տըղաքներն էք: Չէք փոխուած: Ինչո՞ւ կը զայրանամ: Չեմ զարմանար: Գիտեմ թէ ինչ «ասել էք ուզում» : Այո բարեկամ, այո, կան: Մեր մէջ չի պակսիր բանակը խելօք Դաւիթներու ... :

Խենթին մէկը քար մը գլորեց ու «մերոնք» ծրար կապելու ելեր են արդէն, ըսաւ Շ.Ն: Իրաւունք չունի՞ր:

Մտքերնիդ կուգա՞յ՝ պատկառելի Լեւոն Թաշճեանի Հին Ազգաց պատմութեան դասին մեզի տուած հեգնական մէկ մէջբերումը :

Նախամարդուն — բառը ըսենք — վայրենի մարդուն, զարգասիրութեան վրայ խօսելու ատեն, փիլիսոփայ ծըպիտով մը կ'ըսէր թէ՝ «վայրենիները իրենց քիթերը ծակելով փայլուն օղակներ կ'անցընէին հոն, իսկ քաղաքակրթուած, ժամանակակից, մարդը՝ օղակը կ'անցընէ ականջի ծակերուն» :

Ու բացուած ցուցամատին հետ՝ բթամատը քիթին ականջին տանելով կ'եզրակացնէր .— «Զափեցէք մարդուն զարգ ի վեր քաղաքակրթութեան մարզին մէջ կտրած ճամբան»:

Այս Թուրքը՝ դերմարդ է: Ներողամիտ է: Գթասիրտ է: Եղբայրասէր է: Քաղաքակիրթ է: Աւելին՝ օրրանն է համաշխարհային քաղաքակրթութեան:

Անատոլուի Օսման աղան 20 տարուան մէջ Ֆրանսացիին, Գերմանացիին, Ամերիկացիին, Անգլիացիին, Հայուն, դաս տալու է ելեր :...:

— Չէ, քչիկ մը անկողմնակալ ըլլանք: Զրարեխառնե՞նք ...:

Հապա հանրապետութի՞ւնը : Ֆէ՞սը: Խալիֆա՞ն: Տառե՞րը: Գուրա՞նը:

— Գուրա՞նը: Մտքիս բան ձգեցիր:

Վէրքերս դեռ չաղէկցած, Թուրք գեղին մէջ Տէրվիշի մը հանդիպեցայ:

— Տէրվիշ մարգարէի ներկայացուցիչ: Սուրբ, լուսաւորեալ էակ— մարդուկս ուսին բռնած երկայր կացինը — բէպիր — ճօճելով, Թրցուցած հայ կիներու ու մանուկներու գլուխներուն թիւը տալով՝ կը պատմէր թէ՝ «սատկեցուցած կիաւուրները, մէյ մէկ ջահի վերածուելով, իրեն դրախտի մուտքին օրը՝ ճամբան լուսաւորեն պիտի» :

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(2) (Շար.)

օր տեսակցութիւն մը ունեցած էր Հիթլերի հետ, իր ծառայութիւնը առաջարկելով եւ բարեացակամ ընդունելութեան արժանացաւ :

Նոր պատրաստութիւններ Ֆրանսայի մէջ եւ ուրիշ լուրեր

Մինիխի համաձայնութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Փարիզի մէջ, բայց կառավարութիւնը միշտ արթուն կը մնայ: Համաձայնութենէն առաջ, հինգշաբթի առտու պաշտօնաթերթը հրամանագիր մը հրատարակեց, որ գործադրելի կը հռչակէ 1938 յուլիս 11ի օրէնքը,— ամբողջ ազգին կազմակերպութիւնը պատերազմի պարագային: Այդ օրէնքին տրամադրութեամբ,— 1· Բանակը եւ քաղաքային ուժերը պարտաւոր են գործակցիլ մէկ հրամանատարութեան տակ.— 2· Պէտք է չարժման մէջ դրուին բոլոր ճարտարագործական ուժերը, ղեկավարութեամբ մասնաւորապէս նշանակուած նախարարի մը.— 3· Կազմակերպել պաշտպանութիւն օդանաւային յարձակումներու դէմ:

*** Նախագահ Ռուզվէլթ կոչ մը ուղղելով ամբողջ ժողովուրդին, յորդորեց աղօթքներ կատարել այս կիրակի, իր ընտանիքին հետ, խաղաղութեան համար :

*** Նախագահը նախընթաց օր կոչ մըն ալ խորհրդային կառավարութեան ուղղած էր, որպէսզի աջակցին, խաղաղութիւնը պահպանելու համար: Արտաքին նախարարին փոխանորդը անմիջապէս պատասխանեց, տրամադրութիւն յայտնելով ամէն աջակցութիւն ընծայելու: Մարաջախտ Վորոշիլով Ծայր Արեւելք գացած է իր փոխանորդին հետ, աչքէ անցընելու համար պաշտպանութեան միջոցները :

*** Հռոմի մէջ ընդհանուր լաւատեսութիւն կը տիրէ, Մինիխի խորհրդակցութեանց բարեյաջող ելքին առթիւ: Բոլորն ալ վստահ են թէ ոչ միայն խաղաղութիւնը փրկուած է, այլեւ անյապաղ պիտի գործադրուի անգլեւիտալական համաձայնութիւնը: Հազարաւոր Անգլիացիներ եւ Ամերիկացիներ որոնք պատրաստուած էին մեկնելու, ետ առին իրենց տոմսակները: Պապը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, ի սէր խաղաղութեան: Թերթերը փառաբանելով Մուսոլինին, «Խաղաղութեան իրաւարար» կը կոչեն զայն :

*** Լոնտոնի մէջ ալ ուրախութեան ցոյցեր կատարուեցան, փառաբանելով խաղաղութիւնը: Հազարաւոր նամակներ եւ հեռագիրներ կը հասնին վարչապետին, երախտագիտութեան արտայայտութիւններով: Լորտերու ժողովը միայն եօթը վայրկեան նիստ գումարելով յետաձգուեցաւ :

*** Զուիցերիա ընդհատեց իր զինուորական պատրաստութիւնները :

*** Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին մէջ, 49 ազգերու ներկայացուցիչները մեծ գոհունակութիւն զգացին, հաստատելով թէ պատերազմը խափանուած է:

*** Կը կարծուի թէ հանրաքուէ պիտի կատարուի, ճշդելու համար Չեխոսլովաքիոյ լեհ եւ հունգար փոքրամասնութեանց ճակատագիրը :

*** Պաշտօնապէս կը հերքուի նախագահ Պենէշի հրաժարման լուրը :

*** Օդանաւային պաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնուեցան ամբողջ Խ· Միութեան մէջ: Կապոյտ լամբարներ ծախուեցան բոլոր գլխաւոր կեդրոններուն մէջ եւ ժողովուրդին յանձնարարուեցաւ լրագրի թուղթեր փակցնել պատուհաններուն վրայ, որպէսզի ապակիները չցնցուին, օդանաւային փորձերու առեն: Միջոցներ ձեռք առնուած են կազարգել դիմակներ բաժնելու համար, հատը 21 — 27 րուբլի արժէքով :

Քանի մը գիծեր «Չորսեր»ու կեանքէն

Կը ճանչնա՞ք այն չորս դէմքերը որ իրենց ափին մէջ բռնած են աշխարհի ճակատագիրը:

ՆԷՎԻԼ ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ.— 69 տարեկան է, ծնած Պըրմինկէմ : Զաւակն է հռչակաւոր Ճօզէֆ Չէյմպըրլէնի: Ամուսնացած է եւ ունի երկու զաւակ, ինչպէս եւ թոռներ: Ուսումը աւարտած է Քէմպրիճի համալսարանին մէջ: 1911ին անդամ էր Պըրմինկէմի քաղաքապետական խորհուրդին, յետոյ եղաւ լորտ - քաղաքապետ : Խորհրդարան մտաւ 1918ին, երբ 50 տարեկան էր: Թղթատարական նախարար եղաւ 1922ին, ելմտ· նախարար՝ 1931ին, վարչապետ՝ 1937ին: Կը սիրէ ձուկ որսալ եւ թռչուններու կեանքը ուսումնասիրել :

ԷՏՈՒԱՌ ՏԱԼԱՏԻԷ.— 54 տարեկան է: Զաւակն է հացագործի մը: Կինը մեռած է:Ունի երկու զաւակ: Եղած է ուսուցիչ պատմութեան: Կ'ապրի քրոջը հետ: Նախկին ռազմիկ է, հարիւրապետի աստիճանին բարձրացած, Պատուոյ լեգէոնի եւ քանի մը յիշատակութեանց արժանացած: Քաղաքական ասպարէզը սկսած է 1919ին: Առաջին անգամ պատերազմական նախարար եղաւ 1929ին: Երեք անգամ վարչապետ եղած է: Հարուստ է, մեղմ, մարդասէր Աքանչելի հեծելանուորդ էր, կը սիրէ նաեւ ձի նստիլ եւ մանուանդ առագաստանաւ քշել: Ուսումնասիրական ուղեւորութեան թոշակ մը ստացած ըլլալով, նախընտրեց Իտալիա երթալ եւ վարժ իտալերէն կը խօսի :

ԱՏՈԼՖ ՀԻԹԼԷՐ.— 49 տարեկան է. ծնած՝ աւստրիական Թիրոլի մէկ աւանը,Պավարիոյ սահմանին մօտ:Զաւակն է մաքսային պաշտօնեայի մը եւ չեխ մօր մը, գիւղացի: Ամուրի է: Զախողած ըլլալով գեղարուեստից վարժարանին մէջ, դարձաւ շէնքի ներկարար: Նախկին ռազմիկ է եւ քաջարար կռուած, լուրջ վէրքեր ստանալով: Դեր - տեղակալի աստիճան ունէր եւ կը յուսար զարգանալ զինուորական ասպարէզի մէջ, բայց ճամբուեցաւ գերմանական բանակին լուծման հետ, 1919ին:

1923ին փորձեց Պերլինի վրայ քալել իր հետեւորդներով : Շարժումը ձախողելով, Հիթլէր մէկ տարի արգելափակուեցաւ

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆի Տ·Չ· կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 30 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայեթ:

միջնաբերդի մը մէջ ուր գրեց ազգային - ընկերվարութեան աւետարանը, « Իմ պայքարը »: Թունդ բուսակեր է, չի ծխեր եւ միայն ջուր կը խմէ: Լաւակեաց է, երազուն, եւ մտերիմները կ'ըսեն թէ սիրային պատմութիւն չէ ունեցած :

ՊԷՆԻԹՕ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ.— 55 տարեկան է: Հայրը երկաթագործ էր, մայրը՝ վարժուհի: Ամուսնացած է եւ ունի հինգ զաւակ, ինչպէս եւ թոռներ: Եղած է ուսուցիչ, յետոյ Զուիցերիա կ'անցնի, բայց գործ չգտնելով կը դառնայ հասարակ բանուոր, որմնադիր, կը շարունակէ ուսումնասիրել ընկերային գիտութիւնները եւ ֆրանսերէն կը սորվի: Քաղաքական ասպարէզը կը սկսի քսան տարեկանին, իբրեւ ընկերվարական գործիչ, եւ կ'արտաքսուի Զուիցերիայէն: Դառնալով տնօրէն ընկերվարական օրկանին՝ «Ավանթի», 1914ի պատերազմին առեն պայքար կը բանայ որպէսզի Իտալիա միջամտէ ի նպաստ դաշնակիցներուն: Պատերազմէն վերջը կը հիմնէ Փաշականութիւնը, կռուելու համար համայնավարութեան եւ Իտալիոյ մէջ տիրող անկարգութեան դէմ:Նախկին ռազմիկ է, ծանրապէս վիրաւորուած: Բանջարակեր է, միայն քիչ մը գինի կը խմէ, պատահաբար: Կը սիրէ մարզանքը,— լողալ, ձի նստիլ, օդանաւ վարել եւն. :

Հետապնդում օտարականներու մասին

Գաղտնի ոստիկաններ եւ ուրիշ պաշտօնեաներ առջի օր զանազան հետապնդումներ կատարելով, հարցաքննեցին 4000 հոգի: Քառասունեւհինգ հոգի ձերբակալուեցան զանազան յանցանքներու համար, իսկ 27 օտարազգիներ ալ՝ իբրեւ անկանոն:

*** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ սեպտեմբեր 29ին 3000 աղջիկներ երբ կ'աշխատէին գործարանի մը մէջ, Քալվատոս (հիւսիսային շրջան), տեսան որ վեց լեհ եւ մէկ գերման բանուորուհիներ կը կարդային պահեստներու զօրակոչը: Այս վերջինները ըսկսան աղաղակել,— « Կեցցէ՛ Հիթլէր, կեցցէ պատերազմը»: Ֆրանսուհիները պատասխանեցին եւ կռիւ մը ծագեցաւ: Ուրիշ կիներ ալ խառնուեցան, բայց ի վերջոյ հաստատութեան տնօրէնը յաջողեցաւ վերահաստատել խաղաղութիւնը: Խռովարար կիները առժամապէս ազատ արձակուեցան, բայց քննութիւն բացուած է:

*** Դարձեալ տեղական թերթերը կը գրեն թէ երեք Լեհեր Փարիզի մէկ փողոցին մէջ պահեստի զինուորներուն մօտենալով, արձարան կ'առաջնորդէին, անհնազանդութեան մղելու համար: Երկուքը ձերբակալուեցան անմիջապէս,իսկ երրորդը,որ յաջողած էր փախչիլ, բռնուեցաւ իր տունին մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ բանուորները որոշեցին աշխատիլ այսօր, շաբաթ, մէկ հոկտեմբեր (Հիթլէրի սահմանած պայմանաժամը) : Մասնաւոր պատուիրակութիւն մը այս պարագան հաղորդեց օդանաւային նախարարին: Շատ մը հաստատութեանց մէջ բանուորները իրենց այդ օրուան վաստակը կամ անոր մէկ մասը պիտի յատկացնեն զօրակոչի ենթարկուած ընկերներուն :

« ԱՔՍԻՕՆ ՖՐԱՆՍԷԶ », Փարիզի արքայական օրաթերթը, գրգռիչ գրութիւն մը հրատարակած էր հինգշաբթի օր, սպառնութիւն դրդելով Լէոն Պլումի եւ ուրիշներու դէմ: Ոստիկանութիւնը գրաւեց բոլոր թիւերը: Մէկ օր առաջ ալ գրաւած էր «Լա Լիպէռթէ»ն, որ կը պարունակէր Պ· Ֆլանտէնի մէկ յայտարարութիւնը կառավարութեան դէմ: Նախկին վարչապետը հարցապնդում ուղղեց ներքին նախարարին, կարծիքի ազատութեան մասին :

ԻՎԱՆ ՄԻԽԱՅԼՈՎԻՉ, Մակեդոնական կազմակերպութեան երբեմնի ամենազօր հրամանատարը որ վերջերս վտարուեցաւ Թուրքիայէն, Պոլսոյ լեհական հիւպատոսարանէն վիզա ստացած էր, Լեհաստան երթալու համար: Միխայլով եւ կինը շոգենաւ նստան, բայց երբ Տանցիկ հասան, արգիլուեցաւ ցամաք ելլել, հակառակ վիզային: Շոգենաւը ճամբան շարունակեց հանդիպելով Կոբնա, Համպուրկ, Լիզպոնա, Ալժէ· Բոլորն ալ մերժեցին ներս առնել աքսորականները: Շոգենաւը նորէն Պոլիս վերադարձաւ, բայց Մակեդոնացի յեղափոխականը եւ կինը չկրցան ցամաք ելլել: Այն առեն Իզմիրի ճամբան բռնեցին եւ փորձեցին ցամաք ելլել գաղտնապէս, բայց նորէն ձախողեցան: Եւ հիմա կը թափառին ծովէ ծով,— ինչպէս երբեմն լեռնէ լեռ :

ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ առանց դրոշմաթուղթի պիտի փոխադրուին, Թղթատարական նախարարութեան կարգադրութեամբ: Պահարանին վրա պէտք է նշանակել իրենց զօրամասին դրոշմը եւ F. M. տառերը :

ԽՐԱՄՆԵՐ ԿԸ ՓՈՐՈՒԻՆ Փարիզի շատ մը արուարձաններուն մէջ, մասնաւորապէս դէպի հիւսիս եւ արեւելք :

ԵՍԱՅԻ ՂԱԶԱՐԵԱՆ անուն չրջուն վաճառորդ մը ձերբակալուելով Փոնթուազի բանտը փոխադրուեցաւ, երբ հոտած երշիկ կը ծախէր Լիւզարշի շուկան: Այս առթիւ բռնուեցաւ 37 քիլօ աւրուած երշիկ :

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ սեպտեմբեր 27 թուակիր նամակի մը հետ, մեզի ղրկած է թերթի մը կտրօնը, հաստատելու համար թէ իր վտարման լուրը հետեւանք է «վարչական սխալի մը»: Այդ կտորը մենք ալ կարդացեր էինք ժամանակին,բայց յաջորդ օրն իսկ ուրիշ թերթեր պնդեցին թէ նոր թղթածրար մը կազմուած եւ այս անգամ արտաքսում պահանջուած է ներքին նախարարութենէն : Թահրա պէտք իր նամակին մէջ կ'ըսէ թէ այժմ Նիս կը գտնուի, չարունակելով իր մասնագիտական զբաղումները :

Մ Ա Գ Ա Ղ Ա Թ Ն Ե Ր

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

փառաւոր հատոր մը, 300 էջ. Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով. գունաւոր այս հոյակապ քերթողագիրքէն.—

ՅԱՑԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԵԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 փրանք

Դիմել հեղինակին,
17. Rue Damesme, PARIS

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ

Ֆ· Կապոյտ Խաչի «Խրիմեան» գըպրոցը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր 6, Հինգշաբթի օր: Ծնողքներէն կը խնդրուի որ ներկայացնեն իրենց զաւակները արձանագրութեան համար նոյն օրը եւ կամ յաջորդ Կիրակի, 2 Հոկտ.: Ամսավճար՝ մէկ աշակերտի համար 4 փրանք, երկուքին 7 փր. եւ երեքին 10 փրանք :

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 2 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 2 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3850

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՓՈԹՈՐԻԿԸ ՈՐ ԱՆՑԱՒ...

Օրուան փոթորիկին հետ, «Յառաջ»ի առաջին էջին կազմին ալ վեր ի վայր հրջուեցաւ, տեղ տալու համար յորդահոսան լուրերուն...

Բարեբախտաբար կարճ տեւեց փոթորիկը :

Ամէն պարագայի մէջ, փարատած է պատերազմի մղձաւանջը, եւ ընդհանուր յոռետեսութեան, չարագուշակ ենթադրութեանց եւ ահաւոր ճգնաժամի մը յաջորդած է խաղաղութեան սփոփանքը: Մխիթարութիւն մը, որուն կարօտը երբեք այսքան խոր եղած չէր, Մեծ պատերազմէն ի վեր :

Անշուշտ այս «յաղթանակ»ն ալ չահուեցաւ հզօրագոյնին կամեցողութեամբ, զոհելով տկարն ու անճարը, — Չեխոսլովաքիա:

Ճիշդ է որ այդ պետութեան կազմը չէր համապատասխաներ ժողովուրդներու ինքնորոշման սկզբունքին: Ուշ-կանուխ՝ պիտի սկսէր ճարճատումը, իբրեւ հետեւանք պատերազմական դաշնագիրներու վերաքննութեան, կամաւոր կամ բռնի :

Եւ սակայն, կարելի չէ պարտկել ողբերգութիւնը, երբ նկատենք որ դարձեալ մեծերը, յաղթականներն էին այդ արուեստական պետութեան հիմնադիրները, ինչպէս այսօր նորէն անոնք են որ կը քակեն, կը կրճատեն եղածը, ներդաշնակելու համար իրենց շահերը :

«Լքեցի՛ն մեզ», — կ'աղաղակէ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը — զօրավար մը — նոյնքան ողբաձայն որքան սա միամիտ Նէկիւսը: Որքան մենք, որ լքումներու, խաբէութեանց, դիւանագիտական խաղերու եւ զաւերու ամէնէն ահաւոր փորձառութիւնն ունինք 1878էն իվեր :

Խաղաղութի՛ւն, խաղաղութիւն: Մենք ալ մատաղ չեղա՞նք տեսակ մը խաղաղութեան, երբ ամէն մէկն ստացած էր իր բաժինը, մեզի ձգելով միայն ցիրուցան ոսկորներ, հայրենի լեռներուն, դաշտերուն եւ գետերուն մէջ :

Ո՛ւժ, ո՛ւժ, անճար ժողովուրդներ: Եւ միութիւն, չաղախուած՝ ամուր հաւատքով մը, փրկելու համար մնացեալը :

Մենք չենք որ պիտի ժխտենք խաղաղութեան օրհնութիւնը, այս անիրաւ աշխարհին մէջ: Բայց կը թուի թէ ճակատագրական անէծք մը միշտ ալ պիտի սպառնայ խաղաղութեան, ցորչափ վերահաստատուած չէ արդարութիւնը: Որքան ատեն որ «նուիրական» կը մնան իսկապէս բարբարոս դաշնագիրներ:

Շ.

Չեխոսլովաքիա ի՞նչպէս համակերպեցաւ

Միւնիխի համաձայնութենէն վերջը, Չեխոսլովաքիոյ կառավարութիւնը ժողով գումարելով, հրամայեց պարպել գերմանական հրջանները: Այս ծանրակշիռ որոշման առթիւ վարչապետը, Զօր. Սիրովի ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, հազիւ զսպելով իր յուզումը, մինչ ժողովուրդը կը փսփսար. — «Ատոր համար չէր որ մենք զօրավար մը դրինք կառավարութեան գլուխը»:

Վարչապետը յայտարարեց իր ճառին մէջ.

— «Իբրեւ զինուոր եւ վարչապետ, ես պարտաւոր եմ խորհիլ ձեր բոլորին կեանքը փրկելու մասին: Ես գիտեմ յաղթանակի մը պայմանները, որովհետեւ պատերազմ վարած եմ: Պարտաւոր եմ ըսել, լիովին գիտակցելով իմ սպարապետի պատասխանատուութեանս, թէ կը գտնուինք մերինէն շատ աւելի մեծ ուժերու առջեւ եւ թէ պէտք է վարուինք անոր համեմատ: Մեր պարտականութիւնն է փրկել ազգին կեանքը: Մեր նախահայրերը, որոնք այս կտակը ձգած են մեզի, շատ աւելի տաժանելի, գրեթէ ապատօրէն կեանք մը ապրած են: Գիտակից իմ զինուորի պարտականութեանս, կը յայտարարեմ թէ պէտք է հետեւինք խաղաղասիրական ճամբուն: Այդպէս չարժելով, մենք պիտի պահենք մեր բոլոր ուժերը եւ նոր կեանք մը պիտի սկսինք: Ես ամէն բան կշռած եմ: Միւնիխի մէջ եւրոպական չորս մեծ պետութեանց ներկայացուցիչները որոշած են հրաւիրել մեզ ընդունելու նոր սահմաններ: Մեր առջեւ կը գտնուէին երկու ելքեր, — կա՛մ յուսահատական պաշտպանութիւն մը, զոհաբերումը ամբողջ չափահաս սերունդի մը, առանց հաշուելու կիները եւ մանուկները, կամ ընդունիլ պայմաններ որոնք աննախընթաց են պատմութեան մէջ: Մենք լքուեցանք: Մենք միւնակ մնացինք: Մեր բոլոր դրացիները զինուած են: Մեր դիրքը կը նմանի ամրոցի մը որ պաշարուած է ջախջախիչ ուժերով: Մեր վարիչները կշռեցին բոլոր հնարաւորութիւնները: Մէկ կողմէ մեր սահմաններուն սեղմումը, միւս կողմէ՝ Ազգին մահը: Մեր բոլորին պարտականութիւնն է փրկել Ազգին կեանքը, որպէսզի չտկարանանք եւ կարենանք նորէն ոտքի կանգնիլ: Այս վճռական պահերուն, պէտք է շնորհակալութիւն յայտնենք մեր բանակին, որ իր պատրաստութեամբ փրկեց ազգին կեանքը: Անպատուութիւն չէ հնազանդիլ բարեկամներու խորհուրդին, ինչպէս եւ ջախջախիչ ուժերու գերազանցութեան: Մենք յաղթահարեցինք վիշտին, յուսահատութեան եւ ցասումին, ապահովելու համար ապագան»:

*** Ընդհ. սպայակոյտին պետն ալ կոչ մը ուղղեց բանակին, բացատրելով պարտադրուած զոհողութեան անհրաժեշտութիւնը եւ բանակին պարտականութիւնները :

*** Գերմանական հրջանները պարպելու հրամանին հետ մէկտեղ, չեխական կառավարութիւնը յանձնարարեց հաւաքել կարգել դիմակները եւ հետզհետէ վերցնել ուրիշ բացառիկ միջոցներ: Ժողովուրդը բողոքի ցոյցեր կատարեց եղած զոհողութեանց դէմ, բայց բարեկարգութիւնը չխանգարուեցաւ: Փողոցներուն մէջ քարտէսներ կը ծախուէին որոնց վրայ սեւ մելանով ծածկուած են Գերմանիոյ փոխանցելի հրջանները :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԵՐԸ ՃԱՐԱՀԱՏ ՀԱՄԱԿԵՐՊԵՑԱՆ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆ ԶՕՐՔԸ ՆԵՐՍ ՄՏԱՒ

ԱՆՕՐԻՆԱԿ ՑՈՅՑԵՐ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐԳԱԴՐԵԼ ԲՈԼՈՐ ՎԷՃԵՐԸ

Միւնիխի համաձայնութենէն անմիջապէս վերջը, չեխական կառավարութիւնը ճարահատ համակերպած ըլլալով եղած կարգադրութեան, գերմանական զօրամասը Չեխոսլովաքիա մտաւ ուրբաթ կէս գիշերէն վերջը ժամը երկուքին (մէկ հոկտ.), երբ չեխական զօրքը սկսաւ պարպել փոխանցելի առաջին հրջանը (Պոհեմիոյ հարաւակողմը): Գործողութիւնները պիտի շարունակուին այսպէս մինչեւ հոկտեմբեր 10, ինչպէս բացատրած ենք քիչ անդին :

Միւնիխի համաձայնութիւնը աննկարագրելի խանդավառութիւն պատճառեց ամբողջ աշխարհի եւ մասնաւորապէս Եւրոպայի մէջ: Փարիզի, Լոնտոնի, Պերլինի եւ Հռոմի մէջ իբրեւ յաղթականներ դիմաւորուեցան Տալատիէ, Չէյմպըլէն, Հիթլէր եւ Մուսոլինի :

ՉԷՅՄՊԸԼԷՆ - ՀԻԹԼԷՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլիոյ վարչապետը Լոնտոն վերադարձած ատեն, Ուէսթմինսթըրի բոլոր զանգակները հնչեցին, իբրեւ աւետաբեր խաղաղութեան :

Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր Լոնտոնի փողոցներուն մէջ, պարզելով տեսարան մը որ շատ կը յիշեցնէր 1918 նոյեմբերի զինադադարի օրերը: Չէյմպըլէն կը վերադառնար ապահովելով անարիւն խաղաղութիւն մը որ կնքուած էր 24 ժամուան մէջ, թէյի եւ գարեջուրի սեղանի մը առջեւ, չորս ջոջերու կողմէ: Օդանաւէն իջնելէ վերջ, Անգլիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Սիրելի բարեկամներ, մեր պատմութեան մէջ երկրորդ անգամն է որ Գերմանիայէն կը վերադառնանք պատուաւոր խաղաղութեամբ մը: Ես կը հաւատամ թէ այս խաղաղութիւնը ապահովուած է մեր ժամանակին համար»:

Չէյմպըլէն իրեն հետ բերած էր շատ աւելի կարեւոր յայտարարութիւն մը, որ հրատարակուեցաւ իր եւ Հիթլէրի անունով: Վարչապետը ուրբաթ առտու ժամը 11.30էն մինչեւ 13 տեսակցութիւն մը ունեցած էր Գերմանիոյ Առաջնորդին հետ, եւ յայտարարեց.

— «Ես միշտ այն հաւատքն ունեցած եմ որ եթէ կարելի ըլլայ խաղաղ ելք մը գտնել չեխ. հարցին, այդ պարագան իբրեւ մեկնակէտ պիտի ծառայէ ընդհանուր խաղաղեցման Եւրոպայի մէջ: Իբրեւ հետեւանք այս առտու վարչապետ Հիթլէրի հետ ունեցած տեսակցութեանս, որոշեցինք հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակել.

— «Մենք, Գերմանիոյ Առաջնորդ - վարչապետը եւ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը, նոր ժողով մը ունեցանք այսօր եւ համաձայնեցանք թէ անգլեւգերմանական յարաբերութեանց խնդիրը առաջնակարգ կարեւորութիւն ունի մեր երկու երկիրներուն եւ Եւրոպայի համար: Մենք անցեալ գիշեր կնքուած համաձայնութիւնը եւ անգլեւգերման նաւային համաձայնութիւնը կը նկատենք իբրեւ խորհրդանշանը երկու երկիրներու բաղձանքին՝ այլեւս երբեք պատերազմ չմղելու իրարու դէմ: Մենք վճռած ենք ընդունիլ խորհրդակցութեանց մեթոտը, կարգադրելու համար այն բոլոր խնդիրները որ կրնան շահագրգռել մեր երկու երկիրները եւ որոշած ենք շարունակել մեր ջանքերը, անհետացնելու համար վէճերու կարելի պատճառները եւ այսպէս նպաստելու Եւրոպայի խաղաղութեան ապահովման»:

Վարչապետը չըսաւ թէ զբաղած են գաղթավայրերու խնդրով, այլ պարզապէս յայտարարեց թէ ընդհանուր քննութեան մը ենթարկած են բոլոր հարցերը: Երկու վարչապետները նորէն պիտի տեսակցին, երբ առիթ ներկայանայ:

Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի Հռոմ հրաւիրած է Չէյմպըլէնը: Վարչապետը մօտերս պտոյտ մը պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ եւ այդ առթիւ պիտի հանդիպի նաեւ Հռոմ, խօսակցելու համար անգլեւիտալական համաձայնութեան եւ Սպանիոյ մասին :

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Աննկարագրելի խանդավառութեան մը արժանացաւ Ֆրանսայի վարչապետն ալ, Պուրժէի օդակայանէն մինչեւ պատերազմական նախարարութիւնը: Հարիւր հազարաւոր այրեր եւ կիներ խռնուած էին ճամբուն վրայ եւ անընդհատ կը ծափահարէին, խանդավառ կանչեր կ'արձակէին: Ամէն կողմէ ծաղիկներ կը նետուէին իր կառքին վրայ, կիներ կուլային իրենց ուրախութենէն, «Մարսէյեզ»ը կը թնդար, եւ ոստիկանութիւնը հազիւ կրնար պահպանել բարեկարգութիւնը: Վարչապետը ինքն ալ յուզուեցաւ եւ աչքերը թրջեցան: Պատերազմական պաշտօնատունը հասած ատեն, Տալատիէ ստիպուեցաւ երեք անգամ պատշգամ ելլել, մինչ բազմութիւնը ուրախութեան կանչեր կ'արձակէր եւ ծաղիկներ կը նետէր :

Օդանաւէն իջած ատեն, վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ ձայնասփիւռին առջեւ.

— «Կը վերադառնամ Գերմանիայէն, ուր բանակցութիւնները անշուշտ դժուարին եղան, բայց այն խորունկ համոզումով թէ կնքուած համաձայնութիւնը անհրաժեշտ էր խաղաղութեան պահպանման համար Եւրոպայի մէջ: Ես վստահ եմ այսօր թէ խաղաղութիւնը փրկուած է շնորհիւ փոխադարձ զիջումներու բաղձանքին եւ գործակցութեան տրամադրութեան որոնցմով միշտ տոգորուած էին չորս մեծ պետութեանց վարչապետները: Ես կը յուսամ թէ անգամ մը որ անցնինք այս վտանգաւոր կիրճը, կրնանք նախատեսել եւրոպական մեծ խնդիրներու ընդհանուր կարգադրութիւնը: Կը կրկնեմ որ եթէ յաջողեցանք այս արդիւնքը ձեռք բերել, այդ կը պարտինք նաեւ Ֆրանսայի ժողովուրդին կարգապահութեան, հանդարտութեան եւ վճռականութեան. ժողովուրդ մը որ երբեք չթերացաւ ցուցնելու ամենամեծ պաղարիւնը: Ֆրանսայի ժողովուրդը երբեք այնքան գրաւած չէր բոլոր մեծ ազգերու համարումն ու սիրտը: Ֆրանսացինե՛ր, մնանք միացեալ, աշխատասէր եւ հզօր ժողովուրդ մը: Այդ կը պահանջէ մեր պարտականութիւնը հայրենիքին հանդէպ, այդ կը պահանջէ բոլոր ժողովուրդներուն եւ աշխարհի խաղաղութեան շահը»:

*** Նախարարական խորհուրդը միաձայնութեամբ շնորհաւորելով վարչապետը եւ արտաքին նախարարը, որոշեց խորհրդարանը բացառիկ նիստի հրաւիրել երեքշաբթի օր, զբաղելու համար արտաքին քաղաքականութեամբ :

*** Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդը որոշեց Չէյմպըլէնի անունով կոչել մայրաքաղաքի փողոցներէն մէկը: «Փարի-Միտի» հանգանակութիւն բացած է, Փարիզի մէջ մասնաւոր տուն մը նուիրելու համար Անգլիոյ վարչապետին: Արմատական օրկանն ալ 25.000 ֆրանքի հանգանակութեան մը ձեռնարկած է, թանկագին նուէր մը մատուցանելու համար Տիկին Չէյմպըլէնի:

ՀՌՈՄԻ ԵՒ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ ԱԼ

Խանդավառութեան խելայեղ ցոյցեր կատարուեցան նաեւ Հռոմի եւ Պերլինի մէջ, Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի վերադարձին առթիւ: «Դուչէ (Առաջնորդ), դուն փրկեցիր խաղաղութիւնը», կ'աղաղակէր Հռոմի ժողովուրդը, հրջապատելով Առաջնորդին կառքը: Բազմաթիւ կիներ կուլային: Մուսոլինի եւս ըսաւ.

— «Ընկերներ, յիշատակելի ժամեր ապրեցաք: Մենք Միւնիխի մէջ աշխատեցանք խաղաղութիւնը ապահովել արդարութեամբ: Այս չէ՞ իտալացի ժողովուրդին իտէալը»: (Այո՛, այո՛): Թագաւորն ալ կայարան գացած էր դիմաւորելու համար, բոլոր նախարարներուն եւ դեսպաններուն հետ: Մամուլը ցնծագին կը փառաբանէ Մուսոլինին իբրեւ «իրաւարար խաղաղութեան»:

*** Նոյն խանդավառութիւնը նաեւ Պերլինի մէջ, Հիթլէրի վերադարձին առթիւ: Գերմանիոյ պաշտօնական հրջանակները կը յուսան թէ խաղաղութիւնը ապահովուած է երկար ատենի համար: Շատեր կը հաւատան նաեւ ֆրանքեւգերման համաձայնութեան մը: Մարաջախտ Կէօրինկ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Պ. Տալատիէի հետ խօսակցելէ վերջ.

— «Ոչինչ պէտք է արգիլէ մեր երկու մեծ ժողովուրդները քով քովի ապրելու խաղաղութեամբ, ժողովուրդներ որոնք այնքան կը յարգեն իրար փոխադարձաբար»:

Լեհաստան ալ իր կարգին կը սպառնայ

Միւնիխի համաձայնութիւնը հազիւ կնքուած, չարաշուք լուր մը հասաւ Վարշաւայէն:

Լեհաստանի նախարարական խորհուրդը բացառիկ ժողով մը գումարելով հանրապետութեան նախագահին գլխաւորութեամբ, յայտարարութիւն մը հրատարակեց որ կ'ըսէ.

— «Լեհաստան վճռած է անկախօրէն կարգադրել իր վէճը Չեխոսլովաքիոյ հետ: Չեխական պատասխանը լեհական ծանուցագրին, որ կը սպասուէր 3 օրէ ի վեր, պիտի յանձնուի այս գիշեր (30 սեպտ.): Պատասխանը պիտի քննուի անմիջապէս: Եթէ չեխական պատասխանը համաձայնութիւն չյայտնէ անմիջապէս յանձնելու վիճելի հողամասը, լեհական կառավարութիւնը իրիկուան դէմ պիտի դիմէ այնպիսի միջոցներու որ կրնան շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ: Պատասխանատուութիւնը պիտի իյնայ Փրակայի վրայ»:

Յայտարարութիւնը կը խօսի նաեւ Միւնիխի ժողովի մասին, գնահատելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ բռնած դիրքը: Կ'ըսուի թէ Լեհաստան վշտացած է, այդ ժողովին հրաւիրուած չըլլալով: Երրորդ անգամն է որ Լեհաստան ծանուցագիր կը ղրկէ, պահանջելով Թէշէնի հրջանը :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

4.— Երկրին պատմութիւնը

ՆԱԽԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ.— Պեղումներու ուսումնասիրութեամբ՝ այժմ որոշ գաղափար մը ունինք հնագոյն Ափրիկեցիներու մասին:

Երբեմն վաչկատուն, հնագոյն Ափրիկեցին կ'ապրէր խրճիթներու մէջ, զորս կը հիւսէին ծառերու ճիւղերով, ընդհանրապէս երկու անիւոց սայլակներու վրայ դրուած: Այս շարժուն խրճիթները շարունակ կը տեղափոխուէին կենդանիներու հօտին ետեւէն, նոր արօտավայրերու ի խնդիր: Իսկ նստակեաց Ափրիկեցիները բնակութիւն կը հաստատէին ջուրի ակերու կամ գետերու եզերքը, իրենց հիւղաւանին շուրջ կանգնելով պարիսպ մը, ուր կ'ապաստանէին թշնամութեանց ժամանակ, իսկ խաղաղութեան մէջ՝ կ'ապրէին միշտ դուրսը:

Անասնապահ էին կամ որսորդ: Կենդանիներու մորթ կը հագնէին եւ իրենց մարմինը կարմիր կը ներկէին: Թէեւ թէ շատ զարգացած էր գեղեցկապաշտութիւնը,— խեփորէ կամ ջայլամի հաւկիթներով շինուած զարդարանքներ ունէին: Կը պաշտէին ջուրի ակերը, ծառերը, ապառաժները եւ զանազան կենդանիներ, ինչպէս նաեւ արեւը, լուսինը: Մասնաւոր յարգանքի առարկայ էին մեռելները, վասնզի պահուն՝ կը դիմէին իրենց մեռած նախահայրերուն խորհուրդին,— կ'երթային պառկիլ անոնց գերեզմանաքարերուն վրայ եւ առաւօտուն կը գործէին համաձայն իրենց երազներուն: Այսուհանդերձ չէին ուզեր, որ մեռելները վերադառնային իրենց խրճիթները,— ուստի, թաղման ժամանակ, մեռելը կը նստեցնէին պլորուած ձեւով, այնպէս մը որ կզակը հանգչէր ծունկերուն վրայ եւ պինդ կը կապէին այս վիճակին մէջ, յետոյ թաղելու համար ծանրկեկ քարերու տակ: Երբեմն ալ մեռելը կը գետեղէին առժամեայ գերեզմաննոցի մը մէջ, արեւին տակ, մինչեւ որ միսը թափէր բոլորովին, յետոյ ոսկորները կը թաղէին յաւիտենական ու հաւաքական գերեզմաննոցին մէջ, տեսակ մը ոսկրահոր:

Այս ժողովուրդը ունէր այբուբեն մը, երկրաչափական նշանակներ, փիւնիկեան աթուխային ձեւով, զոր մինչեւ այսօր կը գործածեն Թուարէկները Սահարայի մէջ:

ՓԻՒՆԻԿԵԱՆ ՇՐՋԱՆ.— Փիւնիկեցիները, որոնք քսուելով կ'անցնէին Ափրիկէի եզերքներէն, գինի, մետաքս եւ ապակեղէն կը տանէին դէպի արեւմուտք (Սպանիա) եւ արծաթ կը բերէին դէպի արեւելք, յաճախ կանգ կ'առնէին այս ափերուն վրայ,— ընդհանրապէս կ'ընտրէին այնպիսի վայրեր, ուր դիւրին ըլլար պաշտպանուիլ փոթորիկներու դէմ եւ հայթայթել ջուր եւ սնունդ: Եւ որպէսզի չհողոպտուէին, կը նախընտրէին կանգառնել կղզիներու վրայ, ցամաքէն քիչ մը հեռու, կամ հրուանդանի վրայ զոր կարելի էր ամրացնել բերդի մը ձեւով: Այսպէս առաջին իրենց գլխաւոր հանգրուանը, հին Կարքեդոնը, որ կը կոչուէր նաեւ «արեւմտեան Տիւրոս», շատ մեծ անուն չունեցող իբրեւ վաճառաշահ կեդրոն: Փիւնիկեցիները փղոսկր, ջայլամի փետուր, վագրի մորթ եւ ոչխարի բուրդ կ'առնէին բնիկներէն, փոխանակելով գինիի, կերպասի, յախճապակիի հետ: Հետզհետէ զօրացաւ փիւնիկեան գաղութը եւ սակայն երբեք չկրցաւ յառաջանալ Ափրիկէի խորերը,— քալեց ծովեզերքին վրայէն, այժմու Ալճերիայէն մինչեւ Մարոք՝ մարգարիտի պէս քաղաքներ ցանելով հեռու հեռու:

Ափրիկեցիները, ուշիմ աշակերտներ Փիւնիկեցիներու, սկսան գինի եւ ձէթ արտադրել, նոյնիսկ շահագործել տեղական հանքեր: Այսպէս զարգացաւ Ափրիկեան առաջին մշակոյթը, որու մէջ կարելի է գտնել, փիւնիկեանին հետ, եգիպտական ու հելլենական դրոշմը:

ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ.— «Ցաւիտենական քաղաքը», Հռոմ, նախանձով կը դիտէր Կարքեդոնի բարգաւաճումը: Ու տաժանելի կռիւներէ վերջ, արեան գնով ի վերջոյ կործանեց զայն,— ի՜նչքան խոր էր հայրենասիրութիւնը Կարքեդոնի բնակչութեան, որ արհամարհեց մահը, եւ այրող քաղաքին բոցերուն մէջ կանգնած՝ կռուեցաւ ու չնահանջեց երբեք: Ի՞նչ պիտի ըլլար արդեօք աշխարհի վիճակը հիմա, եթէ յաղթած ըլլար այն (Աննիբալ), որ պահ մը կարծեց թէ պիտի յաջողի նուաճել «յաւիտենական քաղաքը», բայց պարտուեցաւ ու փախաւ մինչեւ լեռները Հայաստանի, որու մայրաքաղաքներէն մին, Արտաշատ, կ'ըսեն թէ հիմնուած է համաձայն իր պատրաստած յատակագծին:

Սակայն Հռոմի ափրիկեան աշխարհակալութիւնը չի սկսիր այն սարսափով, զոր կը պատճառէր իրեն Կարքեդոն,— փառապանծ քաղաքակրթութիւն մը, Միջերկրականի վրայ, ճիշդ իր դէմը, անպայմա՛ն պիտի գրգռէր իր ընչաքաղցութիւնը: Նումիդիա ցորեն ու գարի կը հայթայթէր իրեն՝ զինուորական արշաւանքներու ժամանակ: Մասինեսու երկիրը՝ փիղ եւ այրուձի: Հարուստ էր Ափրիկէի հողը եւ կիները բեղնաւոր: Եւ վերջապէս, երկրին թագաւորները կը ըմպանային Հռոմի իրենց ոսկիով ու քաջութեամբ: Նումիդիոյ թագաւորը, Ցուղուրթա, առանց վախնալու Հռոմէն, կը սպաննէ հռովմայեցի վաճառականները, եւ երբ Հռոմի Ծերակոյտը քննիչ կը ղրկէ, Ցուղուրթա ոսկիով ծախու կ'առնէ անոնց դատաւորները: Հռոմ կը կանչուի եւ Հռոմի մէջ անգամ կը կաշառէ բարձրաստիճան պաշտօնատարները: Ցաւիտենական քաղաքին մէջ իսկ կը յանդգնի սպաննել իր հակառակորդը: Կը փախչի իր երկիրը, կը կռուի հռովմէական բանակներուն դէմ, կը յաղթէ, տարիներ վերջ միայն կ'իյնայ մատնութեամբ:

Ցուբա թագաւորը, որ կը նստէր Կեսարիոյ մէջ (այժմ Շէրշէլ), համբաւ էր շինած ոչ միայն իր պատմագրութեամբ, բանաստեղծութիւններով, լեզուի եւ արուեստի, թատրոնի եւ նկարչութեան, աշխարհագրութեան եւ բժշկական բոյսերու մասին գրած ուսումնասիրութիւններով, այլ եւ իր սքանչելի մայրաքաղաքով, ուր լեցուն էին յոյն, լատին արուեստագէտները, գերասանները, գիտնականները,— հանրային բոլոր հաստատութիւնները եւ հրապարակները զարդարուած էին հրաշալի արձաններով: Իր որդին, Պտղոմէոս թագաւոր, երբ Հռոմ գնաց, այնքան սքանչացում պատճառեց իր ուսին նետած ծիրանիով, որ Կալիգուլա սպաննեց զայն, ըստ պատմութեան՝ նախանձէն խենթցած, բայց աւելի ճիշդ անոր համար որ Հռոմ կ'ուզէր այդ հարուստ երկիրը կցել իր կայսրութեան, մեծարժէք մասնի մը իր մասներուն անցընելու ձեւով:

Հռովմէական տիրապետութենէն վերջ, երկիրը աւելի եւս ծաղկեցաւ, Տրիպոլիէն մինչեւ Մարոք՝ Հիւս. Ափրիկէ դարձաւ պարտէզ մը: Տակաւին քանի մը շաբաթ առաջ՝ նոր պեղումները կը հաստատէին որ Հռովմայեցիները թափանցած են մինչեւ սիրտը Ափրիկէի, շինելով ճամբաներ, ամրոցներ եւ ջրանցքներ: Ռազմական սահմանները կը ներկայացնէին լայն ու խոր խրամատ մը, որու հիւսիսային շրթները կը ձեւացնէին զինուորական դիրքեր յառաջապէս ամրացուած,— տեսակ մը Մաժինոյի գիծ: Ռազմական ճամբաներ, հիւսիսէն հարաւ իջնելով, ամէն ժամանակ կրնային օգնական ուժ հասցնել սահմանի պահակախումբերուն: Խրամատներէն դուրս, ուրեմն բարբարոսներու երկրին մէջ, Հռովմայեցիները իրենց գրաւման տակ կը պահէին նաեւ ռազմագիտական կարեւոր դիրքեր,— այսպէս Լաղուաթի գծին վրայ՝ բերդ մը ունէին Ճէլֆայի մէջ, աւելի արեւմուտք՝ Սֆիսիֆայի մէջ:

Հռովմէական լեգէոնը, որու պաշտպանութեան յանձնուած էր այս ընդարձակ շրջանը այժմու Թունուզէն մինչեւ Օրան, կը բաղկանար 13 հազար զինուորէ, հետեւակ ու հեծեալ: Զինուորական այսքան քիչ ուժ եթէ կրնար զգաստ պահել Հիւս. Ափրիկէն, պատճառն այն էր, որ լաւ կազմակերպուած էր ամէն ինչ,— լաւ իջնէր անմիջապէս՝ կայծակի արագութեամբ հասնելով ուր որ պէտք էր: Զին. իշխանութիւնը երբեմն կը հրամայէր տեղական ցեղախումբերուն՝ օգնական ուժ հասցնել: Ընդհ. ապստամբութեան մը ժամանակ, Ասիոյ եւ Եւրոպայի բանակները քանի մը լեգէոն կը ղրկէին, եւ երկիրը կը հանդչէր՝ քիչ մը արիւն տալով:

Չեմ ուզեր աւելի կանգ առնել հռովմէական զինուորական սքանչելի կազմակերպութեան վրայ, որ ստահովաբար նոյն ձեւով կը կառավարէր Հայաստանն ալ:

Հիւս. Ափրիկէ, «հռովմէական խաղաղութեան» տակ, հետզհետէ բարգաւաճեցաւ: Մասնաւորաբար, զինուորական սահմաններուն մօտ, ուր երկիրը ամայի էր գրեթէ, նոր բնակավայրեր ստեղծուեցան,— զինուորներու ընտանիքները, յետոյ վաճառականները տուներ շինեցին իրենց համար, սպաները հողեր ստացան մշակելու համար, ու քաղաքակրթութիւնը քալեց մինչեւ անապատ: Լամբասյի եւ Թիմկատի աւերակները այսօր հիացում կը պատճառեն այցելուներուն՝ ապացոյց տալով երբեմնի բարգաւաճ կեանքին:

Այսպէս, Հիւս. Ափրիկէն, իբրեւ հռովմէական գաւառ, կը համարուէր կայսրութեան ցորենի շտեմարանը եւ արեւմուտքի ամէնէն հարուստ երկիրը: Ասոր համար՝ Ծերակոյտը ջանք չխնայեց աւելի արդիւնաւորելու համար զայն: Շինեց ապարանքներ, ջրմուղներ, կամուրջներ, ջրաթումբեր, եւ զարկ տուաւ ձէթի եւ գինիի արտադրութեան, խաղողի, թուզի եւ ընկոյզի մշակութեան, մանաւանդ ձիաբուծութեան: Հարուստները ձի կը բուծանէին ագարակներու մէջ,— թէ որքան սիրելի էր այս հրեղէն կենդանին որ կը թռչէր բոցի պէս, ձիարշաւներու ժամանակ, ահա արձանագրութիւն մը աւերակ ապարանքի մը խճանկարին վրայէն.— «Դուն կ'ոստնուս աւելի բարձր քան լեռը,— Ցաղթական ըլլաս կամ ոչ, մենք կը սիրենք քեզ, Պոլիտոքսա»: Նումիդիոյ եւ Մաւրիտանիոյ ձիերը յաճախ մեծագումար մրցանակներ կը շահէին Հռոմի սարքած ձիարշաւներուն մէջ:

Բնակչութիւնը ոչ միայն հարստացաւ, այլեւ աճեցաւ,— Թեբեսայի, Սէթիֆի, Թիարէթի շուրջ այնքան ժողովուրդ կար, որքան հիմա Իլ-տը-Ֆրանսի եւ Պուրկոնեի մէջ:

Առողջ էր բնակչութիւնը եւ կայտառ: Հարիւր տարի ապրիլը բացառիկ բան մը չէր,— արձանագրութեան մը մէջ կին մը կը պարծենայ թէ 80 տարեկան է եւ ջերմ չէ տեսած: Բարոյական տեսակէտով՝ պարկեշտ էր, թէեւ անգութ, զգայապաշտ թէեւ հաւատարիմ, գինով թէեւ արի: Քանի մը արձանագրութիւններ անոնց հին շիրմաքարերէն, իբրեւ բարոյական վկայութիւն.

— «Ես ժուժկալ եւ հնազանդ ապրեցայ նոյնքան, որքան կին մը պարտաւոր է ըլլալ հանդէպ իր ամուսնոյն, ես իմէ զատ ուրիշ ոչ ոք սիրեցի, աղքատ էր՝ հարուստ ըրի, խնայողութեամբ, աշխատանքով եւ հնազանդութեամբ»:

Շէրշէլի հին գերեզմաննոցին մէջ, ծնողք մը կը դրէ իր զաւկին շիրմաքարին վրայ.

— «Այստեղ թաղուած է ամէն ինչ որ մեր սէրը եւ երջանկութիւնը կը կազմէր»:

Ուրիշ քարի մը վրայ.

— «Բիրգի՛լ, քա՛ղցր հոգի»:

Ջերմեռանդ կապերով կապուած էին իրենց նախահայրերու կրօնքին: Մեհեանի մը դրան ճակատը արձանագրուած էր.

— «Բարի՛ մտիր ներս, դուրս ելիր աւելի լաւ»

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՆԷԾՔԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼԻՆ ՄԷՋ

Աւելորդ չէ թուել ուրիշ դրուագ մը անէծքի քայքայիչ ազդեցութեան,— Մեծն Ներսէս Հայրապետի անէծքը՝ Արշակ Բ.ի վրայ, երբ վերջինս սպաննել տուաւ Գնէլը (358):

— «Երբ Ներսէս, Վաղէս կայսեր մահէն վերջ Հայաստան վերադարձաւ եւ տեղեկացաւ Արշակի ամբարշտութիւնները եւ Արշակաւան քաղաքի հաստատման մասին, յորդորեց, յանդիմանեց եւ ի վերջոյ անիծեց Արշակը եւ մարգարէացաւ Հայոց Աշխարհի կորուստը: Երեք օր վերջը, հիւանդութիւն մը բնաջինջ ըրաւ Արշակաւանի բնակիչներն ու անասունները, կը դրէ պատմութիւնը: Ըստ Խորենացիի նախարարներն էին որ կործանեցին Արշակաւանը (Խոր. գլ. 13):

Թէ Ներսէսի անէծքին հետեւանքն էր Արշակի եղերական մահը Անյուշ բերդի մէջ, կարեւոր չէ ճշդել, այլ կարեւորն ի այն որ Ներսէս, որպէս հոգեւոր իշխանութեան պետը, անիծեր է ամբարտաւան թագաւորը, որ բշտաւ վախճան է ունեցեր: Թերեւս քաղաքական դէպքերը այսպէս պայմանաւորած էին Արշակի վախճանը. անէծքը զայն թունաւորած է, անոր նկարագիրը խաթարած, զայն մղած է թերեւս անմիտ ձեռնարկներու եւ կորուստի:

✕

Պատմութեան մէջ քիչ յիշուած, եւ սակայն իր հետեւանքով ոչ նուազ ողբալի է այն անէծքը զոր Յովհ. Երզնկացին կարդացեր է Անի քաղաքի բնակիչներու վրայ:

Ջահկեցի Ղազար կաթողիկոսը (1737) իր «Դրախտ ցանկալի» խորագրով գրքի մէջ (1) կը պատմէ դրուագ մը Յովհ. վրդ. Երզնկացիի Անի քաղաքը այցելութեան, հոն քարոզելուն եւ Անեցիներու կողմէ անոր դէմ գործադրուած նախատինքներուն մասին:

Յովհ. Երզնկացին սքանչելի մատենագիր է ԺԳ. դարու, ծանօթ «Պլուզ» եւ «Տորեցի» անուններով. մեծ հռետոր եւ աստուածաբան, առաքինի վարդապետ եւ վարպետ տաղագիր: Անոր շարադրած շարականներէն շատերը գլուխ-գործոցներ են մեր եկեղեցական երգեցողութեան եւ բանաստեղծութեան («Այսօր ձայնն հայրական», «Լերինք ամենայն», «Ով զարմանալի» եւն.):

Այս մեծ վարդապետն է որ Անի կ'այցելէ, քաղաքը տակաւին շէն է եւ հարուստ (շուրջ 1287 թուական). բնակիչները կ'ապրին զեղխ կեանքով, թողունք նկարագրութիւնը Ալիշանի, որ նոյն դրոյցը կը պատմէ Շիրակի մէջ (2):

— «Զեղծեալ բնակչացն անառակութեամբ եւ մոլորութեամբ, գայ առ նոսա, Յովհաննէս Երզնկացի, խրատել եւ ուղղել, նոքա պէս պէս օրինակաւ ծաղրեն եւ այպն առնեն բզնովաւ, վասն որոյ նախ տղայամահ անկանի ի քաղաքին, ապա հուր ելեալ ի բուրվառէ վարդապետին ի խնկարկելն՝ այրէ ոգիս 400, յետոյ գազանք չարք եւ այլակերպք յափշտակեալ կոտորեն զտղայսն եւ զպատանեակս: Սակաւ մի զգաստացեալ բնակչացն՝ յետ երից ամաց դարձեալ զառածանին ի չարիս իւրեանց, գայ միւս անգամ վարդապետն քարոզել, իսկ անզգամաց կալեալ զնա եւ թմբկատելով մերկացուցեալ՝ շրջեցուցանեն այլիւ ընդ քաղաքն, եւ զամբիւղիւ կախեն ի դուռն աւագ եկեղեցւոյն, եւ ապա բրածեծ արարեալ ի բաց հալածեն, եւ նորա երթալ ի բլուր մի բարձր՝ անիծանէ զքաղաքն որ եւ խկոյն շարժեալ սկսանի տապալիլ. վասն որոյ փութացեալ բնակչացն ի բաց փախչին. եւ ցաղթեալ երթան այլ եւ այլ կողմանս եւ յաշխարհս:» (3)

Այստեղ ալ, իրաւացի կամ ոչ, Անիի կործանումը վերագրուած է Անէծքի ահաւոր արդիւնքին: Յովհաննէս վարդապետի անէծքի հետեւանքն է ուրեմն Անիի հիմնայատակ կործանումը երկրաշարժէն: Այստեղ ալ հայ ժողովուրդի հաւատալիքն է որ կ'երեւակայէ, նոյնիսկ բնութեան պատուհասները կը վերագրէ այսպէս անէծքներու զարհուրելի արդիւնք եւ Աստուծմէ զրկուած՝ իրենց մեղքերուն իբրեւ պատիժ:

⁂

Հայ ժողովուրդի կեանքի ամէն երեսներուն վրայ անէծքը կարեւոր տեղ կը բռնէ, իբրեւ բարոյական կեանքի մէջ վարձքի եւ հատուցման վճիռ: Ան սպառնացող պատիժն է խօսքը չյարգողներու, սրբապղծութիւն ընողներու, կտակներու ոգիին դէմ մեղանչողներու դէմ:

13 — 15 դարերու, Հայ իշխաններու նուէրները վաւերացուած են կնիքով եւ անէծքի սպառնալիքով նուիրատուին կամքը չյարգողներու դէմ (4):

— «... Ես Գրիգոր եպիսկ. Սիւնեաց կանգնեցի զկամարքս եւ ի վերայ գեկեղեցիս, շինութիւնս է եւ որ այլ աշխատութիւն իմ ի տանս եւ արդիւնք վկայեն եկեղեցիս. եւ յորժամ յաւարտումն եկն ամենայն, կամեցայ եղբարք եւ կարգաւորք տանս վարձահատոյց ինձ լինել...

... Որ խափանման պատճառ լինի ինչ եւ իցէ պատճառանօք եւ ոչ կատարէ եւ զրկէ զհոգին իմ, եթէ ի հայրապետաց եթէ ի կարգաւորաց, զրկեալ են եւ որոշեալ (լիցի) ի փառաց Որդւոյն Աստուծոյ, այժմ եւ հանդերձեալումն եւ ԱՆԷԾՍ կրիցէ ի սուրբ երրորդութենէս եւ մի՛ գտցէ թողութիւն ի Քրիստոսէ, իսկ հաստատիչք գրոյս օրհնեալ եղիցին»:

Ուրիշ տեղ մը, այլ օրինակ.

— «Արդ՝ որ յետ մեր ի մերոց կամ յօտարաց կամ յիշխանաց կամ ի մեծամեծաց այս հաստատ պայմանս եւ սնոտեալ վճիռս խափանել ջանայ ...

Բաժին ընդ Յուդայի եւ ընդ այլ խաչահանուացն եղիցի, եւ զկայէնին եւ զամենայն չարագործացն առցէ պատիժս, եւ յերից սուրբ ժողովոցն նզովեալ լիցի. եւ թէ Տաճիկ ասաց փոխի եւ յափշտակել ջանայ՝ յԱստուծոյ եւ իւր փեղամբարէն ապիզար եղիցի, եւ ընդ սատանայի ի դժոխս երթիցէ. եւ տամբ եւ զաւակօք ջնջեալ եւ բարձեալ եղիցի. իւր հալալն լինի հարամ եւ հազար, հազար, հազար նալա՛թ լիցի ի թուին 723 յամսեանն Նոյեմբերի 13»:

✕

Մինչեւ մեր օրերը խոր արմատ է ձգած անէծքի հաւատալիքը: Անէծքի կարեւոր մէկ ոյժը կը կայանայ այն բանի մէջ որ անիծողը, ինչպէս եւ անէծքը ընդունողը հաւատան անոր, սպասեն պատուհասին գալուն:

Հոգեբանութիւնը եւ կենսաբանութիւնը օգտակար տուեալներ կը հայթայթեն, որոնցմով կարելի է բացատրել հարցը: Ծանօթ է որ ամէն ապրող արարած կը յարմարի իր միջավայրին ու պայմաններուն: Այս յարմարումը միշտ գիտակցութեամբ չէ կը կատարուի այլ անհատ կենդանիին ներքին, գոյութեան մղող ոյժով: Միջոցը, որ կենդանական աշխարհի ստորին աստիճանի վրայ գտնուող արարած մըն է, իր միջավայրին, իր ապրած հողին եւ բուսականութեան հետ գոյնը կը փոխէ, բնութեան յարմարելու ներքին ճիգն է որ կը գործէ:

Մարդոց մէջ ալ այդ ներքին ոյժը գոյութիւն ունի, ան մեծ դեր կը կատարէ մարդոց յաջողութեան եւ յառաջդիմութեան մէջ: Այդ ոյժին ըմբռնելի կերպերէն մէկն ալ հաւատքն է: Ինքնաթելադրութիւնը ուրիշ մէկ

(1) Տպ. Կ. Պոլիս 1725. էջ 620-634:

(2) Շիրակ, էջ 103:

(3) Տես Սիոն, ԺԲ. տարի 83. Մկրտիչ արք. Արշարունիի յօդուածը՝ Յովհ. Երզնկացիի մասին:

(4) Տաթեւ. տարեգոյց Զ. տարի, էջ 297-8 (Արտակ եպիսկ. Սմբատեան) եւ Ալիշան. Սիսական, էջ 236:

(35)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՊԷԼԵԱՆ

Ակնթարթի մը մէջ մենք չորս տունին բոլորտիքը կը վազվզէինք: Ուիլ ու ես մեր կեանքով անցքին դուռը խորտակեցինք: Մընթին եւ Ֆրէտը մեզ հրելով ներս մտան եւ մինչեւ իմ աչքերուս եւ կոկորդիս մուխը մէկ կողմ վանելս, տեսայ որ ահապարանքով դուրս կ'ելլէին, իրենց բազուկներուն մէջ առած երկու տարեց կիներ, կիները կը ճչային, իսկ անոնք կը խնդային ու կը հազային, այնպէս որ հազիւ կրնային վազել: Այն ատեն Ուիլ նոր ահազանգով մը երակներուս արիւնը սառեցուց:

— Երկուանի՜ն, պոռաց ան: Միգըլը ամբարին մէջ մնաց:

Կիները ձգելով, չորս մէկանց կրկին պատին ծակէն ներս, մտանք շէնքին դժոխային ջերմութեան մէջ եւ ամբարին ղացուած կափարիչը բանալով Միգըլը դուրս քաշեցինք եւ աքացիով եւ պոռալով զինքը բացուածքէն դուրս հանեցինք. այդ միջոցին Ֆրէտ տկարութիւն մը զգալով գետին ինկաւ:

— Միգըլ, ըսաւ Ուիլ, Ֆրէտին սիրտը քննելով, Աստուած գթայ վրադ, եթէ բարեկամիս՝ Օքսին մահուան պատճառ եղար:

Ֆրէտ չտկուեցաւ, ոչ թէ անոր համար որ կ'ուզէր «երկուանին» մատանջութենէ փրկել, այլ որովհետեւ կը փափաքէր հանգիստ կերպով փսխել:

— Ներսը կը պարպէ, աս լաւ է, ըսաւ մթութեան մէջ ձայն մը: Տաքութիւնը անցաւ: Կ'աղէկնայ այլեւս: Բայց սահիպները պէտք էր որ մարդոց բնաւորութիւնները դրող այդ մարդը ամբարին մէջ թողէին, ուր առանց մեզ կրկնակի նեղութիւն պատճառելու, իր տէրոջը բախտին պիտի արժանանար:

Բուսթէմ Խան լոյսին մէջ եկաւ. դիմացի մուտքէն դուրս ելլողներէն ամենավերջինը ըլլալուն՝ մօրուքը կիսովին այրած էր եւ կաղղած ջուրի մը կողմէն ալ աքացի ստացած էր:

— Գերմանացին ի՞նչ ըրիր, հարցուց Մընթին:

— Ե՞ս, սահիպ: Ոչինչ. իրաւ կ'ըսեմ ես բան չըրի: Թուրքին եօթը տղաքն էին, գնչուներուն կողմէ քաջալերուած: Այս տեղը կրակի տուողը Գերմանացին էր: Այն աղջիկը զոր Մակա Ժաւր կը կոչեն, անոր հրդեհելը տեսեր է: Կատուի նման անիկա կը դիտէ եղեր, յուսալով այդպիսով զբօսնուլ, երբ Գերմանացին կրակէն իր մօտ թռչող կայծով մը իր կապերը այրեր է: Դուրս ցատկած երկրորդ կրակի կտոր մը դէպի բաժանման պատը նետելով շէնքին բռնկելուն պատճառ դարձեր է: Ամբողջ պատասխանատուն այդ անպիտանն է սահիպ:

— Կը կարծե՞ս, հարցուց Մընթին:

— Այո, սահիպ, ան է: Անմիջապէս վերջ Թուրք սպային կապերը քակելով անոր ականջին պոռացեր է որ պէտքի փախչի եւ ըսէ թէ Հայերը այրեցին ֆախվէն: Թէեւ Կրիկոր Ժաւր Թուրքը սպաննեց: Եւ Մական մինչեւ բացուածքը հետապնդելով Գերմանացին, եղելութիւնն հաղորդեց նոր հասնող Զէյթունցիներուն ոմանց, որոնք զինքը բռնելով դարձեալ նետեցին կրակին մէջ, ուր կը մնայ: Սկսած եմ հաւնիլ այս Զէյթունցիներուն, գնչուներն իսկ առաջուընէ աւելի կը սիրեմ: Դատողութեան տէր եւ գործունեայ մարդիկ են անոնք:

— Արինի՜ մարդիկ, յանդիմանեց Մընթին: Թուրք սրճարանատէրն ու իր եօթը տղաքը ի՞նչ եղան:

— Անոնք ալ պիտի այրին, եթէ սահիպը կը հրամայէ:

— Եթէ անոնք այրին, դուն ալ կ'այրիս: Գաղի՞կն ուր է:

— Գնաց տեսնելու թէ սահիպներուն ձիերը պատրաստ եւ թամբուա՞ծ են: Գաղիկը գիս սահիպներուն մօտ ղրկեց, ըսելու համար որ մեկնելու ատենն է: Պէտք է հեռանալ մինչեւ Թուրքերուն հոս հասնիլը, այրած տունին պատճառով անոնց վրէժխնդրութեան նշաւակ չըլլալու համար: Գերմանացին հոն գտնուելուն փաստը ըլլայ կամ ոչ, անոնք վստահաբար պիտի ըսեն որ Հայերը այրեցին տունը:

Ցետոյ լսեցինք Գաղիկին ձայնը, որ բարձրաձայն կը կանչէր.

«Հայտէ - չապուք»: Եւ վերցնելով Փիթըր Միգըլը շէնքին շուրջը վազեցինք, ուր բոցերէն սարսափահար ձիերը արդէն թամբուած էին: Հոն թողուցինք Թուրքն ու իր եօթը զաւակներն ու երկու կիները, որպէսզի իրենց ուզած ձեւով պատմեն եղելութիւնը:

ԳԼՈՒԽ 8

Անոնք որ բնաւ մութին մէջ չեն ձիավարած յեղուղակներու հետ կողք կողքի, ետեւը թողելով այրող տուն մը եւ ջարդուած ու հրդեհուած գիւղերէն յառաջ եկած կարմիր հորիզոն մը, ըսենք որ այդպէս ընելու զգացումը հրէշային է ու վայրի, եւ ոչ առանց ամբարիշտ հաճոյքի:

Կատաղի ուրախութիւն մը եւ մեծ փորձանք մը անցուցած ըլլալու գիտակցութիւնը ունէինք: Վայրկեան մը տեսակէտները մէկ կողմ նետուած էին: Այդ ժամին մենք հինաւուրց դղեակի մը համար փնտռտուքի ելողները չէինք, ոչ ալ որսորդ կամ զբօսաշրջիկ: Գաղիկի ետեւէն մեր ձիերը քշած ատեննիս սովորութիւններու պարտադրած յարգանքը հովին տուած էինք: Սրտանց ուրախ եղած էինք, եւ մեզմէ մէկը Անգլիացի խորհրդակա՛ն մը:

Կիները— մէջն ըլլալով Մականն ալ— թեւաջնէն կ'երթային: Մեր շուրջը բառաչիւններով լեցուած էր, որովհետեւ Զէյթունցիները աւարի տուած էին սրճարանատիրոջ կովերն ու եզները եւ իրենց արջառին հետ միասին մեզի կը քշէին: Ճարճատող բոցերը համար վտանգի ազդանշան կը համարուէին, ուստի պէտք էր աճապարել:

Մընթի Գաղիկի ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն պարագան թէ տխմարութիւն է այդ արջառով ճամբորդելը դեռ տասը չեղած: Այն ժամանակ Գաղիկ նետի մը նման ձին քշելով որ արագ սուր ձայնով մը կանչեց ձեռքեր շարժին: Թուրք գերիները, ձեռքերնին կռնակի վրայ պինդ կապուած եւ ձիերուն վրայ կծկտած, յետոյ Զէյթունցի Հայերուն մէջտեղէն կ'երթային:

(Շար.)

ՅՈՒՄԵՐ

Մեծերն ու փոքրերը

[illegible] ընկել, յետոյ պատուել · [illegible] տալ, յետոյ խոստմնազանց [illegible], սարքագրութիւն տալ, յետոյ [illegible] գալ: Ասոնք հասարակ մահ- [illegible] համար քրէական [illegible]ներ են, բանտով պատժելի: Բայց պետութեանց, մանաւանդ [illegible]երու եւ հզօրներու համար, յան- [illegible] չեն ասոնք, այլ մարզանք, օր - [illegible] քաղաքականութեան պահանջ, [illegible]մարութեան խնդիր, եւ եթէ կ'ու- [illegible] նոյնիսկ իմաստութեան վկայա- [illegible]...

Օրինա՞կ կ'ուզէք: Բազմաթիւ են: [illegible] ամէնէն թարմը:

Գերմանիոյ Առաջնորդը— ոչ իմս [illegible]— Սեպտ. 26ին խօսեցաւ մեծ [illegible] մը եւ աշխարհ ունկնդրեց: Այդ [illegible] ճառին մէջ ան չմոռցաւ [illegible], թէ Չեխոսլովաքիոյ վրայ իր [illegible] պահանջը եթէ գոհացուի, այլ- [illegible] ուրիշ հողային պահանջ պիտի [illegible] Եւրոպայի մէջ:

[illegible] քաղաքական խիստ կարեւոր [illegible] է անտարակոյս:

Բայց տեղին չէ՞ յիշել, որ նոյն Ա- [illegible], Սաար մտնելու առիթով, 1936 Մարտ 7ին նոյնքան հանդիսաւոր [illegible] տուած էր հետեւեալ խոստ- [illegible]— «Մենք Գերմանները այլեւս [illegible] պահանջներ չունինք Եւրո- [illegible] մէջ»:

Եւ այս խոստումէն հազիւ երկու տարի անցած նացի Գերմանիան ար - շաւեց Աւստրիա: Այսօր այլեւս աշ - խարհի քարտէսին վրայ Աւստրիա գո- յութիւն չունի:

Վերի խոստումէն հազիւ երկուքու- կէս տարի անցած՝ Հիթլէր ստեղծեց Զուտէթեան հարցը, որ այնքան ա - րիւն ու քրտինք թափել տուաւ Անգ - լիոյ վարչապետին:

Սեպտեմբեր 26ի խոստումը արդ - եօ՞ք պիտի չնմանի Մարտ 7ի խոս - տումին...

Անհատներ երբ խոստմնազանց ըլ- լան, օրէնքը կը պատժէ: Ո՞վ խօսք պիտի հասկցնէ խոստմնազանց պե - տութեան մը, մանաւանդ եթէ ան Գերմանիոյ նման մեծ է, մինչեւ ակ - ռաները զէն ու զրահ հագած, խոժոռ, սպառնական ու անվրէժ:

Եթէ խոստմնազանցը փոքր պետու- թիւն մը ըլլար, մեծերը կ'իջեցնէին լախտը գլխուն ու տեղը կը նստե - ցնէին: Բայց ո՞վ զսպիչ ոստիկանի դերը պիտի կատարէ մեծ մեղանչո - ղին հանդէպ:

Աւա՜ղ, ոչ ոք: Մեծերը կը մեղան- չին, փոքրերը կը տուժեն: Աշխարհի օրէնքը ըստ էութեան փոխուած չէ Ադամէն ասդին, հոգ չէ թէ մարդիկ Ժընեւի մէջ Ազգերու Դաշնակցու - թիւնը ստեղծեն, որպէսզի տարին անգամ մը վրան ծիծաղին:

Բարոյակա՞ն: Բայց ատիկա տկար - ներու համար է միայն: Մեծերը ուժ ունին, ա՛լ ի՞նչ ընեն բարոյականը:

ԱՍԱՏՈՒՐ

[illegible]ութիւն է այդ ներքին ոյժին:

[illegible] իր վրայ կը պարտադրէ ըլլա - [illegible] այն, որուն կ'ըղձայ:

Այս ներքին ոյժը երբեմն գիտակ - [illegible]թեամբ կ'արտայայտուի: Հոգե - [illegible]թենէն գիտենք ձգտումը, [illegible] եւ անոր գործադրութեան փու- [illegible]: Երբեմն անգիտակցութեամբ է [illegible] կեանքի պայքարը կը տանինք, մեր [illegible]թեան, մեր էութեան մէջ թաքուն [illegible]ութիւն մը կը մղէ մեծ գործե- [illegible], կամ կեանքի ամենադժուարին [illegible] պայքարներու մէջ յաղթական դուրս [illegible]:

Ժողովուրդներն ալ, անհատներու [illegible], ունին ապրելու, յարատեւելու [illegible] ներքին ոյժը: Ան տեսակ տեսակ [illegible]ներով կը յայտնուի: Հնդկական [illegible] փիլիսոփայութեան մէջ «[illegible]» կ'ըսեն այն ուժին, որ ան - [illegible] իր լինելութեան կը հասցնէ: Ժողովուրդներու այդ ներքին ոյժի [illegible]ութիւնները զանազան երեւոյթ- [illegible] տակ կը փոխանցուին սերունդէ [illegible]. երբ նոր սերունդը չունի [illegible] սերունդի յատուկ ժառանգելի [illegible] յատկութիւնները, կ'ըսենք թէ «[illegible] կամ այլասերում» կայ:

Ժողովուրդի մը կամ անհատի մը [illegible] արձակուած անէծքը յաճախ կը [illegible] առանց երեւալու. կը խորտա- [illegible] ներքին դիմադրական ոյժը, կը [illegible] անհատը, զայն խոցելի կը [illegible]: Երբ ժողովուրդ մըն է ա- [illegible]ուածը, ան հետզհետէ կը կորսն - [illegible] իր գոյութեան մասին հաւատքը, [illegible] մէջ կը տկարանայ ինքնապաշտ- [illegible]ութեան բնազդը:

Ինչո՞ւ դիմադրել, երբ «անիծուած» [illegible] երկնքէն, դատապարտուած է կոր- [illegible]:

Նոյն մտայնութիւնն էր որ պաշա- [illegible] էր հայ ժողովուրդի եւ իշխանա- [illegible]ներու հոգին, երբ Լէնկթիմուր [illegible]աստան արշաւեց: Հայ ժողովուր-

դը զայն համարեց Աստուծմէ ղըր - կուած պատիժ, չպայքարեցաւ անոր դէմ. գուցէ հայ զերդաստան ուժերուն առջեւ տեղի տար թաթարական հե - ղեղը, որ ըստ կարգ մը պատմագիր - ներու 25—35,000 հոգին չէր անցներ: Հայ իշխանները խոյս կուտան լեռնե- րը՝ ժողովուրդը ձգած իր բաղդին. իսկ հայ ճակատագրապաշտ քրիս - տոնեան կ'ողբայ «մեղք իմ ծովացեալ եհան զզունդ անօրինաց ի վերայ քը - րիստոնէից, մանաւանդ ի վերայ տա- նըն Բուրդելի» կը գրէ Ցակոբ Գրիչ, աշակերտ Որոտնեցիի (1383):

Այս մտայնութիւնը ունէր քրիս - տոնեայ աշխարհը երբ Լէնկթիմուր Հայաստան արշաւեց: Ան անդամա - լուծուած էր այս «երկնառաք պատի- ժին» առջեւ, խորտակուած էր անոր դիմադրական ոյժը:

Ինչպէս հաւատքը եւ ինքնաթելա - դրութիւնը կը զօրացնեն մարդուն ներքին կեցուածքը, հակառակ իմաս- տով՝ անիծուած ըլլալու հաւատքը կը տկարացնէ անոր ապրելու, դիմա- դրելու ոյժը: Նոյնիսկ այն ատեն, երբ մարդ սկեպտիկ է եւ չի հաւատար անոր, ան կը գործէ անգիտակցաբար, կը թափանցէ անիծեալին ներքին էու- թեան մէջ ու թերեւս կ'աւերէ անոր կենսաբանական բջիջներու ներդաշ - նակ գործունէութիւնը:

Պատմութենէն գիտենք թէ ինչպէս իշխանաւորներ ընկճուած են անէծք - ներու եւ անաթէմաներու վճիռին տակ, իրենց խրոխտ ճակատները խո- նարհեցուցած են, թողութիւն խնդ - րած եւ ապաշխարհած են, որպէսզի անէծքը վերցուի:

Այսօր կը թուի թէ անցած է անէծ- քի դարը: Գիտակցութիւնը զինուած է գիտութեան տուեալներով: Մենք փորձեցինք մեկնել ու հարցին տալ կարելի լուծումը:

Վ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ԵՌԱԳՈՅՆԸ

Քու ծալքիդ տակ մենք շնչեցինք օ՛դն ազատ.
Մեր լեռներուն, մեր փոթորկող երկնքին
Հողմերուն մէջ քեզ ողջունեց լիաթոք
Ռազմէն դարձող մեր վաշտերուն հուրրա՜ն վէս.
Տեսանք մենք քու ծփալն լայնշունչ վեհութեամբ՝
Կատարին դէմ խրճիթներու եւ մատրան.
Գեղեցի՜կ էր քու փողփողիլն երկնի դէմ,
Երբ մեր բերքի դաշտերուն մէջ ցորենի
Կը բարձրանար երգն արօրին եւ խոփին,
Մինչ զէն ու զարդն հայ տղամարդ գունդերուն՝
Ազատութեան կենսապարգեւ այգին մէջ:

Մարտերէ մարտ եւ պատնէշ առ պատնէշ
Վազցուցինք քեզ. մեր լանջքին դէմ կեցա՛ր դուն
Զո՛ւսպ եւ խրոխտ, ինչպէս արծուին մագիլն հոծ՝
Ռումբէն տաշուած քարակոյտին վէրքին մէջ.
Զիջա՛ւ երբեք քու ձերբազատ մենութիւնն
Անպատուութեան գիշերին մէջ. մեր զինուորն
Վե՛ր բռնեց քեզ, երբ կը կռուէր կուրծք կուրծքի
Ոսոխին դէմ. երբ աղուամազ իր տարիքն
Կը մահանար պայքարին մէջ՝ դա՛րձեալ վեր
Ան տէզեց քեզ, որովհետեւ ան տենչաց
Մեռնիլ միայն քու սրբազան շուքին տակ:

Փայլէ՛ դրօշ, բա՛ց քու ծալքերդ, փողփողէ՜,
Դուն ոգին ես մեր հայրերուն եւ երկրին
Որ կը շրջի ափունքէ ափ, դուն կուտաս
Թա՛փ մեր սրտին. դուն հաւա՛տքն ես արոյրէ
Որ չի՛ մեռնիր երկրի վըրայ, որ կ'առթէ
Անմահութիւն մեր երազին, որ ունի
Իր լուսածագ խորքին աշխարհ մ'արգաւանդ,
Որուն միակ բընակիչներն են խորին՝
Մեր կաշմրուռն իտէալն եւ յո՛յսն անըսպառ,
Անդրդուելի մեր տառապանքն հոյաշէն,
Եւ մեր վշտին խորհիմաստ դէմքն անժըպիտ:

Փայլէ՛ դըրօշ. մեր ներշնչեալ էութիւնն՝
Կը դիտէ քեզ. մենք քեզմով ենք խանդով լի.
Քու օրօրումն եթերին մէջ կարծես լայն
Թեւահարո՛ւմ մ'է բոյնէ զուրկ թռչունի.
Մեզ կ'երեւին քու հովանւոյդ տակ դարձեալ
Մեր հերոսները, մեր հայրերուն շարքերն հոծ,
Եւ շողեղինդ հարուածներու տակ կայտռող
Թմբուկներն պիրկ եւ շեփորներն ու զէնքերն,
Եւ մոլեռանդ գումարտակներն մեր ցեղին,
Որոնք խումբ խումբ կը հաւաքուին թեւիդ տակ,
Իրենց սրտին մէջ ճօճելով մարտի սէրն:

Փայլէ՛ դըրօշ. վե՜ր փոքրացած աշխարհէն,
Այս ստահակ եւ բռնակալ ցոլերէն,
Ուր զօրաւորն ամենէն վատ կաւատն է,
Ուր սեւաթոյր եւ անաստուած օրուան մէջ՝
Արդարութիւնն կ'արտասուէ տաք արցունքներ.
Վե՛ր հայ դըրօշ. աւելի՜ վեր. քու վայրերդ
Աստղն է երկնի եւ իր ամպերն յակինթէ.
Քու մարտական կենսունակ կեանքն չեղաւ
Ո՛չ ոքէ վար. ո՛չ մէկ դըրօշ աւելի
Փառքով ծըփաց մեռեալներուն վըրայ սուրբ,
Եւ տրտմադէմ աւերակաց վըրայ լոռ:

Փայլէ՛ դըրօշ. մենք ծնրադի՛ր կ'ուխտենք այժմ
Որ դուն դարձեալ պիտ' երեւիս մեր երկրին
Պատուին վըրայ. մենք քեզ դարձեալ պիտ' բերենք
Արարատի եւ Մասիսի գագաթին.
Պիտ' փրկենք քեզ մեր արիւնով եւ մահուամբ.
Մեր ջըլապինդ բազուկներն քեզ պիտ' տանին
Դէպի դղեակն ազատութեան. յոկ քեզմո՛վ
Մենք պիտ' եզրենք ժեռուտ սահմանն պեծուփ՝
Մեր խոշտանգուած հայրենիքին. յոկ քեզմո՛վ
Մենք պիտ' պատենք մահն ու վէրքերն լայնաբաց
Մեր անտրտունջ եւ սրբազան զինուորին:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ...

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Անգ - լիոյ վարչապետը երկար ճառ մը խօ - սեցաւ Սեպտ. 28ին, երեսփ. ժողովին առջեւ, որ բացառաբար նիստի հրա - ւիրուած էր, չեխեւգերման տագնա - պին առթիւ: Անգլիերէն բնագրէն քա- ղելով մաս - մաս պիտի հրատարա - կենք այդ պատմական ճառը, որ երե- ւան կը հանէ շարք մը ծանրակշիռ յայտնութիւններ.—

Ա.

ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՐՄԱՏԸ

Երբ երեսփ. ժողովը յուլիսի վերջը փակուեցաւ, շատեր դիմեցին ինձ, որ վերադումարուի ժամանակէն առաջ: Այս դիմումը կատարողները նկատի ունէին Սպանիոյ խնդիրները: Բայց բոլորս ալ կը յուսայինք, թէ խորհր- դարանը հետաքրքրող դէպքերը ի վեր- ջոյ խաղաղ լուծման մը պիտի յան - գէին եւ անհրաժեշտութիւն պիտի չծագէր բացառիկ նստաշրջանի:

Դժբախտաբար այս յոյսերը չարդա- րացան: Այսօր մենք կը դիմագրաւենք կացութիւն մը, որ իր նմանը չունի 1914էն ի վեր:

Այսօրուան վէճին արմատը կարե - նալ գտնելու համար, անհրաժեշտ պիտի ըլլար երթալ ետ մինչեւ այն օ- րը, երբ կազմուեցաւ Չեխոսլովաք պետութիւնը՝ իր այլատարր բնակչու- թիւններով...

ԵՐԵՔ ԵԼՔԵՐ

Բրիտանական կառավարութեան առջեւ երեք ելքեր կային.—

1. Կրնայինք սպառնալ Գերմանիոյ, թէ պատերազմի կը մտնենք, եթէ յարձակում գործէ Չեխոսլովաքիոյ վրայ:

2.— Կրնայինք չէզոք նստիլ եւ թոյլ տալ, որ իրերը ընթանան իրենց ճամ- բով:

3.— Վերջապէս, կրնայինք վէճին խաղաղ լուծում մը գտնելու փորձ կատարել բանակցութեանց ճամբով:

Առաջին ելքը մերժեցինք, մենք Չե- խոսլովաքիոյ հանդէպ դաշնագրային պարտաւորութեանց տակ չէինք:

Երկրորդը նոյնպէս. երկիրը մեր կող- քին պիտի չկանգնէր, եթէ ջանայինք պատերազմի մղել զայն՝ արգիլելու որ փոքրամասնութիւն մը Չեխոսլովա - քիոյ մէջ ինքնավարութիւն ձեռք բե- րէ:

Մենք դիմեցինք երրորդ միջոցին, — բանակցութիւն, որ թերեւս աւելի վտանգաւոր ճամբայ մըն էր, բայց նպատակը այնքան մեծ էր, որ կ'ար - ժէր այդպիսի վտանգի յանձնառու ըլ- լալ: Եւ երբ լորտ Ռընսիմէն յանձն առաւ երթալ Չեխոսլովաքիա, մենք ուրախացանք մտածելով թէ գտած ենք իրաւարար մը, որ ունի փորձա - ռութիւն, շրջահայեցութիւն եւ վըճ- ռականութիւն:

Եթէ ի վերջոյ լորտ Ռընսիմէնի ա - ռաքելութիւնը յաջողութեամբ չպը - սակուեցաւ,ատոր յանցանքը իրենը չէ. մենք եւ ամբողջ Եւրոպան միայն երախտագիտութիւն ունինք իրեն եւ իր գործակիցներուն հանդէպ, որոնք իրենց երկար եւ տքնաջան ճիգերով յօգուտ խաղաղութեան՝ շահեցան եր- կու վիճող կողմերու ալ յարգանքն ու վստահութիւնը:

ԱՆԶՐՊԵՏԸ ՇԱՏ ԼԱՅՆ ԷՐ

Սեպտեմբեր 21ին լորտ Ռընսիմէն ինծի ուղղեց նամակ մը, որ կը խօսա - ցնէր իր առաքելութեան տեսութիւն - ները:

Այս նամակին ուշագրաւ կէտերը կարելի է խտացնել հետեւեալ կեր - պով.—

Յունիս 7ին Զուտէթեան գերման կուսակցութիւնը հրապարակ դրած էր որոշ առաջարկներ, որոնք կը պա- րունակէին Քարլսպատի մէջ Հէր Հէյնլայնի ապրիլ 24ին խօսած ճառին ութ կէտերը: Չեխ կառավարութիւնն ալ իր կարգին մշակած էր ազգութիւն- ներու օրինագիծ մը, լեզուական օրի- նագիծ մը եւ վարչական բարենորո - գումներու օրինագիծ մը:

Օգոստոսի կէսին արդէն յայտնի էր լորտ Ռընսիմէնին, թէ երկու կողմե - րու առաջարկներուն միջեւ անջր - պետը խիստ լայն էր: Ուստի ան ամէն ջանք գործ դրաւ իրաւախոհութեան եւ յաջողեցաւ համոզել, որ Զուտէթեան գերման կուսակցութիւնը բանակցու - թիւնները չխզէ, իսկ տոք. Պենէշի կառավարութիւնն ալ մշակէ օգոստոս 21ի առաջարկութիւնը, որ կը թուէր թէ Զուտէթեան գերման ղեկավարնե- րուն կողմէ պիտի ընդունուէր իբր բանակցութեանց հիմ:

Սեպտ. 1ին եւ 2ին Հէր Հէյնլայն գնաց Պէրխթեսկատէն խորհրդակցե- լու Հէր Հիթլէրին հետ կացութեան մասին: Հէր Հէյնլայն Հիթլէրին կը տանէր լորտ Ռընսիմէնի կողմէ նամակ մը, ուր յոյս կը յայտնուէր, թէ Հիթ- լէր պիտի ընդունի չեխ կառավարու - թեան առաջարկը իբր բանակցու - թեանց հիմ եւ պիտի թելադրէ, որ Փրակայի բանակցութիւնները շարու- նակուին:

Լորտ Ռընսիմէնի նամակին ուղ - ղակի պատասխան չբերաւ Հէր Հէյն- լայն, բայց վերադարձաւ այն համո - զումով, թէ Հէր Հիթլէր կը փափաքի հարցը խաղաղ կերպով լուծել: Իր վե- րադարձէն ետքն էր, որ Զուտէթեան ղեկավարները պնդեցին Քարլսպատի ճառի ութ կէտերու ամբողջական որ - դեգրման վրայ:

Օգոստոս ամսուն լորտ Ռընսիմէն կեդրոնացուց իր ջանքերը, որոնց յա - ջողութիւններով, երկու կողմի բա - նակցութիւնները իրարու մօտեցնելու կէտին վրայ:

Ն'ՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Այսուհանդերձ, անդին Գերմանիոյ մէջ տեղի ունեցող դէպքերը սկսան ո- րոշ մտահոգութիւն պատճառել Նո - րին Վեհափառութեան կառավարու - թեան: Յուլիս 28ին արտաքին նախա- րարը անձնական նամակ մը գրած էր գերման արտաքին նախարարին,եւ ցաւ յայտնած էր, որ գերման նախարարը Պերլինի մէջ դեսպան Սըր Նէվիլ Հէն- տէրսընին ըսած էր, թէ գերման կա - ռավարութիւնը վերապահ դիրք ունի լորտ Ռընսիմէնի առաքելութեան հանդէպ եւ զայն կը նկատէ միմիայն իբրեւ Անգլիացիներու վերաբերեալ գործ մը: Մեր արտաքին նախարարը յոյս կը յայտնէր, որ գերման կառա- վարութիւնը պիտի գործակցի անգ - լիական կառավարութեան՝ խաղաղու- թեամբ լուծելու վէճը եւ այս կերպով ճանապարհ հարթելու որ վերահաս - տատուին Մեծն Բրիտանիոյ եւ Գեր - մանիոյ միջեւ փոխադարձ վստահու - թեան եւ գործակցութեան յարաբե - րութիւնները:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

Օգոստոսի սկիզբը մենք տեղեկա - ցանք, որ Գերմանիոյ մէջ արտակարգ ծաւալով զինուորական պատրաստու - թիւններ տեղի կ'ունենան: Զէնքի տակ կանչեցին պահեստի ուժերը, ազատ չարձակեցին այն զինուորները, ո - րոնց ծառայութեան ժամանակը լրա - ցած էր, կազմեցին գործաւորական վաշտեր լրացնելու արեւմտեան սահ - մանի գերման ամրութիւնները, ինչ - պէս նաեւ իրաւունք տրուեցաւ զին - ուորական իշխանութեանց, որ բռնա- գրաւեն ապրանք ու աշխատանք:

Այս քայլերը, որոնք տակն ու վրայ ըրած էին քաղաքային կեանքը Գեր - մանիոյ մէջ, չէին կրնար չի նկատուիլ արտասահմանի մէջ իբրեւ կէս զօրա- շարժի համարժէք, եւ մտածել կու - տային, թէ գերման կառավարութիւ- նը վճռած է Զուտէթեան խնդիրը լու- ծել, զէնքի ուժով ի հարկին, մինչեւ աշուն:

Այս կացութեան առջեւ, Պերլինի անգլիական դեսպանին հրահանգ տը - ւինք յիշեցնելու գերման կառավա - րութեան, թէ այս անբնականոն քայ- լերը պիտի նկատուին արտասահմանի մէջ իբր սպառնալիք Չեխոսլովաքիոյ, թէ պիտի շատցնեն լարուածութիւնը ամբողջ Եւրոպայի մէջ եւ թէ պիտի մղեն, որ չեխոսլովաք կառավարու - թիւնն ալ իր կարգին նախազգուշա - կան նման միջոցներ ձեռք առնէ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Այդ Տէրվիշը՝ ինչպէս ուրիշ ջար - տարարներ՝ ողջ է դեռ Թուրքիա: Փաթթոցին ձեւը փոխած ըլլայ թե - րեւս, բայց՝ բայց՝ կ'երդնում՝ ոչ ուղեղը...:

Դեռ աւելին կայ:

Տղե՛տ, մոլեռանդութեան ուրիշ օ- րինակ մը: Խնդալից պատմութիւն:— Ես չխնդացի սակայն— եթէ ջարդի, եաթաղանի, աքսորի խօսք ըլլար, գլուխ չցուցնէի պիտի: Այդ նիւթե- րէն իւրաքանչիւր հայ իր անդիր հա- տորներն ունի արդէն:

Տանըհինդ տասներկեցի ձմեռն էր: Ծովկի հասնող փուշերն անգամ ձիւ- նի տակ՝ հօտը տախպուած էր գոմե - րու մէջ բանտարկուիլ:

Անատոլուի երկրագործը տարին ե - րեք չորս ամիս Իլք կիւզ, Օրթա կիւզ, Սօն կիւզ, Ջէմիէրի, Կիւնիւք— կը կորուի աշխարհէն: Կը կծկտանայ իր գեղին մէջ:

Էրիկմարդիկ՝ անասուններու կեր տալէ զատ՝ ուրիշ գործ չեն ունենար: Հիւրանոցէ հիւրանոց հաւաքուելով, օճախին շուրջ փռուած, ծո՛յլ, ծո՛յլ, չաղակրատելով օր, ժամ կը մեռ - ցնեն:

Կիներու, հարսներու համար շալ - վար, գուլպայ, «չէփկէն» հիւսելու օրերն են ձմեռը:

Աղջիկները «ճիհէզ» կը պատրաս - տեն:

Իսկ տղոց՝ փորի ցաւ կը բերէ ձիւ- նը...

Ըսին թէ եկեր էր հօճան, բացուեր էր մէտրէսէն:

— Շիւքրի, դուն ալ պիտի երթաս, Գուրանը կարդալ պիտի սորվիս, ը - սաւ ինծի Հիւսնի աղան:

Դպրո՜ց: Կարդա՜լ: Ինչո՞ւ չէ: Պա- տառ պատառ եղած հագուստներով, սառած տրեխներով, բուքին փոթո - րիկին քառասուն հեղ աղբիւրէն ջուր

չրկելու, ճակնդեղ կորած մատներով մինչեւ իրիկուն փայտ կտրելու տեղ՝ տաք տեղ նստելով Գուրան պիտի կարդայի:

Մեր ոչխարներու գոմէն քիչ մը փայլելուչ, անոր համար որ, դպրոց կոչուած նախնական սենեակը՝ երկու պատուհաններ— պատին վրայ՝ ա - պակիներով պատուհաններ: Տանիքին մէջտեղը բացուած ծակի մասին չէ խօսքս— եւ հօճային համար ալ՝ կոշտ փայտերով շինուած պատուանդան մը ունէր:

Ծերուկը, իր խոշոր, լայն ու մա - շած, գոյն նետած «խըրխա»յին, հաստ ու ճերմակի նմանող փաթթոցին տակ ճմռուած, պոռալ պոռչտալով՝ շարք շարք «խասըր»ի վրայ ծունկի նստե - ցուց մեզ:

Ու միասին՝ գետին ծռելով ու շըտ- կուելով՝ ռնգային միօրինակ եղանա- կով մը կը կրկնէինք հօճային նախա- դասութիւնը:

Պիսմիլլահի րահման էլ րահի՛մ:

Ղուլ հու Ալլահ ու ահէտ Ալլահ ու սամէտ

Լէմ եէլուտ վէ լէմ եուլէտ վէ լէմ լէ քուն լէ հու՝

Ղուլ հու էն ահէտ(*):

Եթէ մեռցուցի աղուոր արաբերէ - նը, իմս չէ յանցանքը: Իմս չէ յան - ցանքը: Կ'երդնում՝ Գուրանի, Աւե - տարանի վրայ՝ հօճան այդպէս սոր - վեցուց մեզի:

Ու հասկնալ ուզելու, ճիշդ հնչելու, ուշիմ, խելացի աշակերտ երեւալու ճիգերս կայծ թափեցին աչքերուս:

Շաբաթ չանցաւ դոց սորվեցայ դա- սըս:

Ու իմ կարգիս՝ կարդացի, ու այն- քան լաւ, սահուն արտասանեցի որ հօճան բոլորին առջեւ «աֆէրիմ» ը- սաւ ինծի:

Յաղթական էի: Հպարտացայ:

Մէջս սակայն՝ անհանդարտութիւն մը աւելցուց հօճային «աֆէրիմ»ը:

(*) Յանուն շատ ողորմած եւ կա - րեկիր Աստուծոյ

Մի է Աստուած
Աստուած յաւիտենական
Ոչ ծնաւ, ոչ ծնունդ տուաւ ան
Հաւասարող անոր ոչ մէկը կայ:

Երրորդութեան գաղափարը ժխտե- լով՝ իսլամը քրիստոնէութենէն ան - ջատող հիմնական գլուխներէն մին Գուրանի:

Ա. ԿԱՊԵՆՑ
(Շար.)

ԶՈՐՍ ՀԱՎՐԷՆ

Ամանորը Յունուար 1ին տօնելու սովորութիւնը բաղդատաբար նոր ժա- մանակներու մէջ ընդունուած է:

Հին օրացոյցները եւ ժամանակա - գիրները Սեպտեմբերը ընդունած էին իբրեւ նոր տարի: Այս ամսուն կը ըս- կսէր ամանորը հին Եգիպտացիներու, Փիւնիկեցիներու եւ Պարսիկներու հա- մար: Հին Եբրայեցիներուն ալ նոր տարին կը սկսէր սեպտեմբեր 21էն ոչ շատ ուշ: Ֆրանսական յեղափոխու - թեան օրացոյցը ամանորը նշանակեց աշնան առաջին օրը՝ սեպտ. 22, 1792- ին: Հին Գրիգորեան, Կ. Պոլսոյ քա - ղաքային, Անտիոքի, մակեդոնական եւ Անտիոքի կայսերական տոմարնե - րը ամանորը կը սկսէին սեպտ. 11ին: Իսկ Աղեքսանդրեան տոմարը ընդու - նած էր օգոստ. 29:

ՄԻՒՆԻԽԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Ահաւասիկ բնագիրը այն համաձայնութեան որ կնքուեցաւ Միւնիխի մէջ, Սեպտ. 29ին, Մեծն Բրիտանիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ .—

Չորս պետութիւնները,— Գերմանիա, Միացեալ Թագաւորութիւն (Մեծն Բրիտանիա), Ֆրանսա, Իտալիա, նկատի առնելով արդէն սկզբունքով իրականացած կարգադրութիւնը Գերմանիոյ թողելու համար Զուտէթեան Գերմաններու հողերը, համաձայնած են հետեւեալ տրամադրութեանց եւ պայմաններու վրայ, որ կը վերաբերին այդ փոխանցումի գործողութեանց: Այս համաձայնութեամբ, պետութիւններէն իւրաքանչիւրը յանձն կ'առնէ կատարել անհրաժեշտ ձեռնարկները, ապահովելու համար անոր գործադրութիւնը.—

1. *Պարպումը պիտի սկսի Հոկտեմբեր 1ին:*

2. *Միացեալ Թագաւորութիւնը, Ֆրանսա եւ Իտալիա կ'ընդունին թէ խնդրոյ առարկայ երկրամասին պարպումը պէտք է լրանայ Հոկտեմբեր 10ին, առանց քանդելու որ եւ է հաստատութիւն: Չեխոսլովաքեան կառավարութիւնը պատասխանատուութիւնը պիտի ստանձնէ այդ պարպումը կատարելու առանց որ եւ է վնաս հասած ըլլալու նոյն հաստատութեանց:*

3. *Պարպումի պայմաններուն մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին միջազգային յանձնաժողովի մը կողմէ, բաղկացած Գերմանիոյ, Միացեալ Թագաւորութեան, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուցիչներէն:*

4. *Գերմանական զօրքին կողմէ գերազանցօրէն գերմանական հողերու աստիճանական գրաւումը պիտի սկսի Հոկտեմբեր 1ին: Յարակից քարտէսին վրայ նշանակուած չորս գօտիները (շրջան) գերմանական զօրքին կողմէ պիտի գրաւուին հետեւեալ կարգով.—*

Թիւ 1 շրջան՝ հոկտ. 1ին եւ 2ին: Թիւ 2 շրջան հոկտեմբեր 2ին եւ 3ին: Թիւ 3 շրջան հոկտ. 3ին, 4ին եւ 5ին: Թիւ 4 շրջան՝ հոկտ. 6ին եւ 7ին:

Գերազանցօրէն գերմանական միւս հողերը պիտի ճշդուին միջազգային յանձնաժողովին կողմէ եւ գերմանական զօրքին կողմէ պիտի գրաւուին այսօրուընէ մինչեւ Հոկտեմբեր 10:

5. *Երրորդ յօդուածով յիշուած միջազգային յանձնաժողովը պիտի ճշդէ այն երկրամասերը ուր հանրաքուէ մը պիտի կատարուի: Այդ երկրամասերը պիտի գրաւուին միջազգային զօրագունդերու կողմէ, մինչեւ ժողովրդական քուէարկութեան լրացումը: Նոյն յանձնաժողովը պիտի ճշդէ նաեւ այն պայմանները որոնց համաձայն պիտի կատարուի հանրաքուէն, իբրեւ հիմ բռնելով Սարի հանրաքուէն: Նմանապէս ան պիտի ճշդէ հանրաքուէի բացման թուականը, որ կրնայ ըլլալ ամէնէն ուշը մինչեւ նոյեմբերի վերջը:*

6. *Սահմաններու վերջնական ճշդումը պիտի կատարուի միջազգային յանձնաժողովին կողմէ, որ իրաւասութիւն պիտի ունենայ նաեւ, կարգ մը բացառիկ պարագաներու մէջ, չորս պետութեանց յանձնարարելու սահմանափակ փոփոխումներ՝ առանց հանրաքուէի փոխանցելի շրջաններու ազգագրական հանգամանքի որոշման համար:*

7. *Պիտի հաստատուի նախընտրութեան իրաւունք մը (օփսիոն) բնակիչներու մասին՝ փոխանցելի երկրամասերուն մէջ մնալու կամ դուրս ելլելու համար: Այդ ընտրութիւնը պիտի գործադրուի վեց ամսուան պայմանաժամի մը մէջ, սկսելով ներկայ համաձայնութեան թուականէն: Գերմանեւչեխ յանձնաժողով մը պիտի ճշդէ այդ ընտրութեան մանրամասնութիւնը, պիտի քննէ անհրաժեշտ միջոցները դիւրացնելու համար բնակչութեանց փոխանակութիւնը եւ պիտի կարգադրէ այդ փոխանակութիւններէն ծագելիք խնդիրները:*

8. *Չեխական կառավարութիւնը ներկայ համաձայնութեան կնքումէն սկսելով, չորս շաբթուան ընթացքին պիտի արձակէ այն բոլոր Զուտէթեան Գերմանները որ կը գտնուին զինուորական կամ ոստիկանական կազմին մէջ եւ կ'ուզեն արձակուիլ: Միեւնոյն պայմանաժամին մէջ չեխական կառավարութիւնը պիտի արձակէ այն Զուտէթեան Գերմանները որոնք բանտարկուած են քաղաքական յանցանքներու համար:* (Ստորագրութիւններ):

Համաձայնութեան կցուած են չորս յաւելուածներ: Առաջինով բրիտանական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները կը յայտարարեն թէ ի զօրու է 1938 սեպտեմբեր 19ի անգլեւֆրանսական առաջարկներուն 6րդ յօդուածը, որ կը տրամադրէ միջազգային երաշխաւորութեամբ ապահովել չեխոսլովաք պետութեան նոր սահմանները որ եւ է նախայարձակման դէմ:

Երկրորդ յաւելուածով չորս պետութեանց կառավարութիւնները կը յայտարարեն թէ Չեխոսլովաքիոյ լեհական եւ հունգարական փոքրամասնութեանց խնդիրը եթէ մինչեւ երեք ամիս կարգադրուած չըլլայ շահակից պետութեանց համաձայնութեամբ, *պիտի քննուի չորս պետութեանց վարչապետներուն ուրիշ մէկ ժողովին մէջ:*

Երրորդ յօդուածով փոխանցելի երկրամասէն ծագելիք բոլոր խնդիրները կը յանձնուին միջազգային յանձնաժողովին:

Չորրորդ յօդուածին տրամադրութեամբ, նախատեսուած միջազգային յանձնաժողովը պիտի բաղկանայ Գերմանիոյ արտաքին նախարարէն, երեք պետութեանց Պերլինի դեսպաններէն եւ Չեխոսլովաքիոյ կառավարութեան նշանակած մէկ անդամէն:

*** *Գերմանական զօրքը առաջին շրջանը մտաւ* շաբաթ առտու հոկտեմբեր 1, *գրաւումը շարունակելով այսօր ալ: Այդ շրջանը կը գտնուի* Չեխոսլովաքիոյ հարաւային մասին մէջ, *Լինցի եւ Փասաուի (Աւստրիա) հիւսիսակողմը:*

Այսօր, կիրակի եւ երկուշաբթի *գերմանական զօրքը պիտի գրաւէ* հիւսիսային շրջանը, *Տրէզտէնի հարաւակողմը:*

Երկուշաբթի, երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի պիտի գրաւէ արեւմտեան շրջանը, *մէջն ըլլալով Քարլսպատը եւ Մարիէնպատը:*

Հինգշաբթի եւ ուրբաթ *պիտի գրաւէ* հիւսիսային շրջանի մէկ մասը, *որ սահմանակից է գերմանական Շլեզիոյ:*

Եւրոպական տագնապին հետեւանքները Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ

Պէյրութէն կը հեռագրեն *Թայմզի* (29 սեպտեմբեր).—

Սուրիա եւ Լիբանան եւրոպական տագնապը կը դիտեն յարաբերական անձկութեամբ: Լիբանանի մէջ ֆրանսական զինուորական իշխանութիւնները զօրացուցած են ծովեզերեայ պաշտպանութեան միջոցները եւ հակօդային մարտկոցները Պէյրութի, Տրիպոլսոյ եւ ուրիշ կէտերու մէջ, արագօրէն շինած լրացուցած են զինուորական նոր օդակայան մը: Այս գործունէութիւնը ցոյց կուտայ, թէ հոգատար պետութիւնը յանկարծակիի չուզեր գալ եւ կ'ըմբռնէ թէ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ պատերազմ մը շուտով կը տարածուի Միջերկրականի վրայ:

Սուրիոյ մէջ օտար յարձակման մը վտանգը աւելի քիչ է. բայց կառավարութեան տկարութիւնը ենթադրել կուտայ, թէ պատերազմի մը պարագային անջատողական ու յեղափոխական շարժումները կը զօրանան եւ կը տարածուին Դամասկոսէն, Հալէպէն, Հոմսէն ու Համայէն դուրս, այն վայրերու մէջ, ուր սուրիական պետութիւնը ուժեղ հեղինակութիւն չի կրնար գործ դնել: Ճէզիրէի շրջանը, որ կը գտնուի Եփրատի եւ Իրաքի ու Թուրքիոյ սահմաններուն միջեւ, խառնակ վիճակի մէջ է: Տուրք չի գանձուիր, քրտական հոծ բնակչութիւնը ըմբոստ է եւ կառավարական պաշտօնեաները չեն համարձակիր երթալ իրենց գործերուն գլուխը անցնիլ: Ճէպէլ Տրուզը կեդրոնական կառավարութեան պաշտօնեաներու հրահանգներուն որ եւ է կարեւորութիւն չի տար: Կայ նաեւ խորունկ դժգոհութիւն Լաթաքիոյ Ալէվիներու մէջ:

Սուրիոյ տկարութիւնը պատճառ եղած է, որ Լիբանանի հանրային կարծիքը ուժ չտայ Սուրիոյ եւ Լիբանանի միացման տեսակէտին,— որ երբեք ժողովրդականութիւն գտած չէ Լիբանանի մէջ: Լիբանանցիները աւելի շուտ Սիոնականներու համակիր են: Անոնք չեն վախնար Հրեաներու առեւտրական մրցակցութենէն, որովհետեւ բաւականաչափ ուժեղ են առեւտրական ասպարէզի մէջ, եւ հետեւաբար չեն բաժներ այն հակահրէական ու հականգլիական տրամադրութիւնները, որոնք կը տիրեն Սուրիոյ մէջ: Ասկէ զատ՝ Լիբանանի մէջ քրիստոնեայ մեծամասնութիւնը այնքան ալ բարեկամաբար տրամադրուած չէ իսլամ փոքրամասնութեան հանդէպ 1936ի եւ անցեալ տարուան Պէյրութի դէպքերէն ասդին, իսկ Սուրիացիներու մէջ տիրող պառակտումը պատճառ դարձած է, որ Սուրիոյ հետ միացումի հեռանկարը հաշտ աչքով չդիտուի Լիբանանցիներու կողմէ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 5 Հոկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Կորիւն» Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան: Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը ապուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ:

Գին,— սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրա տպուածները՝ 7,50 ֆրանք: Ամէն մէկ հատորի ապսպրանքի համար դրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ. Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (ըստ երկրի): Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, *Մարսէյլ:*

Տիկիններ եւ օրիորդներ

Հոկտեմբեր 20էն սկսեալ ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ (մասնագէտ ձեւագիտութեան) ձեւագիտութեան գիշերային դասընթացքները տեղի պիտի ունենան երեկոյեան ժամը 8—11 Պանթէօ-Բաշանի, Իսի լէ-Մուլինոյի եւ Ալֆորվիլի հայ Ակումբներուն մէջ:

Վեց ամսուան ընթացքին պիտի սորվին ձեւագիտութիւն (coupe parfaite) *ամենավերջին մեթոտով եւ պիտի ստանան վկայական: Փափաքողները դիմեն Տիկին Վարդանեանի,* 12 Rue Saint Sulpice, (4րդ յարկ) Paris (6). *Մէթրօ Օտէօն:*

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine — Tél. Observatoire 13 - 45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբ հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵՆԷ ԶՐԿՈՒԵՑԱՆ 416 քաղաքացիներ, *որոնց 219ը կիներ են: Ուրիշ հրամանագրով մը ետ կ'առնուին 92 երեսփոխաններու տրուած չքանշանները, իբրեւ հետեւանք անոնց գործած ոճիրներուն: Այս շնորհազրկուածներուն մէջ կը գտնուին դատական նախկին գործավարը՝ Կրիլէնկօ, Մարքս-Էնգէլս կաճառին նախկին անօրէնը՝ Ռիազանով, որ վտարուեցաւ 1931ին, Լորտկիփանիձէ՝ Աճարիոյ կեդր. Գործադիր Կոմիտէին նախկին նախագահը եւ ուրիշներ:*

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ 359 հոգի սպաննուած եւ 174 հոգի վիրաւորուած են սեպտեմբերի ընթացքին: Սպաննեալներուն 246ը ապստամբներ են, 8ը անգլիացի զինուորներ: Ձեկոյցը կ'ըսէ թէ արաբ ապստամբները բազմաթիւ ձիեր կը գողնան, իրենց մասնաւոր հեծելազօրքը կազմելու համար: Արդէն ձեռք անցուցած են 300 ձիեր, ժոյգեր եւ ջորիներ:

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄԸ սկսաւ այս գիշեր (շաբաթ): Զմռնաք մէկ ժամ ետ տանիլ ժամացոյցը:

ՊԵԼԺԻՈՅ կառավարութիւնը, որ զէնքի տակ առած էր վեց դասեր, որոշեց զանոնք ցրուել երեք-չորս օրէն:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ թերթերը կը գրեն թէ պատերազմը պարզապէս յետաձգուած է եւ «անձնատուութիւն» կը կոչեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի բռնած դիրքը: «Իզվեստիա» կ'ըսէ.— «Պատերազմը պարզապէս յետաձգուեցաւ եւ Ֆրանսա ու Անգլիա շատ աւելի տկար դիրք մը ունին այսօր քան առաջ»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին նախարարը, Թ. Ր. Արաս, Պելկրատ հանդիպեցաւ անջի օր եւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Զարուհի Պապօնեան եւ աղջիկը՝ Օր. Մայտա, Տէր եւ Տիկին Ս. Գալէնտէրեան կը ծանուցանեն որ այս Կիրակի, 2 Հոկտ. Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Rue Jean Goujon, *տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ իրենց ամուսնոյն, հօր եւ աներհօր՝ ողբացեալ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆի մահուան տարելիցին առթիւ:*

Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ՀՈՒՇԱՏԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ երիտասարդ... ընկերակցութեան Հոկտ. 1ի ... երեկոյթ պարահանդէսը յետաձգուած է, ցնոր տնօրինութիւն:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մ... բարեան վարժարանին ... 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն:

Արձանագրութիւններու համար ... պէտք է դիմել վարժարանին գրասենեակը ամէն օր ժամը 15էն 18ը, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տեսչութիւն

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) — A. DER AGOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 4 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 2851

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՇԱՀՆ ՈՒ ԿՈՐՈՒՍՏԸ

Դեռ կը հնչեն ցնծութեան աղաղակները, քանի որ փարատե-ցաւ պատերազմի մղձաւանջը, այնքան ահաւոր եւ աննախատեսե-լի: Եւ յորդահոսան բազմութիւններ կը շարունակեն երախտա-գիտութիւն յայտնել չորս «մեծերուն», ինչպէս երբեմն արքան-րուն:

Բուն իրականութիւնը այն է որ չորս ջոջերը ուզեցին եւ խափա-նեցին պատերազմը, ուղղակի եւ անմիջական շահ մը չունենալով անոր մէջ:

Տարբեր պարագաներու տակ, դարձեալ անոնք էին որ պիտի հնչեցնէին մարտակոչը, մէջտեղ նետելով չնդալից նշանախօս-քեր, ինչպէս 1914ին:

Միւս կողմէ, կարելի չէ ժխտել թէ այսօր շատ աւելի զօրաւոր են խաղաղութեան ազդակները, քան 20 — 25 տարի առաջ, երբ թագաւոր - կայսր մը կրնար կրակի տալ ամբողջ Եւրոպան, շա-հագործելով այս կամ այն պատրուակը:

Այսօրուան վարիչները ստիպուած են նկատի առնել ոչ միայն հանրային կարծիքը, այլ եւ այն միլիոնաւոր կազմակերպուած բազմութիւնները, որ կը կոչուին նախկին ռազմիկ, բանուոր կամ գիւղացի:

Երբէք աւելի դիւրին էր ճզմել այդ անհամար, տարբերային զանգուածները, քան այսօր, հակառակ զանազան միահեծան դիկ-տատուրաներու, որոնք ունին խոցելի կողմեր ալ, ինչպէս երբէք-ւան ամենազօր կայսրութիւնները:

Կան ուրիշ պարագաներ ալ, օրինակ՝ մեծ պետութեանց ռազ-մական պատրաստութեանց անհաւասարակշռութիւնը, որ մտա-ծել կուտայ ճակատագրական պահուն:

Այսպէս կամ այնպէս, օրհնութիւն մը պէտք է համարել որ փարատեցաւ մղձաւանջը, — գոնէ երկար ատենի համար յետա-ձգուեցաւ պատերազմը, իր քստմնելի հետեւանքներով:

Արդ, ի՞նչ հեռանկարներ կը պարզէ աննախընթաց տագնապի մը այս մխիթարական ելքը, Եւրոպայի եւ առ հասարակ ամբողջ աշխարհի համար:

Ուրախութեան կանչերուն հետ, միջազգային մամուլը այս խնդիրն է որ կը քննէ, յանգելով խառնակ եզրակացութեանց:

Լաւատեսներու կարծիքով, Միւնիխի համաձայնութիւնը նոր շրջան մը կը բանայ, խաղաղութեամբ կարգադրելու համար մի-ջազգային կնճիռները:

Անոնք այլեւս անխուսափելի չեն գտներ պատերազմը, մինչեւ անգամ դիւրացած կը տեսնեն սպառազինութեանց կրճատումը, — կը բաւէ որ հինգ - վեց մեծ պետութիւններ միշտ պատրաստ ըլլան գլուխ գլխի տալու, փոխադարձ բարեացակամութեամբ: Ան-շուշտ, միշտ ալ զոհելով տկարը:

Ուրիշներ, աւելի յոռետես կամ իրատես, կը կարծեն թէ խա-ղաղութեան քաղաքականութիւնը ոչ թէ շահեցաւ, այլ տուժեց, քանի որ Չեխոսլովաքիոյ անդամատումը կը սպառնայ վեր ի վայր շրջել ամբողջ կեդր. եւ Արեւելեան Եւրոպայի քարտէսը:

Այս մտավախութիւնը մանաւանդ զգալի է Փարիզի մէջ, ուր շատ մը թերթեր Ֆրանսան նուաստացած, տկարացած կը գըտ-նեն, իբրեւ հետեւանք Միւնիխի համաձայնութեան:

Արդէն իսկ անվիճելի են հետեւեալ իրողութիւնները.—

1. Կաշկանդելով եւ անդամատելով Չեխոսլովաքիան, ինքնին ջուրը ինկած կ'ըլլայ հաւաքական ապահովութեան քաղաքակա-նութիւնը, որուն այնքան մոլեռանդութեամբ կապուած էր Ֆրանսա:

2. Հաւաքական ապահովութեան հետ, վերջնապէս կը թաղ-ուի նաեւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, քանի որ Եւրոպայի գործե-րը կը կարգադրուին քառանդամ դրութեամբ — Անգլիա, Ֆրան-սա, Իտալիա եւ Գերմանիա — համաձայն երկու Առաջնորդներու կամքին: (Սէն - Պոլ, Լը Ժուռնալ):

3. Փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներուն կը յաջորդեն պետութենէ պետութիւն կնքուած համաձայնութիւններ, ինչպէս կը պահանջէ Հիթլէր, սկիզբէն ի վեր:

4. Ամբողջովին կը խորտակուի Ֆրանսայի զինակցութիւննե-րու ցանցը: Շատ մը թերթեր դիտել կուտան թէ Չեխոսլովաքիոյ խորտակումէն վերջը, այլեւս ոչ մէկ պետութիւն պիտի վստահի Ֆրանսայի երաշխաւորութեան, նախընտրելով Գերմանիան:

5. Միեւնոյն պատճառով, եւ Գերմանիոյ ճնշումով, հաւանա-բար ջուրն իյնայ նաեւ ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութիւնը: Կարծողներ կան թէ Մոսկուա կրնայ նոյնիսկ մերձեցում փորձել Պերլինի հետ, իսկ Ռումանիա իր գլխուն ճարը նայիլ:

6. Գերմանիա Յուկէս միլիոն ժողովուրդ եւ ահագին տարա-ծութիւն եւս շահելով, կը դառնայ մօտաւորապէս 80,000,000 հո-գինոց պետութիւն մը, դէմ դիմաց՝ Ֆրանսայի հետ որուն բնակ-չութիւնը այս համրանքին կէսէն քիչ մը աւելի է: Մասնագէտ մը այս առթիւ դիտել կուտայ թէ Գերմանիա կլլելով Աւստրիան, ան-դամատելով Չեխոսլովաքիան եւ խորտակելով Ֆրանսայի զինակ-ցութիւնները, տրամադրելի կ'ունենայ աւելի քան 30 զօրաբաժին, ի հարկին ճակատելու համար:

Ցոռետեսներուն եզրակացութիւնն այն է թէ Ֆրանսա պիտի հարկադրուի նոր ելքեր փնտռել, պահելու համար իր դիրքը, իր-րեւ մեծ պետութիւն, բայց պիտի հանդիպի անհնարին դժուա-րութեանց: Այս պարագան անշուշտ պիտի անդրադառնայ միւս ժողովրդապետութեանց վրայ, որոնք նոյնքան մտահոգ են Գեր-մանիոյ եւ Իտալիոյ յառաճուն գերակշռութենէն:

Բայց այս պարագան իսկ ճամբայ չի՞ բանար աւելի հաստատուն վերակազմութեան մը, դաշնագիրներու ամբողջական վերաքննու-թեան, որուն անձկութեամբ կը սպասեն փոքր պետութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԵՀԵՐՆ ԱԼ ՍԿՍԱՆ ԳՐԱՒԵԼ ԻՐԵՆՑ ՊԱՀԱՆՋԱԾ ՀՈՂԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԱԲԱՐ

Ինչպէս հաղորդած էինք, լեհական կառավարութիւնը եր-րորդ եւ աւելի խիստ ծանուցագիր մը — վերջնագիր — ուղղեց Չե-խոսլովաքիոյ, անմիջական պատասխան պահանջելով: Չեխական կառավարութիւնը պատասխանեց շաբաթ իրիկուն, պարզապէս տեղի տալով, ինչպէս Գերմանիոյ առջեւ: Այս առթիւ հետեւեալ գեկոյցը հրատարակուեցաւ:

— «Մանրամասնօրէն քննելէ վերջ լեհական վերջնագիրը Թէ-շէնի (Սիզին) շրջանի մասին, նկատի առնելով միջազգային կա-ցութեան դժուարութիւնները եւ բնազդատուած՝ Միւնիխի որո-շումներու հետեւանքներէն, կառավարութիւնը ուրիշ բան չի կըր-նար ընել եթէ ոչ ընդունիլ լեհական պահանջները: Կառավարու-թիւնը այս տաժանելի որոշման յանդեցաւ լիովին համաձայն քա-ղաքական կուսակցութեանց պատասխանատու վարիչներուն հետ: Եւ այդ որոշումը տուաւ այն գիտակցութեամբ թէ ուրիշ որ եւ է վճիռ պատճառ պիտի դառնար աւելի ծանր բարդութեանց»:

Տրուած որոշման համաձայն, լեհական զօրքը Թէշէնի շրջանը մտաւ կիրակի, 2 հոկտեմբեր, կէսօրէն վերջը ժամը 2ին: Ամբողջ գրաւումը պիտի լրանայ մինչեւ հոկտեմբեր 10, ճիշդ գերմանա-կան շրջանին պէս: Նոր սահմանագլուխին ճշդումը պիտի կատար-ուի կարգ մը տեղական հանրաքուէներէ վերջ: Ժողովուրդներու եւ գոյքերու փոխանցման հետ կապուած խնդիրները պիտի կար-գադրուին երկու կառավարութեանց կողմէ: Չեխական կառավա-րութիւնը անյապաղ ազատ պիտի արձակէ լեհ պաշտօնեաները, ինչպէս եւ քաղաքական բանտարկեալները:

*** Թէշէնի շրջանը Չեխոսլովաքիոյ կցուեցաւ Վերսայլի դաշ-նագրով, որովհետեւ իր հարուստ ածխահանքերը անհրաժեշտ կը համարուէին նորաստեղծ պետութեան համար: Լեհերը գայն գրա-ւեցին 1919ին, բայց Չեխերը մէկ տարի վերջը ետ առին, Լեհաս-տան պատերազմի բռնուած ըլլալով Խ. Միութեան հետ: Ատեն մը կը խորհէին հանրաքուէ կատարել, բայց մէկդի դրուեցաւ: Շըր-ջանին տարածութիւնն է 800 քառ. քիլոմեթր, բնակչութիւնը՝ 240,000, որուն 100 — 200,000ը Լեհեր են: Ածխահանքերը Լեհաս-տանի պիտի անցնին մեքենաբար, իսկ Վիթքովիցի շրջանը, որ եր-կաթի ձուլարաններ ունի, հանրաքուէի պիտի ենթարկուի:

Լեհական վերջնագիրը, կը սպառնար ձեռք առնել «այնպիսի միջոցներ որոնց հետեւանքները կարելի չէ նախատեսել» եւ Փրա-կա ղրկուեցաւ, հակառակ նախագահ Րուզվէլթի կոչին, ինչպէս եւ ամերիկեան, գերմանական, ֆրանսական եւ անգլիական ներկա-յացուցիչներու ձեռնարկներուն: Լեհաստան վստահած էր որ զէն-քը չէին հրաւիրած Միւնիխի ժողովին:

*** Լեհական զօրքին յառաջխաղացութեան հրամանն արձա-կեց սպարապետը, մարաջախտ Սմիկլի — Ռիծ, ձայնասփիւռին առ-ջեւ.— «Յառա՜ջ»: Մարաջախտը չէշտեց իր յայտարարութեան մէջ.

— «Այսօր պիտի անցնիք Օլցա գետակը, որ սահմանագլուխի նուաստացուցիչ դերը կատարեց քսան տարի: Այսօր այդ գետակը կերպարանափոխուած է, շնորհիւ լեհ ազգի կամքին: Դուք կը մարմնացնէք այդ կամքը: Ձեզի հետ, լեհական հանրապետու-թեան մեծութիւնն է որ կ'անցնի գետը: Հետեւաբար, ամբողջ Լե-հաստանը հպարտութեամբ կը նայի ձեզի: Մեծարեցէք անոնք որ, առանց համազգեստի, պայքարեցան գետէն անդին, զոհելով ի-րենց կեանքը»:

Ցետոյ թնդաց հրամանը,— «Օ՛ն անդր, յառա՜ջ»:

ՉԵԽԵՐԸ ԿԸ ՊԱՐՊԵՆ, ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒԻՆ

Պատրաստութիւններ Հիթլէրի համար

Գերմանական զօրքը շարունակելով իր խաղաղ թափանցումը, մտաւ պարպուելիք երկրորդ շրջանը, առանց որ եւ է միջադէպի: Ժողովուրդը մեծ պատրաստութիւններ տեսած է, ընդունելու հա-մար Հիթլէրը, որուն առաջին այցելութեան կը սպասուէր երէկ, երկուշաբթի:

Պարպուած շրջաններուն մէջ անմիջապէս կը պարզուի կեռ-խաչի դրօշը, եւ քաղաքային իշխանութիւն կը հաստատուի: Չեխ զինուորները եւ ժողովուրդը կը հեռանան հանդարտօրէն, համա-ձայն կառավարութեան հրահանգներուն: Գերմանացիները անմի-ջապէս յայտարարութիւններ կը ցրուեն, աւետելով,— «Հայրենի-քը ազատեցաւ»:

Հիթլէր գրաւեալ շրջաններուն ընդհ. վերատեսուչ նշանակեց նացի առաջնորդը, Քոնրատ Հէնլայն: Գերմանական զօրքը ներս մտած ատեն բոլոր եկեղեցիներու զանգակները կը հնչեն, եւ ծա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

OCCASION !

Զէ՞ք ընդունիր թէ Յառաջն ալ օգնած եղաւ եթէ ոչ խաղաղութիւնը պահպանելու, գոնէ անոր յոյսը վառ պահելու:

• Ցիշեցէք վերջին «Օրը Օրին»ը.

Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա,
Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն,
Ազգին Չեխաց համբերութիւն
Եւ Գերմանաց խոհեմութիւն:

Արդ, խաղաղութիւնը փրկուեցաւ, մէկուն համբերութեամբ եւ միւսին խոհեմութեամբ: Եւ կամ Չէյմպըրլէն - Հիթլէր - Մուսոլինի - Տալատիէ քառեակ սաղմոսերգութեամբ:

Եւ ահա նոր փորձանք, Միւնիխի համաձայնութենէն անմիջապէս վերջը:

Գերմանական զօրքը հազիւ սահմանը անցած, լեհականն ալ ստացաւ մարտակոչը,— «Օ՛ն անդր, յառա՜ջ»:

Եւ հիմա Հունգարիան է որ կը խլրտի, առայժմ զգոյշ, շատ աւելի մեծ պատառ մը ճանկելու համար:

Ես կը կարծեմ թէ տակաւին ուրիշներ ալ գլուխ պիտի վերցնեն, հետզհետէ արթննալով կամ դուրսէն քաջալերուելով: Եւ ծանուցագիրները իրարու պիտի յաջորդեն:

Անշուշտ չորս ջոջերը այս մասին ալ միջոցներ խորհած են, ի սէ՜ր խաղաղութեան:

Առանց խանգարելու իրենց դիւանագիտական գաղտնապահութիւնը, ես ալ քանի մը ժամ որոնեցէ վերջ, ծրագիր մը յղացայ, միանգամ ընդ միշտ ամէն հոգէ ազատելու համար փրակեն:

Զէ՞ որ տառապեալը տառապեալին վիճակէն կը հասկնայ:

Կը թելադրեմ հետեւեալ ազդը հրատարակել անմիջապէս.

— «Չեխոսլովաքիոյ կառավարութիւնը միշտ պատրաստ՝ նորանոր զոհողութիւններ կատարելու ի սէր խաղաղութեան, պայմանաժամ կը սահմանէ մինչեւ 1938 դեկտեմբեր 31, որպէսզի խնդրագիր կամ ծանուցագիր ներկայացնեն բոլոր անոնք որ — ազգ, ցեղ թէ անհատ — հողային պահանջներ ունին, համաձայն ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին:

Այդ պահանջները կրնան ըլլալ ամբողջ երկրամաս մը, շրջան մը, նահանգ մը, կամ քաղաք, աւան, գիւղ, դաշտ, սարահարթ, գետ, անտառ, սար, ածու, արօտավայր կամ բանջարանոց:

«Չեխական կառավարութիւնը պատրաստ է բոլորին զոհացում տալու առանց օտար միջամտութեան, կամ հանրաքուէի, կը բաւէ որ ծանուցագիրներուն լուսանցքին վրայ գտնուի Հիթլէրի, Մուսոլինիի կամ Չէյմպըրլէնի անունին առաջին գիրը:

1938 դեկտեմբեր 31էն վերջ ներկայացուած պահանջները նկատի չեն առնուիր:»

— Կարելի չէ՞ հայ - թրքական կնճիռն ալ կարգադրել այս ծրագրով:

— Կամաց կամաց, *եավաշ - եավաշ...*

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐԸ ԶԵՐԾ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԻ ԵՒ ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ՏՈՒՐՔԷՆ

Վալանսէն կը գրեն մեզի հոկտ. 1 թուականով.—

Այն բոլոր հայրենազուրկ օտարականները, որոնք զինուորա-կան տետրակ ստացած էին, ծառայութեան շրջան մը (փէրիօտ) կատարելու, ինքնութեան թուղթի եւ նանսէնեան տուրքէն զերծ կացուցուած են, ինչպէս նաեւ անոնց ընտանիքները:

Թուղթերու փոփոխութեան ժամանակ պէտք է ցոյց տալ զին-ուորական տետրակը:

Որ եւ է զինուորական ծառայութիւն չընողներուն համար նոյ-նըն է օրէնքը:

*** Շատեր 15 օրուան ծառայութեան հրամանագիր ստացած էին, բայց թուղթերը ետ առնուեցան, տեղի չգոյութեան պատ-ճառաւ:

*** Մասնակի զօրաշարժին առթիւ մեր հայրենակիցներէն ալ ինքնաշարժներ գրաւուեցան, որոնք պիտի վերադարձուին:

Հպատակ եւ զինուորական տարիք ունեցող մեր հայրենակից-ները զէնքի տակ առնուեցան առաջին օրէն իսկ:

Անգլիոյ ծովային նախարարը հրաժարեցաւ

Շաբաթ օր, մինչ Անգլիոյ վարչապետը անհուն ցնծութեամբ կը փառաբանուէր իբրեւ աւետաբեր խաղաղութեան, խանգարուե-ցաւ իր իսկ դահլիճին խաղաղութիւնը: Ծովային նախարարը, Տըֆ - Քուփըր, իր պատճառաբանեալ հրաժարականը ներկայա-ցուց, բոլորովին հակառակ ըլլալով դահլիճին վարած արտաքին քաղաքականութեան: Այս առթիւ գրած նամակին մէջ, նախարա-րը կը յայտնէ թէ պատճառները պիտի բացատրէ երեսփ. ժողովին մէջ:

Պ. Տըֆ - Քուփըր, որ նախապէս պատերազմական նախարար էր, սկիզբէն ի վեր տեսակ մը ընդդիմադիր եղած է եւ երեսփ. ժո-ղովին մէջ փոքրամասնութիւն մը ունի իրեն հետ: Կը կարծուի թէ ուրիշ քանի մը նախարարներ ալ համամիտ են իրեն. բայց չեն ու-զեր հրաժարիլ: Անոնց կարծիքով, Չէյմպըրլէն տեղի տալու չէր Գերմանիոյ պահանջներուն, աւելի ամուր դիրք բռնելով: Դահլի-ճին 22 անդամներէն չորսը,— հողագործականը, առեւտրականը, առողջապահականը, լորտ կնքապահը — եւ Պ. Քուփըր կ'առար-կեն թէ կարելի չէ տեւական եւ պատուաւոր խաղաղութիւն մը ապահովել զոհելով Չեխոսլովաքիան կամ Սպանիան եւ թէ ուշ-կանուխ Անգլիա պիտի հարկադրուի ճակատիլ Հիթլէրի եւ Մուսո-լինիի դէմ: Անոնք դահլիճին «գաղափարապաշտ» մասը կը ներ-կայացնեն, ջերմ կուսակից ըլլալով Ազգերու Դաշնակցութեան, մինչդեռ միւսները կը պատկանին Չէյմպըրլէնի գործնական դըպ-րոցին:

ՓԱՐԻԶԻ լուսավառութիւնը, որ կրճատուած էր օրուան տագ-նապին հետեւանքով, պիտի վերահաստատուի աստիճանաբար: Ամէնէն առաջ պիտի վերցուին կապոյտ ապակիները, որոնք աղօտ լոյս մը կուտային:

ԱՅԼԱԶԱՆ ՈՒ ԾԱՆՐ ՀԱՐԿԵՐ

Տուր, տուր, տուր...

(Գ. եւ վերջին մաս)

Նախորդ երկու յօդուածներով բացատրեցինք թէ կառավարական պաշտօնեաները եւ մասնաւոր հաստատութեանց ծառայողները ամէն ամիս իբրեւ տուրք կը վճարեն իրենց վաստակին հարիւրէն 33ը, առանց հաշուելու այլ տուրքեր, որոնց համեմատութիւնը ապահովաբար հարիւրին 40ի կը հասցնեն:

Բացատրեցինք նաեւ թէ առեւտրականին կացութիւնը աւելի ծանր է, քանի որ չգիտեր թէ ի՞նչ պիտի վճարէ իբրեւ տուրք: Այսպէս, անոր վճարելիքը կախուած է պարզ պաշտօնեայի մը քմահաճոյքէն, եւ յաճախ կը հասնի դարհուրելի չափերու:

Այս պատճառով, անդադար հաստատութիւններ կը գոցուին, տարին մինչեւ քանի մը հազար: Օրինակ, օտար հաստատութիւն գրեթէ չմնաց: Հաշուեյարդարի ենթարկեցին գրեթէ բոլորը, սկսեալ նշանաւոր «Շթայն»էն, «Մայէր»էն, «Պօն Մարշէ»էն մինչեւ «Քրէտի Լիոնէ» ծանօթ դրամատունը: Եւ գացին, որովհետեւ տուրքին վերջը չի գար, սունկի պէս անդադար կը բուսնի: Մանաւանդ տուները, որոնք չես գիտեր ինչո՞վ կը բազմապատկուին:

Հետեւանքը մէջտեղն է: Տասնըհինգ տարի առաջ, Բերայի կամ Ղալաթիոյ մէջ խանութ մը գնել կարենալու համար, ստիպուած էիր բացէն քանի մը հարիւր կամ հազար ոսկի վճարել, իբրեւ «օդի դրամ (հավա փարասը): Այնքան տրամադրելի տեղ չկար, այնքան ծաղկած էր առուտուրը: Վարձքերն ալ շատ բարձր էին:

Այսօր՝ արդէն խսկ ամայութիւն է: Քիրալըգ (վարձու) վերտառութիւնը աչքդ կը ծակէ ամէն քայլափոխի, ո՛չ միայն երկրորդական փողոցներու, այլեւ Բերայի մեծ պողոտային վրայ, որ ամէնէն բանուկ եւ սուղ շրջանն է: Նոյնիսկ վաճառատուններ պարապ կը սպասեն, օդի դրամ չեն ուզեր, շատ համեստ վարձք ունին, բայց վարձող չկայ: Ո՞վ կը համարձակի մօտենալ, երբ շատ չանցած դէմը պիտի գտնէ պայուսակաւորները (չանթալը), որոնք կուգան հոգէառ հրեշտակի նման, կամ քանի մը հազար ոսկի պահանջելու կամ ապրանքներդ արգելքի տակ առնելու (հաճզ): Յետոյ ալ ծախելու ոչինչ գինով, երբ սարսափազդու, դեղին թուղթը ստանալէ յետոյ մինչեւ մէկ շաբաթ չվճարես պարտքդ...

Հարկահաւաք մը, որուն հետ կը խօսէի անցեալ տարի, մտերմօրէն խոստովանեցաւ թէ իրենց պատճառաւ գոցուեցան շարք մը հաստատութիւններ Բերայի մէջ: Եւ ի միջի այլոց յիշեց նշանաւոր Մատամ Պէկովը, ռուս տիկին մը որ գեղարուեստական պուպրիկներ կը ծախէր այնքան սուղ գիներով, ինչպէս նաեւ քիւպիկ կարաներ: Հակառակ այդքան շատ շահելուն, չդիմացաւ տուրքերու ծանրութեան եւ գոցեց վաճառատունը:

×

Յիշեմ նաեւ Յովսէփ Տէյիրմէնճեանը, որ մեռաւ անցեալ շաբթու:

Պալաթի մէջ ունէր ալիւրի հոկայ գործարան մը եւ տարեկան մեծ գումար կը վճարէր իբրեւ տուրք: Քանի մը տարի առաջ կը ստիպուի դուրս նետել գեղծարար պաշտօնեայ մը: Եւ ահա պաշտօնեան չունչը կ'առնէ Ելմտական ճիւղին մօտ, յայտնելու համար թէ գործառնութեան տուրքը պակաս վճարուած է:

Այնքանը բաւական եղաւ որ 300,000 ոսկի տուգանք որոշուի: Ի՞նչ ընել: Այդքան գումար վճարել անհրաժեշտ էր: Միւս կողմէ որոշ էր որ կառավարութիւնը պիտի գար ու պիտի գրաւէր գործարանը:

Ճարպիկ մարդ, Պ. Յովսէփ Տէյիրմէնճեան կը յաջողի ժամանակին իր որդւոյն անուան փոխանցել գործարանը, դայն կոչելով «Ա. Տէրմէն» (Ակոբ Տէյիրմէնճեան):

Միւս կողմէ բոլոր կալուածները նաեւ ենթարկել կուտայ զանազան դրամատուներու:

Կառավարութիւնը շատ աշխատեցաւ չեղեալ նկատել տալ գործողութիւնները եւ գրաւել գործարաններն ու կալուածները, բայց չյաջողեցաւ, որովհետեւ օրինական բոլոր ձեւակերպութիւնները լրացած էին, իսկ պէտք է խոստովանիլ թէ նոր Թուրքիան կը յարգէ օրէնքը, ըսել կ'ուզենք օրինական ձեւակերպութիւնը: Այնպէս որ երբ նեղը մնայ, նոր օրէնք մը կը մշակէ եւ այս ձեւով «օրինական» կը դարձնէ գրաւումը:

Եւ սակայն, տարիներով արխնքրտինք մտնելէ ետք, Տէյիրմէնճեան ստիպուեցաւ 30,000 ոսկի վճարելու: Անցեալ տարի կ'ըսէր ինծի — 10,000 ոսկի մնաց, այս ալ վճարեմ եւ մեկնիմ այս երկրէն. ալ հաց չմնաց...

Դժբախտաբար չկրցաւ հասնիլ նպատակին եւ ահա կը մեռնի, առաւելապէս վիշտէն: Դիւրին բան չէ այդքան ծախքերու ենթարկուիլ եւ մանաւանդ իջնել գիրքէն, ստիպուիլ գողունի աշխատիլ՝ իբրեւ պարզ պաշտօնեայ վաճառականի մը...

Եւ Տէյիրմէնճեանները մինակ իրենք չեն, այլ ամբողջ բանակ մը, հարիւրներով, հազարներով: Յարաճուն ծախքերը հոգալու համար՝ կառավարութիւնը անխնայ կը քամէ ժողովուրդը, քաղաքներու մէջ աճուրդի հանելով ապրանքները, իսկ գիւղերու մէջ՝ երկրագործին եզը կամ կովը:

⁂

Բայց ինչպէ՞ս կը դիմանան առեւտրական հաստատութիւնները. ինչպէ՞ս չեն գոցուիր բոլոր խանութները:

Նախ՝ ամէն տարի բազմաթիւ հիմնարկութիւններ կը գոցուին:

Երկրորդ՝ ոմանք չեն կրնար գոցել, որովհետեւ գոցուելուն պէս իրենց վրայ պիտի թափին առնելիքաւորները: Այնպէս որ, իբրեւ նուազագոյն չարիք, կը նախընտրեն քաշկռտուիլ, վարկով ապրիլ:

Երրորդ՝ կարեւոր մէկ մասը անդադար կը ձեւափոխուի, օրինակ, երբ կը տեսնես որ տուրքը վիզ ելած է, ժամանակին կնոջդ անուան կը փոխանցես բոլոր ապրանքներդ եւ կալուածներդ, որպէսզի կառավարութիւնը չկարենայ գրաւել: Օր մըն ալ կը գոցես խանութդ եւ նոր մը բանալ կուտաս, այս անգամ կնոջդ անունով:

Կարգ մը գործարաններ ալ, ազատելու համար որոշ տուրքերէ և պարտաւորութիւններէ, փոքր մասերու կը բաժնուին, իւրաքանչիւրին համար անուանական տէր մը ներկայացնելով: Օրինակ, եթէ ունիս 25 բանուոր եւ ձիու ուժով մօթէօր մը, ենթակայ ես թէ՛ աշխատանքի օրէնքին, թէ՛ գործառնութեան տուրքին եւ թէ տոմար պահելու պարտադրանքին: Երեք մասի բաժնէ հաստատութիւնդ՝ իւրաքանչիւրին տալով 8—5 բանուոր եւ 3 ձիու մօթէօր, եւ այն ատեն կ'ազատիս երեք պարտաւորութիւններէն ալ:

Արդէն, ինչպէս կը գրեն թերթերը, այս պարագան ալ դեր ունի գործառնութեան տուրքի ընդհանրացման հետ: Տեսնելով որ բազմաթիւ հիմնարկութիւններ այս ձեւին կը դիմեն, կառավարութիւնը որոշեց տուրքի ենթարկել անխտիր բոլորը, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց բանուորներու թիւը, կամ մեքենային ուժը: Որովհետեւ, համաձայն «Ճումհուրիէթ»ի, այս ձեւով պետական սնտուկը տարեկան 700—800,000 ոսկիի նոր հասոյթ մը պիտի ունենայ: Այլ խօսքով մաքսանենգութեան միջոցով այդքան դրամ պակսած էր:

⁂

Այլ խստութիւններ:

Տեսնելով որ հազարաւոր անձեր մեկնեցան արտասահման՝ առանց վճարելու իրենց տուրքը, կառավարութիւնը վեց եօթը տարիէ ի վեր հաստատած է դրութիւն մը, որով անցագիր կը տրուի միայն անոնց, որոնք թուղթ կը ներկայացնեն թէ նուրբէն պարտք չունին: Թուղթն ալ պէտք է տայ ենթակային պատկանեալ ելմտական ճիւղը, եւ ոչ թէ ուեւէ կառավարական պաշտօնատուն: Եւ որովհետեւ այդ ճիւղը գիտէ կացութիւնը, անկարելի է թուղթստանալ առանց վճարելու կամ զօրաւոր երաշխաւոր մը ցուցնելու:

Եւ ճարահատ, շատերը կը ստիպուին մնալ եւ ուրիշ գործի մը մէջ բախտ որոնել: Ահա թէ ինչո՞ւ խանութները փակ չեն ամբողջովին:

×

Իբրեւ «արդիական» պետութիւն, Թուրքիա ջնջած է պարտքի համար բանտարկութեան դրութիւնը:

Բայց սակայն բաց է միայն մասնաւոր պարտքերու համար, այսինքն երբ առնելիքաւորը անհատ մըն է: Իսկ եթէ կառավարութիւնն է առնելիքաւորը, այն ատեն փառաւորապէս կը բանտարկեն պարտականը:

Ժամանակին կարգ մը իրաւաբաններ դիտել տուին թէ հակասական է այս: Քանի որ թուրք քաղաքացի մը պէտք չէ բանտարկուի պարտքի համար, արդարութիւնը կը պահանջէ որ չբանտարկուի նաեւ տուրքին համար: Մանաւանդ որ առաջին պարագային բան մը առած է ու չէ տուած, իսկ երկրորդ պարագային բան մը չէ առած, այլ պարզապէս չէ կրցած կատարել պարտականութիւն մը:

Բայց ինչպէս ըսի, տուրք չվճարելը ամենածանր մեղքն է Թուրքիոյ մէջ: Այնքան խեղճ է պետական սնտուկը:

×

Այս բոլորէն յետոյ, այլեւս պարզ է նշանակութիւնը փոքր արհեստաւորներու վերջին ելոյթին: Օրէնքով արգիլուած ըլլալով ցոյցը, այդ խեղճերը բողոքի ուրիշ միջոց չգտան, եթէ ոչ քանդել մեքենաները, որ գնած են տարիներու արիւն քրտինքով: Կամ՝ բոլորովին գոցել հաստատութիւնը, ինչպէս կը հաղորդէ Ճումհուրիէթի Աստափազարի ընթերցողը:

Իրապէս ահաւոր է կացութիւնը: Զուենալով հասոյթի այլ աղբիւրներ, միւս կողմէ գտնուելով յարաճուն եւ անյետաձգելի կարիքներու առջեւ, կառավարութիւնը տարիներէ ի վեր չոքած է ժողովուրդի կուրծքին եւ անդադար կը հրամայէ.

— Տո՛ւր, տո՛ւր, տո՛ւր:

Ժողովուրդը տուաւ մինչեւ հիմա, բերնէն կտրելով կամ ունեցածին մէկ մասը ծախելով: Բայց «տո՛ւր»ին վերջը չի գար: Անգլիոյ տրամադրած վարկը, որքան ալ պատկառելի, փոր չի կշտացներ: Վերջ ի վերջոյ դրամ չէ, այլ մեքենայ կամ մարտանաւ:

Յետոյ— ինչ որ ամէնէն կարեւորն է— ընդհակառակն այդ վարկը պիտի ծառայէ աւելի աւելի ծանրացնելու տուրքերը: Որովհետեւ, տարեվճարներն ըսելու համար, կառավարութիւնը Անգլիոյ պիտի տայ ցորեն, թութ, զանազան պտուղներ: Արդ՝ դրամ պէտք է առնելու համար ժողովուրդէն: Իսկ դրամի միակ բաց աղբիւրը տուրքն է:

Եւ կասկած չկայ թէ առաւելապէս այս նկատումով է որ գործառնութեան տուրքը տարածուեցաւ փոքր արհեստաւորներուն վրայ:

Եթէ Թուրքիա պիտի կործանի օր մը, այդ պիտի ըլլայ առաւելապէս տուրքերուն պատճառով: Այնքան անտանելի չափերու հասած են:

ԴԻՏ

ԿԵԴՐՈՆԱՑՈՒՄ

Բոլորն ալ գիտեն թէ ինչպիսի աննախանձելի պայմանների մէջ են ընթանում մեր հաւաքականութիւնը պահպանելու եւ կրթելու բոլոր տեսակի աշխատանքները: Թէեւ այս աշխատանքներին լծուած են գաղթահայ գրեթէ բոլոր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները, բայց եւ այնպէս, եղածը բաւական չհամարելով, գանազան անուններով յաճախ ծնունդ են առնում նորանոր միութիւններ, ընդհանրապէս պատճառ դառնալով եղածները պառակտելու եւ տկարացնելու: Եթէ մէկը փորձէր կազմել յետպատերազմեան ժամանակաշրջանին գաղութներում կազմուած հայկական կազմակերպութիւնների եւ միութիւնների ցանկը եւ գրի առնէր անոնց համառօտ պատմութիւնը, այն ատեն միայն կարելի էր ապացուցանել թէ ո՛րքան պառակտիչ եւ վնասակար դեր են կատարում այն բազմաթիւ միութիւններն ու կազմակերպութիւնները, որոնք կարճատեւ կամ երկարատեւ գալարումներից յետոյ չքանում են: Եւ եթէ ուշի ուշով քննելու լինենք գաղթահայ կեանքի պահանջները եւ վաղուց գործօն դեր կատարող կազմակերպութիւնների եւ միութիւնների կարողութիւնները, կուգանք այն հաստատ համոզման թէ բաւարար են մեր ունեցածները, պայմանով որ իրար չխանգարեն, այլ աշխատեն բարի նախանձախնդրութեամբ իւրաքանչիւրը իր կարողութեան չափով ընդառաջ գնալ մեր ժողովուրդի ծով կարիքներին:

Նկատի պէտք է առնել նաեւ այն իրողութիւնը, որ բոլոր համայնքների մէջ չնչին փոքրամասնութիւնն է որ գործօն դեր է կատարում հանրային ասպարէզներում. իսկ մեծամասնութեան դերը կրաւորական է: Նոր միութիւնների մէջ դարձեալ գլխաւոր բեռը ծանրանում է վաղուց գոյութիւն ունեցող միութիւնների մէջ գործօն դեր կատարողներից մէկ զգալի մասի վրայ, որով առաջ է գալիս գործօն տարրերի չարաչար օգտագործում, ուժերի վատնում եւ անբաւարար արդիւնք: Գաղթահայութիւնը կարելի է նմանեցնել մի մեծ գործարանի, որ ամէն տարի տասնեակ նոր ձեւի մեքենաներ, ուզում եմ ասել միութիւններ է լոյս աշխարհ ընծայում: Կարծէք թէ մեր ժողովուրդը ի վիճակ չի որեւէ ժողովրդական ձեռնարկ տարուէ տարի աւելի լայնացնելու եւ տարածելու, աստիճանաբար աւելի ընդարձակելով իր գործառնութիւնները, ինչպէս առեւտր. խոշոր ձեռնարկները, որոնց հանդէպ եղած վստահութիւնը աւելի մեծ է, եւ այնպիսի ձեռնարկների տուած արդիւնքն էլ բնականաբար աւելի զգալի է:

Այս ցաւալի երեւոյթը նկատելի է նաեւ առեւտրական ասպարէզում: Փոխանակ իրենց ունեցած դրամագլուխները միացնելու եւ հաւաքաբար աւելի խոշոր եւ արդիւնաւէտ գործեր ձեռնարկելու, իրար դէմ են մրցում, իրարից բաժանւում, կոտորակւում, որով հայ վաճառականութիւնը չդիմանալով օտար առեւտրական հաստատութիւնների հետ եղած անհաւասար պայքարին, հայ վաճառականութիւնը միջազգային առեւտրական ասպարէզի մէջ աստիճանաբար քչւում է յետին շարքերը, շատերին սնանկութեան մատնելով:

Նոյնն է նաեւ մեր հանրային ասպարէզում.— Հէնց որ մէկ միութիւն ընկնում է յաջող գործեր կատարել, անմիջապէս կացինն առնելով սկսում ենք ճիւղերը կտրատել,— պարզ խօսքով եղածի կողքին մի նոր միութիւն ենք հիմնում. ուռուցիկ խոստումներով եւ եղած միութիւններից գործօն անդամներ կորզելով, հներին տկարացնելով: Նորին էլ՝ եթէ մի քիչ նախանձելի դիրք են գրաւում, անմիջապէս բահն ու բրիչը առնելով սկսում ենք տակը փորել: Կարծէք թէ չի կարելի որ եւ է միութեան շուրջը հաւաքուելով տարուէ տարի լայնացնել ու տարածել նրա գործունէութիւնը, որպէսզի աւելի շօշափելի լինի իր տուած արդիւնքը, եւ ուրեմն աւելի մեծանայ իր հեղինակութիւնը թէ մեր ժողովուրդի մէջ եւ թէ օտարների մօտ:

Այս տեսակէտից ելնելով, համամիտ չեմ վերջերս «Յուսաբեր»ի «Համագաշնակցութիւն» անունով մի նոր միութիւն հիմնելու առաջարկին:

Քանի որ «Համագաշնակցութեան» նպատակն է լինելու հաւաքել եւ տարածել մեր մշակութային ստեղծագործութիւնները, ինչ հարկ հիմնելու այս նոր միութիւնը, այն էլ մեր ներկայ աննախանձելի պարագաների մէջ, երբ տասը տարի է ինչ գոյութիւն ունի Համազգայինը: Եթէ կարդանք Համազգայինի ծրագիրը եւ ծանօթանանք իր տասը տարուան բեղմնաւոր գործունէութեանը, կը տեսնենք թէ անոր ընդգրկած ասպարէզը այնքան լայն է, որ գաղթահայ կրթական եւ մշակութային բոլոր պահանջներին կարող է գոհացում տալ, եթէ կուսակցական ու զանազան նեղմիտ նախապաշարումները մէկ կողմ նետենք եւ միացած ուժերով Համազգայինը դարձնենք իրապէս մի խոշոր համազգային, համահայկական կազմակերպութիւն:

Պէտք է հաւաքել մեր ժողովրդի մէջ ցրուած անտիպ հէքեաթները, պատմութիւնները, երգերը, պարերը, հանելուկները, արժէքաւոր հնութիւնները եւայլն,— այս բոլոր աշխատանքները սիրով կրնայ կատարել Համազգայինը, եթէ գործի լծուին կարող անձեր: Ահաւասիկ հանրային գործերով զբաղելու մի լայն ասպարէզ: Որտեղ պէտք է հայ երիտասարդները մանաւանդ, ամբողջ թափով նետուին, իրենց մտաւոր եւ բարոյական կարողութիւնները մարզելու եւ դաստիարակելու համար: Ուրախալի է նկատել, որ Համազգայինի մասնաճիւղերի մէջ տարուէ տարի ստուարանում են նորահաս, տարէց եւ երիտասարդ գործօն տարրերը: Իրենց հերթին էլ սրանք ասպարէզ են քաշում իրենց ծանօթ մտաւորական եւ ունեւոր այնպիսիներին, որոնք ընդհանրապէս հեռու էին իրենց պահում հանրային պարտականութիւններից:

Համազգայինը այս տասը տարիների ընթացքում շօշափելի գործեր է կատարել, նիւթապէս եւ բարոյապէս աժանդակելով մի շարք դպրոցների, սկսած Բէյրութի հայկ. ճեմարանից մինչեւ թաղային համեստ դպրոցները: Միեւնոյն ժամանակ կազմակերպելով դասախօսութիւններ, հանդէսներ, ներկայացումներ, աջակցելով շքաւոր արուեստագէտներին, զբաղուելով նաեւ հրատարակչական գործով: Տեղն է ասել, որ Համազգայինի հրատարակած օրացոյցները իրենց ճոխ բովանդակութեամբ կը գերազանցեն բոլոր քոյր միութիւնների օրացոյցներից:

Գաղթահայ բոլոր Միութիւններից ու կազմակերպութիւններից, բացի Հ. Բարեգործական միութիւնից, որ իր յատուկ առաքելութիւնը ունի, չկայ այլ մատչելի չէ լայն խաւերի համար, Հայ Կապոյտ Խաչը եւ Համազգայինը պէտք է գրաւեն կեդրոնական տեղը, որոնց շուրջը կրնան հաւաքուիլ հանրային գործերի նախանձախնդիր բոլոր տարրերը, առանց դաւանանքի, քաղաքական համոզումների ու սեռի խտրութեան: Իսկ քոյր Միութիւնները, որոնք ունին իրենց նպատակը, պէտք է զօրավիգ հանդիսանան այդ կեդրոնական կազմակերպութիւններին, պահելով հանդերձ իրենց ինքնուրոյնութիւնը, Որքան խտացնենք մեր ուժերը եւ միասնաբար գործենք, բնականաբար աւելի շօշափելի կը լինի ձեռք բերուած արդիւնքը: Նոր նոր միութիւններ երեւան բերելով եւ իրար խաչաձեւելով ու խանգարելով, մեծ վնասներ ենք պատճառում մեր կրթական, մշակութային, եւ առհասարակ հանրային բոլոր գործերին:

ԲԵՆՕ

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Արեւածագէն քիչ առաջ արապայի ճամբէն շեղելով մտանք հեղեղատի մը մէջ որ դէպի Մարաշ կը տանի: Ֆրէտ իմ եւ Ուիլլին միջեւ, ձիին վրայ քնացած կը խոկար: Այրող արճարանին մուխը գրեթէ անհետացած էր միջոցին մէջ, մեր ետեւ եւ հետապնդումի ոեւէ ձայն կամ շարժում չկար:

Այդ ճամբէն մեր ձիերը քշելը շատ դժուար էր եւ մեր բեռնաւորուած կենդանիներըհանգստի պէտք ունէին: Գավուր Տաղի լեռներուն վրայի բարձունքներն էինք. ամենուրեք բլուր, անտառ եւ ջուրի հոսանք: Ատանայի կողմը երկինքն ամբողջ ծուխով պարուրուած էր:

Այդ կողմերը դարանակալ պահուըտելու համար վայրեր կային, բայց մեր խումբը այնքան բազմամարդ էր եւ լաւ զինուած, որ այդ կողմէն վախնալու պատճառ չունէինք: Մընթին եւ Գագիկը առաջ անցան դնչուներուն մօտ:

— Կ'ուզեմ նախաճաշ մը ընել, ըսի ես:

— Իսկ Ուիլը կնոջ մը պէտք ունի, ըսաւ Ֆրէտ արթնցած:

Զարմանալի էր որ Մական, հակառակ անոր որ մեզ հետ ձիավարելու արտօնուած էր, ճամբան յանկարծ խորհրդաւոր կերպով անյայտացած էր:

— Հաւանաբար Րուսթէմ Խանը անոր գլուխը կերած է, դիտել տուաւ Ֆրէտ յօրանջելով: Րուսթէմ Խանը չեմ տեսներ: Կարծեմ ենթադրութիւնս ճիշդ է:

Ուիլ եւ Ֆրէտ հանգստանալու համար արդէն իրենց տեղերը ընտրած էին եւ ճիշդ այն պահուն երբ Ուիլ ձիէն վար իջնելով ոտքը խիճերուն վրայ կը դնէր՝ հանգիստ շունչ մը քաշելու համար, Մակա Ժաիր հասաւ քառասմբակ: Իր սեւ մազերը հովին կը վէտվէտէին: Առաւօտեան ցօղն ու արեւուն ճառագայթները զինքը այնպէս գեղեցկացուցած էին որ կարծես Ալի Պապային խանութի բոլոր չքեղ դոհարեղէնները իր վրայ կը կրէր: Վրան նայուելիք ամենասիրուն էակն էր ան,— բնական, անհաւատալի եւ արշալոյսին նման անըմբռնելի, եւ շըրթունքներ այնքան կարմիր որքան կոկոնները այն ճիւղերուն որոնցմով անիկա իր կենդանիին կը զարնէր:

Բայց տեսնելով Ուիլը որ ձիէն վար կ'իջնէր, իր ժպիտը յանկարծ կիրքի փոխուեցաւ, եւ Ֆրէտ գայն յանդիմանելու պատրաստուեցաւ: Մական կուռի ասպարէզ կարդաց.— Զէյթունցիներուն շարքերուն մէջ մտաւ, իր մատակ ձին ուղղակի մեր վրայ քշեց, անցաւ Ֆրէտին եւ իմ միջեւ, Ֆրէտին երեսին ծառին ճիւղովը վայրագ կերպով զարկաւ եւ Ուիլին հաճոյք պատճառելու համար իր կենդանիին, փորին տակը գլորուեցաւ: Ուիլ խնդաց անոր եւ փորձեց մտրակը իր ձեռքէն առնել: Տեսնելով որ Ֆրէտին վնաս չէ պատճառած, աղջիկը խնդաց եւ վրան թքնելով իր ձին մտրակեց Գագիկին մօտ եւ սկսաւ անոր ականջին փսփսալ:

— Անիծուի՛ Րուսթէմ Խանը. իր պարտականութիւնը չկրցաւ կատարել, ըսաւ Ֆրէտ խնդալով եւ թուքին հետ արիւնի կաթիլներ դուրս տալով:

Հազիւ այս բառերը արտասանած էր, երբ սրարշաւ վրայ հասաւ Րուսթէմ Խան եւ կէս զինուորական ձեւով բարեւեց մեզ: Բացի Մընթինէն մեզ այդպէս կը բարեւէր, որովհետեւ հնդկական գունդերուն մէջ մենք որպէս գնդապետ ծառայած չէինք:

— Մթութեան մէջ Իսմ Քիւլսիւմի քայլերուն հետեւեցայ, ըսաւ ան իր այրած մօրուքը շփելով եւ իր ձիուն վիզը շոյելով: Ձեր այս ջուրի հոսանքը հասնելէն մէկ ժամ առաջ անոր ձին քշելով առանձին փախչիլը տեսայ: Աստուծոյ ականներուն վրայ երդում կ'ընեմ որ, երբ գեղադէմ կին մը մութին մէջ մարդոց խումբէն շեղելով առանձին կը թափառի, հոն անպայման մատնութիւն մը կայ ըսի եւ անոր հետեւեցայ:

Գլանիկիս տուփը Րաճփութին հրամցուցի եւ զարմացումով տեսայ որ չմերժեց թէեւ յայտնի շուարումով: Րատ մահմետական օրէնքին խոլամ մը պէտք չէ պղծուի առնելով այն բաները որոնք Եւրոպացիի ձեռքը դպած են. բայց ոմանք իրենց արհեստին բերումով այս մանրամասնութիւնը յաճախ զանց կ'առնեն: Մեզմէ հարիւր քայլ առաջ Մական կը խօսէր եւ կատաղի շարժումներ կ'ընէր, ապահովաբար չոր գլուխ Գագիկին թերահաւատութիւնը փարատելու համար: Մընթին նստած՝ անխօս մտիկ կ'ընէր զայն:

— Ի՞նչ տեսար Րուսթէմ Խան, հարցուց Ֆրէտ:

— Նախապէս շատ քիչ բան: Աչքերս լաւ են. սակայն այդ գնչու կնոջ աչքերը աւելի լաւ են եւ անոր հետեւելով էի զբաղած, որովհետեւ ձայնս կ'առնէ ըսելով անոր շատ չէի կրնար մօտենալ: Իր անհանդարտ մատակախանձին խրխինջները պատճառ դարձան որպէսզի ան իմ ձիուս թեթեւ սմբակներուն ձայնը չառնէ. ատկից ապահովցայ որ թշնամին չէր ըսպասեր: Այս աղջիկը մեզ իր բարեկամներուն մատնելու կ'երթայ ըսի եւ պուրակներուն մէջ կրկին իր ձիուն հետեւեցայ:

— Լա՞ւ:

— Մինչեւ առտու ձիավարեց. ես ալ անոր կը հետեւէի: Յետոյ արշալոյսը հազիւ բացուած թանձր մացառուտէն դուրս ելլելով ձիէն վար իջաւ: Ես մացառներուն մէջէն զինքը կը դիտէի. եւ ահա ես ալ վար իջայ, ձիուն ոտքերը կոցած որպէսզի մ'վրնջէ: Այդ կինը, Մակա Ժաիր, ծնրադրելով սկսաւ հողը ճանկռթել, նման շունի մը որ թաղուած ոսկոր մը կը փնտռէ:

Մեր դիմացը Մակա Ժաիր տակաւին կը վիճաբանէր: Յանկարծ Գագիկ անոր դառնալով երեք արագ հարցումներ ուղղեց: Զկրցի տեսնել թէ աղջիկը առանց պատասխանե՞ց թէ ոչ. բայց տեսայ որ Մընթին կը ժպտէր:

— Ինծի կը թուի թէ այդ աղջիկը նշաններ կուտար, ըսաւ բարկութեամբ Րուսթէմ Խան: Բայց թէ որո՞ւ, ի՞նչ բանի մասին, չեմ գիտեր: Քիչ վերջ ձիին վրայ հեծնելով մացառներուն մէջ եւ առանց սխալելու նոր ճամբայ մը բռնեց: Անոր եղած տեղը գացի եւ քննեցի այն հողը ուր նշաններ բրած էր: Ինչպէս ըսի, աչքերս լաւ կը տեսնեն, բայց անորինները աւելի լաւ: Իր կատաղի գործածին սմբակներէն զատ ոչինչ տեսայ, մէկ ալ փխրուն հողին այն մասը, ուր ծունկի եկած եւ ձեռքով փորած էր:

(Շար.)

…երկնախաղաղացիականն…

Անցեալ օր, երբ մտամոլոր մահ[…] կուգայի Սէն Միշէլի պողոտային վը[ր]այ, մէկէն դէմս տնկուեցաւ Փրկու[թե]ան Բանակի զինուորներէն Ցարու[…]թիւնը:

— Օ՛, բարեւ, բարեւ, եղբայր […]ական: Ո՞ւր այսպէս:

— Հոգիներու փրկութեան:

— Իրաւունք ունիս: Վերջին ժամը [հասա]ծ է:

— Ես չատոնց գուշակած էի ար[դէն]:

— Հայոց «պաշտպան» Սթալինը՝ [տես]նենք կ՚առաջէ իր ճամբուն վրայ [գտ]նողը մարդիկը, արեւելեան կայս[եր]ու զաւով եւ ննդութեամբ:

— Մենք հաւատացեալները երկինք [կը] ճամբենք խունկով եւ մոմով:

— Հիթլէր դէպի երկինք… կը [ղրկէ] դրացիներուն հոգին թու[…] կազերով:

— Մենք մեր աղանդաւորները [անդր]աշխարհ կը ճամբենք աղօթքով, [օր]հնութով եւ…

— Բանդագուշանքներով:

— Կ՚աղաչեմ…

— Գերմանիոյ Առաջնորդը երկինք կը ղրկէ իր թշնամիներուն մարմին[ներ]ը, հրձիգ եւ քանդիչ ռումբերով:

— Հեռու մեզմէ այդ հրէշային մի[ջո]ցները: Մենք երկնքի ճամբան կը [բա]ցնենք բարոյական քարոզներով…

— Ցնորաբեր ղեղահատներով:

— Կը տեսնեմ որ չար ոգին փորձ[ա]ծ է: Ա՜հ, ապաշխարեցէք, ա[պա]շխարեցէք, վաղուի աշխարհի կոր[ծա]նումը մօտեցած է:

— Վա՜հ, աւա՜ղ, եղո՜ւկ…

— Ամբարիշտ եւ անհաւատ մարդ[կու]թեան տարիկս «հեյալ» է:

— Մի՛ ըսեր, դէշ կ՚ըլլամ կոր…

— Այո՛, սիրեցեալ բարեկամս, մին[չ]եւ մէկ շաբաթ բոլորս ալ երկնա[քաղ]աքացի պիտի դառնանք: Բայց ե[րա]նի անոնց, որ վերջին դատաստա[նի]ն աջակողմեան դասը պիտի բազ[մի]ն…

— Երանի՛, երանի՛ հաւատացե[ալ]ոց…

Աչքերս փակ, պահ մը փորձուեցայ ծնրադրել եւ մեղա՛յ աղաղակել, բայց խիղճս անդրադարձայ որ «Լա[ս]ինական Թաղ»ի լուսայորդ պողո[տ]ային վրայ կը գտնուէի…

Հոգիներու փրկիչը երեւի նկատեց որ տրամադիր էի «մի կերպ եօլա դը[նե]լու», անմիջապէս ձեռքը մխրճեց [բ]ատարաններով եւ հոգեշունչ քա[ր]ոզներով բեռնաւոր տոպրակին մէջ, [ու] դուրս քաշեց պրակ մը:

Վրան ակնարկ մը նետեցի: Մէկն էր այն թերթիկներէն, որ կը ծառա[յէ]ն միամիտ եւ դիւրադարձ հոգինե[ր]ը յափշտակելու անմատութիւննե[րո]վ: Տակն ալ «Մարանաթա»ի հաս[ցէ]ն…

— Վա՛յ սարսափելի, բացագանչե[ց]ի, դո՞ւն ալ Մարանաթայի խմբակ[ցու]թեան կը պատկանիս:

— Այո՛, ի՞նչ կայ որ…

— Կարդացի՞ր Արագի «Օրը Օրի[ն]»ը:

— Ի՞նչ մեղքս պահեմ, չկարդացի, [բ]այց կը գուշակեմ… երկնային զօ[րու]թեամբ: Ա՜հ, mon vieux, չատ ա[ն]դէկ կը ճանչնամ զինքը: Հին «ճաւ[ա]ֆիր» մըն է…

Պ. ԱՐԱՄ

«Շահն է որ կը վարէ աշխարհը»

« Փարի – Միտի »ի տնտեսական բաժնի աշխատակիցը, Ռոպէր Ալթէրման, օրուան տագնապին վերլուծումը կատարելով՝ կը գրէ այս խորագրին տակ. «Գերմանիոյ քաղաքական պահանջներուն բիրտ ծաւալումը կը բացատրուի երկրին տնտեսական պահանջներով ».—

Տակաւին չատ հեռու ենք եւրոպական ընդհանուր խաղաղութենէն, որուն յոյսը ծնաւ պահ մը մեր մէջ:

Երբ սկզբունքով որոշուած էր գոհացում տալ Գերմանիոյ՝ Զուտէթեան հարցին մէջ, ինչպէս բացատրել Հիթլէրի քաղաքական պահանջներուն բիրտ աճումը:

Կը թուի թէ պատճառներէն գըլխաւորն է իր երկրին տնտեսական չահերուն պաշտպանութիւնը: Գերմանիա ամէն գնով կ՚ուզէ որ դէպի արեւելք իր առեւտրական յառաջխաղացութիւնը արգելքի չհանդիպի Չեխոսլովաքիոյ կողմէ, որ իր զօրաւոր դրացիին դէմ կանգնած՝ կ՚աշխատի պաշտպանել իր քաղաքական անկախութեան հետ տնտեսական անկախութիւնն ալ: Գերմանիա կ՚ուզէ ինչ ալ պատահի, գրաւել ու զօրացնել առեւտրական գերակչիռ դիրք մը կեդր. եւ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

Եւրոպական քարտէսէն Չեխոսլովաքիոյ ջնջումէն պիտի յաջորդէ Հունգարիոյ հարցը, որ յատկանչական փաստ մը կը կազմէ դէպի արեւելք գերմանական յառաջխաղացութեան:

1937ին, Գերմանիա եւ նախկին Աւստրիան դրացի Հունգարիայէն կ՚առնէին հողագործական արտածումներու հարիւրին 53ը: Այդ պարագան ծանր անդրադարձումներ ունեցաւ, նախ որովհետեւ Գերմանիա, օտար տրամադրելի թղթադրամ չունենալով, չկրցաւ օգնութեան հասնիլ հունգարական պետական դրամատան՝ նախանիւթ գնելու տեսակէտով: Հունգարական արտածումներուն փոխարժէքը վճարելու համար, Գերմանիա տուաւ « սառած » մարք (դրամ մը որ արգիլուած է շրջաբերութենէ հանել), զոր օգտագործելու համար հարկ է գնել գերմանական ճարտարուեստական ապրանքներ: Այնպէս որ 1937ին, Հունգարիոյ ճարտարարուեստական ապրանքներու ներածումներուն 80 առ հարիւրը կուգար Գերմանիայէն եւ նախկին Աւստրիայէն:

Երկրորդ, իբրեւ հետեւանք Աւստրիոյ կցումին՝ կացութիւնը ծանրացաւ անոր համար, որ հունգարական արտածումները կը վճարուէին աւստրիական նախանիւթերով,— աղաղձ, երկաթ, կապար, նիքէլ, ալիւմինիոմ, բուրդ եւայլն:

Ներկայ պայմաններուն մէջ, Գերմանիա որ կը ներածէ հունգարական նոյն ապրանքները, կ՚ուզէ որ կրճատուին աւստրիական վերոյիշեալ արտածումները եւ կ՚աշխատի համոզել Հունգարիան, որ փոխանակ նախանիւթ պահանջելու՝ ընդունի ճարտարարուեստական արտադրութիւններ:

Հունգարական ճարտարարուեստը, դժգոհ այդ առաջարկէն, կը մերժէ երկրին մէջ տեսնել գերմանական ճարտարարուեստին մրցակցութիւնը, ու Գերմանիա, այս անգամ, կ՚առաջարկէ հունգարական արտածումներուն փոխարէն վճարել «սառած» մարք, զոր չի կրնար օգտագործել:

Ճիշդ այս ձեւով կը ներկայանայ կացութիւնը դանուբեան եւ պալքանեան բոլոր երկիրներուն մէջ: Վերջերս էր միայն, որ Անգլիա գործի անցաւ, ընդդիմանալով Գերմանիոյ տնտեսական գերիշխանութեան, առեւտրական բանակցութիւններ կատարելով շահագրգռուող պետութեանց հետ:

Մասնաւորաբար Հունգարիոյ մէջ, Անգլիա խոստացաւ փոխատուութիւն մը կատարել առեւտրական գետնի վըրայ այն ձեւով զոր կատարեց Եւրոպայի հարաւ-արեւելեան այլ երկիրներու մէջ, նպաստելով Անգլիոյ հետ անոնց տնտեսական յարաբերութեանց բարգաւաճումին:

Գերմանացիները անմիջապէս ասկէ եզրակացուցին թէ Անգլիոյ այս գործունէութիւնը կը ձգտի խափանել Գերմանիոյ ճամբան դէպի արեւելք, իբրեւ հետեւանք Գերմանիոյ վերականգնումի ծրագրին մէջ տնտեսական հարցերը լուծելու հզօր ճիգին, որ ուրիշ նպատակ չունի բայց եթէ երկիրը փրկել խեղդամահ դառնալէ:

Այս անգամ Գերմանիա փորձեց դիմադարձել՝ սպառնալով հրդեհ վառել Չեխոսլովաքիոյ մէջ: «Կամ ամբողջը, կամ ոչինչ»,— ահա Հիթլէրի պահանջին իմաստը: Սակայն խոհեմութիւնը այն է որ Գերմանիա չմոռնայ չեխական «ամբողջ»ին համար գերմանական «ամբողջ»ը, որովհետեւ բախտաբուէի մէկ դարձուածքով կրնայ կորսնցնել այն նուաճումը զոր կատարեց՝ տնտեսական գերակչիռ դիրք մը ստեղծելով իրեն համար, Կեդր. եւ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

Անշուշտ որ տնտեսական պայքարը, որքան ալ խիստ ըլլայ, աւելի նախընտրելի է քան զինեալ պայքարը: Եւ, ինչպէս Իտալիոյ առաջնորդը փափաք կը յայտնէր, հաստատելու համար եւրոպական ժողովուրդներու հաշտ կենակցութիւնը, անհրաժեշտ է որ նախ հաստատուին բնական յարաբերութիւններ երկիրներու միջեւ:

ՏԱՃԱՏ ԹԷՐԼԷՄԷԶԵԱՆ ԿԸ ՓՆՏՌԷ ԻՐ ՈՐԴԻՆ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն.—

— Տաճատ Թէրլէմէզեան, (Նիւ Հէմշիրի Սալըզպըրիցի) երկրագործ մը, երէկ (սեպտեմբեր 17) Նիւ Եորքի փողոցներուն մէջ կը փնտռէր իր որդին Վանիկը, որ շաբաթ մը առաջ փախած է տունէն՝ իմանալով թէ հայրն ի վիճակի չէ զինք քոլէճ ղրկելու այս աշնան:

Երկու օր առաջ հայրը տոմս մը ըստացած է Վանիկէն, որ կը գրէր թէ ինք կ՚ապրի Վայ էմ Սի Էյի մէջ եւ գործ մըն ալ գտած է: Վայ էմ Սի Էյի արձանագրութիւնները ցոյց կուտան թէ Վանիկ միայն մէկ գիշեր կեցած է այնտեղ:

Ոստիկանատուն, թերթերու խմբագրատուները եւ ռատիօ կայանները այցելելէ վերջ՝ Տաճատ սկսաւ Նիւ Եորքի անձրեւոտ փողոցին մէջ իր որդին փնտռել:

Վանիկ 17 տարեկան է եւ աւարտած Հայ Սքուլի չրջանը: (Հայրը մանիչ Դաւօի աճարեկիչն է):

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՕՐ. ԱՐԱՔՍԻ ԹԱՍԼԱՔՃԵԱՆ

ԵՒ

ԱՐՄԻԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Ամուսնացած

Քոնսթանցա, 4 Սեպտ. 938

ԸՆԴՀ. ՆԵՐՈՒՄ ՀԱԹԱՅԻ ՄԷՋ

— . —

Անտիոքէն կը հեռագրեն.— Կառավարութեան ներումի եւ պատժի յետաձգման առժամեայ օրէնքը հրատարակուած ու անոր գործադրութեան ձեռնարկուած է: Օրէնքէն օգտուողները ազատ ձգուեցան: Այս առթիւ ազատ արձակումի արարողութիւն մը կատարուած ու դատական նախարար Ճէմիլ Եուրտման ճառ մը խօսելով Անթաքիոյ բանտին մէջ, օրէնքը բացատրած է: Ներումէն եւ պատժի յետաձգումէն օգտուած հարիւրաւոր դատապարտեալներ զուարճութիւններ սարքած են: Օրէնքին բովանդակութիւնը.—

1. Մինչեւ Հաթայի ազգ. ժողովին կազմութեան թուականը՝ 2-9-938 հըրատարակուած ընդհ. եւ մասնաւոր օրէնքներու եւ որոշմնագրերու մէջ գրուած յանցանքներով ամբաստանուած ու դատապարտուածները ներման արժանացած են:

2. Բացառութիւն ըլլալով պարտքի, կեղծումի, մարդասպանութեան, յափշտակութեան, աւարառութեան համար ու հանրային բարոյականի դէմ գործուած արարքները, յանցանքով եւ ոճիրով ամբաստանուածներն ու դատապարտուածները ներման արժանացած են:

3. Երկրորդ յօդուածին մէջ յիշատակուած մարդասպանութեան, յափշտակութեան, աւարառութեան, հանրային բարոյականի դէմ գործուած ոճիրներով ամբաստանուածներուն մասին հետապնդումը ու դատապարտուածներու ալ վճռին գործադրութիւնը յետաձգուած են:

4. Երրորդ յօդուածին տրամադրութիւններէն օգտուողները եթէ մինչեւ նոյն տեսակէն կամ աւելի ծանր յանցանք մը գործեն պատժի յետաձգումի միջոցին, եա կ՚առնուի յետաձգումի որոշումը, հին եւ նոր յանցանքներու մասին հետապնդում կը կատարուի անոնց դէմ, ընդհ. տրամադրութեաց համաձայն ու դատապարտուածները կը կրեն իրենց նախկին դատապարտութեան մնացեալ պատիժը:

5. Այս օրէնքին հետ առնչութիւն չունին յանցանքէ առաջ եկած անձնական իրաւունքի եւ հատուցումի վէճերը:

6. Դատական եւ ներքին գործերու նախարարները պաշտօն ունին սոյն օրէնքը գործադրելու:

** Նոյնպէս Անթաքիայէն կ՚իմացնեն թէ, Բարձր. ատեանի կազմութեան օրէնքը վաւերացուած եւ դատական մարմինը կազմուած է:

Նախագահն է փաստաբան Պ. Ա. […]եան:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽՕ-ԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ…

(ԱՆԳԼԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՑԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Բ.

ՌԻՊՊԷՆԹՐՈՓԻ «ՈՉ»Ը

Ասիկա, յարեց մեր դեսպանը, պիտի խափանէ նաեւ անգլօ-գերման խօսակցութիւններու վերսկսումը: Կը յուսացուէր, որ գերման կառավարութիւնը փոխէ իր ռազմական պատրաստութիւնները եւ առաջքը առնէ վերը մատնանշուած վտանգներուն:

Այս դիմումներուն Հէր Ֆոն Ռիպպէնթրոփ պատասխանեց նամակով մը, որով կը մերժէր խօսիլ մատնանշուած զինուորական քայլերու մասին եւ այն կարծիքը կը յայտնէր, թէ Փրակայի մէջ անգլիական ջանքերը ծառայած են միմիայն սրելու Չեխերու անհաշտութիւնը:

Այս վերաբերմունքին ի տես, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը որոշեց, մեր դանձային քարտուղարին բերնով, որ օգոստոս 27ին պիտի խօսէր Լանարքի մէջ, անգամ մըն ալ ուշադրութիւն հրաւիրել իմ այն խօսքերուն վրայ, զորս արտասանած էի մարտ 24ին այս ժողովին մէջ: Ան յայտարարեց, թէ իմ ըրած յայտարարութեանց վրայ աւելցնելիք կամ զայն փոխելիք ոչինչ ունի:

Կ՚ուզեմ յիշողութիւնները թարմացնել անգամ մըն ալ այստեղ կարդալով իմ մարտ 24ի յայտարարութիւնը:

« Ուր խաղաղութեան եւ պատերազմի հարց կայ, հոն օրինական պարտաւորութիւնները չէ միայն որ խնդրոյ առարկայ են. եւ երբ պատերազմ ծագի, կարելի պիտի չըլլայ զայն սահմանափակել միայն անոնցմով, որոնք անոր պատասխանատու են: Անհնարին պիտի ըլլայ նախատեսել, թէ պատերազմը ուր պիտի վերջանայ եւ որոնք պիտի մասնակից դառնան անոր:

« Իրողութիւններու անողոք ճնշումը աւելի հզօր կրնայ ըլլալ քան պաշտօնական յայտարարութիւնները, եւ այդ պարագային, չատ հաւանական է որ ուրիշներ ալ, որոնք սկզբնական վէճին մէջ կողմ չէին, անմիջականօրէն մասնակից դառնան:

« Ասիկա մասնաւորապէս ճշմարիտ է երկու երկիրներու՝ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի համար, որոնք ունին երկարատեւ բարեկամական գործակցութիւն, իրարու սերտօրէն միախառնուած չահեր, տոգորուած են ժողովրդապետութեան ու ազատութեան միեւնոյն գաղափարականներով եւ վճռած են պաշտպանել զանոնք»:

ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ՄԵԾՆԱՑ

Օգոստոսի վերջերը տեղի ունեցան նոր դէպքեր, որոնք տագնապի սրութիւնը մեծցուցին:

Ֆրանսական կառավարութիւնը, տեղեկանալով որ գերման քանի մը զօրաբաժիններ չարժած են դէպի իր սահմանագլուխը, ինքն ալ նախազգուշական միջոցներու դիմեց եւ զէնքի տակ կոչեց պահեստիները՝ Մաժինոյի գիծերու պաշտպանութիւնը ապահովելու:

Օգոստոս 28ին դեսպան Սըր Նէվիլ Հէնտէրսըն կանչուեցաւ Լոնտոն խորհրդակցութեան համար: Գումարեցինք նախարարական բացառիկ խորհուրդ մը օգոստոս 30ին, նկատի առնելու դեսպանին տեղեկագիրն ու ընդհանուր կացութիւնը:

Օգոստոս 31ին, դեսպանը վերադարձաւ Պերլին եւ Վիլհէլմսթրասի մէջ պետական նախարարին ուժեղ կերպով ազդարարեց, թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար անտարբեր մնալ, եթէ Գերմանիա յարձակողական քայլ առնէ Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, մանաւանդ եթէ Ֆրանսա հարկադրուի միջամտել:

Սեպտեմբեր 1ին դեսպանը տեսաւ Հէր Ֆոն Ռիպպէնթրոփը եւ կրկնեց անոր, իբր ուժեղ անձնական ազդարարութիւն, այն ինչ որ ըսած էր պետական նախարարին նախորդ օրը:

Դեսպան Սըր Նէվիլ Հէնտէրսընի միջոցաւ այս անձնական ազդարարութիւնները ուղղելով եւ յիչեցնելով Չեխոսլովաքիոյ մասին մեր գանձային նախարարին ճառը օգոստոս 27ին, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը կը բաղձար տպաւորել գերման կառավարութիւնը կացութեան լրջութեամբ, առանց զայն աւելի եւս բարդացնելու երեւոյթը տալու՝ պաշտօնական ազդարարութեան մը միջոցաւ, զոր կրնար գերման կառավարութիւնը իբր հրապարակային յանդիմանութիւն նկատել, ինչպէս եղած էր մայիս 21ին մեր պաշտօնական դիմումին առթիւ:

ՃՆՇՈՒՄ ՊԵՆԷՇԻ ՎՐԱՅ

Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը ի մտի ունէր նաեւ մօտալուտ գումարումը Նիւրէմպէրկի նացի համագումարին, որու բացումը պիտի կատարուէր սեպտեմբեր 5ին եւ պիտի տեւէր մինչեւ 12:

Դժուար չէր կանխագուշակել, որ գերման վարչապետը պարտաւորուած պիտի զգար այնտեղ հրապարակային յայտարարութիւն մը ընելու Զուտէթեան հարցին մասին. ուստի մեզ անհրաժեշտ թուեցաւ, մեր կողմէ գերման կառավարութեան եղած ազդարարութեան զուգընթաց, Փրակայի վրայ ամէն ազդեցութիւն գործածել, որ սկսին բանակցութիւնները չեխ կառավարութեան եւ Զուտէթեան ներկայացուցիչներու միջեւ այնպիսի հիմունքներով, որոնք յոյս ներշնչէին թէ հարցը պիտի ստանայ արագ ու գոհացուցիչ լուծում մը:

Ուստի, Փրակայի անգլիական դեսպան Պ. Պազել Նիւթըն տեսակցեցաւ Տոքթ. Պենէշի հետ սեպտեմբեր 3ին, եւ պնդեց թէ Չեխոսլովաքիոյ չահերը կը պահանջեն, որ անյապաղ եւ անվերապահ կերպով առաջարկէ այնպիսի զիջումներ, առանց որոնց Զուտէթեան վէճը անհնարին պիտի ըլլար կարգադրել:

Լորտ Ռընսիմէն չատ ջերմօրէն ուժ տուաւ Պ. Նիւթընի դիմումին Տոքթ. Պենէշին: Թէ լորտը եւ թէ դեսպանը երկուքն ալ Տոքթ. Պենէշի ուշադրութիւնը հրաւիրեցին այն կէտին վրայ, թէ անհրաժեշտ է համաձայնութեան մը յանգիլ Զուտէթներու հետ Հէր Հիթլէրի Նիւրէմպէրկի մէջ սպասուած ճառը խօսելէն առաջ, ինչպէս նաեւ այն կէտին վրայ թէ միջազգային կացութիւնը խիստ բարդացած է գերման զինուորական պատրաստութիւններու պատճառով:

ՊԵՆԷՇԻ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

Տոքթ. Պենէշ այս դիմումներուն, որոնք տեղի ունեցած էին Չեխոսլովաքիայի իսկ օգտին, պատասխանեց կարգ մը առաջարկներով, որոնք ծանօթ են Չորրորդ Ծրագիր անունով: Այս առաջարկները հաղորդուեցան Զուտէթեան ներկայացուցիչներուն սեպտեմբեր 6ին:

Լորտ Ռընսիմէնի կարծիքով այս ծրագիրը կը բովանդակէր Քարլսպատի ութը կէտերու պահանջները գրեթէ ամբողջութեամբ եւ բանակցութիւններու վերսկսման սքանչելի հիմք կը ծառայէր:

Եւ որովհետեւ Նիւրէմպէրկի խորհրդաժողովի բացման ճառը ոչ մէկ յիշատակութիւն կը պարունակէր չեխոսլովաք հարցին մասին եւ Հէր Հիթլէր ու միւս գերման ղեկավար դէմքերն ալ Փրակայի բանակցութիւնները չարունակելու կողմնակից վերաբերմունք ցոյց կուտային վերջերս, ուստի կը թուէր թէ Զուտէթեան հարցը գոհացուցիչ կերպով հնարաւոր պիտի ըլլայ կարգադրել Չեխոսլովաք պետութիւնը ինքնավարութեանց վերածելով՝ ըստ չեխոսլովաք կառավարութեան Չորրորդ Ծրագրին, որ հրատարակուեցաւ սեպտեմբեր 7ին:

Դժբախտաբար Չորրորդ Ծրագրի հրապարակումին հետեւեցաւ Մահրիշ-Օսթրաուի ծանրակշիռ միջադէպը: Անգլիացի դիտողներու քննութիւններէն յայտնի եղաւ սակայն, որ այս միջադէպին կարեւորութիւնը խիստ չափազանցուած էր:

Այս միջադէպին անմիջական հետեւանքը այն եղաւ, որ Զուտէթեան ղեկավարները մերժեցին բանակցութիւնները վերսկսիլ, եթէ միջադէպը անյապաղ չկարգադրուի:

Չեխոսլովաք կառավարութիւնը անմիջապէս քայլեր առաւ կարգադրելու, բայց նոր միջադէպեր ծագեցան սեպտեմբեր 11ին Էկէրի մօտ, եւ, հակառակ լորտ Ռընսիմէնի ջանքերուն երկու կողմերը իրարու քով բերելու, բանակցութիւնները չվերսկսան Հիթլէրի Նիւրէմպէրկի մէջ սեպտեմբեր 12ին խօսած փակման ճառէն առաջ:

Նկատի ունենալով թէ Չեխոսլովաքիոյ մէջ կացութիւնը մտահոգիչ կերպով կը բարդանայ եւ թէ Հէր Հիթլէրի ճառը թերեւս փակէ բանակցութիւններու դուռը ընդմիշտ, ուստի Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը նոր քայլերու դիմեց զսպիչ ազդեցութիւն գործ դնելու գերման կառավարութեան վրայ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Ես ինքզինքս արժանի չէի նկատեր այդ գնահատութեան: Կը դատապարտէի հօճան: Անոր հմայքէն բան մը կը պակսէր իմ տղու աչքերուս:

Ոգեկոչում մը ամխներով եա կը տանէր զիս: Գեղի հորիզոնէն անդին — կը վախնայի հոն մօտենալու, մատ մը տղայ փախստական դառնալու, եթէ ո՛չ քանի հորիզոններ կարած պիտի ըլլայի արդէն— իմ ծննդավայրը՝ Եոզկատի՝ Վահանեան վարժարանի դրասեղաններուն վրայ կը տեսնէի ինքզինքս:

Հոն ամէն օտար լեզու ըմբռնելու, իւրացնելու համար, մեր դասերը կը թարգմանէինք թուրքերէնի (*):

Լա սուրի է լը լիօն
Ֆարէ իլէ արպաճ:
Ես ի՞նչ ընեմ հոգիով
Պէճ ճաճը ճէ՞ էռէյիմ:

Իմ թուրք ընկերներս ալ ունէի՞ն արդեօք իմ մտահոգութիւնս, չեմ գիտեր: Չեմ կարծեր, քանի որ թուական պէս կը մոլտային անոնք: Ուրիշ ոչինչ:

Որոշեցի վերջապէս գործադրել որոշումս: Փարատել մշուշը: Թերեւս ուրիշ «ափէրիմ» մըն ալ փրցնէի: Տունէն ալ գոհ մնալով հացիս վրան աւրդար իւղ պիտի քսէին. ո՛վ գիտէ:

Ու ցատկեցի: Ելայ ոտքի: Ու հօճային մօտենալով՝ համարձակութեամբ ըսի.

— Հօճա էֆէնտի, կը կարդամ, գոց գիտեմ: Մեր դասը անգամ մը թարգմանէ որ՝ հասկնամ՝ ըմբռնեմ:

Շա՛խ: Ապտակ մը իջեցուց հօճան երեսիս: Կայծեր իջան աչքերուս…: Փրփրուն, բարկութենէն դողալով կը պոռար մեր ուսուցիչը.

— «Տէօնմէ՛», (դաւանափոխ)— դուն ո՞վ ես որ մարգարէին խորհուրդին պիտի թափանցես…: Ես անգամ ճերմակ մօրուքովս չեմ յանդգնած քու հետաքրքրութիւնդ ունենալ… :

Հասկցա՞ք բարեկամներ: Ըսաւ ընկերս՝ ձեռքերը այտերուն տանելով՝ կարծես զգացած ըլլար դեռ ցաւը ապտակին:

Ու դաւաթը մէկ չունչով պարպելով՝ չարունակեց մեր ընկերը:

Կը տեսնեմ որ խելօք էք: Տէրվիշը դաւաթ մը խմցուց, դաւաթ մըն ալ պարպեցինք հօճային համար, երրորդ մըն ալ ես ապրիմ՝ ճնկենք բարեկամներ: Աս ալ իմ կենացս: Մկրտութեանս միջնորդին:

Ոչ՝ կրկնամկրտութեանս տխուր յիշատակին: Ճշմարիտ կրօնքին մուտքի յիշատակ մը, որուն սեմին պիտի հանդիպէի Տէրվիշին: Հօճային դիտութեան վրայ լեմոն քամող՝ թրքական կեղեւ կապած, մոլեռանդ մտայնութեան ուրիշ ապացոյցի մը:

Երկինքէն երեք խնձոր ինկաւ: Մէկը քեզի, մէկը Արշամին, երրորդն ալ ինծի:

Կեղեւներուն հետ կուտերն ալ կուտանք հօճային, Տէրվիշին եւ… Ապտալին…

Վերջէն խնդացէք: Այո՛ Ապտալին: Գործին մէջ Ապտալ մըն ալ կայ: Մարի օճախը: Զօրնայ արմատը:

Կացինէն հրաչքով ազատած՝ ցընցոտիներու մէջ փաթթուած, մկրատ ու օճառ չտեսած մազ մօրուքով թափառական, ազատ մուրացկանի մը ձախաւեր տխմարութեան զոհ պիտի երթայի…:

Ամիս մը աչք չխփեցի: Գիշեր ցերեկ կ՚ոռնայի, բարեկամ:

Իրենք ալ զզջացին: Զաղատիր: Մեծ էր: Պիտի մեռնի, կ՚ըսէին:

Միտք չունիմ դեռ մեռնելու: Չըսարին եմ: Չտարի՛ն: «Քանկրէն»է խուսափեցայ:

— Ինչո՞ւ պոչէն կը սկսիս…

— Ամէնուն ըսելու չի գար: Երբ հոս փոխանցուի… հակասեմականութիւնը, ընդմիջեցի կատակելով:

Սահակ ձեռքը երկինք բարձրացուցած՝ տարտամ չարժում մը գծելով՝ չարունակեց.

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(4)

(*) Սահմանադրութենէն վերջ թըրքախօս Եոզկատի մէջ, հայկական դպրոցները սկսած էին հայերէնը միակ տիրապետող լեզու դարձնել հետզհետէ:

փերն ու երգերը կը թնդան ամէն կողմ: Զօրքին առջեւէն կ'երթան հիթլէրական վաշտերը: Չեխական զեկոյց մը կը գնահատէ գերմանական զօրքին ընթացքը :

Հէնլայն կոչ մը ուղղելով իր հայրենակիցներուն, կ'ըսէ. — «Հինգ տարի պայքարեցանք մեր հայրենիքին ազատութեան համար: Առաջնորդը յաղթականօրէն վերջացուց մեր պայքարը: Սըրտանց շնորհակալ ենք»:

Միջազգային յանձնաժողովն ալ իր կարգին կոչ մը ուղղելով, կը յորդորէ կարգապահ մնալ, որպէսզի փոխանցումը կատարուի առանց միջադէպի :

*** 6000 զինուորներ պատրաստուած են Անգլիոյ մէջ, ղրկուելու համար Չեխոսլովաքիոյ այն վիճելի շրջանները ուր հանրաքուէ պիտի կատարուի, համաձայն Միւնիխի որոշման :

*** Փիլզէնի մէջ անձնասպան եղաւ չեխ բժիշկ մը՝ իր կնոջ եւ երկու աղջիկներուն հետ, երբ լսեց գերմանական զօրքին մուտքը: Իսկ չեխ սպայ մը, որ անտառի մը խորը ապաստանած էր, քանի մը գնդակ արձակելէ վերջ լռեց: Կը կարծուի թէ անձնասպան եղած կամ սպաննուած է:

*** Չեխոսլովաքիոյ Զուտէթեան շրջանի Գերմանիոյ կողմէ գրաւման հետեւանքով՝ Չեխերը պիտի կորսնցնեն աչագին հարըստութիւն :

Բացի զինուորական կառուցումներէ, ամրոց եւն., Գերմանները կը տիրանան բազմաթիւ գործարաններու եւ առեւտրական հաստատութիւններու :

Միայն փոխանցուած ճարտարարուեստական մեքենաներու արժէքը կը գնահատուի քանի միլիոն սթերլին :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ

Կարեւոր յայտարարութեանց կը սպասուի

Այսօր, երեքշաբթի, բացառիկ նիստի հրաւիրուած է Ֆրանսայի խորհրդարանը, լսելու համար վարչապետին յայտարարութիւնները՝ Միւնիխի համաձայնութեան մասին :

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Պ. Տալատիէ պիտի գոհանայ կարճ զեկուցումով մը, խնդրելով յետաձգել հարցապնդումները : Վիճաբանութիւնները անխուսափելի են, բայց կը կարծուի թէ ի վերջոյ համաձայնութիւն պիտի գոյանայ, հինգշաբթի կամ ուրբաթ օրուան յետաձգելով օրակարգը :

Շատ աւելի կարեւոր յայտարարութիւններ կը սպասուի Անգլիոյ խորհրդարանին մէջ, որ բացուեցաւ երէկ, երկուշաբթի: Իրազեկներու կարծիքով, Պ. Չէյմպըլէն պիտի չգոհանայ միայն Միւնիխի համաձայնութեան զեկուցումով, այլեւ պիտի պարզէ իր տեսակէտները՝ Սպանիոյ, անգլեւիտալական համաձայնութեան, ֆրանքեւգերմանական ոչ - յարձակման յայտարարութեան մը, օդանաւային պայմանագրութեան եւ զինաթափութեան մասին:

*** Անգլիոյ վարչապետը հեռագիր մը ուղղելով Պ. Տալատիէի, իր «երախտագէտ գնահատումը» կը յայտնէ անոր ուղղամիտ գործակցութեան համար, ինչպէս եւ «իր հիացումը այն քաջութեան եւ արժանաւորութեան համար» որով ներկայացուց «իր մեծ երկիրը»: Հեռագիրը յիշելով Հիթլէրի հետ ստորագրուած յայտարարութիւնը, յոյս կը յայտնէ թէ կարելի պիտի ըլլայ Եւրոպայի խաղաղութիւնը ամրապնդել բարեկամեցողութեամբ եւ վստահութեամբ :

*** Անգլիոյ Թագաւորը գիր մը ուղղելով Պ. Չէյմպըլէնի, ջերմապէս կը գնահատէ անոր ջանքերը, որոնց շնորհիւ կարելի եղաւ խնայել պատերազմի սարսափները: Թագաւորը միեւնոյն ատեն շնորհակալութիւն կը յայտնէ ժողովուրդին, այրերուն թէ կիներուն, որ այնքան հանդարտ վճռականութիւն մը եւ պատրաստակամութիւն մը ցոյց տուին տագնապի օրերուն :

Կարգ մը շրջանակներու մէջ կը թելադրէին բրիտանական մեծ պատուանշանը՝ Ծնրակապի շքանշանը տալ Չէյմպըլէնի, բայց վարչապետը մերժեց «առ այժմ»:

Անհամար շնորհաւորութիւններ կը հասնին ինչպէս Անգլիոյ նոյնպէս Ֆրանսայի վարչապետին, գոյացած համաձայնութեան առթիւ, որ փարատեց պատերազմի վտանգը:

*** Պ. Տալատիէ շաբաթ իրիկուն Անծանօթ Զինուորին դամբարանը երթալով, արծարծեց աւանդական բոցը: 200.000 հոգինոց բազմութիւն մը կը հետեւէր թափօրին, թնդացնելով «Մարսէյյէզ»ը եւ ցնծութեան կանչեր արձակելով :

*** Զօրացրումը սկսած է արդէն եւ պիտի վերջանայ սատիճանաբար: Զօրաշարժի առթիւ գրաւուած կառքերը, անասունները եւն. հետզհետէ կը վերադարձուին իրենց տէրերուն, որոնք օրինական հատուցումը պիտի ստանան գրաւման շրջանին համար:

*** Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը հերքէ այն լուրը թէ Խ. Միութիւնը արտօնած էր որ Պ. Տալատիէ Միւնիխի մէջ գործէ նաեւ յանուն խորհրդային կառավարութեան : Հերքումը կ'ըսէ թէ Խ. Միութիւնը «որ եւ է յարաբերութիւն չէ ունեցած եւ չունի Միւնիխի խորհրդաժողովին կամ անոր տուած որոշումներուն հետ»:

Խորհրդային կառավարութեան պաշտօնաթերթը, «Իզվեստիա», կը գրէ թէ Պ. Չէյմպըլէն քանի մը օրէն գործադրելի պիտի հռչակէ անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, ճանչնալով Եթովպիոյ գրաւումը եւ Մուսոլինին ազատ ձգելով Սպանիոյ մէջ:

Հունգարիան ալ կ'անհամբերէ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ՆՈՐԷՆ ՀԱՄԱԿԵՐՊԵՑԱՒ

Լեհաստանէն վերջը, կարգը եկած է Հունգարիոյ, իր բաժինը պահանջելու համար չեխական աւարէն: Մանաւանդ որ, Միւնիխի ժողովին մէջ, Մուսոլինի եւ Հիթլէր ջերմապէս պաշտպանեցին իր պահանջը :

Հունգարական կառավարութիւնը շուտեց վերջնագիր ուղղել, չգրգռելու համար Ռումանիան եւ Եուկոսլավիան, որոնք նոյնպէս հունգար բնակչութիւններ ունին: Հունգարիոյ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը հրաժարեցաւ տաջի օր: Կ'ըսուի թէ պատճառը այն է որ կառավարութիւնը մերժած էր իր առաջարկը՝ վերջնագիր ղրկելու մասին :

Հունգարիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ մամուլին.

— «Միւնիխի համաձայնութիւնը անկասկած առաւելութիւն մը կը ներկայացնէ Հունգարիոյ համար, քանի որ չորս մեծ պետութիւնները կը հաստատեն մեր պահանջներուն օրինաւորութիւնը: Անշուշտ եզածը չի կրնար գոհացնել մեզ: Հունգարական փոքրամասնութեանց խնդիրը կրնայ լուծուիլ միայն այն եղանակով որով լուծուեցաւ գերմանականը, այսինքն ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքով: Մենք պիտի զգուշանանք որ եւ է արկածախնդրութենէ եւ պիտի շարունակենք մեր արդար իրաւունքները պահանջել բոլոր տրամադրելի միջոցներով: Անհրաժեշտ է որ բոլոր Հունգարները մէկ մարդու պէս միացած, պատրաստ ըլլան կրելու ամէնէն տաժանելի զոհողութիւնները: Երկրին վարիչները գիտակից են իրենց պարտականութեանց, բայց պէտք է որ ժողովուրդը վստահութիւն ունենայ»:

Վարչապետը հեռագիր մը ուղղեց Մուսոլինիի, երախտագիտութիւն յայտնելով անոր ընծայած աջակցութեան համար :

*** Փրակայի հունգարական դեսպանը Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարին ներկայանալով, յայտնեց թէ իր կառավարութիւնը կը փափաքի որ անմիջապէս գործադրուի ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը :

Փէշթայի չափաւոր թերթերը կը գնահատեն կառավարութեան դիւանագիտական մեթոտները, բայց ուրիշներ կը պահանջեն աւելի արմատական միջոցներ, գրաւելու համար հունգարական հողերը: Հիթլէրական թերթ մը կ'ազդարարէ.— «Զգուշանանք որ Չեխոսլովաքիոյ նոր կացութիւնը ամրապնդուի, այլապէս պատմական վայրկեանը պիտի փախցնենք: Դիւանագիտական մեթոտը ինքնախաբէութիւն է»:

*** Չեխական կառավարութիւնը պատասխանելով Հունգարիոյ ծանուցագրին, պատրաստակամութիւն յայտնեց անմիջապէս կարգադրելու հողային խնդիրը, ուղղակի բանակցութիւններով: Խառն յանձնաժողով մը կազմուեցաւ, ճշդելու համար փոխանցելի հողամասերը: Հունգարական կառավարութիւնը այլեւս կարգադրուած կը նկատէ խնդիրը :

ՀԱԼԱԾԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՐԵԱՅ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՄԸ «կեցցէ՛ պատերազմը» գոչած ըլլալով Տիժոնի մէջ, ամբողջ տարի տուաւ իր խանութը :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐԸ հաւատարմութեան ուղերձ մը ղրկած էին ազգ. պաշտպանութեան նախարարին, պատրաստակամութիւն յայտնելով 10,000 կամաւորներ տրամադրելու: Այս առթիւ շնորհակալութիւն կը յայտնեն որ ճանչցուած է իրենց նախկին ռազմիկի հանգամանքը:

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ԱՎԷՐԷՍՔՈՒ, Ռումանիոյ երբեմնի վարչապետը եւ ազգային հերոսը, մեռաւ կիրակի օր: 79 տարեկան էր: Իր միջամտութեան շնորհիւ էր որ յաջողեցաւ Կարոլ Թագաւորին վերադարձը :

Հայ Լեգէոնականներու Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 76 լոթըրի նասխնալ, 316 ինքնահոս գրիչ, 1233 կնոջ հովանոց, 1479 օտր քոլոներ, 705 մէկ տարուան «Ռազմիկ» թերթ, 1438 մէկ զոյգ կընոջ գուլպայ, 1421 վեց թաշկինակ, 336 մէկ փողկապ, 55 երեք հատ անուշահոտ օճառ, 1533 մէկ տուփ բրնձափոշի:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dareau — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 5 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3852
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատերազմը խափանուեցաւ, բայց մտահոգութիւնները չեն դադրած տակաւին:

Շատերու համար եղածը « զինադուլ մըն է պատերազմական վիճակի մէջ», ինչպէս կը յայտարարէր Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան վարիչը, երեսփ. ժողովին մէջ:

Անշուշտ քաղաքական խաղերն ալ դեր ունին այսպիսի արտայայտութեանց մէջ:

Օրուան վարիչը միշտ պիտի քննադատուի, եւ փոխասացութիւնները պիտի շարունակուին երկար ատեն, մինչեւ նոր փոթորիկ մը, — նորէն միացեալ ճակատ կազմելու համար: Կեանքը պիտի ըլլար, առանց գաղափարներու ընդհարման: Իսկ մարդկային յաւակնութիւնները սահման չունին, մանաւանդ երբ կարգը կուգայ ոչ թէ գործելու, պատասխանատուութիւններ ստանձնելու, այլ խօսելու, վիճելու, իմաստութեան գոհարներ թափելու:

Միեւնոյն երեւոյթն է որ կը պարզեն օրուան թերթերը կամ երեսփ. ժողովներու մէջ եղած վիճաբանութիւնները:

Ընդհանրապէս, բոլորն ալ գոհ են որ խաղաղութիւնը փրկուեցաւ: Ամէնէն թթու ընդդիմադիրն ալ երախտագիտութիւն կը յայտնէ:

Եւ սակայն, վախը չէ փարատած: Թանձր մշուշ մը սեւ տեսնել կուտայ ապագան: Ինչպէս կապոյտ ապակիները կը նսեմացնեն լոյսը, նոյնպէս գունաւոր ակնոցներ մռայլ կամ աղօտ կը ցուցնեն հեռանկարը:

Ինչո՞ւ, — գլխաւորաբար այն պատճառով որ դիկտատուրաները կը զօրանան, եւ գաղտնի դիւանագիտութիւնը ի պատուի է նորէն:

« Ես որ եւ է գաղտնիք չունիմ», — կը յայտարարէ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը: «Ոչ մասնաւոր դաշինք մը կնքեցի Հիթլէրի հետ, ոչ ալ յանձնառութեան տակ մտայ»:

Այս յայտարարութիւնը բաւակա՞ն է, հանդարտեցնելու համար հասարակ մահկանացուն կամ քաղաքական գործիչը, որոնք եթէ մէկ բան չեն գիտեր, շատ մը բաներ կը կռահեն, բնականաբար:

Օրինակ, իրողութիւն է որ Պ. Չէյմպըլէն կը խորհի նոր տեսակցութիւններ սարքել Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի հետ: Վերջին պարագան մօտալուտ կը համարուի արդէն, քանի որ կ'ըսեն թէ Անգլիոյ վարչապետը պտոյտ մը պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ, «հանգստանալու համար »:

Արդ, հանրային կարծիքը ե՞րբ ամբողջովին կը տեղեկանայ պետական վարիչներու մասնաւոր խորհրդակցութեանց եւ որոշումներուն, — երկու ըլլան անոնք թէ չորս:

Մաս մը բան կ'իմանայ, երբ չոնդալից դէպք մը պատահի: Իսկ մնացեալը կամ կարեւոր մաս մըն ալ՝ երբ այս կամ այն վարչապետին, նախարարին, դեսպանին յուշերը հրատարակուին:

Յիշեցէք որ 20 - 25 տարի անցած է, եւ շատ մը գաղտնիքներ դեռ նոր կը պարզուին, Մեծ Պատերազմին նախընթաց պարագաներուն կամ հաշտութեան բանակցութեանց մասին:

Ուրեմն, ժողովրդավար երկիրները մտահոգ են որ դիկտատուրաները կը զօրանան, եւ Առաջնորդներ իրենց կամքը, պայմանները կը պարտադրեն, ի հարկին պատերազմի սպառնալիքով:

Միւս կողմէ, այդ ժողովրդավար երկիրներուն մէջ ալ, պետական վարիչները հետզհետէ աւելի ազատ կը զգան իրենք զիրենք, նախաձեռնութիւններ, պատասխանատուութիւններ կը ստանձնեն: Ամուր կառչած՝ այս կամ այն ծրագրին:

Այդ է, օրինակ, Չէյմպըլէնի պարագան:

Շատախօսը՝ պահպանողական գերդաստանի մը որ այնքան վճռականութեամբ հարթած է բրիտանական աշխարհակալութեան ճամբան, Անգլիոյ վարչապետը կը գործէ իրեն յատուկ մեթոտներով:

Անշուշտ ան չանտեսեր խորհրդարանը, ոչ ալ կը խախտէ սահմանադրութեան տրամադրութիւնները: Եւ սակայն, բռնած է ճամբայ մը որ եթէ այսօր խաղաղութիւն բերաւ, կրնայ փորձանքներ կամ անակնկալներ ստեղծել վաղը:

Չէյմպըլէն համոզուած է իր բռնած ճամբուն օգտակարութեան, եւ այդպէս ալ պիտի շարունակէ, մինչեւ որ երիտասարդ մը յաջորդէ իրեն, ինչպէս կ'ըսէր երկուշաբթի օրուան ճառին մէջ, տեսակ մը հեգնութեամբ:

Ի՞նչն է որ կը բաժնէ երիտասարդն ու ծերը, այս համաշխարհային տագնապին մէջ:

Կարդացէք ճառերը եւ պիտի տեսնէք որ երկու կողմերն ալ համաձայն են երկու բանի մէջ, — խաղաղութիւն եւ... վերազինում:

Հարց է այժմ, — խաղաղութիւնը ո՞րքան կրնայ դիմանալ, եթէ զինարշաւը պիտի շարունակուի չոգեպինդ, նոյն խելագար թափով:

Անգլիոյ ծովային նախարարը նախընտրեր է հրաժարիլ, տեսնելով որ վարչապետը կ'երթայ կը բանակցի, փոխանակ ասպարէզ կարդալու Հիթլէրի: Բայց կը թուի թէ ինքն ալ շատ վստահ չէր բռունցքին հրաշագործութեան, քանի որ ճառը կը վերջացնէ... վերազինում քարոզելով:

Վարչապետը նոյնպէս վերազինում կը պատուիրէ, — ամէն պարագայի մէջ, համաձայն չէ անոր թափը թուլցնելու, Միւնիխի համաձայնութենէն վերջն ալ:

Ուրեմն, Մեծն Բրիտանիա պատրաստ չէ տակաւին, ասպարէզ կարդալու համար: Եւ քանի որ սպառազինութիւնները պիտի շարունակուին, — մնացեալը դուք գուշակեցէք:

Ահա թէ ինչո՛ւ մտահոգութիւնները չեն փարատած տակաւին, հակառակ այնքան բարեյաջող ելքի մը. — Միւնիխի համաձայնութիւն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՄԻՒՆԻԽԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

«ՈՐ ԵՒ Է ՊԱՏՃԱՌ ՉՈՒՆԻՄ ԱՄՉՆԱԼՈՒ»

30 ՄԻԼԻՈՆ ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, ընդդիմադիրները քննադատեցին Միւնիխի համաձայնութիւնը, ուժ տալով ծովային նախարարին հրաժարումէն եւ ուրիշ պարագաներէ: Վարչապետը ջերմապէս պաշտպանեց իր վարած քաղաքականութիւնը, որ ապահովեց «պատուաւոր խաղաղութիւն մը», աշխարհը փրկելով անխուսափելի պատերազմի մը սարսափներէն:

Առաջին անգամ խօսեցաւ Պ. Տըֆ - Քուփըր, ծովային նախարարը, որ հրաժարած էր քանի մը օր առաջ:

« ՓՈՐՁԵՑԻ ԿԼԼԵԼ, ԲԱՅՑ ԿՈԿՈՐԴՍ ՄՆԱՑ »

Նախարարը մանրամասնօրէն պարզեց իր անհամաձայնութիւնը վարչապետին քաղաքականութեան դէմ՝ Հիթլէրի հետ կատարուած բանակցութեանց ընթացքին: Երկար ատենէ իվեր կը սպասէր որ վարչապետը բացորոշապէս յայտնէ Գերմանիոյ թէ Անգլիա պիտի պատերազմի, եթէ Գերմանացիները Չեխոսլովաքիա արշաւեն: Իրեն համար նպաստաւոր առիթ մըն էր Նիւրընպէրկի համագումարը, պարզելու համար Անգլիոյ դիրքը: Յետոյ յուսաց թէ այդ ազդարարութիւնը պիտի ուղղուի Պէրխթէսկատէնի մէջ, վերջապէս Կոտըսպէրկի մէջ: Ինք անձնապէս կը յանձնարարէր զօրաշարժի ենթարկել բրիտանական նաւատորմը:

— « Վարչապետը Կոտըսպէրկէն վերադարձաւ վերջնագրով մը որուն պայմանները կրնար տուն տալ միայն անազորոյն եւ վըրէժխնդիր թշնամի մը, երկար պատերազմի մը մէջ պարտուած հակառակորդի մը: Փորձեցի կլլել Միւնիխի պայմանները, բայց կոկորդս մնացին: Հիմա որ զգետնած են զոհը, Գերմանացիները պիտի չզրկուին անոր աքացի տալու հաճոյքէն եւ գերմանական բանակը պիտի չզրկուի իր աւարէն: Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին քաղաքականութեան մեթոտներուն չի համապատասխաներ անգլեւգերմանական յայտարարութիւն մը ստորագրել, առանց խորհրդակցելու դաշնակիցին անդամներուն, մեր զինակիցներուն եւ գաղթապետութեանց հետ կամ առանց դիւանագիտական մասնագէտներու աջակցութեան: Վարչապետը իր յոյսը դրած է Հիթլէրի ուղղամտութեան վրայ: Ան կը յուսայ բանաւոր եղանակով մը լուծել առկախ մնացած բոլոր խնդիրները: Թերեւս իրաւունք ունի: Բայց որովհետեւ ես չեմ հաւատար, լաւ է որ քաշուիմ: Ես կը հրաժարիմ պաշտօնէ մը զոր կը սիրէի. Թերեւս կը խորտակեմ քաղաքական ասպարէզս, բայց կարեւորութիւն չունի: Ես կը պահեմ բան մը որ մեծ արժէք ունի: Ես կրնամ աշխարհին երեսալ ճակատս բաց »:

Նախարարը իր ճառին մէջ չեշտեց թէ անհրաժեշտ է զարկ տալ վերազինման, աւելի լայն աստիճանի մը վրայ, քանի որ Անգլիա յանձն առած է «սահմանագլուխ մը պաշտպանել Կեդր. Եւրոպայի մէջ»:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ ԷՐ...

Այս բացատրութենէն անմիջապէս վերջը խօսք առաւ Պ. Չէյմպըլէն, որ ներողութիւն խնդրեց թէ այսօր պիտի չպատասխանէ Պ. Տըֆ Քուփըրի, «թէեւ ոչ ետ առնելիք բան մը ունիմ, ոչ ալ զղջալիք »:

Վարչապետը մանրամասնօրէն բացատրեց տագնապին ծանրութիւնը, պնդելով թէ պատերազմը անխուսափելի էր եւ ամբողջ աշխարհ խաղաղութիւն կ'ուզէր:

— « Ժամանակը կենսական ազդակ մըն էր: Բոլոր տարրերը կային պայթումի մը համար որ աղէտի մը պիտի յանգէր գահավիժօրէն: Հետեւաբար կենսական էր որ արագօրէն ձեռք բերէինք եզրակացութիւն մը՝ կարելի եղածին չափ շուտ կատարելու համար փոխանցումի այս տաժանելի գործողութիւնը »:

Յետոյ բացատրեց Կոտըսպէրկի եւ Միւնիխի պայմաններուն տարբերութիւնը, ապացուցանելու համար թէ Միւնիխի համաձայնութիւնը աւելի մօտ է Պէրխթէսկատէնի քան Կոտըսպէրկի ծանր պայմաններուն: Ընդդիմադիրները չհամոզուեցան եւ սկսան աղաղակել, — «Ամօ՛թ, ամօ՛թ»:

ՉԷՅՄՊԸԼԷՆ. — Ամչնալու որ եւ է պատճառ չունիմ: (ծափեր):

Վարչապետը շարունակելով իր ճառը, յայտնեց թէ Չեխոսլովաքիա 30,000,000 ոսկիի փոխառութիւն մը խնդրած է, վերակազմելու համար երկիրը եւ թէ Մեծն Բրիտանիա պատրաստ է տասը միլիոն վճարելու անմիջապէս:

Ընդդիմադիրները նորէն հեգնական կանչեր արձակեցին.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵԹԷ ՏԻՏՂՈՍՈՎ ԴՈՀԱՆԱՅԻՆ ...

« Փարի - Սուառ »ի մէկ աշխատակիցը պտոյտ մը կատարելով ժողովրդական խաւերու մէջ, հետեւեալ հարցումը ուղղած է.

— Ի՞նչ կ'ուզէիք տալ Պ. Տալատիէի, որ խաղաղութիւն բերաւ ձեզի:

Պատասխանները, որոնք հրատարակուած են անուններով, հասցէներով եւ լուսանկարներով, կը պարզեն խօսքերանական պատկերը Փարիզի հասարակ մահկանացուներուն:

Այսպէս, լայնանիստ կին մը, որ սունկի առեւտուրով կը զբաղի, պատասխանէր է.

— « Սիրով նուէր կ'ընեմ կողով մը լեցուն սունկ, զոր ես ինքս պիտի զատեմ ամէնէն ընտիրներէն»:

Կառապան մը կ'ըսէ.

— « Անշուշտ ան արժանի է ինչ որ ուզէ: Եթէ ընդունի, գաւաթ մը լեցուն փէռնօ կը հրամցնեմ, բայց նստած, ոչ թէ ոտքի վրայ: (Նստած աւելի սուղ է, ինչպէս գիտէք):

Թարմագեղ օրիորդ մը.

— « Անշուշտ կ'ընդունիք թէ չեմ կրնար տալ բան մը որ համապատասխանէ իր կատարած գործին: Կ'ուզէի տալ համբոյր մը, փունջ մը ծաղիկ եւ, եթէ հանգամանքութիւն կատարուի, մէկ օրուան վաստակս »:

Պատերազմի որբ մը.

— « Ես պատերազմի որբ մըն եմ: Միլիոնաւոր որբեր խնայուեցան եւ ես գիտեմ թէ ինչ կը նշանակէ այդ: Այս մարդը պէտք է փողոց մը կամ ծառուղի մը ունենայ Ֆրանսայի բոլոր քաղաքներուն եւ աւաններուն մէջ, ինչպէս եւ իր արձանը՝ դպրոցներուն մէջ» :

Հեծելանորդ մը.

— « Կարծեմ թէ հեծելանիւ նստած է ժամանակին, եւ շատ կը սիրէ մարզանքը: Իմ հեծելանիւս շատ նոր չէ, բայց այդ է ամբողջ ունեցածս: Եթէ գիտնայի թէ հաճելի է, սիրով իրեն կը նուիրեմ զայն»:

Ինը տարեկան աղջիկ մը կը նուիրէ իր շնիկը, մէկուկէս տարեկան: Քաղաքացի մը կ'առաջարկէ հանգանակութիւն կատարել, Տալատիէի արձանը շինելու համար, տրամադրելով քսան փրանք: Պատերազմի հաշմանդամ մը հարիւր փրանք նուիրելով, կը թելադրէ արձակուրդի կայաններ հաստատել մանուկներու համար եւն.:

— Մե՞նք ինչ նուիրենք, հարցուց ընթերցող մը:

Հարցումը միտքս ձգեց մեր տարաբախտ Մարզպետը:

1916ին, պատերազմի ամէնէն տաք շրջանին, մեր տէրվիշ ընկերը, որ գերման միսիոնարի, երբեմն ալ Արաբի տարազ հագած՝ Գոնիայէն Հալէպ կ'երթար, իմանալով անտոյգ պատերազմին ելեւէջները, ստիպողական նամակ մը կ'ուղղէր Պոլիս, հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Գրեցէք Թիֆլիս, բացատրեցէք առը անն է, որպէսզի համոզեն Նիքոլա մեծ Դուքսը որ զրաւէ ամբողջ թրքահայաստանը: Իրեն խոստացէք մեր երկրին փոխարքայութիւնը եւ ուրիշ ինչ որ կ'ուզէ: Մի՛ տնտնաք...

Ինք ալ կը պատրաստուէր կովկաս երթալու, երբ, Մուսուլի մօտ, ձիէն վար իյնալով մեռաւ, այնքան վտանգներու մէջ ողջ մնալէ վերջ:

Եթէ Մարզպետ ողջ ըլլար, եւ որ եւ է հեռանկար տեսնէր ափ մը հող ստանալու, անշուշտ պիտի ուզէր մէկ - մէկ տիտղոս նարել չորս ջոջերուն համար, կամ իւրաքանչիւրին զատ - զատ:

Օրինակ՝ «Իշխան Վասպուրականի», «Պարոն Կիլիկիոյ», «Բդեշխ Ծոփաց աշխարհի» կամ «Սեպուհ Տարոնոյ»..

ՎԱՀԷ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆԵ՞Ր ՊԻՏԻ ՊԱՀԱՆՋԷ

Երեսփ. ժողովը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ, լսելու համար կառավարութեան զեկուցումը Միւնիխի համաձայնութեան մասին: Այս առթիւ բազմաթիւ հարցապնդումներ պատրաստուած էին: Ամէնէն կարեւոր պարագան այն էր պետական գանձը նորէն տագնապի մատնուած է, իբրեւ հետեւանք վերջին դէպքերու առթիւ ձեռք առնուած զգուշութեանց: (Լոնտոնի թերթերը 25 միլիոն ոսկի կը հաշուեն բացառիկ ծախքերը): Այնպէս որ, կառավարութիւնը հարկադրուած է նոր լիազօրութիւններ պահանջելու, այլապէս դժուար պիտի ըլլայ վերահաստատել հաւասարակշռութիւնը: Տագնապին առթիւ մեծ գումարներ քաշուած էին խնայողական սնտուկներէն: Միեւնոյն ատեն գանձը ծախսած է տասը միլիառ Ֆրանքի վարկը, որ սահմանուած էր Պանք տը Ֆրանսի կողմէ: Հարկ եղած է նաեւ գործածել երաշխաւորութեան գումարը, պահելու համար ֆրանքին գինը: (Անգլիականը 178·98 էր առջի օր, տոլարը՝ 37·29):

Հիթլէր գրաւեալ շրջանը մտաւ զօրքին հետ

Չեխոսլովաքիոյ գերմանական 3րդ շրջանին գրաւումէն առաջ, Հիթլէր էկէր մտաւ յաղթական ցոյցերու մէջ: (Այս քաղաքը եղած է վառարանը հիթլէրական գործունէութեան): Առաջնորդը երբեմնի չեխական սահմանագլուխը անցնելով, դիմաւորուեցաւ աննկարագրելի ցոյցերով: Յաղթական կամարներ շինուած եւ ծաղիկներ ցանուած էին ճամբուն վրայ, իսկ ժողովուրդը մոլեգին կանչեր կ'արձակէր եւ կը ծափահարէր: Հիթլէր ճառ մը խօսելով, յայտարարեց.

— «Կ'ողջունեմ ոչ միայն ձեզ, այլեւ ձեզմով ամբողջ Զուտէթեան երկիրը որ քանի մը օրէն ամբողջովին մաս պիտի կազմէ Մեծագոյն Գերմանիոյ: Այս շրջանը այլեւս երբեք պիտի չանջատուի մայր հայրենիքէն: Պէտք է բոլորս միասին ըլլանք եւ երբեք սխալ չհասկնանք իրար: Ձեր երջանկութիւնը երջանկութիւնն է 75 միլիոն հայրենակիցներու, ինչպէս որ ձեր վիշտը վիշտն էր, քանի մը օր առաջ, մեր բոլորին: Մեծագոյն Գերմանիոյ վրայ կը հսկէ գերմանական վահանը եւ գերմանական սուրը կը պաշտպանէ զայն: Բոլոր ընկերները պատրաստ են իրենց կեանքը զոհելու փոխադարձաբար»:

Այնուհետեւ սկսան խրախճանքները, տեւելով մինչեւ գիշեր: Հիթլէր այցելեց նաեւ ուրիշ գրաւեալ քաղաքներ: Արդէն Գերմանիոյ կցուած են նշանակուած երեք շրջանները, մէջն ըլլալով Քարլսպատն ու Մարիէնպատը (ջերմուկներ):

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցան քանի բանուորներ, որոնք փորձեր էին խանգարել ոստիկանական պահականոցի մը շինութիւնը:

ԹՈՒՐՔԸ ԿԸ ՓՈՐՁԷ՞ ՍԻՐԱՇԱՀԻԼ ՀԱՅԸ

Ա.

Արտասահմանի մեր թերթերը ամենէ մը ի վեր շատ կը զբաղին Հայեւթուրք յարաբերութեանց խնդրով, եւ հաւատալով թէ Թուրքիա ներկայիս կը փորձէ սիրաշահիլ Հայերը, կ'աշխատին գտնել անոր դրդապատճառը, քաղաքական յետին նկատումները:

Քայլ մը աւելի առաջ նետելով՝ Աթէնքի «Նոր Օր»ը չօշափելի դարձուց «մերձեցում»ը եւ ամենայն լրջութեամբ գրեց թէ Թուրքիա սկզբունքով հաւանած է արտասահմանի Հայերու վերադարձին, իբրեւ հետեւանք «պետութեան մը» կատարած բարեխօսութեան: Միայն չուզեր վերադարձնել անոնց կալուածները:

Հիմ ունի՞ն այս ենթադրութիւնները, Անգարա իրապէս փորձա՞ծ է, կամ կը փորձէ՞ մօտենալ Հայերուն, այս թէ այն նկատումով:

Աշխատինք պատասխանել այս հարցումներուն, որովհետեւ խնդիրը շատ լուրջ ու փափուկ է եւ մակերեսային դատում մը կրնայ դուռ բանալ ցաւալի թիւրիմացութիւններու:

X

Հայեւթուրք մերձեցումի խնդիրը ծագեցաւ այն օրէն ասդին, երբ Ճումհուրիէթի խմբագրապետ Եոնուս Նատի գրեց թէ, համաձայն Աթաթուրքի կատարած պատմական հետազօտութեանց, Հայերը Թուրքերէն սերած են եւ հետեւաբար «ողջագուրուելիք եղբայրներ» են, «ուր ալ գտնուին»:

Հոս է աղբիւրը բոլոր լուրերուն, ինչպէս եւ անոնց վրայ հիմնուած խորհրդածութեանց:— Քանի որ Թուրքիոյ նախագահը ըրած է այդ «գիւտ»ը եւ կիսապաշտօնական օրկանն ալ պէտք տեսած է հրապարակելու զայն, ուրեմն բան մը կայ, ուրեմն Թուրքերը կ'ուզեն մօտենալ մեզի, լեզու գտնել մեզի հետ, մեր գործակցութիւնը ապահովել այս կամ այն խնդրոյն մէջ կամ ճակատին վրայ:

Այսպէս տրամաբանեցին կարգ մը հայ թերթեր եւ դեռ կը շարունակեն տրամաբանել: Եւ ասոր հետեւանքն է Աթէնքի «Նոր Օր»ի խմբագրականը ոսով անուղղակի կը թելադրէ խօսիլ Թուրքին հետ, չմերժել անոր բարեկամութեան երկարած ձեռքը:

Արդ, ինչպէս աւելի առաջ պարզեցի այս սիւնակներուն մէջ, Աթաթուրքի վերագրուած «գիւտ»ը հետեւանքն է ծանր թիւրիմացութեան մը: Երեսփոխան Եոնուս Նատի որքան կ'ուզէ թող գրէ. իրենց նախագահը երբեք չէ ըսած թէ Թուրքը եւ Հայը նոյն ծագումը ունին:

Այս պնդումին հեղինակը ԹՈՒՐՔ ՉԷ, այլ ՀԱՅ, տխրահռչակ Յակոբ Մարթայեանը, նոր անունով Յակոբ Տիլ Աչար (լեզու բացող):

Եւ ըրաւ ՎԵՑ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ, 1932ին, երբ Սոֆիայէն եկաւ մասնակցելու Պոլսոյ Թուրք լեզուական առաջին համագումարին: Մէջ բերելով Հայերէն եւ Թուրքերէն կարգ մը բառերու նմանութիւնը կամ նմանաձայն հանգամանքը, Մարթայեան կ'եզրակացնէր թէ հայ լեզուն թուրքերէնէն ծագած է, անոր մէկ մասն է:

Արդէն, Աթաթուրք չի զբաղիր նաեւ մանրամասնութեամբ եւ յատկապէս կը զգուշանայ ստորագրելէ նաեւ «գիտական-պատմական» երկ: Ան միայն ընդհանուր ուղղութիւնը կուտայ եւ արբանեակները դրի կ'առնեն իրենց ստորագրութեամբ եւ հետեւաբար պատասխանատուութեամբ:

Այսպէս կ'ընէ երկու նկատումով.—

Ա. Իբրեւ «հանճար», իրեն կ'իյնայ միայն ընդհանուր հորիզոններ բանալ, ճամբայ ցուցնել: Օրինակ՝ զօրավար մը անձամբ չի մասնակցիր պատերազմին, այլ միայն ուղղութիւն եւ հրահանգ կուտայ: Հասարակ զինուորն է որ գործնապէս կռիւ կը մղէ:

Բ. Անձամբ հրապարակ գալը անպատեհութիւններ ունի: Օրինակ, ի՞նչ պիտի ընէ եթէ օր մը երեւան գայ որ գրածը սխալ է: Մինչդեռ, եթէ գրողը երեսփոխան մը կամ խմբագիր մը ըլլայ, սխալը անոր կը բեռցնեն եւ գործին մէջէն դուրս կուգան:

Այնպէս որ, բացարձակապէս սխալ է այն կարծիքը թէ Աթաթուրքն է որ մէջտեղ նետած է Թուրքերու եւ Հայերու համացեղ ըլլալու պնդումը: Այսպէս բան մը չկայ ու չի կրնար ըլլալ:

X

Այն ատեն Եոնուս Նատի ի՞նչ համարձակութեամբ այդ տեսակ վերագրում մը ըրաւ հրապարակաւ:

Նախ՝ պէտք է նկատի ունենալ թէ Թուրքիոյ մէջ ազատ են ըսելու ամէն բան որ վնաս չի բերեր վարչաձեւին կամ քննադատութիւն չի կազմեր կառավարութեան դէմ:

Երկրորդ՝ Աթաթուրքի թելադրած սեսութիւնը այնքան արմատական ու համաշխարհային է որ, համարձակ կրնաս անոր մէջ գտնել ամէն բան, օրինակ ըսել թէ Ֆրանսացին եւ Անգլիացին ալ Թուրքերէն սերած են: Արդարեւ, երբ կ'ընդունիս թէ Թուրքը մայրն է բոլոր ցեղերուն եւ առաջին քաղաքակրթութեան, եւ թուրքերէնն ալ մայրն է բոլոր լեզուներուն, մնացեալը ինքնին կը քաղուի կծիկի նըման: Այսինքն ուզածդ կրնաս որդեգրել տալ այդ «մօր»ը, բաւ է որ կաս չըննես, չվիրաւորես «մայր»ը, տոհմապաշտ չըննես Թուրքը:

Այսպէս է որ, Թուրք մամուլը տարիներէ ի վեր կը պնդէ թէ ՊՈՒԼԿԱՐԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ԾԱԳՈՒՄ ՈՒՆԻ: Եւ կը պնդէ՝ միշտ Աթաթուրքին անունով, որովհետեւ ան է աղբիւրը բոլոր «գիւտ»երուն եւ «ճշմարտութեանց»:

Երրորդ՝ «Ճումհուրիէթ» այդ «գիւտ»ը հրապարակ նետեց ՄԻԱՅՆ ԵՒ ՄԻԱՅՆ ՍԱՆՃԱՔԻ ԽՆԴՐԻՆ ՀԱՄԱՐ: Կը բաւէ յիշել թուականը.— 1938 Մայիս, երբ Սանճաքի արձանագրութիւնները հասած էին իրենց ամէնէն եռուն շրջանին, թրքական ցանկը չարաչար կը պարտուէր եւ անօգուտ կ'անցնէին բոլոր փորձերը՝ Սանճաքի Հայերուն քուէն շահելու մասին:

Այս տագնապալի պահուն էր որ «Ճումհուրիէթ» գրեց քանի մը խմբագրականներ, որոնք իրականին մէջ ԼՈՒՐՋ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ մըն էին, եւ ոչ թէ շոյանք: Այսպէս է որ, բուն իսկ այն խմբագրականին մէջ ուր խօսք կ'ըլլայ Աթաթուրքի «գիւտ»ի մասին, Եոնուս Նատի կը հասկցնէր թէ ՊՈԼՍԱՀԱՅԵՐՆ ԱԼ ՊԻՏԻ ՏՈՒԺԵՆ, եթէ Սանճաքի իրենց ազգակիցները չարունակեն գործել թրքական պատին դէմ: Ահա այդ խօսքերը բառ առ բառ:

—«Ինչո՞ւ եւ ի՞նչ իրաւունքով բարկանանք Թուրքիոյ Հայերուն, քանի որ մօտէն գիտենք թէ անոնք, Հաթայի խնդրին մէջ, թուրք հայրենասիրութենէն տարբեր մտածումէ մը ՊԻՏԻ ԶՏԱՐՈՒԻՆ»(«Ճումհուրիէթ», 7 Յունիս 1938):

Ուշադրութիւն կ'ընէ՞ք բայի ժամանակին.— «պիտի չտարուին», ոչ թէ «չեն տարուիր»: Թուրք թերթը ըսել կ'ուզէ թէ Թրքահայերը դեռ կը մնան կասկածելի եւ կրնան հրաւիրել Թուրքին «բարկութիւնը», եթէ Սանճաքի Հայերը դարձի չգան:

Ինչպէս կը տեսնուի, եղածը ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊԱՐԶ ռազմավարութիւն մըն է, ուրիշ ոչինչ: Ռազմավարութիւնն ալ նոր չէ: Դեռ 1936ին, նոյն այդ Եոնուս Նատիի յանձնարարութեամբ, Գէորգ արքեպիսկ. Արսլանեան կ'երթար Սուրիա՝ համոզելու համար այդ շրջանի Հայերը որ գործակցին Թուրքերուն հետ:

Դեռ 1936ին, դարձեալ նոյն Թուրք երեսփոխանին միջնորդութեամբ, թուրք կառավարութիւնը կը գնէր «Ժամանակ» թերթէն որոշ օրինակներ եւ ՋՐԻ ԿԸ ՂՐԿԷՐ ՍԱՆՃԱՔ, զանազան հասցէներու, օրինակ առաջնորդ Խադ եպիսկ.ի, Ալեքսանտրէթի թաղականութեան եւն.:

1938ի եղոյթը՝ պարզապէս շարունակութիւնն էր այն մեքենայութեանց եւ միայն մէկ նպատակ ունէր.— շահիլ ոչ թէ Հայերը, այլ ԱՆՈՆՑ ՔՈՒԷՆ:

X

Ջուր է հետեւաբար, պատրանքներ սնուցանել: Անգարա մէկ վայրկեան իսկ մտքէն չէ անցուցած մօտենալ Հայերուն եւ պիտի չանցընէ, քանի կը շարունակուի դէպքերու ներկայ դասաւորումը, քանի Հայը կը նկատուի զանցառելի ուժ մը: Եւ այսպէս արտայայտողը բուն իսկ Եոնուս Նատին է որ բառ առ բառ այսպէս կը գրէր.

—Մանաւանդ Հայերը պէտք է չորս բանան իրենց աչքերը, քանի կ'ապրին իբրեւ հաւատարիմ եւ անկեղծ հայրենակիցներ, Հայերը մազաչափ բան մը պիտի չկորսնցնեն Հաթայի մէջ: Հանրապետական Թուրքիան, որ Հայերու համար ընդհանուր ներում մը ունի մէջքին առջեւ ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՐԴԿԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ՍԿԶԲՈՒՆՔ ՄԸ, ԱՅՆՔԱՆ ԲԱՐՁՐ Է ՈՐ ՉԻ ՁԻՋԱՆԻՐ ԹՇՆԱՄՈՒԹԻՒՆ ԸՆԵԼՈՒ ՀԱՅԵՐՈՒՆ: Ընդհակառակն, իբրեւ հետեւանք ապացուցուած պատմական ազգակցութեան եւ ցեղային ծիրքերուն, Հայերուն դէմ մեր զգացումը ամբողջովին եղբայրական ու ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ է այսօր: Վերջ ի վերջոյ, թուրք հանրապետութիւնը արդիական պետութիւն մըն է որ իր ապահովութիւնը դրած է սեփական ուժին երաշխիքին տակ եւ ԱՍԿԷ ՅԵՏՈՅ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԻԼ ԹԷ ԱՅՍԻՆՉ ՏԱՐՐԷՆ ԿԱՄ ՀԱՄԱՅՆՔԷՆ ՈԵՒԷ ՎՆԱՍ ԿՐՆԱՅ ԳԱԼ ԻՐԵՆ («Ճումհուրիէթ», 18 Յունիս 1938):

Նոյն չէշտը «Սօն Փօսթա»յի խմբագրապետ Մուհիտտին Պիրկէնի մօտ, որ ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ «Թան»ի նախկին խմբագրապետը, որուն ժամանակին պաշտօն տրուեցաւ նաեւ իբրեւ դասախօս երթալ Ադրբէջան ու տարածել համաթուրանականութիւնը: Անդրադառնալով այն գրոյցներուն թէ Սանճաքի Հայերը պիտի ջարդուին, այս նախկին իթթիհատականը դիտել կուտար.

— Թուրքերը այսօր նոյն պատճառ չունին Հայերուն մէջ թշնամի մը ինկատելու: Հայաստան կոչուած երկրին մէջ, որուն պայմանները ծանօթ են, հազիւ 700—800,000 Հայ կայ: Եթէ գումարենք Կովկասի եւ Իրանի մէջ ցրուած Հայերը, հազիւ մէկուկէս միլիոն կ'ունենանք: Իսկ եթէ մէկտեղենք աշխարհի բոլոր Հայերը, հազիւ երկուքուկէս միլիոն կ'ունենանք: Արդ ՉԿԱՅ ԱՒԵԼԻ ԱՆԻՄԱՍՏ ԲԱՆ ՄԸ, ՔԱՆ ԵՐԵՒԱԿԱՅԵԼ ՈՐ ԿՐՆԱՆՔ ԹՇՆԱՄԻ ԸԼԼԱԼ ԱՅՍ ՏԿԱՐ ԶԱՆԳՈՒԱԾԻՆ: Եթէ աշխարհի բոլոր ոչ-Թուրք ազգերը թշնամի նկատենք մեզի, Հայերուն ԿԱՐԳԸ ԱՄԷՆԷՆ ՎԵՐՋԸ ԿՈՒԳԱՅ («Սօն Փօսթա», 20 Յունիս 1938):

X

Մէջբերումները այնքան պերճախօս են որ, մեկնութեան չեն կարօտիր: Եւ սակայն, կ'արժէ վերլուծել զանոնք, որպէսզի տեղի չմնայ նաեւ պատրանքի: Մանաւանդ երբ աւելցնենք նաեւ հակափաստեր:

ԴԷՏ

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ, ԵՒՐՈՊԱ ԴԷՊԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

3.

Աւստրիան կցելու գործողութիւնը պատրաստուեցաւ իր բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ խորազննին քննութեամբ եւ գործադրութեան մէջ այնպիսի կարգապահութեամբ մը, որ ցոյց կուտայ Փրուսիոյ վարչական մեքենային գերազանցութիւնը: Զինուորական ու քաղաքային իշխանութիւնները նախատեսած էին ամէն բան ու պատրաստ՝ եթէ հարկ դառնայ կցումը կատարել սրընթաց,— նշանակուած էին պաշտօնեաները եւ ոստիկանները, տպագրուած էին պատի յայտարարութիւնները եւ հրովարտակները, յատկացուած էին կատարուելիք շինութիւնները եւ արձանագրուած ձերբակալուելիք կասկածելիները՝ առանց մոռնալու անոնց լուսանկարներն ու մատնադրոշմները:

Նոր քարտէսին վրայ խորհրդածութեան չափ թելադրիչ է այն պարագան, որ Գերմանացիները, հազիւ թէ Աւստրիա մտան, անմիջապէս ձեռնարկեցին ձուլարաններու, հնոցներու, ջրաթումբերու շինութեան: Այսպէսով նախ գործի լծուեցան անգործները, որ բանակ կը կազմէին Աւստրիոյ մէջ: Ցետոյ երկաթ ու պողպատ անհրաժեշտ է Գերմանիոյ, պէտք է նոր նահանգները փոխարինեն Լօրէնի կորուստը: Եւ գերման բազուկը սկսաւ սեւ ածուխը վերածել ճերմակ ածուխի: Ինչպէս նաեւ աւելցնել ջրաելեկտրական յանձներու թիւը՝ խնայելով ածուխը:

Բայց ինչո՞ւ Գերմանիա աճապարանք եւ փութկոտութիւն ցոյց կուտայ երկաթուղիներու եւ ջրանցքներու շինութեան մէջ: Ինչո՞ւ համար երկաթուղիներու ընդհանուր քննիչը, Տոքթ. Թոդ, Մարտ 28ին, Պերլինի մէջ կը յայտարարէր թէ ծրագրուած երեք գիծերէն՝ շինութեան առաջնութիւնը պիտի տրուի Սալցպուրկ-Լինց-Վիէննա գծին, հրամայելով շինութիւնը սկսիլ անմիջապէս: Ինչո՞ւ համար տենդագին յառաջ կը տարուի միջեւրոպական երկաթուղիին շինութիւնը, Էքս - լա - Շափէլ - Սալցպուրկ - Պուտափէշթ - Պոլիս: Ինչո՞ւ համար, մարաջախտ Կէօրինկ հրովարտակով մը Թուական որոշեց 18 Մայիսը՝ աւարտելու համար Ծարըլըմանեըի ծրագրած ջրանցքին շինութիւնը, որպէսզի Մայնի վրայով Դանուբը կապուի Հռենոսի, Հիւսիսային ծովը՝ Սեւ ծովուն, իբրեւ միջոց փոխադրութեան ի տուրնջեան եւ ի գիշերի, այդ ճամբով աշխատցնելու համար 1500 թոննոց եւ 80 մէթր երկարութեամբ եռեակ փոխադրանաւեր, որոնք պիտի փոխադրեն տարեկան տասը միլիոն թոնօ: Ինչո՞ւ համար սկսան շինել 45 քիլոմեթր երկար այն ջրանցքը, որ Դանուբը միացնելով Քոռթանցայի՝ կ'ազատագրէ Պրաթյայի եւ Կալացի ռումանական նաւահանգիստներուն անցատուրք վճարելու պարտաւորութենէն: Ինչո՞ւ աւստրիական տորմիղը որ պաշտօն ունէր հսկել երկրին ապահովութեան՝ միջերկրային երկաթուղիին ու Դանուբին վրայ, այժմ գերմանական ինչպէս Հռենոսը, անմիջապէս գերմանականացուցին ու զօրացուցին:

Անոր համար որ հունգարական ցանցով, սերպիական երկաթով եւ ռումանական քարիւղով պարենաւորելու համար Հիթլերական Գերմանիան, կամովին կամ բռնի, ամէն բան պիտի փորձուի, որպէսզի հաւասարակշռուի Գերմանիոյ տնտեսութիւնը խաղաղութեան ժամանակ, եւ երկիրը ազատագրուի, պատերազմի պարագային, այն հսկողութենէն, զոր կրնայ ի գործ դնել Արեւմուտքը ծովային ճամբաներուն վրայ:

Թիւերով եւ դէպքերով ներկայացնենք այն ազդեցութիւնը, զոր, շնորհիւ Աւստրիոյ կցումին, արդարեն կրնայ գործել Կեդր. Պալքաններուն վրայ Հիթլերական Գերմանիան, որ այսուհետեւ կը տիրապետէ միջեւրոպեան ճամբաներուն՝ երկաթուղիով, խճուղիով եւ գետով:

Վայրէջքը ուղղուած չէ դէպի Պելկրատ կամ Թրիէսթէ, այլ դէպի հունգարական դաշտը եւ անկէ՝ դէպի դաշտերը Ռումանիոյ եւ Ուկրանիոյ: Առանցքը, որուն շուրջ պիտի դառնան Արեւելեան Եւրոպայի ժողովուրդները, այլեւս Հռոմ-Պերլին առանցքը չէ, այլ Հռենոս - Դանուբ առանցքը:

Գիտեմ որ Եուկոսլաւիա, որ, 1932ին, իր արտածումներուն հարիւրին 23ը եւ ներածումներուն հարիւրին 13ը կը յատկացնէր Իտալիոյ, 1937ին նուազեցուց հասցնելով մինչեւ 9 եւ 8 առ հարիւրի, ընդհակառակն բարձրացնելով իր արտածումները եւ նոյնպէս ներածումները դէպի Աւստրեւգերմանիա մինչեւ 35 եւ 43 առ հարիւր: Ստոյգ էր որ պիտի աւելնար pyriteի եւ bauxiteի վաճառումը: Զենիքայի դարբնատուները, Սոլիթի ալիւմինիումի գործարանները, Ռուքովիքայի օդային ճարտարարուեստը, Քրուփորայի ծարիրի (antimoine), Կրիպենիքայի կապարի գործարանները կրնան աւելցնել դըրացի եւ բարեկամ պետութեան մը պատերազմական ուժի մթերքը: Այնքան ատեն որ Ադրիականի եզերքներուն վրայ սահմանները ցեղային չեն, Գերմանիոյ համար դիւրին է Իտալիան հանել Եուկոսլաւիոյ դէմ եւ անդամալուծել մէկը միւսով: Բայց եթէ Սերպիա զանելով սահմանակից Աւստրեւգերմանիոյ 200 քիլոմեթրի վրայ՝ պաշտպանուած չէ երկրորդ Պրէննէրով մը, հարաւային սլաւական ամբոցը այսուհետեւ աւելի լաւ ապահովուած է ընդդէմ գերմանական վայրէջքին քան հունգարական դաշտը: Եւ Մարիբորի նայելի ափ մը փոքրամասնութիւնը չի կրնար դառնալ բանալ Հիթլերի առջեւ: Ամբոցը ոչ մեկուսացած է, ոչ ալ պաշարուած: Բաց է ծովին կողմէ: Եւ այդ ծովը զինք կը կապէ Արեւմուտքի: Արտադրութիւնն ալ չի բաղկանար միայն ու միայն հողագործական նիւթերէ: Այդ այլազանութեան շնորհիւ կրնայ պահել իր հաւասարակշռութիւնը եւ զինք ազատագրել գերութենէ: Այն հալածանքները, որոնց կ'ենթարկեն իր կաթոլիկ դաւանակից եղբայրները, ոչ միայն հետապնդ Գերմանիոյ, այլ եւ դրացի Աւստրիոյ մէջ, Խրուաթները կը մօտեցնեն Սերպերուն եւ կը զօրացնեն թագաւորութեան մէջ տարրերու միութիւնը, որ ցնցում չէ կրած երբեք հողագործական տագնապի կամ համայնավարական գրգռութիւններու հետեւանքով: Սահմանները, որոնք մինչեւ այժմ վտանգուած էին միայն հիւսիս-արեւելեան կողմէն, Հունգարիոյ սեմին վրայ, ամրացան շնորհիւ զինուորագրուած գիւղացիներու, որոնք փորձով ցոյց տուին թէ գիտեն պաշտպանել զանոնք:

ԺԱՔ ՊԱՐՍՈՒ

Հայ Երիտ. Ակումբ

Հայ Երիտասարդաց Ակումբը, իր հինգերորդ տարեկան ընդհանուր ժողովը կը գումարէ այսօր, չորեքշաբթի, 5 Հոկտեմբեր, իրիկուան ժամը 9ին: Այս առթիւ վարչութիւնը, որ կը լրացնէ իր ժամանակաշրջանը, կ'ուզէ իր բարոյական եւ նիւթական գործունէութիւնը պարզել ժամուն միջոցաւ:

Միութիւնը իր չորրորդ տարեշրջանը կը փակէ եօթանասուն անդամներով, աւելի ուժեղ եւ կենսունակ քան երբեք: Կազմակերպած է այս տարուան ընթացքին 30 դասախօսութիւններ եւ վիճաբանական ժողովներ որոնց ունկնդիրներուն ներկայ եղած են միջին հաշուով 40 հոգի: Բոլոր հաւաքոյթները վերջացած են վիճաբանական մասով մը, օգտակար եւ շահեկան:

Վարչութիւնը կ'ուզէ նախ եւ առաջ հաճելի պարտականութիւն մը կատարել, իր շնորհակալութիւնները յայտնելով Ակումբիս դասախօսներուն, որոնք պատրաստակամութեամբ, հակառակ իրենց զբաղումներուն, ուզեցին մեզ օգնել որպէսզի գիտնանք, ճանչնանք ինչ որ պատեհութիւնը ունեցած չենք սորվելու:

Այսպէս Պ. Զօպանեան ըրաւ մեզ դասախօսութիւններ միջնադարեան գրականութեան մասին, արդէն աւարտած ըլլալով ոսկեդարեան շրջանը, որոնց վերջինները կազմակերպուած էին, Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան հետ համաքարար: Պ. Վրացեան շարունակեց վեց հաւաքոյթներու ընթացքին իր Հայոց պատմութեան դասախօսութիւնները, հանելով արդի շրջաններուն: Լսեցինք Պ. Շ. Միսաքեանի շահեկան դասախօսութիւնը, Հայ մամուլի զարգացման մասին: Մէկ մէկ դասախօսութիւն ը-

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՊԷԼԵԱՆ

Մընթին հիմա սկսած էր խօսիլ:

Կը տեսնէի որ ան Գաղիկին կը ժըպտէր եւ աղջիկը բարկութեան նշաններ ցոյց կուտար: Րուսթէմ Խան մեզի նման հետուէն կը դիտէր զանոնք, ու նախադասութիւնները ընդհատելով.

— Կրնայ ըլլալ որ բան մը թաղած է հոն. եթէ այդպէս է ես չգտայ: Եր կար չկրցայ մնալ հոն, որովհետեւ ձիուն վրայ նետուելուն պէս փախչիլը մէկ եղաւ. ու ես չկորսուելու համար ստիպուած էի անոր ետեւէն հասնիլ: Ուստի ձիս քանի մը անգամ խըթանեցի եւ վերջապէս անոր հասայ. բայց կարծեմ մեր ձայնը իմացաւ: Սպասեց մացառներուն մէջ եւ անցած ատենս վրաս խոյացաւ այնքան յանկարծակի, որ կը զարմանամ թէ այդ ո՛ր յիմար ասուածներն էին որ զինք կոտր կոտր ըլլալէ պահպանեցին: Ճաճախ չէ պատահած ինծի որ մէկը պահուըտած տեղէն վրաս յարձակի ձիով եւ ողջ մնայ: Բայց ճիշդ ժամանակին ճանչցայ անոր ով ըլլալը եւ զէնքս կրկին պատեանին մէջ դնելով անիծեցի այդ կէս-դնչուն, վասնզի մնացեալ կէսը Էպլլիէն ծնած է:

Մեզմէ բաւական հեռի, Գաղիկ որոշումի մը յանգած էր. բայց Մական դեռ կը ջանար անոր այդ որոշումը փոխել տալ: Ան կը խօսէր բարձրաձայն եւ կրքոտ ու երկու ձեռքերն ալ կը շարժէր:

— Գաղիկ այն մարդիկներէն չէ որ երիտասարդ կին մը զայն ընտրէ հետը ընտանենալու համար, ըսաւ ինծի Ֆրէտ հանդարտ կերպով:

Զհասկցայ թէ ինչ տեսած էր որ իրեն այդպէս մտածել կուտար:

Րուսթէմ Խան նետելով սիկարէթը, զոր ես տուած էի, սկսաւ իր պատմութիւնը շարունակել:

— Առաջնութիւն ըսուած բանը չունի այդ կինը:

— Ինչէ՞ն գիտես, հարցուց Ուիլ:

— Որովհետեւ իրեն հաչհոյած ատենս կը խնդար: Ցետոյ հարցուց թէ ի՞նչ տեսայ հոն:

— Ի՞նչ ըսիր:

— Զինքը փորձելու համար ըսի թէ իր սիրահարը տեսայ, զոր մթութեան մէջ հոտոտելով անգամ պիտի կարենամ ճանչնալ:

— Ատոր ի՞նչ պատասխան տուաւ:

— Դարձեալ ծիծաղեցաւ: Զեզի կ'ըսեմ թէ այդ կինը չամչնար: Ցետոյ ինծի ըսաւ որ եթէ այդ պատմութիւնը Գաղիկին պատմելու ըլլամ, ուրիշ ձեւով մը զիս պիտի սպաննէ:

Ըսաւ եւ իր ձին խթանելով— անպիտան կենդանին ամբողջ խօսակցութեան տեւողութեան կը ջանար գիտուն զնդերները պառել— յառաջ շարժեցաւ. ես ալ ետեւէն. եւ ահա հոս եմ:

— Սիրահարը տեսած ըլլալու պատմութիւնը որչա՞փ ճիշդ է, հարցուց Ուիլ:

— Ոչ մէկ ճշմարտութիւն: Ըսի պարզապէս զինքը փորձելու համար:

— Ինչո՞ւ ուրեմն կը հաւատայ:

— Աստուած որ գնչուները ստեղծած է, միայն ան գիտէ:

Այդ վայրկեանին բումբին յառաջապահ մասը արօտավայրի մը մէջմտաւ, ուրկէ գլգլան գետակ մը կը հոսէր: Գաղիկ հրամայեց պահիկ մը կենալ ձիերուն ջուր տալու համար: Մենք մօտեցանք Գաղիկին եւ մեզի ալ պատմեց այն բաները զոր հաւանաբար նախապէս ըսած էր Մընթին:

— Մակա կ'ըսէ որ մարդու մը հանդիպեր է որ իրեն ըսեր է թէ օրիորդ Կլօրիա Վանտէրմէնը եւ եօթը անձերէ բաղկացած խումբ մը ճամբուն վըրայ յարձակման ենթարկուեր են, բայց կրցեր են խոյս տալ. սակայն կրկին անոնց հետքերուն կը հետեւին. այնպէս որ Տարսոն վերադառնալու համար դեռ շատ ճամբայ ունին:

Րուսթէմ Խան Մընթիին աչքերուն մէջ նայեցաւ ու շրթները լռութեամբ շարժեց:

— Դո՞ւն ինչ գիտես, սերտար, հարցուց Մընթին:

— Այդ կինը կը ստէ:

Մական Րուսթէմ Խանին նայեցաւ այնպէս ինչպէս էգ ընձառիւծը կը նայի թշնամիին աչքերուն: Րէճիփութին խօսած ատեն Մական կոկորդը ցոյց տալով նշանակալից շարժում մը ըրաւ, զոր Րէճիփութ եթէ տեսաւ իսկ՝ չտեսնել ձեւացուց:

— Ո՞ր ասպիճան սուտ կը խօսի, հարցուց Գաղիկ հանդարտ կերպով:

— Ամբողջութեամբ: Ես իրեն կը հետեւէի: Ան մարդու չհանդիպեցաւ. թէեւ հողը ձեռքերովը փորեց հոն, ուր օր մը առաջ անցնող ուղտի ձիերու ամբակներուն հետքերը կային:

Գաղիկ գլուխը շարժեց, ճշմարտութիւնը հասկնալով: Շատ հազուագիւտ ձիրք արդարեւ:

Եթէ Րէճիփութին ենթադրութիւնը սխալ եղած էր եւ ինքն ալ ամօթով մնացած, յամենայն դէպս Մական պարագան յարմար չնկատեց այդ բառին մասնելու:

— Ո՛հ, շատ լաւ, գոչեց: Ուր ձիեր կային հոն, որոնք քառասմբակ կ'արշաւէին: Սմբակներուն հետքերն էին ժամուան էին:

Գաղիկ մտիկ կ'ընէր անձանձրոյթ եւ առանց յանդիմանելու: Ցետոյ ըսաւ.

— Դիմացի բլուրներուն վրայ չի գիւղակ մը կայ, ուր կարծեմ շատ մը Հայեր պահուած են:

Ան այդպէս ըսաւ որպէսզի մեզմէ մէկն ու մէկը հոն երթայ գիւղակը գտնելու: Մական հասկցաւ նրբութիւնը:

— Շատ լաւ, ըսաւ ան. թող սանկ երթան: Եւ ցոյց տուաւ զիս եւ Ֆրէտը:

—Կ'ըմբռնէք անշուշտ որ մինչեւ որ օրիորդ Վանտէրմէնին ուր գտնուիլը չհասկնանք, աւելի առաջ չենք կրնար շարժիլ, ըսաւ Մընթին:

— Ինծի պէտք ունին Զէյթունի մէջ, պատասխանեց Գաղիկ, ծանրաբարոյ կերպով մը:

(Շար.)

«Բաժանեա՛, որ տիրես...»

...ին հաւաքական նշանաբանն է աշ-...ակալութեան, որ մինչեւ այսօր ... կը կիրարկուի մեծերու կողմէ՝ ... խօսքերու, բարձր սկզբունք - ... փայլուն նշանաբաններու կեղծ ... տակ:

...ս անգամուան կատարուածը, ...ային, քիչ մը տարբեր է: Հիթլեր ...բաժնէ, որպէսզի ազատագրէ ճըն-...ները, բարբարոս բռնութեան ...ճմլուած թշուառները չեխական ...ութեան մէջ...

...էն Հռոմ կը պառակտէր, ազդ ազ-...դէմ կը հանէր, կրօնք ու օրէնք ի-...դէմ պայքարի կը լծէր, որ - ...իրէր: Պերլին աւելի կարուկ ... մը գտած է, կը բաժնէ ազա-..., ինքնորոշելու, սորուկ ...ները ինքնիշխան դարձնե - ...

...Բաժնենք Չեխոսլովաքիան: Եւ ահա ...ւրլն կը փութան բաժին փրցնել ...փոքր ազգեր՝ Լեհաստան, ...Հունգարիա, որոնցմէ մին դեռ երէկ ...ազատագրուեցաւ մեծերու ճիրանէն ... միւսը դեռ երէկ բաժանումի դա - ...նքին տակ մտաւ, ռազմադաշտի վը-...այ պարտուելէ ետք: Անոնք ալ կ՚ա-...ագրեն:

Հապա Իտալիա՞ն: Մուսոլինին չէ՞ր, որ ետ պիտի մնար անդամատումի այս սեղանէն:

Բայց այս ազատագրողներու, այս նոր փրկիչներու երջանիկ տիրապետութեանց տակ ինքնորոշման պէտք ունեցող, ազատագրուիլ տենչացող ազգեր չկա՞ն: Թիրոլի Գերմանները խո՞րթ զաւակ են նացիներու մեծ հայրենիքին համար: Տանցիկը խո՞րթ երկիր է Պերլինի դանակաւորներու աչքին: Վարշաւա չի՞ տեսներ, որ Լեհաստանի մարմինին վրայ պալարի նման նստած են աւելի քան հինգ միլիոն Ուկրանացիներ եւ ուրիշ ազգութիւններ:

Բաժնեա՛ Չեխոսլովաքիան ինքնորոշման սկզբունքի անունով, որպէսզի տեւտոնեան ծաւալականութեան ճամբան բացուի Դանուբի հովանքի վրայով դէպի խորհրդային երկիր:

Հիթլեր կը բաժնէ, որովհետեւ կ՚ուզէ տիրել, պիտի տիրէ: Ինչո՞ւ չէ, երբ Լոնտոնի մէջ ամէն ինչ հաշիվի դարնող եւ հաշիւով վերլուծող - ներ եւ այլուր խաղաղութեան սիրոյն դաշնագիր ուրացողներ կը վազեն Սռաջնորդին, խնդրելու որ տիրէ, բաժնէ բայց սկզբունքի մը յարմար - ցնէ, ազգերու ինքնորոշման սկզբունքի, եթէ կ՚ուզէք:

Խե՛ղճ Չեխեր: Հասկցան, բայց ուշ է:

ԱՍՍՏՈՒՐ

...են հայ արդի մատենագրութեան մա-...ին Պ. Խանդկարեան եւ Պ. Զարդար - ...ան: Հայաստանի տնտեսական զար - ...ացման մասին դասախօսութիւն մը ...կատարեց Պ. Հ. Բասըրմաճեան, Ա. - ...կումբին եւ Փարիզի Հայ Երիտասար - ...դաց Միութեան աջեւ:

Ունեցանք նոյնպէս ինը ուսումնա - ...սիրութիւններ պատրաստուած Ա. - ...կումբի անդամներու կողմէ: Պատ - ...մական նիւթերու մասին խօսեցան ...Յուսականի կարգով ընկերներ՝ Վ. ...Տէր Դաւթեան, Յ. Եղիազարեան, Ա. ...Ջամալեան եւ Ս. Աֆանասեան, տըն-...տեսական նիւթերու մասին՝ Պ. Եղիա-...զարեան եւ Պ. Նազարեան, իսկ Լա - ...ճինեան խօսեցաւ Մուրատ Ռաֆայէլ - ...եան եւ Մխիթարեան հաստատութիւն-...ներու պատմութեան մասին: Գրական ...նիւթերու մասին խօսեցան Բ. Պօ - ...ղոսեան եւ Հ. Նիկողոսեան: Ակումբը կազմակերպեց նոյնպէս երկու վի-...ճաբանական ժողովներ, հայ երիտա - ...սարդութիւնը շահագրգռող նիւթերու ...շուրջ:

Հայ Երիտասարդաց Ակումբը իր ...մասնակցութիւնը բերաւ նոյնպէս, ...Փարիզահայ երիտասարդական միու - ...թիւններու համագործակցութեան ...ձեռնարկին: Հաստատուած անկու - ...սակցական եւ մշակութային գետնի ...վրայ, Միութիւնս, այդ ծրագրի ...գործադրութեան փափաքողներէն մէ-...կը ըլլալով, մեծապէս նպաստեց ա - ...նոր:

Ակումբը կազմակերպեց իր տարե - ...կան պարահանդէսը եւ երեք պարահ - ...ցիկ ընկերական հաւաքոյթներ որոնք ...հաճելի եւ զուարթ մթնոլորտի մը ...մէջ անցան եւ պաշտօնական միու - ...թեան նիւթականը: Ցաջող էին նոյն - ...պէս, հակառակ այն անտարբերու - ...թեան որ ցոյց տուին հայ թատերա - ...սէրները, Պարոնեանի «Պաղտասար Աղբար»ի եւ Չեխովի «Վհուկին» ներ-...կայացումները, կազմակերպուած միսնաբար Մուրատ Ռաֆայէլեան նախկին աշակերտներու միութեան, եւ Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան հետ:

Հայ Երիտասարդաց Ակումբի հրաժարեալ վարչութիւնը կը մաղթէ այն ընկերներուն որոնք Հայ Երիտասարդաց Ակումբի հինգերորդ տարեշրջանի գործերը պիտի ստանձնեն, նորանոր յաջողութիւններ եւ աւելի լայն նուաճումներ, վստահ որ Փարիզահայ գաղութը եւ մամուլը պիտի չխնայեն այս տարի եւս այն համակրանքը որ մեծապէս նպաստեց մեր գործունէութեան:

Վարչութիւն

ՆՈՐ ԲԵՌ ՄԸ ԵՒՍ ...

Ինչպէս յայտնի է, երկու տարիէ ի վեր Պոլսոյ փոքրամասնութեանց եւ օտար միջնակարգի եւ լիսէներուն համար օգնականներ նշանակուած են կրթական տեսչութեան կողմէ: Կրթական գործավարութիւնը որոշած է որ փոքրամասնութեանց եւ օտար նախակրթարաններու համար ալ, իբրեւ տընօրէնի կամ աւագ ուսուցչի օգնական, մշակոյթի կամ Թուրքերէնի պաշտօն. ուսուցիչներէն մէկը նշանակուի: Այս օգնականներուն ամսաթոշակները կրթական գործավարութեան կողմէ պիտի որոշուին անշուշտ վճարուելով թաղ. խորհուրդներու կողմէ: Կրթական տեսչութիւնը միեւնոյն ատեն յանձնարարած է աւելցնել Թուրք ուսուցիչներուն թոշակները: Կեդր. վարժարանը փակուելու վիճակին հասած է:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Լեգէոնական միութեան մասնաճիւղի վարչութիւնը, որուն ղեկավարն է նախկին ծովային սպայ Շարլ Տիրան Թէքէեան, ամէն տարի կարգապահութեամբ, կը տօնէ Արարայի հերոսամարտի տարեդար - ձը: Ցաջողութեամբ տօնուեցաւ նաեւ 20րդ տարեդարձը դեղարուեստական ճոխ բաժինով մը:

Ցայտագիրը իր բովանդակութեամբ կը համապատասխանէր օրուան տօնին նուիրականութեան:

Տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 25ին, կիրակի առաւօտ ժամը 8 — 12, Մարսէյլի «Փրատօ»ի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցին դարձած էր ուխտատեղի մը, մասնաւորապէս նախկին կամաւոր ու մարտիկներու համար:

Ներկայ էին, Փարիզէն յատկապէս հրաւիրուած, հրամանատար Պընուա տ՚Ագի, Մարսէյլի զինուորական իշխանութեան կողմէ հարիւրապետ Փէրալտի, ծովակալութեան կողմէ հրամանատար Մոլէնիէ, կուսակալութեան կողմէ Mr. Causeret, երեսփոխան Mr. Ponsarte, Profeseur Ranolla, եւ ֆրանսական նախկին կամաւորներու, զանազան միութեանց ներկայացուցիչները, ու ազգային իշխանութեանց, Ֆրանսահայ մամուլի, հայ Մարտիկներու ու Կամաւորներու Միութեանց ներկայացուցիչները:

Հոգեհանգստի արարողութիւնը կատարեց Զգօն վարդապետ:

Ներկաները կէսօրին առաջնորդուեցան Շաթօ տը Ֆլօրի սրահը, ուր տեղի ունեցաւ յայտագրին երկրորդ մասը: Օտար բարձրաստիճան հիւրերը, պատուուեցան զանազան ըմպելիներով: Խօսք առին Պ. Տիրան Թէքէեան, ու Մարսէյլի երեսփոխաններէն Mr. Ponsarte:

Առաջինը պատմեց (ֆրանսերէն) ճէպել Մուսացիներու քաջագործութիւնները, եւ հայ լեգէոնին կազմութիւնը: Իսկ երկրորդը ջերմապէս գնահատեց Լեգէոն ու Լեգէոնականներուն Պաղեստինի ճակատին (Արարայի) ցոյց տուած հերոսութիւնը, եւ հըրապարակաւ յայտարարեց թէ ֆրանսացի պատերազմական նախարարութիւնը քանի տարի առաջ պաշտօնապէս ճանչցաւ վերջապէս հայ լեգէոնականներու նախկին ռազմիկի հանդամանքը ու իբրեւ այդպիսին տոմս առնելու իրաւունքը: Օտար հիւրերու մեկնումէն վերջը տեղի ունեցան հանդէսին հայկական բաժինը եւ ճաշը:

Ներկաները բոլորուած սեղաններու շուրջ, դաւաթներ պարպեցին հայ նահատակներու կենացը: Ալգաղի, radioէն կը հնչեցնէր ազգային յեղափոխական երգեր: Բաժակաճառեր խօսեցան Պ. Տ. Թէքէեան, Լիոնի հայ լեգէոնականներու մասնաճիւղի կողմէ Պ. Տօնապետեան, Լասիոթայի ներկայացուցիչը, Մարսէյլի հայ կամաւոր ու Մարտիկներու կողմէ, Պ. Հացաւորեան, Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթին թղթակիցը, պուլկարահայ «Մեղու» երգիծականի կողմէ Մանուկեան եւ ուրիշներ:

Ժամը 3ին սկսաւ հանդէսին գեղարուեստական բաժինը նախագահութեամբ նախկին ռազմիկ ընկեր Գալուստ Կուլոեանի:

Արտասանեցին Պ. Պ. Ս. Բրուտեան, Կ. Թիւթեղեան, փոքրիկն օր. Մ. Գասպարեան:

Պուլվար Օտտոյի կապոյտ Խաչի սանուհիները իրենց հայկական տարազով ու պարերով ծափեր խլեցին: Օր. Պերճուհի Գէորգեան մեներգեց, Պ. Լեւոն Ղեւոնդեան իր ջութակով եւ Օր. Էլիզ Ցակոբեան երգով հանդէսին փայլ մը տուին:

Պ. Տիրան Թէքէեան կարճ կենսագրականով հանդիսականներուն ներկայացուց հրամանատար Պընուա տ՚Ագին եւ բեմ հրաւիրեց: Հրամանատարը պատմեց թէ ինչպէս փըրկուեցան ճէպէլ Մուսացիները, ինչպէս կազմակերպուեցաւ հայկական լեգէոնը, եւ չէչտեց թէ գերմանական ու թրքական ահաւոր բանակին դէմ, 5000 Հայեր զոհ տալով, տնկեցին ֆրանսական դրօշը, Արարայի բարձունքին վրայ: «Հայկական լեգէոնն էր որ առաջին անգամ մտաւ Պէյրութ ու Կիլիկիա: Ամէն գնահատանքէ վեր են հայ զինուորին կորովն ու քաջութիւնը ու Ֆրանսային մատուցած ծառայութիւնը: Դժբախտաբար այդ քաջագործութիւնը շուտով մոռցուեցաւ մերիններուն կողմէ, ու Հայուն հետապնդած ազգային դատը մնաց թուղթի վրայ»:

Պ. Թէքէեան լուսարձակով ներկայացուց Մուսա լերան 40 օրերու հերոսամարտէն նկարներ, ու հանդէսը վերջացաւ Պ. Ղազարեանի մէկ զաւեշտով:

Ն. Կլայեցի

ԱՆԳԼԻԱ ՄԻԼԻՈՆՆԵՐ ԾԱԽՍԵՑ ՄԷԿ ՇԱԲԹՈՒԱՆ ՄԷՋ

— . —

Օդային յարձակումներու դէմ ժողովուրդը պաշտպանելու համար ձեռք առնուած կանխազգուշական միջոցները Անգլիոյ պետական գանձին արժած են 16 միլիոն սթերլին: Իսկ պատերազմի հաւանականութեան առթիւ ընդհանուր պաշտպանողական միջոցներու համար ծախսուած է 30 միլիոն սթերլին:

Անուազն 100,000,000 պարկ աւազ բաշխուած է իշխանութեանց կողմէ:

Կարգադրութիւն եղած էր երկու միլիոն հոգի հեռացնելու Լոնտոնէն եւ ուրիշ խճողեալ քաղաքներէ, իբրաքանչիւր մանուկի պատսպարման համար վճարելով շաբաթական 10ական շիլին:

** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն, թէ չեխոսլովաք տագնապէն շահողները եղան Լոնտոնի ատաղձի եւ աւազի վաճառականները, պարպումի վերաբերեալ մեքենաներ պատրաստող տուները եւ երկաթի առեւտուրով զբաղող հաստատութիւնները:

** Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին մէջ վերջին երկու ամսուան ընթացքին երկու կողմէ սպաննուածներու եւ վիրաւորներու թիւը եղած է 65,000:

** Անգլիոյ մէջ պատրաստած են մասնաւոր շարժանկար մը «Զէյմպըլէն՝ օրուան մարդը» խորագրին տակ, որ ցոյց պիտի տրուի ամենուրեք: Այս ժապաւէնին տեւողութիւնը 12 վայրկեան է պաստառի վրայ: Փաթէ Նիւզի վարիչը յայտարարեց, թէ աննախընթաց քանակութեամբ պատճէնք ստացած է ամէն կողմէ:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ...

(ԱՆԳԼԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Գ.

ԱՆԳԼԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԸ

Սըր Նէվիլ Հէնտէրսըն մնաց Նիւրընպէրկի մէջ սեպտեմբեր 9 — 12 եւ ամէն առիթ ու պատեհութիւն օգտագործեց հասկցնելու գերման ղեկավարներուն— ինչպէս մարաջախտ Կէօրինկ, Հէր Ֆոն Րիպպէնթրոփ, Տօքթ. Կէօպէլս, Պարոն Ֆոն Նէօյրաթ եւ պետական նախարար Տօքթ. Վէյձաքէր— այն դիրքը, զոր որդեգրած էր Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը եւ որ արտայայտուած էր իմ մարտ 24ի եւ գանձային նախարարի օգոստոս 27ի ճառերուն մէջ:

Մեր դեսպանը հաղորդեց, թէ մեր այս ջանքերու արդիւնքին մասին գերման կառավարութեան մտքին մէջ այլեւս տարակոյսի տեղիք չկրնար մնացած ըլլալ: Եւ որպէսզի հըլլայ թէ այս ճնշումը ո եւ է կերպով անբաղձալի արդիւնք մը առաջ բերէ, ուստի որոշեցինք Հէր Հիթլէրին ո եւ է անձնական դիմում չկատարել եւ անոր վրայ ազդելու փորձ չընել:

Սեպտեմբեր 9ին նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ, որ քննեց կացութիւնը եւ որոշեց ձեռք առնել նախազգուշական միջոցներ, ինչպէս ականակիր եւ ականահաւաք մարտանաւերը շարժման մէջ դնել եւն. եւ եւ սեպտեմբեր 11ին մամուլին տուի հաղորդագրութիւն մը, որ շատ լայն հըրապարակութեան արժանացաւ, եւ որու մէջ շեշտեցի, թէ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի կապերը խիստ սերտ են, այնպէս որ հաւանական է որ այս երկիրը փութայ Ֆրանսայի աջակցութեան ի հարկին:

Սեպտեմբեր 12ի առաւօտեան դահլիճը դարձեալ նիստ գումարեց: Որոշուեցաւ որ ո եւ է օգտակար քայլ կարելի չէ առնել այժմ, նախքան Հէր Հիթլէրի ճառը, զոր պիտի խօսէր Նիւրընպէրկի մէջ երեկոյեան:

Սեպտ. 12ի ճառին մէջ Հէր Հիթլէր շատ ուժեղ շեշտ դրաւ այն զինուորական պաշտպանողական միջոցներուն վրայ, զորս ձեռք առած էր արեւմտեան սահմանագլուխի երկայնքին: Գալով Չեխոսլովաքիոյ՝ ան յիշեցուց աշխարհին, թէ ինք փետրուար 22ին ըսած էր թէ Գերմանիա այլեւս չի հանդուրժեր որ Զուտէթեան Գերմաններու ճնշումն ու հալածանքը շարունակուի: Անոնք ինքնորոշում կը պահանջեն, ըսաւ Հիթլէր, եւ անոնց պահանջին զօրավիգ պիտի կանգնի Գերմանիա:

ԸՄԲՈՍՏԱՑՈՒՄ ԶՈՒՏԷԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՄԷՋ

Ուստի, առաջին անգամ ըլլալով, Հէր Հիթլէրի ճառը Գերմանիոյ աջակցութիւնը կը խոստանար Զուտէթեան Գերմաններուն, եթէ ասոնք իրենց միջոցներով չկարենային դոհացում ստանալ, եւ դարձեալ առաջին անգամ ըլլալով, Հէր Հիթլէր հրապարակով մէջտեղ կը դնէր ինքնորոշման պահանջը:

Այսուհանդերձ ան իր ճառով չփակեց դուռը բանակցութեանց առջեւ Փրակայի մէջ եւ ոչ ալ հանրաքուէ պահանջեց:

Բայց այս ճառը, մասնաւորաբար ճառին այն մասը, որով գերմանական աջակցութիւն կը խոստացուէր Զուտէթներու դատին, անմիջական եւ դժբախտ ազդեցութիւն գործեց ժողովուրդին վրայ:

Ցոյցեր տեղի ունեցան ամբողջ Զուտէթեան երկրին մէջ եւ բազմացան այն միջադէպերը, որոնք արդէն ըսկսած էին սեպտեմբեր 11ին: Ծանրակշիռ ըմբոստութիւն ծագեցաւ, որու ընթացքին յարձակումներ գործուեցան չեխական ոստիկանութեան եւ պաշտօնէութեան վրայ, եւ սեպտեմբեր 14ին, ըստ չեխոսլովաք պաշտօնական ցուցակագրութեան, արդէն ըսպաննուած էին 21 հոգի եւ վիրաւորուած էին 75, որոնց մեծ մասը Չեխեր:

Անմիջապէս պաշարման վիճակ հռչակուեցաւ խառնակ շրջանին մէջ:

Սեպտ. 13ի իրիկունը Հէր Հէյնլայն եւ Զուտէթեան վարիչներ ժողով գումարեցին Էկէրի մէջ եւ հեռագիր ղրկին չեխոսլովաք կառավարութեան, թէ իրենք չեն կրնար ստանձնել պաշարման վիճակի եւ անոր հետեւանք - ներու պատասխանատուութիւնը, եթէ կառավարութիւնը յետս չկոչէ իր զսպողական կարգադրութիւնները:

Լորտ Րընսիմէնի առաքելութեան կողմէ կատարուած ջանքերը, որ Զուտէթեան վարիչները բանակցութեան մտնեն չեխոսլովաք կառավարութեան հետ, ձախողեցան, եւ սեպտեմբեր 14ին Հէր Հէյնլայն հրատարակեց յայտարարութիւն մը, թէ Քարլսպատի ութ կէտերը այլեւս բաւարար չեն եւ կացութեան լուծումը միմիայն ինքնորոշման մէջ է:

ՀԷՅՆԼԱՅՆԻ ՓԱԽՈՒՍՏԸ

Ասկէ անմիջապէս ետք Հէր Հէյնլայն փախաւ Գերմանիա, ուր, ինչպէս կը հաղորդուի, զբաղեցաւ Զուտէթեան Գերմաններու լեգէոններու կազմակերպութեամբ, որոնց թիւը կ՚ըսուի թէ 40.000ի կը հասնի:

Այս կացութեան մէջ լորտ Րընսիմէն տեսաւ, թէ ո եւ է օգտակար նըպատակի պիտի չծառայէ եթէ իր կողմէ իրաւարարութեան նոր ծրագիր մը հրապարակ դնէ:

Երեսփ. ժողովը թող յիշէ, թէ Սեպտ. 14ի իրիկունը արդէն կացութիւնը չափազանց լարուած էր եւ վըտանգ կար, որ գերման զօրամասերը, որոնք համախմբուած են այժմ սահմանագլուխի վրայ, մտնէին Չեխոսլովաքիա՝ արգիլելու Զուտէթեան շըրջանի մէջ խառնակութիւնները եւ Չեխերու եւ տեղական Գերմաններու միջեւ ծագած կռիւները, թէեւ վստահելի լուրեր ցոյց կուտային որ կարգ կանոնը ամբողջապէս վերահաստատուած էր այդ շրջանին մէջ սեպտեմբեր 14ին:

Միւս կողմէ՝ վտանգ կար որ հաւանաբար Չեխոսլովաքիա հարկադրուած զգար զօրաշարժ յայտարարել, ինչ որ թերեւս պատրուակ տար գերմանական բանակի ներխուժման:

Երկու պարագաներուն ալ գերմանական ներխուժում մը պատճառ պիտի դառնար, որ Ֆրանսա, իր դաշնագրային պարտաւորութենէն մղուած, աջակցութեան փութար Չեխոսլովաքիոյ, ինչ որ պիտի առաջնորդէր բոլորը համեւրոպական պատերազմի մը, որուն առջեւ մեր երկիրը չէր կրնար անտարբեր մնալ եւ ակամայ պիտի մխրճուէր, Ֆրանսայի օգնութեան փութալով:

Այս կացութեան առջեւ՝ ես որոշեցի թէ ժամանակը հասած է որ գործադրութեան դնեմ ծրագիր մը, զոր մտքիս մէջ կ՚որոճայի ժամանակէ մը ի վեր, երբ վերջին ապաւէն:

Միահեծան պետութեանց հետ գործ ընելու գլխաւոր դժուարութիւններէն մէկը այն է, որ միջոցները կը պակսին անմիջակնօրէն շփման մէջ մտնելու այն անձերուն հետ, որոնց ձեռքը կը գտնուի վերջնական որոշումը: Ուստի որոշեցի որ անձամբ մեկնիմ Գերմանիա եւ տեսնեմ Հըր Հիթլէրը, դէմ դիմաց խօսակցութեամբ ստուգելու թէ արդեօ՞ք տակաւին յոյս չկայ խաղաղութիւնը փրկելու:

Հէր Հիթլէր իմ առաջարկս ընդունեց սիրայօժար եւ սեպտեմբեր 15ին ես իմ առաջին օդային ճամբորդութիւնս կատարեցի դէպի Միւնիխ:

Պէտք է խոստովանիմ որ ինծի զարմանք պատճառեց այն ջերմագին ընդունելութիւնը որուն արժանացաւ ամենուրեք իմ այս ձեռնարկս, բայց անոր բերած ժամանակաւոր հանդարտութիւնը նշան էր, թէ կացութիւնը ինչքան ծանրակշիռ էր եւ ինչքան մըտահոգութեամբ կը դիտուէր ամենուրեք:

Այս առաջին խօսակցութենէն, որ երեք ժամ տեւեց, ես ըմբռնեցի, թէ կացութիւնը շատ աւելի սուր եւ շատ աւելի սպառնալից էր քան կը պատկերացնէի:

Շատ քաղաքավար, բայց կատարելապէս բացորոշ եղանակով մը Հէր Հիթլէր յայտնեց, թէ ինք վճռած է որ Զուտէթեան Գերմանները ինքնորոշման տիրանան եւ վերադարձուին Գերմանիոյ, եթէ այդպէս կ՚ուզեն:

Եթէ Զուտէթները այս գործը իրենք իրենց ջանքերով գլուխ չկարենան հանել, ըսաւ ան, ինք պիտի օգնէ անոնց որ յաջողին. վճռապէս յայտարարեց, թէ այդ գործը գլուխ հանելու համար պատրաստ է համաշխարհային պատերազմի մը վտանգը յանձն առնելու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

— Հալած էր ձիւնը: Հողը ուռած: Ջերմուկ հով մը՝ ժանգոտած, թոյլ մարմիններուն շարժում կը բերէր: Գեղին փոքրիկ գետակին երկայնքին՝ քիչ օրեր առաջ ճերմակ մոմեր բռնած հարսնուկները հագուստ փոխած՝ վառեր էին իրենց կանթեղները:

Գետակին հետ մենք ալ սիրահարներն էինք ուռիներու, որոնց ճկուն ճիւղերուն աւիշով լեցուն կեղեւներէն սրինգ շինելով կը սուլէինք:

Ամա՛ն, ամա՛ն, խար խար է՛յ

Շու տաղըն արտընտա
Իւչ աղաճ էլմա
Նախըն ճազըը խարըմ
Հէչ պիրինի ալմա
Հէտիյէմ խօզ տէյի
Էյլէնիփ գալմա
Եարըն խարա հէտիյէսի
Թաբըլը ճանը տըր:
Ամա՛ն, ամա՛ն մէվլամ է՛յ

Շու տաղըն արտընտա
Սըրա սէօյիւտլէր
Եիւզ պաշը օթուրմուշ
Ասկէր եօյիւթլէր
Կէտիպտէ կէլմէյէն
Պաշա եէկիտլէր
Եա պէն ադլամայըմ
Քիմլէր ադլասըն
Եէշիլի աթըընտա
Գարա պաղլասըն
Ամաճ, ամաճ փէլէֆ է՛յ:

Նոյն աղաւնիին պէս, հօտն է որ դուրս կը նետուի նախ, հասնող գարունը աւետելով, նոր տարուան ձիւնածաղիկներուն համը նայելու համար:

Երբ բոլոր դոմերէն թափուելով կալ՛ հաւաքուեցան ոչխարները, զարմանք՝ Իսմայիլը չերեւցաւ մէջտեղ:

Պաղ առեր հիւանդացեր էր գեղին հովիւը:

Լաւ օդով դուրս ելած հօտը ներս չի մաներ: փորձառութիւն ունի գիւղացին: Ուրիշ օրեր ալ պատահած են նըման անախորժ անակնկալներ:

Առանց վէճի գեղին վերի ծայրէն մինչեւ վարի ծայրի բնակարանին մեծ տղան կամ ծառան՝ կարգով՝ մէկ մէկ օր կամ շաբաթ, արծելու կը տանին ոչխարները:

Կարգը եկաւ մեզի:

Տան մեծ տղան, տասնի նոր էր մըտած, երկու տարի աւելի մեծ էի ես Հալիտէն:

Կռունկներուս քսուող ճերմակ «ապա»ս ուսերուս, հօյ հօյ, քը՜ս, քը՜ս, պիւրտ պիւրտ քշեցի հօտը:

Բանակիս յառաջապահները անառակ եւ անհամբեր այծեր՝ կը փորձէին ճեղքել խումբը:

Ու Եավուզ՝ բծախնդիր կարգապահութեան, մատիս նշանին վրայ յառաջ նետուելով կարգի կը բերէր զանոնք:

Հօ՜յ, հօ՜յ, քը՜ս քը՜ս:

Հպարտ էի ես: Հրամանատարը չորս հարիւր գլուխներու, եւ՝ տան մեծ տղան: Տէր, երբ քիչ մըն ալ մեծնամ, կը խոստանամ...:

Բլուրներու ետին էր ձգեր գիւղը: Էգիներու կուշտէն, Իմիլիսի ժայռերու դին երկնցանք:

Արեւը հեռուն, հորիզոնին, բոցէ թագ մըն էր դրեր:

Ոչխարներս կշտացած՝ կ՚որոճային, խելօք անշարժ: Այծերը սակայն՝ երբ կշտանան՝ կ՚ուզեն խաղալ, ըլ-ւարճանալ: Իրար կ՚անցնին, կը հրմշտկեն, կը կռուին ալ երբեմն: Անոնք ալ վերի արտէն վարի արտէն ծաղիկները՝ իրարու մէջ՝ պատուի, սիրոյ, շահի, ազահութեան, գաղափարի, ազատութեան, դրախտի, դժոխքի խըրդային հաշիւներ չէին լուծեր արդեօք...:

Ինչու էր պէտք ...:

Ու ես, մխրճուած անհունը տըրտմոյն երազներուս, երկնցած շունիս կուշտին, կը փչէի սրինգիս:

Աչքէ ականջէ հեռու: Անշարժ բլուրներուն հետ՝ նոր զորքի պէս թաւշոտ, կանանչ, մարգագետինները միայն վկայ՝ որբ հայրուկի ցաւերուս, կը նուաղէի, կը ջանայի ներդաշնակել եղանակը զարիպի երգին:

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(4)

— «Ողջմտանքի գին», բացագանչեց երեսփոխան մը:
— «Ձեր գրպանէն վճարեցէք», պոռաց ուրիշ մը:
— «Հարիւրին 8 տոկոս նշանակեցէք», ձայն տուաւ երրորդ մը:

Ուրիշներ վարչապետը կ'անուանէին «Հիթլէրի սուրհանդակը»: Պ. Չէյմպըրլէն ճառը շարունակեց առանց ազդուելու այս նախատինքներէն: Այս առթիւ ջերմապէս գնահատեց երեք վարչապետները:

— «Տաժանելի բաներ ըսուեցան Գերմանիոյ վարչապետին մասին. բայց կը կարծեմ թէ ժողովն ալ կը խոստովանի այն դժուարութիւնը ուր կը գտնուէր ան, եւ առնելու համար այնքան բացարոշ յայտարարութիւն մը: Պէտք է խոստովանիմ որ, իր համոզումն է նաեւ — հոգ չէ թէ վերջին պահուն — խորհրդակցելու ուրիշ պետութեանց հետ այնպիսի հարցերու մասին որոնց համար վճիռ արձակած էր միանգամ ընդ միշտ, իրական եւ չօշափելի աջակցութիւն մը կը կազմէր խաղաղութեան: (Ծափեր): Ինչ կը վերաբերի Պ. Մուսոլինիի, անոր աջակցութիւնը անշուշտ կարեւոր եղաւ եւ թերեւս վճռական: Իր թելադրութեանց վրայ էր որ 24 ժամ յետաձգուեցան զօրաշարժի վերջին գործողութիւնները, որ պէտք պատեհութիւն մը ունենանք կացութիւնը քննելու: Կ'ուզէի աւելցնել թէ խորհրդակցութեանց ընթացքին, Դուչէն (Առաջնորդ) եւ իր արտաքին նախարարը մեծապէս օգնեցին մեզի: Անոնք էին որ փոխանակման սկիզբը ներկայացուցին այն յուշագիրը զոր Պ. Տալատիէ եւ ես կրցանք ընդունիլ իբրեւ հիմ բանակցութեանց: Կը կարծեմ թէ Եւրոպա եւ ամբողջ աշխարհ պատճառներ ունին երախտագէտ ըլլալու Իտալիոյ վարչապետին, որ նպաստեց խաղաղ լուծման: Կարգ մը տեսակէտներով, Պ. Տալատիէ շատ աւելի դժուարին պարտականութիւն մը ունէր քան միւս երեք բանագնացները, նկատի առնելով այն մասնաւոր յարաբերութիւնները որ իր երկիրը կը կապեն Չեխոսլովաքիոյ հետ: Պարտականութիւնը կը սեպեմ ըսել թէ իր քաջութիւնը եւ պատասխանատուութեանց գիտակցութիւնը, իր հասկացողութիւնը եւ պաղարիւնը անգնահատելի արժէք ունեցան բանակցութեանց ընթացքին»:

Պ. Չէյմպըրլէն նոյն ջերմութեամբ գնահատեց նաեւ նախագահ Րուզվէլթը, որուն կոչերը, «այնքան վճռական այլ համոզիչ, հաստատեցին թէ աշխարհի ամենահզօր ազգին ձայնը կրնայ լսուիլ ովկիանոսէն 3000 մղոն հեռու, եւ ազդեցութիւն գործել Եւրոպացիներու մտքին վրայ: Իմ կարծիքով, բոլոր ժողովուրդներու խաղաղասիրական միաձայն զգացումն էր որ ամէնէն հզօր ազդեցութիւնը գործեց»:

Վարչապետը անդրադառնալով Հիթլէրի հետ ստորագրուած յայտարարութեան, ըսաւ.

— «Ձեզ հասկնար թէ ինչո՛ւ կասկածներ կրնան յարուցանել իմ խօսակցութիւններս Պ. Հիթլէրի հետ: Ես ոչ դաշինք մը կնքեցի, ոչ ալ յանձնառութեան տակ մտայ: Մեր խօսակցութիւնը թըշնամական չէր որ եւ է ազգի հանդէպ: Իմ նպատակս էր պարզապէս քիչ մը աւելի ընդլայնել այն անձնական շփումը զոր հաստատեր էի Պ. Հիթլէրի հետ»:

Իբրեւ եզրակացութիւն, Պ. Չէյմպըրլէն շեշտեց թէ զինաթափութիւնը միակողմանի չի կրնար ըլլալ: «Պէտք չէ կարծել թէ Միւնիխի համաձայնութիւնը թոյլ կուտայ ակարացնել մեր վերազինման ճիգերը: Բայց եւ այնպէս մեր առջեւ կը բացուի նոր հեռանկար մը դէպի զինաթափութիւն»:

ԻՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ

Վարչապետին ճառէն վերջը կարգով խօսք առին ընդդիմադիրները: Աշխատաւորականներու վարիչը, Էթլի, յայտարարեց.

— «Հիթլէր ճշմարիտ յաղթանակ մը չահեցաւ: Ժողովրդապետութեան եւ քաղաքակրթութեան դատը սոսկալի պարտութիւն մը կրեցին: Չեխերն են որ փրկեցին Եւրոպայի խաղաղութիւնը: Միայն անոնք են որ զոհողութիւն կատարեցին: Իրականութիւնը այն է որ Եւրոպայի քարտէսը բռնի փոխուեցաւ Հիթլէրի պատերազմի սպառնալիքով: Տագնապին սկիզբէն ի վեր Խ. Միութիւնը հաւատարիմ մնաց իր յանձնառութեանց, բայց իր կարծիքն անգամ չհարցուեցին»:

Պ. Իտըն, նախորդ արտաքին նախարարը, խոստովանելով հանդերձ որ պատերազմին առաջքը առնուեցաւ եւ ամբողջ աշխարհ երախտապարտ է, ցաւ յայտնեց որ զոհուեցաւ պզտիկ եւ բարեկամ ազգ մը: Ազատականներուն ներկայացուցիչը բացատրելով դիկտատուրաներուն զօրացումը, յայտարարեց.

— «Մենք միայն Զուտէթեան շրջանները Գերմանիոյ չտուինք, այլ Գերմանիան յանձնեցինք Հիթլէրի, Իտալիան ալ Մուսոլինիի»:

Վիճաբանութիւնները շարունակուեցան երէկ ալ:

Ի՞նչ կը ներկայացնէ նոր Չեխոսլովաքիան

ԹԱՐԳ. Մ. Ն.

Չեխոսլովաքիան կ'անդամատուի յօգուտ Գերմանիոյ, Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի:

Ան կը կորսնցնէ իր հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին 75 առ հարիւրը, իր հանքային ճարտարարուեստին կէսը, մետաղագործական ճարտարարուեստին մէկ երրորդը: Ան կը պահէ իր հողագործութեան 90 առ հարիւրը:

Հակառակ այս կորուստներուն սակայն, ան դուրս կուգայ տագնապէն միատարր, ապահովուած եւ կենսունակութեան ամէն տեսակէտներով օժտուած:

Չեխ վարչապետ Զօր. Եան Սիրովի յայտարարեց.

— Հակառակ այս բոլորին, մենք տակաւին մեռած չենք: Նոր պետութիւնը կենսունակ է...

Նոր Չեխոսլովաքիան, անդամատուելէ ետք կը դառնայ ամբողջովին սլաւ պետութիւն մը, միատարր: Պիտի ունենայ հարիւր հազար քառ. քիլոմեթր տարածութիւն եւ մօտ տասը միլիոն բնակիչ (որմէ 378,000 Գերմաններ եւ 150 – 200,000 Հունգարներ): Նախապէս ունէր 140,000 քիլոմեթր տարածութիւն եւ 14,726,000 բնակիչ: Միւնիխի համաձայնագրով կը կորսնցնէ մօտ 40,000 քառ. քիլոմեթր հող եւ 4,700,000 բնակիչ:

Իր նիւթական եւ տնտեսական կորուստները պիտի կրնայ չուտով դարմանել տնտեսական սերտ կապեր ստեղծելով լեհական Լոցի հետ (Շլեզիա), Ռումանիոյ, Հունգարիոյ եւ Պալքաններու հետ, բարի դրացիական յարաբերութեանց վերահաստատումով:

Չեխոսլովաքիա, միացած Լեհերուն, Ռումէններուն, Հունգարներուն եւ պալքանեան պետութեանց, կրնայ տակաւին մեծ դեր կատարել Գերմանիոյ «դէպի արեւելք դրոհ»ին առջեւ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՐԹ ՔԱՇՃԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 5 Հոկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «կորին» ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԱՆԻԷՌ ԳՈՒՐՊՈՒՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր, 7 Հոկտ., ժամը 8.30ին. ծանօթ հաւաքատեղին, նոյն օրակարգով:

ԱՐԱՐԱՅԻ Տ'ՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՏՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Ճրարայի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը:

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, երրորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԻՔԷՔԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Կ. ԽՐԸՅԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ ֆրանսական նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական Նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.):

Կ'երգեն Օր. ԾՈՎԻՆԱՐ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնի Քոնսէրվաթուարէն), եւ Օր. ՍՐԲՈՒՀԻ ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ:

Լուսարձակով պիտի ներկայացուի Մուսա լերան քառասուն օրերու հերոսամարտէն պատկերներ:

ՃԱՆԱՉՆԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔՈՒՆ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻԱ որոշեց Հոկտեմբեր 10էն սկսեալ տարիճանաբար արձակել 1910ին եւ 1912ին ծնած պահեստինները, որոնք զէնքի տակ առնուած էին վերջերս: Ինչպէս կ'երեւայ, Իտալիան ալ իր կարգին զգուշական միջոցներ ձեռք առած էր արագօրէն եւ լռիկ մնջիկ, դրօշի տակ հրաւիրելով պահեստինները, եւ հիմա կ'արձակէ:

ԶՕՐ. ԱՎԷՐԷՍՔՈՒ, որուն մահը ծանուցեր էինք երէկ, ծնած էր 1863ին, Պեսարապիա: Թուրինոյի զինուորական ակադեմիան աւարտելէ վերջ, փայլուն դիրք մը գրաւեց բանակին մէջ: 1916ին հրամանատարն էր Քրայովայի առաջին զօրաբանակին եւ արդէն մեծ ժողովրդականութիւն շահած: Բայց ամբողջ Ռումանիոյ համար տատասելական դէմք մը դարձաւ երբ 1917 յուլիսին Մարասթիի եւ Մորասէսթիի փայլուն յաղթանակները տարաւ մարաջախտ Մաքէնզէնի դէմ: 1918 փետրուար 9ին հրաժարեցաւ դահլիճը կազմելու, եւ այնուհետեւ նուիրուեցաւ քաղաքական ասպարէզին: Ինքն էր որ հիմնեց ժողովրդական կուսակցութիւնը: Իր երկրորդ դահլիճը կազմեց 1920ին, իսկ երրորդը՝ 1926ին, պաշտօնավարելով մինչեւ 1927: Այնուհետեւ հետզհետէ թուլցաւ իր գործունէութիւնը: Երկար ատենէ ի վեր կը տառապէր սրտի ծանր հիւանդութենէ մը:

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարութեան օրկանը մասնաւոր գեկոյց մը հրատարակելով, կը յանձնարարէ անմիջապէս կարգադրել Հունգարիոյ պահանջած հողերուն խնդիրը: Ինչպէս հաղորդած էինք, չեխական կառավարութիւնը համակերպած է արդէն, եւ բանակցութիւններ կը կատարուին:

ՄԱԺԻՆՈՅԻ ԳԾԻՆ ՎՐԱՅ հաստատուած զինուորները առայժմ պիտի չարձակուին: Շատ մը պահեստիններ կրնան տուն երթալ, բայց պիտի չարձակուին, մինչեւ որ գերմանական զօրաշարժը վերջանայ: Սպարապետը, Զօր. Կամլէն, այդ շրջանը գնաց, քննական պտոյտ մը կատարելու համար:

140 ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ Պաղեստինի վերջին խռովութեանց ընթացքին: Եաֆայի մէջ մեռան տասը Արաբներ, ական մը պայթած ըլլալով: Երուսաղէմի մէջ մահուան դատապարտուեցաւ Հրեայ մը:

ԱՀԱՒՈՐ ՊԱՅԹԻՒՆ մը տեղի ունեցաւ Պուլվառ Օտտոյի (Մարսէյլ) իւղի գործարանին մէջ, ուր կ'աշխատին 1500 բանուորներ, նաեւ շատ մը Հայեր: Մեռան չորս հոգի: Վիրաւորներուն թիւը կը հաշուեն 40 հոգի, որոնց մէջ կը գտնուի Հայ մը, Խաչատուր: (Թերեւս ուրիշներ ալ կան, կը սպասենք մեր թղթակիցներուն տեղեկութեանց):

ԵՐԵՔ ԽԱԶԱԳՈՂՆԵՐ կեղծ ադամանդ մը քշած էին Ամերիկացիի մը, 120,000 Ֆրանքի: Ամբաստանեալներէն երկուքին համար տեղական թերթերը կը գրեն թէ Իրանցիներ են (հպատակ), Վահրամ Քալէեան եւ Յովհաննէս Ղամբարեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի վիճակահանութէն, ի նպաստ «Շահրիկեան» գրադարանի շինութեան, շահած են հետեւեալ թիւերը.—

135 Լեռներու խորհուրդը, 218 Դաւիթ Բէգ, 152 Խենթը, 463 Մայիս 28ը, 500 Աղբիւր Սերոբ, 370 Փետր. 18ը, 487 Ջալալէդդին, 231 Յեղափոխականի միտքեր, 440 Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, 212 Ծաղրանկարներ: Ստանալու համար դիմել Միութեանս գրադարանը, 5 Rue l'Eclipse, երկուշաբթի, չորեքշաբթի, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7—8.30, Կիրակի առաւօտ 10—12:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Desmesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 6 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3853

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅԼ ԽՈՅԼ ԴԱՍԱՐԱՆ ՓՈԽՈՒԵՑԱՒ...

Մազ մնացած էր պատերազմին, եւ ամբողջ աշխարհ իրար անցաւ, զգուշական միջոցներ ձեռք առնելով :

Բանակներ, նաւատորմիղներ եւ օդատորմիղներ շարժման մէջ դրուեցան : Խրամներ փորուեցան : Մեծագումար վարկեր քուէարկուեցան : Բոլոր մայրաքաղաքներուն եւ ուրիշ կեդրոններու մէջ, ստորերկրեայ պատսպարանները կարգի դրուեցան եւ մասնաւոր ազդերով հրահանգներ տրուեցան ժողովուրդին :

Անգլիա 40 միլիոն կազարգել դիմակներ բաժնեց, սկսելով Թագաւորէն : Ամէն միջոց ձեռք առնուեցաւ, ի հարկին Լոնտոնէն դուրս փոխադրելու համար երկու միլիոն հոգի, մասնաւորապէս կիներ եւ մանուկներ :

Այստեղ, Փարիզի մէջ, աւազ բաժնեցին, լոյսերը նուազեցուցին, մասնաւոր լապտերներ կամ լամբարներ չինեցին : Անհամար կառքեր եւ հանրակառքեր դրուեցին : Երկաթուղիները ամէն բանէ առաջ յատկացուեցան զինուորական փոխադրութեանց : Լաց ու կոծ, «սուգ ու շիւան» տուներու մէջ ...

Կարճ խօսքով, արտակարգ պատրաստութիւն բոլոր ճակատներուն վրայ, առանց երկրի, ազգի, ցեղի կամ տեղի խտրութեան :

Կիներն ու մանուկները, ակապլիկ պառաւներն ու անդամալոյծներն անգամ հասկցան թէ բան մը կը դառնայ, սպառնալով խաղաղութեան, — միլիոնաւորներու կեանքին եւ քաղաքակրթութեան :

Միայն հայկական ճակատը մնաց անսասան, Թաղուած՝ երանաւէտ անդորրութեան մը մէջ :

Նարեկացի մը ըլլար եւ երգէր .

— «Մախաղանցոյն ննջման, անրջական երազոց, խօլականաց ցնորից ...» :

Անարդար եղած պիտի ըլլայինք, մոռացութեան տալով երկու պատմական իրողութիւններ .—

1. Խորհրդակցութիւն մը՝ Բարեգործականի կեդրոնին մէջ, մասնակցութեամբ զոյգ Օֆիսներու, դրադելու համար գինուորցուներու խնամատարութեամբ եւ յարակից խնդիրներով :

2. Ֆրանսահայ նախկին ռազմիկներու անունով շրջաբերութեան հանուած լուր մը, որ կ՚աւետէր թէ տասը հազար հայ կամաւորներ պատրաստ են ծառայելու իրենց երկրորդ հայրենիքին : (Աւանդութիւն մը որ կը շարունակուի 1914էն ի վեր ...) :

Ուրի՞շ : Մենք տեղեկութիւն չունինք : Եթէ մեր ուշադրութենէն վրիպած է, թող բարեհաճին լուսաբանել :

Գիտենք, միայն, որ Հ. Յ. Դ. Եւրոպայի Կեդր. Կոմիտէն ալ խորհրդակցութիւններ կատարած է, ի նախատեսութիւն անակնկալներու :

Ուրի՞շ : Ուրի՞շ :— Ըսինք արդէն : Կ՚արձանագրէինք, եթէ գիտնայինք :

×

Բարեբախտաբար մղձաւանջը շուտ փարատեցաւ, եւ մարդիկ վերադարձան իրենց գործերուն, օրհնելով խաղաղութիւնը :

Անոնք որ տեղափոխուած էին — հարիւր հազարներ — ճամբայ ինկան դէպի տուն : Զինուորները սկսած են վերադառնալ : Արտակարգ տնօրինութիւնները չեղեալ հռչակուեցան, եւ սովորական կեանքը վերահաստատուեցաւ :

Բայց եթէ պայթա՞ծ ըլլար պատերազմը ...

Ի՞նչ պատկեր պիտի ներկայացնէինք «ազգովին» : Մանաւանդ ի՞նչ պիտի ըլլար վիճակը սա «Հայկական Փարիզ»ին, որուն ձայնը այնքան բարձր եւ անուշ կը հնչէ դէպի արեւելեան գաղութները, Պալքաններէն մինչեւ Իրաք եւ Իրան, մինչեւ Ամերիկա : —

Անփոյթ եւ անգլուխ, կամ բազմագլուխ՝ սովորական ատեն : Անհոգ, անտէր եւ անճար՝ ահաւոր պատերազմի մը նախօրեակին եւ միջտ լեցուն՝ անսահման յաւակնութիւններով ...

Անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ՝ յետին ժողովուրդը կարգ, դաս եւ դասարան փոխած է, իսկ մերինը կը մնայ նոյն կարգին մէջ :

Ճշմարիտ քննութիւն մըն էր որ անցուց Եւրոպան, — ամբողջ աշխարհը : Քննութիւն՝ քաոմնելի տագնապի մը մէջ, որ արիւնքրտինք թափել կուտար, որ կրնար յանգիլ պատերազմի :

Ամէն մէկը վտանգուած ազգերէն, լարեց ուժերը, կարելի յաջողութիւնը ապահովելու համար այդ քննութեան մէջ : Ամէնէն անճարն ալ ամփոփեց թեւերը, ի հարկին ասպարէզ նետուելու, կրակէն շապանակ մը հանելու, կամ նուազագոյն վնասով ազատելու համար :

Մենք մնացինք խեղանդամ, կատարելապէս անշարժութեան դատապարտուած : Եւ կամ բոլորովին ինքնագոհ, իբրեւ թէ Հրատ մոլորակին մէջ ապրած ըլլայինք :

Իսկ եթէ փոթորիկը պայթէ՞ր ...

Որո՞ւ հոգ : «Ազգին երեւելիները» հարկաւ բան մը գիտեն : Թող անոնք մտածեն :

Օ՜, այդ երեւելիները : Եթէ անոնք ալ չըլլային, խսկապէս մարած էր մեր մուխը ...

«Երեւելի»ներէն անոնք որ անուն ունէին 1895 - 96ին կամ ընդհ. պատերազմէն առաջ, նօսրացած են, մաշած կամ հանգստեան կոչուած : Ուրիշներ, անոնք որ երիտասարդ կը կոչուին, տակաւին ասպարէզ եւ ճամբայ կը փնտռեն, կամ կը սպասեն «բանադրանքի» դիրքերու պարպուելուն : Կայ դաս մըն ալ, որ իրեն վերապահած է միայն մէկ մենաշնորհ, — պատուհանէն դիտել եւ քրքիջներ արձակել :

Պատկերը աւելի՞ բախտաւոր էր ուրիշ գաղութներու մէջ :

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆ ՏՐՈՒԵՑԱՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Կառավարութիւնը երեքշաբթի օր երեսփ. ժողովին յանձնած էր օրինագիծ մը, որով բացառիկ լիազօրութիւններ կը պահանջէր մինչեւ 1938 նոյեմբեր 15, երկրին տնտեսական եւ ելմտական անմիջական վերակազմութեան համար :

Երեսփ. ժողովը նիստը շարունակելով մինչեւ ուշ ատեն, երէկ առտուան դէմ քուէարկեց այս օրինագիծը, 78ի դէմ 331 ձայնով : Ընկերվարականները ձեռնպահ մնացին, իսկ Համայնավարները դէմ քուէարկեցին : Ձեռնպահներուն թիւը կը հասնէր 200ի :

Օրինագիծը կը տրամադրէ վերարժեւորել ոսկիի պահեստին գինը : Հսկողութիւն պիտի չկատարուի փոխանակութեանց վրայ (շանժ), ոչ ալ նոր վարկեր պիտի պահանջուին Պանք տը Ֆրանսէն :

Կառավարութիւնը նախապէս լիազօրութեան պայմանաժամ նշանակած էր դեկտեմբեր 31, բայց եղած բողոքներուն վրայ կրճատեց ժամանակը, նշանակելով նոյեմբեր 15 : Վարչապետը այս առթիւ լուսաբանութիւններ տալով ելմտական յանձնաժողովին առջեւ, բացատրեց թէ ինք անցեալին մէջ հակառակ եղած է բացառիկ օրէնքներու, բայց այժմ հարկադրուած է լիազօրութիւն խնդրել երկրորդ անգամ, բացարձակապէս անհրաժեշտ գտնելով զայն : Եւ վճռապէս հերքեց այն զրոյցները թէ պիտի փոխուի ելմտական քաղաքականութիւնը : Սովորական ելմտացոյցը խորհրդարանին պիտի ներկայացուի ըստ օրէնի :

Ելմտական նախարարն ալ իր կարգին բացատրութիւններ տալով, ըսաւ թէ գանձին վիճակը կատարելապէս գոհացուցիչ էր յուլիսին եւ օգոստոսին, բայց արագօրէն փոխուեցաւ սեպտեմբերին, որովհետեւ նուազեցան պետական փոխառութեան արձանագրութիւնները, մեծ գումարներ քաշուեցան խնայողական սնտուկներէն եւ բացառիկ ծախքեր եղան մասնակի զօրաշարժի հետեւանքով : Այս առթիւ վճռապէս հերքեց թէ օրինական սահմանէն աւելի դրամ քաշած են Պանք տը Ֆրանսէն :

Կառավարութիւնը հետեւեալ միջոցները կը նախատեսէ, ելմտական վերակազմութեան համար .—

1. Խաղաղութեան փոխառութիւն մը կնքել, իբրեւ երաշխաւորութիւն ցուցնելով օտար դրամ մը :

2. Փութացնել տագնապին ատեն շրջաբերութեան հանուած դրամատոմսերու սպառումը :

3. Վերարժեւորել Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստը : Այս չի նշանակեր արժեզրկել ֆրանքը, այլ ոսկիին արժէքը յարմարցնել ներկայ պայմաններուն : Ներկայիս այդ պահեստը կը հաշուէն Օրիոլի ֆրանքով, անգլիականը 112էն, մինչդեռ ստերլինը 179ի բարձրացած է այսօր : Վերագնահատում կատարելով, «Օրիոլի» 55 միլիառ ֆրանքը պիտի արժէ մօտաւորապէս 90 միլիոն «Մարշանտոյի» ֆրանք :

75Ի ԴԷՄ 535 ՁԱՅՆՈՎ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԵՑԱՒ ԴԱԼԱՏԻԷԻՆ

Պ. Տալատիէի զեկուցումը երեսփ. ժողովին մէջ Միւնիխի համաձայնութեան մասին

Երեսփ. ժողովը երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ լսեց վարչապետին զեկուցումը՝ չեխական տագնապին եւ Միւնիխի համաձայնութեան մասին : Եւ վստահութիւն յայտնեց, 75ի դէմ 535 ձայնով (յետաձգում հարցապնդումներու) : Երեք հոգի ձեռնպահ մնացին, իսկ Համայնավարները հակառակ քուէարկեցին, ինչ որ կը նշանակէ խախտել ժողովրդական Ճակատը :

Պ. Տալատիէ մանրամասնօրէն պարզելով Չեխոսլովաքիոյ տագնապին ելեւէջները, մասնաւորապէս կանգ առաւ վերջին շաբաթներուն վրայ, եւ կարգ մը նորութիւններ յայտնեց .

— «Սեպտեմբեր 13-14ի գիշերը թելադրեցի Պ. Չէմպըրլէնի ուղղակի հանդիպումներ կատարել, փոխանակ ծանուցագիրներ փոխանակելու : Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը, որ միեւնոյն կարծիքն ունէր, Պէրխթէսկատէն գնաց : Այս առթիւ կ՚ուզէի պարզապէս ըսել թէ իր արի նախաձեռնութիւնը եւ գիշեր ցերեկ ցոյց տուած գործունէութիւնը ապահովեցին խաղաղութիւնը : Գիտէք թէ ինչ պատահեցաւ Պէրխթէսկատէնի տեսակցութենէն վերջը : Բոլոր բանակցութիւնները պիտի հրատարակուին պաշտօնական տետրակի մը մէջ : Բայց այդ հրատարակութիւնը շատ քիչ նորութիւններ պիտի յայտնէ, որովհետեւ, թերեւս առաջին անգամ ըլլալով պատմութեան մէջ, ամէն բան հրապարակաւ եղաւ եւ քննուեցաւ բոլոր ժողովուրդներուն առջեւ : Ես կը հաւատամ որ եթէ ի վերջոյ խաղաղութիւնը պահպանուեցաւ, պատճառը այն է որ գաղտնի դիւանագիտութեան չդիմեցինք : Մենք գործեցինք լոյսին մէջ, ժողովուրդներու հսկողութեան տակ, եւ կ՚ուզէի շեշտել թէ ժողովուրդները — բոլոր ժողովուրդները — խաղաղութիւն կ՚ուզեն » :

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԻ ԵԱՐ ՈՒՆԻՄ ...

« Յառաջ »ն ալ իր կարգին խրելով եւրոպական տագնապին ծալքերուն մէջ, երկար ատենէ ի վեր հարեւանցի կը նայի արեւելեան կողմն աշխարհի, — այն որ կը կոչուի մէկ վեցերորդը աշխարհի :

Ի՞նչ կը բանին այնտեղ, մանաւանդ Հայաստանի մէջ :

— Կ՚ոստոստեն, կը պարեն, «զօրակոչիկ»ները զօրանոց կը ղրկեն տաւուլ - զուռնա զարնելով, եւ կ՚երգեն ու կը ցնծան :

Չէ՞ որ աշխարհի «ամէնէն երջանիկ» երկիրն է Խ. Միութիւնը, մեր հայրենիքն ալ՝ անոր ամէնէն բախտաւոր մասնիկը : Մանաւանդ հիմա որ «հողմացրիւ» ոչնչացուցին «ժողովուրդի թշնամիները», վարչապետներէն մինչեւ բանաստեղծները :

— Փաստ, փաստ, զուարճանալու ժամանակ չէ :

— Ուզածդ փաստ ըլլայ : Ահա կարդա՛ : Զայնն հնչեց Նոր Ախտայէն . (Խ. Հայաստան, 17 սեպտ. 1938).

ՎՈ՞Վ Է ԱՐԵՒ

— Սովետական մեր աշխարհքը
Էն վո՞վ արաւ չէն ու արազ .
— Սովետական մեր աշխարհքը
Ստալինն արաւ չէն, արեվար :
— Վո՞վ էր կուլակին խրկողը
Մուլքեադրեց առնող խողը :
— Ստալինն էր առնող խողը
Էն էր կուլակին խրկողը :
— Վո՞վ էր քշեց մեր աշխարքից
Դաշնակներին, Բէգին, Աղին :
Ստալինն էր Բեգին, Աղին
Խրկեց, արաւ ղարբաղաղին :
— Վո՞վ կարեց աէրտէրի ցեղը
Ուսում, դպրոց պերաւ գեղը :
—Ստալինն ջնջեց էնոնց ցեղը,
Ուսում, դպրոց պերաւ գեղը :
Լտոնք պիթուն Ստալինն արաւ,
Մեղի ազատութին պերաւ,
Մենեմ Ստալինի բուաթին
Նրա գործին, զէյրաթին :

Դեռ ի՛նչ գոհարներ նոյն թիւին մէջ, ամբողջ էջի մը վրայ փռուած .
Ախչիկներ, հանաք արէք,
Եար նանայ :
Օղակով չանաք արէք,
Եար նանայ,
Ջան նանայ :
Պամբակը քալա - քալա,
Եար նանայ,
Ջան նանայ :
Թոփ արէք սալա - սալա :
Հա՛տ մըն ալ եւ կոնծէ՛ .—
Մի եար ունեմ կոմսոմոլ,
Բուլբուլ, բուլբուլ,
Բաղըր, խոտով վարդի քօլ
Սարերի սումբուլ :
Մի եար ունեմ բրիգադիր,
Բուլբուլ, բուլբուլ,
Ջահելների մէջն ընտիր,
Սարերի սումբուլ :

Ափսո՛ս որ Փարիզը շատ հեռու է Երեւանէն . այլապէս ես ալ աշուղ մը դարձած՝ կ՚երգէի .
Մի եար ունեմ սուսիկ - փուսիկ,
(Ո՛վ դու անբախտ իմ հայրենիք),
Երեսը կախ, կարմիր տոտիկ,
Գլխուն վրայ կապար թաթիկ,
Արիւն փսխէ հատիկ հատիկ :

ՎԱՀԷ

Դրամական տագնապը Ֆրանսայի մէջ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի Փարիզի թղթակիցը կը գրէ հոկտեմբեր 4 թուականով .—

Կառավարութիւնը կը խորհի հրապարակ դնել « խաղաղութեան փոխառութիւն» մը, հոգալու համար վերջին տագնապին պատճառած ծախքերը :

Շաբաթ օրուընէ ասդին ելմտական եւ դրամական կացութիւնը վատթարացած է : Անցեալ շաբաթ ֆրանքի կացութիւնը բարւոքած էր միջազգային տագնապին փարատման շնորհիւ, բայց կառավարական գանձը Պանք տը Ֆրանսէն այնքան դրամ քաշեց զօրաշարժի ծախքերը գոցելու նպատակով, որ դրամագլուխին երկրէն փախուստը վերսկսաւ :

Ելմտական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ սեպտ. 22էն ի վեր կառավարութիւնը Պանք տը Ֆրանսէն քաշած է երեսուն միլիոն ստերլին, իր ունեցած 42 միլիոնի ընդհանուր վարկէն դիմաց :

Իրազեկներ կը կարծեն թէ կառավարութիւնը կա՛մ նոր վարկ պիտի խնդրէ, ինչ որ դրամը արժեզրկել կը նշանակէ եւ կամ պիտի պարտաւորուի սակարանը եւ դրամի փոխանակութիւնը հսկողութեան տակ առնել :

Կացութիւնը այնքան ծանրակշիռ է, որ այսօր Պ. Պլում «Փոփիւլէր»ի մէջ հարց կուտայ, թէ ժամանակը հասած չէ՞ նորէն սեղանի վրայ դնելու ֆրանքի պաշտպանութեան այն օրինագիծը, որ մէկդի ձգուեցաւ անցեալ ապրիլին : Հաւանական չէ որ դահլիճը այդպիսի քայլ առնէ այժմ :

Շատ հաւանական է, որ կառավարութիւնը որոշէ Պանք տը Ֆրանսի մէջ պահուած ոսկի ֆոնտը վերագնահատել ֆր.ի այսօրուան սակով : Այս կարգադրութեամբ կրնայ շահիլ 200 միլիոն ստերլին :

Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը Էնկրուրի մէջ

Գերման ազգային տնտեսութեան նախարար Հէր Վոլթըր Ֆունք այցելեց Պելկրատ եւ խորհրդակցութիւններ ունեցաւ Եուկոսլաւ վարչապետին ու պետական դէմքերու հետ :

Պելկրատէն մեկնելու առթիւ, նախարարը յայտարարեց թէ իր այցելութեան նպատակն էր ընդարձակել ու ամրացնել առեւտրական յարաբերութիւնները Գերմանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ : Ըսաւ թէ Միւնիխի համաձայնագրէն ետք կեդրոնական Եւրոպայի մէջ պիտի գործադրուի տնտեսական նոր դրութիւն մը :

Հէր Ֆունք մեկնեցաւ Անգարա : Ճամբան երկու օր կանգ պիտի առնէ Սոֆիայի մէջ :

Կը կարծուի թէ շուտով բանակցութիւններ պիտի սկսին Պելկրատի ու Պերլինի միջեւ, կնքելու համար առեւտրական պայմանագրութիւն մը, որուն համաձայն Գերմանիա պիտի գնէ Եուկոսլավիոյ բոլոր արտադրութիւնները, փոխարէն հայթայթելով անոր ճարտարագործական ներածումները :

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ ահագին վնաս պատճառեց հիւսիսային Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ : Բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան եւ հինգ հոգի մեռան : Լոնտոնի մէջ ծառ մը ինկաւ հանրակառքի մը վրայ եւ երեք հոգի մեռան : Նիւթական վնասը անհաշուելի է :

ԹՈՒՐՔԸ ԿԸ ՓՈՐՁԷ՞ ՍԻՐԱՇԱՀԻԼ ՀԱՅԸ

(Բ. եւ վերջին մաս.

Նախորդ յօդուածով դիտել կուտայինք թէ միամտութիւն է հաւատալ որ Անգարա փոխած է իր ըմբռնումը եւ այժմ կ'ուզէ սիրաշահիլ Հայերը: Եւ իբրեւ փաստ, ներկայացուցած էինք երկու Թուրք խմբագրապետներու Եունուս Նատիի եւ Մուհիտտին Պիրգէնի գրութիւնները:

Արդարեւ, երկուքին ալ մօտ կը տեսնուի ծայրայեղ թերութիւն մը, աւելի ճիշդ՝ կատարեալ արհամարհանք:

Ահա Եունուս Նատին, երեսփոխան եւ անդամ՝ խորհրդարանի արտաքին յանձնաժողովին: Այս կը հաւաստէ թէ Հայերը ջարդուելու վախ չունին եւ թէ ընդհակառակն օր մը կրնան ներուիլ ու վերադառնալ: Այլ խօսքով, անձնախընթաց փիջում մը կ'ընէ, կը յոստանայ Լօզանի դաշնագիրը գործադրել, ինչպէս պնդեցին կարգ մը միամիտ հայ խմբագիրներ:

Բայց— ուշադրութի՛ւն— ասիկա կ'ընէ ոչ թէ իբրեւ պարտաւորութիւն, այլ «իբրեւ ՄԱՐԴԿԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԱԲԱՐՁ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ»: Այլ խօսքով, ԿԸ ՄԵՂՔՆԱՅ ԽԵՂՃ ՀԱՅԵՐՈՒՆ եւ խղճի դէմ կը նկատէ աւելի երկար ատեն դուրսը պահել զանոնք: Բայց այս շնորհն ալ կանխիկ չէ, այլ ԱՊԱՌԻԿ: Օր մը— դուք ըսէք Ծոռպատկին— Քէյֆը պիտի գայ եւ պիտի ըսէ արտասահմանի Հայերուն.

— Ալ կը բաւէ ձեր քաշածը, Թուրքին սիրտը վեհանձն է, գթոտ, հայտէ՛ ներս անցէք, խելօք մը զբաղեցէք ձեր գործերով...

Ուրիշ կերպ ալ չի կրնար ըլլալ, երբ այդ ամբարտաւան խմբագրապետը կ'ընդունի թէ «Թուրքիան այնքան յարձր է որ ՉԻ ԶԻՋԱՆԻՐ թշնամութիւն ընել Հայերուն», եւ թէ «ասկէ յետոյ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԻԼ ԹԷ ԱՅՆԻՆՉ ՏԱՐՐԷՆ ԿԱՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ ՈԵՒԷ ՎՆԱՍ ԿՐՆԱՅ ԳԱԼ ԻՆԾԻ»:

Թարգմանե՞նք այս խօսքերը.

— Դուք Հայերդ այնքան տկար էք եւ մենք Թուրքերս այնքան զօրաւոր ենք, որ մազաչափ վախ չունինք ձեզմէ: Հետեւաբար ինչո՞ւ ջարդենք ձեզ: Ընդհակառակն կը մեղքնանք, կ'արգահատինք, եւ թերեւս օր մը բարեհաճինք ներս առնել ձեզ, պայմանաւ որ խելօք մնաք, երես դարձնէք սա անիծեալ Դաշնակէն...

Բայց ի՞նչ հարկ թարգմանելու, երբ Մուհիտտին Պիրկէն, որ մեծ պատերազմէն առաջ իբրեւ քարոզիչ (պրոպագանդիստ) գնաց Կովկաս եւ մօտէն հետաքրքրուեցաւ հայկական գործերով, գրչի հարուածով ջուրին կուտայ ոչ միայն արտասահմանի հայ զանգուածը, այլ եւ Հայաստանի, այլ եւ Ռուսիոյ բոլոր Հայերը:

..«Եթէ աշխարհի բոլոր ոչ-թուրք ազգերը թշնամի ըլլան մեզի, Հայերուն կարգը ԱՄԵՆԷՆ ՎԵՐՋԸ ԿՈՒԳԱՅ»:

Կը տեսնէ՞ք յիմարութեան հասնող ամբարտաւանութիւնը: Ըսել կ'ուզէ թէ Թուրքը կրնայ վախնալ Ասորիէն, Քաղդէացիէն, մինչեւ անգամ Գնչուէն, ԲԱՅՑ ՈՉ ՀԱՅԷՆ, եթէ նոյնիսկ աշխարհի բոլոր Հայերը մէկտեղ գան, մէկ պետութիւն կազմեն:

Ձենք գիտեր թէ կարելի՞ է աւելի բաց խօսիլ, աւելի չնական ձեւով պոռալ Հային երեսին թէ կ'արհամարհեն, կ'անտեսեն զինքը, եւ հետեւաբար պէտք չունին իր բարեկամութեան: Տրամաբանութիւնն ալ այս կը պահանջէ: Երբ մէկը ուժ չես նկատեր, երբ զայն աշխարհի ամէնէն յետին ազգը կը նկատես, գնչուէն ալ վար, ինչպէ՞ս կրնաս անոր բարեկամութիւնը ուզել եւ մանաւանդ փնտռել:

Ոչ, միլիոն անգամ ոչ: Թուրքը միտքէն իսկ չանցըներ փնտռել մեր բարեկամութիւնը, հետեւաբար ի զուր հարս-փեսայ կ'ըլլանք եւ կը փորձուինք մխրճուիլ ենթադրութեանց մէջ, որոնք ուրիշ բանի պիտի չծառայեն, եթէ ոչ աւելի մթագնել տիրող [illegible], աւելի խորացնել պառակտումը:

Մի խաբուիք Թուրք մամուլի շոյող խօսքերէն: Անոնց նպատակն է պարզապէս անցընել Սանճաքի տագնապը, առիթ չտալ տրտունջի եւ մանաւանդ օտար թղթակիցներու պոռչտուքին թէ Հայերը նորէն պիտի ջարդուին:

X

Փա՞ստ կ'ուզէք: Ցիշեմ մէկ հատը, ամէնէն յատկանշականը:

Թուրք զինուորական պատուիրակութեան պետը՝ զօր. Ասըմ Կիւնտուզ, Անտիոքի մէջ յաջողութեամբ աւարտելէ յետոյ բանակցութիւնները, Ցուլիս 3ին Անգարա վերադարձաւ: Ողջերթի հանդէսը տպաւորիչ դարձնելու համար, Սանճաքի Հալք Էվլերին նախագահը կը դիմէ ոչ-Թուրք տարրերուն եւ ՄԱՆԱՒԱՆԴ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ եւ թախանձագին կը խնդրէ պատուիրակութիւններ փութացնել Ալեքսանտրէթի կայարանը:

Աւելորդ է ըսել թէ Հայերն ալ կ'ընդունին եւ երեք հոգինոց պատուիրակութիւն մը կը ղրկեն:

Խօսելով այս երեւոյթի մասին, Անտիոքի Թուրքերէն թերթը՝ «Ենի Կիւն» մասնաւոր կարեւորութեամբ կը շեշտէր թէ ողջերթի եկած էին «իբր Թուրք (Ալէվի), Ցոյն, Հայ, Մարօնի եւ միւս համայնքներու ներկայացուցիչները զօր. Ասըմ Կիւնտուզի եւ խնդրեցին իրենց յարգանքն ու յարումը յայտնել Աթաթիւրքին»:

Թուրք թերթը, սակայն, պէտք կը տեսնէ այս մասնաւոր երեւոյթին ուրիշ մասնաւոր մէկ փուլը մատնանշել.

— «Զօրավարը մէկիկ մէկիկ սեղմեց իրեն ներկայացուածներուն ձեռքը եւ հարցուց անոնց որպիսութիւնը: ՄԱՍՆԱՒՈՐԱԲԱՐ հարցուց հայ համայնքին ներկայացուցչին որպիսութիւնը եւ ըսաւ.

—Մեր հայ եղբայրները ի՞նչպէս են: Իրենց աչքերը կը համբուրեմ...» («Ենի Կիւն,» 5 Ցուլիս 1938.):

X

Պարապ խօսք, անտարակոյս: Բայց բան մըն էր վերջ ի վերջոյ, զոնէ իբրեւ երեւոյթ: Ահա զօրավար մը, այն ալ Ընդհանուր սպայակոյտի Բ. նախագահը, այսինքն իրական նախագահը, որ «եղբայր» կ'անուանէ Հայերը եւ կը համբուրէ անոնց աչքը:

Եթէ ճիշդ է որ Անգարա Թուրք կը նկատէ Հայը եւ անկեղծօրէն կ'ուզէ սիրաշահիլ զայն ուժէ ձեւով, լեզու դանել անոր հետ, պէտք չէ՞ որ զինուորականի համբոյրի այս պատմութիւնը լայնօրէն արձագանգ գտնէր Թուրք մամուլին մէջ եւ մանաւանդ մեկնաբանուէր, նիւթ դառնար նոր խմբագրականներու: Օրինակ, պէտք չէ՞ որ Եունուս Նատին ելլէր եւ յոխորտանքով գրէր.

— Ամիս մը առաջ ըսի թէ Աթաթիւրք Հայերը կը նկատէ ողջագուրուելիք եղբայրներ, ուր ալ գտնուին անոնք: Ամիս մը յետոյ, ահա խօսքէն գործի կ'անցնինք, Հայերուն աչքը համբուրելով զօրավարի մը միջոցաւ, որ կը ներկայացնէ ամբողջ թուրք բանակը, այսինքն Թուրք ամէնէն անկեղծ, տղամարդ ու ազնուական դասը: Կը տեսնէ՞ք, Հայեր, որքա՛ն անկեղծ ենք մենք: Հետեւաբար հեռացէք ֆօմիթէնի Դաշնակներէն եւ մեզի եկէք: Ծուտով կը բանանք դուռները եւ գործնապէս կը համբուրենք, փոխանակ այսպէս օդային համբոյրներ փոխանակելու...

X

Մինչդեռ ի՞նչ տեսանք: Կիսապաշտօնական Անատօլու գործակալութեան թղթակիցը որ շուքի նման հետեւեցաւ զօր. Ասըմի եւ անտարակոյս աւելի լաւ լսեց անոր խօսքերը եւ համբոյրներու «շափոշափ»ը, էջերով բան ղրկեց Պոլսոյ եւ Անգարայի թերթերուն, ԲԱՅՑ ՊԱՊԱՆՁՈՒՄՆ ՋԱՔԱՐԻԱՅԻ ՊԱՀԵՑ, ԵՐԲ ԿԱՐԳԸ ԵԿԱՒ «ՀԱՄԲՈՅՐ»Ի ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ:

Ո՛չ մէկ խօսք, ոչ իսկ պարզ ակնարկութիւն մը, հակառակ անոր որ տասը անգամ առիթ կը ներկայանայ: Օրինակ, գործակալութեան թղթակիցը տեղ մը կ'ըսէ. «միւս տարրերն ալ կը մասնակցէին հանդիսութեանց»: Եւ վերջակէտ:

Ինչո՞ւ այս խորհրդաւոր լռութիւնը: Ինչո՞ւ Անատօլու գործակալութեան ականջալուր թղթակիցը խնամով ծածկեց «համբոյր»ի պատմութիւնը:

Աւելին կայ: Ջուկի նման համր մնաց նաեւ «Ճումհուրիէթ»ի խմբագրապետը, կ'երեւի արդարացնելու համար իր ձկնային անունը— Եունուս (տեսակ մը ձուկ): Համր մնաց, հակառակ աչքին տակ ունենալուն «Ենի Կիւն»ը, որմէ շարունակ արտատպում կ'ընէ:

Լուռ մնացին նաեւ Թուրքերէն միւս թերթերը, կարծես հետեւելով կարգախօսի մը: Արդարեւ, համաձայն [illegible] զրոյցներու, Անգարայէն հրահանգ տրուած էր չգրել զօր. Ասըմի «համբոյր»ի մասին:

Այսպէս է որ, Պոլսոյ «Արեւելք»ը գրեթէ նոյնութեամբ արտատպեց «Զարթօնք»ի մէկ թղթակցութիւնը, բայց խնամով ջնջեց այն հատուածը որ կը վերաբերէր «համբոյր»ի պատմութեան...

Կը կրկնեմ: Եթէ Անգարա իսկապէս փափաքող է հայ եւ Թուրք մերձեցման, պէտք չէ՞ որ օգտագործէր հոգեբանական առիթը եւ լայն մեկնութիւններ կատարել տար իր թերթերուն: Եւ երբ ընդհակառակն կը հրամայէ խօսքն անգամ չընել, կը նշանակէ թէ չունի նման փափաք մը, եւ Մուհիտտին Պիրկէններու հետ Հայը կը նկատէ զանցառելի տարր մը, որուն կարելի է գթալ, բայց ոչ բարեկամանալ:

Ձեմ գիտեր թէ այս բոլորը բաւական պիտի ըլլա՞ն բանալ տալու մեր աչքը եւ մեզ հեռու պահելու վտանգաւոր պատրանքներէ: Ներկայ Թուրքը հինը չէ, այլ այնքան գոռոզ ու ինքնավստահ դարձած, որ ինքզինքը ցերադաս կը նկատէ բոլոր ազգերէն, անգամ Անգլիայէն կամ Գերմանիայէն:

Արդ, այս ամբարտաւանութեամբ տոգորուած մէկը չէ որ արժէք պիտի տայ հայկական բեկորներուն: Իսկ Հայաստանի մասին խօսք չի կրնար ըլլալ ու երբ Ռուսիան կ'անտեսեն, մեր մանրանկար հայրենիքը չէ որ հաշուի պիտի առնեն: «Անոր պայմանները ծանօթ են», ինչպէս դիտել կուտայ «Թան»ի նախկին խմբագրապետը:

Ինչ որ հիմա կ'ընէ Անգարա, միայն եւ միայն Սանճաքի տագնապին համար է: Ապա թէ ոչ բնաւ նպատակ չունի վերաքննելու իր դիրքը Հայերուն հանդէպ: Այդ հաշիւը փակուած կը համարի...

Այս է իրականութիւնը, զոր պէտք է տեսնենք, որքան ալ տխուր ըլլայ:

ԴԷՏ

ՏՐՏՈՒՄ—ԱՆՈՒՇ ԵՐԱԶՆԵՐ

Պատերազմի նախօրեակը կ'ապրէինք...

Միտքը կարելի չէր ազատել օրուան հոգերէն:

Անկեղծ եղած պիտի չըլլայի՝ ապատ ձեւանալով այդ բոլորէն:

Բան մը կայ կարծես որ մատներդ կը սեղմէ գրչին վրայ որ մելանի ըըձակներ կը յօրինէ, մինչ միտքը կը ճեմէ արտուղի, մոռցուած ճամբաներէ:

Վաղուան պատերազմը թերեւս կըրճնամուտ նոր դուռ մը ըլլայ, կը խորհէի, ամէն անոնց համար որ՝ ուղղակի եւ գործնապէս պիտի չմասնակցին անոր:

Գուցէ բոլորս ալ համազգեստ հագնինք: Ո՞ր կատակախաղին համար. եւ ի՞նչ տարիներ պիտի հիւսուին մղձաւանջներուն առեն: Ճակատին ետին՝ ինչե՞ր պիտի բանի միտքը, երբ ժամանակը պիտի սահի, շատերուն համար, ինչպէս անասունի մը ժամանակը:

Տակաւին ականջիս մէջ են ձայներն երէկուան:— Մշակոյթը չի մեռնիր... Արուեստը անմահ է...— Այո՛, այո՛... բայց այն ատեն ինչո՞ւ չես կարդար նորէն գլուխ-գործոցները:

Ինչո՞ւ մահուան արհաւիրքը...:

Արուեստը չի մեռնիր, բայց արուեստագէտը մահկանացու է, կ'ըսես. կարելի չէ որ չզգայ մահուան հովէն:

Կրնա՞ս վերլուծել մտային վիճակը գրողի մը, որ ամէնուն մտադրաղումներէն դուրս նիւթի մը վրայ իր ուլունքները կը հիւսէ, առանց մտահոգուելու պատմութիւնով որ անդին կը գրուի կարմիր մելանով: Գիտեմ, կան այնպիսիներ որոնք բնաւ չեն մտահոգուիր ազգութեան ճակատագրով, բայց մանաւանդ այս օրերուն, երբ թերթը կը գոցեն ու ձայնասփիւռը կը բանան, ու հակադարձաբար, մինչեւ իրիկուն շարունակ, կը կարծե՞ս թէ հայ թերթն ալ չեն փնտռեր, լուր մուրալով, որոշ լուրեր, հայ լուրեր:

Խմբագիրը —եթէ պահանջ չզգար— իրաւունք ունի սակայն այդպիսիներուն մասին ալ մտածելու. անոնց համար աշխատելու, լուրերուն քովն ի վեր դնելով ազգային մշակոյթը՝ մեծասքանչին Թովչութիւնով, հայ մտածումին հրապոյրով, հայ արուեստին կախարդանքով:

Վաղը թնդանօթները կրնան գոռալ, մահ ղրկել ամենուրեք: Բայց թնդանօթներն ալ հոգի ունին. ու կը փչեն իրենց հոգին: Մենք երէկուան Հայերը չենք այլեւս: Իւրաքանչիւրը իր գործը ունի կատարելու որ կը ձուլուի համայնքի գործին մէջ, ուր պըղտիկ հաշիներն ու պատմութիւնները կ'անհետին:

Կրօնքներուն մէջ՝ կան օգնութեան եւ բարեգործութեան հաստատութեանց համար կուողները. կան ճըգնարաններու մէջ փակուելով տառապողին ծուլութեամբ աշխարհի բոլոր մեղքերը քաւողները:

Ի՞նչ պիտի ընենք դուն ու ես:

Ձեմ գիտեր: Գիտեմ միայն որ իմ գիտակցութիւնս ունիմ լոկ, իմ անօգուտ գիտակցութիւնս՝ դիտելու եւ մեկնելու անօգուտ գործս. ու կը վախնամ որ այդպէս ալ շարունակեմ:

Ապագայի ցուցափեղկին առջեւ կեցած՝ աչքերս մեր անմահներուն դէմքերը կ'ողեկոչեն: Ձէն ի ձեռին մեռնող հերոսներէն աւելի եւ մանաւանդ այն միւս անմահներուն՝ որոնք իբրեւ միակ զէնք իրենց Երազն ունեցան:

Նորէն կը դիտեմ գործերը մեր նահատակներուն որոնք գրադարաններու յարկերուն վրայ կը յաւերժանան: Մատներս երկիւղածօրէն կը պտտցնեմ այդ մարգարտաշէն ու փայլուն համբիշին հատիկներուն վրայ, արցունքներ՝ որոնք գոհարներու են փոխուեր: Բոլոր երիտասարդ կիներն ու այրերը ցեղին թող կարդան զանոնք, վերապրելու համար Երազը անոնց՝ որոնք իրենց օրերու մանեակին ծայրերը նահատակութեան կարմիր փականքով գոցեցին:

Իրենց վխտացող ծաղկափթթումին մէջ իսկ հնձուած այդ գրագէտներուն գործերը կը պատմեն մեզի անոնց Երազը՝ այն գեղեցիկ կեանքը զոր ուզեցին պարտադրել Հայուն կեանքին:

Մշուշի վարագոյրը զոր ձգուած է ամէն Հայու ներկայ կեանքին ու անցեալին միջեւ կ'արժէ որ մէկդի քաշենք ատեն ատեն, եթէ կ'ուզենք պատրանքի շողով մը նշուլել պահիկ մը գէթ անդոյն, անորոշ անհաստատութիւնը այս կեանքին — կեանք այս մրուրին:

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Երեւանի գիտութեանց ակադեմիան բացած է գրականութեան եւ լեզուի ուսումնարան մը, որ ունի երեք բաժին: Առաջին բաժինը նուիրուած է Հայոց գրականութեան, երկրորդը՝ ժողովրդական բանահիւսութեան եւ երրորդը՝ Հայոց լեզուի ուսումնասիրութեան:

Ուսումնարանը նպատակ ունի.

Ա.— Գրել Հայ գրականութեան պատմութիւնը մարքս-լէնինեան ակնոցով, հնագոյն շրջաններէն մինչեւ մեր օրերը: Պիտի պատրաստուին խմբագրութեան երկու ձեւեր,— համառօտ պատմութիւն Հայ գրականութեան, ընդարձակ պատմութիւն Հայ գրականութեան: Ուսումնարանին դերը պիտի ըլլայ ուսումնասիրել եւ ներկայացնել Հայ գրականութեան զարգացումը իր հիմնական հանգրուաններուն մէջ, բացատրել գրական ուղղութիւններու եւ դպրոցներու ըստեղծումը, Հայ գրականութեան կապը համաշխարհային գրականութեան հետ, միջազգային յառաջապահ գրականութիւններէն եւ մասնաւորաբար ռուսական գրականութենէն կրած ազդեցութիւնները եւ Հայ ժողովուրդին ինքնուրոյն դերը մշակոյթի եւ գրականութեան ստեղծումին մէջ: Վերջապէս Ուսումնարանը պիտի աշխատի քննել եւ լուսաբանել, սկսելով Ե. դարէն, Հայ գրողներու հօյակապ ժառանգութիւնը, ցոյց տալով թէ Հայ գրողները ինչպէս ծառայած են ժողովուրդին, ցոլացնելով անոր պայքարը եւ իտէալները:

Բ.— Պարզել Հայ ժողովուրդին հազարամեայ բանահիւսութիւնը մարքս-լէնինեան ակնոցով, ցոյց տալով Հայ ժողովուրդին ազատագրական եւ ընկերային պայքարին ցոլացումը այդ բանահիւսութեան մէջ:

Գ.— Պարզել խորհրդային իշխանութեան օրով սկսած լեզուական շինարարութեան հիմնական խնդիրները:

*** Երեւանի համալսարանի «գիտական աշխատողներէն» Հ. Ցարութիւնեան, «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ, այս առթիւ կը գրէ.

— Հայ ժողովուրդը մինչեւ այժմ չունի իր պատմութեան մարքսեան ուսումնասիրութիւնը: Ժողովուրդի թշնամիները ամէն կերպով աշխատած են աղաւաղել մեր տաղանդաւոր ժողովուրդին իսկական պատմութիւնը: Անոնք զանգուածներուն հրամցուցեր են Թագաւորներու եւ կալուածատէրերու կեանքը իբրեւ հայ ժողովուրդի պատմութիւն:

Գիտութեանց ակադեմիայի բացած պատմութեան եւ մշակոյթի ուսումնարանը այժմ իր հնգամեայ ծրագրով ձեռնարկած է յառաջիկայ տարիներուն տալ Հայ ժողովուրդին իսկական պատմութիւնը: Այս ուղղութեամբ առնուած են արդէն առաջին քայլերը:

Փրոֆ. Խ. Սամուէլեանի նախագահութեան տակ, գիտական յանձնախումբ մը կ'աշխատի խմբագրել Հայ ժողովուրդի պատմութեան դասագիրքը: Գալ տարուընէ սկսեալ, Ուսումնարանը պիտի հրատարակէ պատմագիտական շարք մը մենագրութիւններ, այդ շարքին մէջ՝ ամէնէն կարեւորն է Տիգրան Բ.ի պատմութիւնը, որ գործն է Փրոֆ. Մանանդեանի: պատմագիտութեան մասնագէտներու խումբ մը կ'ուսումնասիրէ «Հայ հասարակական մտքի պատմութիւնը» եւ «Հայ ժողովրդական բանահիւսութեան պատմութիւնը», հրատարակելի առանձին հատորով: Տարիներէ ի վեր կ'ուսումնասիրուին Վաղարշապատի մատենադարանին 24 հազար հայերէն հին ձեռագիրները եւ զանոնք սիսթեմաթիք կերպով հրատարակելու հարցը:

Ուսումնարանը երրորդ հնգամեակի ընթացքին պիտի հրատարակէ նաեւ ճարտարապետ Թորամանեանի «Հայ ճարտարապետութեան պատմութիւնը»:

Միւս կողմէ ամէն ջանք կը թափուի

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

(38)

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Մական խօսակցութիւնը միջամտեց եւ Ուիլը ցոյց տալով.

— Այդ մէկը որպէս պատանդ պահէ եւ զայն մինչեւ Զէյթուն բեր: Այն ատեն մնացեալները անոր պիտի հետեւին:

Գադիկ լուրջ կերպով անոր նայելով.

— Աս պիտի առնեմ, ըսաւ, ձեռքը յարգալից կերպով Մրնթիի թեզանիքին վրայ դնելով: Էֆէնտի, դուք Անգլիացի լորտ մըն էք: Ձեր կեանքն ու հանգստութիւնը գլխուս վրայ թող ըլլայ, բայց ազգիս սիրոյն համար պատանդի մը պէտք ունիմ: Դուք միւսներդ պիտի փնտռէք օրիորդ միսիոնարուհին, որուն ստիպողականութեանը համաձայն եմ: Եթէ այս պարոնը մօտս ունենամ, ըսաւ կրկին Մրնթիին դպչելով, պիտի պարտաւորուիք զինքը փնտռելու համար մեր քով գալ: Էֆէնտի, կ'ըմբռնէք որ ուխտուած եմ, չէ՞:

Մրնթին գլխովը հաստատական շարժում մը ըրաւ, լուրջ ժպիտով մը: Անոր աչքերուն մէջ կրակ մը կար, ինչպէս եւ այնպիսի բան մը զոր ըլ... նաւ տեսած չէի նախապէս:

— Այն ատեն ես ալ գնդապետ Սահիպին հետ կ'երթամ, յայտարարեց Բուսթէմ Խան: Այլապէս այդ գնչու կինը զայն կը սպաննէ:

— Աւելի լաւ է որ օրիորդին փնտռտուքին օգնես, Բուսթէմ Խան:

— Ոչ, գնդապետ սահիպ պահատուր. արիւնդ գլխուս վրայ թող ըլլայ. մինչեւ դժոխք եւ անկէ ալ անդին՝ եթէ պէտք ըլլայ, հետդ պիտի գամ:

— Տղաք, համաձա՞յն էք, հարցուց Մրնթի: Գադիկի որոշումին մասին չենք կրնար վիճիլ: Անոր գթութեանը յանձնուած ենք եւ ինքզինքնիս անոր տրամադրած:

— Պէտք է օրիորդ Վանտէրմէնը գտնենք, ըսաւ Ուիլ:

— Գթութեանս ենթարկուած չէք դուք էֆէնտի, բողոքեց Գադիկ, յայտնապէս յուզուած: Աւելի շատ դատողութեանս տրամադրութեան տակ կը գտնուիք: Ազգութեանս եւ պատուոյս սիրոյն է որ չեմ համարձակիր ձեզ կորսնցնել: Ինչպէս որ հօրթ մը կառքին մէջ դրուած ժամանակը կովը անոր պիտի հետեւի, այնպէս է նաեւ ձեր պարագան: Եթէ ձեռքերուս մէջ ունենամ ձեզմէ մէկը,— գլխաւորը, ազնուատոհմը, լորտը, Անգլիոյ Թագաւորին եղբօրորդին, (Մրնթիին ատրճանը անգիկի նման երթալով կը բարձրանար Գադիկի բերանին մէջ), մնացածներդ անշուշտ զայն փնտռելու պիտի ելլէք: Այսպէսով թէ պատիւս եւ թէ հայրենիքիս դատը պիտի շահին:

Մրնթին անոյշ ժպիտով մը պատասխանեց.

— Միեւնոյնն է Գադիկ, մի՛ յոգնիր այդ մասին: Քեզի հետ պիտի գամ: Բուսթէմ Խանն ալ ինծի հետ ըլլալ կը նախընտրէ:

Գադիկ կողմնակի կերպով բայց առանց խօսելու Բուսթէմ Խանին նայեցաւ:

— Այդ նպատակին համար մէկ պատանդը բաւական է: Թոյլ տուր վայրկեան մը ընկերներուս հետ խօսիմ:

Գադիկ գլուխը շարժեց եւ չորսս մէկ կողմ քաշուեցանք:

— Աս ի՞նչ յիմարութիւն է որ կ'ընես, հարցուց Ֆրէտ:

— Լաւ՛, Ֆրէտ: Ասկէց մէկ ժամ աւելի Գադիկին հետեւելու պէտք չունիք դուք: Մինակ իմ ներկայութիւնս կը բաւէ իրեն: Այդքանը միայն բոլոր գործնական նպատակներուն պիտի ծառայէ: Ձեր ընելիքը այն է որ գտնէք օրիորդ Վանտէրմէնը, եթէ կրնաք, եւ զայն կրկին Տարսոն վերադարձնէք: Հոն, Տարսոնի մէջ, հիւպատոսին օգնեցէք որ իշխանութիւններուն վրայ ճնշում ի գործ դնէ:

— Տղաք, գիժով էք դուք: Ուրկէց գտաք խմելիքը, բարկացաւ Ֆրէտ:

— Ըսել կ'ուզես որ աւելի յարմար կը նկատես որպէսզի լեռներուն մէջ փնտռենք այդ երիտասարդ կինը, եւ որպէս Գադիկին պոչը դէպի Զէյթո՞ւն քաշքշենք: Մինչ Տարսոն առ առաւելն երեք օրէն կրնանք հասնիլ ձիով: Գիտէք նմանապէս թէ Թուրքերը ծովեզերեայ ճամբաներուն վրայ ձեզ դպչելու չպիտի համարձակին:

— Եթէ հարցը ատոր գայ, օրիորդ Վանտէրմէնին առանձին եղած ատենն ալ պիտի չհամարձակին դպչիլ անոր:

— Այն ատեն զէնքը լեռներուն մէջ թողուցէք, ըսաւ Մրնթին ծաղրական կերպով: Գադիկ ըսաւ ինծի որ Կեսարիոյ կողմերէն հարիւրաւոր ձիաւոր Քիւրտեր այս կողմերը կուգան: Ըսաւ թէ քաղաքներու աւարառութեան համար թէեւ շատ ուշ պիտի մնան անոնք, բայց լեռներու ապաստակութեան մէջ վարպետ մասնագէտներ են: Ինչո՞ւ ուրեմն օրիորդ Վանտէրմէնը Քիւրտերու գթառատ սպասարկութեան չյանձնենք:

— Մարդ պիտի կարծէր թէ դուն եւ Գադիկը պահուած գանձերուն տեղը գիտէք: Եւ կամ չըլլայ որ խոստացած ըլլայ քեզ Զէյթունի դուքս հռչակել, հարցուց Ուիլ: Ճիշդ չէ ըրածդ, Մրնթի: Պէտք չէ այսպէս վարուիլ մեզ հետ:

— Աւելի լաւ կերպ մը ցոյց տուր այն ատեն:

Առաջարկութիւնը շատ տեղին էր, որովհետեւ մեզմէ ոչ մէկը կրնար ուրիշ միջոց մը ցուցնել: Ընդունելով որ Գադիկ իր ձիաւոր Զէյթունցիներէն քանի մը հոգի տրամադրէր մեզ, դարձեալ արկածալի գործողութեան մը համար շատ քիչ պիտի ըլլար այս թիւը: Անշուշտ որ կին մը չէինք կրնար անպաշտպան ձգել բլուրներուն վրայ, ենթակայ Քիւրտերուն շարունակական յափշտակութեան: Եթէ զինքը գտնէինք իսկ դժուար թէ զայն ապահով մինչեւ քաղաք հասցնէինք:

— Ժամանակը կ'անցնի, ըսաւ Գադիկ արոյրէ շողգամի նմանող ժամացոյց մը հանելով եւ ղարկը կանոնաւորելու համար շարժելով զայն:

— Իրականութիւնը այն է որ, ըսաւ Մրնթին մեզ մէկ կողմ տանելով, որովհետեւ Բուսթէմ Խան սկսած էր հարցաքէր դառնալ, Գադիկին Զէյթունի մասին սնուցած ակնկալութիւններուն շատ հաւատք չունիմ: Ճամբուն ամբողջ տեւողութեան խօսեցաւ ինծ այդ մասին եւ կարծեմ իր մարդոց հաւատարմութեանը շատ չի վստահիր: Աւելի կը հաւատայ այն բանին որ գիս որպէս պատանդ պահելով պիտի ստիպէ Թուրք կառավարութիւնը որպէսզի իր Ջարդարարները ետ կանչէ: Եթէ կրնաք գտնել այդ կինը բլուրներուն մէջ եւ ապահով զայն Տարսոն հասցնել, աւելի լաւ ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլաք Գադիկին եւ իմ փրկութիւնս ալ ապահոված: Ուրեմն աճապարեցէք եւ երթալ եւ դեսպանին օգնել:

(Շար.)

Օտար մարդը

[illegible]

քան անուրանալի է, որ չահուած վստակին նախաձեռնութիւնը Եւրոպա կը պարտի ամբողջովին մէկ մարդու, — վարչապետ Չէյմպըրլէնին : Ան էր որ ոտնակոխեց աւանդական կամ սովորական փափկանկատութիւնները, պատշաճութեան սահմանները ու կաշկանդումները մէկդի վանեց, եւ արագ արագ, իրարու ետեւէ, կեանքի կոչեց Պէրխթէսկատէնի, Կոտէսպէրկի, Միւնիխի խորհրդաժողովները այնքան արագ, որքան անմիջական էր պատերազմի վտանգը եւ որքան հրամայական էր խաղաղութեան յարձակողականը :

Չէյմպըրլէն յարձակեցաւ, խաղաղութիւնը դրոհ տուաւ պատերազմը նահանջեց :

Եւ ո՞վ է որ տակաւին կը համարձակի Թութակ ըլլալ ու կրկնել այն հինցած անհիմն տեսակէտը, թէ անհատը դեր չունի պատմութեան մէջ :

Ո՞ր համայնավարն է, որ Թութակի չափ խելք չունի տակաւին, տեսնելու թէ մարդիկ պատմութիւն կը կերտեն, ոչ թէ պատմական ուժերու պարզ խաղալիքներն են միայն :

Ահա չեխոսլովաք տագնապը : Փոխեցէք դերակատարներու անունները, Չէյմպըրլէնին տեղ աթոռի վրայ բազմեցուցէք ուրիշ մը — նուազ խաղաղասէր, եւ դուք պիտի տեսնէք, որ Եւրոպան այսօր պիտի ճարճատէր մեծ պատերազմի մը գեհենին մէջ :

Չէյմպըրլէն յաղթեց երկրագունդը հուր ու սուրի մատնել ուզող չար ուժերուն, ան յաղթեց պատերազմի Մոլոքին :

Ան գիտցաւ ըլլալ օրուան մարդը :

Այս տագնապէն ետք՝ պիտի ըսէի «անգլիասէր» եմ, եթէ երբեք խորապէս չխորշէի ամէն տեսակի… սէրերէն :

ԱՍԱՏՈՒՐ

[illegible]

գայեւ, Վ. Վահրամեան, Յովհ. Շիրազ, Արեւ Յարութիւնեան, Գ. Աղբալեան, Սիմակ Սահակեան, Վ. Կիրպոտին, Բ. Շիգանեան :

Յոբելեանը պիտի տօնուի գալ տարի Մայիս ամսուն, Երեւանի մէջ :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՊՈՌՏՕ, 1 Հոկտ.— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը հրապարակային հանդիսում մը կազմակերպած էր, Շրջ. վարչութեան ներկայացուցչուհի ընկերուհի Էլլէն Բիւզանդի այցելութենէն օգտուելով : Հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ 25 սեպտեմբեր, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ - Շահպազ» ակումբի մէջ : Ներկայ էր գաղութիս գիտակից հասարակութիւնը :

Ցերեկոյթը սկսաւ Կ. Խաչի քայլերգով, զոր խումբ մը խաչուհի - խաչականներ երգեցին, դաշնակի ընկերակցութեամբ Ա. Գ. Մեսումենցի : Ցեղոյ խօսք առնելով Տիկին Էլլէն Բիւզանդ պարզեց Կ. Խաչի կատարած աշխատանքները : Մասնաւորապէս ծանրացաւ նոր սերունդի Հայեցի դաստիարակութեան վրայ, յիշատակելով այն մասնաճիւղերը, որոնք արդէն իրենց սեփական դպրոցները ունին, իսկ չունեցող մասնաճիւղերն ալ բացի բարոյապէս օժանդակելէ, նիւթապէս կը նպաստեն դպրոցներուն, Շրջ. վարչ. գլխաւորութեամբ : (Այդպէս նաեւ Արարատ միութեան դպրոցը : Կ. Խաչը անկարներուն եւ հիւանդներուն ալ օգնութեան կը հասնի, հոգեպէս եւ նիւթապէս մխիթարելով : Տիկինը յատկապէս կանգ առաւ օդափոխութեան կայանի կատարած ծանր աշխատանքներուն վրայ, թուեց թէ ինչ դժուարին պայմաններու եւ զոհողութիւններու գնով մանուկներու օդափոխութեան կայանը նախանձելի վիճակի վրայ դրուած է : Կ. Խաչի մեր անձնազոհ քոյրերը մայրական համբերութեամբ եւ հոգածութեամբ կը հսկեն իւրաքանչիւր փոքրիկի բոլոր պէտքերուն՝ առողջութենէն սկսեալ մինչեւ հոգեպէս կազդուրուիլը : Ապա կոչ ուղղեց իգական սեռին որ անդամակցին Կ. Խաչին, որպէսզի աւելի հզօր թափով կուրծք տան այլասերման վտանգին եւ մասնաւորապէս ազգապահպանման գործին :

Այս հրաւէրին վրայ, ներկայ մեր քոյրերը բարի նախանձէ դրդուած, պատասխանեցին թէ իրենք ալ կ՚ուզեն մասնակից ըլլալ այն հսկայ կազմակերպութեան որ դաղթաշխարհի մէջ օգնութեան կը հասնի բոլորին, առանց դաւանանքի եւ սեռի խտրութեան : Մեր մասնաճիւղը որ վեց հոգիէ կը բաղկանար, կրկնապատկուեցաւ :

Մտերմիկ խօսակցութիւններու ատեն մեներգեց ճարտարապէտ - ելեկտրագէտ Պ. Վահէ Պողոսասարեան «Մի լար» եւ «Դուն էն գլխէն»ը, դաշնակի ընկերակցութեամբ Ա. Գ. Մեսումենցի, արտասանեց Պ. Ա. Թաշճեան «Ես իմ անուշ Հայաստանի» (Ե. Չարենց) : Թէեւ հաւաքոյթը փակուեցաւ ժամը 7ին, սակայն ներկաները իրարու երես կը նայէին, չուզելով հեռանալ սրահէն :

Խաչուհիները կազմակերպած էին սեղան մը ի պատիւ Շրջ. վարչութեան ներկայացուցիչին :

Հաւաքոյթէն կէս ժամ վերջ արդէն սեղաններու շուրջ հաւաքուած են : Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ա. Քէնտէրեան, որ բոլորին ալ առանձին առիթ տուաւ որ երկու խօսք ըսեն, արտասանեն, մեներգեն կամ պարեն : Բաժակներ պարպուեցան անձնուէր հայ կնոջ յարատեւ գործունէութեան համար : Սրահը կը թնդար ազգային եւ յեղափոխական երգերով : Ժամը 10 անց խաչուհիները ժողով ունեցան, քանի որ ընկերուհին պիտի մեկնէր առտուն կանուխ : Տիկին Բիւզանդ կարգ մը թելադրութիւններ ըրաւ վերջ չեշտեց թէ հայ մօրդերըշատ մեծ է, մասնաւորապէս մեր այս աստանդական վիճակին մէջ, թէ անհրաժեշտ է կազմակերպուած ասպարէզ նետուիլ, աւելի մեծ արդիւնք ստանալու համար : Ուրեմն լուիկ մնջիկ դէպի գործ :

Թղթակից

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՏԱՃԻԿՆԵՐԸ ՉԻՄԱՆԱՆ …

— . —

ԼԻՈՆ, 2 Հոկտ.— Տէր Խմբագիր.— Խումբ մը Հայ մսավաճառներ անցեալ ուրբաթ կը վերադառնային Լիոնի Սպանդանոցէն, երբ նոյն շէնքին մօտ սրճարանի մը առջեւ նստող օտարազգի մը կը սկսի խիստ անվայել եւ թրքավարի ակնարկութիւններ ընել անոնց հասցէին, որոնք, ըստ սովորութեան, հայերէն խօսակցելով, կը շարունակէին իրենց ճամբան : Յարգելի Հայ հայրենակիցները խկոյն կը յիշեցնեն նոյն օտարազգիին, թէ «պարոն, ձեր ըրածը ուղղակի կոշտաբար անվայել վարմունք մըն է : Ինչո՞ւ մեր լեզուն չխօսինք : Տարիներէ ի վեր մենք հոս կ՚աշխատինք մեր բոլոր պարտականութիւնները կատարելով խղճի մտօք, պատրաստ ամէն զոհողութիւններու, եւ ահա թէ ինչպէս կը գնահատէք դուք : Բարեբախտաբար շատ քիչ է թիւը անոնց՝ որոնք ձեզի պէս պիտի վարուէին» : Մեր չքնաղ օտարը, փոխանակ զինաթափ ըլլալու, ալ աւելի զարկ կուտայ իր նախատինքներուն, որոնց տակ չեն մնար ի հարկէ, մեր հայրենակիցները, որոնցմէ մին հարկ կը տեսնէ քաղաքավարօրէն յիշեցնել, թէ «իր հայրը այս երկրին համար մեռած է» : Տգէտը ինչ պատասխանէ, կը հաւնիք.— «… Հացի համար մեռած է…» : Հետզհետէ խռնուող բազմութիւնը դժբախտաբար կը ձայնակցի պինդգլուխ օտարին : Եւ մեր հայրենակիցները, կոտրած սրտով, խռոված խղճմտանքով, խոհեմութիւն կը համարին, առանց այլեւս երկարելու իրենց տեղը դառնալ, կատարեալ գիտակցութեամբ այս տխուր վիճակին, ուր մինչեւ իսկ մեղք ու յանցանք կը համարուի իրենց՝ հայրենի բարբառը գործածել… : Չէ՞ որ այս «մեղք»ին համար Թուրքերը սկսած են մինչեւ իսկ դանակոծել մեր հայրենակիցները Պոլիս, եւ մեր ազգութիւնը մոռցնել տալու համար կ՚աշխատին նողկալի միջոցներով նախ մեր լեզուն կարել մեր բերանին մէջէն : Չէ՞ որ նոյնը պիտի ընեն, այսօր վաղը ծանօթ երանելի Սանճաքին մէջ ալ : Առ այժմ մեզի կը մնայ բոլոր այս փորձերուն դէմ… ծունկ մը աղօթք աւելի ընել : Ամէն :

***

ՏԷՐ ԶՕՐԻ ազգային վարժարանի աշակերտներէն Վարուժան Տէր Գէորգեան եւ Սուրէն Սէխեան, երկուքն ալ 13 տարեկան, Եփրատ գետին մէջ լողնալու ատեն, գետամոյն եղած են :

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԵՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ…

(ԱՆԳԼԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Դ.

« ԻՄ ԺԱՄԱՎԱՃԱՌՈՒԹԻՒՆԸ »

Այն խոստումը, թէ գերման վարչապետը կը խորհէր անմիջապէս արշաւել Չեխոսլովաքիա, այնքան ուժեղ տպաւորութիւն գործեց իմ վրայ որ, ես հարց տուի իրեն թէ ինչո՞ւ ուրեմն այդքան տեղ ճամբորդել տուաւ ինծի, քանի որ ատով ես պարզապէս ժամավաճառ կ՚ըլլայի :

Ասոր պատասխանեց ան, թէ եթէ տեղն ու տեղը ես կրնամ վստահացնել իրեն թէ Մեծն Բրիտանիա կ՚ընդունի ինքնորոշման իրաւունքը, այն ատեն ինք յօժար է բանակցութեան ենթարկելու ինքնորոշումը գործադրելու եղանակները ու մանրամասնութիւնները, հակառակ պարագային եթէ ես իրեն ըսէի թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար քննութեան առնել այդպիսի սկզբունք մը, ինք պիտի պատասխանէր թէ այլեւս աւելորդ է շարունակել մեր խօսակցութիւնները :

Անշուշտ ես ի վիճակի չէի տեղն ու տեղը այդպիսի ապահովութիւն տալու, բայց յանձն առի վերադառնալ անմիջապէս եւ խորհրդակցիլ պաշտօնակիցներուս հետ, եթէ ինք անմիջական զինուորական քայլեր առնելէ ետ կենար, մինչեւ որ ես ժամանակ ունենայի մեր կառավարութեան պատասխանը հաղորդելու :

Ան ապահովցուց ինծ, թէ զինուորական միջոցներ ձեռք չառնէր, պայմանով որ Չեխոսլովաքիոյ մէջ չպատահի բան մը, որ հարկադրէ զէնք միջամտելու : Այս հաւաստիացումը մինչեւ այսօր ալ մնաց ի զօրու :

Ես կասկած չունիմ,— իրերայաջորդ դէպքերու վրայ յետադարձ ակնարկ մը ձգելով—թէ միայն իմ այցելութիւնս էր, որ առաջքը առաւ արշաւանքի մը, որուն համար ամէն ինչ պատրաստուած էր : Ինծի համար պարզ էր, որ քանի որ գերման զինուորները դիրք գրաւած էին արդէն, ոչինչ եւ ոչ ոք կրնար առաջքը առնել արշաւանքի մը, եթէ Զուտէթեան Գերմաններուն չի տրուէր ինքնորոշման իրաւունք, եւ այս՝ արագ կերպով : Այս էր խաղաղ լուծման միակ յոյսը :

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Ցաջորդ օրը վերադարձայ Լոնտոն եւ նոյն իրիկունն ալ դահլիճը գումարուեցաւ : Ներկայ էր նաեւ լորտ Ըրնսիմէն, որ իմ խնդրանքովս նոյն օրը վերադարձած էր Փրակայէն :

Լորտ Ըրնսիմէն մեզի յայտնեց, թէ թէեւ իր կարծիքով բանակցութիւններու խզման պատասխանատուութիւնը կ՚իյնայ Զուտէթեան ծայրայեղներու վրայ, այսուհանդերձ, նկատի ունենալով սահմանային կռիւները Չեխոսլովաքիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ այն վայրերու մէջ, ուր Զուտէթեան Գերմանները մեծամասնութիւն կը կազմեն, անհրաժեշտ է անոնց անմիջապէս տալ ինքնորոշման իրաւունք :

Ան ըսաւ թէ հողային անջատումը անխուսափելի է եւ այս գործողութիւնը պէտք է կատարուի անյապաղ :

Խաղաղ կերպով փոխանցումի համար կարելի է կարգադրութիւններ ընել :

Այնուամենայնիւ Չեխոսլովաքիոյ ուրիշ վայրերու եւ այս շրջանին մէջ իսկ տակաւին պիտի մնան բազմաթիւ Գերմաններ ու Չեխեր, որոնք կողք կողքի պիտի ապրին, ուստի, լորտ Ըրնսիմէնի կարծիքով, պէտք էր գտնել տեղական ինքնավարութեան ձեւ մը՝ չորրորդ ծրագրի մասնաւոր հիմունքներով :

Ասոնցմէ զատ, կը մտածէր լորտ Ըրնսիմէն, Չեխոսլովաքիոյ ապահովութիւնն ու անձեռնմխելիութիւնը հնարաւոր պիտի ըլլայ պահպանել միայն այն պարագային, երբ իր ներքին ու արտաքին քաղաքականութիւնը այնպէս վարուի, որ ան ապրի խաղաղ իր դրացիներուն հետ :

Ասոր համար ալ, ըստ լորտ Ըրնսիմէնի, ան պէտք է դառնայ չէզոք ինչպէս Զուիցերիան : Ասիկա կը նշանակէ՝ ապահովութիւն ստանալ Չեխոսլովաքիայէն, որ պիտի չյարձակի իր դրացիներուն վրայ եւ միեւնոյն ատեն մեծ պետութիւններու կողմէ ապահովել զայն, որ յարձակման ենթակայ պիտի չդառնայ :

Լորտ Ըրնսիմէն յանձնարարեց, որ իր ջատագոված քաղաքականութիւնը իրագործելու համար անհրաժեշտ պիտի ըլլայ կազմել միջազգային յանձնաժողով մը, որ ճշդէ Գերմանիոյ փոխանցուելիք շրջանի սահմանները եւ հսկէ գործադրութեան վրայ ու եւ է համաձայնութեան, որ պիտի կայացուի :

ՄԻԱԿ ԵԼՔԸ

Լորտ Ըրնսիմէն առաջարկեց նաեւ կազմել միջազգային զինուորական ուժ մը, որ պահպանէ կարգն ու կանոնը փոխանցելի շրջաններուն մէջ, որպէսզի չեխոսլովաք զօրքն ու ոստիկանութիւնը քաշուին կարելի եղածին չափ շուտով :

Բնականաբար, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը անհրաժեշտ տեսաւ խորհրդակցիլ Ֆրանսական կառավարութեան հետ Հէր Հիթլէրին պատասխանելէ առաջ, ուստի Պ. Պ. Տալատիէ ու Պոնէ հրաւիրուեցան օգտուելով գալ Լոնտոն եւ խորհրդակցիլ անգլիական նախարարներուն հետ սեպտեմբեր 18ին (վարչապետը այս առթիւ կարդաց հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը, ուր ըսուած էր թէ անգլիական ու ֆրանսական կառավարութիւնները կատարեալ համաձայնութիւն կայացուցին) :

Այս խօսակցութեանց ընթացքին երկու կառավարութիւններու ներկայացուցիչները առաջնորդուեցան այն բաղձանքով, որ վէճին այնպիսի լուծում մը գտնեն որ համեւրոպական պատերազմի տեղի չտայ, եւ մանաւանդ գտնեն այնպիսի լուծում մը, որ չիպարկադրէ Ֆրանսան ինքնաբերաբար ռազմական գործողութեանց ձեռնամուխ ըլլալու՝ դաշնագրային յանձնառութիւնէ մղուած :

Համաձայնութիւն գոյացաւ, որ այս նպատակներուն հասնելու միակ միջոցն էր ընդունիլ ինքնորոշումը, հետեւաբար Փրակայի անգլիական ու ֆրանսական դեսպաններուն հրահանգ տրուեցաւ յայտնելու չեխոսլովաքական կառավարութեան, թէ այսուհետեւ Չեխոսլովաքիոյ սահմաններուն մէջ կարելի չէ շարունակել պահպանումը այն շրջաններուն, ուր Զուտէթեան Գերմաններ կը բնակին, առանց վտանգելու նոյնինքն Չեխոսլովաքիոյ եւ համեւրոպական խաղաղութեան շահերը :

ԴԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ԵՐԱՇԽԻՔԸ

Ուստի առաջարկուեցաւ չեխոսլովաք կառավարութեան անյապաղ ուղղակի Գերմանիոյ յանձնել այն բոլոր շրջանները, ուր 50 առ հարիւրէն աւելի Զուտէթեան Գերմաններ կը բնակին : Միջազգային մարմին մը պէտք էր կազմել ճշդորոշելու նոր սահմանագլուխը եւ կամ հսկելու բնակչութեանց փոխանակութեան վրայ՝ ըստ ազգութեանց սկզբունքին :

Չեխոսլովաք կառավարութեան յայտնուեցաւ, որ իր ապագայ պաշտպանութիւնը ապահովելու համար, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը պատրաստ է, Եւրոպայի խաղաղեցման գործին իր բաժինը բերելու նպատակով, մասնակցիլ միջազգային երաշխաւորութեան մը, որ պիտի տրուի Չեխոսլովաքիոյ՝ պաշտպանելու անոր նոր սահմանները անիրաւ յարձակման մը դէմ :

Այսպիսի երաշխաւորութիւն մը պիտի ապահովէր Չեխոսլովաքիոյ անկախութիւնը, քանի որ կեանքի պիտի կոչէր ընդհանուր ապահովութիւն մը անիրաւ յարձակումներու դէմ փոխարէն այն դաշնագիրներուն — Ֆրանսայի եւ Խորհրդային Ռուսիոյ հետ — որոնք զինուորական փոխադարձ յանձնառութիւններ կը պարտադրէին :

Այսպիսի լուծում մը առաջարկելով չեխոսլովաք կառավարութեան, Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները ի մտի ունէին այն համոզումը, թէ թերեւս չեխոսլովաք կառավարութիւնը նախընտրէ լուծել վէճը խնդրոյ առարկայ հողամասերը ուղղակի յանձնելով Գերմանիոյ, փոխանակ դիմելու հանրաքուէի, որ կրնար նոր դժուարութիւններու դուռ բանալ Չեխոսլովաքիոյ բաղկացուցիչ միւս ազգութիւններուն եւս ախորժակը բանալով :

[illegible] ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

[illegible]

մի էին յանդեր… :

Սաստկացաւ կռիւը : Ու պատերազմիկ այծերուն հետ՝ միամտօրէն արգիլուած գօտին մտած ոչխար մըն ալ՝ տեսայ որ ժայռէ մը վար գլորեցան :

Փակայ հաստկեկ դաւազանիս : Եավուզն ալ կը հետեւէր ինծի՝ հաշտաբար դատաւորի դերս դիւրացնելու համար :

Պատերազմիկ այծերը նորէն ժայռերը թռան :

Կռուի դաշտին վրայ՝ միակ, չէզոք ոչխարը կը մնար փռուած : Ելլելու, ճամբան շարունակելու յուսահատ՝ ճիգերն անոր՝ կը լքէին զինքը սակայն : Չէր կրնար, ելլելու փորձ անգամ չէր ըներ ան այլեւս :

Ջօրաւորները խաղէն պրծած՝ անեղը, տկարը, միշտ զոհուելու ենթակայ՝ ոտքերը կոտրուած, գետին էր մնացած :

Կանոն յաւիտենակա՛ն… :

Օգնեցի : Շփեցի : Ճար չկար : Մատաղ գիրուկ ոչխար մը պիտի մեռնէր : Օ՛, ի՞նչ ըսի, սատկէր պիտի : Ի՞նչ ըսէի պիտի ես ապլայիս, աղայիս :

Պէտք չէր երկար վարանիլ :

Քաշեցի կապերը աբեխներուս : Վիրաւորին ոտքերուն հանդոյց մը ձգեցի, ու… Ցանուն հօ՛ր, կտրեցի վիզը ոչխարին :

Ջերկնցնեմ :

Արեւը մտաւ մարը :

Մորթուած ոչխարը ուսիս զարկած, արիւն քրտինք տուն հասնելով ուզեցի պատմել եղելութիւնը ապլայիս :

Բերանս հազիւ թէ բացած՝

— Դո՞ւն, դո՞ւն մորթեցիր այդ ոչխարը… : Լռէ՛, լռէ՛, աչքերս չըտեսնա՛ն : Տա՛ր, քշէ՛, աղբանոց՝ շուներուն նետէ այդ հարամ միսը : Գնա կեավուր ես դուն : Ձես թլփատուած : Զուտուիր քու մորթած միսդ» պոռաց ապլաս, գարշանքի ծամածուռ մը դծելով՝ ծալք կապած վհուկի դէմքին :

Գազանաբարոյ մարդուկէ մը կուշտիս ստացած դաշոյնի հարուածին չափ մրկող՝ ուրիշ հարուած մը եւս կը ստանայի…

Բերան չկրցայ բանալ :

Եավուզին աչքերը լո՜յս : Հլու՝ կատարեցի հրամանը… :

Ընկերս թաշկինակը դոյն նետած ճակտին տարաւ՝ կարծես թէ հոն տպուած նուաստացումի արատ մը սրբել կ՚ուզէր կաթկթող պաղ քրտինքին հետ… :

Ջխանդարեցինք :

Շարունակեց ընկերս :

— Անցան օրեր, շաբաթներ : Հարսնիք կար մանչ զաւակ ունեցող տուներուն մէջ : Երկու Ապտալներ, տավուլ զուռնայով տունէ տուն շրջելով մանուկ կը թլփատէին :

Ութերորդ գործողութենէն վերջ, կարգը եկած էր ինծի : Գեղին հետաքրքիր լաճերը հիւրանոցին պատուհաններն էին խուժեր :

— Եկէ՛ք, եկէ՛ք տղաք, Շիւքրին ալ պիտի թլփատուի :

Ու ծալլապատիկ նստեցայ կապերտին վրայ : Աջ թեւիս երիտասարդ մը կախուած, ձախիս ալ ուրիշ մը, երրորդ մըն ալ ետիս ուսերուս կռթնած՝ շարժելու անկարող դարձուցած էին զիս :

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(5)

ԱՄԷՆԷՆ ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՇՐՋԱՆԸ

Պ. Տալատիէ պարզելով միւս ծանօթ իրողութիւնները, Չէյմպըլէն - Հիթլէր տեսակցութիւնը Կոտըսպէրկի մէջ, ինչպէս եւ չեխական կառավարութեան կատարած զոհողութիւնները, շարունակեց.

--- «Մինչ Մ. Նահանգներէն նախագահ Ռուզվէլթի մեծ, վեհոգի եւ բանաւոր ձայնը ստիպողական կոչ մը կ'ուղղէր խաղաղ լուծման համար, Պ. Չէյմպըլէն կատարելապէս համախորհուրդ՝ մեզի հետ, նոր զեկոյց մը կը հաղորդէր Պ. Հիթլէրի: Սեպտ. 27ին, իր խորհրդականը, Սըր Հորէյս Ուիլսըն, Լոնտոն կը վերադառնար Պերլինէն, տանելով Գերմանիոյ Առաջնորդին պատասխանը, որ շատ քիչ տեղ եւ ժամանակ կը ձգէր բանակցութեան մը համար: Պ. Չէյմպըլէն ինք յայտարարեց թէ Գերմանիոյ վարչապետը ազդարարած էր բրիտանական բանբերին թէ վճռած է գործի անցնիլ յաջորդ օրն իսկ, սեպտեմբեր 28ին, կէսօրէն վերջը ժամը 2ին: Միայն քանի մը ժամ կը մնար մեր առջեւ: Պ. Չէյմպըլէնի ձայնասփիւռ ճառը ի սփիւռս աշխարհի կը ծանուցանէր կացութեան ծանրութիւնը: Սեպտեմբեր 27 - 28ի գիշերը դիմեցինք Պերլինի մեր դեսպանին, որպէսզի անձնական ունկնդրութիւն մը խնդրէ Հիթլէրէն, իսկ Լոնտոնի դեսպանին ալ յանձնարարեցինք որ խնդրէ Անգլիոյ արտաքին նախարարէն՝ հրահանգներ տալ Հռոմի բրիտանական դեսպանին, որպէսզի Պ. Մուսոլինիէն խնդրէ ուժ տալ խորհրդաժողովի մը գումարման: Սեպտեմբեր 28ի առտուան ժամը 11.15ին Պերլինի մեր դեսպանը ունկնդրութեան ընդունուելով վարչապետ Հիթլէրի կողմէ, անոր կը ներկայացնէր ճշգրիտ եւ անմիջապէս գործադրելի առաջարկներ, յանուն Ֆրանսական կառավարութեան: Պ. Հիթլէր չմերժեց այս թելադրութիւնները եւ իրեն վերապահեց գրաւոր պատասխան մը տալ: Պ. Չէյմպըլէն ալ իր կողմէ վերագոյն ճիգ մը կը փորձէր, առաջարկելով Գերմանիոյ մէջ ժողովի հրաւիրել արեւմտեան չորս մեծ պետութեանց վարչապետները: Պ. Մուսոլինի կը ձայնակցէր այս առաջարկին, ուժգնօրէն եւ յաջողութեամբ: Ան կրցաւ ձեռք բերել վճռական արդիւնք մը,--- գերմանական զօրաշարժին յետաձգումը 24 ժամուան համար: Պ. Հիթլէր անմիջապէս հրաւէրներ ուղղեց Միւնիխի ժողովին համար: Ես ընդունեցայ հրաւէրը: Այլեւս ձեւակերպութիւններ կատարելու կամ հակառաջարկներ բանաձեւելու խնդիր չէր որ ունէինք, այլ խաղաղութիւնը փրկելու հարց: Շատեր արդէն վերջնապէս խորտակուած կը համարէին խաղաղութիւնը: Ես «այո» ըսի եւ երբեք չեմ զղջար: Ես կը նախընտրէի որ ներկայ ըլլային բոլոր պետութիւնները: Բայց հարկ էր շուտ շարժիլ. ամենաթեթեւ յապաղումը կրնար ճակատագրական ըլլալ: Պ. Հիթլէրի եւ Պ. Մուսոլինիի հետ սրտաբաց խօսակցութիւն մը աւելի արժէք չունէ՞ր քան բոլոր առաջարկները կամ գրաւոր վիճաբանութիւնները: Գիտէք Միւնիխի տեսակցութեան արդիւնքը: Մենք խուսափեցանք բանի ուժէն: Մենք խաղաղութեան հանրաքուէն կատարեցինք չորս երկիրներու մէջ: Չորս մայրաքաղաքներու ժողովուրդներուն կողմէ Պերլինի, Հռոմի, Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ չորս կառավարութեանց վարչապետներուն եղած ջերմ ընդունելութիւնը, իրենց երկիրներու քաղաքներէն եւ գիւղերէն բոլորին հասած անհամար վկայութիւնները աչքի առջեւ ունենալով, ի՞նչպէս կարելի է մէկ վայրկեան իսկ կասկածի տակ դնել մարդոց անհուն սփոփանքը եւ խաղաղասիրութիւնը: Միեւնոյն ատեն մարդկային յաղթանակ մըն է այս, քանի որ Միւնիխի համաձայնութիւնը, շնորհիւ փոխադարձ զիջումներու եւ բոլորին բարեկամեցողութեան, առոյգ յառաջդիմութիւն մը կը կազմէ Կոտըսպէրկի յուշագրին վրայ»:

Վարչապետը ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ յիշելով, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը մաքէն չանցըներ նոր բարեկամութիւններ հաստատել հիներուն տեղ: «Ի սէր խաղաղութեան, մենք կ'ուզենք նոր կամ նորոգուած բարեկամութիւններ աւելցնել հին եւ փորձուած բարեկամութեանց վրայ»:

Պ. Տալատիէ զեկուցումը վերջացուց համերաշխութեան կոչ մը ուղղելով, եւ շեշտելով թէ խաղաղութիւնը կրնան պահել միայն առողջ ելեւմուտքով մը եւ հաւասարակշռուած ելմտացոյցով: «Այժմ անհրաժեշտ է որ բոլոր Ֆրանսացիները իրենք զիրենք նկատեն տեւական զօրաշարժի մէջ, յանուն խաղաղութեան եւ հայրենիքի: Մենք խաղաղութիւնը չենք կրնար պահել եթէ վերջապէս ընդհանուր կարգադրութիւն մը չհաստատենք, եթէ Եւրոպան եւ աշխարհը չկազմակերպենք նոր սկզբունքներու վրայ, եթէ կեդր. Եւրոպայի մէջ պատերազմէն խուսափելէ վերջ, զայն չվանենք ուրիշ ամէն տեղէ ուր կը ճարակի դեռ: Կառավարութիւնը պէտք է միջոցներ ունենայ, գործելու համար: Մենք վճռած ենք ձեզմէ խնդրել այդ միջոցները: Ձեզի կ'իյնայ տրամադրել այդ միջոցները կամ մերժել: Բայց գիտցէք որ ձեր որոշումներէն կախում ունի ազգին շահը, մինչեւ անգամ կեանքը»:

*** Վարչապետին ճառը արժանացաւ ջերմ ծափերու: Համայնավար խմբակցութեան ներկայացուցիչը խօսք առնելով, «աւաղակութիւն» կոչեց Միւնիխի համաձայնութիւնը, եւ ըսաւ թէ կառավարութիւնը «սպաննեց ժողովուրդներու վստահութիւնը, որ կենսական տարրն է ժողովրդապետութեանց: Մի մոռնաք թէ զոհ մը ողջակիզուեցաւ եւ թէ զոհուեցաւ անոր համար որ բարեկամ էր Ֆրանսայի եւ կը հաւատար Ֆրանսական խօսքին»:

Համաձայնութեան դէմ խօսեցաւ նաեւ Թունդ ազգայնական մը, Քէրիլիս: Ընկերվարականներուն կողմէ յայտարարութիւն մը կարդաց Լէոն Պլում, ընդհանուր գաղափարներ յայտնելով եւ շեշտելով թէ հարկ է անյապաղ ձեռնարկել Եւրոպայի խաղաղութեան վերակառուցման:

Ֆրանսա դեսպան մը պիտի ղրկէ Հռոմ

Արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունելով Փարիզի իտալական դեսպանատան գործակատարը, խնդրեց հաղորդել իտալական կառավարութեան թէ Ֆրանսա որոշած է դեսպան մը նշանակել Հռոմի համար: Կը նշանակէ թէ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ յարաբերութիւններն ալ բարւոքման ճամբուն մէջ մտած են:

Թրքական քարը Սանճաքին մէջ

Դամասկոսէն Քրոնիկ թերթը կը գրէ.---

Սանճաքի իրական տէրն է Թուրքիոյ ներկայացուցիչ Ճէվատ Աչըգալըն: Ան է որ կը կառավարէ Սանճաքը, Էնգիւրիէն ստացած հրահանգներուն համաձայն:

Սանճաքի կառավարութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Հալքէվիի շուքը:

Միայն քէմալականներն են որ կը գրաւեն բոլոր կարեւոր պաշտօնները հարիւրէն հարիւր համեմատութեամբ: Զրոյցի մը համաձայն Թուրք կառավարութիւնը մէկ միլիոն ոսկիի օգնութիւն է

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻՒԷՌ ՌՈՒԱՆՏԻՒԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր, 7 Հոկտ., ժամը 8.30ին, ծանօթ ճաշարանին, նոյն օրակարգով:

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 7 Հոկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին Լավիստ սովորական տեղը: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, սովորական ճաշարանին: Կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 8 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ ընտրութիւն պատգամաւորի: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Ս. ԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Դուրեան» գրադարանը: Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Մշակութային օրուան
ՅԵՏԱՁԳՈՒՄԸ Է

Ստիպողական պատճառներով «Մշակոյթի Օր»ուան տօնակատարութիւնը՝ յետաձգուած է 30 Հոկտ., Կիրակի իրիկուան, Քօլէժէի սրահին մէջ: Յայտագիր եւ մանրամասնութիւն մօտ օրէն: Կը խնդրուի ՄԱՐՍԻԼԻԱՀԱՅ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ վերաջիշեալ թուականը:

յատկացուցած Սանճաքի:

*** Արաբական Դիւանը կը տեղեկացնէ թէ Թուրքիա որոշած է բազմաթիւ Թուրք ընտանիքներ հաստատել Սանճաքի մէջ: Իբրեւ սկզբնաւորութիւն Ռումանիոյ Թուրք գաղթականներէն 1500 հոգի պիտի փոխադրուին Սանճաք:

*** Սուրիոյ մարզպանութեան մէկ հրամանագիրը կ'արտօնէ երեք շարք դրոշմաթուղթ հրապարակ հանել Սանճաքին համար: Ասոնք սուրիական դրոշմաթուղթեր են որոնց վրայ պիտի տպուի Սանճաք ու Ալեքսանտրէթ վերտառութիւնը, Սանճաքի մէջ գործածուելու համար:

Թուրք գաղթականներու տեղաւորումը

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ վերջերս Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն եկած 3000 գաղթականներուն կէսը Թրակիա, կէսն ալ Զօրում, Նիյտէ եւ Եոզկատ տեղաւորուած են: Երկու նաւեր գաղթական կը փոխադրեն Գոսթանցայէն եւ Վառնայէն: Ռումանիայէն եկած գաղթականները Թրակիա, իսկ Պուլկարիայէն եկածներն ալ Անատոլու պիտի տեղաւորուին: Այս տարի Պուլկարիայէն եկած գաղթականներուն թիւը 8000ի, իսկ Ռումանիայէն եկածներունը 12,000ի պիտի հասնի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐԱՇԱՐԺԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ պահեստիներու աշխատավարձքի մասին խորհրդակցութիւն մը կատարելով, Ռուպէ - Թուրքուանի հիւսուածեղէնի հաստատութիւնը որոշեց օրական 40 ֆրանք վճարել, անոնց բացակայութեան շրջանին: Անոնք որ շաբաթական կը ստանային, պիտի ստանան ամբողջ շաբաթականը, Ընտանեկան նպաստներն ալ պիտի վճարուին: Աշխատանքի Դաշնակցութիւնն ալ որոշեց պահանջել կառավարութենէն որ.--- 1. Զօրաշարժի ենթարկուած բոլոր բանուորները, պաշտօնեաները եւ ամէն տեսակ աշխատաւորները անմիջապէս վերստանան այն գործերը զորս հարկադրուեցան ձգել զօրաշարժի պատճառով.--- 2. Բանուորները եւ գիւղացիները ստանան իրենց աշխատավարձքը եւ կրած կորուստները:

Աշխատանքի նախարարը պաշտօնական զեկոյցով մը կը յիշեցնէ նահանգապետներուն եւ աշխատանքի շրջանային քննիչներուն թէ՝ համաձայն 1921 յունիս 23ի օրէնքին, պարտաւոր են ապահովել դրօշի տակ առնուած զինուորներու աշխատանքը:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը, որ յետաձգուած էր, պիտի կատարուի հոկտեմբեր 14ին, Ռէնսի մէջ:

ՀԱԶԱՐ ԱՆԳԼԻԱՑԻ զինուորներ ճամբայ հանուեցան դէպի Չեխոսլովաքիա, հսկելու համար այն շրջաններուն վրայ, ուր պիտի կատարուի հանրաքուէն:

ԱՆԳԼԻՈՅ երեսփ. ժողովին մէջ վիճաբանութիւնները շարունակուեցան երեքշաբթի օր: Այս առթիւ խօսք առին երկու նախկին նախարարներ, Լոյտ Ճորճ եւ Չըրչիլ, զանազան քննադատութիւններ ուղղելով: Իսկ նախորդ վարչապետը, լորտ Պոլտուին, առաջին անգամ խօսելով իբրեւ անդամ Լորտերու ժողովին, ջերմապէս գնահատեց կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

ՀԻԹԼԷՐ ՔԱՐԼՍՊԱՏ ՄՏԱՒ խանդավառ ցոյցերու մէջ եւ կարճ բանախօսութեամբ մը պանծացուց շահուած յաղթանակը: Գերմանական զօրքը երէկ ալ շարունակեց նշանակուած հողերուն գրաւումը:

ՍԼՈՎԱՔՆԵՐՈՒ ինքնավարութեան կուսակցութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով չեխական կառավարութեան, պահանջեց Սլովաքիոյ ինքնօրինութեան պայմաններն ընդունիլ 24 ժամէն:--- Ռութէններն ալ ինքնավարութիւն կը պահանջեն: Չեխական դահլիճը վերակազմուեցաւ, երկու սլովաք եւ ռութէն նախարարներ առնելով: Մօտերս մասնաւոր նախարարութիւն մը պիտի հաստատուի Սլովաքիոյ համար:

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ կառավարութիւնը նոր ծանուցագիր մը ուղղեց Չեխոսլովաքիոյ, պահանջելով.--- 1. Անմիջապէս արձակել բոլոր քաղաքական յանցաւորները.--- 2. Արձակել բոլոր հունգար զինուորները.--- 3. Խառն ջոկատներ կազմել, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար հունգարական հողերուն մէջ.--- 4. Երկու սահմանամերձ քաղաքներ յանձնել Հունգարիոյ, իբրեւ խորհրդանշան գրաւման.---5. Բանակցութիւնները սկսիլ հոկտեմբեր 6ին (այսօր):

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ կը հեռագրեն թէ Պուլվառ Օտտոյի խուլի գործարանին պայթումին հետեւանքով, մինչեւ հիմա մեռած են 10 հոգի: Ուրիշ կարգ մը վիրաւորներու վիճակն ալ ծանր մտահոգութիւն կը պատճառէ:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼՈՒՌԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dezaesme — PARIS (13)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը, 8 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, իր դպրոցին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս: Կարեւոր օրակարգ: Ժողովէն վերջ Մասնաճիւղս պիտի զբաղի ձեռագործութեան գիշերային դասընթացքով: Ներկայ պիտի ըլլայ ձեւագիտութեան ուսուցչուհին:

ՎԱԼԱՆՍԻ Զ. Ո. Մ. Մարզականի առաջին ախոյենական մրցումը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 9 Հոկտ., Cheylardի մէջ: Փափաքողները կրնան առնել օթոքարը որ կը մեկնի Քաֆէ տը լ'Էսթի առջեւէն ժամը ճիշդ 12.30-ին:

ՓԱՐԻԶԻ Երաժշտասիրաց երկսեռ Միութեան «Կոմիտաս» երգչախումբի առաջին փորձը յառաջիկայ Ուրբաթ, 7 Հոկտ., երեկոյեան ժամը 9ին Salle Wacker, 69, Rue de Douai, Place Clichy, ղեկավարութեամբ Պ. Նշան Սերդոյեանի: Կը խնդրուի անդամ-անդամուհիներէն ինչպէս նաեւ համակիրներէն անպայման ներկայ ըլլալ այս անդրանիկ փորձին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կը փութամ խորին շնորհակալութիւններս յայտնել բոլոր անոնց որ հաճեցան իրենց վշտակցութիւնը յայտնել ողբացեալ կնոջս ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ ՍԻՐՈՒՇԻ մահուան առթիւ, անձամբ կամ գրաւոր, ինչպէս նաեւ իրենց բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնն ընծայողներուն, Մարսէյլէն, Թուլոնէն, Նիսէն, Տրակինեանէն, Էքսէն եւ Փարիզէն: Շնորհակալութիւն նաեւ Պ. Հ. Կ. Խաչին, «Վերածնունդ» ..., եւ «Վանի Թաղ. Խորհուրդին» ... բանդեան» սրահի վարչութեան: Նաեւ ... լուսութիւն որ չեմ կրնար զատ-զատ անունները արձանագրել բոլորին անհատ բարեկամներ. Միութիւն թէ անհատ բարեկամներ:
Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	118 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 7 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 7 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3854

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՉԱՓԱՒՈՐ

— Ի՞նչ ընէինք, մե՞նք ալ զօրաշարժ կատարէինք, այն սեւ օրերուն երբ անխուսափելի կը համարուէր պատերազմը, երբ 24 ժամ էր մնացած աշխարհասասան փոթորիկի մը պայթելուն :

Հարցումը կապ ունի այն տեսութեան հետ ուր կը պարզէինք, երէկ, մեր անկերպարան, անհոգ եւ անգլուխ ողբերգութիւնը՝ տագնապի ընթացքին :

— Եւ կամ նորէն կամաւորական գունդե՞ր կազմէինք, այս կամ այն ճակատը վազելու համար :

Հարցումներու ձեւն անգամ ոչ թէ միամտութիւն, այլ չարամտութիւն կը մատնէ, անգամ մը եւս ապացուցանելով թէ կորսնցուցեր ենք մեր վիճակին գիտակցութիւնը : Կամ գոնէ ետ գացեր ենք, բաղդատելով 1914ի հետ :

Խնդիրը շատ պարզ է : Փոթորիկ մը կը սպառնար բովանդակ Եւրոպայի, հետեւաբար եւ մեր գլխուն : Բարեբախտաբար կարճ տեւեց, եւ ամպերուն յաջորդեց արեւը :

Արդ, մեր ճակատագիրը յարդի շիւղէ մը կախուած էր, այդ օրերուն : Պատրաստ չէինք որ եւ է ճակատի վրայ : Եւ ժամանակը այնքան կարճ էր որ, կրնար անակնկալի բերել մեզ :

Չունէինք որ եւ է կեդրոնական իշխանութիւն : Ոչ ալ ծրագիր կամ ուղեգիծ : Ո՞րը պիտի ըլլար մեր ճամբան, եթէ փոթորիկը խելապէս պայթէր : Եւ ո՞վ պիտի վարէր ղեկը, չենք ըսեր բան մը շահելու, գոնէ ահաւոր նաւաբեկութեան մը վնասները նուազեցնելու համար :

Եւ այս կացութիւնը կը շարունակուի տարիներէ ի վեր : Ուզածիդ չափ խելք : Լեռնակուտակ ծրագիրներ, բաղձանքներ, առաջադրութիւններ : Ինչպէս եւ սաստանաթեւ ճախրանքներ,— «եթէ այսպէս ըլլայ, եթէ այնպէս ըլլայ » :

Իսկ իրրեւ իրականութիւն՝ պարզապէս անապատ, քանի մը տնակներով եւ ազազուն ծառերով :

Տակաւին քանի՞ տարի այսպէս, երբ ամէնքս ալ գիտենք որ խաղաղութիւնը փրկուեցաւ, բայց կասկածելի ախտանշանները երբեք չեն անհետացած : Թերեւս ալ բազմապատկուած եւ աւելի զօրաւորուած են :

Վկայ՝ օրուան հզօրները, որոնք իրենց խաղաղասիրական յաղթանակը փառաբանելով հանդերձ, միշտ կը յիշեցնեն չարաշուք ազդանշանը,— վերազինում : Բուն բառով՝ զինարշաւ :

Որո՞ւ համար գաղտնիք է թէ բոլոր տեսակի արշաւները ի վերջոյ կը յանգին ընդհարումներու, անզգուշութեան մը, կիրքի մը կամ արկածի մը հետեւանքով :

Արդ, երբ ուրիշները կը վերազինուին, վառօդ եւ կապ կ՚ամբարեն, կամ օդանաւ եւ մարտանաւ կը շինեն, մենք ո՞ր օրուան կը սպասենք, գոնէ մեր տունը կարգի դնելու համար :

Առանց փոթորիկի կամ պատերազմի ալ, այնպիսի հոգեր ունինք որ ղեկավարութեան եւ աշխատանքի կը սպասեն : Կը պահանջեն գլուխ եւ ուղեգիծ :

Ունի՞նք մէկն ու միւսը : Առանց կուսակցական կամ հատուածական խտրութեան, կրնա՞նք այսպէս շարունակել, ապաւինելով Աստուծոյ ողորմութեան կամ հրաշքի մը :

Թափառական Հրեան ունի կեդրոնական ղեկավարութիւն, այս երկրին մէջ,— Դաշնակցութիւն հրէական ընկերութեանց, որ իր հասարակութեան ձայնը կը ներկայացնէ որ եւ է առթիւ :

Տարագիր Ռուսերն ունին իրենց մասնաւոր կազմակերպութիւնները, որոնք ինչքան ալ բազմազան կամ հակամարտ ըլլան, գլուխ գլխի կուտան տագնապալի պարագաներու մէջ :

Միայն այս երկու օրինակները չէ՞ին կրնար որ եւ է բան սորվեցնել մեզի : Գոնէ սթափեցնել, քանի որ շատ աւելի եղերական է մեր կացութիւնը, այստեղ եւ ամէն տեղ :

Տեսէք , չկրցանք համազգային ուղեգիծ մը գտնել նոյն իսկ Ալեքսանդրէթի հարցին մէջ, ամէն հոգ ձգելով հոգեւոր իշխանութեան, աւելի ճիշդ՝ եպիսկոպոսի մը հայեցողութեան :

Ամբողջ ժողովուրդ մը սարսեցաւ իր հայրենի լեռներուն վրայ : Շատեր ձգեցին հեռացան : Միւսները չեն գիտեր,— մնա՞ն թէ հեռանան :

Մեր դի՞րքը : Մեր պա՞րտքը : Խեղճուկրակ հանգանակութիւն մը, եւ ուրիշ ոչինչ : Կամ թեր ու դէմ փոխասացութիւն, թերթէ թերթ :

Զանազան շրջանակներու մէջ կը յուզուի նորօրինակ հարց մը,— բարեկամութիւն Թուրքիոյ հետ :

Ո՞վ է պատասխանատուն այս ձախաւեր մարզանքին,— օրուան այս ժամուն : Ըլլայ իսկ պարզ լրագրական քննութիւն :

Անդին, Երեւան կը շարունակէ քար լռութիւն պահել, լռութեան դատապարտելով էջմիածինն ալ, որմէ հասած երկու կասկածելի նամակներ բաւական եղան հանդստացնելու հոգեպէս ազգայինները :

Եւ դեռ ուրիշ հոգեր, որոնք երբ սեղանի մը վրայ ամփոփուին, կրնան գլխու պտոյտ պատճառել :

Իսկ եթէ այս բոլորին հետ աչքի առջեւ բերենք նաեւ հիմնականը,— այն որ Հայկական Դատ կը կոչուի, մարդ իրապէս կ՚ապշի, տեսնելով համատարած թմրութիւնը :

Վերջապէս ո՞րն է այն հզօր ազդակը, որ պիտի կրնար խօսքերը գործի վերածել — ընդհանուր ղեկավարութիւն մը հաստատել, այսօրուան թէ վաղուան համար :

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊԷՆԷՇ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ԿԸ ՓՈԽԷ ԻՐ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Տոքթ. Պէնէշ, Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան նախագահը, հրաժարեցաւ հոկտեմբեր 5ին, իբրեւ հետեւանք նոր կացութեան :

Մինչ գերմանական բանակը հետզհետէ կը տեղաւորուէր փոխանցելի շրջաններուն մէջ, նախագահը նամակ մը գրեց վարչապետին, բացատրելով թէ ինք այլեւս խոչընդոտ մը կազմէ նոր կացութեան մէջ, «մանաւանդ միջազգային տեսակէտով եւ խաղաղութեան պահպանման համար » :

Նախագահին հրաժարումը ծանուցուեցաւ չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 7ին, ձայնասփիւռով : Տոքթ. Պէնէշ ընտրուած էր 1935 դեկտ. 18ին, յաջորդելով հանգուցեալ Մասարիքի : Պաշտօնավարութեան շրջանն էր եօթը տարի : Իր յաջորդը պէտք է ընտրուի յառաջիկայ 14 օրերու ընթացքին, երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին կողմէ :

Նախագահին հրաժարումէն առաջ, վարչապետը՝ Զօր. Սիրովի յայտարարութիւն մը կարդաց ձայնասփիւռին առջեւ, պարզելով կառավարութեան նոր ծրագիրը, «կեանքի եւ մահուան պայքարին մէջ» : Յայտարարութիւնը կ'ըսէ .

— «Այսօր նոր կեանք մը կը սկսինք : Այլեւս թոյլատրելի չեն սխալները : Վստահութիւնը պէտք է ըլլայ փոխադարձ, իսկ հաւասարութիւնը՝ բացարձակ » :

Կառավարութիւնը այս առթիւ կը յայտնէ թէ ինքնավարութիւն տրուած է Սլովաքներուն եւ Կարպաթեան Ռուսերուն (Ռութէններ) : Նոր պետութեան արտաքին քաղաքականութիւնը պիտի ըլլայ «բարեկամական մեր դրացիներուն հետ», գործադրելով Միւնիխի համաձայնութիւնը : Յետոյ զօրավարը կարդաց նախագահին հրաժարագիրը :

« ԱՆԱՐԴԱՐ ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ »

Տոքթ. Պէնէշ ինքն ալ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, մասնաւորապէս շեշտելով .

— « Պատերազմէն վերջը հաստատուած եւրոպական հաւասարակշռութեան ամբողջ դրութիւնը երթալով կը տկարանար քանի մը տարիէ ի վեր, իսկ վերջին երեք տարիներու ընթացքին հիմնովին փոխուեցաւ : Փոխուեցաւ ի վնաս մեզի եւ մեր բարեկամներուն : Չեխոսլովաք հանրապետութիւնը, համախորհուրդ իր բարեկամներուն հետ, տարիներով պարկեշտօրէն ջանաց ուժ տալ այդ դրութեան եւ ստիճանաբար բարեփոխել զայն, որովհետեւ այդպէս կը պահանջէր մեր շահը : Վերջին երեք տարիներու ընթացքին դէպքերը ընթացան անակնկալ արագութեամբ : Մենք լարեցինք մեր բոլոր ուժերը, երբ այս շրջափոխումը վերածուեցաւ ազգութեանց պայքարին : Մենք անկեղծօրէն փորձեցինք համաձայնիլ միւս ազգութեանց հետ, ծայրագոյն զիջումները կատարելով : Արտաքին ազդեցութիւններու և Եւրոպայի շրջափոխումին հետեւանքով, դէպքերը այնքան ծանրացան որ յանգեցան միջազգային ընդհարումի մը ուր ստիպուած էինք մեր սահմանները պաշտպանել զինու զօրութեամբ : Այսօր չեմ ուզեր ոչ վերլուծել , ոչ ալ քննադատել այդ դէպքերը : Ինձմէ մի սպասէք նաեւ մեղադրանքի որ եւ է խօսք ո եւ է մէկուն հասցէին : Օր մը պատմութիւնը պիտի դատէ այդ բոլորը եւ պիտի արձակէ իր արդար վճիռը : Պիտի ըսեմ միայն մէկ բան որ խորապէս կը խոցոտէ մեր բոլորին սիրտերը,— այն զոհողութիւնները որ մեզմէ պահանջուեցան այնքան ստիպողաբար, ոչ համեմատական են, ոչ ալ արդար : Ազգը պիտի չմոռնայ այս պարագան » :

Եզրակացութեան մէջ, որ հայրենասիրական կոչ մըն է, նախագահը կը յայտնէ թէ «ձեռք պիտի չքաշենք մեր հին բարեկամներէն եւ նոր բարեկամներ պիտի փնտռենք մեր շուրջը » :

*** Չեխոսլովաքիոյ դահլիճին վերակազմութեան առթիւ, արտաքին նախարար նշանակուեցաւ Հռոմի դեսպանը, Պ. Շվալքօվսքի, որ անմիջապէս տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին, Մուսոլինիի, ինչպէս եւ անգլիական եւ գերմանական դեսպաններուն հետ : Չեխական մամուլը գրեթէ ամբողջութեամբ անհրաժեշտ կը գտնէ արտաքին քաղաքականութեան փոփոխութիւնը : Կարգ մը թերթեր կը յանձնարարեն քաշուիլ Ազգերու Դաշնակցութենէն : Ուրիշներ կ'առաջարկեն համաձայնութիւն կնքել անմիջական դրացիներուն հետ, շեշտելով .— « Պէտք է ճշմարտութիւնը ըսել ժողովուրդին : Մենք այլեւս չենք կրնար պահել նախկին ուղղութիւնը : Մեր երկիրը տարիներով պէտք ունի խաղաղութեան : Պէտք է բարեկամական յարաբերութիւն մշակէ իր դրացիներուն հետ : Մինչեւ հիմա ուրիշներու խորհուրդները լսեցինք, այժմ հարկ է որ մենք մեզի ապաւինինք» :

*** Դահլիճին վերակազմութեան առթիւ, նախարարներուն թիւը կրճատուեցաւ : Մէկ մէկ նախարարներ նշանակուեցան Սլովաքներու եւ Ռութէններու գործերուն համար :

*** Չեխերուն համար հանգանակութիւն բացին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնները : Առաջինը 2000

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉԵ՛Ր, ԻՆՉԵ՛Ր ...

Երբեմ շաբաթ առաջ թերթ մը ստացայ Լիոնէն .— «Ակօս», օրկան «Ֆրանսայի շրջանի բողոքող Հօկեաններու կեդր. մարմինի» : Թուականը՝ 1938 Յուլիս 8 : Տպուած՝ Փարիզ :

Քանի մը օր վերջը՝ օրինակ մը եւս նոյն թիւէն : Այս անգամ՝ Մարսէյլէն :

Օրուան տագնապը թոյլ կուտա՞ր զբաղիլ Հօկերով եւ «Ակօս»ներով :

Հիմա որ չարը խափանուած է եւ օրուան վարիչները նոր խօսելով ըզբաղած են, նոր մըն ալ թող «Ակօս»ը եարէ :

Թերթը ամբողջովին յատկացուած է մերկացումներու : Չորս էջ լման ամբաստանութիւն՝ Հօկի Կեդր. վարչութեան դէմ, Ֆրանսայէն մինչեւ Երեւան :

Ինչպէս կ'երեւայ, «Ակօսական»ները արբազան դաշինք մը կնքեր են 1935 սեպտեմբեր 8ին, մասնակցութեամբ Փարիզի, Լիոնի եւ Մարսէյլի ներկայացուցիչներուն, պայքարելու համար կեդրոնական «կլիկ»ին դէմ (իրենց բառն է) :

Արդ, Երեւան պաշտօնապէս լուծած ըլլալով Հօկը, թող. մարմինն ալ «կուզայ անգամ մը եւս ինքզինքը լուծուած եւ իր օրկանը՝ «Ակօս»ը դադրած յայտարարել » :

Ուրեմն, յաղթանակը շահած ըլլալով, ուզած են վերջին հարուած մը տալ Հօկի գլխաւոր վարիչներուն :

Եւ ամէն յօդուածագիր կը պատմէ բանե՛ր, բանե՛ր որոնք ընդհանրապէս դատարաններու մէջ կը լսուին :

Այսպէս, Լիոնէն յօդուածագիր մը կ՚աղաղակէ .

— « Այո, ընկերներ, պորտաբոյծ Գր. Վարդանեանի եւ ներգաղթը տուծախի վերածող լիազօր «Հրէշտակ»ին՝ ժողովուրդի թշնամի անբարոյական Դանուշ Շահվերդեանի գործակից եւ մեղսակից Հօկի Ֆրանսայի Կեդր. վարչութիւնը սաելով, կեղծելով, սեւացնելով նման չտեսնուած քասի մը վերածեց մեր անմման կազմակերպութիւնը, որուն ի տես՝ Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը ուրիշ միջոց չգտաւ ու լուծեց զայն » :

Ուրիշ մը կը բացատրէ .

— « ... Իսկ մեր դէմ ունէինք փորձառու աւազակներու, կեղծաւորներու, ստախօսներու եւ զրպարտիչներու լայնօրէն կազմակերպուած ուժ» : (Ստորագծումը բնագրէն) :

Եւ այսպէս վերէն վար, բոլոր էջերուն վրայ :

Ճաշակեցէք հատուած մը եւս , — «Բաց նամակ լուծուած Հօկի ֆրանսահայ մասնային եւ խորհ. Հայաստանի բարեկամներուն», որ բռնած է գրեթէ մէկ էջ .

— « Պարոնայք գլխքայիններ, մի թէ անճիշդ վերագրո՞ւմ եղած է այն փաստը, որ Գր. Վարդանեան, իբրաքանչիւր անգամ արտասահման «արձակուրդ»ի գալուն, Հօկի մօտ կեդրոնացած զանազան ֆօնտերէ դոյացած գումարները առած է եւ այդ գումարներէն 12.000 հազար կորսնցուցած է, գիշեր մը, Տօվիլի խաղարանին մէջ , ի ներկայութեան Դր. Տէր Սիմոնեան լրտեսին եւ Գ. Թահմազեանի : Միթէ ֆլիֆային կեդր. վարչութեան մէջ գտնուող Փ.-երը, ժողովներէն վերջ բոքեր խաղալով, Գր. Վարդանեանէ զանազան գումարներ չե՞ն կորզած՝ ցեղծումին իրենց մասնակցութիւնը արդարացուցիչ կերպով բերած ըլլալու դիտաւորութեամբ :

Դեռ աւելին. ձեր խմբակին գլխաւոր ղեկավարը չէ՞ր որ, գիշեր մը , մէթրոյի առաջին կարգի վակոնի մը մէջ, ներկայացուց Վարդանեանը Ֆրանսուհիի մը՝ իբր Հայաստանի հանրապետութեան նախագահ, եւ, շարունակելով իր միջնորդի դերը, չփման մէջ դրաւ երկուքը՝ կնոջ ընելով շարաթական 500 — 1000 ֆր.ի վճարում մը ... :

Չենք խօսիր Պուլկարիա ուղարկուած միսիային 25.000 ֆրանքի չափազանցած ծախքի մասին : Այսքան ալ բաւ է : Հերքեցէք, ղեղծարարներ :»

Ի՞նչ կ'ըսես, եղբայր Մարկոս, լա՞ւ թէ խնդանք :

ՎԱՀԷ

ՇԵՐԱԿՈՅՏՆ ԱԼ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երեսփ. ժողովը գիշերային նիստի մը մէջ 78ի դէմ 331 ձայնով քուէարկեց կառավարութեան պահանջած լիազօրութիւնը, մինչեւ նոյեմբեր 15 : Ծերակոյտն ալ իր կարգին քննելով օրինագիծը, վաւերացուց զայն 2ի դէմ 280 ձայնով : Քսան հոգի ձեռնպահ մնացին :

Վարչապետ Պ. Տալատիէ այս առթիւ ճառեր խօսեցաւ երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին մէջ, բացատրելով լիազօրութեանց անհրաժեշտութիւնը, ելմտական եւ տնտեսական վերակազմութեան համար : Թէ վարչապետը եւ թէ ելմտական նախարարը շեշտեցին թէ նոր զոհողութիւններ պիտի պահանջուին, ելեւմուտքը հաւասարակշռելու եւ փրանքին գինը պահելու համար : Հսկողութիւն պիտի չհաստատուի դրամական փոխանակութեանց վրայ, ոչ ալ նոր արժեզրկում պիտի կատարուի, այլ դանձին պէտքերուն մէկ մասը պիտի ճարուի վերարժեւորելով Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստը, համաձայն փրանքի ներկայ արժէքին :

Վարչապետը կը սպառնար հրաժարիլ, եթէ մերժուէր լիազօրութիւնը :

Իր ճառերուն մէջ, վարչապետը նորէն խօսեցաւ Միւնիխի համաձայնութեան վրայ .

— « Այդ համաձայնութիւնը փրկեց Եւրոպայի խաղաղութիւնը : Անոր շնորհիւ անցուցինք մեծ վտանգ մը, բայց տակաւին բաց ծովը եկած չենք : Խաղաղութիւնը կը կառուցուի ժամէ ժամ, երբ կը գտնուինք այնքան խռովայոյզ աշխարհի մը մէջ : Ելմտական հաւասարակշռութիւնը էական մէկ տարրն է խաղաղութեան պահպանման : Երբ ժողովուրդի մը ելեւմուտքը խանգարուած է, իր արտաքին գործունէութիւնը կը ջլատուի ներքին տկարութիւններով : Ուստի, անոնք որ պատրաստ էին իրենց արիւնը տալու, պատասխանելով հայրենիքի կոչին, պէտք է պատրաստ ըլլան ընդունելու բոլորէն պահանջուած զոհողութիւնները, յանուն հայրենիքի փրկութեան » :

*** Բացառիկ օրէնքին քուէարկութենէն վերջ, խորհրդարանը նիստերը յետաձգեց մինչեւ նոյեմբեր :

ԼԻՈՆ, 5 հոկտեմբեր (Յառաջ.— Երեքշաբթի օրուան (13 հոկտեմբեր) «Յառաջ»ին մէջ Վալանսէն հաղորդուած այն լուրը թէ զինուորական տետրակ ունեցողները ազատ են ինքնութեան թուղթի տուրքէն, հոս ալ իր զօրու է : Բոլոր անոնք որ զինուորի տետրակ ունին, իրենց թուղթերը փախած ժամանակ թող ցոյց տան իրաւասու պաշտօնեային :

Աւելորդ է ըսել թէ այս կարգադրութենէն պիտի օգտուին շատ մը երիտասարդներ :

ԾՈՒՌ ՆՍՏԻՆՔ, ՇԻՏԱԿ ԽՕՍԻՆՔ

Առնէ մը ի վեր նոր հով մը կը փչէ հայկական հորիզոնին վրայ : Բարձր դիւանագիտութեան հով մը: Ռամկավարներէն՝ որոնց ցարդ միայն մենաշնորհն էր բարձր դիւանագիտութիւն վարելը՝ մինչեւ մէկ - երկու Դաշնակցական գրիչներ կ'ուզեն « Ջէյմպըլէն » խաղալ, առանց իրենց չորսդիննին նայելու :

Եղածը ի՞նչ է:

Աթէնքի « Վերածնունդ »ը, Պէյրութի եւ Հալէպի ռամկավար մամուլը (Զարթօնք եւ Եփրատ) մէջտեղ նետեց Թուրքիոյ հետ հասկացողութեան մը գալու գաղափարը, եւ Նիւ Եորք մամուլէն վարձատրուեցաւ, գովասանքներու տարափով մը: Աթէնքի « Նոր Օր »ն ալ յօդուած մը տպեց, իսկ « Ազդակ » փութաց շարք մը լուսաբանութիւններ հրատարակել, որպէսզի չխաբուին Թրքական խաղերէն:

Ամէն պարագայի մէջ, եղածը սխալ մըն է: Նախ որ այսպիսի կարեւոր հարց մը չի ծեծուիր հրապարակաւ, հասկցողին չհասկցողին առջեւ: Երկրորդ՝ դիւանագիտութիւնը հրապարակային մարզանք չէ:

Երբ այսպիսի խնդիրներ կը ծեծուին հրապարակաւ, տեղի տալով անպատասխանատու վիճաբանութեանց, բուն խնդիրը կը կորսնցնէ իր լրջութիւնը եւ կարեւորութիւնը:

Միւս կողմէ, այդ ձեւը մեր ժողովուրդին մէջ ալ յառաջ կը բերէ նահանջական հոգեբանութիւն մը, երբ մանաւանդ չունինք բարձրադոյն մարմին մը, վարելու համար այս ժողովուրդին քայլերը: Եւ յառաջ կուգան այլանդակութիւններ որոնք մեր շահէն աւելի կը ծառայեն դիմացինին շահուն :

Ուրեմն նախ քան Թուրքեւհայ մերձեցում մը քարոզելը, պէտք է գլուխ հանել ազգային միատարր մարմին մը. որ, քննէ, կշռէ եւ որոշումներ բանաձեւէ :

Ցորչափ չէ յաջողած այս բանը, վնասակար եւ վտանգաւոր է մամուլի սիւնակներէն խօսիլ այսպիսի նիւթերու մասին :

Մեր մէջ կայ հատուած մը որ չուզեր ազգային միութեան մը կազմութիւնը, ինչ որ պիտի արգիլէր պղտոր ջուրի ձկնորսութիւնը: Այդ հատուածը իր իսկ շահուն համար առաջ կը նետէ քաղաքական միտքեր, չփոթութիւն հանելու եւ ձախողեցնելու համար ազգային միութեան գաղափարը:

Սայլը եզներուն առջեւը չլծենք:

Նախ ազգային միութիւն, եւ ապա դիւանագիտութիւն :

Ազգային վերին մարմինին հրահանգներուն համաձայն միայն, կարելի կ'ըլլայ միտքերը պատրաստել մամուլի միջոցաւ:

Քանի մը խօսք ալ միամիտ առաջարկներու եւ պայմաններու մասին որոնք երեւցան կարգ մը թերթերու մէջ :

Ինչպէս վերը ըսի, «Ջէյմպըլէն» չխաղանք : Այդ մեծ մարդուն խաղաղութեան եւ համաձայնութեան ձեռնարկներուն ետին կար հսկայ կայսրութիւն մը իր ամբողջ ծանրութեամբը, եւ սակայն վարչապետը տեղի տուաւ Հիթլէրի առջեւ: Խեղճ Չեխոսլովաքիոյ թոյլ տրուեցաւ բերանը բանալ միայն «այո » ըսելու համար, այնպիսի կարգադրութիւններու որոնց նոյնիսկ ներկայ չէր :

Զօրաւորին եւ տկարին միջեւ եղած իրերահասկացողութեան եւ խաղաղութեան աւելի պայծառ ու խօսուն օրինակ եւ պատկեր չի կրնար գտնուիլ, քան ինչ որ տեսանք գերմանեւչեխ խաղաղութենէն եւ հասկացողութենէն :

Անշուշտ եթէ խնդիրը վերաբերէր Անգլիոյ կենսական շահերուն, Ջէյմպըլէնի ելոյթը պիտի չըլլար նոյնը: Իսկ համաձայնութեան եւ իրերահասկացողութեան արդիւնքը տարբեր պիտի ըլլար :

Զօրաւորին հետ տկարը չի կրնար անշահախնդիր եւ արդար հասկացողութեան գալ: Եղբերու անհաւասարութիւն կայ, ուրեմն արդիւնքի անհաւասարութիւն պիտի գոյանայ :

Թուրքիա եւ Հայերը, այսօր՝ այնպէս են ինչպէս Գերմանները եւ Չեխերը, նոյնիսկ շատ աւելի վատ : Մենք կառավարութիւն, պետութիւն չենք : Ի՞նչ ունինք Թուրքիոյ տալու ի փոխարէն հաշտութեան եւ համաձայնութեան: Որովհետեւ, վերջապէս համաձայնութիւնները կ'ըլլան փոխադարձ զիջումներու հիման վրայ:

1918ին երբ Թուրքիա ճանչցաւ հայկական անկախութիւնը, պարագաները տարբեր էին, կար հայ զինուոր, կար Բաքու հասնելու հեռանկարը, որոնք մղեցին Թուրքիան կարճ կապելու Հայոց հետ, առժամապէս ճանչնալով անոր անկախութիւնը առժամեայ : Թուրքեւգերման զինակցութեան յաղթութեան պարագային, այդ Հայաստանն ալ պիտի ջնջէին:

Այսպիսի պայմաններուն մէջ խօսակցութիւն փորձել Թուրքիոյ հետ՝ կը նշանակէ մեր անձնատուութեան պայմանները ստանալու երթալ :

Իբրեւ հարստութիւն մեզի մնացած են միայն մեր ազգութիւնը եւ մեր մշակոյթը: Իսկ ասոնք փոխանակելի, զիջելի եւ սակարկութեան մէջ դնելիք ապրանքներ չեն :

Թուրքիոյ նպատակն է վերջնապէս ձուլել հայութիւնը Թուրք զանգուածին մէջ: Եւ ասոր համար մեր միամիտներուն առջեւ կը նետէ միեւնոյն ցեղէն ըլլալու, արենակցութեան, եղբայրութեան խօսքեր :

Համալսարանի դասընկերներէս Թուրք մը, որուն հետ շատ ազնիւ բարեկամութիւն մը պահած էի, այս ամառ իր պաշտօնատեղին՝ օտար երկիր մը՝ գացած ատեն, եկաւ զիս տեսնելու:

Մեր « ալմա մաթէր »ի կալերը մեզ տարին հեռաւոր խօսակցութեանց մէջ: Ցեղային կալերու եւ արենակցութեան խնդիրն ալ եկաւ սեղանի վրայ: Եւ ծխաղներու ու գլանիկի ոլորտներու մէջէն կայծակի արագութեամբ անցաւ միտք մը, ամբողջ ծրագիր մը, դեռ մշուշին մէջ ... «Օր մը, ով գիտէ ինչ պատեհութեան մը մէջ, Թրքական պահանջ մը, Կովկասի Հայաստանի... «ցեղակից»ներուն Թուրքիոյ կցուելուն ...» :

Այն օրէն ի վեր երբ նշանաւոր խաղաղասէր մը ըսաւ թէ «մեծ կայսրութիւն մը չի կրնար իրար անցնիլ փոքր ժողովուրդի մը համար... անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ իրաւունքը ոյժինն է : Թող այս օղ ըլլայ մեր պոլիտիկոններու ականջին :

Ամէն բանէ առաջ հաստատենք ազգային միութիւն մը, ղեկավար մարմին մը, եւ ապա ճամբայ ելլենք :

ՊԵՐՃ

ՈՐՈՇԵՆՔ ՄԵՐ ԴԻՐՔԸ

Դէպքերը կանխել՝ իմաստուն քայլ մը առնել կը նշանակէ :

Աշխարհը մէկէ աւելի ճակատներու բաժնուած է: Մարդկութիւնը տնտեսական, ընկերային ու Փիզիքական խրամատներով հեռացած է իրարմէ եւ դիրք բռնած իրարու դէմ :

Հրաբուխը ժամանակաւոր դադար մը միայն ըրած է, կրկին կրակ առնելու, կրկին շուրջը լաւա նետելու համար:

Բարոյական սիւները խաղաղութեան՝ փլուզումէ փլուզում կ'առաջանորդուին, տեղի տալով բռնի ուժին:

Մթնոլորտը թունաւորուած է: Եւ դասական դարձած բառերն ու բանաձեւերը, դաշինքներն ու դաշնագիր արժեզրկուած են:

Ուժին կը կառչին բոլորը: Ուժը կ'իշխէ, ուժը ասպարէզ կը կարդայ բոլորին, ուժը կը սպառնայ ամէն կողմ անվարան եւ սանձարձակ:

Ժողովուրդներու եւ պետութիւններու նիւթական տարողութիւնը կը մաշի, կը հալի, կը փոշիանայ ռազմանիւթի յատկացուելով:

Մեզմէ իւրաքանչիւրը գիշերը գլուխը բարձին կը դնէ, առտուն ռումբերու համատարած սարսափէն արթնալու մտավախութեամբ:

Ահա այս իրական վիճակին առջեւ, մեծ ազգերը կը ճշդեն իրենց դիրքը իրենց պետական միջոցներով, պաշտօնական հրահանգներով եւ յայտարարութեամբ:

Բոլոր ազգերը թոհ ու բոհի մէջ են, իսկ միակը որ ցրուած աշխարհի չորս ծագերուն, անտէր ու անտիրական կը մնայ անտարբեր, կարծես ապրելով աշխարհէն հեռու, աստղերուն եւ մոլորակներուն մէջ, հայ ժողովուրդն է, որ ո՛չ դիրքը ճշդած է, ոչ ալ կը գրադի:

Դառն փորձերէ անցաւ մեր տարագիր սերունդը: Դեռ թարախոտ վէրքեր ունինք ապաքինման կարօտ : 1914ին բոլոր միւս ազգերը մեզ գտան անպատրաստ : Պատահականութիւնները առաջնորդեցին մեզ, անորոշութիւնը եւ անվճռականութիւնը ջախջախեցին մեր դիմադրական կորովը, եւ դէպքերէն քշուելու միամտութիւնը պատճառ եղաւ կորսնցնելու մեր կէսը:

Ոչ ոք գիտէր եւ կամ կը կասկածէր թէ մեր դաշնակիցները մինչեւ ռուսական յեղափոխութիւնը արդէն բաժան բաժան ըրած էին մեր հայրենիքը, որոշած մեր ճակատագիրը առանց մեզի բան մը հարցնելու: Ոչ ոք կրնար երեւակայել թէ յաղթականները պիտի պատռէին Սեվրի դաշնագիրը, տեղի տալով Իսմէթի մը սպառնալիքներուն առջեւ:

Վարչաձեւերը փոխուած կրնան ըլլալ, բայց պետական շահերն ու ձգտումները նոյնը կը մնան:

Սանձաքին փաստը դեռ թարմ է մեր յիշողութեան առջեւ:

Չեխոսլովաքիան փաստերուն մեծագոյնն է, ամէնէն չնդալիցը եւ անվճռելին: Եւ անշուշտ ոչ միակը:

Նոր քարտէսներ գծելու, սահմանները նեղցնելու եւ լայնցնելու մոլուցքը վարակած է պետական վարիչներու ուղեղը:

Անգլուխ էինք, անկազմակերպ ներքնապէս թէ արտաքնապէս, իրարմէ անտեղեակ, անհաղորդ, առանց որոշ ուղղութեան եւ ազգային դիմագծի եւ այդպէս ալ մնացինք, մեր եռեւը ձգելով միլիոնաւոր զոհեր, հայութեան չունեցէն զուրկ հայրենիք մը եւ դարձանք տարագիր:

Արտասահմանի մէջ հասակ նետեց սերունդ մը որ հազիւ կը լսէ հայերէնը, հազիւ կը գիտակցի իր ծագումին այսօր, եւ որուն հետ վաղը պիտի չկարենանք մեր լեզուով խօսիլ:

Այսօրուան մեր ներքին վիճակը դըժբախտ նոյնն է ինչպէս երէկ, երբ աշխարհը շինարարութեան մասին կը մտածէր կամ վառօդի հոտը բռնած էր ամէն կողմ՝ մէկ տարբերութեամբ՝ որ երէկ թիւ ունէինք, հաշուի կ'առնէին մեզ, իսկ այսօր մոռցած են մեզ:

Դեռ շատ ուշ չէ բարեբախտաբար : Պէտք է խելքի գալ եւ որոշել մեր դիրքը միահամուռ ներկայանալու համար աշխարհին առջեւ:

Ցաղթական կամ պարտուած բոլոր կողմերը պէտք է գիտնան թէ Հայը մէկ նպատակ, մէկ խօսք, մէկ բաղձանք ունի, Հայն ու հայ հայրենիքը տեսնել ազատ ու երջանիկ:

Այս տպաւորութիւնը ձգելու համար անհրաժեշտ է.—

— Ստեղծել համահայկական կեդրոնական պատասխանատու մարմին մը :

— Հրահանգել որ ամէն Հայ իր հիւրասիրուած երկրին մէջ ըլլայ օրինապահ եւ հաւատարիմ երկրին շահերուն:

— Իրաւունք չտալ ոեւէ մէկուն որ ինքնագլուխ հրապարակ նետուի, աջակցի այս կամ այն կողմին հայ ժողովուրդի անունով :

— Պահել մեր թիւը, մեր տնտեսական դիրքը մինչեւ վերջնական հաշուեյարդարի օրը:

—Ամէն տեղ մեր դիրքով ու վարչաձեւով շահիլ բոլոր կողմերուն համակրանքը, սիրելի դարձնել մեր ժողովուրդը բոլորին:

Եւ կարգ մը նման խնդիրներ, որոնց լուծումը ո՛չ թէ պէտք է տայ իւրաքանչիւր համայնք ինքնագլուխ, այլ կեդր. մարմնի միջոցաւ:

Այսպէս միայն կարելի է ներդաշնակել եւ բանաձեւել հայկական շահերը:

Օգտուինք մեր անցեալի սխալներէն, ճշդենք մեր դիրքը, եւ չձգենք որ օտարները կարեկցին մեզի եւ վճռեն մեր ճակատագիրը:

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՋՈՐՍ ՀԱՎԵՐԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՒ ՀԱՄԲՈՅՐ .—Մ. Նահանգներու Քոլոմպօ քաղաքի մէջ երէց Ալէքսիս Սէրիւ եկեղեցւոյ մէջ համբուրելը արգիլած է: Ան իր քարոզին մէջ ըսած է.—

« Ես հակառակ չեմ համբոյրի, բայց ուզողները կրնան դուրսը համբուրուիլ, եկեղեցին յարմար տեղ չէ համբոյրի »:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՎԱՐԱԳՈՅՐԻՆ ԵՏԵՒ

Շարժանկարի աշխարհին մէջ երեւցած յաջողութիւնները, որոնք մեզի հիացում կը պատճառեն, չեն այնպէս, ինչպէս որ կ'երեւան դուրսէն :

Ցիշեմ քանի մը պարագաներ, օգտուելով տեղական թերթէ մը:

Անգլիական ստուդիոներու մէջ, ժապաւէն մը կը պատրաստուի միջին հաշուով հինգ ամիսէն: Հօլիւուտի մէջ արուեստագէտները երեք-չորս ամիս կը սպառեն, մինչդեռ Ֆրանսայի մէջ 25էն 30 օր: Այս արագութեան մէջ կը գտնուին ամէն յատկութեան եւ թերութեան պատճառները: Եթէ Ֆրանսա կարենայ շատ կարճ ժամանակի մէջ պատրաստել իր ֆիլմերը, անոնք առհասարակ քիչ մը հապճեպ աշխատութեան երեւոյթը կ'առնեն :

Շարժանկարը ենթակայ է տրամադիկ արուեստի անտուղութեան եւ կ'ենթարկուի արտադրողներու ճաշակին:

Ո՞վ է արտադրողը: Մարդ մը որ դերասանին շուրջը կը հաւաքէ կարող մասնագէտները: Եթէ ինքը դրամ ունի, գործը յաջող կ'ընթանայ, եթէ չունի, ամէն միջոցներով կը փնտռէ զայն: Եթէ չգտնէ, կը չհաշուրդուէ իր աշխատակիցներուն մէկ մասը, եւ մուրհակներ չրջաբերութեան կը դնէ :

Ամէն աշխատակից արժանի կ'ըլլայ սինեմայի աստղին փառքին: Բեմադիրը շրջապատուած իր աշխատակիցներով, կը բացատրէ երիտասարդ աստղին թէ ինչպէս շնորհալի կերպով խաղալու է դերը, կրկնելով քանի մը անգամներ: Եւ այն տեսարաներ որ պիտի տեւէ հազիւ վեց երկվայրկեան, կը պահանջէ մէկ ժամուան աշխատանք եւ կ'արժէ հազար ֆրանք իր աշխատանոցին:

Կը տեսնենք որ դերասան մը կրնայ իր անունը խոշոր գիրերով արձանագրել տալ յայտագրին վրայ, ըլլալով հանդերձ շատ պարզ դերակատարը այն մեծ դերասանին որուն դէմքը կը մնայ անծանօթ ժողովուրդին եւ շատ անգամ իր աշակերտին քառորդ վարձատրութիւնն իսկ չստանար :

Զմոռնանք նոյնպէս այն փայլուն յաջողութիւնը զոր աստղը կ'ունենայ շնորհիւ ելեկտրագէտին եւ մեքենավարին: Մէկը կրնայ պարզ մազի մը շուրջը ստեղծել երազային լուսապսակ մը: Միւսը կ'առնէ նկարը այնպէս որ մեծ քիթը բնական չափ ստանայ եւ քաշէ նկարը այն ժամանակ, երբ աստղը ամենափայլուն արտայայտութիւն կը ցոլացնէ: Դիմայարդարը: Չէ՞ որ իրեն վրձինին մէկ ծայրովը դերասանին ճակատագիրը կ'որոշէ: Ան աւելի բաց կամ գոց գոյնով մը կը գեղեցկացնէ եւ մինչեւ իսկ կը փոխէ ալեղ դիմագիծ մը : Եւ ձայնի մեքենավարը կրնայ, եթէ ուզէ խաթարել ամենանուրբ ձայն մը եւ կամ թողուլ իր վիճակին մէջ :

Դերասանական արուեստը քիչ անգամ կը վարձատրէ իր մարդը եւ աւելի նուազ չափով՝ երիտասարդ աղջիկները որոնք կ'երազեն աստղ մը դառնալ: Այն արուեստագէտներուն մէջ որոնք իրենց մասնագիտական դերը կ'ընծայեն սինեմայի արուեստի համար, ամէնէն հետաքրքրականը անխօս դերասաններու դիրքն է:

Քանի մը տեսակ ֆիկիւռաններ կան: Առաջինը— բազմութիւնը,— բազմած է մեծ մասով անգործներէ եւ փոքրիկ հասարակներէ, որ միշտ կը ներկայանան studioներու դուռները այն յոյսով թէ պիտի ընդունուին եւ ստանան 80 ֆրանք: Բայց ամէն օր բազմութեան պէտք չկայ: Աւելի շատ կը փնտռուին լաւ հագուած ֆիկիւռանները, որոնք փայլուն օրեր տեսած են: Որեւէ ժապաւէնի մէջ կը նշմարենք քանի մը դէմքեր որ 1905ի ժամանակները առաջնակարգ տեղ կը գրաւէին Փարիզի մէջ եւ այլուր: Անոնց համար խաղալ դեղեցիկ լուսապարդ բեմի մը վրայ՝ կը նշանակէ կրկին ապրիլ իրենց հին կեանքը: Ֆիկիւռանները խմբակցութիւն կը կազմեն եւ ուղղակի կ'ընդունուին սինեմայի կողմէն:

Պարզ դիմաստուեր (silhouette) մը կը ստանայ 100 ֆրանք, սովորական զգեստով, 120 ֆրանք՝ պաշտօնական զգեստով, կէսօրէն մինչեւ ժամը 8 յաւելուածական ժամերը 15 ֆրանք եւ մինչեւ կէս գիշերէ վերջ 30 ֆր.:

Բոլոր երիտասարդները որ բեմ կը բարձրանան կ'երազեն դառնալ աստղ: Շատերը շուտ կը զղջան, տեսնելով որ այնքան դիւրին չէ, ուրիշները կ'աշխատին բեմադիրին որ գիրենք ընդունի, որեւէ պատճառ ցոյց տալով: Բայց առհասարակ ամէն արհեստանոցի մէջ կայ կին մը կամ մարդ մը որ կը վհատեցնէ նորընծաները:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՆՈՐ ՇԷՆՔԸ

Երեւանի կառավարութիւնը վաւերացուց պետական համալսարանի նոր շէնքին նախագիծը :

Ըստ այդ նախագիծին, համալսարանին նոր շէնքը պիտի ունենայ 94 հազար խոր. մեթր ծաւալ: Պիտի ունենայ կենսաբանական, բնագիտամաթեմաթիքական, քիմիական, երկրաբանական, աշխարհագրական ֆաքիւլթէներ եւ մատենադարան մը, առանձին շէնքերու մէջ: Մատենադարանը պիտի ունենայ 300.000 հատոր գիրք :

Համալսարանի շէնքին շինութեան համար պիտի ծախսուի 7 միլիոն 550 հազար ռուբլի :

ՀՈՂԻ ՊԱԿԱՍԸ

Երեւանի փոքրիկ հանրապետութիւնը կը տառապի մշակելի հողի պակասէն: Այդ առթիւ, գիւղատնտես Ա. Ջիտչեան կը գրէ «Խորհ. Հայաստան »ի մէջ.

— « Ընկերվարական գիւղատնտեսութիւնը հրամայական պահանջ դրաւ մշակելի նոր հողեր գտնել: Գիտութեանց ակադեմիային հողագիտական բաժինը այժմ կը զբաղի գիտական լուծում մը տալ այդ պահանջին՝ մշակելի հողի նոր տարածութիւններ տալով աշխատաւորութեան: Ծանօթ է որ Արարատեան դաշտին մէջ 50 հազար հեկտար ճահճային հողամասեր կան, որոնք մինչեւ այժմ որեւէ օգուտ չունին գիւղատնտեսութեան: Այդ հողերը ամէն յարմարութիւն ունին պտղամշակութեան, չաքարի արդիւնաբերութեան (ճակնդեղի մշակութեան), անուշահոտ բոյսերու եւ բամպակի մշակութեան, ինչպէս նաեւ խոտամշակութեան ի պէտս անասնապահութեան » :

Գիւղատնտես Գր. Սիւրմէնեան, իր

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Այսպէսով վիճաբանութիւնը փակուեցաւ, որովհետեւ Մակա ժայռ սահելով անցաւ Գադիկի քովէն եւ մեզի մօտեցաւ յայտնապէս մեզի մտիկ ընելու դիտաւորութեամբ: Անիկա ըստ բաւականին անգլիերէն խօսելու կարողութիւնը վերադատած էր, հակառակ անոր որ մեր առաջին հանդիպումին այդ լեզուն գիտնալը իրեն վերապահած էր.— գնչուի խաղ պարզապէս:

Ֆրէտ ձեռնոցները նետեց. մինչդեռ մենք ոեւէ կասկածէ անտեղեակ էինք:

— Հիմակ օրիորդ, ըսաւ անոր մօտենալով, իրար հասկնանք: Այս մարդը իմ բարեկամս է, ակնարկելով Մընթիին, եթէ ձեռքդ եկած օգնութիւնը չըներ անոր եւ քու պատճառովդ դժբախտութիւն մը պատահի, գիտցած ըլլաս որ վերջը քեզի շատ սուղի կը նստի:

Մական իր ցերուցան մազերը ետեւ տանելով խնդաց:

— Բնաւ մի վախնաք, սահիպ, պոռաց Րուսթէմ Խան: Եթէ իմ գնդապետ սահիպիս բան մը պատահելու ըլլայ, առաջին անգամ այդ Իսմ Քիւլսիւմը պիտի մեռնի: Եւ կիները իրենց երախաները վախցնելու համար սերունդէ սերունդ պիտի պատմեն այդ մահուան պատմութիւնը:

— Կը լսե՞ս, հարցուց Ֆրէտ :

Մական դարձեալ խնդաց եւ տարաշխարհիկ լեզուով մը հայհոյեց:

— Կը լսեմ: Դուն ալ սաչափը իմացիր ո՛վ...

Մական այստեղ այն տեսակ բառ մը արտաբերեց որ լսողը կրակ կը կըտրէր: Ետոյ շարունակեց Ռեիլը ցոյց տալով.

— Եթէ այդ մարդուն բան մը պատահի, ես ինքս, այո, կին մը, ես առանձին պիտի սպաննեմ, սպաննեմ, սպաննեմ, նախ պիտի չարչարեմ ու յետոյ պիտի սպաննեմ ձեր բարեկամը, զոր Մընթի կը կոչէք: Ինծի Մակա կ'ըսեն: Իմացած էք որ ըսածս կը կատարեմ: Գալով այդ Րուսթէմ Խանին, զայն այլեւս երբեք պիտի չտեսնէք:

Գադիկ դարձաւ իր խոշոր ժամացոյցը դուրս հանեց: Կարծես Մակային սպառնալիքը չէր իմացած, հակառակ անոր որ ան իրմէ միայն քանի մը քայլ հեռու կը գտնուէր:

— Ժամանակը կ'անցնի, պէտք է հիմա ճամբայ ելլել էֆէնտի:

— Ես այդ մարդուն հետ կ'երթամ, ըսաւ Մական, Ռեիլը ցոյց տալով. վստահ սակայն որ այդ տեսակ բան մը չպիտի թոյլատրուէր իրեն :

— Հոս եկուր Մակա, ձայնեց Գադիկեւ ձիուն վրայ նետուեցաւ: Դուք պարոններ, իւրաքանչիւրդ կրնաք ձեզ հետ մէկ մէկ Ձէյթունցի ծառայ առնել: Ոչ, ոչ աւելի: Ոչ. ձեր գըրպաններուն փամփուշտը կը բաւէ : Այո, գիտեմ որ մնացեալը ձերն է. վերջը Ձէյթուն գալով ետ կ'առնէք անոնք: Հայտէ, հայտէ: Հեծէք: Օ՛ն, յառաջ. հայտէ Ձէյթունցիներ: Դէպի Ձէյթո՛ւն: Զապուէ:

ԳԼՈՒԽ 9

Ուստի երեքս տխուր ու անշարժ կեցանք, մինչ ցնցոտիներ հագած երեք Ձէյթունցի մարդիկներ, մեր եւ իրենց ձիերուն սանձերը բռնած կը մնային: Դիտեցինք Մընթիին մէկ կողմ երթալը, Գադիկի հրամանին ենթակայ խայտաբղէտ ամբոխին մէջէն, առանց մնաք բարով մը ըսելու:

Գադիկ մեր գոյքերը կրելու համար միայն մէկ ջորի ձգեց մեզի, ու մինչդեռ զօրաբանակի զօրավարի մը նման ձիուն վրայ նստած իր ամբոխին յառաջանալը կը դիտէր, Ձէյթունի Աչք տիտղոսին յորջորջումը քիչ մը կը նըսեմանար, այն պատճառով որ իր մէկ աչքը մեր վրայ կեդրոնացուցած էր: Բնութենէ անցուցած իր անկանոն ամբոխը կը բաղկանար գեղջուկ մարդիկներէ եւ մօրուսաւոր. ամէնքը կը կրէին այծի կաշիէ վերարկուներ. հին պատերազմիկներէն իւրաքանչիւրը խօսք մը ունէր ըսելիք Գադիկին, ան ալ կը պատասխանէր, երբեմն ալ պատասխանի տեղ երգում մը կ'ընէր: Բայց այսպէս ընելով հանդերձ ծրարներուն մէջէն մեր վերցուցած ամենափոքր առարկան անգամ կը տեսնէր. ու երբ իր յարմար դատածէն աւելի առարկաներ վերցնել կը փորձէինք, խստօրէն յանդիմանեց մեզ:

Ետոյ հրամայական շեշտով մը գոչեց.

— Գրպաններդ պարպեցէք, էֆէնտիմ: Ամէն մէկուդ համար հրացանի վեց գնդակ եւ վեցական գնդակ ալ ատրճանակի, բաւական է: Այո, գիտեմ որ անոնք ձեր գնդակներն են. սակայն իմ ժողովուրդս աւելի շատ պէտք ունի անոնց:

Երբ ձին քշեց, անոր վրայ Տօն Գօսաքի նման հեծած եւ Մական առջեւը ձգած, որովհետեւ աղջիկը կ'ուզէր մատակախանձը Ռեիլին կողմը ուղղել, զայն անգամ մը եւս տեսնելու համար,— մեզի այլեւս ուրիշ բան չէր մնար ընելիք՝ բայց եթէ դէպի լեռները ուղղուիլ եւ կամ անսուաղութենէ մեռնիլ: Բարձունքին վրայ Մընթիին կռնակին աներեւութանալը տեսանք. իր մօտիկէն կ'երթար Րուսթէմ Խանը: Այն ատեն Ֆրէտ երեք Ձէյթունցիներէն մէկուն նշան ըրաւ որ պէտք է ճամբայ ելլեն:

Գադիկի մեզի յանձնած երեք մարդիկն ալ խոժոռ դէմքեր ունէին, անշուշտ սա պատճառով դժկամակ, որ իրենց ընկերներէն չէին ուզեր բաժնուիլ: Բայց վախն ալ կար միեւնոյն ատեն, վասնզի իրարու շատ մօտ կը ձիավարէին եւ մանաւանդ կը տեսնէին հրդեհուող հայ գիւղերէն բարձրացած ծուխի ամպերը:

— Եթէ այս մարդիկը Գադիկի ետեւէն երթալու փորձ մը ընելով մեզ այս անծանօթ եւ վտանգաւոր վայրին մէջ ձգեն, որպէս ազդարարութիւն մէկ գնդակ միայն պիտի արձակեմ, պատրաստ եղէք... ըսաւ Ֆրէտ. անկէց ետքը...

— Այն ատեն Գադիկ շատ հաւանաբար իրենց կաշին պիտի քերթէ, եթէ առանց մեզի վերադառնան, դիտել տուաւ Ռեիլ:

Այդ տեսակէտին մէջ որոշ իրականութիւն կար. որովհետեւ յետագային մենք տեսանք Գադիկի անգութ կատաղութիւնը:

Սակայն սկիզբէն մինչեւ վերջ մեր Ձէյթունցիներուն մէջ դաւաճանութեան ոեւէ նշան չնշմարեցինք. միայն թէ քանի ժամերը կ'անցնէին իրենց յուզումը կը ... ուներէն հեռանալու սաստկանար:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Սալին եւ մուրճին միջեւ

Սեպտեմբերը եղաւ տագնապի, խռովայի ամիս բովանդակ Եւրոպա-յի համար:

Ամէն մարդ, թագաւորէն մինչեւ բանուորը, նախարարէն մինչեւ բանակին ժամկոչը, նախարարէն մինչեւ բանին աւելածուն, անցան յուզումի, վրդովումի, ցաւի եւ ուրախութեան, յուսախաբութեան եւ խանդավառու-թեան, մահուան ու յարութեան ալ-քերուն մէջ:

Բայց այս բոլորի մէջ, բոլորէն ա-ւելի մէկ մարդ եղաւ, որ տառապե-ցաւ ամէնէն շատ եւ ամէնէն խոր:

Պէնէշը:

Կրնա՞ք վարկեան մը դուք ձեզ պատ-կերացնել այն ահաւոր պատասխա-նատուութիւնը, որուն կոչուեցաւ ա-նամայ: Կրնա՞ք երեւակայել այն զարհուրելի վիճակը, որուն մէջ դըր-ուեցաւ ան յանկարծ:

Ահա ամէն կողմէ շրջապատուած եր-կաթէ օղակէ մը, որ Գերմանիա կը կոչուի եւ որ անհամբեր, դաժան, սահմանին վրայ ինքզինքը կ'ուժէ ներս խուժելու համար:

Ահա' զինակիցներ, որոնց մին ա-րեւմուտքի մէջ գիջելու, գլուխ ծռե-լու, պատերազմի աղէտը խնայելու խորհուրդներ կու տայ, իսկ միւսը ա-րեւելքի մէջ ձուկի լռութիւն կը պա-հէ:

Իսկ նե՞րսը: Իր վարած երկրին ժո-ղովուրդները իրար կ'անցնին, պետա-կան կազմը կը ճարճատի, սիւները կը խախտին, եւ կը թուի թէ չէնքը ահա ահա պիտի փլի…

Սալին ու մուրճին միջեւ: Ծովուն ու սատանային միջեւ: Զիջ պէտք է ընկալու: Խելք պէտք է ելք գտնելու: Քաջութիւն պէտք է մնացեալը փրկե-լու:

Եւ ան ունի այս երեքն ալ: Զաւակն է սերունդի մը, որ գիտցաւ կռուիլ ակռաներով, եւ մեծ Մասարիքին հետ կողք կողքի, պետութիւն ստեղծել:

Դիւրի՞ն բան է՝ մարդ իր ստեղծա-ծը, իր շինածը, իր երկնածը վրայ տայ, կորսնցնէ, լքէ:

Զիջի՞լ, բայց թերեւս իրեններն ու պատմութիւնը վճիռ տան, որ քաջու-թիւնը չունեցաւ ազգին ու հայրենի-քին պաշտպան կանգնելու: Հրաժա-րի՞լ, բայց թերեւս ըսեն թէ դասա-լիք դարձաւ: Կռի՞ւ ընդունիլ, բայց այդ կը նշանակէր անհաւասար ուժին առջեւ ջարդուփշուր ըլլալ, մոխիրի վերածուիլ:

Ի՜նչքան դաժան է ճակատագիրը մարդոց: Ահա՛ մարդ մը, քաղաքա-գէտ, պատմագէտ, հանրային մեծ գործիչ: Ճակատագիրը կը բարձրա-ցնէ զայն պետութիւն կերտողի լու-սապսակ բարձունքը, կը նստեցնէ նա-խագահի աթոռը, որպէսզի օր մըն ալ արիւն փսխէ, սիրտ ու միտք մաշե-ցնէ՝ ինկած սալին ու մուրճին միջեւ:

Ինչքա՜ն դաժան է ճակատագիրը մանաւանդ փոքր պետութեանց գլու-խը բազմած մեծ մարդերուն, որոնք աղէտը վանելու խելքը ունին, բայց ուժը չունին: Եւ ուզեն չուզեն, կը հարկադրուին տեղի տալ:

Պէնէշ գիտցաւ տեղի տալ: Պատ-մութիւնը անարդար պիտի չըլլայ ի-րեն հանդէպ: Ինչ որ կորսնցուց, պի-տի չահի նոր ապահովութեան օղակով մը, որ աւելի կը կշռէ քան խորհր-դային դաշինքը…

Պէնէշ, փոթորիկի բռնուած մարդը, կորսնցուց հող ու աւելի քան չորս միլիոն մարդ: Բայց ասիկա պատճառ պիտի դառնայ, որ նոր Չեխոսլովա-քիան իրապէս դառնայ Չեխոսլովաք պետութիւն մը:

Վերսայլի մեծերուն սխալը քաւեց փոքր չեխ ժողովուրդը: Եւ 1919ին Պէ-նէշին անսացող չորս մեծերուն գծած քարտէսը չակեցին 1938ի չորս ջո-ջերը:

Կենդանի նահատակ, որուն կողին դանակ խրեցին ու արիւն չելաւ:

ԱՍԱՏՈՒՐ

կարգին, կը գրէ ·

— «Գիտութեանց ակադեմիային գիւղատնտեսական բաժինը մեծ ջանք կը թափէ երկրին բերքի քանակը բարձրացնելու տեսակէտով: Այսպէս շնորհիւ գիւղատնտես Տ. Տէր - Սա-հակեանի կատարած փորձերուն, կա-րելի եղաւ Սոնփանաւանի դաշտե-րուն մէջ մէկ հեկտարէն 70 կենդինա-րի փոխարէն ստանալ 270 կենդինար ոսպնախնձոր, Ծամշադինի դաշտե-րուն մէջ մէկ հեկտարէն 120 կենդի-նարի փոխարէն 430 կենդինար: Գիւ-ղատնտես Գ. Թումանեանի կա-տարած փորձերով, ըստ ակադեմա-կան Լիսէնկոյի մեթոտներուն, բամ-պակը աւելի կանուխ կը հասնի հիմա: Գիւղատնտես Գիւլքանեանի զննու-թեանց շնորհիւ, Հայաստանի մէջ ե-րեւան հանուեցան ցորենի այնպիսի տեսակներ, որոնք դիմացկուն են եւ չեն վարակուիր ցորենի ծանօթ հի-ւանդութիւններէն: Գիւղատնտես Թախտաջեան եւս յաջող փորձեր կա-տարած է բուսամշակութեան մէջ:

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

Քիմիագէտ Դ. Մարութեան կը գրէ թէ Երեւանի քիմիական ուսումնարա-նը լծուած է վերջերս կարեւոր աշխա-տանքներու, — Ա.՝ կղմինտրի արդիւ-նաբերութիւն, այդ նպատակով քըն-նութեան առաւ Փարաքարի կաւա-հանքերը: Մասնագէտ Սիվոպլիասի փորձերը հաստատեցին որ Փարաքա-րի կաւը յարմար է նաեւ որքան տա-նիքներու յատուկ կղմինտր պատրաս-տելու, նոյնքան եւ կոյուղիի խողո-վակներ շինելու: Նոյն նպատակով ներկայիս կ'ուսումնասիրուին Շէնգա-ւիթի կաւահանքերը:

Քիմիական ուսումնարանը կ'աշխա-տի նաեւ տեղական նիւթերէ հանել ա.ռէթաթ տը ցէլլոզ (?), որ պիտի ծառայէ արհեստական մետաքսի ար-դիւնաբերութեան: Ուսումնարանը կ'աշխատի դարձեալ Հայաստանի լեռ-նային ու դաշտային շրջաններուն մէջ մշակել անուշահոտութիւն արտա-դրող, մասնաւորաբար գերանի (արդ-եօք ժէրանիո՞մ = կռնկենի) եւ նման բոյսեր:

Փրոֆ. Հ. Կարապետեան կը գրէ թէ Երեւանի երկրաբանական ուսումնա-րանը ներկայիս կը քննէ Հայաստանի բնական հարստութիւնները: Մասնա-ւոր գիտական արշաւախումբեր պիտի կազմուին ի մօտոյ ուսումնասիրելու համար հանքածուխի, չէչաքարի, բրածոներու, հրաբխային լեռներու հարստութիւնը, շինութեան յարմար եւ լաւագոյն նիւթեր երեւան հանելու նպատակով: Այդ արշաւախումբերը պիտի աշխատին մասնաւորաբար Ալ-մաղան եւ Արագած լեռներու լանջե-րուն վրայ: Արդէն երեւան հանուած են չէչաքարի, լաւայի եւ մարմարի-նի նոր հանքեր: Պիտի շարունակուին դարձեալ Փիրղօուղանի եւ Ալլահվեր-դիի պղինձի եւ արճիճի հանքերու ար-դիւնաբերական աշխատանքները:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

— · —

Երեւանի Թատերական ուսումնա-րանը սեպտեմբերին սկսաւ իր նոր շր-ջանը:

Այս տարի Թատերական ուսումնա-րանը ընդունուած են 90 ուսանողներ: Տակաւին պիտի ընդունուին ուրիշներ ալ: Համաձայն ուսումնական ծրա-գրին՝ պիտի դասաւանդուի Թատրոնի պատմութիւն, դերասանի վարպետու-թիւն— բեմավարութիւն, դիմախաղի վարպետութիւն, ճարտասանութիւն, եւայլն:

Ուսումնարանը ունի 6 դասարան, 4ը հայկական, 2ը Թրքական (ազէ-րի): Ուսումնարանը ունի մասնագէտ դասախօսներ: Վաստակաւոր բեմա-վար Լ. Քալանթար պիտի դասաւանդէ բեմավարութիւն, ժող. դերասանու-հի Ա. Ոսկանեան՝ բեմական արտա-սանութիւն, վաստակաւոր դերասան Սիրզոյեան՝ թատրոնի պատմու-թիւն:

** Թատերական այս նոր տարեշր-ջանին՝ ռուսական Թատերական ներ-կայացումները պիտի դրուին Սուն-դուկեան պետական Թատրոնին մէջ, որ այսուհետեւ պիտի մնայ ռուսական Բատերախումբին տրամադրութեան տակ: Հայկական ներկայացումներ պիտի տրուին կոմունարներու այգիի Թատրոնին մէջ: Ռուսական Թատրոնը վերանորոգելու եւ կահաւորելու հա-մար 90 հազար րուբլի վարկ բացուած է, իսկ հայկական Թատրոնը վերա-նորոգելու եւ կահաւորելու համար՝ 60 հազար րուբլի:

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ՏՈԼՍՏՈՅ

Երեւանի Գրողներու Միութիւնը սեպտեմբերի սկիզբը երեկոյթ մը սարքած էր Տոլստոյի ծննդեան 110-ամեակին առթիւ: Գրողներու տան դահլիճը լեցուած էր գրողներով, ու-սանողներով եւ ուսուցիչներով: Երե-կոյթը բացաւ Գրողներու Միութեան քարտուղարը, Գ. Բորեան: Դասախօ-սութիւն մը կարդաց Գ. Ոսկանեան, նիւթ ունենալով «Լէնինը Տոլստոյի մասին»: Խօսք առին Դ. Դէմիրճեան եւ Գ. Լեւոնեան, որ յուշեր պատմեց, Տուղանով (Բագուի դերասաններէն), որ կարդաց գլուխ մը Տոլստոյի նը-ւիրուած իր յուշերու գիրքէն, Գ. Բեն, որ կարդաց Վահան Տէրեանի Տոլստոյի Թաղման մասին: Արտասա-նութիւն մը ըրաւ Տոլստոյէն ռուս դերասան Ֆէլլէր:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Պաշտօնանկ եղաւ դատական փոխ-գործավար Անուշաւան Մարկոս Խու-դոյեան եւ իրեն յաջորդեց Ռուբէն Յովհաննէս Գուլքանեան:

*** Երկրին բերքը մթերելու պաշ-տօն ունեցող լիազոր Զարչօղլեանի պեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ բառե-րը, որոնք խաղողի անուններ են. — Խարջի, գառան դմակ, մըսխալի, կա-խեթի, սապերավի, կապերնէ, վեր-դիլէս, սերոխաչ, մուսկատ, Փուր-մէնտ, պեդրոխիմէնս …

** Սեպտեմբեր 12 —24, հեծելանի-ւով արշաւի մրցում մը կատարուեցաւ 225 մարզիկներու միջեւ, երեք գծով.

1.— Երեւան - Աշտարակ - Վաղար-շապատ - Երեւան:

2.— Լէնինական - Կիրովական - Սպիտակ - Լէնինական:

3.— Դիլիջան - Սեւան - Ախտա - Դիլիջան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԻԷՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ

Վիէն, 4 Հոկտ.— Ֆր. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը կը վերաբանայ իր դպրոցը — նոր ծրագրով — յա-ռաջիկայ երկուշաբթի՝ հոկտեմբեր 10: Միշտ գիտակից իր պարտակա-նութեան — եւ իբրեւ աջ բազուկ ու-նենալով տարիներու քրտնաջան աշ-խատանքները — մասնաճիւղս նորա-նոր զոհողութիւններ ընելով՝ աւելի դրական արդիւնք մը ձեռք բերելու համար, կուգայ իմացնել հայ ծնող-ներուն թէ փոխանակ շաբաթական ե-րեք օրուան, այս տարի դասաւան-դութիւնները տեղի պիտի ունենան շաբաթը հինգ անգամ (երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբ-թի եւ ուրբաթ) կանոնաւոր դասա-ւանդներու բաժանմունքով եւ միեւնոյն ուսուցիչով: Յուսով ենք որ հայ ծնող-ները նկատի պիտի առնեն այս պարա-գան եւ պիտի ուզեն իրենք ալ փոքրիկ զոհողութիւն մը կատարել:

Այս առթիւ կ'արժէ յիշեցնել որ Ֆր. Կ. Խաչի մասնաճիւղը որոշած է ամէն մէկ աշակերտի համար՝ իբրեւ ամսօրեայ սակ, փոխանակ 3 ֆրան-քի 4 (չորս) ֆրանք գանձել:

* Ֆր. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւ-ղը ընդհ. անդամական ժողովի կը հը-րաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները առնպղաբար 8 հոկտ. շաբաթ օրը ժամը 2.30ին Խաժակ Ակումբին մէջ:

Վարչութիւն

ԱՌՈՂՋԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Այս խորագրին տակ, Թուրք ծանօթ քննադատ Պ. Փէյամի Սաֆա հետեւեա-լը կը գրէ ·

«Մենք, Թուրքերս, կը ջանանք որ Ֆրանսերէնը Փարիզցի Ֆրանսացիի մը առողջանութեամբ խօսինք: Նմանը -նողներ ալ շատ ունինք: Նոյնիսկ ա-սոնց մէջ այնպիսիներ կան, որոնք մէկ անգամ իսկ Ֆրանսա ոտք չեն կո-խած:

Բայց, Թուրքիա ծնած եւ մեծցած փոքրամասնութիւններէն շատեր չեն կրցած Թուրքերէնը Թրքական առոգա-նութեամբ սորվիլ: Մնակեանի Թատե-րախումբին մէջ յիսուն տարի «փիէս» խաղացող արուեստագիտուհիներու կարելի չէր եղած «պայրամ» ըսել տալ: Բոլորն ալ «պար - ե ամ» կ'ը-սէին: Անկասկած Մարիամին նմանե-լուն համար: Բայց երբ մենք «Մայ-րամ» ըսենք հաճելի կը հնչէ՞ անոնց ականջին: Անմիջապէս կը հարցնեն ·

— «Մայթա՞պ էտօրսուն»:

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽԵԻԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ…

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Ե.

Համաձայնելով երաշխաւորել Չե-խոսլովաքիոյ նոր սահմանները անի-րաւ յարձակումներու դէմ, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը ստանձնած կ'ըլլար նոր յանձնառու-թիւն մը, քանի որ մենք ասկէ առաջ ո եւ է պարտաւորութիւն յանձն առած չէինք Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, բա-ցի Ազգերու Դաշնակցութեան սահմա-նադրութենէն ծագած պարտաւորու-թենէ:

Չեխոսլովաք կառավարութիւնը պատասխանեց սեպտեմբեր 20ին այս առաջարկներուն, թելադրելով որ Զուտէթեան վէճը ենթարկուի իրա-ւարարութեան՝ ըստ 1926ի չեխոսլո-վաք-գերման Իրաւարարութեան Դաշ-նագրին:

Փրակայի անգլիական ու ֆրանսա-կան դեսպաններուն հրահանգեցինք մատնանշելու չեխոսլովաք կառավա-րութեան, թէ վէճը այդ ձեւով խա-ղաղօրէն լուծելու յոյս չկայ, ուստի Չեխոսլովաքիոյ շահերուն եւ եւրո-պական խաղաղութեան սիրոյն ան-հրաժեշտ է, որ չեխոսլովաք կառա-վարութիւնը անյապաղ ընդունի անգլ-եւֆրանսական առաջարկութիւնը:

ՉԵԽԵՐՈՒ ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սեպտեմբեր 21ին չեխական կառա-վարութիւնը անմիջապէս առանց վե-րապահութեան ընդունեց անգլեւֆը-րանսական առաջարկները: Փրակայի մեր դեսպանին հրահանգեցինք յայտ-նել տոքթ. Պենէշին, թէ Նորին Վե-հափառութեան կառավարութիւնը խորապէս գիտակից է այն անսահման զոհողութեանց, որոնց յանձնառու ե-ղաւ չեխոսլովաք կառավարութիւնը եւ այն հանրօգուտ մեծ ոգիին, զոր ցոյց տուաւ: Այս առաջարկները ըը-րինք այն յոյսով, թէ ընդհանուր ա-ղէտը կը կանխենք եւ Չեխոսլովա-քիան կը փրկենք արշաւանքէ մը: Չե-խոսլովաք կառավարութեան պատ-րաստակամութիւնը յանձնառու ըլլա-լու այսպիսի անսահման զոհողու-թեան պատճառ դարձաւ, որ իր շուրջ ստեղծուի համակրանքի մեծ ալիք մը, զոր ուրիշ ոչ մէկ քայլ կրնար ստեղծել:

Մենք յուսացինք, թէ Զուտէթեան Գերմաններու հարցին անմիջական կարգադրումը պիտի չյարդացուի ա-ռաջ մղումով հունգար եւ լեհ փոքրա-մասնութեանց պահանջներուն, կա-ցութեան այս տագնապալի պահուն:

Այս փոքրամասնութիւնները սա-կայն հետեւողականօրէն պահանջեցին միեւնոյն իրաւունքները, ինչ պիտի շնորհուէին Զուտէթեան Գերմաննե-րուն: Եւ երբ Փրակա ընդունեց անգլ-եւգերման առաջարկները, որոնց հի-ման վրայ Զուտէթեան շրջանները պիտի տրուէին Գերմանիոյ, լեհ եւ հունգար կառավարութիւնները պա-հանջ դրին, որ իրենց երկիրներուն միացուին այն հողամասերը, ուր կը բնակին լեհ եւ հունգար փոքրամաս-նութիւնները:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԸՆԹԱՑՔԸ

Լոնտոնի հունգարական եւ լեհական դեսպանները այս իմաստով դիմում-ներ կատարեցին Նորին Վեհափառու-թեան կառավարութեան սեպտեմբեր 19ին եւ 20ին, իսկ սեպտեմբեր 21ին եւ 22ին նոյն պահանջները ներկայա-ցուցին Փրակային:

Նորին Վեհափառութեան կառավա-րութիւնը նկատի առաւ այս պահանջ-ները եւ պատասխանեց, թէ այժմ Անգլիա իր բոլոր ուժերը կեդրոնա-ցուցած է Զուտէթեան հարցին վրայ, որու լուծումէն կախում ունի խաղա-ղութիւնն ու պատերազմը Եւրոպայի մէջ:

Մենք ըսինք դեսպաններուն, թէ լիովին կը հասկնանք հունգար ու լեհ կառավարութեանց շահագրգռութիւ-նը Չեխոսլովաքիոյ իրենց փոքրա-մասնութեանց հանդէպ, բայց կը յու-սանք թէ իրենք այս փափուկ վայր-կեանին ոչինչ պիտի ընեն, որ ընդլայ-նէ տագնապի սահմանները:

Լեհ կառավարութիւնը դժգոհ մնաց այս պատասխանէն եւ յայտնեց, թէ լեհական պահանջը պէտք է անյապաղ կարգադրուի: Զինուորական կեդրո-նացումներ տեղի ունեցան Թէշէնի ուղղութեամբ եւ Լեհաստանի մէջ հանրային կարծիքը փոթորկուեցաւ:

Հունգար կառավարութիւնը քաջա-լերուեցաւ, երբ խնամակալ իշխանը այցելեց մարաջախտ Կէօրինկին սեպ-տեմբեր 20ին եւ վարչապետին, ար-տաքին նախարարին եւ սպայակոյտի պետին Պէրխթէսկատէնի մէջ սեպտ. 21ին: Զօրաշարժի միջոցներ ձեռք առնուեցան այն աստիճան, որ հուն-գար բանակի ուժը կրկնապատկուե-ցաւ:

ՀԻԹԼԷՐ ԵՒ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Այս բարդութիւններու պատճառով Զուտէթեան Գերմաններու հարցին լուծում գտնելու գործը աւելի եւս դժուարացաւ, որով սեպտեմբեր 22ին ես դարձեալ գացի Գերմանիա, այս անգամ Կոտէսպէրկ՝ Հռենոսի վրայ, ուր Հէր Հիթլէր հանդիպում նշանա-կած էր, փոխանակ Պէրխթէսկատէնի, որ ինձ համար շատ հեռու էր:

Անգամ մը եւս արժանացայ, փո-ղոցներու եւ գիւղերու մէջ, ուրկէ ան-ցայ, ջերմ ընդունելութեան, որ ցոյց կու տար գերման ժողովուրդի ջերմ բաղձանքը խաղաղութեան: Եւ իմ ժամանումի օրը, իրիկունը, երկ-րորդ հանդիպում մը ունեցայ գերման վարչապետին հետ:

Դեռ իմ Լոնտոն գտնուած ժամանակ կառավարութիւնը ֆրանսական կա-ռավարութեան հետ մշակած էր ծրագրոյ առարկայ հողամասերը Գեր-մանիոյ փոխանցելու եւ Չեխոսլովա-քիոյ նոր սահմանները ճշդելու ծրա-գիր մը:

Ես պարզեցի ասիկա Հէր Հիթլէրին, —որ նախապէս ծանօթ չէր ասոր — ինչպէս նաեւ առաջարկեցի, որ անի-րաւ յարձակման դէմ Չեխոսլովաքիոյ երաշխաւորութիւն պէտք է տրուի:

Երաշխաւորութեան դէմ չառարկեց ան, բայց ըսաւ թէ չի կրնար երաշ-խիք տալ, այլ պէտք է որ միւս պե-տութիւններն ալ, ընդ որս նաեւ Իտա-լիան, հաւաքական երաշխիք տան: Ես պատասխանեցի, թէ իմս երաշ-խիք չէ որ կ'ուզեմ այժմ, այլ կը բաղձամ իմանալ, թէ արդեօ՞ք տրա-մադիր է այժմ նոր Չեխոսլովաքիոյ հետ կնքելու ոչ - յարձակման դա-շինք մը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Չէի դողար: Չէի ուզեր տկարու-թիւն ցուցնել: Գետը վրաս պիտի խըն-դացնէի:

Լուռ էինք ամէնքս ալ: Ապտալն ալ, միւսներն ալ, ես ալ:

Ու դահիճը կուշտ դանակ մը քաշեց գօտիէն: Ձախ ձեռքով ու ակռաներով պրկած կաշիի կտորի մը՝ նախ թեքաւ-վրան, ու սկսաւ քսել աջ ձեռքի դա-նակը:

Ըսի թէ չէի՞ դողար:

Բայց խոստովանիմ որ՝ ակռաներս սեղմելէն պիտի փշրէի զանոնք: Ե-ղունգներս ափերուս կը մտնէին: Մարմինէս պուտ պուտ պաղ քրտինք մը կը ծորէր:

— «Պիսմիլլահի րահման էլ րա-հիմ»……………

Ու կաթկթող արիւնս կեցնելու հա-մար՝ տոպրակէ մը այրած թրիքի մո-խիր հանելով՝ ցանեց Ապտալը վէր-քիս…:

Կեցցէք թէ շաբաթներով անքուն պառացեր կանչեր էի ես: Նեխումէն հրաշքով ազատեր:

Պատմութիւնս եթէ չունենար ուրիշ երես մըն ալ, ոչ մեռած ոչխարին եւ ոչ ալ անոր հետեւող Ապտալին խօսքը ընէի պիտի:

Շարունակե՞մ:

Առենն էր ցանքի:

Ամէն առտու «էմմի»իս հետ— ա-դաս դարնուեցաւ Գոմ Գույուի մէջ ինքնապաշտպանութեան դիմած Հա-յերէն, աս ալ ուրիշ պատմութիւն— երկու «շինիք» ցորեն խուրջինը լեցու-ցած, մեր երկու զոյգ լծկաններուն հետ կ'երթայինք արտերը:

Հօ՜, հօ՜:

Ու առեն առեն եզներուն շունչ տա-լու համար, արտին չհերկուած մասին փուշերը կը կտրէի ես: Ու էմմիս դոդ-նոցը ունեցող հացահատիկները ափ ափ հեղ մը աջ, հեղ մըն ալ ձախ կը ցանէր, ուղիղ գծով մը համաչափ յառաջանալով:

Զոյս արտեր սեւցուցինք: Հինգե-րորդին քայլերը հետզհետէ կը դան-դաղեցնէր իմ պրօրիս եզներէն մին, Սեւուկը:

Սկսուած ակոսը չվերջացուցած տեղ տեղ կենալ սկսաւ անիկա:

Ձեռքէս առաւ: Նախ սաստեց զայն էմմիս: Ունակութիւն է ըսաւ: Եր-կա՛ր՝ ծայրին սուր գամ մը անցուած գաւազանով քանի հեղ Սեւուկիս կուշ-տերը ծակեց ան:

Կենդանին ճարահատ, արիւնլուայ, ցաւէն սուր երկաթին՝ սկսաւ պոռալ: Պէօ՜ղ՜: Տարօրինակ խոկում մը որ ա-նասունները դանակի տակ միայն կ'արձակեն:

Զղջնացաւ գիւղացին: Գաւազանը այս անգամ կոնակին կոտրեց՝ ծուն-կերուն ծունր գալով գետին փռուած անխօս, անլեզու, տառապող անասու-նին…:

Վախէս նորէն՝ դող մը առաւ զիս: Ինչո՞ւ անգութ մարդը կը հարչարէր Սեւուկս: Զոյս լծկաններու մէջէն իմ ամէնէն աւելի սիրած, խնամած եզս:

Բոլոր ոյժս հաւաքելով՝ «էմմի մի զարներ, մեղք է, հիւանդ է գուցէ» ըսի ես մարդուկին, ձայնիս կարեկ-ցութեան, գութի, վախի, լալու չափ յուզիչ շեշտ մը դնելով:

«Արձակէ՛ տուն տար», ըսաւ յան-կարծ էմին ինծի:

Մաճկալի դղջում: Ու կենդանիին արիւնոտ կուշտերը շոյելով՝ շարու-նակեց անիկա .— «Շուտ ըրէ, տար: Քրտինքներու մէջ է: Բնական է, աղայ, ցաւ ունի անասունը:

Այն ցա՛ւ ունէր կենդանին, օրերով ախոռը կապուած մնաց անիկա:

Կը մեղքնայի Սեւուկին: Խնամքիս յանձնուած ախոռի քսան բնակիչնե-րուն աչքերուն առջեւ՝ կողմնակցու-թիւն կ'ընէի ես անոր համար: Օրը ե-րեք անգամ կ'աւլէի, կը սրբէի տակն ու վրան:

Մսուրին մէջն անոր՝ չտեսնուած բան՝ Բարեկենդան կար…: Զոր խո-տը, գառնուկներու յատուկ գարիի յարդն ալ չհաւնելով՝ ցանքի ցորեն կը գողնայի եւ առջին կը լեցնէի ես հի-ւանդ եզին: Թող ուտէ՜ր, ուտէր ա-ղէկնար Սեւուկս, եւ ես ուլունքներով պիտի զարդարէի անոր եղջիւրները:

Բայց ինչ ընե՜մ: Ոչ գարիի յարդին, ոչ չոր խոտին, եւ ոչ ալ ցորենին կը մօտենար Սեւուկս:

Կը նիհարնար, կը նիհարնար, կա-չին՝ ցցուած ոսկորներուն կը փակէր: Խոշոր աչքերն անոր գանկի խոռոչնե-րուն թաղուած, մռայլ, տժգոյն նայ-ուածքով մը կ'ըսէին կարծես ինծի.

— «Շնորհակալ եմ, բախտակից եղ-բայր: Ի՞նչ կուգայ ձեռքէդ: Գիտե՛մ, կ'ընես կարելիդ մեղմացնելու համար ցաւս որ կը կրծէ, կը հալեցնէ զիս: Գիտե՛մ, կը ճանչնամ ես քեզ: Դուն ալ բռնակալ ձեռքերով քուկիններէդ խլուած՝ ինծի պէս գրաստ բերուած ես հոս…»: (Զարդարարները Սարը Համզա հայաբնակ գիւղը պարպելով կրակ տալէ առաջ, Թալանէն Սեւուկը բաժին էին հաներ մեր տան):

Դարերով եա մնացած Անատօլուի գիւղերուն մէջ նոյն կեանքն ունին մարդիկն ու կենդանիները:

Հիւանդութեան, ցաւի մը պարա-գային պառաւներու նախնական դե-ղերուն հետ կը դիմեն յաճախ վհուկ-ներու նուսխաներուն…:

Բժիշկը, դեղագործը ո՞վ կը ճանչ-նայ:

Ոչ դեղը պառաւին եւ ոչ ալ նուս-խան խոփած վհուկին մեղմեցին ցաւը Սեւուկին:

Ան միշտ մերժեց ուտել: Մերժեց խմել:

Ծանրացաւ հիւանդս հետզհետէ: Փակած տեղէն ելլելու կարողութիւն անգամ չունէր այլեւս:

Ու օր մըն ալ չորս ոտքերը իրարու զուգահեռական երկնցուցած, տքալով դտայ… դաղթականը:

Վազեցի լուր տուի էմմիին:

Հասկցաւ գիւղացին: Սուր դանակ մը խլելով ախոռ իջաւ անիկա:

Պիսմիլլա՜հ…:

Գլուխը զատուած էր վիզէն Սեւու-կիս, բոլոր տառապանքները վերջա-ցած էին յանկարծ…:

Մարդուկը անմիջապէս թոքն ու լեարդը երկնցնելով ըսաւ ինծի.

— «Թաղէ ասիկա: Հող էր հիւան-դութիւնը: Բան չունի մնացած մասը միսին: Կը չորցնենք… կ'ուտենք:

Տղէտ ու մոլեռանդ գիւղացին զար-հուրած աչքերուս արտայայտութե-նէն ոչինչ գուշակեց…:

Ու ընկերս՝ մեղի մեր խոկումնե-րուն ձգելով՝ վերջացուց:

Հանրապետութիւն: Ֆէս: Լատինա-կան տառ: Նախագահի խոստում: Յու-դայի համբոյր: Ակը քաղաքակրթու-թեան, պատմութեան, գիտութեա՜ն: Եւ դեռ ինչե՜ր, ինչե՜ր…:

Չի փոխուիր, չէ, բարեկամներ, չի փոխուիր «Թուրքին գլուխը»…:

Մենք ջանանք քչիկ մը փոխել գո-նէ մերինը:

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(Վերջ)

ուկի տրամադրեց, իսկ Փարիզի մէկ «Լը Փօփիւլէր»ը բացած է հանգանակութեան ցանկ մը որուն գլուխը կը գտնուի նախկին վարչապետ Լէոն Պլում 100 ֆրանքով։

Ուրիշ քաղքենի թերթեր ալ, մասնաւորապէս «Թան»ը ձեռնարկած են հանգանակութիւն, օգնելու համար թշուառութեան մատնուած Չեխերուն։ Չեխական թերթերը կը գրեն թէ 3-500.000 փախստականներ հասած են Փրակա, բեռ դառնալով կառավարութեան վրայ։

Հիթլէր ալ կը շնորհաւորէ Տալատիէն, Չէյմպըրլէնը եւ Մուսոլինին

Հիթլէր ալ իր կարգին ճառ մը խօսեցաւ չորեքշաբթի օր, փառաբանելով Միւնիխի համաձայնութիւնը։ Այս առթիւ ջերմ շնորհակալութիւն յայտնեց «մեծ բարեկամին, Մուսոլինիի, որ արդար լուծման մը համար նժարին մէջ դրաւ ոչ միայն իր հանճարին ուժը, այլեւ իր ամբողջ ժողովուրդին զօրութիւնը։ Պէտք է շնորհակալութիւն յայտնեմ նաեւ ուրիշ երկու մեծ մարդոց, Տալատիէի եւ Չէյմպըրլէնի, որոնք վերջին պահուն օգնեցին արդար լուծում մը գտնելու»։

Առաջնորդը յետոյ շնորհակալութիւն յայտնեց գերման ժողովուրդին, բացագանչելով.

— Մենք խուճապ չունեցանք։ Ո եւ է Գերմանուհի խնայողական սնտուկները չվազեց, իր դրամները ետ առնելու համար։ Մենք պէտք չունեցանք փակելու մեր խնայողական սնտուկները եւ դրամատուները։ Ոչ մէկ խանգարում պատահեցաւ մեր գործերուն մէջ։ Մեր բոլոր բանուորները հրաժարեցան քաղքցիի հանգիստէն։ Ես հպարտ եմ իմ ժողովուրդով։ 1938 տարին մեր պատմութեան մէջ պիտի մնայ իբրեւ մեծ թուական մը։ Այս տարուան ընթացքին պատռեցան մեզի պարտադրուած ճակատագրի գրքին վերջին ամօթալի էջերը։ Այժմ գերման ազգը վերահաստատուած է իբրեւ մեծ ազգ»։

Ֆրանքեւռուս դաշինքը արժէք ունի՞

Այս խնդիրը կը յուզուի Մոսկուայի մէջ, հիմա որ Չեխոսլովաքիան մտած է բոլորովին նոր կացութեան մը մէջ։ Խորհրդային կառավարութիւնը չուզեր նախաձեռնութիւնստանձնել չեղեալ համարելու Ֆրանքեւռուս դաշինքը, բայց իր եզրակացութիւնը այն է թէ դաշնագիրը արժէք չունի այլեւս, եւ թէ պէտք է վերաքննել երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները։

Խորհրդային մամուլը կը ջանայ համոզել Ֆրանսացիները որ վստահութիւն չունենան Անգլիոյ վրայ, քանի որ ան միշտ պատրաստ է համաձայնելու Գերմանիոյ հետ։

«Ժուռնալ տը Մոսկու», որ արտաքին նախարարութենէն կը ներշնչուի, իբրեւ կիսապաշտօնական օրկան, կը հարցնէ խմբագրականի մը մէջ.

— «Ֆրանսայի անձնատուութեան անխուսափելի հետեւանքը պիտի ըլլայ իր մեկուսացումը, որովհետեւ, Միւնիխի համաձայնութենէն վերջը այլեւս ո՞վ պիտի հաւատայ իր խօսքին, ո՞վ իր դաշնակիցը պիտի մնայ։ Ֆրանսա իր ձեռքով եւ, առանց խորհրդակցելու Խ. Միութեան հետ, ջնջեց չեխեւխորհրդային դաշինքը որ պսակն էր Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին եւ տարրերէն մէկը արեւելեան շրջանային դաշինքի մը։ Այժմ ի զօրու կը մնայ միայն Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը։ Բայց ի՞նչ է իր արժէքը, հիմա որ Ֆրանսա պատռեց իր դաշնագիրը Չեխոսլովաքիոյ հետ»։

Որեւէ տո՞ւրք օտարականներէն

Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդի անդամներէն Պ. Անրի Թորրուէ նամակ մը ուղղելով Սէնի նահանգապետին, կը խնդրէ տեղեկացնել թէ քանի՞ օտարականներ ուզեցին կամաւոր արձանագրուիլ, վերջին տագնապի ընթացքին։ Յետոյ կը հարցնէ թէ՝ նպատակայարմար չէ՞ այժմէն ստուգել թէ Սէնի նահանգին օտարականներէն որո՞նք պատրաստ են ի հարկին կամաւոր արձանագրուելու։ Եւ կ'առաջարկէ անմիջապէս բժշկական քննութեան ենթարկել զանոնք։ Եթէ զինուորութեան յարմար են, լաւ, իսկ եթէ ոչ, կը թելադրէ մասնաւոր տուրք մը գանձել — «արեան տուրք» — բոլոր այն օտարականներէն որ ենթակայ չեն զինուորական ծառայութեան։

*** Վարչապետը (միեւնոյն ատեն ազգ. պաշտպանութեան նախարար), հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր այն օտարականներուն, հպատակ թէ ոչ, որոնք զինուորութեան ենթակայ չըլլալով հանդերձ, պատրաստակամութիւն յայտնեցին ծառայելու ֆրանսական բանակին մէջ, վերջին տագնապին ատեն։

Նորագիր զինուորներու արձակուրդը

Ազգ. պաշտպանութեան նախարարը որոշեց արձակել այն երիտասարդները որոնք կը վերջացնեն իրենց երկամեայ զինուորութիւնը։

Յուլիս 5ին պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած շրջաբերականի մը համաձայն, այս երիտասարդները (բացի անոնցմէ որոնք ծառայած են բերդապահ զօրքին մէջ եւ ենթակայ են մասնաւոր կանոնի) պէտք էր արձակուէին ժամանակէն առաջ, Հոկտեմբեր մէկին, բայց իրենց օրինական շրջանը կը վերջանայ միայն Հոկտեմբեր 15ին։

Վարչապետը (պատերազմ. նախարար) չուզելով աւելի երկար ատեն դրօշի տակ պահել նորակոչները, որոշեց որ անոնք արձակուին Հոկտեմբեր 15ին։

2, 3 եւ 8 թուագրուած պահեստիները, որոնք դրօշի տակ առնուեցան վերջերս, արձակուած պիտի ըլլան մինչեւ յառաջիկայ երեքշաբթի, մէջն ըլլալով Մաժինոյի գծին զինուորները։

Իսկ նորագիրներու զինուորագրութիւնը, որ նշանակուած էր Հոկտեմբեր 19ին եւ 20ին, պիտի կատարուի նոյեմբեր 3ին եւ 4ին։

Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը Էնգիւրիի մէջ

Էնգիւրիէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 4).—

Թուրք կառավարութիւնը ջերմ ընդունելութիւն սարքած է Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունքի, որ պիտի մնայ երեք օր։

Պերլինի թրքական դեսպան Համտի Արբակ պէյ այստեղ եկաւ, որպէսզի մասնակցի այն բանակցութիւններուն, որոնք տեղի պիտի ունենան Հէր Ֆունքի եւ Թուրք նախարարներու միջեւ։

Հէր Ֆունքի առաքելութեան նպատակն է ստեղծել նոր առեւտրական ճամբայ մը Հնդկաստանէն դէպի միջին Եւրոպա՝ Մերձաւոր Արեւելքի, Թուրքիոյ, Սեւ Ծովու եւ Դանուբի վրայով, դուրս ձգելով Կարմիր ու Միջերկրական ծովերը։

Եթէ այս ծրագիրը յաջողի, այն ատեն Գերմանիա պիտի գրաւէ տիրական դիրք Պալքաններու մէջ եւ իր ազդեցութիւնը զգալապէս պիտի զօրանայ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։

Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ մերձեցումը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց դեսպան մը նշանակել Հռոմի համար ուր դեսպանութիւնը թափուր կը մնար երկու տարիէ ի վեր։ Այս որոշումը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Իտալիոյ մէջ, մանաւանդ որ անոր անմիջական հետեւանքը պիտի ըլլայ կայսրութեան (Եթովպիոյ գրաւման) ճանաչումը։ Ամէնքն ալ այս կարգադրութիւնը կը նկատեն իբրեւ ուղղակի հետեւանքը Միւնիխի տեսակցութեան։

Այս առթիւ ըսենք որ 1936 դեկտեմբերին Ֆրանսա հետեւելով Անգլիոյ, փաստօրէն ճանչցած էր Եթովպիոյ գրաւումը, ջնջելով Ատիս Ապէպայի դեսպանութիւնը։ Այս անգամ Ֆրանսա դեսպան նշանակելով, իրաւապէս ալ պիտի ճանչնայ գրաւումը։ Դեսպանութեան առաջին թեկնածու կը համարուի Պերլինի դեսպանը, Պ. Ֆրանսուա Փոնսէ։

*** Անգլիական թերթ մը պարզելով Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց բարւոքումը, կը գրէ թէ մօտերս համաձայնութիւն պիտի կնքուի այդ երկու երկիրներուն եւ Անգլիոյ միջեւ, սպանիական հարցի մասին։ Այս եռեակ համաձայնութիւնը, որուն պիտի միանայ նաեւ Գերմանիա, հիմնուած է հետեւեալ սկզբունքներուն վրայ.—

1. Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին երկու կողմերը կրնան պայքարը շարունակել մինչեւ վերջը, առանց արտաքին օգնութեան։ 2. Օտար կամաւորները պէտք է ետ կանչուին անյապաղ։ 3. Պատերազմիկները այսուհետեւ պիտի զրկուին թէ զինուորի, թէ զէնքի եւ թէ ռազմանիւթի օգնութենէ։

Նոր գնդակահարութիւններ Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ (Հոկտեմբեր 3).—

Զրոյց մը շրջան կ'ընէ, թէ Հեռաւոր Արեւելքի կարմիր բանակի հրամանատար մարաջախտ Պլիւխէր պաշտօնազուրկ եղած է եւ այժմ հսկողութեան տակ կը պահուի Մոսկուայի իր տան մէջ։

Այսօրուան պաշտօնաթերթը կը հրատարակէ հրամանագիր մը, որով Նիքոլա Քրիլէնկօ եւ 92 խորհրդային քաղաքացիներ կը զրկուին իրենց պատուանշաններէն։ Ասոնցմէ շորսը արդէն գնդակահարուած են, եւ կը հաւաստուի թէ Քրիլէնքօ եւս այդ բախտին արժանացած է արդէն։

*** Խ. Միութեան գործավարներու խորհուրդի փոխ-նախագահ (փոխ վարչապետ) նշանակուեցաւ Բուլգանին, պետական դրամատան նախագահը, յաջորդելով Զուբարի (Ուկրայնացի)։ Միւս երկու փոխ-նախագահներն են Միկոյեան եւ Լազար Քականովիչ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ բրիտանական մարզպանը յանկարծ Լոնտոն մեկնեցաւ օդանաւով, իբրեւ հետեւանք նոր բարդութեանց։ Կացութիւնը խիստ ծանր է, մանաւանդ հիւսիսային շրջանին մէջ։ Հեռագրական բոլոր հաղորդակցութիւններ խզուած են, գիծերու աւերման հետեւանքով։ Անգլ. կառավարութիւնը նոր զինուորներ ճամբայ հանեց դէպի Պաղեստին։ Հոկտ. հինգին բուռն ճակատամարտ մը տեղի ունեցաւ Գալիլիոյ լճին ափը, անգլիացի զինուորներու եւ արաբ ըմբոստներու միջեւ։ 80 Արաբներ սպաննուեցան։

ԿԻՆ ՄԸ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ կացինով գլխատուեցան Պերլինի մէջ, իբրեւ հայրենադաւ, ամբաստանուած ըլլալով թէ լրտեսութիւն կատարած են ի հաշիւ օտար պետութեան մը։

ԱՆԳԼԻՈՅ երեսփ. ժողովին վիճաբանութեանց ընթացքին, նախկին նախարար Չըրչիլ քննադատելով Միւնիխի համաձայնութիւնը, յայտարարեց թէ ան «մեծ աղէտ մը կը կազմէ Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ համար։ Տառապէս սրբուեցաւ կեդր. Եւրոպայի զինակցութեանց այն ցանցը որուն վրայ հիմնած էր Ֆրանսա իր ապահովութիւնը»։ Ուրիշներ ալ խիստ քննադատութիւններ ուղղեցին, բայց եւ այնպէս վստահութեան քուէն ապահովուած է։

ՊԱՐՏԱԻՈՐԻՉ զինուորութիւն հաստատելու համար օրինագիծ մը ներկայացուեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին, իբրեւ հետեւանք վերջին դէպքերուն։ Լորտերու ժողովն ալ օրինագիծ մը բացած է, նոյն բովանդակութեամբ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱԹՈԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր, 7 Հոկտ., ժամը 8.30ին. ծանօթ հաւաքատեղին, նոյն օրակարգով։

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 8 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «կոլիւն» Ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «ընկեր կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 7 Հոկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին Լավիստ սովորական տեղը։ Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը։ ներկայանալ անդամատետրով։

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 8 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ ընտրութիւն պատգամաւորի։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Ս. ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Դուրեան» գրադարանը։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Եօթնեղբայրեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 8 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը, 8 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, իր դպրոցին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս։ Կարեւոր օրակարգ։ Ժողովէն վերջ Մասնաճիւղս պիտի զբաղի ձեռագործութեան գիշերային դասընթացքով։ Ներկայ պիտի ըլլայ ձեւագիտութեան ուսուցչուհին։

ՎԱԼԱՆՍԻ Զ. Ո. Մ. Մարզականի առաջին ախոյեանական մրցումը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 9 Հոկտ., Cheylardի մէջ։ Փափաքողները կրնան առնել օթոքարը որ կը մեկնի Քաֆէ տը լ'Էսթի առջեւէն ժամը ճիշդ 12.30ին։

ՓԱՐԻԶԻ Ֆ. Կ. Խաչի ընդհ. ժողովը՝ 8 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին բարեգործականի սրահին մէջ, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	235 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 8 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — SAMEDI 8 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3855

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ...

Պարագաները բոլորովին տարբեր են: Բայց, շատ մը տեսակէտներով, ի՛նչքան իրարու կը նմանին չեխական ողբերգութիւնն ու հայկականը: Եւ կամ հայկէչականը:

Օրուան հզօրները գլուխ գլխի տուին եւ արձակեցին վճիռ մը՝ Բրազակայութեան զոհին:

Այո, փափկանկատութիւնն ալ իր տեղը ունեցաւ: Իրաւաբերը բարեհաճեցան զոհը տեղեակ պահել անցուդարձէն, օրը օրին եւ ժամը ժամուն: Նոյնիսկ լուր ղրկեցին որ ան պատուիրակներ ղրկէ Միւնիխ, ի հարկին խորհրդակցելու համար:

Եւ սակայն, այդ պատուիրակները ունէին միայն մէկ իրաւունք,— սպասել իրենց հիւրանոցին կամ յարակից սրահի մը մէջ, լսելու համար տրուած որոշումը:

Այդպէս ալ եղաւ: Դատաւորները արձակեցին վճիռը, եւ հաղորդեցին պատուիրակներուն, որպէսզի Փրակա տանին եւ անմիջապէս ձեռնարկեն գործադրութեան:

Հալա բողոքելու իրաւո՞ւնքը:

Այդ ալ չէին զլանար: Գործադրէ՛, յետոյ կրնաս բողոքել ուզածիդ չափ:

Աննախընթաց նոր պարագայ մը:

Օրուան լուրերը կ՚ըսեն թէ գերմանական զօրքը մտած է շրջան մը որ նախատեսուած չէր Միւնիխի համաձայնութեամբ:

Չեխական կառավարութիւնը պատճառաբանեալ բողոքագիր մը ուղղած է Պերլին, միջազգային յանձնաժողովին: Բողոքագիրը կ՚ըսէ թէ Գերմանացիները անցած են ազգագրական սահմանները:

— Անոնք կ՚ուզեն կարելի եղածին չափ շատ հող գրաւել, հարուստ քաղաքներով, ճարտարագործական կեդրոններով եւ հաղորդակցութեան կարեւոր ճամբաներով: Այդ քաղաքները եւ կեդրոնները իսկ եւ իսկ չեխոսլովաքեան են, ուր չեխոսլովաք մեծամասնութիւն մը կը բնակի: Այս կերպով Գերմանիոյ կցուած պիտի ըլլան 815,000 Չեխեր: Յետոյ Գերմանիոյ ներկայացուցիչները կը պահանջեն հանրաքուէ կատարել կարգ մը շրջաններու մէջ ուր գերման բնակչութիւնը հազիւ 0·2-6·5 առ հարիւր կը կազմէ: Այդ շրջաններուն մէջ կ՚ապրին 1·116·000 Չեխեր եւ միայն 144·000 Գերմաններ»:

Պատասխա՞նը,— համակերպեցէք: Բողոքագրի մասին ալ «պարտ ու պատշաճը» կը տնօրինուի...

Իսկ աշխարհի մարդիկ արդէն ձեռնարկած են վսե՛մ եւ ազնուական գործի մը,— Հանգանակութիւն: Ճիշդ ինչպէս հայկական ջարդերուն ատեն, երբ մարդասէրներ, միսիոնարներ եւ մայրապետներ ասպարէզ կը նետուէին, դրամ, հագուստ-կապուստ, կաթ կամ դեղ ճարելու համար «մնացորդաց»:

Հանգանակութեան կոչ մը ուղղած է Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը, ուժ տալու համար Լոնտոնի լորտ-քաղաքապետին նախաձեռնութեան: (Ցիշեցէք լորտ Մէյըրս Ֆընտը):

Հանգանակութիւն կը կատարեն ընկերվարական կուսակցութիւնները, Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ: (Անգլիականը տրամադրեց 2000 ոսկի, ֆրանսականը՝ 10·000 ֆրանք):

Հանգանակութեան ձեռնարկած են բազմաթիւ թերթեր, առանց կուսակցական խտրութեան, բայց ընդհանրապէս ձախակողմեան:

Հանգանակութեան հանճարե՛ղ միջոց մը կ՚առաջարկէ Փարիզի արմատական պաշտօնաթերթը, «Լ՚էօվռ»ը, 60 միլիոն ֆրանք ճարելու համար:

Ի՞նչպէս,— ազգային հանգանակութեանց «օրէր» սահմանելով, մասնակցութեամբ նախկին ռազմիկներու, երիտասարդական կազմակերպութեանց եւն.: Այս ձեռնարկին առթիւ, օգնութեան կը կանչուի նաեւ... Ազգային վիճակահանութիւնը:

— «Գիտենք որ 150 միլիոնի միջին շարք մը զուտ շահ կ՚արտադրէ 45 միլիոն ֆրանք, որուն վրայ կարելի է աւելցնել պետութեան մէկ նպաստը եւ տուրք մը (բաժին) պարգեւներու վրայ. որովհետեւ նպատակայարմար է կանխաւ խնդրել շահողներէն որ տրամադրեն իրենց վաստակին կարեւոր մէկ մասը: Այսպէս, շնորհիւ հաղաղութեան վիճակախաղի մէկ շարքին, կարելի պիտի ըլլայ անմիջապէս Փրակա դրկել 60 միլիոնի գումար մը»:

Ինչպէս կը տեսնէք, մարդիկ լրջօրէն գործի ձեռնարկած են, վէրքեր ամոքելու համար:

Կը մեղադրէ՞նք: Քա՛ւ լիցի, պիտի ըսէր մեր վարժապետը:

Պարզապէս պատմութիւն կը պատմենք: Պատմութիւնը «փոքրիկ դաշնակիցներու», դիւրահաւան եւ անճար ժողովուրդներու, որոնք միշտ իրարու կը նմանին իրենց ճակատագրով, ո՛ր աստղին տակ ալ ծնկած ըլլան: Եւ պատմութիւնը զօրաւորներուն, որոնք միշտ ջուրին — կամ արիւնին — երեսը կ՚ելլեն, աշխարհը բաժնելով իրենց միջեւ, եւ փշրանքներ նետելով զոհերուն առջեւ,— հանգանակութի՛ւն:

Թշուա՜ռ ժողովուրդներ, տակաւին քանի՞ տարի պիտի քամէք այդ փշրանքները լեղին, նստած արեան ճապաղիքներու մէջ կամ աւերակներու վրայ...

Հանգանակութիւններով — մուրացկանութեամբ — չէ՞ որ կը փայլի Ազգերու Դաշնակցութիւնն ալ, 1920էն ի վեր, նըպաստ բաշխելով հարիւր հազարաւոր տարագիրներու, փոխանակ տարրական արդարութեան,— ափ մը հող իրենց սեփական հայրենիքէն եւ պատուութիւն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՇՈՒՆԴԱԼԻՑ ՋՐՈՅՑՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ

«ԶԳԵՑԷՔ ՈՐ ԼՈՒՌ ՈՒ ՄՈՒՆՋ ԱՇԽԱՏԻՄ»

Լիազօրութեան օրէնքը հազիւ քուէարկուած, շռնդալից զրոյցներ սկսան շրջիլ, կառավարութեան մտադրութեանց մասին:

Վարչապետ Պ. Տալատիէ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ այս առթիւ, հանդարտեցնելու համար հանրային կարծիքը.

— «Խորհրդարանէն ստացայ անհրաժեշտ լիազօրութիւնները, երկրին ելեւմուտքը բարուօքելու եւ տնտեսական գործունէութիւնը բազմապատկելու համար: Խորհրդարանին փակումէն հազիւ քանի մը ժամ վերջը, սկսաւ գուշակութեանց եւ սուտ լուրերու տեղատարափը: Մարդիկ մրցումի ելան ամէնէն այլանդակ տնօրինութիւնները յերիւրելու, ամէնէն աւելի լաւատեղեակ երեւալու համար: Աւելորդ է ըսել թէ այդպիսի մարզանքներու հետեւանքը կ՚ըլլայ վրդովել հանրային կարծիքը եւ մտահոգութիւն պատճառել ճիշդ այն պահուն ուր ընդհակառակն վստահութիւնը կը վերահաստատուի: Վճռած եմ վերջ տալ այս բոլոր չարաշուք քմայքներուն: Եթէ անոնք շարունակուին, պիտի չվարանիմ ձեռք առնել անհրաժեշտ տնօրինութիւնները: Ես ինքս վճռապէս ստանձնած եմ ամէնէն ծանր պատասխանատուութիւնները: Շա՞տ է պահանջել որ հանգիստ ձգեն զիս, լուռ ու մունջ աշխատելու համար: Լուրջ եւ խոր ուսումնասիրութենէ մը վերջ, եւ յարմար դատած պահուս է որ, անշուշտ օրերով աշխատելէ ետք, պիտի տամ արդար եւ օգտակար որոշումները: Ուստի կը խնդրեմ բոլոր Ֆրանսացիներէն որ բացարձակապէս հաւատք չընծայեն շրջած լուրերուն: Ես սովորութիւն չունիմ ոեւէ մէկուն յայտնելու իմ որոշումներս: Կը յուսամ թէ Ֆրանսացիները կառավարութեան որոշումներուն պիտի սպասեն նոյն հանդարտութեամբ ինչպէս մեր անցուցած փորձանաւոր օրերուն:»

*** Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն (29 սեպտեմբեր), ոսկի պահեստը 43·01էն իջած էր 38·27 առ հարիւրի, Միւնիխի համաձայնութեան նախընթաց շաբթուն: Այս գրեթէ աննախընթաց անկումը, որ ոսկիի համեմատութիւնը իջեցուց 35 առ հարիւրի օրինական համեմատութենէն միայն 3 կէտ վեր, մասամբ հետեւանք էր Ֆրանսական դրամի «արտագաղթ»ին, բայց մեծ մասով արդիւնք՝ մօտ 15,000,000,000 ֆրանքի նոր թղթադրամներու շրջաբերութեան: Կառավարութիւնը ստիպուած էր այս միջոցին դիմել, գոհացնելու համար անոնք որ իրենց դրամները ետ կը քաշէին տագնապի օրերուն, մանաւանդ որ, վճռած էր մորաթորիոմ չկատարել:

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը հաւատեն թէ կացութիւնը արագօրէն բարուօքած է հոկտեմբեր մէկէն սկսեալ, երբ արտասահման փոխադրուած գումարները սկսան վերադառնալ, ինչպէս կը ցուցնէ ֆրանքի արժէքին բարելաւումը:

Արտաքին նախարարին զեկուցումը միջազգային կացութեան մասին

Երեսփ. ժողովին արտաքին գործերու յանձնախումբը առջի օր լսեց արտաքին նախարարին մանրամասն զեկուցումը՝ միջազգային կացութեան մասին:

Պ. Ժոռժ Պոնէ երկարօրէն պարզեց այն անցուդարձը որ յանգեցաւ Միւնիխի համաձայնութեան: Եւ շեշտեց.

— «Մեծ հոգեր կը ծանրանան մեր վրայ: Ֆրանսա ամէն ջանք ի գործ պիտի դնէ իր պարտականութիւնները կատարելու համար: Բայց ժողովուրդը պէտք չէ մոռնայ այն տագնապալի ժամերը զոր ապրեցաւ: Ան իր ցանկացած ապահովութիւնը պէտք է սպասէ ոչ թէ դիւանագիտութենէն, այլ իր իսկ անձնական ճիգէն»:

Ներկաները շարք մը հարցումներ ուղղեցին, զեկուցումէն վերջը: Նախարարը հաստատեց թէ իտալական կառավարութեան հաւանութիւնը խնդրուած է, դեսպան մը ղրկելու համար, թէ Չեխոսլովաքիոյ նոր կառավարութիւնը պիտի շարունակէ իր աւանդական բարեկամութիւնը Ֆրանսայի հետ, թէ սեպտեմբեր 30ի անգլօ-գերմանական յայտարարութիւնը երբեք չի վնասեր Անգլիոյ յանձնառութեանց, ի հարկին օգնելու համար Ֆրանսայի: Յետոյ հաւաստեց թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա կ՚ուզեն օգնել Չեխոսլովաքիոյ վերակազմութեան, տնտեսական եւ ելմտական գետնի վրայ:

*** Վիճաբանութեանց ընթացքին, ընկերվարական երեսփոխան Կրումպաք պատմեց թէ Հիթլէր շնորհակալութեան հեռագիր մը ուղղած է Պ. Ֆլանտէնի, անոր շնորհաւորութեանց առթիւ, յոյս յայտնելով որ նախկին վարչապետը պիտի շարունակէ իր ջանքերը, «կատարեալ համաձայնութիւն եւ գործակցութիւն հաստատելու համար Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ»:

Այս յայտնութիւնը մեծ յուզում պատճառեց ժողովականներուն, եւ ընկերվարական երեսփոխանը նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեց արտաքին նախարարին, որ չպատասխանեց: Պ. Ֆլանտէն ալ պահ մը լուռ մնալէ վերջ, յայտարարեց.

— «Թոյլ տուէք որ զանց առնեմ այս միջադէպը: Ես այստեղ եկած չեմ պատասխանելու Պ. Սալոմոն Կրումպաքի: Անոր պա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱԲԵԼՈՆ

Երբեք փորձա՞ծ էք աչքէ անցընել խորհրդարանի վիճաբանութիւնները,— ֆրանսական կամ անգլիական:

Այդպիսի փորձութեան մը մատնուեցայ առջի օր, քիչ մը լուսաբանուելու համար, բայց կարծես աւելի մթնեց հորիզոնը:

Ահա Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին նիստը, որ տեւեց երեքշաբթի իրիկուն ժամը 3էն մինչեւ չորեքշաբթի առտու 5·35:

Օրակարգը՝ վարչապետին զեկուցումը Միւնիխի համաձայնութեան եւ միջազգային կացութեան մասին:

Զեկուցման ընթերցումէն վերջը, իւրաքանչիւր խմբակցութեան ներկայացուցիչը բեմ կը բարձրանայ, իր տեսութիւնները պարզելու համար:

Առաջին անգամ կը խօսի բոլշեւիկներու ներկայացուցիչը, Պ. Կապրիէլ Փէրի: Բնականաբար աղ-պղպեղ ճառ մը, Միւնիխի համաձայնութիւնը խոչակելով անձնատուութիւն եւ նըւաստացում, սպառնալիքի առջեւ:

— «Շատ չուտ մոռցաք որ Փրակա ժամանակին բողոքած է Ֆրանսայի յօշոտման դէմ... Մինչեւ Միւնիխի բռնակալ վճիռը կարելի էր հաւատալ թէ չեխոսլովաք պատնէշը, պահպանելով Պալքաններու ճամբան, ի հարկին կը պաշտպանէր նաեւ ֆրանսական կուրծքերը: Այդ պատնէշը տապալեցաւ: Միեւնոյն ատեն, դուք խորտակեցիք ժողովուրդներու վստահութիւնը Ֆրանսայի վրայ. ապացուցիք աշխարհի թէ վտանգաւոր է բարեկամ ըլլալ Ֆրանսայի»:

Թունդ ազգայնական մը, Փարիզի երեսփոխան Քէրիլիս, խմբագիր «Էփոքի», նոյնպէս կը քննադատէ համաձայնութիւնը, տրտնջալով թէ ֆրանսան աւելի տկարացաւ, Չեխոսլովաքիոյ խորտակումով:

— «Չեխոսլովաքիան, որուն կապուած էինք զինակցութեան դաշնագրով մը եւ նուիրական յանձնառութիւններով, ձգուեցաւ իր բախտին: Այն տագնապը որմէ այնքան տառապեցաւ, հետեւանքն էր աչառկու պայքարի մը, որու ընթացքին կաշառաբոյր ոսկին ալ իր դերը կատարեց, Գերմանիոյ սպառնալիքներէն առաջ.. Զինուորական տեսակէտով, այն 30—40 զօրաբաժինները զորս անշարժութեան պիտի դատապարտէր Չեխոսլովաքիա, այժմ տրամադրելի պիտի ըլլան, եթէ քանի մը ամիսէն ուրիշ ազդարարութիւններ ալ ուղղուին մեզի»:

Անկախ եւ յեղափոխական երեսփոխան մը, որ իր կռնակը տուած է գիւղացիներուն, վերակազմելու համար ֆրանսական պետութիւնը, կ՚ողբա՛ր կուռ բանախօսութեամբ մը, գնահատելով գոյացած համաձայնութիւնը.

— «Կ՚ըմբռնեմ որ շատեր ժխտեն ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը, բայց կայ մէկը որուն բռնած դիրքը չեմ ըմբռներ: Այդ է՝ մեր պաշտօնակիցը Կապրիէլ Փէրի: Մեր պաշտօնակիցը Կապրիէլ Փէրի, որուն թերթը (Իւմանիթէ) 1933 յունիս 24ին այդ իրաւունքը կը պահանջէր Ալզաս Լոռէնի համար, մեր պաշտօնակիցը Կապրիէլ Փէրի, անդամ Գ. Միջազգայինի, որ իր հինգերորդ համագումարին մէջ, Չեխոսլովաքիոյ գոյութիւնն անգամ կ՚ուրանար եւ չեխ համայնավարները կը հրաւիրէր բաժնուիլ անկէ, կը յայտարարէր այս բեմէն.— «Մեր բովանդակ համակրանքը Չեխոսլովաքիոյ աշխատաւոր բազմութեանց եւ ազգային փոքրամասնութեանց, սլովաք, գերման, հրեայ, հունգար, որ կը հարստահարուին Փրակայի կեդրոնական իշխանութեան կողմէ»:

Գոյնզգոյն զոհարներու շարոց մըն ալ յաջորդով, այս անգամ բրիտանական խորհրդարանէն, որուն վիճաբանութիւնները աւելի երկար տեւեցին,— երեք օր:

Երէ զոհ չմնաք, մնացեալը կը լրացնէք... Ղալաթիոյ ազգ. ժողովի ատենագրութիւններէն (է՛ր երբեմն):

ՎԱՀԷ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՍՊԱՅ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԷՋ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսացի սպայ մը սպաննուած է Անտիոքի մէջ: «Քրօնիկ»ի թղթակիցը կը գրէ.—

Թրքական պահականոցի մը առջեւէն անցած ժամանակ, տեղակալ Շապօ տեսաւ որ Թուրք զինուորները բարեւ չեն տար: Երբ դիտողութիւն ըրաւ, Թուրք ենթասպայ մը եկաւ եւ վէճի բռնուեցաւ: Յետոյ ալ, դատը շահելու համար, քաշեց ատրճանակը եւ պարպեց տեղակալ Շապոյի վրայ, որ երեք գնդակ ստացաւ:

Թուրք հրամանատարը ձերբակալեց ենթասպան: Թուրք բարձրաստիճան սպայ մըն ալ յօժարեցաւ իր արիւնը փոխանցել վիրաւորին, բայց ուշ էր: Տեղակալ Շապօ մեռած էր: Ի՞նչ պատիժ պիտի տրուի մարդասպան ենթասպային:

*** Հալէպի «Էքլէր տիւ Նոր» թերթն ալ այսպէս կը պատմէ դէպքը.— Տեսնելով որ երեք Թուրք զինուորներ չեն բարեւեր իրեն, տեղակալ Շապօ դիտողութիւն կ՚ընէ, քանի որ ֆրանսական եւ թրքական սպայակոյտները պարտաւորիչ դարձուցած են փոխադարձ բարեւը: Այս միջոցին վրայ կը հասնի Թուրք ենթասպայ մը, եւ առանց բառ մը ըսելու, ատրճանակի երեք գնդակ կը պարպէ Ֆրանսացի սպայի ստամոքսին վրայ:

Վիրաւորը անմիջապէս կը փոխադրուի Հալէպի զինուորական հիւանդանոցը, բայց կը մեռնի հակառակ բոլոր խնամքներուն: Արիւնի փոխանցման պէտք տեսնուած ըլլալով, Հաթայի թրքական ուժերու հրամանատարը՝ գնդապետ Շաքիր, ազնուական շարժումով մը վազեց վիրաւորին սնարին մօտ եւ տրամադիր եղաւ իր արիւնը տալու:

Թուրք զինուորական իշխանութիւնը ցաւ յայտնեց Գնդ. Քոլէի: Միւս կողմէ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են յանցաւորին դէմ, որ արդէն բանտարկուած է: Ձերբակալուած են նաեւ անոր մեղսակիցները:

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ կը շրջին մարաջախտ Պլիւխէրի մասին: Զրոյցի մը համաձայն, անձնասպան եղած է: Ամէն պարագայի մէջ, մարաջախտը Ծայր. Արեւելք չի գտնուիր:

800 ԲԱՆՏՈՂՆԵՐ բանի գրաւած ըլլալով Սանսոն գործարանը (Պուլոներ-Պիյեանքուռ), շրջուն պահակները միջամտեցին եւ կէս ժամէն պարպեցին հաստատութիւնը:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց, կազմել ծովեզերեայ պաշտպանութեան տորմիղ մը: Այս նպատակով՝ պիտի գնէ արդիական թեթեւ յածանաւեր եւ պիտի հիմնէ ծովային սպաներու վարժարան մը: Կառավարութիւնը որոշեց նաեւ հիմնել կեդրոնական պետական դրամատուն մը, թղթադրամ շրջաբերութեան հանելու իրաւունքով:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՍԿԻԶԲՆ ԵՐԿԱՆՑ...

Քաղաքական տագնապը, որ վերջացող ամսուն ծանրօրէն նստած էր բովանդակ Եւրոպայի ուսերուն, անցաւ: Միւնիխի համաձայնութեամբ փարատեցաւ պատերազմի անմիջական սպառնալիքը:

Եւ այժմ, ջիղերու համեմատական հանդարտութեան մէջ, հնարաւոր է նայիլ ետ եւ վայրկեան մը պաղարիւնով կշռել «զէն ու չահ»ը:

Ամէնէն առաջ պէտք է ըսել, որ խաղաղութիւնը փրկողը եղաւ, բաղմաթիւ ազդակներու կարգին, նոյնինքն Չեխոսլովաքիան, ինչպէս իրաւամբ կը նկատէր Պ. Իտըն անգլիական խորհրդարանին մէջ:

Այս փոքրիկ երկիրն էր, որ կրցաւ զոհել առաւելագոյն չափով. հաշուեցաւ մօտ 40,000 քառ. քիլոմէթր հողի եւ մօտ 4.500.000 բնակչութեան կորուստին հետ: Պատմութեան մէջ երբեք, առանց զէնք արձակելու եւ ռազմադաշտի վրայ խորտակուելու, այսպիսի դաժան անձնատուութեան պայմաններ թելադրուած չէին ոեւէ ազգի: Եւ երբեք ոեւէ ազգ այսքան հերոսաբար, ակռաները սեղմած ու սրտին վրայ քար դրած, չէր դիմագրաւած այսպիսի աննախընթաց անձնատուութիւն մը: Չեխեան զոհեց խաղաղութեան համար, տեղի տուաւ ապրելու համար: Եւ ինչպէս իր ազատագրական պայքարը եղած էր դիւցազնական ու ասպետական 20 տարի առաջ, իր անդամատումն ալ եղաւ ասպետական ու դիւցազնական: Որովհետեւ ան կրնար, գլուխը տաք մէկ րոպէին, ինքզինքը փշրել անիմաստ ինքնասպանութեան ժայռին վրայ, իր եռուէն համայն մարդկութիւնը մխրճելով արեան գեհենի մէջ:

Այլեւս զարմանալի չէ, որ Զուտէթեան շրջանները Գերմանիոյ գիջելէ ետք Փրակայի վարիչները իրարու ետեւէ կը յանձնեն Թէշէնը Լեհերուն եւ վաղն ալ Հունգարական շրջանները՝ Հունգարիոյ: Միւնիխի համաձայնագրէն ետք,— Փրակա խորապէս գիտէ— պիտի վերածնի նոր Չեխոսլովաքիա մը, իրապէս ազգային ու միատարր, մօտ 10 միլիոն բնակչութեամբ ու 100,000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ, ուր չեխ ու սլովաք երկու քոյր ազգութիւններ պիտի ապրին ազգային լիակատար անկախութեան մէջ:

Եւ ասիկա շատ աւելի լաւ է թերեւս ապագային համար: Երէկ Չեխոսլովաքիան ազգութիւններու խառնարան մըն էր, խճանկար պետութիւն մը, ուր հակամարտ շահեր ու հակումներ կը դժուարացնէին ազգային ներդաշնակ զարգացման եւ բարգաւաճման հնարաւորութիւնները: Պետութիւնը կը ծախսէր իր եկամուտներու մեծագոյն մասը ազգային պաշտպանութեան եւ ապառազինման վրայ, վարելով այնպիսի քաղաքականութիւն մը, որ զինք մշտնջենական հակամարտութեան մէջ կը պահէր իր դրացիներուն հետ,— Գերմանիա, Աւստրիա, Հունգարիա, Լեհաստան:— Երէկ ան հարկադրուած էր, իր գոյութիւնը պահպանելու մտահոգութեամբ, փոխադարձ օգնութեան դաշինքներ ստորագրել իր սահմաններէն հեռու մեծ պետութեանց հետ, մէկ կողմէն Ֆրանսայի եւ միւս կողմէն Խորհրդ. Միութեան հետ:

Այսօր այլեւս այսպիսի մտահոգութիւն ու այսպիսի գոյութեան մղումը տուք չունի նոր Չեխոսլովաքիան: Ան պիտի ապահովուի չորս հզօրներու կողմէ, որոնց խօսքն ու երաշխիքը շատ աւելի կ'արժեն քան Ժընեւի մէջ տարին անգամ մը վիճաբանական ժողով սարքող Ազգաժողովը եւ կամ հաւաքական ապահովութեան անգոյն ու անզօր դաշինքները:

Չեխոսլովաքիան պիտի վերածուի չէզոք պետութեան մը, ինչպէս է Զուիցերիան, որու նոր սահմանները անձեռնմխելի պիտի հռչակուին Լոնտոնի, Փարիզի, Պերլինի ու Հռոմի կողմէ: Ապահովութեան այս չղթան կ'արժէ այն զոհողութիւններն ու կորուստը, որոնք պարտադրուեցան այս զմայլելի ժողովուրդին:

Եւ պատճառ մը չկայ, որ այսուհետեւ Փրակա հիմնական վերագնահատումի չենթարկէ իր արտաքին քաղաքականութեան ուղեգիծը եւ չջանայ լեզու գտնել, բարի դրացիական յարաբերութիւն մշակել իր անմիջական հարեւաններուն հետ, ինչպէս Գերմանիա, Լեհաստան, Հունգարիա, որոնց հետ կապուած է առեւտրական, տնտեսական եւ այլ բազմաթիւ կապերով: Փարիզ - Փրակա - Մոսկուա առանցքը չկրցաւ փրկել զինք: Ինչո՞ւ չհրջել ճակատը եւ միջին դիրք չբռնել Լոնտոն-Փարիզ ու Պերլին-Հռոմ առանցքներուն հանդէպ հաւասարապէս:

Նոր Չեխոսլովաքիան կորսուած չէ, այլեւս խախուտ չէ, յուսաբեկ չէ: Ան կենսունակ է եւ օժտուած ապրելու, անկախութեան ու ազգային կեանք ունենալու ամէն տուեալներով, ինչպէս կը շեշտէ նոր վարչապետը՝ զօր. Սիրովի:

Եթէ Չեխոսլովաքիա չկարենար պահել իր ջիղերը, եթէ արժանապատուութեան հարցեր յարուցանէր, եւ կամ անոր վարիչները անձնատուր ըլլային բոպէական կիրքի եւ դէպքերուն գահավէժ ընթացք տային, տարակոյս չկայ որ ամէն ինչ պիտի կորսնցնէին: Գերմանական ներխուժման առջեւ քար քարի վրայ պիտի չմնար երկրին մէջ եւ ոչ միայն հնարաւոր պիտի չըլլար յաղթանակ շահիլ, այլ ոչինչ պիտի փրկուէր, հոգ չէ թէ պատերազմէն ո՛ր կողմը դուրս գար յաղթական: Չեխոսլովաքիան պիտի սըրբուէր քարտէսէն, եթէ չհասնէր Միւնիխի համաձայնութիւնը, ինչպէս գիտել տուաւ Անգլիոյ ներքին նախարար Սըր Սամուէլ Հոր խորհրդարանի մէջ:

✕

Այո, Միւնիխի համաձայնութեամբ եւ մղուեցաւ պատերազմի անմիջական վտանգը եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ, եթէ ներելի է այսպէս ըսել:

Բայց ի՛նչ խաղաղութիւն: Կը թուի թէ աւելի շուտ զինադադար է քան իրական խաղաղութիւն: Որովհետեւ, անուրանալի է,— ինչքան ալ գնահատելի ըլլան Չէմպըրլէնի ու Տալատիէի ճիգերը եւ ի՛նչքան ալ բարձր պոռան անոնք այս մասին իրենց խորհրդարաններուն մէջ— որ ժողովրդապետական հզօր երկիրները պարտութիւն կրեցին միահեծան (totalitaire) պետութեանց զէնքի սպառնալիքին առջեւ: Հիթլէր յաղթեց առանց արիւն թափելու, ինչպէս յաղթած էր Սաար մտնելու եւ Աւստրիոյ «անշլուս»ը գլուխ հանելու առթիւ: Պերլին-Հռոմ առանցքը իր խօսքը քալեցուց:

Եւ այստեղ է կացութեան ամէնէն բարդ ու ծանրակշիռ կողմը: Երկու մեծ դիկտատորները, մինչեւ ակռաները զինուած, կազմ ու պատրաստ, յանկարծ կ'առաջադրեն իրենց պահանջները, կը խօժոռեն իրենց դէմքերը եւ կը սպառնան պատերազմով: Եւ ահա ժողովրդապետական երկիրները պարտաւորուած են քիչ մը դըժկամակիլ, իրար անցնիլ, բայց զիջիլ: Կը նշանակէ՝ բիրտ ուժին առջեւ կը նահանջեն: Մինչեւ ե՞րբ այս նահանջները... Ահա 20 տարի է, որ Լոնտոն ու Փարիզ նահանջի ճամբան են բռնած, մինչ Պերլին ու Հռոմ, ատրճանաբար յառաջ կը մղեն իրենց պահանջները, բռունցք կը ցուցնեն ու կը շահին:

Այս անհանդուրժելի պահանջկոտութեան առջեւ թումբ կանգնելու, զսպողական պատուար հանդիսանալու մտքով է թերեւս, որ Չէմպըրլէն չվարանեցաւ Միւնիխի մէջ թուղթ ստորագրել Հիթլէրի հետ: Այդպիսի մերձեցման կարգը Փարիզինն է այժմ՝ Պերլինի հետ:

Ի՞նչ է այս քայլին իմաստը: Այն, որ ժողովրդապետական երկիրներու ղեկավարները սկսած են քիչ քիչ ըմբռնել, թէ Եւրոպայի փրկութեան բանալին չորսերու մերձեցման մէջն է: Նախատօնակը կատարեց Չէմպըրլէն: Այժմ պատրաստութիւններ կը տեսնուին մեծ պատարագին համար: Կը թուի թէ բոլոր ճամբաները եւրոպական դիւանագիտութեան այսուհետեւ կը տանին դէպի չորսերու դաշինքը: Ի վերջոյ չորս մեծերը պիտի կառավարեն աշխարհը:

Այս ճամբուն վրայ է որ զոհուեցաւ փոքր Չեխոսլովաքիան: Եւ այսքանով չէ սահմանափակուիր «զէն ու չահ»ի կորուստի գլուխը: Ահա Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որ խպառ մէկդի քշուեցաւ, գիակի վերածուեցաւ: Եթովպիոյ խորտակման ժամանակ, Ժընեւի արիստոկրատական դէթ դժգոհութեան, բողոքի, վիշտի, զայրոյթի աղմուկ կը լսուէր: Այս անգամ Ժընեւի անունն իսկ չկար: Եւրոպան դուրս բերուեցաւ մեծ աղէտի մը անմիջական սպառնալիքէն, բայց դուրս բերողը եղաւ ոչ թէ Ժընեւը, այլ Լոնտոնը գլխաւորաբար:

Ահա Խորհրդ. Միութիւնը, որ Միւնխի իսկ չհանչուեցաւ, հակառակ այն իրողութեան, որ անոր արտաքին գործավարը՝ Լիթվինով քայլ մը անգին կը գտնուէր, հակառակ անոր որ դաշնակիցն էր Ֆրանսայի եւ աջակցութեան դաշինք ստորագրած էր Փրակայի հետ, հակառակ անոր որ վերջապէս աշխարհի մէկ վեցերորդը կազմող պետութիւն է: Խորհրդային երկիրը կղզիացուեցաւ ամբողջովին:

Ասիկա սկիզբն է երկանց, անտարակոյս, եթէ բոլոր ճամբաները կը տանին չորսերու դաշինքը, այդ ճամբաները վտահօրէն կը տանին նաեւ դէպի Ռուսաստանի ամբողջական կղզիացումը:

Միւնիխի մէջ ծնաւ եւրոպական մեծ պատերազմը: Միւնիխի մէջ դրուեցաւ սկիզբն երկանց...Խորհրդային Միութեան:

ԱՍՍՏՈՒՐ

ՈՒՐՖԱՅԻ ԴԻՒՑԱԶՆԱՄԱՐՏԸ

(23րդ. տարեդարձին առթիւ)

Այո՛, դիւցազնամարտ մըն էր, հսկաներու, տիտաններու ահեղ մարտըն էր, արի արանց ինքնապաշտպանութեան՝ պատուի ու ազգային արժանապատուութեան սրբազան ու անհաւասար կռիւն էր որ տեղի ունեցաւ 1915ին:

1915ին Սեպտեմբերի աշնան առաւօտ մը Եդեսիոյ տիտաններն ահարկու յանդգնութեամբ նետուեցան վայրագ ու նենգ թշնամիին՝ հազարապատիկ կանոնաւոր ու անկանոն հորդաներուն վրայ, պայքարեցան— ինչպէս իրենց նախնիքները, դարեր շարունակ կուրծք տուած են Պարսիկներուն, Արաբներուն, Թիւրքմէններուն— կուրծք տուին խիզախաբար՝ իրենց ակռաներով ու եղունգներով փորեցին ու կրծեցին պատմութեան կրանիթեայ էջերը, սերմանելով ազատութեան ու յեղափոխականութեան, վճռականութեան ու յանդգնութեան սրբազան սերմը:

Շատ է գրուած Ուրֆայի դիւցազնամարտին առթիւ, չեմ ուզեր ծանրանալ անոր փառայեղ անցեալին: Այսօր վերյիշում մը կ'ուզեմ ընել ի յիշատակ անոնց՝ որ ինկան ցեղին ազատագրութեան եւ գոյութեան պայքարին սրբազան ճամբուն վրայ: Այս առթիւ անտիպ դրուագ մը: Շապին Գարահիսարցի Սիմոն Զարացեան կը պատմէ.—

«1915ին Պոլսէն տեղահանուեցայ բազմաթիւ ընտանիքներու հետ դէպի Սուրիա: Ամէն Հայ տեսած է այդ աքսորքի օրերը, ամէն կողմ նախճիր, ջարդ, բռնաբարութիւն, խողխողում: Մենք ալ անցանք այդ տառապանքի ճամբէն, տեսանք ամէն խէնէշութիւն. անցանք Կիլիկիայէն, Սուրիայէն, անցանք Եփրատէն: Այդ օրերուն Եփրատի ջուրը կարմիր էր ու հազարաւոր դիակներ կը ծփային անոր ալիքներուն վրայ: Հազարաւորներ եղերքը նստած իրբեւ բողոք Եհովային կուրացած աչքերը բանալու: Վերջապէս մտանք Միջագետք, որուն հին դարերու քաղաքակրթութեան: Երբեմնի բեղնաւոր շրջանը այդ օրերուն ջարդերու եւ բարբարոսութեան կեդրոն էր դարձած: Մեր անցած ճամբուն ամբողջ երկարութեան, կիներու, մանուկներու եւ ծերերու դիակներ էին փռուած: Այս տեսարանը միայն կը բաւէր ամէն երկվայրկեան մահը երեւակայելու: Այս սահմռկեցուցիչ տեսարանը մեր բանականութիւնը խորտակած էր: Բոլոր այս սարսռեցուցիչ երեւոյթին վրայ աւելցուցէք ժանտարմաներու վայրենի վերաբերումը: Արդէն կենդանի մեռելներ էինք:

Հոկտեմբերի իրիկուն մը լեռնային երկար ճանապարհներէ անցնելէ վերջ հասանք վայր մը ուր ապառաժը ճեղքուած անցքէ մը անցանք ու սկսանք զառի վար իջնել: Հազիւ սկսած էր քաղաքի մը տուները նշմարուիլ հեռու հորիզոնին ծայրը, (ինչպէս կ'երեւի Ազապա պողոտի կիրճն է ուրկէ կը նշմարուին քաղաքին հիւսիսային եւ հարաւային մասերը): Հոս ոստիկանները սկսան նեղել մեզ: Վերջալոյսի մօտ էր: Նախազգացումէ բռնուած կը սարսափէին ու այդ վախէն մեզ կը նեղէին ու կ'ըսէին.— «Շուտ քալեցէք, մութը չկոխած Ուրֆա մըտնենք, հոս ձեր ընկոստ եղբայրները պիտի տեսնէք»: Կարաւանը յոգնած, անօթի, ծարաւ, շատեր արդէն ճամբան աջ ու ձախ կողմերը կ'իյնային ոտիկաններու անխնայ հարուածներուն տակ: Ցողնաբեկ կարաւանը ըսկսած էր գրեթէ վազել գետին ինկածներուն վրայ կոխկրտելով: Գայլերէն հալածուած ոչխարի հօտի մը կը նըմանէինք: Մեր ուժերը կը հատաքէինք մօտակայ քաղաք հասնելու, հոն օգնութիւն մը երազելով, առանց գիտնալու թէ կռուի թոհ ու բոհին մէջ Թուրքը աւելի անհանդուրժող պիտի ըլլար, ինչպէս իր սովորութիւնն է միշտ ակարներէն վրէժ լուծել: Ուրֆայի քաջերէն չէր կրնար վրէժ լուծել, ուրեմն մեզմէ պիտի յագեցնէր իր բարբարոս բնազդը:

Ահա այս թոհ ու բոհին մէջ հազիւ երկու հարիւր մեթր դէպի քաղաք յառաջացած, յանկարծ աճուելի պայթիւն մը, սոսկալի հրացանաձգութիւն մը: Բոլորս սմքեցանք եւ սկսանք քարերուն տակ ճանապարհին երկու կողմը փորուածքներուն մէջ ապաստանիլ կարծելով թէ հոս պիտի ջարդէին մեզ: Շատեր ճամբուն մէջ մեռնել ուժասպառ ինկած էին: Սարսափելի էր տեսարանը:

Այս վիճակը եւ հրացանաձգութիւնը տեւեցին մօտաւորապէս կէս ժամ: Մեր «պահապան» զինուորներէն քանի շատ ինկած էին իրենց ձիերով: Զարմանալի էր զինուորներէն շատ ձիեր ինկած էին: Կռուողները նախ ձիերն էր որ կը սպաննէին: Վերջալոյսի մօտ վեց հոգի աժտահարի պէս մօտեցած մեզի, նախ վիրաւոր զինուորները սպաննեցին, մօտաւորապէս 20 հոգի. անոնց զէնքերն ու փամփշտակալները հաւաքեցին, մեզի մօտենալով յայտնեցին թէ Հայեր են, Ուրֆայի: Զարմանալին այն էր, որ երեքը կիներ էին: Ձիերը գետին ինկած կը խրխնջային: Վիրաւոր զինուորները կը գերեզմանէին մեզ որ ազատենք զիրենք: Ահա թէ ինչպէս վառ է Թուրքը երբ գերադանց կը գտնէ թշնամին: Վեց քաջերը մեզմէ քանի մը ուժեղներ առած հեռացան:

Յաջորդ օր քաղաքէն ահագին բազմութեամբ եկան մեզ հաւաքեցին, մէկ մասն ալ սկսաւ հայ քաջերը հետապնդել: Կէսօրին քաղաք հասանք: Ուրֆան գեռ կը կռուէր: 12 ժամ վերջ մենք հեռացանք Ուրֆայէն դէպի Տէր Զօր: Ի՛նչ եղան այն հայորդիները, չեմ գիտեր»:

Ուրֆայի այս լեռներուն մէջ կարելի չէ երկար ժամանակ մնալ, որովհետեւ ամայի են եւ շրջապատուած քիւրտ եւ արաբ ցեղախումբերէ: Այո, Արմէններ ու Արմէնուհիներ ցեղին սրբազան վրէժը կը լուծէին: Մեր նախնիքներուն ռազմական ոգին արթնցած էր իրենց մէջ, Վասիլի եւ Թորոսի թոռները իրենց ձգուած աւանդը կը նորոգէին: Արմէններու սրբազան առուչանը մշտավառ պահելու համար անոր կրակը կ'արծարծէին: Հայրենիքի սէրն էր որ կ'երկնէին իրենց արիւնով:

Աւա՜ղ, ասոնք ալ զոհուեցան Հայրենիքի եւ ազատութեան աստուծոյ անյագ խորանին առջեւ, իբրեւ անկեղծ հաւատացեալներ:

Ո՛վ վեհոգի նահատակներ, դուք որ գիտցաք զոհուիլ հայրենիքի եւ ազատութեան նուիրական գաղափարին համար ու միշտ բարձր բռնած անոր վեհապանծ դրօշը՝ ընդունեցէք այս վերյիշումս իբր պղուղնց մը [illegible] ձեր անթաղ աճիւններուն եւ զոյգ [illegible] մամ ձեր անյայտ գերեզմանին, [illegible] անոնց մուխն ու ծուխը իբրեւ մար[illegible] տական ու յեղափոխական հուր [illegible] Բափանցէ գաղթաշխարհի հայութեան այն ամայի հոգիներուն մէջ որոնց Հայրենիքի եւ ազատութեան կրակը հետզհետէ կը մարի...

Թող վրէժի եւ արդարութեան ար[illegible] ձագանգը դառնայ բոլոր Արմէններու հոգիներուն որոնք տիւ ու գիշեր կը բաբախեն...

ԵԴԵՍԱՑԻ

Ի ՊԵՏՍ ՋԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Մեկնաբանէ [illegible] « ակումբներու կողմէ միաձայնաբար » պատգամը: Միաձայնաբար... պարզապէս միասին, մէկտեղ ըսելու տեղ, կամ, եթէ կ'ուզես, միախորհուրդ, միակամ, համախորհուրդ, համակամ ըսելու տեղ: Մի ըսէք, տղաք, սասնկ բաներ: Եթէ դուք չէ մա «միաձայնաբար» ըսէք, վաղը ուրիշներ պիտի համարձակին... [illegible] լաձեռնաբար» ըսել: Բայց վերջը [illegible] այս անտարակուութիւններուն:

Favoritisme, népotisme բառերը ուրիշ լեզուի մէջ տեսնող չաես ու չգիտեմ մերազնեան կը բարբանջէ յանկարծ. — Որչափ աղքատ է մեր լեզուն, աղբար, ինչպէս պիտի թարգմանենք այս բառերը (իբր թէ շատ ճարտարօրէն կրնան թարգմանել պարզ բառերը): Ի՞նչ հարկ իրար անցնելու: Մարդ isme մը առեր է լատինէն, անգլիերէն մը որ neveu է (մօտաւոր ազգական, եղբօրորդի, քեռորդի, անոնց ու տարտամ բառ մը), եւ զուն կ'անմ[illegible] ես գոհարը՝ որ կը շողայ: Անմարդ[illegible] զուն, թարգմանէ անմիջապէս— Իր մարդիկը, ազգականները առաջ քաշելու, քշելու դրութիւն, պարզապէս կողմնակցութիւն: Վստահ եղիր որ հասարակ Եւրոպացին ալ չի հասկնար սա վերի երկու խմերը: Մինչ հայերէն թարգմանութիւնը զոհարի պէս կը փայլի:

Ուրիշ մը կը գանգատի մեր լեզուին անհարթութեան մասին, թաւ ու թանձր բաղաձայններու ներկայութենէն խրտչելով: Այ դու պարզամիտ, որու համար ներդաշնակութիւնը ճանճին բզզիւնն է միայն, եւ լեզուին ույժը՝ գիւրահալ ձայնաւորներու փափկութեան վազքը: Որ ոչինչ կը հասկնաս թաւ ու մեղմ բաղաձայններու կիրկրնդխառնումէն, որ մերթ կը խոժոռէ կարծես յղկիչ ցաքանէ անցնելով, մերթ կը թնդայ անձրեւածին նուաումի նման: Որ ոչինչ կը հասկնաս ցնցակերպ տառերուն, ց, ձ, չ, ճ, խ, ծ, յարմարագոյն զետեղումէն իրենց հարենացող ձայնաւորներուն միջեւ, որոնց դիւրահաղորդ շաղկապ միւսներուն կարծրութիւնը, զերծելով կ'անօսրանայ, եւ այս վերջիններն ալ փոխան կ'ընծայեն իրենց առնական կորովը, եւ որոնց միահաղոյն ընդելուզենէն կը ծնի ինչ որ կը կոչուի Հայկական Լեզուին շնորհը: Այս ներքին կազմը այնպէս բրած է որ հայ լեզուն հնդեւրոպական հաղաքային, կովկասեան, շրթնական, առամնայ[illegible] յին, քմային բոլոր ձեւակերպութիւններուն միջեւ որոշ ու ողջ տեղ մը գրաւած է իբրեւ հնչում, իբրեւ բառ եւ իբրեւ շեշտ: Աղուէս է՝ երբ կ'ուզէ սմսեղուկ ըլլալ: Առիւծ է՝ երբ ծուէն ծուէն պիտի պատառէ: Զորի է՝ երբ [illegible]

* ՅԱՌԱՋ ի ԹԵՐԹՕՆ (40)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Բայց բան մը որ մեզ համար անիմաստ կը թուէր, անոնք չէին անտարբեր, մինչդեռ մենք չափազանց անհամբեր վիճակ ունէինք: Ու երբ Ֆրէտ գտնոնք խանդավառելու համար ըսաւ երգել այն երգերը որոնց հաճոյքով էր ունկնդրած Գաղիկին ամբողջ բանակը եւ շատ ախորժած, մեր Զէյթունցիները այս անգամ եւս դառնալով բարկութեամբ անիծեցին Ֆրէտը եւ պոռացին:

— Ի՞նչ կ'ուզէք, հարցուց անոնցմէ մին, հայերէն լեզուով, եւ շարժումով մը հասկցուց թէ՞ ինչպէս մահ մը պիտի նախընտրէինք,— կախուի՞լ թէ ալիքներուն դուրս թափիլ:

Արիւնը սառեցաւ մեր երակներուն մէջ:

Ուիլ խնդիրը շատ մը լուծեց: Նեղ անցքի մը մէջէն խթանեց իր ձին եւ անոնցմէ առաջ անցանք: Զէյթունցիները սոխպուած ըլլալով մեր ետեւէն հասնիլ, իրենք ալ սկսան իրենց ձիերը քշել: Կէս ժամ վերջ մեր կենդանիները արդէն քրտնաթոր վիճակ մը ունէին: Ցետոյ ձիերէն վար իջնելով ըսկսանք մագլցիլ: Արագ շարժելու յոյս չունէինք ալ:

Կակուղ հողին վրայ Մակային ըսած ոտքի հետքերէն ոչ մէկը գտանք: Բայց գտանք ուրիշ անցք մը նուազ մացառոտ, որ փոխանակ ուղիղ շարունակուելու, կ'երթար դէպի վիմաւոր հսկայ ժայռ մը: Անոր ներքեւ կային խիտ անտառներ:

Վերջին յապաղկոտ թռչունները իրենց բոյները կը թռչէին, երբ իրիկնամուտին անտառին ծայրը հասանք վերջապէս: Ցանկարծ մեր գլխուն վերեւ ձայն մը պոռաց: Կեցանք ամէնքս: Խոպոտ ձայն մը ազդարարեց մեզ որ մէկ քայլ եթէ առնենք տեղն ու տեղը պիտի սպաննէ: Արդէն մեր յոգնած կենդանինները հանդարտ կեցնելու համար համոզելու պէտքը չունէինք:

Այնտեղ սպասեցինք կիսաստուերին մէջ, մինչ անտեսանելի մէկը, որուն զէնքը աղմուկով մը ճիւղերուն զարնուեցաւ, մեզ մանրազննին կերպով վերէն վար դիտեց:

— Ո՞վ էք, հարցուց վերջապէս հայերէն լեզուով:

,Մեր Հայերէն մէկը մեր մասին մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ: Մեզի պատուիրեց մեր կեցած տեղէն քայլ մը չշարժիլ, մինչեւ մէկ ուրիշը բերելը: Քսան վայրկեան յետոյ, երբ այլեւս մութ խաւար եղած էր, կոտրած ոստերու ձայներ առինք եւ ծառերուն մէջէն վար իջնող երկու, երեք մարդոց ցած ձայնով խօսակցութիւնը: Մթութեան մէջ կրկին հարցաքննուեցանք, առանց սակայն հաճելի զգացում մը կրելու:

Ծառերու բուներուն միջեւ դըրնուող մէկը վերջապէս մեր բռնած շատ ընտանի դիրքը դուշակելով, դարձեալ հարցուց թէ մենք ովքե՞ր կրնայինք ըլլալ: Տրուած բացատրութիւններէն յոգնած, ձանձրացած, բան մը որ ժամանակի կորուստ կը պատճառէր, մեր մարդիկը ջղայնացած մեզ ցոյց տալով ըսին.

— Ասոնք Ամերիկացի են:

Նշանաւոր «Բացուէ՛ Սէզամ»ը որ Ալի Պապային նկուղը բացաւ, աւելի արագ շարժած չէր թերեւս այն վայրկեանին քան թէ հիմակ այս պահուս: Հինգ հոգի կիմմէրեան խաւարին մէջէն դուրս ցատկելով մեզ շրջապատեցին բարի գալստեան ձեռքի սեղմումներով: Ձիս թամբէն վար առաւ ինծմէ շատ կարճահասակ մէկը, որուն բաղուկները գիս միջատի մը պէս կրնային ճզմել:

— Ամերիկացիներու մեզի օգնութեան հասնիլը պէտք է հասկցած ըլլայինք, ըսաւ ակռաներուն, յուզումէն ծանր ծանր շնչելով:

Սկսան ուրախութեամբ կանչել.

— Այս կողմէն, այս կողմէն եկէք: Ձիերը բերէք, է՛յ, Զէյթունցիներ: Ամերիկացիներ, Ամերիկացիներ: Աստուած ձայներնիս լսեց. Ամերիկացիներ եկած են:

Մէկ ծառի բունէն միւս բունը անցնելով խարխափելով, որովհետեւ մեր անվարժ աչքերը մթութեան մէջ բան մը չէին կրնար որոշել, Ուիլ յաջողեցաւ Ֆրէտին եւ իմ միջեւ հասնիլ:

— Այստեղ ամէնքս ալ եանքիներ ենք, փսփսաց. եւ գիտէի որ այս խօսքերը ըսած ատենը չափազանց երջանիկ կը զգար ինքն իրեն: Մանաւանդ որ մեզի ընկերանալուն պատճառով, յաճախ զինքը Անգլիացի էին կոչած:

— Խորհուրդիս հետեւեցէք եւ ինքզինքնիդ Ամերիկացի ձեւացուցէք: Եթէ այս մարդոց կրցիք հաւատացնել, այն ատեն կաշինիդ ողջ կրնաք դուրս հանել ասկէց:

— Անշուշտ, յարեց Ֆրէտ, ծաղրական կերպով:

Եւ ամերիկեան շեշտով խօսակցութիւն մը սկսաւ Ֆրէտին եւ Ուիլին միջեւ:

Մեծ դժուարութեամբ կը բարձրանայինք բլուրն ի վեր, ծառերուն եւ ապառաժներուն միջեւ, որոնք թշնամին չփոթութեան մատնելու բնոյթն ունէին: Այս բլուրն ի վեր մագլցումը Ուիլը նախապէս յուսահատութեան մատնեց, որուն վրայ սկսայ ծիծաղիլ. յետոյ ինքն ալ խնդաց:

Հայերը ուրախ զուարթ մեր թիկունքներէն բռնած կը ջանային մեր դէպի բլուր վերելքը նուազ յոգնեցուցիչ դարձնել: Ցանկարծ սուր ձայն մը մեզի հրամայեց կենալ ու զէնքերու շաչիւնը իմացանք. մեր խումբը անոր պատասխանեց «Թա - րա - րա-պում» խմբերգով:

Մեր շուրջը քարիւղի հոտ մը տարածուեցաւ եւ մէկը քանի մը քայլ անդին գտնուող հին չէնքի մը բացուածքէն դուրս ելաւ. ան ձեռքին մէջ հինցած կաղի լապտեր մը, որուն կոտրած ապակիներուն տեղը թուղթեր փակցուած էին: Մարդը մինչեւ ակռաները զինուած էր [illegible] ռացիօրէն: Բերանին մէջ ունէր երկար դանակ մը, ատրճանակ մը ձախ ձեռքին մէջ եւ ետեւը զէնք մը կախուած էր. բայց կարգով մեր ամէնուս զէնքին մօտենալէ վերջ իր լապտերը յանկարծ իր կատաղի արտայայտութիւնը անհետացաւ:

— Ատրճանակէ կը հասկնա՞ք, հարցուց ինծի անգլերէն, որովհետեւ ես իրեն ամէնէն մօտը կը գտնուէի, ցոյց տալով իր Մավզէր ատրճանակը: Ինչո՞ւ ասիկա չզարնէր. ամէն օր կը փորձեմ:

— Եթէ մեզմէ մէկը չհասկնայ, կը նշանակէ թէ թերութիւն մը ունի այս զէնքը, ըսի:

(Շար.)

...պէտի յամառի : Վագր է՝ երբ պէտի ...մեքենի : ի հարկին միամիտ, դիւրահաւան եւ անգգայ է : Գեղադատ է՝ երբ պէտի յարձակի : Բայց ի հարկին կը գեղգեղէ սոխակի պէս : Եւ օձ է՝ երբ կը սողայ, իր կանանչ հանդոյցները ամփոփելով հողի ծերպերէն ներս : ի հարկին կը մթագնի ամպի ...է : Արշալոյս է՝ երբ կը ցօղէ : Ծըննդոցն է՝ երբ կ'երգէ, եւ Նարեկացին՝ երբ կ'ընդվզի : Զէ՞ որ արդէն ...ութ Անյաղթ եղած է երբ Արիստոտէլ դարձաւ ան, եւ Երզնկացի Յովհաննէն է՝ երբ Դիոնեսիոս Արիսպագացին կը վերածուի, ինչպէս Պրոյերեսիոս կամ Պարոյր Հայկազն է՝ երբ ...մբարանական կ'ըլլայ Աթէնքի մէջ : ...'յ դու միամիտ, պակասամիտ, որ ...յ լեզուին հարստութիւնը ուրիշներուն աղքատութեամբը կ'ուզես փոխարինել :

Ներէ՛, սիրելի Արամ, քանի մը օրէ ի վեր Հայերէն Հոմերոս, Միլտոն եւ Վիրգիլիոս կը վերծանեմ, եւ մեր Ս. Գիրքէն քանի մը Գլուխները կրկին կը համեմատեմ այլալեզու նմանակներուն հետ :

Աշտաhատակ — այս բառը Խորենացիին է, կը նշանակէ «հիւանդութիւնները առաջ բերող» : Այս բացատրութիւնը ներկայ բժշկական - գիտական գրքերուն մէջ որքան կը գործածուի՝ դուք ամէնքդ գիտէք : Խնդիրը այն է թէ չէք գիտեր որ ճիշդ ախտորոշ նըշանակութեամբ ունինք զայն մեր լեզուին մէջ, եւ շատ հին ժամանակներէ ի վեր : Ախտահաւակ - հաւակ որ կը նշանակէ հեղինակ, պատճառ : Ուստի պատճառ ախտերու : Կ'ըսուի նաեւ հաւակ գրոցս — այս գիրքին կամ գիրքերուն հեղինակը, սկզբնապատճառը : Գիտէք արդէն այս բառին արմատը — հաւ, սա մեզի քաջածանօթ հաւը, մեր հայրերուն հայրը, որմէ նաեւ «առհաւութիւն», դէպի նախնականութիւն դառնալու բնազդական մէնչը (atavrisme), եւ այս օտար բառին մէջ ալ կայ մեր հաւը, av:

Սիրելի Արամ, որպէսզի սթափում մը ըլլայ մեր դասարանին Թրվռուն պատանիներուն, (երէցները սթափելու պէտք չունին, դէպքերը աւելի քան բաւական են անոնք սթափ, արթուն պահելու համար), հոս եկուր Հայերէն լեզուով խօսեցնենք Թռչունները (չէ՞ որ Տէր Աստուած Դրախտին մէջ Հայերէն խօսեցաւ սկզբնական մերկանդամ զոյգին հետ, որոնց նախալեզու Թռչուններն ալ սկսան ընդօրինակել Ադամ - Եւայի մտերմիկ բարբառը : Կ'երեւի՝ այդ միջոցին դեռ Թուրքերէնը գոյութիւն չունէր...). Ահա՛.

Ծոնչէ երպուռն ի երդին, երընւեն ճենդուկք երռուղականք ...

Եթէ կ'ուզէք, Թող զոռայ քիչ մըն ալ, առիւծի կամ որոտումի պէս. —

Այնչափ ընդոստ դռոյթ ընդ տամալ սայ կուռ կարկուտ գոռ, բարկահայթ ...

Բայց օձի պէս ալ կ'ընէ, երբեմն անոր խոլիը հագնելով : Ինչո՞ւ չէ, չէ՞ որ օձն ալ Աստուած ստեղծեց, կամ մին միւսը .—

Ըզգըլուխն աhարեկ ի խոյս ահա բաfոյց ի խոյս,

Մինչ աղխf ողին եւ գումարտակ ոլորտապատ վէտ վէտ տըտան

Լուծանին, եւ զյամր ոլորս ընդ fարշ ածէ յետին պարոյր ...

Բայց տեսէք, տղաք, օձը ինչպէս կը մօտենայ Եւայի, ... հայու լեզուով կամ հայավար .—

Սերժենայր օձն անցեալ ընդ ենմելիս բազմապատիկ,

Մեծաշուf hովանացեալս ի մայր, ի շոն, յարմաւենիս,

Մերթ ի եօն ենմեալ խըրոխտ, մերթ թաfթաfուր զաղտագողի,

Մերթ ի թուփոն երեւեալ ի մանուածոյ գեղապարոյրս, ...

Էր ուրեf՝ զի fրնfշանօf իմն ըզկատար իւր խրոխտ hակէր

Եւ զողորկ ըզպարանոցըն երկարէն կիտուածազարդ,

Եւ ըզհողըն լիզանէր՝ զոր Եւայն կոխէին ոտf ...

Կը բաւէ ... այս մաքսանենգութիւնը : — Գող ըրէք : Օր մը կ'անդրադառնանք ... :

ՏԱՐԱԶ

Օրուան հոգեր եւ միջազգային մամուլը

Մինիխի համաձայնութեամբ թէեւ Եւրոպայի մէջ յուզումը անհետացած է, բայց միջազգային մամուլը վրդովիչ եզրակացութիւններ կը հանէ այդ համաձայնագրի հետեւանքներուն մասին :

Ֆրանսական մամուլին արտայայտութեանց խտացումը կարելի է համարել «Փարի Սուար»ի մէջ Պ. Ժան Միսթլէրի հետեւեալ գրութիւնը (Պ. Միսթլէր երեսփ. ժողովի արտաքին յանձնախումբի ատենապետն է) .

— «Ես կը փափաքիմ, որ իմ հայրենակիցներս ըմբռնեն, թէ թէեւ անմիջական սպառնալիքը անհետացած է, բայց կացութեան վտանգները կը մնան նոյնը :

«Մեզի կը մնայ միջազգային հարցերու վերահսկողութիւնը պահել մեր ձեռքին մէջ, քանի որ Լոքառնոյի դաշինքի չեղեալ համարումով, Հռենոսեան շրջանի գրաւումով, «անշլուս»ով եւ Զուտէթեան հողամասերու գրաւումով Գերմանիոյ կողմէ Եւրոպայի հաւասարակշռութիւնը հիմնովին խանգարուած է : Պէտք է իրատես ըլլալ ու տեսնել, թէ Ազգերու Դաշնակցութեամբ պայմանաւորուած գոյավիճակը այլեւս անցեալին կը պատկանի» :

Գերմանական թերթերը սկսած են հարց բարձրացնել, թէ գաղթավայրերու խնդիրը եւս պէտք է լուծել բանակցութեանց միջոցով, ինչպէս կը տրամադրէ Հիթլէրի եւ Չէյմպըլէնի միջեւ կնքուած դաշնագիրը :

Համպուրկէր Ֆրէմտէնպլաթ-ի պերլինեան թղթակիցը կը գրէ .

— «Անգլիա առաջինը պիտի ըլլայ ըմբռնելու, թէ 80 միլիոննոց հպարտ ու հզօր պետութիւն մը չի կրնար ներել, որ իրմէ բռնի խլած են իր գաղթավայրերը : Մինիխի համաձայնագրին պատմական կարեւորութիւնը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ Ադոլֆ Հիթլէր եւ Մուսոլինի յաջողեցան Եւրոպայի մեծ պետութեանց շարքէն դուրս քշել Խորհրդային Ռուսաստանը : Խորհրդային արտաքին գործավար Լիթվինով - Ֆինքէլշթայնի ձայնը գրեթէ չլսուեցաւ վերջին երկու շաբաթուան դիւանագիտական բանակցութիւններու ատեն : Անոր խօսքերը այլեւս որ եւ է կշիռ չունին. որովհետեւ Լոնտոնի եւ Փարիզի պատասխանատու վարիչները գաղափարական գրգռիչներ չէին, այլ իրենց ժողովուրդներուն համար խաղաղութիւն տենչացող գործնապաշտ պատգամաւորներ : Այսպէս՝ Ժընեւի խորհուրդին տեղ կը հաստատուի չորսերու խորհուրդը : Ազգերու Դաշնակցութիւնը մեռած է . կեցցէ քաղաքակիրթ մեծ պետութիւններու եւրոպական խորհուրդը» :

*** Խորհրդային մամուլը կը շարունակէ հեգնել : Կարմիր սպառնեւու օրկանը կը գրէ .

— «Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դաւաճանական ընթացքը պատերազմը քայլ մը աւելի մօտեցուցին» :

Իզվէսթիա, կառավարութեան օրկանը, կ'ըսէ .

— «Անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութիւնները անձնատուր եղան, որովհետեւ քաջութիւնը չունեցան զինելու իրենց աշխատաւորական զանգուածները, այսպէս դաւաճանելով իրենց ազգային շահերուն» :

*** Ռումանական մամուլը առանց խորութեան համակրանք կը յայտնէ Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ ու կարեկցութեան զգացումներ կը շռայլէ :

Լը Մոմաճ կը գրէ .

— «Տագնապին սկիզբէն մինչեւ վերջ Չեխոսլովաքիա եղաւ ասպետական, լուրջ եւ պատուախնդիր : Նախագահ Պենէշ արժանի է ամէն գովեստի : Ան տեղի տուաւ, որովհետեւ մինակ մնաց» :

*** «Պատերազմի եւ Փաշիզմի դէմ «կիներու համաշխարհային կոմիտէ»ի Ֆրանսական հատուածը նամակ մը ուղղած էր վարչապետ Տալատիէի, բողոքելով Անգլիոյ ու Ֆրանսայի կողմէ Չեխոսլովաքիոյ վրայ գործադրուած ճնշումին դէմ : Այս առթիւ կոչ կ'ընէր որ Ֆրանսա յարգէ իր դաշնագրային պարտաւորութիւնները եւ ապահովէ Չեխոսլովաքիոյ հողային ամբողջականութիւնը պաշտպանելու իր խոստումին :

Կոմիտէն կը յայտնէր թէ կը խօսի 200.000 կին անդամներու անունով, որոնք ունին աւելի քան մէկ միլիոն համակիրներ երկրին մէջ, եւ նամակ գրելու որոշումը հանուած է կոմիտէի համաժողովին մէջ, 100 պատգամաւորներու միաձայնութեամբ :

Այս նամակի հրատարակման առթիւ լ'Էօվրը կը ծաղրէ կիներու այս կազմակերպութիւնը եւ կը շեշտէ թէ Ֆրանսայի մէջ կիները դէմ են պատերազմին եւ կը պահանջեն խաղաղութիւն : «Պատերազմը եւ սպանդը ոեւէ հարց չեն կրնար լուծել, կը գրէ արմատական օրկանը, բայց եթէ երբեք մենք մխրճուինք պատերազմին մէջ, այն ատեն մեծ դրամատիրութիւնը պէտք է գիտնայ, թէ այս անգամ իր ուսերակներուն վրայ պիտի կառուցանենք մարդկային մեծ եղբայրութիւնը ...» :

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ազգային պաշտպանութեան նախարար Սըր Թամըս Ինսքիփ յայտարարեց երեսփ. ժողովին մէջ (հոկտ. 4), թէ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմաններու անձեռնմխելիութեան մասին Մեծն Բրիտանիոյ խոստացած երաշխաւորութիւնը անմիջականօրէն ի զօրու է :

Թէեւ երաշխաւորութեան պաշտօնական դաշնագիրը ստորագրուած չէ տակաւին, ըսաւ նախարարը, բայց Մեծն Բրիտանիոյ կառավարութիւնը պարտաւոր զգաց որ Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ իր երաշխաւորութիւնը այժմէն իսկ ի զօրու դառնայ : Ուստի, յարեց, որ եւ է անիրաւ յարձակում Չեխոսլովաքիոյ վրայ պիտի մղէ ինքնաբերաբար անգլիական կառավարութիւնը ամէն միջոցի դիմելու՝ պահպանելու համար անոր հողային ամբողջականութիւնը :

ԼՈՒՐԵՐ ՍԱՆՃԱՔԷՆ

Սեպտեմբեր 22ին Սանճաքի մէջ հրատարակուած ընդհ. ներումէն օգտուած են մօտ 500 բանտարկեալներ : Ալեքսանտրէթի բանտէն ազատ արձակուած են 192 հոգի, որոնցմէ 64ը ոճրագործութեամբ դատապարտուած եւ 32ը ոճրագործութեամբ մեղադրուած :

Ներկայիս Ալեքսանտրէթի բանտին մէջ կը մնան 16 բանտարկեալներ, որոնցմէ 8ը ներման օրինագծին հրատարակութենէն վերջը ձերբակալուած են, 7ը արգիլուած զէնքեր գործածած ըլլալով զինուորական ատեան յանձնուած են, իսկ 1ը զեղծարարութեամբ ամբաստանուած է :

Անտիոքի բանտէն ազատ արձակուած են 187 հոգի :

ԹՈՒՐՔ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Պէյրութի «Էլ Պէշիր» թերթին համաձայն լիբանանեան իշխանութեանց տեղեկացուած էր մայրաքաղաքիս մէջ ներկայութիւնը մէկու մը, որ կը զբաղէր Թրքական քարոզութիւններով եւ կ'աշխատէր առաջացնել կազմակերպութիւն մը այդ նպատակին համար :

Կասկածելի անձնաւորութեան մը բնակարանին մէջ խուզարկութիւններ կատարուած են եւ գրաւուած կարեւոր փաստաթուղթեր : Թուրք գործակալը, որ կը կոչուի Ս. Ս. կը բնակէր Զօգագ Պլաթ թաղը :

Ոստիկանութիւնը սկսած է հետապնդումներ կատարել նաեւ Տրիպոլսոյ մէջ, ուր ատենէ մը ի վեր Թրքական գործակալներ աշխատանքի լծուած էին : Ինչպէս կ'երեւի այդ քարոզութեան կեդրոնը փոխադրուած է Պէյրութ :

ՀԱՍԿՑՈՂԻՆ ՇԱՏ ԲԱՐԵՒ...

«Սոն Փոսթա» 14 (սեպտ.) կը հրատարակէ հետեւեալ հեռագիրը, զոր նոյնութեամբ կը թարգմանենք «ի պէտս զարգացելոց» .—

Անգարա, 13 Սեպտեմբեր .— Ներման օրէնքին հրատարակութեան վրայ, շատ մը փախստականներ (փիրարի) դիմած են պաշտօնական հաստատութեանց եւ թերթերու եւ հարցուցած թէ ի՞նչ է իրենց կացութիւնը հանդէպ ներման օրէնքին տրամադրութեանց :

Պատկանեալ մարմիններուն հաղորդուած է թէ ներման օրէնքի սահմանին մէջ չեն մտներ այն անձերը որ գրաւման շրջանին ծառայած են թըշնամիի նպատակներուն եւ թշնամիին հետ գործակցելէ յետոյ փախած են : Հետեւաբար, այդ տեսակ անձերը ենթակայ պիտի ըլլան յայտագիր տալու դրութեան, համաձայն երթեւեկի կանոնագրին (թալիմաթնամէ) :

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԿՐԸՆՈՊԼ .— Քանի մը օր առաջ սեւ հողին յանձնեցինք Տիկին Արշալոյս Սիմոնեանը, 28 տարեկան, որ երկար հիւանդութենէ վերջ փակեց աչքերը, անմխիթար ձգելով ամուսինը, Պ. Հայկ Սիմոնեան եւ 8 տարեկան զաւակը, ծնողքը՝ Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնկճեանները եւ բոլոր պարագաները : Հակառակ սաստիկ տեղատարափին խուռն բազմութիւն մը կը հետեւէր յուղարկաւորութեան : Թաղումը տեղի ունեցաւ 4 Հոկտեմբեր Սէն Ռօքի գերեզմանատան մէջ :

Պ. Մուրատեան

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ...

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Գ.

«ԵՍ ԽՈՐԱՊԷՍ ՑՆՑՈՒԱԾ ԷԻ»

Ան ըսաւ, թէ չի կրնար այսպիսի դաշինք կնքել, երբ Չեխոսլովաքիոյ միւս փոքրամասնութիւններու պահանջները գոհացուած չեն : Եթէ սակայն, յարեց, այդ պահանջները գոհացուին, ինք յօժար է մասնակցելու Չեխոսլովաքիային տրուելիք միջազգային երաշխիքի մը :

Այստեղ աւելի բան չխօսեցանք եւ բաշխիքի հարցին շուրջ : Հէր Հիթլէր յայտնեց, թէ ինք չի կրնար ընդունիլ իմ միւս առաջարկներս այն առարկութեամբ, թէ ատոնք խիստ անորոշ են եւ պատեհութիւն կ'ընծայեն Չեխերուն խուսափումներ կատարելու :

Ան պնդեց, թէ արագ կարգադրութիւն մը վճռապէս ստիպողական էքանի որ Զուտէթեան Գերմանները կ'ենթարկուին ճնշումի եւ բռնութեան, եւ սկսաւ ինծի պարզել գլխաւոր կէտերը այն առաջարկներուն, զորս վերջը ինծի ներկայացուց յուշագրի ձեւով, բացի անկէ որ իր խօսակցութեան ատեն վերջնական պայմանաժամ չըսահմանեց :

Երեսփ. Ժողովի անդամները կ'ըմբռնեն, թէ ինչ դժուարին վիճակի մատնուեցայ, այսպիսի հիմնովին անակնկալ կացութեան առջեւ գտնելով ինքզինքս :

Պերխթէսկատէնի մէջ ինծի ըսուած էր, որ եթէ ինքնորոշման իրաւունքը ընդունինք, Հէր Հիթլէր ինծ հետ պիտի բանակցի զայն գործադրելու եղանակներուն եւ միջոցներուն վրայ : Ան վերջը ինծի ըսաւ, թէ ինք ոչ մէկ վայրկեան մտքէն անցուցած չէր, թէ ես կրնամ ետ վերադառնալ եւ իրեն յայտնել թէ ինքնորոշման սկզբունքը ընդունուած է (խնդուք) :

Ես չեմ ուզեր որ երեսփոխանները մտածեն թէ ան դիտմամբ կը խաբէր — ես այսպէս չեմ մտածեր ոչ իսկ վայրկեան մը — բայց ես կ'ակնկալէի, որ Գոտեսպէրկի մէջ պիտի բանակցէինք խաղաղօրէն իմ տարած առաջարկներուս շուրջ : Եւ ինծ համար խորունկ յուսախաբութիւն մը եղաւ, երբ խօսակցութեանց սկիզբն իսկ ան ըսաւ, թէ այս առաջարկները անընդունելի էին եւ դրաւ բոլորովին նոր առաջարկներ, որոնք մեր կողմէ նախօրօք երբեք նկատի առնուած չէին :

Ես խորհեցայ, թէ պէտք է որ քիչ մը առանձին ժամանակ ունենամ մըտածելու թէ ինչ պէտք է ընեմ : Ուստի առանձնացայ, միտքս լեցուն բազմաթիւ դուշակութիւններով՝ իմ առաքելութեան յաջողութեան մասին :

Բայց, նախ եւ առաջ, ես ապահովութիւն առի Հէր Հիթլէրէն, թէ իր զինուորական ուժերը շարժման մէջ պիտի չդնէ այս բանակցութիւններու տեւողութեան ընթացքին : Ես ալ իմ կողմէ սկսայ ազդեցութիւն գործածել չեխոսլովաք կառավարութեան վրայ, որպէսզի ո եւ է քայլ չառնէ որ խառնակութեանց տեղի տայ :

Մենք որոշեցինք մեր խօսակցութիւնները վերսկսիլ յաջորդ առաւօտ ժամը 11.30ին, բայց նկատի ունենալով մէկու մը հետ թարգմանի մը միջոցաւ խօսելու դժուարութիւնները, ինչպէս նաեւ այն պարագան, թէ վստահ չէի որ Հէր Հիթլէր ճշդիւ կ'ըմբռնէր ինչ որ ես կ'ուզէի ըսել իրեն, ուստի յարմար նկատեցի որ գրաւոր ներկայացնեմ իմ դիտողութիւններս այս նոր առաջարկներուն մասին եւ թող ինք քննութեան առնէ զանոնք, նախքան մեր խօսակցութիւններու վերսկսումը :

Ուստի, իրեն գրեցի նամակ մը եւ ղրկեցի նախաճաշէն անմիջապէս ետք, եւ որու մէջ յայտնեցի թէ պատրաստ եմ այս նոր առաջարկները փոխանցելու չեխոսլովաք կառավարութեան, բայց կը վախնամ թէ անոնք այնքան ծանր են, որ անընդունելի համարուին :

Այս նամակը ստանալով Հէր Հիթլէր յայտնեց, թէ կը փափաքի ինք ալ գրաւոր պատասխանել : Հետեւաբար խօսակցութիւնները յետաձգուեցան :

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պատասխանը ստացուեցաւ յետմիջօրէին ուշ ատեն : Ես կը յուսայի, թէ այս յապաղումը նշան է թերեւս վերաբերմունքի փոփոխութեան մը, բայց երբ նամակը ստացայ, յուսախաբ եղայ տեսնելով, որ թէեւ կարգ մը լուսաբանութիւններ տրուած էին, բայց ո եւ է փոփոխութիւն չէր պարունակեր այն առաջարկներէն, զորս լերանացի ինծ յայտնած էր նախորդ գիշերը :

Ուստի, ես պատասխանեցի եւ ուզեցի որ գրաւոր յիշատակագիր մը տայ ինծ, որ պարունակէ այդ առաջարկներն ու քարտէսը, որպէսզի փոխանցեմ Փրակային, միաժամանակ տրամադրութիւն յայտնեցի թէ պիտի վերադառնամ Լոնտոն :

Յիշատակագիրն ու քարտէսը ինծ յանձնուեցան իմ վերջին տեսակցութեան գերման վարչապետին հետ, որ սկսաւ այդ գիշեր ժամը 10.30ին եւ տեւեց մինչեւ ուշ առաւօտ : Այս տեսակցութեան ներկայ էին գերման արտաքին նախարարը եւ դեսպան Նէվիլ Հէնտէրսըն ու Սըր Հորաս Ուիլսըն : Եւ առաջին անգամ ըլլալով յիշատակագրին մէջ ես գտայ թէ պայմանաժամ սահմանուած էր :

Հետեւաբար, այս առթիւ ես խօսեցայ շատ անկեղծ ու համարձակ : Ես թուեցի իմ կարողութեանս բովանդակ թափով այն վտանգները, որոնք առաջ պիտի գան այս առաջարկներէն, եւ այն զարհուրելի հետեւանքները, որոնք պիտի ծագին եթէ պատերազմ տեղի ունենայ :

Ես յայտարարեցի թէ այս յիշատակագրին լեզուն եւ ձեւը — ես զայն անուանեցի ոչ թէ յիշատակագիր, այլ վերջնագիր — պիտի ցնցեն չէզոք երկիրներու hանրային կարծիքը, եւ դառնօրէն յանդիմանեցի գերման վարչապետը, թէ ո եւ է կերպով չի գործակցիր խաղաղութիւնը ապահովելու իմ ջանքերուս (ծափեր) :

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Քուչենց Երուանդին

—Հօ' Սերամ, հօ՛, մէ՛ջջ եկօ, հօ՛՛ :

— Հօ' Տողան, հօ՛, եղնի՛ր գնա հօ՛՛ :

— Հօ' Պաչչօ, հօ՛, հօ' Արապ, հօ՛՛, ամուն եկաւ, հիմա թող պիտ տամ ձեզի, հօ՛՛ :

— Հօ' Կարմիր, հօ', քինթդ վերցո՛ւր, դարձի՛ր, չուքը դէմն է հասած... Հօ՛՛, հօ՛՛ :

— Հօ' Սիրուն, հօ՞, չուքը Կարմիր Քար հասած է... Հօ՛՛ :

— Հօ' Քամմա, հօ՛, հօ՛, եղնի՛ր, եղնի՛ր, հօ՛՛ :

— Հօ' Ճանըմ Տիլպէրս, հօ', թող պիտ տամ հա՛, հօ՛՛, հօ՛՛ :

— Մոնչ չա'ն հովիւ, խելքդ ո՞ւր է, նէյէ, կամը գետնէն կ'երթայ, մէջ եկօ չըսե՞ս,— դիտել կուտայ ինծի հօրեղբայրս, կալին եզերքները վրայ հաւաքելով :

— Ծօ չա'ն տղայ, եզը կու թրքէ, եզին չի նէյէ՞ս : Թրքա'լը ծօ... հասի՛ր.— բարկանալով կը պոռայ Ճըճխենց Պօչօն, իր տղուն՝ Վըթանէսին վրայ :

— Ծօ հերիք չէ՞ թրքալի պէս կըռնծած՝ նստած ես : Ոտքի ելիր : Քիչ մը հօ' ըրէ.— ըսելով կը նեղանայ Ճերմնենց Սար-Խաչօն, իր թոռանը՝ Սենոյին :

— Մոնչ չա'ն որդի, հիմա «երկու մատէն»ը շշէդ կու պլլիմ, դրուստ չի կենա՞ս կամին վրայ, ու հօ ընես. — պոռպռալով կը մօտենայ Խնկենց Խնկիլիզը, ու «երկու մատէն»ով հատ մը կը փակցնէ Աշոտին :

— Հօ' ըրէք մանչերս, հօ' ըրէք.— գնիչութեամբ կը յարէ Քէհենց Նուբիկ հօրքուրը իր թոռներուն :— Նէյեցէք, արեւը գնաց, հիմա թող պիտ տամ, հա' :

— Մոնչ էղի'կ (Եղիա), կամը թող տուէք մանչս : Նէյեցէք, չուքը դըրուստ իր տեղը՝ դիմացը Կարմիր-Քար հասած է,— կը ձայնէ վարէն՝ չարտախէն, Օվկոնց Լուսիկ Ամուն, ու տղաքը ուրախութեամբ «օ՛հա՛» ըսելով կամնտէները կը հանեն լուծերէն :

— Ծօ Վահէ', կը հարցնէ Պալենց Տան-ամուն,— կամը թող տու՞ք : Հայտի գնա, Գուրգէնին հետ թող տուէք, ու աղուոր մը մրեղները առէք եզներուն վրայէն, ու ընոնկ ջրելու տարէք : Հասկցա՞ր : Հայտի, չո'ւշտ (շուտ) :

X

Օգոստոս : Կալի ու հունձքի եղանակ : Սաստիկ տաքը ոչ մէկ կանաչութիւն չէ ձգած գեղին մօտերը : Սօթը խանձած է նաեւ կամվար մանուկներուս անպատսպար դէմքերն անգամ : Այս եղանակին, մեր գեղը կը նմանի մրջիւններու բոյնի մը, եւ իր բնակիչներն ալ ժրաջան մրջիւններու : Եւ ամէն դասակարգի պատկանողն իր գործի վայրին մէջ կը գտնուի :

Պերուորներն ու հովիւները իրենց հօտերուն հետ օպաները : Ատոնք ամենաերջանիկներն են, որ կը գտնուին զովասուն լեռներուն վրայ : Տարէց կիներէն մաս մը գեղ մնացած է, աշխատաւորներուն կերակուր պատրաստելու, ու նաեւ իրենց ածանները խընամելու համար : Մանուկներն իրենց կամերուն վրայ, որոնց հսկողութիւնը յանձնուած է գեղի երէցներուն :

Օրը դանդաղօրէն իր հոգեվարքին հետ կը խաղայ : Կապուտ-Ջաթի ըստուերը թողած է գեղը : Աշխուժացած են բոլոր աշխատաւորները : Կամվարները բոլիկ բանակը, հիմա, այլեւս ազատ կամերէն իրենց ոտքերը այրելու վախը չունին : Ինչպէս ժամ մը առաջ, ոտքերուն մէկը քիչ մը վեր քաշելով ճուտերու նման, ու քչոցն ալ իբրեւ նեցուկ ծառայեցնելով, փոխն ի փոխ կը պաղեցնէին քէիկ մը :

Այդ միջոցին իրենց հօ՛, հօ՛՛ներու երաժշտութիւնը միայն կը լսուի ամէն կողմ, քանի մը հարիւր՝ հարիւրեակ մը տանիքներուն վրայ :

Կամերը կը դառնան անդադար, արագ արագ, իրենց սուր քարէ ակռաներով որան յարդի վերածելով, եւ, մեր անմահ Վարուժանի երգած «Կարմիր ցորեան»ը մերկացնելով իրենց կճեպներէն :

Կը հասնի արձակելուն ժամը : Երէցներուն հրամանին վրայ, հո'փ կը ցատկեն կամերէն վար՝ կամվարները ժպտուն դէմքերով : Ու եզներն ազատելով իրենց լուծերէն, կը քշեն ջրելու դէպի գետակը : Կարաւան, կարաւան գեղի ամէն թաղերէն, ուրախ զըւարթ ցատկրտելով, ու գեղը լեցնելով զանազան բացականչութիւններով :

Այնուհետեւ կը սկսի կալերուն որնելը (որան փռել) :— Բոլոր այն կալերը, որոնք մանրուած ու յարդի (մալամղա) ատիճանին հասած են, պէտք է անոնց վրայ նոր որայ փռել (որնել), վաղուան պատրաստ ըլլալու համար :

— Լուսիկ ամո'ւ, քիչ մի եկէք, մեր կալը որնենք :

—Աղջի Մա'քը, ըսօր միս մինակըմ, քիչ մի ձեռ չե՞ս տար սը կալը որնելու :

— Ջաթալ ամո'ւ, Թուրան նէնէին հետ քիչ մի ըղդին անցէք : Կալը էղէր է, չուշտ մի որնենք, լմնցնենք.— իրարու ձայն կուտային տանիքէ-տանիք :

Ու կը սկսէր հաւաքական աշխատանքը :

Եղած կալերուն վրայ նոր որայ կը փռուէր :

Եւ այսպէս, ամէն օր փոխադարձաբար, խումբ խումբ կը դիմէին իրարու օգնելու, նկատի ունենալով, որ գեղի երիտասարդ աշխատաւորները դաշտերուն մէջ կը գտնուէին, եւ շատ անգամ հնարաւորութիւն չէին ունենար մասնակցելու այս աշխատանքին :

Մանուկներուս աշխատանքի բաժինն էր այդ պահերուն, բարձրանալ որաններու դէզերուն վրայ, քանդել խուրձերն ու վար գլորել, ու կրել՝ թափել նաեւ կալին վրայ, անոնց կապերը քանդելով : Իսկ որնելու պարտականութիւնը կ'իյնար տարէցներուն որոնք կալին մէկ ծայրէն՝ ու մէկ շարքի վրայ, հաւասար բարձրութեամբ ցրիւ տալով կը թափէին որան, օրուան հոգերու ու զանազան խնդիրներու շուրջ զրոյցին թելէն բռնած :

— Մանուկ ամու, ըս տարի, Խաբալլուին ցորենը— Աստուած աչքէ պահէ — Մաշալլահ, տուն դուռ պիտի լեցնէ : Գիրգորն ու Կարպետը ա'լ կարգելու է : Ցորենի պօլ տարի : Ալ ո՞ր աւուր պիտի նէյիք :

— Աղջի Մաքը, գիտե՞ս, հերու ըս չաղ, ձեր կալը լմնցած ու կոթինքն ալ կամնած վերցուցած էիք : Ըմմը ըստարի .— մեռնիմ անունին — Աստուած տուեր է : Դէյզ տըհա կէս չէ եղեր :

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(1)

(Շար.)

տասխանը ուրիշ տեղ կուտամ: Ես ալ Թղթածրարներ ունիմ, այն ատեն ի՛նչ անակնկալներ պիտի լսէք ...

*** Ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդը ժողով գումարեց առջի օր, քննելու համար Միւնիխի համաձայնութիւնը: Պ. Զիրոմսքի յայտարարութիւն մը կարդաց, որ կը դատապարտէր Պ. Տալատիէի քաղաքականութիւնը եւ առաջարկեց որ ժողովը խրացնէ: Այս առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ ծագեցան, եւ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Փօլ Ֆօռ փոքրամասնութեան մէջ մնալով հրաժարեցաւ, բայց ներկաները միաձայնութեամբ մերժեցին:

ՉԵՅՄՊՐԼԷՆ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԵՑԱՒ

Ոչ միջազգային ժողով, ոչ ալ պարտաւորիչ զինուորութիւն

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը հինգշաբթի օր վերջացուց վիճաբանութիւնները՝ արտաքին քաղաքականութեան եւ մասնաւորապէս չեխական հարցի մասին: Ժողովը 144ի դէմ 366 ձայնով վստահութիւն յայտնեց Պ. Չէյմպըրլէնի վարած քաղաքականութեան, լսելէ ետք անոր վերջին խօսքը:

Վարչապետը երկար ճառով մը նորէն պաշտպանեց Միւնիխի համաձայնութիւնը եւ չեշտեց.

—« Այսօրուան պատերազմը կարելի չէ բաղդատել Մալպորօի կամ Նափոլէոնի պատերազմներուն հետ: Մինչեւ անգամ կարելի չէ զայն բաղդատել 1914ի պատերազմին հետ: Այսօր զինուոր մը, նաւազ մը կամ օդաչու մը տակաւին ասպարէզ չնետուած, պատերազմը պիտի պայթի բանուորին, պաշտօնեային, անոնց կիներուն եւ զաւակներուն գլխուն: Մենք ուզեցինք Չեխոսլովաքիան փրկել բնաջնջումէ եւ պատեհութիւն ընծայել ապրելու իբրեւ նոր պետութիւն մը, այն ապահովութեամբ եւ չէզոքութեամբ ուր կը գտնուի Զուիցերիան: Մենք Չեխոսլովաքիան փրկեցինք կործանումէ, իսկ Եւրոպան՝ փլուզումէ: Զիս մեղադրեցին իբրեւ վախկոտ, Թոյլ, ինքնահաւան եւ ընչաքաղց: Ամբաստանեցին թէ երկիրը պատերազմի անդունդը առաջնորդեցի: Անոնք որ այս մեղադրանքները արձակեցին, շատ շուտ մոռցան անցեալ շաբթուան պայմանները եւ մեր միտքերն ու սիրտերը լեցնող մտածումներն ու յուզումները: Վերջին պահուն ես էի, եւ միայն ես, որ « Այո» կամ «ոչ » պիտի ըսէի, եւ իմ պատասխանէս կախում ունէր միլիոնաւոր հայրենակիցներու, անոնց կիներուն եւ զաւակներուն ճակատագիրը: Երբ մարդ մը իմ տարիքիս կը հասնի եւ այս պաշտօնը կը վարէ, քննադատութիւնը եւ նոյնիսկ նախատինքը արժէք չունին, բաղդատելով իր իսկ խղճին հետ: Ես համոզուած եմ թէ պատերազմին առաջքը առի իմ բռնած դիրքով »:

Պ. Չէյմպըրլէն այս առթիւ բացատրեց թէ անձնական շփումները շատ աւելի օգտակար են, քան միջազգային խորհրդաժողովները:

—« Կամ պէտք է վճռել թէ անկարելի է բարեկամութեան եւ վստահութեան ամենաթեթեւ յարաբերութիւն մը ունենալ միահեծան պետութեանց հետ, պատրաստուիլ ընդհանուր պատերազմի մը եւ զինակցութիւններ կնքել. եւ կամ պէտք է փնտռել բոլոր միջոցները, որոնց շնորհիւ կրնանք խուսափիլ պատերազմէն, վերլուծելով ընդհարման պատճառները եւ ջանալով զանոնք ջնջել բանակցութեամբ, գործակցութեամբ եւ բարեկամեցողութեամբ: Ես չեմ հաւատար թէ այսպիսի ծրագիր մը պիտի մերժուի բրիտանական ազգէն, մինչեւ անգամ եթէ առոր համար հարկ ըլլայ անձնական շփումներ ունենալ դիկտատորներու հետ»:

Վարչապետը այս առթիւ պատասխանելով զանազան հարցումներու, ըսաւ թէ պարտաւորիչ զինուորութիւն պիտի չհաստատուի Անգլիոյ մէջ, խաղաղութեան ատեն: Նոր ընտրութիւններ ալ պիտի չկատարուին:

Գերմանացիները իրենց ուզածը կը գտնեն

Գերմանական զօրքը հինգերորդ շրջանը մտնելով, գրաւեց հողամաս մը եւս որ նախատեսուած չէր Միւնիխի համաձայնութեան մէջ եւ ուր կը գտնուին 850,000 Չեխեր: Այս գրաւումով երկիրը գրեթէ երկուքի կը բաժնուի: Չեխական կառավարութիւնը բողոքեց Պերլինի միջազգային յանձնաժողովին, բայց այս վերջինը յանձնարարեց համակերպիլ: Այս որոշումով, միայն 38 մղոնի անջրպետ մը կը մնայ Պոհեմիոյ եւ Մորաւիոյ միջեւ, տարածութիւն մը ուր ոչ երկաթուղի կայ, ոչ ալ ճամբայ: Գերմանական հրետանին պիտի կրնայ տիրապետել այս տարածութեան վրայ: Որոշումը միեւնոյն ատեն մահացու հարուած մը կ'իջեցնէ Չեխոսլովաքիոյ ճարտարարգործութեան, ձգելով միայն հողագործական երկիր մը: Չեխերը կը վախնան որ Փրական ալ գերմանական գրաւման տակ իյնայ:

*** Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը ստժամապէս ստանձնեց նախագահութիւնը, մինչեւ նոր ընտրութիւն: Երկու դաս զինուորներ ազատ արձակուեցան, եւ ուրիշներ ալ հետզհետէ կ'արձակուին:

*** Սլովաքներու ժողովրդական կուսակցութիւնը համաձայնելով միւս հոսանքներուն հետ, որոշեց գործակցիլ Չեխերուն հետ, կազմելու համար ինքնօրէն Սլովաքիա մը նոր պետութեան մէջ, նման նախկին Աւստրիա - Հունգարիոյ: Կառավարութիւնը անմիջապէս հաւանութիւն յայտնեց եւ վարչապետ մը նշանակուեցաւ Սլովաքիոյ համար, իր նախարարները անուանելու իրաւունքով:

*** Գերմանիոյ հետ համաձայնութիւն մը կնքելու հոսանքը երթալով կը զօրանայ Փրակայի մէջ: Արտաքին նոր նախարարը, որ Հռոմի դեսպանն էր, եղած է նաեւ դեսպան Թուրքիոյ եւ Պերլինի եւ մօտերս Գերմանիոյ մայրաքաղաքը պիտի երթայ:

*** Հունգարիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը Վարշաւա երթալով, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին հետ: Լեհաստան պիտի պնդէ որ Կարպաթեան շրջանը Հունգարիոյ կցուի եւ երկու երկիրները սահմանակից ըլլան:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 8 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «կորիւն» Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՍԷՆ ՄՈՐԻՑԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 8 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Ե. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ ընտրութիւն պատգամաւորի: բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Ս. ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Դուրեան» գրադարանը: ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Խօթնեղբայրեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 8 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին:

ՈՂՋԵՐԹԻ ԵՐԵԿՈՅԹ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՊՈՒՇ ՏԻւ ՌՈՆԻ Պ. ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պ. ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ԴՐՕՇԻ ՏԱԿ ԿԱՆՉՈՒԵԼՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

8 Հոկտ., Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ առաւօտեան 5
Պրէպան Մարսէյլէի սրահին մէջ, 146 Շըմէն տէ Շարդրէօ
Բացման խօսք՝ Պ. ՀՐԱՆՏ ԱԹԷՇԵԱՆի կողմէ:
կը խօսի՝ Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ:

Նոր ծրագիր Պաղեստինի համար

« Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի մէջ կը կարդանք (հոկտ. 6). —

Իրաքի արտաքին գործերու նախարար Սայիտ Թէֆիք փաշա էլ Սուաւի, որ Լոնտոն կը գտնուի իբր հիւր անգլիական կառավարութեան, բերած է Պաղեստինի հարցը լուծելու բոլորովին նոր ծրագիր մը:

Ան այսօր պիտի խորհրդակցի այս մասին պատերազմական նախարար Հոր - Պէլիշայի, գաղթային նախարար Մաքտոնըլտի եւ սիոնական կազմակերպութեան պետ Տոքթ. Վայզմէնի հետ:

Կը հաւաստեն թէ նոր ծրագիրը ամբողջապէս չեղեալ պիտի հռչակէ Պալֆըրի սկզբունքը եւ պիտի ջնջէ հրէական ազգային տունի գրութիւնը: Նոր ծրագրով պիտի վերակազմուի Պաղեստինը իբրեւ նոր պետութիւն անգլիական հոգատարութեան տակ, Իրաքի նման, ուր Հրեաները ամէն պատեհութիւն պիտի վայելեն իբրեւ Պաղեստինցիներ, բայց իրէական պետութիւնը վերջ պիտի գտնէ:

Եթէ այս ծրագիրը իրականանայ, Հրեաներու եւ Արաբներու միջեւ գործակցութիւնը պիտի վերահաստատուի եւ քաղաքական սիոնականութիւնը պիտի մեռնի:

Այս ծրագրին մանրամասնութիւններն են.—

1. Ստեղծել առանձին անկախ պետութիւն մը՝ Պաղեստինի սահմանադիր ժողովի գծած հիմնական օրէնքներուն համաձայն:

2. Անգլիական կառավարութիւնը վարչական իշխանութիւնը պիտի փոխանցէ աստիճանաբար տեղական կառավարութեան, ինչպէս եղաւ Իրաքի մէջ:

3. Բոլոր Պաղեստինցիները, առանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան, պիտի վայելեն միեւնոյն քաղաքական ու քաղաքացիական իրաւունքները:

4. Բոլոր համայնքները պիտի վայելեն քաղաքացիական հաւասար իրաւունքներ: Ոչ մէկը միւսին վրայ առանձնաշնորհներ պիտի չունենայ:

5. Բոլոր արաբական եւ հրէական գիւղերուն ու քաղաքներուն պիտի տրուին քաղաքապետական իրաւունքներ, առանց անհատներու քաղաքային իրաւունքներուն դպչելու:

Ծրագիրը կը տրամադրէ նաեւ որ անգլիական առանձնաշնորհներն ու իրաւունքները յուրն պահպանուին, ինչպէս նաեւ թոյլ չտրուի, որ ներգաղթով Հրեաներու թիւը աւելնայ Պաղեստինի մէջ:

Արտաքին նախարար Լորտ Հալիֆէքս ի պատիւ Իրաքի նախարարին ճաշ մը տուաւ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ:

Պաղեստինի նոր ծրագրին շուրջ խորհրդակցութեան ներկայ եղաւ Տոքթ. Վայզմէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒԼՈՒԶԻ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ դէմ հետապնդումներ կատարելով, քննուեցան 5000 անձերու թուղթերը եւ 200 հոգի անկանոն գտնուեցան,— մեծ մասով Իտալացիներ, Սպանիացիներ, Չինացիներ են. : 50 հոգի արդէն արտաքսման դատապարտուած ըլլալով, բանտարկուեցան, 50 հոգի եւս արտաքսման դատապարտուեցան, հինգ դասալիքներ ալ վտարուեցան 48 ժամէն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԻՒՂԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻՆ (Պուլվառ Օտտօ) արկածին հետեւանքով, ծանրապէս վիրաւորուած է նաեւ ընկեր Անդրանիկ Խաչատրեան: Կը կարծուի թէ զոհերուն թիւը աւելի մեծ է, շատեր փլատակներուն տակ մնացած ըլլալով:

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ հինգ աւազակներ, որոնք մեղսակից կը համարուին Մարսէյլի կառախումբին մէջ վերջերս կատարուած մեծ գողութեան (ձոյլ ոսկի եւն. 7,000,000 ֆրանք արժէքով):

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԶԷՆՔԵՐ բռնուեցան (29 գնդացիր, երկու թընդանօթ, բազմաթիւ հրացաններ եւն.) բեռնակառքի մը մէջ, ուր մը Մոնթրէօյի մէջ: Կառապանը եւ ընկերը ձերբակալուեցան, երբ կը փորձէին ծախել զէնքերը:

ԱՐԱՐԱՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՏՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

կը տօնուի Արարայի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը:

կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Նորրոց Թաղապետարանի սրահին մէջ:

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆի
ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Կ. ԽՐԱՅԵԱՆ

ՏԻԿԻՆՆԵՐ, ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ ԵՒ ՊԱՐՈՆՆԵՐ

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԲԱՑԱՌԻԿ ԱՌԻԹԷՆ

ՁԵՒԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Հոկտեմբեր 20էն սկսեալ ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (մասնագէտ ձեւագիտութեան), պիտի ունենայ Պանթէօ-Քաշանի, Իսիի եւ Ալֆորվիլի մէջ ձեւագիտութեան գիշերային դասընթացքներ, շաբաթը մէկանգամ, ժամը 8էն 11, հայ ակումբներու մէջ, ձրիութիւն տալու համար անոնց որ ցերեկները կ'աշխատին: Պիտի սորվեցնէ վեց ամսուան մէջ, անոնց որ կ'աշխատին եւ կը հետեւին կանոնաւորապէս: Հետեւողները պիտի սորվին կատարեալ ձեւել (coupe parfaite) ամենավերջին մեթոտով եւ պիտի ստանան իրենց վկայականը: Մանրամասնութեանց համար փափաքողները դիմեն՝ 12 Rue Saint Sulpice, (4րդ յարկ) Տիկին Վարդանեանի, Paris(6). Մէթրօ Օտէօն:

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը, 8 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, իր դպրոցին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս: Կարեւոր օրակարգ: Ժողովէն վերջ Մասնաճիւղս պիտի զբաղի ձեւագիտութեան գիշերային դասընթացքով: Ներկայ պիտի ըլլայ ձեւագիտութեան ուսուցչուհին:

ՎԱԼԱՆՍԻ Զ. Ո. Մ. Մարզականի առաջին ախոյեանական մրցումը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 9 Հոկտ., Cheylardի մէջ: Փափաքողները կրնան առնել օթօքարը որ կը մեկնի Քաֆէ տը Լ'էսթի առջեւէն ժամը ճիշդ 12.30ին:

ՓԱՐԻԶԻ Ֆ. Կ. Խաչի ընդհ. ժողովը՝ 8 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին Բարեգործականի տան մէջ, 8 Ռիւ Գօսիւէ, փարիզ:

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐԶ. Միութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ, Փարիզի շրջանի ռազմիկ ընկերները, այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 66 Rue de Belleville Թաղային վերնայարկը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ շտապօրէն Պ. Սվաճեանէ (նախապէս Maison Seva T. S. F. 212 Fbg. St. Martin) որ իր նոր հասցէն տեղեկացնէ Թերթիս վարչութեան:

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՏՕՆԸ

Մարսէյլ - Փրատոյի Մայ եկեղեցիի Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Սրբոց Թարգմանչաց Տօնը մեծաշուք հանդիսութեամբ պիտի կատարուի կիրակի օր, 9 հոկտ.: Կը հրաւիրուի հայ ժողովուրդը մասնակից ըլլալ այդ հոգեշունչ արարողութեանց:

ԳՈՀԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

Հոգաբարձութիւնս կը ծանուցանէ թէ՝ Յառաջիկայ կիրակի օր, 9 Հոկտեմբեր, խաղաղութեան պահպանման առթիւ, գոհաբանական մասնաւոր աղօթք տեղի պիտի ունենայ Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյն մէջ: Պատարագը կը սկսի ժամը 10ին, գոհաբանական աղօթքը ժամը 11.30ին (Քրիստոս պատարագեալէն առաջ):

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Demesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères. à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 76
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	285 ֆրանք	150 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 9 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3856
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԲԱՆԱԼ ՃԱՄԲԱՆ

Աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր կը հնչէ ազդանշան մը, մասնաւորապէս մեր շրջանին մէջ, — Միացեալ Ճակատ :

Նոր չէ բանաձեւը, բայց Դաշնակցութեան կեդրոնական մարմիններն ու մամուլը մասնաւորապէս արծարծեցին զայն, տարւոյն ընթացքին, նկատի առնելով կացութեան պահանջները, ազգային թէ քաղաքական :

Անկախ՝ այդ քարոզութիւններէն, օրուան դէպքերն ալ կը յիշեցնէին թէ պարտաւոր ենք ներքին ճակատ մը յարդարել եւ զայն ապահովել: Աւելի քան երբեք :

Արդի՞ւնքը: Զափազանցութիւն պիտի ըլլար ըսել թէ բոլորովին յուսախաբ եղանք:

Ճիշդ է, ոչ «Միացեալ Ճակատ» կազմուեցաւ, ոչ ալ կեդրոնական ղեկավարութիւն մը ունեցանք: Տեղ - տեղ փորձեր կատարուեցան, մանաւանդ գաւառական շրջաններու մէջ, տեղական գործերու համար: Բայց բուն բանաձեւը տակաւին կը մնայ թուղթի վրայ, իբրեւ ծրագիր կամ բաղձանք :

Բայց եւ այնպէս, կա՛ն բարենշան երեւոյթներ, որոնք «ապագայ կը խոստանան»:

Ամէն պարագայի մէջ, մեղմացած են կիրքերը: Մթնոլորտը բացուած է, եւ փոխադարձ բարեացակամութեան ճիգ մը կրնայ հարթել ճամբան, խօսքէն գործի անցնելու համար:

Դաշնակցութենէն զատ, ռամկավարներն ալ, որոնք առաջ անգամ չէին ուզեր, տեսակէտներ յայտնեցին միացեալ ճակատի մասին: Մինչեւ անգամ անոնց մէկ օրկանը սրտայո՜յզ կոչ ուղղեց Հ. Յ. Դ. Ընդհ. Ժողովին, խոստովանելով թէ Դաշնակցութիւնը «արտասահմանի հայ կուսակցութիւններուն մէջ ամէնէն ուժովն է դեռ», («Արեւ», 8 օգոստոս): Եւ այս առթիւ անոնց տրամադրութիւններ որոնք բաներ մը հասկցնել կ'ուզեն :

Միւս հոսանքներէն լուր չունինք, բացի լրագրական ճամարտակութիւններէ : Իսկ ինչ որ «չէզոք» հասարակութիւն կը կոչուի, միշտ ալ տրամադիր է «խրովանն ծառայելու», կը բաւէ որ քայլ մը առնուի, նախաձեռնութեան փորձ մը կատարուի :

Արդ, կը կարծենք թէ պարագաները երբեք այսքան նպաստաւոր եղած չէին, այդպիսի նախաձեռնութեան մը համար:

Որքան գիտենք, մասնակի խօսակցութիւններ կատարուած են զանազան վայրերու մէջ, եւ հաւանական է որ եզրակացութեան մը յանգին :

Զգելով ուրիշ գաղութներ եւ ամփոփուելով մեր շրջանին մէջ, արդեօք ժամանակը եկած չէ՞ այդպիսի նախաձեռնութիւն մը ստանձնելու, կուսակցական ճամբով :

Ի՞նչ օգուտ օրն ի բուն քարոզելէն, երբ գիտենք որ աշխարհը [illegible] կը շարժի: Ընդհանրապէս չափել - ձեւելով, բայց երբեմն յառաջ նետուելով :

Եթէ ուրիշներ կը դանդաղին, հրաշքի մը կամ ազդակի մը կը սպասեն, «միացեալ ճակատ»ին քարոզիչները իրե՞նք ալ պէտք է [illegible] :

Ժամանակը եկած չէ՞ որ Դաշնակցութեան Եւրոպայի Կեդր. Կոմիտէն ինք ստանձնէ նախաձեռնութիւնը խորհրդակցական ժողովի մը, եթէ ոչ Միացեալ Ճակատի ծրագիրը իրականացնելու, գոնէ փոխադարձ հասկացողութեան մը ճամբան հարթելու համար :

Եթէ կան հարցեր որ ջուր կը վերցնեն, ուրիշներ շատոնց լուծուած են, անվիճելի են, բոլոր հոսանքներուն համար :

Այս կացութեան մէջ, ինչո՞ւ յամենալ ձեւակերպութիւններու :

Հրաւէր մը զանազան հոսանքներու, ինչպէս եւ սրտցաւ եւ հեղինակաւոր անհատներու, խօսակցութիւն մը՝ դէմ դիմաց, գլուխ գլխի,— թերեւս լոյս մը կը ծագի :

Եթէ սպասենք որ բոլորն ալ միաձայն հաւանութիւն յայտնեն նախապէս, իրենց թերթերով կամ ճառերով, տարիները պիտի թաւալին այնպէս ինչպէս մինչեւ հիմա, եւ Հայկական Արտասահմանը միշտ ալ պիտի մնայ անկերպարան, թեւաբեկ եւ անդամալոյծ :

Մեր համոզումով, նոյնիսկ այն հարցերը որ կանխակալ կարծիքներ գոյացուցած են — ինչպէս, օրինակ, Հայաստանի խնդիր — կրնան լուսաբանուիլ միայն ճակատ ճակտի խօսակցութիւնով, եւ ոչ թէ լրագրական փոխասացութեամբ :

Շատ - շատերը Դաշնակցութեան հանդէպ նախապաշարուած են, պարզապէս իրենց նախնական, թերի կամ ծուռ գիտելիքներով: Ուրիշներ հարեւանցի գաղափարներ ունին, թէ հայրենիքի եւ Հայկական Արտասահմանի խնդիրներու մասին:

Երրորդ դաս մըն ալ երբեք սեղանի առջեւ նստած չըլլալով, [illegible] կը խրտչի եւ աւետարան կը կարդայ իր սեփական [illegible]:

Եւ վերջապէս կան «անկախ»ները, որոնք յարած չըլլալով որեւէ կազմակերպութեան, կը սպասեն ազդանշանի մը, գործնական քայլի մը, իրենց իմաստութիւնը տրամադրելու համար :

Ամէն պարագայի մէջ, կը կարծենք թէ այլեւս պատճառներ չունինք վարանելու կամ ձգձգելու, երբ օրուան հոգերը իրար կը հրմշտկեն այնքան ուժգնօրէն: Երբ ամէն օր կը տեսնենք մերկա[illegible] անզօրութեան մը պատկերները,— հայկական ճակատին վրայ :

Այս ժողովուրդը աւելի խիզախ էր, տարբեր պարագաներու մէջ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԸ ԴԷՊԻ ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ԴԷՄ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն *Տէյլի Թէլէկրաֆի* (հոկտ. 7).—

Գերմանիոյ տնտեսական նախարար Հէր Ֆունք, որ պտոյտի ելած է հարաւ - արեւելեան Եւրոպայի երկիրները, յաջողցնելու Գերմանիոյ մեծագոյն տնտեսական յարձակողականը, բացառիկ ճիգ գործ կը թափէ, որպէսզի Թուրքիոյ մէջ անգլիական շահերը արգելք չհանդիսանան Գերմանիոյ առեւտրական թափանցումին : Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ վերջերս փոխ տուած տասը միլիոն սթերլինը եւ Գարապիւքի երկաթի գործարաններու շինութիւնը անգլիական հսկողութեան տակ՝ կը ձգտին խոչընդոտ հանդիսանալ գերման առեւտուրին զարգացման Թուրքիոյ մէջ :

Թէեւ Հէր Ֆունք երէկ հասաւ այստեղ եւ տեսակցեցաւ միայն Թուրքիոյ տնտեսական նախարար Շաքիր Քէսէպիրի հետ ու ճաշի մը ներկայ եղաւ, բայց արդէն մանրամասնօրէն ստուգած է թէ Թուրքիա ինչ բաներու պէտք ունի, իրականացնելու համար իր քառամեայ ճարտարարուեստական ծրագիրը :

Գերման նախարարին կ'ընկերանայ տնտեսական քարոզութեան պետ Հէր Քնոթէ, ինչ որ կը նշանակէ թէ իր ճամբորդութիւնը արտակարգ կարեւորութիւն ունի :

Այս ճամբորդութեան զուգադիպած է նաեւ գերման ճարտարարուեստական եւ դրամատիրական խմբակի մը ժամանումը այստեղ: Այս անցուդարձերը, ինչպէս նաեւ Թրքական դահլիճին գումարումը Թրքական մայրաքաղաքի ամէնէն նշանակալից դէպքերն են :

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Պերլինի մէջ մեծ գոհունակութիւն պատճառած են Պելկրատի եւ Էնկիւրիի մէջ շահուած արդիւնքները: Այս առթիւ կ'ըսեն թէ Գերմանիա կրնայ հարաւային - արեւելեան Եւրոպայի պետութեանց տրամադրել ամէն տեսակ ապրանք, որոշ քանակութեամբ եւ հաստատուն գիներով: Կիսապաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ տնտեսական նախարարին բանակցութիւնները Թուրքիոյ հետ՝ «յանգած են կատարեալ արդիւնքի մը եւ համաձայնութեան»: Գերմանիա գրաւելով Զուտէթեան շրջանը, զօրացուցած կ'ըլլայ իր ճարտարագործական դիրքը, կրնայ հողագործական արտադրութիւններ եւ հում նիւթեր գնել հարաւային արեւել. Եւրոպայէն, միեւնոյն ատեն զարկ տալով իր արտածումներուն :

Տնտեսական նախարարին այցելութենէն քանի մը շաբաթ առաջ, Էնկիւրի հասած էր գերման գործարանատէրներու խմբակ մը, որ տրամադիր է երկարատեւ վարկեր բանալու Թուրքիոյ, որպէսզի կարենայ գործադրել իր քառամեայ ծրագիրը :

*** Անգլիոյ առեւտրական նախարարութեան մէկ ներկայացուցիչը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Գերմանիոյ տնտեսական նախարարին Թուրքիա այցելութեան առթիւ.

— «Մենք ուշադրութեամբ կը հետեւինք այդ այցելութեան ընթացքին: Շատոնց է որ Գերմանիա կը ջանայ իր առեւտրական գործունէութիւնը տարածել Պալքաններու մէջ, եւ մենք գոհացած չենք միայն դիտելով : Կրնամ ըսել նոյնիսկ որ Գերմանիոյ ներկայ ճիգը տեսակ մը հակազդեցութիւնն է մեր կատարած աշխատանքին: Քանի մը ամիս առաջ, մենք առեւտրական դաշնագիր մը կնքեցինք Թուրքիոյ հետ, իսկ սեպտեմբերի սկիզբը յարեւնման դաշնագիր մը՝ Ռումանիոյ հետ»:

Լոնտոնի առեւտրական շրջանակները կը հաւաստեն թէ մօտերս դաշնագիր մը պիտի կնքուի Անգլիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ : Այս դաշնագիրը խմբագրուած էր Պորիս Թագաւորին վերջին այցելութեան ատեն :

ՖՐԱՆՍԱՆ ՊԻՏԻ ՃԱՆՉՆԱ՞Յ ՖՐԱՆՔՕՆ

Արտաքին նախարարին յայտարարութիւնները

Արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ առջի օր ալ ներկայացաւ Ծերակոյտի արտաքին գործերու յանձնաժողովին, լուսաբանութիւններ հաղորդելու համար միջազգային կացութեան մասին: Այս առթիւ պատրաստուած էր երկար հարցարան մը, որուն նախարարը պատասխանեց մանրամասնօրէն: Իր բացատրութիւններէն կը հետեւի թէ Ֆրանսա կրնայ մօտերս դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատել զօր. Ֆրանքոյի հետ, երբ կարգադրուի օտար կամաւորներու յետս կոչման խնդիրը: Այս հարցին համար տենդագին բանակցութիւններ կը կատարուին Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, եւ Ֆրանսա անհամբեր կը սպասէ անոնց արդիւնքին :

Պ. Ժորժ Պոնէ հերքեց այն զրոյցը թէ ազգայնական Սպանիոյ մայրաքաղաքին մէջ դեսպան պիտի նշանակուի անկախ երեսփոխան մը, Ժան Մալվի :

Նախարարին լուսաբանութիւններէն վերջը, զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն հետեւեալ խնդիրները քննուած են Ծերակոյտի արտաքին յանձնաժողովին մէջ. —

1. Միջազգային երաշխաւորութեանց տարողութիւնը՝ Չեխո—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԷԿ ԱԼ ԱՅՍՊԷՍ ԿԸ ԽՕՍԷԻՆ··

Փունջ մըն ալ բրիտանական խորհրդարանէն :

Ներողութիւն, կատակով սկսայ, բայց անգլիական լրջութիւն մը թառեցաւ նիւթին վրայ, որ կը շեղի «Օրը Օրին»ի հանգամանքէն :

Ուրեմն կարդացէք իբրեւ քաղաքական գիտելիք, նորոգելով ձեր դիւանագիտական պաշարը :

Երեսփ. ժողովի չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, ամէնէն նշանաւոր ճառը խօսեցաւ Չըրչիլ, որ ծովային նախարար էր Մեծ պատերազմի շրջանին եւ գլխաւոր վարիչը Տարտանէլի արշաւանքին :

Ո՞ր մէկը յիշել իր խօսքերէն որ ռումբի մը տպաւորութիւնը կը գործէին .

—«Վարչապետը կ'ըսէ թէ մեծ տարբերութիւն կայ Կոտըսպէրկի պայմաններուն եւ Միւնիխի համաձայնութեան միջեւ: Այո, ատրճանակը ցցելով մէկ ոսկի պահանջեցին: Երբ տրուեցաւ, այս անգամ երկու ոսկի պահանջեցին, միշտ ատրճանակը ցցելով: Եւ վերջապէս դիկտատորը (Հիթլէր) հաւանեցաւ ստանալ մէկ ոսկի, 17 շիլին եւ վեց փէննի եւ մնացեալը հաշուեց բարեացակամութիւն ապագային համար »:

Նախկին նախարարը, որուն աչքին Միւնիխի համաձայնութիւնը ամբողջական, ամենածանր պարտութիւն մըն է Մեծն Բրիտանիոյ եւ մանաւանդ Ֆրանսայի համար, հետզհետէ տաքնալով աւելի խոր մտահոգութիւններ յայտնեց :

—«Կը գտնուինք առաջնակարգ աղէտի մը առջեւ: Կոյր չձեւանանք իրականութեան հանդէպ: Այժմ պէտք է աչքի առջեւ ունենանք որ կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի բոլոր երկիրները պիտի ջանան լաւ յարաբերութիւններ մշակել հիթլէրական Գերմանիոյ հետ: Այն ճամբան որ Դանուբէն ի վար կը տանի դէպի Սեւ ծով, դէպի հանքածուխն ու քարիւղը, այն ճամբան որ կ'առաջնորդէ մինչեւ Թուրքիա, բաց է այլեւս, եւ, էութեամբ կամ իրականօրէն, Միջին Եւրոպայի այս բոլոր երկիրները իրարու ետեւէ պիտի իյնան Պերլինէն արձակուած ուժի քաղաքականութեան ցանցին մէջ, ուժ ոչ միայն զինուորական, այլեւ տնտեսական : Իսկ այս բոլորը պիտի կատարուի հեշտօրէն եւ արագօրէն, առանց հրացան մը արձակելու »:

Մտնենք Լորտերու ժողովը :

Անդամներէն մէկը, լորտ Արնոլտ, որ երբեմն աշխատաւորական եղած է, կը յայտարարէ ընդհանուր քրքիջներու մէջ .

— «Երբ աչքի առջեւ կը բերեմ աշխատաւորական կուսակցութեան վարիչներուն դիրքը եւ խօսած ճառերը տագնապի ընթացքին, գոհարանութիւն կը մատուցանեմ որ ձգեցի այդ կուսակցութիւնը »:

Ուրիշ մը, իսկ եւ իսկ անգլիացի .

— «Քաջալերել Չեխերը որ կռուին՝ պիտի նշանակէր թոյլ տալ որ իրենց երկիրը աւերակներու եւ գերեզմանատան վերածուի: Ո՛վ որ քաջալերած է Չեխերը կռուելու, արժանի է ազգի մը դաւաճանը կոչուելու: Մեր ձեռքերը մաքուր են այդ խայտառակութենէն »:

Երրորդ մը, ընկերվարական .

— « Հէռ Հիթլէրի տրուեցան արեւելեան Եւրոպայի բանալիները, շիտակ դէպի Սեւ ծով: Այս փոխանցումով Գերմանիոյ հանքածուխի արտադրութիւնը պիտի աւելնայ տարեկան 30 միլիոն թոն, իսկ երկաթի եւ պողպատի արտադրութիւնը 3 —4 միլիոն թոն »:

Կարդացէք եւ մխիթարուեցէք :

ՎԱՀԷ

Հրեաները կը մերժեն Պաղեստինի նոր ծրագիրը

Երէկ հաղորդած էինք թէ նոր ծրագիր մը պատրաստուած է Պաղեստինի համար, մէկդի դնելով հրէական տունը: Պաղեստինի հրէական պաշտօնական Գործակալութիւնը մերժեց այս նոր ծրագիրը, զոր Իրաքի արտաքին նախարար Սայէտ Թէվֆիք էլ Սուատի ներկայացուցած էր անգլիական կառավարութեան :

Պաղեստինի գործակալութեան վարչական մարմինը այս առթիւ հրատարակեց յայտարարութիւն մը, ուր մէջ կ'ըսէ թէ հրէական ժողովուրդը չի կրնար ընդունիլ որեւէ ծրագիր, որ Հրեաները կ'ենթարկէ փոքրամասնութեան վիճակի մը : «Հրեաները Պաղեստինի մէջ են ազգային տուն հիմնելու նպատակով եւ իրենց այս իրաւունքը ճանչցուած է Մեծն Բրիտանիոյ, Մ. Նահանգներու եւ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի կողմէ:

Վերջին երկուքուկէս տարիներու խառնակութիւնները եւ ահաբեկումները չեն յաջողած արգիլել, որ Հրեաները առաջ տանին իրենց հայրենիքի վերաշինութեան գործը: Հրեաները պատրաստ են գործակցելու արաբ ժողովուրդին հետ, բայց չեն հաշտուիր այն ծրագրին հետ, որ զիրենք փոքրամասնութեան վիճակին մէջ կը դնէ »:

Այս յայտարարութիւնը հրատարակուեցաւ սիոնականներու պետ տոքթ. Վայցմէնի եւ Իրաքի արտաքին նախարարին միջեւ խօսակցութենէ մը ետք :

*** Վերջին լուրերու համաձայն, արիւնալի կռիւներ ծագած են Արաբներուն եւ անգլիացի զինուորներուն միջեւ, ուրբաթ օր : Սպաննուած են 80 Արաբներ, մէջն ըլլալով ղեկավար մը :

*** Պաղեստինի մարզպանը, որ Լոնտոն կը գտնուի այժմ, կը շարունակէ խորհրդակցիլ նոր ծրագրի մասին: Մարզպանը պիտի վերադառնայ քանի մը օրէն: Հրեաները բոլորովին հակառակ են նոր ծրագրին եւ չեն ուզեր փոքրամասնութեան մը վերածուիլ արաբական պետութեան մը մէջ :

*** Համարաբական ժողով մը գումարուեցաւ Գահիրէի մէջ, քննելու համար Պաղեստինի կացութիւնը: Մասնաւորապէս Հնդիկ եւ մարոքցի պատուիրակներ ուժգնօրէն քննադատեցին Անգլիոյ քաղաքականութիւնը, «ճիհատ» պահանջելով :

ԱՆԳԼԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ հրամանատարը Փարիզ եկաւ երէկ, մասնաւոր պատուիրակութեան մը հետ, ուսումնասիրելու համար Ֆրանսայի օդանաւային կազմակերպութիւնը: Այս առթիւ անգամ մը եւս պիտի ուսումնասիրուի երկու պետութեանց օդատորմիղներուն գործակցութիւնը :

« ԴՈՒ՛ՐՍ ՏԱԼԱՏԻԷՆ ԵՒ ՊՈՆԷՆ», յայտարարեց համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Մորիս Թորէզ, ձմեռնային մարզարանին մէջ գումարուած ժողովի մը առթիւ, խստօրէն քննադատելով Միւնիխի համաձայնութիւնը: Ամբոխն ալ գրգռուելով, կը պահանջէր բանտարկել Տորիոն, Լա Ռօքը եւ Ֆլանտէնը (նախկին վարչապետը, որ շնորհաւորութեան հեռագիր մը ուղղած էր Հիթլէրի):

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

5.— Երկրին պատմութիւնը (Շար.)

ՈՍԿԵԴԱՐ.— Երկրորդ դարուն, Հիւս. Ափրիկէ հասած էր քաղաքակրթութեան բարձրագոյն աստիճանին:

Հռոմ իր լուծին տակ առնելով Հիւսիսային Ափրիկէն, պարտադրած էր նաեւ իր լեզուն: Ու լատինական գրականութիւնը ծաղկեցաւ ափրիկեան ափերուն վրայ եւս: Ափրիկէի բնատեղծներէն յիշենք Ապուլէ Մադաւրացին, որ միաժամանակ բժիշկ էր, փիլիսոփայ, վիպասան, բնապատմագէտ եւ փաստաբան: Այնքան սիրուած էր, իր գեղեցկութեամբ եւ պերճախօսութեամբ կը կախարդէր բազմութիւնները, որ քաղաքները կը մրցէին իրարու հետ՝ հրաւիրելու համար զայն եւ իր արձանը կը կանգնէին հրապարակներու վրայ:

Կարելի չէ յիշել Ափրիկէցի բոլոր գրողները եւ փիլիսոփաները, ընիկ կամ տիրող ժողովուրդին ծոցէն ծընած, բայց ի՞նչպէս չյիշել Ս. Օգոստինոսը, որ Ե. դարէն սկսեալ մինչեւ ԺԹ. դար կը տիրապետէր միտքերու վրայ,— իր աշակերտները կը համարուին Ս. Թոմաս Աքուինացին, Լութէրը, Կալվինը, նոյնիսկ Ժան-Ժաք Ռուսօն, որ ներշնչուած է Ս. Օգոստինոսի Խոստովանութիւններէն:

Ափրիկէ տուաւ նաեւ տաղանդաւոր զօրավարներ հռոմէական բանակին, ազդեցիկ ներկայացուցիչներ Հռոմի ծերակոյտին, նոյնիսկ մէկ կայսր հռոմէական գահին:

Երկրին բնակչութիւնը ամէն ճիգ կը թափէր թափանցելու համար հռոմէական քաղաքակրթութեան մէջ,— շատեր կը նետէին իրենց փիւնիկեան անունները կամ թարգմանելով զանոնք՝ կ՚առնէին հռոմէական անուններ: Այսպէս Մութումբաալը կը դառնար Դոնատոս, Բարիկը՝ Ֆէլիքս: Փոխեցին նոյնիսկ իրենց աստուածներուն անունները: Քաղաքները եւս կերպարանափոխուեցան՝ հետեւելով հելլենական եւ հռոմէական ճարտարապետութեան: Կուիկուլի (այժմ Ճէմիլա) աւերակները ապշութիւն կը պատճառեն իրենց հոյակապ մեհեաններուն, բաղնիքներուն եւ պալատներուն մնացորդներով: Քաղաքացիները կը նետէին իրենց փիւնիկեան պարեգօտը ու կը հագնէին հռոմէական պատմուճանը:

Երկիրը այնքան բազմամարդ դարձաւ եւ այնքան մշակուեցաւ,— Հռոմ կը կերակրուէր միայն ափրիկեան ցորենով,— որ «կը վախցուէր որ բնութիւնը քիչ գայ»: Սովորութիւն էր այլեւս Ափրիկէն կոչել «ամբողջ աշխարհի զարդը» կամ «հռոմէական պետութեան հոգին»:

ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ.— Հռոմէական տիրապետութիւնը հետզհետէ տկարանալով վերջ գտաւ Գերմաններու գրոհին տակ: Երկու գլխաւոր պատճառներու կը վերագրուի այս անկումը:

Նախ քրիստոնէութիւնը,— սկիզբները երկրին տէրն էր միայն զինուորական իշխանութիւնը, բայց երբ քրիստոնէութիւնը մուտք գործեց երկրէն ներս՝ հետզհետէ այնքան գերիշխան դարձաւ որ կարելի էր ըսել թէ երկիրը երկու տէր ունէր,— կայսրը եւ եկեղեցին: Արդ, եկեղեցին, զօրանալէ վերջ, իր հակազինուորական քարոզութիւններով մեղկութեան առաջնորդեց ժողովուրդը, միւս կողմէ՝ վարդապետական վէճերով երկու թշնամի բանակի վերածեց բնակչութիւնը (կաթողիկեաններու եւ դոնատեաններու պայքար): Ու մինչ կայսրը ամէն կրօնական ազատութիւն կը շնորհէր, եկեղեցին խիստ պայքար մը կը բանար հեթանոսներու եւ հերձուածողներու դէմ: Ինքնակոչ սուրբեր, քուրձ հագած ու գաւազան մը ձեռքին (հետեւելով Քրիստոսի, որ արգիլեց սուր գործածել), կը խուժէին հեթանոսական տօնախմբութեանց մէջ, խռովութիւններ յարուցանէին՝ մարտիրոսանալու եւ Աստուծոյ աջ կողմը նստելու համար: Մահուան այս տենչին մէջ անոնք չէին մոռնար աղաչել հեթանոսներէն որ չկախեն զիրենք՝ չմեռնելու համար Յուդայի ձեւով, այլ հերոսական ձեւով՝ կը ցատկէին լեռներու անդունդներուն մէջ: Աւելցուցէք այս պատկերին վրայ աշխատաւոր բազմութիւններու ըմբոստութիւնը,— պրոլետարները չէին ուզեր հնազանդիլ հողատէրերուն, յղփացած ազնուականներուն եւ յարձակում կը գործէին դղեակներուն վրայ, ճամբաներու եզերքը դիրք բռնած՝ կը կեցնէին անոնց կառքերը, վար կ՚իջեցնէին ազնուականները եւ իրենք կը նստէին կառքին մէջ՝ իրենց առջեւէն վազցնելով զանոնք:

Անիշխանութիւնը ծայր տուած էր արդէն:

Երկրորդ, բարբարոսները զգալով կեդրոնական իշխանութեան տկարանալը՝ իջան լեռներէն վար: Հռոմէական տիրապետութեան ժամանակ, Նումիդիոյ եւ Մաւրիտանիոյ բնակչութեան մէկ մասը քաշուեցաւ լեռները՝ չուզելով ենթարկուիլ կեսարին: Անառիկ բարձունքներու վրայ թառած՝ անոնք, ամառ-ձմեռ, կը բնակէին ծառի ճիւղերով հիւսուած հիւղակներու մէջ ու կը սնանէին ցորենով ու գարիով, ճիշդ ինչպէս անասունները, առանց աղալու: Երբեմն դաշտ կ՚իջնէին, կը կռուէին հռոմայեցի զինուորներու հետ քիչ մը աւար ձեռք ձգելու համար: Հռոմայեցիները զանոնք կը կոչէին բարբարոս,— ասկէ անունը այն ժողովուրդին որ կ՚ապրի մինչեւ այժմ, Պէրպէրները, միշտ կռուազան եւ անքաղաքակիրթ: Արդ, այս բարբարոսները գտան առիթը՝ յարձակելու համար քաղաքներուն վրայ, նեղելով եւ յաճախ նահանջի մատնելով հռոմէական լեգէոնները:

Այդ շրջանին է որ Գերմանները ցամաք ելան Հիւս. Ափրիկէ: Առաջնորդութեամբ Գենսերիկի, յառաջ խաղացին արեւմուտքէն մինչեւ Կարքեդոն, տէր ու տիրական դառնալով երկրին: Հռոմէական լեգէոններէն վերջ, եկեղեցին ալ սկսաւ նահանջել եւ անցաւ դիմաց: Գերմաններուն միացան Պէրպէրները եւ Միջերկրականի իջնելով՝ աւարի տուին Հռոմը:

Գերմանները, առաջին օրերուն կը կազմէին 50,000 հոգինոց բանակ մը, յետոյ այդ թիւը բարձրացաւ մինչեւ 80,000ի, եւ սակայն կը զգային որ իրենց այդ ուժը բաւական չէ դիմադրելու համար՝ եթէ ընիկ ժողովուրդը ապստամբի կամ բիւզանդական բանակը հասնի: Ուստի կործանեցին հռոմէական բոլոր քաղաքներու պարիսպները: Այդ սխալէն օգտուեցան Նումիդիացիներն ու Մաւրիտանացիները, նիզակ ճօճելով Աւրէսի բարձունքներէն իջան դաշտ, իրարու ետեւէ գրաւեցին քաղաքները, դէպի ծովեզերք քշելով Գերմանները, որոնք կլիմային թմրած՝ գրեթէ դիմադրութիւն ցոյց չէին տար այլեւս:

Եւ ահա երեւցաւ բիւզանդական բանակը, Բելիսարի առաջնորդութեամբ: Յոյն զօրավարը, յանուն Բիւզանդիոնի կայսեր, արագօրէն վերագրաւեց երկիրը, մինչեւ արեւմտեան Ալճերիոյ սահմանները,— իր տիրապետութեան տակ գտնուող երկրին սահմաններուն վրայ կանգնեց ամրոցներ ու բերդեր, քանդելով հռոմէական գերեզմանները կամ օգտագործելով քանդուած հռոմէական պարիսպները:

Բիւզանդական տիրապետութիւնը, սակայն, ամբողջական չէր, երկրին մէկ մասը կը գտնուէր Պէրպէրներու ձեռքը, որոնք դեռ կ՚աշխատէին ծով նետել Բելիսարի բանակը:

647ին, Հիւս. Ափրիկէի սահմաններուն վրայ երեւցան Արաբները:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՀԱՅՈՒՆ ՎԵՐԱԶԻՆՈՒՄԸ

Պատերազմի մղձաւանջը ապրեցանք:

Միտքը կարելի չէր զերծ պահել հոգերէն, ժողովուրդներու ճակատագիրը որոշելու սահմանուած դէպքերու մակընթացութենէն:

Հիմա որ մղձաւանջը անցած կը նըկատուի ու յարաբերաբար հանդիստի, դադարի օրերու հեռանկարը կ՚ուրուագծուի, կը յստականայ, երբ աշխատանքի, համերաշխութեան պէտքը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ կը համարուի, հիմա որ խաղաղութեան ու վերազինման փողին ձայնը կուգայ մեծերէն, մենք ալ դառնանք մեր վերազինման:

Այս դարձը կեանքին, կրօնամուտ նոր դուռ մը պէտք է ըլլայ, կը խորհիմ, մեր աւանդութեան առաջնորդող, բոլորիս համար առհասարակ այլ մանաւանդ անոնց համար որոնք արտուղի եւ խոտորնակ ճամբաներու վրայ կը յամենան մեկուսի:

Անցնող վերջին երկու եօթնեակներուն անստուգութեան հակառակ, «Արդի Հայ գրականութիւն» հատորին երեւումը մշակութային գրական մարզին վրայ նոր դէպք մը եղաւ:

Հ. Գ. Բ.ի սարքած ճաշկերոյթը որ մատենաշարի 11րդ հատորին յայտնութիւնը կը տօնէր, նոր առիթ մը ստեղծեց կրկին սեղանի վրայ դնելու մշակոյթի հարցը, անգամ մը եւս բախելու արուեստի դուռները, բարոյական վերազինումի նորաստեղծ զրահներուն պատրաստութեան համար:

Ականջներուս մէջ կը հնչեն տակաւին խօսքերը այդ օրուան.— մշակոյթը չի մեռնիր... Արուեստը անմահ է...: Ճիշդ է: Բայց գրական մշակները, արուեստագէտները մահկանացու են: Անոնք չեն կրնար չսարսռալ մահուան հովէն: Փութանք հաղորդուիլ անոնց հոգիներուն, քանի դեռ կ՚ապրին անոնք: Լաւագոյն խրախուսանքը տուած պիտի ըլլանք:

Հ. Գ. Բ. մատենաշարի 11րդ հատորը, որ լոյս տեսաւ, քովէ քով կը բերէ յետպատերազմեան գրողներուն ցիր ու ցան գործերէն հատուածներ, նախաճաշակ մը տալու համար մեզի այդ նորերու տաղանդէն:

Ըստ ընկալման, առանց փակելու նախորդ տասնեակին՝ նահատակներու եւ մեռեալներու սահմանուած՝ աւագդուռը, սոյն 11րդ հատորը հրատարակչական նոր դուռ մը կը բանայ գաղթահայութեան արտասահմանի մէջ ստեղծած գրական շարժումին համար:

Զինադադարի շրջանին, նոյնքան յեղակարծօրէն լոյս տեսնող որքան մարող թերթերուն պէս՝ պահ մը երեւնալէ վերջ անյայտացող գրչակներէն վերջ,— որոնք յաջորդեցին իրարու հակազդեցութեամբ մը որ ուրիշ բան չկրցաւ ըլլալ այլ միայն փոխառութիւններ անցեալէն եւ կամ դասաւորումներ, փառաբանութիւններ մօտիկ կամ խնամի գրիչներու — այդ գրչակներէն յետոյ, որոնք արդէն արձանագրուեցան կենսագրկութեանց տապանաքարին վրայ, անոնցմէ դուրս, կ՚ըսեմ, ու զատ դասելով Յ. Օշականի, Կ. Զարեանի, Մ. Զարիֆեանի նման արդէն ճշդուած դիմագծութիւններ, այդ թուականներուն Պոլսոյ մէջ իրենց սկզբնաւորութիւնն ընելէ յետոյ արտասահման անցնող գրիչներէն, մասնաւորաբար վերջին տասը տարիներու ընթացքին, յայտնուեցաւ նոր ձեւակերպուած տաղանդներու շարք մը որ կ՚արժեւորէ «արդի հայ գրականութիւն» յորջորջումը:

Արեւմտահայ գրականութիւնը 1915ի անօրինակ ցնցումներէն վերջ, երբ իր առանցքը փոխադրեց արտասահման 1922էն սկսեալ, անկէ ասդին նոր ծլարձակման շրջան մը ունեցաւ կրնանք ըսել: Բայց եթէ հաւաքական գիծ բնորոշելու փորձերը վիժեցան, այդ կարճ ժամանակամիջոցին մէջ բարձրացան շատ ուշագրաւ տաղանդներ որոնք հետզհետէ տուին իրենց չափը, ու պիտի տան դեռ, կը յուսանք, աւելի շահեկան, աւելի յատկանշական բարեշրջման մը երանգաւորումը, ներկայի ու յետագայի անհանդարտ զարգացումին մէջ:

Որովհետեւ այնպիսի քանդակ մը որպիսին է «Արդի հայ գրականութիւն» յորջորջումը, կարելի չէ կերտել քանի մը կիճերով միայն, զարդարել դրասանդներով՝ փրցուած ու կորսուած մեծ մասամբ երէկուան յիշատակարաններէն որոնք նստեր են խոհուն համբերութեամբ, կապուած իրարու՝ կամքերուն ամէնէն ամուրով:

Ահա ուրեմն հատոր մը եւս կուգայ եղբայրանալ սա տասնեակին որ կը յանկրժանայ գրադարանիս դարաններուն վրայ: Որքան անողոք եղաւ այդ միւսներուն ճակատագիրը: Մատներս երկիւղածօրէն կը պտտցնեմ այդ մարգարտաշէն փայլուն համբիչին հատիկներուն վրայ, արցունքներ որոնք գոհարներու են փոխուեր: Բոլոր երիտասարդ կիներն ու այրերը ցեղին կրկին եւ կրկին թող կարդան գործերը անոնց՝ որ իրենց օրերու մանեակին ծայրերը նահատակութեան կարմիր ուլունքով փականքեցին:

Իրենց ամենագեղեցիկ փթթումին մէջ խղդուած այդ գրագէտներուն գործերը կը պատմեն մեզի Երազը անոնց, ու հոգիիդ մէջ կը թուալի անպատում յանկարծումը անրջածին կշռոյթին զոր ուղեցին պարտադրել անոնք Հայուն կեանքին:

Ամէն անգամ որ ձեռք առնուի այդ գործերէն մէկը, պիտի ճեղքուի մշուշի վարագոյրը՝ ձգուած ամէն Հայու ներկայ կեանքին ու անցեալին միջեւ, տեսլական նշոյլներով շողշողելու համար, պահիկ մը գէթ, անդոյն անորոշ անհատականութիւնը իր ներկային — կեանքի այդ մնացորդին:

Այս է միայն մեզի արտօնուած վերազինումը:

Ու անմահութիւնն ալ՝ ուրիշին երախտագիտութեան մէջ ապրիլն է եթէ, անոնք՝ Գաղափարին ջահակիրները, արժանի կը մնան նորածիլներուն յարգալիր խոնարհումին: Այս եղաւ փառքը անոնց. կանխահաս մեռելներ՝ անջատուած հաւաքական կամքէն:

Վերապրողներէն անոնք որ պահանջը կը զգան այդ հաւաքական կամքին, եւ զորս կեանքը առած է այսօր արտասահմանի թշնամի հարկադրանքներու մէջ, անոնք կը պահեն իրենց հոգիին ու մտքին թաքուն ծալքերուն մէջ ներզօր թրթռացումը այդ խանդավառ ու խառամբեր ստեղծման, կը պահեն տակաւին լաւագոյն լինելութեան մը վստահութիւնը:

Հ. Գ. Բ.ի մը անշահախնդիր գուրգուրանքը պէտք էր առանձին հատորի մէջ ամփոփելու, միութիւն տալու համար այդ շրջանի արեւմտահայ գրականութիւնը ներկայացնող ցանուցիր նորարուեստ գործերուն զորս ստորագրեցին յիշատակութիւն ապահոված անուններ:

Աննախընթաց ու յաջող գործ մըն է հրատարակչական այս ձեռնարկը, եթէ մանաւանդ նկատի ունենանք որ, մեր մէջ, հեղինակները յաճախ հրատարակիչներու չարաշահութեանց զոհերն են եղած:

Ինչ որ ալ ըլլան թերութիւնները այս 11րդ հատորին, Հ. Գ. Բ.ի—գործը չի կորսնցներ իր արժէքը, ու գնահատանքը զոր կ՚ակնկալեն անոնք պիտի չզլացուի իրենց, շարունակելու եւ աւելի խնամուած աւելի կատարեալ դարձնելու համար յաջորդ հատորները:

Կը խորհինք դատ դատ ու յաջորդաբար ներկայացնել այդ հեղինակները: Միայն այսքանը կ՚ուզենք ըսել այսօր, թէ այդ տասնեակ մը գրագէտներուն յատկանշական գիծը այն է, որ անոնցմէ ամէն մէկը ուրոյն ներհայեցութեամբ արտայայտելով հանդերձ ընդածին, ինքնաբուխ գաղափարներ, այդ գաղափարները կը կապեն զինքը թիւ մէկ Գաղափարին:

Այս պատճառաւ ալ անոնց ստեղծած շարժումը կը ստանայ բարեշրջական արժէք:

Մեզի համար փափաքելի է անշուշտ լսել օտար ափերու վրայ հասակ նետող դեռատի սերունդը, գիտնալ՝ թէ ինչ արժէք կը վերապահէ այդ շարժումին, թէ՝ որն է այն ուղղութիւնը զոր ընդգրկել կը ցանկայ կամ կ՚ընդունի իբրեւ մեկնակէտ իր սեփական ջանքին, ըլլալու համար աւելի բան մը:

Իր ցեղամշակութային բարոյական վերազինման աստիճանով, կեանքի՝ բարեշրջական իմաստով լինելութեան մը համար իր ունեցած հպարտանքին չափով է որ պիտի ճանչցուի, գնահատուի նոր սերունդին ուրոյն արժէքը:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՀԻԹԼԵՐԻ ՃԱՌԸ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԸ

Եւրոպայի անցուցած ահաւոր ճգնաժամի պահերուն, պատահեցան կատակերգական անցքեր ալ:

Օրինակի համար, Հիթլէրի վերջին ճառէն վերջ, իւրաքանչիւր թերթ տարբեր կերպով կ՚ըմբռնէր կացութեան ծանրութիւնը: Երբեմն նոյնիսկ բոլորովին հակասական:

Անգլիական մամուլի ներկայացուցիչներէն «Պրիսթըլ Կարտիըն» թերթը կը գրէր.

— Հիթլէրի ճառը թէեւ կը գտնենք բուռն ու մասամբ ալ պատերազմաշունչ, սակայն, ան բաց կը թողու բանակցութեանց դուռը:

Նոյն օրը լոյս տեսնող «Եորքշըր Փոսթ» թերթը կը գրէր, Սըր Ճան Ըրթըրի ստորագրութեամբ.

— Հիթլէր իր ճառով գոցեց բանակցութեանց դուռը, սակայն, չկղպեց:

«Օքսֆորտ Հերըլտ» թերթին մէջ նշանաւոր հրապարակագիր մը՝ Փիթըր Քուքս, կ՚ըսէր իր խմբագրականին մէջ.

— Հիթլէր իր մեծադղորդ ճառով բանակցութեանց դուռը բաց թողուց ու դրան մէջ զետեղեց ահաւոր թնդանօթ մը:

«Թէմփլ Ուիքլի» պարբերաթերթին մէջ Սըր Ֆիլիփ Հոնթինկթըն, յայտնի գրագէտը, գրեց.

— Գերմաններու Առաջնորդը իր վերջին ճառով եկաւ մեծաշառաչ կերպով բանալ բանակցութեանց դուռները ու կանգնեցաւ մուտքին մէջ, մագիլներուն կէսը ճանկէն վար, ահարկու եւ արիւնոտ աչքերով ու կացին ի ձեռին:

«Նորթհըմպըր» օրաթերթին մէջ քաղաքական քրոնիկագիր Տարբի Լիուիս կը գրէր.

— Հիթլէր թէեւ պատերը ցնցելով փակեց բանակցութեանց դուռները, սակայն, բացաւ պատուհան մը:

«Մանչ - Փորթմութ» թերթը գրեց իր կարգին.

— Հիթլէր իր կատաղի ճառով փակեց բանակցութեանց շէնքին բոլոր դուռները, պատուհանները, ամբողջ ծակերը, նոյնիսկ ծխնելոյզը:

«Կրէմփիըլըն Սքոչ» թերթը իր առաջին էջին գլուխը գրած էր մեծատառ.

— Ըստ իրականութեան Հիթլէր իր վերջին ճառով փակեց բանակցութեանց պալատին բոլոր դուռները, պատուհանները եւ լուսամուտները: Եցեց նաեւ բանակցութեանց կողմնակից ծակ գլուխները: Վստահօրէն, սակայն, կը հաղորդենք մեր ընթերցողներուն թէ ան բաց թողուց ետեւի դռնակը, այսինքն պարտէզին մուտքը:

«Փրէս Խոսսիէչըն» կը գրէր Հէնրի Մէյլիլի ստորագրութեամբ.

— Հիթլէր խօսեցաւ ճառ մը որուն տակը եթէ բաց չէ, վրան սակայն բաց է: Ան փակելով ամէն մուտք բացաւ բանակցութեանց շէնքին տանիքը: Անկէ կրնայ ընդունիլ՝ օդանաւով բանակցութեանց երթալիք անձերը:

Իսկ «Մանչըսթըր - Շէֆիլտ» մեծ օրաթերթը կը գրէր, անստորագիր.

— Հիթլէր թէեւ գոցեց ամէն դուռ ու փակեց ամէն պատուհան, մենք սակայն, ունինք լապտեր, սանդուղ,

---

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՓՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Բացուածքին պահապանը համաձայնելով շարժեց լապտերը մեզ իր ետեւէն հրաւիրելու ձեւով մը եւ ըսկսաւ քալել: Ամէնքս միաժամանակ զնտանի նմանող հին դղեակի մը պատին բացուածքէն ներս մտանք եւ իր քայլերուն հետեւելով քարէ նեղ սանդուղներէն բարձրացանք վերայի յարկին կեղծ, ծուղակ-դուռը: Այս կեղծ դուռը շինուած էր տախտակի կտորներէ: Մարդը իր պէնքին փողովը դըրան զարկաւ եւ կ՚իմանայինք որ դուռը կարենալ բանալու համար ներսի մարդիկը տարկաններ կը վերցնէին:

Վերջապէս բացուածք մը մէջտեղ ելաւ. բայց մեր աչքերը քթթելու չափ լոյս չկար այնտեղ. այլ գլուխներու բազմութիւն մը եւ անոնց ետեւը կիսաստուերին մէջ ուրիշ լապտեր մը: Մէկ մէկ ծակէն վեր ելանք. Ներսը գտնուողները մեզի տեղ կուտային եւ իւրաքանչիւր նոր մտնողի դէմքը ուշադրութեամբ կը դիտէին: Ամէնքս ալ ներս մտնելէ վերջ, տախտակի կտորները կրկին իրենց տեղերը զետեղելով տեղը ծանր քարեր շարեցին: Յետոյ ծերունի մարդ մը ուրիշ լամբար մըն ալ վառեց, առանց սակայն լուցկի գործածելու. Թէեւ տախտակամածին վրայ իր մօտ տուփ մը լուցկի կար, այլ չոր խոտով մը լոյսը լամբարին փոխանցեց: Ուրիշ մէկը [illegible] փայտի ջահ մը վառեց, որ բոցավառ լոյս տուաւ բայց անտանելի կերպով մխաց:

— Մեր ձիերը ի՞նչ եղան, հարցուց Ֆրէտ, շուրջը արագ ակնարկ մը նետելով:

Մեր գտնուած տեղը խոշոր մութ սենեակ մըն էր, քարէ պատերով, որուն տանիքին մէկ մասէն աստեղազարդ երկինքին մէկ մասը կ՚երեւէր: Մեր շուրջը կային քանի այլ մարդիկ, բայց ոչ մէկ կին: Երկու ծածկոցներ չուանով իրարու կապուած, սենեակին միւս ծայրը, պատին մէջ կախուած էին, որ կը նշանակէր անշուշտ թէ հոն կիներ կը բնակէին:

— Ձիե՛րը, հարցուց դարձեալ Ֆրէտ, քիչ մը վճռական կերպով:

Ճամբան մեզ հանդիպողներէն մէկը ծիծաղելով ձեռքերովը ինքնարդարացումի նշաններ կ՚ընէր:

— Կը խնամուին անոնք, էֆէնտի...:

— Գիտեմ, ատոր վստահ եմ, եթէ ձի մը կորսուելու ըլլայ...

Արապաճի՛:

Մեր երեք Զէյթունցիներէն մէկը մեր մօտ եկաւ:

— Արապաճի՛, միւս երկու մարդիկն ալ առ եւ ձիերուն քով գացէք. մաքրեցէք եւ կերակրեցէք զանոնք: Եթէ սեւէ մէկը արգիլելու ըլլայ, եկէք եւ ինծի ըսէք: Յետոյ մեզ հիւրընկալողներուն դառնալով.

— Սոմալիի բնիկները անգամ մը ընթրիքի տեղ ձին կերան, բայց իրենց լաւ դաս մը տուի: Կը խորհիմ որ ձեզի հետ խիստ վարուելու պատճառ մը պիտի չունենամ:

Սենեակին մէջ որպէս կարասի անկիւնը դրուած փսիաթ մը կար: Ամէնքն ալ մեր շուրջը կանգնած էին, որ եթէ մեզ սպաննել էր իրենց մտադրութիւնը, կատարելապէս ի վիճակի էին ատոր. բայց ոեւէ մէկը մեր Զէյթունցիներուն նեղութիւն չպատճառեց:

— Անոնց քսան հոգիին դէմ, մենք հիմա երեք ենք, փսփսացի, եւ Ուիլը գլխով հաստատեց ըսածս:

Բայց Ֆրէտ խնդիրը բարձրէն կ՚առնէր:

— Եթէ կը հաճիս անոնց հետ մէկը ղրկէ վար, որպէսզի ձիերուն տեղը ցուցնէ:

Կարծես այստեղ հրաման գործադրող մարդ չկար: Ըստ երեւոյթին մէկ մարդ միայն կար, որուն սկսան բոլորն ալ հրամաններ արձակել: Խեղճ մարդը մրթմրթալով դուրս ելաւ:

— Խնդիրը այն է որ էֆէնտի, միս բնաւ չունինք, ըսաւ այն մարդը որ մեզի հետ առաջին անգամ խօսած էր:

— Անօթի չէք երեւիր սակայն, պատասխանեց Ֆրէտ:

Ցնցոտիազգեստ մարդերու ամբոխ մը կար հոն, մօրուքները երկարած եւ ոչ այնքան մաքուր, սովորական մարդու կերպարանքով. իրենց ունեցած միակ հագուստը վրանին ունեցածնին էր եւ շաբաթէ մը ի վեր այստեղ կը գտնուէին: Զանազան տեսակ զգեստներ հագած էին, բոլորն ալ կարկտուած եւ թափթփուած, շատ հաւանաբար [illegible] ամբարանքով խլուած:

— Ոչ տակաւին, էֆէնտի, բայց միս չունինք եւ քիչ ժամանակէն բոլոր հացահատիկները պիտի սպառին:

— Լաւ, ըսաւ Ֆրէտ, եթէ ձիու միս կ՚ուզէք, Թուրքերէն առէք:

Անոնց դէմքերուն վրայ տխուր ծիծաղ մը ուրուագծուեցաւ:

Յանկարծ Ֆրէտ հարցուց.

— Օրիորդ Վանտէրմէնը ո՞ւր է:

Եւ առանց անոնց պատասխանին սպասելու, Ուիլ դէպի պատը արագ շարժում մը ըրաւ եւ գնաց կեցաւ հոն ուր ետեւէն մարդ չէր կրնար բռնել զինքը: Զէնք չհանեց. թէեւ աչքերուն մէջ կը կարդացուէր որ այդ էր նպատակը: Ես ալ իրեն հետեւեցայ, պատուով իրարանցումի մը պարագային Ֆրէտին ինքնապաշտպանութեան պատեհութիւն մը տալու տկար յոյսով:

— Աս ի՞նչ կը նշանակէ. հարցուցին երեք Հայերը միաժամանակ:

— Բնաւ մարդոց գաղտնիք մը փնտռելը չէ՞ք տեսած, ըսաւ Ուիլ:

— Եւ կամ այդ գաղտնիքին յայտնուիլը չէ՞ք իմացած, աւելցուցի ես:

Բազմութենէն վեց մարդիկ կեցան Ֆրէտին եւ բացուածքին վրայ կախուած ծածկոցին մէջտեղ, բայց յայտնապէս ծածկոցներուն չէին նայեր:

— Ձեր հետ Ամերիկացի կին մը կա՞յ, հարցուց Ֆրէտ: Այսպէս ըսելով ձեռքը ետեւ տարաւ. բայց փոխանակ ատրճանակը դուրս հանելու, [illegible] եւ երկու ձեռքովը բռնելով պահպանակը վերցուց:

— Ձեր հետ օրիորդ Վանտէրմէն անունով ամերիկացի կին մը կա՞յ, կրկնեց դարձեալ:

— Չենք հասկնար, էֆէնտի:

(Շար.)

...անդամնոց մը, վիրաւոր կամ հիւանդ աղաւնիները դարմանելու համար: վերջապէս տուն մը՝ որուն տակը բաց ըլլայ, քովերը գոց, վրան ալ բացուածոց բան մը, կափարիչի ձեւ: Տունին գագաթն ալ դրուի խաչ մը, անշուշտ կեռ տեսակէն: Այո՛, տուն մը ուր հանդչի Հիթլէր դափնելից բարձի վրայ, գրկած տիկին Խաղաղութիւնը:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Ժամանակին, Չեխոսլովաքիոյ մայրաքաղաքին մէջ ունէինք 60 — 70 հայ ուսանողներ: Եթէ անոնք այնտեղ ամուսնացած ու բեղնաւոր գործունէութեան մը լծուելով, բազմաթիւ զաւակներու տէր ըլլային, այսօր նոյն երկրին մէջ մենք ալ կ'ունենայինք փոքրամասնութիւն մը եւ հողամաս մըն ալ մենք կը պահանջէինք: Ափսո՛ս որ չօգտագործուեցաւ առիթը: Մեղքը առաւելապէս «Մագաղաթներ»ու հեղինակ՝ բանաստեղծ Ահարոնին վիզը:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԸ

Բարեկամ մը կ'ըսէր.

— Մեծ է եղած անիրաւութիւնը: Միւնիխի մէջ հաւաքուեցան Հիթլէր, Չէմպըլէն, Տալատիէ ու Մուսոլինի: Մոռցան կամ անտեսեցին հինգերորդը ...

— Սթալի՞նը ...

— Ոչ, եղբայր, հինգերորդ փիփասմնը ...

— Ո՞վ է ատ: Լեհաստանի մարաջա՞խտը, Սմիկլի՞ն...

— Ո՛չ, եղբայր, ո՛չ ...

— Զօրավար Ֆրանքօ՞ն...

— Ո՛չ, մե՛ղք որ չես գիտեր թէ ո՞վ է Եւրոպայի հինգերորդ փիփիսանսը...

— Քէմալ Աթաթի՞ւրքը գուցէ ...

— Mais non... mais non...

— Ո՞վ է ուրեմն ...

Ան որ միշտ կը հրաւիրուի կամ հակառակ պարագային ինքզինքը հրաւիրել կուտայ ...

— Ո՞վ է սա Թաղաւոր փառաց ...

— Արշակ Զօպանեան:

ՏԱՍԸ ՏԱՐԵԿԱՆ

Կը խօսուէր պատերազմի, պատերազմի ու պատերազմի մասին:

Վարչապետներէն սկսեալ մինչեւ յետին քաղաքացին, ամէն երկրի մէջ, կը ցանկային խաղաղութիւն:

Ու միւս կողմէ, օր եղաւ, որ անխուսափելի կը նկատուէր պատերազմը:

Ո՞վ էր ուրեմն որ պատերազմ կ'ուզէր:

Անգլիա՞ն: Հազար անգամ ո՛չ:

Ֆրանսա՞ն: Բնաւ երբեք:

Իտալիա՞ն: Ցայտնապէս ոչ:

Գերմանիա՞ն: Վստահ եմ որ ոչ:

Ո՞վ էր ուրեմն պատերազմ ուզողը: Փոքրիկ քննութիւն մը բաւական եղաւ երեւան հանելու որ պատերազմ ուզողները մանուկներն են: Անոնք փողոցներու մէջ սկսած էին սաւառնակներ թռցնել, իրենց մէջէքէն կախել փայտէ սուրեր եւ պայթեցնել խաղալիկ — ատրճանակներ: Կ'արշաւէին թաղէ թաղ ու կը մղէին հերոսաշունչ ճակատամարտներ:

Ուրեմն մանուկ պէտք է ըլլալ պատերազմ ուզելու համար:

Եւրոպայի բնակչութիւնը իր խաղաղութեամբ հաստատեց թէ ալ մանուկ մը չէ, այլ տասը տարեկան աղայ մը եղած է, որով դեռ շատ հաց պէտք է ուտէ կատարեալ մարդ դառնալու համար:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Բանամեակի մը առթիւ

Լիոնի լեգէոնական միութիւնը, այսօր կը տօնէ «Արարա»ի հերոսամարտին քսաներորդ տարեդարձը:

Մարսէյլ դեռ նոր կատարած է նմանը:

Այսպէս, քանի գոյութիւն ունին միութիւն մը կազմելու չափ, համեբաշխ Լեգէոնականներ, վարչութիւններ նախաձեռնարկներ պիտի ըլլան մասնաւոր հանդիսութիւններով տարին գոնէ մէկ անգամ ոգեկոչել իրենց նահատակներուն յիշատակը:

Եւ այս առիթով աշխարհ անգամ մըն ալ պիտի տեղեկանար «Արարա»ի դասին, որ մէկ դրուագը եղաւ համաշխարհային այդ գրոհին որ «Մեծ պատերազմ» կոչուեցաւ:

Մինչեւ որ քանի մը տասնեակ տարիներ եւս անոր վրայ ծածկեն մոռացութեան քօղը, խառնելով զայն առասպելային դրուագներու ու «Արարա»ն կորսուի Արարատի մէջ:

«Արարա»ի դասը որ աշխարհ մը իմաստ կը պարունակէ, գովաբանուած ճակատի զինուորականներուն կողմէ, պաշտօնական վաւերաթուղթերու մէջ բացարձակապէս անտեսուած է: Մեղադրելի լռութիւն կը տիրէ նոյնիսկ կիլիկեան կռիւներու դասաւորումի տոմարներուն մէջ:

Անոր գործունէութիւնը կը վերագրուի կիլիկեան արշաւախումբին, կը խօսուի նոյնիսկ Լեժիօն Սիրիէն (Légion Syrienne)ի մասին որ Légion d'Orientի մէջ հայու գումարտակ մը կը կազմէր:

Իսկ անպաշտօն աղբիւրներ եղած են ալ աւելի ժլատ:

Ձեռքի տակ ունիմ պատերազմի տարիներու Illustrationի հաւաքածոն: Հոն կը կարդաք հեռաւոր Կովկասի մէջ անմահն Քեռիի տուած կռիւներու մասին, բայց լեգէոնի, անոր հրաշապատում ծննդեան, եւ կարճ բայց բեղուն կեանքին կամ եղերական վախճանին մասին չատ տարտամ նօթեր միայն կան:

Որով ապագայ պատմաբանի ամենաչոր տուեալներէ իսկ զրկուած է, վերակազմելու համար Հայկական Լեգէոնի կեանքն ու գործը:

Հա՞րկ է արձանագրել թէ, այս մոռացութիւնը պէտք է իւրացնեն, Լեգէոնական Միութեան վարչութիւնները մասնաւորապէս եւ լեգէոնականները ընդհանրապէս:

Աշխարհի չորս կողմերէն հաւաքուած Լեգէոնականներ, զօրացրուումէն ետքը դարձեալ ցանցնուեցան ամէն կողմ, իրենց հետ տանելով անոյշ ու դառն յիշատակներ լեգէոնական մեծ ընտանիքին: Իրենց ու միայն իրենց կը մնայ վերադարձնել զանոնք, հաւաքելու համար Հայկական Լեգէոնի Յիշատակարանին մէջ:

Ձեռնարկներ պակաս չեղան:

Ամերիկա, Եգիպտոս, Ֆրանսա վարչութիւն կամ անհատներ ջանացին, անջատաբար, հաւաքել ինչ որ կրցան, առանց սակայն կարենալու նիւթերու նուազագոյն մասն իսկ համադրել: Կը վախնանք որ անոնք ալ կորսուելու դատապարտուին քարտուղարներու դարակներուն մէջ կամ անհատներու մօտ:

Նման ձեռնարկներ կախուած են նիւթական յարմարութիւններէ, եւ իրենց առջեւ կը գտնեն անխուսափելի դժուարութիւններ:

Բայց այդ պէտք չէ նշանակէր գործը լքել իր բախտին, որպէսզի տարիները աւելն տանին իրենց հետ ինչ որ կրնանք տակաւին փրկել փոշիներէն եւ փճացումէն:

Պէտք է հաւաքել այդ բոլոր նիւթերն ու իրերը որ կրնան յիշեցնել հայ զինուորին կեանքը, յուզումները, ոգորումը, պոռթկումները եւ վերադարձի տխուր ճամբան:

Սպասելով լաւագոյն օրուան մը ուր կարելի պիտի ըլլայ զանոնք յանձնել պատմութեան, հայ լեգէոնականներուն կը մնայ զանոնք ամփոփել ապահով վայրերու մէջ:

Թերեւս աւելորդ չէ կրկնել որ, վարչութիւններու դարակները կամ քարտուղարներու գրասենեակը փոփոխութիւններու պատճառով կրնան կորստաբեր դառնալ այդ նշխարներուն համար:

Իսկ մեր երկիրը արգիլած է այդպիսի նիւթերու ներածումը:

Փարիզի մէջ ունինք զոյգ մը Թանգարաններ որոնք յարմարագոյն պահարաններ կրնան ըլլալ ամէնէն թանկագին յիշատակներու իսկ:

Խօսքը կը վերաբերի Հ. Ց. Դաշնակցութեան Թանգարանին, եւ Բարեգործականի Նուպարեան մատենադարանին:

Լեգէոնականները վերոյիշեալ հաստատութիւններուն կրնան դրկել լուսանկարներ, հրամանագրեր, ճառեր, գեկոյցներ, նամակ, լեգէոնական գրականութեան վերաբերեալ նիւթեր, ցանուած արտասահմանի թերթերու մէջ, եւն. եւն.:

Վստահ ենք որ այդ բոլորը հոգածու ձեռքերու մէջ պիտի դասաւորուին «Հայկական լեգէոնի բաժնին» մէջ, դառնալով խօսուն աղբիւր, ապագայ պատմագրին համար, եթէ մինչ այդ հայ լեգէոնականներ չկարենան այդ բոլորը ամփոփել Յիշատակարանի մը մէջ:

Գուրգուրանք մեր յիշատակներուն վրայ:

Օր մը, երբ վարչութիւնները գոյութենէ եւ յետին լեգէոնականն ալ չնչելէ դադրին, այդ յիշատակներն են որ պիտի կատարեն այն ինչ որ մենք այսօր կ'ուզենք ընել տարեդարձի հանդիսութիւններով:

Յ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Ծաղկախաղ բանաստեղծութեան

ՉԵԽԱԿԱՆ

1917

Երբէ Ֆրանսացի ըլլայի,
Բանուոր փոխարքրութեան,
Իմացական կայծ, հուր որ մարմին է դարձած,
Զուակ հանրապետութեան, որու արիւնը կը հոսի Լիլի, Վէրտէօնի, Մէցի մէջ,
Չեմ կարծեր որ պիտի կարենայիր զիս պահել մօտդ, սիրելի՛ս,
Չեմ կարծեր որ պիտի ուզէի դիտել արցունքներդ, ո՛վ մայր,
Զեզ պիտի ուրանայի պահ մը հայրենիքին նայուածքին տակ,
Եւ պիտի երթայի մեռնիլ հայրենիքին համար,
Ձեր անունները շրթներուս վրայ:
Երբէ Ռուս ըլլայի,
Հպարտ իր երիտասարդ ազատութեամբ, դաժան ինքն իրեն հանդէպ,
Համբոյրով մը պիտի ազատագրէի ինքզինքս քեզմէ, սիրելի՛ս,
— Մխիթարէ՛ զայն, մխիթարէ՛ զայն, տկար է,— պիտի ըսէի մօրս,
Եւ, պատսպարուած՝ լայն ժպիտովը ամբոխին, եւ անոնց որ հողին կը սպասեն,
Եւ որոնց լեզուն քակած է Ոգին,
Պիտի երթայի միթինկի մը մէջ ըսել ամէն բան, եւ առաջին առթիւ, —
Ո՛վ եղբայրներ,
Պիտի լայի ձեր բոլորիդ, բոլորիդ սիրոյն համար,
Որ անծայրածիր է ինչպէս տափաստանը, անըմբռնելի ինչպէս Ռուսիան:
Երբէ Գերմանացի ըլլայի,
Որ եւ է ցաւ պիտի չզգայի երբեք:
Մնաս բարով, սիրելիս, մնաս բարով, մայր իմ, հայրենիքը ամէն բանէ առաջ:
Ճարտարագէտ, ոտքի պիտի կենայի U-124ին վրայ շրջադէտին առջեւ,
Օրօրուելով ովկէանէն, զոր մեր նախահայրերուն կամքը հրամայած է մեզի գրաւել,
Օ՛ Լուզիթանիա,
Դուստր լիրր Կարքեդոնի, կործանեալ եւ ծովամոյն,
Կամ, թերեւս, դուստր Հռոմի,— ո՛չ, հեռի ինձմէ, տարակոյս,
Հեռի՛ ամբարիշտ ձեռքէն, որ կը սերմանէ հրդեհ, արհաւիրք եւ կործանում,
Տժգունած թշնամիներուն մէջ ժողովուրդին, որ ընտրուած է կառավարելու համար:
Քա՛ղցր է յաղթանակը, ուր որ ալ գտնեմ:
Բայց ես Չեխ եմ,
Կը մտածեմ քու մասիդ, սիրելիս:
Դուն անօթի ես երջանկութեան մը որ ծնած չէ տակաւին,
Եւ քու մասիդ, մա՛յր, որ պատուհանին մօտ լռիկ կը կարկտես զգեստդ,
Եւ գինովի պէս կը քալեմ կ'երթամ այս աշխարհէն սրտփալով, ջերմահար:
Օրերը կը թռչին կ'անցնին Եւրոպայի սրտէն, կեանքը կը կրկնապատկուի, կուրծքը կը լայննայ,
Տարօրինակ վարանքով մը, կը մօտենայ ժամն արդարութեան
Որ խլուած է երկնակամարէն,
Միլիոնաւոր աչքեր, հարցական ձեւով, սեւեռաքիբ կը դիտեն նակատագրին աղջամուղջը,
Որ կը պատռի, յամբօրէն, յամբօրէն, սահմանին լեռներուն վերեւ:
Աւելի հեռուն՝ կը մարմրին
Ամպերը արեան որ թափուեցաւ որո՞ւ համար, ինչո՞ւ համար:
Ո՛վ իմ ժողովուրդս, քեզի՞ համար, քեզի՞ համար:
Կը հաւատամ:

ԵՈԶԷՖ ՀՈՐԱ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ — Ծնած է 1891ին: Գրական ասպարէզ մտած է 1915ին: Իր գործերն են Ծաղկած ծառը (1920), Աշխատանքի օրը (1920), Աշխարհի սիրտն ու խռովքը, Փոթորկոտ զարունը (1923), Իտալիա (1923), Լարերը հովին (1928): Բաւական դիկչակ է իր գրական շրջափոխութեան գիծը,— նախ բնապաշտ, յետոյ անհատապաշտ, պահ մը կը փորձէ դուրս ելլել իր ներանձնական աշխարհէն՝ նետուելու եւ խառնուելու համար ամբոխին մէջ: Նոր հակադարձութիւն մը եւ դարձեալ պահանջ կը զգայ լռութեան ու սիրոյ: Սակայն անտարբեր չէ ընկերային յեղափոխութեան ձայնին:

Համայնավար կուսակցութիւնը վինք վտարած է իր շարքերէն՝ մտածման անկախութեան համար: Այժմ կը խմբագրէ Փասմօ *պարբերականը:*

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳ

— . —

Աստուած իմ, օրհնէ՛ Հունգարը
Իր բարութեան եւ հունձքերուն մէջ,
Երկարէ պաշտպան բազուկդ
Իր կռիւին մէջ ընդդէմ թշնամիին:

Շնորհէ՛ երջանիկ տարիներ,
Իրեն որ միշտ հալածուեցաւ նակատագրէն,
Այս ժողովուրդը արդէն քաւեց
Իր անցեալին եւ ապագային համար:

Դուն առաջնորդեցիր մեր նախնիքը
Կարպաթներու նուիրական ժայռերուն վրայ,
Ձեռամբե՛ր՝ Պէնտէկուզներու արիւնը
Ստացաւ այս գեղեցիկ հայրենիքը,
Ամենուրեք ուր կը մնչեն կոհակները
Թիցային ու Դանուբին,
Արփատի հերոսական շառաւիղները
Կը սկսին ծաղկիլ:
Մեզի համար Կումանիոյ դաշտերուն մէջ
Հասցուցիր ցորեանները վէտվէտուն,
Թոքայի որթատունկերուն վրայ
Կաթեցուցիր նեկտար,

Ցաճախ մեր դրօշը տնկեցիր
Վայրագթուրքին պատնէշներուն վրայ
Եւ վիէննայի հպարտ բերդը
Կը հեծէ Մաթիասի դժխեմ բանակին տակ:

Բայց, աւա՛ղ, մեր ոճիրներուն ծանրութեան տակ
Կուրծքիդ մէջ բոցավառեցաւ բարկութիւնը,
Եւ դուն պայթեցուցիր կայծակը
Մեծագոռ ամպերուդ մէջ:

Մերթ սուլել տուիր մեր գլխուն վերեւ
Աւարառու Մոնկոլին նետերը,
Մերթ թողուցիր որ տառապինք՝
Թուրքին լուծը մեր ուսերուն:

Քանի՛ անգամ հնչեց շրթներուն վրայ
Օսմանի բարբարոս ժողովուրդին
Երգ մը յաղթական
Ոսկորներու լեռնակոյտին վրայէն
Մեր բանակներուն քայքայուած:
Քանի՛ անգամ քու հարազատ զաւակդ
Վիրաւորեց քու կուրծքդ,
Եւ դուն դարձար, զաւկիդ ձեռքով,
Մահասփոր մը միւս զաւկիդ համար:
Դատապարտեալը կը պահուըտի եւ սուրը
Կ'երթայ գտնել զինք իր քարայրին մէջ,
Իր նայուածքը ապաստան կը փնտռէր ամէն կողմ,

Բայց չէր կրնար հայրենիք գտնել իր երկրին մէջ՝
Կը բարձրանայ լեռներն ի վեր, կ'իջնէ հովիտներն ի վար,
Իր կողքին կը քալեն վիշտն ու տարակոյսը,
Իր ոտքերուն տակ արեան հեղեղ,
Գլխուն վրայ բոցեղէն ծով:
Դղեակ մը կար հոն,հիմա քարակոյտ,
Երջանկութիւնն ու խաղաղութիւնը կը թռչկոտէին շուրջը,
Այժմ հոգեվարքներու հոնդիւնը
Կը լուի անոնց փոխարէն:
Ո՛չ, ազատութիւնը չփթթեցաւ
Արեան մէջ անոնց որ մեռան,
Անգութ գերութեան մը արցունքները
Հեղեղի պէս կը հոսին որբերու այրող աչքերէն:
Ո՛վ իմ Աստուածս, գթա՛ Հունգարին
Զոր յաճախ ծեծեցին փոթորիկները,
Երկարէ պաշտպան ձեռքդ
Իր նեղութեանց ովկիանոսին վրայ:
Շնորհէ իրեն երջանիկ տարի մը,
Իրեն որ միշտ նակատագրին վէրքը կրեց,
Այս ժողովուրդը արդէն քաւե՛ց
Անցեալին համար եւ ապագային համար:

Ֆ. ՔՈԼՑԷՑ

ԿԵՆՍԱԳՐ. ՆՕԹԵՐ — Ծնած է 1790ին: Ծաղկախաղի հեղինակով՝ դեռ երեխայ կորսնցուցած իր մէկ աչքը: Աւարտած է իրաւաբանական համալսարանը: Սնած է հելլենական եւ հռովմէական գրականութեամբ, մեծ պաշտամունք ունի հանդէպ լեզուին, — «ազգը կ'ապրի իր լեզուին մէջ միայն» կը բանաձեւէր իր մէկ պայքարին ժամանակ, յանուն տուրքերու տակ հեծող հունգար հողագործներու եւ Թրանսիլվանիոյ կցումին (ծաղումով Թրանսիլվանիացի է): «Աստուած մէկ կուրծք սահմանած է մէկ սիրտի համար, այնպէս ալ մարդ մը կրնայ միայն մէկ հայրենիք ունենալ»: Այս երգը սկիզբները կ'երգուէր իբրեւ հունգարական քայլերգ:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

— Աղջի Տօռուկ: Բան մը լսած ըմ, ըմմը, չեմ գիտեր թը տրո՞ւստ է...

— Ի՞նչ ես լսած, Նիրուկ: Էրէջ Աստուած բարին է:

— Բարին տղուդ արեւն ըլլայ, բարին է, բարին...: Աստուած չար բաներէ հեռու պահէ էմմէն մարդ: Լըսած ան է թը, Գիրգորը Քոչենց Վարդանուշին տաքսրտեր է, կ'ըսեն, տրո՞ւստ է:

— Հա... տրուստ է: Երկուքն ալ իրար կ'ուզեն: Խենթի պէս տաքսիրտ ըն իրարու: Ըմմը, վեր չելլելիք մաթը չուզեր տալ կ'ըսեն:

— Վա՛, ի՞ չ կու լսիմ: Ի՞չ կ'ըսես կու: Գիրգորին չիտայ որո՞ւ պիտ տալ: Գեղին մէջ էմմէնէն խելօք տղան՝ քու տղատ է: Ու փառք Աստծու, Քարէ-Կարմունճէն փրթողն ալ տրուստ ձեր տունը կու քիչէ.— «Մուսուրենց տունը վէ՞րն է» հարցնելով:

— Հա, ըտունկ է ըմմը, մարը չուզեր աղջիկը գեղացու տալ, կ'ըսեն: Կ'ըսէ եղեր թը— «Գեղացու տամ, որ ո՞րտ քաղիլ տան, խո՞տ քաղիլ տան: Քաղքցու պիտ տամ, որ աղջիկս խաթուն ըլլայ, խանում ըլլայ»: Ըմմը, խօսքը մըջերնիս, երկուքն ըլ խօսք մէկ ըրած ըն, ըս աշուն պիտ փախցնինք...:

Մինչեւ հոս խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար մեր կալին վրայ:

— Խաչ-Աղբար, բսաւ ու մօտեցաւ Պետենց Ճէտէն ամուն, երբ տեսաւ իրենց Հաշաշը, որ չարտախէն վար կ'իջնէր իրենց կալը որնելուն ձեռք տալու համար: Էնտըմէ (էֆէնտիմէ) սէօյլէյիմ, կու խորհիմ թը, ըս տարի, վարի օդան ո՞ր տեղ դարնել տամ...: Կը հանէ ծխատուփը, ու «երկու մատէն»ը կուրծքին կրթնցնելով, հաստկեկ սիկար մը կը փաթթէ, ու կը շարունակէ.— Չեմ գիտեր թը, Ճերմակ-Տէ՞ղ, Մամուն-Աղբո՞ւր, թը՝ Խանակին-Ջոր դարնել տամ:

— Որ ինծի կու հարցունես Մկիչ աղբար.— կը պատասխանէ Հաշաշ — էմմէնէն յարմարը Մամուն-Աղբուրն է: Ջոր-Բերնին արտը երկու տարի է աղբ չէ տեսեր:Ըս տարի, պէտք է աղուոր մը աղբել, աշնան «Թոփիկ» ցանելու համար:

—Ճէտէն ամո՛ւ, ձայն կուտայ յանկարծ Իսախենց Աշոտը, Պատրիկն ու Գուրգէնը Քէհենց խնձորներուն վըրայ ելան...:

— Մոնչ վէ՞ր տեղ:

— Տե՛հա... դիմացը...:

Ճէնտէն ամուն, «երկու մատէն»ը ուսին, կը շտապէ դէպի տանիքին կըտուրը, ուր տեղէն կ'երեւնան արդէն Քէհենց պարտէզն ու գետակը:

Կամը արձակելէ վերջ, Ճէտէն ամին Թոռները ջուրը տարած էին եզները: Գետակէն անդին անցնելով Քէհենց պարտէզը մտած էին խնձոր գողնալու համար: Իսախենց Աշոտը նոյնպէս իրենց եզները ջրելու տարած էր գետակ: Այս վերջինը, երբ կը տեսնէ որ Ճէտէն ամին Թոռները պարտէզ կը մտնեն գողութեան համար, կը սպասէ, «Ճէտէն ամին պիտ ըսեմ» յայտարարելով: Իսկ անոնք ալ, երբ Աշոտին յայտարարութիւնը կը լսեն, «մեղէվէր փիճ» ըսելով, անմիջապէս պարտէզէն դուրս կ'ելլեն: Այնպէս որ երբ Ճէտէն ամուն խիստ բարկացած ու կարմրած, մէկ կողմէն իրենց խօսակցութեան խանգարման, ու միւս կողմէն ալ, «Ճէտէն ամուն Թոռներն ըն եղէր պիտ ըսին աստուն» մտածելով, դէպի ցուիք վազեց, քիչ կը մընար որ վար իյնար, եթէ չսթափէր շուտով, ու միշտ դիմացը նայելով քայլ մը եւս փոխէր:

— Մոնչ Պատրիկ...:

— Ի՞նչ է տէտէ... Հոս ընք... եզնին կու լոգցնինք: Հիմա կուգանք:

— Էնտըմէ սէօյլէյէմ, մոնչ մէռէ՞-լըդ... Ո՞ւր էիք գացեր՝ մտեր, եզնին ձգելով: Զուշտ բերէք եզնին, ներս ըրէք ու վեր ելլէք, կալը պիտ որնենք, չո՛ւշտ:

×

Իրիկուան կոչնակի ժամը հասած էր: Իսախենց Իգնատիոսը, ժաժիկով «Թոլոշ»ը ձեռքին, տունէն դուրս ցատկեց արտօրանքով, երբ զգաց որ ուշացեր է: Բացաւ ժամուն դուռը, ու միջանցքէն վերցնելով կոչնակը, իր սովորական տեղը— Քիպոյենց կալին գլուխը— դիրք բռնեց: Լաւաշ հացէ «Թոլոշ»ին մնացած մասը տեղաւորեց մէկ գրպանը: Աջ ձեռքովը վեր բարձրացուց կոչնակը: Եւ, ձախ ձեռքով ուժին ներած չափով տուաւ մուրճի հարուածները, սովորական եղանակով— տա՛նկ, տա՛նկ, տա՛նկ...:

Կոչնակին ձայնը լսելով, ամառուան ցանցառ ժամուորներն իրենց գործերը ձգեցին եւ դիմեցին ժամ, քանի մը ծունկ աղօթք ընելու:

Քիպոյենց Ծառուկ ամուն, եւ Օղտիկ Հարսան, որոնք կամը արձակած ու կալը կը շրջէին միասնաբար, կոչնակի առաջին հարուածին վրայ, «երկու մատէն»ները գետին նետելով, ոէքրտէքրէն առաջ ժամ մտան: Ժամուն դուռը, արդէն ճիշդ իրենց կալին վըրայ կը բացուէր:

Թաթրենց Տէր Մանուկը, որ քիչ անդին դէզին վրայ նստած էր փիլոնն ու փակեղը, ու իրիցկինին հետ կալը կ'որնէին, կոչնակի ձայնին վրայ, ձեռքին քակուած խուրձն առանց ցըրիւ տալու, շուտով, փիլոնն ու փակեղը վերցուց, ու արագ քայլերով Պետենց դուռնէն անցաւ: Հինգ վայրկեան ետք, արդէն փոխուած ու «Հայր մեր»ը շրթունքին խորանէն երեւցաւ:

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(2)

(Շար.)

«Ա՛ՆՈՒՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ 27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitèի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

սլովաքիոյ նոր պետութեան եւ Ֆրանսայի յանձնառութիւնները այդ մասին :

2· Միջազգային յանձնաժողովին իրաւասութիւնները՝ Գերմանիոյ տրուելիք հողերու մասին :

3· Միւնիխի համաձայնութեան ազդեցութիւնը ֆրանքեւռուս եւ ֆրանսեւչեխական դաշնագիրներուն վրայ (փոխադարձ օգնութիւն) :

4· Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ, ինչպէս եւ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց վիճակը, իբրեւ հետեւանք Միւնիխի համաձայնութեան :

5· Ֆրանսայի ամբողջ արտաքին քաղաքականութեան վերաքննութիւնը՝ սկսելով 1919էն, քաղաքականութիւն մը որ հիմնուած էր Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին եւ հաւաքական ապահովութեան վրայ :

Կ'ըսուի թէ ծերակուտականները կատարեալ հաւանութիւն յայտնած են Պ. Ժոռժ Պոնէի զեկուցման։ Այս առթիւ նախարարը շեշտեց թէ Հիթլէր անամէջ սպառնալիք մը չէր ըներ, երբ կ'ազդարարէր թէ Զուտէթեան երկրամասը պիտի գրաւէ նոյնիսկ ընդհանուր պատերազմի մը գնով : Եւ յայտարարեց ·

— « Եթէ Միւնիխի համաձայնութիւնը չըլլար, Եւրոպան պատերազմի բոնուած պիտի ըլլար այսօր : Թէ համաձայնութենէն առաջ եւ թէ վերջը Ֆրանսա կատարեալ համերաշխութեամբ գործեց Անգլիոյ հետ։ Երկու երկիրներն ալ այն համոզումն ունէին թէ իրենց մասնակցութիւնը այդ ժողովին՝ ճամբան պիտի հարթէ Եւրոպայի բոլոր խնդիրներուն լուծման համար, որմէ կախում ունին աշխարհի բարգաւաճումը եւ ընդհանուր խաղաղութիւնը » :

Յանձնաժողովը կ'ընդունէր թէ այլեւս մեռած է Վերսայլի դաշնագրին վրայ հիմնուած միջազգային կացութիւնը, եւ թէ Ֆրանսա պարտաւոր է նոր քաղաքականութիւն մը գծել, ամէն բանէ առաջ սերտ գործակցութիւն պահելով Անգլիոյ եւ Իտալիոյ հետ :

*** Արտաքին նախարարը հերքեց այն լուրը թէ մարաջախտ Կէօրինկ Փարիզ պիտի գայ մօտերս :

Անգլիա կը պահանջէ որ կանչել տրուի իւր 10,000 կամաւորները

Հռոմի անգլիական դեսպանը անընդհատ խորհրդակցութիւններ կը կատարէ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, փութացնելու համար անգլեւիտալական համաձայնութեան գործադրութիւնը։ Լաւատեղեակ աղբիւրներ կը հաւաստեն թէ Անգլիա պահանջած է որ Սպանիայէն ետ կանչուին ոչ թէ 10,000 իտալացի հետեւակազօրքեր, այլ երեք-չորս անգամ աւելին, ինչպէս եւ բազմաթիւ մասնագէտներ, թնդանօթաձիգներ եւ օդանաւորդներ։

Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ այս պահանջները որոշուած են նախարարական խորհուրդի երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, գոհացնելու համար քանի մը նախարարներ, որոնք աւելի ազդու քաղաքականութիւն մը կը թելադրեն։ Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիա գոհացուցիչ պատասխանի մը կը սպասէ Իտալիայէն, որ տրամադիր է թէ լեզու գտնելու Լոնտոնի հետ եւ թէ կարճ կապելու Սպանիոյ հանդէպ ստանձնած յանձնառութիւնները :

Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ 50 -- 60,000 իտալացի կամաւորներ կը գտնուին Սպանիոյ մէջ։ Անգլիական կառավարութիւնը կ'ուզէ որ անմիջապէս ետ կանչուին այս կամաւորները, իբրեւ փոխարինութիւն միջազգային վաշտերու լուծման, որուն հաւանած է Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը :

*** Սպանիոյ ազգայնականները հինգ նոր գիւղեր գրաւեցին Եբրոյի շրջանին մէջ :

Ֆաշական խորհուրդին որոշումները ցեղային հարցի եւ Հրեաներու մասին

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը հոկտեմբեր 7ին եւ 8ին գումարուելով, վերջնական որոշումներ քուէարկեց ցեղային հարցի եւ Հրեաներու մասին։ Բուն հարցին առթիւ վիճաբանութիւնները տեւեցին հինգ ժամ։ Ցետաձգելով մանրամասնութիւնները, առաջեւ կ'ամփոփենք Հրեաներու դէմ հաստատուած արգելքները ·---

Խստօրէն արգիլուած է արիական. Իտալացիներու եւ Իտալահրեաներու ամուսնութիւնը քամական, սեմական և ուրիշ ոչ-արիական տարրերու հետ.— Արգիլուած է պետական պաշտօնեաներու -- զինուոր թէ քաղաքացի --- ամուսնութիւնը օտար կիներու հետ, ինչ ազգի ալ պատկանին .-- Հրեաները չեն կրնար անդամ ըլլալ Ֆաշական կուսակցութեան, գործի տէր կամ վարիչ դառնալ որ եւ է ձեռնարկի մէջ որ հարիւրէն աւելի մարդ կը բանեցնէ, 50 հէքթարէն աւելի հող ունենալ, զինուորութիւն ընել, խաղաղութեան թէ պատերազմի ատեն։

Բացառութիւններ ալ հաստատուած են։ Տրուած որոշումները բաղդատաբար աւելի մեղմ են քան կը սպասուէր :

Անցեալ փետրուարին արտաքին նախարարութեան օրկանը, «Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա յայտարարեց, թէ ֆաշական կառավարութիւնը չի խորհիր քաղաքական, բարոյական ու տնտեսական միջոցներ ձեռք առնել Հրեաներուն դէմ, այլ խստութեանց պիտի ենթարկուին վարչաձեւին հակառակորդները միայն :

Անկէ իվեր շատ մը օրէնքներ հրատարակուեցան Հրեաներուն դէմ։ Անոնց արգիլուեցաւ դպրոց յաճախել եւ ուսումնարաններու մէջ ուսուցչական պաշտօն վարել։ Շատ մը փրոֆէսէօրներ պաշտօնանկ եղան եւ Հրեաներու կողմէ գրուած դասագիրքերը վտարուեցան դպրոցներէն։ Օտարածին Հրեաներուն հրամայուեցաւ հեռանալ Իտալիայէն մինչեւ 1939 մարտ։

Այժմ Իտալիոյ մէջ կան 70,000 Հրեաներ, որոնք կը վախնան թէ նոր խստութեանց պիտի ենթարկուին :

Նոր Չեխոսլովաքիան

Չեխական կառավարութիւնը ընդունուած ըլլալով Սլովաքիոյ ինքնավարութիւնը, անմիջապէս մասնաւոր կառավարութիւն մը հաստատուեցաւ նախագահութեամբ Եողէֆ Թիսոյի։ Նոր կառավարութիւնը կը բաղկանայ չորս նախարարներէ,--- կրթական, տնտեսական, հողագործական եւ ելմտական։ Բոլոր սլովաք նախարարները մաս պիտի կազմեն Փրակայի կեդրոնական կառավարութեան, իսկ իրենց կեդրոնը պիտի ըլլայ Սլովաքիոյ Ժիլինա քաղաքը կամ ուրիշ մը։ Նոր նախարարները անմիջապէս իրենց երդումը կատարեցին Փրակայի մէջ վարչապետ զօր· Սիրովիի առջեւ, որ միեւնոյն ատեն կը վարէ նախագահի պաշտօնը :

Այսպէս նոր Չեխոսլովաքիան կը վերակազմուի իբրեւ դաշնակցային պետութիւն, կեդրոնական կառավարութեամբ եւ Պոհեմիա - Մորավիոյ, Սլովաքիոյ եւ Կարպաթեան Ռուսիոյ կամ Ռութէնիոյ շրջանին կառավարութիւններով :

*** Լեհ եւ չեխ զինուորական իշխանութիւնները կը շարունակեն Թէշէնի շրջանին սահմանագծումը, իսկ հունգարական շրջանի մասին բանակցութիւնները պիտի սկսին այսօր, կիրակի։ Լեհերը եւ Հունգարները կը շարունակեն ճնշում բանեցնել, որպէսզի երկու երկիրները սահմանակից դառնան, նոր հողերու գրաւումով :

*** Գերմանիա եւ Չեխոսլովաքիա բարեկամաբար որոշեցին փոխանակել քաղաքական բանտարկեալները, 24 ժամուան մէջ :

*** Գերմանական զօրքը վերջացնելով չորրորդ շրջանին գրաւումը, մտաւ հինգերորդը, որու մասին բողոքներ ներկայացուցած է Փրակա :

Հիթլէր կը վիրաւորուի ծաղկեփունջէ մը

Պերլինի հեռագրական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ Հիթլէր թեթեւապէս վիրաւորուած է, իր ինքնաշարժին վրայ նետուած ծաղկեփունջէ մը։ Չեկոյցը չըսեր թէ ո՛ւր է պատահած այս դէպքը :

Այս առթիւ կուսակցութեան վարիչ մարմինը հետեւեալ ազդը հրատարակեց, Առաջնորդին հրամանով . ---

«Հակառակ կրկնակի հրատարակութեանց, որոնք կ'ազդարարէին թէ արգիլուած է ծաղիկներ կամ ուրիշ առարկաներ նետել Առաջնորդին կամ անոր հետեւորդներուն կառքին մէջ, վերջին օրերու ընթացքին քանիցս ծաղիկներ նետուեցան կառքին մէջ : Որպէսզի յառաջիկային այլեւս երբեք ծաղիկ չնետուի, կուսակցութեան եւ կուսակցական կազմակերպութեանց բոլոր վարիչները պարտաւոր են, Առաջնորդին անցքէն առաջ, հանդիսատեսներուն ձեռքէն առնել ծաղկեփունջերը։ Շրջանային վարիչները եւ շրջանային վարչութեանց պետերը անձնապէս պատասխանատու են այս հրամանին գործադրութեան համար :

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, հոկտեմբեր 1ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 339,816 հոգի, որոնց 235,294ը այր, 104,522ը կին։ Նախընթաց շաբթուան թիւն էր 338,409։ Ուրեմն աւելցած են 1407 գործազուրկներ։

ԵՐԵՔ ԱՄԻՍ ԴԱԴԱՐՄԱՆ դատապարտուեցաւ «Ժուռնալ տէ Նասիոն» թերթը, Զուիցերիոյ մէջ, որ «խողագործներու ակումբ» կոչած էր Միւնիխի ժողովը :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» կոմիտէն ընդհ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանը։

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆի դասախօսութիւնը 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ Café Guillon, Փլաս տը լ'Օտէօն, մէթրօ Օտէօն։ Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ.

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՈՊԱՆԵԱՆԻ

16 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր· 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ։ Կը խօսին զոյգ Միութեանց ներկայացուցիչները։ Գեղարուեստական բաժին եւ պար։ Խնամուած պիւֆէ եւ օրքեսթր։ Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք։

ՁԵՒԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԵՐ

Յառաջիկայ Հոկտեմբեր 25ին կը սկսի ձեւագիտութեան դասերը՝ robe-d'après midi, robe du soir, ensemble, manteau, jusqu'au tailleur, ճերմակեղէն եւ dessin croquis։ Կը դասաւանդուի ամենապարզ եւ գործնական մեթոտով։ Արձանագրուիլ փափաքողները կրնան դիմել modeliste-couturière CHRISTOFOR, 31 Rue Condercet, Paris (9) մէթրօ Anvers կամ Cadet։

Դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ հայերէն, յունարէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւ ռուսերէն լեզուներով :

ԿԱՐԵՒՈՐ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ սրճեպողարար Պ. Սմաճեանէ (նախապէս Maison Seva T. S F. 212 Fbg. St· Martin) որ իր նոր հասցէն տեղեկացնէ Թէքէ խ վարչութեան։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կրընոպլի Հ· Յ· Դ· «Եօթնեղբայրեան» Կոմիտէն իր խոր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ· Հայկ Սիմոնեանին, իր տիկնոջ՝ ԱՐՇԱԼՈՅՍի մահուան առթիւ, ինչպէս նաեւ ծնողքին՝ Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնկճեաններուն եւ բոլոր պարագաներուն :

*** Կրընոպլի Հ· Կ· Խաչի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ· Հայկ Սիմոնեանի,, իր տիկնոջ՝ ԱՐՇԱԼՈՅՍի մահուան առթիւ, ինչպէս նաեւ տիկնոջ ծնողքին՝ Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնկճեաններու եւ բոլոր պարագաներուն։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ· Մ· Ը· Մ·ի Փարիզի Ա· խումբը այսօր, կիրակի, պիտի մրցի F. C. Mitryի առաջին խումբին հետ (Փարիզէն 30 մղոն հեռու, դէպի հիւսիս - արեւելք)։ Ժամադրութիւն 1.30ին, Կառ տիւ Նոռ։ Մեկնում ժամը 14.05։ Պետի ընկերանայ Մ· Ռափայէլեան խումբը, մրցելու Mitryի պահեստին հետ։ Ժամադրութիւն 12ին, մեկնում 12.35։

Պահեստի խումբը պիտի մրցի Esblyի Ա· խումբին դէմ (37 մղոն հեռու դէպի արեւելք)։ Ժամադրութիւն 12ին, Կառ տը լ'էսթ։

ՅԱՌԱՋ ՏԵՍՆԵԼ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13e)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	285 ֆրանք	150 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 11 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3857

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄՈԽԻՐԻ ՏԱԿ ԹԱՂՈՒԱԾ ԿԱՅԾԵՐԸ

Կը թուի թէ բոլորովին անիրաւ չեն անոնք որ «զինադուլ» կը կոչէին Միւնիխի համաձայնութիւնը։

Զաքը խափանուեցաւ, ճակատագրական պահու մը, շնորհիւ երեւելիներու փոխադարձ հասկացողութեան։ Բայց, չարիքին արմատները խոր են եւ ծաւալուն, հետեւաբար միշտ ալ նոր անակնկալներ կրնան պատահիլ, վրդովելով աշխարհի խաղաղութիւնը։

Օրուան վարիչները իրենք ալ չեն ծածկեր այս պարագան։ Եւ, իբրեւ փրկութեան լաստ, ապաւինած են դասական իմաստութեան,— սպառազինութիւն։ Զինուէ՛ ինչքան որ կրնաս, միշտ արթուն կենալով եւ դրացիդ գերազանցելով։

Այս ճամբուն վրայ, նոր եւ աւելի հզօր ճիգ մը կատարելու վճիռ արձակած է Մեծն Բրիտանիա։

Վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ՝ բրիտանական կառավարութիւնը բաւական չսեպելով մինչեւ հիմա կատարուած սպառազինութիւնները, կ՚ուզէ բազմապատկել եւ փութացնել զանոնք, մասնաւորապէս օդանաւային ճակատին վրայ։ (Այս միջոցին Փարիզ կը գտնուի Մեծն Բրիտանիոյ օդանաւային հրամանատարը, մասնագէտներու շքախումբի մը հետ, ուսումնասիրելու համար երկու պետութեանց օդանաւային գործակցութեան ծրագիրները)։

Լոնտոն ծրագիրներ կ՚որոճայ նաեւ ցամաքային բանակի զօրացման մասին։

Անգլիացի ժողովուրդը բնազդօրէն կը խորշի պարտաւորիչ զինուորութենէն, եւ որ եւ է կառավարութիւն չէ համարձակած այդ օրէնքը առաջարկել, խաղաղութեան ատեն։ Վերջին տագնապներուն առթիւ, անխուսափելի կը համարուէր պարտաւորիչ զինուորութիւնը, բայց վարչապետը ինք նորէն հերքեց։ Եւ հիմա կը խորհին ուրիշ ծրագրի մը մասին,— «ազգային ծառայութիւն», վերակազմելու եւ զօրացնելու համար ցամաքային բանակը։

Անդին, Գերմանիոյ մէջ, Հիթլէրի նոր ճառը եւ մանաւանդ նոր ամրութեանց շինութեան հրամանը այլապէս վրդովիչ ախտանշան մը կը մատնեն։

Ինչպէս կ՚երեւայ, Գերմանիոյ Առաջնորդը չի հաւատար ժողովրդավար երկիրներու խաղաղասիրութեան։ Ան պարզապէս կ՚ըսէ,— այսօր Չէյմպըլէնն է, վաղը ուրիշ մը կուգայ եւ պատերազմ կը սարքէ։ Ուրեմն, արթուն կաց եւ զինուէ՛, նոր զոհողութիւններ պարտադրէ ժողովուրդին։

Բայց միայն մոլեգին զինարշաւը չէ որ անձկութեամբ կը համակէ ժողովուրդներն ու խաղաղասէրները։

Չեխոսլովաքիոյ անդամահատումով՝ վեր ի վայր շրջուեցաւ ամբողջ Կեդր. Եւրոպայի քարտէսը։

Առ այժմ, այդ երկրին դրացիները զբաղած են աւար բաժնելով։

Գերմանիա լիուլի ստացաւ իր բաժինը, նոյնիսկ աւելին։ Ինչ որ անվիճելի կը համարուէր եւ պիտի փոխանցուէր մինչեւ Հոկտեմբեր 10, արդէն յանձնուած է, բոլոր պարունակութեամբ եւ հսկայական ամրութիւններով։ (Փրակա կը գանգատի թէ անիրաւաբար գերմանական իշխանութեան տակ անցած են նաեւ 850,000 Չեխեր)։ Իսկ մնացեալին յանձնումը պիտի կատարուի ժողովրդային քուէարկութեամբ։

Լեհաստան ալ 24 ժամէն ստացաւ իր պահանջած երկրամասը, Թէշէնի շրջանը, առանց կաթիլ մը արիւն թափելու։

Հունգարիա նոյնպէս խլեց ինչ որ կը պահանջէր, շնորհիւ «բարեկամական» բանակցութեանց, որոնք սկսան կիրակի օր եւ անմիջապէս յանգեցան համաձայնութեան մը։

Մատաղ ըլլայ, այսքան դիւրին չէր բաժնուեր...։

Բայց, միամտութիւն պիտի ըլլար կարծել թէ ամէն բան վերջացած է եւ Չեխերը պիտի յաջողին անարգել վերակազմել նոր պետութիւնը, Սլովաքներուն եւ Ռութէններուն հետ։

Լեհաստան եւ Հունգարիա չեն հրաժարած հիմնական ծրագրէ մը,— սահմանակից դառնալ, ուրիշ հողամասեր ալ մկրատելով։ Հունգարները մասնաւորապէս աչք ունին Սլովաքիոյ վրայ, որուն վերջին պահուն ինքնօրինութիւն շնորհեց Փրակա, նոր յօշոտումներէ խուսափելու համար։ Մասնագէտներ կ՚ըսեն թէ Գերմանիա պիտի չհանդուրժէ լեհեւհունգարական սահմանակցութեան, որպէսզի կարենայ բաց դուռ մը գտնել դէպի Ռումանիա։ Ուրիշ խօսքով՝ դէպի Սեւ ծով եւ աւելի անդին։

Միւս կողմէ, չորս մեծերը խոստացած են երաշխաւորել նոր Չեխոսլովաքիոյ սահմանները։

Արդ, ի՞նչպէս կարելի պիտի ըլլայ հաշտեցնել այս յաւակնութիւններն ու խոստումները։ Մանաւանդ որ, Գերմանիա քաղաքական - զինուորականէն վերջը, տնտեսական արշաւ մըն ալ կը փորձէ դէպի Պալքաններն ու Մօտաւոր Արեւելք։ Վկայ՝ տնտեսական նախարարին շրջագայութիւն պատոյտը Պելկրատէն Էնկիւրի. (պիտի հանդիպի նաեւ Սոֆիա, Պուքրէշ եւ Աթէնք)։

Տակաւին չխօսեցանք Միջերկրականի եւ Իտալիոյ յաւակնութեանց վրայ, որոնք նոյնպէս մոխիրի տակ թաղուած կայծեր են։ Լոնտոն կ՚աճապարէ կարճ կապել սպանիական պատերազմը, որպէսզի կարենայ սանձել Իտալիոյ ախորժակները։

Ամէն բան բաց չըրինք այս հարեւանցի ակնարկով։

Քաղաքական եւ զինուորական արշաւներուն հետ զուգընթաց կ՚երթան ընկերային խլրտումները։ Երկու դիկտատուրաները, Պերլին եւ Հռոմ կառչած են նաեւ «գաղափարական» կամ վարդապետական պայքարին, իրենց ետեւէն քաշելով Ճափոնը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԷ ԻՐ ՇԱՀԱԾ ՅԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐԸ

110 ՀԱԶԱՐ ՔԱՌ. ՔԻԼՈՄԷԹՐ ՀՈՂ, 10 ՄԻԼԻՈՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

ՆՈՐ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԻՏԻ ՇԻՆՈՒԻՆ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ

Խաղաղութիւնը փրկուեցաւ, բայց պատերազմը անկարելի չէ

Հիթլէր կիրակի օր Զաարպրուք երթալով (Հռենոսի վրայ), նշանակալից ճառ մը խօսեցաւ 200,000 ունկնդիրներու առջեւ։ 75 մասնաւոր կառախումբեր հոն փոխադրած էին նացի կազմակերպութեան հետեւորդները, նոր թատրոնի մը բացման առթիւ։ Նախագահը հանդէսին բացումը կատարեց հետեւեալ յայտարարութեամբ.

— «Այս օրերս 500,000 այրեր եւ կիներ շարունակեցին աշխատիլ ամրութեանց շրջանին մէջ։ Անոնք միշտ կ՚ըսէին,— «Առաջնորդը իրաւունք ունի»։

Հիթլէր իր ճառին մէջ փառաբանեց վերջին յաղթանակները, ինչպէս եւ Հռոմ - Պերլին առանցքին ամրապնդումը.

— «Այդ առանցքը, զոր շատեր ծաղրեցին, ոչ միայն հաստատուն եղաւ, այլեւ զօրաւոր՝ ամէնէն տաժանելի պահերուն։ Այս աշնան մենք յաջողեցանք պետութեան միացնել տասը միլիոն քաղաքացիներ եւ 110,000 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն, առանց արիւնահեղութեան։ Մենք յաջողեցանք հակառակ միջազգային դրդիչներու եւ չահագէտներու ստայօդ պայքարներուն։

Հիթլէր այս առթիւ ջերմապէս գնահատեց «միակ ճշմարիտ բարեկամը», Մուսոլինին։ Յիշեց նաեւ այն միւս օտար վարիչները որոնք ջանացին խաղաղութեան ճամբան գտնել, «մեծ Իտալացի»ին հետ։ Ապա շարունակեց.

— «Մեր դիմացը կը գտնուին դիւանագէտներ որոնք նոյնպէս խաղաղութիւն կ՚ուզեն։ Բայց անոնք կ՚իշխեն այնպիսի երկիրներու մէջ որոնց ներքին կազմը կրնայ իրենց տեղը դնել ուրիշներ։ Այսպէս, Անգլիոյ մէջ բաւական է որ Տըֆ Քուփըր մը (նախորդ ծովային նախարարը) կամ Իտըն մը յաջորդեն Չէյմպըլէնի։ Մենք շատ լաւ գիտենք որ այդ մարդիկը պատերազմ կ՚ուզեն։ Իրենք ալ չեն ծածկեր այդ նպատակը։ Այս պարագան կը ստիպէ մեզ արթուն մնալ եւ խորհիլ պաշտպանութեան մասին։ Ասկէ զատ, մեր դիմացն ունինք, ինչպէս առաջ, սա համաշխարհային թշնամին, միջազգային Հրեան, որ միշտ կը դաւէ եւ կը սպառնայ, որուն քաղաքական հիմը կը գտնուի համայնավարութեան մէջ։ Մենք շատ լաւ գիտենք ուժը միջազգային մամուլի մը որ միայն սուտով եւ զրպարտութեամբ կ՚ապրի։ Մենք կը ճանչնանք այն քաղաքական նորանշան կառուցումները որ գոյութիւն ունին մեր շուրջը։ Ահա թէ ինչու վճռած եմ աւելի ուժգնօրէն շարունակել մեր ամրութեանց շինութիւնը արեւմտեան սահմանին վրայ, ինչպէս ծանուցի Նիւրընպէրկի մէջ։ Այդ շինութեանց մէջ պիտի առնեմ երկու նոր շրջաններ, Էքս-լա-Շափէլ (Աախէն) եւ Զաարպուքէն։ Դուք օգնեցիք ինծի, ընկերներ, ապահովելու խաղաղութիւնը։ Ըլլալով հզօր պետութիւն մը, մենք ամէն վայրկեան պատրաստ ենք համաձայնութեան քաղաքականութիւն մը վարելու։ Մենք կրնանք այդպէս շարժիլ, որովհետեւ ոչինչ կ՚ուզենք ուրիշներէն։ Մենք պարզապէս խաղաղութիւն կ՚ուզենք։ Այդպէս է պարագան Անգլիոյ հետ։ Լաւ կ՚ըլլար որ Անգլիոյ մէջ մէկդի դնէին Վերսայլէն մնացած կարգ մը սովորութիւններ։ Գերմանիա չի կրնար հանդուրժել որ խնամակալի (վարժուհի) դեր կատարեն իրեն հանդէպ։ Անտեղի է անգլիացի վարիչներու կամ երեսփոխաններու հետաքրքրութիւնը գերման քաղաքացիներու ճակատագրի մասին։ Մենք այդպիսի բաներ չենք հարցներ Անգլիոյ, օրինակ՝ Պաղեստինի դէպքերու մասին։ Ամէն պարագայի մէջ, խորհուրդ կուտանք այդ պարոններուն որ իրենց գործերով զբաղին եւ մեզ հանգիստ ձգեն։ Աշխարհի խաղաղութիւնը կը պահանջէ որ բոլոր պատասխանատու քաղաքագէտներն ու դիւանագէտները իրենց սեփական գործերով զբաղին եւ չխառնուին ուրիշ երկիրներու կամ ժողովուրդներու գործերուն։ Մեր առջեւ կը գտնուին հսկայական գործեր, մշակոյթի եւ տնտեսութեան գետնին վրայ։ Ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան պէտք ունի խաղաղութեան որքան մենք, բայց ոչ մէկ ժողովուրդ մեզի չափ գիտէ թէ ի՛նչ կը նշանակէ տկար ըլլալ, ենթակայ՝ ուրիշներու քմահաճոյքին։ Ընկերներ, այս տարի մենք գլուխ հանեցինք Մեծն Գերմանիոյ միութիւնը, վերահաստատեցինք հզօր, հպարտ եւ ազատ Գերմանիա մը։ Հրաշք մը կատարուեցաւ որուն շնորհիւ քանի մը տարիէն մենք ականատես եղանք Գերմանիոյ նոր յարութեան։ Մենք այս տարի անչափելի երանութիւն մը վայելեցինք եւ ատոր համար շնորհակալ ենք նախախնամութեան, որ օգնեց մեզ թշուառութենէն հանելու ազատութեան»։

Ի՞ՆՉ Կ՚ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Յուսաբեր» հետեւեալ տեղեկութիւնները ստացած է Սեպտ. 17 թուականով (1 հոկտ.).—

Արժանահաւատ աղբիւրից տեղեկացայ, որ Թաւրիզցիներին քաջածանօթ սովետական գործիչներ՝ Մինասեանը եւ Ճուղուրեանը (Սիմոն) մէջտեղ չկան։ Վերջինս հանրապետական Հայաստանի սպաներից էր, ուխտադրուժ եղած Թաւրիզում եւ ԳՊՈՒԻի մէջ աշխատող. ձերբակալուած է նրա քենեկալ ամբարտաւան Աւդէյ Զուբարը (Հայ), որ նոյն տիպի բոլշեւիկ գործիչ էր։ Բանտարկուած են բժշկուհի տիկին Արուսեակ Պօղոսեանը եւ պետական պաշտօնեաներից ցածոգի Սարգիս Յարութիւնեանը։ Վատ օրումն է եւ «Մինենաց վարչապետ» Գեդէոն Տէր Մինասեանը, որ նոյնպէս ուխտադրուժ եղաւ Թաւրիզում։

Երեւանում նախկին ձերբակալուածների շարքում կան եւ մի քանի բժիշկներ, որոնց թւում եւ Գրիգոր Սաղեանը, իսկ պրոֆէսօրներ Սիմէոն Նարինեանը (Սնար), Արսէն Տէրտէրեանը, գրող Դերենիկ Դեմիրճեանը, ազատ են։ Ասատեանի ձերբակալութիւնը դժբախտաբար, ճշդւում է...

Յամառ լուրեր են պտտւում, որ Կարմիր Բանակի հայկական զօրամասերը վերադառնում են Հայաստան, ինչպէս եւ այն աքսորականները, որոնց պատժի ժամանակամիջոցը լրացել է։ Առաջներումն այդպիսիները Հայաստան չէին կարող վերադառնալ...

*** «Ցառաջ»ի ուղղուած նամակէ մը կ՚իմանանք թէ Ռոստովի բանտին մէջ մեռած է Միհրան Խրանեան, իբրեւ հետեւանք սարսափելի տանջանքներու։ Հանգուցեալը մտերիմն էր Իշխանի եւ գործօն դեր կատարած է Վանի ինքնապաշտպանութեան գործին մէջ։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, ներգաղթողներուն 60 առ հարիւրը Ռուսաստանի խորերը քշուած են։

Գերմանիոյ տնտեսական ձեռնարկները Պալքաններու եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ

150 ՄԻԼԻՈՆ ՄԱՐՔ ՎԱՐԿ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Պերլինէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 8).—

Այսօրուան թերթերը արձագանգը կը հանդիսանան այն գործունէութեան, որուն լծուած է տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունք՝ ապահովելու համար Գերմանիոյ տնտեսական տիրապետութիւնը Եւրոպայի հարաւ-արեւելեան երկիրներուն մէջ։

Կիսապաշտօնական յայտարարութիւն մը կ՚ըսէ թէ իր Պելկրատ այցելութենէն ետք Հէր Ֆունքի առաքելութիւնը յաջողութեամբ պսակուած է Թուրքիոյ մէջ եւ թուրք կառավարութեան հետ բանակցութիւնները լրացած են։

Կը կարծուի թէ գերմանական տիրապետութիւնը Պալքաններու եւ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ անկասկածելի է այժմ, Զուտէթեան շրջաններու կցումէն վերջ։ Այսուհետեւ անզօր պիտի ըլլան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հակայարձակողականի փորձերը՝ Պալքանեան երկիրներուն եւ Թուրքիոյ փոխառութիւն ընելու միջոցով։ Դանուբեան փոքր երկիրները դաշնակցութեան մը վերածելու ծրագիրը այլեւս կարելի է մեռած համարել։

Հէր Ֆունքի ծրագիրն է Պալքանեան երկիրներէն ստանալ անոնց երկրագործական արտադրութիւնները, փոխարէն տալով գերման ճարտարարուեստական նիւթեր։

Գալով Եուկոսլաւիոյ՝ Գերմանիա պատրաստ է գնելու անոր արտադրութիւնները ամբողջովին, փոխարէնը տալով ճարտարարուեստական ապրանքներ շատ աժան գներով։ Այս նպատակով ալ արդէն այժմ առեւտրական դաշնագիր մը կը մշակուի Պելկրատի եւ Պերլինի միջեւ։

1937ին Գերմանիա եւ Աւստրիա կը գնէին Եուկոսլաւիոյ արտադրութեան 40 առ հարիւրը։ Այս քանակը այժմ մեծապէս պիտի աճի; Հէր Ֆունք Պելկրատի մէջ յայտարարեց թէ, Գերմանիա պարտաւոր է օգնելու Եուկոսլաւիոյ, որ չինէ արդիական ճամբաներ եւ շահագործէ իր հանքային հարստութիւնները։

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 8).—

Հէր Ֆունքի եւ թուրք կառավարութեան միջեւ բանակցութիւնները կը շարունակուին։ Այս խօսակցութեանց նպատակն է օգնել, որ Թուրքիա գլուխ հանէ Փոքր Ասիոյ մէջ իր ճարտարարուեստական ծրագիրը։

Գերմանիա կը ձգտի հասնիլ Պարսկական Ծոց։ Այս պատճառով ալ պատրաստ է Թուրքիոյ հետ առեւտրական դաշնագիր կնքելու եւ զարկ տալու Թուրքիոյ տնտեսութեան։

Իրեն ի պատիւ թուրք տնտեսական նախարար Ճաքիր Քէսէպիրի կողմէ տրուած հացկերոյթին մէջ Հէր Ֆունք ըսաւ, թէ գերմանեւթուրք առեւտրական յարաբերութիւնները ատտիճանաբար կը սերտանան։ 1933էն ասդին երկու երկիրներու առեւտուրը եռապատկուած է եւ այժմ հասած է տարեկան 21 միլիոն սթերլինի։ «Մենք չենք ձգտիր ուրիշ երկիրներու առեւտուրը նուազեցնել, ոչ ալ թաքուն նպատակներ կը հետապնդենք անոնց հանդէպ, այլ կ՚ուզենք զարգացնել մեր եւ անոնց առեւտուրը՝ այսպէս ապահովելով բոլորին ալ բարեկեցութիւնը, խաղաղութիւն եւ երջանկութիւն։

*** Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ Գերմանիա 150 միլիոն մարքի վարկ մը բացած է Թուրքիոյ ճարտարագործական, զինուորական եւ հանրօգուտ շինութեանց վերաբերեալ ապսպրանքներուն համար։ Գերմանական թերթերը այս լուրը հաղորդեցին խոշոր տառերով։ Փոխառութիւնը կը համարուի «նոր դրութեան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ, ԵՐԿՈՒՔՆ ԱԼ ՅԱՄԱՌ

Հայր եւ որդի — Ճօզէ եւ Նէվիլ— Չէյմպըրլէն : Երկուքն ալ ահա պատմութեան մէջ հանդիսացան կամքի ուժի, յամառութեան տիպարներ : Հայրը՝ իբրեւ նուաճող Հարաւ Ափրիկեան— Բարեյուսոյ եւ Օրանժի Պօէրական անկախ հանրապետութիւններուն, իբրեւ ընկճողը Քրիւկէրի մահուչափ ընդդիմութեան : Որդին՝ իբրեւ աննուաճ առաքեալ մը խաղաղութեան եւ աննկուն ոգի մը խաղաղութեան ի խնդիր իր այերադնաց վազքին մէջ :

Վիքթորիա Թագուհիին արքայութեան վերջին տարիներն էին : Մեծն Բրիտանիա, յղփացած մին միւսէն աւելի կարող պետական մարդոցմով, ազդեցութիւնը զօրացած արձագանգուած բեւեռէ բեւեռ, հասարակածէ վիշերահաւասար, միջօրէականէ միջօրէական, միջազգային յարաբերութիւններէ ո՛չ այնքան, ինչպէս հիմա, համ առնող, այլ կղզեակը իր մեծափառ առանձնութեան մէջ պարփակուած՝ իր պատգամներով միայն հասու արքունիքէ արքունիք, երկրէ երկիր, դիւանապետութենէ դիւանապետութիւն : Սօլզպէրիի եւ Կլատսթընի Գաբրիէլ - Միքայէլ հրեշտակապետութեան օրերը չէին ճշդիւ, բայց անոր մեծութեան համբաւը չորս հովերուն վրայ դարձեալ կը սուրար, իր ձայնը բովանդակ տիեզերքին շուրջ կը հնչէր, աթոռը միշտ ամպերուն մէջ էր, գարշապարը՝ սանդարամետք : Կեդր. Ասիայէն կեռնխի պէս կը թռչէր Հարաւային Ափրիկէ, ուսկից դէպի Կրօէլանտա սլացքը երկար շաբաթներու գործ չէր անոր համար, և ասիկա՝ երբ տակաւին այերանաւեր երկինքին կուսական առագաստն ալ չէին պատռած : Այս բիրտ, յոյր, դէգ հսկան այսպէս ամենազօր :

Բայց մէկ տկարութիւն ունէր միայն, ո՛վ զարմանալիք զարմանալեաց, այս տիեզերական ուժին զսպանակին վրայ մէկ բեւեռ միայն կը պակսէր.— Իր նաւերը չէին կրնար Արարատ բարձրանալ : Ուրեմն ո՛վ անխոցելի եւ անհասանելի բարձրութիւն տապանակիր հայանպատ լեռան : Անգլիական նաւերը Արարատ չէին կրնար բարձրանալ : Ինչ որ կը նշանակէ, մեր աշխարհի բառով, թէ ՄեծնԲրիտանիոյ վարագաթեւերը չէին կրնար ընկճել, դձել Հայ Ցեղը, եթէ կամենար իսկ :

Մեծութեան եւ փառքի այս շրջանին՝ Ճօզէ Չէյմպըրլէն, գաղթային նախարար, առաջին կարգի հռետոր, բայց աւելի գործնական ճարտասան, իրերու աւելիհետամուտ քան բառերու, միտքը դրած էր Թագուհիին մանեակին անցընել Հարաւ-Ափրիկեան նոյն Հանրապետութիւններուն անկախ դրօշը, ծալք մը աւելի երերցնելու համար : 1898ին, այսպէս, թնդանօթը սկսաւ գոռալ Թրանսվալի եւ Օրանժի ոսկեհանքերուն վերեւ : Գո՛րծ արդարեւ ճարտարմտութեան : Բնիկ կէտ նպատակին ադամանդի եւ ոսկիի հանքերուն նուաճումն էր :

Բայց, Մուսա՛յ, պէտք չէ շեղիլ նիւթէն, մենք հետդ ճամբայ ելանք բրիտանական յամառութեան երկու հրաշալի օրինակներ տալու համար : Դուն երբ ոսկիի եւ ադամանդի ձայն առիր, յանկարծ նուաճումի նըպատակի վրայ դարձուցիր խօսքդ, եւ քիչ մնաց պիտի ըսէիր՝ թէ բրիտանական նաւերը չէին կրնար բարձրանալ դէպի Արարատ, որովհետեւ ոսկիի եւ ադամանդի հանք չի պարունակեր այդ չքնաղ լեռը :

Արդ, 1898ի սկիզբներն էր, գաղթային նախարարը՝ Հարաւ - Ափրիկէի քարտէսը ձեռքը՝ յաջողած էր Լոնտոնի բովանդակ քաղաքական եւ դիւանագիտական աշխարհը գրաւումի գաղափարին բերել : Բայց, առաջին բոպէին իսկ, երթալով յայտնի կ'ըլլար, թէ Ճօզէին ենթադրածին կամ նկարագրածին չափ դիւրին չի քալեր գործը : Ուրեմն, հարկ է լայնցնել կամքի շրջագիծը, ինչ որ այնքան դժուար չէ Անգլիայի տիպարով երկրի մը մէջ : Ի հակառակէն, սակայն, Պօէրներուն կամքը նոյնքան պողպատեայ դուրս եկաւ : Ընդհուպ, իրականութիւն մը կար մէջտեղը : Աննուաճ հակառակորդի մը հետ էր Անգլիոյ գործը : Ոչ միայն հանրային կարծիքը, որ ամէն խնդիրներու մէջ աւելի դիւրաւ կը շինուի քան ոեւէ ծրագիր դիւանատուններու մէջ, այլ եւ քաղաքական վարիչները, զինուորական մասնագէտները համոզուեցան, թէ առաջին ամպրոպանքին մէջ քանի մը ամսուան գործ նկատուած այս անգլեւպօէր «ընդհարումը» ուրիշ հանգամանք կ'առնէր, տարբեր ձոյլքով պողպատ մըն էր, ծակել ու ծռել միանգամայն դժուար : Ա՛հ, Նափոլէոնեան ողջ շրջանէն ի վեր եւ գաղթային բոլոր արկածախնդրութիւններու շրջանին մէջ այս առաջին անգամն էր որ սաստիկ խոժոռ ընկոյզ մը կոտրելու եւ լուծելու հարկին առջեւ կը գտնուէր Մեծն Բրիտանիա :

Զօրաբանակ, զօրաբաժիններ, կիսաբաժիններ, վաշտեր, գումարտակներ, ջոկատներ, ամենազգի բազմութեամբ գունդեր, օժանդակութեամբ հզօր նաւաբաժիններու, ո՛ւր որ առիթը ներկայանար, իրարու ետեւէ անկարողութեան կը մատնուէին, չարաչար կը պարտուէին Թրանսվալի եւ Օրանժի մանրադննական ուժերուն առջեւ : Աշխարհ շունչը բռնած կը հետեւէր վայրկեան առ վայրկեան անգլեւպօէր իրադարձութիւններուն : Անգլիոյ տրամադրելի բոլոր զինուորական վարիչները, իրարու ետեւէ կը փութային դէպի Բարեյոյս, գլխաւորութեամբ Քիչնըրի, որ երթալով Մեծն Բրիտանիոյ Աքէսը դարձած էր, — ըղ՛ւր ջան, անօգո՛ւտ վաստակ : Անպարտելի էր ծերունի Քրիւկէր իր տակաւաթիւ այլ աշխոյժ սպասալարներով, որոնց համբաւը կը թռչէր բերնէ բերան ծովերէն ու ովկիանոսներէն անդին :— Բայց կը յամառէր Ճօզէ Չէյմպըրլէն, քանի որ իր ետեւն ալ ունէր անգլիական մեծամտութեան դեւը, որ պարտութիւններու չէր հանդուրժեր, որ իրեն ի մեղս կը դրէր ոեւէ նահանջ ոեւէ զինուորական եւ քաղաքական ասպարէզի մէջ : Եւ այդ մեծամտութեան եւ կամապաշտութեան կենդանի յիշատակարանը, պըղինձի, պողպատի, արծաթի ամենազգի ձուլախառնութեամբ ձուլուած յիշատակարանը, Թրաֆալկար անունին հմայքին տակ, կը պանծայ Անգլիացիներու մայրաքաղաքին՝ Լոնտոնի մէջ : Իրաւ է թէ դժգոհութեան եւ խնդիրը պատուաւոր հաշտութեամբ մը կարճ կապելու ալիքը երթալով կը զօրանար, բայց Ճօզէ միշտ կը գտնէր ճակատագրական պատեհութիւն մը, խօսքով թէ գործով, բրիտանական կամքի առիւծը կերակրելու եւ զայն յաւէտ սթափ պահելու համար : Դժբախտութեան ճակատագրականութիւնն ալ կը կքէր սակայն անգլիական բազմահնար մեքենայութիւններուն դէմ, եւ Քիչնըր չէր դադրեր ձախողուածներու գոյժեր հեռագրելէ ծածկագիր : Անգլիոյ ծանօթ հեռակայ եւ մօտակայ քաղաքականութեան ուխտեալ հակառակորդները, իրենց կողմէ, ամէն տեսակ դրժողութիւններու եւ հնարքներու դիմելով, միջոցը կը գտնէին, նոյնիսկ չափազանցուած ձեւերու տակ համօրէնաշխարհի աւետելու ձախողուածներու բօթը :

Ու այսպէս թէ այնպէս, երկամեայ երկար պարտութիւններու շարանէ մը վերջ (1898—1900) կը հասնէր 1900ի, քսաներորդ դարու սկզբնալոյս ծագումին ցրտասարսուռ Ամանորը՛, Ծնո՛ւնդը, Քրիսմը՛սը : Աշխարհ կը տօնախմբէր, Մեծն Բրիտանիա արիւն արցունք կը թափէր Հարաւային Ափրիկէի տափաստաններուն վրայ : Բայց ոչ միայն հոն, ոսկիի ու ադամանդի այն ապերախտ եւ ոյժ հանքերուն շրջակայքը, այլ աւելի Թագուհին՝ Վիքթորիա՝ իր ժողովուրդին հետ սեւ սուգ մտած, Եհովայի դուռները ափ առած էր, որպէսզի Ամենակարողը այս փորձութենէն դուրս բերէ բրիտանական համաշխարհը :— Ճօզէի գործը դժուարացած էր, նոյն իսկ անձնական ապահովութիւնը վըտանգի ենթարկուած էր Անգլիոյ դեղծացիկ երիտասարդ ուժերուն արիւնոտ պատերու մէջ այնքան անողորմաբար հնձուելուն վրայ :— Բայց Ճօզէ կը յամառէր— կը յամառէր, որովհետեւ այդ յամառութիւնն ալ ճարակ կը գտնէր պարտութիւններուն եւ ձախողուածներուն հետզհետէ յառաջացուցած զարգացուցած անգլիական մոլեգնութենէն : Ճիշդ [illegible], [illegible] այդ ամիսներուն էր որ Ռուսաստան սկսած էր իր շարժումները շեշտել Աֆղանիստանի վրայօք դէպի Կեդր. Ասիա, Հնդկաստան : Բարեբախտաբար Անգլիոյ եւ ծովերէն անդին Մեծն Բրիտանիոյ ոտքերը կըղզիներու ջուրին մէջ թաղուած ըլլալով, ցողահար ոսոխներուն սարսուռը գոնէ անծանօթ կը մնար ցամաքներու վրայ իր ամենագան յայտնի ու անյայտ ոսոխներուն : Անոր առիւծային մռնչիւնէն միայն կը գիտնար աշխարհ թէ ի՛նչ ծերպի մէջ բռնուած է իր տիրապետութեան կենդանակամարին հերոս առիւծին պոչը : Ինչպէ՞ս քակել պատուաւոր այդ ծերպը եւ ոլորակներով ու պարոյրներով դալարուած այդ օձաձեւ ճէտը դուրս քաշել անվնաս : Այս էր կացութիւնը, համառօտիւ, 1900ին սկիզբները, Մեծն Բրիտանիոյ համար, այնպէս որ մեր երիտասարդ, մինչեւ իսկ չափահաս նոր սերունդը, լսած կամ կարդացած ըլլալով հանդերձ, չի կրնար լման վերահասու ըլլալ անգլիական տեսակ մը յուսահատութեան, որուն ընդհանրապէս վարժուած չէ— կամ գոնէ մինչեւ այն ատեն վարժուած չէր— արտաքին աշխարհը : Ափ մը ժողովուրդ, հոլանտացեղ սակաւաթիւ համայնքի մը անփորձ արիութիւնը քար կը հանէր Անգլիոյ դարաւոր յաղթանակներուն խաղասեղանին վրայ :— Բայց Ճօզէ կը յամառէր, Անգլիոյ կամապաշտ ըմբոստութեան հետզհետէ բարձր թումբին վրայ թառած, Ճօզէ, մահանախառն յանդգնութեամբ, կը դիմագրաւէր ակումբներու եւ հասարակաց ճաշասեղաններու վրայ նոյնքան արագութեամբ ընդվզող հակաչէյմպըրլէնեան ցոյցերուն եւ արտայայտութիւններուն, մանաւանդ երբ Ռուսիոյ խուժումը դէպի Արեւելքաւելք կը թանձրանար : Անգլիա՝ Հարաւային Բեւեռին առանցքին վրայ, մինչ ասդին դարաւոր երկունքներու արդասիքներ կորսուելու վտանգին մէջ... Ի՞նչ, անհանդուրժելի է այս, Ճօզէ՛, դուն մահացու հարուածի մը կ'ենթարկես երկիրդ : Բայց Ճօզէ, իր կարգին, առանձին չէ, անգլիական կամքի պաշտամունքէն զատ, զրահուած է Ս. Գիրքով, որուն մէջ նշանակուած բոլոր յաղթանակները վարժ է անգլիական զէնն ու զրահին վերագրելու, չէ՞ որ Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսն ալ Պօէրական հեստութիւնը սատանայական գործ մը նկատելով, Ուէսթմինսթրի Աբբայութեան մէջ Հին Կտակարանի եւ Նորին ալ սուրբերը վկայ կը տանի Եհովային գահոյքին առջեւ, թէ Անգլիա յետին բոպէին ուղիղ եւ ճըշմարիտ կ'ըսէ միայն— ուրեմն գըթութի՛ւն : Եւ ո՞վ կրնայ երբեք Անգլիոյ եւ Եհովային միջեւ մտնել, խառնուիլ, իրենց ծածուկ հաշիւները գըրգռելու համար...

Անգլիական պարտութիւններուն լուրը ընդհանրապէս եւ Պօէրական պատերազմին ձգձգումի ընթացքը մասնաւորապէս, Կ. Պոլսոյ եւ գաւառի Հայ Աշխարհն ալ ելեկտրականացուցած էին : Հայերէն թերթերը դժուարաւ կրնային յագուրդ տալ աճեցուն հետաքրքրութեան : Ո՛հ, միշտ այսպէս կ'ըլլար՝ միշտ յուսացող ու միշտ յուսախաբ այս Ցեղին հաշիւներուն համար : Արտաքին ոեւէ ցնցող դէպք լսելով— բաւական է որ քիչ մը երկարէր— կ'ակնթինէր երազ մը, յոյս մը, ա՛յն միտքով, թէ խնդիր մա՛ կամ նա՛ կերպարանք առնելով, չէ՞ կրնար արդեօք վերջ ի վերջոյ անդրադառնալ իրենց ապրած հայահալած շրջանակին, երկրամասին... : Արդարեւ գիտակ, բառ ամենայնի, անգլիական ճարտարին կոչն, անոպայ անակնկալներուն, բայց չէ՞ որ յոյսը մահէն իսկ զօրաւոր է, քանի որ ջնջումէն վերջ... անմահութիւնը կ'երազէ, Հայ համայնքը մինչեւ իսկ Եւրոպայի անհեթեթական եւ առեւտրական քայքայումներէն այդ ուղղութեամբ բան մը կը յուսար, աւելի բնազդօրէն քան թէ խելքով : Փանամայի, Տրէյֆիւսի դայթակղութիւններէն օձ մըն ալ կրնա՞յ արդեօք փախչիլ եւ մտնել Թուրքիոյ վտութեան մարմինին մէջ : Ուր մնաց քաղաքական դէպքերու ընթացքին— Պօէրական պատերազմ, Սպանիա-Ամերիկեան պատերազմ, Ռուսաճափոնական պատերազմ, եւ «այլքն բառ լարդին», Հայուն պէս հետաքրքիր, վառվռուն, շողշողուն ապագայով հըրահրուող Ցեղի մը համար :

Եթէ հիմա, պահ մը Չէյմպըրլէններ ըր Թողով, անգլիական պատմութեան մէկ, երէկի էջը բանանք, 1914 1918ի էջը, եւ անգլիական դիւանագիտութեան բոլոր խարկանքները— այդ էջէն վերջ— պարզ բացէ մըն ալ ապրինք, եւ մեր գլխուն անոր բերցուցած հարուածէն մանրերկրորդ մը սթափինք, կրնանք լոյսի այդ փախստեայ միջոցին ըմբռնել, թէ վերջին պատերազմէն ետք Ճօզէ Չէյմպըրլէնի յանդգնութեամբ ու յամառութեամբ ջրդեղուած սերունդ անոր հողին վըրայ ալ այլեւս չի բուսնիր : Վկա՛յ Թուրքեւանգլիական «խաղերը», որոնց մէջ անպատճառ պէտք չէ դիւանագիտական եւ քաղաքական խաղեր ու ճարտարութիւններ տեսնել միայն :

Կարելի չէ՞ արդեօք ենթադրել թէ այդ «խաղեր» ըսուածին մէջ խիկկա՛յ մէկը ա՛յն ճակատագրական Անկլօսաքսոններէն, այսինքն՝ անտես ու անիմանալի տարրերէն, որոնք շատ դանդաղ այլ իրական ներգործութեամբ կրնան ամէն տեսակ ամուր ու անքակտելի նկատուած պատուարներուն վըրայ ալ ճեղքեր բանալ : Եթէ անգլիական կամքի պաշտամունքը ըստինքեան հրաշք մըն է, ակնարկուած Անկլօսաքսոններուն անոր մարմնին մէջ սըպրդիլն ալ պատմական ճակատագրականութեան մէկ հրաշքն է :

Եւ քաղաքական դէպքերուն սա նորագոյն երեւոյթը, իր կարգին, մէկը չէ՞ արդեօք նախանշաններէն, թէ Մեծն Բրիտանիոյ համաշխարհային դիրքին պահպանումը, սովորական հունէն դուրս, կը կարօտի ուրիշ պահպանակներու կամ, տարբեր խօսքով, ՄեծնԲրիտանիոյ հին կանգունը չանգնիր այլեւս միջազգային շուկաներուն մէջ եւ ան ալ, ուրիշներուն նման, պարտաւոր կը զգայ ինքզինքը, իր ուժերուն մեծագոյն մասը գործածել ոչ թէ նուաճումներու համար, այլ ձեռքը ունեցածը փլուզումէ զերծ պահելու համար : Ահա թէ ինչու մինչեւ իսկ ձեռքէն փախցուց Տարտանէլի «նախախնամական» տիրապետութիւնը : Կարելի՞ բան է միթէ հոս [illegible] Ս. Գիրքին սա խօսքը, — Նախ յիմարեցուցանէ եւ ապա կորուսանէ : Ապահովաբար այս հատուածը կայ նաեւ Անկլիքան եկեղեցիին սովորական Ս. Գիրքերուն մէջ :

X

Ճօզէ - Չէյմպըրլէնի յամառութիւնը իր հարազատին կուրծքին տակ ալ կենդանի տեսանք քաղաքական վերջին դէպքերուն ալ, որոնց ընթացքը դեռ կը շարունակուի այսօր եւ պիտի շարունակուի վաղը եւ միւս օր : Հակառակ դրոշմով եւ տարբեր օծութեամբ նոյն յամառութիւնն է : Խաչեալ Յիսուսի անմեղ կերպարանքով պատուաստուած Նէվիլ - Չէյմպըրլէն, հօրմոյն կամքի ժառանգ այս յամառութեամբ յաջողեցաւ, թէկուզ խօսքով, ճկել տալ Հիթլէրի մը երկնաքարէ պնդութիւնը : Դուք մի նայիք առաջին բոպէին ձեռք անցած արդիւնքին վտիտ ու նիհար քանակին ու որակին : Դուք նայեցէք ապագայ հնարաւորութիւններուն, որոնք կը պսպղան Հիթլէր - Մուսոլինեան զրահին վրայ «գծուած» ճեղքէն : Այդ ճեղքը բացաւ հնարամիտ ու յամառ Նէվիլ - Չէյմպըրլէն, որ, վերջապէս, զաւակն է այն հօր, որ Գահիրէէն Բարեյոյս Անգլիական շղընթացը գոյացուց ... :

Կրկնակի յամառութեան այս դըրուագին ի տես, չորս հովերուն տարածուած դժբախտ Ցեղի մը ո եւ է զաւակը իրաւունք չունի՞ միթէ, մաղթելու որ յամառ Հօր մը, յամառ Որդիի մը մօտ յառնէ, կանգնի երրորդ մը,— Սուրբ Հոգին, որ, երկու հարազատներուն օրինակովը, ներշնչուի նետուիլ հրապարակ, հալածական հայութեան անկախ երդիքը վերանորոգելու համար : Ամէն :

ԵՏԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ԴԷՊԻ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԼԱՆՕ.— Ամպերը փարատեցան, ամբոխները եկեղեցիներէն իրենց շընորհակալութեան աղօթքը կը բարձրացնեն, կը լեցնեն քաղաքներուն հրապարակները երգելու ու պարելու համար, ուժգնօրէն արտայայտելով իրենց հրճուանքը :

Արդար ըլլալու համար, պէտք ըսենք որ Իտալիան տագնապին ամէնէն սուր շրջանին իսկ չկորսնցուց իր պաղարիւնը, եւ կեանքը երկրին մէջ ընթացաւ կանոնաւոր : Չկարծուի սակայն որ ժողովուրդը չէր ըմբռնած վայրկեանին եղերական ծանրութիւնը, բայց մեծ վստահութիւն ունէր (եւ պարագաները հաստատեցին) Առաջնորդին խոհեմութեան եւ հաւասարակշռութեան վրայ : [illegible] բոլորին ծանօթ էր որ բանակը իր պարտականութիւնը կատարելու վիճակին մէջ կը գտնուէր :

Հետեւիլ այս օրերու դէպքերուն եւ իբրեւ թղթակից խղճմտօրէն պարզել անցուդարձը՝ անկարելի եղաւ մեզի : Այդ աշխատանքը կատարելու համար ուրիշ միջոցներ պէտք է ունենալ : Բարեբախտաբար Մուսոլինիին իրարու յաջորդող, կարճ բայց յստակ ճառերը տուին օրուան կացութեան պատկերը :

Այժմ տագնապը անցած է, ժողովուրդները կը դառնան իրենց աշխատանքին եւ մարդկութիւնը կը սպասէ որ բոլոր կնճռոտ խնդիրներըլուծուին խաղաղ միջոցներով :

Զօրսներու ժողովը եւ այդ ժողովին առած որոշումները գաղափարի մը յաղթանակն են, գաղափար մը, իտէալ մը որուն 16տարիէ ի վեր դրօշակիրը եղաւ Իտալիոյ Առաջնորդը՝ Մուսոլինին : Բարեկամ թէ թշնամի, յաղթական թէ պարտուած պէտք է ընդունին այս ճշմարտութիւնը : Արդարեւ Իտալիոյ Առաջնորդը եղաւ առաջինը որ քաջութիւնը ունեցաւ հրապարակաւ յայտարարելու թէ խաղաղութեան դաշնագիրներով մեծ անարդարութիւններ գործուեցան, թէ այդ դաշնագիրները յաւիտենական չեն, եւ վերջապէս ինքը եղաւ որ հրաւիրեց աշխարհի հզօրները միանալու եւ խաղաղ միջոցներով սրբագրելու անցեալի սխալները եւ տալու արդար խաղաղութիւն մը բազմաչարչար ժողովուրդներուն : 16 տարիներու պայքարը այսօր յաջողութեամբ կը պսակուի : Իրատես մարդ, Մուսոլինին հասկցաւ որ նոյնիսկ ամէնէն արդար եւ ազնիւ դատը կարելի չէ լուծել խօսքերով, անուշ թէ լեղի, քանի ժողովուրդները ու պետութիւնները կը շարունակեն եսասէր մնալ : Ուստի պատրաստեց ուժ մը, անհրաժեշտ միջոցը՝ ուրիշներուն, չհասկցողներուն զգացնելու համար այս ճշմարտութիւնները : Իտալիան ու Գերմանիան միացած այսօր ի վիճակի են ամէնէն յանդուգն ծրագիրները իրագործելու :

Չեխոսլովաքիոյ Գերմանները ու Լէհերը ահա կը միանան իրենց մայր հայրենիքներուն, շուտով կարգը պիտի գայ նաեւ Հունգարներուն :

Մուսոլինիի Վենեթոյ կատարած այցելութեան օրերուն իտալական մամուլը անդադար խօսեցաւ բոլոր ժողովուրդներուն ապրելու իրաւունքին մասին եւ Իտալիան ներկայացուց իբրեւ ազգ մը որ իր կարելին ըրաւ եւ պիտի շարունակէ ընել, որպէսզի բոլորին արդար իրաւունքները ճանչցուին ու յարգուին : Զօրսներուն ժողովին յաջորդ օրը, երեսփոխան Ֆարինաչչին, ճառ մը արտասանելով կը յայտարարէր թէ միայն Վերսայլի դաշնագիրը չէ որ պէտք է վերաքննուի, այլ բոլոր դաշնագիրները, որպէսզի բոլորին արդար պահանջներուն գոհացում տրուի, եւ խաղաղութիւն ապահովուի երկար շրջանի մը համար :

Մենք համոզուած ենք որ երբ վայրկեանը հնչէ, պիտի արծարծուի նաեւ Հայկական Դատը :

Արդարութիւնը կը քալէ հակառակ մարդոց չկամութեան, թերեւս շատ դանդաղ, բայց հաւատանք ու համոզուինք թէ կը քալէ :

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

«Փոքրամասնութիւնները պէտք է ստիպել որ թուրքերէն խօսին»

Ճումհուրիէթ ասկէ առաջ խմբագրականով մը յանձնարարած էր աւելի չափաւոր ըլլալ թուրքերէնի գործածութիւնը պարտադիր դարձնելու աշխատանքին մէջ եւ մասնաւորաբար ընկատի ունենալով այն պարագան որ պալքանեան երկիրները կրնան փոխադարձութեան դիմել :

Պատասխանելով Ճումհուրիէթի, համալսարանական երիտասարդութեան օրկանին՝ Կէնճլիքի խմբագիրը, Ի. Օրհօն, դիտել կու տայ վերի խորագրին տակ.—

Երիտասարդները կրկին եւ շատ ուժեղ կերպով ձեռք առած են լեզուի հարցը, որ հինէն ի վեր կը զբաղեցնէ երկիրը : Վճռապէս կրնանք ըսել թէ ՄՕՏ ԱՏԵՆԷՆ ԱՍՈՐ ՊԻՏԻ ՀԵՏԵՒԻ ԹՈՒՐՔ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆԴԱՆԻ ՈՒ ԿՈՐՈՎԻ ՄԷԿ ՇԱՐԺՈՒՄԸ :

Ուշադրութեամբ կարդացինք Ճումհուրիէթի խմբագրապետ Պայ Նատիր Նատիի գրութիւնը՝ «թուրքերէնը բարձրացնենք իրեն արժանի յարգանքի դիրքին» վերնագրով :

Ճիշդ չգտանք իր գրութիւնը, որով լռելեայն կը քննադատէ այն երիտասարդները որոնք կ'ըսեն թէ աւելի խիստ պէտք է շարժիլ թուրքերէն խօսեցնելու հարցին մէջ :

Յօդուածին վերնագրէն, բովանդակութենէն եւ եզրակացութենէն այնպէս կը հասկնանք թէ Պայ Նատիր Նատի լեզուի հարցը մեզմէ տարբեր կերպով, պարզապէս Թուրք լեզուին յարգանք ցոյց տալու ատաճանով կը տեսնէ, եւ այսպէս մտածելով, պաշտօնական եւ ընդհանուր յարաբերութեանց մէջ Թուրքերէն խօսիլը բաւարար կը գտնէ :

Մինչդեռ, մենք մեր լեզուի հարցը պարզ յարգանքէ մը շատ աւելի առաջ Թուրք ազգին անկախ ապրելուն եւ ապահովութեան հիմը կը նկատենք : Կէնճլիք թերթին 7րդ թիւին խմբագրականին մէջ ըսած էի.

— «Թուրք ազգային նոր խղճին ու հաւատքին կազմութիւնը պայմանաւորուած է Թուրք լեզուով, որ հասարակաց մշակոյթին եւ Թուրք մշակոյթին արտայայտութեան միջոցն է : Հասարակաց Թուրք լեզուն այն միակ միջոցն է որ պիտի կրնայ Թուրք յեղաշրջումին նոր ոգին տալ : Անոնք որ Թուրք լեզուն չեն իւրացներ, թշնամիներն են Թուրք յեղաշրջումին, Թուրք ազգին եւ անոր ապագային» : Ի՞նչպէս մոռնալ :

Մեր պալքանեան դրացիները, իրենց ուժերուն քիչ մը վստահած օրերուն, մեր Թուրք եղբայրներուն խիստ ճնշումներ կը գործածէին : Մեր դրացի Պուլկարիան օրինակ չէ՞ : Միթէ մեր ըսածը չի՞ հաստատեր մեր հանրապետական կառավարութեան այն ջանքը որով ուրիշ երկիրներու մեր եղբայրները ժամ առաջ մեր երկիրը կ'ուզէ բերել :

Պ. Նատիր Նատի շատ վտանգաւոր կարծիք մը կը յայտնէ : Պալքանեան Համաձայնութեան ապագային համար իր մեծ յոյսը կը դնէ զայն կազմող ազգերու միացումին մէջ : Դժուար է մտածել թէ այսպիսի միացում մը ո՛ր պատճառաւ աւելի առաջ կրնայ երթալ այն միացումէն որ Թուրք լեզուին հաղորդութիւնը խանգարեց եւ Օսմ. Կայսրութիւնը քայքայեց : Մեր կարծիքով, Պալքանեան Համաձայնութեան ուժը զայն կազմող ազգերուն ներքին միութիւնով ու առողջութիւնովը կարելի պիտի ըլլայ :

Սա պիտի ըսենք որ, այսօրուան Թուրքիոյ քաղաքական նպաստաւոր կացութեան ընկերային յեղաշրջման մէջ փոքրամասնութեանց հանդէպ թոյլատու ընթացք ցոյց տալ՝ կը նշանակէ Գանունը Սիւլէյմանի գործած սխալներէն ետ չմնալ :

Անգլիա եւ Ֆրանսա, իրենց երկրին մէջ ամէնէն լայն փոքրամասնութեանց իրաւունքները կրնան ընդունիլ, որովհետեւ մինչեւ իրենց այսօրուան ազգային միութիւնը գտնելը՝ աններեւակայելի իրաւունքներ ոտնակոխ ըրին :

Այս առթիւ յիշեցնենք թէ Անատոլուի կարգ մը շրջաններուն մէջ կան տարրեր, որոնք գտնուելով թուրքերէն խօսելու հարկադրանքին տակ, մոռցան իրենց իսկութիւնը եւ այսօր իրական Թուրք դարձած են :

Պ. Նատիր Նատիէն կը խնդրենք որ զօրացնէ մեր հաւատքը... :

Բացարձակապէս կասկածէ զերծ է առողջութիւնը մեր դատին, որ իրեն հիմ ունի մեր քաղաքական հաւաքականութեան ապահովութեան մտահոգութիւնը, երբ այսօր փոքրամասնութեանց հարցը կը սպառնայ համաշխարհային խաղաղութեան : Թուրք յեղաշրջումը մարդկայնական եւ ընդհանրական է եւ մանաւանդ Թուրքիոյ մօտ 300,000 փոքրամասնութիւնները մեր երկրին քաղաքական եւ մշակութային կարեւոր շրջանակներուն մէջ կը գտնուին :

Չեմ գիտեր պէտք կա՞յ օրինակներ ցոյց տալու թէ հասարակաց լեզուն այսօր իսկ ազգերու միջեւ [illegible] կապ կը ստեղծէ : Մենք մեր լեզուի հարցով ըսել կ'ուզենք թէ՝ Թուրք երկրին մէջ ծնած եւ մեծցած անհատ մը երկրին մէջ վտանգաւոր տարր մը պէտք չէ մնայ :

Այս նպատակը ապահովելու համար ալ, ամէնէն վճռական միջոցն է՝ ամէն ատեն եւ ամէն տեղ թուրքերէն խօսիլ : Հակառակ պարագային, պէտք ընդունինք, որ այդ անհատները մեր ազգը չահագործելով հանդերձ, զայն չեն սիրեր եւ մեր ծոցին մէջ պալար ու միքրոպ կը պահենք :

Մեր մէջ գտնուող օտարները, երբ առիթ գտան, ամէնէն վտանգաւոր օրերը չապրեցուցի՞ն մեր ազգին : Ար[...] պարագային մէջ երկրի մը ապահովութիւնը իր ամէնէն նուիրական իրաւունքը չէ՞ : Անգլիա եւ Ֆրանսա, որ այսօր փոքրամասնութեանց իրաւունքներու պաշտպանը կը ներկայանան, իրենց երկիրներուն փոքրամասնութիւնները ամէնէն ծանր ճնշումներով, տարագրութիւններով եւ ջարդերով չե՞ն փճացուցած եւ իրենց մէջ չե՞ն ձուլած :

Պայ Նատիր Նատի, դրացի պետութեանց մէջ ապրող Թուրք փոքրամասնութիւնները խորհելով, կ'ըսէ թէ ճիշդ չպիտի ըլլայ խիստ ընթացք մը :

ՏՈՄՍԵՐ

Մեկուսացածները

Ո՛ւր մնաց Ազգերու Դաշնակցու-թիւնը :

Աշխարհ իրար անցաւ, Եւրոպայի ...ծղցաւէ չբռնուած մարդ չմնաց՝ ...լաւրապետներէն մինչեւ գռնապաննե-... մինչեւ անգամ հեռաւոր Ամերի-կայի նախագահը իր ձայնը հնչեցուց, ...յց Ժընեւի երեւելեաց ժողովէն ...ակ չլսուեցաւ :

Եւրոպան իրապէս վտանգի մէ՞ջ էր թէ ոչ : Եթէ չէր, հապա ինչո՞ւ Չէյմ-պըրլէն երեք անգամ Գերմանիա վազեց ...ոչ, Քաւս — եւ Տալատիէ ու Մուս-...լինի ալ Մինխեն առին իրենց չուն-...: Հապա ինչո՞ւ հազարաւոր մար-..., տուն տեղ լքած, խրամները փու-...ին ու միլիոններ ծախսուեցան ...ային պաշտպանութեան անունով :

Վտանգ կար, հրդեհի կայծ կար, բայց իրական, բուն հրէշը նստած ...ց, յօրանջեց, տեսաւ, բայց տե-...ն չշարժեցաւ : Եւ հրդեհին առջեւը ...ին ուրիշներ :

Ազգաժողովը լռեց : Ասով ալ կնքեց ...ր մահկանացուն անդարձ : Այլեւս ոչ ...ք կը հաւատայ անոր հեղինակու-թեան կամ բարոյական ուժին, — որ-...ն ուրիշ տեսակի ուժ չունէր : Ամէ-...ն լաւատեսներն ու հաւատաւորներն ...անգամ յուսախաբ եղան իրմէ :

Ժամանակ կար, երբ Ժընեւի ամ-...ոնէն ցասումի աղաղակ կը լսուէր ... խորնի ու նմաններու բերնով : Ժամանակ կար, երբ Փուանքարէներ կամ Քլէմանսօներ ծանրութիւն, կշիռ ...ուած էին այդ հաւաքոյթի որոշում-ներուն : Ժամանակ կար, երբ Ուիլսըն-ներ թշուառ մարդկութեան փրկու-թեան յոյսը անոր մէջ փնտռեցին ...

Այսօր ոչ ոք այլեւս այդպիսի տես-լապաշտ — եթէ ոչ ինքնախաբ — աչ-քերով չի նայիր Ժընեւի վրայ : Հիթ-լէր խորտակեց անոր սիւները, որոնք մէկ մէկ քանդուած էին արդէն Թո-քիոյի ու Հռոմի ձեռքերով : Չէյմպըր-լէն հաչտուած է արդէն թէ չէնքը փլած է :

Եւ մտածել, որ այս մեծամեծ յոյ-սերով ու հեռանկարներով կառուց-ուած շէնքին առաջին ծանր հարուա-ծը տուողը եղաւ նոյնինքն այն երկի-րը, որուն ներկայացուցիչը ամէնէն բուռն ու մոլեռանդ ճարտարապետը եղած էր անոր կառուցման : Ամերի-կա՜ն : Ուիլսըն ու Ազգաժողով : Ամե-րիկա ու Ազգաժողով :

Ի՜նչ ողբերգութիւն :

Բայց միայն Ազգերու Դաշնակցու-թիւնը չէր որ մէկդի նետուեցաւ Մի-նիխի մէջ կամ անկէ առաջ, սեպտեմ-բերի մեծ տագնապին ատեն : Միայն Ժընեւը չէր որ լռեց :

Անոր կողքին ու անոր հետ թանձր լռութիւն պահողը եղաւ նաեւ ուրիշ մեծութիւն մը, որ տարիներով խոշոր խոշոր ջարդելու մէջ մրցանակներ էր շահած : Խորհրդային Ռուսաստանը :

Ո՞ւր մնաց Մոսկուան ...

Մինիխի մէջ մեկուսացուեցին Ազ-գաժողովը ու խորհր. Միութիւնը : Եւ այս պատճառով ալ Ազգերու Դաշ-նակցութիւնը այսօր մէկ բարեկամ, մէկ ջատագով, մէկ պաշտպան ունի աշխարհի մէջ — Մոսկուան :

Բայց ինչ կ'արժէ պաշտպան մը, որ ծովը ինկած կը փորձէ օձին փաթ-թուիլ ...

ԱՍՏՈՒՐ

Քանի՞ հոգի գնդակահարուած են Ռուսիոյ մէջ

«Մաթէն» կը ներկայացնէ Խորհ. Ռուսիոյ հետեւեալ «վիճակացոյցը», որ կազմուած է պաշտօնական տեղե-կութեանց վրայ : Այս վիճակացոյցը, պատրաստուած՝ Անգլիացիներու կող-մէ, ցոյց կուտայ այն կորուստները, որոնց կամովին ենթարկուեցաւ Ռու-սիա, 1938 յունուար 1էն ի վեր.—

1.— Կեդր. կառավարութիւն խորհ. Միութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ 5 գործավար, 6 անդամ կառավարութեան, 15 երես-փոխան եւ փոխ-գործավար :

2.— Խորհ. Ուկրանիոյ մէջ,— գըն-դակահարուած կամ անհետացած՝ Հանրապետութեան նախագահը, վար-չապետը, 15 գործավարներ, 3 փոխ-գործավարներ :

3.— Սպիտակ Ռուսիոյ Խորհ. Հան-րապետութեան մէջ.— գնդակահար-ուած կամ անհետացած՝ վարչապետը, 15 գործավարներ :

4.— Հայաստանի Խորհ. Հանրապե-տութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ երեք գործավար-ներ, երկու քարտուղարներ կոմու-նիստ կուսակցութեան կեդր. կոմի-տէի : (ԽՄԲ.— Իրականէն շատ պա-կաս է այս թիւը, հաշուած ըլլալով միայն գլխաւորները) :

5.— Ադրբէջանի խորհ. Հանրապե-տութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ Հանրապետու-թեան նախագահը, վարչապետը, 7 գործավարներ :

6.— Թիւրքմէնիստանի խորհ. Հան-րապետութեան մէջ,— գնդակահար-ուած կամ անհետացած՝ 5 գործավար-ներ եւ 1 քարտուղար կոմ. կուսակ-ցութեան կեդր. կոմիտէի :

7.— Վրաստանի խորհ. Հանրապե-տութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ վարչապետը, 4 գործավարներ :

8.— Ուզբէկիստանի խորհ. Հանրա-պետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ վարչապետը, 9 գործավարներ :

9.— Տաճիկիստանի խորհ. Հանրա-պետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ 13 գործավարներ, 2 քարտուղարներ կոմ. կուսակցու-թեան կեդր. կոմիտէի :

10.— Ղազախստանի խորհ. Հանրա-պետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ Հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը, 2 փոխ-վարչապետ, 15 գործավարներ, 4 քար-տուղարներ կոմ. կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի :

11.— Քըրղզներու խորհ. Հանրապե-տութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ Հանրապետութեան նախագահը, 2 յաջորդական վարչա-պետները, 6 գործավարներ, 4 քար-տուղարներ կոմ. կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի :

12.— Բուն Ռուսիոյ Դաշնակցային խորհ. Հանրապետութեան մէջ,— գն-դակահարուած կամ անհետացած՝ Հանրապետութեան նախագահը, փոխ-վարչապետը եւ 10 գործավարներ :

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՀԱՇՈՒԵՆ ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ ՈՍԿԻՆ

Տէյլի Թէլէկրաֆի Փարիզի թղթակիցը կը գրէ (հոկտ. 7).—

Թէեւ վարչապետ Տալատիէի կառավարութիւնը խորհրդարա-նէն իրաւասութիւն ստացաւ հրատարակելու ելեւմտական եւ տն-տեսական օրէնքներ մինչեւ նոյեմբեր 15, բայց կը կարծուի թէ հազիւ տասը օրուան մէջ կարելի պիտի ըլլայ մշակել ու հրատա-րակել այս մասին պէտք եղած օրէնսդրութիւնը :

Կառավարութեան առաջին գործը պիտի ըլլայ միջոցներ գտ-նել, ֆրանքը ամրացնելու, երկրորդ՝ ելմտացոյցի հաւասարակշ-ռութիւն հաստատել, երրորդ՝ փութացնել ճարտարագործական արտադրութիւնները :

Ճարտարագործութեան արագացումը որ եւ է ընդդիմութեան պիտի չհանդիպի թէ ճարտարարուեստի եւ թէ աշխատաւորներու կողմէ, որոնք 40 ժամէն աւելի գործելու մասին չեն առարկեր այժմ : Բայց աշխատավարձքերու կրճատումի ոեւէ փորձ մեծ ա-նախորժութիւններու դուռ կրնայ բանալ :

Տակաւին որոշուած չէ, թէ Պանք տը Ֆրանսի մէջ ոսկի պա-հեստը ինչ սակով պիտի գնահատուի : Կը կարծուի թէ ֆրանքի ոս-կեգինը պիտի ըլլայ 30 միլիկրամ, որ կը համապատասխանէ 158·4 ֆրանքը մէկ սթերլինի : Մինչեւ 1937 յուլիս Պանք տը Ֆրանսի ոս-կի պահեստը պաշտօնապէս գնահատուած էր ֆր.ը 43 միլիկրամ ոսկի, այսինքն 110 ֆրանքը մէկ անգլ. ոսկի : Ներկայիս սթերլինի գինն է 179 ֆրանք :

Եթէ կառավարութիւնը որոշէ վերարժեւորում կատարել 158·4 ֆրանքը մէկ սթերլին հաշուելով, պիտի շահի 139 միլիոն սթերլին :

«Կարգը ձեզի ալ կուգայ...»

Առջի օր ուշագրաւ միջադէպ մը պատահեցաւ Անգլիոյ երես-փոխանական ժողովին մէջ : Պահպանողական երեսփոխան մը հար-ցուց թէ կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առա՞ծ է, նախորդ նախագահ Պենէշի անձնական ապահովութեան համար, աչքի առ-ջեւ ունենալով Տոքթ. Շուշնիկի ճակատագիրը :

Կառավարութեան ներկայացուցիչը անմիջապէս պատասխա-նած չըլլալով, բուռն աղմուկ մը ծագեցաւ ընդդիմադիր նստա-րաններէն : Ատենապետը ոտքի ելաւ : Ժխորը կը շարունակուէր, «պատասխանեցէ՛ք» աղաղակներով : Հարցումին տէրը այլեւս չպնդեց եւ տեղը նստաւ : Այս անգամ ժողովին միակ համայնավար անդամը բացագանչեց, խօսքը ուղղելով նախարարներուն.

— « Թերեւս այս օրերս նոյն ճակատագիրը պիտի ունենաք նաեւ դուք » :

— «Նաեւ դուք», պատասխանեցին պահպանողականները :

*** Աշխատաւորական մը հարցուց թէ վարչապետը կը խորհի՞ դաշնագիր մը կնքել Գերմանիոյ հետ, ընթացք տալու համար ի-րեն եւ Հիթլէրի միջեւ գոյացած համաձայնութեան :

— Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեց վարչապետը, սրտնեղած :

ՀԱՅՈՎ ԵՒ ԹՐՈՒՑԻԿՈՎ ՌՈՒՄԲԵՐ արձակուեցան Ալիքան-թէի վրայ, Սպանիոյ ազգայնական օդանաւերուն կողմէ : Վերջին լուրերու համաձայն, երկու կողմերն ալ պատրաստու-թիւններ կը տեսնեն օտար կամաւորները արձակելու :

Հիմա զումարեցէք թիւերը : Ուրեմն 1 յունուար 1938էն ի վեր, Խորհ. Մի-ութեան մէջ գնդակահարուած են 175 գործավարներ, 1441 բարձրաստիճան պաշտօնատարներ կառավարական կամ կուսակցական :

Բանակին մէջ այս «մաքրագործու-մը» տեղի ունեցած է աւելի անգութ սատիճանով մը, հնձուած է սպանե-րու 65 առ հարիւրը :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

— . —

Փարիզ .—

Հակառակ անցեալ օրերու տագնա-պալի կացութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի յանձնախումբը անվարան շարունա-կեց իր գործունէութիւնը :

Ա. Խումբը.— 18 սեպտեմբերին պարտուեցաւ Essonnesի նշանաւոր Ա. խումբէն 6 —2ով : 25 սեպտեմբերին յաղթեց Chiminots de Dreuxի Ա. խում-բին 4 — 3ով : 2 հոկտեմբերին չկա-րենալով ամբողջական կազմով ներ-կայանալ զօրաշարժի առթիւ պար-տուեցաւ Montmartre A. C.ի Ա. խում-բէն 5 —1ով :

Մ. Ռափայէլեան Խումբը.— 18 սեպտեմբերին պարտուեցաւ Esblyի Ա. խումբէն 3 — 1ով : 25 սեպտեմբերին ջախջախիչ պարտութիւն մը կրեց C. A. Parisի պահեստէն 11—1ով : 2 հոկտեմբերին Luzarchesի Ա. խումբին հետ հաւասար արդիւնք ձգեց 3—3ով :

Պահեստի խումբը.— 18 սեպտեմբե-րին յաղթեց Longjumeauի Ա. խումբին 2—1ով : 25 սեպտեմբերին A. S. Transportի պահեստին հետ հաւասար մնաց 1 —1ով : Իսկ անցեալ կիրակի 2 հոկ-տեմբերին պարտուեցաւ Gentillyի պա-հեստէն 3 —2 ով :

Միսակ Երանեան

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ...

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Է.

Հակառակ այս պարզ խօսքերուն, խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ աւելի մտերմիկ մթնոլորտի մէջ քան երբ եւ իցէ : Հէր Հիթլէր ինծ ըսաւ, թէ շատ կը գնահատէ ու երախտապարտ է իմ ջանքերուս համար, բայց ինք արդէն ընդառաջ գացած է ինծ քանի որ դի-մած չէ զինուորական գործողու-թեանց, որոնք պատրաստ էին, եւ թէ ինք կուտայ Չեխոսլովաքիոյ այնպիսի սահմաններ, որոնք բոլորովին տար-բեր պիտի ըլլային, եթէ պատերազ-մական գործողութիւններ տեղի ունե-նային :

Պէտք է աւելցնեմ նաեւ որ մնաք բարով ըսելէ առաջ Հէր Հիթլէրին, ունեցայ առանձին կարճ խօսակցու-թիւն մը եւս անոր հետ, որ չեմ կար-ծեր որ անօգուտ անցաւ : Առաջին՝ ան կրկնեց մեծ անկեղծութեամբ ու շեշ-տով, ինչպէս ըսած էր Պէրխթէսկա-տէնի մէջ, թէ ասիկա իր վերջին հո-ղային պահանջն է Եւրոպայի մէջ եւ թէ երբեք փափաք չունի Գերմանիոյ կցել օտար, ոչ-գերման ժողովուրդ-ներ :

Երկրորդ՝ կրկնեց ողբուան կեր-պով թէ կը փափաքի բարեկամ ըլլալ Մեծն Բրիտանիոյ հետ եւ, անգամ մը որ Զուտէթեան հարցը մէջտեղէն վեր-նայ խաղաղօրէն, ինք ուրախ պիտի ըլլայ խօսակցութիւնները վերսկսե-լու :

« Ճիշդ է, ըսաւ ան, տակաւին կը մնայ գաղութներու խնդիրը, բայց պատերազմի վտանգ չկայ ատոր մէջ» : Եւ ակնարկելով չեխոսլովաք զօրա-շարժին, որ յայտարարուած էր երբ մենք խօսակցութեան մէջ էինք, յա-րեց գաղութներու խնդրին առթիւ. « Ատոր շուրջ զօրաշարժ տեղի պիտի չունենայ » :

ՉԵԽԵՐՈՒ ՄԵՐԺՈՒՄԸ

Վերադարձայ Լոնտոն սեպտեմբեր 24ին, կարգադրեցի որ ուղղակի Փը-րակային հաղորդուի գերման յուշա-գիրն ու քարտէսը, նոյն երեկոյեան : Կիրակի օրը, սեպտեմբեր 25ին, չեխ դեսպան Պ. Մասարիք ինծ յանձնեց իր կառավարութեան պատասխանը, թէ Հէր Հիթլէրի պահանջները իրենց ներկայ ձեւով բացարձակապէս ու ան-վերապահ կերպով անընդունելի են (ծափեր) :

Այս պատասխանը հաղորդեցինք Պ. Պ. Տալատիէին ու Պոնէին, որոնք մի-եւնոյն երեկոյեան եկան Լոնտոն եւ մեզ հետ խորհրդակցեցան կացու-թեան շուրջ :

Խօսակցութիւնները վերսկսան յա-ջորդ առաւօտ. ֆրանսական նախա-րարները մեզ յայտնեցին, թէ եթէ Չեխոսլովաքիա յարձակում կրէ, Ֆը-րանսա պիտի կատարէ իր դաշնագրա-յին պարտաւորութիւնները. ասոր ի պատասխան՝ մենք ալ յայտնեցինք, թէ եթէ ֆրանսական ուժերը պատե-րազմի բռնուին Գերմանիոյ հետ, իբրեւ դաշնագրային յանձնառութեանց կա-տարման պատճառով, Մեծն Բրիտա-նիա պիտի աջակցի իրենց :

Միեւնոյն ատեն, խաղաղութիւնը պահպանելու իբր վերջին ապաւէն, ղրկեցի Սըր Հորաս Ուիլսընը Պէր-լին, սեպտեմբեր 26ին, Հիթլէրին ուղ-ղուած անձնական նամակով մը, որ պէտք է յանձնուէր իրեն այդ երեկոյ ժամը 8ին ճառը խօսելէն առաջ : Ֆը-րանսական նախարարները կատարե-լապէս համաձայնած էին իմ այս նա-խաձեռնութեան եւ այս իմաստով ալ կէսօրին հաղորդագրութիւն մը հրա-տարակեցին :

Սըր Հորաս Ուիլսընի տարած նա-մակին մէջ ես յայտնած էի, թէ հան-րային կարծիքը եւ չեխոսլովաք կա-ռավարութիւնը նպաստաւոր ընդունե-լութիւն ցոյց տուած չէին գերման նոր առաջարկներուն, ինչպէս կանխատե-սած ու ըսած էի ես Հէր Հիթլէրին : Ուստի ներկայացուցի նոր առաջարկ մը, հարցը բանակցութեամբ եւ ոչ թէ զէնքի ուժով կարգադրելու մտքով : Այս նոր առաջարկը կը թելադրէր ուղղակի բանակցութեան սկսիլ գեր-ման ու չեխոսլովաք կառավարու-թեանց միջեւ, անգլիացի պատուիրա-կի մը ներկայութեան :

Սըր Ուիլսըն կէսօրին հասաւ Պէր-լին (սեպտեմբեր 26) եւ իմ նամակս ներկայացուց Հէր Հիթլէրին, որ ու-շադրութեամբ լսեց զինք, բայց պա-տասխանեց թէ չի կրնար իր որոշումը փոխել, որովհետեւ կը վախնայ թէ նոր խորհրդակցութիւն մը կրնայ ան-հանդուրժելի ձգձգումներ առաջ բե-րել :

Ես պէտք է ըսեմ, թէ ինչքան խոր տպաւորած է իմ վրայ այն արմատա-ցած անվստահութիւնը ու թերահա-ւատութիւնը չեխոսլովաք կառավա-րութեան հանդէպ Հէր Հիթլէրի, զոր արտայայտած է ան ինծ հետ խօսակ-ցութեանց եւ խօսած ամէն ճառի մէջ : Այս բանակցութիւններու ատեն ալ այդ անվստահութիւնը ղեկավար ազ-դակ մը հանդիսացաւ :

Երէկ գիշեր ժամը 12.30ին ես ըս-տացայ իմ նամակիս պատասխանը Հէր Հիթլէրէն :

Այս նամակին ուշադիր ընթերցու-մը կը պարզէ Հէր Հիթլէրի մտա-դրութեանց մէջ որոշ չափաւորութիւն մը, որ չկար իր տուած յուշագրին մէջ, ինչպէս նաեւ կարգ մը յաւելուա-ծական առաջարկներ :

Ան որոշ կերպով կը յայտնէր, թէ զինուորական ուժերը պիտի չանցնին քարտէսին վրայ նշանակուած կարմիր գիծերէն անդին, թէ անոնց պարտա-կանութիւնը պիտի ըլլայ միմիայն պահպանել կարգը, թէ հանրաքուէն պէտք է կատարուի ազատ մթնոլորտի մէջ, դրսի ազդեցութիւններէ անկախ եւ ինք պիտի ընդունի հանրաքուէ արդիւնքը, եւ թէ Գերմանիա կը մաս-նակցի նոր Չեխոսլովաքիոյ տրուելիք միջազգային երաշխաւորութեան՝ միւս փոքրամասնութիւններու հարցը եւս կարգադրելէ անմիջապէս ետք :

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Օվկոնց կոյր Տանօն, իր առաջնորդ-ները ձեռքին, աջին, ձախին ու դէպի առաջ հօշափելով, Նհատենց փողոցէն կը շտապէր դէպի ժամ : Մեզի՝ մա-նուկներուս այնպէս կը թուէր թէ, Օվկոնց կոյր Տանօն, փողոցներէն անցնելու ատեն, ինքը տանիքներէն ա-ւելի բարձր էր, ու իր ուսերէն վեր կ'երեւային արդէն :

Դարձեալ, մենք՝ մանուկներս հա-մոզուած էինք թէ, ան, կոյր Տանօն, ժամ երթալու ատեն, տունէն դուրս ելլէ ետք, իրենց տան առջեւի փոք-րիկ դարվարը իջնելու ժամանակ, ե-թէ ոտքը սահէր՝ կամ քարի մը զար-նուելով իյնար,— Աստուած չընէր— անոր գլուխը մինչեւ ժամուն դուռը կը հասնէր... : Գլուխը մինչեւ ժա-մուն դուռերը հասնէր, ոտքերն ալ ա-նոնց իրենց տեղէն շարժելու, ճիշդ այդ դարվերին վրայ : Մինչդեռ, ժա-մուն եւ այդ դարվերին հեռաւորու-թիւնը նուազագոյն հարիւր-հարիւր-յիսուն քայլ էր : Անոր հասակը մեզի այնքան երկար կ'երեւնար, երկար բարտիի մը հանդոյն :

Երբ Հաճիենց դուռնէն դէպի վար կ'իջնէր, այդտեղ իրեն հանդիպեցան Սրապյոնց կամվարները : Անոնք խումբով եզները ջրել կը տանէին գե-տակ : Զարաճճիները երբ տեսան կոյր Տանօն, սկսան պոռալ,

Տայակը(*) տալին վրայ,
Կուլտուրը(*) սալին վրայ,
Տանոն ալ Կուլտուրին... :

— Վա՜յ ես ձեր... ջարդուելիքներ, ժամուն ճամբան ալ մարդը մեղքը կու-խօթէք :

Բիրը գետին քսեց : Շօշափեց, ու քար մը գտնելով, վերցնելն ու ձայ-ներուն եկած դին փարտելը մէկ ե-ղաւ : Բայց, տղաքը մէկ ակնթարթի մէջ չուած էին մօտէն : Ոչ թէ կոյր մը, այլ ողջ աչքերով մէկն ալ եթէ ե-ղած ըլլար, քար չէր կրնար հասցնել Սրապյոնց կամվարներուն... :

Ճերանենց կամվարներն ալ կ'անցնէին ժամուն դուռնէն՝ Քիպոյենց կալին գլուխէն : Ճյլոյենց, Կակոյենց ու Մէնդէրենց բոլոր հաւերը թափած է-ին Քիպոյենց կալը : Տղաքը երբ տեսան հաւերու երամը, բոլորը մէկ սկսան պոռալ, ինչ որ մեր գեղի սովորու-թիւնն էր :

— Քիպոյենց բղը՛տերը՛, բղը՛-տերը՛ :

— Քիպոյենց բղը՛տերը՛, բղը՛-տերը՛ :

Կամվարներու գիլ ձայները, առմ-բերու նման, ժամուն բարձր ու փոք-րիկ պատուհաններէն ներս, գետին, տախտակամածին վրայ, ճիշդ Օղտիկ հարսային առջեւ իյնալով պայթե-ցան : Օղտիկ հարսան աղօթքը կիսատ ձգած դուրս ցատկեց : Դեռ միջանց-քէն դուրս չէր ելած, երբ սկսաւ իր «քշա՛, քշա՛, քշան», անիծելով հա-ւերն ալ տէրերնին ալ :

— Զարդուէի՛ն, հատնի՛ն, մեզի համա՛ր կու պահեն... :

Այդ օրը Ուսայենց ցորենի մեքենան Քոչենց կալը կը դառնուէր : Այդ տա-րին անոնց Գարեգինը իրեն հետ փոխ-նիփոխ դարձնելու համար, վարձած էր Օպեյենց «Խենթ Ակօ»ն : Այդ մի-ջոցին, Ակոյին ձեռքն էր մեքենային բռնակը,— շարժման մէջ դնող ու դարձնող : Մեքենան այնքան արագ կը դառնար, որ կարծես զայն դարձնողը մօթէօր մը ըլլար :

Քոչենց հարս՝ Մայամը, ի զուր ամբողջ ճիգերը լարած էր, մեքենա-յին կեր հասցնելու : Մէկ թի մալամ-ղան հազիւ մէկ դարձուածքի կը բա-ւէր : Հարս Մայամը հազիւ փայտէ լայն թին մեքենային վրայէն քաշած, անյագօրէն կը լափէր ու պարապ կը մնար փորը :

Օպեյենց Ակօն երբ տեսաւ, որ մե-քենան աւելի շատ ժամանակ անկեր կը մնար,— ինչ որ գզալի կ'ըլլար բանկոթին թեթեւ դառնալէն, ու նա-եւ մեքենային ձայնէն, ձայն տուաւ միւս հարսին՝ Աղաւնիին ալ,

— Աղջի Աղաւնի՛, դուն ալ եկօ, դէմ-դէմի անցէք, ու երկուքդ ալ ըլ-ցէք, շո՛ւշտ շուշտ :

Ու անոնք երկու ներեր ճակատ-ճակ-տի կեցած անդադար թի կը շարժէին : Ես, մեծ դժուարութեամբ կեր կը հասցնէի մեքենային :

Ակօն մէջքը քիչ մը ծռած, այս ան-գամ ա՛լ աւելի արագացուցած էր, եւ, անոնք,— հարսներն ու Ակօն— կար-ծէք մրցումի ելած էին իրիկուան զո-վութեան մէջ :

Օպեյենց Ակօն կ'եռար, կ'եփէր կարծես հոգիին մէջէն, երբ կը նայէր Քոչենց ջուխտ հարսներուն : Անոնց քրտնած ու կարմրտկած, նման գոյն առած երեսներուն : Եւ, ո՞վ գիտէ, ինչեր կ'անցնէր անոր մտքէն այդ միջոցին : Թերեւս ան կը մտածէր.

— «Ա՜խ, սրտոնց պէս կնիկ մըն ալ ես ունենայի՛ :

Այդ միջոցին, իր ամենաշատ սիրած երգը կը կախուի շրթունքէն.

Նպատակիս գէ՛թ մի մասը կատար-
ուէ՛ր...
Նարալի պլպուլն իմ, սարերու
կիւլն իմ :

Քոչենց երկու վարդի կոկոն աղ-ջիկներն ալ— Արաքն ու Բերսոն— ի-րենց մատաղիկ թեւերով ցորենը կը քաշէին մեքենային առջեւէն, երկուք ալ պառկած չեղջին առջեւ :

Անո՞նք աւելի կարմրտուն էին թէ ցորենի չեղջը— կարելի չէր զա-նազանել : Կարմիր ցորենը կ'իջնէր մե-քենային առջեւէն այնպէս, ինչպէս ջրվէժ մը կը թափի ժայռէ մը վար : Արաքն ու Բերսոն թաղուած էին չեղ-ջին մէջ : Ու անդադար, թեւերով կը քաշէին դէպի իրենց կուրծքերուն առ-ջեւ :

Ծերունի Կէօչկէր հարսան ալ տար-տորալով կոթինքը կը քաշէր «երկու մատէն»ով : Բայց, իր ուժը անբաւա-կան ըլլալով այդ գործին, արիւն քըր-տինքներու մէջ մնացած էր խեղճը :

Որաններով բեռնաւորուած կենդա-նիներու վերջին դարձն էր այդ օր-ուան : Անոնք, շարան շարան, գեղին չորս ճամբաներէն ներս կը մտնէին : Անոնք որ հեռու տեղերէ կուգային, պէտք էր տա վերադառնային, հընձ-ուորներուն իրիկուան կերակուրները միասին առած : Որովհետեւ, հնձւոր-ները հոն կը գիշերէին, երբ արտերը բաւական հեռու կը գտնուէին գեղէն :

Այդ օր, Բէհեէց Նշանը Տրընկովի-կէն կուգար իրենց ջորիին հետ : Եր-կար որայի բեռան մէջ թաղուած էր ջորին : Եւ, կարծէք ջուխտ եզներու սայլ մըն էր որ գեղ մտաւ Պէսպէսենց տան վերեւէն :

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(3)

(Շար.)

(*) Տայակ.— Թռչուն մը :

(*) Կուլտուր.— Տանոյին կինը :

մը համաշխարհային փոխանակութեանց, բոլորովին տարբեր՝ այն քաղաքական վարկերէն զորս Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա տրամադրեցին Հարաւային - արեւելեան Եւրոպայի մէջ »: Պերլինի սեղանաւորական օրկանը կը գրէ թէ Գերմանիոյ գործակցութիւնը Հարաւային - արեւելեան Եւրոպայի տնտեսութեանց հետ՝ հիմնուած է բնական եւ աշխարհագրական օրէնքներու, ինչպէս եւ այդ շրջաններու կազմական տուեալներուն վրայ »:

Գերմանիա ծրագրած է արհեստական ճգախէժի գործարան մը հաստատել Բէօթահեայի շրջանին մէջ, ինչպէս և հիւսուածեղէնի, ինքնաշարժի եւ ալիւմինիումի գործարաններ՝ զանազան վայրերու մէջ :

ԻՏԱԼԻԱ ՀԱՄԱՆԵՑԱՒ ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ ՔԱՇԵԼ 10,000 ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ

Անգլիա աւելին կը պահանջէ

Իբրեւ արդիւնք Հռոմի բրիտանական դեսպանին տեսակցութեանց, իտալական կառավարութիւնը համանեցաւ Սպանիայէն ետ կանչել այն կամաւորները որոնք Զօր. Ֆրանքոյի դրօշին տակ ծառայած են առնուազն 18 ամիս: Այս համաձայնութիւնը կը հարթէ ճամբան, հետզհետէ լուծելու համար սպանիական կնճիռը :

Լուրը հաղորդուեցաւ պաշտօնական զեկոյցով մը որ կ՚ըսէ թէ Զօր. Ֆրանքօ յանձն առած է ճամբել այդ կարգի կամաւորները, «նպաստելու համար միջազգային վստահութեան վերահաստատման »:

Իրազեկներու կարծիքով, տասը հազար Իտալացիներ ենթակայ են այս որոշման: Ամբողջ Իտալացիներու թիւը կը հաշուեն 40,000 (Զօր. Ֆրանքոյի բանակին մէջ):

Լոնտոնի մէջ գոհունակութեամբ արձանագրուեցաւ այս համաձայնութիւնը, բայց անգլիական կառավարութիւնը աւելի մեծ զիջումներու կը սպասէ, իբրեւ գին անգլեւիտալական պայմանագրին գործադրութեան եւ Եթովպիոյ գրաւման ճանաչումին: Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, Անգլիա կը պահանջէ.--1. Ետ կանչել 30-40,000 իտալացի կամաւորները : 2. Ետ կանչել բաւական թիւով իտալացի օդաչուներ, մասնագէտներ, մարզիչներ եւ հրետաձիգներ: 3. Ետ քաշել որոշ քանակութեամբ զէնք եւ ռազմանիւթ, մասնաւորապէս թնդանօթներ, հրասայլեր, օդանաւեր, կամ Զօր. Ֆրանքոյի փոխ տրուած սուզանաւեր եւ թորփիլանաւեր: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Անգլիա կը պահանջէ նաեւ որ Իտալիա նոր հաւաստիքներ տայ, պարպելու համար Մայորքայի օդակայանը:

Փարիզի եւ Լոնտոնի ձախակողմեան շրջանակներու մէջ մտահոգութեամբ կը հետեւին այս բանակցութեանց, դիտել տալով թէ չորս մեծերը կը փորձեն Միւնիխի համաձայնութիւն մըն ալ սարքել Սպանիոյ գլխուն եւ խեղդել զայն :

ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԱՐՔԵՊ ՍԿՈՊՈՍԻՆ ԴԷՄ

«Մեզի յանձնեցէք այդ սեւ շունը»

Շարաթ գիշեր հիթլէրական երիտասարդները բուռն ցոյցեր կատարեցին Վիէննայի արքեպիսկոպոսին, կարտինալ Իննիցէրի դէմ, խորտակելով անոր պալատին ապակիները: Այս ցոյցերուն պատրուակ ծառայած էին կարտինալին քարոզները: Ցուցարարները կը պոռային .

--« Մեզի յանձնեցէք այդ սեւ շունը: Կտոր կտոր պիտի ընենք զայն եւ բան պիտի չթողունք կեդրոնացման կայանը փոխադրելու համար »:

Խռովութիւններն սկսան ժամը 8.30ին, երբ ցուցարարները արքեպիսկոպոսական պալատին առջեւ հասնելով, սանդուղ մը բարձրացուցին, խորտակելով վերի յարկին ապակիները: Ցետոյ սկսան մագլցիլ դէպի պալատը: Քանի մը վայրկեանէն ամբոխը պալատէն ներս մտած էր եւ ջարդուփշուր կ՚ընէր ամէն բան: Երկու հազարի հասած էր ցուցարարներուն թիւը: Ամբոխը միշտ կ՚ոռնար .

--- Վա՛ր բերէք Իննիցէրը: Մահ բոլոր քահանաներուն: Սպաննեցէք սեւ շունը »:

Ներս մտնողները քանդեցին ելեկտրական կազմածները եւ պատերուն պատկերները քաշել հանելով փողոց նետեցին: Այսպէս դուրս նետուած առարկաները յետոյ կրակի տրուեցան, խարոյկ մը կազմելով պալատին եւ մայր եկեղեցիին միջեւ: Ոստիկանութիւնը հասնելով, ժամը 9.30ին յաջողեցաւ վերահաստատել բարեկարգութիւնը, իսկ հրշէջները մարեցին կրակը :

Հակառակ բոլոր հետապնդումներուն, կարելի չեղաւ գտնել կարտինալը :

Պաշտօնական զեկոյցը հաղորդելով այս ցաւալի դէպքը, կ՚ըսէ թէ 15-20 տարեկան երիտասարդներ էին ցուցարարները , թէ կարտինալը չէ վիրաւորուած եւ թէ խիստ պատիժներ պիտի տնօրինուին խռովարարներուն դէմ: Գլխաւոր պատասխանատուները պիտի դատուին եւ իրենց պատիժը կրելէ վերջ մէկ տարի պիտի արգելափակուին կեդրոնացման կայաններու մէջ :

Ոստիկանութիւնը հսկողութեան տակ առած է կարտինալը եւ անոր պաշտօնատունը: Հակառակ այս տնօրինութեանց, նոր ցոյցեր կատարուեցան կիրակի գիշեր: Քանի մը հարիւր հիթլէրական երիտասարդներ հաւաքուելով Ս. Ստեփաննոս եկեղեցիին շուրջը, սկսան պոռալ .

--« Ոն անդր յառա՛ջ, ընկերներ. կախեցէք Հրեաները: Զարկէք սա սեւ քահանաները »:

Պաղեստինի խռովութիւնը կը սաստկանայ...

Կացութիւնը երթալով կը ծանրանայ Պաղեստինի մէջ: Անգլիոյ գաղթային նախարարը որոշեց նոր զինուորներ ղրկել, քսան հազարի բարձրացնելով բանակին թիւը :

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ նոր աՀաբեկումներ կատարուեցան շաբաթ եւ կիրակի: Բազմաթիւ զոհեր կան, երկու կողմէն ալ: «Տէյլի Մէյլ» կը գրէ թէ արաբ յեղափոխականները որոշած են մէկ անգլիացի մահուկ առեւանգել, ամէն անգամ որ Արաբ մը կախուի: Անգլիացի բնտանիքները խոր մտահոգութեան մատնուած են, այս սպառնալիքին հետեւանքով :

Իտալիոյ խորհրդարանը ջնջուեցաւ

Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը հոկտեմբեր 8ի նիստին մէջ որոշեց լուծել խորհրդարանը, որ գոյութիւն ունէր 90 տարիէ ի վեր, եւ անոր տեղ հաստատել ֆաշական կազմակերպութեանց եւ արհեստակցութեանց խորհրդարանը, որ շատոնց ծրագրուած էր :

Նոր խորհրդարանին անդամները իրենց աթոռները պիտի գրաւեն համաձայն իրենց վարած պաշտօններուն՝ ֆաշական խորհուրդին կամ արհեստակցութեանց մէջ: Այս պաշտօնեաները կը նշանակուին կամ ուղղակի Մուսոլինիի կողմէ եւ կամ կը հաստատուին արքայական հրովարտակով, իր իսկ յանձնարարութեամբ: Օրէնսդրական իշխանութիւնը պիտի կեդրոնանայ նոր խորհրդարանին կողմէ նշանակուած յանձնաժողովներու մէջ: Ընդհանուր նիստերու մէջ պիտի քննուին միայն սահմանադրական տրամադրութիւնները, ընդհանուր հարցեր եւ հաշիւները : Մուսոլինի իրեն վերապահած է նաեւ արքայական հրամանագրով վճռել բացառիկ միջոցներ, պատերազմի պարագային :

Ուրիշ մանրամասնութիւններ յաջորդով :

Հունգարները ալ ստացան իրենց բաժինը

Չեխոսլովաքիոյ եւ Հունգարիոյ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները, որոնք սկսած էին կիրակի օր, անմիջապէս յանգեցան համաձայնութեան մը: Չեխոսլովաքիա յանձն առաւ պարպել երկու սահմանամերձ քաղաքներ , մէկը՝ 24 ժամէն, միւսը՝ 36 ժամէն: Բանակցութիւնները շատ բարեկամական էին եւ Չեխերը հացկերոյթ մը սարքեցին: Այս առթիւ արձակուեցան նաեւ հունգար բանտարկեալները :

Հունգարները աչք ունին նաեւ Սլովաքիոյ կարգ մը մասերուն վրայ, որպէսզի սահմանակից ըլլան Լեհաստանի: Բայց Գերմանիա շատ ալ տրամադիր չէ քաջալերելու այս շարժումը :

*** Սլովաքիոյ նոր կառավարութիւնը օրէնքէ դուրս հռչակեց համայնավար կուսակցութիւնը :

*** Լեհաստանի արտաքին նախարարը այցելեց Չեխոսլովաքիայէն ետ առնուած շրջանը, Թէշէն :

*** Չեխերը որոշեցին բանակցիլ Գերմանիոյ հետ, որոնք զուտ չեխական հողեր ալ գրաւած են, հիմնուելով 1910ի քարտէսին վրայ :

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻՈՆ, 8 հոկտեմբեր (Յառաջ) .--- Անոնք որ այս տարեշրջանին ինքնութեան թուղթերը նորոգած ժամանակ տուրք չէին վճարած, այժմ ոստիկանութենէն կը կանչուին, վճարելու համար : Ինքնութեան թուղթի տուրքէն ազատ են միայն անոնք որ լման զինուորութիւն, կամ 15 օրուան մարզանքի շրջան մը կատարած են:

Պ. ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆ, որ Պատուոյ լեգէոնի ասպետ էր , բարձրացաւ նոյն շքանշանի սպայութեան աստիճանին, ի վարձ իր գրական ծառայութեանց: Պատուանշան ստացաւ նաեւ Պ. Մօրիս Շրվալիէ :

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ սկսաւ երէկ, երկուշաբթի: Աւելի քան 40,000 աշակերտներ լեցուեցան Փարիզի հին եւ նոր լիսէներ: Հակառակ վերջին տարիներու շինութեանց, մերժուեցան 4000 թեկնածուներ: Նախակրթարաններու մէջ կը հաշուեն 270,000 աշակերտներ, 11,000 դասարաններով: Կարգ մը վայրերու մէջ շինուած են գեղեցիկ դպրոցներ, օդասուն եւ ծաղկազարդ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախորդ վարչապետը, Նահաս փաշա, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ, Աղեքսանդրիայէն վերադարձած ատեն, իբրեւ հետեւանք զանազան խռովութեանց: Վիրաւորներուն թիւը հարիւրի կը հասնի: Վիրաւորուեցան նաեւ ոստիկանութեան հրամանատարը, Րըսէլ փաշա (անգլիացի) եւ օգնականը :

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ կը գրեն թէ 1800ի կը հասնի թիւը այն քաղաքացիներուն որոնք յաջողած են ազատիլ զինուորութենէ, շնորհիւ զանազան խարդախութեանց: Կազմուած են 200 թղթածրարներ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ Քանատա պիտի այցելեն յառաջիկայ տարի: Հաւանական է որ հանդիպին նաեւ Մ. Նահանգները :

ՃԱՓՈՆ Պերլինի դեսպան նշանակեց Զօր. Հիրոշի Օշիման, որ հեղինակն է հակաբոլշեւիկեան ուխտին եւ մտերիմը Գերմանիոյ արտաքին նախարարին :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐԸ այսուհետեւ անցագիր պիտի չունենան, այլ անձնագիր (ինքնութեան թուղթ), իրենց լուսանկարով եւ մատնադրոշմով: Նոր հրամանագիր մը անվաւեր կը հռչակէ Հրեաներու անցագիրները, որոնք պէտք է ձեռնհաս իշխանութեան յանձնուին երկու շաբաթէն: Այն Հրեաները որ գաղթել կ՚ուզեն , նոր անցագիրներ պիտի ստանան, միմիայն արտասահմանի համար :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Նգիպտուսի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 12 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավենիւ տ՚իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Դրօ», «Սերէժեան» եւ «Արգութեան» խումբերու բոլոր ընկերները 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 12 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Նորին» Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.- 29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ:

Դասախօսութիւն

ՌԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆԻ դասախօսութիւնը 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ Café Cadetի մէջ, մէթրօ Cadet: Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ. Նիւթ՝ «ԱԶԳ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»:

Ա. Չօպանեանի յոբելեանը Լիոնի մէջ

Տեղի կ՚ունենայ 19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, Լիոնի Գ. Թագաւորաբանի սրահին մէջ: Տեղական կազմակերպութիւններէն եւ միութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

Հ. Բ. Ը. Միութեան Հայերէնի դասընթացքներու շարքը կը սկսի 13 Հոկտ., Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 8.30ին, 149 Bis Avenue d'Argenteuil, Asnières:

Այն ծնողքները որ կը փափաքին իրենց պզտիկները արձանագրել, թող բարեհաճին դիմել Հինգշաբթի օրերը ժամը 9-12, 149 bis, Avenue d'Argenteuil, ընկերվարականներու սրահը:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
12
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI
12 Octobre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3858

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԽՐԻՆ ԱԽՏԱՆՇԱՆՆԵՐ

Ըսինք թէ մոլեգին զինարշաւի մը հետ զուգընթաց կ'երթան ընկերային խլրտումները, իւղ լեցնելով կրակին վրայ :

Երկու դիկտատուրաները, իտալականն ու գերմանականը, միայն քաղաքական տենչեր չեն սնուցաներ, այլեւ ընկերային :

Այսպէս, ամէն անգամ որ ճառ մը խօսի, Հիթլեր միշտ կը մատնանշէ «հասարակաց թշնամին».— Հրեան եւ համայնավարութիւնը, իբրեւ միեւնոյն չարիքին երկու երեսները : Վերջին ճառին մէջ ալ չմոռցաւ այս պարագան, իբրեւ դաւադիր հռչակելով «միջազգային Հրեան» :

Միւսը, Մուսոլինի, աւելի զգոյշ է, ձեւականօրէն : Իսկ իրականին մէջ նոյն քաղաքականութիւնն է որ կը հետապնդէ, ինչպէս համատեղ ընդհանրապէս ցեղային, բայց մասնաւորապէս հրէական նոր օրէնքով :

Տակաւին քանի մը ամիս առաջ, Հռոմի մէջ միշտ կը հերքէին որ եւ է հակահրէական տրամադրութիւն : Իսկ նոր օրէնքէն առաջ, հրամանագրուեցան շարք մը տնօրինութիւններ, որոնք սահմանուած են ասպարէզէն քշելու Հրեաները :

Կարելի էր ըսել թէ իտալական տնօրինութիւնը աւելի պերճախօս է, քանի որ հազիւ 60 -- 70,000 Հրեաներ կը գտնուին Իտալիոյ մէջ, մինչ Գերմանիա մինչեւ 600,000 կը հաշուէր :

Չմոռնանք ուրիշ յատկանշական պարագայ մը եւս, — 1918էն վերջ Իտալիա հաստատուած Հրեաները պարտաւոր են հեռանալ մինչեւ 1939 մարտ, նոյնիսկ եթէ հպատակ ըլլան : Բացառութիւնները շատ քիչ բան կրնան փրկել :

Արդ, միայն արիականութեան կամ ցեղային պաշտպանութեան հոգը չէ որ տուն կուտայ այս վարչական տնօրինութեանց եւ բացառիկ օրէնքներուն :

Ինչպէս Գերմանիոյ, նոյնպէս Իտալիոյ մէջ Հրեաները կը համարուին ընկերային չարիք : Թշնամի՝ հաստատուած կարգուսարքին : Դաւադիր եւ խռովայոյզ տարր : Մէկ խօսքով՝ չար ոգին ընկերային խաղաղութեան, իրենց հասկացողութեամբ :

Այս աւետարանը քարոզած ատեն, Հիթլեր բառերը չի ծամծմեր, մինչեւ իսկ «մանրէ» կամ «ժանտախտ» կոչելով հրէականութիւնն ու համայնավարութիւնը : Իսկ միւսը եթէ նոյն բառերը չի գործածեր, գործքով կ'ապացուցանէ թէ իր համոզումն ալ տարբեր չէ :

Այս խաչակրութիւնը բնականաբար հակազդեցութիւն յառաջ կը բերէր այն երկիրներուն մէջ ուր ազատ են մամուլը, ինչպէս հրապարակային ուրիշ արտայայտութիւններ :

Եւ ահաւասիկ նոր խմորումներ ու խլրտումներ, յանուն քաղաքակրթութեան, ընկերային յեղափոխութեան կամ խաղաղութեան :

Մասնաւորապէս Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ, ուր ամէն կարծիք ազատ է, ձախակողմեան տարրերը լարած են իրենց բովանդակ ուժը, ճակատելու համար փաշականութեան եւ հիթլերականութեան դէմ :

Այս շարժումին մէջ բնականաբար յառաջապահ դիրքերը կը գրաւեն բոլշեւիկները, որոնց համար նոր մարտակոչ մը դարձաւ Միւնիխի համաձայնութիւնը :

Կիրակի օր, Փարիզի համայնավար պաշտօնաթերթը չորրորդ էջը ամբողջովին յատկացուցած էր շնդալից յայտարարութեան մը,— « Ոճիր մը գործուեցաւ խաղաղութեան դէմ ».— Օգնել հանրապետական Սպանիոյ՝ կը նշանակէ պաշտպանել խաղաղութիւնը » :

Կոչին տակ ստորագրած են Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Սպանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Մ. Նահանգներու, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Պելժիոյ, Զուիցերիոյ, Շուէտի, Քանատայի, Հոլանտայի համայնավար կուսակցութեանց ներկայացուցիչները, անշուշտ համաձայն Մոսկուայէն արձակուած ազդանշանին :

Քանի մը հատուածներ այդ կոչէն, գաղափար կազմելու համար պայքարին սաստկութեան մասին.

— « Խաղաղութեան դէմ ոճիր մը գործուեցաւ անցեալ սեպտեմբեր 30ին, Միւնիխի մէջ, ուր Պ. Պ. Չէյմպըլէն եւ Տալատիէ Չեխոսլովաքիոյ անկախութիւնը եւ ժողովուրդներու ապահովութեան դատը զոհեցին ի փրկութիւն միջազգային փաշականութեան :

... Պ. Չէյմպըլէնի դաւաճանութիւնը ուղղուած է ոչ միայն Չեխոսլովաքիոյ դէմ որ յանձնուեցաւ Պ. Հիթլերի, այլեւ ուղղուած է Ֆրանսայի դէմ, զոր միջազգային փաշականութիւնը կ'ուզէ մեկուսացնել, յետոյ զգետնելու համար : Ուղղուած է հանրապետական Սպանիոյ դէմ, զոր կ'ուզեն Չեխոսլովաքիոյ օրին հասցնել : Ուղղուած է փոքր երկիրներու դէմ զոր գիշատիչ կառավարութիւններ կ'ուզեն ստրկացնել : Ուղղուած է ժողովրդապետութեան եւ ընկերային նուաճումներու դէմ, զոր կ'ուզեն ոչնչացնել ինչպէս Անգլիոյ, նոյնպէս Ֆրանսայի մէջ եւ այլուր : Ուղղուած է Խ. Միութեան դէմ, զոր բոլոր երկիրներու աշխատաւորները եւ վտանգուած փոքր պետութիւնները կը նկատեն միջնաբերդը աշխարհի խաղաղութեան » :

Դժուար չէ երեւակայել թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ տանիլ այս մարտակոչը, իր այնքան կրակոտ բառերով եւ սպառնալիքներով :

Ցայտարարութիւնը պարզապէս պատերազմ կը հռչակէ «Միւնիխի դաւաճանութեան եւ խայտառակութեան դէմ», ամբողջ աշխարհի մէջ. ճիշդ այն պահուն երբ միլիոնաւոր բազմութիւններ կը կարծեն թէ խաղաղութիւնը փրկուեցաւ, եւ կ'օրհնեն զայն «դաւաճանները » ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Արաբները կը սպառնան վերջագիր ղրկել Անգլիոյ

Անցեալ շաբթուան վերջերը Պաղեստինի շուրջ խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցան Անգլիոյ գաղթային նախարար Մաքտոնըլտի, Պաղեստինի մարզպան Սըր Հէրըլտ Մաք Մայքըլի եւ սպայակոյտի պետ զօրավար Կորթի միջեւ : Այս խորհրդակցութեան մէջ էր, որ որոշուեցաւ զօրացնել անգլիական բանակը Պաղեստինի մէջ, զինուորական նոր առաքումներով, ինչպէս նաեւ Պաղեստինեան ջուրերու մէջ գործող մարտանաւերու թիւը հասցնելով 17ի :

Երբ Սըր Մաք Մայքըլ վերադառնայ Պաղեստին, պիտի ջանայ արմատախիլ ընել ահաբեկչութիւնն ու խառնակութիւնները եւ վերահաստատել կարգ-կանոնը :

Միաժամանակ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Պաղեստինի ապագայի մասին : Գաղթային նախարարը դարձեալ պիտի շօշափէ Արաբներու եւ ազգեցիկ Հրեաներու կարծիքները : Պիտի տեսակցի նաեւ Իրաքի արտաքին նախարարին եւ սիոնականներու պետ Տոքթ. Վայցմանի հետ :

Ընդհանուր կարծիքը այն է, թէ Պաղեստինի անջատման ծրագիրը մէկդի պիտի դնեն եւ իվերջոյ կանգ պիտի առնեն միասնական պաղեստինեան վարչութեան մը ծրագրին վրայ, ուր բոլոր քաղաքացիները պիտի վայելեն հաւասար իրաւունքներ :

*** Բուռն վէճեր ծագեցան Գահիրէի Իսլամական Համաշխարհային Խորհրդաժողովի պատգամաւորներուն միջեւ :

Սուրիոյ ղեկավար Ֆարէս Խուրի պէյ ներկայացուց առաջարկներ, որոնք կը պահանջեն 1. Դադրեցնել հրէական ներգաղթը դէպի Պաղեստին : 2. Մէկդի դնել հրէական տուն կազմելու ծրագիրը : 3. Պաղեստինի համար ստեղծել սահմանադրական կառավարութիւն մը, որուն մասնակցին Արաբներ ու Հրեաներ համեմատական քուէարկութեամբ եւ 4. Կնքել դաշնագիր մը նոր պետութեան ու Անգլիոյ ու Ֆրանսայի միջեւ, համանման անգլեւիրաքեան դաշնագրին :

Այս առաջարկները, որոնց կ'ըսուի թէ համամիտ է մեծ մեծամասնութիւն, զօրաւոր ընդդիմութեան բախեցան Իրաքի եւ Պաղեստինի պատգամաւորներու կողմէ :

Ուրիշ առաջարկ մը եւս ներկայացուեցաւ, որ կը տրամադրէ Պաղեստինը կցել Սուրիոյ, բայց այս ալ ընդդիմութեան բախեցաւ :

*** Լոնտոնի թերթերը կը հաստատեն թէ նոր ծրագրի մը համաձայն, Պաղեստինը պիտի վերածուի միացեալ պետութեան մը, բրիտանական հովանաւորութեան տակ, ինքնավարութիւն տալով Արաբներուն եւ Հրեաներուն՝ իրենց բնակած քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ : Այս մասին մանրամասն զեկուցում մը պիտի տայ գաղթային նախարարը, երբ խորհրդարանը վերաբացուի նոյեմբերին : Ամերիկայի հրէական կազմակերպութիւնները կը շարունակեն հեռագիրներ տեղացնել Անգլիա, բողոքելով այս ծրագրին դէմ :

Վերջին մարդահամարի մը համաձայն, այժմ 900,000 Արաբներ եւ 400,000 Հրեաներ կան Պաղեստինի մէջ : Արաբները կը պահանջեն որ այս համեմատութիւնը — մէկի դէմ երկու — չխանգարուի Հրեաներու ներգաղթով՝ Գերմանիայէն, Իտալիայէն, Լեհաստանէն կամ ուրիշ երկիրներէ :

Անգլիա տրամադիր է կարգ մը զիջումներ շնորհելու Արաբներուն, բայց ոչ զէնքի սպառնալիքով : Ատոր համար ալ պատերազմական նախարարութիւնը կը շարունակէ նոր զինուորներ ղրկել, հեծելազօրքով եւ թնդանօթներով : Երբ այս նոր ուժերը Պաղեստին հասնին Եգիպտոսէն եւ Մալթայէն, անգլիական ուժը պիտի հասնի 14,000ի, որուն վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ 6000 մասնաւոր ոստիկաններ : Անգլիացիները կը յուսան արաբական ըմբոստութիւնը սանձել այս 20,000նոց ուժով : Կը յուսացուի որ զինադադար մը կնքուի մօտերս, երբ Լոնտոն հասնի արաբական պատուիրակութիւն մը՝ բաղկացած՝ երեւելիներէ : Այս պատուիրակութեան մէջ պիտի գտնուի ապստամբութեան ղեկավարին՝ մեծ միւֆթիին փոխանորդը : Եթէ նորէն համաձայնութիւն չգոյանայ, Անգլիա պիտի պահանջէ Ֆրանսայէն որ ձերբակալէ եւ Սուրիայէն արտաքսէ մեծ միւֆթին :

Արաբները կը սպառնան Հրեաներուն

Պաղեստինի Արաբներու Պաշտպանութեան Կոմիտէն հեռագիր մը ուղղեց Սիոնականներու վարիչին՝ Վայցմանի : Հեռագիրը, որ տեսակ մը վերջնագիր է, կ'ազդարարէ .

— «Ձեր բռնած ընթացքը, պատմութեան ամէնէն ծանր աղէտները պիտի բերէ ձեր եւ Արեւելքի բոլոր Հրեաներու գլխուն : Արաբները որ եւ է գնով թոյլ պիտի չտան որ դուք արաբական Պաղեստինի մէջ հաստատուիք եւ մեծամասնութիւն կազմէք : Դուք եւ ամբողջ աշխարհի մէջ տարածուած ձեր կրօնակիցները պարտաւոր էք փրկել կեանքը ձեր այն կրօնակիցներուն որ արդէն Պաղեստին եւ ուրիշ արաբական կամ արեւելեան երկիրներ կը բնակին : Գոհացէք պահելով ձեր այն հայրենակիցները որ արդէն Պաղեստին կը գտնուին : Թող Արաբները իրենց երկրին մէջ ձեզ հանդէպ վարուին այնպէս ինչպէս կը վարուէր մեծն Խօմէր Պաղեստինի Արաբներուն հետ, որովհետեւ եթէ Մեծն Բրիտանիա

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՓՈՓՈԽԵԼԻՆ

Տեղական թերթէ մը կ'իմանամ թէ Բարեգործականը տարեկան ընդհ. ժողովը գումարած է հոկտ. 6ին, Փարիզ, Նուպարեան մատենադարանին մէջ :

Ներկայ եղեր են 19 ժողովականներ :

Այս վերջին տողը մեծ - մայրիկս ալ կը հասկնայ : Բայց յաջորդ մանրամասնութենէն շատ բան չհասկնալով, Ընթերցողին կ'օրինակեմ .

— « Տրուած բացատրութեանց համաձայն, մասնակցող ժողովականները փոխանորդներու միջոցաւ կը ներկայացնէին 159 անձ, 293 ձայնով : Միութեան ներկայ կանոնները ժողովին մասնակցելու իրաւունք կուտան աւելի քան 1300 անձի, աւելի քան 1800 ձայնով » :

Աւելի խորախորհուրդ յայտնութիւն մը :

Ժողովին ատենապետը, Պ. Տիգրան Կամսարական, կը բացատրէ թէ ինչու չեն կրնար հիմնական փոփոխութիւններ կատարել .

— « Հիմնական կանոնագրին մէջ հիմնական անյեղլի սկզբունքներ կան եւ 32 տարուան գործունէութեամբ նուիրագործուած աւանդութիւններ, զոր մեր հաւատոյ հանգանակը ըրած ենք եւ զոր որ եւ է գնով թոյլ պիտի չտայինք խաթարել, առանց դրժելու մեր հաւատարմութեան երդումը » :

Ուրիշ երկու ժողովականներ ալ հաստատելով թէ Միութեան ղեկավարներուն մէջ տիքթաթիւռ չկայ (գրէ՝ դիկտատուրա կամ դիկտատուրութիւն), կը շեշտեն .

— « Պէտք է զգուշութեամբ մօտենալ կանոնական փոփոխութիւններու խնդրին, որովհետեւ Հիմն. կանոնագրին յօդուածները մէկ մէկ դաշինքներ են նուիրատուներուն եւ Միութեան միջեւ, առանձնապէս զոյգացած պայմանագրութիւններէն զատ» :

Ինչպէս կը տեսնէք, Բարեգործականին կանոնագիրը աւելի նուիրական է, տեւական եւ անձեռնմխելի, քան վերայլի դաշնագիրը, կամ ոչ-յարձակման որ եւ է դաշինք :

Մե՛ղք որ Տոքթ. Պեննէշ չկրցաւ օգտուիլ մերոնց իմաստութենէն, հող մը պակաս կորսնցնելու համար :

Չար զուգադիպութեամբ մը, երբ այս ժողովին նկարագրութիւնը կը կարդայի, թղթաբերը յանձնեց ուրիշ ռամկավար թերթ մը, Ամերիկայի «Պայքար»ը, որ խմբագրական մը նուիրած է Բարեգործականի համագումարին :

Ռամկավար օրկանը վերէն վարէն կնելով Բարեգործականի վարիչները, որոնք իրենց գիտցածէն չեն շեղիր, կ'արհամարհեն « համարառութեան եւ օրէնսդրութեան սկզբունքը», խոշոր քար մը կը գլորէ .

— «Կան ուրիշ երկու շատ ցայտուն կէտեր, որ նոյնիսկ հիմնական կանոնագրի հետ առնչութիւն չունին եւ չի կրնար ըսուիլ թէ «լուծում» տալու համար կանոնագրային դժուարութեան կը բախին :

Առաջինը առաջինը Բարեգործականի վարչական մեքենային մեծածախսութիւնն է շրջանակներուն մէջ եւ մանաւանդ կեդրոնին մէջ, որուն թոյլատրուած է ունենալ գործի պահանջէն աւելի թիւով պաշտօնէութիւն եւ ընել պերճանքի մօտեցող շռայլ ծախքեր :

Ասիկա այլեւս այնքան ակնառու իրողութիւն է, որ ոչ ոք պէտք է փորձէ չքմեղացնել կամ բացատրել : Ամէնէն բարդուած անհատական հիմնարկութիւն մը դժուար թէ կրնար այնքան անհոգ ըլլալ իր կեդրոնի վարչային մեքենայի ծախքերուն համար, որքան Բարեգործականը, որուն եկամուտն իսկ կը պարտադրէ ունենալ ամէնէն համեստ եւ միայն գործի պահանջին համապատասխանող մեքենան ու ծախքերը » (22 սեպտ.) :

Չափը կ'անցընէք, եղբա՛րք ռամկավարք :

Մինչեւ հիմա դաշնակցական թերթերն էին որ ասանկ պաղ, անճահ եւ սնվայե՛լ բաներ կը գրէին :

Ուղագի՞նը պակսեցաւ, թէ հերոսանալ կ'ուզէք, «թշնամի» կոչուելով :

ՎԱՀԷ

Գերման նախարարը Թուրքիոյ մէջ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 10).—

Այստեղի օտար դիւանագիտական շրջանակները զարմացան, իմանալով որ Գերմանիա 150 միլիոն մարքի (12,500,000 սթերլին) վարկ մը պիտի բանայ Թուրքիոյ :

Այս վարկը անսպասելի էր, որովհետեւ դեռ անցեալ մայիսին էր որ Անգլիա 16 միլիոն սթերլինի փոխատուութիւն մը ըրաւ Թուրքիոյ :

Այստեղ ուշադրութիւն գրաւեց այն իրողութիւնը, որ գերման նախարար Հէր Ֆունք երկարատեւ տեսակցութիւն մը ունեցաւ անգլիական դեսպան Սըր Փըրսի Լօրէնի հետ :

Հէր Ֆոնք իր մեկնումը դէպի Պուլկարիա յետաձգեց մինչեւ վաղը, որովհետեւ Տիկին Ֆունքի թեւը վնասուեցաւ արկածով մը, երբ էնկիւրիի տխպար ազարակը կ'այցելէր ձիաքարշ կառքով մը :

*** Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ տնտեսական նախարարը ընդունած է Տոքթ. Ֆունքի հրաւէրը՝ Գերմանիա երթալու համար :

*** 150 միլիոն մարքի փոխատուութիւնը զարմանք պատճառած ըլլալով, «Ճիւմհուրիյէթ» լրագիրը, որ ընդհանրապէս գերմանասէր կը համարուի, կը բողոքէ ծուռ մեկնութեանց դէմ : Թուրք թերթը կ'ըսէ թէ գերմանական վարկը, ինչպէս նախապէս եղած անգլիական վարկը պարզապէս փոխադարձ վստահութեան ապացոյցներ են շահակից երկիրներուն միջեւ եւ չունին որ եւ է քաղաքական հանդամանք : Տոքթ. Ֆունք ինք ալ հայկերոյթի մը պահուն հերքեց թէ Գերմանիա քաղաքական դիտումներ կը սնուցանէ Թուրքիոյ հանդէպ եւ անհեթեթ հռչակեց այդպիսի ենթադրութիւնները :

Աթաթիւրք նորէն հիւանդ

Տէյլի Թէլէկրաֆի մէկ աշխատակիցը կը գրէ (հոկտ. 19).—

Կ'իմանամ թէ Քէմալ Աթաթիւրքի առողջական վիճակը կը շարունակէ մտահոգութիւն պատճառել իր շրջապատին : Ժամանակէ մը ի վեր, մանաւանդ անցեալ Ապրիլէն ասդին, երբ ֆրանսացի մասնագէտ մը հրաւիրուեցաւ էնկիւրի, դարմանելու զայն, զրոյցներ յամառօրէն շրջան կ'ընեն, թէ Աթաթիւրք ծանրօրէն հիւանդ է, հակառակ պաշտօնական հերքումներու :

Տիրող ընդհանուր կարծիքը այն է, թէ Քէմալ Աթաթիւրքի մահէն ետք նախագահութեան պիտի կոչուի մարաջախտ Ֆէվզի Չագմաք, որ պիտի շարունակէ Թուրքիոյ արդի պետին քաղաքականութիւնը, մասնաւորապէս Մեծն Բրիտանիոյ հանդէպ բարեկամութիւնը :

ՄԵՆՔ ԵՒՍ ՑԻԾԵՆՔ «ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»ԻՆ

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնն կայացրել է մի ճշմարիտ Հայաստանեան որոշում— տօնել «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակը։

Որքան էլ քննադատելի լինեն այդ որոշման հիմնաւորումները ըստ բոլշեւիկեան վարդապետութեան եւ ուրիշներին նմանելու բռնազբօսիկ շարժառիթները, այս որոշումը մօտ է մեր սրտին, ցանկալի ու ողջունելի։

Ցիշողութիւնները թարմացնելու համար բերում ենք «Իգվէստիա»յից ընթերցողներին արդէն ծանօթ զեկոյցը.—

«Երեւան, 9 Սեպտեմբերի.— Հայաստանի Հ. Կ. Կ. Կ.ի Բիւրոն որոշել է 1939 թ.ի Մայիսին անց կացնել (թարգմանում ենք բառացի) Հայաստանի ժողովրդական դիւցազներգութեան նշանակալից յուշարձանի՝ «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակը։ Այդ ստեղծագործութեան մէջ բացառիկ ցայտունութեամբ եւ ոյժով արտայայտուած է հերոսութիւնն ու ազատասէր ոգին հայ ժողովրդի, նրա պայքարն օտար աշխարհակալների դէմ»։

Եթէ խորհրդային պաշտօնաթերթի հեռագրից բաց թողնենք քաղաքի եւ կուսակցական մարմնի անունները, մնացեալը, այսինքն բուն բովանդակութիւնն ամէն ոք կը վերագրէր միայն հայ տարագիր կազմակերպութիւններին— Համազգայինին, Գրողների Միութեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան, թերեւս նաեւ Բարեգործականին եւ ուրիշներին։ Ո՞վ կը կասկածէր, որ Սասնոյ քաջին վերյիշելու հայրենասիրական նախաձեռնութիւնը չի ծնած Գահիրէում, Փարիզում կամ Բէյրութում։ Բայց ահա անակնկալ տեղն ու հեղինակը Երեւանն է ու բոլշեւիկեան Կեդր. Կոմիտէն։ Թող դարերն մտահոգութիւններ չպաշարեն մեզ, եւ չկարծենք, թէ չարաբաստիկ «ազգայնականութիւն»ը կրկին գլուխ է բարձրացրել Հայաստանում, «Դաշնակներ» են սպրդել կուսակցական բարձր մարմնի մէջ եւ մենք շուտով լսելու ենք նոր «ինքնասպանութիւններ»ի լուրեր։ Ոչ. Հայ բոլշեւիկները առեւալ դէպքում ոչ միայն չեն շեղել Լենին-Ստալինեան ղեկավար ուղեգծից, այլ ընդհակառակն, Դաւիթին գնահատելով ուզում են ապացուցանել իրենց հաւատարմութեան ուղեգիծը։

«Ընկերվարական մշակոյթի չպարգացած տարրեր կան բոլոր ազգային մշակոյթների մէջ, որովհետեւ ամէն տեղ կան չահագործուող դասակարգեր, որոնց կեանքի պայմաններն անխուսափելիօրէն ծնունդ են տալիս ընկերվարական մտածողութեան։ Ազգային մշակոյթներից մենք վերցնում ենք միայն չահագործուող դասակարգերի մտածողութեան արտայայտութիւնները»։

Այսպէս է պատգամում Լենին։ Նրա ուղղափառ հետեւորդները մինչեւ վերջերս անտարբեր էին դէպի իրենց ազգի անտիպ գրականութիւնն ու պատմութիւնը, համարելով նրանց նախկին իշխող դասակարգերի սեփականութիւն։ Այսպիսով նախկին սեւ բունդների հոգեկան ստեղծագործութինից մեծամասնականները խուսափում էին միայն ժողովրդական վիպասանութիւնները, երգերը, պարերն ու աշուղական բանաստեղծութիւնը։

Այս տեսակէտին բացառիկ նմուշ սեւ թեւամբ կառչած էր ականաւոր լենինագէտ Պոկրովսկին, որ չնորհիւ համայնքին կրթութեան եւ արուեստների գործավարութեան մէջ ունեցած պատասխանատու դիրքին, աւելի քան տասը տարի ղեկավարեց դէր խաղաց անցեալի պատմութեան ու գրականութեան ցոյց տրուելիք վերաբերմունքի խնդրում, մինչեւ որ մահը վերջ տուեց հին բոլշեւիկ ուսուցչապետի ձախաւեր գործունէութեան։

Այժմ ամէնքը հայհոյում են Պոկրովսկուն, եւ նա պաշտօնապէս դասուած է վնասարարների շարքը։ Ռուս մեծ հանճարները կրկին կրկին յարգանքի պատուանդանների վրայ բարձրացին, թէեւ Պուշկին, Նեկրասով, Լերմոնտով, Տոլստոյ եւ ուրիշներ ազնուականութեան ներկայացուցիչներ են եւ չի կարելի ասել, թէ իրենց պատկանած դասակարգի արտայայտիչներ չեն։

Դժբախտութիւնը նրանումն է, որ Հայաստանում, հնորհիւ բացառիկ պայմանների, պոկրովսկիականութիւնը դեռ իշխում է անխախտ։ Հայ ամբողջ պատմագրութիւնն ու գրականութիւնը նուիրուած են ցեղի ազատութեան պայքարին ու անհուն տառապանքի վերյիշումին։ Չկայ մէկ հատ պատմագիտական կամ գեղարուեստական գրուածք, որ չլինէր նախ եւ առաջ ազգային։ Իսկ Մոսկուան կատաղօրէն հալածում է Հայաստանում այն ամէնը, ինչ կրում է իր մէջ մեր նուիրական տենչերի մի փոքրիկ բոցը։ Բայց դէպի հիւսիս ամէն ինչ փոխւում է ասաիճանաբար։ Թիֆլիզում արդէն իշխում Ճաւճաւաձէն, Վրաց ազգային բանաստեղծը, այնքան նման Գամառ-Քաթիպային, որքան Արաքսի ափին քաշուած շրջագիծը կարող է նման լինել Կուրի ափին քաշուածին, հրապարակօրէն սիրուած է ու փառաբանուած. իսկ աւելի վերը Մոսկուայում չկայ նախկին ցարական Ռուսաստանի գրականութինից մէկ հատիկ անուն, որ բանադրանքի տակ լինի։ Երեւանում շարունակում են անգիտանալ մանուանդ ամենամօտիկ անցեալի ազգային հոգեկան հարստութիւնը։ Գիւղերին են ընկնում առածներ ու առակներ, երգեր ու հեքեաթներ հաւաքելու, աշուղների համագումար են սարքում եւ այլ միմոսութիւններ, տաղանդաւոր գրողների սպանելուց յետոյ իրենց թէ «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական» հայ մշակոյթ թխելու համար, որի մէջ առայժմ աշուղ Գրիգորի «Ջան Ստալին»ից բացի ուրիշ բան չի երեւում։

Հայկական վերջին յիշատակելի յոբելեանները— Աստուածաշունչի հազարհինգհարիւր, Րաֆֆիի ծննդեան հարիւր, եւ կոտորածների քսանամեակները Երեւանին նոյնքան հետաքրքրեցին որքան աւստրալական Սիդնի քաղաքին։ Ինչո՞ւ, որովհետեւ Աստուածաշունչը վասակների համար թարգմանուեց եւ ոչ թէ քրիստոնէական բարձր քաղաքրթութեան մասնակից հայ գիւղացիների, Րաֆֆին Թիֆլիզի հաստափոր աղաների ու աէբրաէրների «հերոսութիւնն ու ազատասէր ոգին արթնացրեց» եւ Թուրքերը միայն հայ վաչխառուներին կոտորեցին։ Օ՜հ, գիտենք, գիտենք, որ Հայաստանում Կոմկուսի քարտուղարից մինչեւ Արագածի հովիւները՝ չկայ մէկը իր հոգու խորքում այդպէս մտածող, բայց այդպէս է արտաքին պատկերը։ Հոսում են տարիները եւ սթալինեան խարազանի տակ մնում են զսպուած հայ տենչն ու խռովքը։ Չի՞ թուլացնում ու դալկացնում նրանց ժամանակը, մեր ամենաոխերիմ թշնամին։

Թողնենք դառն խորհրդածութիւններն ու դառնանք ուրախալի երեւոյթին, «Սասունցի Դաւիթ»ի յոբելեանին։

Անցեալ տարուայ վերջին ամենամեծ եւ համատարած հանդիսաւորութեամբ տօնուեց Վրաց հանճարեղ բանաստեղծ Շօթա Ռուսթավելիի եօթն հարիւր յիսունամեակը։ «Ընձենաւոր»ը թարգմանուեց մօտ քսան լեզուներով, հրատարակուեց միլիոնաւոր օրինակներով։ Ռուսերէն թարգմանութիւնը կար արդէն, կատարուած մեծ բանաստեղծ Բալմոնտի կողմից եւ շքեղօրէն տպագրուած Փարիզում։ Բայց յոբելեանի առթիւ չորս տարբեր թարգմանութիւններ եւս լոյս տեսան։ Խորհրդային Միութեան բոլոր վայրերի հազարաւոր հաւաքոյթներում ներբողուեց Ռուսթավելին։

Այս տարի տօնուեց ռուսական ժողովրդական վէպի «Իգորի գնդի պատմութեան» եօթն հարիւր յիսունամեակը, նոյնպէս մեծ հանդիսաւորութեամբ եւ ծաւալով։

Հերթը Հայերինն է, Երեւի Մոսկուայից հրամայեցին մի բան մէջտեղ բերել։ Եւ ահա «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակը։ Բայց ինչպէս սուտւեց որ այս տարի լրանում է դիւցազներգութեան տասը դարը. այստեղ երեւում է արդէն պարզապէս հրաման կամ պարտականութիւն կատարելու Հ. Հ. Կ. Կ. Կ.ի ենթակայական վիճակը։ Բայց ի՞նչ հոգ. բըծախնդիր չլինենք ու հարցին մօտենանք ազգային շահի տեսակէտից։

Առաջին անգամ քսան տարուան մէջ հայկական բոլոր հոսանքները միմեանց հանդիպում են Հ. Հ. Կ. Կ. Կ.ի որոշման վրայ։ Ո՞ր հայ մարդը, ինչ քաղաքական դաւանանքի էլ պատկանի, չի ցանկանայ գնահատանքի տուրքը տալ ցեղային հանճարի ամենասպնիւ ու վեհ ստեղծագործութիւններից մէկին, «Սասունցի Դաւիթ»ին։ Մինչեւ «Ընձենաւոր»ը անհատների յղացումներին (ռուսական դիւցազներգութեան հեղինակը անյայտ է), «Սասունցի Դաւիթ»ը զուտ ժողովրդական, տարիների, եթէ ոչ դարերի ընթացքում բազմութիւնների յղկած ու վերայղկած մի աննման գոհար է, որին երկնել է Հայաստանի փոթորկահար լեռնաշխարհը։

Հակառակ մեր կամքի այսօր մենք ունինք երկու հայրենիք։ Մէկը՝ հաբազատը՝ Արարատեան երկիրը, միւսը՝ անհարազատը՝ նրանից դուրս ողջ աշխարհը։ Վստահօրէն այնտեղ, ուր մեր ծերունի հողը դրկախառնած է այնքան Դաւիթների դերեզմաններ, շքեղօրէն կը տօնեն նրանց նախահօր՝ հերոսական Սասնոյ դաւակի յոբելեանը. դէթ այդպէս պիտի ցանկանայ իշխանութիւնը, հարեւաններից յետ չմնալու համար եւ անկասկած Հայաստանի ժողովուրդը։ Իսկ մենք, այս անհարազատ ու անեզր հայրենիքում ապրողներս, պիտի օգտուենք այս լուսաւոր առիթից ու մայիսեան մի քանի ժամերն ապրինք համամիտու համազգացում մեր այնտեղի եղբայրների ու քոյրերի հետ։ Եթէ իրօք պատախօսութիւններ չեն մեր Հայրենասիրական ոգեկոչումներն ու հաչանքները, պիտի ամէնքս ճիգ թափենք «Սասունցի Դաւիթ»ին մի նոր յաղթանակ ապահովել— մոռանալ բոլոր սահմանների, ծովերի ու ցամաքների անհամար բաժանումները ու վերապրել նրա յիշատակը իբրեւ մէկ ազգ, իբրեւ մէկ մարդ։

Եւ ոչ մի վայրում, ուր հինգ հայ կարող են քով քովի գալ, թող մայիսեան տօնը չանցնի առանց խանդավառ հաւաքոյթի ու հոգեկան բացավառումի։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ, ԵՒՐՈՊԱ

Գերմանիա պիտի իշխէ Սեւ ծովէն մինչեւ Մանշ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Եթէ Հարաւի սլաւական ամբողջը նուազ ենթակայ է սպառնալիքի եւ աւելի ամուր կը թուի քան հիւսիսի ամբողջը,— որովհետեւ նուազ պաշարուած է եւ աւելի լաւ պաշտպանուած,— ճամբան բաց է սակայն գերմանական վայրէջքին համար մաճարական ճակատին վրայ։

Հողագործական տագնապը սարսեց այն,— կրկնակ է այդ տագնապը։ Հողազուրկ մէկ միլիոն գիւղացիները կը պահանջեն որ հողի բաշխում կատարուի, երկու միլիոն փոքր հողագործներ, պարտքի տակ, մեծապէս սպառնալից հողային արտադրութեանց գիներու նուազումէն։ Այս երեք միլիոն բնակչութիւնը,— ամբողջական բնակչութեան մէկ երրորդը— դիւրին որս մը կը կազմէ կուսակցութեան մը համար, որ, ինչպէս ազգային-ընկերվարութիւնը, իր ծրագրին գլուխը արձանագրած է եւ մասամբ իրագործած է գերման գիւղատնտեսութեան բարգաւաճումը, ապահովելով գիւղացիական ձեռնարկներու պաշտպանութիւնը։ Հիթլերական հակասեմական շարժումը, որ արդէն, Հունգարիոյ մէջ, իր կազմակերպութիւնն ունի, գործազուրկ երիտասարդ մտաւորականութեան, ինչպէս նաեւ եւրոպական տագնապին հետեւանքով աղքատացած միջին դասակարգին մօտ կը գտնէ գետին մը այնքան նպաստաւոր, որքան հպարտ եղան Մաճարները՝ Հրեաներուն ձգելով ճարտարարուեստական եւ առեւտրական ձեռնարկներու մենաշնորհը։

Բարոյական ազդեցութիւնը կը նըպաստաւորուի տնտեսական ազդեցութեամբ։ Նկատելով որ Հունգարական արտածումները, երկուերրորդով, կը բաղկանան սննդեղէնէ, երկիրը դարձած է Աւստրօ-գերմանիոյ կրպակը։ Մաճար շուկային վրայ իր գերակայութիւնը ջախջախիչ համեմատութեան կը հասնի,— 1937ին, արտածումներուն 41 առ հարիւրը եւ ներածումներուն 44 առ հարիւրը կը դրկուին Գերմանիա։ Հունգարական առեւտրական փոխանակութեանց մէջ գերմանականը 41 առ հարիւր համեմատութիւն մը կը կազմէ, իտալականը՝ 10, ռումանականը՝ 9, անգլիականը՝ 8 առ հարիւր։ Մաճար հողագործները Աւստրօ-գերմանիոյ կը ծախեն իրենց գինիի եւ եգիպտացորենի արտածումներուն 44 առ հարիւրը, բանջարեղէնին 47 առ հարիւրը, հաւեղէնին 49 առ հարիւրը, ալիւրին 60 առ հարիւրը, պտուղին 69 առ հարիւրը, ձիերուն 74 առ հարիւրը, խոզերուն 79 առ հարիւրը, հաւկիթին 83 առ հարիւրը։ Հունգարիա ի՞նչպէս կրնայ հրաժարիլ իր այս յաճախորդէն։

Հունգարիա թողուած է անոր կամքին։ Վաղը ան կրնայ, եթէ չըջուի քաղաքականութիւնը որուն կը հետեւին Չեխերը, Սերպերը, Անգլիան, Ֆրանսան հանդէպ Հունգարիոյ— այնքան աննախատեսելի եւ անհասկնալի որքան եղաւ քաղաքականութիւնը հանդէպ Աւստրիոյ— պարտադրել առեւտրական դաշինք մը, զինուորական գործակցութիւն մը, քաղաքական վարչաձեւ մը։ Հիմակուընէ, իբրեւ հետեւանք գերմանական հակակշիռին որ ի գործ կը դրուի սննդեղէնի արտածումներուն վրայ, եւ գերմանական գործակցութեան, որ ցոյց կը տրուի ճարտարարուեստին՝ մասնագէտ ու մեքենայ տալով, Հունգարիա, իրականին մէջ, մտած է Գերմանիոյ մաքսային միութեան մէջ։

Բայց այն օրը, երբ տնտեսական— եթէ ոչ քաղաքական— սահմանները երկարին, ուղղակի կամ անուղղակի, մինչեւ ռումանական հողերը, ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը այդ հաղորդակցութեան։ Եթէ կարող թագաւորը կրցաւ ազատել իր կեանքն ու թագաւորութիւնը, քաջութեամբ խորտակելով Երկաթեայ Պահապաններու դաւադրութիւնը, որ կապուած էր Պերլինի եւ վճարուած էր Պերլինի դրամով, այն օրը, երբ Հունգարիոյ վրայ գերմանական ցանկութիւնները իրագործուին, պիտի կրնա՞յ արգիլել որ Գերմանիա չկրկնէ փորձուած գործողութիւնը, եւ չօգտագործէ իր փորձառութիւնը Պիրէնեանէն անդին, կրակ չտայ, իր երկու ջահերով,— հակասեմականութիւն եւ հողային ընկերվարութիւն — քաղաքացիական պատերազմի մը, ռուսեւ-գերմանական պատերազմի մը, սպանիական ձեւով, եւ վերջապէս չփորձէ սկսի գաղութի վերածելու եւ գերութեան տակ առնելու իր հոյակապ գործը Ռումանիոյ եւ Ուքրանիոյ մէջ, ինչպէս ըրած էր 1918ին եւ սակայն տեւողութեան լքել՝ Արեւմուտքի պետութեանց յաղթանակով։

Ահաւասիկ այս է վաղուան սպառնալիքը։ Սարսափելի է,— 1940ին, Գերմանիա, տէր ու տիրական կանգնելով Կեդր. Եւրոպայի մէջ, միսի եւ ցորենի, հանքի եւ քարիւղի իր պարենաւորումը ապահովելէ վերջ, դէմը պիտի ուղղէ դէպի Արեւմուտք, մարդկային ու մեքենական այնպիսի ուժերով, որոնք իրեն յոյս կը ներշնչեն թէ պիտի կրնայ բոլորը աւելի թափել ծով, այսպէս իրականացնելով 1914ի ծրագիրը,— իշխել Սեւ ծովի ափերէն մինչեւ Մանշի եզերքը։

ԺԱՔ ՊԱՐՏՈՒ

ԶՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** Եգիպտոսի Ֆարուք թագաւորը բաղձանք յայտնած է օդանաւորդութիւն սորվիլ եւ օդանաւորդի արտօնագիր ստանալ։

** Դեկտեմբերին Փարիզի մէջ պիտի գումարուի Արդատպման Իրաւունքի միջազգային կոմիտէի ժողովը։ Ճափոնի պատուիրակը պիտի առաջարկէ, որ արեւելեան գիրքերը ազատօրէն թարգմանուին եւրոպական լեզուներու եւ փոխադարձաբար։

Ֆաշական խորհուրդին որոշումները ցեղային եւ հրէական հարցին մասին

Հռոմէն կը գրեն հոկտ. 7 թուականով.—

Այս գիշեր, ժամը 10էն մինչեւ 2.30 նիստ ունէր Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը, քննելու համար ցեղային հարցը։ Իրենց գլխաւոր գիծերուն մէջ ծանօթ են, այդ հարցին մասին, այն արամադրութիւնները, որոնք կը բխին երկրին վարչաձեւին քաղաքական հանգամանքէն։ Մանաւանդ որ կուսակցական յայտարարութիւններ ալ եղան, իսկ Սեպտեմբերին հրապարակուեցան առաջին հրամանները, գործադրելու համար հրէական հարցին մասին տրուած որոշումները,— վեց ամսուան ընթացքին երկրէն հեռացնել բոլոր օտարահպատակ Հրեաները, իտալական վարժարաններէն ու համալսարաններէն հեռացնել բոլոր հրեայ ուսանողները եւ ուսուցիչները։

Վերջին գիշերուան մէջ տրուած որոշումները աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն, ինչպէս կը տեսնուի հրապարակուած զեկոյցին մէջ.—

Ֆաշական կուսակցութեան Գերագոյն Խորհուրդը, իբրեւ հետեւանք կայսրութեան ստեղծումին, այժմէական եւ ստիպողական կը համարի ցեղային քաղաքականութեան մը անհրաժեշտութիւնը եւ ցեղային հարցերու քննութիւնը։ Կը յիշեցնէ թէ ֆաշականութիւնը տասնըվեց տարիէ ի վեր կը պայքարի եւ քաղաքական գործունէութիւն մը ցոյց կու տայ ձգտելով իտալական ցեղին որակի եւ քանակի բարելաւման, որ կրնար ծանրօրէն վտանգուիլ խառն ամուսնութիւններով կամ խառնակեցութեան պատճառներով, քաղաքական անհաշտելի հետեւանքներու ծնունդ տալով։ Հրէական հարցը կը կազմէ ընդհանուր համաշխարհային ցեղային հարցի մը այն երեսը, որ կը շահագրգռէ մասնաւորապէս մայր-հայրենիքը։

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը կ'որոշէ.—

1.— Արգիլել իտալացիներու եւ իտալուհիներու ամուսնութիւնը այլ ցեղերու հետ, որ կը պատկանի քամական, սեմական եւ այլ ոչ-արիական ցեղերու։

2.— Արգիլել պետական կամ հանրային հաստատութեանց պաշտօնեաներու— զինուորական թէ քաղաքային— ամուսնութիւնը օտարականներու հետ, ինչ ցեղի ալ պատկանին։

3.— Իտալացիները եւ իտալուհիները, ամուսնանալու համար օտարականներու հետ, եթէ նոյնիսկ արիական ցեղին պատկանին անոնք, պարտաւոր են նախապէս ստանալ Ներքին նախարարութեան արտօնութիւնը։

4.— Աւելի խիստ միջոցներ առնել հանդէպ անոնց, որոնք կը վիրաւորեն ցեղին պատիւը կայսրութեան մէջ։

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը կը յիշեցնէ թէ համաշխարհային սեմականութիւնը աշխատեցաւ, մանաւանդ քսանհինգ տարիէ ի վեր, հրապարակաւոր ազատ-որմնադիրներու կազմակերպութեան ջնջումէն վերջ, հրեայ հակաֆաշական շարժումը ամէն ասպարէզի մէջ, թէ արտասահմանեան սեմականութիւնը, կամ իտալական ...

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԼԵԱՆ

Հարցումը կրկնեց նախ հայերէն յետոյ թուրքերէն լեզուով. բայց անոնք իրենց գլուխները շարժեցին։

— Շատ լաւ, ըսաւ, շուտով պիտի գտնեմ։ Միսիոնարական սան մը կըրնայ երգել «Հայրենիքս», «Սուանի գետ»ը, կամ «Խեղճ կոյր ծօ» երգերը։ «Խեղճ կոյր ծօ»ն գիտէք, այնպէս չէ՞. գիրոցին մէջ երգա՞ծ էք զայն։ Այդպէս ըլլալը գիտէի։ Գիրաւի կուզամ որ այս մէկը չէք գիտեր։

Այն ատեն վստահ էի եւ հիմակ իսկ կը մտնեմ որ այդ երիկունը առաջին անգամ ըլլալով այդ աւերակ դղեակին պատերը արձագանգեցին «...Հինաւուրց քաղաքին մէջ այս գիշերտաք ժամանակ մը» երգին ձայները։

Երբեք երգին ձայնակցեցանք եւ քանի մը անգամ երգեցինք զայն, մինչ Հայերը մեզ կը դիտէին ակնապիշ։ Այն ատեն կախուած ծածկոցներուն ետեւ անբացատրելի շարժումներ տեղի ունեցան եւ վայրկեան մը վերջը կին մը դուրս նետուեցաւ— անտարակոյս կերպով Հայուհի մը, տակաւին գեղադէմ, բայց կեանքի թարմութիւնը քիչ մը անցուցած, եւ շատ հաւանաբար մեզով անհաւատարակչիո։

Առանց զոյգը նկատողութեան առնելու մեր ներկայութիւնը, սկսաւ հըռետորական կերպով ճառել ու հեծկլտալ։ Ֆրէտ չխնդալու համար ինքզինքը հազիւ կը զսպէր։ Ֆրէտին ետեւը գտնուող տասնեակ մը մարդոց նշանակալի ազդարարութիւնները որպէսզի գիտցած բոլոր բաները դուրս չթափէ, ապարդիւն կ'անցնէին։

Ոչ Ուիլ եւ ոչ ես, որ հայերէն չէինք գիտեր, երկար ատեն սպասեցինք կընոջ վիշտին պատճառը հասկնալու համար։ Ըստ երեւոյթին երկու երեք վարագոյրներու ետեւէն մեզի հասնող ուրիշ կնոջական ձայն մը առինք, որ արդ. կերպով մեզի կը մօտենար. ծեծկուելու ձայներ կային։ Ցետոյ սա բառերն իմացանք.

— Ով որ էք հաճեցէք անգամ մըն ալ նուագել այդ եղանակը։ Զիս կը լսէ՞ք, կը հասկնա՞ք։

— Պօսթընի չէշտ է, յարեց Ուիլ։

— Կեանքդ գրաւի կը դնեմ որ կը հասկնամ, աղաղակեց Ֆրէտ, եւ ըսկսաւ քանի մը անգամ նուագել։

Ձայնին անբռնազբօսութիւնը զոհացուցիչ համարեց կարծէք։ Կառուտուքը նորէն սկսաւ եւ վայրկեան մը յետոյ կոշտ վարագոյրներուն ետեւէն ինքզինքը դուրս նետեց կին մը, որուն կառչած ուրիշ երկու կիներ, կը ջանային զինքը ներս քաշել։ Անիկա կեցաւ, իր թուխ վարսերը ուսերէն վար կը կախուէին եւ զգեստները խառնափնթոր վիճակ մը ունէին։ Կիները մէկ քանի անգամ ուզեցին վարագոյրէն ներս քաշել զինքը, թէեւ առանց ուեւէ յաջողութեան, բայց ան իր կեցած տեղը հաստատ կը մնար։ Ցայտնի էր որ բէնիսն ու թիավարութիւնը աւելի օգնած էին անոր դնդերներու զօրացումին, քան թէ տունի մըշտատեւ չարքաշ կեանքը՝ որ Հայուհիներունն է։

— Դուք ո՞վ էք, հարցուց ան, եւ Ուիլ խնդաց հրճուալից։

— Կարծեմ օրիորդ Վանտէրմանն էք դուք, ըսաւ Ֆրէտ, ամերիկեան արտասովոր չէշտով մը։

— Այո, ես օրիորդ Վանտէրմէնն եմ։ Դո՞ւք ով էք, խնդրեմ։

Ծուղակին վրայ դրուած խոշոր քարին վրայ նստայ եւ զինքը դիտեցի ու տեսայ որ այդ աղօտ լոյսին մէջ անգամ այդ երիտասարդ կինը գեղեցկութեան մարմնացումն էր ինչպէս նաեւ առողջութեան եւ ուժի մարմնացումը։

— Թոյլ տուէք ինքզինքս ներկայացնեմ.— Օքս-Ֆրէտ Օքս։

— Բացատրեցէք խնդրեմ, յարեց աղջիկը, հայեացքը երեքիս ուղղելով։

— Մենք երեքս Ամերիկացի զբօսաշրջիկներ ենք եւ մեծ արշաւանքի մը կ'երթանք։ (Ֆրէտ յատուկ մեզ Ամերիկացի ներկայացուց, որովհետեւ Հայերը այս խօսակցութեան ներկայ կը գտնուէին)։ Լսելով որ ճամբան կորսուած էք, եկանք ձեզ փնտռելու եւ Տարսոն առաջնորդելու։ Համաձա՞յն էք։

Կիները տակաւին անոր կը կառչէին, կարծէք բոլոր իրենց ապագան կախում ունենար զայն բանտարկուած պահելէն. թէեւ առանց անոր վնասելու։

Օրիորդը անոնց վրայ սրտառուչ ակնարկ մը ուղղեց. յետոյ մարդոց նայեցաւ, որոնք զինքը ազատ ձգելու ուեւէ տրամադրութիւն չէին ցուցներ։

— Շփոթեցնող բան մը կայ զոր չեմ կրնար ըմբռնել։ Կրնա՞ք միջոց մը գտնել որպէսզի քանի մը վայրկեան առանձին խօսակցէինք։

— Անշուշտ։

Ֆրէտ դէպի պատը մեր մօտ ցատկեց, բայց մեզմէ ոչ մէկը դեռ առանձնակ չքաշեց։ Մենք մեզ բարեկամ մարդոց մէջ չկարծելու իրաւունք չունէինք։

— Երեսուն վայրկեան դադար, յայտարարեց ան։ Ան որ այժմէն սկսեալ մէկ վայրկեան աւելի կը մնայ այս սենեակին մէջ եւ կամ առանց իմ արտօնութեանս կրկին սենեակ կը մտնէ, ինծի բարեկամ չըլլար, ու պիտի հասկնայ թէ ինծի բարեկամ չըլլալը ի՛նչ կը նշանակէ։

Այս թէթեւ սպառնալիքը նախ կրկնեց հայերէն, յետոյ թուրքերէն լեզուով, որովհետեւ անիկա այս լեզուն աւելի լաւ գիտէ։ Զկայ հայ մը որ պարտաւորուած չըլլայ թուրքերէն սորվիլ, պաշտօնական գործողութիւններու բերումով եւ անդիտակցաբար հնազանդեցան իրենց ստացած աւհրտանքին։ Խարհակալ ազգին լեզուն ունենալ կորզուած ազատութեան հաճոյքէ զուրկ. նոր սկսած էին վայելել եւ թէեւ դեռ նոր սկսած էին վայելել թըրքական իշխանութեան ազդեցութիւններէն բոլորովին ձերբազատուած չէին։

— Եւ մեզ երախտապարտ ըրէք որ կինը մեզ հետ առանձին թողելով, շարունակեց Ֆրէտ։ Ըսէք որ կիները թող տան զինքը։

Մէկը կիներուն բան մը ըսաւ։ Ուրիշ հայ մը բոլորտիքը նայեցաւ համբերելու համար որ կնալու եւ փոխադարձ ըլլալու, բայց փախչելու ուեւէ միջոց չունէինք։ Ուրիշներ ծուղակին խոշոր քարը վերցնելով միւս փոքր քարերը մէկ կողմ, իրարու վրայ շարեցին եւ քարէ անդուղներէն վար իջան մեզ առանձին թողլով. թէեւ շարժող ծածկոցներէն յայտնի կ'ըլլար որ կիները շատ հեռուն չէին գացած։ Ամէնէն վերջը վար իջող մարդը օրիորդ Վանտէրմէնի յանձնեց ծխացող ջահը, խորհելով որ ինքնապաշտպանութեան համար կրնար պէտք ունենալ անոր։

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Տասնըմէկ հատոր

Արդի մարդու կեանքը ամբողջական [...] մըն է, արագ, հեւ ի հեւ, ան- [...] պայքար մը համատարած [...] մէջ, որ քաղաքակրթու- [...] կը կոչուի :

[...] բաւարարութեան, ինք- [...] ներհայեցողութեան [...], ժամանակ կայ,— չըսե- [...] համար չկայ :

Բայց այդ քիչին մէջ միայն հնա- [...] է գտնել բարձր վայելք ու գո- [...]ութիւն : Այս քիչն է տեւականն [...] արժէքաւորը : Այս քիչին ապրումը [...]ներն են միայն, որ ճիգ կ'ը- [...], քրտինք կը մնեն երկնելու, ըս- [...]ծագործելու, ցեղին ու հայրենի- [...] ոգեկան ուժերը ձեւաւորելու եւ [...]րժացնելու :

Այս մտածումները թելադրեց ինծ [...] հատորը, որ ահա նոր [...] «Արդի հայ գրականու- [...]» (ժողովածու) անունին տակ, [...] հրատարակուած Հայ [...]ներու Բարեկամներու կողմէ : [...] տասնեակ հայ գրողներ են, [...] գրողներ, արտասահմանի [...] հոգածու ձեռք մը քով քովի [...] եւ մէկ հատորի մէջ ամփո- [...] :

[...] մը գրասէրներ Փարիզի մէջ 1929էն ի վեր մօտ տասը տարուան մէջ [...] հատոր լոյս աշխարհ են ընծա- [...], եւ ասիկա 11րդ հատորն է ահա : [...] Նախատակ Գրագէտներու Բարեկամներու խումբն է, որ այսօր- [...] վերամկրտուած է Հայ Գրա- [...] Բարեկամներու անունով, [...] ձգելով տասը հատորներու [...] մը եւ նոր շրջանը բանալով [11]րդ այս հատորով :

[...] ու մունջ, առանց մեծ յաւակ- [...]թեանց ու խրախուսումի, առանց [...] ծրագիրներու եւ շողշողուն առաջադրութիւններու՝ ահա քանի մը մարդիկ — հայ մշակութային արժէքներով ու մասնաւորապէս հայ գրականութեամբ խանդավառ—տարին հատոր մը կը պարգեւեն մեզ, այս օտար ափերուն վրայ :

Արդիւնաւէտ շրջան մըն է որ կը փակուի արդէն եւ կը սկսի երկրորդ շրջանը, նախատակ գրողներէն ետք արդի գրողներու — արտասահմանեան ու Հայաստանեան — շրջանը :

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներու ծրագիր - կանոնագի՞րը կ'ուզէք: Ի՞նչ պէտք կայ ատոր : Ահա գործը՝ 11 հատոր հրապարակի վրայ : Ասիկա աւելի պերճախօս չէ՞ քան ո եւ է ծրագիր :

Եւ գեղեցիկ դպրութեան անդաստանին մէջ, այս հատորէն ներս, քով քովի կը բազմին տարբեր ճաշակի, տարբեր համոզումներու, տարբեր խաւերու մարդիկ, որոնք սակայն իրարու կապուած են նուիրական աւանդի մը՝ հայ գրականութեան եւ նուիրական արժէքի մը՝ հայ Մեծասքանչի նուրբ ու հզօր թելերով :

Կուսակցական տարբերութի՞ւն, դաւանանքի ու կրօնի խտի՞ր : Կեանքը կրնայ զատել գրողները, իրարմէ հեռու նետել զանոնք, բայց գեղարուեստական գրականութիւնը այդպիսի զարտուղութիւն չարտօներ :

Վաղը նոր հատորի մը մէջ Հայ Գրագէտներու Բարեկամները պիտի տան, իբր ապացոյց այս առողջ ըմբռնումին, 12րդ հատոր մը, որ ամփոփէ արտասահմանի այն գրողները, որոնք դուրս մնացած են 11րդ հատորէն, յետագային ալ տալու համար, առանձին հատորով, Հայաստանի արդի գրողները :

Գիրքը գանձ է, հարստութիւն է, արժէք է ազգային կեանքի համար : Գիրքը վայելք է, երջանկութիւն է, ներշնչման ու ինքնամփոփման աղբիւր է անհատին համար :

Կարդացէք հայ գիրքը, դառնալու համար իրական Հայեր ու իրական մարդեր :

ԱՍԱՏՈՒՐ

[...] այլ արտասահման փախած [...]ութիւնը ամբողջովին թշնամա- [...] դիրք բռնած էր հանդէպ ֆաշա- [...]ականութեան, ճգնաժամային պահերու [...], օրինակի համար 1924 — 1925ին [եւ] Եթովպիոյ պատերազմին ժամա- [նա]կ : Օտար տարրերու ներգաղթը, որ [...] չափերու հասաւ 1933էն վերջ, [...] դարձաւ որ իտալահպատակ [...]ներու հոգեկան վիճակը աւելի [...] թունաւորուի երկրին քաղաքա- [...] վարչաձեւին մասին, զոր ընդու- [...] էին ոչ անշուշտ անկեղծօրէն [...], անոր համար որ ֆաշականութիւնը հակոտնեայ դիրքի մէջ կը գտ- [...] հանդէպ Իսրայէլի միջազգայնականութեան, քաղաքականութեան եւ [...] : Հակաֆաշական ա- [...] ուժ կախում ունի կամ կը ծագի [...] տարրերէ : Համաշխարհա- [...] սեմականութիւնը կը գտնուի, [...] մէջ, Պարսելոնայի բոլշե- [...]ներուն կողքին :

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը կը [յայ]տարարէ թէ այն օրէնքը, որ կ'ար- [գիլ]է օտարահպատակ Հրեաներուն [...] իտալական սահմաններէն ներս, [...] կրնար այլեւս ուշանալ, թէ ան- [...] է վտարել անբաղձալիները, [ինչ]պէս ըսել նորոյթ դարձած է հիմա [եւ] ինչպէս կը գործադրուի ժողովր- [դ]ավար մեծ պետութեանց կողմէ :

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը կը յայտարարէ նաեւ, անհատական վիճելի պարագաներու մասին, որոնք քննութեան պիտի առնուին Ներքին նախարարութեան յատուկ յանձնաժողովին կողմէ, թէ վտարման ենթակայ չեն այն օտարահպատակ Հրեաները, որոնք

Ա.— 65 տարեկանէն վեր են :

Բ.— Ամուսնացած են Իտալացիի մը հետ նախքան ներկայ հոկտեմբեր ամիսը :

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը, որոշելու համար մէկու մը սեմական ծագումը, կ'ընդունի թէ 1.— Հրէական ցեղին կը պատկանի ով որ ծնած է հրեայ ընտանիքէ :

2.— Հրէական ցեղին կը պատկանի ան որ ծնած է հրեայ հօրմէ եւ օտարացեղ մօրմէ :

3.— Հրէական ցեղին կը պատկանի ան որ, խառն ամուսնութենէ ծնած ըլլալով, կ'ընդունի հրէական կրօնքը :

4.— Հրէական ցեղին չի պատկանիր ան որ խառն ամուսնութենէ ծնած ըլլալով հանդերձ՝ ներկայ հոկտեմբեր ամիսէն առաջ ընդունած է հրէական կրօնքէն տարբեր կրօնք մը :

Որ եւ է անջատումի կամ խտրութեան ենթակայ չեն, ի բաց առեալ ամէն կարգի եւ աստիճանի դպրոցներու մէջ անոնց տրուած կրթութիւնը, իտալահպատակ այն բոլոր Հրեաները, որոնք, — եթէ պատճառ մը չունին այդ իրաւունքէն զրկուելու,— կը պատկանին ·

1.— Ընտանիքներու, որոնք մեռել ունին Իտալիոյ ներկայ դարու չորս պատերազմներուն մէջ,— Լիպիական պատերազմ, ընդհ. պատերազմ. Եթովպական պատերազմ, սպանիական պատերազմ :

2.— Ընտանիքներու, որոնք կամաւոր ունին յիշեալ չորս պատերազմներուն մէջ :

3.— Ընտանիքներու, որոնք զինուոր ունին յիշեալ չորս պատերազմներուն մէջ եւ պատերազմական խաչի չքանշան ստացած են :

4.— Ընտանիքներու, որոնք մեռել ունեցած են ֆաշական կռիւներու մէջ :

5.— Ընտանիքներու, որոնք անդամահատ կամ վիրաւոր ունեցած են ֆաշական կռիւներու մէջ :

6.— Ընտանիքներու, որոնք ֆաշիստ անդամներ ունին, կուսակցութեան մէջ մտած 1919ին, 1920ին, 1921ին եւ 1922ին, կամ 1924 տարւոյն երկրորդ կիսամեակին, ինչպէս նաեւ ընտանիքներու, որոնք լեգէոնական ունեցած են Ֆիումէի պայքարին մէջ :

7.— Ընտանիքներու, որոնք բացառիկ արժանիքներու տէր են, հաստատուած՝ յատուկ յանձնաժողովին կողմէ :

Իտալահպատակ այն Հրեաները, որոնք չեն պատկանիր վերը յիշուած դասակարգերուն, մինչեւ որ մշակուի նոր օրէնք մը իտալական քաղաքացիութիւն ստանալու մասին, չեն կրնար ·

1.— Անդամ արձանագրուիլ ֆաշական ազգային կուսակցութեան :

2.— Տէր կամ վարիչ դառնալ որ եւ է ձեռնարկի, որ կ'աշխատցնէ աւելի քան 100 հոգի :

3.— Տէր դառնալ աւելի քան յիսուն հեկտար հողի :

4.— Զինուորագրուիլ խաղաղութեան կամ պատերազմի ժամանակ :

Ցեղագային որոշումներ պիտի արուին այն արհեստներուն եւ զբաղումներուն մասին, որոնք պիտի արտօնուին կամ պիտի չարտօնուին Հրեաներուն :

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը այսպէս հանդերձ կ'ընդունի.

1.— Հանրային պաշտօններէ հեռացուած Հրեաներու ռոճիկի իրաւունքը :

2.— Ոչինչ թոյլատրել որ փոփոխութիւն մտցուի կրօն. ազատ պաշտամունք կատարելու, եւ հրէական համայնքներու ներկայ օրէնքներու համապատասխան գործունէութեան մէջ :

3.— Արգիլել ամէն ճնշում որ ի գործ կը դրուի Հրեաներու վրայ, որպէսզի հրաժարին իրենց իրաւունքներէն :

4.— Արտօնել, որ նախակրթարաններէ զատ, ունենան հրէական միջնակարգ վարժարաններ :

ՖաշականԳերագոյն խորհուրդը անկարելի չի գտներ, դէպի Պաղեստին հրէական գաղթին ընթացքը շեղելու նպատակով, որ արտօնուի եւրոպացի Հրեաներու հաստատումը, մասնաւոր հսկողութեան տակ, Եթովպիոյ զանազան շրջաններուն մէջ : Սակայն այս արտօնութիւնը կրնայ փոփոխութիւն կրել կամ ջնջուիլ համաձայն այն դիրքին, զոր ցոյց պիտի տայ սեմականութիւնը հանդէպ ֆաշական Իտալիոյ :

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը գոհունակութեամբ կ'արձանագրէ որ կրթական նախարարը մասնաւոր ամպիոններ հաստատած է Իտալիոյ գլխաւոր համալսարաններուն մէջ, ուսումնասիրելու համար ցեղային հարցը :

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը, տեղեկանալով որ ցեղային հարցը բացառիկ հետաքրքրութիւն արթնցուցած է իտալացի ժողովուրդին մէջ, կը յայտարարէ ֆաշիստներուն թէ այս հարցին մասին կուսակցութեան հրահանգները պարտադիր են բոլորին անխտիր :

Բախտակիցները

—.—

Հայրենաշինութեան խանդավառ տարիներուն հանդիպեցանք առաջին անգամ մենք իրարու, Սորպոնի դրասեղաններուն առջեւ, չեխ դասընկերուհիներ եւ դասընկերներ :

Քերականութեան, բառաքննութեան դասերէն անդին, արեւի ջերմ շողերով կը վառէին մեր հոգիները, մեր նորածագ հայրենիքներուն համար : Դուք չէիք լսած Հայերու մասին, իսկ մենք չէինք ճանչնար Չեխերը :

Ինչ փոյթ սակայն : Երկու նորաստեղծ երկիրներու զաւակներ էինք ու ճակատագրի նոյնութիւնը մեզ ըմբռնապէս իրարու կը մօտեցնէր : Դուք ճանչցուցիք մեզ ձեր հայրենիքը, անոր մշակոյթը, ըսիք թէ Փրական ունի ամէնէն հին համալսարանը եւ նուիրեցիք ինծի անծանօթ լեզուով գրուած ձեր գիրքը զոր միշտ կը պահեմ : Իսկ մենք խօսեցանք ձեզի մեր անպատմելի ջարդերուն մասին, մեր հեռաւոր, նորազատ հայրենիքի մասին, անոր հին մշակոյթին, Արարատին, ոսկեթեւ երազներուն…

Մենք հասկցանք իրար :

Բայց ինչպէս համընթաց կը քալեն փոքր ազգերու ճակատագիրները :

Ան որ չէ տեսեր հայրենիքի մը կորուստը, չըմբռներ խորութիւնը այն ողբերգութեան որ հոգին կ'ապրի : Անոր համար պատմական եւ աշխարհագրական երեւոյթ մըն է միայն փոփոխութիւնը : «Այսինչ թուականին երկրին այս մասը անցաւ միւսին» : Այսքան :

Անգամ մը եւս մենք կը հասկնանք ձեզ :

Գիտէք թէ մեր հայրենիքն ալ դեռ վերջերս նորէն կորսնցուցին : Ու հոն, երկրին մէջ, զաւակներուն ճիչը կորովին մէջ խեղդեցին, իսկ դուրսի բողոքը անարձագանգ կորսուեցաւ անդունդին խորը : Փոքր է հիմա մեր երկիրը, ու մենք նետուած ու փրուած ենք աշխարհի չորս ծագերուն մէջ : Մեր չարչարուած հոգիներն ալ կ'երազեն այն մոգական դաւազանը որ պիտի անդամալուծէ օր մը պղնձեայ բազուկներն ու կապարէ հոգիները :

Պատերազմի չփորին տեղ պիտի լսուի ազատութեան օրհներգ մը : Եւ այն ատեն միայն պիտի կրնայ բարգաւաճիլ սեփական մշակոյթը հոգիներու եղեռնական անդորրութեան մէջ, այն ատեն միայն փոքր ազգերն ալ պիտի կրնան կառուցանել ճշմարիտ աստուածներու անխորտակելի տաճարները :

Մ. ՄԱՆՆԻԿ

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ…

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄԱՆՐԱԿՈՒՏ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Ը.

ՎԵՐՋԻՆ ՆԱՄԱԿԸ

Ասոնք յուսատու յայտարարութիւններ էին եւ չեմ վարանիր ըսելու, թէ իր հետ անձնական շփում հաստատելէ ետք կը հաւատամ իր խօսքերուն երբ ան ո եւ է բան կ'ըսէ ու կը յայտարարէ :

Բայց իմ մտքիս մէջ տեղ բռնող գլխաւոր մտածումը այն էր, թէ իր նամակը կարդալէ ետքն ալ տարբերութիւնը երկու կողմերու միջեւ այնքան փոքր էր որ կարելի էր անպայման կարգադրել խաղաղ բանակցութեամբ :

Այս զգացումը այնքան ուժեղ էր իմ մտքիս մէջ, որ որոշեցի անգամ մըն ալ — վերջին անգամ — գրել իրեն, Հեր Հիթլերին : Ուստի գրեցի ·

« Ձեր նամակը կարդալէ ետքը այն վստահութիւնը ունիմ թէ դուք պիտի ստանաք ձեր ուզած էական կէտերը, առանց պատերազմի ու ձգձգումի : Պատրաստ եմ ինքս Պերլին գալ եւ բանակցիլ հողային փոխանցումի մասին ձեր, չեխոսլովաք կառավարութեան եւ Ֆրանսայի ու Իտալիոյ ներկայացուցիչներուն հետ, եթէ համաձայն էք : Համոզուած եմ որ կատարեալ համաձայնութեան մը կրնանք յանգիլ մէկ շաբթուան մէջ :

« Որքան ալ դուք կասկածիք Փրակայի կառավարութեան մտադրութեան վրայ, չէք կրնար կասկածիլ որ անգլիական ու ֆրանսական կառավարութիւնները իրենց կարելին գործ պիտի չդնեն իրագործելու, ամբողջապէս, արագ ու անթերի, տրուած խոստումները :

« Ես չեմ կրնար հաւատալ, որ դուք պատասխանատուութիւնը պիտի ըստանձնէք սկսելու պատերազմի մը, որ պիտի վերջ տայ քաղաքակրթութեան, խնդրոյ առարկայ հարցը քանի մը օրէն կարգադրուելուն համար» :

ՀԵՌԱԳԻՐ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻՆ

Միաժամանակ հետեւեալ անձնական հեռագիրը տուի սինեոր Մուսոլինիին ·

« Այսօր ես վերջին կոչ մը ուղղեցի Հեր Հիթլերին, որ ետ կենայ բռնի ուժէն լուծելու Զուտէթեան հարցը, որ վստահ եմ թէ կրնայ կարգադրուիլ բանակցութեամբ եւ այնպիսի եղանակով, որ Գերմանիա ստանայ իր ուզած էական հողամասերն ու բնակչութիւնը :

« Ես պատրաստակամութիւն յայտնեցի երթալ անմիջապէս Պերլին բանակցելու չեխ ու գերման ներկայացուցիչներու, եւ եթէ գերման վարչապետը հաւանի, նաեւ ֆրանսական ու իտալական ներկայացուցիչներու հետ :

« Ես կը յուսամ թէ դուք պիտի տեղեկացնէք Հեր Հիթլերին թէ դուք համաձայն էք ատոր եւ պիտի ազդէք անոր վրայ, որ ընդունի իմ առաջարկս, որով պատերազմի մղձաւանջէն պիտի փրկուին մեր բոլոր ժողովուրդները :

«Ես արդէն երաշխաւորութիւն տըւած եմ, թէ չեխական խոստումները պիտի իրագործուին, եւ ամբողջական համաձայնութիւն մը կայացնել կարելի պիտի ըլլայ մէկ շաբաթէն » :

Ի պատասխան իմ հեռագրիս, ինծ տեղեկացուեցաւ թէ Պերլինի իտալական դեսպանը հրահանգ ստացած է անմիջապէս տեսնելու արտաքին նախարար Հեր Ֆոն Ռիպպէնթրոփը եւ ըսելու անոր, թէ թէեւ Իտալիա պիտի կատարէ իր խոստումը կանգնելու Գերմանիոյ կողքին, բայց Նորին Վեհափառութեան կառավարութեան ըրած դիմումին կարեւորութիւնը նկատի առնելով Մուսոլինի կը բաղձայ որ Հեր Հիթլեր յետաձգէ զօրաշարժի դիմելու իր որոշումը առնուազն 24 ժամով — գերման վարչապետը ըսած էր սըր Հորաս Ուիլսընին, թէ այսօր ժամը 2ին զօրաշարժ պիտի յայտարարէ — որպէսզի Սինեոր Մուսոլինի ժամանակ ունենայ քննելու կացութիւնը եւ ջանայ խաղաղ ելք մը գտնելու (ծափեր) :

Ի պատասխան, Հեր Հիթլեր համաձայնեցաւ զօրաշարժը յետաձգել 24 ժամով :

Երեսփոխանները ինչ կարծիքներ ալ ունեցած ըլլան անցեալին Մուսոլինիի մասին, ես կը հաւատամ որ ամէն ոք պիտի գնահատէ իր քայլը՝ գործելու մեզ հետ Եւրոպայի խաղաղութեան համար (ծափեր) :

Այստեղ վարչապետ Չէմպըրլէն վերջացուց իր ճառը, յայտարարելով որ Հեր Հիթլեր հրաւիրած է զինք, Մուսոլինին ու Տալատիէն Միւնիխի խորհրդակցութեան :

(Վերջ)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ, Մատենաշար «Ռազմիկ» թիւ 2 : Գրեց՝ Հրանտ Փաստրմաճեան (որդին ողբացեալ Արմէն Գարոյի) : Թարգմանեց՝ Հնդ. Տ. Բաղտասարեան : Հրատ. Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան : Փարիզ 1938 : Տպ. Տէր Յակոբեան : Գին 10 ֆրանք (Ֆրանսա, Սուրիա եւ Պալքաններ) : Ուրիշ երկիրներ՝ 15 ֆրանք, թղթատարի ծախքով :

Հասցէ.— Միութեան կեդրոնը, 9, Rue Thénard, Paris (5) :

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Քէհնենց Ջորին ամէնէն արագաքայլն էր գեղին մէջ : Ու անոնց Նշանը, միշտ յիսուն հարիւր քայլ ետ կը մնար Ջորիէն : Երբ ան կ'անցնէր Տնաւերենց տան առջեւէն, Նշանը հազիւ հասած էր Պէդալէնց տան վերեւ : Այդ միջոցին, Սրապենց «Մսար» Աբրահամն ալ, իր պզտիկ իշուկին ետեւէն, կ'անցնէր Տնաւերենց տան առջեւի փողոցէն : Ու այդ տեղ, Քէհնենց Ջորին իրենց հասաւ : Անոր սովորութիւնն էր, որ երբ բեռնատար կամ պարապ կենդանիի մը հանդիպէր, անհրաժեշտ կը գտնէր իրեն համար, որ ինքը անոնց ետեւէն երթայ : Պէտք էր անպայման առաջ անցնէր : Եւ, հետեւաբար, այդ տեղն ալ, նեղ փողոցին մէջէն, թռաւ ու անցաւ, «Մսար» Աբրահամն ու իր պզտիկ իշուկին :

Աբրահամը չուզեց ինքզինքը անկեն մը սեղմեց, եւ անվնաս ազատեցաւ : Սակայն, որպէսզի բեռով իր պզտիկ իշուկը քշուեցաւ, ու Տնաւերենց ածուքին մէջ, տանձենիին տակն ինկաւ, շրջուելով բեռան հետ միասին : Անոր չորս ոտիկները իրենց պայտերովը միասին, որոնցմէ երկուքը— ետեւի ոտքերուն— գրեթէ բոլորովին մաշած, ու սմբակներու ներքինները մերկացած էին : Էշը իր այդ անտանելի վիճակին մէջ սկսաւ խռոտելու : Մահուան հոնդիւններ կ'արձակէր : Պոչերը, ձախաբեժ անօթի մը նման կը լայննային ու կը նեղնային անդադար : Իր պզտիկ ոտիկները կը շարժէր արագ արագ միջոցին մէջ : Որովայնը հեւըհեւէ կ'ուռէր, կը բարձրանար, համետը իրեն աղուոր յայն գօտիին սեղմումովը : Տանիքներէն, կալերու հակիչ երէցներն իրարու ձայն տալով, դէպի«Մսար»ին կողմը կը վազէին, իշուկը ողջ դուրս հանելու որայի բեռան մէջէն : Իսկ չարաճճի այն կամվարները, որոնք տակաւին գեղէն դուրս չէին ելած, դէպի գետակ երթալու իրենց եզներուն հետ, հաւաքուած էին «Մսար»ին ու իր իշուկին շուրջ, կուշտ ու կուռ ծիծաղելու առիթ մը գտած ըլլալով : Մէկ կը դիտէին «Մսար» Աբրահամին անտարբեր կեցուածքն ու նայուածքը դէպի իր իշուկը, յորդէ ճերմակ գլխարկին տակէն, ու ձեռքերն ալ գրպանը տաքատին… : Ու մէկ ալ, սա պզտիկ իշուկին արտակարգ վիճակը :

Կամվար մանուկները թէ' կը ծիծաղէին չարաճճի, եւ թէ կը զարմանային, որ, ինչո՞ւ «Մսար»ը սեւէ փորձ մը չէր ըներ, դժբախտ իշուկը ազատելու այդ հոգեվարքի վիճակէն :

Եւ ահա Քէհնենց Նշանը կը հասնի : Մէկ ակնթարթի մէջ կը ցատկէ դէպի վար, ածուքը, ու դանակովն է շուն գօտին կտրելով փորին տակէն, կը քաշէ անոր խոշոր ականջներէն, մերկացնելով իր համետէն ու որայի բեռէն : Մէկ կողմ կը ձգէ դայն կիսամեռ վիճակի մէջ, ու դառնալով «Մսար»ին,

— «Մսար» ամո՛ւ, ինչո՞ւ ըսպէս սուս խուլ էղեր կու նէյնէր… Հըպը որ սատկէ՞ր : Գիտես որ մեր Ջորին էօջին գալողը կու թնթէ, կ'ասնի : Ինչո՞ւ չի կեցար «Պալ-Աղբրու էշջին, սատկած իշուդ հետ, որ մեր Ջորին ասնէր ըտ լան տեղաց : Ու էշտ ալ ոտքի տակ չերթար : Քիչ մնաց իս պէլան պիտ խօթէիր… :

Նշանի այս դիտողութեան լուռ մըտիկ տուաւ մեր «Մսար»ը : Անոր դէմքին վրայ միայն թեթեւ ծիծաղ մը խաղաց : Ո՞վ գիտէ, թէ ինչեր անցան այդ վայրկեանին անոր երեւակայութենէն : Թերեւս ան յիշեց Ամերիկայի իր հանգիստ կեանքը : Իր փոքրիկ պաղպաղակի խանութը, չարժանկաուրը մը տան ճիշդ դիմացը, որուն մէջ շատ հանգիստ կերպով կը ճարէր իր օրապահիկը, ու մաս մըն ալ աւելցնելով գեղ կը ճամբէր : Ու երբ այս պատկերը երեւակայութեան մէջէն դիտեց, յանկարծ աչքերն ալ վեր վերցուց, նայեցաւ երկար իր յորդէ գըլխարկին տակէն, դէպի հեռունե՛րը, մեր լեռներուն, սարերուն, ու գեղեցիկ բնութեանը մաքուր, որոնք ա՛լ աւելի կախարդիչ դարձած էին, արեւի մայրամուտի շէմքին վրայ… :

X

Ամէն անգամ, որ Պալենց ու Տուրքենց կամվարներն անցնէին Պալ-Աղբիւրի վերեւէն, իրենց եզներով միասին, անգամ մը աչք պիտի պտտցնէին ուշի ուշով, Պաղամենց Բեկցի նէնէին այդ տեղուանքն ըլլալը ճշդելու համար : Անիկա կամ կալը կ'ըլլար, որնելուն, շրջելուն ձեռք տալու համար, եւ կամ չարտախը, իրիկուան կրկոտ ապրին պատրաստութեան համար : Կրկոտ ապուրը եփելէ ու լաւ մը պաղելէ ետք կը խառնուէր թանին, կոչուելով «խաթղան ապուր», որ մեր գեղին ամառ իրիկուններու ընտիր ընթրիքն էր զովացուցիչ :

Այդ օրն ալ, անոնք,— կամվարները— սովորականին պէս, լաւ մը ըննեցին իրենց սուր աչքերովը, Բեկցի նէնէին ուր ըլլալը ճշդելու համար : Ան, եթէ տունը կամ կալը չըլլար, անպայման, Ջնըաձոր իր ածուքը կը գտնուէր : Հետեւաբար, կամվարներուն գործին չէր գար… եզները դէպի Ջնըաձոր քշելու, իբր թէ հոն ջրելու համար : Սակայն, իրականին մէջ, կամվարներուն ծրագիրը տարբեր նպատակ կը հետապնդէր, երբ Ջնըաձոր երթային եզները ջրելու :

Կամվարներուն հետախուզութիւնը այն եզրակացութեան յանգեցաւ թէ Բեկցի նէնէն ո՛չ կալն էր, ո՛չ չարտախը, եւ ոչ դուռուըին կը գտնուէր : Ուրեմն,— մտածեցին անոնք— անպայման ածուքն ըլլալու է, որ բնաւ չերեւնար այստեղուանքը : Ու մեր ծրագիրը այսօր ալ պիտի մնայ անիրագործելի…

Սակայն, Պալենց խլլոտ Վահէն դիւրութեամբ յուսահատողներէն չէր : Ու մտածեց թէ, թերեւս նըսնը ըլլալու է, ու գործով մը զբաղած այս միջոցին :

Տնաւերենց Եւգինէն, այդ միջոցին Պալ-Աղբիւր իր հողէ կուժը կը լեցնէր : Վահէն բաժնուելով կամվար ընկերներէն, քիչ մը վարանոտ, մօտեցաւ ու հարցուց,

— Եւգինա քուրո՛ւկ, Բեկցի նէնէն ո՞ւր է ըրըփ… Մարս ըսաւ թը…

«Մարս ըսաւ թը», կամ «հարսս, ամուս ըսաւ թը»ն, սովորութիւն էր մեր գեղի երախաներուս, որմէ անդին չէինք անցներ, երբ դրացիի մը կամ բարեկամի մը ղրկուէինք որոշ գործով մը :

Երբ կը հասնէինք «ըսաւ թը»ին, այնտեղ անպայման կանգ կ'առնէինք քիչ մը կարմրած : Մինչեւ որ դիմացինը հարցնէր անգամ մը, մեզի որոշ օգնութիւն կամ դիւրութիւն ցոյց տալով մեր ըսելիքը աւարտելու համար ·

— Ի՞նչ ըսաւ, խավրուս…

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(4)

(Շար.)

պատերազմի դիմէ, ինքզինքը պաշտպանելու համար Պաղեստինի մէջ, պիտի չկրնայ ձեզ պաշտպանել Արեւելքի բոլոր արաբական երկիրներուն մէջ»:

*** Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Գահիրէի արաբական համագումարը վերջնագիր մըն ալ անգլիական կառավարութեան պիտի ուղղէ, պահանջելով դադրեցնել Հրեաներու ներգաղթը եւ սահմանադրական կառավարութիւն մը հաստատել, յարեւմման Իրաքի: Համագումարը կը պահանջէ նաեւ ազատ արձակել բանտարկեալներն ու աքսորականները, եւ կը մերժէ Պաղեստինի բաժանման ծրագիրը, ինչպէս եւ Պալֆըրի յայտարարութիւնը:

«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը, որ վերջերս Պաղեստին այցելած էր, կը գրէ թէ արաբ ժողովուրդը շատ լաւ կազմակերպուած է եւ կրնայ ի դերեւ հանել հոգատար իշխանութեան ջանքերը: Արաբ ղեկավարները իրենց կամքը տիրաբար կը պարտադրեն ամէն կեդրոնի մէջ: Արաբները պետական դատարան չեն դիմեր, այլ կ'երթան ազգային դատարանները, որոնք հաստատուած են բլուրներու մէջ: Անոնք ամուր կառչած են իրենց խաչալին եւ վճռած են ամէն վտանգ աչք առնել, զայն պաշտպանելու համար: Ամբողջ արաբ ժողովուրդը կազմակերպուած է երկար դիմադրութեան մը համար:

Պուլկարիոյ սպարապետը սպաննուեցաւ

Հոկտեմբեր 10ին, պատերազմական նախարարութիւն գացած ատեն, ատրճանակով սպաննուեցաւ Պուլկարիոյ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, Զօր. Փէյեւ: Իր թիկնապահն ալ վիրաւորուեցաւ: Ահաբեկիչը յետոյ անձնասպան եղաւ:

Թագաւորը իմանալով սպանութեան լուրը, Վառնայէն մասնաւոր կառախումբ մը նստաւ, Սոֆիա վերադառնալու համար:

Մարդասպանը նախկին սպայ մըն է, Վասիլ Քիրով, որ երկու ձեռքը մէյ մէկ ատրճանակ բռնած՝ ուղղակի պարպած էր զօրավարին եւ թիկնապահին վրայ: Քիրով բանտարկուած էր վերջերս, եւ յետոյ ներման արժանացած: Կը կարծուի թէ սպանութիւնը հետեւանք է անձնական վրէժխնդրութեան:

*** Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, մարդասպանը մեռնելէ առաջ հարցաքննուած եւ խոստովանած է թէ ուզեց վրէժ լուծել, թշուառութեան մատնուած ըլլալով: Կարգ մը ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

*** Զօր. Փէյեւ 50 տարեկան էր: Զինուորական կրթութիւնը ստացած էր Փեթերպուրկի ակադեմիան, յետոյ Սոֆիայի զինուորական վարժարանին մէջ:

Մարդասպան Հայը դատապարտուեցաւ

1937 Մայիս 27ին Ավընիւ տ'Իթալիի վրայ 30 տարեկան Հայ մը, Սողոմոն Ղազարեան սպաննած էր իր հայրենակից, Պաղտասար Պետիկեան: Նախ կռիւ մը տեղի ունեցած էր, որուն խառնուած էր նաեւ պատերազմի հաշմանդամ մը, Բարսեղեան: Մարդասպանը դանակ մը խրած էր զոհին փորը, եւ Պետիկեան մեռաւ հիւանդանոցին մէջ:

Այս առթիւ տեղական թերթերը կը գրեն թէ Սողոմոն խման եւ խաղամոլ մարդ մըն էր, որ գործազրկութեան նպաստ կը ստանար եւ վեց տարուան ընթացքին ստացած գումարը, 60,000 Փր. մսխած էր կապելաներու մէջ, փոխանակ կնոջը եւ երկու զաւակներուն յատկացնելու: Միեւնոյն ատեն շարունակ դրամ կը պահանջէր Պետիկեանէ, մանաւանդ որ իմացած էր թէ ան 100,000 ֆրանք շահած է ազգ. վիճակահանութենէն: Պետիկեան ձանձրանալով, այլեւս երես դարձուցած էր, եւ շարունակ կռիւ կը ծագէր երեք դրացիներուն միջեւ: Դէպքին օրը Բարսեղեան ալ խառնուելով կռիւին, իր անցութիւնով զարկած էր Պետիկեանի, իբրեւ թէ երկուքը իրարմէ բաժնելու համար:

Եղեռնադատ Ատեանը առջի օր դատեց մարդասպանը, որուն թարգմանն էր Պ. Խանճեան: Զոհին կնոջ եւ երեք զաւակներուն փաստաբանն էր հռչակաւոր իրաւագէտը, Մօրօ Ժիաֆէրի, որ հետեւեալ կերպով բացատրեց ոճիրին շարժառիթը.

--- «Նախանձն էր որ զինեց մարդասպանին ձեռքը: Պետիկեան պարկեշտ եւ յամառ աշխատաւոր մըն էր, եւ երջանիկ: Կը գուրգուրար իր ընտանիքին վրայ եւ 50.000 ֆրանք շահած ըլլալով ազգ. վիճակահանութենէն, համեստ բնակարան մը շինած էր քաղաքէն դուրս: Իսկ Սողոմոն Ղազարեան ծոյլ եւ խաղամոլ մէկն ըլլալով, կը նախանձէր իր հայրենակցին երջանկութեան: Ահա թէ ինչո՛ւ սպաննեց:

Ընդհ. դատախազը խիստ պատիժ մը պահանջեց: Մարդասպանին փաստաբանը յուզիչ պաշտպանողական մը խօսեցաւ: Երդուեալները ուշադրութեան յանձնեցին մեղմացուցիչ պարագաները, եւ մարդասպանը դատապարտուեցաւ հինգ տարի տաժանակիր աշխատանքի, տասը տարի ալ զրկուելով Ֆրանսա բնակելու իրաւունքէն:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ յայտարարութիւն մը ուղղելով մամուլին, կը պահանջէ անմիջապէս ճանչնալ իր պատերազմիկի հանգամանքը, քանի որ հաւանած է ճամբել տասը հազար խտալացի կամաւորներ: Այս առթիւ ազգայնական հրամանատարը վճռապէս մերժեց որ եւ է միջնորդութիւն: «Քաղաքացիական պատերազմը կրնայ վերջանալ միայն այն ատեն երբ պարտեալը բացարձակապէս անձնատուր կ'ըլլայ յաղթականին»: Զօրավարը 50,000 կը հաշուէ օտար կամաւորներէն անոնք որ սպաննուած են, իսկ 60,000 ողջ մնացողները: Իր յայտարարութեան համաձայն, կարմիրները 500,000 հոգի սպաննած են մինչեւ հիմա:

ԼՈՆՏՈՆԻ գերմանական դեսպանատունը բացարձակապէս կը հերքէ այն լուրերը թէ մարաջախտ Պլիւմպէր աչքէ ինկած և ձերբակալուած է: Ձեկոյցը կ'ըսէ թէ Մարաջախտը կը գտնուի իր բանակատեղին, Սիպերիա:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ արքեպիսկոպոսին դէմ նոր ցոյցեր կատարուած ըլլալով, Հիթլէր մասնաւոր պատուիրակ մը ղրկեց, որպէսզի քննութիւն կատարուի: Հաւանական է որ Առաջնորդը ինք ալ Վիէննա երթայ մօտերս: Կառավարութիւնը պաշտօնական զեկոյց մը պիտի հրատարակէ, պարզելով իր դիրքը: Կարտինալին դէմ կատարուած ցոյցերը մեծ յուզում պատճառեցին Վատիկանի մէջ:

ՔԻՒՐՏ ՑԵՂԱՊԵՏ Հաճի Րաշիտի դէմ մահափորձ մը կատարուեցաւ Սուրիոյ մէջ, հակառակորդ ցեղախումբի մը մէկ անդամին կողմէ, որ երեք գնդակ արձակեց:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ զինուորական խարդախութեանց առթիւ, ձերբակալուեցաւ Օլէմփիքի նախագահը եւ ուրիշ երեք անդամներ:

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ աննպաստ կարծիքներ յայտնած ըլլալով խորհրդային օդանաւորդներու բարոյական կորովի մասին, Մոսկուայի թերթերը կատղած են եւ «փաշիստ լաքէ» կը կոչեն ամերիկացի օդաչուն, որ անցեալ օգոստոսին Մոսկուա գացած էր: «Փրավտա» նամակ մը հրատարակած է, որ կ'ըսէ.--- «Լինտպէրկ Մոսկուա եկաւ Անգլիոյ յետադիմականներուն հրահանգով, խորհրդային օդագնացութեան տկարութիւնը հաստատելու եւ փաստեր ճարելու համար Չէյմպըլէնի, որպէսզի անձնատուր ըլլայ Միւնիխի մէջ»:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Ազգ. Խորհուրդը նիստ գումարեց Փարիզի մէջ, իբրեւ նախապատրաստական աշխատանք յառաջիկայ համագումարին: Այս առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան արհեստակցական կազմակերպութեանց անկախութեան մասին: Շատ մը պատգամաւորներ բողոքեցին պոլշեւիկներու ոտնձգութեանց դէմ:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՎԵՑ ՄԻԼԻՈՆ աշակերտներ լեցուեցան Ֆրանսայի դպրոցները, վերամուտի առթիւ:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՅԷՆ երեք սահմանամերձ քաղաքներ գրաւեցին Հունգարները: Դեռ ուրիշ հողեր ալ կը պահանջեն: Գերմանացիները վերջացուցին իրենց գրաւումը, եւ այժմ կը սպասեն վիճելի շրջաններու հանրաքուէին:

ՆՈՊԷԼԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ նախագահ Պենէշի տալ կ'առաջարկեն Լէոն Պլում, անգլիացի գրագէտ Ուէլս եւ ուրիշ մտաւորականներ, ինչպէս եւ ձախակողմեան մամուլը:

ԵՐԵՔ ԿԻՆ ՕԴԱՉՈՒՆԵՐ, Պոլինա Օսիպէնկօ, Վէրա Լոմակա եւ Մարինա Ռասքովա յաջողեցան կոտրել կիներու հեռաւորութեան մրցանիշը, թռչելով Սեւաստոփոլէն Արխանկէլ (1400 մղոն, ուղիղ գծով):

ՔՍԱՆ ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ Տիւսէլտորֆի մօտերը, երբ Պրիւսէլ-Պերլին օդանաւը բռնկելով վար ինկաւ Ջարդուփշուր:

Հ. Յ. Դ.

Ժողով

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 12 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Դրօ», «Սերէմճեան» եւ «Արզումեան» խումբերու բոլոր ընկերները 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՂԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 12 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Կորիւն» Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Դասախօսութիւն

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆի դասախօսութիւնը 13 Հոկտ. Հինգշաբթի երեկոյ Café Cadetի վերնայարկը, մէթրօ Cadet: Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ. Նիւթ՝ «ԱԶԳ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»:

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը խօսին զոյգ Միութեանց ներկայացուցիչները: Գեղարուեստական բաժին եւ պար: Խնամուած պիւֆէ եւ օրքէսթր: Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք:

Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէնի դասընթացքներու շարքը կը սկսի 13 Հոկտ., Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 8.30ին, 149 Bis Avenue d'Argenteuil, Asnières

Այն ծնողքները որ կը փափաքին իրենց զաւակները արձանագրել տալ բարեհաճին դիմել Հինգշաբթի օրը ժամը 9-12, 149 bis, Avenue d'Argenteuil, ընկերվարականներու սրահը:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Desnesme — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
13
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI
13 Octobre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3859 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

… ԾԱՌԱՅ ՆՄ ՁԱՅՆԻԴ

Ի զո՜ւր կը մաղենք «Խ. Հայաստան»ի սիւնակները, որ եւ է տեղեկութիւն փնտռելով արտաքին յարաբերութեանց մասին: Ըսել կ'ուզենք՝ Երեւանի եւ Հայկական Արտասահմանի կապերուն մասին:

Շատոնց խզուած են այդ կապերը: Անոնք որ քիչ - շատ յարաբերութիւն ունէին պարբերաբար թղթակցելու, ամէնէն աւելի անճրկած կ'երեւան այսօր:

Օրինակ՝ Բարեգործականը: Այդ Միութեան վերջին ընդհ. ժողովին առթիւ, Նախագահը կը խոստովանէր.

— « Տարիէ մը ի վեր որ եւ է լուր չունինք Հայաստանէն: Կը յուսանք որ այս կացութիւնը պիտի պարզուի մօտիկ ապագային եւ Միութիւնս պիտի կրնայ, ինչպէս անցեալին, շարունակել իր բարենպատակ գործունէութիւնը Հայաստանի մէջ »:

Աւելի բախտաւոր եղած չէ Հանգուցեալ Հօկը: Բոլոր տեղեկութիւնները կ'ապացուցանեն որ այդ «ոսկի կամուրջը» շատոնց քանդուած էր, նոյնիսկ իր լուծումէն առաջ, ինչպէս հաստատեցին իր իսկ անդամները, հին թէ նոր:

Մնացեալը գիտենք արդէն, — երկու նամակներ էջմիածինէն, եւ Արտասահման անցած - քշուած - հարիւրաւոր հայրենակիցներու ինչպէս եւ օտարագիրներու վկայութիւնները, որոնք հրատարակուեցան Դաշնակցական մամուլին մէջ:

Ուրեմն «ազգովին» անճրկած ենք, ուղղակի, անմիջական եւ վաւերական տեղեկութիւններ քաղելու համար մեր հայրենիքէն, իմանալու համար անոր չարն ու բարին:

Եւ նորէն Դաշնակցութիւնն է որ յաճախ անկարելին կը փորձէ, մօտաւորապէս ծանօթացնելով անցուդարձը, — մեծ մասով մայլ, միօրինակ, այլ մանաւանդ վրդովիչ: Միւսները, անոնք որ բարեկամ կը համարուին, կարծես հրաշքի մը կը սպասեն, փոխանակ իրենց կարգին ձեռնարկ մը փորձելու եւ նոր լոյս մը ճարելու:

Առաջարկուեցաւ դիմել Փարիզի խորհրդային դեսպանատան, մանաւորապէս տեղեկութիւններ ստանալու համար այն չորս - չուք դէպքերու մասին, որոնց զոհ գացած են բազմաթիւ գործիչներ, կուսակցական թէ պետական վարիչներ եւ գրագէտներ, ինչպէս եւ կաթողիկոսն ու երկու կամ աւելի վարդապետներ եւ եպիսկոպոսներ:

Կատարուա՞ծ է այդ ձեռնարկը, որքան ալ պարզամիտ երեւայ:

Տեղեկութիւն չունինք: Եւ կը կարծենք թէ ամէնէն լաւատեսներն ալ սկսած են մտմտալ հիմա, հակառակ իրենց կանխակալ կարծիքներուն:

Առ նուազն չարաշուք է այս լռութիւնը, իսկ անորակելի՝ այդ առթիւ ցոյց տրուած անհոգութիւնը: Ի վերջոյ հարցը մեր հայրենիքի՞ն կը վերաբերի, թէ Ուրուկուէյ - Փարակուէյի:

Հայրենասիրութեան ո՞ր տարրական կանոնին կը համապատասխանէ աչք - ականջ պինդ փակել Դաշնակցականներու ճարած լուրերուն առջեւ, նոյնիսկ անճոռնի ճամարտակութիւններ փորձել զանոնք անվաւեր հռչակելու համար, եւ ձեռնածալ յօրանջել:

×

Սպասելով «ազգասիրական» ձեռնարկի մը, փորձենք աչք մը նետել «Խ. Հայաստան»ի վերջին թղթաբերին վրայ:

Ամբողջ էջեր — կոչե՜ր — ուսումնասիրելու բոլշեւիկեան կուսակցութեան պատմութիւնը: Երեւանի պաշտօնաթերթին վերջին քանի մը թիւերը կը յորդին այդ առթիւ հրամանագրուած գիտելիքներով, — ամբողջ դասընթացք մը, որուն մանրամասնութիւններն անգամ գլխու պտոյտ կը պատճառեն:

Ցեռոյ խմբագրականներ, կոչեր եւ մրցակցութեան հրաւէրներ՝ տարածելու համար «ռուսաց լեզուն», ինչպէս եւ ռուս մեծ ազգի պատմութիւնը:

«Խ. Հայաստան» սեպտեմբեր 29ի խմբագրականին մէջ նորէն կ'արծարծէ այս հարցը, դպրոցական վերամուտին առթիւ.

— «Հայկական ԽՍՀ լուսժողկոմատի ղեկավարութեան մէջ սողոսկած ժողովրդի թշնամիները երկար տարիներ հսկայական վնաս են հասցրել մեր ժողովրդական կրթութեան գործին: Այժմ Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնները, Լուսժողկոմատը բոլշեւիկօրէն ձեռնամուխ են եղել վնասարարութեան հետեւանքները լիկվիդացիայի ենթարկելու գործին:

Յայտնի է որ ժողովրդի թշնամիները ձախողում էին Ռուսաց լեզուի դասաւանդման գործը: Ժողովրդի թշնամիների կողմից տարւում էր վնասարարական քաղաքականութիւն՝ մեր երեխաներին հեռու պահելու հոկտեմբերի, *Լէնին - Ստալինի* լեզուից, մեր մանուկներին կտրելու ռուս ժողովրդի հարուստ կուլտուրայի գանձերին հաղորդակից լինելու հնարաւորութիւնից »:

Թերթը աւետաբեր լուրեր ալ կը հաղորդէ, իբրեւ եզրակացութիւն.

— «Հայկական ԽՍՀ լուսժողկոմատն այս տարի ձեռնարկեց Ռուսաց լեզուի 200 նոր եւ 500 հին դասատուների պատրաստման եւ վերապատրաստման շնորհակալ աշխատանքին: Այս տարի Երեւանում եւ Լէնինականում սկսում են գործել ռուսական մանկավարժական ուսումնատուները, որոնք Ռուսաց լեզուի դասատուական նոր կադրեր կտան Հայաստանի դպրոցներին: Այս տարի Հայաստանի դպրոցներն ստանում են Ռուսաց լեզուի 400 նոր դասատուներ »:

Պատկերը այնքան խօսուն է, որ կը վարանինք որ եւ է խորհրդածութիւն կցել:

Շ.

ՀՐԴԵՀ ՄԸ ԿԸ ՓՃԱՑՆԷ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ ԵՒ ՏՊԱՐԱՆԸ

Ցաւով կ'իմանանք թէ սեպտեմբեր 29 - 30 լուսնալու գիշերը հրդեհ ծագած է «*Հայրենիք*»ի շէնքին մէջ, անգործածելի դարձնելով զայն: Այս պատճառով թերթը լոյս չէ տեսած սեպտեմբեր 29ին, իսկ յաջորդ օրը հրատարակուած է երկու էջ, ցնոր տնօրինութիւն:

Մեր տեղեկատու ընկերը կը գրէ. —

Հրդեհին պատճառը չէ ճշդուած տակաւին: Թերեւս ելեկտրական հոսանքի խանգարումէն ծագած է: Դուրսը երեք սենեակ վարձած ենք, գործերը շարունակելու համար: Շէնքը եւ մեքենաները ապահովագրուած էին, բայց ոչ համապատասխան արժէքով: Մեր տունը վառեցաւ, բայց ընկերները պատրաստ են ամէն զոհողութեան, աւելի փառաւորը հաստատելու համար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՏԻՐԱԲԱՐ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Արաբական համագումարին վերջնագիրը

«*Տէյլի Թէլէկրաֆ*»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Երուսաղէմէն.

— Քանի տարի ընդհանրապէս Մօտաւոր Արեւելք եւ մասնաւորապէս Պաղեստին գտնուած ըլլալով, կրնամ ըսել թէ երբեք չէի տեսած այսքան ծանր կացութիւն կամ իշխանութեան անձնատուութիւն: Մինչ հիւսիսային շրջանը, որ գրաւուեցաւ անցեալ ամառ, կը պահուի բացի Տիբերիայէն եւ Նաբլուսէն, գրեթէ ամբողջ հարաւային շրջանը մինչեւ Եգիպտոսի սահմանագլուխը կը գտնուէր ապստամբներու տիրապետութեան տակ, անցեալ ամսու: Չափազանցութիւն չէ ըսել թէ՝ բացի երկրին կարգ մը մասերէն ուր զինուորներ դիրք բռնած են, Պաղեստինի կառավարական իշխանութիւնը ամփոփուած է Երուսաղէմի, Թէլ Ավիվի եւ Հայֆայի սահմաններուն մէջ:

Բեթղեհէմ եւ Բերսաբէ, զորս ապստամբները գրաւեցին օրը ցերեկով, նորէն զինուորական իշխանութեան ձեռքն անցած են, կ'ըսուի, բայց քաղաքային իշխանութիւններէն ոչ մին կը գործէ: Քեբրոնի եւ Ռամալլահի պէս կարեւոր կէտեր ապստամբներուն ձեռքն են իրենց շրջականներով: Նոյն վիճակին մէջ է նաեւ Նաբլուս, բացի փոքր մասէ մը ուր զինուորներ տեղաւորուած են: Կառավարական դատարաններ կը գործեն միայն վեց քաղաքներու մէջ: Ամբողջ դատարաններ կրակի տրուած են բոլոր ատենագրութիւններով: Ապստամբները ունին իրենց շրջանային դատարանները, որոնք վերաքննութիւն կը կատարեն կառավարական դատավճիռներու դէմ: Դէպի Եգիպտոս ամենօրեայ հաղորդակցութիւնը վերածուած է չորաթը երեք օրուան, այն ալ ցերեկ ատեն եւ ընդհսկողութեամբ:

Արաբ ոստիկանները, որոնք շատ լաւ կը ծառայէին սկիզբները, զինաթափ եղած եւ ուրիշ աշխատանքներու կապուած են: Կառավարական պաշտօնատուները եւ գլխաւոր դիրքերը կը պահպանուին անգլիացի եւ հրեայ ոստիկաններու կողմէ, թիւով 8000:

Ցանցաւորները լեռնային դատարանները կ'առաջնորդուին մասնաւոր բանբերներու միջոցաւ: Ամէնէն ծանր յանցանքներէն մէկն է աւազակութիւնը, որուն համար խիստ պատիժներ կը տնօրինուին, իբրեւ վարկաբեկիչ ազգային դատին համար: Երբեմն զուարճալի բաներ ալ կը պատահին: Նաբլուսի մէջ, երեւելի մը սրճարանը նստած՝ կը հեգնէր մեծ միւֆթին, ըսելով թէ ան յարմար է միայն պաղպաղակ ծախելու Դամասկոսի փողոցներուն մէջ: Քիչ վերջը երկու Արաբներ մօտենալով ուսին զպան եւ հրամայեցին որ դուրս ելլէ: Երեւելին հնազանդեցաւ եւ երկու օր հետքը կորսուած էր, երբ իր բարեկամները ափ ի բերան մնացին, տեսնելով որ … պաղպաղակ կը ծախէ փողոցներուն մէջ, համաձայն կոմիտէի հրամանին:

Կը նշանակէ թէ հրաշալի կը գործէ լրտեսական մեքենան: Կառավարութեան վարկը շատ ինկած է: Եթէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնուած ըլլային վեց ամիս առաջ, ոչ ապահովութիւնը այսքան խանգարուած, ոչ ալ կառավարութեան վարկը կոտրած պիտի ըլլար: Ոչ միայն բրիտանական հեղինակութիւնը խորապէս ինկած է Արեւելքցիներու աչքին, այլեւ Անգլիոյ հանդէպ արհամարհանքը այնպիսի աստիճանի մը հասած է որ տարիներ պէտք են, այս վէրքը դարմանելու համար:

Կը պատրաստէ ոսկի համեղ բոլոր Արաբներն

Գահիրէի արաբական համագումարը վերջացաւ, հետեւեալ բանաձեւը քուէարկելով. —

Համագումարը չեղեալ կը համարի Պալֆըրի յայտարարութիւնը, *որ կը խոստանար օգնել եւ ազգային տուն մը ստեղծել Պաղեստինի Հրեաներուն համար:*

Կը պահանջէ անմիջապէս դադրեցնել հրէական ներգաղթը:

Կը մերժէ որ եւ է ձեւով բաժնել երկիրը:

Կը պահանջէ սահմանադրական կառավարութիւն մը հաստա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԻՏԻ ԹՐՔԱՆԱՄ …

« *Փարի - Միտի* » թերթին տնտեսական բաժնի խմբագիրը կը նախանձի Թուրքիոյ, որ խռովակոծ Եւրոպայի կողքին՝ հէքեաթային օրեր կ'ապրի:

Սկիզբէն ի վեր, կ'ըսեն, դրամատէնչ Թուրքը կը տրտնջայ թէ քաղկը պապակ է, (ատոր համար քանդեց հայկական օջախները՝ ոսկի փնտռելու համար աւերակներուն մէջ, ջարդեց Հայերն ու Հայուհիները՝ ոսկի փնտռելու համար անոնց աղիքներուն մէջ), կը տրտնջայ նաեւ այսօր՝ ճարտարարուեստական երկիր եւ քաղաքակրթութեան օրրան կոչուելու համար իր թեկնածութիւնը դնելով անսպառորէն:

Բայց շա՜տ բախտաւոր է մեր փեսացուն, որ ամուր բռնած է Սեւ ծովու բանալիները: Ամէն կողմէ դրամ կը թափեն գլխուն: Երէկ Անգլիան էր որ 30 միլիոն սթերլին տուաւ, — «խարշլըխ» ըրէ՛ եւ «քէֆ»դ նայէ, երբ Խատնի, լուր բրէ, ըսաւ Ճոն Պուլ:

Ետեւէն հասաւ Տոքթ. Ֆունքը:

— Ա՛ռ քեզի 150 միլիոն մարք, պէտք կ'ունենաս Բամազանի Պայրամին …

Թուրքերը կատղած կը թուին: Ոռովհետեւ նայինք պատիւ կ'ընե՞ն ամէն մարդու որ դրամ տան իրենց, չեն ուզեր ամէն մարդու շնորհել այդ պատիւը: Խոնա Թուրքին դրամ տալն իսկ պատիւ դարձած է հիմա, եւ դըժուար է արժանանալ այդ պատիւին: Օրինակ Ֆրանսացիները եւս շատ կ'ուզեն դրամ տալ, օր առաջ տալ, բայց Թուրքը կը մերժէ: Այսպէս որ Էրթայ, Թուրքին դրամ տալու պատիւը շահիլ ուզողները պոչ պիտի կապեն: Դեռ կան անանկներ, ինչպէս կարմիր Ռուսերը, որոնք անգամ մը դրամ տուին, բայց նորէն տալ կ'ուզեն:

Անշուշտ, այս կացութիւնը ունի իր բարիքը գէթ մեզի համար, — այսուհետեւ կրնանք վստահ ըլլալ որ Թուրքերը չեն ջարդեր մեզ՝ աչք տնկելով մեր դրամին, կամ չեն քանդեր մեր օջախները՝ աչք տնկելով մեր ոսկեղէն զարդերուն: Բայց եղերակա՞ն չէ Եւրոպացիներուն համար՝ որ շուտով պիտի ստիպուին կռիւ ընել իրարու հետ, մէկը միւսէն առաջ եւ աւելի դրամ տալու համար Թուրքին: Օրինակ, Ֆրանսացին, որ մոռցած է թէ սպառնալիքէն առաջ իրենց տուած դրամով զինեց Թուրքը իրենց իսկ դէմ, վաղը կրնայ պատերազմ յայտարարել Գերմանիոյ դէմ, ամբաստանելով զայն թէ արգելք կ'ըլլայ Թուրքին քիչ մըն ալ ֆրանսական դրամ տրուելուն:

Ճիշդ է որ մեր մէջ ալ կան անվարւիներ, որոնք պատրաստ են անօթի մնալու՝ բայց իրենց խնայողութիւնը Թուրքին երկնցնելու ծնրադիր, — չէ՞ք տեսներ ձեր շուրջը հայկական ժպիտները, որ կը ծաղկին ապուշցած աչքերու մէջ:

Այս ի՜նչ բախտաւորութիւն, այս ի՜նչ բախտաւորութիւն: *Լոթըրին* կը զարնէ ամէն օր Թուրքիոյ հաշւոյն:

Բայց չեղա՜ւ, չեղա՜ւ, բախտի չար աստուածդ դու, — *Լոթըրին* տոմսակը ե՛ս կը գնեմ ամէն ամիս, շահողը Թո՛ւրքն է միշտ:

Եթէ ասանկ երթայ, տիկի՛ն բախտ, կը թրքանամ, Աստուած վկա՛յ, կը թրքանամ (այս բայը հասկնալ հայկական իմաստով):

ԱՐԱԶ

ՆԱԽԿԻՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ԱԶԳ. ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներու չորս ընկերակցութիւններ, որոնք համագումար 2ուկէս - 3 միլիոն անդամ կը ներկայացնեն, յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, պահանջելով ազգային փրկութեան դահլիճ մը հաստատել լայն իրաւասութիւններով, մինչեւ 1940ի նոր ընտրութիւնները: Այս առթիւ մանրամասն բացատրութիւններ հաղորդեց Պ. Անրի Փիշօ, նախկին ռազմիկներու Դաշնակցային Միութեան նախագահը (ամենամեծ ընկերակցութիւնն է այս):

Յայտարարութիւնը ճաղկելով խորհրդարանական եւ կառավարական ձգձգումները ելմտական, տնտեսական եւ արտաքին գործերու մէջ, կը բացատրէ թէ հարցերը ստիպողական լուծում կը պահանջեն: Վեց միլիոն ընտրողներ արդէն հաւանութիւն յայտնած են այս ծրագրի էական կէտերու մասին: Ազգային փրկութեան դահլիճը պէտք է կազմուի այնպիսի քաղաքացիներէ որոնք հանրածանօթ են իրենց իմաստութեամբ, վարչական կարողութիւններով եւ մաքուր նկարագրով, առանց կուսակցական կաշկանդումներու: Եթէ ներկայ խորհրդարանը մերժէ այս ծրագիրը, նախկին ռազմիկները պիտի պահանջեն լուծել խորհրդարանը *եւ անմիջապէս ձեռնարկել նոր ընտրութեանց, որոնց մէջ գործօն դեր պիտի կատարեն իրենք:*

Նախկին ռազմիկները վստահութիւն յայտնելով Տալատիէի դահլիճին, կը խնդրեն օգտուիլ լիազօրութեան 45 օրերէն, գործադրելու համար այս ծրագիրը:

— « Հարցը երեք ամիս ժամանակ շահելու խնդիր չէ, այլ Ֆրանսան փրկելու խնդիր: Չորս հարցեր կան սեղանի վրայ. — 1. Ֆրանսա ելեւմտացոյց չունի այլեւս: 2. Իր դրամը կը շարունակէ իյնալ: 3. Ահռելի տուրքին կէսը կը ծառայէ վճարելու յետնեալ պարտքերը: 4. Իսկ ամէնէն կարեւորը՝ աշխատանք, որմէ կախում ունին միւս երեք խնդիրները: Ֆրանսացիները իրարու հետ կը կռուին 40 ժամուան հարցի մասին, մինչդեռ մեր երկրին արտադրութիւնը իջած է 1913էն ալ վար: Ազգային տնտեսութիւնը կը ծիւրի, եւ սպառումը ինքնին պիտի դադրի, առ ի չգոյէ սպառողներու: Անցեալ ապրիլէն հրատարակուած 400 հրամանագիր - օրէնքները պարզապէս մեղմացուցին չարիք մը որ երթալով կը ծանրանայ »:

Տեղական թերթերը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս յայտարարութեան, իբրեւ ժամանակի նշան:

Անգլիագերման մրցակցութիւնը Թուրքիոյ մէջ

Պերլինի «Պէօրզէն Ցայթունկ» թերթը, խօսելով գերման տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունքի բանակցութեանց մասին Պալքանեան երկիրներու հետ, կը գրէ. —

— « Անգլիական առեւտուրը հարաւ - արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն հետ այնքան մեծ եղած չէ, որ Մեծն Բրիտանիա պարտաւորուի պաշտպանողական միջոցներու դիմել, վերջին քանի մը շաբաթներու իրադարձութեանց պատճառով: Անգլիոյ ներածումի շուկաները ուրիշ տեղեր կը գտնուին »:

ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ ՑՈՒՑԱՏԵՏՐԸ

ՌԱԶՄԱԿԱՌՔԵՐԸ ԿԸ ԹԱՒԱԼԻՆ...

Վերջերս Նիւ - Եորքի մէջ լոյս տեսաւ շատ կարեւոր հրատարակութիւն մը, այս խորագրով (The caissons roll):

Հեղինակը «Նիւ Եորք Թայմզ»ի զինուորական եւ ծովային թղթակիցն է, Հէնսըն վ. Պոլտուին որ ուզած է անձնական գաղափար մը կազմել արդի սպառազինութեանց վրայ, ու ատոր համար ալ քանի մը ամիս շրջագայած է Եւրոպայի մեծ ու փոքր բազմաթիւ երկիրներ, տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար իսկական աշխատանքը:

Համաձայն հեղինակին, խելագար զինարշաւ մը գոյութիւն ունի այսօր որ կը քամէ բոլոր հարուստ երկիրներու աղբիւրները: Տեղ մը վախն է որ կը պարտադրէ, ուրիշ տեղ մը ագահութիւնը, տարբեր տեղ մը գաղափարական պայքարը, բայց ամէն տեղ արդիւնքը միեւնոյնն է: Հողին կուրծքը կը ճեղքուի ամենուրեք: Ամրոցներ կը կառուցուին անդադար, գործարանները կը բանին գիշեր ցերեկ: Իսկ սպայակոյտներն ալ բարդ յատակագիծ կը յղանան ու իրենք իրենց հարց կու տան թէ արդիական ամրութիւնները ու մարտանաւերը պիտի կրնա՞ն դիմանալ օդային յարձակումներուն, մեքենաշարժ զօրամասերը վճռական դեր մը պիտի կատարե՞ն, ծովերը ազատ պիտի ըլլա՞ն:

Ապագային նայելով՝ Պ. Պոլտուին կը գտնէ թէ երեք տարիէն ազգերը ի վիճակի պիտի ըլլան կատարելապէս իրար կոտորելու:

Այս գիրքէն — որ անտարակոյս մեծ աղմուկ պիտի հանէ Ամերիկայի մէջ— քաղուածաբար Յառաջի ընթերցողներուն կը ներկայացնենք հեղինակին տպաւորութիւնները առանձնապէս Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ռուսաստանի մասին:

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Այս միահեծան երկրի մէջ ռազմական ընդհանուր տեղեկութիւններու, ինչպէս նաեւ այդ նպատակին յատկացուած գումարներու շուրջ բացարձակ գաղտնապահութիւն կը տիրէ, հաւանաբար շատ աւելի խիստ քան Ճափոնի կամ Ռուսաստանի մէջ:

Գերմանացիներու համար ամէն բանէ առաջ, համազգեստը կը կազմէ կառավարութեան խորհրդանշանը: Ու համազգեստի ներշնչած ազգային կարգապահութիւնը՝ խորապէս խարսխած է գերմանական հոգւոյն մէջ: Գերմանացիներու համար համազգեստը կը նշանակէ ոչ միայն «Ruhe und Ordnung», այլ աւելին — «փառք ու պատիւ, արժանապատուութիւն եւ զօրութիւն»:

Հիթլէր գիտնալով այդ, յեղաշրջեց նաեւ համազգեստը: Հօհէնցոլէրններու նման, ան կը ստեղծէ համազգեստաւոր ազգը:

Զօրանոցները արդիական են, ու օժտուած սալայատակ բաղնիքներով ու կեդրոնական ջերմութեամբ: Սենեակները 5 հոգինոց են, ու սեղանները անհատական: Իսկ պատերը զարդարուած են գեղեցիկ նկարներով, որոնք Գերմանիոյ ապագան կը ցուցադրեն: Հեռաւոր նմանութիւն ունին այս բոլորը Փոցտամի քարի հին շէնքերուն հետ, որոնց մէկ մասը լքուած է այժմ, կամ արդիացած:

Գերմանիոյ զինուորական վերածընունդի ապացոյցները աւելի աչքի կը զարնեն, երբ ինքնաշարժով պտոյտ Պերլինի շուրջ: Ամէն տեղ զինուորական մարզի ստեղծագործութիւններ: Աւելի տպաւորիչ են համազգեստաւոր մարդիկ, որոնք ամբողջ Պերլինը կը լեցնեն պարզապէս:

Ողիմպիական գիւղի մուտքին վրայ այժմ հետեւեալ արձանագրութիւնը աչքի կը զարնէ, «Հետեւակային դպրոց»: Այս հաստատութիւնը ամբողջ աշխարհի զինուորական ճարտարապետութեան ամէնէն գեղեցիկ նմոյշներէն մին կը կազմէ:

Ամբողջ աշխարհի կողմէ գնահատուած է գերմանական արհեստագիտական ճարտարութիւնը եւ մեքենական հանճարը:

Գերմանացին կը վերաշինէ պաղարին, խնամքով, առանց որ եւ է զանցառութեան եւ լաւագոյն կերպով:

Գերմանիոյ գլխաւոր պէտքերն են խոզ, հաճար, գետնախնձոր եւ «ռազմական» բազմաթիւ նախանիւթեր, որոնցմէ մաս մը բաւարար չէ, ուրիշ մաս մըն ալ բնաւ չի գտնուիր իր հողամասին վրայ: Ասոնց գլխաւորը էսանսն է: Գերմանիա ածուխէն սենթեթիկ էսանս մը կը պատրաստէ, որ սակայն քանի մը անգամ աւելի սուղ է քան ներածուած էսանսը:

Գերմանիան պէտք ունի նաեւ ձգախէժի, որ դարձեալ արհեստականօրէն կը պատրաստէ եւ որ կը կոչուի Buna: *Այս ալ շատ աւելի սուղ է քան բուն արտադրութիւնը: Գերմանիոյ կը պակսին մօտ 18 տեսակ ռազմական նախանիւթեր:*

Գերմանիոյ հողը բաւական բարեբեր չէ, սնուցանելու համար իր ազգաբնակչութիւնը: Անիկա պարտաւոր է իր հաղորդակցութեանց գիծերը ապահել դուրսի աշխարհի հետ: Անոր համար կեանքի եւ մահու խնդիր է մասնաւորաբար երթեւեկի ազատութիւնը պահել Պալթիկի մէջ:

Գերմանական վերազինման գլխաւոր յատկանիշերէն մին՝ իր պաղարինութիւնն է: Գերմանական բանակը կը կազմակերպուի մեթոտիկ, իմաստուն, ու կատարեալ ձեւով: Հակառակ Եւրոպայի մէջ տիրող չարունակական տագնապներուն, Գերմանիան երբեք գործի կատարելութիւնը չի զոհեր արագութեան:

Գերմանիոյ բանակը ազգային պաշտպանութեան սխտեմի բանալին է: Զօրավար Հանս Ֆօն Զէքթ եւ անգլիացի զօրավար Ֆուլլըր կը հաստատէին թէ աշխարհի ոչ մէկ ազգ կրնար միաժամանակ ունենալ այսպիսի ահարկու զանգուած մը, թուապէս զօրաւոր եւ գերազանցօրէն օժտուած մեքենաշարժ զօրամասերով:

Գերմանիոյ հակահրասայլային արհեստագիտութիւնը աշխարհի լաւագոյններէն է: Իւրաքանչիւր հետեւակ զօրաբաժին օժտուած է 37 միլմէթրնոց 72 թնդանօթով: Գերմանական հակահրասայլային թնդանօթը զետեղուած է շատ ցած սայլի մը վրայ, ինչ որ դիւրաշարժութիւնը կ՚ապահովէ: Հաւանական է որ ասիկա լրացուի նոյնպէս 47 միլմէթրնոց թնդանօթով մը — պելժիական նմոյշ — որ շատ աւելի ազդեցիկ է ծանր հրասայլերու դէմ:

Գերմանիոյ քիմիական ճակատը, այսինքն պատերազմական կազերը անծանօթ են բոլորովին դուրսի համար: Գիտենք թէ Գերմանիա ունի «մշուշի միաւորներ», մարտկոցներ, որոնք «մշուշ» կ՚արձակեն քիմիկոս զինուորներու կողմէ: Բայց ոչ ոք գիտէ — բացի քանի մը բարձր դասու ղեկավարներէ — թէ Գերմանիա իրապէս նոր կազ մը հնարա՞ծ է թէ ոչ:

Գերմանիա շատ կարճ ժամանակի մէջ կրնայ պատերազմի դաշտ հանել երկու միլիոն մարդ, մարզուած կամ կէս - մարզուած: Նաեւ 800.000 զինուոր երեք ամիս վերջը: Սակայն այս զօրամասերը չեն կրնար այնպէս դաստիարակուած ըլլալ, ինչպէս որ կը պահանջէ գերմանական աւանդութիւնը, ու անոնք պիտի չհաւասարին փրանսական զօրամասերուն:

Գերմանական ընդհանուր սպայակոյտը ռազմական կարողութեան ամենամեծ ազդակներէն մին կը հաշուեն: Զինուորական կցորդ մը Պերլինի մէջ կ՚ըսէր թէ գերմ. ընդհանուր սպայակոյտը այնքան զինուորական հանճարներ ունի, եթէ պատահի նոյն. իսկ որ իր ղեկավարներէն տասնեակ մը պակսին — ինչպէս օրինակ Զօր. Վէրնէր Ֆօն Ֆրիչ կամ Զօր. Լուտվիկ Պէք, դարձեալ ան կը շարունակէ աւելի լաւ գործել քան որ եւ է ուրիշ բանակ:

ՕԴԱՆԱՒԱՑԻՆ. — Այս կազմակերպութիւնը բացառիկ ու յատկանշական երեւոյթ մը ունի Գերմանիոյ մէջ անոր համար որ՝ օդանաւորդութիւնը եւ օդային վտանգի դէմ պաշտպանութիւնը կեդրոնացած են օդային նախարարութեան, այսինքն զօր. Կէօրինկի ձեռքը:

Անկարելի է որոշել գերմանական օդանաւերու ճշգրիտ քանակը: Գիտենք միայն թէ, 100,000 բանուոր չորս - թական 52 ժամ կ՚աշխատին օդանաւային գործարաններու մէջ ու ամսական 2 — 300 սաւառնակ կը շինուին: Նախատեսուած պահեստի օդանաւերու թիւը 100 առ հարիւր կը հաշուեն ծառայութեան մէջ գտնուող օդանաւերու հետ:

Կը կարծուի թէ Գերմանիա շատ մը գաղտնի օդակայաններ ունի անտառներու մէջ, որոնք խնամքով ծածկուած են, ինչպէս նաեւ զօրանոցներ որոնք վարագուրուած են ծառերով: Հանկարներ՝ որոնք կիսագլան կառուցուած են, չուք չձգելու համար: Արհեստանոցներ մօթէօռներու փորձի համար «անձայն» սխտէմով: Կարգ մը տեղեկութեանց համաձայն, այս հոգամասերը տակէն չորցնելու դժուարութիւններ կան, ու հաղորդակցութեանց արահետները սակաւաթիւ են:

Օդանաւորդութեան տեղի հարցը լուծելու տեսակէտէն, ուրիշ որ եւ է եւրոպական երկիրէ աւելի Գերմանիոյ մէջ մեծ ճիգ կը թափուի:

Անոր օդային սպայակոյտի եւ արհեստագիտական դպրոցները սքանչելի են:

ՆԱԽԱՏՈՐՄԻԴ. — Գերմանիան պարտաւոր է մանաւանդ ապահովել Պալթիկի տիրապետութիւնը: Տանիմարքան եւ Նորվեկիան գիտեն այդ ու կ՚ըսուի թէ համաձայնութիւն մը կնքուած է Գերմանիոյ եւ Տանիմարքայի միջեւ, որպէսզի թշնամութիւնները սկսած ատեն Սքակէռաքը օդը հանուի Գերմանական նոր նաւերը այնպէս շինուած են, որ կրնան գործել բոլոր ծովերու վրայ, ամբողջ աշխարհի մէջ:

Գերմանիա կը տարածուի նոյնպէս դէպի Միջերկրական եւ կը թուի թէ խարիսխ նետել կ՚ուզէ հիւսիսային Ափրիկէի կամ Սպանիոյ մէջ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Կ՚ԻՋՆԷ ԴԷՊԻ ՔԱՐԻՒՂԻ ՀՈՐԵՐԸ, ՄԻՆՉԵՒ ՊՈՒՔՐԷՇ ՈՒ ՄՈՒՍՈՒԼ

«Էքսէլսիօր»ի թղթակիցը կը գրէ Փրակայէն.—

Պատմագէտները, աշխարհագրութեան եւ զինուորական հարցերու մասնագէտները, երբ կը քննեն պատմութիւնը եւ նկարագիրը այն ասիական արշաւանքներուն, որոնց թատերաբեմ հանդիսացաւ Եւրոպան մինչեւ ԺԸ. դար, միաձայնութեամբ կ՚ընդունին որ բոլոր այդ արշաւանքներուն պատճառն էր... խոտը:

Թաթար, մոնկոլ եւ թրքական հորդաները, առանց խօսելու ֆիննեւուկրական ընտանիքին պատկանող այն բազմաթիւ ցեղախումբերու մասին, որոնք նետուեցան Եւրոպայի վրայ վերջին տասը դարերու ընթացքին, երբեւ գործողութեան խարիսխ ընտրած էին Դանուբեան հովիտը: Որովհետեւ այդ հովիտին մէջ անոնք կը գտնեն ընդարձակ մարգագետիններ, որոնք կենսական արժէք կը ներկայացնէին հեծելազօրաց ձիերուն համար, Ասանց հետեւակ եւ այրուձի բանակներու, ոչ կարելի էր յաղթել, ոչ ալ յառաջ խաղալ, իսկ առանց խոտի՝ այրուձին կ՚անդամալուծուէր: Կարճ խօսքով, ձեռնարկելու համար Եւրոպայի գրաւման, արշաւող բանակին համար անհրաժեշտ էր, ամէն բանէ առաջ, տիրանալ Հունգարիոյ խոտաւետ դաշտերուն:

Այժմ փոխուած է կացութիւնը: Այրուձին կորսնցուց զինուորական դերը եւ ամբողջ կարեւորութիւնը այն օրէն ի վեր՝ երբ մեքենան եկաւ փոխարինել ձին: Աշխարհակալութեան մեքենան փոխուելով՝ փոխուեցան նաեւ աշխարհակալութեան սկզբնական նպատակները: Եւրոպական բանակները մեքենական ուժ ստացան, այնպէս որ շարժման մէջ ըլլալու համար այդ բանակները այս կամ այն ուղղութեամբ, անհրաժեշտ կը նկատուի ապահովել վառելանիւթի անոնց պահանջը, ինչպէս հին օրերու արշաւողները կ՚աշխատէին նախ ապահովել խոտը:

Ահա թէ ի՛նչպէս կը բացատրուի կարեւորութիւնը, զոր, ռազմագէտ ու տնտեսագէտ, Գերմանները կ՚ընծայեն «եւրասիական առանցքին» յառաջխաղացութեան, առանցք մը որ կ՚անցնի Ռումանիոյ եւ Մուսուլի քարիւղաբեր դաշտերէն:

Ներկայիս, 1,300 քիլոմեթր հեռաւորութիւն մը կը բաժնէ գերմանական օդանաւային կայանները ռումանական քարիւղաբեր դաշտերէն եւ 3,100 քիլոմեթր հեռաւորութիւն մը Մուսուլի հորերէն: Երբ զուտէթեան հողամասերու գրաւումը վերջ գտնէ, առաջին հեռաւորութիւնը նուազելով պիտի իջնէ 1,000 քիլոմեթրի: Իսկ երբ, տնտեսական պատճառներով, Նոր Չեխոսլովաքիան հարկադրուի մօտենալ գերմանական առանցքին, 300 քիլոմեթրի միայն պիտի հասնի գերմանական օդանաւային կայաններուն հեռաւորութիւնը ռումանական քարիւղի հորերէն, որոնց այնքան աչք տնկած է Գերմանիա:

Ի՞նչ պայմաններու մէջ պիտի կատարուի այս «յառաջխաղացութիւնը դէպի քարիւղ»: Սխալ պիտի ըլլար կարծել թէ, իր վերջին յաղթանակներէն գինովցած, Գերմանիա պիտի մըտածէր անգամ մը եւս դիմել անակնկալներու եւ բռնի ուժի: Թէեւ ճիշդ է որ Գերմանիայէն ամէն բան կը սպասուի, բայց բաւական է ակնարկ մը նետել Կեդր. Եւրոպայի քարտէսին վրայ եւ քննել երկիրներու տնտեսական կացութիւնը, համոզուելու համար որ բռնի ուժի գործածութիւնը բացարձակապէս աւելորդ է, դէթ նոր «Գրոհ Դէպի Արեւելք»ի առաջին հանգրուանին մէջ: Որոշ նշաններ ցոյց կու տան թէ այսուհետեւ Գերմանիա պիտի աշխատի «խաղաղ թափանցումով» մը իրագործել իր աշխարհատարած ձեռնարկները եւ խորտակել այն դիմադրութիւնը, զոր ցոյց կու տան Դանուբեան պետութիւնները ընդդէմ գերմանական յառաջխաղացութեան դէպի քարիւղի հորերը, դէպի արեւելք:

×

Սկսինք Չեխոսլովաքիայէն:

Գերմանիոյ թողլով զուտէթեան հողամասերը, երկիրը կը զրկուի արտածման յատուկ ճարտարարուեստի ամէնէն կարեւոր կեդրոններէն: Արդարեւ, Պոհեմիոյ ամբողջ արտադրութեան եօթը տասներորդը կու գար այն գործարաններէն, որոնք կը գտնուէին Գերմանիոյ տրուած հողերուն վրայ:

Չխօսինք հանքածուխի հորերու մասին, որոնք կը գտնուէին Թէշէնի շրջանին մէջ, արդէն Լեհաստանի յանձնուած: Չեխոսլովաքիա միաժամանակ կը կորսնցնէ մեծ մասը այն հողերուն, որոնց արտադրութիւնը,— lignite, graphite, *երկաթեղէն եւայլն— կը ծառայէր իբրեւ նախանիւթ իր հիւսուածեղէնի, խեցեղէնի եւ քիմիական ճարտարարուեստին: Թէեւ ունի ճարտարուեստական կեդրոններ Փրակայի շուրջ, Փիլզենի եւ Բռնոյի մէջ, այսուհանդերձ Չեխոսլովաքիա պիտի հարկադրուի արմատական վերադասաւորութեան մը ենթարկել իր ընկերային եւ տնտեսական կառուցուածքը: Հոկտեմբեր 1էն առաջ, երկրին բնակչութեան 39,56 առ հարիւրը կը զբաղէր հողագործութեամբ, 33,87 առ հարիւրը ճարտարարուեստով, 10,60 առ հարիւրը առեւտուրով: Այսուհետեւ, նախանիւթը պակսելով, դժուար թէ նոյն ձեւով պահպանուի այս պատկերը: Կամայ թէ ակամայ, Չեխոսլովաքիան, որ ճարտարարուեստական երկիր մըն էր, պիտի դառնայ հողագործական երկիր: Արդ, պաշարուած ըլլալով հողագործական երկիրներով, ինչպէս են Հունգարիան, Ռումանիան եւ Լեհաստանը, ստիպուած է իր արտադրութիւնները սպառել դէպի միայն Գերմանիա: Միւս կողմէ, արեւմտեան պետութեանց, այսինքն Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ իր առեւտրական յարաբերութեանց զարգացումը պիտի կախում ունենայ մեծ մասամբ այն դիրքէն, զոր Գերմանիա պիտի բռնէ հանդէպ Չեխոսլովաքիոյ: Կարճ խօսքով, պիտի նշանակէր վտանգաւոր պատ-*

[illegible]

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (43)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

Օրիորդը ջահը ձեռքը կը շարժէր, աշխատելով անոր ծուխը նուազեցնել, մինչեւ որ տախտակները կրկին իրենց տեղերը տեղաւորուեցան: Ջահին լոյսին տակ անոր մազերը կը փայլէին եւ կը ցոլանային իր կապոյտ աչքերուն մէջ. ան կը նմանէր հին վէպի մը ոգիին որ ճամբայ կ՚ելլէ սուրբ արշաւանքի մը համար:

— Հիմա խնդրեմ, բացատրեցէք ըսաւ ան, վերջին քարը տեղաւորած ատենս: Նախ, թէ ի՛նչ տեսակ Ամերիկացիներ էք դուք: Ամէնքդ ալ այսպէս արտակարգ չէշտեր եւ այս տեսակ բացատրութիւննե՞ր կը գործածէք:

— Ինչո՞ւ, նուազ զարնելու չափ ամերիկերէն չե՞մ գիտեր, գիտել տըւաւ Ֆրէտ: Վայրկեան մը նստէք այս քարին վրայ եւ պիտի համոզուիք:

Աղջիկը նստաւ եւ մենք իր շուրջը հաւաքուեցանք: Քսան երկու քսան երեք տարեկան հազիւ կար ան եւ անվախ ու վստահ երեւոյթ մը ունէր. բան մը որ ազնուական կիներու յատուկ է:

Ֆրէտ պիտի շարունակէր իր չաղակրատութիւնը, սակայն Ուիլ մէջ իյնալով.

— Ես Ուիլ Նէրքսն եմ, օրիորդ Վանտէրմէն:

— Ո՛հ:

— Միսինի հիւանդապահուհին՝ օրիորդ Վանտէրմէնը կը ճանչնամ:

— Այո, ձեզի խօսած է:

— Ֆրէտ Օքսը հոս...

— Այո, Անգլիացի են չէներ, գիտեմ: Ինչո՞ւ այդ աշխատանքը:

— Ասոնք երկուքն ալ Անգլիացի են:

—Այո, կը տեսնեմ. բայց ինչո՞ւ...

— Որովհետեւ որպէս լաւ Ամերիկացիներ ներկայանալով կը յուսայինք հոս ողջ մտնել: Այս կողմերը անտառներուն մէջ գտնուող բոլոր անոնք որոնք Հայ չեն, մեռնելու սպառնալիքին ներքեւ կը գտնուին: Ենթադրելով որ կրնաք հոս եղած ըլլալ, ձեզ առնելու եկանք:

— Անշուշտ: Բայց ինչպէ՞ս գիտցաք:

— Երկար պատմութիւն է ատիկա: Նախ մեզի ըսէք թէ ինչո՛ւ հոս էք եւ ինչո՛ւ բանտարկուած:

— Ամերիկա վերադառնալէ առաջ մէկ տարուան համար Մարաշի միսիոնարութեան տունը կ՚երթայի, այն տեղ օգնելու համար: Տարսոնի մէջ ինծի ազդարարեցին որ այդ ճամբորդութիւնը կրնայ վտանգաւոր ըլլալ, բայց գիտնալով որ Մարաշի մեր միսիոնը մարդու շատ պակաս ունի, անոնց այդ խորհուրդին չանսացի: Ամէն գատ ճամբորդութեանս ընկերանալու համար լաւագոյն մարդիկ ընտրեցի եւ ճամբայ ելայ: Տաճկական արտօնագիր մըն ալ ունէի, որ ահա հոս է, ազատ ճամբորդելու համար, զոր Թուրքերը «թէզքէրէ» կը կոչեն: Այս պայմաններուն տակ չերթալս բացարձակապէս ծիծաղելի կը դառնար:

— Բացարձակապէս: Ձեր տեղը ե-

[illegible]

ՏՕՄՍԵՐ

Դէպի արեւելք...

Միւնիխի մէջ չորս ջոջերը ժողովի նստան: Արդիւնքը՝ փոքր Չեխոսլովաքիոյ պետութեան անդամահատումը: Հակառակ կողմէն լուր պետութեան անդամահատումը: Ճըք պետութեան, որուն համար կ'ըսեն թէ Հիթլեր, որուն համար կ'ըսեն թէ ժամկալ կեանք մը կ'ապրի, — ոչ կը խմէ, ոչ ալ միս կ'ուտէ, — իր միտքը դրածը ըրաւ, խօսքը քաշեց:

Արդէն գերման բանակները մտած են Չեխոսլովաքեան հողերը եւ հոկտեմբեր 10ին աւարտած են գրաւումը:

Այստեղ կանգ պիտի առնէ՞ ան, կամ ո՞վ է յաջորդ զոհը: Ահա՛ հարցումը, որ կը կարդացուի բոլորի աչքերուն մէջ կամ շրթներուն վրայ:

Գերմանիան մեծցաւ, միացուց իր սահմաններէն դուրս գտնուող մօտ 10 միլիոն Գերմանացիները իրեն եւ դարձաւ 80 միլիոննոց ամփոփ, միատարր, հզօր պետութիւն մը՝ միահեծան փոխելով կեդրոնական Եւրոպայի մէջքին վրայ ամբողջ հասակովը:

Բայց ան կ'ուզէ կայսրութիւն ըլլալ, ոչ թէ մնալ իբրեւ մեծ պետութիւն մը միայն: Գերման ժողովուրդին տէր ու տիրական Առաջնորդը ըրած է իր առաջնորդութեան — Գերմանները կ'ըսեն թէ Աստուծմէ ստացած է այս կոչումը — առաջին մասը, — պատռել Վերսայլի հաշտութեան դաշնագիրը, վերագրաւել Սարը, միացնել Աւստրիան ու Ջուտէթեան հողամասերը, Գերմանիան վերահաստատել առաջնակարգ մեծ պետութեան շարքին առաջին տեղը:

Կը մնայ առաջնորդութեան երկրորդ մասը, — տիրանալ գաղթավայրերու, կայսրութիւն դառնալ, բաւարարութիւն տալ իր յարաճուն ժողովուրդի հողի ու նախանիւթի ստիպողական պահանջներուն:

Նայեցէք Եւրոպայի քարտէսին վրայ զննող աչքերով, միտք բերէք Հիթլերի հաւաստումը՝ թէ Եւրոպայի մէջ այլեւս պահանջներ պիտի չըլլան, եւ դուք պիտի համոզուիք, թէ Գերլինի սաղի քայլեր նետող բիւրաւոր լեգէոններուն առջեւ ուրիշ ո եւ է հեռանկար չկայ... բացի խորհրդային երկրէն:

Վիլհէլմշթրասէ նստողները լաւ գիտեն, որ ծովերու վրայով դէպի Ասիա կամ Ափրիկէ թռիչք մը պիտի հանդիպի բրիտանական թշնամութեան, որ ձեռնտու չէ, դէպի Միջերկրական ոստում մը պիտի ջղայնացնէ Հռոմը, ինչ որ երբեք բաղձալի չէ: Հետեւաբա՞ր.

— Դէպի արեւելք՝ խորհրդային երկիր, ուր ուկրայնական դաշտերը առատ հացահատիկ ունին, ծով ունին, գաղթավայր դառնալու ամէն ցանկալի առաւելութիւնը ունին:

Հիթլեր, որ ծուխէն ու միսէն կը խորշի, Թնդանօթի ամպային ծուխ պիտի ժայթքէ կարմիրներու քթին եւ ապահովաբար պիտի չվարանի մարդկային մորթոտուած միսերը լեռնակուտակ դիզել, այս ճամբուն վրայ:

Մի՛ մոռնաք որ, Միւնիխի համաձայնութենէն ետքն ալ, ժուժկալ Հիթլերը գերման կայսրութեան անժուժկալ պետն է:

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԲՌՆՏԱՅԻՆ ՉԱՐՉԱՐԱՆՔՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀԱՅ ԶՈՀԵՐ ԵՒ ԱՔՍՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

Հայաստանի սահմանամերձ քաղաքէ մը կը գրեն մեզի, հոկտեմբեր 2 թուականով. —

Այսօր տեղս ժամանող նոր գաղթականներից մին պատահմամբ աչքէ անցուց «Յառաջ»ի թիւ 3841ի մէջ տպուած իմ տեղեկութիւնները եւ ըսաւ. — «Որչա՜փ ճիշդ են այս թերթին գրածները», եւ յարեց յուզմունքով.

— «Վերջերս տասնեակներով դէպի սպանդանոց են տանում. ոչ մի տեղեկութիւն մինչեւ օրս բանտարկուածներից, որոնց շարքում գտնւում են նաեւ կանայք: Մի տիկին ութ ամսէ ի վեր հիւծւում է բանտում զոյգ երախաները քովը»:

Խարկովում հայկական ակումբը դեռ գոյութիւն ունի: Ակումբի վարչութեան անդամներից աքսորուած են որպէս ազգայնական — «Դաշնակ» տասը տարիով Սիբիր Ռուսահպատակներ, Սարոյեան, Աւարոնեան, Վարդապետեան Կարապետ, Շահբազ, բոլորն էլ 25 — 30 տարեկան երիտասարդներ: Բանտում չարչարանքից մահացել է տանկահպատակ Գաբասարեան Գարեգին աղան:

Նոր եկողների թւումն է մի երիտասարդ, որ մէկ ամիս առաջ եղել է Երեւան, օգոստոսի վերջերը: Նա պատմում է, որ էջմիածնի ճանապարհը փակ է երթեւեկի, առանց արտօնութեան ոչ ոք չի կարող ներս մտնել: Կաթողիկոսի խեղդամահ լինելը կարելի է լսել խրաքանչիւրի բերնից: Անյայտ է թէ Հայաստանի նորակոչ զինուորները Ռուսաստանի խորքերը ո՞ր կողմն են ղրկում: Ռուսական զօրքը Մարգարայի կամուրջէն սկսեալ աչքի է ընկնում ամէն կողմ:

Նախիջեւանի շրջանի 24 նորակառոյց գիւղերից, որոնք լեցուած էին քիւրտ բնակիչներով, վերջերս բոլորն էլ տեղահանուած են եւ քշուած Ռուսաստանի խորքերը:

Վերջին ամսին՝ Սեպտեմբերին Երեւանից մինչեւ Խարքով բանտարկութիւնը դադրեցուցին: Միայն հարցաքննութեան են ենթարկում եւ աքսորում: Մեծ մասամբ օտարահպատակներ են աքսորեալները:

Թոստովի բանտում մահացել է Միհրան Խրանեանը: Ողբացեալը մասնակցել էր Վանի ազատագրական կռիւներին: Դեռ Դաւօի ժամանակի զինուորներից է, Իշխանի մտերիմ ընկեր եւ զինակից: 1915ին գաղթած էր ընտանիքով Թոստով, ուր բանտն էր ինկել Գէպէուի ձեռքով, բանտային խոնաւութիւնից սառում են ոտքերը եւ ստանում է սրտի հիւանդութիւն: Բանտային խցիկի մէջ հերոսաբար դիմադրում է գարշելի Գէպէուի քննիչին, որ սաստիկ ծեծում է: Փոխադրում են հիւանդանոց, ուր մեռնում է իր ետին թողլով երկու աղջիկ եւ մէկ որդի, որոնք սեպտ. 20ին տեղս ժամանեցին, անտեղեակ իրենց հօր ողբերգական վախճանէն: — Օ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 Սեպտ.).

— «Ոչ ոք գիտէ թէ ի՛նչ կը կատարուի մեր հայրենիքին մէջ, եւ մանաւորապէս ի՛նչ վիճակի մէջ է էջմիածինը:

Նորէն ամիսներ անցան ու այսպէս կոչուած կաթողիկոսական «տեղակալը» ձայն ծպտուն չի հաներ: Կարճ հրաժարականով մը հաղորդելէ ետք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի մահուան պարագաները, որոնք միշտ խորհրդական կը մնան, Տեղակալին մեստասաններորդ ժամուն եւ հարկադրաբար տուած կցկտուր բացատրութիւններէն ետքը մանաւանդ, էջմիածինը լռած է: Ոչ մէկ գիր, ոչ մէկ կոնդակ, ոչ մէկ հրահանգ, որ ցոյց տար թէ էջմիածինը կանգուն է դեռ, իբրեւ աթոռ եւ կը շնչէ հոն, այսպէս կամ այնպէս, Ամենայն Հայոց հոգեւոր կեդրոնը:

Արտասահմանի թերթերու մէջ լուրեր շրջեցան ասկէ առաջ, թէ կաթողիկոսական Տեղակալը էջմիածին հրաւիրած է կաթողիկոսական նուիրակը՝ Գարեգին Եպիսկ. Յովսէփեանը: Ամերիկահայ թերթեր գրեցին թէ նուիրակ սրբազանին ներկայութիւնը «անհրաժեշտ» նկատուած ըլլալով էջմիածնայ մէջ, Գարեգին Եպիսկ. պատրաստութիւններ կը տեսնէ Եւրոպա եւ անկէ ալ էջմիածին անցնելու համար:

Այս տեղեկութիւնները, որքան ալ անվաւեր նկատուէին մեզ համար, դարձեալ, յոյսի վերջին նշոյլ մը կը կազմէին թէ կերպով մը կը պահուի էջմիածնայ Աթոռը եւ անշուշտ անոր գործերուն համար է որ կը հրաւիրուի Միաբանութեան ամէնէն հեղինակաւոր անդամներէն մէկը: Այժմ, յոյսի այս վերջին նշոյլն ալ պէտք է մարած նկատել, քանի որ ինչպէս հաղորդեցինք քանի մը օր առաջ, Գարեգին եպիսկ. «Առաջնորդ» ընտրուեր է Ամերիկայի Թեմին, ամերիկահայ «Երեւանեան ժողով»ին կողմէ:

Խնդիրը, այս պահուս այն չէ թէ Երեւան. ժողով մը որ ամերիկահայ պառակտած թեմին մէկ թեւը կը ներկայացնէ, իրաւունք ունի՞ «առաջնորդ» ընտրելու, յանուն ամերիկահայ թեմին:

Խնդիրը այն ալ չէ, թէ արդեօք յարմարագոյն ա՞նձն է որ ընտրուած է յանձին նուիրակին, որ ծանր պատասխանատուութիւններ ունի այդ ողբերգական պառակտումին ոչ միայն չարունակման այլ եւ խորացման տեսակէտէն:

Խնդիրը այն է, որ էջմիածնայ նուիրակը, որ առժամեայ պաշտօնով մը եկած էր արտասահման, կը մնայ ո՛ւր որ է. չի վերադառնար, ան ալ այնպիսի ատեն մը, երբ ամէնէն աւելի պէտք կայ իր ներկայութեան, եւ իր վերադարձը կրնար, գոնէ հասարակութեան մէկ մասին համար, հաւատք ու վստահութիւն ներշնչել Մայր Աթոռի կացութեան ու գոյութեան նըկատմամբ:

Հետաքրքրական էր, թէ ամերիկահայ «Երեւան. ժողովը», նախ քան իր ձախող ընտրութիւնը, կարծիքն առա՞ծ էր էջմիածնի. էջմիածինը, եթէ դեռ կը շնչէ, հաւանութիւն տուա՞ծ է. եւ եթէ եղած են այս բոլորը ինչո՞ւ չեն հրապարակուիր, որպէսզի հայ ժողովուրդը իրազեկ դառնայ:

Անըմբռնելի կը թուի մեզի առաջնորդ ընտրել անձ մը, որ Գերագոյն Խորհուրդի անդամ է, որ «կը պատրաստուէր» վերադառնալ եւ որ յանկարծ կը մնայ Ամերիկա, առանց պաշտօնական թոյլտուութեան:

Լուռ են այս բոլորի մասին, ոչ միայն էջմիածնի շրջանակները, եթէ կան դեռ, այլեւ արտասահմանի պաշտօնական եւ անպաշտօն շրջանակները. այսինքն՝ զոյգ պատրիարքութիւնները (Երուսաղէմ եւ Պոլիս) եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, եւ յետոյ անոնք՝ որ կը յաւակնին իրազեկ ըլլալ էջմիածնի ու Հայաստանի «անցուդարձ»երուն, լուրեր կը դարբնեն ու կը տարածեն, բայց իրողութիւններու առջեւ լուռ ու պապանձ կը մնան:

Արդ, դեռ երկա՞ր պիտի տեւէ այս լռութիւնը:

Արդեօք ժամանակը հասած չէ՞ որ գոնէ մեր պաշտօնական հաստատութիւնները միահամուռ կերպով միջոցներ ձեռք առնեն, դիմումներ եւ ձեռնարկներ կատարեն կացութիւնը ճշդելու եւ էջմիածնայ մէջ տիրող պայմանները հայութեան առջեւ պարզելու համար: Կա՞յ թէ չկայ էջմիածին. եւ եթէ կայ՝ ի՛նչ կացութեան մէջ կը գտնուի ան: Պէտք է որ գաղթահայութիւնը գիտնայ իրականութիւնը, որքան ալ դառն ըլլայ ան: Պէտք է խզուի այն չարաշուք, մահացու լռութիւնը որ ամիսներէ ի վեր կը ճնշէ մեր հայրենիքին եւ մեր Աթոռին վրայ, այնքան եղերական դէպքերէն ետք:

Ի՛նչ բացատրութիւն ալ տրուի, աններողանալի պիտի ըլլայ մեր անգործութիւնը կամ գլխահակ սպասումը:

Աշխարհ ալեկոծութեան մէջ է, քաղաքական դէպքերու դահավէժ ընթացքով, այո՛, բայց ճիշդ այդ պատճառով ալ պէտք է գիտնանք թէ հայ ժողովուրդի սիրտը, իր հայրենիքը, ու անոր կողքին՝ Մայր Աթոռը ի՛նչ կացութեան մէջ են:

Դատապարտելի պիտի ըլլար մեր ընթացքը. պիտի դառնայինք մենք ողորմելի ժողովուրդ, եթէ մեր դարաւոր հաստատութեանց ու բազմադառն կապերուն շնորհիւ ու շուքովը չկարենայինք հասնիլ իրականութեան:

Այս շահագրգռութեան մէջ, պարզ է բոլորին համար, ոչինչ չկայ անըմբռնելի: Որեւէ ժողովուրդ, որ մանաւանդ մեր կացութեան մէջ կը գտնուի, ոչ միայն իրաւունք այլեւ պարտականութիւն ունի գիտնալու իր սեփական գործերու վիճակը:

Անգիտութիւնը այս պահուս, ամիսներ ետք, արդէն իսկ պարտազանցութիւն է. անիրաւ ու աններողամտելի:

Պէտք է պատռուի այս ծանր լռութեան վարագոյրը»:

ժումը կը ներկայացնէ այսօր ուժ մը, որ Հունգարիոյ քաղաքական վարիչները պարտաւոր են հաշուի առնել: Այդ մասին, ոչինչ աւելի յատկանշական է որքան հրաժարումը Ջօր. Բէրէցէս — Ֆիշըրի, հունգարական ընդհ. սպայակոյտին պետը, որ քաշուեցաւ իր գրաւած դիրքէն, Պուտափէշթի կառավարութեան ներկայացուցիչներուն ու Հիթլերի միջեւ Պէրխթէսկատէնի մէջ տեղի ունեցած տեսակցութենէն քանի մը օր վերջ: Իր եղբայրը, որ ներքին նախարար է, եւ ինք կը համարուին հունգարական ազգային - ընկերվարութեան շարժումին ամէնէն զօրաւոր եւ ամէնէն կորովի հակառակորդները:

Դեռ կրնայինք յիշատակել ուրիշ փաստեր եւս, ապացուցանելու համար թէ Դանուբեան աւազանէն ներս գերմանական թափանցումը կը կատարուի արագօրէն, թէ Կեդր. Եւրոպայի պետութիւնները, տնտեսական եւ քաղաքական պատճառներով, ի վիճակի չեն արգելք հանդիսանալու այդ անդիմադրելի Գրոհին: Ինչպէս տեսանք, ո՛չ Հունգարիան, ո՛չ ալ Չեխոսլովաքիան, չեն կրնար, իրենց սեփական ուժերով կասեցնել Գերմանիոյ յառաջխաղացութիւնը դէպի ռումանական քարիւղի հորերը, այսինքն դէպի նշանաւոր եւրասիական առանցքին եւրոպական ծայրը: Ահա այդ իրողութիւնն էր որ պիտի ուղղութիւն տար Կեդր. Եւրոպայի քաղաքականութեան, այդ իրողութեան շուրջ միայն հարկ է բիւրեղացնել բոլոր ճիգերը, որոնք նպատակ ունին եւրոպական հաւասարակշռութիւնը վերահաստատել:

ԷՏՄՈՆ ՏԸՄԷԹ

ՆՈՐԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՍԻՒՆԱԿԸ

Մեր զինուորցուները

Անցեալ տարի բազմաթիւ հայ երիտասարդներ մեկնեցան, կատարելու համար զինուորական պարտականութիւնը զոր «մեծ մայր Ֆրանսան» կը պարտադրէր իրենց: Այս տարի, բացի երիտասարդ զինուորցուներէ, կան տարեցներ ալ, որոնք թէեւ անցուցած են իրենց զինուորական տարիքը, սակայն երբեմն կը կանչուին, կատարելու 12, 18 կամ 24 ամիսներու ծառայութիւն:

Այսպէս կամ այնպէս, բազմաթիւ հայրենակիցներ ենթակայ են զինուորութեան, ինչ որ պիտի նպաստէ նոր գիտելիքներ սորվելու:

Զինուորը նախ էական հիմքն է ինքզինքը պաշտպանելու եւ առաջին տարրը կազմակերպուած բանակի մը: Բոլոր զինուորական հաստատութիւններուն նպատակն է զինուորներ պատրաստել, կարելի եղածին չափ լաւ: Տեսակը եւ որակը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ են:

Նորագիրը, որ քաղաքային կեանքը կը ձգէ, հագնելու համար համազգեստ՝ տարիներու ընթացքին, բնականաբար զօրանոց կ'երթայ որոշ նախապաշարումներով, կարծելով թէ դժբախտ պիտի ըլլայ իր նոր կեանքին մէջ: Այս զգացումները, մեզի, «հայրենազուրկներ»ուս համար, աւելի հաստատական կը դառնան, քանի որ հայրենիքէ զուրկ մնացած ենք եւ միայն հարեւանցի գաղափար մը ունինք զինուորական ծառայութեան մասին: Ճիշդ է որ զինուորութիւնը դժուար ասպարէզ մըն է, բայց օգտակար եւ պատուաւոր ասպարէզ մը:

Զինուորը, պահակը եւ պաշտպանն է հայրենիքին, մարդը որ ստանձնած է իր արիւնով պաշտպանել սուրբ ժառանգութիւնը նախնիքներուն:

Բայց՝ զինուորը անհատ մը չէ միայն, այլեւ պարտականութեան մարդ մը, կիրթ, արթուն եւ քաջ, որ պատրաստ է զոհելու իր շահերը եւ իր կեանքը, հայրենիքի փրկութեան համար: Զինուորը ինքն իրեն չի պատկանիր, այլ բոլորին, իսկ ամբողջութիւնը պարտականութիւններուն որոնց ենթակայ է, կը կազմէ «զինուորական ծառայութիւնը», ինչպէս կ'ըսէ բանաստեղծը: Ծառայութիւնը նախ բնաւ գերութիւն չէ, ոչ ալ նուաստացում կամ ամօթ: Զինուորութիւնը ազնիւ եւ պանծալի է, որովհետեւ պարտադրուած եւ ընդունուած է երկրի բարիքին համար:

Բանակը դպրոց մըն է առնութեան, որ կը նպաստէ բարւոքելու անհատը թէ ֆիզիքապէս եւ թէ բարոյապէս:

Ուրեմն պէտք է հաճութեամբ ընդունիլ զինուորական ծառայութիւնը զոր օրէնքը կը պարտադրէ:

Որքան գեղեցիկ պիտի ըլլար եթէ ուրիշին ծառայելէ առաջ, մեր հայրենիքին ծառայէինք:

Բայց, գացէք կատարեցէք այս վերջին ծառայութիւնը եւ վերադարձէք ողջ եւ առողջ, լաւագոյն օրերու հաւատքով: Այն ատեն գոնէ պիտի կրնանք ըսել թէ ծառայեցինք երկրի մը, ուր հայրենիք բառը դեռ գոյութիւն ունի:

Լ. ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

⁂ Ֆրանսայի մէջ հրապարակ պիտի դրուին նոր դրօշմաթուղթեր, Զինադադարի 20րդ տարեդարձին առթիւ, Նոյեմբեր 11ին:

⁂ Աթէնքի էսթիա թերթը կ'առաջարկէ մայրաքաղաքի փողոցներէն մէկուն անունը Չէմպըրլէն անուանել, անոր խաղաղութեան դատին մատուցած ծառայութեան համար:

** Մուսոլինի ծրագրած է յաջորդ ութ տարիներու ընթացքին շինել 60 առեւտրական նաւեր, որոնց վրայ զետեղուած պիտի ըլլան 6 մատնաչափ մեծութեամբ թնդանօթներ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւններ գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Ու Տնուերենց Եւգինէն ալ, Վահէի «մարս ըսաւ թը»ին տեղէն կորեց անմիջապէս, զայն ծանր փորձանքէ մը ազատելով...: Հասկցաւ Վահէի միտքը, թէ անպայման մայրը ղրկած էր զինք, բան մը ուզելու Բեկցի Նէնէէն: Ու քանի որ, — «ինչ ըսաւ եաւրուս»ը, ոչ թէ իրեն, այլ Բեկցի Նէնէին կ'իյնար, Եւգինէն իր պարտականութիւնը կատարեց պատասխանելով.

— Հա, տունն էր, հիմակ չարտախն էր: Գիտես թը, վար՝ կէզարը (մառան) իջաւ, ալրին աղ բերելու:

Այսքանը բաւական էր արդէն, որ Վահէն վստահ ըլլար թէ Բեկցի Նէնէն տունն էր: Ու մանաւանդ վարը՝ կէզար, ու՛ երբեք պիտի չտեսնէր Պէպէճենց կալին գլխէն անդին անցնէլն անգամ, դէպի Ջնըսձոր:

Ի՛նչ բախտ, մտածեց Վահէն: Ուխտացաւ ներքնապէս: Եւգինէն իր կուժն առաւ ու մտաւ իրենց բակը: Վահէն փոխանակ դէպի Բեկցի Նէնէին դիմելու, ետ դարձաւ, ու շուտով ընկերներուն հասաւ Քոչենց կալին վերեւ: Խնդալով առաջ վազեց, ու ձգեցներուն գլուխը դարձուց դէպի Ջընըսձոր, Բեկցի Նէնէին ածուքին դին: Այժմ բոլորն ալ ուրախ էին, որ Բեկցի Նէնէն տունն էր, ու իրենց ծրագիրը պիտի կրնային գործադրել...:

×

— Աղջի հարս, Կասմնցի՛...

Բեկցի Նէնէն, վարի յարկէն վեր ելաւ տան մէջի աստիճաններով, ուր իջած էր մառան, ապուրին աղ բերելու: Աստիճանի վերջին մասին վրայ, աչքերը չարտախէն դուրս՝ դիմացը նետելով նշմարեց, որ քանի մը փէսերու ծոպեր քշողներու հետ անհետացան Պէպէճենց տան վերեւէն: Այդ ճամբան դէպի Ջնըսձոր կը տանէր...:

Ան շուտով կռահեց, որ այդ անհետացողները — Պէպէճենց տան վերէն — կամվարներ էին, ու կ'երթային Ջնըսձոր...: Կարելի՞ բան էր, որ անոնք Ջնըսձոր երթային, ու առանց իր ածուքը մտնելու վերադառնային:

Մանաւանդ, ինչո՞ւ գետակ չէին երթար, վարի ճամբէն, ուր աւելի առատ էր ջուրը: Ու կրնային նաեւ, իրենց եզներն ալ լոգցնելով զովացնել, ու մաքրել անոնց վրայի մրեղները:

Ու Բեկցի Նէնէն, տակաւին ապուրին աղը ափին մէջ, փոխանակ դէպի օճախ, ապուրին պտուկը դիմելու, արտօրանքով մօտեցաւ երկրորդ յարկէն տանիք բարձրացող «դափանք»— աստիճանին: Պարապ ձեռքը— մէկ ափին մէջ աղը կար ապուրին — կողքի փայտէ բազրիքին նետեց, ու լայն շունչ մը առնելէ ետք կանչեց ուժով,

— Աղջի՛ հարս, Կասմնցի՛...

Ծեր էր Բեկցի Նէնէն: Իր տարիքը որոշ չեմ գիտեր, բայց վեց տասնեակ մը տարիներ շալկած պէտք է ըլլար:

Եւ, անոր համար դիւրին չէր գեղական բարձր յարկի մը քսան-քսանըհինգ աստիճանները վեր բարձրանալ շուտով: Մանաւանդ որ, տակաւին նոր էր բարձրացած նոյնքան մը մատներով աստիճանը, վարի յարկէն երկրորդ յարկ, ուր իջած էր մառան, կորկոտ ապուրին աղ բերելու:

Ու ան կը կարծէր որ, եթէ կանչէր հարսը, ձայնը աւելի շուտ կը հասնէր իրմէն, ու ան շուտով վար կ'իջնէր կալէն, ապուրին նայելու: Եւ ինքն ալ Ջնըսձոր կը փութար, կամվարներէն պաշտպանելու համար իր ածուքը:

Ձայնը արձակելէ ետք, կը սպասէր «դափանք»ին առջեւ, մէկ ոտքը առաջին մատին վրայ, ու մէկ ձեռքովն ալ միշտ բռնած բազրիքէն: Ու անհամբեր կը սպասէր հարս Կասմնցիին պատասխանին:

Բեկցի Նէնէն վայրկեանէ վայրկեան անհամբեր կը դառնար: Գլուխը ետ դարձուց, ու անգամ մըն ալ աչքերը դէպի Պէպէճենց կալին վերեւ նետեց, տեսնելու համար թէ, կամվարներուն քշոցներն (մաճ) ու փէսերուն ծոպերը կ'երեւնայի՞ն տակաւին...:

Ձկային անոնք այլեւս: Ճամբուն փոշիներն անգամ անհետացած էին: Այդ կը նշանակէր թէ, բաւական ատեն անցած էր, ու անոնք մինչեւ հիմա հասած կ'ըլլային Ջնըսձոր:

Բեկցի Նէնէին ականջները տակաւին պատասխանի կը սպասէին հարս Կասմնցիէն, որ կ'ուշանար ու կ'ուշանար: Իսկ աչքերն ալ մէկ օճախին վրայ եփ եկած կորկոտ ապուրի պտուկին կը նետէր, որու խուփին կէս բացուածքէն պղպջակներ դուրս կ'ելլէին, կ'ուռէին, ու խոշորնալէ ետք, պայթելով կ'անհետանային, պտուկին փորն ի վար աղեղնաձեւ ճերմակ գիծեր չինելով: Ու մէկ ալ դէպի այն ճամբուն կը նետէր, ուրկէ անհետացած էին կամվարները...:

Երբ կը նայէր ճամբուն կողմը, — որ ուղիղ իր ածուքը կ'երթար միտքը, տեսողութենէն աւելի անդին անցնելով կը յառաջանար արագ կերպով...: Ղափաննենց կալին վերեւէն... Հողվրտիքին տակէն... Հողվրտիքին «ընդիլի քիթէն»... Ու ահա կը հասնէր իր այնքա՜ն սիրելի ածուքը, ուր կամվար «չի ժմնողներ»ը ներս մտած կ'աւրշտկէին...:

Ու ցնցուեցաւ: Ինքզինքը հաւաքեց, ու երրորդ անգամ մըն ալ, այս անգամ աւելի ուժով, կանչեց հարս Կասմնցիին.

— Աղջի՛ հա՜՜՜րս Կասմնցի՛...

— Ի՞նչ է, Բեկցի Նէնէ, — վերջապէս պատասխանեց հարսը:

— Աղջի ի՞չ կ'ընես, չո՛ւշտ վար եկօ...

— Բեկցի Նէնէ, կալը կու շրջիմ: Ահա հիմա կուգամ: Քիչ մնաց լմնալու:

— Աղջի չո՛ւշտ եկօ կ'ըսիմ կու: Թող կալը կիսատ մնայ: Եկօ սը ապուրին նայէ, հիմա ըն չի ժմնողները...

Խօսքը կիսատ ձգեց: Դիմեց դէպի օճախ: Ապուրին աղը պարպեց ափին մէջէն պտուկը: Ժամանակ անգամ չունեցաւ խորհելու թէ, թերեւս այդ աղը շատ շատ էր ապուրին համար... Աւոր մասին մտածելու ժամանա՞կն էր: Խոյացաւ աստիճաններէն վար: Եւ, արագօրէն — իր ուժին ներած չափով — սուրաց, անցաւ Պալ - Աղբիւրին առջեւէն:

Հարս Կասմնցին երբ վար՝ չարտախն իջաւ, տեսաւ Բեկցի Նէնէին աջ ուսը մինակ, — որ ձախէն քիչ մը բարձր էր... — ու մէկ ալ գլուխը, որոնք անհետացան շուտով Պէպէճենց տան վերեւէն...:

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(5)

(Շար.)

տել եւ դաշնագիր մը ստորագրել Անգլիոյ եւ Արաբներուն միջեւ :

Կը յայտարարէ թէ այս պահանջներուն գոհացումը կը կազմէ միակ կարելի լուծումը տագնապին. այսպէս բոլոր արաբ ժողովուրդները պիտի հրաւիրուին բրիտանական հպատակները եւ Հրեաները նկատել թշնամիներ, բոլոր տրամաբանական հետեւանքներով, — ընկերային, քաղաքական եւ տնտեսական :

Կը պահանջէ բոլոր արաբական երկիրներու կառավարութիւններէն ուժ տալ այս պահանջներուն, զանոնք հաղորդելով Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան: Կ'առաջարկէ մնայուն յանձնաժողով մը կազմել Գահիրէի մէջ, հսկելու համար այս որոշումներուն գործադրութեան :

*** Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց որ եւ է բանակցութիւն չկատարել Արաբներուն հետ, ցորչափ անոնք չեն դադրեցուցած ահաբեկչական գործունէութիւնը: Տիրող կարծիքը այն է թէ եթէ ապստամբութիւնը չդադրի անյապաղ, թշնամութիւնները պիտի ծաւալին, քանի որ Անգլիա նոր զօրագունդեր ղրկած է : Մարզպանը, որ Լոնտոն եկած էր, Պաղեստին պիտի վերադառնայ նոր լիազօրութիւններով :

*** Երեքշաբթի օր երկու բուռն ճակատամարտներ տեղի ունեցան անգլիական զօրքին եւ Արաբներուն միջեւ, մէկը՝ Երուսաղէմի հիւսիսային շրջանին, միւսը արեւմտեան մասին մէջ: Զօրսումբեր նետուեցան Երիքովի ճամբուն վրայ, երբ կառքով կ'անցնէր Երուսաղէմի ոստիկանական տեսուչը :

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՆԵՂ ԿԸ ԳՏՆԵՆ ՍԱՆՃԱՔԸ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն. —

Թուրքերը գոհ չեն Սանճաքի հարցին մէջ իրենց գտած յաջողութենէն եւ Հաթայի ներկայ սահմաններէն: Անոնք կ'ուզեն որ ընդարձակուին Սանճաքի սահմանները ի վնաս Սուրիոյ եւ աւելի սանձարձակ ըլլան իրենց շարժումներուն մէջ :

Անտիոքէն եկած բարեկամ մը հաղորդեց թէ Թուրք եւ ֆրանսացի սպաներ Անտիոքի մէջ ժողով մը գումարեցին՝ ճշդելու համար Սանճաքի սահմանները: Ժողովը, սակայն, չկրցաւ արդիւնաւոր դառնալ, որովհետեւ Թուրքերը պահանջած են տասնեակներով սուրիական գիւղերու կցումը Հաթայի: Անոնք առարկած են թէ անբնական են Սանճաքի ներկայ սահմանները եւ անհրաժեշտ է բարեփոխում մը :

Ֆրանսացիները ընդդիմացած են Թուրքերու պահանջներուն, աւելցուց մեր լաւատեղեակ բարեկամը, յայտարարելով թէ Թուրքեւֆրանսական վերջին համաձայնութեամբ ճշդուած են արդէն սահմանները :

Սպաները բաժնուած են առանց համաձայնութեան գալու : Չենք գիտեր սակայն թէ մինչեւ ո՛ւր կ'երկարին Թուրքերու պահանջած սահմանները :

*** Անտիոքէն ղրկուած պաշտօնական տեղեկագիրներուն մէջ հետեւեալ ձեւով նկարագրուած է վատ յարձակումը, որուն զոհ գնաց տեղակալ Շապօ .—

Տեղակալ Շապօ զօրանոցէն մեկնելով պաշտօնի կ'երթար կամուրջին միւս կողմը: Զօրանոցէն հազիւ հեռացած, կը հանդիպի քանի մը Թուրք զինուորներու, որոնք —հակառակ ֆրանքեւթուրք համաձայնութեամբ ճշդուած պարտադրութեանց — ոչ միայն չեն բարեւեր, այլեւ արհամարհական վերաբերում մը ցոյց կուտան : Քաղաքավարի դիտողութիւն մը ուղղելէ վերջ, տեղակալը կը շարունակէ ճամբան եւ կը հասնի քանի մը հարիւր մեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող կամուրջը :

Այդ միջոցին, Թուրք զինուոր մը եւ չաւուշ մը կը մօտենան տեղակալին եւ առանց բառ մը փոխանակելու կ'ապտակեն զայն : Տեսնելով որ ծանր միջադէպի մը պատճառ պիտի դառնայ, տեղակալը կ'ուզէ խուսափիլ եւ կ'ուղղուի դէպի կամուրջ: Թուրք չաւուշը, սակայն, գոհ չի մնար ֆրանսացի սպային պարզած համբերատարութենէն եւ այդ վերաբերումը նախատինք կը նկատէ իրեն հանդէպ: Կը հանէ ատրճանակը եւ կը սկսի կրակել Շապոյի ետեւէն: Երեք գնդակները կը դպին անոր եւ կը փռեն գետին:

Ոճրագործ չաւուշը կը յանձնուի Թուրք զինուորական ատեանին:

ՀՈՒՆԳԱՐՆԵՐԸ ՆՈՐ ՀՈՂԵՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Գերմանիոյ տնտեսական տիրապետութիւնը Կեդրոնական Եւրոպայի մէջ

Հունգարական կառավարութիւնը գոհ չէ իր ստացած բաժինէն եւ նոր հողեր կը պահանջէ Չեխոսլովաքիայէն: Բանակցութիւնները անելի մը յանգած են: Հունգարական կառավարութիւնը կը հիմնուի 1910ի մարդահամարին վրայ, որուն համաձայն Հունգարները Սլովաքներէն աւելի են իր պահանջած շրջաններուն մէջ, իսկ չեխական կառավարութիւնը իր ձեռքն ունի 1930ի մարդահամարը: Հունգարները կ'ըսեն թէ Մեծ Պատերազմէն ի վեր բազմաթիւ ազգակիցներ Սլովաքիոյ միւս մասերը գաղթեցին, իրենց տեղերը ձգելով Սլովաքներու, Չեխերու եւ Գերմաններու: Իբրեւ միջին ճամբայ, Սլովաքները այժմ կ'առաջարկեն 1880ի մարդահամարը: Եթէ Հունգարիոյ պահանջները ընդունուին, միայն երկու միլիոն Սլովաքներ պիտի մնան Սլովաքիոյ մէջ, իսկ 750,000 ազգակիցներ պիտի մտնեն Հունգարիոյ տիրապետութեան տակ : Կան շրջաններ եւ քաղաքներ ուր Սլովաքները 60-90 առ հարիւր կը կազմեն: Հունգարիա այդ շրջանները կը պահանջէ ոչ թէ ազգագրական, այլ տնտեսական նկատումներով: Սլովաքները չեն ուզեր յանձնել նաեւ շրջան մը որ արմտիքի գլխաւոր աղբիւրն է ոչ միայն Սլովաքիոյ, այլեւ Պոհեմիոյ համար :

Բանակցութիւնները կը շարունակուին :

*** Գերմանական կառավարութիւնը սկսած է բանակցութիւններ վարել Չեխոսլովաքիոյ հետ, բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատելու համար: Իր գլխաւոր պահանջներէն մէկն է բոլշեւիկեան կուսակցութեան լուծումը: Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարը Պերլին կը սպասուի այսօր, Հինգշաբթի:

Հոկտեմբեր 11էն սկսեալ գերմանական դրամը կը գործածուի գրաւեալ շրջաններուն մէջ, մէկ չեխական քրոնը հաշուելով 12 ֆէնինկ: Այս սակը նպաստաւոր է Զուտէթեան Գերմաններուն համար, քանի որ մինչեւ հիմա 8·60 մարք կը վճարուէր 100 քրոնի համար :

Գերմանիա այժմ տիրապետած ըլլալով Չեխոսլովաքիոյ վրայ, գերմանական ազդեցութիւնը արագօրէն կը տարածուի հարաւային - արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Եուկոսլավիա միջոցներ կը խորհի, համայնավարական գործունէութիւնը սանձելու եւ ներգաղթը արգիլելու համար: Գերմանիա այսօր երրորդ տեղը կը գրաւէ Եուկոսլավիոյ մէջ, տնտեսական տեսակէտով, Անգլիայէն եւ Ֆրանսայէն վերջ, մինչ 1938ի սկիզբը 14րդ կուգար: Գերմանիա յանձն առաւ գնել Եուկոսլավիոյ հանքային արտադրութեան երկու երրորդը, որ կ'արժէ 932,000,000 տոլար, հինգ տարուան համար :

Հ. Յ. Դ.

Ծանուցում

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Ռօսօ», «Սերէմճեան» եւ «Արղութեան» խումբերու բոլոր ընկերները 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8·30ին իր Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

Գաւառ

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը 15 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Դասախօսութիւն

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆի դասախօսութիւնը 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ Café Cadetի վերնայարկը, մէթրօ Cadet: Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ. Նիւթ՝ «ԱԶԳ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»:

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

„ՍԻՐՈՒՇ” ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐՈՂ ՈՒԺԵՐՈՒ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ 15 ՀՈԿՏ., ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ

ՍԱԼ ՄԱԶԸՆԱՅԻ ՄԷՋ, 88 ՌԻՒ Տ'ՕՊԱՆԵԼ Մարսէյլ

16 ՀՈԿՏ., ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ սրահին մէջ, 10 ՊՈՒԼՎ. ՏԷ ՄԱՐԿՐԻԹ, Պօմոն

ԱԿՆԱՐԿՈՅ ԲԺԻՇԿԸ

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ՏԻԿԻՆ Մ. ԹԷՐՋԻՊԱՇԵԱՆ եւ ՕՐ. ԱՆԺԷԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ:

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Համալսարանականներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. ժողովը, 15 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին բոլոր մարտիկները:

ՓԱՐԻԶԻ Թոքատի Հայրենակցական Միութեան ժողովը տեղի պիտի ունենայ 16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—4, Պ. Թրավէսեանի բնակարանին մէջ, 13 Rue Charles Calmus, Paris (13): Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ,

Հ. Թրավէսեան, Ե. Դանիէլեան Ս. Պապիկեան:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dareswe — PARIS (13)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ընդհ. սպայակոյտի նախագահին՝ Զօր. Փէյեւի սպանութեան խնդիրը լրջօրէն կը զբաղեցնէ կառավարութիւնը: Զրոյցի մը համաձայն, ահաբեկիչը, Քիրով, որ վիրաւորուած էր, խոստովաներ է թէ 200 տոլար (40 անգլ. ոսկի) ստացած է զօրավարը սպաննելու համար: Քիրով մերժած է յայտնել իր մեղսակիցներուն անունները, միայն ըսած է թէ Մակեդոնացի էին : Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան :

ԻՏԱԼԻԱ չորս շոգենաւ ղրկեց Սպանիա, հետզհետէ պարպելու համար 10,000 կամաւորներ, ինչպէս խոստացած էր Անգլիոյ: Այս քայլը պիտի նպաստէ վաւերացնելու անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, մինչեւ նոյեմբեր :

ՏՈՔԹ. ՊԵՆԷՇ, Չեխոսլովաքիոյ հրաժարեալ նախագահը, հաւանած է վերատեսուչ ընտրուիլ Կլասկոյի համալսարանին մէջ (Սկովտիա): Նախորդ նախագահը 54 տարեկան է եւ ուսած է Փրակայի, Փարիզի, Տիժոնի եւ Լոնտոնի համալսարաններուն մէջ: Ամերիկայէն ալ պաշտօն առաջարկած են :

ՊԵԼԺԻՈՅ Ալպէռ զինուոր – Թագաւորին արձանին բացումը տեղի ունեցաւ երէկ, Քոնքորտի հրապարակին անկիւնը, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Ներկայ էր իր որդին, Լէոփոլտ Թագաւորը, բազմաթիւ երեւելիներու հետ :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ աշխատանքի ճակատին առաջնորդը, Տոքթ. Լէյ, որ Սոֆիա գացած եւ ունկնդրութեան ընդունուած էր Պորիս Թագաւորէն, Պուքրէշ գնաց, Պերլին վերադառնալէ առաջ :

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ Դաշնակցութեան ազգ. համագումարը վերջացաւ Լէոն Ժուհոյի զերադոյն կոչով, որ կը պահանջէր զոհողութիւններ կատարել, արհեստակցական միութեանց անկախութիւնը եւ միասնականութիւնը պաշտպանելու համար: Այս առթիւ չարադէտ համարելով Միւնիխի համաձայնութիւնը, առաջարկեց միջազգային խորհրդաժողով մը գումարել, Մ. Նահանգներուն մասնակցութեամբ. «այլապէս մինակ պիտի մնանք »:

235 ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ ձերբակալուած կամ բանտարկուած են վերջին մէկ շաբթուան ընթացքին: Առջի օր ոստիկանութիւնը հետապնդումներ կատարելով Փարիզի զանազան թաղերուն մէջ, ձերբակալեց ուրիշ 27 « անկանոն » օտարականներ : Մարսէյլի մէջ ալ ձերբակալուեցան 83 կասկածելի մարդիկ, մեծ մասով տեղացի :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը ցուցակագրած է ութսուն վեց անհատներ ու հիմնարկութիւններ, որոնք կը զբաղին օտար կառավարութեանց եւ առեւտրական մեծ տուներու պրոպագանտով եւ փոխարէն կը ստանան որոշ վճարում :

ԵՐԵՔ ԼՐՏԵՍՆԵՐ, որոնց երկուքը այր եւ կին են, դատապարտուեցան քանական տարի բանտարկութեան: Քսան տարի ալ իրաւունք չունին Ֆրանսա բնակելու: Տարր օր առաջ ալ բնտանիքի մը չորս անդամները դատապարտուած էին քանական տարուան, միեւնոյն յանցանքով: Բոլորն ալ ձերբակալուած էին գերմանական սահմանին վրայ :

Թէյասեղան

Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ., կիրակի ժամը 3ին, Հայ Ակումբին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՅԱՆՈՒՆ Շ. ՎԱՐԶՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Սաներու Միութիւնը կը բեմադրէ «ԾԱՌԱՅ ԹՈՐՈՍ» (զաւեշտ):

Գեղարուեստական բաժնին կը նուագէ Թափառ ԳԱՐԵԳԻՆ:

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ, ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ («Հայաստանի Գրականութիւն», հին ուղղագրութեամբ), Փարիզ, 1938, 7·50 Փր.: ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, 25 Փր.: ԱՊՏԻՒԼ ՀԱՄԻՏ ԵՒ ՇԷՐԼՕՔ ՀՈԼՄՍ, Եր. Օտեան 40 Փր.: ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Հ. Գ. Բ.), Ա. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐ, Փարիզ 1939, 25 Փր.: ԱՐԾԻՒԸ ԻՐ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ, Ա. Թէրզիպաշեան, Փարիզ 1938, 15 Փր.: ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ կենսագր. 10 Փր.: ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱԶԳ. ԵԿԵՂԵՑԻԻ, Մ. Սերոբեան, 1938, 15 Փր.: ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 15 Փր.: ԵՐԿՈՒՆՔ, Ծերենց, 20 Փր.: ԹԷՈՏՈՐՈՍ ՌՇՏՈՒՆԻ, Ծերենց, 20 Փր.: ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Րաֆֆի, Գահիրէ, 25 Փր.: ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 20 Փր.: ԿԱՅԾԵՐ, Րաֆֆի, Ա. եւ Բ. միասին, 50 Փր.: ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ՝ 1915 - 1918, Ա. Մ. Քէչեան, Պուքրէշ 1938, 20 Փր.: ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԻ, ձայնագրեալ պատկ. երգարան, Գ. Անձեան, Ա. հատոր 7 Փր.: Բ. 7 Փր.: ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ, պատկ. 10 Փր.: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Յ. Պալըեան, 10 Փր.: ՄԱՅԻՍ 28 (1918 - 38, քսանամեակ) 5 Փր.: ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ, Յ. Հիսայեան, 8 Փր.: ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆ. ՎԵՐՖԷԼ, 2 հատոր, 70 Փր.: ՆԱՐԵԿ, աշխարհաբար, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, լաթակազմ, 30 Փր.: ՆՈՐ ՔՆԱՐ, ձայնագրեալ եւ պատկ. ընդհ. երգարան, 50 Փր.: ՍԱՄՈՒԷԼ, Րաֆֆի, Աթէնք, 50 Փր.: ՐԱՖՖԻ, կեանքը, Փարիզի 1937, 10 Փր.: ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Ա. Չարըգ, 15 փր.:

LE ROLE DES ARMÉNIENS DANS LA CIVILISATION MONDIALE, avec 17 illustrations Prof. V. Totomiantz, Belgrade 1938, 40 fr., LA BELLE ANAHITTE, A. Surménian, Toulon, 1938, 15 fr.:

ԴԻՄԵԼ՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

51 Rue Monsieur le Prince, Paris (6): CHÈQUE POSTAL: PARIS 1278-35, Tél. DANton 88-65, Métro Odéon :

Գաւառէն հարիւրին տասը, արտասահմանէն հարիւրին 15 առաքման ծախք աւելցնել ապրանքներու գումարին վրայ, զոր կանխիկ պէտք է ղրկել :

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	205 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 14 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3860

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՖՐԱՆՍԱՆ Կ'ԵՓԻ ԻՆՔՆ ԻՐ ՄԷՋ

Պատերազմի մղձաւանջը հազիւ փարատած, հոսանքները նորէն իրար կը խաչաձեւեն, այս երկրին մէջ:

Ահաւասիկ շարք մը նոր երեւոյթներ, որոնք անգամ մը եւս կ'ապացուցանեն թէ Ֆրանսա չէ գտած իր ներքին հանգիստը, ատելի վճռականօրէն գործելու համար միջազգային ճակատի վրայ:

Կարդացէք նախկին ռազմիկներու կոչը, որ պարզելով տեւական տագնապի մը զանազան երեսները, կը պահանջէ ազգային փրկութեան դահլիճ մը կազմել, մինչեւ 1940ի երեսփոխանական ընտրութիւնները: Այս առթիւ ծրագիր մըն ալ մշակած են, եւ եթէ ներկայ խորհրդարանը մերժէ զայն, պիտի պահանջեն լուծել երեսփ. ժողովը եւ նոր ընտրութիւններ կատարել, փոխանակ սպասելու մինչեւ 1940:

Առաջին անգամ չէ որ ասպարէզ կը նետուին նախկին ռազմիկները, իրենց տեսակէտները արժեցնելու համար: Անոնք միշտ ալ ցուցադրած են իրենց ներկայութիւնը, պարբերական տագնապներու առեն:

Բայց, կը թուի թէ այս անգամ աւելի զօրաւոր է շարժումը եւ կը գտնուի աւելի նպաստաւոր պարագաներու մէջ. քանի որ խոկալու մաս մնացած էր պատերազմի պայթելուն եւ այս առթիւ անգամ մը եւս պարզուեցան Ֆրանսայի ներքին տկարութիւնները:

Հզերանական պահէն զատ, նախկին ռազմիկները ինքնավստահ կ'երեւան նաեւ իրենց ներկայացուցած համրանքով, — վեց միլիոն ընտրողներ՝ 11 միլիոնի վրայ:

Ուրիշ յատկանշական պարագայ մը,— ժողովրդական ճակատին ճարճատումը, որուն առաջին պաշտօնական խոստովանութիւնը կը ներկայացնէ արմատականներու վարիչ մարմնին բանաձեւը:

Ձեւականօրէն, ճակատը կը տեւէ տակաւին, քանի որ պաշտօնական լուծում կամ խզում կատարուած չէ: Իսկ իրականին մէջ, ճակատը շատոնց տեղի տուած է օրուան դէպքերու ճնշումին, քանի որ անոր երեք թեւերէն իւրաքանչիւրը կը նախընտրէ գործել համաձայն իր հայեցողութեան:

Այս պարագան յայտնապէս չեշտուեցաւ չեխական տագնապին առեն, երբ ընկերվարական կուսակցութիւնը իր անվստահութիւնը կը յայտնէր Պ. Տալատիէի արտաքին քաղաքականութեան հանդէպ, իսկ համայնավարները խիստ վարկաբեկիչ պայքար մը կը մղէին, իրենց թերթերով եւ հրապարակային ժողովներով:

Ճեղքը աւելի խորացաւ, երբ, խորհրդարանի բացառիկ նիստին մէջ, ընկերվարականները ձեռնպահ մնացին, իսկ համայնավարները դէմ քուէարկեցին, կառավարութեան պահանջած լիազօրութեանց առթիւ:

Միւնիխի համաձայնութենէն ի վեր, համայնավարները այլեւս աջ-ձախ չեն նայիր, հարուածելու, վարկաբեկելու համար Տալատիէի կառավարութիւնը, հրապարակաւ պահանջելով անոր հրաժարումը:

Պայքարին գլուխն անցած է կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն, որուն ընդհ. քարտուղարը, Մօրիս Թօրէզ, բուռն ճառ մը կը խօսէր հոկտեմբեր 7ին, ժմեռնային մարզարանին մէջ, ամէնէն ծանր մեղադրանքներն ուղղելով:

Ինչպէս ամէն տեղ, Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնն ալ նոր ազդանշան մը կը հնչեցնէ,— Չէմպըրլէն եւ Տալատիէ խորտակեցին խաղաղութեան ճակատը, օգնութեան թռչելու համար (ըսել կ'ուզէ օգնելու) Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի...

Թօրէզն է որ կ'աղաղակէ, ջղագրգիռ բազմութեան մը առջեւ.

— «Միւնիխը հետեւանքն է 1936 մարտ 7ի, երբ Պ. Ֆլանտէն անձնատուր եղաւ Հիթլէրի առջեւ:

Միւնիխը հետեւանքն է ոչ-միջամտութեան չարաշուք նախաձեռնութեան զոր ստանձնեց մեր ընկերը՝ Լէոն Պլում:

Միւնիխը հետեւանքն է անշլուսին, Աւստրիոյ կցումին, որ կատարուեցաւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հաւանութեամբ, թէեւ երկուքն ալ երաշխաւորներն էին Աւստրիոյ անկախութեան:

... Այո, այո՛, այո՛, դո՛ւրս Տալատիէ-Պոնէն, դո՛ւրս...

Մնացեալը ինքնին կը հետեւի, — քշել օրուան վարիչները, եւ հաստատել «կառավարութիւն մը որ արժանի ըլլայ Ֆրանսայի»:

Օրէ օր կը գունաւորուի այս ազդանշանը, եւ տակաւին առջի օր նոյն հոսանքին ճառախօսները կը թելադրէին չհնազանդիլ, եթէ կառավարութիւնը հարկ դատէր զինուորական նոր զգուշութիւններ ձեռք առնել:

Այս մթնոլորտին մէջ է որ, արմատական կուսակցութիւնը բացառիկ ժողով կը գումարէ, ճշդելու համար իր դիրքը:

Ո՞ւր կրնայ յանգիլ այս խմորումը:

Հարցումին պատասխանը գտնելու համար, անհրաժեշտ է պարզել այլապէս ուշագրաւ երեւոյթներ, մանաւանդ ընկերվարական կուսակցութեան դիրքը, որ կրնայ վճռական դեր կատարել:

Ուրիշ ազդակ մը եւս, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, կոչուած է ազդելու կացութեան վրայ, իր հինգ միլիոն կազմակերպուած անդամներով:

Այդ կազմակերպութիւնը դեռ նոր գումարեց իր ազգային խորհուրդը, եւ օրուան ճառախօսները արհեստակցականէն աւելի քաղաքական հոգերով զբաղեցան, տեսակէտներ պարզեցին եւ պահանջներ դրին: Այս առթիւ քուէարկուած բանաձեւն ալ ինքնին ազդանշան մը կը կազմէ, թէ ներքին եւ արտաքին գործունէութեան տեսակէտով:

Այսպէս կամ այնպէս, Ֆրանսան կ'եփի ինքն իր մէջ, շատ աւելի փափուկ պայմաններու տակ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՍՐՇԱՒԸ ԴԷՊԻ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Տէյլի Թէլէկրաֆի Պերլինի թղթակիցը կը գրէ (հոկտ. 12).—

Թէեւ տնտես. նախարար Ֆունքի պտոյտին առաջին փուլը զուգադիպեցաւ Չեխոսլովաքիոյ տագնապին եւ այս պատճառով արժանի արձագանգը չգտաւ մամուլի մէջ, բայց այժմ արդէն պարզ է, որ անոր առաքելութիւնը նախաբան մըն է գերման տնտեսական գերակայութեան հաստատման՝ Հարաւային Սեւ Ծով:

Երբ Հէր Ֆունք մեկնեցաւ Պերլինէն սեպտեմբեր 18ին, Կոտըսպէրկի խորհրդակցութիւնը տակաւին կատարուած չէր Հիթլէրի եւ Չէյմպըրլէնի միջեւ: Բայց իրեն տրուած հրահանգը հիմնուած էր այն հաւանականութեան վրայ, թէ Գերմանիա շուտով պիտի գրաւէ տիրական դիրք Պոհեմիոյ եւ հետեւաբար կեդրոնական Եւրոպայի վրայ:

Զուտէթեան հողամասերու գրաւումով այժմ Գերմանիա ի վիճակի է զօրացնելու իր քաղաքական ու տնտեսական ճնշումը հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի վրայ, որովհետեւ Չեխոսլովաքեան ճարտարարուեստի մրցակցութիւնը վերջ գտած է:

Այստեղ լուրջ սպառնալիք չեն նկատեր անգլեւֆրանսական տնտեսական հակայարձակողականը, որ տեղի կ'ունենայ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն վարկեր բանալու ձեւով, որպէսզի իրենցմէ ապրանք գնեն: Անգլիա կրնայ պարբերաբար ցորեն գնել Ռումանիայէն, բայց Գերմանիան է որ ի վիճակի է առեւտրական դաշինք կնքելու եւ ամէն տարի կանոնաւորաբար անկէ գնելու երկրագործական արտադրութիւններ:

Եթէ Անգլիա եւ Ֆրանսա շարունակեն փորձել «գողնալ» այն առեւտուրը, որ, ըստ գերման հայեցողութեան, կը պատկանի գերման պետութեան, Գերմանիա մէկ երկու տարուան ընթացքին ի վիճակի պիտի ըլլայ, արեւմտեան սահմանագլուխի վրայ իր ամրութիւնները աւարտելէ ետք, յայտարարել այն վարդապետութիւնը, թէ կեդրոնական եւ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի առեւտուրը բացառապէս իրեն կը պատկանի:

Հէր Ֆունք իր ճամբորդութեան առաջին մասը անցուց Պելկրատի մէջ: Ան մեկնեցաւ կազմելէ ետք խառն կոմիտէ մը, որ պիտի մշակէ գերման-եուկոսլաւ նոր դաշնագիրը: Այս դաշնագրով Գերմանիա գրեթէ մենաշնորհը պիտի ստանայ Եուկոսլավիոյ ներածումին եւ արտածումին:

Գերմանիոյ նուաճողական մտադրութեանց թափանցել կարենալու համար բաւական է յիշել այն ճառը, զոր խօսեցաւ Հէր Ֆունք Պելկրատի մէջ: Ան պատկերացուց այն հսկայական ծրագիրը, ըստ որու պիտի վերակառուցուի Եուկոսլավիոյ հաղորդակցութեան ցանցը եւ զարկ պիտի տրուի երկրագործական արտադրութեանց, Գերմանիոյ անմիջական համագործակցութեամբ:

Կը մնայ տեսնել, թէ ինչքան ուժեղ պիտի բախին գերման եւ իտալական շահերը Պալքաններու մէջ: Այստեղ որոշ կասկած կայ, թէ Իտալիա կը պաշտպանէ Լեհաստանի ու Հունգարիոյ սահմանակցութիւնը, որ կրնայ Պալթիկէն մինչեւ Ադրիական ծով ուղիղ գծով պատուար քաշել գերման տնտեսական ծաւալականութեան առջեւ:

Քանի որ Գերմանիա ընդհանուր ծաւալականութեան ծրագիր կը հետապնդէ, ուստի հաւանական է որ ժամանակաւորապէս հաշտուի արդիւնքը Իտալիոյ հետ բաժնելու մտածումին հետ: Բայց անգամ մը որ Գերմանիա տեղաւորուի, այնուհետեւ ասպարէզ պիտի չթողու որ եւ է մրցակցութեան:

Հէր Ֆունքի մեծագոյն յաղթանակը եղաւ այն համաձայնագիրը, զոր կնքեց Էնգիւրիի մէջ եւ որուն համաձայն Գերմանիա 12,500,000 սթերլինի վարկ կը բանայ Թուրքիոյ՝ ճարտարուեստական ու զին. պէտքերը զարգացնելու համար: Պերլինի առեւտրական շրջանակները կը կարծեն թէ միւս երկիրները, ուր պիտի այցելէ Հէր Ֆունք, շատ աւելի դիւրաւ պիտի իյնան Գերմանիոյ գիրկը, քանի որ Թուրքիան, ուր անգլիական ազդեցութիւնը գերակշիռ էր, տեղի տուաւ:

Երբ մօտիկ ապագային Թուրքիոյ տնտեսութեան նախարար Շաքիր Քէսիպիր այցելէ Պերլին, իրեն ցոյց պիտի տան ռազմական ու ճարտարարուեստական գլխաւոր հաստատութիւնները, եւ վերջնական կարգադրութիւն պիտի ընեն վերոյիշեալ վարկի մասին:

Էնկիւրիէն վերջ Սոֆիա, յետոյ Պուքրէշ եւ Աթէնք

Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունք Պոլսէն Սոֆիա հասնելով երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ:

Պոլսէն մեկնելէն առաջ նախարարը յայտնեց, թէ հրաւէր ստացած է ամէն եւ յոյն կառավարութիւններէն այցելելու Պուքրէշ ու Աթէնք: Ինք ուրախութեամբ ընդունած է այս հրաւէրները, բայց յետաձգած է այցելութիւնը, որովհետեւ նախ կ'ուզէ Պերլին վերադառնալ:

Հէր Ֆունք Սոֆիայէն անմիջապէս պիտի անցնի Պերլին, ուր կարգ մը խնդիրներ ծագած են, Զուտէթեան հողամասերու գրաւումով:

Հէր Ֆունք յայտարարեց, թէ գերման-պալքան տնտեսական յարաբերութիւններու կանոնաւորումը տեղի պիտի ունենայ փոխադարձ դաշնագիրներով, որոնք հիմնուած պիտի ըլլան արտա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՌՈՊԸՐԹ ՔՈԼԷՃԻ «ՓԻԼԱՒ»Ը ԵՒ ՓՐՈՖ. ԱԲՐ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Պոլսոյ թերթերէն ցաւով կ'իմանամ թէ հոկտեմբեր 7ին մեռեր է փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեան, բազմավաստակ ուսուցչապետը:

Ծնած՝ 1855ին, եւ հիւանդ՝ երկար ատենէ ի վեր, քանի մը տարի առաջ փարիզ ալ եկած եւ գործողութեան մը ենթարկուած էր:

Բայց ես իր կենսագրականը չէ որ պիտի ներկայացնեմ այստեղ:

Ոչ աշակերտ եղած եմ իրեն, ոչ ալ ընթերցող՝ իր փիլիսոփայական եւ հոգեբանական ուսումնասիրութեանց:

Իրեն հետ առաջին եւ վերջին հանդիպումս եղած է արկած մը, որ կրնայ... եղերական-կատակերգական կոչուիլ:

1915ին էր, ընդհանուր ձերբակալութիւններէն անմիջապէս վերջը:

Օրուան հետապնդումներէն խուսափելով, անցեր էի Բերա: Ընկերներս ամէն գիշեր տեղ փոխել կուտային, զնոր տնօրինութիւն:

Գիշեր մըն ալ ինքզինքս գտայ Ռոպըրթ Քոլէճի ընդարձակ ճաշարանը, ուր կը ծառայէր մեր Արփիարը, այժմ Առնուվիլ:

Կարծեմ ժամը տասն էր, եւ մարդ չկար ճաշարանին մէջ:

Արփիար փառաւոր փիլաւ մը եւ ուրիշ ուտելիքներ շարած՝ սեղանին վրայ, կը խնդրէր որ շուտ վերջացնեմ:

Մէկ ալ հեռուէն՝ սանդուխին մէջ երեւցաւ դէմք մը, զոր մէկ-երկու անգամ հազիւ տեսեր էի:

Փրոֆէսէօր Աբր. Տէր Յակոբեանն էր: Սեղանի մը առջեւ նստած՝ կը պատրաստուէր ճաշել ուրիշի մը հետ:

Մեր աչքերը իրարու հանդիպեցան:

Ուսուցչապետը, միշտ ժպտուն, կարծես հանութեամբ կը բարեւէր զիս, իբրեւ հալածական թռչուն մը:

Դո՛ւ միայն կաս յերուսաղէմ...

Քանի մը վայրկեան վերջը Արփիարը եկաւ, քիչ մը գունատ, եւ բաներ մը փսփսաց ականջիս:

Փիլաւը կէս ձգելով, հետեւեցայ իրեն: Անցանք ոլոր-մոլոր նրբանցքներէ, դէպի աջ, դէպի ձախ, ա՛յս կողմէն, ա՛յն կողմէն,— եւ առաջնորդուեցայ թաքստոց մը, չեմ գիտեր ո՛ւր:

Ամէն պարագայի մէջ, Քոլէճը եւ փրոֆէսէօրը ազատած էին մեծ «փորձանք»է մը:

Մտածումս անմիջապէս գնաց Արփիարին: Հապա եթէ ա՞ն փորձանքի հանդիպած ըլլար, իմ պատճառով...

Բարեբախտաբար կարճ տեւած էր «միջադէպ»ը: Եւ փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեան, միշտ զգոյշ եւ բարեմոյն, ծայրայեղութեան չէր գացած:

Քանի մը տարի վերջը, 1919ին, այս խեղօքիկ մարդն էր որ պատգամաւոր նշանակուեցաւ Փարիզի Ազգ. Համագումարին, պաշտպանելու համար հայկական պահանջները:

Հանգիստ իր... հեռատեսութեան:

Վ.Ա.Հ.

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ԱՐԿԱԾԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, հրդեհ մը անգործածելի դարձուցած է Հայրենիքի խմբագրատունը (Պոսթըն):

Թերթը լոյս տեսած է Սեպտ. 30ին, արկածէն քանի մը ժամ առաջ: Յաջորդ համարը հրատարակուած է հոկտեմբեր 4ին, միայն երկու էջ: Խմբագրատունը առժամապէս փոխադրուած է նախորդ շէնքին մօտ, Կ. Խաչի գրասենեակին կից:

Պ. ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՀԵՐՔՈՒՄԸ ԳԱՂՏՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳՐԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Աշխատանքի Դաշնակցութեան ազգային կոմիտէի վերջին ժողովին մէջ, ընդհ. քարտուղարը, Պ. Լէոն Ժուհօ, հետեւեալ պատմութիւնը պատմած էր, Պ. Տալատիէի հետ եղած խօսակցութեան մը առթիւ.

— «Խօսակցութիւնը դարձաւ Չեխոսլովաքիոյ վրայ եւ Պ. Տալատիէ ըսաւ մեզի. — «Այո՛, դաշնագիրներով կապուած ենք Չեխոսլովաքիոյ հետ, բայց դաշնագիրները ենթակայ են մեկնութեանց»: Ես պատասխանեցի.— «Ֆրանսա մեկնութեան չենթարկեր իր ստորագրութիւնը»: Այն ատեն վարչապետը ըսաւ ինծի.

— «Լսեցէք, ձեզի պիտի կարդամ զօր. Կամլէնի մէկ տեղեկագիրը»:

«Տեղեկագիրը սեղանին վրայ էր եւ կարդաց առաջին էջը, որ կ'եզրակացնէր — աւելի ճիշդ կը հաստատէր — այն դժուարութիւնները ուր կը գտնուէինք, իբրեւ հետեւանք Սարի շրջանին Գերմանիոյ միացման, Հռենոսեան շրջանին վերազինման եւ Աւստրիոյ կցման: Սպարապետը կը բացատրէր այս բոլոր դժուարութիւնները: Այն ատեն ըսի վարչապետին.— Մենք ալ գիտենք այդ դժուարութիւնները. չկայ մէկը, ինչքան ալ անտեղեակ ըլլայ, որ չըմբռնէ ներկայ դժուարութիւնները, Չեխոսլովաքիոյ օգնութեան հասնելու համար: Բայց, ի՞նչ կ'ըսէ Զօր. Կամլէն իր եզրակացութեանց մէջ»: Եւ մեզի կարդաց եզրակացութիւնները, որ կ'ըսէին.— «Հակառակ այս բոլոր դժուարութեանց, պէտք է միջամտել»:

Այս պատմութիւնը նոյնութեամբ հրատարակուած ըլլալով Աշխատանքի Դաշնակցութեան օրկանին մէջ, վարչապետութիւնը անմիջապէս մամուլին յանձնեց պաշտօնական դեկոյց մը, որ «բոլորովին անճիշդ» կը հռչակէ Պ. Տալատիէի վերագրուած խօսքերը:

2,300,000,000 ֆրանք եւս ազգ. պաշտպանութեան համար

Նախարարական խորհուրդը 2,300,000,000 ֆրանքի բացառիկ վարկ մը սահմանեց ազգ. պաշտպանութեան, չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ: Այս գումարէն 1,420,000,000 ֆրանքը պիտի գործածուի բանակին եւ օդանաւային ուժերուն համար, իսկ 887,500,000ը օդատորմիղին համար:

*** Նախարարական խորհուրդը նոյն նիստին մէջ նշանակեց հետեւեալ դեսպանները, սպասելով պատկան կառավարութեանց հաւանութեան,— Հռոմի համար՝ Պ. Ֆրանսուա Փոնսէ (Պերլինի դեսպանը), Էնկիւրիի համար՝ Պ. Մասիլի, արտաքին նախարարութեան քաղաքական գործերու վարիչը, Պերլինի համար՝ Մոսկուայի դեսպանը, Պ. Քուլոնտր:

ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ ՑՈՒՑԱՏԵՏՐԸ

ՌԱԶՄԱԿԱՌՔԵՐԸ ԿԸ ԹԱՒԱԼԻՆ..

(Բ. եւ վերջին մաս.

ԻՏԱԼԻԱ

Գերմանիոյ նման, Իտալիա եւս հեռական աշխատանքի լծուած է, իր պէտքերը հոգալու, ու իրեն համար անկախ կեանք մը հիմնելու:

Պարզ կ'երեւի թէ Իտալիա ստիպուած է 70 առ հարիւր քարիւղ ներածել, կենսական խնդիր՝ պատերազմի համար: Իտալիա զայն կը ստանայ արեւելեան Միջերկրականէն, ու իրեն անհրաժեշտ նախնական նիւթերէն կը պակսին 14 տեսակ:

Կը կարծուի թէ հոն 1200 գործարաններ անդադար կ'աշխատին պատերազմական պիտոյքներուն համար: Իտալիան ի վիճակի է իր գործարաններու միջոցաւ պարենաւորելու իր բանակն ու նաւատորմիղը: Իտալիոյ մէջ այժմ կը շինուին նաեւ տեսողական գործիքները, լուսարձակ եւն., զորս քանի մը տարի առաջ ստիպուած էին գնել Գերմանիայէն: Բացի այդ իր «պատժարկութենէն» ի վեր, Իտալիա կեդրոնացուցած է ստորերկրեայ հրակայ մթերանոցներ քարիւղի եւ երկաթեղէնի, ըստ Մուսոլինիի՝ «քանի մը տարուան համար», ինչպէս նաեւ մանկանէզ, ալիմինիոմ եւ անագ:

Անցեալ տարի հոկտեմբերին Իտալիա Լիբիայի մէջ ունէր 30 — 33,000 զինուոր եւ 200 սաւառնակ մարաջախտ Պալպոյի հրամանատարութեան տակ: Կը կարծուի թէ այժմ այդ ճակատին վրայ ընդամէնը 50—60,000 մարդ կը գտնուի:

Վերջերս Լէրոս կղզիի մէջ հաստատուած է ծովային եւ օդային խարիսխ մը:

Կարմիր ծովու մէջ կը ծրագրուի հիմնել ծովային խարիսխներ Էրիթրէ եւ Ասսապ, ուր արդէն օդային լաւ կազմակերպուած կայան մը կայ: Ասոնց համար ծախսուելիք գումարը կը նախատեսուի 100 միլիոն լիր:

Հակօդային պաշտպանութեան համար Իտալացիներ կը գործածեն 75 միլիմէթրնոց, ինչպէս եւ զոյգ խողովակով լաւ թնդանօթ մը 37 միլիմէթր 54 — Պրիտայի նմոյշ: Այդ նպատակով մարզուած են միաժամանակ կանոնաւոր զօրամասեր, ինչպէս նաեւ սեւ շապիկաւորները:

Այն կարծիքը կը տիրէ թէ, մարաջախտ Պատօլլիոյի հրամանատարութեան տակ գտնուող իտալական ընդհանուր սպայակոյտը գերմանականէն եւ ֆրանսականէն անմիջապէս վերջը կուգայ:

Օդային ուժը.— Նկատելի է նաւադներու եւ նիւթեղէնի զգալի յաւելում մը: Օդային վարժարանը մտնող աշակերտներու թիւը կրկնապատկուած է եւ 1938ի պիւտճէն (1,019,330,000) 230 միլիոնի յաւելում մը ունի անցեալ տարուան վրայ: Ընդհանուր առմամբ ծրագրուած է 1940ին ունենալ 1937ի կրկնապատիկը: Իտալիա կը յուսայ ունենալ այդ ժամանակ 4100 օդանաւ առաջին գծի վրայ:

Օդաչուները հաւանաբար նոյնքան լաւ չեն որքան իրենց գործիքները, հակառակ անհատական կամ խմբական թռիչքներու (Պալպոյի արշաւը):

Ծովային.— Համաձայն ծովակալ Բալաքնարի պահանջին «Ովկիանոսային քաղաքականութիւնը» արդիական կառուցում կը պարտադրէ: Յայտնի է թէ Իտալիա իր հայեացքը ուղղած է Միջերկրականի աւազանէն անդին, երբ նկատի առնենք իր շինած հսկայ մարտանաւերը (35,000ական թոնոց):

Ականակիրներու ճիշդ թիւը չի գիտցուիր, բայց շատ ալ բարձր չի թուիր: Իմացայ թէ հազիւ 25 — 30 հատ գոյութիւն ունի արդիական նմոյշներէն:

Անոր մէկ ձեւը «516», գրօսանաւի մը կը նմանի: Ունի 1000 ձիու ուժնոց օդանաւային երկու մօթ-էօռներ, 47 հանգոյց արագութեամբ: Իսկ իր վառելանիւթի պահեստը 320 քիլոմէթրնոց շրջան մը կ'ապահովէ իրեն: Ներսը 2 հատ 450 միլիմէթրնոց ական ունի որոնց իւրաքանչիւրի ծայրը զետեղուած է 110 քիլօ պայթուցիկ նիւթ: «516»ը կը կրէ նաեւ 6 ընդծովեայ ռումբեր եւ 13 միլիմէթրնոց գնդացիր մը՝ ընդունակ կրակելու հորիզոնական կամ ուղղաձիգ վիճակի մէջ:

Նաւազները 9 հոգիէ կը բաղկանան, ստորադաս սպայի մը հրամանատարութեան տակ:

Նաւազները մարզուած են ամէնէն յանդուգն ու խիզախ գործերու համար: Անոնք ընդունակ են ամէն տեսակ քաջութեան եւ անձնուիրութեան:

Ե. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ներկայ Ռուսաստանը ոչ Աստուած կը պաշտէ եւ ոչ մարդը: Ան կ'երկրպագէ Կարմիր Հրապարակի դամբարանին մոմիային: Անոր նոր տէրերը կ'ըմբռնեն թէ վաղուան պատերազմը կրնայ «գաղափարական» պատերազմ մը դառնալ, իսկ համայնավարութեան խորտակումը՝ նոր խաչակիրներու նշանաբանը:

Ռուսիա գլխաւորաբար պէտք ունի ճգախէժի եւ «անթիմոն»ի, զոր կը ստանայ Չինաստանէն: Ան կը ներածէ նաեւ քարիւղ եւ [illegible], որովհետեւ իր արտադրութեան աղբիւրները՝ սպառման կեդրոններու հետ կապող փոխադրական միջոցները անբաւարար են: Անիկա դուրսէն կը գնէ նաեւ անագ եւ fungstène:

Ռուսաստան թէեւ հարուստ է նախանիւթերով, սակայն չի կրնար պէտք եղած կերպով շահագործել զանոնք:

Ռուսաստանի զինուորական տկարութիւնը յառաջ կուգայ այն յեղաշրջումէն՝ որով հողագործական երկիր մը կը վերածուի ճարտարարուեստական երկրի մը:

Ռուսերը նմանցնելու, ու լաւ ընդօրինակելու յատկութիւն ունին: Իրենց ամբողջ գործարաններու եւ մեքենագիտական դրութիւնը ընդօրինակուած է արտաքին աշխարհի չափերու վրայ:

Անդրսիպերեան նշանաւոր երկաթուղին այժմ զոյգ գծի վերածուած է Խապարովսքի եւ Օմսքի միջեւ, ուրկէ կարգ մը գիծեր, այդ շրջանները կը կապեն Մոսկուայի հետ: Թէեւ ճամբորդները կը վկայեն թէ գնացքները դանդաղ են, արկածներ, յապաղումներ եւ գծէն դուրս գալու դէպքեր յաճախ կը պատահին:

Ռազմագիտական ուրիշ երկաթուղի մը կը կառուցուի Պայքալ լճի հիւսիս արեւելք, որ պիտի միանայ Ամուրի վրայ եղած նոր նաւահանգիստ Կոմսոմօլսկի, իսկ այս ալ պիտի միանայ Նիկօլայէվսկիին (Օխոցկիի վրայ):

Բանակը.— Ամէն երկրէ աւելի Սովիէթները շատ հրասայլ ունին: Թեթեւ հրասայլերու թիւը կ'ենթադրուի մօտ 1800 հատ, առանց հաշուելու 6 — 700 օթօ - գնդացիրներ: Ասկէ զատ Ռուսաստան ունի մօտ 2000 «Քրեսթի» հրասայլեր, ամերիկեան միջակ նմոյշէն, որոնք մեծ արագութիւն ունին: Կան նաեւ հարիւրաւոր ծանր հրասայլեր որոնց ամենամեծ տեսակը 50 թոն կը կշռէ: Ասոնց ժամական արագութիւնն է 20 —25 մղոն: Ասոնք օժտուած են 75 միլիմէթրնոց մէկ կարճ 47 միլիմէթրնոց երկու երկար թնդանօթներով: Օժտուած են նոյնպէս 4 — 6 գնդացիրներով եւ 7 հոգինոց խումբով մը:

Թեթեւ հրասայլերու զրահի 20 միլիմէթրնոց հաստութիւնը անբաւարար գտնուեցաւ Սպանիոյ պատերազմին մէջ: Առհասարակ ռուսական բոլոր հրասայլերու զրահաւորումը խնդրական է պատերազմի ժամանակ:

Ռուսերը յաջող փորձեր կատարած են պողպատեայ տախտակներով խրամներու կամ փոսերու վրայէն անցնելու «Քրիսթի» հրասայլերը: Այս «գերանները» իրենց հետ կը կրեն հրասայլերը:

Վերջերս կազմակերպուած են օթօ - գնդացիրային միաւորներ, 6 անիւնոց ամֆիպի (ցամաքի եւ ջուրի վրայ բանող) կառքեր Ֆորտի նմոյշով: Ասոնց ծանրութիւնն է 10 թոն, զրահի հաստութիւնը կէս բթամատ եւ օժտուած են 2 գնդացիրով, 4 մարդով: Այս զէնքին ժամական արագութիւնն է 65 քիլոմէթր ցամաքի վրայ եւ 10 քիլոմէթր ջուրի մէջ:

Արեւմտեան ճակատի երկայնքին ամրութիւններու գիծ մը կառուցելու ծրագիր կայ, որ կ'ընդգրկէ աւելի քան 3200 քիլոմէթր տարածութիւն: Այս ամբողջ երկայնքի վրայ նկատի առնուած են 5 գլխաւոր «ճակատներ», կամ ներխուժման հաւանական ուղղութիւններ:

Ռուսերը ճարպիկ են նոյնպէս իրենց դիրքերն ու գնդացիրային բոյները ծածկելու, վարագուրելու արուեստին մէջ:

Օդային.— Խորհրդային օդային ուժը կը հաշուուի մօտ 50,000 մարդ, որոնց 7 — 8000ը օդաչուներ են: Անոնք օտար դիտողներու վրայ այն տպաւորութիւնը կը թողուն, թէ անձնազոհ են, ճարտար եւ ճարպիկ: Քաջ են ու լաւ դաստիարակուած: Ապահովուած է յաջորդներու խնդիրը: Միայն 1936 թուականին մարզուած են 10,000 անկարգել վարորդներ եւ 15,000 օդաչու: Փաստ է սակայն որ Ռուսերը մեծ պակաս ունին ճարտարարուեստական ձեռքերու եւ մասնաւորաբար մեքենագէտներու եւ մասնագէտներու:

Օդային վտանգի դէմ պաշտպանութիւնը մեծ չափերու հասած է Ռուսաստանի մէջ:

Օսսավիյոմը մինչեւ այժմ, մարզած է 4,600,000 մարդ օդային եւ կազային պաշտպանութեան դէմ: Այս մարզանքները առանձին մաս կը կազմեն գործարաններու թէ դպրոցներու ծրագիրներուն մէջ:

Ռուսաստանի «Ներքին ճակատի» վրայ կատարած աշխատանքը կ'ընդգրկէ ամբողջ ազգը:

Ռուսաստանը կը փորձէ իր ժողովուրդը պատրաստել վաղուան պատերազմին, բարելաւելով իր ճարտարարուեստը, իր փոխադրական միջոցները, ու նաեւ ստեղծելով պարենաւորման հսկայ մթերանոցներ:

X

Ահա ամփոփումը, մասնագէտի մը այնքան շահեկան ուսումնասիրութեան:

Կը մնայ ընթերցողին խորհրդածութիւններ կատարել, թէ ե՞րբ արդեօք այս բոլոր գերմարդկային պատրաստութիւնները իրենց արտայայտութիւնը պիտի գտնեն: Եւ կամ թէ ո՞վ որու դէմ պիտի ճակատի եւ ամէն մեղքի վրայ յաղթական դուրս գայ:

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՑԵՂԱԿՐՈՆ ՈՒԽՏԵՐՈՒ ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Ցեղակրոն Ուխտերու հինգերորդ պատգամաւորական ժողովը, ինչպէս յայտնի է, կայացաւ այս տարի Տիթրոյթի մէջ: Մինչեւ հիմա մեր երիտասարդութեան պատգամաւորական ժողովները կը գումարուէին Պոսթըն եւ տեղի հեռաւորութեան պատճառով հնարաւորութիւն չունէր լայնօրէն մասնակցելու Քանատայի եւ ոչ ալ Միջին արեւմուտքի երիտասարդութիւնը:

Պատգամաւորական ժողովներն ալ կիրայատուկ դպրոցներ են, ուր համախմբուելով ցեղակրոններու ներկայացուցիչները եւ շփման մէջ մտնելով իրարու հետ, կը ծանօթանան հայութեան կեանքին ու կենցաղին: Այս տարուան պատգամաւորական ժողովի աշխատանքները նպաստեցին Միջին Արեւմուտքի, Քանատայի եւ առանձնապէս Տիթրոյթի շրջանի Ցեղակրոն Ուխտերու զօրացման ու ամրապնդման:

Գիտակից ատոր, մեր երիտասարդութեան Պատգամաւորական Ժողովը յանձնարարեց Ցեղակրոններու Կեդրոնական Վարչութեան, որ յաջորդ տարուան 6րդ Պատգամաւորական Ժողովը գումարուի Նիւ Եորք: Ցանկալի է որ այսուհետեւ Ցեղակրոն Ուխտերու Պատգամաւորական Ժողովները գումարուին հերթով՝ հայաշատ կեդրոններու մէջ: Կարգը, կը կարծենք, կարելի է սահմանել հետեւեալ ձեւով, Պոսթըն, Տիթրոյթ, Նիւ Եորք կամ Ֆիլատելֆիա եւ Շիքակօ: Իւրաքանչիւր չորս տարին մէկ հրաւիրելով Պատգամաւորական ժողովն այդ վայրերէն մէկուն մէջ, զարկ տուած կ'ըլլանք շրջանի Ցեղակրոն Ուխտերու զարգացմանը: Բացի այդ, ինչպէս ըսինք վերը, հնարաւորութիւն տուած կ'ըլլանք որ Ամերիկայի երեք շրջաններու եւ Քանատայի Ցեղակրոն երիտասարդներն աւելի մեծ չափով գործօն մասնակցութիւն ունենան Պատգամաւորական ժողովներուն:

Պատգամաւորական ժողովն ուշադրութեամբ քննեց շարք մը հարցեր եւ հանեց որոշումներ:

ՈՒԽՏԵՐՈՒ ԶՕՐԱՑՈՒՄ

Այդ որոշումներէն նկատի առնենք գլխաւորները միայն:

Ուխտերու զօրացման, դաստիարակչական եւ կարգապահական հարցերու նկատմամբ Պատգամաւորական Ժողովն եկաւ հետեւեալ եզրակացութեան.

ա) Ուխտերը կը պարտաւորուին ժողով գումարել առնուազն ամիսը երկու անգամ:

բ) Ուխտերու վարչութիւններն ընտրել ձեռնհաս եւ աշխատելու տրամադրութիւն ունեցող ուխտակիցներէ:

գ) Մշակել ուխտակիցներու միջեւ ընկերական յարաբերութիւններ:

դ) Կազմակերպել փոխայցելութիւններ՝ մօտաւոր անդամներու միջեւ:

ե) Իւրաքանչիւր Ուխտի համար տեղական Դաշնակցական Կոմիտէի կարող ընկերներէն մէկը նշանակել որպէս դաստիարակ:

զ) Դաստիարակը պարտաւոր է կանուխէն մշակուած ծրագրով զբաղեցնել Ցեղակրոն Ուխտերը:

է) Զօրացնել Ուխտերը նոր անդամներով:

ը) Կազմակերպել ընկերական հաւաքոյթներ, վիճաբանութիւններ եւ ներկայացումներ ու դասախօսութիւններ:

թ) Հետաքրքրուիլ հայ գրական եւ յեղափոխական մեծ դէմքերու կենսագրութիւններով:

ժ) Անպայման ուսումնասիրել Ցեղակրոն Ուխտերու ծրագիր-կանոնագիրը:

ժա) Առանձնապէս ուսումնասիրել Դաշնակցութեան եւ Հայ Կ. Խաչի ծրագիր - կանոնագիրը:

ժբ) Պարտադրաբար օգտագործել բոլոր գործիչներու այցելութիւնները:

ժգ) Ծանօթութիւններ ձեռք բերել Հայաստանի աշխարհագրութեան մասին:

ՓՈԽԱՆՑՈՒՄ

Ցեղակրոն Ուխտերը կը համարուին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ենթակայ քաղաքական դպրոցներ: Այդ դպրոցներուն մէջ Ցեղակրոնները պէտք է ստանան հայեցի դաստիարակութիւն՝ հիմնապէս ծանօթանալով հայ ժողովուրդի պատմութեանը, մեր դրացիներու կեանքին, Հայաստանի միջավայրին, հայ քաղաքական հոսանքներու ձգտումներուն եւ որ ամենագլխաւորն է, սորվին պարտադրաբար նաեւ հայ լեզուն:

Ցեղակրոններու տարիքի սահմանն է 13—25: Այս սահմանի մէջ է, որ Ցեղակրոնները ձեռք պիտի բերեն վերը մատնանշուած ծանօթութիւնները եւ 25 տարին լրացնելով, փոխանցուին՝ տղաքը մեր կոմիտէներու, իսկ աղջիկները գլխաւորապէս Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղերու մէջ: Բացի այդ, փոխանցուածներէն ցանկութիւն ունեցողները միաժամանակ երկու տարի եւս կրնան մնալ Ցեղակրոն Ուխտերուն մէջ: 27 տարին լրացուցածները այլեւս չեն կրնար ըլլալ Ցեղակրոն Ուխտերուն մէջ: 23 տարին լրացնողները, որպէս նորեկներ, չեն կրնար մտնել Ցեղակրոն Ուխտերուն մէջ:

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ

Ցեղակրոններու Պատգամաւորական Ժողովը Ուխտերու զօրացման հետ կապակցաբար քննեց մեր Կոմիտէներու վերաբերումի հարցը եւ որոշեց.

ա) Կեդրոնական Վարչութեան միջոցով դիմել Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին եւ խնդրել որ հրահանգէ իր բոլոր Կոմիտէներուն՝ աջակցութիւն ցոյց տալ տեղին վրայ գոյութիւն ունեցող Ցեղակրոն Ուխտերուն:

բ) Հնարաւորութիւն տալ բոլոր Ցեղակրոն Ուխտերուն՝ օգտուիլ Դաշնակցութեան ակումբներէն՝ ժողովներու եւ հանդէսներու համար:

գ) Աշխատիլ որ Կոմիտէներուն եւ Ցեղակրոն Ուխտերուն միջեւ ստեղծուին սերտ եւ ներդաշնակ ընկերական յարաբերութիւններ:

դ) Պարտադրել բոլոր Կոմիտէներուն որ կազմակերպելիք կարեւոր հանդէսներուն անպայման մասնակից ընեն Ցեղակրոն Ուխտերը:

ե) Յորդորել որ բոլոր ծնողները քաջալերեն Ցեղակրոն ուխտերու ձեռնարկները:

զ) Յորդորել որ բոլոր ծնողները իրենց զաւակներն ուղարկեն Ցեղակրոն Ուխտերու մէջ:

է) Ուխտակիցները՝ տեղական կոմիտէներու համաձայնութեամբ՝ ներկայ գտնուելու են Կոմիտէներու ժողովներուն:

ը) Ցանկալի է որ Կոմիտէներու եւ Ուխտերու վարչութիւնները միասին խորհրդակցական ժողովներ ունենան՝ զիրենք հետաքրքրող հարցերու մասին:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երիտասարդութեան պատգամաւորական ժողովը՝ մտահոգուած իր հայեցի դաստիարակութեամբ, որոշեց.

ա) Լայն տեղ տալ բոլոր ուխտերու թղթակցութիւններուն եւ զրուցներուն:

բ) Հրատարակել յեղափոխական բնոյթ ունեցող պարզ պատմուածքներ:

գ) Ընդարձակ տեղ տալ հայ կեանքին եւ Հայաստանի վերաբերեալ գրութիւններուն:

դ) Ամէն ցեղակրոն ընկերոջ ընտանիք պարտաւոր է «Հայրենիք» շաբաթաթերթը ստանալ:

ե) Ցեղակրոն Ուխտերու, Դաշնակցութեան եւ Հայ Կարմիր Խաչի ծրագիր - կանոնագիրը բացատրող յօդուածներ տպագրել:

6,300,000 աշակերտ Ֆրանսայի մէջ

Այս տարի, դպրոցական վերամուտին, նախակրթարաններու աշակերտութեան թիւը բարձրացած էր մինչեւ 6,300,000, այսինքն մօտաւորապէս երկու միլիոն աշակերտ աւելի 1928ի աշակերտութենէն: Միջնակարգ վարժարաններու աշակերտութեան թիւը եւս բարձրանալով հասած 300,000, այսինքն մօտաւորապէս 100,000 աշակերտ աւելի 1928ի միջնակարգ վարժարաններու աշակերտութենէն: Փարիզի լիսէները անցեալ տարի ունէին 41,800 ուսանող,— կարելի չըլլալով աւելի ուսանող ընդունիլ լիսէներուն մէջ, խիստ քննութեամբ մը ենթարկուեցան լիսէ մտնելու թեկնածուները, այնպէս որ 4000 հոգի «թափեցան» այդ թեկնածուներէն: Կրթական նախարարութիւնը այս տարի կրցաւ միայն երեք նոր լիսէներ

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

— Ճիշդ գուշակեր էն, ըսաւ Ուիլ: Գլուխը թօթուեց եւ մազերուն հիւսկէնները ուսերէն վար ինկան: Ոչ ոք պիտի դատապարտէր մէկը եթէ այդ օրէնք եւ ապահովութիւն չգտնուած վայրին մէջ զայն փափաքէր իւրացնել եւ փախչիլ: Հայ մարդիկը կ'երեւի այդ փորձառութեան ապացոյցը տեսած էին:

— Հոս պիտի մնամ: Ի՞նչպէս կրնամ թողուլ զանոնք: Կիները ինծի պէտք ունին: Այս բլուրներուն վրայ ամէն օր, նոյնիսկ գրեթէ ամէն ժամ, երախաներ կը ծնին, կամ մէջտեղ կ'ելլեն. մինչեւ իմ հոս գալս կազմակերպուած ոեւէ օգնութիւն չկար:

— Որքա՞ն ատենէ ի վեր հոս կը գտնուիք, հարցուցի:

— Գրեթէ երկու օր է: Սպասեցէք, շաբաթ մը մնամ եւ կը տեսնէք:

— Տեսնելու համար սպասելու միջոց չունինք, պատասխանեց Ուիլ: Լաւագոյն բանը զոր կրնանք ընել, ձեզ փրկելն է...

— Ես փրկուելու պէտք չունիմ:

— ... Ձեզ ազատել— ձեզ Տարսոն վերադարձնել, ուր մինչեւ այս դէպքերուն վերջանալը աւելի ապահով պիտի ըլլաք եւ յետոյ պիտի փութաք մեր բարեկամին օգնութեան հասնիլ:

— Ո՞վ է ձեր բարեկամը, եւ ի՞նչ մարդ է:

— Իշխան մըն է:

— Իրօ՞ք:

— Ոչ. իրականին մէջ կոմս մըն է. — Կոմս Մոնտախէ: Ամենաազնիւ մարդը, որուն նմանի մը հետ բնաւ ապրած չեմ: Անիկա լաւերուն լաւն է:

— Եթէ ատկից նուազ տեղեկութիւն տայիր իր մասին, որպէս ապերախտ կաշիդ պիտի քերթէի: Մընթին մէկն է որ մարդ պէտք է սիրէ, յայտարարեց Ֆրէտ:

— Ո՞ւր է հիմա, հարցուց օրիորդ Վանտէրմէէն:

— Ճամբայ ելած է դէպի քաղաք մը զոր Զէյթուն կը կոչեն, պատասխանեց Ուիլ: Հայու մը կողմէ վար դըրուած է որպէս պատանդ, յուսալով որ այդպէսով պիտի կարենայ Թուրքերուն վրայ ճնշում ի գործ դնել: Գաղտնիք — այսինքն այդ Հայը՝ մեզ թոյլատրեց որպէսզի ձեզ փրկելու աշխատինք, գիտնալով որ Մընթին իրենց նպատակին համար արդէն անհրաժեշտ կարեւորութիւնը ունի:

— Եւ ինծի օգնելու համար ձեր բարեկամը հոն թողուցի՞ք:

— Անշուշտ. ի՞նչ կ'ենթադրէք:

— Ու եթէ ձեզի համար Տարսոն գամ ի՞նչ պիտի ըլլայ:

— Կ'ըսէ որ պէտք է անմիջապէս այնտեղի հիւպատոսարանը երթալ եւ վիճիլ:

— Դուք համաձա՞յն էք:

— Անշուշտ պիտի վիճինք: Նոր աղմուկ պիտի բարձրացնենք, յետոյ Զէյթուն երթալով անոր պիտի միանանք:

— Եթէ իմ խնդիրս չըլլար Տարսոն պիտի երթայի՞ք:

Ուիլ վարանում մը ունեցաւ:

— Ոչ. կը հասկնամ: Անշուշտ պիտի չերթայիք: Զիս ի՞նչ բանի տեղ կ'առնէք: Առաջ զիս չէիք ճանչնար. հիմա կը ճանչնաք: Կը կարծէք թէ պիտի համակերպի՞մ որ վտանգի մէջ թողուք ձեր ազնիւ բարեկամը եւ դուք ալ հետս օգնել խաղաք: Ձեր գեղեցիկ առաջարկին համար շատ շնորհակալ եմ, բայց անոր մօտ գացէք, թէ ոչ ձեզմէ ոչ մէկուն հետ կը խօսիմ այլեւս:

ԳԼՈՒԽ 10

Մեզի համար պարզ էր որ չուզելով մեր բարեկամ Մընթին աւազակապետի մը բռնութեան ներքեւ պահել, կատարելապէս պատրաստ էինք առեւանգելու օրիորդ Վանտէրմէէնը եւ փախչիլ անոր հետ, եթէ իր առարկութիւններով մեզ ժամավաճառ ընէր: Պարզ էր նաեւ որ այս պատահականութեան մասին խօսած եւ նկատողութեան անգամ առած չէինք:

— Երբեք չխորհեցան թէ պիտի մերժէք մեզ հետ գալ, ըսաւ Ուիլ:

— Մինչեւ հիմա ալ չենք հաւատար ատոր, վստահացուց Ֆրէտ:

Աղջիկը շուտ մը գլուխը դարձնելով անոր նայեցաւ: Յետոյ իր աչքերը իմիններուս հանդիպեցան: Անոր կապոյտ աչքերուն մէջ եւ մարզիկի յատուկ կզակին, վիզին եւ ուսերուն վրայ մեզմէ աւելի գերազանցութիւն մը կար:

Ուիլ խնդաց:

— Ծիծաղելի մի դառնաք, պիտի ընեմ այն ինչ որ յարմար կը դատեմ, պատասխանեց Կլօրիան: Այդ դժուարին վայրկեանին մեր ներքեւ գտնուած Հայերը խորհելով որ իրենց մնացած միակ միջոցը ինքնավստահութիւնն է սկսան ձողով զարնել ծուղակին այնքան ուժով եւ աղմկալից, որ քարերը վար գլորեցան:

Այդ ազդանշանին վրայ շատ մը կիներ երիտասարդ թէ տարեց, ծածկոցներուն ետեւէն ներս թափուելով յարձակումի պատրաստ դիրքերու մէջ կեցան: Այն գաղափարն ստացանք որ այդ Հայերը ոչխարամիտ խաղաղասէրներ չէին: Անոնք այնպէս կը դիտէին օրիորդ Վանտէրմէէնը որ, եթէ այս վերջինը անոնց օգնութիւնը խնդրէր, անոնք անմիջապէս մեր վրայ յարձակելու պատրաստ էին:

— Եթէ քարերը մէկ կողմ չդնէք, կարծեմ խրախանում մը տեղի պիտի ունենայ, ըսաւ ան, եւ Ուիլին ու իմ միջեւ կեցաւ: Ֆրէտ եւս [illegible] փափալ: Ծուղակին մասին բանէ մը կ'ըսէր եւ ենթադրեցի թէ ծուղակը բաց ըսել կ'ուզէր. թէեւ չէի հասկնար թէ ինչու մտածումը կ'ուզէր գաղտնի պահել: Սակայն կիները զիս կանխեցին եւ վայրկեանի մը մէջ քարերը մէկ կողմ նետեցին, որոնց բացուածքէն այդ մարդիկը մէկ մէկ սկսան ներս մտնել:

Ի վերջոյ Ֆրէտին միտքը հասկցայ: Վայրկեան մը անորոշութիւն տիրեց, որուն ընթացքին Հայերը սկսան իրենց կիներուն հետ խորհրդակցիլ— անոնք կ'ուզէին նախ մեր մտադրութիւնը հասկնալ ու յետոյ օրիորդ Վանտէրմէէնը մեզմէ հեռացնել: [illegible] այդ անորոշ դրութենէն օգտուելով [illegible] ու անոնց ետեւէն սահելով սանդուղներէն վար վազեց:

Դղեակին պատին բացուածքը շատ դիւրութեամբ զտայ, շնորհիւ [illegible] դղեակին [illegible] կ'երեւէր լուսամուտ: Սակայն երբ [illegible] դուրս ելայ, [illegible] եւ դղեակին [illegible] մէջ, այնքան [illegible] գնտանը:

(Շար.)

Չեխոսլովաքիան երէկ եւ այսօր

Չեխոսլովաքիոյ տարածութիւնն է 141,000 քառակուսի քիլոմեթր, մօտ 14 միլիոն բնակչութեամբ : Անոր ա-մենալայն լայնքն է՝ 300 քիլոմեթր եւ երկայնքը՝ 900 քիլոմեթր : Պարփակուած է չորս դրացի պե-տութիւններով, որոնց հետ ունեցած սահմանային գծին երկարութիւնն է 4000 քիլոմեթր, հետեւեալ կեր-պով.— Մեծն Գերմանիա (Գերմանիա եւ Աւստրիա) 2,050 քմ., Լեհաստան՝ 960 քմ., Հունգարիա՝ 850 քմ. եւ Ռումանիա՝ 200 քմ.:

Չեխոսլովաքիա կը բաղկանայ չորս նահանգներէ, հետեւեալ տարածու-թեամբ.—

Բոհեմիա 54,000 ք. քմ 6,180,0000 բն.
Մորավիա 22,300 ք. քմ 2,670,000 բն.
Սլովաքիա 52,000 ք. քմ 3,680,000 բն.
Ռութենիա 12,7000 ք. քմ 610,000 բն.

Ցեղային բաժանումով, պատկերը հետեւեալն է.—

Չեխեր՝	6,430,000
Գերմաններ՝	3,500,000
Սլովաքներ՝	2,520,000
Հունգարներ՝	760,000
Ռութէններ՝	570,000
Հրեաներ՝	180,000
Լեհեր՝	100,000

Չեխերը.— Ընդհանրապէս խտացած են Բոհեմիոյ եւ Մորավիոյ նահանգ-ներուն մէջ: Ուղղակի ժառանգորդ-ներն են Եւրոպայի հնագոյն պետու-թիւններէն մէկուն, որ իր անկախու-թիւնը պահեց Ե. դարէն մինչեւ 1526: Այդ թուականէն սկսեալ անոնք անցան Հապսպուրկներու տիրապետութեան ներքեւ, Աւստրիոյ սահմաններուն մէջ, մինչեւ 1919 :

Սլովաքները.— Բարքով ու լեզուով շատ չեն տարբերիր Չեխերէն, թէեւ իրենց հայրենիքը (Սլովաքիա) մօտ 1000 տարիէ ի վեր, մինչեւ 1920, քա-ղաքականապէս կապուած կը մնար ուրիշ պետութեան մը՝ Հունգարիոյ, որու տիրապետութեան ներքեւ միշտ ըմբոստ մնացած են Սլովաքները: Մինչեւ վերջերս տակաւին չէր կարծուեր որ Սլովաքներու Չեխերէն անջատման մասին խօսք կրնայ ըլլալ : Այնքան հաշտ կապակցութիւն կայ երկու տարրերուն միջեւ: Անոնց գլխաւոր ժողովրդական կուսակցութիւնը, խորհրդարանէն ներս թէ դուրս, ցարդ չէր առած ընդդիմադիրի ակներեւ դիրք մը: Արդէն, տարիներէ ի վեր իշխանութեան պետը սլովաք մըն էր, յանձին վարչապետ Հօճայի :

Զուտէթեան Գերմանները.— Մա-ցումով թէ ձգտումով միշտ ալ մնա-ցած են գերման ու միշտ անհաշտ՝ Չեխերու: Դարեր շարունակ ապրած ըլլալով հանդերձ պոհեմական սահ-մաններուն մէջ, միշտ ամփոփ մնա-ցած են գերման սահմանամերձ շրջան-ներուն մէջ :

Ռութէնները.— Մաս կը կազմեն 25 միլիոննոց ուրոյն ցեղի մը, որ կը բը-նակի մասնաւորաբար Ուկրանիոյ, Հարաւային Լեհաստանի եւ Չեխոսլո-վաքիոյ Ռութէնիա նահանգին մէջ : Անոնց լեզուն շատ մօտ է ռուսերէնի, բայց ունին առանձին գրականութիւն մը: Մինչեւ Թրիանոնի դաշնագիրը (յունիս 1920) Ռութէնիան ալ, Սլո-վաքիոյ նման մաս կը կազմէր Հուն-գարիոյ :

Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ

ԽՄԲ.— Տոքթ. Վ. Թորգոմեան հե-տեւեալ նամակը ուղղած է Շ. Նար-դունիի այս նոր հրատարակութեան առթիւ.—

Ստացայ «Երուսաղէ՛մ, Երուսա-ղէ՛մ» չահեկան երկդ, զոր սիրուն ձօ-նիկով մը հաճած էիր յղել ինծ :

Ներող ինծ եղիր, եթէ աւելի կա-նուխ շնորհակալ չեղայ քեզ այս թանկ նուէրիդ համար, որովհետեւ ուզեցի կարդալ զայն մտամփոփ, եւ կարդա-ցի ոչ թէ մէկ անգամ, այլ երկիցս ու երիցս եւ հիանալով հիացայ անոր պարունակութեանը վրայ :

Կը գովեմ սրտի մեծ բերկրու-թեամբ, կը գովեմ գրելու ձիրքդ, գրիչդ, ուրկէ բխած են աչա վիպա-գրական քօղին տակ՝ սիրային դեր-գգայնիկ արտայայտութիւններ, խա-ռըն պատմական տեղեկութիւններով, աշխարհագրական կարեւոր ծանօթու-թիւններով, որոնց համար՝ յայտնի իմն է, թէ մեծ աշխատութիւն ես ու-նեցած, հասկաքաղի դեր ես կատա-րած, գիրքեր թղթատելով, ժողվելու համար նիւթիդ վերաբերեալ բոլոր վաւերականութիւնները:

Անկեղծօրէն կ'ըսեմ, թէ կը գնահա-տեմ քեզ, որ գրական մարդին մէջ կը փայլիս տակաւ, թէ իբրեւ բանաս-տեղծ, թէ իբրեւ երգիչ բնութեան եւ թէ իբրեւ բանասէր ու հետախոյզ մեր Ազգային Պատմութեան: Վկայ «Ե-րուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ»դ, իր նը-կարագեղ տեսիլներով, եւ ընտիր ու գրաւիչ շարադրութեամբ ու տեղե-կութիւններով :

Բայց ինչ որ ինծ աւելի գոհունա-կութիւն կը պատճառէ, այն է, որ քու այդ ընածս դրադանքիդ մէջ չես մոռնար քու կոչումիդ դերը, բժշկա-կան արուեստդ, եւ ազգասիրական ջերմ եռանդով վառուած՝ ժամանակ կը գտնես առողջապահիկ դասեր ու խորհուրդներ մեզ բաշխելու «Հայ-Բոյժ» ամսաթերթիդ միջոցաւ: Կեց-ցես …

Շատ հետաքրքրական ու ընթերց-ման արժանի գտայ «Երուսաղէմ, Ե-րուսաղէմ»դ, որուն մէջ գեղանին Ռամէլան, ադեղ Եօնաթանի հետ կը սիրազօղես, անոնց ճամբորդութիւն մը ընել կուտաս Անաթոլիթ գիւղէն մինչեւ Երուսաղէմ եւ իրենց ճամբուն վրայ տիրող տեսարանները ճարտար վրձինով մը անոնց աչքին պատկերա-ցծելէդ վերջ կը զոհացնես անոնց ուխ-տագնացութիւնը դէպի «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ» եւ անոնց երգել կուտաս Սաղմոսի ՃԼԶ տունը, որուն վրայ մե-ծանուն քերթողը Հ. Եղուարդ Հիւր-միւզ, գրած է աքանչելի յարասութիւն մը, զոր մեր տղայութեանը գոց սոր-ված էինք եւ դեռ չեմ մոռցած, ու կը մրմռամ զայն երբեմն ըսելով.—

Ըզքեզ առ գետովք Բաբելոնի նստեալ
ողբամ դառն ի կոծ
Սիոն գաւառն իմ հայրենի, ո՛վ լոյս
աչաց դու իմոց .
Տրտմուտ պըրտուոյ եւ եղեգանց բնա-
կիմ ի մէջ անտերունչ
Եղերերգեն ինձ կոծակից ըզքեզ ալիքն
ի շըշունչ՝
Ե՞րբ ի շըղթայս յայս ժանգահար
ընդ անծանօթ աստեղօք
Ջուր կարդայցեմ եւ վայրապար ար-
կից արտօսր եւ բողոք : Եւն.:

Որչափ յարմար են այժմ մեզի եւ մեր չուառ կեանքին վերագրեալ տո-ղերուն վերջին երկուքը: Բայց թո-ղունք այս կէտը …

Չեմ ուզեր երկարել գովքս «Երու-սաղէմ, Երուսաղէմ»իդ համար, ոչ ալ Ռամէլայի եղերական վախճանին ու Եօնաթանի հրատոչոր մահուան վրայ կանգ առնել, այլ կը փափաքիմ որ մե-րոնք կարդան այդ տետրիկդ, որ շատ մը տեսակէտներէ գրաւիչ ըլլալէ զատ, կը պարունակէ եւ լաւ դասեր ու խըր-րատներ … Թող կարդան զայն …

Իմ պատանեկութեանս դպրոցակից ողբացեալ Յ. Գ. Մրմրեան մեծ գրա-գէտն ալ գրած է՝ «Այէլուիա… Ե-րուսաղէմ» անուն գործ մը, բայց միստիքական գրուած մըն է այն, վե-րացական ու անիմանալի գաղափար-ներով լի, մինչ քու Երուսաղէմա-գրութիւնդ ժողովրդական է, իրական պատկերներ պարունակող :

Տոքթ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

— . —

Նախագահ Րոզվէլթ մամուլի ներ-կայացուցիչներուն յայտարարեց, թէ մտադիր է մասնաւոր պաշտօնատուն մը ստեղծելու, որուն պարտականու-թիւնը պիտի ըլլայ դաշնակցային ոստիկանութեան հետ միասին վերջ դնել օտար լրտեսութեան Մ. Նա-հանգներու մէջ :

Արդէն Նիւ Եորքի մէջ այժմ տեղի կ'ունենայ մեծ դատ մը գերման լը-տեսութեան եւ նացի կազմակերպու-թեանց գործունէութեան առթիւ :

Լրտեսութեան խնդիրը երկու կող-մերով կը պատկերանայ ամերիկեան կառավարութեան :

1.— Օտար քարոզչական գործու-նէութիւն :

2.— Օտար զինուորական ու նաւա-յին լրտեսութիւն :

Նախագահին յայտարարութենէն ան-միջապէս ետք ներկայացուցչական Մարթինտայս, որ օտար«հակամերիկ-եան գործունէութիւնը» քննող Ցանձ-նախումբին անդամ է, յայտարարեց, թէ մտադիր է առաջարկելու օրինա-գիծ մը, որ տրամադրէ .

1.— Կազմել կեդրոնական դաշնակ-ցային մարմին մը որ զբաղի օտար քարոզութեան ու լրտեսութեան հար-ցով :

2.— Խստացնել ներգաղթի ու ար-տաքսման օրէնքները :

3.— Ջնջել Մ. Նահանգներու մէջ այն քաղաքական կազմակերպութիւն-ները, որոնք դուրսէն կը ղեկավար-ուին :

Պ. Տայս յայտարարեց, թէ միայն սովիէթները Մ. Նահանգներու մէջ ունին 10,000 լրտեսներ, իսկ կան ա-ւելի քան 300 ֆաշական, նացիական ու համայնավար կազմակերպութիւն-ներ, որոնք դուրսէն կը ղեկավար-ուին :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղական թերթերը կ'արձանագրեն խտալարնակ Համբարձում Այվազեանի յաջողութիւնը: Հայ պատանին, Սթատ Փէրշինկի մէջ տեղի ունեցած աշխատաւորական մէկ «Թուռնուա»-ին,— որուն կը մասնակցէին Ռուսեր, Զուիցերիացիներ, Սպանիացիներ եւ Նորվեկիացիներ — տեղացի ընկերնե-րուն հետ կոտրած է Ֆրանսայի վազ-քին մրցանիշներէն մին, 1500 մեթրը վեց շրջանէն առնելով 3 վայրկեան 13 4/5ով: (Նախորդ մրցանիշն էր 3 վայրկեան, 15 8/10): Այս առթիւ, Իվրիի Թաղապետութիւնը մեծ հաց-կերոյթ մը սարքած է ի պատիւ Հա-յորդիին եւ իր ֆրանսացի ընկերնե-րուն, որուն մասնակցած են քաղաքա-պետներ եւ երեսփոխաններ:Հայ մար-զիկը յառաջիկայ շաբթու պիտի աշ-խատի բարելաւել այս մրցանիշը: Դեռ հազիւ 17 տարեկան, Հ. Այվազեան պսակաւորն է գեղարուեստի նախա-րարութեան, միանգամայն «Օթօ»ի թղթակից եւ քարտուղար զանազան մարզական կազմակերպութեանց:Մեծ ապագայ կը խոստանայ :

Ա.

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Պ. Շահան Թիւրապեան՝ զաւակը Ե-գիպտոսի քարահանքերու քննիչ Պ. Արշամ Թիւրապեանի, հանրօգուտ շինութեանց ճարտարագէտի (E. P. T.) տիտղոսով եւ փայլուն յաջողու-թեամբ լրացուց իր ուսանողական շրջանը, առաջին հանդիսանալով իր ընկերներուն մէջ:

Վկայական ստացաւ նաեւ միջազ-գային բարձրագոյն գիտութեանց վարժարանէն, «քաջալաւ» յիշատա-կութեամբ :

Տ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւննե-րը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԱՆՃԱՔԻ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԵՐԸ

Ռամկավար թերթերը սկսած են օ-րօր կարդալ, լատտես հեռանկարներ ւյարզելով Սանճաքի կացութեան մա-սին: Նմոյշ մը՝ Ամերիկայի Պայքար-էն, Ա. Նազարի ստորագրութեամբ (23 Սեպտ.).

— «Գիտենք թէ ներկայ պարագա-ներու ներքեւ Սանճաքի Հայոց դիրքը փափուկ ու դժուարին է եւ մտահո-գութեան պատճառներ պակաս չեն ա-մէն օր: Բայց պէտք է հասկնալ, որ անոնց համար անմիջական վտանգը ոչ քաղաքականութեան անստուգու-թիւններն ու դարձուածքներն են եւ ոչ ալ Թուրք զօրքին ներկայութիւնն է, այլ խուճապը, որ կրնայ անխոր-հուրդ ու անհաշիւ քայլերու մղել զի-րենք եւ կորստաբեր ըլլալ՝ թէ անհա-տական եւ թէ ազգային տեսակէտով: Անոնք նոր կացութեան հանդէպ, ինչպէս որ պիտի վարուին, ինչ որ պիտի ընեն, իրենք պէտք է որ որո-շեն պաղարիւնով ու հանդարտու-թեամբ: Եւ բարեբախտաբար դէպքե-րու ընթացքը ցոյց կուտայ, որ ժա-մանակ ու պատեհութիւն կայ այդ-պէս չարժելու համար:

Ֆրանսական հոգատար իշխանու-թիւնք ամէն առթիւ հաւաստիքներ տուին, թէ իրենք պիտի չքաշուին եւ միշտ պիտի հսկեն որ ամէն ոք իր ա-պատութիւնն ու իրաւունքները վայե-լէ: Թուրքեր ալ այս մտօք խօսքեր կ'ընեն շարունակ եւ յայտնապէս ըղ-ղուշաւոր վերաբերմունք ունին Հա-յոց հանդէպ: Հալէպցի կարեւոր ու պատասխանատու հայ անձնաւորու-թիւն մը, որ ինչպէս ուրիշ տարիներ, այս տարի ալ ընտանեօք ամարանոց եկած է Սօղուկ - Օլուգ, մասնաւոր նամակի մը մէջ կը գրէ.— «Սանճա-քի մասին թերթերու մէջ ինչ որ կը կարդաք, 90 առ հարիւր պէտք է զեղ-չէք: Մենք 40 օրէ ի վեր Սօղուգ - Օ-լուգ ենք, ամբողջ գիւղը լեցուն է ա-մառանոց եկողներով՝ հանգիստ եւ խաղաղ: Թուրք զինուորներուն Սան-ճաք մտած օրը հոս էինք, կատարեալ կրթութեամբ եւ կարգապահութեամբ եկան, ոչ մէկ անվայել ընթացք չու-նեցան, ոչ մէկ դէպք չպատահեցաւ: Խաչէնտէրունի բաժինը՝ Աքրգ գիւ-ղին մօտ լերան վրայ վրաններով կը նստին»: Հարկաւ մասնակի դէպքեր պատահեցան եւ այսուհետեւ ալ կըր-նան պատահիլ: Օրինակի համար, փէսի դէմ, որ արաբական կը համար-ուի, պայքար մը ծայր տուաւ, բայց տակաւ Հայոց դէմ ուղղուած չէր: Սանճաքցի արդիական Թուրքեր, եթէ հոս ու հոն փէս կրող Արաբներու ու Հայերու նախատինք ու բռնադատու-թիւն ըրին, անոնք աւելի ծանրացան հին Թուրքերու վրայ. մինչեւ անգամ Անտիոք մզկիթ մը մտան եւ հոն ա-ղօթող բարեպաշտ Թուրքերու նամա-զը խանգարեցին, անոնց փէսերը պատռելով եւ պահանջելով որ իրենց հետեւին ու գլխարկ դնեն: Յետոյ, տեղական պաշտօնէութեան մէջ կա-տարուած փոփոխութեանց կարգին Հայերէն ալ— ոչ բոլորը— ոմանք պաշտօննին կորսնցուցին: Այս կամ այն գիւղին մէջ կամ փողոցը սպառ-նալիքներ ալ եղան հասարակ ու ան-պատասխանատու մարդոց կողմէ, եւ մէկ երկու հոգի խոշտանգուողներ ալ գտնուեցան: Այսպիսի պարագաներու մէջ սակայն, իշխանութիւնք՝ ֆրան-սական ու տեղական, աւելի կամ նը-ւազ խստութեամբ վարուեցան եւ զղջացուած անպատեհութիւնները չի-րականացան նոյնիսկ փոքր չափով:

Պէտք է նկատել որ անհանդստա-ցնող պատահարներու կից, բարեգու-շակ երեւոյթներ ալ պակաս չեն: Այս-պէս, Երեսփ. Ժողովոյ ընտրութեանց մէջ, Թուրքերը չահեցան 40 աթոռ-ներէն Ֆրանսայի յանձնառութեամբ իրենց խոստացուած 22ը. նոյն ատեն սակայն, Սանճաքի 200,000 բնակչու-թեան մէջ 25,000ի համեմատու-թեամբ, Հայոց յատկացուած սկըզ-բնական հինգ աթոռը անփոփոխ մը-նաց, եւ այդ աթոռներուն հայարնակ շրջաններու միջեւ բաժանման մասին Հայոց ըրած դիտողութիւններուն ալ ողոքում տրուեցաւ: Պնդողներ կա-յին, թէ երբ Երեսփ. Ժողով գումար-ուի, անոր առաջին գործը պիտի ըլ-լայ Սանճաքին Թուրքիոյ կցումը հըռ-չակել: Հեռագիրները հաղորդեցին որ Երեսփ. Ժողովը գումարուած է եւ առաջին առթիւ որոշած է Ինքնավար Սանճաքը կոչել «Հաթայի Հանրապե-տութիւն», ինչ որ կը նշանակէ թէ այդ շրջանակին ինքնուրոյնութիւնը անգամ մըն ալ ճանչցուած ու չեշտը-ւած է: Արդէն, Թուրք երեսփոխան-ներ, եթէ ամէնքը միաբան ու միա-կամ ալ մնան, իրենց 18ի դէմ 22 ձայնըբաւական չէ կցումի նման հիմ-նական որոշում մը տալու: Ուրիշ խնդիր մը:— Երբ Թուրք զօրքը Սան-ճաք մտաւ, միջազգային պայմանաւո-րութեանց համաձայն, պաշտօնական շէնքերու վրայ Ֆրանսականին քով Թրքական դրօշակներ ալ պարզուե-ցան: Յետոյ գտնուեցան եռանդուն Թուրքեր, որ տեղ տեղ փորձեցին Ֆրանսականը վար առնել ու պահել Թրքականը: Ֆրանսական իշխանու-թիւնք, ոչ միայն կտրուկ կերպով ար-գիլեցին այս փորձերը, այլ վերցնել տուին Թրքականը, եւ հիմա, բացի Թուրք զինուորներու որոշ կայաննե-րէն, ամէն տեղ պարզուած կը մնայ միայն Ֆրանսականը: Հալէպի «Եփ-րատ» թերթը տեղեկութիւն ստացած է որ ընտրութիւններէն վերջ, Թուրք զինուորներէն արդէն իսկ առաջին գումարտակ մը վերադարձած է Թուրքիա:

Կ'առարկուի որ պէտք չէ Ֆրանսա-ցի պետական մարդոց հաւաստիքնե-րուն վստահիլ, եւ օրինակներ ու փաստեր ալ կը յիշուին, բայց եթէ անոնց տուած ապահովութիւնները բոլորովին անարժէք են, որո՞ւ պէտք է ապաւինիլ: Եւ երբ Թուրքեր իսկ, իրենց քաղաքական ազդեցիկ դիրքով ու զինուորական զօրութեամբ, հարկ կը սեպեն այնքան ողոքիչ լեզու գոր-ծածել ամէնուն ու մեզի հանդէպ, մենք մեր գրգռեալ ու գայրալից խօս-քերէն ու արտայայտութիւններէն զրական ի՛նչ կրնանք սպասել, մեր ան-զօրութիւնն ու քաղաքական տհասու-թիւնը ցուցադրելէ տարբեր ի՛նչ բրած կ'ըլլանք»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

…րանալ Օթէօյի, Փարք - Սէն - Մորի եւ Փորթ Մոլեթորի մէջ:

Կրթական նախարարութիւնը իր ամբողջ ճիգը թափած էր նախակր-թարաններուն վերանորոգութեան եւ շինութեան վրայ: Այս տարի Փարիզի վարժարանները ունէին 88 դասարան աւելի, արուարձաններու վարժարան-ները՝ 84 դասարան աւելի:

Նոր նախակրթարաններու շինու-թիւնը արժանի է հիացումի,— շինը-ւած են այնպիսի նախակրթարան-ներ, որոնք ճարտարապետական գո-հարներ են իրապէս, գլխաւորաբար հոգ տարուած է լուսաւորութեան, ինչպէս որ ապակեայ պատուհաններու լայնութիւն կը թողուն: Առողջա-պահական տեսակէտով անթերի, ար-դիական յարմարութեանց տեսակէ-տով կատարեալ, Ֆրանսայի նոր նա-խակրթարանները կարելի է ըսել ան-զուգական են ամբողջ աշխարհի մէջ, — ոչ զօրանոցի տպաւորութիւն կը թողուն, ոչ ալ բանտի: Դպրոցականը հաճոյք կը զգայ այնտեղ :

Աւելի շատ կառուցուած են բացօթ-եայ վարժարաններ, պարտէզներու մէջ, մաքուր օդին մէջ:

Առօղ հանդերձ հազարներու կը հասնին այն երեխաները, որոնք դըպ-րոց չեն կրնար երթալ, շէնքի պակասի հետեւանքով :

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Բ.

— Ը՜՜շշա… Բեկցի Նէնէն կու գայ կու… փախի՛ք, տղաք :

Գեղէն աներեւութանալէ ետք, կամվարները եզները ձգեցին ու առաջ անցան: Իրենցմէ մին— Կլկլին Պերօն— պահակ դրին ածուքին վերեւ, Բեկ-ցի Նէնէին գալուստը հաղորդելու հա-մար մէկ սուլիչով: Ու լեռներէն դաշ-տերը իջած անօթի գայլերու նման յարձակեցան Բեկցի Նէնէին ածուքին վրայ:

Ոմանք սողնակով դուռը բացին: Իսկ ոմանք ալ փուշերով հիւսուած պարիսպէն ներս սողացին, արիւնո-տելով իրենց մարմնի զանազան մա-սերը, ու նաեւ շապիկներէն ծուէններ փուշերուն յանձնելով:

Լոլիկ, բանջարի, սլիկի (կանանչ պղպեղ) եւ զանազան ածուներ իրենց ոտքերուն տակ տրորելով հասան որ-թատունկերուն, որոնց համար մեր Բեկցի Նէնէն իր հարսնութենէն ի վեր խնամած ու գուրգուրացած էր անոնց վրայ,

Սակայն, մինչեւ իր ծերութեանը չէմքին, տակաւին հասունցած ող-կոյզ մը խաղող կերած չէր:

Որթատունկերը արդէն չորս հինգ հատ ընդամէնը:

Կամվարներէն խրախուսիչը մէկ-մէկ հատ գրաւելով, խոյացան անոր վրայ: Եւ ալի հասած այծերուն պէս սկսան լզել, հազիւ սխեռէն քիչ մը խոշոր կանանչ պտուղները:

Անոնք մէկ կողմէ կը չուէին (ան-յագաբար ուտել) իրենց կզակները միշտ շարժման մէջ պահելով, ու ա-գոխին թթու ջուրերը իրենց կզակնե-րէն վար վազցնելով, ու միւս կողմէ, անդադար կը լեցնէին ու կը տեղա-ւորէին մերկ ծոցերնին:

Ծոցերու մէկ բերնէն մինչեւ միւս բերանը— ամբողջ իրենց կռնակին շրջանը ընելով— լեցուցած էին ու մերկացուցած որթատունկերը, երբ Կլկլին Պերօն սուլիչի ազդանշանը տուաւ.

— Ը՜՜շշա… Բեկցի Նէնէն կու գայ կու… փախի՛ք տղաք:

Ինչպէս անտառներուն մէջէն գայ-լերու առջեւէն խոյս տուող ոչխար-ներ, կամվարներն ալ ամուր բռնած իրենց ծոցերուն բերանները, ու ամէ-նը մէկ-մէկ կողմերէն փշապարիսպնե-րը ճեղքելով դուրս թռան: Քանի մը վայրկեան վերջ, անոնք իրարու միա-ցան որոշուած ժամադրավայրը— Ջնըաձորեւ վերին «Խաչկոնց քարայ-ր»ը :

Մինչեւ անոնց քարայր հասնիլը, արդէն Բեկցի Նէնէն ալ հասած էր իր ածուքին սողնակով փոքրիկ դրանը: Ու երբ տեսաւ անոր բաց ձգուիլը, քանի մը երկվայրկեան քարացած մը-նաց: Սակայն, շուտով ինքզինքը հա-ւաքեց: Եւ, «չժմնէ՛ք» մը բերնէն ար-ձակելով գլուխը ծռեց, ու ցածլիկ դռնակէն ներս մտաւ արտորանքով:

Բեկցի Նէնէն արագ քայլերով յա-ռաջ անցաւ դէպի որթատունկերը: Ան քաջ գիտէր թէ, կամվարներն հոն մտած էին խաղողի համար: Այդ տա-րին, մինչեւ այդ օրը ան շատ լաւ հսկած էր, ու կը յուսար թէ, ան-պայման հասուն խաղող պիտի դնէր բերանը:

Երբ մօտեցաւ տունկերուն, քայլե-րը քիչ մը դանդաղեցուց: Դաղտագո-ղի ու զգուշութեամբ սկսաւ յառա-ջանալ: Կը մտածէր թէ կամվարները տակաւին հոն կ'ըլլան, ու գանոնք կրնայ ձերբակալել— գէթ մէկն ու մէկը— ու լաւ դաս մը տալ:

Որթատունկերուն չուրջը— վերի թէ վարի կողմերը— բանջարի, լոլի-կի, ու սլիկի ածուներ չինած էր:

Առաջին անգամ հանդիպեցաւ սլի-կի ածուին: Կեցած անոր թումբին, խելագարի մը կերպարանքն առաւ Բեկցի Նէնէն: Տեսնելով անոր տրո-րումը, իր հասակին մէկուկէս բարձ-րութեամբ նեցուկներովը միասին, կանանչ սլիկները բոլորը թնդուած ու գետնին հաւասար եղած էին: Այս սրտաճմլիկ տեսարանին առջեւ անոր աչքերուն ճերմկուկները այնքան լայնցան, որ այլեւս բան չէր կրնար տեսնել…: Հոգին ալեկոծուեցաւ: Ծունկերը թուլցան, ու կամացուկ մը գետին ձգեց ինքզինքը, քիչ մը հան-գստանալու, ու քչիկ մըն ալ հոգին խաղաղեցնելու համար: Յետոյ յառա-ջացաւ դէպի լոլիկի ու բանջարի ա-ծուները: Տեսաւ որ անոնք ալ նոյն վիճակին էին ենթարկուած: Զարհու-րած այս աւերումէն, ան մինչեւ ան-գամ կասկածեցաւ թէ, կամվարներն իրենց եզներն ալ ածուքէն ներս ան-ցուցած էին: Ծռեցաւ, եւ ուշադրու-թեամբ քննեց ոտքերուն հետքերը: Սակայն, հաստատեց որ միայն մարդ-կային հետքեր էին անոնք:

— «Այո, բայց ի՞նչպէս այսքան կը կոխկրտուի ու տակն ու վրայ կ'ըլլայ քանի մը «չի ժմնող»ներու ոտքերո-վը…:

Կարծէք մասնաւոր կոխկրտուած էին թշնամութեամբ: Քանի քանի ան-գամ անոնք «սամա»ներուն չուրջը դարձան, մէկ կողմէն միւսը անցնե-լով, ու անխնայ թնդելով ածուները:

Բեկցի Նէնէին հոգին խորապէս ցնցուեցաւ այս միտքէն չանցած ծանր վնասին համար, ու լալը եկաւ…: Անիկա նկատի ունեցած էր միայն որ-թատունկերը: Ու հիմայ, տակաւին անոնց քով չհասած, կը տեսնէր աւելի մեծ վնաս մը— տունին առօրեայ բան-ջարեղէններուն փճացումը:

Ան հիմա մոռցած էր թէ, ինք ա-ծուք փութացած էր կամվարներուն ետեւէն «սամա»ները պաշտպանելու: Եւ աւելի աճաւորին առջեւ գտաւ ինք-զինքը: Ու այսպէս, քարացած կեցած էր լոլիկի ածուին թումբին:

Կը մտածէր ու սիրտը կ'արիւնէր: Աչքերը կը խոնաւնային, ու կը մեղ-քնար, կը ցաւէր ինքն իր վրայ: Օրե-րով ու շաբաթներով, առանց դուլ ու դադարի աշխատած, ու այդ գեղեցիկ վիճակին էր հասցուցած: Ամէն օր, ժամերով ծնկվար եկած, քաղհանած էր զանոնք: Փորփրած էր մատուընե-րովը, ամէնէն փոքր խոտի մը ար-մատն անգամ հանելով: Հաւաքած էր քարերը մէկիկ մէկիկ, ու այնպէս մը մաքրած, որ միայն սուսիկ (փխրուն) հողն էր մնացած: Ու երբ գուլպան (փոքր բրիչ) կը նետէր անոնց ար-մատները փորփրելու, լեցնելու, նմոյշի համար անգամ քար մը, խիճ մը չէր հանդիպեր գուլպայի բերնին: Ջնըաձորէն բարձրացած առուին հա-մա՞ր հապա.— օրերո՛վ, արդէն քիչ մը կոր— ծերացած մէջքը ծռած, մաքրած էր ամբողջ երկայնքին: Եր-բեմն թիով, ու երբեմն ալ ափերն իր-րեւ թի գործածելով:

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(6)

(Շար.)

դրութիւնները փոխանակելու դրութեան վրայ: Նախարարը ըսաւ նաեւ թէ Թուրքիոյ յատկացուած վարկը վճարելի է տասը տարիէն եւ աւելի նպաստաւոր պայմաններ կ'ընծայէ Թուրքիոյ, քան անգլիական 10 միլիոն սթերլինի վարկը:

Գերման նախարարը Պուլկարիոյ մէջ ալ մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի դարձնէ հանքային հարստութեանց օգտագործումին վրայ:

Պուլկար թերթերը ընդարձակ հրատարակութիւններ կ'ընեն Հէր Ֆունքի այցելութեան առթիւ: Կառավարութիւնը կը բաղձայ, որ գերման նախարարը յատկապէս ուսումնասիրէ գերման ճարտարարուեստին հետ կապուած կազմակերպութիւնները, որոնք արդէն ուսումնասիրուած են Տոքթ. Լէյի պատուիրակութեան 30 մասնագէտներու կողմէ: (Այս մասնագէտները շաբաթ մը առաջ Սոֆիա գացին օդանաւերով):

Գերմանիոյ առեւտուրը Պուլկարիոյ հետ կը զարգանայ ոչ թէ քայլ առ քայլ, այլ ոստումներով, մինչ անդին Անգլիա ու անգլիական ընկերութիւններ անտարբեր կը մնան:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ԿԸ ԼՈՒԾՈՒԻ

Արմատական կուսակցութեան ծանրակշիռ մեղադրանքները

Արմատական կուսակցութեան վարիչ մարմինը (Բիւրօ) առջի օր բացառիկ նիստ մը գումարելով, զբաղեցաւ քաղաքական խնդիրներով: Այս առթիւ ժողովականները խստօրէն դատապարտեցին համայնավարներուն ընթացքը:

Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ, ներկայ քսան անդամները, բացի երեքէն, միաձայնութեամբ քուէարկեցին բանաձեւ մը որ կ'ըսէ.

— «Արմատական ընկերվարական կուսակցութիւնը միշտ ուզած է խուսափիլ բանավէճերէ որոնք կը տկարացնեն երկիրը: Վերջին տագնապին առեն, նախագահ Տալատիէ վայելեց երկրին բանիմաց աջակցութիւնը: Ժողովուրդին հանդարտութիւնը եւ զօրաշարժի ենթարկուած զինուորներուն վճռականութիւնը տոոր փայլուն ապացոյցը կը կազմեն, իսկ խորհրդարանին քուէն ալ՝ անոր անժխտելի նուիրագործումը:

Կուսակցութիւնը միութեան կոչը կը կրկնէ օրուան այս ժամուն ալ երբ երկիրը, որ հաստատեց իր խաղաղասիրութիւնը, պարտի ապացուցանել իր նիւթական եւ բարոյական ուժը, ապահովելու համար այդ խաղաղութեան պահպանումը: Բայց այդ միութիւնը չի կրնար իրականանալ երկդիմութեամբ: Միութիւնը կարելի չէ այն անպատասխանատու մարդոց հետ, որոնք, ինչպէս նախկին վարչապետ մը, ուղղակի հաղորդակցութիւն հաստատած են օտար կառավարութեանց հետ եւ ջանացին, քարոզչական բոլոր ձեւերով, խափանել ազգային պաշտպանութեան միջոցները, ճիշդ այն պահուն երբ դժուարին բանակցութիւններ կը կատարուէին կառավարութեան կողմէ, բուն իսկ Ֆրանսական շահերուն պաշտպանութեան համար:

Բանադնացներուն աշխատանքը նոյնքան ջլատուեցաւ եւ կը ջլատուի այն մարդոց կողմէ որոնք կը փորձեն ընկերային խլրտումներ յարուցանել եւ խեղաթիւրել կառավարութեան գործունէութեան իմաստը, որոնք այդ իսկ նպատակով կը բազմապատկեն ամէնէն կոշտ վիրաւորանքները, նախատինքները եւ սուտերը: Այդ յարձակումները կը հասնին ոչ միայն կառավարութեան պետին եւ այն քաղաքական կուսակցութեան զոր կը ներկայացնէ եւ որ միաձայնութեամբ կանգնած է իր կողքին, այլեւ այն կուսակցութեանց որոնք իրենց քուէներով նուիրագործեցին կառավարութեան քաղաքականութիւնը եւ գրեթէ ամբողջութիւնը ազգին որ ուզեց աշխարհի առջեւ արտայայտել Ֆրանսայի վճռականութիւնը, ինչպէս եւ խորունկ խաղաղասիրութիւնը:

Խորհրդարանին մէջ իսկ, համայնավար խմբակցութիւնը այդ ընդդիմութիւնը արտայայտեց երկու թշնամական քուէարկութիւններով: Այսպէս միաժամանակ, հանրային կարծիքին եւ խորհրդարանին առջեւ, այդ խմբակցութիւնը գիտակցօրէն քաշուեցաւ այն քաղաքական խմբաւորումէն որուն միշտ ալ կուսակից կը հռչակէ ինքզինք: Արմատական-ընկերվարական կուսակցութիւնը կ'արձանագրէ այս կացութիւնը, որուն մէջ ոչ եւ է պատասխանատուութիւն չունի, եւ չի վախնար երկրին դատաստանէն: Այդպիսի լեզու մը գործածելով, կուսակցութիւնը համոզուած է թէ թարգմանը կը հանդիսանայ ժողովրդական զանգուածներուն, թէ կը պաշտպանէ բանուորներուն եւ գիւղացիներուն ճշմարիտ շահերը: Տարապէս փարած՝ հանրապետական հաստատութեանց, ազատութեան եւ խաղաղութեան իտէալին, արմատական-ընկերվարական կուսակցութիւնը պիտի շարունակէ ամուր հաւատքով ծառայել հայրենիքի եւ ժողովրդապետութեան նուիրական շահերուն»:

Նախկին ռազմիկները կը գործեն

Ինչպէս հաղորդեր էինք երէկ, նախկին ռազմիկները գործի ձեռնարկած են, յաջողցնելու համար ազգ. փրկութեան դաշինքի մը կազմութիւնը:

Շարժումը երթալով կը ծաւալի: Նախկին ռազմիկներու Դաշնակցային Միութեան ծրագրին հաւանութիւն յայտնեց նաեւ Վեթերաններու Ազգ. Միութիւնը, որ աջակողմեան կազմակերպութիւն մըն է եւ մեծ մասով կը բաղկանայ նախկին սպաներէ եւ ենթասպաներէ, աւելի քան 900,000 անդամներով: Ուրիշ երկու խմբակցութիւններ ալ միացան շարժման, որ այժմ կը ներկայացնէ 6,000,000 ընտրողներ, 11 միլիոնի վրայ: Ուրեմն, ամէն միջոց պիտի փորձուի, որպէսզի Ֆրանսա զօրաւոր կառավարութիւն մը ունենայ մինչեւ 1940ի ընտրութիւնները, կամ աւելի առաջ:

Իտալիա կը ջանայ ինքնաբաւ դառնալ

Իտալիոյ ինքնաբաւութեան Գերագոյն Խորհուրդը ժողով գումարեց, նախագահութեամբ Մուսոլինիի, քննելու համար մինչեւ հիմա ձեռք բերուած արդիւնքները:

Իտալական թերթերը կը գրեն թէ կարելի պիտի ըլլայ 80 միլիոն կենդինարի հասցնել ցորենի տարեկան արտադրութիւնը, չորս տարուան մէջ, եւ յետոյ 90 միլիոնի, բաւելու համար բոլոր պէտքերուն, միշտ նկատի առնելով բնակչութեան աճումը: Այս առաջադրութեամբ, պիտի ընդարձակեն մշակելի հողերը, անոնց տարածութիւնը հասցնելով 5ուկէս միլիոն հէքթարի: Ասկէ զատ, պիտի գործածուին հատընտիր հունտեր, որոնց շնորհիւ կարելի եղած է 1921ի 11.5 կենդինարը 16ի բարձրացնել 1938ին (իւրաքանչիւր հէքթարի վրայ):

Եգիպտացորենի արտադրութիւնն ալ պիտի աւելցուի, ընդարձակելով մշակելի գետինները:

Գալով միսին, կը նախատեսուի ամէն տարի ներածել 800,000 կենդինար, լեցնելու համար երկրին արտադրութեան եւ պէտքերուն անհաւասարակշռութիւնը. միեւնոյն առեն զարկ պիտի տրուի խոտի արտադրութեան: Կարեւոր արդիւնքներ ձեռք բերուած են հողագործական արտադրութեանց արտածման մէջ: Գերմանիա ամէնէն կարեւոր յաճախորդն է այս ճակատին վրայ եւ կը գնէ 39 առ հարիւրը:

Կը յուսացուի նաեւ աւելցնել ձէթը, մզում տալով արտադրութեան որ կայուն վիճակ ունի 1885էն ի վեր, — տարեկան երեք միլիոն կենդինար:

Հունգարիա կը պնդէ...

Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ բանակցութիւնները ելքի մը չեն յանգած տակաւին: Հունգարիա կը պահանջէ իրեն յանձնել երկրամաս մը ուր կը գտնուին 840,000 Հունգարներ, 175,000 Սլովաքներ եւ 57,000 Գերմաններ: Իսկ Չեխերը կ'առաջարկեն ինքնավարութիւն շնորհել այդ շրջանին, կամ յանձնել միայն այն երկրամասը ուր 700,000 Հունգարներ կը գտնուին: Վերջին պահուն բանակցութեանց խառնուեցան նաեւ Ռութէնները, որոնցմէ եւս հող կը պահանջէ Հունգարիա, հիմնուելով Միւնիխի համաձայնութեան վրայ: Հունգարները առաջարկեցին հանրաքուէ կատարել ամբողջ Ռութէնիոյ մէջ, բայց այդ ինքնավար շրջանին կառավարութիւնը վճռապէս մերժեց:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

50,000 ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ցամաք ելան Հոնկ Քոնկի մօտերը, կտրելու համար Չինացիներու պարենաւորման միջոցները: Կը կարծուի թէ մինչեւ 200,000ի պիտի բարձրանայ այս բանակին թիւը: Անգլիա օգնական զինուոր ղրկեց, Հոն Քոնկի պաշտպանութեան համար: Չինացիները մէկ միլիոն զինուոր կեդրոնացուցած են գլխաւոր ճակատին վրայ եւ կռիւները կը շարունակուին մոլեգնօրէն:

ԿԻՐԻԼ ՄԵԾ-ԴՈՒՔՍԸ, որ Ռուսաստանի ցարական գահուն ժառանգորդը կը համարուէր, մեռաւ Փարիզի մէկ դարմանատան մէջ: 62 տարեկան էր: Ռուս միապետականները ժողով պիտի գումարեն, նոր գահաժառանգը ընտրելու համար: Կան երկու թեկնածուներ.— Հանգուցեալին զաւակը, Վլատիմիր մեծ-դուքսը, 21 տարեկան, եւ Դմիտրի մեծ-դուքսը, որ ներկայ եղած է Ռասփութինի սպանութեան:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Լոնտոնի դեսպանը բողոքեց Անգլիոյ նախարարներէն լորտ Ուինթըրթընի դէմ, որ ճառի մը մէջ ըսած էր թէ Խ. Միութիւնը որոշ խոստումներ չէր տուած Չեխոսլովաքիոյ օգնելու համար, իր զինուորական տկարութեան պատճառաւ: Անգլիացի նախարարը նոր ճառ մը խօսելով, պնդեց թէ իր յայտարարութիւնը բացարձակապէս ճիշդ է եւ այս առթիւ նոր մանրամասնութիւններ հաղորդեց:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ազգ. խորհուրդը երկար վիճաբանութիւններէ վերջ քուէարկեց իր բանաձեւը, որ կը թելադրէ համաշխարհային խորհրդաժողով մը գումարել հրաւիրելով բոլոր պետութիւնները, առանց նկատի առնելու անոնց վարդապետութիւնները կամ քաղաքական կարգուսարքը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒՆ մէջ մտահոգութիւն կը տիրէ, թէ Գերմանիա կրնայ իր նախկին գաղթավայրերը ետ պահանջել: Տրնպարի մէջ հանրաքուէ կը ժողվեն, պահանջելով որ ափրիկեան ո եւ է հողամաս չվերադարձուի նախկին տիրոջը: Այս շարժումը օրէ օր կը զօրանայ հարաւ-արեւմտեան Ափրիկէի եւ Թանկանիքայի մէջ:

ԳԵՐՄԱՆ ԲԱՆԱԿՆԵՐՈՒ զօրացրումը պիտի սկսի հոկտեմբեր 19ին եւ պիտի աւարտի մէկ ամիսէն: Կը կարծուի, թէ բանակի բարձր հրամանատարութեան մէջ փոփոխութիւններ պիտի կատարուին:

ՑՈՒՑԱՏԵՍՏ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը, 15 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին բոլոր մարտիկները:

ՓԱՐԻԶԻ Թոքատի Հայրենակցական Միութեան ժողովը տեղի պիտի ունենայ 16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2–4, Պ. Թրավէնեանի բնակարանին մէջ, 13 Rue Charles Calmus, Paris (13): Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ.

Հ. Թրավէնեան, Ե. Դանիէլեան Սիւնալիկեան:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 15 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 15 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3861

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Ուրեմն, Ֆրանսա կը գտնուի նոր ալեկոծութեան մը առջեւ, իբրեւ հետեւանք ներքին խմորումներու եւ խլրտումներու :

Կը թուի թէ բոլորն ալ համակերպած են Երեսփ· ժողովին լուծման: Ե՛ւ աջը ե՛ւ ձախը:

Լէոն Պլում իր մէկ խմբագրականին մէջ յուզելով այս հարցը, կը խօսի նաեւ անոր հետեւանքներու մասին:

Իր կարծիքով, այդ պարագային ընկերվարականներն ու համայնավարները մէկ ճակատ պիտի կազմեն, աւելի ջախջախիչ յաղթանակ մը շահելու համար :

Անոնք փոխադարձ զիջումներ պիտի կատարեն, որպէսզի կարելի եղածին չափ շատ քուէ, հետեւաբար եւ աթոռ շահին: Եւ այժմէն տրամադրութիւն կը յայտնեն ուրիշ ձախակողմեան հոսանքներու թեկնածուներն ալ յաջողցնելու, ուր որ կարելի է :

Երեսփ· ժողովին լուծումը անհրաժեշտ կը գտնեն, անշուշտ, աջակողմեան հոսանքները, գլխաւորաբար «Թան»ը, որ ուրիշ ելք չի գտներ երկրին վերականգնումին համար: Իսկ Թունդ ազգայնական տարրերը կը պահանջեն ոչ միայն լուծում , այլ եւ «չէֆ» մը, այն ալ զինուորական (մարաջախտ Փէթէն):

Այս պայմաններուն մէջ, ո՞ւր կրնայ յանգիլ ժողովրդական ճակատին տագնապը :

Երէկ հրատարակեր էինք արմատական կուսակցութեան վարիչ մարմնին բանաձեւը, որ հրապարակային ամբաստանութիւն մը կը կազմէ համայնավար կուսակցութեան դէմ :

Ընկերվարականները առ այժմ վերապահ դիրք բռնած են այս մասին: Իրենց օրկանը երէկ հրատարակած էր համայնավար կուսակցութեան Բ· քարտուղարին՝ Ժաք Տիւքլոյի մէկ յայտարարութիւնը, որ կ՚ըսէ թէ իրենք հաւատարիմ կը մնան ժողովրդական ճակատի ուխտին եւ կը սպասեն համագումարի մը: Իսկ «Իւմանիթէ» երկրորդական աշխատակցի մը ստորագրութեամբ նորէն կրակ կը տեղար Պ· Տալատիէի դէմ, զայն կոչելով «չարաչուք» մարդ եւ ամբողջ ամբաստանագիր մը կազմելով:

Անշուշտ կացութիւնը չի կրնար պարզուիլ ոչ լրագրական փոխասացութիւններով, ոչ ալ ճառերով: Արմատականները ընդհ· ժողովի կը պատրաստուին: Նոյնպէս Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը: Միւսներն ալ իրենց կարգին: Եւ այն ատեն է որ կարելի պիտի ըլլայ եզրակացութեան մը յանգիլ :

Շ.

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ՕՖԻՍԻՆ ՁԵՒԱՓՈԽՈՒՄԸ

Ժընեւի կեդրոնը կը փոխադրուի Լոնտոն

ԽՄԲ.— Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումով, այս տարի դեկտեմբերին պիտի լուծուի Ժընեւի Նանսէնեան օֆիսը, եւ անոր տեղ պիտի գործէ ուրիշ կազմակերպութիւն մը, Լոնտոնի մէջ : Այս առթիւ, ընկեր Ա· Խատիսեան հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ մեզի·—

Յայտնի է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը շատ սուղ կը գտնէր Նանսէնեան օֆիսը: Միւս կողմէ կարգ մը պետութիւններ կ՚ուզէին ջնջել զայն, քաղաքական նկատումներով: Երկու տարի շարունակ զանազան յանձնախումբեր ելք մը կը փնտռէին այս անորոշ կացութեան : Վերջապէս այս աշնան Ազգերու Դաշնակցութիւնը մշակեց նոր ծրագիր մը, որուն գլխաւոր կէտերն են·—

1· Փոխանակ Օֆիսի նշանակել գլխաւոր վերատեսուչ մը, սահմանափակ պաշտօնէութեամբ: Այդ վարիչը նշանակուած է արդէն, Անգլիացի մը, Սըր Հերպըրթ Էմըրսըն: Կեդրոնը պիտի ըլլայ Լոնտոն: Վարիչին օգնականը՝ տարբեր ազգէ :

2· Ելմտացոյցը կրճատել: (Նախապէս մօտ 1ուկէս միլիոն ֆր· ֆր·ի փոխարէն 100,000 զուիցերիական ֆրանք (մօտ 800,000 ֆրանսական ֆրանք):

3· Նոր տեսչութեան (քոմիսարիա) ներկայացուցիչները զանազան երկիրներու մէջ եւ պաշտօնեաները չեն կրնար գաղթականներ ըլլալ: (Առաջ օրինակ Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ մէջ հին ռուս գաղթականներ էին) :

4· Նոր տեսչութեան իրաւասութիւնը նոյնն է ինչ որ էր Օֆիսինը:

Այս նոր կազմակերպութիւնը գործադրելի է 1939 յունուար 1էն: Տեղական կազմակերպութիւնները կը մնան անփոփոխ (Ֆրանսայի մէջ՝ Պ· Փանի օֆիսը, հայ եւ ռուս գաղթականներու գրասենեակները եւն·) :

Ի՞նչ է առհասարակ այս փոփոխութեան իմաստը: Ինչպէս ըսի, կարգ մը պետութիւններ կ՚ուզէին ջնջել Օֆիսները, բայց չյաջողեցան: Իսկ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կ՚ուզէր կրճատել ծախքերը, որոնք շատ ծանր կուգային: Արդ, նոր դրութեամբ ծախքերը կրճատուած են գրեթէ կէս առ կէս: Եւ վերջապէս, շատեր կ՚ուզէին որ գաղթականները ներկայացուցիչներ չունենան կեդրոնական վարչութեան մէջ: Այդ ալ կատարուած է: Գալով զանազան երկիրներու մէջ հաստատուած Օֆիսներուն (Փարիզի մէջ 71 ավընիւ Քլէպէռ և 15 ռ· ժան Կուժոն) եւ անոնց իրաւասութեան, կը մնան անփոփոխ: Փարիզի մէջ անոնց գոյութիւնը եւ կարգուսարքը հիմնուած են ֆրանսական կառավարութեան որոշումներուն վրայ, վաւերացուած՝ նախագահական հրովարտակով: Անփոփոխ կը մնան նաեւ Նանսէնեան դրոշմաթուղթերը եւ անոնց եկամուտին բաշխման եղանակները :

Նոր վերատեսուչին պաշտօնավարութեան շրջանն է հինգ տարի, տարեթոշակը՝ 2200 անգլ· ոսկի: Նոր կազմակերպութիւնը պիտի կոչուի «Գաղթականներու տեսչութիւն», առանց Նանսէնի անունին :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ ԲԱՆԻ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԻ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՐՈՒԱԾ 150 ՄԻԼԻՈՆ ՄԱՐՔԸ

Գերմանիոյ տնտեսական արշաւը պիտի հասնի մինչեւ Իրաք եւ Աֆղանիստան

Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիոյ կողմէ Թուրքիոյ տրուած 150 միլիոն մարքը (12,500,000 անգլ· ոսկի) պիտի գործածուի հետեւեալ նպատակներուն·—

Վոսփորի վրայ նաւակայաններ շինել, կառուցանել 28 առեւտրական նոր նաւեր, ինչպէս եւ կղմինտրի, շաղախի, ջրածինի, շաքարի եւ ապակիի գործարաններ, բամպակի մանարան մը փոքր Ասիոյ մէջ եւ արհեստական քարիւղի գործարան մը :

Հէր Ֆունք Թուրքիոյ հետ կնքած է նաեւ ապրանքի փոխանակութեան պայմանագիր մը, որուն համաձայն Գերմանիա պիտի ստանայ Թուրքիայէն ծխախոտ, ատաղձ, չամիչ, բամպակ, եւ փոխարէն պիտի տայ մեքենաներ ու ճարտարարուեստական ապրանքներ: Գերմանեւթուրք առեւտուրը անցեալ տարի հասած էր քսան միլիոն սթերլինի :

Ռումանիա, իր քարիւղով ու ցորենի դաշտերով, ամէնէն կարեւոր մէկ օղակն է այն շղթային, զոր Գերմանիա կը հիւսէ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Կը հաւատեն, թէ Գերմանիա կրնայ ապահովցնել Ռումանիան, թէ ինք պիտի գնէ միշտ անոր քարիւղը եւ փոխարէն պիտի օգնէ, որ նոր նաւթահորեր բացուին:

Այստեղ ալ, դարձեալ, Գերմանիա կրնայ ջլատել անգլիական առեւտրական ջանքերը: Ռումանիոյ քարիւղին տիրանալը Գերմանիոյ համար պիտի նշանակէ զերծ ըլլալ, պատերազմի մը պարագային, պաշարումի վտանգէն :

Հէր Ֆունքի շրջագայութեան եւս կը տեսնուի Գերմանիոյ նախապատերազմեան ծրագիրը՝ յառա՛ջ դէպի Մերձաւոր ու Միջին Արեւելք: Գերմանիոյ ձգտումը չի սահմանափակուիր միայն Թուրքիայով, այլ կ՚երկարի մինչեւ Իրաք, Իրան, Սուրիա եւ Աֆղանիստան:

Այսպէս Գերմանիա դէմ դիմաց կուգայ բրիտանական կայսրութեան կենսական շահերուն :

*** Լոնտոնի « Նացիոնալ Ցայթունկ » թերթը (մարաջախտ Կէօրինկի օրկանը) կը գրէ Անգլիոյ կողմէ Թուրքիոյ բացուած վարկին առթիւ ·

—« Արդարացում չունի այս վարկը անգլեւթրքական առեւտրական յարաբերութեանց մէջ, որովհետեւ Թուրքիոյ արտածումներու միայն 44 առ հարիւրը գացած է Անգլիա 1937ին: Երբ երկիր մը վարկ կ՚ընդունի, զայն վճարելու համար պարտաւոր է աճեցնել իր արտածումը դէպի փոխատու երկիրը: Այս պայմանը կը պակսի անգլեւթրքական առեւտրական յարաբերութեանց մէջ:

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Տէյլի Թէլէկրաֆի Պերլինի թղթակիցը կը գրէ (հոկտ· 13)·—

Հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ գերման տնտեսական «պատերազմ»ի պատրաստութիւնը առաջ կը տարուի արտակարգ եռանդով: Պայքարը յաջող ելքի մը հասցնելու համար շարժման մէջ սկսած են դնել գերման տնտեսական ու ճարտարարուեստական մտքի լաւագոյն ներկայացուցիչները :

Բազմամարդ պատուիրակութիւններ կը ղրկուին այժմ դէպի Պալքանեան ու Մերձաւոր Արեւելքի երկիրները: Գերման ճարտարարուեստի մէջ ծառայող երիտասարդ տարրերուն սկսած են սորվեցնել ռումաներէն, թուրքերէն, յունարէն եւ ուրիշ լեզուներ: Եւ այժմ որոշ է որ «յարձակողականը» պիտի հասնի մինչեւ Իրան, Աֆղանիստան եւ Ալպանիա :

Այս երկիրներու մէջ Գերմանները կը հաստատեն մեծ պահեստներ, ուր կը ցուցադրեն մրցակցութեան յարմար ամէն տեսակ ապրանքներ :

Սեպտեմբերին Գերմանիա զուրէն գնած է 50 առ հարիւր աւելի ցորեն քան գնած էր օգոստոսին եւ 25 առ հարիւր աւելի քան գնած էր տարուան անցեալ սեպտեմբերին: Այս գնումները կատարած է միայն հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի երկիրներէն :

Նացիներու պաշտօնական օրկանը, «Վոլքիշէր Պէոպախթէր» կը հերքէ թէ Հէր Ֆունքի կատարած այցելութիւնները որ եւ է կապ ունին Զուտէթեան հողամասերու գրաւման հետ, բայց կը խոստովանի թէ Գերմանիա մեծ յարձակողականի մը անցած է արեւելեան երկիրներու մէջ, տնտեսական գետնի վրայ :

ՀԱՆՐԱՔՈՒԷ ՊԻՏԻ ՉԿԱՏԱՐՈՒԻ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Հունգարները խզեցին բանակցութիւնները

Պերլինի դեսպանախորհուրդը հոկտեմբեր 13ին նիստ գումարելով, որոշեց հանրաքուէ չկատարել Չեխոսլովաքիոյ այն շրջաններուն մէջ որ վիճելի կը համարուէին: Այս մասին զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, իսկ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարը, Տոքթ· Շվալովսկի, Միւնիխ գնաց, Հիթլէրի ներկայանալու համար: Պերլինի չեխական դեսպանն ալ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին այցելելով, երկու ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ անոր հետ :

Պաշտօնական զեկոյցը հաստատելով գերմանեւչեխական նոր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ· էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ՉԿԱՅ

Անցեալ յուլիսին, Քլինկ, որ բոյներու մասնագէտ մըն է եւ Փարիզի քաղաքապետութեան բուժարանական աշխատանոցին տնօրէնը, Բժշկ· Ակադեմիային առջեւ կարդաց գիտական զեկոյց մը, որ մեծ յուզում պատճառեց, — ծանօթ բուժարանը կ՚ըսէ թէ խայծղանով (գաթրան - goudron) պողոտաները եւ խճուղիները պատելը պատճառ կը դառնայ թոքային խլիրդի (քանսէր): Ապացուցուած է որ խայծղանը գետին կը պատրաստէ խլիրդի, բայց ոչ ոք միտքէ կ՚անցընէր թէ ճամբաներու շինութեան համար գործածուած խայծղանը կրնայ վնասել նաեւ շունչի ճամբաներուն: Տոքթ· Քլինկ փորձեր կատարելով մուկերու վրայ, տեսած է որ ճամբաներու շինութեան յատուկ խայծղանին հետ շփման մէջ դրուած մուկերը 66 առ հարիւր թոքային խլիրդ կ՚ունենան :

Սարսափը բռնեց ամէն մարդ : Ալ ի՞նչպէս անցնիլ խճուղիներէն, որոնք սեւամորթի պէս կը փռուին դաշտերու կանանչին մէջ,— արեւին շողը կը ստագնէ, կը շոգիացնէ եւ ճամբէն անցնողը, ծծելով այդ խայծղանի հոտը, ի վերջոյ կ՚ենթարկուի խլիրդի :

Առէք ձեզի նոր փորձանք մըն ալ : Ալ ո՞վ կը համարձակի ճամբորդել բեռները փարատելով, կամ անցնիլ սեւապատ փողոցներէն՝ ձեռքերը կռնակին:

Խլի՛րդը, քանսէր, խեչեփառի ճանկերը կը մխրճէ մարմինին մէջ, կը քանդէ, կ՚արիւնէ, արիւն փսխել կուտայ կամ ցաւէն պոռալ :

Սովորական մարդոց հետ, ինքնաշարժի ճարտարարուեստին վարիչներն ալ յուզման մատնուեցան:

Վերջապէս հրապարակ իջաւ Փրոֆ· Ռուսի, որ մասնագէտ մըն է խլիրդի: Փրոֆէսէօրը չուրանար Տոքթ· Քլինկի կատարած փորձերուն արժէքը , բայց կ՚աւելցնէ որ եթէ խլիրդի դէպքերը շատցած են, պատճառը միայն խայծղանը չէ,— խլիրդի դէպքերուն աւելնալը նշմարուած էր՝ երբ դեռ սովորութիւն չէր խայծղանով պատել ճամբաները: Յետոյ Տոքթ· Քլինկի փորձերը կատարուած են քիչ թիւով մուկերու վրայ: Եւ վերջապէս մուկերը աւելի շատ ենթակայ են խլիրդի, քան մարդը: Հանքերու մէջ աշխատող, կամ խայծղան գործածող բանուորները խլիրդ կ՚ունենան երկար եւ երկար տարիներ այդ աշխատանքին մէջ մնալէ վերջ: Պէտք է խոստովանիլ որ ամէն մարդ խլիրդի ենթակայ չէ, նոյնիսկ եթէ խայծղանի հետ է գործը: Եթէ Տոքթ· Քլինկի մուկերը խլիրդով վարակուեցան, պատճառն այն էր որ խայծղանով ծեփուած էր անոնց մորթը: Մինչդեռ ճամբորդներու, կամ ինքնաշարժ քշողներու կլլած խայծղանի շոգին կամ փոշին այնքան քիչ է, որ չի կրնար խլիրդ պատճառել :

Փրոֆ· Ռուսի տեսակէտը պաշտպանեց Օպէրլինկ: Իսկ Տոքթ· Քլինկի տեսակէտը պաշտպանեց Տոքթ· Սամսոնով:

Կարելի չեղաւ եզրակացութեան մը յանգիլ: Ակադեմիան կազմեց յանձնախումբ մը, որ պիտի ուսումնասիրէ թէ իրապէս ճամբաներու խայծղանը խլիրդ կը շինէ՞ :

Ինչ որ ալ ըլլայ, մեծ յուզում պատճառած է գիտական այս վիճաբանութիւնը :

Ալ հանգչեցաւ, խաղաղութիւն չկայ: Պատերազմի սարսափէն գիւղերն ու դաշտերը կը փախչին մարդիկ,— ի՞նչ օգուտ, նոյնքան սարսափելի չէ՞ խլիրդով վարակուիլ ճամբաներուն վրայ: Փորձանք փորձանքի վրայ, օր մը Ստալին, ուրիշ օր մը Հիթլէր, հիմակ ալ քանսէր:

Ո՛վ խաղաղութիւն, քեզ կարելի է գտնել միայն հայրենի գիւղիս մէջ , ափսո՛ս որ հիմա հոն ալ Թուրքը կայ , — աւելի մեծ քանսէր :

ԱՐԱԶ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ՇԷՆՔԻՆ ՀՐԴԵՀԸ

« Հայրենիք »ի մէջ կը կարդանք (30 սեպտ·, միայն երկու էջ)·—

Հինգշաբթի, սեպտեմբեր 29ի գիշերը, լոյս ուրբաթ, ժամը մէկուկէսին, « Հայրենիք »ի շէնքին վերի՝ երկրորդ յարկէն հրդեհ ծագած է: Ժամը երկուքին, երբ հրշէջ խումբը արդէն հասած էր եւ ձեռնարկած կրակը մարելու գործին, շէնքին վերնայարկը բոցերու մէջ էր: Հրշէջներու ջանքերով հազիւ կարելի է եղած առաւօտեան ժամը հինգուկէսին դադրեցնել կրակը :

« Հայրենիք»ի շէնքին ներսը մասամբ այրած եւ մասամբ տակն ու վրայ եղած է կրակը մարելու աշխատանքներէն :

Վնասը տասնեակ հազարաւոր տոլարներու կը հասնի: Շէնքը ներկայիս բացարձակապէս անգործածելի դարձած է:

Միջոցներ ձեռք առնուած են ապահովելու «Հայրենիք»ներու կանոնաւոր հրատարակութիւնը :

« Հայրենիք »ի շէնքը եւ գոյքերը ապահովագրուած են :

Ստեղծուած պայմաններու տակ «Հայրենիք»ներու տպագրութեան եւ առաքման գործի մէջ հաւանական անկանոնութիւններու համար կանխաւ մեր ընթերցողներուն ներողամտութիւնը կը խնդրենք :

Հրդեհի պատճառը առայժմ ստուգել հնարաւոր եղած չէ :

«Սանճաքէն մեկնողը ալ չի կրնար վերադառնալ»

« Ենի Կիւն » (4 հոկտեմբեր) կը գրէ թէ Սանճաքի նախագահ Թայֆուր Սէօքմէն Գըրք Խան այցելած է հոկտեմբեր 2ին եւ գիւղաքաղաքին ամէնէն տարիքոտ մարդոցը հետ տեսակցելով ըսած է·

—« Հաթայի մէջ չկան Թուրք, Հայ, Յոյն եւ Արաբ անունով առանձին տարրեր, այլ կայ միայն «Հաթայցի» : Ամէն մարդ հաւասարապէս պիտի օգտուի այն մեծ բարիքէն ու երջանկութենէն որուն արժանացաւ Հաթայը »:

Նախագահը հարցուցած է քաղաքապետութեան տարեկան հասոյթը, եւ երբ իմացած է որ 10,000 ոսկի է, դիտել տուած է թէ շատ քիչ է եւ յանձնարարած է աւելցնել մասնաւորաբար անուղղակի տուրքերը :

Ամէնէն վերջը, նախագահը հարցուցած է թէ գիւղաքաղաքէն տակաւին գաղթողներ կա՞ն, եւ աւելցուցած է ·

—« Անոնք որ, չհաւատալով կառավարութեան հաւաստիքներուն, ասկէ վերջ կը մեկնին, բացարձակապէս չպիտի արտօնուին վերադառնալու: Առանց կրօնքի եւ ազգի խտրութեան, Հաթայցիները եղբայր են: Մասնաւորաբար Թուրքերը եւ Հայերը նոյն արմատէն (քէօք) եւ նոյն ցեղէն սերած են, ինչ որ այսօր այլեւս աբեղի պէս պայծառ դարձած է: Թուրքիոյ մէջ եղածին պէս, հոս ալ ամէն մարդ եղբօր նման պիտի ապրի: Իսկ օրէնքին չհնազանդողները, որոնք ալ ըլլան, ամենածանր պատիժներու պիտի ենթարկուին: Անոնք հաղորդեցէք ժողովուրդին »:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

«ԳՐՈՀ ԴԷՊԻ ԱՐԵՒԵԼՔ»

1938ը եղաւ յաղթանակի եւ շարունակական յաջողութեանց տարի մը Գերմանիոյ համար: Հիթլէր ոչ միայն պատռեց ընդմիշտ Վերսայլի դաշնագրին կապանքները, այլ իրարու ետեւէ մայր երկրին կցեց Աւստրիան եւ Չեխոսլովաքիոյ գերմանաբնակ շրջանները, ընդամէնը 10 միլիոն մարդ եւ 110,000 քառ. քիլոմէթր հողամաս:

Այժմ Գերմանիա 80 միլիոննոց պետութիւն մըն է, ամբողջովին սպառազէն ոտքէն մինչեւ գլուխը, արեւմտ. ճակատին վրայ կառուցած է անթափանցելի պաշտպանողական ամրութիւններ. ցամաքային բանակը վերակազմած է աւելի ուժեղ քան երբեւիցէ, ծովային մարտական ուժը հասցուցած բրիտանական նաւատորմի 35 առ հարիւրին, իսկ օդային ուժի տեսակէտէ թերեւս բոլորէն աւելի հզօր է ու գերակշիռ:

Ի զուր չէ, որ այսպիսի Գերմանիային մը գլուխը կանգնած Հիթլէր բարձրէր կը բարբառի եւ ոչ ոքէ չվախնալու յանկերգը կը կրկնէ. ի զուր չէ որ Զաարպրուքէնի մէջ խօսած ճառին մէջ կը շեշտէ, թէ յարութիւն առած է գերման կայսրութիւնը:

Անուրանալի է որ, ինչպէս ալ մեկնեն գլխաւոր մայրաքաղաքներու մէջ քարոզչական մոքով եղած զանազան արտայայտութիւնները, Գերմանիա Միւնիխի համաձայնագրով պարտադրեց իր կամքը ժողովրդավար Եւրոպային: Ոչ միայն Հիթլէր յաջողեցաւ Չեխոսլովաքիոյ նուաճումով ճամբայ բանալ գերման թափանցումին դէպի Արեւելք, այլ եւ առանց արիւնահեղութեան, իր ուզածն ըրաւ, իր խօսքը տեղը բերաւ, իր ծրագրին նախաքայլը առաւ:

Հիթլէր չափեց Մեծն Բրիտանիոյ համբերութիւնը եւ, տեսնելով որ ան պատրաստ չէ ռազմաճակատ իջնելու, խաղաղութեամբ գրաւեց ինչ որ արիւնով ու կրակով պիտի ձախողէր թերեւս: Ան երկրորդ մակարդակի վրայ քշեց Ֆրանսան, ապացուցանելով թէ Պերլին - Հռոմ առանցքը աւելի ներզօր, կենսունակ ու ուժական է քան Փարիզ - Մոսկուա առանցքը: Ան առաջ քշեց Հռոմը աւելի համարձակ քան ինքը Մուսոլինի չէր յաջողած ընել նոյնիսկ Եթովպիոյ նուաճումէն ետքն ալ:

Եւ այժմ, Եւրոպայի փոթորկայոյզ հորիզոնին վրայ ամէնէն տժգոյն աստղը Ֆրանսայինն է: Խորհրդային Միութեան յիշատակութիւնն իսկ ընել աւելորդ է, որովհետեւ եթէ իրապէս ռուսական ռազմական կարողութիւնը բան մը արժէր կամ իրապէս ծանր տարողութիւն ունենար, Լոնտոն ու մանաւանդ Փարիզ պիտի չվարանէին վճռական «ոչ»մը ըսելու Պերլինին ու զայն կամ տեղը նստեցնելու եւ կամ պատերազմի դաշտի վրայ զինքով վճռելու յաւիտենական վէճը:

Բայց պատերազմ տեղի չունեցաւ, եւ այս իրողութիւնը ինքնին մեծագոյն ապացոյցն է, որ Խորհրդային Միութեան հանդէպ — իբրեւ ռազմական արժէք — վստահութիւն չկայ: Յայտնի է բոլորին, որ բրիտանական զինուորումը տակաւին աւարտած չէ, իսկ Ֆրանսա ինքը, ինչպէս կը շնչուի ամենուրեք, տակաւին տկար է օդային սպառազինման տեսակէտէն:

Այս ազդակները, որոնց ի հարկէ Պերլինի մէջ քաջածանօթ էին, վճռական դեր կատարեցին, որ Եւրոպայի ժողովրդավար պետութիւնները զիջում ընեն միահեծան պետութեանց սպառնականնայուածքին առջեւ եւ Չեխոսլովաքիոյ նման պետութիւն մը, իբր ժամանակաւոր որս, նետեն վագրին երախը...

Գերմանիա, Իտալիա, թերեւս նաեւ Ճափոն պիտի շարունակեն նորանոր յաղթանակներ արձանագրել իրենց մատեաններուն շահի կողմը նաեւ այն գլխաւոր պատճառով, որ Ֆրանսայի ու Անգլիոյ կայսրութեանց ժողովուրդները իրապէս, անկեղծօրէն խաղաղասէր են, եւ խորշանք ունին պատերազմին հանդէպ:

Այս խաղաղասիրութիւնը այժմ արդէն հասած է կէտի մը, ուրկէ անդին տկարութեան նշան է, եւ այդպէս կը մեկնուի արդէն մանաւանդ Պերլինի մէջ: Ուստի կառավարութիւն Փարիզի ու Լոնտոնի մէջ դիւրաւ պիտի չհամարձակի ֆրանսական ու անգլիական ժողովուրդները քշել ռազմադաշտ: Այս ներքին թուլութիւնը օգտագործուեցաւ Հռոմի կողմէ Եթովպիոյ նուաճումով, Ճափոնի կողմէ Չինաստանի նուաճումով եւ Գերմանիոյ կողմէ՝ Աւստրիոյ ու Չեխոսլովաքիոյ նուաճումով, եթէ կ'ուզէք:

Այս պատճառով է, որ Անգլիա արդէն որոշած է ու տենդագին ճիգ գործ կը դնէ արագացնելու իր սպառազինումը, որու մասին ոչ մէկ տարակարծութիւն կայ բովանդակ երկրին մէջ: Աշխատաւորական էթլիէն մինչեւ Չէմպրլէն, Իտընէն մինչեւ Չըրչիլ զօրացման, պաշտպանողական զէնքերու կատարելագործման ու ուժեղացման քարոզը կը կարդան միաբերան:

Նոյնն է պատկերը Ֆրանսայի մէջ: Մարդիկ արթնցած են ու սկսած են տրամադրել թափ գնել զինուորման աշխատանքներուն մէջ, կը զարմանեն նշմարուած թերութիւնները, անգլիական օդային սպառազէնը կը բերեն Փարիզ ֆրանսական օդատորմին կենսուն հարցին լուծումը փնտռելու:

Եւ վրդովումի, դժգոհութեան, ժողովրդապետական երկիրներու մէջ օր աւուր հասունցող վտանգի գիտակցութեան ի տես է, որ Հիթլէր Զաարպրուքէնի մէջ խոժոռ ճառ կ'արտասանէ, Անգլիոյ երեսին անախորժ խօսքեր կը նետէ, ըսել ուզելով թէ ինքը դէպի Արեւելք առաքելութեան է եղած, կայսրութիւն ստեղծելու մեծ աշխատանքին է սկսած եւ չուզեր, որ Լոնտոն ու Փարիզ խանգարեն զինք: Միւնիխին առիթով՝ կը յայտարարէ թէ որոշած է ամրացնել ֆրանսական սահմանի — Սաարի — երկու կարեւոր կեդրոնները՝ Ախէնը (Էքս-լա-Շափէլ) եւ Զաարպրուքէնը, լսելայն հասկցնելով թէ ֆրանսական ճակատի վրայ պաշտպանողականի վրայ կ'ուզէ մնալ, դէպի Արեւելք արշաւանքի եղած ատեն:

Այս բոլորին զուգընթաց՝ գերման տնտեսական ղեկավարութիւնը տնտեսական յարձակողականի ճակատներ կը յարդարէ նաեւ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ եւ դէպի Մերձաւոր Արեւելք, մինչեւ Հնդկաստան՝ եթէ կ'ուզէք: Չեխիա - Հունգարիա - Ռումանիա - Թուրքիա - Իրան ճամբով կը փորձէ շրջել Արեւմուտքի առեւտրական մեծ պողոտան — Միջերկրականի ու Կարմիր ծովի գիծը — ու Դանուբ - Սեւ ծով - անդրկովկասեան երկաթուղիի գիծով ստեղծել կայսերական հաղորդակցութեան ճամբայ մը:

Այս մոքով է որ գերման նախարար Ֆունք կ'այցելէ Էնկիւրի եւ 150 միլիոնի վարկ կը բանայ Թուրքիոյ: Այս մոքով է որ առեւտրական նոր դաշինքներ կը կնքէ Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ եւ թերեւս վաղն ալ Ռումանիոյ հետ:

Եթէ ուշադրութեամբ հետեւինք Պերլինի քաղաքական ու տնտեսական նախաքայլերուն, չենք կրնար չտեսնել որ ոչ թէ երազ ու բաղձանք է այսօր, այլ մարմին առած ու շօշափելի հունի մէջ մտած գործ է «Գրոհ դէպի Արեւելք»ին նշանաբանը, որուն համար 1914ին տեւտոնեան զէնքը չվարանեցաւ չափուիլ ամբողջ աշխարհի հետ:

Նոյն ոգին է, նոյն ձգտումը, նոյն քաղաքական սեւեռումը, նոյն ծրագիրը:

Եւ եթէ բաղդատենք 1914ի եւ 1938ի կացութիւնները, պիտի չվարանինք ըսելու, թէ այսօր Պերլին թերեւս չափով մը աւելի նպաստաւորեալ դիրքի մէջ է, որովհետեւ մինչ 1914ին աշխարհի բոլոր մեծ ու պզտիկ պետութիւնները նետուեցան Պերլինի վրայ, 1938ին արդէն Ճափոն ու Իտալիա լքած են նախկին ճակատը կամ փոխած են զայն ու անցած են երէկուան հակառակորդին կողմը: Լեհաստան կը վարանի եւ թերեւս ի վերջոյ պարտաւորուի Գերմանիոյ կողքին կանգնիլ, Պուլկարիա, Հունգարիա չեն կրնար լքել իրենց նախկին զինակիցը եւ թերեւս նոյնիսկ Եուկոսլաւիա, սեղմուած Իտալիոյ ու Գերմանիոյ միջեւ, կամայ ակամայ մտնէ յարձակողական այս խմբակցութեան մէջ:

Անդին կը մնան Անգլիա ու Ֆրանսա, զիրենք մինակ, հեռաւոր յոյս մը տածելով Մ. Նահանգներու հանդէպ: Երկուքն ալ սակայն նոյնիսկ մինաւորութեան մէջ ահաւոր ուժ են, եւ կրնան նժարը հակել իրենց կողմը, եթէ խաղաղասիրութեան քաղաքականութեան ետեւ կազմակերպեն բիրտ ուժն ալ:

Իսկ Ռուսաստա՞նը: Ան արդէն, մարգարէ պէտք չէ ըլլալ գուշակելու, դուրս է ամէն դասաւորումէ: Նոյնիսկ ինքն է հաւանաբար ամէն դասաւորումի ապարկան, բուն նշանակէտը:

«Գրոհ դէպի Արեւելք»ը առաջին ոստումով խորտակեց Աւստրիան, երկրորդ ոստումով Չեխոսլովաքիան, — կենսական պատուարները Վերսայլի հաստատած գոյավիճակին Եւրոպայի մէջ:

Յաջորդ ոստումը ցոյց պիտի տայ, թէ ժողովրդավար Եւրոպան պիտի հանդուրժէ՞, թէ թոյլ պիտի տայ որ Խորհրդային Միութեան ժողովուրդները ի վերջոյ լսեն իրենց հողերուն վրայ Հիթլէրի լեգէոններուն դոփիւնները...

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Աշխատանքի Դաշնակցութեան Համագումարին մէջ

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան վերջին նիստին մէջ վճռաբանութիւնները կը մատնէին այն քաղաքական մտահոգութիւնը, որ կը պաշարէ միտքերը:

Պաշտօնեաներու սենտիքային փոխքարտուղարը, Ասպէն Լաքոսթ, խօսք առնելով ըսաւ.

— Սէնտիքաներու միջեւ միութիւնը պահպանելու համար, անհրաժեշտ է որ արտաքին քաղաքականութեան հարցերը քննենք առանց կուսակցական նեղմտութեան: Ներկայիս երկրին մէջ սկսած է հակապատերազմեան հոսանք մը, որ պայքար կը տանի իր զինուած ձեւով, այնպէս որ բանուորական զանգուածը երկու մասի կը բաժնուի: Ես չեմ հաւատար թէ պատերազմատէր կուսակցութիւններ կան, կը մերժեմ ոռնալ գայլերուն հետ, ու կը ցաւիմ տեսնելով որ փաշականութիւնը եւս իրեն պատրուակ ընտրած է հակահամայնավարական պայքարը:

Կ'ըսեն թէ Մոսկուա պատերազմ կ'ուզէ: Ոչ ոք կրցաւ հաստատել սակայն: Գիտեմ որ Խորհ. Միութիւնը ոչ մէկ շահ ունի Չորսերու Դաշինքէն, ու կը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, երբ ուրիշներ դուրս կ'ելլեն Ազգերու Դաշնակցութենէն:

Կ'ըսեն թէ պատերազմը համայնավարութիւն կը բերէ, — ատիկա վախցողներուն կարծիքն է: Կը մոռնան թէ ի՛նչ վտանգներ կը սպասեն Ռուսիոյ, երբ նոյնպէս պատերազմի մտնէ: Կը մոռնան Ճափոնը:

Յետոյ զարմանալի է, որ անոնք որ, 1914էն, առաջ կը դատապարտէին ֆրանսացի բանուորները որոնք դէմ կ'արտայայտուէին ցարին հետ դաշինք կնքելու, այսօր կը ջատագովեն դաշնակցութիւն մը Ռուսիոյ հետ, — պատճառն այն է որ կը նախընտրեն Սթալինը քան թէ Հիթլէրը:

Պատերազմի սպառնալիքը գոյութիւն ունի միայն մէկ տեղ, — Հիթլէրականութեան գաղափարաբանութեան մէջ: Կրնա՞ք ըսել թէ ցեղապաշտութիւնը հրձիգի դեր չի կատարեր: Կրնա՞ք ըսել թէ նացիականութիւնը, տեսակ մը գաղափարաբանական խաչակրութիւն, չի ձգտիր տապալել ժողովրդավար կարգերը:

Գերմանիա մասնաւորաբար կ'ուզէ տիրանալ Կեդր. եւ Հարաւ. Եւրոպայի նախանիւթերուն: Իրեն տուէք Ամերիկայի ամբողջ քարիւղը, պիտի չգոհանայ: Ան կը նախընտրէ արհեստական քարիւղը կամ ռումանական քարիւղը: Եթէ ան գրաւեց Չեխոսլովաքիոյ հողերը, պատճառն այն էր որ այդ երկրին ծայրամասը 300 քիլոմէթր միայն հեռու է ռումանական քարիւղի հորերէն:

Գերմանիոյ ցոյց տուած գործունէութիւնը ուրիշ տպաւորութիւն չի թողուր, բայց եթէ կա՛մ ամբողջական պատերազմի մը ծնունդ տալ, կամ գերիշխանութիւն մը հաստատել Եւրոպայի վրայ:

Ինչպէս Էմիլ Ռոշ ցոյց կուտար 9 Օգոստոսին, Գերմանիոյ ազդեցութիւնը հետզհետէ կը զօրանայ Դանուբի երկայնքին ի վար: 1917 - 1918ի փորձառութեամբ, գիտէ որ անհրաժեշտ է կատարելութեան հասցնել դանուբեան սիստէմը, որ աւելի ռազմագիտական արժէք ունի քան տնտեսական:

Իրերու այս կացութեան մէջ, Լոնտոնի դրամատէրներն ու ֆրանսական պուրժուազին համակերպեցան հիթլէրական շարժումի վերելքին, վախնալով որ ընկերային յեղափոխութիւն մը կը պայթի, թերեւս վախցան նաեւ որ Եւրոպայի եւ ամբողջ աշխարհի մէջ չափազանց կը զօրանայ ժողովրդապետութիւնը:

Ֆրանսայի մէջ ներկայիս կը շարունակուի պայքարը պատերազմի դէմ, մինչ ուրիշներ կը հրահրեն վախը պատերազմի դէմ, — անհրաժեշտ է սակայն կազմակերպել պայքար մըն ալ սուտ լուրերու դէմ: Անցեալ շաբաթուան սուտ լուրերու շրջաբերութեան յաջորդած է ներկայիս մեղսակցութիւն մը ծածկելու Միւնիխի համաձայնութեան ողբալի հետեւանքները:

Վերջապէս մամուլը չի ծառայեր իր բուն առաքելութեան, — կուտայ այն լուրերը, որոնք կը նպաստեն թերթին ուղղութեան, եւ լուռ կ'անցնի դէպքերու վրայէն՝ երբ աննպաստ է թերթին քարոզութեան: Ահա այսպէս մամուլի որոշ բաժին մը պայքար կը մղէ անձնատուութեան համար, հրահրելով պատերազմի սարսափը:

Մենք ոչ կուսակից ենք պատերազմի, ոչ ալ անձնատուութեան: Մենք համոզուած ենք որ կարելի էր խուսափիլ այն մութ ապագայէն որ կը սպասէ մեզի, եթէ շարժած ըլլայինք աւելի կանուխ»:

Յետոյ խօսեցաւ Ռէյմոն Պուլէ, վարիչը Աշխատանքի Դաշնակցութեան պաշտօնաթերթին (Le Peuple), որ յայտարարեց թէ ուրիշ մտահոգութիւն ունեցած չէ, բայց եթէ խափանել պատերազմը՝ խորհրդակցութեան մը նստելով, թէ այդ միջոցով ալ դիմում կատարուած է նախագահ Ռուզվէլթին, յանուն թերթին:

Յետոյ խօսեցաւ Ժիւլիէն Ռաքամոն, փոխ - քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան Կեդր. Կոմիտէին: Նախ քննադատեց ճառը զոր Տալատիէ արտասանեց 21 Օգոստոսին, իբրեւ ակիզբ «անձնատուութեան քաղաքականութեան»: Քննադատեց նաեւ այն խաղերը որոնք կատարուեցան, այն տպաւորութիւնը թողլով թէ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը չըմբռներ երկիրը պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը: Զայրացաւ նաեւ անոնք որ խաղաղասէր երեւնալու կեղծաւորութեամբ կը վարկաբեկեն վարիչները, անոնք որ պատերազմի սարսափը երգելով՝ կ'աշխատին քանդել հանրային կարծիքին միութիւնը: Եւ կոչ ըրաւ միանալ, մնալ կարգապահ, ինչքան ալ տարբեր ըլլան տեսակէտները:

Ռընէ Պէլէն յայտարարեց թէ Աշխատանքի Դաշնակցութեան մէջ միութիւնը պահպանելու ճիգը դժուարացաւ այն ատեն միայն, երբ զգացինք թէ քանի մը ժամ միայն մեզ կը բաժնէ պատերազմի աղէտէն: Պատերազմը յետաձգուած է հիմա, անհրաժեշտ է աշխատիլ որ 20 — 25 տարիներու խաղաղութիւն մը նպաստէ մեզի վերահաստատելու ընկերային հաւասարակշռութիւնը: Այդ խաղաղութիւնը անշուշտ չենք ուզեր հաստատել ընդդէմ Գերմանիոյ, խաղաղութիւնը կ'ուզենք հաստատել նոյնիսկ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ միանարար, միջազգային արտադրութեան ճիգ մը կատարելով:

Ընդհ. պատկերը ամբողջացնելու համար, առանձին կուտանք Ժուհոյի ճառն ալ եւ կը փակենք:

Ի ՊԷՏՍ ՋԱՐԳՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ. — «Հոյակապ» բառը խնդրանիւթ եղած տեսայ: Մեր լեզուին մէջ յոյժ գործածական բառ մըն է: Ծագումով ճարտարապետական, եւ փոխաբերութեամբ ընդարձակուած: Սիւներու, անդրիներու, գմբէթի, կամարի համար կարծես ստեղծուած, հետզհետէ անով որակուեցաւ մինչեւ իսկ մատենագիրը, ոճը, բացատրութիւնը: Չէ՞ որ կ'ըսուի հոյակապ անձնաւորութիւն մըն է, ի՛նչ հոյակապ տեսարան, եւն.: Այս բառին երկրորդ անդամը — կապ — յայտնի է իբրեւ արմատը «կապել» բային: Կը մնայ առաջին անդամը — հոյ: Զարմանալի կը գտնեմ որ մինչեւ իսկ Երեւանէն եկած բանասիրականները այս բառին համար ըսած են — ծագումը անծանօթ ...: Մենք շատ կանուխէն սորված էինք, թէ այս հոյ նախ խոյն է, ծանօթ արու ոչխարը, որուն պատկերը դրուագուած էր հին դասական ճարտարապետութեան խոշոր սիւներուն, կոթողներուն գլուխը: Մեր եկեղեցին բարձր կամարը բռնող յանչի սիւները ՀՈՅԱԿԱՊ էին, այսինքն՝ խոյ դրուագուած, նկարուած էր անոնց վերի գլուխներուն վրայ կամ շուրջ: Գիտէ՞ք արդեօք որ սիւնի այդ գլուխներն ալ կը կոչուէին եւ կը կոչուին «խաւեղագէս», դէս՝ կախուած ստեւը խոյին: Եհովայի տաճարին սիւներն ալ «հոյակապ» էին, ինչպէս կը նկարագրուի Ս. Գիրքին մէջ: Արդէն շատ կանուխէն «հոյակապ» բառին այս ճշգրիտ բացատրութիւնը տրուած է: Եւ հիմա ուրկէց ուր՝ ծագումը անծանօթ կ'ըլլայ այս «հոյ»ին: Բայց աւաղ չվերջացաւ: Աւելի պարզը կայ: Դարձեալ, շատ կանուխէն, գրաբառ բնագիրներուն մէջ երբ կարդացինք զահն եւ զհոյն բառերը, բնականաբար հետաքրքրուեցանք, եւ «ծագումը անծանօթ» եւն. ըսել առաջ Վենետիկի Առձեռն բառարանին դիմեցինք: Ահը գիտէինք արդէն — վախ, երկիւղ, պատկառանք — ահագին, ահեղ, ահաւոր: Բայց սա հո՞յը ինչ պիտի ըլլայ, եւ բառարանը մեզ խկոյն լուսաւորեց, թէ հոյ (հայց. զհոյն) հոմանիշ է ահին, եւ ցոյց կուտայ նաեւ շուք, գեղեցկութիւն, բայց գեղեցկութիւն մը՝ որ սարսուռ կ'ազդէ միանգամայն: Ըսինք — եթէ հոյակապին հոյը խոյով չմեկնուի իսկ, առանձին հոյին այս վերջին նշանակութիւնը կը բացատրէ դիւրաւ հոյակապը — շքեղ, ահաւոր: Մեր ըրածը բանասիրութիւն չէ, այլ լեզուի դաս պարզապէս: Ծանօթէն դէպի անծանօթը երթալու դրութիւնը յաւէտ [illegible] է: Երբ աչքի առջեւ ունինք հոյը — խոյ, հոյը — շուք, ահաւորութիւն, ի հարկէ դիւրին է մակաբերել հոյակապին, հոյաշէնին, հոյանուէնին ոչ միայն իմաստը, այլ ծագումը, խկութիւնը: Ի՞նչ հարկ այսքան պարզ բանի մը համար անձրկին Երեւանի հայ եւ Եւրոպայի օտար ... բանասէրները, անծանօթէն ծանօթին իջնելու գլխու պտոյտը պատճառելով իրենց: Բանասէրդ դու, փոխանակ օդին մէջ տատանելու, առ խոյլը

[illegible] ԹԵՐԹՕՆԸ (45)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՓՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Խարխափելով ու թափառելով նըսատայ դղեակին պատէն վար ինկած քարերուն վրայ, ուր եկաւ գտաւ զիս մեր Զէյթունցիներէն մին եւ զիս խռովարար մէկը կարծելով յանկարծ վրաս խոյացաւ: Անոր երկաթէ մարմնի ծանրութեան տակ կքած, կատաղի լուտանքներ տեղացուցի եւ վերջապէս յաջողեցայ ինքզինքս ծանօթացնել: Ան ինծի ծխախոտ հրամցուց, որ առանց հարցնելու գողցած էր մեր կապոցին մէջէն եւ մօտս ժայռի մը վրայ նստաւ, մինչեւ շնչառութեանս կանոնաւորուիլը:

Հանգստանալէս վերջ երբ զինքը հարցափորձեցի, զիս վստահեցուց որ մեր ձիերը բաւական լաւ էին թէեւ, բայց իր երկու ընկերները անօթի են: Աւելին ըլլալով աւելցուց որ, կենդանիները լուրջ հսկողութեան տակ կը գտնուին, այն պատճառաւ որ միւս երկու ընկերները, Սմբատ եւ Նուբեան, հսկողներուն վրայ պահակ կը կենան:

— Բայց վստահ եմ որ յիմարներ են անոնք, աւելցուց:

Այս կառապանը պատուական ծառայ մըն էր եւ միւսներուն հանդէպ հպարտութիւն մը ունէր, բան մը զոր նշմարած էի Տարսոնի խանին մէջ առաջին իսկ տեսնելուս: Ինքզինքը ուշիմ մէկու մը տեղը դրած էր, իրօք ալ այդպէս էր, բայց կարծէք այդ առաւելութիւնը չէր ուզեր իր ընկերներուն յայտնել:

— Ճիշդ անոր համար էր որ քեզ կը փնտռէի, երբ մթութեան մէջ վրաս խոյացար բռունցքի հարուածներ տեղացնելով, պատասխանեցի ես: Կը փափաքէի առանձին խօսիլ քեզի հետ, որովհետեւ գիտեմ թէ դուն յիմար չես:

Այս քարերուն վրայ այնպէս փքացաւ որ ծխամորճը մէկ կողմ նետեց:

— Քանի որ Սմբատ եւ Նուբեան ձիերուն վրայ կը հսկեն, կը փափաքիմ որ դուն ալ վերը խռովութիւն մը տեղի ունեցած պարագային աչալուրջ ըլլաս, ըսի: Այստեղի ժողովուրդը երբ մեզ գերի բռնելու փորձ մը ընէ, կ'ուզեմ այն ատեն, որ ձիուդ վրայ նետուելով — եթէ կարողացար զայն գտնել — արշաւես ամենամօտ ...

Զիս ընդմիջելով միայն մէկ բառ արտասանեց.

— Գագիկ:

— Ի՞նչ, հարցուցի:

— Եթէ այստեղ Թուրք բերելու ըլլամ, Գագիկ հանդիստ պիտի չըլլայ մինչեւ որ մատներս մէկիկ մէկիկ չփրցնէ:

— Եթէ Թուրքերը հոս բերես, Գագիկ քեզի բնաւ պիտի չդպչի:

— Ի՞նչպէս թէ պիտի չդպչի:

— Եթէ ես եւ բարեկամներս կարենանք մեր գործը կարգադրել, այդ պարագային Գագիկ քու դիակդ միայն պիտի գտնէ:

— Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել:

Կրկին վառեց իր ծխամորճը:

— Իրարանցումի պարագային եթէ մեզ գերի բռնելու ըլլան, կ'երթաս կը գտնես միւս Հայերը եւ Գագիկին անունով կը հրամայես անոնց որ գան մեզի ազատեն:

— Անոնք որ Գագիկին կը հպատակին, անոր հետ կը գտնուին:

— Անշուշտ ոչ ամէնը:

— Բոլոր անոնք որ Գագիկ կարողացաւ իր շուրջը համախմբել տասներկու տարուան ընթացքին:

— Այդ պարագային Գագիկին մօտ գնա եւ եղելութիւնը իմացուր:

— Գագիկը չի կրնար գալ: Զէյթունը կը պաշտպանէ ան:

— Յիմար ես դուն:

— Ես չեմ: Միւս երկուքը յիմար են:

— Կը հասկնաս ուրեմն որ եթէ այս ժողովուրդը մեզ գերի բռնելու ըլլայ...

— Կրնայ ըլլալ: Կրնայ ըլլալ որ առաջարկեն ձեզ Թուրքերուն ծախել թերեւս, որպէս փոխարինութիւն իրենցմէ խլուած կիներուն:

— Չե՞ս կրնար ուրեմն որ երթալէդ յետոյ, եթէ անոնց ըսեմ թէ Գագիկը բերելու գացած ես, կը նախընտրեն մեզ ազատ ձգել, քան թէ Գագիկի բարկութեան ենթարկուիլ:

— Բայց Գագիկ պիտի չուզէ գալ:

— Այդպէս ըլլալը գիտեմ. բայց անոնք ինչպէ՞ս պիտի գիտնան:

Գլխով ժխտական շարժում մը ըրաւ: Յետոյ յանկարծ պայծառացաւ դէմքը. նոր միտք մը յղացած էր:

— Գագիկ այլեւս զիս ձեր մօտ պիտի չվերադարձնէ, ըսաւ, Զէյթունի մէջ մարդու սակաւութիւն ունի ան:

— Հոգ չէ: Այդ պարագային, բայց ոչ ուրիշ ատեն, երբ վերը խլրտում մը պատահի, պիտի ընե՞ս այդ բանը:

— Ուրախութեամբ: Բայց այդ մասին գրութիւն մը յանձնեցէք ինծի. այլապէս Գագիկ պիտի սպաննէ զիս, առանց ձեր արտօնութեան փախած ըլլալուս համար:

Առարկելու կարգը ինծի եկած էր: Օրագրութեան տետրակէս թերթ մը պատռելով մթութեան մէջ բաներ մը գրոտեցի, վստահ ըլլալով որ գրածս պիտի չկրնար կարդալ:

— Ասոր մէջ ըսած եմ որ մեր դժուարութեանց մէջ գտնուելնուս մասին կատարեալ համոզում գոյացնելէդ վերջը միայն ճամբայ ելլար: Բայց եթէ շատ շուտ ճամբայ ելլես ու եթէ բնաւ դժուարութիւն չկրենք, այդ բանը ուշ կամ կանուխ Գագիկ պիտի իմանայ: Այն ատեն ի՞նչ պիտի ընէ:

— Եթէ զիս կարենայ բռնել, Զէյթունի կամուրջէն վար կը գլորէ: Զէ՛, խաղի չեմ գար:

— Լաւ, այն ատեն գնա եւ պահուըտէ այս մօտերը: Մէկ կամ երկու ժամէն կացութիւնը յայտնի կ'ըլլայ: Ամէն բան լաւ ընթանալու պարագային՝ քեզի ուրիշ գրութիւն մը կուտամ ու քեզ Գագիկին մօտ կը ղրկեմ: Հիմա այլեւս ոչ մէկ խօսք — գնա ու պահուըտէ:

Ծխամորճը բերանէն վար առնելով ու կործանի մը քայլ յառաջացաւ ու կորսուեցաւ մթութեան մէջ: Ես ալ զընտանի պատին բացուածքէն ետ գացի եւ սանդուղներէն վեր բարձրացայ: Ապահովաբար իմ բացակայութենէս դեռ անտեղեակ էին, ուստի ներս մտնելու համար ստիպուեցայ ուժգին զարնել: Գլուխս ծակէն ներս դրած վայրկեանիս անոնց դէմքերուն վրայ դժգոհութիւն մը նշմարեցի. կ'երեւի հասկցան որ մեր մարդոցը հետ յարաբերութեան մէջ մտած էի: Կ'ենթադրեմ որ Ֆրէտ դէմքէս հասկցաւ թէ պարտականութիւնս կատարած եմ, որովհետեւ Ֆրէտ աղուէսի մը հաջոցին պէս խնդաց. բայց ձգտումը կար ու կը մնար:

(Շար.)

Շարժանկար եւ բարոյական

Երբ կը խօսինք «Հոլիւուտի» մասին, ...մեր աչքին առջեւ կը պատկերանայ հազար ու մէկ նկարներ:

...չարժանկարի մայրաքաղաքը, բոլոր նորաձեւին դերասանուհիները, դերասանները, Հոլիւուտ ...մէկ ժապաւէնը կը վարձատրուի ...միլիոն, Հոլիւուտ, Ամերիկայի ...արդիւնաբերութեանց եւ այլանդակութեանց կեդրոնը, բոլոր արկածախնդրութեանց եւ այլանդակութեանց միջավայրը, Հոլիւուտ, ուր ...հեշտութեամբ նոյն անձը 12 անգամ կ'ամուսնանայ, կամ դեռ հազիւ ...ամուսնացած կը բաժնուի որ եւ է չնչին պատճառով:

...Շատեր այս պարագան կը վերագրեն չարժանկարի ազդեցութեան: ...այս կարծիքը մեծ մասով սխալ ...որովհետեւ հոն կայ գրաքննութիւն, որ յանուն բարոյականի, ժապաւէններու մէջ կ'երկարէ գգուանքները, ...մերժէ չափազանց գեղուն արտայայտութիւնները եւ կը կարճեցնէ երկար համբոյրները:

Պարոն Պրին մեծ վարպետն է Հոլիւուտի չարժանկարի բարոյականին: Ան յաջողած է իր աշխատանքով եւ սառն իմացականութեամբ գրաւել Պ. Ուիլ Հէյզի վստահութիւնը, որ կը տիրապետէ Շարժանկարի ճարտարարուեստին վրայ:

Պ. Պրին քննած է ժողովուրդի կարծիքը եւ տեսած է թէ որքան մեծ ազդեցութիւն կը գործէ Շարժանկարը անհատին եւ մինչեւ իսկ ազգերուն վրայ: Միլիոնաւոր անձեր վստահութիւն ունին բեմադիրներուն հանդէպ: Հետեւաբար այս վերջինները պէտք է ամէն ջանք թափեն որ բարձրացնեն ժողովուրդը, անոր օգնեն որ աւելի լաւ մտածէ եւ մաքուր ապրի:

Պ. Պրին սահմանեց օրինագիրք մը խօսուն չարժանկարներու համար: Ահաւասիկ անոր բովանդակութիւնը, համառօտակի.—

Պէտք չէ պատրաստուի, որ եւ է ժապաւէն, որ չի յարգեր սիրոյ բարոյական օրէնքները: Ընտանեկան եւ ամուսնական հիմնարկութիւնները բարձր մակարդակի վրայ պահել:

Զատեղծել սիրաբանութեան նիւթ սեւամորթի եւ Ամերիկուհիի միջեւ, քանի որ ազատ Ամերիկան չընդունիր ցեղերու միացումը:

Պէտք չէ ներկայացուին բացարձակ մերկութիւնը, ինչպէս նաեւ անվայել ձեւերն ու պարերը:

Արգիլուած է ծաղրելի դարձնել որ եւ է կրօնք եւ կղերական:

Ազգութեան աւանդութիւնները ամենամեծ յարգանքով բեմադրել:

Արգիլել ժապաւէնի մը մէջ բռնութեան ծայրայեղ տեսարանները:

Ոճիրը կ'ընդունուի եթէ պատժուի եւ չներկայացուի այնպիսի մանրամասնութիւններով որ դիտողները օրինակ առնեն:

Չներկայացնել մահավճիռները իրենց սաստկութեամբ (կախաղան, կիյոթին, ելեկտրական աթոռ եւն.):

Մաքսանենգութեան մանրամասնութիւնները չտալ: Ջցուցադրել ալքոլի սպառումը ամերիկեան կեանքին մէջ:

Այս խիստ գրաքննութեան կողքին կայ նոյնպէս ուրիշ հիմնարկութիւն մը: Յանուն բարոյականի պայքարը բացուած է գայթակղեցուցիչ դերասաններուն եւ կնոջական ակումբներուն միջեւ:

Ամերիկայի մէջ կը գտնուին կինեւ ընկերութիւններ, որ քանի մը հարիւր հազար անդամէ կը բաղկանան, ունին սեփական թերթ եւ յաճախ ժողովներով կապակցութեան մէջ են իրենց անդամներուն հետ:

Եթէ անոնք որոշեն պոյքոթի ենթարկել թատրոն մը կամ դերասան մը՝ զոհին համար բարոյական մահուան վճիռ մըն է:

Շատ են զոհուածները եւ միլիոն չահող դերասաններ անօթութեան դատապարտուած: Անոնք ամէն միջոց ձեռք կ'առնեն յայտնի դերասանի մը արժէքը պակսեցնելու համար եւ ուղղակի ժողովուրդին կ'արգիլեն երթալ այն սրահը ուր կը խաղայ դերասանը: Անոնք նոյնիսկ կը ստիպեն բեմադիրը, մերժել իրենց լաւագոյն դերակատարը:

Այդ ընկերութիւններու դատավճիռները անվերաքննելի են:

Բոլոր ամերիկեան աստղերը կը դողան այս հսկայական կազմակերպութիւններէն: Անոնք աստղին համար ամենախիստ եւ ամէնէն վտանգաւոր «հանրային թշնամին» են:

Շարժանկարի մը նպատակն է զբաղեցնել: Մարդկային սերունդը միշտ ընդունած է զբօսանքին բարեբար ազդեցութիւնը: Շարժանկարի արտադրիչը պէտք է ընդունի անոր բարոյական կարեւորութիւնը: Մարդը կը դատուի որքան իր գործով, նոյնքան իր բարձր զբօսանքներով:

Արդ, չնորհքով զբօսանքը չափանիշն է ազգութեան մը բարձրութեան:

Զմոռնանք որ չարժանկարը արուեստի չափ կարեւոր է, որովհետեւ նոր արուեստ է որ կը թոյլատրէ արուեստներու բաղակցութիւնը:

Անիկա միւս արուեստներուն չափ ունի, կրնայ արտայայտել մարդկային միտքը, յուզումները եւ միաժամանակ մօտենալ հոգւոյն: Պ. Պրին կը վերջացնէ այս խօսքով.— Գիտէ՞ք որ մարդկային սիրտը մաքուր է:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

...անոր թափծուն, եւ կպցուր ախաղջէսին — սիւնի գլուխին, եւ ա... հոյակապ սիւն մը եղաւ, եւ փո...նութեամբ եւ փոխաբերութեամբ ուղածիդ պէս եւ չափ գործածէ այդ որակական ածականը:

Այս առիթով կ'արժէ անդրադառնալ ...մանկական կոչուած յօժ կարեւոր կէտի մը.— Շատերը այնպէս ...ընդունին, թէ այս կամ այն լեզուին ...երէն լեզուն մը փոխ առնուած է ...կամ այն տարբեր լեզուէ մը, իբր ...այդ բառերը ինքնիկ գոյութիւն ...ած չըլլան ուրիշ լեզուի մը մէջ՝ ...կ'ենթադրեն փոխառու, եւ միւսը ...փոխատու: Տարակոյս չկայ թէ մա...ճիշդ է այդ ենթադրութիւնը, ...միջոցով որ իրարու շատ մօտ կամ ...իրարու մէջ ապրող անջատ ծագումով ...ժողովուրդներ իրենց բնիկ բառարանէն ...իրարու կ'առնեն կուտան: Արագօրէն ...խօսելով, Եբրայեցիք, Եգիպտացիք ի...րենց ընտանի բառարանին պատկանող ...բառեր եւ ասութիւններ փոխա...ռեցին չնորհիւ բնակակցութեան եւ ...մերձ հաղորդակցութիւններու:

Անշուշտ որ Հայը եւ իրմէ առաջ Հելլէնը, Ասորին, միաժամանակ, կամ վերբերաբար առաջ կամ ...երջը ուրիշներ Ս. Գիրքին թարգմանութեան պատճառով եբրայական բառերը, ասութիւններ իւրացուցին իրենց ազգային լեզուին մէջ: Եւ արդէն Ս. Գիրքին Հայերէն թարգմանութեան մէջ տեսնուած ինչ ինչ անճշդութիւններ կամ սխալ հասկացողութիւններ արդիւնք չե՞ն միթէ այս ...պքին, այսինքն՝ թարգմանութեան ...պքին: Բայց այս տեսակ մը բռնազբօսիկ փոխառութիւններէն զատ, հին ...նոր բոլոր լեզուներուն մէջ կը գտնուին ընդհանրապէս բառեր՝ որոնք ...հասարակաց են իրենց, նոյն պէտքերուն, նոյն բնազդական թելադրութիւններուն բերումով, եւ դժուար է գտնել ճիշդը, թէ ով փոխ տուաւ եւ ով առնող առաւ: Ժամանակներու ...ութեան մէջ յաւէտ թաղնուած է մարդկային ցեղին պատմութեան այն ...լուծելի հարցը՝ թէ ե՛րբ, ո՛ւր բնակելէ եղած են ժողովուրդներ, ե՛րբ բաժնուած են իրարմէ:

Նարն ընդ հուպ:

ՏԱՐԱԶ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐԱՐԱՅԻ 20ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ, 11 Հոկտ.— Հոկտ. 10 կիրակի կէսօրէ վերջ Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ տօնուեցաւ «Արարայ»ի ճակատամարտի 20րդ տարեդարձը: Հայ լեգէոնականներու աշխատանքը պսակուեցաւ կատարեալ յաջողութեամբ: Տօնակատարութիւն մը որ քիչ անգամ տեսած է լիոնահայ գաղութը:

Ժամը 2ին խումբ խումբ հասարակութիւնը կը դիմէ դէպի հանդիսավայր, պահիկ մը ապրելու համար անցեալի դառն բայց հայրենակարօտ յիշատակները: Կէս ժամէն սրահին բոլոր աթոռները գրաւուած էին եւ շատեր արդէն ոտքի վրայ մնացին: Այս պատկերը մտածել կուտայ թէ այս ժողովուրդը որքան պէտք ունի միութեան եւ որքան ուրախ է, երբ առանց նեղմտութեան բոլորն ալ հրաւիրուած են, եւ բոլորն ալ սիրով պատասխանած: Պատիւ Հայ լեգէոնականներուն որ յաջողեցան իրարու քով բերել ամէնը:

Ժամը 3ին Պ. Տ. Թէքէեանի ընկերակցութեամբ ներս կը մտնէ նահանգապետին փոխանորդը, M. Marchiani ծափերու տեղատարափին տակ: Հետզհետէ կը հասնին քաղաքապետին փոխանորդը, M. Burillon եւ բաւական կոկիկ թիւ մըն ալ տեղացի հրաւիրեալներ, մամուլի եւ նախկին պատերազմիկներու ներկայացուցիչները: Բեմին վրայ են բոլոր զինուորական միութեանց ներկայացուցիչները, որոնց կարգին կ'արժէ յիշատակել Տէսինի Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը իրենց եռագոյնով, Մարսէյլի Հայ լեգէոնականներու միութիւնը իրենց դրօշով եւն.: Պ. Թէքէեան դրօշի յանձնումը կատարեց բուռն ծափերու մէջ: U. M. A. C. նուագախումբը հնչեցուց «Marseillaise»ը: Առաջին անգամ խօսք առաւ Պ. Marchiani եւ իր չնորհաւորութիւնները յայտնելով լեգէոնական միութեան, յաջողութիւն մաղթեց: Երկրորդ խօսքըն առաւ քաղաքապետին փոխանորդը, որ նմանապէս իր չնորհակալութիւնները յայտնեց եւ բարեմաղթութիւններ ըրաւ: Յետոյ բեմ բարձրացաւ լեգէոնական Միութեան պատուոյ նախագահ Պ. Տիրան Թէքէեանը, որ պարզեց թէ ինչպէս կազմուեցաւ լեգէոնական միութիւնը, թէ ինչպէս Ճէպէլ Մուսայի բուռ մը քաջեր 40 օր անընդհատ կռիւ մղեցին թուրք խուժանին դէմ, եւ թէ ինչպէս Ֆրանսական զրահաւորի մը միջոցաւ ազատուեցան Ճէպէլ Մուսայի ծերերն ու մանուկները: Յետոյ իր չեշտը բարձրացնելով եւ իր խօսքը ուղղելով ներկայ հիւրերուն, ըսաւ.— Ըլլալով զինուորական մը եւ անկախ որ եւ է կուսակցութենէ, առանց այլեւ այլի եւ ցաւի սիրտ կը յայտարարեմ որ հայ ժողովուրդին երազները չիրականացան, հակառակ իր սրտագին բարեկամութեան՝ Ֆրանսայի հանդէպ: Յետոյ խօսեցաւ օրուան բանախօսը, Պ. Կիւրեղ Խրայեան որ մասնաւորապէս չեշտեց.— «Հայրենակիցներ, եթէ կ'ուզենք որ ապրինք, սորվինք զոհողութիւն ընել այնպէս ինչպէս ըրին այսօրուան հանդէսի հերոսները քսան տարի առաջ: Որպէսզի մենք մեզ կարենանք ճանչցնել հիւրընկալ երկրին, պէտք է թեւ եւ թիկունք հանդիսանանք մեր նախկին ռազմիկներուն»:

Հանդէսին առաջին մասը վերջացած ըլլալով, 10 վայրկեան դադարէ վերջ սկսաւ երկրորդ մասը գեղարուեստական ճոխ բաժինով որուն իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Օր. Ծովինար Տէր Պետրոսեան, Լիոնի այնքան փնտռուած երգչուհին իր «Հայաստան» եւ երկու կտոր Ֆրանսերէնով, Օր. Լիւլէճեան (Տէսինէն) եւ Օր. Սահակեան (Վիէնէն): Բոլորն ալ ծափահարուեցան հասարակութեան կողմէ: Արտասանեցին օրիորդներ Վարդուհի Տօլպաշեան «Արարայի» եւ Սօնա Տօնապետեան ֆրանսերէն կտոր մը Վիքթոր Հիւկոյէն:

Տէսինի Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէն Պ. Վահան Հիւսեան գրաւոր ուղերձ մը կարդաց նուիրուած հայ ռազմիկին: Տէսինի ազգային միութեան կողմէ ուղերձ մը կարդաց Պ. Անդրանիկ Գասպարեան:

Հանդէսի վերջաւորութեան միութեան պատուոյ նախագահը մօդական լապտերով հասարակութեան ցոյց տուաւ անցքեր Մուսա Լերան հերոսամարտէն,— թէ ինչպէս Ճէպէլը Մուսացին մեծով ու պզտիկով զէնք վերցուց յանուն իր պատուին, ինչքին եւ մշակոյթին: Խանդավառութիւնը գագաթնակէտին հասած էր եւ ժողովուրդը չէր ուզեր բաժնուիլ: Երբ վերջ գտաւ պատկերներու ցուցադրումը, Պ. Թէքէեան իր խորին չնորհակալութիւնները յայտնեց հասարակութեան եւ Լիոնի լեգէոնեան վարչութեան (Պ. Պ. Տօնապետ Տօնապետեան, Սուրէն Սիրունեան եւ Մելիք Գէորգեան):

Հանդէսը վերջացաւ իրիկուան ժամը 6.30ին եւ հասարակութիւնը մեկնեցաւ գոհ սրտով:

Կ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

Մահ Փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեանի

Պոլսոյ թերթերէն ցաւով կ'իմանանք մահը փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեանի, որ ծանօթ է իբրեւ բազմամեայ ուսուցիչ եւ հանրային գործիչ:

Հանգուցեալը ծնած էր 1855ին, Պարտիզակ, ուր ստացած է իր նախնական կրթութիւնը: 14-15 տարեկանին եղած է հայերէնի եւ ֆրանսերէնի ուսուցիչ գիւղին դպրոցին մէջ:

72—73ին՝ Մր. Փարսընսի յանձնարարականով կը ներկայանար Ռոպըրթ Քոլէճի հիմնադիր Տոքթ. Համլինի եւ հոն ընդունուելով կը կարդայ օգնական փրոֆ. Ճէճիզեանի: Պատանին Աբրահամ մէկ կողմէն կը դասախօսէ, եւ միւս կողմէ կ'ուսանի այդ հաստատութեան մէջ, աշխատելով նաեւ կազմակերպելու ուսանողներու միութիւնը: 77ին՝ շրջանաւարտ Քոլէճէն՝ նոյն տարին կը սկսի ուսուցչութեան, միեւնոյն ատեն ուսուցանելով հայերէնը Սկիւտարի Ամերիկեան վարժարանին մէջ:

1895ի արձակուրդին՝ կը մեկնի Ամերիկա ուր կը գտնուէր Տոքթ. Ուօշպօրն եւ կը մնայ ատեն մը Նիւ Եորք իր եղբօրը՝ Արմենակ Տէր-Յակոբեանի քով, հետեւելով Նիւ Եորքի համալսարանին եւ յետոյ Օքսֆորտի փիլիսոփայութեան եւ հոգեբանութեան ճիւղերուն զոր յետոյ ձեռնհասօրէն կ'աւանդէ դարձին Ռոպըրթ Քոլէճին մէջ: Նոյն ճիւղերը կը դասախօսէ նաեւ Կեդրոնականի մէջ եւ վերջին տարիները Փարիզի մէջ իր ենթարկուած գործողութենէն վերջ, կը գրէ երկար չարք մը այդ ճիւղերուն վրայ ամերիկեան թերթերուն մէջ:

Հանգուցեալը 50 տարի անընդհատ դասախօսած է Քոլէճ, սիրուած եւ յարգուած իր աշակերտներէն: 1927ին կատարուեցաւ իր յիսնամեակը:

Եղած է նաեւ երեսփոխան, Ուսում. Խորհուրդի ատենապետ, վարչութեան անդամ եւ թէ ատենապետ Ազգ. Ընդհանուր Ժողովի: Եւ անդամ Փարիզի համագումարին:

Բացի հանրային կեանքէն, գնահատելի ծառայութիւն մատուցած է նաեւ հայ աշակերտներու Ռոպէրթ Քոլէճի մէջ, մանաւանդ չքաւորներու ընդունելութեան առթիւ իբրեւ անդամ վարժարանի վարիչ մարմնին:

** Թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, հանգուցեալը իր խնայած գումարը յանձնած է Տոքթ. Կէյթսի, նշանակելով որ անոր տոկոսով իր մահէն վերջ հայ ուշիմ տղաքներ կրթուին Ռոպէրթ Քոլէճի մէջ:

... ուէր ղործն է Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբէն հեռացուած չարք մը անդամներու իբր անբաղձալի տարրեր, որոնք դժբախտաբար իրենց հետեւողներով չեն ներկայացներ նոյնիսկ տասը հոգի: Անոնք ուզած են «Կոմիտաս» անուանել իրենց խմբակը, պարզապէս չահագործելով այդ անունը եւ չփոթութեանց կամ անհիմն ենթադրութեանց մղելու համար հասարակութիւնը:

Մեր անդամները կը յայտարարեն թէ, համաձայն 1936 Հոկտ. 2ի համաձայնագրին, որ վաւերացուած է միաձայնութեամբ նոյն օրուան ընդհ. ժողովին, «Սիփան-Կոմիտաս» միացեալ անունը վերջնական եւ անբաժանելի է հիմնադիր ժողովի որոշումով եւ կանոնադրով, եւ իբրեւ այդ ալ վաւերացուած է կառավարութեան կողմէ (Թիւ 174.538):

Աւելի դառն՝ ներկայ կազմին մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն նախկին կոմիտասեան անդամներ, որոնք ամէնէն աւելի կը բողոքեն յիշեալ ապօրէն ընթացքին դէմ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՋԵԿՈՅՑ «ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Կարգ մը անձեր, ատենէ մը ի վեր մասնաւոր հրաւէրներ կ'ուղղեն երիտասարդութեան, եւ, վերջերս ալ, մամուլի միջոցաւ յայտարարութիւն կուտան «Կոմիտաս» անուն ինքնակոչ երգչախումբի մը կազմութեան մասին:

«Սիփան-Կոմիտաս» երգչախումբի վարչութիւնը եւ անդամները միահամուռ կը բողոքեն եւ կփութեան յայտնել հրապարակաւ թէ երգչախումբը իբրեւ միանուն եւ միատարր կազմակերպութիւն՝ աւելի քան երբեք առողջ հիմերու վրայ կը գտնուի, արձանագրելով նոր ուժեր:

Կարծեցեալ նոր երգչախումբի հրա-

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Հ. Մ. Ը. Մ. ԿԸ ՅԱՂԹԷ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի կէսօրէն վերջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը, այս եղանակին առաջին բարեկամական մեծ մրցումն էր որ կատարեց, այժմ քաղաքս գտնուող անգլիական մարտանաւի մը նաւաստիներու խումբին դէմ: Մրցումը առնուեցաւ բոլորովին անակնկալ պայմաններու մէջ: Հ. Մ. Ը. Մ.ը այդ օրը պիտի խաղար ախոյեանական իր երկրորդ մրցումը Իսթրի մէջ, J. S. Istreի խումբին դէմ, բայց վերջին պահուն մրցումը յետաձգուած ըլլալով, վերջին օրը դիմում կատարեց մարտանաւին հրամանատարութեան, որ սիրով հաւանութիւն յայտնեց: Եւ Մարսէյլի մարզասէր երիտասարդութիւնը կիրակի օրով հաճոյքն ունեցաւ տեսնելու գնդախաղի վարպետին, Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն գեղեցիկ խաղարկութիւնը:

Մրցումը անցաւ բարեկամական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, ինչ որ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց բոլորին: Երկու խումբերուն խաղարկութիւնը բոլորովին տարբեր էր: Մերինները կը խաղային սեղմ, արագ եւ եռանդուն եւ պզտիկ փասերով եւ դաշտին պզտիկութիւնը չափազանց նպաստեց մեր խումբին, իսկ Անգլիացիներուն խաղարկութիւնն էր հանդարտ, ուժգին եւ երկար հարուածներով յառաջացումներ, յաճախ վտանգաւոր: Սակայն ակներեւ էր որ դաշտին պզտիկութիւնը զիրենք չափազանց կը նեղէր ու անկարող էր իրենց խաղարկութեան մեթոտին: Առաջին կէսը իրենք նշանակած ըլլալով, Անգլիացիները պահ մը զուարճացան հանդիսականներուն ցուցադրելով իրենց խաղալու արուեստը, բայց երկար չտեւեց այդ: Մերինները գեղեցիկ վայրկեանքով մը հաւասարեցան անոնց, քիչ վերջ երկրորդ մը, եւ քսան վայրկեան վերջը նշանակեցին երրորդ ու վերջին կէտը, բոլորովին անակնկալի բերելով անգլիացի յաղթանդամ նաւաստիները, ու յաղթելով անոնց 3—1: Այս յաղթութեան վրայ, անգլիացի խմբապետը ջերմապէս փափաքեցաւ որ ուրիշ առթիւ այցելութեան մը պարագային անպայման մրցում մը կատարեն Հ. Մ. Ը. Մ.ին դէմ: Յետոյ հրապարակաւ չնորհաւորեց մեր խաղացողները եւ դաշտը շրջապատող բազմութիւնը որ իրենց անկողմնակալ ծափերով քաջալերեցին երկու խումբերն ալ: Մեր խումբի անթերի խաղացողներէն չնորհաւորութեան արժանի են Մնացականեան, Մըճոյեան, Խէքէեան եւ Թովմասեան: Մասնաւոր չնորհաւորութեան արժանի է Հ.Մ.Ը.Մ.ի անխոնջ ատենապետը, Պ. Տաճատ Խաչիկեան, որ այս մրցումը առնելու համար ջանք չխնայեց:

** Նոյն օրը ուրախութեամբ իմացանք որ Նիսի Հայ մարզական միութեան Ա. խումբը Ֆրանսայի ազգային բաժակի մրցումին առաջին շրջանին մրցումին յաղթած են իրենց համայօր St. Raphael Sportի խումբին 7 — 0:

Ուրախութեամբ իմացանք նաեւ որ միութեան նախկին բերդապահ Երեւանեանի պատկանած Լէնս խումբը 2—0 յաղթած է հռչակաւոր Սօչօ խումբին: Ֆրանսական թերթերը այդ անակնկալ յաղթութեան մեծագոյն բաժինը կը վերագրեն Երեւանեանին:

Վ. ՔԻՓԻԿԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Ու այս բոլոր աշխատանքն ու զուրգուրանքը մտաբերելով կը մեղքնար, կը գթար ինքն իր վրայ: Ու միւս կողմէն կ'անիծէր ու կ'անիծէր «չի ժըմնող» կամվարներն ու իրենց ծնողքները: Ու տակաւին կը մտածէր Բեկցի Նէնէն:— Ամէն տարի ալ այս էր եղած ամաններուն վիճակը: Ու հասնցած կոյդ մը խաղող չէր հասած տան: Ու ամէն տարի ալ, այսպէս, անոնց չուրջ ցանուած բանջարեղէնները կոխկրտուած ու փճացած էին առտամբ, ճիշդ ուտելու ժամանակը: Ու ամէն տարի ալ, իր ներբերն ու տաղերը, մանաւանդ սա խստադէմ տագրերն՝ Լեւոնը, բողոքած ու խնդրած էին, որ այդ ամանները քանդէ ու դուրս նետէ ածուքէն, որպէսզի անոնց պատճառաւ, իրենց ընտանիքի ապրուստի կենսական մէկ մասը,— բանջարեղէնները այդպէս «չիժմնող»ներու ոտքերուն տակ չի տրորուէին ու չփճանային:

Բեկցի Նէնէին ներբերն ու տագրորդին համոզուած էին— ինքն ալ թերեւս— թէ,— «քանի որ գեղին մէջ խաղողի այգիներ չկան, մենք բացառութիւն չենք կրնար կազմել գեղին մէջ»:

Բանջարանոցներուն մէջ որթատունկ պահել ու խաղող հասցնելը մեր գեղին համար չատ խորթ էր...:

Խաղողի եղանակին դուրսէն՝ խաղող ծախողներէն, մաղ մը ցորենով մաղ մը խաղող առնելը աւելի դիւրին էր ու չահաւէտ:

Մեր գեղին արտադրութիւնն էր ընդհանրապէս, առատ ցորեն: Կը ցանէին նաեւ բանջարեղէն իրենց օգտածին չափ: Շատ քիչ կային պտղատու ծառեր, որոնք նոյնպէս կողպուտի կ'ենթարկուէին մանուկներուս կողմէ, տակաւին չհասունցած: Գիւղացիները ոյժ կուտային ոչխարաբուծութեան, լեռնային սքանչելի արօտավայրերուն չնորհիւ: Եւ, բազմաթիւ տուներ արդէն մինչեւ հինգ-վեց հարիւրի հասցուցած էին անոնց թիւը: Ժամանակին կարեւոր տեղ մը գրաւած է եղեր նաեւ մեղուաբուծութիւնը: Սակայն, հետզհետէ անհետացած էր գրեթէ այս ճիւղը: Որովհետեւ գիւղացիները աւելի չահաւէտ գտած էին ու դիւրին, ոչխարաբուծութիւնը՝ հողագործութեան կողքին:

Ու մեր Բեկցի Նէնէն, իր հարսնութենէն քանի մը տարի ետք, Բենկայէն - մարոնցմէն, քանի մը արմատ որթատունկ բերելով, ածուքին մէջ անկած ու հասցուցած էր, հակառակ անեցիներու դիտողութեան, թէ, «ատ մեր գեղը չառնիր»:

Սկիզբի տարիներուն երբ դեռ որթատունկերը խաղող չէին տար, անոնք կը մեկցուէին մինչեւ անգամ իրենց տերեւներէն:— Ամառուան տօթերուն, անոնք լաւ զովացուցիչ էին մասնաւորապէս երախաներուն համար: Թթուրչաղ էին, ու մենք կը լափէինք զանոնք, մեր սրտերը պաղչկեցնելով:

Սակայն, մեր սիրելի Բեկցի Նէնէն այնքան ալ հոգ չէր ըներ, քանի որ անոնք, իրենց տերեւներէն ալ մերկացուելով, դարձեալ կ'աճէին ու կը մեծնային, օր մը անշա զառնալու ու խաղող տալու համար:

Ան կը մտածէր թէ, երբ անոնք ըսկսէին խաղող տալ, պիտի կրնար պաշտպանել զանոնք: Խաղող կերցնել անեցիներուն, հակառակ անոնց յոռետեսութեան— «այդ մեր գեղը չառնիր»:

Ափսո՜ս որ սխալած էր: Ու կամաց կամաց ինքն ալ այն համոզման եկաւ թէ կարելի պիտի չըլլար Խունձլիի մէջ, իրենց սեփական որթատունկերէն խաղող ուտել, քանի որ գիւղացիները ամբողջութեամբ անտեսած էին այդ ճիւղը, չահաւէտ չգտնելով զայն:

Բեկցի Նէնէն, այս երկար խորհրդածութեան թելը մտքին մէջ բռնած, յառաջացաւ դէպի ամանները: Արդարեւ, ան արդէն անոնց համար դիմած էր ածուք, այնքան արտորանքով, ու երբեմն ալ ծերութեան տարիքի համար ծիծաղելի վազքով մը:

Ու ան հիմակ, որթատունկերուն առջեւը կեցած ու քիչ մը կորացած կռնակն ալ շտկած, կը դիտէր ու կը մտածէր որթատունկերուն վիճակին վրայ: Բան չէին ձգած կամվարները: Սրբած, լզած ու տարած էին բոլոր պտուղները:

— Ա՜խ, չի ժմնէ՛ք, ճա՛ղը վերնա՛ք...

Անիծել սկսաւ ճարահատ: Անէծքի զանազան տեսակներ կը տեղար կամվարներուն գլխուն: Ա՛լ յուսահատած էր Բեկցի Նէնէն: Շատ զղջաց, որ մտիկ չէր տուած ժամանակին ներուրտանցը: Ու տարիներէ ի վեր, աքնած, չարչարուած էր խաղող հասցնելու համար տուն:

Այդ օրը վերջապէս համոզուեցաւ, թէ գլուխ ելլելիք բան չէր իր ըրածը: Եւ, եթէ այդ միջոցին ածուքին մէջ կացին մը ըլլար, այս կսկիծին ու նեղութեանը վրայ, անմիջապէս կը գործածէր տագրորդուն առաջարկը,— կտրէ՛ զանոնք, ու ածուքէն դուրս նետէ:

Բեկցի Նէնէն, հիմակ, կը մտածէր նաեւ թէ, ի՞նչպէս պիտի ներկայանար ներուրտանցը...: Ա՛խ, անոնց լեզուն: Որքան պիտի արտաքին դարձնել: Ի՞նչ պատասխան պիտի տար կծու տագրորդուն՝ Լեւոնին, որուն խօսքը մտիկ չէր ըրած ժամանակին:

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(7)

(Շար.)

սահմանագիծը, կ՚ըսէ թէ ի հարկին փոփոխութիւններ կրնան կատարել, հիմնուելով Միւնիխի համաձայնութեան 6րդ յօդուածին վրայ։ Այս պայմաններուն մէջ, յանձնաժողովը որոշեց թէ անհրաժեշտ չէ հանրաքուէ կատարել, քանի որ գերմանական եւ չեխական կառավարութիւնները համաձայնած են անմիջական սահմանագծման մասին։ Միեւնոյն ատեն որոշուեցաւ գերմանեւչեխ յանձնաժողով մը կազմել, ժողովուրդներու փոխանակութեան համար, խուրաքանչիւրին կամքին ձգելով մնալ այս կամ այն պետութեան ։

Նոր սահմանագծին համաձայն, գերմանական զօրքին գրաւած հինգ անջատ գօտիները մաս պիտի կազմեն Գերմանիոյ։ Այսպէս Չեխոսլովաքիոյ գերմանական խնդիրը կարգադրուած կ՚ըլլայ այնպիսի եղանակով մը որ կը գերազանցէ գերմանական ակնկալութիւնները ։

*** Մինչ այսպէս խաղաղօրէն կը լուծուէր գերմանական խնդիրը, նոյն օրն իսկ բանակցութիւնները խզուեցան Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ։ Հունգարները մերժեցին ընդունիլ սլովաքեան եւ ռութէնեան պատուիրակներուն նոր առաջարկները, եւ որոշեցին դիմել չորս մեծ պետութեանց։

Ինչպէս կը յիշուի, Միւնիխի համաձայնութեամբ, Գերմանիա, Ֆրանսա, Անգլիա եւ Իտալիա որոշած էին նոր ժողով մը գումարել, եթէ մինչեւ երեք ամիս կարգադրուած չըլլային Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ հողային պահանջները, ուղղակի բանակցութիւններով։ Արդ, Լեհաստան գոհացում ստացաւ անմիջապէս գրաւելով Թէչէնի շրջանը։ Հունգարիա եւս խաղաղօրէն բանակցութեան ձեռնարկեց անցեալ կիրակի, Քոմարնօ քաղաքին մէջ, որ կը գտնուի Հունգարիոյ եւ Սլովաքիոյ սահմաններուն վրայ։ Առաջին օրերը բարեկամական էին բանակցութիւնները, բայց անելի մը յանգելով խզուեցան։ Հունգարները կ՚առարկեն թէ Սլովաքիոյ եւ Ռութէնիոյ պատուիրակները բոլորովին կ՚անտեսեն ազգագրական ազդակը, եւ կ՚ուզեն իրենց պահել մեծամասնաբար հունգարաբնակ շրջաններ, տնտեսական եւ ռազմագիտական նկատումներով։ Անոնք մասնաւորապէս կը մերժեն բաժնուիլ իրենց մեծ քաղաքներէն, որոնք հունգարական եղած են թէ ազգագրական եւ թէ պատմական տեսակէտով ։

Բանակցութիւնները խզուեցան հունգարական պատուիրակութեան կողմէ, կառավարութեան հրահանգով ։

Չեխական աղբիւրներու համաձայն, Սլովաքները եւ Ռութէնները հաւանած են Հունգարիոյ ձգել 55,000 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, 318,000 Հունգարներով։ Այս ծրագրով 300,000 Սլովաքներ եւ Ռութէններ կ՚անցնին Հունգարիոյ տիրապետութեան տակ, իսկ նոյնքան Հունգարներ կը մնան Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Սլովաքները առաջարկած են ինքնավարութիւն շնորհել մնացեալ Հունգարներուն, բայց հունգարական կառավարութիւնը գոհ չէ մնացած ։

Պաշարման վիճակ Ռութէնիոյ մէջ

Հոկտեմբեր 13ին պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ Ռութէնիոյ կարգ մը շրջաններուն մէջ, ուր հարիւրաւոր հունգար ահաբեկիչներ երեւցած են, խռովութիւններ յարուցանելու համար։ Պաշարման յայտարարութիւնը հրատարակեց Ռութէնիոյ ինքնավար իշխանութիւնը, չեխական կառավարութեան վաւերացումով։ Տրուած որոշման համաձայն, զինուորական ատեանները կրնան մահավճիռ արձակել ըմբոստութեան, սպանութեան, զինեալ յարձակման, աւարառութեան կամ հաղորդակցութեանց խանգարման յանցանքներու համար։ Կ՚ըսուի թէ ըմբոստները, որոնք զինուած են գերմանական հրացաններով, արդէն սպաննած են կարգ մը ոստիկաններ, զինուորներ եւ չոգեկառքի պաշտօնեաներ, ինչպէս եւ կամուրջներ օդը հանած, հեռագրի եւ հեռաձայնի թելեր խորտակած են։ Ընդհարումներու ընթացքին սպաննուած են շատ մը ահաբեկիչներ ։

Կ՚ըսուի թէ Իտալիա կը պահանջէ որ Կարպաթեան շրջանը Հունգարիոյ կցուի ամբողջութեամբ, նկատի առնելով թէ հունգար բնակչութեան մեծամասնութիւնը եւ թէ այդ երկրամասին տնտեսական հանգամանքները ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՖԻԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ հոկտեմբեր 13ին բոլոր քաղաքացիները հրաման ստացան իրենց տուներէն դուրս չելլելու ամբողջ օրը, որպէսզի խուզարկութիւններ կատարուին բոլոր տուներուն մէջ, իբրեւ հետեւանք զոր. Փէյեւի սպանութեան։ Այս առթիւ հեռագրի եւ հեռաձայնի հաղորդակցութիւններն ալ խզուեցան։ Կ՚ըսուի թէ դաւադրութիւն մը սարքուած էր, կառավարութիւնը տապալելու համար։ Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մարզպանը, որ Լոնտոն կը գտնուէր մէկ շաբաթէ իվեր, Երուսաղէմ վերադարձաւ ջրօդանաւով մը ։ Խռովութիւնները կը շարունակուին ամբողջ երկրին մէջ։ Երուսաղէմի մէջ գիշերանց առեւանգուեցաւ արաբ ղեկավարներէն Սըմէր Ճայնի, ազգայնականներուն ներկայացուցիչը։ Յաջորդ առտու իր դիակը գտնուեցաւ քաղաքէն քանի մը քիլոմեթր հեռու։ Սպաննուած էր ատրճանակով։ Գրեթէ նոյն ժամուն անգլիական դատարանը մահուան կը դատապարտէր երեք Արաբներ, որոնց պաշտպան փաստաբանն եղած էր սպանեալը։ Ապստամբները կրակի տուին ծխախոտի մեծ մթերանոց մը, որ կը պատկանէր անգլիական ընկերութեան մը եւ կը գտնուէր Երուսաղէմի եւ Եաֆայի ճամբուն վրայ։ Վնասը 95,000 ոսկին կ՚անցնի։ Ապստամբները աւերեցին նաեւ չափուոր Արաբներու վարիչին՝ Նաշաշիպիի նարնջենիները, ոչնչացնելով 2000 ծառեր։ Եւ այսպէս բազմաթիւ դէպքեր ։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ արքեպիսկոպոսը, կարտինալ Իննիցէր, մինչ հսկողութեան տակ է եւ պաշտօնատունէն դուրս չելլեր։ Անցեալ օր հազարաւոր Նացիներ նորէն թշնամական ցոյցեր կատարեցին, իսկ նահանգապետը բուռն ճառ մը խօսեցաւ կղերին եւ մասնաւորապէս եպիսկոպոսներուն դէմ, ըսելով թէ անոնք «դիւահար» մը նկատեն Ատոլֆ Հիթլէրը ։

ՌՈՒՍ ՄԻԱՊԵՏԱԿԱՆՆԵՐԸ հոկտ. 13ին ժողով գումարելով, պահածառանգ ընտրեցին Վլատիմիր մեծ-դուքսը, որդին հանգուցեալ Կիրիլի ։

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ տեսչութիւնը ձերբակալեց ինը օտարականներ եւ Ֆրանսացի մը, որոնք անձնագիրներ կը ճարէին խարդախութեամբ, մինչեւ չորս հազար ֆրանք վճարելով։ Ֆրանսացին, Մարշօ, հաշտակաւոր Սթավիցքիի արբանեակներէն է, 33 տարեկան ։

ԱՆԶՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ Փրակայի «Թակպլաթ» թերթին խմբագրապետը, Ռուտոլֆ Թոմաս, թոյն առնելով իր կնոջը հետ։ 43 տարեկան էր, գերման ընկերվարական։ 18 տարեկանէն կ՚աշխատէր նոյն թերթին խմբագրութեան մէջ ։

ՍՊԱՆԻՈՅ քաղաքացիական պատերազմին սկիզբէն մինչեւ 1938 հոկտեմբեր 10 իտալական կորուստներու թիւը եղած է 12137, որոնցմէ սպաննուած են 227 սպաներ եւ 2,430 զինուորներ, իսկ վիրաւորուած են 687 սպայ եւ 8161 զինուոր։ Գերի ինկած են 3 սպայ եւ 351 զինուոր։ Վիրաւորներէն մօտ 2000ը մշտնջենական հաշմանդամներ են։ Հիւանդութենէ մեռած են 278 հոգի։

ՍՈՒՐԻՈՅ հանրապետութեան նախագահը հեռագիր մը ուղղելով Պ. Չէյմպըրլէնի, ջերմապէս շնորհաւորեց անոր խաղաղասիրական ջանքերը եւ խնդրեց միջամտել, վերջ տալու համար Պաղեստինի ժողովուրդին տառապանքներուն։ Անգլիոյ վարչապետը պատասխանեց թէ կառավարութիւնը ուշադրութեամբ կը հետեւի կացութեան եւ ջանք պիտի չխնայէ, արդար լուծում մը գտնելու համար ։

ՏԱՐԱԳԻՐ ՉԵԽԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ հանգանակութիւնները կը շարունակուին ամէն կողմ։ Լոնտոնի մէջ հաւաքուած է 50,000 ոսկի, որուն կէսը լորտ-քաղաքապետը անձամբ տարաւ Փրակա։ Փարիզի մէջ «Թան»ի հանգանակութիւնը հասած է մօտ կէս միլիոն ֆրանքի։ Ուրիշ թերթեր ալ ցուցակներ բացած են։ Արմաւական օրկանը 25,000 ֆրանք տրամադրեց։ --- Չեխերը կը վտարուին Լեհաստանի կցուած հողերէն։ Պայմանաժամ սահմանուած է մինչեւ նոյեմբեր մէկ։ Գերմանիան ալ կը պահանջէ ետ ղրկել անոնք որ հեռացած են Գերմանիոյ կցուած շրջաններէն ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

16 նոյեմբեր, կիրակի օր ՍԷՆ ժէռօմի եկեղեցիին կառուցման հինգերորդ տարեդարձին եւ Ս. Թարգմանչաց տօնին առթիւ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Տ. Զդօն վարդապետ, ցիտի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ եկեղեցիին կառուցման ստատարողներու ննջեցեալներու յիշատակին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը, 15 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ։ Կը հրաւիրուին բոլոր մարտիկները։

ՓԱՐԻԶԻ Թոքատի Հայրենակցական Միութեան ժողովը տեղի պիտի ունենայ 16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—4, Պ. Թրավէսեանի բնակարանին մէջ, 13 Rue Charles Calmus, Paris (13)։ Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ,
Հ. Թրավէսեան, Ե, Դանիէլեան Ս. Պապիկեան։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17 Rue Domremy — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ
LYON: ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.
MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 16 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3862 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԱՅՍ ՆՈՐ ՃԱՄԲԱՆ...

Լուսաւոր երեւոյթ մը,— երիտասարդ սերունդէն անոնք որ այսպէս կամ այնպէս կապուած են հանրային կազմակերպութեան մը, հետզհետէ կ'ըմբռնեն թէ հասած է ժամը, բաղձանքները իրականութեան վերածելու: Խօսքէն գործի անցնելու:

Մեծ թիւ մը չեն կազմեր այդ «շրջանաւարտները», եթէ չհաշուենք անոնք որ անդամագրուած ըլլալով քաղաքական հոսանքներու, արդէն գործի ձեռնարկած են, համաձայն իրենց կարողութեան:

Կուսակցական կեանքը դպրոց մըն է, ուր մարդիկ աւելի շուտ շրջան կը բոլորեն, քան եթէ հանրային գործունէութեան հեռու ըլլային իբրեւ «ամաթէօր»:

Անշուշտ ամէն մարդ կուսակցական չի կրնար ըլլալ, ինչպէս ամէնուն տրուած չէ լրացուցիչ դասընթացք մը բոլորել, նախակրթարանէն մինչեւ բարձրագոյն ուսումնարան:

Շատեր կուսակցական կեանքէն կը խրտչին իրենց խառնուածքով: Ուրիշներ նախապաշարուած են, մակերեսէն դատելով իրերը: Կան ալ որ դուրսէն աւելի օգտակար կ'ըլլան, քան թէ ներս մնալով:

Այս բոլորը տարրական գիտելիքներ են:

Բայց կա՛յ ուրիշ տարրական գիտելիք մը եւս,— ո եւ է երիտասարդ չի կրնար «ամերիկեան դիտող»ի դիրք բռնել իր ժողովուրդի հանրային կեանքին մէջ, անտեսել անոր չարն ու բարին:

Երիտասարդութիւն՝ կը նշանակէ խանդավառութիւն, հաւատք եւ աշխատանք: Ուրեմն, երիտասարդութեան կոչումն իսկ ամէն բանէ առաջ հանրօգուտ գործունէութիւնն է, բոլոր ասպարէզներուն մէջ: Գրական - գեղարուեստականէն մինչեւ քաղաքականը:

Այդպիսի գործունէութեան մը շնորհիւ է որ կը շարժի, կը նորոգուի, երբեմն ալ կ'ալեկոծի ժողովուրդներու կեանքը, միշտ յանուն գերագոյն բարիքի մը:

Եթէ քննէինք միայն մեր ժամանակակից պատմութիւնը, սկսելով ազատագրութեան սկզբնական շարժումներէն կամ 1860ի սահմանադրական պայքարներէն, մեր առջեւ պիտի պարզուէր կենդանի շարժանկար մը՝ անընդհատ ճիգերու, դէպի վերածնութիւն եւ բարօրութիւն:

Ժամանակէն առաջ ծերանալու, հետեւաբար եւ լճանալու, բորբոսելու դատապարտուած են այն ժողովուրդները ուր երիտասարդութիւնը հեռու կը մնայ կրակէն, կամ անոր շուրջը կը յածի, կը մոլորի ինչպէս թիթեռնիկը:

Մանաւանդ ներկայ պարագաներուն մէջ, ուր այնքան սահմանափակ են մեր ինքնապաշտպանութեան ազդակները, ո՞ւր կրնար յանգիլ այս տարագիր բազմութեանց ճակատագիրը, եթէ երիտասարդութիւնն ալ բռնէր նահանջի կամ անշարժութեան անփառունակ ճամբան:

Այս մտահոգութիւնն է որ կը մղէ մեզ ուշադրութեամբ հետեւիլ երիտասարդական գործունէութեան զանազան երեւոյթներուն, որքան ալ համեստ երեւան անոնք:

Այսպէս, ամիսներ առաջ 8—10 երիտասարդական միութիւններ կամ խումբեր քով քովի գալով, համագործակցութեան գետին մը պատրաստեցին իրենք իրենց համար:

Ամբողջական տեղեկութիւններ չունինք այդ ձեռնարկին արդիւնքներու մասին:

Գիտենք, որ անոնց առաջին հոգը եղած է միասնաբար սարքել դասախօսութիւններ, եղբայրական կապ մը հաստատել զանազան հոսանքներու միջեւ, զարկ տալ իրենց զարգացման եւ աստիճանաբար վարժուիլ հանրային կեանքի պահանջներուն:

Գիտենք, նաեւ, որ այդ «Համագործակցական»ը վերջերս կոչ մը ուղղած էր քաղաքական կուսակցութեանց, որպէսզի ելք մը գտնեն, համերաշխութիւն եւ գործակցութիւն հաստատելու համար, նկատի առնելով օրուան պահանջները:

Եթէ չենք սխալիր, «Համագործակցական»ը աւելի առաջ գացած է այս ճամբուն վրայ, ծրագիր մը յօրինելով եւ խորհրդակցութիւն մը սարքելով, թէ տեղական եւ թէ ընդհանուր կազմակերպութեան մը համար:

Ինչ որ ալ ըլլայ այս նախաձեռնութեան արդիւնքը, գնահատելի է նոյնիսկ իբրեւ երեւոյթ: Իբրեւ մտածում եւ ծրագիր:

Ուրեմն, կուսակցութիւններէն դուրս ալ, կամ անոնց հետ խառն, կան տարրեր որոնք այլեւս գիտակցութեան հասած, չեն գոհանար պարզ բաղձանքներով եւ կ'ուզեն գործնապէս նուիրուիլ հանրային ծառայութեան:

Այս երեւոյթը շնորհաւորելի է մանաւանդ անոր համար որ, նախ կը նպաստէ սերտ յարաբերութիւններ հաստատելու երիտասարդական միութեանց միջեւ, մէկդի դնելով կանխակալ կարծիքները:

Երկրորդ, մեր յիշած նախաձեռնութիւնը կ'ապացուցանէ թէ երիտասարդութեան գործօն տարրերը այլեւս չեն խանդավառուիր ապաքաղաքական մարզանքներով, որոնք կրակէն փախչելու պատրուակներ են:

Եւ երրորդ, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ մթնոլորտը բաւական պայծառացած է, ընդհանուր հաւաքականութեան մը գալու համար:

Միայն տարէ՞ցներն էին որ իրար չէին հասկնար մինչեւ հիմա, հանրային ասպարէզին մէջ...

Ամէն պարագայի մէջ, յուսատու է բացուած ճամբան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՍՆԱԿԻ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՉԵԽԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ԴԷՊԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽ

Ի՞նչպէս պիտի լուծուի այս նոր վէճը

Ինչպէս գրած էինք, Հունգարական կառավարութիւնը խզեց Չեխոսլովաքիոյ հետ կատարուած բանակցութիւնները, վճռապէս պահանջելով կարգ մը հողեր: Բանակցութեանց խզումէն անմիջապէս վերջը, Հունգարիա մասնակի զօրաշարժի մը ձեռնարկեց, դրօշի տակ առնելով հինգ դասեր (1908 — 1912): Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ այս տնօրինութիւնը անհրաժեշտ էր, իբրեւ հետեւանք բանակցութեանց խզման եւ Չեխոսլովաքիոյ ձեռք առած միջոցներուն, ինչպէս եւ ձայնասփիւռ սպառնալիքներու:

Հունգարները կը մեղադրեն թէ չեխական կառավարութիւնը դրօշի տակ կը պահէ 18 դաս պահեստիներ, իսկ իրենց կատարած զօրաշարժը կը նկատեն զգուշական միջոց:

Այս մասնակի զօրաշարժին հետ միաժամանակ, Հունգարիա երկու դիւանագիտական ձեռնարկներ կատարեց, արժեցնելու համար իր հողային պահանջները: Երկու դիւանագէտներ, որոնք Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի վստահութիւնը կը վայելեն,— նախկին վարչապետ Տարանի եւ արտաքին նախարարին դիւանապետը Մինիխ եւ Հռոմ գացին օդանաւով, աջակցութիւն խնդրելու համար: Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի մանաւանդ Գերմանիա կատարուած այցելութեան, որովհետեւ առենէ մը ի վեր զրոյց կը շրջի թէ Հիթլէր համաձայն չէ որ Հունգարիա եւ Լեհաստան սահմանակից դառնան:

Երեք միջոցներ կը նախատեսուին հունգարական վէճին լուծման համար,— 1. Վերսկսիլ ուղղակի բանակցութիւնները: 2. Վէճը յանձնել Պերլինի դեսպանախորհուրդին: 3. Նորէն ժողովի հրաւիրել չորս մեծ պետութեանց վարչապետները, ինչպէս եղաւ Մինիխի մէջ:

Չեխոսլովաքիա տրամադիր կ'երեւայ ուղղակի բանակցութեան, որքան ալ աարդիւն համարուի ներկայ պարագաներուն մէջ: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Գերմանիա կը նախընտրէ վէճը լուծել Պերլինի դեսպանախորհուրդին միջոցաւ, իսկ Հունգարիա կը նախընտրէ չորս վարչապետներուն միջամտութեան դիմել: Արդէն հաղորդուած է այդ պետութեանց, ինչպէս եւ Լեհաստանի թէ խզած է բանակցութիւնները եւ իրեն կը վերապահէ ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոցները, սպասելով շուտափոյթ կարգադրութեան մը: Փեշթայի մէջ կը կարծեն թէ Մուսոլինի կրնայ համոզել Ֆրանսան եւ Անգլիան որ Գերմանիոյ միանան, հաւաքական ծանուցագիր մը ուղղելու համար Փրակայի: Հունգարական մամուլը ծանր մեղադրանքներ կ'ընէ չեխական կառավարութեան դէմ, անուղղամտութիւն վերագրելով անոր:

Փարիզի մէջ ալ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին, այս նոր տագնապին լուծման համար: Արտաքին նախարարը առջի օր ունկնդրութեան ընդունեց Հունգարիոյ, Իտալիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուցիչները:

*** Հունգարիոյ ներկայացուցիչը Հռոմ հասնելով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ: Հունգարիա կը պահանջէ իրեն յանձնել Չեխոսլովաքիոյ այն շրջանները ուր Հունգարները պարզ մեծամասնութիւն կը կազմեն, առանց նկատի առնելու տնտեսական եւ ռազմագիտական հետեւանքները: Այս պահանջը արժեցնելու համար կը յիշեցնեն Մինիխի համաձայնութիւնը, որ լիակատար գոհացում տուաւ Գերմանիոյ: Մուսոլինի նախապէս քաջալերած ըլլալով հունգարական պահանջները, կը կարծուի թէ այս անգամ ալ պիտի պաշտպանէ զանոնք:

Չեխերը լեզու կը գտնեն Գերմանիոյ հետ

Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարը, Շվալքովսկի, կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, Մինիխի այն հիւրանոցին մէջ ուր ժողով գումարած էին չորս վարչապետները: Նախարարը տեսակցեցաւ նաեւ իր գերման պաշտօնակիցին հետ:

Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ Պ. Շվալքովսկի «իր երկրին հաւատարմութիւնը յայտնեց Գերմանիոյ եւ թէ Առաջնորդը ցաւ յայտնեց որ չէ լուծուած հունգարական փոքրամասնութեանց խնդիրը»: Այս տեսակցութենէն վերջը Հիթլէր ունկնդրութեան ընդունեց Հունգարիոյ նախորդ վարչապետը, ինչ որ կը նշանակէ թէ Գերմանիա կ'ուզէ համոզել Հունգարներն ու Չեխերը որ խաղաղութեամբ լուծեն վէճը: Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը կ'ազդարարէ որ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը վնասակար կացութիւն մը չատեղծէ Գերմանիոյ համար: Ուրիշ թերթեր ալ նոյնիմաստ ազդարարութիւններ կ'ուղղեն, բարեկամաբար:

Յառաջիկայ շաբթու Պերլին պիտի երթան խումբ մը չեխ գործարանատէրներ եւ առեւտրականներ, լայն բանակցութիւններ կատարելու համար:

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆՆԵՐԸ այսուհետեւ բաց պիտի մնան երկուշաբթի օրերը, Հոկտեմբեր 24էն սկսեալ, համաձայն հաւաքական նոր պայմանագրին եւ հետեւողութեամբ «անգլիական շաբաթ»ի:

ԼԻՈՆԻ չինութեանց աշխատաւորներէն վարպետ մը սպաննուած ըլլալով, ոստիկանութիւնը ձերբակալեց արհեստակցական միութեան ընդհ. քարտուղարը եւ երեք ամբաստանեալներ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

... ԹՈՒՂԹՍ ՄՈԽԻՐ

« Հայրենիք »ի շէնքին հրդեհը ամէնէն առաջ վառեց իր աշխատակիցներուն հոգին:

Հասնողը լուր կը հարցնէ.

— Իսկապէս ամէն բան մոխի՞ր դարձած է: Հապա գիրքերն ու ձեռագիրնե՞րը...

Դժբախտաբար նոր լուր չունինք մեր թղթակցէն: «Հայրենիք»ն ալ աւելի բան մը չէ գրած, որպէսզի կարենայինք լուսաբանել:

Ուրեմն, արդար մտահոգութիւն մը համակած է բոլորը:

— Կարեւոր աշխատութիւն մը ղրկած եմ մօտաւորապէս մէկ տարի առաջ, կ'ուզէի գրքի վերածել, սեւագրութիւնն անգամ չունիմ, կ'ողբայ ընկեր Աբրահամ Գիւլխանդանեան:

— Դէզերով ձեռագիր ունիմ խմբագրութեան քով, «Դիւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան» եւ ուրիշ նիւթեր, կ'աւելցնէ ընկեր Վրացեան:

— Թուրքիոյ մասին ուսումնասիրութիւն մը պատրաստեր էի, ամիսներէ ի վեր կարգի կը սպասէր, կը տրտնջայ Վ. Իշխանեան:

Անդիէն՝ Նշանը, ի խորոց սրտի.

— Երկու ամիս նզնեցայ ձեռագիր հասցնելու համար թէ՛ օրաթերթին եւ թէ՛ ամսագրին. ա՜խ, լուր մը, լո՛ւր մը, ո՞ղջ են թէ վառած ...

Այս ընդհանուր անձկութեան մէջ, Հ.Սատուրն է որ մխիթարանքի խօսքեր կը գտնէ, իբրեւ նախկին խմբագիր «Հայրենիք»ի եւ ծանօթ խմբագրատան կարգուսարքին.

— Ես վստահ եմ որ ձեռագիրները անվթար մնացած են, որովհետեւ «Հայրենիք» երկաթեայ սնտուկներ եւ դարաններ ունի, անոնց մէջ կը պահեն ձեռագիրները:

— Ձեռագիրը կը դիմանա՞յ հրաշէկ երկաթին տաքութեան:

— Քանի որ հրդեհը երկրորդ յարկէն ծագած է, վախնալու բան չկայ:

— Երանի՛ թէ...

×

Ահա այսպէս հայ հեղինակին արտադրութիւնը ապահովագրուած չէ որ եւ է արկածի դէմ:

Քանի՞ հոգի կրցած են պատճէններ պահել, մեքենագիր կամ ձեռագիր:

Եւ քանի՞ խմբագրատուն եւ տպարան երկաթեայ դարան կամ սնտուկ ունին:

Ձեռագիրը կը ղրկես խմբագրութեան, մնացեալը յանձնելով Ամենակալին ողորմութեան...

Յաճախ մուկերը աւելի շուտ կը հասնին քան Տէրոջը կամ խմբագրին ողորմութիւնը:

Ի՛նչ թանկագին գանձեր կորսուեցան հայաջինջ սարսափներու ընթացքին, առ ի չգոյէ պատնէշի: Ոչ միայն վանքերու, այլ եւ սեփական տուներու մէջ: Յաճախ ալ ապուշ արկածով մը:

« Գլուխս ողջ, թուղթս մոխի՛ր» , կ'աղաղակէր Յ. Մրմրեան, յուսահատութեան պահու մը կրակի տալով իր ձեռագիրները:

Սրտանց կը ցանկայի որ այս աղաղակը խնայուած ըլլար «Հայրենիք»ի, մանաւանդ ամսագրին անհամար աշխատակիցներուն:

ՎԱՀԷ

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՀԱՄԱՐ ԱԼ 10 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ

Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդէն երկու անդամներ որոշեցին օրինագիծ մը առաջարկել յառաջիկայ ընդհ. ժողովին, պահանջելով որ տասը առ հարիւրի սահմանափակուի օտարականներու ճարտարարուեստական եւ առեւտրական ձեռնարկներու համեմատութիւնը: Օրինագիծը կը տրամադրէ նաեւ նոր արտօնագիրներ չտալ օտարականներուն, մինչեւ որ համեմատութիւնը 10 առ հարիւրէն պակաս չըլլայ:

Այս ծրագրին հեղինակներէն մէկը, Թորշուէ, այն է որ վերջերս կ'առաջարկէր արեան տուրք մը հաստատել զինուորութենէ ազատ համարուած օտարականներուն վրայ:

Ի՞նչ եղած է մարաջախտ Պլուխեր

Հավասի թղթակիցը հեռագիր մը ուղղելով Մոսկուայէն, կ'ըսէ թէ կարելի չէ եղած ստուգել Ծայր. Արեւելքի երբեմնի ամենազօր հրամանատարին՝ մարաջախտ Պլուխէրի ճակատագիրը: Ամէն պարագայի մէջ, ստոյգ է որ մարաջախտը Ծայր. Արեւելք չի գտնուիր եւ իր բանակը երկու մասի բաժնուած է: Առաջին մասին հրամանատարն է Պլուխէրի սպայակոյտին պետը, զօր. Շթէրն, երկրորդին՝ Զօր. Կոնիյեւ: Կը թուի թէ երկու բանակները անջատ կը գործեն, առանց վերին հրամանատարութեան: Զօր. Լուչքովի փախուստէն ի վեր, ազգ. պաշտպանութեան փոխ – գործավարը Ծայր. Արեւելք կը գտնուի, կարեւոր մաքրագործումներ կատարելու համար: Կարծողներ կան թէ այս մաքրագործումը կրնայ հաւասարիլ անցեալ տարուան գործողութեան, երբ հրացանի բռնուեցան մարաջախտ Թուխաչեւսկի եւ եօթը զօրավարներ:

Պլուխէր անդամ էր այն զինուորական ատեանին որ մահուան դատապարտեց Թուխաչեւսկին եւ եօթը ընկերները: Սերած է բանուոր ընտանիքէ մը, եւ զտարիւն յեղափոխական կը համարուէր: Բանակին մէջ հասարակ զինուոր էր 1914ին, եւ բոլշեւիկ դարձաւ 1918ին: Գործօն դեր կատարած է Վրանկէլի եւ Քոլչաքի ջախջախման մէջ:

Հռենոս—Դանուբ—Սեւ Ծով

Տոքթ. Ֆունք, Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Սոֆիայի մէջ.

— «Իմ ճամբորդութեանս նպատակը չէ Գերմանիոյ տնտեսական խնամակալութեան տակ դնել արեւելեան Եւրոպայի երկիրները: Իմ առաջարկներս հիմնուած են սա իրողութեան վրայ թէ այդ երկիրները բազմաթիւ հնարաւորութիւններ ունին որոնցմէ պէտք է օգտուիլ: Գերմանիա պիտի նպաստէ անոնց ճարտարարուեստական արտադրութեանց, ինչպէս եւ բնական հարստութիւններու օգտագործումին: Մենք անոնց պիտի տրամադրենք առեւտրական վարկեր, երկար պայմանաժամով: Այդ երկիրները Գերմանիոյ միացած են բնական կապով մը,— Դանուբ: Շատ չանցած Հռենոս - Դանուբ ջրանցքը պիտի միացնէ Հիւսիսային ծովը եւ Սեւ ծովը»:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

6.— Երկրին պատմութիւնը (Շար.)

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ.— Արաբներու թափանցումին ընդդիմացան գլխաւորաբար Պէրպէրները: Բիւզանդական բերդերը հետզհետէ ինկան կամ կղզիացան արաբ ասպատակներու հեղեղին մէջ:

Այսպէս արաբ զօրավար մը, Օքպա, յաջողեցաւ արշաւել մինչեւ Ատլանտեան ովկիանոս, առանց սակայն զինաթափ ընելու ամրոցները: Դէպի արեւելք վերադարձին, ըմբոստները յանկարծակիի բերին զինք Պիսքրայի առջեւ եւ բնաջինջ ըրին իր բանակը:

Օքպայի յաջորդեց Ապու-էլ-Մուհաճիր, որ արագօրէն քալեց մինչեւ Թլէմսէն, ուր իր դէմ կը ճակատէր Քոսայլա, քրիստոնեայ բնիկ ցեղապետ մը, որ իսլամացած էր Օքպայի յառաջխաղացութեան ժամանակ, դարձեալ քրիստոնէութեան վերադարձած՝ Օքպայի հեռացումէն վերջ: Ճակատամարտին մէջ յաղթուեցաւ, դարձեալ իսլամացաւ՝ փրկելու համար իր իշխանութիւնը, բայց Դամասկոսի խալիֆան այս անգամ նորէն Հիւս. Ափրիկէ կը ղրկէր Օքպան: Վրէժխնդիր ծերունի զօրավարը եկաւ շղթայի զարկաւ Ապու-էլ-Մուհաճիրն ու Քոսայլան, արշաւեց մինչեւ Թլէմսէն, պահ մը կանգ առաւ Զէութայի առջեւ, որուն յոյն բերդապահը անձնատուր եղաւ, յետոյ քալեց դարձեալ արեւմուտք եւ ձին քշեց, իբրեւ խորհրդանշան, Ատլանտեանի ջուրերուն մէջ, ափսոսալով որ կարելի չէ աւելի յառաջանալ եւ տարածել խալիֆային աշխարհակալութիւնը:

Շուտով ետ դարձաւ իբրեւ դիւցազն,— արաբ մատենագիրները հեքեաթներ կը հիւսեն իր մասին ու կը պատմեն թէ Օքպայի ձին կը դոփէր ժայռերուն վրայ եւ ժայռերէն ջուր կը ժայթքէր՝ ի մեծ խնդութիւն ծարաւահիւծ բանակին:

Եւ սակայն շղթայակիր զօրավարները յաջողած էին ոտքի հանել Պէրպէրները, որոնք դիրք բռնեցին Պիսքրայի առջեւ: Օքպա անխոհեմութիւնը ունեցաւ կիսելու բանակը՝ մէկ թեւը ղրկելով հիւսիսէն: Երբ կը լսէ թէ Քոսայլա փախած է, Պէրպէրներէ եւ Բիւզանդացիներէ խառն բանակով կը սպառնայ հարաւէն, կը քալէ դէպի անապատ, բայց կը պարտուի չարաչար: Քոսայլա կը ջարդէ Օքպայի ամբողջ բանակը, կը սպաննէ Օքպան ալ, Ապու-էլ-Մուհաճիրն ալ: Եւ ահա ամբողջ Հիւս. Ափրիկէն կ'իյնայ Քոսայլայի ձեռքը: Բայց խալիֆան նորէն բանակ ղրկեց, Հասան պին Նօմանի առաջնորդութեամբ եւ Քոսայլա սպաննուեցաւ նահանջի ժամանակ:

Այն ատեն Հասան պին Նօման յայտարարութիւն հանեց թէ ով է ամէնէն զօրաւոր իշխանը Պէրպէրներու երկրին մէջ, որ պիտի չհնազանդի իրեն: Ըսին թէ հրեայ կին մը կ'իշխէ Աւրէսի լեռներուն մէջ, եւ մարգարէուհիի դեր կը կատարէ, ինչպէս կը մատնէ իր անունն ալ, Քահինա (գուշակ): Առասպելական բաներ կը պատմէին այս կնոջ քաջութեան մասին: Հասան պին Նօման քալեց դէպի Աւրէսի լեռները, բայց բնաջինջ եղաւ իր բանակը: Ութսուն արաբ ազնուականներ, Հասանի բանակէն, գերի ինկան Քահինայի ձեռքը: Հրեայ հերոսուհին ազատ արձակեց բոլորն ալ, բացի մէկէն, որ Խալիտ պին Եազիտ կը կոչուէր եւ գեղեցիկ ու քաջ էր: Քահինա կ'որդեգրէր քաջերը,— արդէն ունէր երկու զաւակ, մին պէրպէր, միւսը բիւզանդացի,— որդեգրեց նաեւ Խալիտ պին Եազիտը, աւանդութեամբ մը որ կ'ըսէ. Առաւ գարիի ալիւր, շաղուեց իւղով, թրեց ու խմոր շինեց, յետոյ զրաւ ծիծերուն վրայ կաղապարելով զանոնք, ու կանչեց որդեգիրները, հրամայելով ուտել խմորը կուրծքին վրայէն եւ ըսաւ. «Ահաւասիկ եղբայր եղաք»:

Քահինա լսեց որ Արաբները կը համախմբուին արեւելեան սահմաններուն վրայ: Հրամայեց պարպել եւ ամայացնել երկար հողամաս մը, որպէսզի անապատ մը ստեղծուի իր եւ անոնց բանակներուն միջեւ: Արդարեւ, իր զինուորները ոչ միայն քանդեցին բերդերը, բնակավայրերը, այլ եւ ծառ իսկ չձգեցին, իսկական անապատ: Այսուհանդերձ Քահինա մարգարէացաւ որ պիտի մեռնի ճակատամարտին մէջ: Արաբներուն արգելք չեղաւ Քահինայի ստեղծած անապատը, Հասան պին Նօման բնաջինջ ըրաւ հրեայ հերոսուհիին բանակը եւ Քահինա ինկաւ իր հաւատարիմ ընկերներուն հետ պատերազմի դաշտին վրայ:

Այնուհետեւ Հիւս. Ափրիկէ դարձաւ արաբական գաւառ: Ճիշդ է, Պէրպէրները ըմբոստացան յաճախ, իսլամութեան ներքին վէճերը արիւնհեղութեան վերածուեցան եւ տարածուեցան մինչեւ Հիւս. Ափրիկէ, բայց եւ այնպէս երկիրը տէր չփոխեց երկար ժամանակ: Իսլամական բոլոր ժողովուրդները, թէեւ աւանդութիւն դարձաւ իսլամանալէ վերջ քրիստոնէութեան վերադառնալը ամէն անգամ որ կը ներէին քաղաքական պայմանները: Ցեղախումբեր կան որ 12 անգամ կրօնք փոխած են քրիստոնէութենէ իսլամութիւն, իսլամութենէ քրիստոնէութիւն: Եւ այսօր իսկ, Քապիլներուն մէջ գիւղացիներ կան, որոնք կ'ըսեն թէ կը սերին հին Հռովմայեցիներէն:

Արաբերէնը տարածուեցաւ երկրին մէջ, իսլամական մշակոյթի վառարան մը դարձաւ Հիւս. Ափրիկէ,— ճիշդ է, երբեք հռովմէական ոսկեդարի բարձրութեան չհասաւ, բայց պէտք է խոստովանիլ որ արաբ Ափրիկէն ալ մեծ դէմքեր տուաւ պատմութեան:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ.— ԺԶ. դարուն սկիզբը սպանեւփորթուկալեան զէնքը ծանր հարուածներ տուաւ Արաբներուն: Սպանիացիները մտան Օրան, Շէրշէլ, Մոսթականէմ եւ Փէնոն, որ փոքրիկ կղզի մըն էր Ալժէ քաղաքին առջեւ (ետքէն Խայրէտտին Շիկահեր միացուց ցամաքին): Այս յաջողութիւնը նախ այն տպաւորութիւնը թողուց թէ Արաբները վերջնապէս պիտի վռնտուին Հիւս. Ափրիկէէն: Իսլամական աշխարհը փրփրեցաւ, ամէն կողմէ սկըսան օգնութիւն խնդրել վտարելու համար «անհաւատները»: Մասնաւորաբար եղերական էր կացութիւնը Ալժէ քաղաքին առջեւ: Իսլամները չէին կրնար իջնել ծով որ իրենց միակ միջոցն էր ապրուստի: Իսկ Սպանիացիներն ալ չէին կրնար դուրս ելլել Փէնոն կղզիէն: Բախտը վճռեցին Օրուճ եւ Խայրէտտին Շիկահեր եղբայրները,— ծագումով յոյն (Լեսպոսցի բրուտի մը զաւակները) յետոյ իսլամացած, Եգէականի կղզիներուն հռչակաւոր այս ծովահէնները օգնութեան հասան Ալժէի Իսլամներուն: Օրուճ նախ փորձեց վերագրաւել Պուժի քաղաքը, բայց պաշարման ժամանակ սպանիական ռումբ մը փրցուց նետեց իր մէկ բազուկը: Հասկնալով որ անկարելի է գրաւել Պուժին, մտաւ Քապիլներու երկրին մէջ, ուր երկու ցեղապետներ կը կռուէին իրարու հետ՝ սուլթանութեան տիտղոսի մը համար: Օրուճի օգնութեամբ յաղթեց ցեղապետներէն մին, որ 5000 զինուոր տուաւ ծովահէնին եւ Օրուճ քալեց դէպի Ալժէ: Իբրեւ հերոս՝ Ալժէ մտնելէ վերջ, Օրուճ աշխատեցաւ գրաւել Փէնոն կղզին, որ անդամալուծութեան դատապարտեր էր Ալժէ քաղաքը: Լաւ ամրացուած էր կղզին, ուստի չկրցաւ գրաւել, եւ երբ քաղաքին վարիչները սկսան տրտնջալ՝ սպաննեց Ալժէի շէյխը եւ ինքզինք յայտարարեց սուլթան Ալժէի: Խռովքի մատնուեցաւ Սպանիա, քրիստոնեայ թագաւորներուն միջեւ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան, փրկելու համար Հիւս. Ափրիկէի քրիստոնեայ վերջին պաշտպանները: Չհամաձայնեցան իրարու հետ, մինչ Օրուճ կը շարունակէր գրաւել ու միացնել իսլամ քաղաքները: Յաղթական մտաւ Մէտէա, Միլիանա եւ Թէնէս, երբ Թլէմսէնէն պատուիրակութիւն մը եկաւ հաղորդել իրեն թէ քաղաքին սուլթանը դաշնակցած է Սպանիացիներուն հետ: Օրուճ քալեց Թլէմսէնի վրայ, յաղթեց եւ մտաւ քաղաք: Ու փոխանակ իսլամական դատին հաւատարիմ ժառանգորդ մը հաստատելու Թլէմսէնի սուլթանութեան գահին վրայ, ինքզինք յայտարարեց սուլթան Թլէմսէնի, եւ Մէշուար քաղաքին պարիսպներուն տակ փոս մը փորելով՝ աւազանի վերածեց եւ մէջը խեղդեց, մէկ օրուան մէջ, եօթանասուն հոգի իրեն հակառակորդ իսլամ դերդաստանի անդամներէն: Քիչ վերջ հասան Սպանիացիները՝ օգնական ուժ ստացած, եւ պաշարեցին Թլէմսէն քաղաքը: Օրուճ սպաննուեցաւ այդ կռիւներուն մէջ:

Իր եղբայրը, Խայրէտտին, ամրացուց Ալժէն, ի վերջոյ գրաւեց Փէնոն կղզին եւ միացուց ցամաքին, այսպէս ստեղծելով զօրաւոր խարիսխ մը ծովահէնութեան: Յետոյ խնդրեց Կ. Պոլսոյ սուլթանէն՝ իր հովանաւորութեան տակ առնել Ալժէն, որ այսպէս կը դառնար Բարձր. Դրան հարկատու թագաւորութիւն մը: Սուլթանը, ընդունելով այս խնդրանքը, ղրկեց 2000 ենիչէրի եւ 4000 թուրք կամաւորներ:

1546ին, Խայրէտտին Շիկահեր, զոր Թուրքերը կ'անուանեն Խայրէտտին փաշա Պարպարոս, կը մեռնէր Պոլսոյ մէջ, մինչ Ալճէրիա հետզհետէ կը դառնար թրքական հող:

Յաջորդով պիտի ներկայացնենք Ալճէրիոյ կազմակերպութիւնը թրքական տիրապետութեան տակ եւ գրաւումը Ֆրանսացիներու կողմէ. անկէ վերջ նոր գլուխ մը՝ «Հայերը Հիւս. Ափրիկէի մէջ սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը»:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

Ո՛վ ծիծեռնակ, վարանաց թըռչնիկ,
ի՛նչ տըրտմագին
Ձայնիւ, ձայնի՛ւ կ'եղանակես մօտ իմ
բանտին:
Միթէ վարուժանդ սիրուն
Հոս միայնա՞կ թողուց քեզ.
Ու դուն անմըխիթար կը հեծեծես.
Ո՛հ, լա՛ց ուրեմն ինծի հետ, ինծի
հե՛տ....

1880ին, այս թշուառ եղերերգը անբաժան էր մեր միտքէն ու շրթունքէն: Ընդհանուր իմաստով, երկիրը այնեւս բանտ կը նկատէինք, հակառակ անոր առերեւոյթ ազատութիւններուն: Այդ ազատութիւններուն ապացոյց մը չէ՞ր միթէ որ, ի ժամու եւ ի տարաժամու, այս եղերերգը կը գոռացնէինք դպրոցին մէջ, դպրոցէն դուրս, տուներուն մէջ եւ դուրսը բաց արեւուն տակ կամ գիշերային ստուերներուն մէջ: Շէն էին մեր բնակարանները, ճոխ էին մեր ամէն տեսակ կազմածները: Դուք ամէնքդ, ով ջարդուած սերունդներու վերապրող մնացորդներ, փորձով կամ պատմութեամբ գիտէք թէ, շէն էին ձեր ամէնուն բնակարանները, ճոխ էր ձեր ապրած միջավայրը, ուր ձեր, մեր մայրերը իրենց երկունքը կը լուծէին, հայրենի տուներուն երդիքին տակ, հզօր այրերու, հայրերու արթուն աչքերուն տակ: Ապահով էր անունդը, ոչ միայն այսօրուան, այլ վաղորդայններու համար: Սակաւապէտ այլ անսպառ առատութեան հարկը ոչ մէկ ատեն ամօթով կը ձգէր սանուտէրը: Անկարօտ այդ կացութեան ծոցին մէջ սակայն բանտ էին մեր տուները մեր ըմբռնումով, մեր երեւակայութեամբ, քանի հեռի էինք բնիկ հայեցի կեդրոնէն, տպաւորիչ անունով՝ Հայրենիքէն, երազային՝ որով գոգցես աւելի իրական սրբավայրէն: Ու մեր տուներուն ապահով կայքին մէջ մենք մեզ կը տեսնէինք բանտարկուած, բռնի տեղաւորուած: Այս ահա տեսակ մը հակասական դիրքը մեր միտքը կը ձգէր թափառական ծիծեռնակը, վարանքի թռչունը, որ մէկ-երկու ամսուան համար հազիւ կուգար կաւէ խարխուլ բարակ տնակ մը հիւսել իր ծիտերուն, եւ օրն ի բուն եւ գիշերախառն, իր ողբն ու կեղերջը թափել արդէն իսկ միեւնոյն ցաւով ծանրացած ներսի բախտակիցներուն ականջին:

Ու դուն անմըխիթար կը հեծեծես
Ո՛հ, լա՛ց ուրեմն ինծի հետ, ինծի
հե՛տ:

Անխօս, անբարբառ, իր իմաստուն եւ ամենարուեստ երգին ձայնանիշերը բանաւոր թէեւ տկար բառերով կը թարգմանէինք ներսը... լաց, լաց ինծի հետ, մեզի հետ, եւ ծիծեռնակը ստուարագոյն յանգերով կը գեղերփնէր, կը սրբագրէր մեր լացին ու կոծին անարուեստ շեշտը: Եղկելի բանաւորներէն ո՞վ երբեք կրցած է տալ թռչունին խինդն ու ողբը: Համաշխարհային բանաստեղծութիւնը, նոյն իսկ իր հեղինակաւոր ձայներուն ուժովն ու շնորհովը, չէ հասած այն նրբաթել առէջին, ուր թռչունին ձայնը կը հատկլի, աննմանօրէն կը կէտկէտուի, անոր բնազդական զգացումին իբրեւ հարազատ թարգմանը — զգացում բերկրութեան, ցաւի, կարօտի եւ սիրոյ: Զարկ դուն, քերթող, որքան կ'ուզես, քու բառերուդ ձոյլը, փայփայելով անոնց դիրերն ու գիծերը, հնարաւոր բոլորշին ու հնարաւոր պայծառ երանգը տալու համար: Թողէ, կախարդէ դուն, երաժիշտ, այդ բառերուն բնութիւնը, մանէ, որքան կ'ուզես եւ կրնաս հազապիտ թելերը, բայց երկուքդ ալ անկարող էք ծիծեռնակին կամ սոխակին խօսքը տալ մեզի: Մարդիկ իրարու հետ միայն կրնան մրցիլ: Անբան ու անբառ, բնութիւնը անմրցելի է: Ոչ մէկ արուեստ, ըլլայ ներկային, ըլլայ ամէնէն հեռաւոր ապագային, որքան բարձրանայ մեքենայով, չի կրնար թռչուն ըլլալ: Մարդկային արուեստը ինք իրմով միայն բան մը կ'արժէ եւ, առ առաւելն, կը մնայ իրեն կամ ուրիշին: Չի կրնար նոյնիսկ ողբալ եւ հայրենի կարօտը տալ ճշգիւ:

***

ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ

Թուրքերը յառաջդիմութեան մէջ են: Եւ կամ Յառաջդիմութիւնը Թուրքերուն մէջ է սա միջոցիս: Ու ամէն ասպարէզի մէջ: Մինչեւ անգամ նըկարչութեան: Ահաւասիկ նոր օրէնք մը որ կը վերաբերի նկարիչներուն: Թուրք գեղարուեստից նախարարութիւնը կ'ըսէ նկարիչներուն.

— Հերի՛ք որքան նկարեցիք մանտա արապասիներ, տընկըլ արապասիներ, խարխուլ տուներ, կովեր, էշեր, ջորիներ, ոսկեզջիւրներ, հին գլուխներ, ճամիներ, մինարէներ, գերեզմանոցներ, սեղաններ՝ վրան փիլաւ, խոշաֆ, աշուրէ, սիմիթ, լէպլէպի, թարխանա եւ իշկէմպէ չորպաներ: Ա՛լ բաւական է: Փոխեցէք տեսարան, անձ, նիւթ, իր, գոյն ու գլուխ:

Ու նոր տնօրինութիւն մը:

Ամէն տարի տասը նկարիչներ, տասը նահանգներ պիտի ղրկուին որպէսզի ամէն մէկը իր գացած գաւառին կեանքը, տիպարները, աշխատանքները, բնութիւնը, տարազները եւ սովորութիւնները նկարէ: Այսպէսով պիտի առաջանայ նիւթերու պէսպիսութիւն մը, նկարչական արուեստին մէջ:

Օրինակի համար, նկարիչ մը պիտի ղրկուի Ղաստամպոլու կամ Զաֆրանպոլու, ուրիշ մը Զանղըրը, երրորդ մը Սանճագ, չորրորդ մը Ղայսէրի կամ Երճիաս, հինգերորդ մը Ղարաման, վեցերորդ մը Ասը-Եօզղատ, եօթներորդ մը Զոնկուլտաք, ութերորդ մը Պաֆրա, իններորդ մը Իզմիր եւ տասներորդ մը Փափազ Քէօփրիւ կամ Վլանկա:

Ու հայտա՛, գործի:

Նոր կտաւներու վրայ պիտի երեւին նոր նիւթեր ու տանձեր, վարունգներ, հազարներ, ապուխտներ, երշիկներ, չամամներ, ալերակներ, ամայութիւններ, անօթիներ, անվարտիներ, բորոտներ, փրանկախտաւորներ, տուրքի գանձումի տեսարաններ, կաշառակերութեան պահեր, օձեր, խլուրդներ, խոզեր, շուներ, աքաղաղներ, կմախքներ, գանկեր, լքեալ գոյքեր, խարխուլ տուներ, հրդեհուած քաղաքներ, չցանուած արտեր, անապատացած անտառներ, ախոռի վերածուած եկեղեցիներ, միզարանի վերածուած ախոռներ, զարշահոտ ու չէն բանտեր, արիւնի լճակներ, թափառաշրջիկ գլխարկներ, գնչուներ, քիւրտ ապստամբներ, գողութեան, գինեմոլութեան տեսիլներ, աղջիկ խաղցողներ, գաշոյններ, քնացողներ, կլկլակներ, հաշիշներ, օղիներ, խաղաններ էսկի համամներ, էսկի թասեր, պիթ փազարներ, եազմա հաներ, սանըն պէօրէքլեր, վո՛ւր ապալըյաներ, նոր տէրէպէյիներ, նոր էճնէպիներ, միշտ հին ու միշտ նոր տեսարաններ, յաւիտենական նիւթեր:

Շիտակն ըսելով գէշ մտածում չէ որ ունեցած է գեղարուեստից նախարարութիւնը:

Եթէ քիչ մըն ալ պատմական նկարչութեան մղում տրուի՝ աւելի հետաքրքրաշարժ տեսարաններ կարելի է վերարտադրել...

Կոչ կ'ընեմ, այս առթիւ, որ մեր արտասահմանեան հայ նկարիչներն ալ հետեւին մեր «ցեղակից» Թուրք նկարիչներուն եւ նկարեն հայ տարագիրին կեանքէն զանազան շահեկան տեսարաններ:

Մինչեւ հիմա ի՞նչ նկարեցին մեր արտասահմանեան հայ նկարիչները.

— Լիւքսէմպուրկի պարտէզ, Փոն Նէօֆ, երեսուն ութը քիլօ կշռող օրիորդ մը կամ հարիւր քիլօ ծանրութեամբ տիկին մը, սեղան մը՝ վրան ծխամորճ, ձուկ եւ սոխ, Լուվրի թանգարանէն ընդօրինակութիւն մը, Վերսայլի պալատին մէկ մասը, ծաղկաման մը մէջը վարդեր, պտղաման մը մէջը խաղողներ, գուլպայ հիւսող մեծ մայրիկ մը, ջերմանոց, տերեւաթափ ծառեր, հով, դեղնած տերեւներ, ակռայի ցաւ ունեցող երկինք մը...

Ա՛լ բաւական է, կը կարծեմ:

Ահա տասնըհինգ տարի է որ կ'ապրինք զանազան երկիրներու եւ քաղաքներու մէջ տարագիրի կեանքը, լի ողբերգական եւ կատակերգական տեսարաններով, լի բազմագոյն պատկերներով, լի նոր կենցաղով, նոր տարազով, լի նոր պարագայութեամբ:

Ժամանակ է որ հայ նկարիչները դադրին Ֆրանսացի նկարիչներուն կապիկները ըլլալէ եւ հայ ոճով, հայ երանգով, հայ տիպարներ ու հայ կեանքէ տեսարաններ ներկայացնեն:

Անցեալները, այս ուղղութեամբ խօսակցութիւն մը ունեցայ հայ սոխանկարիչի մը հետ որ ըսաւ.

— Եղբայր, դուն ալ կեցեր բան կը պոռթկես: Հայ նիւթն ո՞րն է: Մենք կը նկարենք յաւիտենական նիւթեր:

— Օրինակի համար սոխը:

— Այո՛, սոխը եւ ձուկը, քովն ալ շիշ մը գինի: Սոխը կը ներկայացնէ ցամաքը, ձուկը ծովը ու գինին երկինքը: Սոխով, ձուկով ու գինիով կը ներկայացնենք անհուն տիեզերքը, իր համով, հոտով եւ խորհուրդով: Տիեզերքին մէջ Հայը ի՞նչ կը ներկայացնէ:

— Անշուշտ ոչինչ քեզի պէս... Հայը:

— Եղբայր, մեզի նիւթ պէտք է, նի՛ւթ: Հայ կեանքը այնքան փոքր է, այնքան սահմանափակ, այնքան միօրինակ որ նիւթ չունի:

Սոխանկարիչը առանց պատասխանի սպասելու՝ բարձրացուց իր շլեպէ գլխարկը եւ հեռացաւ:

Այդ սոխանկարիչին, ինչպէս նաեւ ուրիշ հայ սխտորանկարիչներու, տանձանկարիչներու եւ կովանկարիչներու եւ իգանկարիչներու դիւրութեան համար կը ներկայացնեմ կարգ մը շահեկան նիւթեր, արտասահմանեան հայ կեանքէ.

Ա.— Նկարել Հրանտ Սամուէլի դըրամաճառատունը ուր մէկ յաճախորդ-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (46)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Միւս կողմէ պարզ էր որ բացակայութեանս միջոցին օրիորդ Վանտէրմէնը պարապ կեցած չէր: Ձիս ներս առնող երկու մարտիկներէն զատ ամէն ոք նստած էր,— Կլօրիան կիներուն միջեւ՝ տախտակամածին վրայ կռնակը պատին տուած, իսկ մնացածները անոնց դէմ կիսաշրջանակ մը կազմած էին: Երկու կիներ իրենց բազուկներով օրիորդը գրկած էին գորովալից կերպով, բայց նաեւ պատրաստ կացութեան դիմագրաւելու:

— Ի՞նչ կ'ընէիր, հարցուց Ֆրէտ եւ Կլօրիա Վանտէրմէնին նայելով յաղթական կերպով խնդաց:

— Պատրաստութիւններ կը տեսնէի օրիորդ Վանտէրմէնը Տարսոն տանելու համար, պատասխանեցի:

Ինծի թուեցաւ թէ օրիորդ Վանտէրմէնը այս խօսքերուս վրայ շատ յուզուեցաւ: Ինքզինքը երկընտրանքի մը առջեւ կը զգար,— Հայերո՞ւն ենթարկուիլ թէ մեզի: Մէկ կողմէն Հայ կիներուն վիճակը կը ճնշէր իր վրայ, միւս կողմէն Մընթիին տառապանքը:

— Հարկաւ թոյլ պիտի չտանք որ երթաս, ըսաւ Հայերէն մէկը լաւ անգլերէնով մը, խօսքը Կլօրային ուղղելով եւ վստահացուցիչ շեշտով մը:

Ձեռքս գրպանիս ատրճանակին տարի, որովհետեւ եթէ Արապաճին դէպի Զէյթուն ճամբայ պիտի ելլէ, ուրեմն որքան շուտ այնքան լաւ:

— Դուք հիւանդներուն կրնաք հոգատանիլ: Կրնաք մեզ ամենուս համար նուագել, անտարակոյս այս երկուքն ալ որոշ յատկութիւններ ունին, ըսաւ Կլօրիա:

Այդ վայրկեանին այնքան զբաղուած էի որ Կլօրիայով չէի հրապուրուեր, եւ ոչ ալ կ'ուզէի հասկնալ թէ անոր այդ յայտարարութիւնը Ֆրէտին ու Ուիլին վրայ ի՛նչ ազդեցութիւն էր գործած: Ան ինքզինքը կիներէն ձերբազատելով ոտքի ելաւ, առկայծող ճրագին լոյսին տակ հրաշալի էր ան: Ամէնքը թէեւ շարժում մը ունեցան, պատրաստ ռեւէ պատահականութեան առջեւ: Աւեթը եկած համբերելով եւ ես իսկ առած քայլս զարմացած զոչեցի զէնքս երկարելով.

— Այս ատրճանակս կրակած վայրկեանիս մարդ մը անմիջապէս դէպի Զէյթուն պիտի սուրայ Գաղիկին իմաց տալու: Այդ մարդը իր գրպանին մէջ Գաղիկին յանձնելիք գրութիւն մը ունի: Դուք դատեցէք թէ Գաղիկն ու իր մարդիկը որչափ ժամանակէն հոս կրնան հասնիլ:

Անմիջական մօտս գտնուող մէկը յանկարծ վրաս յարձակելով արմուկներս ետեւէս բռնեց. մինչ ուրիշ մարդ մը ատրճանակը ձեռքէս խլեց: Կիները դարձեալ Կլօրիան բռնեցին: Բայց Ֆրէտ աւելի արագ շարժեցաւ,— իր ատրճանակը քաշելով դէպի առաստաղը կրակեց:

— Երկու անգամ Ֆրէ՛տ, պոռացի ես. ու ան դարձեալ կրակեց:

— Այսպէս: Հիմա ի՛նչ կ'ուզէք ըրէք: Լրատարը գնաց, ըսի ես:

Այն ատեն Կլօրիան վերջին անգամ ըլլալով եւ կիներուն ձեռքէն խոյս տալով յարեց.

— Ճի՞շդ է:

Գլխով հաստատական շարժում մը ընելով ըսի.

— Մեր երեք Զէյթունցիներէն լաւագոյնը հրացանին երկրորդ պայթիւնը լսելուն պէս ճամբայ պիտի ելլէր:

— Չեմ ուզեր որ քաջարի մարդ մը լոկ իմ պատճառով հոս գայ: Գաղիկ հայրենասէր մը ըլլալու է եւ բոլոր իր մարդոցը պէտք ունի: Լորտ Մօնթիթէն որպէս պատանդ վար դրած ըլլալուն համար բնաւ զինքը չեմ դատապարտեր: Եթէ անոր տեղն ըլլայի ես ալ նոյն բանը պիտի ընէի, ըսաւ Կլօրիան: Յետոյ առանց ձայնը բարձրացնելու շարունակեց,— Այս հինաւուրց դղեակը նպատակայարմար չէ: Թուրքերը կրնան հոս գալ եւ մէկ օրուան մէջ այրել զայն եթէ ուզեն:

— Թուրքերն այդ ձանձրոյթը յանձն պիտի չառնեն, այլ իրենց տեղը իրենց բարեկամ Քիւրտերը պիտի ղրկեն, վստահացուց Ֆրէտ:

— Ա՛խ, տրտնջացին Հայերը:

Կլօրան անոնց լռութիւն յանձնարարեց:

— Որքա՞ն ուտեստեղէն ունիք: Գրեթէ ո՞չ մէկ: Եւ ո՞րքան զինամթերք:

— Ա՛հհ, պոռացին, իւրաքանչիւրը տարբեր շեշտով մը:

— Ըսել կ'ուզէք թէ հոս փամփո՞ւշտ ունիք, հարցուց Ֆրէտ:

— Կառավարական Մավզէր հրացանի յատուկ յիսուն անտուկ փամփուշտ ունինք, ըսաւ Ուիլին ճիշդ մօտը գտնուող մարդը հպարտութեամբ:

— Ի՛նչ ուրախութիւն: Ատոնք ունենալու համար Գաղիկ իր աչքերը պիտի տար:

— Այրերը, կիներն ու մանուկները, ամէնը մէկ հաշուելով քանի՞ հոգի կ'ըլլաք հոս:

— Ո՞վ գիտէ: Ոչ ոք չէ հաշուած: Տակաւին կուգան:

— Քանի հոգի ըլլալնին չեն գիտեր: Ես գիտեմ սակայն որ ուտելիք ունիք, բայց սպառումէն կը վախնաք: Քանի հոգի ըլլալնիդ գիտնալը այնքան ալ անհրաժեշտ չէ: Կ'առաջարկեմ որ ամէնքս ալ Զէյթուն երթանք ու Գաղիկին օգնենք:

— Կեցցե՛ս, գոչեց Ֆրէտ:

— Կ'երկրորդեմ, ըսաւ Կլօրիան:

Խնդրին լրջութիւնը բացատրող քանի մը բաներ եւս ըսի, որոնք աւելի ազդեցին քան Կլօրիային համոզկեր խօսքերը:

— Եթէ Գաղիկ հոս գալու ըլլայ, շատ պիտի բարկանայ. անգութ մարդ մըն է ան, շարունակեցի ես:

Հայերը, այր թէ կին, իրարու աչքերուն կը նայէին:

— Գաղիկ մեր կարծածէն աւելի անգութ պիտի ըլլայ, մրմնջեց Ֆրէտ:

Սենեակին բազմութիւնը համրելով տեսանք որ հոն քանի մօտ գաղթականներ կային՝ մեծ մասով կիներ, ուստի եթէ կարենայինք անոնք համոզել, գործին մեծ մասը կատարած կ'ըլլայինք: Վարը, ծառերուն միջեւ սպասող պահակները [illegible] պիտի համակերպէին անոնց: Բայց ճիշդ այն վայրկեանին որ մեր [illegible] կը նկատէինք, յանկարծ դուռներէն դէպի տանիքը բարձրացող ոտքերու ձայներ առինք եւ մարդ մը, որուն բոլոր Հայերը Եփրեմ անունով բարեւեցին, ներս մտաւ, զանազան տեսակ զէնքերով:

Բայց Եփրեմ առանձին չէր. անոր ետեւէն անծայր շղթայի պէս մէկ մէկ ներս մտան ուրիշ մարդիկներ եւ սենեակը ծայրէ ի ծայր լեցուեցաւ: Այս մարդիկներէն ոմանք Թուրքի նման հագուած էին, մեծ մասը սակայն ցնցոտիներու մէջ էին:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Տառին համար

Ժան Ռիշբէն, ֆրանսական գրականութեան անմահներէն մին, իր Chanson des Gueux քերթուածներուն մէջ «մեղանչած» էր ընկերային պատշաճութեանց դէմ, սիրոյ լարը քիչ մը համարձակ, քիչ մը վրան-բաց նուագած ըլլալուն համար :

Եւ 19րդ դարու երկրորդ կէսին՝ կըրած էր օրէնքի լախտի հարուածը, ինչպէս իրմէ առաջ օրէնքի սեղմումներէն զերծ մնացած չէին միւս մեծերը՝ Պոտլէր, Ֆլոպէր, Կոնքուր եղբայրներ եւն. :

1876ին Ռիշբէն դատապարտուած էր մէկ ամիս բանտարկութեան, յետագային ալ Ֆրանսական Ակադեմիի անդամ ընտրուելով եւ անմահներու դասը անցնելով :

Այդ փառքով ալ մեռաւ ան եւ իր գործը մնաց յաւիտենական : Ժան Ռիշբէն երգեց սրտով, տաղանդով ու այդ երգը չմոռցուեցաւ :

Չմոռցուեցաւ նաեւ իր մեղանչումը արդարադատութեան նախարարին դիւանաթուղթերուն մէջ :

Ռիշբէն շատոնց մեռած է, բայց իր որդին՝ Ժագ Ռիշբէն, որ նոյնպէս բանաստեղծ է, վերջերս դիմում է կատարած կառավարութեան, որ իր հօր բարի անունին վրայէն սրբուի դատարանի այդ հին արատը :

— Ոչ, կ՚ըսէ դատական նախարարը՝ հին գիւտներ գրգռելէ ետք, օրէնքը օրէնք է. նոր փաստեր ու տուեալներ չկան վերաքննութեան : Վճիռը պէտք է պահէ իր ոյժը :

Օրէնքը օրէնք է, պէտք է յարգուի տառապէս …

Բայց օրէնքի ոգի՞ն :

Ի՞նչ արժէք ունի ոգին. տառն է կարեւորը : Նոր տուեալներ չկա՛ն …

Հոգ չէ թէ ֆրանսական հայրենիքը փառքի բարձունքին վրայ կը պահէ իր մէկ աստուածահաճոյ զաւակը, հոգ չէ թէ քառասուն Անմահներու կաճառը շուքով ներս առած է զայն, հոգ չէ թէ Պատուոյ Լեգէոնի չքանշանը կախած է անոր կուրծքէն :

Կառավարութիւնները, երբ նեղը մնան, չեն վարանիր օրէնք օրէնքի ետեւէ ոտնակոխ դարձնելու : Պետութիւնները երբ հարկ տեսնեն, առանց վարանումի դաշնագիր դաշնագրի ետեւէ կը պատռեն : Բայց երբ կարգը հայ ազգին ու հայրենիքին փառք կերտող բանաստեղծի մը յիշատակին վըրայէն սրբելու օրինական վճիռ մը ամօթը, ժիւրիսփրիւտանսի բոլոր յօդուածները վկայութեան կը կոչեն, — թէ նոր տուեալներ չկան, արատը անջնջելի է :

Օրէնքին ոգին մէկդի կը թողուն եւ տառը առաջ կը քշեն, աչքիդ կը կոխեն :

Ռիշբէն Chanson des Gueuxներ տըւաւ իր հայրենիքին, փոխարէնը օրէնքէն ստանալով այսպիսի վճիռ :

Առաջինը կը մնայ անկորնչելի :

Երկրորդը կը մնայ թաղուած արդարութեան նախարարին թղթածրարներու փոշիներուն տակ :

ԱՍՍՏՈՒՐ

ըի դէմ տասնըմէկ հեղինակ կը գըտնուի :

Բ.— Նկարել հայ հայրենակից մը որ Ռումինական Տեւչութեան մէջ դատարանի կը սպասէ իր ինքնութեան թուղթին :

Գ.— Նկարել fonctionnaire կարող հայ կինը որ իր կեանքը fonctionnaire վերածած է : Fonctionnaire կը ձայնէ, fonctionnaire կը հագուի, fonctionnaire կը քնանայ : Եւ շատ անգամ ուրի fonctionnaire ամուսին մը :

Դ.— Նկարել մարսիլիահայ մանուկ մը որ ուրիշ հայ մանուկի մը ետեւէն կը պոռայ. «Սալ Արմէնիէն» :

Ե.— Նկարել բանաստեղծ Ահարոնը որ «Մաղապաթներ» կը ձօնէ գրագէտ բարեկամներու :

Զ.— Նկարել հայ թերթին վարիչը որ մեծ անձկութեամբ կը սպասէ թղթարեր հրեշտակին :

Է.— Նկարել հայ խմբագիրը որ իր ընդունած նամակներուն մէջ կը գտնէ միմիայն … բանաստեղծութիւն :

Ը.— Նկարել Լիոն քաղաքի հայ գըրասէրները յողնախուռն բազմութիւնը որ յաւիտեան կը սպասէ հայ գիրքի մը հրատարակութեան, սպառելու համար հեղինակին … համբերութիւնը :

Թ.— Նկարել պլըոթի հայ շամփիոնները :

Ժ.— Նկարել հանդէսներու մէջ կատարուած աշխատանքները :

ԺԱ.— Նկարել հայ հարուստ օրիորդին ամուսնութիւնը անքսակ ֆըրանսացիին հետ, ինչպէս նաեւ հայ բարեկեցիկ տղուն ամուսնութիւնը նմանօրինակ ֆրանսուհիի մը հետ :

ԺԲ.— Նկարել Անկէն-Լէ-Պէնի հայ-լաւֆ հայ տիկինները, որոնք իրենց աշխատանքները անմիջապէս կը ղրկէն, հիւր եկած ատեն, ապացուցանելու համար որ աշխատողներ չեն այլ ազնուականներ, ԺԱ. դարէն (Ն. Բ.) :

ԺԳ.— Նկարել հայ ընթերցասէրները որոնք կը կարդան Երազահան, Յովնանու Ցայտնութիւն, ինչպէս նաեւ Արմէն Շիտանեանի եւ Սմբատ Բիւրատի վէպերը միայն :

ԺԴ.— Նկարել նանսէնեան տուրքի լուչխումը,

ԺԵ.— Նկարել վերջապէս հայկական ժողով մը ուր ամէն մարդ կը նայի ժամացոյցին, վայրկեան մը առաջ դուրս ելլելու եւ ժողովին որոշումները գործադրելու համար :

Եւայլն, եւայլն, եւայլն :

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅ ՎՕՏԱՆ

ԺԶ. դարու երկրորդ կիսուն Մոլտովայի գահուն վրայ բազմած է Եօն Վօտա, Հայ մականուանուած մօր կողմէ հայկական ծագում ունենալով, կոչուած նաեւ Անդութ, (Եօն-չէլ-Քումփլիթ Արմեանուլ) :

Վերջերս հրապարակ ելած է ռումէն երիտասարդ պատմաբան Գ. Թէօտոր Հօլպանի մէկ ուսումնասիրութիւնը Յովհաննէս հայ իշխանին մասին, որ կ՚ամփոփէ նոր փաստանիւթեր :

1.— Եօն իշխանին ճիգերը Մոլտովայի իշխան դառնալու համար :

2.— Եօն իշխանին քաղաքական պատրաստութիւնը :

3.— Եօն իշխանին արտաքին քաղաքականութիւնը եւ Համրի — տը — Վալուայի անուանումը Լեհաստանի գահուն վրայ :

4.— Եօն իշխանը հանդէպ լեհ թագաւորին եւ անոր արտաքսման :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԲԱՐԲԱՌ

Մերթ կ՚ողողես դուն հոգիս համերգութեա՛ն մը նման ,
Կամ կը ձուլուիս իմ յախուռն յուզումներուս, որոնք զիս
Կը խարսխեն ներշնչման ալիքներուն կատարին՝
Ինչպէս ալկիո՛նն ժայռերուն. ու այն ատեն խորամուխ
Ես կը թաղուիմ ծոցիդ մէջ, ուր կը լսուին հայրենի
Գետերուն հեւքն եւ շառաչն ամպրոպածին լեռներուն ,
Որոնց վըրայ ձիւնախառ հովն կը վազէ՝ մոլեգնոտ
Ինչպէս ռումբերն օդին մէջ, ինչպէս տէգերն ու զըրահ
Արշակունեաց բանակին եւ վահաններն հաստամետ
Բագրատունեաց վաշտերուն, երբ աստուածներն Ոլիմպի
Կ՚օրհնէին մեր զէնքերուն յաղթութիւնն ու պըսակումն :

Այժմ չքնաղ քու նակտին դէմ սպիներ կան, եւ մըրի՛կ
Քու խորհմաց սրտին մէջ. բայց կը կապես դուն դեռ մեզ
Մեր անցեալի փառքերուն եւ ներկայի վեհոգի
Տըւայտանքին անսկիզբ, զոր կը կրենք մեր հսկայ
Հայու ժայռոտ ուսերուն. զի քու խորքին չեն լըռած
Մուրատներու մարտնչումն եւ գըրոհներն, զորս երկինքն
Անդրանիկի ըրժոյգին թամբին վըրայ երազեց
Անծայրածիր հաւատքով. եւ տըւաւ շունչ ու կորով
Հըրայներու մոլուցքին եւ փըթթումն ահալի՝
Հայ Անծանօթ Զինուորին. որոնց առջեւ կը ծըռի՛
Տեսիլներով ծանրացած երիտասարդ իմ հոգիս :

Ո՞վ տըւաւ քեզ այդքան ոյժ, որպէս զի դուն բարձրանաս
Մինչեւ արիւն, եւ թաթխես առաքեալի քու կենցաղն
Անմահութեան արեան մէջ. որպէսզի դուն բարբառիս
Քաղցր ու թովիչ՝ ինչպէս հեզ եղնիկներու հառաչներն
Թաւուտներու ընդմէջէն, ինչպէս արծաթ մըրմունջներն
Երեկոյեան ժամերուն անդորրութեան մէջ թաղուած
Լըճին հիւանդ ջուրերուն. կամ որոտաս մոլեգնոտ
Ինչպէս զայրոյթն հողմերուն մայրիներուն թանձրախիտ
Հիւսուածքներէն տարուբեր. ո՞վ տըւաւ քեզ այդքան կեանք,
Մայրենի՛ գիր, որ փշրես քու կուսական ափիդ մէջ
Ոսոխներուդ արշաւանքն, անեզրակա՛ն եւ վայրի :

Չես խօսիր ինձ. բայց կը զգամ որ կը շըջի՛ն քու խորքին
Մեր պատմիչներն, իրենց լայն քըղամիդներն շարժելով
Արարատեան դաշտին մէջ. ես կը տեսնեմ որ Կորիւնն ,
Եւ փարպեցին, Եղիշէն, Խորենացին եւ բոլոր
Մեր Աստուծոյ տաճարին երկնակենցաղ հսկաներն
Կը խօսակցի՛ն իրար հետ. կը քարոզեն Յիսուսի
Խօ՛սքն հիասքանչ. կը մըղե՛ն ռազմադաշտի վեհութեանց
Մեր ասպետներն. առնադէմ սպարապետն եւ բոլոր
Զօրագունդներն աղուամազ, որոնց ճամբուն կը ցանեն
Գեղեցկադէմ հայ մայրերն իրենց անհուն քաղցրութիւնն ,
Եւ մեր անոյշ աղջիկներն հայրենական ծաղիկներ :

Ինչպէս անծայր ծովերուն վըրայ պայթող որոտումն ,
Քու պատառուն կուրծքին տակ ամպածըրար կը գոռայ
Դեռ Ակնունին, եւ Վարդգէսն եւ Զօհրապներն, մինչ անդին
Իրենց հըզօր քընարներն կը փորձեն խօ՛լ ներշնչմամբ
Սիամանթօն, Վարուժանն եւ ամբողջ հո՛յլը չքնաղ
Գըչի հարուստ կեանքերուն. կարծես կ՚ուռի անջրպետն,
Ու ժողովուրդ մը բոլոր կարծես կ՚ելլէ՛ այժմ ոտքի,
Խառնելով իր զգացման շատրուաններն ու մորմոքն
Անոնց անզուսպ յոյզերուն. կարծես դարձեալ մեր հըպարտ
Լեռնակոյտի լանջքերուն ոտնաձայներն կը լսուին
Ազատութեան եւ կեանքի աստուածներուն լուսադէմ :

Չես խօսիր ինձ. լըռակեաց մաղձոտութիւն մը հիմա
Կը պատէ քեզ. սըլացիկ քու դիմաստուերդ կը շըջի՛
Առանձնութեան մէջ միայն. բայց չե՞ս զգար դուն, մայր իմ ,
Որ մեր հոգին կը շնչէ լոկ քաղցրաբոյր քու կեանքով ,
Թէ ամէն մէկ մեր շարժումն եւ մըտածումն անքըննի՝
Արտացոլումն են եսիդ. զի դուն հաւա՛տքն ես, զոր մենք
Քաղած ենք քոյր աստղերէն. դուն գոյացած ես մեր մէջ
Ինչպէս մարգրիտը ծովուն, ինչպէս արեւն երկնի մէջ,
Ինչպէս փոշոտ եռուզեռն պայտերուն տակ բարկանայթ՝
Այրուձիին հեւասպառ, որուն առջեւ կը բացուին
Հորիզոններն ու դաշտերն ինչպէս ովկեանն երկնի դէմ :

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՅ ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի համալսարանի կողմէ վերջերս հրատարակութեան տրուեցաւ երիտասարդ դասախօս Մ. Մկրեանի գրական ժողովածուն, որու խորագիրն է «13—18 դարերի հայ աշխարհիկ գրականութիւն» : տեսակ մը ցոլարան, ուր կ՚երեւին հայ աշխարհիկ գրականութեան ներկայացուցիչները իրենց ստեղծագործութեան նմոյշներով,— Ֆրիկ, Կոստանդին Երզնկացի, Յովհաննէս Թլկուրանցի, Մկրտիչ Նաղաշ, Գրիգոր Աղթամարցի, Նահապետ Քուչակ, Նաղաշ Յովնաթան, Սայաթ-Նովա եւ ուրիշներ : Մասնաւորապէս ուշադրութիւն կը գրաւեն Դաւիթ Սալաձորեցիի «Գովասանք ծաղկանց»ը, որու մէջ հեղինակը հարիւրաւոր տարբեր գոյնի ու տեսակի ծաղիկներու գովքը կը հիւսէ, Յովհաննէսի «Վասն Թռչնոյ»ը, ինչպէս նաեւ սիրոյ եւ «վասն զարիբութեան» երգերը :

Ժողովածու չափածոյ բանաստեղծութեանց հետ կու տայ նաեւ արձակ էջեր՝ առակներ, եւայլն :

Այս հատորին թերութիւնն այն է որ նմոյշները առնուած չեն յաջող ընտրութեամբ, դուրս ձգուած են կարգ մը հեղինակներու լաւագոյն էջերը, օրինակ՝ Թլկուրանցիի «Տաղ գարնան»ը, «Վասն սուրբ սիրեցեալ»ը : Շատ քիչ են նաեւ ծանօթագրութիւնները հեղինակներուն եւ անոնց գործերուն մասին, աղօտ է ընդարձակ ներածականը, թերի է բառարանը (Խորհ. Հայաստան, Սեպտ. 29) :

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»Ը ՅԱՒԵՐԺԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Սեպտեմբեր 27ին Երեւանի մէջ նիստ գումարեց այն յանձնախումբը, որու պաշտօն տրուած է յաւերժացնել «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութիւնը : Ներկայ էին նաեւ գրողներ, արուեստագէտներ, «Պրավդա»յի «Իզվեստիա»յի թղթակիցները :

Վարչապետ Ա. Փիրուզեան ներկայացուց «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան արժէքը եւ յոբելեանին իմաստը : Գ. Աբով յայտնեց թէ լեզւի եւ գրականութեան ուսումնարանը կը պատրաստէ «Սասունցի Դաւիթ»ի ամբողջական բնագիրը եւ գիտական քննութիւնը : Ս. Կարապետեան եւ Հ. Մելիքեան թելադրանքներ ըրին «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան շրջանը ուսումնասիրելու մասին : Խօսեցաւ նաեւ Սիմակ Սահակեան, Մ. Աբեղեան, Մանանդեան, Դ. Դէմիրճեան, Արազի, Յովհ. Շիրազ, Ցարօ Ստեփանեան, Գր. Ցարութիւնեան :

«ՍՏԱԼԻՆԸ ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐԻ ԵՐԳԵՐՈՒՄ»

Տպագրութեան յանձնուած է այս խորագրով ստուար հատոր մը, հայերէն եւ ռուսերէն լեզուներով : Այս ժողովածուին մէջ հաւաքուած են աշուղ Գրիգորի, աշուղ Շերամի (վերջերս մեռաւ), աշուղ Աշխոյժի, Նոր Շաւիղի, Պարկեշտի, Աթայի եւ այլ աշուղներու գործերը :

Հատորը գեղազարդելու պաշտօն տրուած է Մարտիրոս Սարեանի, Միքայէլ Գիւրջեանի եւ Գարեգին Լեւոնեանի : Հայկական ոճով մանրանկարչական աշխատանքը կատարած են Ս. Ալթունեան, Տարագրոս եւ Ս. Ալեքսանեան :

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

Ձմեռնային պալատին մէջ, Լէնինկրատ, բացուեցաւ հայրենասիրութեան ցուցահանդէս մը, որու ճակատը գրուած է. «Ռուս ժողովուրդին փառայեղ անցեալը» : Այսկա տեսակ մը պատասխան է գերմանական ցուցահանդէսին, որ բացուեցաւ անցեալները Նիւրըմպէրկի մէջ, ուր ցուցահանդէսին տնօրէնը ճառով մը կը յարձակէր բոլշեւիզմին վրայ, իբրեւ արտադրութիւն անմշակ ժողովուրդներու բնազդին :

Ռուսական ցուցահանդէսը կ՚աշխատի հաստատել թէ, ինչպէս միշտ, բուռն է հայրենասիրութիւնը ռուս ժողովուրդին, որ գիտէ իր արիւնով պաշտպանել հայրենի հողը : Ռազմունակ տրամադրութեանց այս ոգեկոչումին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ Ալեքսանդր Նեւսկի, որ, 1242ին, ծանր պարտութիւն մը մատնեց տեւտոնեան բանակը : Այս շրջանէն՝ ցուցահանդէսը կու տայ պատկերներ, զէնքի նմոյշներ, զգեստներ : Այնդէնչեան չարժանկարի վերածած է այս յաղթանակը, որու մասին խօսելով, «Իզվեստիա»յի մէջ, կ՚ըսէ թէ ռուս ժողովուրդը գիտէ միանալ եւ իր ծոցէն հանել հանճարեղ ռազմագէտ մը, արդէնք հանդիսանալու համար որ խէնամին չպղծէ իր բնաշխարհը : Ճարպիկ մարքսագէտ մը կրցած է վեկայութեան կանչել Կարլ Մարքսն ալ, «շուն» եւ «աւազակ» կոչելու համար տեւտոնեան ասպետները :

Ցուցահանդէսին մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ նաեւ Եօթնամեայ պատերազմին ոգեկոչումը : 1760ին Ռուսերը, փայլուն արշաւանքէ մը վերջ, կը գրաւեն Պերլինը եւ Խաղախներու ձիերը կը լողնան Շպրէ գետին մէջ :

Ցուցահանդէսը չէ մոռցած նաեւ Լեհաստանը ոգեկոչելու համար ռուսական զէնքերուն յաջողութիւնը ի պատասխան Լեհաստանի հակասովետական քաղաքականութեան : Եւ վերջապէս Նափոլէոնի նահանջը, պանծացնելու համար ռուս զինուորութեան ազգային ռազմունակ կամքը :

ԶՕՐԱԿՈՉԻԿԻ ԵՐԳԸ

ԽՄԲ.— Նմոյշ մը եւս «Խ. Հայաստան»ի մէջ տպուած տաղերէն, հոկտեմբերեան դասի զօրակոչին առթիւ.

Գնում եմ բանակ, գնում եմ սիրով,
Ես զէնք բռնելու պատրաստ եմ արդէն,
Գնում եմ հաստատ, միշտ վառ յոյսերով ,
Իմ ճամբին պայծառ փռուած են վարդեր :

Ջաւակն եմ ես իմ լոյս հայրենիքի,
Մեծ պարտքեր ունեմ դեռ կատարելու.
Վառ արիւնն անգամ իմ մատաղ կեանքի
Հայրենի հողին չեմ խնայելու :

Գնում եմ սիրով, չեմ դառնայ մինչեւ
Կրծքիս չշողայ մի պայծառ նշան ,
Որ ընկերներս ինձ հերոս կանչեն՝
Դէպ մեր հողը մեծ՝ սէրս լինի շատ :

Ինձ հետ միասին հազարներ ահա
Երկրի սրբազան սահմանն է կանչում.
Գնում եմ խրոխտ սուիններ պահած
Եւ մեր մարտական երգն է շառաչում :

Մեր ոգին ամուր, մեր սրտերն անահ,
Առաջնորդը Մեծ մեզ թեւ է տալիս .
Նա յաւէտ մեր վառ սրտում կը մնայ ,
Մեր հոկտեմբերեան սերունդն է գալիս :

ՀԷՆՐԻԿ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Վերջապէս, երբ տեսաւ եզները, որոնք անտէր ձգուած էին եւ Ջնըսձորու վեր ջրուելով կ՚առաջանային դէպի Խաչկոնց Քարայրին դին, վար իջաւ անմիջապէս : Մէկիկ մէկիկ նայեցաւ անոնց : Ուշադրութեամբ քըննեց ամէն մէկը, բայց չկրցաւ որոշել, թէ՝ որո՞նց եզներն էին : Զանց ըրանք, բարձրացաւ ածուքին վերեւ, ու նստաւ ճիշդ ճամբուն վըրայ :

Ջուխտ մը եզներով աղջնակ մը կուգար վերի Ջնըսձորէն : Տամարենց կամվար Հայկուշն էր որ ջուրը տարած էր իրենց եզներն ու այժմ կը վերադառնար : Ան պիտի անցնէր Բեկցի Նէնէին քովէն : Դիմեց Հայկուշին, եզներն որու ըլլալը հասկնալու համար :

— Աղջի Հայկո՛ւշ …
— …

Հայկուշ չպատասխանեց : Ուղեց երեսն առնել ու չեղել չուտով : Սակայն, Բեկցի Նէնէն թընթըն առջեւը կարեց, ու խստադէմ, ձեռքին բըռնած նեցուկովը սպառնաց,

— Աղջի ինչո՞ւ չես խօսիր … Քած չո՛ւն … : Գիտես թը իչ պիտ հարցնիմ, ընոր համար … :

Ի՞նչ ընէր Հայկուշ : Ուր մըն էր եւ վախէն կը դողար Բեկցի Նէնէին առջեւ :

Անիկա վախնալու երկու պատճառներ ունէր : Գիտէր թէ Բեկցի Նէնէն ինչո՞ւ այդտեղ, ցուպ մը ձեռին, բարկացած ու այլայլած դէմքով կեցած էր : Գիտէր նաեւ թէ՝ ի՞նչ պիտի հարցնէր իրեն : Ինքն արդէն ամէն բան տեսած էր, քանի որ հոն կը գըտնուէր եզները ջրելու : Մանաւանդ ինքը վերէն կուգար, ու կամվարներն ալ իր քովէն անցնելով, դէպի վեր Խաչկոնց-Քարայրը մտած էին :

— Աղջի ըս եզնի որո՞ւ ըն … ինչո՞ւ չես խօսիր, քած չո՛ւն …

— Ի՞չ կ՚ըսեմ կու … Բեկցի Նէնէ. — երբ թէ չհասկցաւ Հայկուշ, ու դողալով երկրորդ անգամ մըն ալ կրկնել տուաւ անոր.

— Ըս եզնին որո՞ւ ըն կ՚ըսիմ, խո՞ւլ ըս, ինչ ըս … :

— Տուրկենց, Պա…լենց …— կըմկմալով պատասխանեց :

Ըսինք թէ, Հայկուշ վախնալու երկու պատճառներ ունէր : Առաջինը Բեկցի Նէնէն էր, որ եթէ չըսէր, անպայման քանի մը ցուպի հարուածներ պիտի ուտէր :

Երկրորդը՝ Պալենց խլլոտ ու չար Վահէն էր.— վայ թէ իմանար, որ Հայկուշը լուր տուած է … :

Ըսաւ ու ազատեցաւ Բեկցի Նէնէին ցուպի հարուածներէն : Առաջին անգամ երբ «Տուրկենց»ը արտասանեց, այնքան ալ հոգը չէր այդ մականունի հնչումէն : Սակայն, երբ Պալենցին եկաւ կարգը, սկսաւ կակազել … : Սիրտը թփրտաց կուրծքին տակ, միտքը բերելով Պալենց չար Վահէին կակուղ ճպոտի հարուածները … : Վա՛յ թէ ան իմանար, որ, Բեկցի Նէնէին լրատուն Հայկուշն է եղած : Վահէին հօղն անգամ չէր թէ, ան ըսած էր ակամայ, վախէն ու սարսափէն տակ :

— «Ա՛խ,— կը մտածէր այժմ որբ Հայկուշ— ո՞վ գիտէ, եթէ իմանայ խլլոտ շունը, կակուղ ճպոտի քանի՞ հարուածներ պիտի տայ անգթօրէն, մէրկ սրունքներուս, առանց մտիկ ընելու ճիչերուս ու պաղատանքներուս : Պիտի կապուտցնէ ամէն դիս : Ա՛խ, Աստուած տար չիմանար, թէ ես լուր տուած եմ :

Բեկցի Նէնէին երկրորդ հարցումը եղաւ.

— Աղջի ըսոնց կամվարներն ո՞ւր փախան, չի տեսա՞ր :

— Ընդին … Խաչկոնց …

Հայկուշ հազիւ այդքանն արտասանեց, եւ մատովը Խաչկոնց-Քարայրին դին ցոյց տալէ ետք, շտապեց իր եզներուն ետեւէն, որոնք արդէն Հողվըրտուն վերեւ հասած էին : Խեղճ աղջիկ, չմոռցաւ նաեւ խնդրել Բեկցի Նէնէէն, որ գինքը չմատնէ երբեւ իր լրատուն :

Ու Բեկցի Նէնէն ալ ուսերը թօթուըռտելով Քարայրին ճամբան ձեռք առաւ, բռնած՝ ալիկի նեցուկը ձեռքին :

×

— Գուրգէն աքա՛ր …
— Սո՛ւս ծօ, ձանդ …

Կամվարները բոլորն ալ, իրենց եզները Ջնըսձոր թողած, հեւասպառ, դիմած էին Քարայրը, ու վերի յարկէն մութ անկիւն մը մտնելով, երկնցած էին բերնկիվար :

Իրենց կուրծքերուն զարկերը տակաւին չէին դադրած, երբ Վահէն փորին վրայ քենըրւելով իրենց Գուրգէնին մօտեցաւ, ու, առանց զգուշութեան բարձր ձայնով ըսաւ.

— Գուրգէն աքա՛ր …

— Սո՛ւս ծօ, ձանդ կըյէ խլլո՛տ շուն … : Բեկցի Նէնէն հիմա կուգայ, ձանդ կու լսէ,— խիստ կերպով սաստեց Գուրգէն :

Սակայն, մեր չար Վահէն վախի մասին գաղափար չունէր : Հնազանդիլ ալ չէր գիտեր : Բայց ստիպուած էր փախչիլ Բեկցի Նէնէին առջեւէն : Ի՞նչ ընէր, քանի որ միւսները այդ ճամբան բռնած էին : Ու ինքն ալ ակամայ հետեւած անոնց :

Հազիւ վայրկեան մը անցած, դարձեալ մօտեցաւ Վահէն.

— Գուրգէն աքար, այս անգամ քիչ մը ցած ձայնով, ինծի քիչ մը խաղող տուր … :

— Հայտի՛ ծօ, խլլոտ, դուն չունի՞ս որ … :

— Չէ, Գուրգէն աքար, ես չունիմ … :

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ ըրիր դուն քու ժողվածդ :

— Թափեցաւ ծոցէս … :

— Ո՞ւր, սուտ ըս ծօ :

— Խաչ որ Գուրգէն աքար : Վարը, Ջնըսձորի վեր փախած ատեններս :

— Է՛, ի՞նչ ընեմ ես, թող աղուոր նէյէիր որ չթափէր :

— Գօտիս կըյեցաւ, ու էմմէնն ալ ջուրին մէջ թափեցաւ շառափին (ջըրվէժ) էջքին :

— Չեմ հաւատար … դուն ի՛նչ ըս, խլլո՛տ :

— Խաչ, մաս, պատարագ սուտ չեմ ըսեր Գուրգէն աքար :

Վահէն իր խորամանկութեամբ ու սուտերով կ՚ուզէր համոզել Գուրգէնը :

Մէկ յարկի տակ մեծցած տղաք (հօրեղբօրորդիք), շատ լաւ գիտէին իրարու բնաւորութիւնը : Անոնք իրար շատ լաւ կը ճանչնային … : Վահէն գիտէր, որ Գուրգէնը շատ կակուղ սիրտ մը ունի : Եւ կարելի էր զայն խղճի բերել ու բան մը փրցնել, աղաչելով ու քանի մը սուտեր դիզելով : Ու Վահէն յաջողեցաւ : Քանի մը պըղտիկ ճութ փրցուց Գուրգէնէն, ու լափելով մօտեցաւ այս անգամ ալ Ցարեթին :

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(8)

(Շար.)

Ինչպէս տուժեց Չեխոսլովաքիան

Միւնիխի համաձայնութեան հետեւանքով Գերմանիա ամբողջապէս ստացաւ այն, ինչ որ պահանջած էր Կոտըսպէրկի վերջնագրով, նոյնիսկ քիչ մըն ալ աւելի :

Պերլինի դեսպանախորհուրդը արդէն որոշած է չէխ - գերմանական սահմանները, որմէ կ'երեւայ որ Պերլին յաջողած է երկու կէտերու մէջ աւելի հող ձեռք ձգել քան պահանջած էր Կոտըսպէրկի մէջ :

Հողի ու բնակչութեան կորուստներէն զատ՝ Չեխոսլովաքիա ենթարկուած է ճարտարարուեստական ու տնտեսական ծանր վընասներու: Եւ եթէ ապագային այն հողամասերն ալ, ուր հանրաքուէ պիտի կատարուէր, անցնին Գերմանիոյ, այն ատեն կասկածելի կը դառնայ թէ մնացեալ Չեխոսլովաքիան պիտի կրնա՞յ ապրիլ իբրեւ անկախ միութիւն եւ տնտեսապէս իր գոյութիւնը պահել, մանաւանդ որ Լեհաստան եւ Հունգարիա եւս հողամասեր կցած են իրենց :

Այս անդամատումով Չեխոսլովաքիա կորսնցուցած է 90 առ հարիւրը իր ածխահանքերուն, գրեթէ ամբողջը իր անտառներուն եւ փայտածուխի պահեստներուն, կէսը իր մետաղի հանքերուն, երկու երրորդը իր հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին, կէսը իր հագուստի գործարաններուն, ամբողջը յախճապակիի գործարաններուն եւ կէսը իր օծանելիքներու եւ խեցեգործական արտադրութեանց :

Իր ճամբաները եւ երկաթուղիի հաղորդակցութիւնը կտրուած են գերման սահմանագլուխներով: Փիլզէնի ազգային պաշտպանութեան գործարանները թէեւ կը մնան Չեխերու ձեռք, բայց երեք կողմէ շրջապատուած են Գերմանիայով: Նոյնիսկ Փրակայի լոյսի եւ Փիլզէնի ելեկտրականութեան կեդրոնական կայանները մնացած են գերման հողամասերու մէջ :

Պերլինի դեսպանական խորհուրդին մէջ Գերմանիա իր ուզածը ստացաւ, որովհետեւ ամէն ընդդիմութեան պատասխանեց, թէ ի հարկին զէնքի զօրութեամբ կը գրաւէ, եւ միւս դեսպանները տեղի տուին :

Ամբողջ Սոֆիան խուզարկուեցաւ մէկ օրուան մէջ

Հոկտեմբեր 13ին, զինուորական ուժերու պաշտպանութեան տակ՝ ոստիկանութիւնը տուն առ տուն խուզարկութիւն կատարեց Սոֆիայի մէջ, փնտռելով ինքնութեան թուղթ չունեցող եւ անբաղձալի անձերը :

Այս խստութիւնը հետեւանքն էր սպայակոյտի պետ զօր. Փէյեւի սպանութեան :

Փողոցներու վրայ հսկող զինուորները ունէին ձեռնառումբեր եւ սուինները անցուցած էին հրացաններուն: Ամբողջ քաղաքը կը ներկայացնէր պատերազմական վիճակի պատկեր մը :

Ամբողջ 19 ժամ ոչ ոքի թոյլ տրուեցաւ դուրս ելլել տուներէն, բացի զինուորներէ, ոստիկաններէ եւ դիւանագիտական մարմնի անդամներէ : Աւելի քան 350,000 հոգի բանտարկուած մնացին իրենց տուներուն մէջ:

Հաղորդակցութեան բոլոր միջոցները՝ հանրակառք, երկաթուղի, հեռախօս, հեռագիր եւն. կանգ առին: Միայն կը գործէր ձայնասփիւռը, որ ատեն ատեն կը տեղեկացնէր, թէ խուզարկութիւնը կը շարունակուի: Քաղաքին մէջ կեանքը դադրած էր :

Ձերբակալուեցան քանի մը հարիւր հոգի, իսկ բանտ առաջնորդուեցան ձախակողմեան կուսակցութեանց, Գիւղացիական ու Մակեդոնական աւելի քան հարիւր ղեկավարներ :

Կաթոլիկ եկեղեցին Աւստրիոյ մէջ

Աւստրիոյ գերման լիազօրը, Հէր Պիւրքէլ յայտարարեց նացիական մեծ ժողովի մը առջեւ, թէ կառավարութեան եւ Աւստրիոյ կաթոլիկ եկեղեցիի միջեւ բանակցութիւնները խզուած են:

Յարձակելէ ետք Վիէննայի արքեպիսկոպոս կարտինալ Իննիցէրի վրայ, ան ըսաւ թէ տեղի ունեցող ցոյցը Չեխերու եւ Հրեաներու գործն էր: Եւ աւելցուց.

— Ես հրամայեցի, որ 1. Վիէննայէն հեռանան անյապաղ այն բոլոր Հրեաները, որոնք Չեխոսլովաքիոյ հպատակ են, եւ այն բոլոր Չեխերը, որոնք անբաղձալի են :

2.— Այսօրուընէ սկսեալ փակուին բոլոր կաթոլիկ եկեղեցապատկան դպրոցները :

3.— Կաթոլիկ կղերականները դուրս մնան Ջուտէթեան հողամասերու կցումին հետեւանքով տրուելիք ընդհանուր ներումէն:

4.— Մերժել կաթոլիկ կղերականներու այն բոլոր ջանքերը, որոնց նպատակն է ներում ստանալ տոք. Շուշնիկի համար, որ շուտով պիտի դատուի :

5.— Խզել եկեղեցիի եւ կառավարութեան միջեւ բանակցութիւնները :

Ժողովականները, որոնք լսեցին այս ճառը, աղաղակեցին թէ «պէտք է կեդրոնացման կայան ղրկել Իննիցէրը» կամ «կ'ուզենք որ Իննիցէր կախաղան հանուի այստեղ»:

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Ռէնսի մէջ: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 313,061 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆր.— 752,752, 212,934, 184,606, 360,940 :

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆր. — 063,292, 1,233,568, 594,865, 081,967, 978,165, 841,769:

01,718 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 ֆրանք:
82,573 եւ 53,653 վերջացող թիւերը շահեցան 80,000 ֆրանք:
21,611 եւ 15,655 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 ֆրանք:
9892, 0586, 2158 եւ 7907 վերջացող թիւերը շահեցան 20,000 ֆրանք :
146 վերջացող թիւերը շահեցան 10,000 ֆրանք:
084 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք :
80 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք :
42 եւ 71 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք :
5 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի նոր տարեշրջանի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԳԵՐ. ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Առմին կրթութիւնը»:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆր.:

Թէյասեղան

Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ., Կիրակի ժամը 3ին, Հայ Ակումբին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՅԱՆՈՒՆ Ռ. ՎԱՐԶՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Սանկերու Միութիւնը կը բեմադրէ «ԾԱՌԱՑ ԹՈՐՈՍ» (զաւեշտ):

Գեղարուեստական բաժնին կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ:

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը խօսին զոյգ Միութեանց ներկայացուցիչները: Գեղարուեստական բաժին եւ պար: Խնամուած պիւֆէ եւ օրքեստր: Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնկճեան եւ զաւակունք եւ իրենց փեսան Պ. Հայկ Սիմոնեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Կրընօպլի Հ. Յ. Դ. «Եօթնեղբայրեան» Կոմիտէին, Հ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին, Տիկին Մուրատեանի, գաղութիս հայրենակիցներուն եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին Տիկին Արշալոյս Սիմոնեանի (ծնեալ Թիւֆէնկճեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ: Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 4ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Կրընօպլի Սէն Ռօք գերեզմանատունը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Թոքատի Հայրենակցական Միութեան ժողովը տեղի պիտի ունենայ 16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—4, Պ. Թրավէսեանի բնակարանին մէջ, 13 Rue Charles Calmus, Paris (13): Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ,

Հ. Թրավէսեան, Ե. Դանիէլեան Ս. Պալըկեան:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Demesme — PARIS (13)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Պօրիս Թագաւորը ունկնդրութեան ընդունելով Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունքը, անոր շնորհեց Ս. Ալեքսանդրի շքանշանը :

ՖՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, Հոկտեմբեր 8ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 350,229, որոնց 241,555ը այր, 18,674ը կին: Նախորդ շաբթուան թիւն էր 339,816: Ուրեմն աւելցած են 10,413 հոգի: Այս յաւելումը մեծ մասով հետեւանք է աշխատանքի հրապարակին խանգարման, որ յառաջ եկաւ պահեստիներու մասնակի զօրաշարժով :

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ պատերազմական նախարարը եւ օգնականը հրաժարեցան, վէճ մը ծագած ըլլալով նոր սպառազինութեանց մասին: Նախարարը, Զօր. Արկէսէանու, պաշտօնի կոչուած էր պատրիարք - վարչապետին դահլիճին մէջ, իսկ օգնականը՝ Զօր. Կլաց, Ռումանիոյ վերազինման գործը յառաջ կը տանէր երեք տարիէ ի վեր :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ վերազինումը փութացնելու համար, նոր ծրագիր մը առաջարկեց նախագահ Րուզվէլթ, որպէսզի Ամերիկան ետ չմնայ միւս պետութիւններէն: 1,250,000,000 տոլարի ծախք մը կը նախատեսուի այս նոր ծրագրին համար: Մասնաւորապէս մղում պիտի տրուի ամէն տեսակ սպառազինութեանց արտադրութեան :

ՔԱՆԹՈՆԻ ԱՆՁՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ պահանջեց Ճափոն, թռուցիկներ ցրուելով օդանաւերու միջոցաւ: Հակառակ պարագային ընդհանուր յարձակողականի մը պիտի ձեռնարկէ ցամաքէն, ծովէն եւ օդէն, քարուքանդ ընելու համար քաղաքը, որ ունի 861,000 բնակիչ: Քաղաքին իշխանութիւնները այլուր փոխադրուեցան: Միջոցներ ձեռք առնուած են, 400,000 քաղաքացիներու տեղափոխութեան համար :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Պաղեստինի ապստամբները որոշած են քանդել բոլոր ճամբաները, որպէսզի անգլիական նոր ուժերը չկարենան շարժիլ: Վերջին 24 ժամուան միջոցին քանդուած են բազմաթիւ ճամբաներ: Ապստամբները խրամներ կը փորեն խճուղիներուն վրայ եւ կ'ողողեն զանոնք, պայթեցնելով ջրանցքները :

ՍՊԱՆԻՈՅ Հանրապետական վարչապետը, Պ. Նէկրին, ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ խաղաղութիւնը կարելի է ապահովել վերահաստատելով միջազգային օրէնքը՝ ի նպաստ հանրապետական կառավարութեան եւ հանրաքուէ կատարելով երկրին մէջ: Այս առթիւ պահանջեց նաեւ ետ կանչել օտար կամաւորները :

«ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԱՍՏՂԸ», աշխարհի ամենամեծ օդապարիկը, որ կը պատրաստուէր ամենաբարձր թռիչքը կատարել դէպի երկինք, բռնկեցաւ եւ ոչնչացաւ փորձի մը պահուն: Ծինութիւնը արժած էր 400,000 տոլար:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	235 ֆրանք	120 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 18 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3863 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԸ ԹՈՒԻ ԹԷ ՊԱՏՐԱՍՏ ՉԷԻՆ

Ամբողջ աշխարհ ուրախացաւ, երբ չորս վարչապետները Միւնիխ վազելով, գլուխ գլխի տուին եւ խափանեցին պատերազմը :

Հրաշք մը կը համարուէր այս բարեյաջող ելքը, այնքան արգահատելի պահու մը, երբ միլիոնաւոր բանակներ շարժման մէջ դրուած, հրամանի մը կը սպասէին, յառաջ խաղալու համար:

Անշուշտ վճռական դեր կատարեց չորս ջոջերուն խոհեմութիւնը, մետասաներորդ ժամուն: Որ եւ է յախուռն շարժուձեւ կրնար պայթեցնել վառօդը: Մանաւանդ որ, գերմանական զօրաշարժը վճռուած էր արդէն, իսկ Ֆրանսա դրօշի տակ առած էր առ նուազն մէկ միլիոն զինուոր :

Այդ առթիւ կատարուած ռազմական ծախքերն անգամ գլխու պտոյտ կը պատճառեն:

Այսպէս, Ֆրանսայի ելմտական նախարարը 225,000,000 տոլար կը հաշուէր սեպտեմբերի բացառիկ ծախքերը: Ուրիշ աղբիւրներու համաձայն, Պելճիա ծախսած է 6,180,000 տոլար, թէեւ քանի մը օր հազիւ տեւեց զօրաշարժը, այն ալ մասնակի, ինչպէս ֆրանսականը: Հոլանտան ալ ստիպուեցաւ 56,220,000 տոլար ծախսել, նախնական զօրաշարժի մը համար: Անգլիոյ բացառիկ ծախքերը կը հաշուեն մինչեւ 140,000,000 տոլար (60,000,000 տոլար՝ նաւատորմին, 75 միլիոն հակօդային պաշտպանութեան, եւ 25 միլիոն ալ կազի դիմակներու համար):

Վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց համար: Մասնագէտներ գիտել կու տան թէ թղթադրամի շրջաբերութիւնը աւելցած է մօտ 750 միլիոն տոլար: Արդ, այս գումարին 560 միլիոն տոլարը շրջաբերութեան հանուած էր սեպտեմբեր 23էն 30,— Միւնիխի համաձայնութեան նախօրեակին: Ուրեմն կարելի է գտնել մօտաւոր հաշիւը:

Չեխոսլովաքիոյ ծախքն ալ խոշոր գումար մը կը կազմէ : Միայն 28,110,000 տոլար ծախսուած է ամէնէն տագնապալի պահուն, մէկ շաբթուան ընթացքին, իսկ պատրաստութիւնները կը շարունակուէին ամիսներէ ի վեր :

Բոլոր բացառիկ ծախքերը միասին հաշուելով, իրագէտներ կը հաստատեն թէ 1,400,000,000 տոլարի նստած են վերջին զօրաշարժերը:

Եւ այս՝ առանց որ եւ է ճակատամարտ մղուած ըլլալու :

Հիմա որ մղձաւանջը փարատած է, իրագէտներ կամ աղմկարարներ սկսած են յայտնութիւններ կատարել, գաղտնիքներ մէջտեղ հանել :

Կիրակի օր անգլիական թերթ մը կ'ողբար թէ երկիրը անպատրաստ էր պատերազմի համար: Այս առթիւ կը պատմէր թէ հակօդային թնդանօթները պակաս կուգային, ուրիշներ ալ անգործածելի էին եղած :

Անգլիացի նախարար մը, լորտ Ուինթըրթըն, պարտք սեպեց հրապարակաւ յայտնել թէ Խ. Միութիւնը ոչ միայն բացորոշ հաստատիքներ տուած չէր գործնապէս օգնելու Չեխոսլովաքիոյ, այլեւ ի վիճակի չէր, բազմաթիւ հրամանատարներ հրացանի բռնուած ըլլալով :

Մոսկուա իր դեսպանին միջոցաւ բողոքեց այս յայտարարութեան դէմ, բայց անգլիացի նախարարը պնդեց, ուրիշ յայտնութիւններ ալ կատարելով :

Փարիզի մէջ շատ աւելի իրար անցած են :

Անգլիոյ երբեմնի ծովային նախարարը, Ուինսթըն Չըրչիլ, «ողբալի» կոչած ըլլալով Ֆրանսայի օդանաւային ուժերուն վիճակը, կարգ մը թերթեր եւ երեսփոխաններ իւղ կը լեցնեն կրակին վրայ :

« Փարի Սուար » քննութեան մը ձեռնարկած է: Նախկին նախարար եւ ընկերվարական Ֆրոսար «օդանա՛ւ, օդանա՛ւ, օդանա՛ւ» կ'աղաղակէ, վարչապետէն պահանջելով 5000ի բարձրացնել թիւը: Նախկին վարչապետ Լէոն Պլում իր երէկուան խմբագրականը նուիրած էր այս հարցին, ժխտելով չափազանցութիւնները, բայց իր կարգին խոստովանելով թէ ֆրանսական օդատորմիղը ստորադաս վիճակի մը մէջ կը գտնուի :

Բնականաբար աւելի յառաջ կ'երթան աջակողմեան տարրերը, իբրեւ ընդդիմադիր :

Երեսփոխան մը, Պ. Ֆէրնան Լօրան, անդամ բանակի յանձնաժողովին, դառնօրէն կը գանգատի թէ՝ բացի դրօշի տակ առնուած զինուորներէն եւ կարգ մը պաշտօնատարներէ, կազի դիմակ բաժնուած չէր Փարիզի ժողովուրդին, մինչեւ սեպտեմբեր 30: Եւ կը պատրաստուի աւելի ծանրակշիռ յայտնութիւններ ընել, հարցապնդում կատարելով :

Ուրիշ երեսփոխան մը, Պ. Ֆրէտէրիք Տիւփոն, նոյնպէս երեւան կը հանէ քաղաքացիներու պաշտպանութեան թերութիւնները, ընդգծելով փաստեր յիշելով: Այս ալ իր կարգին հարցապնդում պիտի կատարէ :

Եւ այսպէս բազմաթիւ հրապարակութիւններ ու ճառեր, ապացուցանելու համար թէ պետութիւնը պատրաստ չէր իր ժողովուրդն իսկ պաշտպանելու, ալ ո՛ւր կը մնար օգնութեան հասնիլ Չեխերուն :

Ուրեմն, պատերազմը եթէ խափանուեցաւ, գլխաւոր պատճառը այն է որ մեծերը պատրաստ չէին, վայրկեանը նպաստաւոր չէին սեպեր, սպառնալիքին սպառնալիքով պատասխանելու համար ;

Եզրակացութիւնը,— զինուինք անյապաղ, որպէսզի չստիպուինք նոր նահանջներ կատարել, աւելի զօրաւոր ուժերու առջեւ....

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Գործելու ազատութիւն Արեւելեան Եւրոպայի մէջ

Լոնտոնի «Սընտէյ Տիսփէչ» թերթը, որ կը հրատարակուի կիրակի օրերը, իր առաջին էջին վրայ շնդալից խորագիրներով կը ծանուցանէ թէ Հիթլէր Պերլինի բրիտանական դեսպանին պարզած է եւ մօտերս Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի պիտի ներկայացնէ ծրագիր մը՝ եւրոպական համաձայնութեան մասին: Թերթը այսպէս կ'ամփոփէ այդ ծրագրին հիմնական կէտերը.—

1. Հիթլէր պատրաստ է երաշխաւորելու Ֆրանսայի բոլոր սահմանները :

2. Հիթլէր պատրաստ է յայտարարելու թէ բրիտանական կայսրութիւնը այնպէս ինչպէս կազմուած է եւ իր ներկայ հողային հիման վրայ, կը համապատասխանէ Գերմանիոյ շահերուն :

3. Հիթլէր պիտի առաջարկէ եւրոպական ապահովութեանց դաշինք մը մէկ կողմէ Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ, միւս կողմէ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ :

4. Գերմանիա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Մեծն Բրիտանիա բացորոշապէս յանձն պիտի առնեն դաշինք չկնքել Խ. Միութեան հետ:

5. Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա Գերմանիան կատարելապէս ազատ պիտի ձգեն արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

6. Գերմանիոյ պէտք է վերադարձուին իր նախկին գաղթավայրերը որոնք Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի հոգատարութեան տակ դրուած են Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԻՆՉԵ՞Ր Կ'ԵՓԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Նոր համաձայնութի՞ւն Իտալիոյ հետ

Արմատական պաշտօնաթերթին քաղաքական խմբագիրը, Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, որ կ'աշխատակցի նաեւ Լոնտոնի թերթերուն, ընդհանրապէս օգտուելով Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան շրջանակներէն, կիրակի օրուան քրոնիկին մէջ կը գրէ թէ Մուսոլինի նորէն տեղի տուած է Հիթլէրի պահանջներուն առջեւ: Եւ կը շարունակէ .

—«Երէկ իրիկուն Հռոմէն կ'իմանայինք թէ երկու դիկտատորներուն միջեւ գոյացած նոր համաձայնութեան հիմնական սկըզբունքներն են.—

1. Գերմանեւիտալական գերակայութիւն կեդր. Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ, դուրս ձգելով ժողովրդապետական ազգերը:

2. Խորհրդային Ռուսաստանը պէտք է հեռու պահուի Եւրոպայէն: Ոչ մէկ արդիւնաւոր համաձայնութիւն կարելի է երկու դիկտատուրաներու եւ ժողովրդապետութեանց միջեւ, ցորչափ այս վերջինները թոյլ կու տան որ Խ. Միութիւնը որ եւ է դեր կատարէ Եւրոպայի գործերուն մէջ:

3. Հռոմ - Պերլին առանցքը պէտք է գործէ տիրաբար, որպէսզի Իտալիա կարենայ իր քաղաքական, տնտեսական եւ բարոյական գերակշռութիւնը հաստատել Միջերկրականի աւազանին մէջ:

4. Վերջնապէս եւ կատարելապէս կարգադրել գաղթային խնդիրը :

Միջերկրականի հարցին առթիւ, երէկ մեզի կը հաւաստէին թէ Իտալիա կ'ուզէ ամէն գնով պահել Մայորքա կղզին եւ անոր գերիշխանութիւնը պիտի ստանայ Սպանիոյ ազգայնական կառավարութեան կողմէ, երբ վերջնապէս հաստատուի ան: Ուրիշ խօսքով Սպանիան գաղթավայրի մը պիտի վերածուի Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ կողմէ: Այս վերջինը պիտի ստանայ նաւային կայան մը եւ տնտեսական շահատաններ սպանիական Մարոքի մէջ :

Արեւելեան Միջերկրականի մէջ, Փանթէլէրիայի եւ Երկոտասան կղզիներու ամրութիւններէն վերջը, կ'ըսուի թէ Իտալիա պիտի պահանջէ նաւային կայաններ յունական կղզիներուն եւ Թուրքիոյ մէջ, ի պաշտպանութիւն այն քաղաքական, տնտեսական եւ զինուորական դրութեան որ առաջին տեղը պիտի տայ Իտալիոյ՝ Դանուբի հարաւային մասին մէջ: Հիւսիսային Ափրիկէի ֆրանսական գաղթավայրերու խնդիրն ալ օրակարգի վրայ է:

Հռոմի վարիչ շրջանակներուն մէջ գիտել կու տան որ եթէ Հռոմի ֆրանսական նոր դեսպանը, Պ. Ֆրանսուա Փոնսէ ուզէ արտայայտուիլ տարտամ բառերով եւ հին դիւանագիտութեան յատուկ բացատրութիւններով, պարզապէս քաղաքավարի պատասխան մը պիտի ստանայ եւ նորէն ամէն բան առկախ պիտի մնայ: Եթէ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը կ'ուզէ Մուսոլինիի վստահութիւնը շահիլ եւ դիւրացնել յետագայ բանակցութիւնները, պէտք է նըպաստաւոր առաջարկներ ներկայացնէ, առանց փոխարինութիւն պահանջելու: Ֆաշական պաշտօնատարները կը բացատրեն թէ Իտալիա Միւնիխի մէջ մատուցած ծառայութենէն վերջը պահանջող է եւ Ֆրանսա պէտք է արագօրէն ընդունի իր պահանջները, առանց դիւանագիտական ձգձգումներու :

Միւս կողմէ, Իտալիա ապահոված է իր տեղը Գերմանիոյ տնտեսական ծաւալման ծրագիրներուն մէջ, ի սփիւռս աշխարհի : Այսպէս, համաձայնած է Գերմանիոյ հետ, ազդեցութեան շրջան մը ստանալու համար Իրանի եւ Աֆղանիստանի մէջ:

Յայտնի է որ Քրուփ, Գերմանիոյ թնդանօթի թագաւորը, Տէմակ եւ Տուխլուրկ ընկերութեան հետ առաջարկ ստացած է ձուլարան մը հաստատելու Իրանի մէջ: Այս առաջարկը կ'արժէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՖՈՒԹՊՈԼ»Ը ԵՒ ԹՐՔՈՒՀԻՆ

Պոլսոյ թուրք թերթերը կը գրէին անցեալ սեպտեմբերին.—

Կրթական գործավարութիւնը որոշեց որ 17 տարեկան աղջիկները, աշակերտ միջնակարգ եւ բարձրագոյն վարժարաններու, հետեւին մարզական խաղերու, մէջն ըլլալով ֆութպոլը :

Նոյն թերթերը կը հաղորդեն վերջին թղթաբերով .—

Մարմնակրթութեան մասնագէտ ուսուցչուհի Պայան Միւպէճճէլ Արկուն, որ պետութեան կողմէ Շուէտ ղրկուած էր մարզական մասնագիտութիւն ձեռք բերելու համար, այս առթիւ գրած իր մէկ յօդուածին մէջ կ'ըսէ.

« Այս կերպով մեր երեւակայութեան մէջ կենդանացուցած նուրբ, բարեձեւ, ուժեղ երիտասարդ աղջիկներու սերունդի մը փոխարէն, ծնընդաբերութիւնը կասկածելի, կոշտ ու կոպիտ կիներու հօտ մը հասցուցած պիտի ըլլանք... : Ահա թէ ինչու կարելի չէ ու ճիշդ ալ չէ աղջիկներուն ֆութպոլ խաղցնել » :

Կը կարծեմ թէ պայան Միւպէճճէլ շատ ետ մնացած է: Առ նուազն նախապատերազմեան է :

Անշուշտ կրթական գործավարութիւնը բան մը գիտէ որ *ֆութպոլն* ալ կը յանձնարարէ թուրք աղջիկներուն, իբրեւ մարզական եւ մանաւանդ մարտական կրթութիւն :

Թուրքերը Շուէտէ՞ն պիտի սորվէին քաղաքակրթութեան, բարեձեւութեան, նրբութեան գիտելիքները, — իրենք՝ անսպառ աղբիւր լոյսի եւ գիտութեան :

Երբ Թուրքիան ոչ քէմալական էր, ոչ ալ արդիական եւ Թրքուհիները տակաւին *փէչէ* կը հագնէին, ծածկելով իրենց դէմքը, քանի՛ քանիներ թրքական զինախաղ — ֆութպոլ — խաղացին *կեավուր* մանուկներուն եւ կիներու, մինչեւ անգամ այրերու գլխուն :

Եթէ Հալիտէ էտիպ իր յուշերը գրած ըլլար այս մասին, մանաւանդ իր քաջագործութեանց մասին...

Արդ, Թուրքիոյ կրթական գործավարութիւնը պարզապէս հին աւանդութիւն մը կատարելագործել կ'ուզէ, յանձնարարելով ֆութպոլ ալ սորվեցնել 17 տարեկան աղջիկներու:

Այդպէս մարզուելով, անոնք ամէն բանէ առաջ վարժուած կ'ըլլան բաց դաշտի մէջ ալ փայլեցնելու իրենց յարձակողական բարեմասնութիւնները: Մանաւանդ որ, հարէմը շատոնց ջնջուած է, եւ չկան ոչ-թուրք որբեր կամ որբուհիներ, զանոնք *գոնաքին* մէջ զգետնելու համար :

Այո՛, այո՛, իրաւունք ունի կրթական գործավարութիւնը: Թուրք ուսանողուհիները պէտք է սորվին ոչ միայն *ֆութպոլ*, այլեւ *պոքս* եւ *կիւրէշ*:

Նրբութիւնը եւ բարեձեւութիւնը յետամնաց ժողովուրդներու յատուկ նախապաշարումներ են եւ կը հակասեն արդիացման սկզբունքներուն:

Կը թուի թէ պայան Միւպէճճէլ տակաւին սերտած չէ բուն թրքական պատմութիւնը :

ՎԱՀԷ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՆՐԱՑԱԾ

Փարիզի ռուսական օրաթերթը, «Պոսլետնիա Նովոստի», կ'իմանայ թէ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը ծանրացած ըլլալով, իրեն պիտի յաջորդէ Լոնտոնի դեսպանը, Ֆէթհի պէյ :

Մ. Նահանգներու աննախընթաց սպառազինութիւնները

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Մ. Նահանգներու նախագահին վերազինման ծրագիրը աննախընթաց համեմատութիւններ կը ներկայացնէ: Այսպէս, մասնագէտներու կարծիքն առնելով, նախագահը անհրաժեշտ կը գտնէ 500,000ի յաւելուածական բանակ մը կազմել, ինչպէս եւ 2300 ռազմական օդանաւեր, մեծաքանակ հակօդային թնդանօթներ, ծովեզերեայ եւ դաշտային հրետանի, գնդացիրներ եւն. ապահովել: Պատերազմական նախարարութիւնը գործի ձեռնարկած է արդէն, 2,000,000 տոլարի ապսպրանք մը տալով շարք մը գործարանատէրերու, որպէսզի անհրաժեշտ պիտոյքները եւ մեքենաները ճարեն եւ իրենց պաշտօնեաները մարզեն ռազմական արտադրութեանց համար :

Նախագահը իր ծրագիրը պարզած ատեն չծածկեց թէ վճռած յաւելուածական միլիոններ ծախսել անմիջապէս, իբրեւ հետեւանք արտասահմանի դէպքերու: Այս մտահոգութեամբ, անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնուեցան, վերջացնելու համար բանուորական վէճերը, ինչպէս եւ կառավարութեան եւ ելեկտրական ընկերութեանց միջեւ տիրող անհամաձայնութիւնը:

Նախագահը եւ նաւային ու զինուորական իշխանութիւնները ծրագիր մը կը մշակեն, Մ. Նահանգները օժտելու աշխարհի ամէնէն զօրաւոր սպառազինութեամբ, առանց նկատի առնելու հսկայական ծախքերը: Այս առթիւ նախատեսուած վարկերը 25 առ հարիւր աւելի են, բաղդատելով անցեալ տարուան հետ: Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ ազգը մեծ մասով համաձայն է նախագահ Րուզվէլթի ծրագրին եւ յանձն պիտի առնէ ամէն զոհողութիւն, զայն իրականացնելու համար :

Տասը միլիոն ոսկի վարկ Չեխոսլովաքիոյ

Անգլիական կառավարութիւնը յանձնարարեց Անգլիոյ դրամատան անմիջապէս Չեխոսլովաքիոյ տրամադրութեան տակ դնել տասը միլիոն ոսկի, իբրեւ կանխավճար, գործածուելու համար ստիպողական պէտքերու եւ մանաւորապէս գաղթականներու օգնութեան: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ անգլիական կառավարութիւնը պիտի ուսումնասիրէ չեխական կառավարութեան յուշագիրը, Ֆրանսայի հետ եւ պատասխան մը պիտի ղրկէ կարելի եղածին չափ շուտ: Մինչ այդ, անյապաղ չեխական կառավարութեան տրամադրութեան տակ պիտի դրուի տասը միլիոն ոսկիի վարկ մը :

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ընկերվարական կուսակցութիւնը որոշեց քաշուիլ Բ. Միջազգայինէն: — Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ գերմանական կառավարութիւնը պահանջած է իրեն յանձնել փախստական ընկերվարականները, համայնավարները եւն. :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Ա.

Ի՞նչ է Թուրքիոյ տնտեսական վիճակը, դէպի բարելաւո՞ւմ կը դիմէ, թէ ընդհակառակն դէպի քայքայում: Ահա հարցումներ, որոնց իրական պատասխանը կոչուած է պարզելու շատ մը այլ կէտեր ալ, եւ ամէնէն առաջ Թուրքիոյ ապագան, եթէ ճիշդ է որ տնտեսութիւնն է երկրի մը գլխաւոր հիմը եւ անկախութեան երաշխիքը:

Անտարակոյս, մասնագիտական վերլուծում մը չէ որ պիտի ընեմ: Նախ՝ անիկա դուրս է օրաթերթի մը նեղ սահմանէն: Երկրորդ՝ «պետական վիճակագրութիւն» ըսուածը այնպիսի փաստ մըն է, որուն երբեք կարելի չէ վստահիլ: Ուզածնուն պէս կը դարձնեն, կը կլորցնեն, կ'ուռեցնեն, եւ ահա դիմացդ կը դնեն առողջ ու դիւրուկ պատկեր մը, երբ մօտէն դիտես թէ մարմինը հիւծախտաւոր է պարզապէս:

Ընդհանուր ակնարկ մըն է որ պիտի նետեմ, խոշոր գիծերու մէջ ներկայացնելու համար տնտեսութեան պատկերը:

Ամէնէն առաջ յայտնեմ որ, այս ընդարձակ երկրին պիւտճէն ոչ միայն բաց չունի, այլ եւ հաւելուածի որոշ ավելցուկ կը ներկայացնէ, հակառակ անոր որ տարուէ տարի կ'աւելնան ծախքերը: Այսպէս, քանի մը տարի առաջուան 180 միլիոն ոսկիէն պիւտճէն՝ արդէն իսկ մօտ 250 միլիոնի բարձրացաւ այս տարի:

Ուրիշ կէտ մը: Պետական պաշտօնեաներու ամսականները կանխիկ կը վճարուին: Այսպէս, Օգոստոս 1ին կամ 2ին, Օգոստոսի թոշակը կը վճարուի: Եւ այս՝ տարիներէ ի վեր:

Երեւոյթ մըն է այս որ աննախընթաց է թրքական պատմութեան մէջ: Աբտիւլ Համիտի շրջանին՝ կը պատահէր որ 10—12 ամսական դիզուի: Սահմանադրութեան շրջանին ալ նեղութիւն կը կրէին եւ միայն արտաքին փոխառութիւններով կը յաջողէին ընել վճարումները:

Միւս կողմէ, միլիոններ արժող շինութիւններ: Մեծ մեծ շէնքեր կը շինեն, գործարաններ կը հիմնեն, քաղաքներ կը վերակազմեն, երկաթուղի կ'երկարեն:

Ուրկէ՞ կը հայթայթեն այս բոլոր դրամները: Անշուշտ ժողովուրդէն, քանի որ նոր Թուրքիան մինչեւ հիմա արտաքին փոխառութիւն չկնքեց:

×

Մանր մասնաւոր տնտեսութեան մէջ, եւ հոն ալ աչքի պիտի զարնեն բազմաթիւ նպաստաւոր կէտեր: Այս ...րէջներ, ուր Թուրքին հոտը չկար, ...ա լեցուն են Թուրք արհեստաւորներով: Երբեմն ալ՝ բոլորովին անոնց ...ապահուած: Թուրքը այսօր կրնայ ...ք հացնել ամէն արհեստի եւ մասնագիտութեան, սկսեալ որմնադրութենէն, երկաթագործութենէն մինչեւ ...երչութիւն եւ ճարտարապետութիւն (երկրաչափ, ճարտարապետ, ...կարապետ, եւն.):

Նոյն երեւոյթը առեւտուրին մէջ: ...ոյն, Ցոյնին, Հրեային յաջորդած Թուրքը եւ ձեռք առած առեւտուրի ...ր ճիւղերը: Ամէն տեղ եւ ամէն ...ղի մէջ՝ թրքական տուներ եւ ընկերութիւններ:

Մէկ խօսքով՝ Թուրքը սկսած է առեւտրական դառնալ, երբ նախապէս միայն պաշտօնեայ կամ զինուոր կ'ըլլար:

Ուրանալ այս փոփոխութիւնը՝ կը նշանակէ աչք գոցել իրականութեան առջեւ, միայն զգացումէ տարուիլ: Ըսել թէ Թուրքիոյ մէջ բան չի կատարուիր, կը նշանակէ անտեսել շօշափելի փաստեր: Որովհետեւ այսօր կան շինութիւններ, որոնք պարզապէս հիացում կը պատճառեն:

Արդարեւ, շատ սխալ է ազգերը բաժնել ընդունակներու եւ անընդունակներու եւ Թուրքերը անպայման խօթել վերջին դասին մէջ: Այս դասաւորումը չինծու է բացարձակապէս: Ամէնէն յետամնաց ու ապուշ ժողովուրդն ալ կրնայ առաջդիմել ու «մարդ» ըլլալ, եթէ ունենայ գործունէութեան պատեհութիւններ: Մէկ դէշ կ'ընէ, երկու դէշ կ'ընէ, բայց երրորդին լաւ կ'ընէ: Այլ խօսքով, կ'իյնայ կ'ելլայ եւ կը վարժուի, ճիշդ քալելու ըսկսած երախայի մը նման:

×

Մինչեւ 1927, այս վիճակը կը պարզէր Թուրք ժողովուրդը: Ոչ-իսլամները մէկ մասով քշուած ըլլալով, ասպարէզը ամբողջովին անոր մնացած էր: Եւ ահա եռուն գործունէութիւն մը ամէն ճիւղի մէջ: Ավոնդուք Զաւէ եղբայրները կը հաստատուէին ճիշդ Իբրահիմեանի գործատեղին եւ խրոխտաբար կը յայտարարէին թէ լեմոն պիտի քամեն մանիֆաքթուրայի հայ իշխանին վրայ:

Նեմլի Զատէները կը փայլէին իրենց կարգին, առեւտուրէն յետոյ ձեռք զարնելով երկաթուղիի շինութեան եւ տիրելով հրապարակին:

Եւ դեռ շատ մը ուրիշներ, նորաբոյս կամ հին անչքութենէն նշանաւոր դարձած յանկարծ:

Անդին՝ մասնաւոր մեծ ընկերութիւններ եւ գործարաններ, ինչպէս նաեւ Իշ դրամատունը՝ գլխաւորութեամբ ներկայ վարչապետ Ճէլալ Պայարի:

20—30 տարի ալ այսպէս, եւ երկիրը կը ծաղկէր, ունենալով ժողովուրդ մը որ վարժութիւն ձեռք բերած է բոլոր ճիւղերու մէջ: Վերջ ի վերջոյ, ո՞վ ըսաւ թէ առեւտուրը բնատուր է միայն Ցոյնին, Հայուն եւ Հրէային: Սատիճանական փորձառութեամբ, մեր չհաւնած Թուրքն ալ փառաւորապէս կրնայ տիրանալ այդ ճիւղին:

Բայց ատոր համար անհրաժեշտ էր որ պետութիւնը կարենար մէկ կողմէ տիրանալ, միւս կողմէ՝ օգնել նորահաստատ վաճառականութեան եւ ճարտարարուեստին, դիւրութիւններ եւ վարկեր տալով:

Թուրքիոյ դժբախտութիւնը այն եղաւ որ, հազիւ չորս տարի կրցաւ դիմանալ: Այն ալ՝ շնորհիւ լէհալ գոյքերու եւ այլ աւարներու, որոնք պատկառելի հարստութիւն մը կը կազմէին:

Չորս տարի յետոյ, պետական սընտուկը արդէն իսկ պարապ էր եւ հարկ էր կամ փոխառութիւն կնքել արտասահմանէն, կամ ժողովուրդը քամել:

Փոխառութիւնը անկարելի էր երկու պատճառով: Առաջին՝ դրամ տըւող չկար: Արեւմտեան շուկաները այնքան չահաբեր էին որ, օտար սեղանաւորը կարեւորութիւն չէր տար թրքական աշխարհին: Դէբ կը կատարէին նաեւ քաղաքական նկատումներ: Երկրորդ՝ Իսմէթ փաշայի նման զօրավար մը չէր որ պիտի դիմէր այդ միջոցին, երբ դեռ ականջին մէջ կը մնար արձագանգը Լորտ Քըրզընի պատմական ազդարարութեան, ուղղուած Լօզանի խորհրդաժողովին, 1923ին.

— Քաղաքական անկախութիւնը ստացաք, բայց ոչ տնտեսականը: Վաղը նորէն պիտի ստիպուիք ձեռք բանալու մեզի...

Այս ծանր խօսքերը ականջովը լըսելէ յետոյ, վարչապետ Իսմէթ փաշա կրնա՞յ միթէ ձեռք բանալ օտարին: Մանաւանդ որ իր նախարարներուն մեծ մասը նոյնպէս զինուորականներ էին, այսինքն իրեն նման գոռոզ ու ինքնավստահ:

Եւ ահա սկսաւ տուրքի շարժ մը, աստիճանաբար երկարելով ու հաստատելով: Քանի դրամ կը պակսէր, նոր տուրք մը կը հաստատէին: Երբ տեսակը լրացաւ սկսան բացառիկ անուններ ստեղծել ու օր մը՝ տագնապի տուրք (պուհրան), ուրիշ օր մը՝ հաւասարակշռութեան (միւվազէնէ), երրորդ օր մը՝ օդային (հավա), եւ այսպէս անվերջ:

Եւ որովհետեւ կառավարութիւնը զինուորական էր եւ պահանջը ստիպողական, տուրքերու գանձումը կատարուեցաւ զինուորական խստութեամբ:

×

Ժողովուրդը յամառեցաւ ուղղակի տուրքերու այդ այլազան ու ծանր բեռներու տակ: Բայց նորէն չփարատեցաւ տագնապը, քանի որ ջուրի պէս կը հոսէր կարիքը: Մէկ կողմէ զինուորական պատրաստութիւնները անդադար կ'աւելնային, միւս կողմէ հիմը կը դրուէր երկաթուղիի մեծ եւ ծախքոտ ծրագրի մը: Հարկ էր երկաթէ ցանցով մը պատել հսկայական երկիրը, որպէսզի պատերազմի պարագային կարելի ըլլայ մէկ սահմանէն միւսը զինուոր ղրկել արագօրէն: Կրունիներու մէջ թրծուած Իսմէթ փաշա գիտէր թէ ինչ ըսել է երկաթուղիի չգոյութիւնը: Խեղճ զինուորը հարկադրուած էր 20 — 30 օր քալել, ծանր բեռը շալակին:

Անհրաժեշտ էր նաեւ ինքնաբաւ դառնալ ամէն տեսակէտով, ունենալ գործարաններ որ պատրաստեն ամէն տեսակ զէնք ու ռազմանիւթ, ինչպէս եւ նախանիւթ: Ինչո՞ւ դուրսէն բերուին ռումբը, փամփուշտը, սաւառնակը, վառօդը, չաքարը, եւն. եւն.: Բոլորը պէտք է շինել տեղին վրայ, պատերազմի պարագայինօտարին կարօտ չմնալու համար:

Միայն տուրքով կարելի չէր դիմագրաւել այսքան հսկայական ծախքեր: Հարկ էր ձեռք առնել ճարտարարուեստական կարգ մը ճիւղեր եւ շահագործել:

Եւ ահա պետականացումի քաղաքականութիւնը, որ կացնի երկրորդ հարուածը տուաւ տնտեսութեան, առաջինն ըլլալով տուրքերու հարուածը: Որպէս թէ ճարտարարուեստը հովանաւորելու համար, կառավարութիւնը մէկիկ մէկիկ ձեռք անցուց տնտեսութեան գլխաւոր ճիւղերը եւ բնականաբար ուզածին պէս ծախեց անոնց արտադրութիւնները: Այլ խօսքով՝ մենաշնորհ դարձուց տնտեսութիւնն ու առեւտուրը, եւ այս ձեւով անուղղակի տուրքերու ենթարկեց ժողովուրդը:

Հետեւանքը եղաւ կատարեալ քայքայում, ինչպէս պիտի տեսնենք:

ԴԷՏ

«ԼՈՒՍՏՐԱՃԻ»Ն ՕՏԱՐ ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Մշուշ աշնանային օր մը, ճարտարապետ Պ. Ա. Պասմաճեան ինծի ներկայացուց շաղանակագոյն երիտասարդ մը եւ անոր ըսաւ.

— Վահէ, խնդրեմ յայտնէ. ահա այն անձը որ քեզ կրնայ գոհացնել:

Ես կրծատապով անհանգիստ էի, ու հետս առի այդ անծանօթ Սկիւտարցի հայ երիտասարդը, Միլանոյի Տօմայի շուրջը ման եկայ: Մշուշը փոշիացած ապակիի նման թօքերուս մէջ մտնելով՝ կուրծքս կը խարտոցէր: Ես դժուարաւ կը շնչէի, ու առանց յուսահատելու՝ անծանօթ Իտալացիներու դիմելով՝ Փիացցայ Ֆոնթանայի կողմերը անկիւն մը կը խնդրէի Պ. Վահէի համար, եւ գործը կը կարգադրուէր: Քանի մը օր վերջը մեր Հայը իր «լուստրաճի»ի արկղիկը հոն դրած, աշխատանքի ձեռք կը զարնէր: Ես ապահով էի անոր յաջողելուն:

Տասը տարի վերջը, ես զինքը գտայ Փիացցա Մէրգանթիի մէկ անկիւնը, բայց չճանչցայ: Ան ինքզինքը ծանօթացուց. յիշեցուց անցեալը, ինծի ցոյց տուաւ իր տիկինը որ բազմած՝ անդադար կը շարժէր դրամընկալ արկղի անիւը:

Ես կը գտնուէի այդ «Սալոնէ Օրիէնթալէ»ի մէջ. եւ իմ աչքերուս չէի հաւատար: Իտալացի երիտասարդներ սեւ համազգեստով՝ աթոռակներու վրայ նստած՝ կը մաքրէին յաճախորդներու կօշիկները: Այդ կրպակէն ներս կիներու ու այրերու հոսանքը կը շարունակուէր՝ առտուան ժամը ութէն մինչեւ իրիկուն ութը:

Հոն մեր հայ «լուստրաճին» վայելչօրէն հագուած՝ մեծահարուստ կալուածատէրի մը նման՝ իր վեհաշուք հեղինակութիւնը ցոյց կուտար:

Այդ օրէն մինչեւ այսօր անցած են վեց տարիներ: «Սալոն Օրիէնթալէն» այնքան մեծ յաջողութիւններ ունեցաւ որ Միլանոյի ամէնէն պատկառելի օրագիրը, «Corriere della Sera»ն (8 Նոյեմբեր 1938 կէսօրուան հրտ.) ընդարձակ յօդուած մը ընծայեց անոր:

Տիկին Վահէ Էքմէքճեանի եղբայրը՝ Պ. Լեւոն Փանոսեան այդ «լուստրաճի»ի արուեստով կը պարապի աւելի շքեղ կրպակի մը մէջ, Տօմոյի հրապարակի Մէնկոնի անուն ամէնէն բանուկ փողոցը:

Ան երէկ կը հարցնէր թէ կարդացե՞ր էի «Corriere» լրագիրը, ու ինծ կը յանձնէր թերթը: Ես ուրախութեամբ կարդացի մեր հայ «լուստրաճի»ներու գովեստը: Եւ տեսայ որ օրագիրը կը խոստովանի թէ այս ամենակարեւոր համեստ արհեստը՝ հոս Միլանոյի մէջ դեղարուեստական յեղաշրջում կրած է Հայերու նախաձեռնութեամբ: Մեռոնք ցոյց են տուած «իրենց ընդունակութեան դերազանց արդիւնքը»— I frutti di loro abilita superlativa».

Լրագիրը կը յիշէ թէ ամէնէն առաջ «լուստրաճի»ութիւնը հոս սկսած է Թուրք մը, «որփէս դրած ըլլալով, ժողովուրդը զայն Թուրք կ'անուանէր, բայց Թուրք չէր», կ'ըսէ:

Հոս այդ հեղինակաւոր «Corriere» օրագիրը կը սխալի, ինչպէս այդ անձը Թուրք էր, եւ այնքան անզգամ որ, հասարակութիւնը ձայն բարձրացնելով՝ ոստիկանութիւնը կը ստիպուի զայն արտաքսել:

Ես Պ. Լեւոն Փանոսեանի կրպակին մէջ հազիւ կրցայ աւարտել «Corriere»ի դրած յօդուածը: Յաճախորդներու խուժումը արգելք կ'ըլլար:

Նորաձեւ «նօվէզէնթէսքօ» բազկաթոռներու վրայ շարունակ հիւրերը կը փոխուէին, նորեր կը յաջորդէին հիներուն՝ որոնք ջինջ մաքուր շողշողուն կօշիկներով դուրս կ'ելլէին:

Ու վրձինները, խոզանակները կը շարժէին, մետաքսէ չոր քուրջերը պիրկ՝ կը քսուէին, կը փայլեցնէին տժգոյն կօշիկները:

Սրսկիչ մեքենաներու ճեռ ու ճիռ ճռճռումներուն կը միանան ճոխճեմ տիկիններու սակարկող զիլ ու չչող ճամարտակութիւնը: Իսկ աթոռներու վրայ բազմած այր մարդիկ գլանիկի մուխը թօթուելով մուխրակալ պըն ակներու մէջ, կը շարունակեն օրուան լրագրի եւ պատկերազարդ հանդէսներու ընթերցումը:

Մեր հայ «լուստրաճի»ներու յառաջդիմութենէն՝ ամէնէն շատ օգտուողներն են իտալացի տիկինները: Հարկ է ըսել, որ այդ մեր ներկարար վարպետները այնքան հմայիչ կատարելութեան կը հասցնեն իրենց համեստ արհեստը, որ տիկինները եւ օրիորդները իրենց առօրեայ սնդոյրներուն մէջ կը փոխեն նաեւ իրենց կօշիկներուն եւ ձեռքի պայուսակներուն գոյնը: Անշուշտ ամէնէն դժուարն է գոհացնել այդ քմահաճ կիները: Այդ պարագային մեր ներկարար վարպետները իրենք անձամբ կ'աշխատին, կը զանգեն ներկերը, եւ սրսկիչները կը շարժեն պայուսակներուն վրայ:

Երիտասարդ Փանոսեան առանձին յատուկ եւ եզակի յարատեւութեամբ «Սալոն Օրիէնթալի»ի կատարելութեան մեծ խնամք կը տանի: «Գամօշ» գլեստներ տեսայ ես անոր ուրիշ մէկ նոր կրպակին մէջ, այնքան սիրուն ու բնական ներկած էր որ ինծի երեւցաւ մետաքսի պէս շողշողուն: Իր այդ նոր կրպակը՝ Վիա Տօկանայի մէջ կը բանի, ուսկից կ'անցնին հանրակառքեր, զարմանալի եռուզեռ մը կը տեսնեմ Փանոսեանի այս երկու «Սալոն Օրիէնթալի»ի մէջ: Հարցուցի այդ ներկարարներու իշխանին, թէ ի՞նչ կը վճարէ աշխատաւոր իտալ «լուստրաճի»ներուն: Տարաթական երկու կրպակներուն կը վճարէ 2300 լիրէտ, իսկ իբրեւ վարձք տարեկան 62,000 լ.: Արդ, ընթերցողին կը մնայ գուշակել, թէ որքան մուտք ունի:

Հարցուցի ու տեղեկացայ՝ որ նոյնինքն այդ երիտասարդ Փանոսեանն է եղած որ իր միջոցներով Պ. Էքմէքճեանին հետ ձեռք ձեռքի տուած կըցեր է հիմը դնել այդ «Սալոն»ին: Ես շատ խանդավառութեամբ կ'ողջունեմ անոնց յաջողութիւնը, մանաւանդ որ կը տեսնեմ յատուկ համակրանք, որ «Corriere»ն ցոյց կուտայ մեր հայ նադաշններուն, ու կերպով մը կը թելադրէ որ իտալ. կառավարութիւնը վարձատրէ մեր ներկարար վարպետները՝ որոնք իրենց արհեստը արուեստի հասցուցած են:

Համբաւը թեւեր ունի, եւ ես տեսայ որ նոյն իսկ հեռաւոր քաղաքներէ ու գիւղերէ՝ գլեակներու տէր հարուստներ՝ մեր ներկարար վարպետները կը հրաւիրեն, եւ անոնք ներկայացիւ մեքենաներով միջնադարէն մնացած գըլուխներով կը ջնարակեն, անոնց աւելի ու նոր փայլ տալով:

Հարկ է ըսել որ Հայը այս պայմաններու մէջ ալ աւելի կը յաջողի ցուցադրել իր բնատուր ընդունակութիւնը:

Դառնալով մեր ներկարարներուն, կրնանք պարծիլ որ անոնք արժանի կ'ըլլան արուեստասէր խոստովանող եւրոպացի գրողներու գնահատանքին: Մանաւանդ երբ կը մտածենք որ այս գնահատանքը լոյս կը տեսնէ Corriereին նման հեղինակաւոր աշխարհահռչակ օրագրի մը մէջ: Այդ օրագիրը շատ դիւրաւ Հայերուս վրայ լաւ խօսելու յօժարութիւն ցոյց չի տար հաւանաբար, խորհրդային պատերազմէն վերջը: Երբ այդ օրագիրը կը գնահատէ Հայը, մենք հպարտ զգալու ենք: Ատենին անգամ որ Ռուբէն Մամուլեան անունը շարժանկարի վարպետներուն հետ իտալիոյ մամուլին մէջ շռնդալից ընդունելութիւն գտաւ, նոյն Մամուլեանը խստիւ քննադատուեցաւ Corriereի արուեստագէտ քննադատէն: Այն առթին խմբագրութեան ներկայացուց Պ. Բազարատ ուսանողը՝ եւ անոր երեւոյթին գարկաւ այդ անիրաւ քննադատականը: Արուեստագէտ յօդուածագիրը՝ հասկնալով իր սխալը, ուրիշ յօդուածով մը սրբագրեց իր սխալը, անտարակոյս ոչ թէ ուսանողին խօսքերէն ազդուելով, այլ ըմբռնելով թէ իրաւցնէ անիրաւութիւն էր Հայը զրկել իր ունեցած արժանիքներէն:

Արուեստի պարագային մէջ պէտք չէ փնտռել ներքին մարդը:

Օսկար Ուայլտ թէեւ ամէնէն հզօր արուեստագէտը, պերճ վարպետը կը համարուի, սակայն անոր դրականութեան քննադատները երբեք իրաւունք չունեցան հարցաքննել եւ խմբել թէ ինչո՞ւ ան բանտարկուեցաւ:

Նոյն ինքն Օսկար Ուայլտ կ'ըսէ՝ որ երբ վարպետ Ջուէթլահեարի ճանապարհի նուագած մէկ գեղեցիկ կտորը կը լսենք՝ երբեք չենք ուզեր մտածել թէ Ջուէթլահեարի լարերը ոտնէմերու աղիքներով պատրաստուած են:

Մենք այս տողերուն մէջ նկատի առինք հայ ներկարարներու արուեստի յաջողութիւնը: Ո եւ է Հայու յաջողութիւնը մեր ազգին պարծանքը կը համարուի: Մաղթենք որ այդ արուեստի համեստ վարպետները յաւիտեան իրենց յաջողութեան մէջ, եւ անով ոչ միայն պարծանք, այլ օգտակար ըլլան հայ ժողովուրդին:

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

Թուրքի Հայու՝ Թուրքի մը ակնոցով

Թուրք գիրասան Վասֆի Րիզա Զօպու, որ Իրան այցելած էր վերջերս, կը պատմէ իր մէկ թղթակցութեան մէջ (Սօն Փօսթա):

Մեր հիւպատոսին Բակըրի յանձնարարութեամբ գացի տեսնել Թաւրիզի ամենամեծ գորգի աշխատանոցը: Երկու մեթր լայնութեամբ, մէջտեղի աղտոտ ջուրեր վազող նեղ փողոցի մը գլուխը կառապանը զիս վար իջեցուց:

Քարէ քար ցատկելով ամենամեծ աշխատանոցին փոքր դռնէն գլուխս չզարնելու համար ծռելով ներս մըտայ...: Այս վերջինը «Հաճի Իպրահիմ աղա» անունով Թաւրիզցի Թուրքի մը կը պատկանի:

Մեզի համար խիստ ամօթալի բա...

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Սանդուղը անոնց ծանրութեան տակ ...րեցաւ, որուն վրայ Եփրեմին հը...հանգով վերջին եկողները նստան ...ի սանդղամատներուն վրայ:

Նորեկներէն շատերը ջահեր ունէին, որոնց կծու ծուխը շունչով լեցուած ... վայրը անտանելի մառախուղով ... պատեց:

Երեք մարդ Եփրեմին քովը երթալով տեղի ունեցած դէպքերու մասին ...ան լուսաբանութիւն տալ: Կարծեմ ...քը կը ճանչնային իբրեւ տեսակ մը ...ապետ եւ հրամայական երեւոյթ ... ունէր, բայց ամէնքն ալ մէկ անգամէն կը խօսէին եւ Հայերէն լեզ..., այնպէս որ մէկ երկու բառ հա... կրնային հասկնալ: Մինչեւ իսկ ...էտ, հակառակ լեզուներու մէջ ու...ած իր ձիրքին, անոր պոչն ու գըլ...ը հազիւ կրնար գանազանել: ...ենք երեք ամբոխը ճեղքելով եւ կիները մէկ կողմ հրելով, գացինք Կիօրիային քովը կեցանք: Անոնք մարդոց ուշադրութիւնը ուղեցին մեր վրայ հրաւիրել, բայց վիճաբանութիւնը այնքան տաք էր որ չէին ուզեր անկից հրաժարիլ եւ կիները ի զուր կը ճչային:

— Կարծեմ դուրս կրնանք ելլել, պոռացի Ուիլլին ականջն ի վար: Բայց ան գլուխը թօթուեց: Առ նուազն վեց հոգի կեցած էին ծուղակին վրայ եւ չէինք կրնար զանոնք մէկ կողմ հրել, որովհետեւ տախտակամածին վրայ շարժելիք ուրիշ տեղ չկար:

Ուստի Ֆրէտին դառնալով դարձեալ պոռացի.

— Ձե՞նք կրնար այս աւազակները սանդուղներէն վար գլորել եւ վրանին կոխկռտելով խոյս տալ:

Ֆրէտ կրկին գլուխը շարժեց եւ շարունակեց անոնց խօսակցութեան հետեւիլ, աշխատելով վիճաբանութեան բնոյթը իմանալ:

Վերջապէս մէկը Թօքերուն բոլոր ուժովը պոռալով հասկցուց Եփրեմին որ լրատարին Զէյթուն ղրկողը ես եղած եմ: Ուրեմն պէտք է որ կախուիմ: Ու սկսաւ ձեռքի շարժումներ ընել: Մարդիկ սկսան սանդուղներէն վար դէպի բազմամբոխ տախտակամածը վազել եւ Ուիլը ինծի հետ շփոթելով քանի մը հոգի զայն առաջ քըշեցին: Տանիքին ծակէն գլուխ մը երեւցաւ որուն հրահանգուեցաւ որ վազելով չուան մը բերէ: Առքճանակս դրած չէի, հրացանս ալ կոնակէս կախուած էր, զոր ամբոխին պատճառով չէի կրնար շարժել: Բայց Ֆրէտ պատրաստ կոլտ ատրճանակ մը ունէր իր եռեւի գրպանին մէջ, որուն փողը անմիջապէս Եփրեմի ականջին ուղղեց: Չեմ գիտեր թէ Ֆրէտ ինչ ըսաւ անոր, միայն գիտեմ թէ անոր համոզումները փոխուեցան, եւ լռութիւն պոռաց: Եւ այն մարդը որ Ուիլը կաշկանդած կը պահէր՝ զայն աղատ ձգեց ճիշդ այն վայրկեանին, երբ գզուելի չուանը, ծայրը խեղդակապով մը, տանիքէն վեր կ'երկարէր:

Ծակէն բերանը նոր մարդ մը երեւցաւ, որուն դէմքը չէի տեսներ.— մարդու ձեւով մէկը որ իր արիւնաթաթաւ բազուկին մնացորդը դէպի մեզ կ'երկարէր եւ անըմբռնելի բառեր կ'արձակէր: Քիչ վերջ ամենահեռաւոր անկիւնի մարդիկն անգամ խընդրին տեղեկացան եւ քար լռութիւն տիրեց: Մարդը տասնեակ անգամներ կրկնեց իր պատմութիւնը, կարծէք զայն գոց սորված ըլլար, բերանէն փրփուր կը հոսէր եւ ջարդուած բազուկը կը շարժէր շարունակ: Տասներկուերորդ անգամին նուաղեցաւ եւ սանդուղներէն գլխիվայր գլորեցաւ, եւ մարդիկ իրենց ուսերուն վրայ առնելով, զայն դարձեալ վեր բարձրացուցին:

— Ի՞նչ կ'ըսէ այս մարդը, փսփսացի Ֆրէտի ականջն ի վար: Բայց ան Կիօրիային քով կ'աճապարէր, եղելութիւնը պատմելու:

— Քիւրտերը կուգան կ'ըսէ: Կ'ըսէ նաեւ թէ Թուրքերը երկու գունդ քըրտական հեծելազօրք ղրկած են Հայերը «պաշտպանելու» համար: Այդ Քիւրտերը գիշերը ճամբայ ելած են, որոնք մարդուն երկու ձեռքերն ալ կտրեր են, բայց ինքզինքը մեռած կեղծելով յաջողեր է փախչիլ: Կը պատմէ որ ժողովուրդին ոտքը կոտրելով՝ կը բռնադատեն այդ վիճակի մէջ մինչեւ Տարսոն քալել, իսկ կիներն ու աղջիկները կը հաւաքեն, ծախու հանելու համար: Տարէց կիներն ու փոքրիկ երախաներն ալ որպէս տեսակ մը մարզանք կը գործածեն: Քիւրտերու մասին ըսուածները իմացա՞ծ էք: Անոնք այդ մարզանքը ըէտմէններէն (կարմիր մարդ) աւելի ահարկու է:

Սենեակին մէջ հզօղներուն լեզուները բռնուեցան կարծես: Ամէն ոք անշարժ կեցած, Եփրեմին կը նայէր: Ան որ այնքան դիւրութեամբ մէկու մը կախուիլը հրամայած էր, հիմա ստիպուած էր իր ուսերուն վրայ նոր պատասխանատուութիւններ ստանձնել:

Բայց Եփրեմ նոր ծրագիր մը պատրաստած չէր դեռ ու անգլերէն չէր գիտեր: Աչքերը խոշոր բացած՝ դողդղացող մատներով վերարկուս բռնեց եւ խեղդուկ ձայնով մը եւ հայերէն լեզուով հարցում մը ուղղեց: Համայնալեզուն աւելի լաւ պիտի հասկնայի այդ պահուն, քան այն ինչ որ կ'ըսէր:

— Ֆրէ՛տ, ի՞նչ կ'ըսէ:

— Կ'ուզէ գիտնալ թէ Գազիկը որքա՞ն ատենէն հոս կրնայ ըլլալ:

— Գազի՛կ, կրկնեց Եփրեմ, օձիքէս բռնելով: Այո՛, այո, այո, Գազիկ ե՞րբ պիտի գայ:

— Շատ աղէկ պիտի ըլլանք: Գազիկ բերդիկ շուտով հոս կ'ըլլայ: Գազիկ բոլոր Քիւրտերը պիտի մորթէ. մեզ կը փրկէ ան, ըսաւ մէկը անկիւնէն անգլերէն լեզուով:

— Գազի՛կ, պնդեց Եփրեմ. ե՞րբ պիտի գայ:

Բայց ես գիտէի որ Գազիկ պիտի չգար, ոչ այդ գիշերը, ոչ ալ որեւէ ատեն: Ու Եփրեմ մոլեգին անհամբերութեամբ ինձմէ պատասխան կը սպասէր:

ԳԼՈՒԽ 11

Վայրկեանի մը համար այրերու եւ կիներու այդ մտահոգ բազմութեան անըմբռնելի փոթորիկը դարձայ.— եւ որ Գազիկը ճանչնալս խոստովանեցայ, ես որ անոր լրաբեր մը ղրկեցի, ես որ հինգ վայրկեան առաջ տանիքին ծակէն վար ինկած իւղոտ չուանէն պիտի կախուէի, ես ուրեմն բոնեց ստիպուած պէտք է հնազանդէի անոնց պահանջներուն:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Ուժեղին դրամը

Թուրքերու աստղը կը փայլի նորէն: Գերմանիա 150 միլիոն մարքի (12,500,000 սթերլին) վարկ բացած է, որպէսզի Էնկիւրի կարենայ նաւ ու նաւահանգիստ շինել, գործարաններ հաստատել, իր քառամեայ տնտեսական ծրագիրը իրագործել:

Առաջին անգամը չէ, որ Աթաթիւրքի Թուրքիան կը յաջողի օտար հրապարակի վրայ դրամ գտնել: Անկէ առաջ ան 16 միլիոն սթերլինի վարկ ստացաւ Անգլիայէն:

Եւ այժմ Թուրքերը ծափ ու ծնծղայ, աւելի ճիշդը՝ տավուլ զուռնա կը զարնեն, այս յաջողութիւններն ալ հաշուելով քէմալական Թուրքիոյ մեծածաւալ յաղթանակներու կարգին:

Թուրքիա, պիտի ըսեն անոնք, կ'արդիականանայ, կ'արեւմտականանայ, կը վերաշինուի արեւմտեան դրամով, ուրիշի դրամով:

Բայց փոխ դրամ առնելը այնքան ալ թեթե՞ւ գործ է:

Չենք կարծեր, որովհետեւ.

1.— Փոխ առնելուն վերադարձնելն ալ կայ: Այս մասին մեզմէ աւելի լաւ պէտք է գիտնայ Թուրքիոյ վարչապետ Պայարը, որ ամբողջ կեանքը սեղանաւորութիւն է ըրած եւ հետեւաբար դրամական գործառնութիւններէ չի կրնար չհասկնալ:

2.— Անգլիա եւ Գերմանիա Թուրքերուն գեղեցիկ աչքերո՞ւն սիրոյն դրամ փոխ կուտան: Անշուշտ ոչ: Անոնք բան մը գիտեն, երբ տնտեսական ու ելմտական սա համատարած տագնապի օրերուն, իրենց քսակները կը բանան Անգարայի սնանկ մարդոց առջեւ:

3.— Քէմալական Թուրքիան, ծնընդէն իսկ, յոխորտացած է թէ ինք իր միջոցներով պիտի վերականգնէ, վերաշինէ Թուրքիան, առանց Եւրոպայի մեծ պետութիւններէն կախում ունենալու: Ան պիտի չհետեւի օսմ. կայսրութեան օրինակին, որ դրամ փոխ առնելով մեռաւ:

Այս հիմնական քաղաքականութեամբ ալ Իսմէթ չդիմեց արեւմտեան պետութեանց նիւթական աջակցութեան եւ փորձեց Թուրքիան իր ուժովը տապկել:

Բայց չեղաւ:

Եւ ահա արդիական Թուրքիան, որ այնքան կը պարծենայ իր մեծամեծ յաղթանակներովը, սկսած է բռնել նախկին օսմ. կայսրութեան ճամբան: Հին Թուրքը նորէն արթնցած է գըլխարկաւոր Թուրքին մէջ: Ան նորէն կը թափառի եւրոպական մեծ մայրաքաղաքներու սեղանաւորական տուներու դռներուն առջեւ:

Եւ ինչպէս որ Օսմ. կայսրութիւնը փոխ առած դրամները ի վերջոյ հողերով վճարեց, քէմալական Թուրքիան ալ չի կրնար այս ճակատագրէն խուսափիլ, եւ ապագային պիտի վճարէ...

Որովհետեւ այս աշխարհի մէջ մարդ մարդու իր ցուն անգամ ձրի չի տար:

Թուրքիան փոխ դրամ կ'առնէ: Օր մը պիտի հատուցանէ: Փոխ տուողները Հայեր չեն, որ ազատ համարձակ կոտորէ բնաջնջէ: ոչ ալ Յոյներ են, որ ծովը թափէ ու հաշիւը փակէ:

Փոխատուները Անգլիացիներ ու Գերմաններ են: Անոնք կուտան բան մը առնելու համար: Անոնց դրամը Թուրքին քսակին մէջ Թուրքինը չէ:

ԱՍԱՏՈՒՐ

պաշտօնեայ անուն մը Իրանի մէջ մեծ աշխատանոցներուն անունն է:

Ձեզ հոս բերած էր Ապաճեան անուն անձ մը որ Թուրքիացի հայրենակից մըն էր:

Պայ Ապաճեան որ Վիէննայի եւ Լոնտոնի մէջ վաճառատուններու տէր է, այս աշխատանոցին կը յանձնարարէ այն գործերը զորս շատ սուղ գինով պիտի ծախէ:

Գործարանը պտտելէ վերջ այն համոզման յանգեցայ թէ «Թէզկեահ»ներուն կէսը այս անձին համար կը բանի:

Հակառակ Թուրքիացի ըլլալուն, Թաւրիզեան բարբառով կը խօսէր: Իրեն ըսի.

— Ձեր խօսած պահուն բառերուն տուած ներդաշնակութիւնը այն տըպաւորութիւնը կը թողու որ Թաւրիզցի էք:

— Մի հարցնէք, «էֆէնտիմ», քանի տարի է սանոնց մէջ եմ... Հիմա ես ալ Իրանցիի նման կը խօսիմ: Այն գեղեցիկ լեզուս խաթարուեցաւ:

Նախապէս գեղեցի՞կ Թուրքերէն կը խօսէիք:

— Հարկաւ:

— Սթանպուլցի՞ էք:

— Ոչ, Կեսարացի եմ:

Յետոյ չինուած այս երկար շէնքին մէջ մօտ 50 — 60 թէզգեահ կ'աշխատէր: Մէկուն առջեւ կանգ առինք:

Ահա այս գորգը ճիշդ երեք տարի է կը շինուի: Դեռ երկու ամսուան գործ մնաց... Այս գորգին եօթը քառակուսի սանթիմ մէկ քառակուսիին մէջ ճիշդ վեց հազար չորս հարիւր հանգոյց կը գտնուի:

— Վայ, վայ, վայ...

— Սակայն տեսէք ինչ նուրբ եւ փափուկ են ձեւերը:

— Ճիշդ է: Կերպասի նման բան մը:

— Աւելի եթէ մետաքս ըլլայ, այնքան կարեւոր չէ: Սակայն մեծ արուեստ մը պէտք է բուրդը այս ձեւին վերածելով գործելու համար:

— Լաւ, ասիկա քանի՞ կը ծախէք:

— Այսպիսի գորգերուն գին չի նշանակուիր: Ասոնց վաճառքի գինը ապրանքին բախտին կապուած է: Հիմա ես ասկէ 3 — 4000 թումէն կը սպասեմ: Սակայն եթէ փնտռողը ներկայանայ աւելի կը վճարէ, կամ թէ չի ներկայանար եւ ենթադրածէս վեր կ'երթայ:

— Կամ թէ «Թէզկեահ»ին վրայ մընացածին նման քանի մը տարի ալ մըթերանոց կը մնայ:

— Զըլլալիք բան չէ:

Յետոյ աւելցուց.

— Եկէք ձեզի Լոնտոնի պալատին համար պատրաստուած գորգը ցոյց տամ:

Կարծես թէ ծաղկեստանի մը մէջ շրջագայէի, կախուած հրաշալի գորգերուն տակէն սկսանք յառաջանալ:

*** Նոյն յօդուածագիրը կը պատմէ ուրիշ թղթակցութեան մը մէջ.

— «Կ'ըսուի թէ Թաւրիզ քաղաքին մէջ 12 հազար Հայ կայ... Ասոնց մեծ մասը մեր Արեւելեան Նահանգներու նախկին հայրենակիցները կը կազմեն ... մէկ մասն ալ Ռուսիայէն փախչելով եկողներ են... ոմանք արհեստի մարզին մէջ, ոմանք ալ առեւտրական կեանքի մէջ կարեւոր դիրքեր գրաւած են... օրինակ, Թաւրիզի ամէնէն մեծ ոսկերիչը եւ արծաթի վրայ զարդեր շինող արուեստագէտը Վանեցի Հայ մըն է: Զբօսատեղիներու, փարէին ամէնէն արժէքաւոր նուագածուները ռուսիացի Հայեր են:

Անոնցմէ մէկ մասը հին զառն օրերը մոռնալով, զղջացած են իրենց զաւաթիններուն համար, քինախնդրութենէ հրաժարած եւ յեղափոխութենէն կտրած են իրենց յոյսը: Անոնք իրենց գործերով զբաղած եւ ծերացած առեւտրականներ են ... բայց այնպիսիներու ալ հանդիպեցայ որ, ինծի հետ ծանօթանալու եւ ձեռքս չսեղմելու համար, խոժոռ ակնարկներ նետելով վրաս, մեր գտնուած զբօսատեղիէն կամ խանութէն դուրս ելան ... մարդուս բնաւորութիւնը իր հողին տակն է, կ'ըսեն, այսպիսիներն ալ իրենց գլխուն մէջ գտնուած աղտը, կ'երեւի, մեռնելէ դաշտին մէջ պիտի մաքրեն ...

Գերմանիա եւ պիտի պահանջէ իր գաղթավայրերը

Պերլինի լաւատեղեակ շրջանակներէն կը հաղորդեն թէ Հիթլէր վերջնապէս որոշած է ետ պահանջել իր նախկին գաղթավայրերը: Այս մասին ուրիշ նոր դիմում ըլլալու պէտք չի տեսնուիր: Կոտըպէրկի տեսակցութեան ատեն Հիթլէր ըսած է Չէյմպըրլէնի.

— «Կը մնայ մէկ դժուար խնդիր — գաղթավայրերու խնդիրը. բայց ասիկա պատերազմի հարց չէ. ասոր համար պէտք պիտի ըլլայ զօրաշարժ կատարել:

Այս խօսքերը ուրիշ բան չեն նշանակեր, եթէ ոչ այն, որ Գերմանիա պարզապէս ետ կը պահանջէ իր նախկին գաղթավայրերը, ոչ աւելի, ոչ պակաս:

Այն ակնկալութեամբ որ գաղթավայրի հարցը շուտով պիտի ճշդուի ի նպաստ Գերմանիոյ, ազգային դրամատան տնօրէն տոք. Շախթ ստեղծած է նոր պաշտօնատուն մը, որուն գործը պիտի ըլլայ զբաղիլ գաղթավայրերու դրամական միութեան խնդրով: Զանազան պատճառներով նոր գաղթավայրերու մէջ մարք դրամ պիտի չներմուծուի:

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՌՈՒՄԷՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, Հարաւ-Արեւելեան Եւրոպայի Կաճառին նախաձեռնութեամբ, այս տարուընէ սկսեալ պիտի հաստատուի, առաջին անգամ ըլլալով, հայ լեզուի եւ մշակոյթի պատմութեան դասընթացք մը, որ տեղի պիտի ունենայ Ռումէն Համալսարանի գրականութեան եւ պատմութեան համալսարանին մէջ, արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող լեհ, ռուս, պուլկար, չեխ եւ թուրք լեզուներու դասընթացքին հետ:

Դասախօս հրաւիրուած է Պ. Յ. Ճ. Սիրունի:

Դասախօսութիւնները տեղի պիտի ունենան երեքշաբթի եւ ուրբաթ երեկոները, ժամը 7 — 8:

Դուրսէն փափաքողներ ալ կրնան հետեւիլ Հայ լեզուի սոյն դասընթացքին:

Ամէն մէկ դասէ առաջ տեղի պիտի ունենայ համառօտ զեկուցում մը հայկական մշակոյթի պատմութեան հետ կապուած նիւթերու շուրջ, որոնք հետեւեալ գլուխները պիտի շօշափեն առաջին եռամսեայի ընթացքին.—

1. Հայ ժողովուրդի տեղը ազգերու պատմութեան մէջ:
2. Ակնարկ մը հայկական ուսմանց վրայ:
3. Հայ մշակոյթը իբր համադրութիւն:
4. Հայաստան իբր ճամբայ:
5. Հայաստանի առաջին բնակիչները:
6. Հայ ժողովուրդի նախնիքը:
7. Հայ ցեղին վերջնական համադրութիւնը:
8. Հայ ժողովուրդի թրակեան դիծը:
9. Հայ ժողովուրդի պատմական շրջանը:
10. Հայ հարստութիւնները:
11. Հայաստանի դրացիները:
12. Հայ հեթանոսութիւնը:
13. Քրիստոնեայ Հայաստան:
14. Հայ լեզուն:
15. Հայ այբուբէնը:
16. Հայ գրականութիւնը ըստ շըրջաններու:
17. Ոսկեդար Հայ մշակոյթի:

ԱՐԺԱՆԹԻՆ ԳԱՂԹԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Օտար գաղթականներ ընդունելու համար, Արժանթինի Հանրապետութիւնը վերջերս հրատարակած է հետեւեալ պայմանները.—

1. Որ եւ է օտարական, որ կ'ուզէ Արժանթինեան հողամաս մտնել, պարտի Գաղթականաց գրասենեակէն ստանալ արտօնագիր մը, Արժանթինեան հիւպատոսներու խողովակով:

2. Օտարահպատակներու ընտանիքներուն մուտքը արտօնուած է ծնողներու (հայր եւ մայր), ամուսիններու, զաւակներու, թոռներու եւ քեռորդիներու, պայմանաւ որ ունենան գաղթականութեան գրասենեակին արտօնագիրը եւ լրացնեն հետեւեալ կէտերը.—

Ա. Իրենց ծնողները բերել փափաքող օտարականներ երկու տարի մնացած ըլլալու են Արժանթինի մէջ:

Բ. Անոնք պէտք է յանձն առնեն նըպաստել իրենց ծնողներու պէտքերուն, երաշխաւորելով անոնց լաւ բարոյականն ու աշխատելով ապրուստ շահելու կարողութիւնը:

Գ. Արժանթինի հպատակներուն հետ ամուսնանալու համար գալ փափաքող օտարականներն ալ կրնան մտնել, եթէ լրացնեն վերոյիշեալ պայմանները:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթի մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՄՐԵՑՈՒՑԻՉ ԹՈՅՆԸ

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 Սեպտ.).

— «Հայրենասիրութիւն չէ մեր փնտռածը դրացիներու կամ թշնամիներու մօտ, այլ մեր մարդկային իրաւանց ճանաչումը:

Այս խօսքերը ուղղուած չեն օտարներուն կամ թշնամիներուն, որոնք իրենց ըրածին յատուկ գիտակցութիւնը ունին, այլ մեզի, որ կ'ուզենք յաճախ մոլորութիւններու բաւիղը, երբ մեր հասցէին շռայլուած քանի մը քաղցր խօսքեր կը լսենք:

Ամէն բանէ առաջ պէտք է ճշդել,— մենք ա՞զգ ենք թէ տարրալուծուած խուժան մը, կամքէ եւ իրաւունքէ զուրկ: Եթէ ազգ ենք իր լրիւ իմաստովը, պէտք է բարձր պահենք այդ կոչումին պարտադրած արժանապատուութիւնը: Իսկ եթէ ցրիւ եկած ստրուկներու զանգուած մը, այդ պարագային բոլորովին աւելորդ է խօսիլ «հայասիրութեան» մասին, որ այս կամ այն սենեակը հրթիռի նման կ'արձակէ օդին մէջ, անկէ անձնական կամ քաղաքական որոշ արդիւնք քաղելու նենգութեամբ:

Արդարեւ, ի՞նչ արժէք կրնան ունենալ նոյնիսկ անկեղծ հայասիրական արտայայտութիւններ, եթէ մենք կազմակերպուած ազգ չենք:

Անցեալ դարու կէսերուն, մեր թըշնամիներու կամ տիրապետողներու բռնութիւններէն հարկադրօրէն ծագում առած հայ ազատագրական շարժումը, արդէն փաստաւոր ապացոյցն է, թէ Հայ ժողովուրդը ստրուկներու անպատիւ հօտ մը չէ, այլ իր հաւաքական արժանապատուութիւնը թանգ գնահատող ԱԶԳ մը:

Այդ շարժման բուն նպատակն էր յեղափոխութեան ճանապարհով վերանուաճել հայ ազգի պատմական իրաւունքները: Այլ խօսքով՝ դարձնել իր ճակատագրին տէրը: Որպէսզի ան ապրելու եւ տեւականանալու համար կըթնի ինքն իր վրայ եւ ոչ թէ ապաւինի հայասէրներու գթութեան եւ ողորմութեան, երբ պատմութիւնն ալ վճռած է թէ անոնք օճառի պղպջակներէն աւելի կեանք չեն կրնար ունենալ նոյնիսկ անկեղծութեան պարագային:

Անկէ ի վեր անցած է մօտ մէկ դար: Այդ տաժանելի վերելքին մենք տուած ենք աննախընթացօրէն մեծ զոհեր: Ճաշակած ենք զարհուրելի դառնութիւններ: Ունեցած ենք թանկարժէք փորձառութիւն: Առիթ ունեցած ենք գնահատելու հայասիրութիւններու արժէքը եւ ունեցած սարսափելի յուսախաբութիւններ:

Այս բոլորէն յետոյ մեզի համար մէկ կէտ պարզ եւ յստակ պէտք է ըլլայ, որ մեր ժողովուրդը կամ ազգը, ֆիզիքապէս եւ բարոյապէս հնարաւորութիւն չունի վերադառնալու հարիւր տարի ետ, եւ ապաւինելու այս կամ այն տիրապետողի ողորմածութեան, գթասրտութեան կամ հայասիրութեան, կերպով մը իր բարեկայի կեանքը քարշ տալու համար: Ան հարկադրուած է քալելու պատմութեան կծած արիւնոտ շաւիղէն՝ դէպի իր վերջնական նպատակը— անկախութիւն եւ ինքնակառավարութիւն:

Ինքն ըստ ինքեան հասկնալի է թէ մեր այս ձգտումին թշնամի են մեր զօրաւոր հարեւանները:

Երբ անոնք պարբերաբար, կրակէն իրենց համար շագանակներ դուրս հանելու նենգամտութեամբ՝ ցոյց կուտան «հայասիրութիւն», ասիկա կը ծառայէ միմիայն մեր հաւաքական կորովը ջլատելու եւ մեզ մեր նախկին բարեկայի վիճակին վերածելու:

Այսպէս մօտեցան մեզի Ռուսաստան, եւ մասնաւորաբար բոլշեւիկ Ռուսաստանը: Ան եկաւ դէպի հարաւ հայասիրաբար, մեր ժողովուրդը ազատելու իր սեփական իշխանութենէն, այսինքն՝ ինքնիրմէ: Ան հալածեց ըմբոստացող բազուկը եւ սարկացուց իր գութին ապաւինող հատուածը: Ան արիւնի մէջ խեղդեց նոյնիսկ զինքը հրաւիրողները, երբ անոնք ճոյլ փորձեր մը ըրին իրենց ժողովուրդին հաւաքական դիմագիծ մը ստեղծելու:

Այսօր Թուրքիա կոչուող անորակելի ճիւաղը որ տարիներով լափած է հայ ժողովուրդի արիւնը, Սանճաքի հարցին առթիւ հայասիրական կեղծ դիմակ մը հագած է, նենգաւոր դիտաւորութեան մը ի խնդիր:

Մեղադրանքի խօսք չունինք եւ իրաւունք ալ չունինք ունենալու, քանի որ գիտենք անոնց նենգ դիտաւորութիւնը: Մեղադրանքի խօսքը մեզի է, որ այդ քաղցր խօսքերէն տարուած՝ կը փորձենք դիմաւորել զայն կէս ճանապարհին, մոռցած անոր ճիւաղային էութիւնը:

Բնաւ չենք անդրադառնար թէ՝ Թուրքը կը սիրէ Հայը իր աչքի լոյսին պէս, բայց կատաղի թշնամութիւն ցոյց կուտայ անոր շարժող ըղձերուն, Հայու իրաւունքը նուաճելու համար արիւն թափողին:

Վերջին՝ ատենները ակարամիտ կամ տկարակամ կարգ մը հայ թերթեր սկսած են Թուրքի հայասիրութենէն ճաշել եւ հրաւիրել Հայերը որ դառնան բարեկամ անոր, գոնէ Թուրքիա վերադառնալու թոյլտուութիւն մը ձեռք բերելու եւ կամ Սանճաքի մէջ անոր ողորմածութիւնը ապահովելու համար:

Այս թերթերը բնաւ չեն մտածեր թէ՝ հայ ժողովուրդը կուլի դաշտ դուրս եկած է ոչ թէ օր մը Թուրքին շնորհքին արժանանալու համար, այլ իր քաղաքական իրաւունքները ձեռք բերելու: Չեն մտածեր թէ Թուրքը ոեւէ բարի բան չի կամենար Հայերու համար, այլ կը հետապնդէ միայն անոր տարրալուծումը իբրեւ ազգ եւ հաւաքականութիւն:

Այս թերթերը պէտք է գիտնան վերջապէս, որ հայ մարտնչող ժողովուրդը ո՛չ Ռուսին եւ ոչ ալ Թուրքին հայասիրական խարդախ արտայայտութիւններուն կը կարօտի, այլ կը կարօտի միայն իր հաւաքական իրաւանց ճանաչումին, իբրեւ հաւասար կողմ»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԻ, ձայնագրեալ պատկերազարդ երգարան: Բ. հատոր: Կոմիտաս մատենաշար թիւ 3: Խմբագրեց եւ հրատարակեց Գէորգ Աճէմեան, 1938: Տպարան դպրեվանքի, Անթիլիաս: Գին 7 ֆրանք: Հասցէ.— Kévork Adjemian, Catholicossat Arménien, Antélias (Liban).

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԵՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

— Ափեթ ապա՛ր...

— Ի՞նչ կ'ըսես կու, խըլը՛ա...:

— Խըլոտը դո՛ւն ըս ծօ, չան...:

Արդարեւ, Տուրկենց Յարէթը նուազ խըլոտ չէր Վահէէն, ու անոր «փեթկըներն» ալ միշտ լեցուն ու խծկուած քթծակի մէջ կը գտնուէին տարին տասներկու ամիս: Սակայն, Վահէի անունն էր ելած: «Մարդուս աչքը ելլէ, անունը չելլէ»:

Վահէն Յարէթէն ալ փոքրուց ողկոյզ մը:

Այստեղ սպառնաց փորին վրայ պառկած տեղը: Բռունցքը սեղմելով ու դէպի Յարէթին քիթին երկարելով:

Ու ան կարգով դարձաւ.

— Սահակ ապար...

— Պերօ ապար...

— Ջիմօ (Շմաւոն) ապար...

Իրականութեան մէջ ո՛չ թէ ծոցէն թափուած էին խաղողները, գօտին կորելով, այլ փախուստի պահուն ճամբան կերած էր ամբողջ ունեցածը, մինչեւ Քարայր հասնիլը: Ու այս գաղտնիքը գիտէին բոլորն ալ: Անոնք վստահ էին, թէ, Վահէն հողի՛ն կը թափէր... ու խաղողները չէր թափեր: Բայց ի՞նչ կրնային ընել: Բեկցի Նէնէն զիրենք կը հետապնդէր, եւ հաւանաբար, անդրէն, Քարայրին առջեւի դարվերը կ'ելլէր: Մօտ էր իրենց թաքստոցին: Եթէ մէկ - մէկ քիչ տալով Վահէի սիրտը չշինէին, ապահովաբար պիտի պոռար-պոռար, ու իրենց տեղը պիտի մատնուէր: Հետեւաբար, բոլորն ալ համակերպեցան, ու իրենց գօտիներէն բաժին հանեցին Վահէին:

Սակայն, ան չգոհացաւ այդքանով: Փորձեց շրջան մը եւս ընել, երբ տեսաւ որ անոնք հանդարտած ու իրենց կզակները շարժման մէջ դրած էին: Ինքը ինչպէս պիտի համբերէր, երբ անոնք կ'որոճային: Ու ան դարձեալ մօտեցաւ Գուրգէնին.

— Գուրգէն ապա՛ր, ի՞նչ կ'ըլլայ, քիչ մըն ալ տուր:

— Ծօ խըլը՛ա, հերիք է, քինթէս բերիր: Թող որ քիչ մըն ալ ես ուտեմ:

— Է՛, ի՞նչ կ'ըլլայ, ես ալ ուտեմ...:

— Շան ք... կեր, հասկցա՞ր: Մարդ մը երդ ըլլայ, մէկ օրուան մէջ կու հատցնես: Պըճոյին մողին ըս...:

— Դուն ըլ Պըճոյին եղն ըս:

— Պըճոն եղ չունէր որ...:

— Հըպը ի՞նչ ունէր:

— Մինակ մող:

— Մէ՞կ հատ մող:

— Հա:

— Հըպը ըտ մողին ո՞ւրկէ կ'ըլլար...

— Ջեմ գիտեր: Ընդին գնա, ծօ քինթէս բերիր:

— Կ'ուտա՞ս թը չես տար:

— Ջեմ տար, ի՞նչ պիտ ընես:

— Խնթեցա՞ր ծօ, դըռում գլօխ:

— Բեկցի Նէնէին պիտ պոռամ թը...

— Հարկաւ կու խնթենամ... դուք ուտէք, ես նէյի՞մ:

— Դուն մեզմէ շատ չի կերա՞ր, խըլը՛ա:

— Պիտի պոռամ... Տեհա կուգայ Բեկցի Նէնէն: Ձանը կ'ելլէ: Բեկցի Նէ...

Վահէին համար կատակն ու լուրջը տարբերութիւն չունէին: Ցանդուղն ու վճռական տղայ էր: Սակայն, երբ յոյսը կտրեց, որ ալ բան մը պիտի չկրնայ փրցնել, խօսքէն գործի անցաւ, ձայնը բանալով Քարայրին մութ խորքէն:

Բայց Գուրգէն շուտով անոր բերնին սեղմելով, ձայնը խեղդեց կոկորդին մէջ:

Մինչ այդ, արդէն Բեկցի Նէնէին ձայնը հասած էր իրենց ականջներուն:

Ան այժմ Քարայրին առջեւի դարվերը բարձրացաւ ու ճիշդ իրենց առջեւը կը գտնուէր:

Մտաւ Քարայրին վարի յարկը: Մէկիկ մէկիկ զննեց բոլոր կողմերը, մեր դեղի սովորական անէծքները շըթունքին,

— Զի ժմնէ՛ք, ճաղը վերնա՛ք...

Զանոնք չգտաւ վարի յարկերուն մէջ: Վստահ էր անոնց հոն ըլլալուն: Գիտցաւ որ վերի յարկը բարձրացած էին: Բայց ի՞նչ կրնար ընել: Ծերուկ՝ Բէկցի Նէնէն անկարող էր վերերը բարձրանալու: Հետեւաբար, դուրս ելաւ: Քարայրին առջին կեցած, մէջքը շտկեց անգամ մը, նայեցաւ դէպի վեր՝ Քարայրին: Յոյսը կտրած, որոշեց տուն դառնալ, անոնց եզներն առջեւը խառնելով:

Գուրգէն սոխպուած, իր ամբողջ ունեցածը կիսեց Վահէին հետ: Քիչ քիչ առաւ անոր, զրպղեցուց զայն, մինչեւ Բեկցի Նէնէին հեռանալը:

Բեկցի Նէնէն միշտ անէծքը շըրթունքին, երբ ծռեցաւ դէպի դարվար, Վահէն սողալով Քարայրին բերանը եկաւ, զայն դիտելու համար անգամ մը: Ու երբեւ կատակ թէ լուրջ, պոռաց Բեկցի Նէնէին ետեւէն.

— Հո՛ս ընք, հո՛ս ընք, Բեկցի Նէնէ՛...

Տղաքը ամբողջը մէկէն սողալով վրան յարձակեցան: Ու ոտքերէն քաշելով ներս քշնեցին.

— Ծօ դուն «Խենթ Ակօ՞ն» ըս...

— Կիրեղենց՝ «Խենթ Ջաստ՛կ»...

— Օվկոնց՝ «Մ՛ըժ եա՛»...

— Օսեյենց՝ «Խենթ Օսկիա՛ն»...

Ընկերներն իր շուրջ հաւաքուած, ու պառկած իրենց փորին վրայ, բոլորն ալ կը ծաղրէին զինք: Սակայն, անոր հոգն անգամ չէր: Ան արկածախնդրութիւններ սիրող տղայ մըն էր: Ու կը կարծէր թէ, այդպէս ընելով ամէն անգամ, կրնայ զանոնք իր իշխանութեան տակ պահել...:

— Խաղող տուէք, որ չպոռամ...:

Տղաք՝ բոլորն ալ ծիծաղեցան Վահէի այս խօսքին վրայ: Եւ, անոր ձեռքը մէկիկ - մէկիկ իրենց մերկ ծոցերը խօթեցին: Բայց աւա՛ղ, որ մերկ ծոցերը պարպուած էին արդէն:

Գ.

— Զի ժմնէ՛ք, ճա՛ղը վերնա՛ք...

Բեկցի Նէնէն, երբ եզներն առջեւը խառնած Պէսպէնենց տան վերեւէն դէպ մտաւ, արեւն ալ իր մայրամուտի դրան առջեւ կը գտնուէր:

Ան կարծես իր նարնջագոյն թեզանիքներով թեւերէն մին նետած էր Բերդին-Քարին վրայ, ու միւսն ալ «Էգի»էն վեր՝ «Մոյտան»ու զաղաթ մը: Իսկ մարմնի ամէնէն բարձր մասերը—գլուխն ու ուսերը— կիսուած ու նետուած էին Ախպըրնու բարձունքը, ու անոր դէպի վար՝ սարալանջերուն:

Ցոլնած կ'երեւէր: Այնքա՜ն դանդաղօրէն կը հեռանար Գալնդուրէն անդին, իր շողշողուն դէմքովը:

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(9)

(Շար.)

30 միլիոն մարք եւ նախապէս պիտի տրուէր անգլիական հաստա-տութեան մը :

Հազիւ քանի մը օր առաջ, Հիթլէր, իբրեւ բանակին վերին հրամանատարը, գնդապետութեան բարձրացուց գերման սպայ մը որ մեծ պատերազմին ատեն Իրան եւ Աֆղանիստան ղրկուած էր Գերմանիոյ ընդհ. սպայակոյտին կողմէ եւ որ իր կատարած գործերուն շնորհիւ յորջորջուած էր «Գերման Լորընսը»:

Այսօր գերմանական կառավարութիւնը այդ սպային յանձնած է զանազան պաշտօններ այն բոլոր երկիրներուն մէջ որ կապեր ունին բրիտանական կայսրութեան հետ, մէջն ըլլալով Թուրքիան եւ Հնդկաստանը: Ինչպէս կը տեսնէք, երկու դիկտատորներուն նոր համաձայնութիւնը շատ ընդարձակ է եւ միայն Եւրոպայի մէջ կանգ չառներ :

Ինչպէ՞ս պիտի գծագծուին Հունգարիոյ սահմանները

Փրակայէն կը հեռագրեն թէ Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ բանակցութիւնները պիտի վերսկսին, շնորհիւ դիւանագիտական միջամտութեանց: Գերմանիա եւ Իտալիա մասնաւորապէս պնդած են որ նոր փորձ մը կատարուի, ուղղակի բանակցութիւններով լուծելու համար խնդիրը: Առ այժմ մէկդի դրուած է չորս մեծ պետութեանց վարչապետներուն դիմելու ծրագիրը, քանի որ Ֆրանսա եւ Անգլիա տրամադիր չեն նոր ժողով գումարելու, իսկ Գերմանիա կը նախընտրէ որ վէճը լուծուի ուղղակի բանակցութիւններով: Իտալիա նախապէս համաձայն էր չորս վարչապետներու խորհրդակցութեան, բայց այժմ ընդունած է գերմանական տեսակէտը, եւ կ'ուզէ որ բանակցութիւնները կատարուին Հռոմի եւ Պերլինի հովանաւորութեամբ: Թէ Գերմանիա եւ թէ Իտալիա ընդհանրապէս նպաստաւոր են Հունգարիոյ պահանջներուն հանդէպ, սակայն Պերլին չուզեր որ Ռութէնիան ալ անդամատուի :

*** Հռոմէն կը հեռագրեն թէ Փաշական մեծ խորհուրդը ժողով պիտի գումարէ այս գիշեր, քննելու համար Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ վէճը: Եթէ խաղաղութիւնը վտանգուի, Իտալիոյ մէջ նպատակայարմար կը գտնեն որ չորս մեծ պետութիւնները միջամտեն:

Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, Ռումանիա եւ Եուկոսլավիա բողոքագիր մը ուղղած են Հունգարիոյ, բանաւոր եւ ընդունելի չգտնելով անոր պահանջները :

*** Հունգարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Չեխերը մեծ ուժեր համախմբած են սահմանագլուխին վրայ, գնդացիրներով եւ հրասայլերով: Հունգարիոյ հիթլէրականները Թուցիկներ բաժնեցին, պահանջելով հրաժարեցնել օրուան կառավարութիւնը եւ անմիջապէս զինուորական գործողութեան ձեռնարկել Չեխոսլովաքիոյ դէմ :

Երուսաղէմ պաշարուած

Հոկտեմբեր 16 Թուակիր հեռագրի մը համաձայն, Երուսաղէմ ամրացեալ քաղաքի մը վերածուած է, եւ ամէն օր ծանր դէպքեր կը պատահին: Ռումբ մը պայթեցաւ Էօմէրի մզկիթին (Սողոմոնի տաճար) շուրջը: Չորս Արաբներ, որոնք պահակի դեր կը կատարէին, վիրաւորուեցան: Նոյն օրը երկրորդ ռումբ մը նետուեցաւ, մեծ խուճապ ստեղծելով: Ռմբաձիգը զոհ գնաց իր իսկ նետած ռումբին: Ապահովութիւնը այն աստիճան խանգարուած է որ զինուորական իշխանութիւնը հրամանագրով մը յանձնարարեց հին քաղաքամասի բնակիչներուն իրենց տուներէն դուրս չելլել 24 ժամ: Երուսաղէմի անմիջական շրջականներուն մէջ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ արաբ ըմբոստներու եւ անգլիական զօրքին միջեւ: Երեք Արաբներ սպաննուեցան, եւ անգլիացի տասնապետ մը վիրաւորուեցաւ: Կուիւ մըն ալ Կաղայի շրջականները պատահեցաւ: Ապստամբները ական մը դրին միջազգային գծին վրայ եւ փախան, բայց անգլիական զինուորները յաջողեցան պաշարել խումբը: Երեք ապստամբներ սպաննուեցան, երկու հոգի ալ գերի բռնուեցան :

Ռամլէի մէջ, որ երկաթուղիներու կարեւոր կեդրոն մըն է, զինուորական իշխանութիւնը հարցաքննութեան ենթարկեց 300 բնակիչներ, անգլիացի զինուորի մը դէմ կատարուած յարձակումին առթիւ: Եաֆայի բնակիչները որոշեցին ընդհ. գործադուլ հռչակել, բողոքելու համար զսպողական տնօրինութեանց դէմ : Հայֆայի մէջ ալ խռովութիւններ ծագեցան եւ նաւթագիծը կրակի տրուեցաւ: Զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց չորս Արաբներ :

Ոչ-պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, 358 հոգի սպաննուած են Պաղեստինի մէջ, հոկտ. 1էն 15 :

Առաջարկ զինելու աշխարհի բոլոր Հրեաները

Վարշաւայի Սիոնական կազմակերպութեան վերաքննական խմբակցութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց որով կ'առաջարկէ զինուորական կրթութիւն տալ աշխարհի բոլոր երիտասարդ Հրեաներուն, պաշտպանելու համար «Պաղեստինի հրէական պետութիւնը»:

Յայտարարութիւնը այս առթիւ խստօրէն կը քննադատէ Մեծն Բրիտանիան, որուն քաղաքականութեամբ « Հրեաները միշտ փոքրամասնութիւն մը պիտի մնան Պաղեստինի մէջ»: Յետոյ կը թելադրէ զինեալ ընդդիմութիւն ցոյց տալ այդ ծրագրին դէմ, «որ պիտի փճացնէ Սիոնականութիւնը»: Եւ կը հրաւիրէ աշխարհի բոլոր Հրեաները որ անմիջապէս ձեռնարկեն զինուորական կրթութեան, որպէսզի «եթէ արաբական կառավարութիւն մը հաստատուի Պաղեստինի մէջ, կարենան զինու զօրութեամբ նուաճել ամէն հրէական գաղութ, ամէն քաղաք եւ գիւղ »:

Յայտարարութիւնը կը ծանուցանէ նաեւ թէ արեւելեան Եւրոպայի Հրեաները մօտերս «խորհրդարան մը» պիտի գումարեն Վարշաւայի մէջ, միջոցներ գտնելու եւ ամբողջ Պաղեստինը հրէական հայրենիքի վերածելու համար :

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն Վարշաւա հասած լուրերու համաձայն, ազգ. պաշտպանութեան քաղաքական-կուսակցական վարիչը, Մեխլիս, ծրագիր մը յօրինած է բանակին վերին հրամանատարութեան վերակազմութեան համար: Այս ծրագիրը կը տրամադրէ ընդլայնել կարմիր բանակի քաղաքական վարիչներուն իրաւասութիւնները ,

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի նոր տարեշրջանի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Առողջին կրթութիւնը»:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆր.:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Վերամուտի առաջին դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 20 Հոկտ., Հինգշաբթի ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ, նիւթ՝ «Երիտասարդութիւնը եւ եկեղեցին»:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1939 "ԴՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դիմել՝ ընդհանուր գործակալ՝ կայծակ ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան: Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակ ապուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ:

Գին.— սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ 7,50 ֆրանք: Ամէն մէկ հատորի առաքման համար դրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ: Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (ըստ երկրի): Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ:

սահմանափակելով սպաներու իրաւունքը: Ծրագրին համաձայն, Սթալին պիտի ստանձնէ զինուորական գերագոյն խորհուրդին նախագահութիւնը, որ մինչեւ հիմա յանձնուած էր մարաջախտ Վորոշիլովի:

Զինուորական խորհուրդի նախագահին իրաւասութիւնները զգալապէս պիտի ընդարձակուին, ինչ որ մեքենաբար պիտի սահմանափակէ մարաջախտ Վորոշիլովի դերը:

*** Իտալական թերթերը երկարօրէն կը բացատրեն թէ կարմիր բանակին վերին հրամանատարութիւնը բոլորովին կազմալուծուած է, իբրեւ հետեւանք բազմաթիւ գնդակահարութեանց: Մարաջախտ Պլուխէրի համար կ'ըսեն թէ բանտարկուած է իր կարգ մը գործակիցներուն հետ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ տնտեսական նախարարը, Տոքթ. Ֆունք, որ այնքան ազդու հանդէս Թուրքիոյ եւ Պալքաններու մէջ կատարած պտոյտներով, Պերլին վերադարձաւ հոկտեմբեր 16ին: Նախարարը Պելկրատ ալ հանդիպելով, խորհրդակցեցաւ Եուկոսլաւիոյ վարչապետին հետ, առեւտրական դաշնագիր մը կնքելու համար :

ԱՆԳԼԻՈՅ գաղթապետութեանց նախարարը, Լորտ Սթէնլի, որ թեկնածու կը համարուէր ծովային նախարարութեան, մեռաւ երկար հիւանդութենէ մը վերջ: 44 տարեկան էր: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պ. Չէմպըրլէն կարեւոր փոփոխութիւններ պիտի կատարէ դահլիճին մէջ: Այս առթիւ երկու նոր նախարարութիւններ ալ պիտի ստեղծուին, մէկը՝ ազգային ծառայութեան (զինուորութիւն), միւսը՝ պարենաւորման համար :

ՅՕՇՈՏՈՒԱԾ ԴԻԱԿ ՄԸ գտնուեցաւ Շուազի-լը-Ռուայի մէջ: Ոստիկանութիւնը հաստատեց որ Փոնթուազի շրջանին արհեստակցական միութեան ընդհ. քարտուղարն է, համայնավար Ապէլ Քասիէ, որ անհետացած էր հոկտեմբեր 7էն ի վեր: Կը կարծուի թէ սպաննուած եւ շոգեկառքի գծին վրայ նետուած է, որպէսզի անձնասպան եղած համարուի:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ աստղերէն Օր. Սիմոն Սիմոն 60,000 ֆրանք հատուցում կը պահանջէ ընկերութենէ մը, որ 1935ին վարձած էր զինք Հարրի Պօրի հետ: Օրիորդը պայման դրած էր որ ժապաւէնին վրայ իր անունն ալ արձանագրուի ճիշդ այն տառերով ինչպէս Պօրի անունը: Արդ, երբ շարժանկարը ներկայացուեցաւ, Պօրի անունը խոշոր տառերով տպուած էր, իսկ Սիմոն Սիմոնի անունը՝ մանր: Դատարանը նախապէս 4000 ֆրանք հատուցում սահմանած էր, բայց Սիմոն Սիմոն գոհ չմնալով, այժմ դատ բացած է եւ 60 հազար կը պահանջէ :

ՄԱՐՍԷԼ ՔԱՇԷՆ, «Իւմանիթէ»ի խմբագրապետը, բաց նամակ մը ուղղելով վարչապետ Պ. Տալատիէի, կը հարցնէ.— « Ո՞ւր կ'երթաք, ո՞ւր կը տանիք մեզ, ո՞ւր կը տանիք Ֆրանսան»: Բոլշեւիկ ղեկավարը մասնաւորապէս կը ծանրանայ սպանիական հարցին վրայ :

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ երեք « երեւելիներ », երկուքը՝ Փարիզի ռումանական նախկին հիւպատոս Զիօլան եւ իր կինը, երրորդը՝ հարուստ յոյն սեղանաւոր մը, Եոաքիմ Տիամանտօղլու, որուն համար կ'ըսեն թէ 80,000,000 ֆրանքի հարստութիւն մը ունի եւ կը բնակի Շան զ'Էլիզէի շրջանին մէջ: Երեքը միասին մեծ քանակութեամբ էրօին փոխադրած էին Շէրպուր, մօտ մէկ միլիոն ֆր. արժողութեամբ: Ռումանական նախկին հիւպատոսը պահած ըլլալով իր դիւանագիտական անցագիրը, օգտուած էր մաքսանենգութեան համար :

ԹՐԻԷՍԹԷԻ մէջ երեւան հանուեցաւ հակաֆաշական կազմակերպութիւն մը, որուն վարիչն էր Հրեայ մը, փրոֆ. Քոլորնի : Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի նաեւ նախկին երեսփոխան մը :

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակը շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, խզեց Քանթոնի եւ Հոնկ Քոնկի հաղորդակցութիւնները: Քոլերա ծագած է Քանթոնի շրջանի մէջ, վարակելով 20,000 հոգի: Արդէն մեռած են 8000 քաղաքացիներ :

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ
30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ, ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ («Հայաստանի գրականութիւն», հին ուղղագրութեամբ), Փարիզ, 1938, 7.50 ֆր.: ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, 25 ֆր.: ԱՊՏԻՒԼ ՀԱՄԻՏ ԵՒ ՇԷՐԼՕՔ ՀՈԼՄՍ, Եր. Օտեան 40 ֆր.: ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Հ. Գ. Բ.), Ա. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐ, Փարիզ 1939, 25 ֆր.: ԱՐԾԻՒԸ ԻՐ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ, Ա. Թէրզիպաշեան, Փարիզ 1938, 15 ֆր.: ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ կենսագր. 10 ֆր.: ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱԶԳ. ԵԿԵՂԵՑԻԻ, Մ. Սերոբեան, 1938, 15 ֆր.: ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 15 ֆր.: ԵՐԿՈՒՆՔ, Ծերենց, 20 ֆր.: ԹԷՈՏՈՐՈՍ ՌՇՏՈՒՆԻ, Ծերենց, 20 ֆր.: ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Րաֆֆի, Գահիրէ, 25 ֆր.: ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 20 ֆր.: ԿԱՅԾԵՐ, Րաֆֆի, Ա. եւ Բ. միասին, 50 ֆր.: ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ՝ 1915-1918, Ա. Մ. Քէչեան, Պուքրէշ 1938, 20 ֆր.: ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԷ, ձայնագրեալ պատկ. երգարան, Գ. Աճէմեան, Ա. հատոր 7 ֆր.: Բ. 7 ֆր.: ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ, պատկ. 10 ֆր.: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Յ. Պալըեան, 10 ֆր.: ՄԱՅԻՍ 28 (1918-38, քառամեակ) 5 ֆր.: ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ, Յ. Հիսայեան, 8 ֆր.: ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆ. Վերֆէլ, 2 հատոր, 70 ֆր.: ՆԱՐԵԿ, աշխարհաբար, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, լաթակազմ, 30 ֆր.: ՆՈՐ ՔՆԱՐ, ձայնագրեալ եւ պատկ. ընդհ. երգարան, 50 ֆր.: ՍԱՄՈՒԷԼ, Րաֆֆի, Աթէնք, 50 ֆր.: ՐԱՖՖԻ, կեանքը, Փարիզի 1937, 10 ֆր.: ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Ա. Զարդ, 15 ֆր.:

LE ROLE DES ARMÉNIENS DANS LA CIVILISATION MONDIALE, avec 17 illustrations Prof. V. Totomiantz, Belgrade 1938, 40 fr., LA BELLE ANAHITTE, A. Surménian, Toulon, 1938, 15 fr.:

ԴԻՄԵԼ՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

51 Rue Monsieur le Prince, Paris (6): CHÈQUE POSTAL: PARIS 1278-35, Tél. DANton 88-65, Métro Odéon :

Գաւառէն հարիւրին տասը, արտասահմանէն հարիւրին 15 առաքման ծախք աւելցնել ապսպրանքներու գումարին վրայ, որ կանխիկ պէտք է ղրկել :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«Մատենաշար Ռազմիկ»ի թիւ 2

ԼԵՌՆ"ՅԻՆ Պ"ՏԵՐ"ԶՄԸ

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ

Հրատարակութիւն Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

Գին՝ Ֆրանսա, Սուրիա եւ Պալքաններ 10 ֆրանք, միւս երկիրներ 15 ֆրանք:

Ստանալու համար դիմել — Փարիզեան շրջանի համար՝ 9 Rue Thénard, Paris: Գաւառի համար՝ մեր տեղական վարչութիւններուն:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Domrémy, PARIS (13) A. DER HACOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 285 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 19 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3864

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱԼՏՍ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻՑ

Անցեալ ամառ «Խ. Հայաստան» դադրեցուց իր փոխանակութիւնը «Յառաջ»ի հետ:

Մասնաւոր նամակ մը ուղղելէ եւ երկար սպասելէ վերջ, ստիպուեցանք մենք ալ դադրեցնել:

Անշուշտ միջոցներ չեն պակսիր, թերթը նորէն ստանալու համար, ինչպէս իրենք ալ դիմած են տարբեր ճամբու մը:

Արդ, մինչեւ մեր նոր կարգադրութիւնը, անցաւ միջանկեալ շրջան մը եւ «Խ. Հայաստան»ի կարգ մը թիւերը չհասան մեր ձեռքը:

Այդ համարներէն մէկը, 1938 օգոստոս 3 (թիւ 177), կը պարունակէ յայտարարութիւն մը, որուն վերլուծումը հրատարակուած է «Հայրենիք»ի մէջ (7 հոկտ.):

Յայտարարութեան պատճէնը չունինք աչքի առջեւ, բայց, ինչպէս կը բացատրէ «Հայրենիք»ի աշխատակիցը, խնդիրը կը վերաբերի «ժողովուրդի թշնամիներու» եւ կղերին գործակցութեան: Այս առթիւ, յայտարարութիւնը կը սահեցնէ հետեւեալ տողերը.

— «Այս հանգամանքն արդէն ապացուցուած է Գորկու մարզում մերկացուած կղերականների շայկայի դատավարութեամբ, Սվերդլովի եւ Արեւելեան Սիբիրի մարզերում յայտնաբերուած ընդյատակեայ վաճէերի, ինչպէս եւ վրաստանի ու ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ (ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ, ԿԱԼԻՆԻՆՕ, ԵՐԵՒԱՆ) ԼԻԿՎԻԴԱՑԻԱՅԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱԿԱՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿՆԵՐԻ ԹՇՆԱՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԻ ԱՄԲՈՂՋ ՇԱՐՔ ՓԱՍՏԵՐՈՎ»:

Իբրեւ լրացուցիչ տեղեկութիւն, ըսենք որ Լոնտոնի թերթերը ամիսներ առաջ հաղորդած էին բարձրաստիճան կղերականներու «մաքրագործումը» կամ «հաշուեյարդար»ը (լիկվիդացիա), յիշելով Ադրբէջանն ու Վրաստանը եւ ուրիշ երկիրներ, բայց անտեսելով Հայաստանը: Եւ Տէյլի Թելէկրաֆի թղթակիցը այս առթիւ կը յիշեցնէր թէ խորհրդային բառբառով «հաշուեյարդար» ընդհանրապէս կը նշանակէ գնդակահարութիւն:

Արդ, հիմա որ Երեւանի պաշտօնաթերթը ինք յատկապէս կը յիշէ Հայաստանի անունը, մանաւանդ Վաղարշապատը (Էջմիածին), ինքնին կը ծագի հետեւեալ հարցը.

— Այս հրատարակութիւնը պաշտօնական հաստատումը չէ՞ Էջմիածնի ողբերգութեան:

Պարզամիտներ միայն պիտի կրնային «ոչ» պատասխանել այս հարցումին:

Անոնք որ ծանօթ են խորհրդային բարքերուն, գիտեն թէ ի՛նչ հրէշային միջոցներ կը գործադրուին, խեղաթիւրելու կամ ծածկելու համար քստմնելի բարբարոսութիւններ:

Եթէ երբեմն հրապարակային դատեր կը սարքուին, այդ չի նշանակեր թէ բոլոր գնդակահարութիւնները, աքսորներն ու բանտարկութիւնները կը սահմանափակուին այդ խեղկատակութիւններով:

Այս մասին հազարաւոր փաստեր կարելի էր յիշել միայն վերջին երկու տարիներու պատմութենէն: Բայց մենք պիտի ամփոփուինք միայն Հայաստանի վրայ, պատահաբար յիշելով կարգ մը պարագաներ:

Այսպէս, աւելի քան երկու տարի վերջն ալ, կարելի չեղաւ լուսաբանել Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեան» պարագան:

Որ եւ է դատավարութիւն տեղի ունեցա՞ւ, նախապէս որ եւ է լուր ունէ՞նք, երբ «Խ. Հայաստան» դատավարութեան մը առթիւ, միջանկեալ կը սահեցնէր հետեւեալ խօսքը.— «Ներկայումս գնդակահարուած Ն. Ստեփանեան» (նախկին գործավար):

Պաշտօնապէս հաղորդուեցա՞ւ նախկին վարչապետ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի, Ամատունիի, Ակոբովի, Մուղդուսիի, Գ. Շահվերդեանի, Ալաղանի, Բակունցի, Թոթովենցի, Գ. Մահարիի, Գր. Վարդանեանի, Մանուչարեանի, Ա. Եսայեանի (երեքն ալ հօկի վարիչներ) եւ դեռ ուրիշ ծանօթ եւ անծանօթ վարիչներու, գործիչներու եւ գրագէտներու սպանութեան մասին: Ամիսներ վերջը չէ՞ր որ իմացանք այդ քստմնելի լուրերը, երբեմն բերնէ բերան, յետոյ ճամբորդներու միջոցաւ, բայց ամէնէն առաջ Դաշնակցութեան ճարած աղբիւրներէն:

Եւ այսպէս բազմաթիւ պարագաներ, որոնց մէկ մասը եթէ վիճելի կը համարուի, չի նշանակեր թէ բոլորովին սուտ են, այլ պարզապէս աղբիւրներ կը պակսին:

Այսպէս նաեւ Էջմիածնի ողբերգութիւնը:

Առաջ մը հեռագիրը կը հաղորդէր թէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը յանկարծամահ եղած է: Ուրիշ տեղեկութիւն չկար, եւ մարդիկ հաւատացին:

Շատ չանցած, իրարու ետեւէ հասան չարաշուք լուրեր, բազմաթիւ ճամբորդներէ քաղուած տեղեկութիւններ, որոնք ահաւոր բաներ կը պատմէին,— Էջմիածինը թալանուած, կաթողիկոսը խեղդուած, երկու եպիսկոպոսներ եւ վարդապետ մը գնդակահարուած կամ բանտին մէջ սպաննուած եւն. եւն.:

Եւ ահա պաշտօնական վաւերագիր մը,— Սո՛ւտ է…

Երկու կասկածելի եւ չափազանց ուշացած նամակներ ալ բաւական եղան թէ տալու «Հայաստանական»ներուն, որոնք ամէն պատեհութիւն փորձեցին, մոռնալով բուն հարցը:

Արդ, «Խ. Հայաստան»ի օգոստոս 3 թուակիր յայտարարութիւնը բան մը կը խօսի՞ այդ մարդոց խիղճին, չենք ըսեր խղճին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՎԻՃԱԿԻՆ ԾԱՆՐԱՑՈՒՄԸ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն հոկտ. 17 թուականով (Ռիւթէր).— Կառավարութեան կողմէ հրատարակուած զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ Աթաթիւրք ծանրապէս հիւանդ է:

*** Առաջին անգամ է որ Թրքական կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը հաստատէ Աթաթիւրքի հիւանդութեան ծանրացումը: Մինչեւ հիմա կը գոհանար հերքումներով, եւ նոյնիսկ երեք ամիս դադարման դատապարտեց Թուրքերէն թերթ մը, «Թան», որ խմբագրական մը գրած էր այդ մասին: (Պոլսոյ հայերէն թերթերն ալ թարգմանած ըլլալով այդ խմբագրականը, տասնական օր դադարման դատապարտուեցան):

*** Էնկիւրիի մէջ հրատարակուած առաջին պաշտօնական տեղեկագիրը կ՚ըսէ (17 հոկտեմբեր).

— «Լեարդի հիւանդութիւնը, որմէ կը տառապի Հանրապետութեան նախագահը, իր բնական ընթացքին կը հետեւէր, երբ անցեալ գիշեր պատահած սաստիկ տագնապը երթալով ծանրացաւ, յառաջ բերելով մեծ տկարութիւն մը, բազկազարկի արագացում, մարսողական եւ ջղային խանգարումներ: Այս խանգարումները մասամբ նուազեցան գիշերը, մասնագէտ եւ մնայուն բժիշկներու պատուիրած դարմաններուն շնորհիւ: Հիւանդին վիճակը ծանր է միշտ, հակառակ այս առտու հաստատուած բարւոքման մը»:

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ կառավարութեան պաշտօնական զեկոյցը ընդհանուր յուզում եւ սրբաբեկութիւն պատճառեց ժողովուրդին եւ քաղաքական շրջանակներուն մէջ, ուր կը յուսային թէ Աթաթիւրք պիտի կրնայ նախագահել հանրապետութեան հաստատման 15րդ տարեդարձին տօնակատարութեան, հոկտեմբեր 29ին: Աննախընթաց պատրաստութիւններ տեսնուած են այս տօնակատարութեան համար: Նոյեմբեր 1ին ալ նախագահը պիտի բանար խորհրդարանին նստաշրջանը:

Աթաթիւրք 58 տարեկան է: Իր ամէնէն հաւանական յաջորդները կը համարուին Լոնտոնի դեսպանը՝ Պ. Ֆէթհի եւ մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք:

*** Պոլսոյ Թուրք թերթերը գոհունակութեամբ կը գանգատին թէ Սըր Ռոնըլտ Սթօրս, Կիպրոսի նախկին մարզպանը, դասախօսութիւններ կը կատարէ պալքանեան մայրաքաղաքներուն մէջ, հաշակաւոր Լորընսի մասին: Այս առթիւ դարմանք կը յայտնեն, յիշեցնելով անգլեւթրքական բարեկամութիւնը եւ Լորընսի կոչելով «ամենամեծ չարագործը եւ ոճրագործը»:

Իտալիա ում կուսայ Հունգարիոյ

«Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա», Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը, խմբագրականով մը կը թելադրէ Հունգարիոյ յանձնել Սլովաքիոյ եւ Ռութէնիոյ այն շրջանները ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն Հունգարները: Միեւնոյն առեն կը յանձնարարէ հանրաքուէ կատարել այն շրջաններուն մէջ ուր մեծամասնութիւնը վիճելի կը համարուի: Թէեւ թերթը որոշ բան չըսեր Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ սահմանակցութեան մասին, բայց իր առաջարկած կարգադրութիւնը եւ մանաւանդ հանրաքուէն իրականին մէջ պիտի յանգին այդ ելքին:

Այս առթիւ, թերթը կը հերքէ այն լուրերը թէ անհամաձայնութիւն կը տիրէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, չեխեւհունգարական վէճին կարգադրութեան մասին: «Պարզապէս դղայական են այդ մասին հրատարակուած զրոյցները: Փրակայի շահը կը պահանջէ անյապաղ փակել փոքրամասնութեանց խնդիրը… Անգամ մը որ Չեխոսլովաքիա ճշդէ իր նոր սահմանները եւ կարգադրէ բոլոր խնդիրները, Պռհեմիա կրնայ ապաւինիլ Իտալիոյ բարեկամութեան»:

Հռոմի մէջ կը կարծեն թէ մօտերս պիտի վերսկսին Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ բանակցութիւնները որո՛նք ընդհատուեցան անցեալ շաբթու: Բանակցութիւնները պէտք է կատարուին Միւնիխի համաձայնութեան սկզբունքներուն վրայ, Հունգարիոյ վերադարձնելով հունգարաբնակ շրջանները:

Իտալիա միեւնոյն առեն հաւանութիւն կը յայտնէ Հունգարիոյ զինուորական անօրինութեանց մասին, «իբրեւ զգուշական միջոց, քանի որ Չեխոսլովաքիա տակաւին չէ ցրուած իր զօրքը, տարօրինակ վիճակի մը մէջ դնելով Հունգարիան»:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր ալ կ՚ուզէ որ հունգարական խնդիրը կարգադրուի հաշտարար միջոցներով: Պերլինի հունգարական դեսպանը այս առթիւ կը բացատրէ թէ Հունգարիոյ պահանջները աշխարհակալութեան հանգամանք չունին, այլ կը բխին ազգագրական սկզբունքներէ եւ կը համապատասխանեն Միւնիխի համաձայնութեան:

— «Այս խնդիրը պէտք է կարգադրուի 1910ի մարդահամարի հիման վրայ,— վերջինը որ կատարուեցաւ 1919էն առաջ, երբ Չեխերը սկսան ապազգայնացնել այդ շրջանները»:

Դեսպանին այս յայտարարութիւնները հրատարակուեցան հիթլէրական գլխաւոր օրկանին մէջ, բայց իրազեկներու կարծիքով, փայդ չի նշանակեր թէ Գերմանիա եա կ՚առնէ իր առարկութիւնները՝ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ սահմանակցութեան մասին:

ԼՈՅՏ ՃՈՐՃ, Անգլիոյ նախկին վարչապետը, հրատարակեց իր պատերազմական յուշերուն առաջին գիրքը, որ շահեկան յայտնութիւններ կը պարունակէ: Պիտի խօսինք յաջորդով:

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ՇԷՆՔԻՆ ՀՐԴԵՀԸ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 30,000 ՏՈԼԱՐ ՎՆԱՍ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն «Յառաջ»ի)

ՊՈՍԹԸՆ, 4 հոկտեմբեր.— Սեպտեմբեր 30ի առտուն ժամը 1.30–2ի առենները, անծանօթ պատճառով մը մեծ հրդեհ մը կը ծագի «Հայրենիք»ի շէնքին մէջ: Հրշէջները հազիւ կը յաջողին շէնքը փրկել հիմնայատակ կործանումէ:

Առտուն, երբ աշխատաւորները հասանք՝ «Հայրենիք»ի շէնքը աւերակներու մէջ գտանք: Վերնայարկը բոլորովին հրոյ ճարակ, առաջին յարկի ձեղունը քանդուած, սենեակները, ինչպէս նաեւ ներքնայարկը, ուր տպագրական մեքենաները զետեղուած են, հրշէջներու կողմէ ողողուած էին, իսկ գոյքերը խոնաւ լաթերով ծածկուած՝ զանոնք ջուրէն պաշտպանելու համար:

Այսքան միայն յայտնի է որ հրդեհը ծագած է վերնայարկէն, ուր ամբարուած էին «Հայրենիք» օրաթերթի եւ ամսագրի հաւաքածոները, ինչպէս նաեւ «Հայրենիք» տպարանի ուրիշ բազմաթիւ հրատարակութիւններ: Ցաւալի է ըսել որ ասոնք մեծ մասով փճացած են եւ կարելի չէ անոնց վերարտադրութիւնը — մանաւանդ օրաթերթի հաւաքածոները, որոնցմէ միայն մէկական օրինակ կը մնայ:

Այս կորուստները «Հայրենիք» հաստատութեան համար շատ աւելի ծանր կը կշռեն քան նիւթականը որ աւելի քան 30,000 տոլարի կը հասնի:

Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի, «Հայրենիք»ի խմբագրութեան եւ վարչութեան գրասենեակները գտնուելով առաջին յարկին վրայ՝ փրկուած են կրակին անմիջական ազդեցութենէն, բայց ողողուած ըլլալով և ձեղուններու անապահովութեան պատճառով անգործածելի դարձած են: Նմանապէս գրաշարանոցը, որ նոյն յարկին վրայ կը գտնուի:

Ներքնայարկը, ուր զետեղուած են տպագրական մեքենաները, նմանապէս ջուրով ողողուած ըլլալով եւ շէնքին ընդհանուր անապահովութեան պատճառով առժամապէս անգործածելի է դարձած:

Այսպէս՝ «Հայրենիք» հաստատութիւնը որ ամբողջ 40 տարի անընդհատ ու կանոնաւորապէս գործած էր, այս մեծ հրդեհին պատճառով ենթարկուած է ժամանակաւոր անկանոնութեան մը:

Օրաթերթը մէկ-երկու օր լոյս չտեսաւ: Ամերիկեան մեծ հաստատութեան մը ազնուական աջակցութեամբ «Հայրենիք» օրաթերթը սկսաւ կանոնաւորապէս լոյս տեսնել:

Ամսագրի հոկտեմբերի թիւը, որ մէկ-երկու օրէն լոյս պիտի տեսնէր, հրդեհին պատճառով քիչ մը ուշ պիտի հրատարակուի: Վստահ ենք թէ «Հայրենիք»ներու արտասահմանի ընթերցողներն ու բաժանորդները ներողամիտ կը գտնուին այս յապաղումներուն համար, որոնք անկախ են խմբագրութեան ու վարչութեան կամքէն: Հաւանաբար մէկ-երկու շաբաթ յետաձգուի «Հայրենիք» անգլերէն շաբաթաթերթին հրատարակութիւնը:

Ըստ իս բարեբախտութիւն մըն է այն իրողութիւնը, որ Հ. Յ. Դ. Պատգամաւորական ժողովը բանաւոր պատճառով մը այս տարի երեք ամիս յետաձգուած ըլլալով, կը բացուի հրդեհէն ճիշդ մէկ շաբաթ վերջը: Յուսով ենք թէ մեր շրջանի այս բարձրագոյն մարմինը անհրաժեշտ կարգադրութիւնը պիտի ընէ «Հայրենիք»ի շէնքը, հետեւաբար «Հայրենիք» հաստատութիւնը աւելի լաւ պայմաններու մէջ դնելու համար:

Շէնքը եւ գոյքերը ապահովագրուած էին.— Ա. Պ.

Ծերակուտականի մը հարցապնդումը Ալեքսանտրէթի հարցի մասին արտաքին նախարարին Էնկիւրի երթալուն առթիւ

Լուառ Էնֆէռիէօրի ծերակուտականը, Կիւսթավ Կոթըռօ, նամակ մը ուղղելով արտաքին նախարարին, հարցապնդում կը պահանջէ Ալէքսանտրէթի հարցին առթիւ, քանի որ նախարարը կը պատրաստուի Էնկիւրի երթալու (հաւանաբար հոկտ. 28ին):

Ահաւասիկ նամակին ամփոփումը.—

«Ով որ գիտէ Ալէքսանտրէթի նաւահանգիստին կարեւորութիւնը, Սանճաքին պատմութիւնը եւ մեր Սուրիա-Լիբանանեան հոգատարութիւնը, ինչպէս եւ անոր տրամադրած պարտաւորութիւնները, Մօտաւոր Արեւելքի եւ ամբողջ արաբական աշխարհին մէջ յառաջ ծագած յուզումը՝ իբրեւ հետեւանք ֆրանքօ-թուրք սակարկութեանց, անհրաժեշտ եւ սախողական կը համարի ուղղել լքումի քաղաքականութիւնը որ 18 տարի առաջ բացուեցաւ Էնկիւրիի մէջ:

Անշուշտ գիտէք թէ ինչ կ՚անցնի կը դառնայ Սանճաքին մէջ, ամիսներէ ի վեր: Մեր լաւագոյն բարեկամները կը զոհուին հակառակորդներու որոնցմէ վախնալու ամէն պատճառ ունին, ինչպէս կը հաստատեն կիլիկիոյ վայրագութիւնները եւ ամենավերջին շահատակութիւնները: «Ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման սկզբունքը» այժմէն իսկ յանգած է բնորական խաղերու որոնց դէմ բողոքեցին Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները իրենք: Սուրիական դրօշը, խորհրդանշանը օրինաւոր դերիշխանութեան, տեղի տուած է օտար ազգի մը դրօշին առջեւ, ազգ մը որ կ՚ուզէ «անշլուս» մը (կցում) կատարել հոն, հակառակ բնակիչներու ստոյգ մեծամասնութեան, դաշնագիրներու տրամադրութեանց,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Բ.

Ամէն տեղ մենաշնորհ կայ: Հանրային իրաւունքները պաշտպանելու համար, ինքը պետութիւնը ձեռք կ'առնէ կարգ մը ճիւղեր:

Այսպէս չէ Թուրքիոյ պարագան: Կառավարութիւնը պարզապէս առուտուրի, շահու համար գործի ձեռնարկեց, մենաշնորհի դարձնելով ամէն ինչ, սկսեալ ծխախոտէն եւ ալքոլէն մինչեւ շաքարը, ցորենը, կաղինը, թուղթը, եւայլն:

Կարգ մը նիւթերու վրայ ուղղակի մենաշնորհ դրին: Օրինակ, օղի պատրաստելու համար, մասնաւոր գործարանները ստիպուած են կառավարութենէն գնել նախանիւթերը եւ բնականաբար վճարել ուզուած գինը: Այդ պատճառաւ, օղիին գինը կրկնապատկուեցաւ: Եւ որովհետեւ վերջին հաշուով ժողովուրդին քսակէն կ'ելլէ դրամը, կը հետեւի թէ այս ձեւով հարիւրին հարիւր համեմատութեամբ նոր տուրք մը դրուած եղաւ:

Նոյն բանը շաքարին համար: Հեռաւոր Ճաւայէն Պոլիս բերուած շաքարին քիլօն կ'արժէ 6 դրուշ, մէջն ըլլալով խոշոր ծախքերը.— փոխադրական, մաքսային եւայլն: Մինչդեռ տարիներ շարունակ ժողովուրդը շաքարը գնեց քիլօն 50—55 դրուշի, այսինքն ինը անգամ աւելի սուղ: Երկու տարի առաջ, կառավարութիւնը ստիպուեցաւ կէս առ կէս զեղչել գինը, տեսնելով որ սպառում չկայ. բայց ինչպէս «Սօն Փօսթա» թերթը (25 Մայիս 1938) կը գրէր, Արեւելեան նահանգներուն մէջ ներկայիս ալ շաքարին քիլօն 40 դրուշի կը ծախուի:

Այս ահագին տարբերութիւնը ո՞ւր կ'երթայ: Բնականաբար պետական սնտուկը, իբրեւ անուղղակի տուրք: Ուրիշ օրինակ մը: Մինչեւ մէկ ու կէս տարի առաջ, հացին քիլօն կը ծախուէր 5 դրշ.ի, ցորենին քիլօն 3—4 դրշ. ըլլալով: Կուսակալութիւնը անմիջապէս միջամտեց եւ Երկրագործական Դրամատան միջոցաւ գիւղացիէն գնելով ցորենը ամբարեց եւ ինքը սկսաւ ծախել վաճառականին, ի հարկէ բարձր գիներով: Հետեւանքն այն եղաւ որ հացին գինը կրկնապատկուեցաւ, այսինքն ժողովուրդը ստիպուեցաւ ֆիօ գլուխ յաւելուածական տուրք մը տալ:

Այսպէս բազմաթիւ այլ նիւթերու համար:

×

Կառավարութիւնը հնարեց նաեւ մենաշնորհի այլ ձեւ մը.— սթէնտըրտիզէյշըն:

Արեւմտեան այս բացատրութիւնը որ նոյնութեամբ ընդունուած է Թուրքիոյ մէջ, յայտնապէս կը ծառայէ խաբելու միամիտները, ժողովուրդէն ծածկելու հանգամանքը արարքի մը, որուն բուն անունը գրաւում է:

Արդարեւ, համաձայն այդ դրութեան, կառավարութիւնը մէկ մէկ կեդրոնական պաշտօնատուն հաստատած է արտադրելի գլխաւոր բերքերուն համար: Օրինակ՝ կաղինի եւ թուզի վաճառականները ստիպուած են պատկանեալ պաշտօնատան ներկայացնել իրենց ապրանքները, անոր դասաւորել տալ ըստ տեսակի եւ անկէ արտօնագիր առնելէ յետոյ միայն արտածել: Աւելորդ է ըսել թէ այս բոլորին համար ալ կը վճարեն:

Միւս կողմէ, կայ արտածման ընդհանուր դիւան մը՝ թուրք օֆիս, որմէ եւս պէտք է անցնին ապրանքները, անշուշտ նոր սակերու ենթարկուելու պայմանաւ:

Անդին կան կառավարական մասնաւոր հիմնարկութիւններ՝ ներքին եւ առեւտրական վաճառականութեան, նաւահանգիստներու պարպումի եւ բեռնաւորման աշխատութեան եւ միւս գործերուն համար: Օրինակ, դեռ վերջերս կազմուեցաւ Տէնիզ Պանք կոչուած դրամատուն մը, ծովային առեւտրական գործերով զբաղելու համար:

Փակագծի մէջ յիշեցնեմ թէ այս առթիւ զոհուեցաւ Թուրք յայտնի պատմագիր եւ երեսփոխան Սատրի Մագսուտի (ծնունդով Թաթար), պարզապէս անոր համար որ համարձակեցաւ ըսել թէ Տէնիզ Պանք թուրքերէն չէ, Տէնիզ Պանքասը ըլլալու է,— Տղէտ, ապուշ, յետադիմական կոչեցին ամէն կողմէ եւ մարդը նետեցին Համալսարանի դասախօսի աթոռէն: Աքացի մըն ալ տուաւ մեր մարդը՝ Յակոբ Մարթայեանը, նոր անունով Ակոբ Տիլաչար...

×

Կացութիւնը պարզ է:

Կառավարութիւնը երեք հանգամանքով կը կթէ ժողովուրդը:

1. Իբրեւ սովորական կառավարութիւն հարիւրէն 30—33ը կը գանձէ «ուղղակի տուրք» անունին տակ:

2. Իբրեւ մենաշնորհեալ ընկերութիւն՝ անհրաժեշտ նիւթերը անհամեմատօրէն սուղ գիներով կը ծախէ հանրութեան: Օրինակ՝ 6 դրշ.նոց շաքարը 50—55ի, 100 դրշ.նոց օղին՝ 200ի եւն.: Այդ ձեւով, խոշոր համեմատութեամբ տուրք մը կը գանձէ, «անուղղակի տուրք» անուան տակ:

3. Իբրեւ խոշոր ընկերութիւն մը՝ կը կատարէ ամէն տեսակ առուտուր, ի հարկէ ուզած շահը գրպանելով:

4. Իբրեւ պետական դրամատուն՝ միջնորդչէք (քոմիսիոն) կ'առնէ բոլոր ներածումներէն եւ արտածումներէն:

Սխալ չհասկնանք: Ասիկա բոլորովին տարբեր է սովորական մաքսէն: Իբրեւ հետեւանք միջազգային տնտեսական պատերազմին, երկրէ երկիր առուտուրը կը կատարուի ոչ թէ դրամով, այլ ապրանքներու փոխանակութեամբ, կամ հաշուակցութեամբ (քլիրինկ):

Օրինակ, երբ Պոլսէն վաճառական մը 5000 ոսկիի մեքենայ բերէ Գերմանիայէն, դրամը չի ղրկեր գերման գործարանատէրին, այլ կը յանձնէ Թուրքիոյ Պետական Դրամատան:

Դարձեալ, երբ թուզ կամ կաղին ղրկէ Գերմանիա, փոխարժէքը չի կրնար ուղղակի ստանալ: Թուրք Պետական Դրամատունն է որ պիտի վճարէ իրեն, ո՞վ գիտէ քանի՞ տարիէն: Որովհետեւ, դրամատունը տարին անգամ մը —երբեմն աւելի ուշ— հաշուակցութիւն կ'ընէ գերմանական կառավարութեան հետ, եւ տարբերութիւնը կուտայ անոր կամ կը ստանայ: Այդ հաշուակցութենէն յետոյ է որ Թուրք արտածողը կ'առնէ իր դրամը, ի հարկէ կարեւոր զեղչով մը:

Հաշուեր եղած է որ այս ձեւով Պետական Դրամատունը միշտ քովը կ'ունենայ 10-20 միլիոն ոսկի պատկառելի գումար մը, զոր կրնայ ուզածին պէս շահագործել:

Հաշուեցէք այս այլազան ու բարդ ձեւերով ժողովուրդէն գանձուած դրամները, եւ արդէն կ'ունենաք հարիւրին 70ի նման անհաւատալի համեմատութիւն մը: Այսինքն ժողովրդական վաստակին հարիւրին 70ը կ'երթայ պետական սնտուկը, իբրեւ ուղղակի եւ անուղղակի տուրք:

Հիմա այլեւս պարզ է թէ կառավարութիւնը ի՞նչպէս կը գոցէ պիւտճէն եւ կանխիկ թոշակ կուտայ պաշտօնեաներուն: Երբ երկրի արտադրութեան մօտ երեք քառորդը — թերեւս ալ աւելին— կ'առնես, բնականաբար պիւտճէի բացն ալ կը գոցես, երկաթուղի ալ կը շինես: Մանաւանդ երբ այս բոլորին վրայ կուգայ աւելնալու օտար ընկերութեանց դրաման խոշոր հասոյթը, որուն պիտի անդրադառնամ ուրիշ անգամ:

×

Հետեւանքը չէր կրնար ծանր չըլլալ:

Զրկուելով գործելու հնարաւորութենէն, բազմաթիւ ընկերութիւններ եւ վաճառատուններ փակուեցան, եւ սնանկութիւնը դարձաւ սովորական երեւոյթ: Օրինակ՝ Ավունտուրի Զատէները որոնք ապրեր կը կարդային հանգուցեալ Իբրանոսեանին, սնանկացան չարաչար եւ շատ ամօթալի պայմաններու մէջ: Բայց կառավարութիւնը միջամտեց եւ չթողուց որ պաշտօնապէս սնանկ հռչակուի այդ մեծ հաստատութիւնը: Վճարե՞ց պարտքը պիտի ըսէք: Գտաւ վճարողը: Պարզապէս ստիպեց պարտատէրերը որ ծայն չհանեն, դատարանի չդիմեն, հրաժարին իրենց առնելիքէն:

Եւ գոռոզ Ավունտուր Զատէները հարկադրուեցան լաչակ անցընել իրենց գլխուն, վաճառատունը փոխանցել իրենց կիներու անուան, իսկ իրենք հոն մնալով իբրեւ «պաշտօնեայ»...

Յիշեցնեմ որ համաճարակ դարձած է այս «իգականութիւն»ը: Ով որ չկարենայ կամ չուզէ վճարել պարտքը, կամացուկ մը կնոջը անուան կը փոխանցէ գործը եւ կ'ազատէ օձիքը:

×

Նոյն վախճանին ենթարկուեցաւ Գեմլի Զատէն, Պոլսոյ Առեւտրական սենեակի նախագահը, մարդը որ երբեմն հայերներ կը հալեցնէր իր սուսերուհիին — ապագայ կնոջը — համար: Երկաթուղի շինեց Զօնկուլտաքի կողմերը, բայց մէջը մնաց: Եւ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ գնել զինքը ու կատարեալ կորուստէ փրկել Գեմլի Զատէն, որ քայքայուած է այլապէս, սովորական առուտուրին մէջ ալ:

×

Հապա շաքարի սա զոյգ անուշ պատմութիւննե՞րը:

Երկրին պէտքը ապահովելու համար, շաքարի երկու գործարաններ հաստատուեցան Ուշաքի եւ Ալփուլլուի մէջ, ազդեցիկ երեսփոխաններու միջոցաւ եւ կառավարութեան դրամական մասնակցութեամբ:

Ուշաքի գործարանը կը շինուի ահագին ծախքով: Բայց ահա, ինչպէս երեք տարի առաջ կը գանգատէր «Վագըթ»ի խմբագրապետ Մէհմէտ Ասըմ, երեւան կուգայ որ ջուր չկայ այդ շրջանին մէջ: Եւ հարկ կ'ըլլայ ճիշդ 75,000 ոսկիի յաւելուածական ծախք մը ընել, հեռուէն ջուր բերելու համար...

Ալփուլլուի գործարանն ալ ուրիշ փորձանքի մը հանդիպեցաւ: Երկու տարի առաջ, կառավարութիւնը դատ բացաւ ընկերութեան դէմ, ճիշդ **900** հազար ոսկի պահանջելով իբրեւ գործառնութեան տուրք:

Դատը դեռ կը շարունակուի:

Ի՞նչ եղաւ վախճանը այս հաստատութեանց եւ երրորդ շաքարի գործարանի մը: Երեքն ալ սնանկացան, եւ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ շաքար բերել տալ արտասահմանէն: Եւ որովհետեւ սկզբունք է ծածկել գայթակղութիւնը եւ պաշտպանել սնանկութիւնը, կառավարութիւնը ամբողջովին ձեռք առաւ գործը եւ հիմնեց շաքարի գործարաններու ընդհ. ընկերութիւն մը:

Բայց կ'արժէ բուն իսկ վարչապետ Ճէլալ Պայարի բերնէն լսել այս «քաղցր» պատմութեան դառն ծալքերը:

ԴԷՏ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Ի՞նչ ունիք նորէն, մտահոգ կ'երեւաք:

— Ինչպէս մտահոգ չըլլամ՝ ամէնէն վրդովիչ բանը անստուգութիւնն է. ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը.

— Ամէնքը ինչ որ ըլլան մենք ալ ան. դուք տեղը միտք մի յոգնեցնէք:

— Միտք յոգնեցնելու խնդիր չկայ. չէ՞ք կարծեր որ ամէն հաւանականութեան առջեւ պատրաստ գտնուիլը խոհեմութիւն է, թէ համայն ազգակիցներու ճակատագիրը միացնող, վարող մէկ ճակատով ներկայացնող մարմին մը ունենալ անհրաժեշտութիւն մըն է. միթէ այսպէս լոյծ ու անղեկ տատանիլը աւելի՞ լաւ է:

— Քաղաքականութի՞ւն ընել կ'ուզէք:

— Չէք հասկնար ...

— Հապա ի՞նչ է ուզածնիդ. ազատ երկիր, տուն տեղ, գործ ունիք. անձնական կառք կրնաք ունենալ, ալ ի՞նչ կը փնտռէք:

— Միւսներն ալ ունին այդ բոլորը. բայց ատիկա պատճառ մը չըլլար որ իրենց ազգային գիտակցութիւնը կորսնցնեն, ներքին կազմակերպութեամբ չզբաղին, ընկերային պարտականութիւններէ խուսափին.

— Զուր բաներ են անոնք:

— Բայց հայ ենք վերջապէս, ազգութիւն մը կը ներկայացնենք, մեր շուրջիններէն տարբեր համայնքի կը պատկանինք. եւ սակայն ուղղութիւն չունինք, ղեկ չունինք, վերջապէս չէ՞ք զայրանար.

— Չեմ զայրանար. ընդհակառակն կը զուարճանամ.

— Իրա՞ւ կ'ըսէք:

— Կը զուարճանամ, կ'ըսեմ ձեզի. մանաւանդ երբ ձեզի պէս խորհողներու հանդիպիմ, պատմական սկեպտիկութիւնս կը փայփայուի:

— Չեմ հասկնար:

— Այո. ազգիս հանդէպ ունեցած հին կարեկցութիւնս կ'ամրանայ ու թոյլ չի տար որ անոր երջանկութեան մասին երազեմ, յստակ տեսնելով, ապացուցանելով ես ինծի բոլոր ջանքերուն ամլութիւնը:

— Չեմ կարծեր որ ատիկա հրաշալի արդիւնք մըն է:

— Ընդհակառակն:

— Հրաշալի՞ է վհատումը:

— Կը հանդարտեցնէ:

— Քուն կը բերէ. պէտք է պայքարինք, դիմադրենք:

— Բաւ է որ միտքս հանդարտ մնայ. մնացեալը հոգս չէ:

— Չեմ կարծեր որ լուրջ կը խօսիք:

— Ոչ. շատ ալ լուրջ չեմ խօսիր. բայց յոգնած եմ այսօր ու պատրաստ չեմ յարձակումի:

— Հանդչելու ատեն չէ, բարեկամ, վտանգը դուռը հասած է.

— Ուշադրութիւն. դամերուն մէջէն քալենք, նայեցէք, հոս sens unique է եղեր. կառքով անցած ատենս ուշադրութիւն պէտք է ընեմ. միտքը պէտք չէ զուր տեղը յոգնի, կը հասկնա՞ք. sens uniqueը լաւ բան է. կարգի կը մտնես. ամէն մարդ իր sens uniqueը ունի.

— Իրա՞ւ կ'ըսէք, ո՞րն է ձերինը. հետաքրքիր եմ.

— Պիֆթէկս:

×

— Էհ, աչքդ լոյս. պատերազմի վախը անհետացաւ. չունինք ատինք:

— Որքա՞ն ատենուան համար:

— Այդ չենք գիտեր. բայց առ այժմ վտանգ չկայ:

— Եթէ այդպէս է, օգտագործել գիտենք ժամանակը, կազմակերպուինք:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը. այսպէս անգլուխ, անծրագիր. ամէն անգամ տուժած ենք ատկէ եւ տակաւին կը քալենք հին ճամբաներէն, կառչած կը մնանք հինցած սկզբունքներու, փոխանակ միաձայն եւ միակերպ՝ ուղղութեան մը հետեւելու: Այսօր, կա՞յ Հայ մը որ չանդրադառնայ իր վիճակին, մանաւանդ ան որ հեռուէն կամ մօտէն տեսած է արհաւիրքը, հազիւ ազատած կեղեքումներու չրջանակէն, ան որ ազատական ըմբռնումներ ունի, տառապած է ատոր համար իսկ, չկրնալով տոկալ ...

— Ինչ, դո՞ւն ալ Դաշնակցական եղար.

— Ո՞վ քեզի Դաշնակցութեան խօսք կ'ընէ: Միթէ ամէն Հայ անձկութեամբ չհետեւեցա՞ւ անկախութեան պատերազմին, չապրեցաւ այդ տենդոտ վիճակը, ուրանա՞նք աւանդութիւնը, քայքայե՞նք սովորութիւնները, ի՞նչ ունիս անոնց տեղը դնելու. կ'ուզես որ ամէն ինչ սրբուի՞, մաքրուի ու նորէն ծայրէ՞ն սկսուի: Հին նիւթերով պէտք է նորը շինենք:

— Ես չեմ կրնար խաղալիկ ըլլալ անոր որոշումներուն, կը հասկնա՞ս: Ո եւ է ընկերութեան մասին որոշում տալու համար պէտք է անհատը նկատի ունենալ.

— Եթէ ունիս ծրագիր մը, առաջարկէ իջիր.

— Ընկերութիւնը անհատին համար, ոչ թէ անհատը ընկերութեան, անհատն է որ կը տառապի ոչ թէ հաւաքականութիւնը, անհատն է կարեւոր չերտը, ոչ թէ ամբողջութիւնը:

— Ո՞վ քեզի ...

— Զոհել անհատը ընդհանուրին բարիքին այնքան անհեթեթ է, որքան հրդեհի պահուն զոհել վարձակալները՝ ազատելու համար տունը: Բայց այս չէ խնդիրը այս օրուան տաք գլուխներուն որոնք միաւորելու կը ձգտին, միջին ստորճանի վրայ, բոլոր միտքերը եւ բոլոր ուժերը:

— ...

— Համմէ՞:

— Ոչինչ, բան մը չըսի. շատ լաւ կը խօսիս.

— Կը նայիմ որ դուն ալ համայնավար հակումներ ունիս:

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ բան այդպէս խորհիլ կուտայ քեզի:

— Ամէնուն ուզածը ուզելով դուն ալ անոնց կողմը դարձած կ'ըլլաս. առանց անդրադառնալու հակաֆաշիստ կ'ըլլաս: Վաղ եկուր կուսակցականութենէ— ընկերականութենէ: Ձե՞ս նկատեր որ ընկերութիւն ըսուածը միշտ ուրիշի մը դէմ կը կազմուի.

— Իրաւունք ունիս. հիմա կ'անդրադառնամ ատոր. երբ «կենդանիներու պաշտպան ընկերութիւն» կ'ըսեմ, երբեք մտքէս չեմ անցըներ որ մարդոց իրաւունքները պիտի պաշտպանուին:

— Ենթադրենք որ, վաղը, քու վերիչ ըսած մարդիկդ քովէ քով գան, համաձայնութիւն գոյացնեն, վճռեններ արձակեն, բանաձեւեր խմբագրեն. կը կարծե՞ս որ այդ լուծին պիտի ուզեն ենթարկուիլ. ոչ միայն պիտի չուզեն, այլեւ պիտի ուրանան գերիշխանութիւնը այդ մարմինին: Առաջինը ես, ի՞նչպէս կ'ուզես որ ընդունիմ միջին ճաշակներու, հասարակ դատողութեանց եւ քմահաճոյքներու ծնունդ որոշումներ, որոնք չեն կրնար պատշաճիլ ամէնուն:

— Հասկցայ. կը բաւէ. դուն վերէ արտի ծնունդ ես:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՀՐԵԱՆԵՐԸ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ ՄԷԿ ԴԱՐ ԱՌԱՋ

Շարլ Ռօսլ Տիվալ, 9 Հոկտեմբեր 1836 թուականով, ուրեմն մէկ դար առաջ, հետեւեալ թղթակցութիւնը կը ղրկէր Փարիզեան թերթի մը, նկարագրելով Հրեաներուն վիճակը —

Հռոմի մէջ թաղ մը կայ, ուր ոչ մէկ օտարական կը մտնէ: Հսկայ քաղաքին մէջ կղզիացած, այս թաղը պաշարուած է մայրաքաղաքին թաղերով՝ առանց մաս կազմելու անոնց: Իր չրջափակը այնպէս է շինուած որ ամրոցի կամ բանտի կը նմանի: Մտնելու համար թաղին մութ ու նեղլիկ փողոցներուն մէջ, հարկ է անցնիլ հսկայ կամարի մը տակէն, ուր ամէն ժամ կը սպասէ պապական գինուոր մը սուինը տնկած հրացանին ծայրը:

Հրեաներու կեթթօն է այս, որ կը գտնուի Տեբերիս գետին եզերքը: Մեկուսի աշխարհ մը, որ գոյութիւն ունի միայն հոս: Անոր բնակիչները, հակառակ ժամանակին եւ քաղաքակրթութեան սահմանքին՝ որ կը նորացնէ բարքերը, երբեք վայելած չեն բնաւ մը մեղմութիւն, որպէսզի նուազ սաստկութեամբ իջնէր երկաթէ խարազանը, որու հարուածներուն տակ ԺԶ. դարու կրօնական մոլեռանդութիւնը քամակոր դարձուց զիրենք:

Ճիշդ է որ իտալական այլ քաղաքներու մէջ վերցուցին շղթաները, որոնք կը փակէին կեթթօներու մուտքը, որպէսզի ազատ շրջագային Հրեաները, բայց Հռոմ կը մերժէ տալ այդ իրաւունքը: Աստուածմէ անիծուած,— այսպէս կ'որակուին Հրեաները Հռոմի մէջ,— անոնց արգիլուած է մտնել մարդոց մէջ եւ շրջագայիլ ազատօրէն: Ամէն երեկոյ՝ կը փակուին կեթթօյին դուռները, եւ անգամ

ՉԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Այդ վայրը Կալկաթայի Սեւ Ծակին չափ զարշահոտ էր դարձած: Ամէն մարդ քրտինքներու մէջ մնացած էր եւ չարագործներու պէս իրար կը հրմշտկէին, աշխատելով քովս գալ եւ իրենց աչքերովը շրթունքներէս իմանալ թէ Գագիկ երբ պիտի կրնայ հասնիլ: Եփրեմ իրենց հաւանական առաջնորդը եւ չորս պատին մէջ գտնուող միակ լուռ կեցող մարդը, որ նոր պատեհութիւն մը կը փնտռէր, մէկ կողմ քշուեցաւ ամբոխէն:

Հարցումներս մեծ մասով պատռուած էին եւ ականջներս միեւնոյն հարցումը լսելէն կը պայթէին: Միակ դարմանն էր պոռալ Ֆրէտին որպէսզի իր երդէօնիկով եղանակ մը նուագէ: Յաճախ այդ կերպով անոր բազմութեան մը տրամադրութիւնը փոխելը տեսած եմ: Սակայն ենթադրելով որ նոյնիսկ մտածումս լաւ եղած ըլլար, ձեռքերը շարժելու ազատ պիտի չըլլար ան: Այդ օրուան փրկիչը Կլօրիա Վանտէրմէնը պիտի հանդիսանար:

Կլօրիան ամբոխը հրմշտկելով եւ մեծ դժուարութեամբ այդ քրտնաթոր բազմութեան մէջ բարձր կեցաւ եւ ըսկսաւ խօսիլ.

— Անշուշտ երկչոտներ չէք դուք:

Ամբոխը լռեց. որովհետեւ նկատի առնելիք գաղափարներ կը յայտնէր ան, եւ Կլօրիա շարունակեց.

— Գագիկ հայրենասէր մըն է: Անիկա կը կռուի ամբողջ Հայաստանին համար: Անշուշտ պիտի չուզէիք որ քաջարի Գագիկը Զէյթունի իր վըտանգաւոր դիրքէն դուրս ելլէր ձեզ ազատելու համար: Պէտք է որ դուք կիներ ու այր մարդիկ, ձեր երախաներովը, զէնքերն ու ռազմամթերքները հետերնիդ առնելով փութաք Գագիկին հանդիպիլ: Պէտք է աճապարէք, աճապարէք, աճապարէք անոր հանդիպիլ, կարելի եղածին չափ մօտ Զէյթունի, որպէսզի իր պարտականութեան դիրքէն շատ չհեռացած՝ կրկին եւ դառնայ

Այս բառերուն վրայ Եփրեմ որոշեց իր ըսելիքը, որովհետեւ մէկը անոր թարգմանեց խօսուածներուն իմաստը: Կլօրիան լոյսը ներմուծած էր, իրեն կը մնար չահագործել, ինք որ կը ճանչնար իր ժողովուրդը: Ու ըսկսաւ բացատրել հայերէն լեզուով:

Հինգ վայրկեան վերջը ծուղակին քարերը մէկ կողմ դրուելով ժողովուրդը սանդուղներէն վար կը խուժէր, որ կը կքէր ամբոխին ծանրութեան ներքեւ:

Սենեակին պարպուելէն վերջ երբ մեր երեսներուն քրտինքը կը սրբէինք, Ուիլին ձայնը առի որ Կլօրիային հետ կը խօսէր:

— Ուէ՛ պաշտօնի համար ձեզի ի նպաստ պիտի քուէարկեն անոնք:

— Անշուշտ. բայց ինչո՞ւ հոս կը սպասենք:

— Քալենք ուրեմն: Եթէ ձեր ձին կերած ըլլան, մեր ջորիին բեռը հոս կը ձգենք, ըսի ես: Մեզի հետ ախոռը եկէք եւ...

— Ըսել կ'ուզէք վար իջնել ու ձիերը առնել: Ըրէք ինչ որ կրնաք ընել ամբոխին հետ: Ես կիները քիչ մը կարգի դնեմ, եթէ կարենամ. յետոյ բլուրին վրայ բաց տեղ մը լուսնի լոյսին տակ իրար կը գտնենք:

—Ձեզ հետ պիտի գամ, առաջարկեց Ուիլ: Կրնաք պէտք ունենալ...

—Ոչ, ոչ, պէտք չկայ: Կիները հանդարտ են: Անոնց պատուիրած է հրամաններուն հնազանդիլ: Ուրեմն գործի սկսինք, ըսաւ Կլօրիան ու խառնուեցաւ կիներու բազմութեան, որոնք բարի գալստեան աղաղակներով ողջունեցին զինքը:

— Մենք ալ երթանք ըսաւ Ուիլ:

— Անիծուի այդ աղջիկը, մռմռաց Ֆրէտ, պատին բացուածքին մէջ շըփելով ծունկին ոսկորը, որ ցաւցուցած էր Կլօրիան, ամբոխին մէջ անոր վրայ կոխած ատեն: Ուէ՛ կին մինչեւ այժմ ինծի բախտ չէ բերած:

— Ի՞նչ կը սպասէք, դանդաղաշարժներ, հայտէ շարժեցէք. գոչեց ձայն մը, դուրսը մթութեան մէջ:

Ֆրէտ դժգոհ էր Ուիլէն ու Կլօրիայէն, որոնց համար կ'ըսէր, նեղութիւններու պիտի ենթարկուինք ճամբան:

— Տղաք, քա՞ր կտրած էք, ի՞նչ է, հարցուց նոյն ծանօթ ձայնը:

— Ո՛չ, Ամերիկա, բայց ստիպուած եմ նստիլ երբ ծունկս կը ցաւի, մանաւանդ երբ մարգարէանալու շնորքը ունիմ:

— Հը՛, օրիորդ Վանտէրմէնը կիներուն հետ մեզ սպասելէն ձանձրանայ պիտի: Ծունկի ցաւի մը պատճառով երախայ դարձեր ես:

— Խօսք հասկցիր Ուիլ, պոռաց Ֆրէտ, կ'ուզանք ըսինք:

Անսպասելի կերպով Ուիլ՝ քաշելով ջանջքչելով մեզ ճամբայ հանեց: Հոն գտնուած միակ բաց տարածութեան վրայ խռնուած էին մթութեան մէջ, մարդեր, ձիեր, կովեր, այծեր, արմտիքի պարկեր ինչպէս նաեւ յիսուն սնտուկ փամփուշտ:

Կեցանք սպասելով օրիորդ Վանտէրմէնի եւ իր կիներուն հասնելուն, սըրտադող եւ տարտամ երեւակայութեամբ համակուած: Կը լսէինք հատ հատ հրացանաձգութեան ձայներ՝ որոնք երթալով կը մօտենային եւ այրող տանիքներուն բոցերը հորիզոնը կիսով կը լուսաւորէին: Ժամ մը կեցանք այսպէս: Ուիլ հարց տուաւ թէ պէտք չէ՞ արդեօք որ մեզմէ մէկը օրիորդ Վանտէրմէնը փնտռելու երթայ:

— Ի՞նչ օգուտ կ'ելլէ ատկէ: Գիտէ՞ր որ իրեն կը սպասենք:

Ի վերջոյ Ֆրէտ առաջարկեց որ Ուիլ երթայ եւ հետախուզութիւն մը կատարէ:

Ուիլ իր ջորիին սանձը Հայու մը յանձնելով, անտառային մթութեան մէջէն բլուրն ի վեր ճամբայ ելաւ: Իր մեկնելէն հինգ վայրկեան վերջը Կլօրիան մեզ մօտ եկաւ, առաջնորդելով կիները տարբեր արահետէ մը:

Խումբին մէջ շփոթութիւն չառաջացնելու եւ շատ աղմուկ չհարուցանելու համար, գտնուեցանք առանձին շրջանակի մը մէջ առած էր եւ երախայի մը պատահական ճչոցին եւ ցած ձայնով խօսակցութենէն զատ՝ ուրիշ մեծ աղմուկ չէր լսուեր: Անոնց եւեւէն կուգային ամենատառապեալ կիները որոնք կը կրէին հիւանդներն ու վիրաւորները, դրուած տեսակ մը պատգարակներու վրայ, որոնք յանկարծական եւ աճապարանքով շինուած էին:

— Ձեր ջորին պատրաստ է օրիորդ, ըսի ես:

Բայց ան գլուխը շարժեց: (Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Հակադրութիւն մը

Վերջերս նախագահ Ռուզվէլթ յանձնարարեց փորձ մը ըրաւ միջամտելու քանի մը նահանգներու մէջ ծերակուտական նախնական ընտրութեանց: Ան անձամբ յանուանէ թելադրանք ըրաւ, թէ քաղաքացիները ո՛ր թեկնածուներուն պէտք է տան իրենց ձայները:

Եւ հետեւանքը այն եղաւ, որ նախնական ընտրութեանց գրեթէ բոլորին մէջ ալ իրարու ետեւէ պարտուեցան Ռուզվէլթին նախընտրած թեկնածուները:

Այս չի նշանակեր, ի հարկէ, որ նախագահը կորսնցուցած է իր անսահման ժողովրդականութիւնը եւ կամ իր համայնքը որ եւ է չափով պակսած է Ամերիկացիներու աչքին: Ոչ: Ամերիկացիները կը յարգեն ու կը սիրեն Ռուզվէլթը նոյնչափ 1932ին կամ 1936ին, երբ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ Սպիտակ Տուն ղրկեց զայն:

Ռուզվէլթի թեկնածուները պարտուեցան, որովհետեւ ամերիկեան ժողովուրդը չի սիրեր, որ վերէն հրահանգեն իրեն թէ որու պէտք է տայ իր քուէն, հոգ չէ թէ այդ հրահանգը կամ թելադրանքը ո՛րմէ գայ:

Ժողովրդապետական կարգը եւ անձի իրաւունքի կիրարկումը պարզ հռետորական թիւններ կամ առօրեայ անիմաստ գործածութիւններ չեն Ամերիկացիին համար, այլ ջիղ ու միս, ոսկոր ու արիւն: Ան ռամկավար (դեմոկրատ) է բառին ամէնէն ընդարձակ ու խորունկ առումով:

Այս գլխաւոր պատճառով ալ ան չի հանդուրժեր, որ մարդիկ վերէն պատգամեն իրեն: Ամերիկացին կը խորշի պետական ճնշումէ ու թելադրանքէ: Ուրիշ բան է յարգել օրէնքը, զոր կը մշակէ ինք իր ընտրած ներկայացուցիչներուն ձեռամբ, ուրիշ բան է ըլլալ կարգապահ ու իշխանութեան հանդէպ յարգալիր, բայց ուրիշ բան է ամէն անգամ պատգամ լսել, թէ ո՛ւր պէտք է քուէ տան եւ որո՛ւն չտան:

Կը յիշեմ, որ այսպիսի համարձակ քայլ մը առաւ նաեւ նոյնքան մեծ ուրիշ նախագահ մը՝ Ուիլսըն, 1918ին ընտրական պայքարի առեն, կոչ ուղղելով երկրին որ իր քաղաքականութեան համակիր ծերակուտականներ ընտրէ:

Եւ արդիւնքը նոյնպէս եղաւ այն, ինչ որ Ուիլսըն կատարեալ, ջախջախիչ պարտութիւն կրեց:

Կը յիշեմ նոյնպէս, որ նախագահ Քուլիճ եւս փորձուեցաւ, Մէսէչուսէթս նահանգէն ծերակուտականի մը ընտրութեան առթիւ, իր մէկ բարեկամին վրայ կեդրոնացնել քուէարկողներու ուշադրութիւնը, եւ այս մտքով ալ կոչ ուղղեց: Արդիւնքը նոյնպէս՝ ծանր պարտութիւն:

Եւ թերեւս այս է ճշմարիտ ժողովրդապետութիւնը, Ամերիկացիին ըմբռնածը: Ան կը դնէ իր ուզած, յարմար դատած անձերը յարմար պաշտօններու գլուխ, առանց ազդուելու սա կամ նախկին խորհուրդէն ... նէն: Ռուզվէլթին կը քուէարկէ ու նախագահական աթոռ կը բարձրացնէ, անոր կողքին ընտրելով այնպիսի ծերակուտականներ, որոնք պիտի ընդդիմանան անոր քայլերուն:

Այս գծով կ'ընթանայ Մ. Նահանգներու մէջ քաղաքական կեանքը:

×

Այժմ՝ թեթեւ ակնարկ մը Գերմանիոյ վրայ. ի՞նչ կը տեսնենք այնտեղ: Ամբողջապէս հակառակ պատկեր վերինին:

Գերման ժողովուրդը կը սպասէ որ վերէն ըսեն իրեն, թէ ինչ պէտք է ընէ, վերէն հրամայեն, թէ ինչ պէտք է ուտէ ինք, վերէն թելադրեն թէ ո՛վ քեր պէտք է վարեն իր ճակատագիրը:

Ասոր համար է, որ Ամերիկան ունի նախագահ մը — Ռուզվէլթը. Գերմանիան ունի Առաջնորդ մը— Հիթլերը:

ԱՍԱՏՈՒՐ

ՋԵԽ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԹՇՈՒԱՌ ՎԻՃԱԿԸ

Փրակայէն կը հեռագրեն.—

Զօր. Նիլ Մալեոն՝ քաղաքական փախստականներու վերատեսուչը, Ազգաժողովի կողմէ դժուարութեանց կը հանդիպի իր պաշտօնը կիրարկելու առեն:

Ան կը զբաղի երեք դասակարգի փախստականներով, առաջին՝ Ջեխոսլովաքիոյ չեխ ու գերման փախստականները, որոնք փախած են սահմանային շրջաններէ, գերման բանակին ներս մտնելուն առթիւ, երկրորդ՝ Ջեխոսլովաքիոյ գերման ու աւստրիացի նախկին փախստականները, որոնք նացիներէն փախած էին եւ ապաստանած Ջեխոսլովաքիա եւ այժմ չեխ կառավարութենէն հրաման ստացած են հեռանալու երկրէն. երրորդ՝ հրեայ փախստականներ:

Այս վերջինները, որոնց թիւը 20,000ի կը հասնի, ողբալի վիճակ ունին: Շատերը բանի քշուած են սուինններու սպառնալիքի տակ եւ բնտապահ իւրենց ինքնաշարժներու մէջ թխմուած: Ճշմարիտ չէ այն մեղադրանքը, թէ անոնք բերուած են այն շրջաններէն ուր հանրաքուէ պիտի կատարուի, որպէսզի քուէարկեն ի նպաստ Ջեխոսլովաքիոյ: Անոնք բերուած են, որովհետեւ եթէ մնային գերմանական մասերուն մէջ, պիտի արգելափակուէին կեդրոնացման կայաններու մէջ:

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ»

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (1 Հոկտ.).

— «Անշուշտ, ատեղծեցինք՝ երբեմն մեծ աղմուկով ու խոշոր ծրագիրներով՝ բազմազան ու բազմաթիւ Միութիւններ, բայց անոնցմէ շատ քիչերը ապրեցան, ու մանաւանդ շատ քիչերը գործեցին:

Այս քիչերու կարգէն՝ ահա առաջին գծի վրայ կուգայ «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ» Հրատարակչականը, որ ապրեցաւ անո՛ր համար որ գործեց. եւ գործեց ամենադժուարին պայմաններու մէջ. ամենաանպատեհ գետիններու վրայ: Ու այսօր, ան, այս խոնարհանուն կազմակերպութիւնը, որ հազիւ թէ կազմակերպութիւն է, կրնայ հպարտութեամբ խօսիլ իր գործի մասին: Տասը տարի գործած է ու տասը հատոր տուած է հայ ժողովուրդին. իր լաւագոյն ու տաղանդաւոր դաւակներուն գրուած ու մոռցուած գործերէն. ընտրուած, զատած ու ընտրած է մեր մեծ ու արիւնոտ ճակատագրով գրագէտներու գործերէն կտորներ ու ամփոփած զանոնք չքեղ ու արդիական ճաշակով կազմուած հատորներու մէջ:

Կա՞յ աւելի դժուարին գործ քան մեր մեծ գրողներու գործերուն փրկութիւնը լրագրական էջերէն. կա՞յ աւելի օգտակար գործ քան մեր երէկի կեանքը յուզող, երէկի հայ միտքը դարբնող ու հայ ոգին կազմող գրողներուն ծանօթացումը մեր նոր սերունդին. եւ վերջապէս ի՞նչ աւելի արժանի յարգանք մեռնողներու յիշատակին, քան անոնց գործերուն ամփոփումը եւ մեր բոլորին դուրգուրանքին յանձնումը:

Հայ գրական նոր սերունդը, հետեւաբար նաեւ գրականութիւնը, խրդուած էին, պատերազմին ու կոտորածներուն արիւնովը, երէկուան գրականութենէն ու գրողներէն:

Հայ մտքի զարգացման ալիքը կանգառած էր արեան լիճերու առջեւ, ու մոռցուելու վրայ էին մեր մօտիկ անցեալը կերտող դէմքերը, մեծ մասով: Այսօր, կամուրջը նետուած կարելի է համարել, արիւնին վրայէն իսկ, շնորհիւ խումբ մը «բարեկամներ»ու, որոնք խանդ ու հաւատք ունեցան հայ գրականութեան հանդէպ եւ նախաձեռնութեան ոգի: Ու այսօր, տասը տարի ետք, մեզ հետ են, մեր ուսումնասիրութեան առջեւ, մեր մտքի պայքարներուն եւ հոգեկան տագնապներուն ու երազանքներուն խառնուած, մեր նահատակ ու տաղանդաւոր գրագէտները, իրենց գործերովը.— Ռ. Զարդարեանը, Կիւրճեանը, Մշոյ Գեղամը, Գ. Բարսեղեանը, Արփիարը, Զոհրապը, Ջէօկիւրեանը, Ա. Ցարութիւնեանը, այլեւ Ե. Օտեանն ու Օ- հան Կարօն, որոնց ուրիշներ պիտի հետեւին:

Կատարուածը ինքնին մեծ ու գնահատելի գործ է, անմոռանալի նպաստ՝ հայ մտքին ու ազգային ոգիին, տարագրութեան այս դժուարին տարիներուն:

Ու այսօր, «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ»ը կուգան յայտարարել մեզ, թէ որոշած են իրենց գործունէութեան շրջանակը լայնցնել:

Այսուհետեւ այս Մարմինը ոչ միայն պիտի շարունակէ իր «հիմնական նպատակը», այլեւ պիտի ջանայ «հրատարակել երիտասարդ կամ տարէց ԿԵՆԴԱՆԻ հեղինակներուն գործերն եւս, պահանջին եւ իր կարելիութիւններու սահմանին մէջ»:

Ու, ոչ թէ բառերով, այլ գործով խօսելով, այս Հրատարակչականը 11 րդ հատոր մը լոյս կ'ընծայէ արտասահմանի հայ գրողներու գործերէն, «Արդի Հայ Գրականութիւն» անունով, (Ժողոված՝ Ա. Հատոր):

Իր անունը, այս գործէն սկսած, կը փոխէ Հրատարակչականը, դառնալով այսուհետեւ «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ»:

Շատ տարբերութիւն չկայ այս փոփոխութեան մէջ, կրնար պահել մինչեւ իսկ «նահատակ» բառը, որովհետեւ հայ գրողը, ողջ թէ մեռած, առհասարակ, կրնանք նոյն վերնագրին տակ գետեղել, հանգիստ խղճով...

Բայց, եթէ անունին մէջ տարբերութիւնը շատ չէ, գործունէութեան մէջ շատ է: Այսուհետեւ, ուրեմն, «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» Հրատարակչականը պիտի ընդգրկէ ամբողջ հայ գրականութիւնը եւ բոլոր հայ գրողները, ողջ թէ մեռած: Սրտապնդիչ, մինչեւ իսկ ոգեւորող գաղափար, որովհետեւ հայ գրականութիւնը, յանձին այս Հրատարակչականին, կրնայ տեսնել վերջապէս իր հոգածու Մարմինը, Կազմակերպութիւնը, Հայ գրականութիւնը, որ ամէնէն անտէրը եւ ամէնէն լքուածն է հայ կեանքի բոլոր միւս կալուածներէն:

Կազմակերպութիւն մը՝ այս Հրատարակչականը, որ ունի տասնամեայ արդիւնաշատ գործ, ոգեւորութիւն, հաւատք եւ փորձառութիւն, եւ որ կրնայ դառնալ համազգային, եթէ աջակցութիւն գտնէ:

Աջ ու ձախ կ'իյնանք գործօն կազմակերպութիւն մը ճարելու կամ ըստեղծելու համար, ի՞նչ հարկ աւելորդ ճիգերու եւ նոր փորձերու, երբ կայ արդէն:

Ինչո՞ւ չտալ անվերապահ աջակցութիւն. նիւթական հնարաւորութիւն— նախ նուէրներով եւ ֆոնտի մը կազմութեամբ. յետոյ՝ իր հրատարակութեանց սպառումով:

Որեւէ Հայ, որ ոգի ունի եւ սէր հայ մշակոյթին հանդէպ. որեւէ անհատ, որ կ'ուզէ Հայ մնալ եւ Հայ պահել, որքան ալ համեստ ըլլան իրենց կեանքի պայմանները, կրնան աջակցիլ, եթէ ոչ այլ կերպով, գոնէ հատոր մը ունենալով:

Կրցա՞նք այսքան աննշան աջակցութիւն մը ցոյց տալ, կրցա՞նք տէր կենալ մեր նահատակներուն ու անոնց յիշատակին. մեր գրողներուն ու գործիչներուն եւ անոնց գործին, այն ատեն կրնանք հաւատքով սպասել մեր ապագային եւ լաւագոյն ճակատագրի մը»:

... մը որ նիզերը դրուեցան, այլեւս չէն բացուիր մինչեւ առաւօտ, եթէ նոյնիսկ իրար ջարդեն կէթթոյին մէջ կամ հրդեհ ծագի: Ոստիկանութիւնը այն ատեն միայն կը միջամտէ, եթէ հրդեհը սպառնայ տարածուիլ հռովմէական թաղերը: Թող մոխիր դառնայ կէթթօն եւ ողջ - ողջ այրին Հրեաները, որո՞ւ հոգ: Հրէական ցեղին դաւակներուն այս արգելափակումը առաջին անգամ սկսաւ 1556ին, Պօղոս Դ.ի հրամանով: Հոռմ այդ թուականէն ի վեր անխնայ կը գործադրէ այդ հրամանը, եւ Մովսէսի զաւակներէն մին իրաւունք չունի իր գլխարկին վրայէն հանելու այն դեղին քուրջը, զոր կը կրէ իբրեւ խարան, իբրեւ նշան իր հրէութեան: Նուաստացում, անարգանք, ամէն ինչ պարտաւոր է կրել,— կարելի է ըսել թէ ոչինչ չըներհուած է իրենց, բայց միայն ողջ մնալ: Ոչ մէկ Հրեայ կրնայ դիչերը անցընել կէթթոյի շրջափակէն դուրս, ոչ մէկ Հրեայ կրնայ տէր դառնալ կալուածի: Իբրեւ ապրուստի միջոց՝ արտօնուած են միայն զբաղիլ հին դգեստներ կարկտելով: Ուրիշ ոչ մէկ գործ:

Չկայ աւելի ահաւոր թշուառութիւն քան կեանքը որ կը բարախէ հրէական թաղին շրջափակէն ներս: Քանի կը բազմանան այդ բանտ - թաղին մէջ, այնքան աւելի կը սաստկանայ իրենց թշուառութիւնը: Վերջին մարդահամարը ցոյց տուաւ որ այնտեղ կ'ապրին 5600 հոգի,— իրենց դրաւած տեղին համեմատութեամբ՝ կացութիւնը 3 անգամ աւելի է հռովմէական թաղերու խռութենէն: Կը բնակին բորբոսած, փտած, աղտոտ տախտակներով շինուած ցածլիկ ու խարխուլ խրճիթներու մէջ, որոնք կը կախուին փողոցներուն վրայ, արդէն իսկ նեղ, եւ անկիւնէ անկիւն ալքիս մը որ կը գիզուի տարիներէ ի վեր: Խրճիթներուն բակը խոնաւ է եւ մութ, տեսակ մը որջ, որու բերանը կուգան հաւաքուիլ ու նստիլ հողի գոյն աղջիկներ՝ քիչ մը լոյս տեսնելու համար իրենց տժգոյն ծայրը, մինչ դուրսը, փողոցը, հոտած ջուրերուն մէջ, որոնք կը թարմանան միայն՝ երբ անձրեւ կուգայ, իրարու հետ կը դգուրտին լաճերը, ցնցոտիներով հազիւ ծածկած իրենց մերկութիւնը:

Հակառակ այն խոր թշուառութեան, որու մատնուած են Հրեաները, կառավարութիւնը չի մոռնար երբեք սոխի պէս կեղեւել ու կեղեքել զանոնք՝ ժամանակ առ ժամանակ,— տուրք կամ տուգանք կը սահմանէ ու կը յաջողի կորզել կարեւոր գումարներ որոնց վճարման համար բաւական պիտի չգար իրենց աշխատանքի ...

... ամբողջ հասոյթը, եթէ նիւթական օգնութիւն չհասցուէր դուրսէն, արտասահմանէն: Հրեաները ստիպուած են վճարել ինչ որ կը պահանջուի, նոյնիսկ օրավարձը զինուորին որ ամէն երեկոյ կը փակէ կէթթոյին դուռները՝ բանտարկելով զիրենք:

Անոնք կը հանդուրժեն այս չար կեանքին՝ առասպելական համբերութիւն մը ցոյց տալով, բայց ինչ որ զիրենք կ'ըմբոստացնէ, ըստ իրենց՝ այն անգութ եւ բարբարոս ընթացքն է որ ցոյց կը տրուի հանդէպ իրենց կրօնական պաշտամունքին: Իրենց մեծագոյն մարտիրոսութիւնը կը համարին տեսնել, ամէն օր եւ ամէն ժամ, իրենց խրճիթներուն առջեւ, հսկա՛յ խաչափայտ մը, որու վրայ խաչեցեալը սպառնալից աչքերովը կը դիտէ զիրենք: Խաչափայտին ոտքին վրայ գրուած է լատիներէն եւ եբրայեցերէն:

«Ժողովուրդ որ դէմս կանգնած՝ անդադար կը գրգռէ կատաղութիւնս, որ զոհ կը մատուցանէ պարտէզներու մէջ եւ պաշտամունք կը կատարէ տանիքներու վրայ»:

Հրեաները ըմբոստացնող ուրիշ միջոց մը եւս,— ամէն տարի, Մեծ պահքին, շաբաթ առտուները, իրենց կը պարտադրուի ներկայ ըլլալ կաթոլիկ քահանայի մը արտասանած քարոզը: Երեք հարիւր հոգի, կին, երեխայ, ծեր, պարտաւոր են երթալ եկեղեցի, ներկայ ըլլալու համար հրէութեան դէմ արտասանուած անէծքները: Ֆրանսական յեղափոխութեան շրջանին, վերջ դրուեցաւ այս սովորութեան, բայց 1823ին կարտինալ մը վերահաստատեց: Հրեաները նախ չուզեցին հնազանդիլ, սակայն իշխանութիւնը զսպեց իրենց ընդդիմութիւնը ծանր տուգանքներ սահմանելով եւ բանտարկելով մեծերը: Այն ատեն Հրեաները եկեղեցի կ'երթային, կը խցէին իրենց ականջները կամ կը քնանային: Օգնութեան հասաւ օրհնեալ դաւազանը, ու տակաւին այսօր եկեղեցիին դրան առջեւ կը սպասեն դաւազաններով զինուած մարդիկ, որոնք կը յարձակին Հրեաներուն վրայ եւ կ'արթնցնեն զանոնք՝ դաւազանը իջեցնելով, որպէսզի մտիկ ընեն կաթոլիկ քահանային քարոզը:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ ՍՈՒՐԻՈՅ, ԻՐԱՔԻ ԻՐԱՆԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Էնկիւրիի «Ուլուս» թերթը կը գրէ թէ համաձայնութիւն գոյացած է Թուրքիոյ, Իրաքի, Իրանի եւ Սուրիոյ միջեւ, երկաթուղի մը շինելու համար չորս երկիրներու միջեւ:

Այս երկաթուղին պիտի սկսի Տիգրանակերտէն 9 քիլոմեթր հեռու Տիգրիս գետի ձախ եզերքէն եւ պիտի երկարի Միւսէյիրի գիւղը: Հոն երկուքի պիտի բաժնուի, մէկը դէպի հիւսիս երկարելով պիտի միանայ իրանեան գծին, իսկ երկրորդը դէպի հարաւ երկարելով պիտի միանայ Ճէզիրէի գծին:

Տիգրանակերտ - Իրան գիծը պիտի ունենայ 520 քիլոմեթր երկարութիւն, իսկ Տիգրանակերտ - Իրաք գիծը 264 քիլոմեթր:

51 միլիոն թրքական ոսկի ծախք կը նախատեսուի այս ծրագրի գործադրութեան համար:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԶՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

** Փարիզի Օփերա Քոմիքի մէջ Հոկտ. 10ին տեղի ունեցաւ «Վէրթէր» օփերայի 1000րդ ներկայացումը: Ներկայ էր նաեւ Հանրապետութեան նախագահը:

** Մ. Նահանգներու բամպակի արտադրութիւնը այս տարի եղած է 12,212,000 հակ, 387,000 հակ աւելի քան անցեալ տարուան բերքը: Նոյնպէս աւելի արտադրուած են ցորենը՝ 940,229,000, գարնան հացահատիկը՝ 251,771,000, եգիպտացորենը՝ 2,459,316,000, գարին՝ 1,041,577000 եւ բրինձը՝ 252,578,000 սակառ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆՈՐԱԳԻՐ, գրեց՝ Լոյս (Վահան Շահպազ): Կիլիկեան պատմավէպ: Աղեքսանդրիա, 1938: Գին 10 եգ. դահեկան: Հասցէ.— 75 Rue Abdel Monein, Alexandrie (Egypte):

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Մեր շրջանի գեղերուն մանուկները, այդ օրն ալ... եթէ հոգ ըլլային, արդեօք դարձեա՞լ պիտի պնդէի թէ... Պատմեմ քանի մը տողով.

Դեռ քանի մը օր առաջ էր, երբ տօնի մը առթիւ շրջանի բոլոր գեղերը հաւաքուած էին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վանքը, իբրեւ ուխտաւորներ:

Այդ օրը, մենք՝ բոլոր գիւղերու մանուկներս հաւաքուած վանքի մեծ թթենիին մէջ, կը վիճաբանէինք Արեւի մասին:

Մեր գեղի մանուկներս կը պնդէին.

— ... Ջէ՛, արեւը Ախդախէն կու ցայթէ, Թակ-Քարէն ու Գայլդուրէն մարը կու մտնէ:

Ջիմառացիները թէ.

— Ջէ՛, ան կը ծագի Նոր-Տունէն, ու կը կործի Լէճ-Լեռնէն:

Կամենցիները թէ.

— Շիտակ է, թէ՝ արեւը Նոր-Տունէն կու գայ, բայց Ախդխու գլխէն մարը կը մտնէ:

Իսկ Բեկցիք ալ կը պնդէին.

— Արեւը Կուլուլին Քարէն կը ծնի: Եւ չիտակ ըն Կամենցիները, թէ Ախդախէն մարը կու մտնէ:

Սակայն, մեր գեղի մանուկներս այնքան յամառօրէն պնդած էինք մեր տեսակէտին վրայ, այդ օրն ալ (ուխտի օրը) իբրեւ վկայ՝ ցոյց տալով:

Ու մենք միամիտ մանուկներս, որ դուրս չէինք ելած մեր գեղէն, ամէն մէկ գիւղացիներս կ'ուզէինք անպայման համոզել միւսները, թէ արեւի ծնունդն ու մայրամուտը միմիակ մեր գեղէն կը տեսնուէր չիտակ...:

Ու այդ օրը, մինչեւ ուշ ատեն, տատղերուն բուռ բուռ երեւումը, մենք վիճաբանած էինք արեւի շուրջ:

Սակայն, եթէ օր մը, մեզ բոլոր գիւղերու մանուկներս բնակեցնէին Ախդըխու ամենաբարձր գագաթին վրայ, թերեւս, համոզուէինք ու ա՛լ չպնդէինք մեր տեսակէտներուն վրայ, ու տեսնէինք որ,— Արեւը Մնձուր լեռնէն կը ծնի... ու Թէճէրէն ալ մարը կը մտնէ...:

Եւ, երբ Բեկցի Նէնէին ալ հարց տային,— որ այնքան ալ նեղուած էր ածուքին համար ու սիրտը դանկուած— իրենց պիտի պատասխանէր.

— Խուռնավուլցիք դրուստ կ'ըսեն կու...

— Ջի ժմնի՛ն, ճա՛ղը վերնա՛ն...

Բեկցի Նէնէն, տակաւին սլլկի ցուպը ձեռքին ու եղներն ալ առջեւը, ուսերը վեր-վար նետելով ու անիծելով կամվարները, հասած էր Քոչենց տան վերեւ:

Քոչենց կալին վրայ թեղը այնքան պղպկած էր մէկ ժամուան մէջ, որ հազիւ մեքենայի բարձրութեամբ կ'երեւար այժմ:

Անոնց հարսները— Մայամն ու Ադանին— շարունակ միասին էին լեցուցած ճակատ - ճակտի: Եւ, բլրանման թեղը մէկ ժամուան մէջ անհետացուցած էին: Ցարդը մարադ լեցուած էր տանիքին վրայի իր մասնաւոր ծակէն, ու կրակի գոյն ցորենն ալ շեղջուած մեքենային առջեւ— փոքրիկ բլրակ մըն ալ ան:

Օպէնենց Ակօն քրտնած էր ու յոգնած ալ կ'երեւար: Նստած էր քիչ անդին, տանիքը շրջապատող ցանկապատին վրայ:

Այդ միջոցին Ուստյենց Գարեգինը կը դարձնէր մեքենան, քիչ մը հանգիստ տալու համար Ակոյին:

Երբ Բեկցի Նէնէն անցաւ իրենց քովէն պոռպռալով ու անիծելով գեղին «չի ժմնողները», Ակօն կամացուկ մը անդէն ելաւ ու Բեկցի Նէնէին առջեւը անցնելով հարցուց.

— Աս ի՞նչ է, Բեկցի Նէնէ...

— Ջի ժմնի՛ն... ճա՛ղը վերնա՛ն... Մարերնին բթներնին կապէ՛, հո՛ղը դնէ...

Ասիկա պատասխան մը չէր ան– շուշտ Ակոյի տուած հարցումին: Ան արդէն շարունակ անիծելով կը քալէր եզներուն ետեւէն: Բայց երբ Ակօն ալ այդ հարցումը տուաւ իբր թէ չլիտցողի մը նման, այս անգամ ա՛լ աւելի ինքզինքէն ելլելով անէծքի թելը երկարեց...:

Քոչենց հարսներն ալ վայրկեան մը Բեկցի Նէնէին ձեւը դիտելու համար իրենց մէջքը շտկեցին, ու թիերը կուրծքերնուն կռթնցնելով չունչ մը առին:

Բեկցի Նէնէն նստած էր այժմ Պալենց Աղբիւրին վերեւ: Ու այդ տեղ դէմն ելաւ խստաղէմ տագրորդին՝ Լեւոնը:

— Հայտի տուն... ալ հերիք է հարսայ...

— Ընդի՛ն գնայ ծօ, հի՛մա կանոր (Նեցուկը) գլխուդ կ'ուտես, չան ետ թողած...

— Է՛, ի՞նչ պիտ ըլլայ պոռալով ու անիծելով... Ես քեզի չէ՞ի ըսած թը...

— Ջգէ՛ խս: Ինչոք (մինչեւ) իրենց տըներնին պիտ երթամ...

— Անցի տուն գնա, հարսա: Ես ընոնք կու չինիմ տատուն (վաղը):

Մտիկ չըրաւ տագրորդուն ու ճամբան շարունակեց անիծելով, ու տուները դտնուող գիւղացիները ցուիքները թափելով:

— Մարերնին բթներնին կապէ՛ հո՛ղը դնէ... Հօրերնուն սեւ թուղթը գայ... Ասծու խշմին ռաստ գան: Շանը միսը ուտին: Սեւ հողը մտնին:

×

— ... Ըս աշնան... Աչքդ լուս...

Պալենց Ջիմառացին— Գուրգէնին մայրը— այդ պահուն իրենց ածուքէն կուգար: Իրիկուան զովուն քիչ մը ջուր տուած էր տաքդեղի, կոտեմի, ու ուրիշ քանի մը փոքր ածուներու:

Եւ տասը վայրկեանէ ի վեր կանգառած էր Գամամենց տան առջեւ, դոդնոցին մէջ կանանչ սլլկի բռունը:

Անոնք,— Պալենց Ջիմառացին ու Գամամենց հարսը— կեցած այնտեղ, ճամբուն վրայ, ուրկէ պիտի անցնէր Բեկցի Նէնէն, զրոյցի մը կծիկը կը քակէին, որ կարծես երթալով կը հասնէր փոխանակ պզտիկնալու, կարճնալու ու հատնելու...:

— ... Ըս աշնան— ըսաւ ի միջի այլոց Պալենց Ջիմառացին— քու զըլխաւորդ ալ պիտ գայ, կ'ըսին, Ըստամպոլէն, է՛, ալ հերիք է, օխտը տարի է...:

Այդ միջոցին Բեկցի Նէնէն հասած էր արդէն դպրոցին եւ Գամամենց տան անկիւնը:

Քիչ անդին էր որ կը խօսակցէին Պալենց Ջիմառացին ու Գամամենց հարս՝ Հաճիենց աղջիկը:

Բեկցի Նէնէն ձայն տուաւ.

— Աղջի Ջիմա՛ռցի...

— ...:

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(10)

(Շար.)

մեր կողմէ Սուրիոյ հանդէպ եղած պարտաւորութեանց եւ մեր պատիւին: Ինչպէս եւ հակառակ մեր եւ մեր դաշնակիցներու ազգային շահերուն, որովհետեւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ ամէնէն իրաւասու ներկայացուցիչները ընդունած եւ հաստատած են թէ Ալէքսանտրէթի երկրամասին ճակատագիրը կապուած է մեր եւ երեք ցամաքամասերու ապահովութեան :

Պարոն նախարար, թերթերը հաղորդեցին թէ էնկիւրի պիտի երթաք, նոր դաշինքը կնքելու համար: Այս լուրը ապշեցուցիչ է մանաւանդ անոր համար որ միջազգային տագնապը կը պահանջէ պահպանել մեր դիրքերը, մեր ուժերը եւ մեր վարկը արեւելեան Միջերկրականի մէջ, Ասիոյ եւ Ափրիկէի դուռներուն առջեւ: Գիտէք որ մեր նուաստացումը՝ Սանճաքին մէջ, մաս կը կազմէ այն բոլոր նուաստացումներուն որ յառաջ եկան մեր մարզպաններու յաճախ անպաշտպանելի դիրքէն՝ հովանաւորեալ երկիրներու մէջ: Փոխանակ վերջապէս դարման տանելու այս կացութեան, ուրեմն մեր արտաքին նախարարը անձամբ զանոնք վաւերացնելու կ՚երթայ... Անշուշտ պիտի հաճիք հերքել այս լուրը :

Մինչ այս մինչ այն, Ֆրանսայի ժողովուրդը եւ խորհրդարանը իրաւունք ունին լուսաբանուելու Ալէքսանտրէթի դէպքերուն մասին, գերիշխանութեան արդէն կիսովին կատարուած փոխանցումի մը հետեւանքներու մասին, քանի որ Թրքական զօրամասեր գրաւած են Սանճաքը: Խնդիրը պէտք է ներկայացնել խորհրդարանին. ան միայն կրնայ, Ազգերու Դաշնակցութենէն վերջը, վաւերացնել կամ ժխտել այսպիսի գործողութիւններ:

Իբրեւ նախկին ռազմիկ Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ Ֆրանսական զօրամասերուն, նախագահը՝ Սուրիոյ Բարեկամներու ծերակուտական խմբակցութեան, ներկայացուցիչը նահանգի մը որուն զաւակներէն շատերը մեռած են այնտեղ, մեր սահմաններուն պաշտպանութեան եւ մեր հովանաւորեալներուն ապահովութեան համար, պատիւ ունիմ կանխաւ խնդրելու ձեզմէ որ հաճիք ընդունիլ հարցապնդումի առաջարկը, զոր կ՚ուղղեմ ծերակոյտի Պ. Նախագահին եւ որուն նիւթն է Ալէքսանտրէթի համաձայնութիւնը եւ մեր ընդհանուր քաղաքականութիւնը Թուրքիոյ հետ »:

4,000 ՕԴԱՆԻ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Իտալիա եւ Գերմանիա կը սուրան..

Օդանաւային մասնագէտ մը, Պ. Փէյռօնէ տը Թորէս, որ յաճախ Ֆրանսայի օդանաւային նախարարութեան տեսակէտներուն արտայայտիչը կը համարուի, ստիպողաբար կոչ կ՚ուղղէ 4000ի բարձրացնելու ռազմական օդանաւերու թիւը :

« Էնթրանսիժան »ի մէջ հրատարակուած գրութեամբ մը, Պ. տը Թորէս կը յորդորէ մոռնալ ներքին վէճերն ու փոխադարձ մեղադրանքները եւ ամբողջովին նուիրուիլ այս գործին: Իր հաշիւներուն համաձայն, Ֆրանսա 4000 ռազմական օդանաւ չինելով, պիտի կրնայ 2600ի պահեստի օդատորմիղ մը ունենալ : Եւ կը շեշտէ.

--- « Որպէսզի մեր վարչապետը կարենայ հաւասարէ հաւասար խօսիլ ուրիշ կառավարութեանց պետերուն հետ, Ֆրանսան պէտք է զօրաւոր ըլլայ: Եթէ տկար մնայ, որ եւ է պարագայի մէջ պիտի չկրնայ իր ամբողջ ծանրութիւնը արժեցնել իր կնքած զինակցութեանց մէջ : 40,000,000 բնակիչներ ունեցող Ֆրանսա մը ի՞նչ կըրնայ ընել 120,000,000նոց Հռոմ - Պերլին առանցքին դէմ: Պէտք է բաց աչքով նայիլ իրականութեան: Աւելորդ է պրպտել թէ ի՛նչ թերութիւններ գործուած են անցեալին մէջ եւ ով է անոնց պատասխանատուն: Ընդհակառակն, բոլոր ջանքերը պէտք է կեդրոնանան, քաղաքականութիւնը պէտք է ճշդուի, ծրագիրներ պէտք է մշակուին եւ գործադրուին »:

Յօդուածագիրը պարզելէ վերջ թէ չխական տագնապին առթիւ երեւան եկաւ որ ֆրանսական օդատորմիղին վիճակը նուազ գոհացուցիչ է քան շատեր կը կարծէին, կը յիշեցնէ թէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ կարգը զոհուած էսպառազինութեանց, մինչդեռ Ֆրանսայի օդային ճարտարարուեստը ծանրաբեռնուած ըլլալով վարչական արգելիչ դրութեամբ մը, մասնաւոր ճիգ մը չէ կատարուած :

Յօդուածագիրը 7000 (եօթը հազար) կը հաշուէ Հռոմ - Պերլին առանցքին առաջնակարգ ռազմական օդանաւերը: Երկու երկիրներն ալ անհրաժեշտ վարկերը եւ հեղինակութիւնը յանձնած են իրենց զինականներուն, ճարտարագէտներուն եւ գործարանատէրներուն: Այս կարգադրութեան շնորհիւ, անոնց արտադրութիւնը այնքան ծաւալած է որ կը վտանգէ Ֆրանսայի ապահովութիւնը :

Պ. տը Թորէս 50,000,000 անգլ. ոսկի կը հաշուէ 4000 ռազմական օդանաւերուն շինութեան ծախքը: Ասկէ զատ, անհրաժեշտ է 30,000,000 ոսկի, հողալու համար յաւելուածական պաշտօնեաներու կրթութիւնը եւ աշխատավարձքը, ինչպէս եւ ուրիշ ծախքեր:

Ուրիշ մասնագէտ մը, Պ. Ֆլէօրի, աշխատակից «Փարի - Սուար»ի, կը գրէ թէ Գերմանիա 500 օդանաւ կը շինէ ամէն ամիս, կամ աւելի՝ քան Մ. Նահանգներու, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միացեալ արտադրութիւնը: Յետոյ դիտել կուտայ թէ ֆրանսական օդանաւերը շատ ետ կը մնան ոչ միայն թիւով, այլեւ արագութեան տեսակէտով, մասնաւորապէս գերմանական հետապնդիչ սաւառնակներէն որոնք ժամը 375 մղոն կը կտրեն, իսկ ֆրանսականները՝ միայն 190 մղոն: Գերմանական ռմբաձիգ օդանաւերն ալ 250 մղոն արագութիւն ունին, իսկ ֆրանսական ամէնէն սրընթաց ռմբաձիգը՝ միայն 187 մղոն:

Երկու մասնագէտներն ալ կը պահանջեն ամբողջովին վերաքնել Ֆրանսայի օդանաւային արտադրութեան պայմանները եւ փութացնել արտադրութիւնը, զատ առնելով Գերմանիայէն եւ Իտալիայէն :

Մեկնաբանումները կը շարունակուին ուրիշ թերթերու մէջ ալ : Աւելի կարեւոր յայտնութեանց կը սպասուի խորհրդարանին մէջ, երբ հարցապնդումներ կատարուին :

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Ճարըրկեան» սրահին մէջ.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Յ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի նոր սարեշրջանի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ասանին կրթութիւնը»:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆր.:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Վերամուտի առաջին դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ 20 Հոկտ., Հինգշաբթի ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ, Նիւթ՝ «Երիտասարդութիւնը եւ եկեղեցին»:

ԹԵՅԱՍԵՂԱՆ — ՀԱՒԱՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Գեղարուեստական բաժին եւ պար:

Կը հրաւիրուին երգչախումբի անդամներն իրենց ընտանիքով, եւ համակիրներ: Մուտք՝ 5 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին): Սպասարկութիւն ժամը 5ին:

ԾԱԽՈՒ Է տիպօղական մեկնումի պատճառով, կօշկակարի խանութ մը լաւ վիճակի մէջ: Banc finissage եւ կարի մեքենայ: 8 տարի պայլ: Գին՝ 4000 ֆրանք:

Դիմել՝ Rue Moutcalm. Paris (18e), մեթրօ Jules Joffrin:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ բացուած դատին առթիւ, ընդհ. դատախազը բացէ ի բաց ամբաստանեց Գերմանիան, իբրեւ յղացողը եւ ղեկավարը Մ. Նահանգներու մէջ սարքուած լրտեսութեան, որուն գործիքներն են չորս ամբաստանեալներ: Դատախազը յայտարարեց թէ Քարլ Շլութէրն, «Պրէմէն» շոգենաւին քաղաքական գործակալը եւ 14 ամբաստանեալներէն մէկը, որ բացակայ է, խոստովանած է ձերբակալուած լրտեսի մը թէ կրնար քրքրել գերմանական նաւերու թղթատարական պայուսակները եւ լուսանկարներ առնել խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան պայմանագիրներու, հետեւաբար եւ Խ. Միութեան սպառազինութեանց մասին : Կ՚ըսուի թէ ընդհ. դատախազը ուրիշ պետութեան մը անունն ալ պիտի յիշէ, դատավարութեան ընթացքին: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, լրտեսներէն մէկը, Ռումրիխ, չարաթական յիսուն տոլար կը ստանար, իր լրտեսական գործունէութեան համար եւ ձերբակալուեցաւ երբ կը փորձէր յիսուն ամերիկեան անցագրի խնդրագիր ճարել: Այդ անցագիրները պիտի տրուէին գերման գործակալներու, որպէսզի Ռուսաստան մտնեն իբրեւ ամերիկեան հպատակ: Այս առթիւ կեղծուած է նոյնիսկ նախագահ Րուզվէլթի ստորագրութիւնը: Լրտես մը խոստովանած է թէ Գերմանիա գործակալներ ունէր Ամերիկայի օդանաւային գործարաններուն մէջ: Համպուրկի հետախուզական վարիչը գերմանածին քաղաքացիներ կը վարձէր Մ. Նահանգներուն մէջ, լրտեսութիւն կատարելու համար: «Շատեր դրամ կը ստանային, ուրիշներ կը ծառայէին իբրեւ հայրենասիրական պարտականութիւն »:

Աւելի շնդալից յայտնութեանց կը սպասուի :

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը հաւանութիւն յայտնեց ֆրանսական նոր դեսպանին, Պ. Ֆրանսուա Փոնսէի անուանման: Դեսպանը Հռոմ կը սպասուի նոյեմբերի սկիզբը, եւ յանձնարարագիրը պիտի ներկայացնէ Վիթթորիօ Էմմանուէլ Գ.ի, թագաւոր Իտալիոյ եւ կայսր Եթովպիոյ: Ուրիշ խօսքով, Ֆրանսա պաշտօնապէս պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ գրաւումը :

ԿԱՐԼ ԿԱՈՒՑԿԻ, ընկերվարական մեծ տեսաբանը եւ Կարլ Մարքսի սակաւաթիւ բարեկամներէն մէկը, մեռաւ Ամսթէրտամի մէջ: Ծնած էր Փրակա եւ 84 տարեկան էր: Պատերազմէն առաջ Գերմանիոյ ընկերվարական կուսակցութեան գլխաւոր վարիչներէն մէկն էր: Երբ հիթլէրական իշխանութիւնը հաստատուեցաւ, Կաուցկի Վիէննա գաղթեց, բայց ստիպուեցաւ հեռանալ, Աւստրիոյ կցումէն վերջը: 1919ին գիրք մը գրեց, ապացուցանելու համար թէ մեծ պատերազմին ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ՚իյնայ Վիլհէլմ Բ.ի վրայ: Մինչեւ վերջը պայքարեցաւ համայնավարական բռնութեանց դէմ: Յառաջիկային աւելի երկար կը խօսինք իր կեանքի եւ գործի մասին :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ քաղաքը պատերազմական վիճակ մը կը ներկայացնէ: Հոկտեմբեր 11ին փակուեցան բոլոր դուռները, բացի Եաֆայի դուռնէն: Բնակիչները իրենց տուներէն դուրս չելան եւ միայն անգլիացի պահակներ կը տեսնուէին փողոցներուն մէջ: Տանիքներու մէջ ապաստանած ըմբոստներ հրացան պարպեցին պահակներուն վրայ եւ ամբողջ գիշերը ընդհարումներ պատահեցան: 12 արաբական քաղաքներ պատիժի ենթարկուեցան, դաւադիրներ պահած ըլլալով: Խռովութիւնները կը շարունակուին ամէն կողմ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ՋՐՈՅՑՆԵՐ կը շրջին կառավարութեան եւմտական ծրագիրներու, գահլիճի քանի մը անդամներու փոփոխման եւ երեսփ. ժողովի լուծման մասին, բայց պաշտօնական լուրեր կը պակսին: --- Պ. Էռիօ ճառ մը խօսելով Լիոնի մէջ, մեղադրեց համայնավար կուսակցութեան խառնակող պայքարը :

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱԶԱՐԻԱ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառաւոր հատոր մը, 300 էջ. Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով:

Գլուխները այս ճոխակազմ քերթողագիրքէն.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ՚ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԵԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Սուրիա եւ Ֆրանսա 40 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ 50 ֆր.:

Ապսպրանքները բացարձակապէս կանխիկ:

Դիմել հեղինակին,

17. Rue Damesme, PARIS

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դիմել՝ ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Le Gérant : H. STEPHAN

17. Rue Damesme, PARIS (13) A. DER LAGOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	235 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 20 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3865

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Այն հատուածը զոր երէկ արտատպեր էինք «Խ. Հայաստան»էն (3 օգոստոս 1938), տուն կուտայ այլապէս վրդովիչ խորհրդածութեանց :

Այսպէս, կը հաստատէ թէ ծանրակշիռ գործողութիւններ կատարուած են «Հայաստանի առանձին շրջաններում — Վաղարշապատ, Կալինինօ, Երեւան»: Բուն իսկ Երեւանի պաշտօնաթերթին խօսքերը գործածելով, «լիկվիդացիայի ենթարկուած են հոգեւորական հակայեղափոխական Դաշնակցական խմբակներ»:

Երէկ բացատրեցինք թէ ի՛նչ կը նշանակէ «լիկվիդացիա» (հաշուեյարդար), բոլշեւիկեան բառարանին մէջ:

Եթէ որ եւ է լուր հասած չըլլար էջմիածնի ողբերգութեան մասին, կարելի էր այս հրատարակութիւնը կարդալ եւ անցնիլ, իբրեւ ձուլածոյ բացատրութիւն մը :

Բայց, Խորէն կաթողիկոսի եւ ուրիշ կղերականներու սպանութեան մանրամասնութիւնները եւ ուրիշ պարագաներ այդ մխիթարութենէն ալ կը զրկեն մեզ: Եւ նմանօրինակ անհամար դէպքերու վրայ հիմնուելով, տրամաբանօրէն կը հետեւի թէ իսկապէս արիւնոտ «լիկվիդացիա» մը կատարուած է, անցեալ ապրիլին, էջմիածնի մէջ: Նոյնքան խորհրդաւոր եւ քննելի պարագաներու տակ, ինչպէս 1936ին եւ 1937ին, բազմաթիւ զոհերով, որոնց բոլոր անունները չեն ճշդուած տակաւին :

Կը կարծենք թէ այս պարագան, գոնէ «Խ. Հայաստան»ի վկայութիւնը բաւական են սթափեցնելու քնացողներն ու քնացնողները, ո՛ւր որ ալ գտնուին եւ ի՛նչ հոսանքի ալ պատկանին :

Ի՞նչ օգուտ օրօրներէն, երբ կոպիտ իրականութիւնը ուրիշ բան կ'ըսէ, մէկը միւսէն վրդովիչ փաստերով:

Ըսած ենք եւ նորէն կը յիշեցնենք,— ժամանակն է որ հաւաքական եւ վճռական փորձ մը կատարուի, վերջնապէս լուսաբանելու, ստուգելու համար Հայաստանի անցուդարձը, մանաւանդ վերջին երկու տարիներու ահաւոր ողբերգութիւնը :

Գիտենք որ գրեթէ անյաղթելի դժուարութիւններ կը ցցուին այս ճամբուն վրայ, իբրեւ հետեւանք խորհրդային իշխանութեան հաստատած կարգուսարքին: Եւ սակայն, «սպասենք եւ յուսանք»ը քաղաքականութիւն չէ, եթէ իսկապէս՝ ունինք այդպիսի բան մը մեր մինուճար Հայաստանին հանդէպ:

Սպասելը եւ յուսալը ալ ունին սահմաններ, մանաւանդ երբ հարցը կը վերաբերի հայրենիքի մը ճակատագրին: Իսկ սպասելու եւ յուսալու այն «իմաստութիւնը» որ կը տիրէ Արտասահմանի կարգ մը շրջանակներուն մէջ, պարզապէս ծերացած, գործելու անընդունակ եւ անփոյթ հոգեբանութիւն մը կը մատնէ: Դիրք մը, որ երբեք չի համապատասխաներ ոչ հայրենասիրութեան, ոչ ալ տարրական պարտաճանաչութեան :

Այս հարցին հետ կապուած է, նաեւ, աւելի հիմնական խնդիր մը,— յարաբերութեանց վերահաստատումը Երեւանի հետ :

Հայաստանի ամէնէն լաւատես բարեկամներն ալ սկսած են ողբալ, գրաւորապէս, թէ ոչ նամակ, ոչ թերթ, ոչ ալ գիրքեր կը ստանան, մէկուկէս տարիէ ի վեր: Նոյնիսկ Հրատ մոլորակը աւելի մօտ կը գտնեն քան Երեւանը :

Արդ, բաւակա՞ն է ողբը, իբրեւ արտայայտիչ գիտակցութեան եւ հայրենասիրութեան: Քանի մը հարիւր հոգի չենք արտասահմանի մէջ, այլ հարիւր հազարներ,— 7-800,000, որ կը տապլտկուին անորոշութեան մէջ:

Որո՞ւ կ'իյնայ կարելին փորձել, այս մթութիւնը պարզելու եւ կապերը վերահաստատելու համար: Տարի մըն ալ այսպէս, եւ այն ատեն միայն անուններ մնացած պիտի ըլլան միտքերու մէջ, Հայաստանի «լուսապայծառ իրականութենէն»:

Այս մտահոգութիւնը մեքենաբար կը յանգի նոյն չարաբաստիկ հարցումին,— ունի՞նք ընդհանուր ղեկավարութիւն մը, որ իրաւասու ըլլար այդպիսի փորձի մը ձեռնարկելու :

Պարզ է որ չունինք: Արդ, ներելի՞ է որ այսպէս ալ մնանք, անղեկ եւ անգլուխ :

Եթէ նոյնիսկ ճակատագրուած ըլլար որ Մոսկուան կամ Երեւանը շարունակեն արհամարհել Հայկական Արտասահմանը, եւ բարեպաշտներ էջմիածնի օրհնութենէն անգամ զրկուին, աւելի ստիպողական չէ՞ դառնար ընդհանուր ղեկավարութեան իրականացումը :

Զենք ուզեր տաղտկալի դառնալ, յիշելով այն բազմազան հոգերը որ կը ծանրանան Արտասահմանի վրայ, իր իսկ ինքնապաշտպանութեան համար :

Զենք խօսիր նաեւ քաղաքական գործունէութեան մասին, այն վստահութեամբ թէ գոնէ քաղաքական կուսակցութիւնները ի վերջոյ ելք մը պիտի գտնեն, դիւրացնելով գործակցութիւնը:

Հարցը այն է որ, միայն քաղաքական կուսակցութեանց հաւաքական գործակցութիւնը բաւական չէ, դիմաւորելու համար այնքան բարդ հոգեր :

Այսպէս կոչուած անկախներն ու չէզոքներն ալ, եւ մանաւանդ «շրջանաւարտ»ները պարտաւոր են որոճալ իրենց կարգին, եւ ճամբան հարթել, բոլոր տրամադրելի ուժերը համախմբելու եւ բաղձանքները իրականութեան վերածելու համար :

Իսկ այս հոգը ամէնէն առաջ կ'իյնայ Փարիզի վրայ:

Մենք պատրանքներ չենք սնուցաներ Լոյս-Քաղաքին հայկական բովանդակութեան մասին: Բայց, Փարիզի անունը անուշ կը հնչէ միշտ, նոյնիսկ արեւելեան գաղութներուն մէջ: Ուրեմն որ եւ է յուսատու ազդանշան՝ այս քաղաքէն, կրնայ կազդուրիչ ազդեցութիւն գործել, ներկայ պարագաներուն մէջ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Բժիշկներն ու նախարարները կը հսկեն գիշեր ցերեկ

Պոլսէն կը հեռագրեն հոկտ. 18 թուականով.—

Այսօր հրատարակուած բժշկական տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ Աթաթիւրք աւելի լաւ անցուց գիշերը: Նշանակելի փոփոխութիւն չկայ ընդհանուր վիճակին մէջ:

Վարչապետ Ճէլալ Պայար եւ ուրիշ նախարարներ Պոլիս եկան, հիւանդին մօտ գտնուելու համար: Ութ բժիշկներ, երեք մասնագէտներ եւ հինգ օգնականներ շարունակ կը հսկեն սնարին վերեւ: Նախագահը կը տառապի լեարդի պնդացումէ, որ հետեւանք է ալքոլամոլութեան :

*** Արաբական թերթերը կը գրեն թէ ատենէ մը ի վեր բժիշկները մասնաւոր գործողութեամբ ջուր կը հանեն Աթաթիւրքի կողերէն: Շատոնց պատուիրած էին դուրս չելլել, Պոլսէն Էնկիւրի չերթալ եւ ոգելից ըմպելի չգործածել բացարձակապէս :

*** Իրիկուան դէմ հրատարակուած բժշկական տեղեկագիր մը կ'ըսէ թէ հիւանդին վիճակը ծանրացած է :

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՊԱՇԱՐԵՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

Զինուորական գործողութիւններ ամբողջ Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ անգլիական զօրքը վճռական գործողութեան մը ձեռնարկած է, վերահաստատելու համար հոգատար իշխանութեան տիրապետութիւնը: Գործողութեանց գլխաւոր կեդրոնը կը կազմէ Երուսաղէմը, ուր ծանր ընդհարումներ կը սպասուին անգլիական զօրքին եւ Արաբներուն միջեւ: Հոկտ. 18ին Երուսաղէմի հին քաղաքամասը, որ տակաւին Արաբներուն ձեռքն է, պաշարուեցաւ 2000 անգլիացի զինուորներու կողմէ, մինչ զրահապատ կառքեր հսկողութիւն կը կատարէին քաղաքին շրջակաները: Օդանաւեր սաւառնեցան գործողութեանց կեդրոնին վերեւ, եւ գնդացիրներ տեղաւորուեցան ռազմագիտական կէտերուն վրայ: Սահմանագլուխները փակուեցան եւ զինուորական վարչութիւն հռչակուեցաւ Երուսաղէմի, ինչպէս եւ ուրիշ գլխաւոր քաղաքներու մէջ: Զինուորները հրաման ստացած են առանց ազդարարութեան սպաննել ով որ տունէն դուրս կ'ելլէ ժամը 11էն 5:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՂԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԻՆ

Կը կարծուի թէ Երուսաղէմի պաշարումը պիտի տեւէ քանի մը օր, որովհետեւ Արաբները մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթ ամբարած են քաղաքին մէջ: Քաղաքէն դուրս եղած ապստամբները անդադար կը գործեն, հրացաններ եւ փամփուշտներ փոխադրելով պատերն ի վար, պարաններու միջոցաւ:

Երեքշաբթի օրն ի բուն հրացանները եւ գնդացիրները կրակ կը տեղային հին քաղաքամասին մէջ, ինչ որ կը նշանակէ թէ ընդհարումներն սկսած են: Նոր քաղաքին մէջ միջոցներ ձեռք առնուած են, պաշտպանելու համար հրէական եւ հայկական թաղերը: Փողոցները խճողուած են զրահապատ կառքերով եւ սաղաւարտակիր զինուորներով, որոնք սուիններ անցուցած են իրենց հրացաններուն :

Հակառակ զինուորական իշխանութեան ձեռք առած միջոցներուն, Հրեաներուն դէմ յարձակումները կը շարունակուին Երուսաղէմի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Ապստամբները կրակ բացին պահակախումբի մը վրայ, կառավարական շէնքի մը տանիքէն:

Արաբները յաջողեցան ճեղքեր բանալ Երուսաղէմի մեծ մզկիթի թաղին պարիսպներուն վրայ, բայց Անգլիացիները անմիջապէս փակեցին զանոնք, քարերով եւ շաղախով: Ապստամբները ծանօթ են հին քաղաքամասին ստորերկրեայ անցքերուն, եւ միշտ կ'երթան կուգան, հակառակ անգլիացի զինուորներու հսկողութեան: Զէնք ալ կը փոխադրեն այդ անցքերուն միջոցաւ :

Ապստամբ հրամանատարութիւնը յանձնարարած է Արաբներուն՝ միայն մոմ եւ քարիւղի լամբարներ գործածել լուսաւորութեան համար, դիտել տալով թէ ելեկտրականութեան համար ծախսուած ամբողջ դրամը Հրեաներուն գրպանը կը մտնէ: Ելեկտրականութեան դէմ պոյքոթ հրատարակած են հետեւեալ քաղաքները.— Հայֆա, Եաֆա, Ակրա, Նազարէթ, Նապլուս, Թուլքարէմ, Տիբերիա եւն.:

*** Մեծ մուֆթիին երկու պատուիրակները Պաղեստինէն ճամբայ ելան դէպի Մ. Նահանգները, քարոզութիւններ կատարելու համար ի նպաստ արաբական շարժման :

Պաղեստինի պաշտպանութեան իրաքեան կոմիտէն հեռագիր մը ուղղեց Նախագահ Րուզվէլթի, բողոքելով ամերիկեան միջամտութեան դէմ: Նոյն կազմակերպութեան Սուրիոյ կոմիտէն ալ բողոքագիր մը ուղղեց, Դամասկոսի ամերիկեան հիւպատոսին միջոցաւ: Բողոքագիրը կ'ըսէ.— «Ամերիկա մինչեւ հիմա հետեւած է քաղաքականութեան մը որ կը պաշտպանէ ազգային իրաւունքները: Կը յուսանք թէ պիտի չլքէ Արաբները, աջակցելով որ եւ է փորձի որ կրնայ զանոնք զրկել իրենց իրաւունքներէն, ի նպաստ օտարականներու»:

Ամբողջ արաբական մամուլը բարձրաձայն կը բողոքէ որ Մ.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՐ, ԱՐԲ ԵՒ ՃԱՌԷ

— Ինչո՞վ զբաղած է Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Աշխարհ սարսեցաւ, ձայն-ծպտուն չհանեց:

Այս հարցումը կը շրջի բերնէ բերան, եւ երկիրէ երկիր:

Անոնք որ տակաւին կը հաւատան Ազգաժողովին, բնականաբար առիթ չեն փախցներ, ջուրին երեսը հանելու համար զայն :

Իսկ ուրիշներ շատոնց յուսահատած ըլլալով, անընդհատ պրպտումներ կը կատարեն, նոր փաստեր կը նարեն, ապացուցանելու համար թէ այդ «Երեւելեաց ժողով»ն ալ տեսակ մը հարստահարիչ մեքենայ է: Անշուշտ արդիական եւ ազնուական :

Այստեղ, Փարիզի մէջ, հետզհետէ կը ծաւալի եւ կը զօրանայ պայքարը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան դէմ :

Անգլիոյ մէջ, որ այդ հաստատութեան մայր-ստնտուն կը համարուէր, վարչապետը ինք հրապարակաւ պատռեց վարագոյրը, փարելով զէն ու զրահին եւ գաղտնի դիւանագիտութեան :

Իսկապէս, Ազգաժողովը ո՞ր տագնապալի խնդիրը կրցաւ լուծել, վերջին տարիներու ընթացքին :

Իրականութիւն չէ՞ որ ան իր պատիւն իսկ չկրցաւ պաշտպանել Ալեքսանտրէթի հարցին մէջ, ետ կանչելով իր ներկայացուցիչները :

Ա՛լ չյիշենք Եթովպիան, Չեխոսլովաքիան, Չինաստանը կամ Սպանիան :

Բայց արդարութիւնը կը պահանջէ Ազգաժողովին արժանիքներն ալ յիշել :

Առաջին արժանիք՝ ան փառաւորապէս կը վայելցնէ իր շէնքութիւնը, անմահ պալատ մը մինչեւ ազնուապետական պաշտօնէութիւնը :

Երկրորդ, հաստատուած ըլլալով Ժընեւի գեղածիծաղ ափերուն վրայ, լայն պատեհութիւն կ'ընծայէ բազմաթիւ նախարարներու, դեսպաններու, խորհրդականներու, մասնագէտներու, մինչեւ անգամ վարչապետներու՝ [illegible] արձակուրդ վայելելու տարին քանի մը անգամ .

Երրորդ՝ իր պաշտօնեաներուն կը վճարէ այնպիսի թոշակներ որոնք երազ կը թուին շատ մը պետութեանց նախարարներուն :

Այսպէս, պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին տարեկան թոշակն է 765,000 ֆր. ֆրանք, 425 հազար ֆրանք ալ՝ ներկայացուցչական ծախք :

Օգնական քարտուղարները կը ստանան 510,000 ֆրանք թոշակ եւ 212,000 ֆրանք ներկայացուցչական ծախք :

Բաժնի մը վարիչը կը ստանայ 450 հազար կամ 209,000 ֆրանք :

Դատական խորհրդական մը՝ 510000 ֆրանք:

Քարտուղարապետը՝ 76,000 :

Հեռաձայնի պաշտօնեայ մը՝ (կին) 50,000: Մեքենագրուհի մը՝ 83,000 : Անգլիացի թարգման մը՝ 218,000, խմբագիր մը՝ 213,000, դիւանապահ մը՝ 110,000, գծագրիչ մը՝ 76,000 ֆրանք եւայլն:

Ուրեմն, կեր, արբ եւ ուրախ լեր:

Ճառէ եւ թող ազգը վճարէ, մնացեալը ձգելով Աստուծոյ կամ սատանային :

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Շրջանը լրացուցած զինուոր մը, Ց. Ա. ձեռնհաս իշխանութեան դիմելով, հետեւեալ տեղեկութիւնները քաղած է.

— Ներկայիս սեղանի վրայ ունինք 2000 հպատակութեան խնդրագիրներ հայ երիտասարդներէ որ կը ծառայեն զօրանոցներու մէջ: Միայն 500ին թղթածրարները պատրաստ են: Կը յուսանք մինչեւ մէկ ամիս լրացնել բոլոր գործողութիւնները : Անհրաժեշտ է տեղեկութիւններ ստանալ երկու պաշտօնատուներէ՝ պատերազմական նախարարութենէն եւ ոստիկանական վերատեսչութենէն: Ասոր համար է որ յապաղումներ կը պատահին: Հպատակութեան իւրաքանչիւր թուղթի համար 150 ֆրանքի ծախք մը կը նախատեսուի: Անոնք որ իրենց հասցէն փոխած են, պէտք է դատական նախարարութեան հաղորդեն պարզ նամակով մը :

Օրուան զրոյցներ եւ հերքումներ

Թերթերը կը շարունակեն զանազան զրոյցներ արձանագրել, կառավարութեան դիտաւորութեանց մասին: Ձախակողմեան հրատարակութիւնները այն տպաւորութիւնը կը ձգեն թէ Պ. Տալատիէ որոշած է լուծել երեսփ. ժողովը եւ նոր ընտրութիւններ կատարել: Պաշտօնական շրջանակներու հերքումները ձեւական կը համարուին :

Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը կը խորհի երկու նոր նախարարութիւններ հաստատել, մէկը՝ սպառազինութեանց, միւսը՝ գանձային, որ պիտի յանձնուին մասնագէտներու :

Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը անորոշ է տակաւին, եւ կառավարութիւնը զբաղած է նոր հրամանագիր-օրէնքներու խմբագրութեամբ: Կարգ մը աջակողմեան թերթեր ալ վճռուած կը նկատեն երեսփ. ժողովին լուծումը :

Ֆրանսայի մտահոգութիւնները չեխական ամրութեանց գրաւման առթիւ

Ծերակուտական Պ. Սէլիէ նամակ մը ուղղելով վարչապետ Պ. Տալատիէի, հետեւեալ հարցերը կուտայ.—

1. Չեխոսլովաքիոյ ամրութիւնները յանձնուեցան Գերմանիոյ: Ասոնք Մաժինոյի գծին հիման վրայ շինուած էին: Ասոնց յանձնումով Գերմանիա ծանօթացաւ մեր ամրութեանց զինուորական գաղտնիքին: Ասիկա ծանր վտանգ մը չէ՞ կազմեր Ֆրանսայի ապահովութեան համար :

2. Ի՞նչքան քանակութեամբ ռազմանիւթ յանձնուեցաւ անեղծ վիճակի մէջ:

3. Յանձնուած ամրութիւններէն ու ռազմանիւթէն ո՞րքանը շինուած էր Ֆրանսայի կողմէ չեխոսլովաք կառավարութեան տրամադրուած վարկերով :

4. Ֆրանսական քաղաքացիները ի՞նչքան դրամ զոհած եղան, այսպէս միջոցներ հայթայթելով իրենց իսկ դէմ յարձակումի մը համար :

5. Ի՞նչու համար Մինիխի համաձայնութիւնը պայման չդրաւ, որ Գերմանիա վճարում ընէ այս ամրութեանց ու ռազմամթերքին համար, որոնք իր պատերազմական պատրաստութեանց պիտի ծառայեն :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Անցեալ Մայիս 28ին, պիւտճէի քըննութեան առթիւ, վարչապետ Ճէլալ Պայար խորհրդարանին պարզեց շաքարի ճարտարարուեստին վիճակը, իբրեւ պատասխան եղած քննադատութեանց:

Դժբախտաբար՝ Թուրք թերթերը չեն հաղորդեր այդ քննադատութիւնը, այլ միայն կ'ըսեն թէ վարչապետը պատասխանեց «առաջ քշուած կարգ մը խորհրդածութեանց»: Այնպէս որ մեզի կը մնայ պատասխանէն հետեւցնել հարցումին բնոյթը:

Իր պատասխանին մէջ, Ճէլալ Պայար կ'ըսէ ի մէջ այլոց.

Նախապէս, ճակնդեղի գինը շատ ձեռնտու էր, բաղդատմամբ միւս բերքերուն, օրինակ ցորենին: Նոյնիսկ կարելի է ըսել թէ ամէնէն լաւ գինով ծախուած բերքերէն մէկն էր: Բայց վերջերս բարձրացան մեր երկրագործական բերքերուն գիները եւ ճակնդեղի մշակութիւնը առաջուան պէս գրաւիչ չմնաց: Ասոր վրայ, շաքարի ընկերութիւնը կանգ առաւ եւ քննութեան ձեռնարկեց (Ճումհուրիէթ, 19 Մայիս 1938):

Շեշտելէ յետոյ թէ դուրսէն շաքարի ներածումը դեռ պիտի շարունակուի, որքան ալ «անբաղձալի» ըլլայ սակս, վարչապետը կ'աւելցնէ.

Հարկ է նոր մեծ գործարաններ հիմնել երկրին զանազան կողմերը, ԵՐԲ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԳՏՆԷ ԵՒ ՏԵՍՆԷ ԹԷ ԱՊԱՀՈՎ Է ԴՐԱԾ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԸ: Կառավարութիւնը օգնութիւն խոստացած է ընկերութեան:

Թարգմանեցէք վարչապետին խօսքերը եւ արդէն կ'ունենանք շաքարի ճարտարարուեստին պատմութիւնը:

Զկարենալով հանդուրժել ծանր տուրքերուն, միւս կողմէ տեսնելով որ ընկերութիւնը (հասկցէք կառավարութիւնը) շատ քիչ գին կուտայ բերքին, գիւղացիները տեսակ մը պոյքոթ ըրին եւ դադրեցուցին ճակնդեղի մշակութիւնը:

Անկէ զատ, ընկերութիւնն ալ չկըցաւ գործել, դարձեալ ծանր տուրքերուն պատճառով: Եւ արդիւնքն այն եղաւ որ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ ՓԱԿՈՒԵՑԱՆ, այսինքն ՍՆԱՆԿԱՑԱՆ, եւ հարկ եղաւ Ճավայէն կամ ուրիշ տեղերէ շաքար բերել:

Ձենք գիտեր քանակը, բայց վարչապետին ճառէն կ'իմանանք թէ ԱՄԲՈՂՋ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԸ ՀԱԼԱԾ Է, եւ հարկ է ոչ միայն նոր դրամագլուխ գտնել, այլեւ համոզուիլ որ ՆՈՐՆ ԱԼ ՊԻՏԻ ՀԱԼԻ: Տարբեր իմաստ չունի «ապահովութեան մէջ է դրուած դրամագլուխը» խօսքը:

Ուրեմն, ընկերութիւնը նոր դրամագլուխ պիտի գտնէ, կառավարութիւնը պիտի օգնէ եւ նոր մեծ գործարաններ պիտի բացուին:

Բոլորը ապառնի, ինչպէս կը տեսնէք: Իսկ ներկան այն է որ, երկու տարիէ ի վեր փակուած են գործարանները, Աստուած գիտէ թէ ե՞րբ պիտի բացուին, շաքարն ալ երկու տարիէ ի վեր արտասահմանէն կուգայ...

⁂

Երբ ամէնէն «քաղցր» գործին պատմութիւնը այնքան դառն է, կրնաք երեւակայել մնացեալ ձեռնարկներուն վիճակը: Բոլո՞րը, բոլորը բաց ունին, որովհետեւ պետական են, պաշտօնէի հոգաբարձութեամբ կը կառավարուին, ահագին աւելորդ ծախքեր կ'ընեն: Օրինակ՝ ամէն հաստատութեան մէջ պէտք է գտնուին անպայման ընդհ. տնօրէն, ընդհ. տնօրէնի փոխանորդ, ճիւղերու տնօրէններ, անոնց փոխանորդներ, քննիչներ եւ փոխանորդներ, ընդհ. հաշուակալ եւ փոխանորդներ, եւն., եւն.: Ամբողջ բանակ մը՝ պարարտ թոշակներով, երբ մէկ քառորդովը կարելի էր վարել գործը:

Այս պայմաններուն տակ, բնականաբար շահաւէտ չըլլար ձեռնարկը եւ վնաս կ'ընէ, ի վերջոյ սնանկութեան հասնելու համար:

×

Տեսնելով որ տնտեսութիւնը հիւանդ է, Իսմէթ փաշա Եւրոպայէն բերաւ միջազգային համբաւի տէր մասնագէտներ,— Գերման, Ֆրանսացի, Իտալացի եւն.: Բոլորն ալ այն եզրակացութեան եկան թէ կացութիւնը տագնապալի է եւ արմատական բարենորոգութեան կը կարօտի: Իսկ ամէնէն յատկանշական ախտաճանաչումը ըրաւ Ֆրանսացի Ռիսթ, Պանք ը Ֆրանսի հռչակաւոր փորձագէտը:

Երկար ու բարակ քննելէ յետոյ հաշուեկշիռները եւ ելմտական գործերը, Ռիսթ ըսած է.

— «Mais vous etes en faillite depuis longtemps et vous n'en apercevez pas» (բայց դուք սնանկացած էք երկար ատենէ ի վեր եւ չէք նշմարեր անիկա...):

Ֆրանսացի մասնագէտը ճամբու դրուեցաւ հեգնանքով, բայց յետագայ տարիները եկան կատարելապէս իրաւունք տալու անոր: Բոլոր տուրքերը որ դրուեցան անկէ յետոյ, օգուտ չունեցան եւ տնտեսութիւնը տարուէ տարի քայքայուեցաւ, ստիպելով կառավարութիւնը որ գործառնութեան տուրքին ենթարկէ նոյնիսկ թռչունի վանդակ շինողները...

Եւ եթէ տագնապը չի պայթիր, պատճառը վերադրելու է կառավարական ամուր սեղմումներուն: Օրինակ, հռչակաւոր Իշ Պանքասըն շատոնց հալեցուցած է դրամագլուխը եւ պարզապէս կ'ապրի վարկով, պետական ազդեցութեամբ: Եթէ վաղը ժողովուրդը ետ պահանջէ իր յանձնած աւանդ գումարները, դրամատունը կը գոցէ դուռները:

×

Գաղափար կազմելու համար տիրող դարհուրելի թշուառութեան մասին, հարկ չկայ երթալու մինչեւ հեռաւոր գիւղերը եւ տեսնելու թէ ինչպէս գիւղացին գրեթէ ձրի կը ծախէ իր ցորենն ու սերմնցուն, տուրքը տալու համար: Կը բաւէ անգամ մը այցելել Պեզէսթէնը, Պոլսոյ քաղաքապետական շուկան, ուր աճուրդով վաճառում կը կատարուի:

Մէկ կողմէ ծախու կը հանուին Ելմտական ճիւղերու կողմէ տուրքի փոխարէն արգելքի տակ առնուած ապրանքները, աւելորդ է ըսել յաճախ մէկ տասնորդ գնով:

Միւս կողմէ, անհատներ ծախու կը հանեն իրենց ունեցած վերջին ինչքերը,— կարասի, գոհարեղէն, սպաս, եւն., օրուան հացի դրամը ճարելու համար:

Ասդին՝ թերթերու մէջ ամէն օր կը կարդաք ծանուցումներ.— ծախու են այսինչ տունը, խանութը կամ գետինը: Բոլորն ալ «սիպողական» (անէ-լէ) մակագրութեամբ, ինչ որ կը ցուցնէ կարօտութեան աստիճանը:

Ծանօթ Իթթիհատական գրող Հիւսէյին Ճահիտ, տարիներ առաջ Թանինի մէջ ակնարկեց այս երեւոյթին, շեշտելով թէ կը բաւէ ակնարկ մը նետել այս կարգի ծանուցումներուն վրայ՝ հասկնալու համար երկրին տնտեսական վիճակը:

Մենք ալ ակնարկ մը նետենք Ապահովութեան Սնտուկի ծանուցումներուն վրայ:

Ինչպէս անունէն կը հասկցուի, այս կառավարական հաստատութիւնը փոխատուութիւն կ'ընէ, փոխարէնը ստանալով կամ աւանդ գոհարեղէններ, կամ շէնք ու կալուած:

Տոկոսը համեմատաբար քիչ է, բայց փոխ տրուած գումարն ալ քիչ է.— աւանդի արժէքին մէկ երրորդը, երբեմն մէկ չորրորդը: Եթէ դրամը ժամանակին չվերադարձուի, Սնտուկը ծանուցում կուտայ թերթերուն եւ որոշ պայմանաժամէ մը յետոյ կը ծախէ աւանդը:

Արդ, գրեթէ ամէն շաբաթ քանի մը անգամ կը հանդիպինք այս կարգի ծանուցումներու: Եւ որչա՜փ երկար ու այլազան: Եւ այս՝ տարիներէ ի վեր:

Ահա վերջին ծանուցումը, հրատարակուած Թուրք թերթերու 12 Օգոստոս, 1938ի թիւով:

Հոն կը տեսնենք անունները 29 հոգիի (գրեթէ բոլորն ալ Թուրք) որոնք 5—6 տարիէ ի վեր փոխ դրամ առած են, բայց դեռ չեն վերադարձուցած: Ինչե՞ր, ինչեր կան հոն:

Ահա Սալիհ փաշայի աղջիկը՝ Եկանէ: 2950 Թրքական թղթադրամ (մօտ 3000 տոլար) առած է, փոխարէն դրաւ դնելով մօտ 50 կտոր գոհարեղէն եւ ոսկեղէն, որոնց երկուքն իսկ աւելին կ'արժեն: Արդարեւ, կան շողակնեայ (պրիյյան) գլխանոց մը, շողակնեայ մանեակ մը, չորս զոյգ շողակն, ադամանդեայ ժամացոյց մը, ոսկի ժամացոյց, ոսկիէ ապարանջաններ, թանկագին քարեր, եւն., եւն.:

Ահա Ալիէ Հանըմ: 10 ոսկի (մօտ 7.50 տոլար) փոխ առած է եւ իբրեւ աւանդ յանձնած՝ ադամանդէ փանաքիլ մը, ադամանդէ մատանի մը...

Ուրիշ կին մը՝ Սալիհ փաշայի աղջիկ Սալիհա, առած է 54 ոսկի (միշտ թուղթ) եւ փոխարէնը յանձնած 1800 կրամ արծաթ:

Տօքթ. Թէֆիքի կինը առած է 27 ոսկի, եւ փոխարէնը յանձնած՝ երկու շողակնեայ մատանի, մէկ շողակնեայ ասեղ, զոյգ մը շողակնեայ օղ, մէկ ոսկիէ ապարանջան:

Հապա սա խեղճ Զէհրան (Մուսթաֆայի աղջիկը): Առած է 5 ոսկի (մօտ 3.50 տոլար), եւ փոխարէնը դըրաւ դրած ադամանդէ ասեղ մը, ադամանդէ մատանի մը, ոսկիէ մատանի մը...

Կը տեսնէ՞ք ողբերգութիւնը: Տասնապատիկ, երբեմն յիսնապատիկ աւելի արժէքով գոհարեղէններ յանձնած են, բայց դրամ չունին որ տան եւ ետ ստանան: Եւ ահա Ապահովութեան Սնտուկը կ'ազդարարէ թէ մէկ ամիսէն պիտի ծախէ աճուրդով, եթէ չներկայանան եւ չվճարեն պարտքը: Բայց ո՞վ է ներկայացողը, երբ տարիներէ ի վեր չեն ներկայացած...

Ուշագրաւ է որ գրեթէ բոլորը հարուստ ընտանիքի զաւակներ են, փաշայի աղջիկ կամ թոռ: Եւ այնքան անճար մնացեր են, որ իրենց բոլոր զարդեղէնները ձեռքէ կը հանեն քանի մը ոսկիի համար:

Ալ կրնաք երեւակայել տիրող թըշուառութեան աստիճանը, որովհետեւ տասնեակ հազարներ են ասոնք, եւ ոչ թէ տասը կամ հարիւր հոգի: Ամբողջ ժողովուրդ մըն է որ կը փճանայ դարհուրելի պայմաններու տակ:

Այնպէս որ, կատարելապէս իրաւունք ունէր Ֆրանսացի Ռիսթ, երբ տարիներ առաջ կը յայտարարէր թէ երկիրը սնանկացած է, բայց լուր չունի այս վիճակէն...

Դ.Է.Տ

ԹՈՒՂԹԷ ԲԵՐԴԵՐԸ

Հազիւ Միւնխէնի չորսերու ժողովը վերջացած, հազիւ Չեխոսլովաքիան բզիկ բզիկ եղած, Պալքանեան փոքրիկ երկիրներու դիւանագէտները անքնութեան մատնուեցան:

Հեռախօսը, հեռագիրը, օդանաւային կայանները, անդադար գործի վըրայ են:

Գերմանիան Զուտէթներու կցումով այժմ կ'երկննայ դէպի Պալքանեան երկիրները:

Ամէն օր նոր բանագնացներ կը հասնին Պուքրէշ, Պելկրատ, Սոֆիա եւ նոյն իսկ Աթէնք, Էնկիւրի:

Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը վազեց մինչեւ Էնկիւրի, Պելկրատի վրայով: Թրքական բոլոր շրջանակները Տօքթ. Ֆունքին արտակարգ ընդունելութիւն ցոյց տուին: Անգլիական ոսկիներու ազդեցութիւնը այսօր գրեթէ չէզոքացուած է Թուրքիոյ մէջ: Պալքանեան երկիրները անդուլ սպառազինման հարկին տակ կը գտնուին: Անգլիան ինչո՞ւ իրենց ալ դրամ չի տար կը հարցնեն, եւ իբրեւ փոքրիկ դաշնակիցներ, դրամ կը պահանջեն: Ի՞նչ պիտի ընէ Անգլիան, ի՞նչ պիտի ընէ Ֆրանսան: Հարցեր են՝ որոնց տակաւին կ'ուշանան դրական եւ կամ բացասական պատասխան տալ, Անգլիան ու Ֆրանսան, նկատի ունենալով կարգ մը հանգամանքներ, զոր ստեղծեց չեխական խնդիրը:

Ի՞նչ ըրաւ հզօրապէս զինուած Չեխոսլովաքիան: Չէ՞ որ ոչ մի գնդակ չկրցաւ արձակել, չէ՞ որ ամուր դաշինքներով կապուած պետութիւնները մէկ օրէն միւսը պարտադրեցին ընդունիլ Հիթլէրի պայմանները: Չէ՞ որ այսօր Չեխոսլովաքիան կը նետուի Գերմանիոյ գիրկը: Չէ՞ որ կրնայ նոյնիսկ յառաջապահը դառնալ Գերմանիոյ տնտեսութեան թափանցումին դէպի Պալքանները: Չէ՞ որ անգլիական փոխատուութիւնը պիտի չկրնայ Վարշավա — Պուտափէշթ — Հռոմ գիծը կտրել: Չէ՞ որ Հռոմ — Պերլին ճամբան մօտ է այսօր Վարշաւային: Փաստ մը չէ՞ որ Մոսկուայի հետ կնքուած զինակցութիւնը այլեւս կռուան մը չկրնար ըլլալ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ համար:

Ահա թէ ինչու Պալքանները անհանգիստ են եւ նոր ուղղութիւններ կը փորձեն, նոր գիծեր կը փնտռեն, եւ կը ձգտին դաշնագրերու — բարոյական եւ դրական ուժը կշռել, քանի դեռ ուշ չէ:

Զարմանալի թող չթուի երբ ըսեմ թէ միեւնոյն օրը Անգլիոյ բանագնացը՝ Լոյտ եւ Գերմանիոյ բանագնացը գնդ. Ռիթթէր Պուքրէշի մէջ ընդունուեցան մէկը տեղ մը՝ ուրիշը տեղ մը եւ պետական շրջանակները երկուքին ալ բազկերակը շօշափեցին:

Պալքանեան ազգերը չեն մոռցած որ ընդհ. պատերազմի ատեն Գերմանիան մէկ կողմէ, Անգլիան միւս կողմէ սակարկութեան նստած էին, իրենց կողմը շահելու համար: Գիտեն որ Անգլիան Ռումանիոյ արմտիքը կը գնէր եւ Դանուբ կը թափէր, պարզապէս Գերմանիոյ արգելք ըլլալու եւ գերման զինուորը անօթի ձգելու համար:

Սպանիական խնդիրը իր լուծման կը մօտենայ: Սպանիան երկար տարիներու համար դիւանագիտական աշխարհին առջեւ վճռական ձայն ունենալէ զրկուած է: Չեխոսլովաք հարցը փակուելու վրայ է:

Ծանրութեան կեդրոնը փոխադրուած է Պալքանները: Իրարանցում կայ, ներքին ցնցումներ: Սակարկութեան առիթ, դրամ քաշելու միջոց. մրցակցութենէն օգտուելու րոպէն է:

Ֆրանսա եւ Անգլիա դաշնագրեր ունին Եուկոսլաւիոյ հետ, Ռումանիոյ հետ, Յունաստանի հետ: Այդ դաշնագրերը կնքուած են Լոնտոն — Փարիզ, Փրակա — Պուքրէշ - Պելկրատ - Պոլիս գիծը պահելու համար:

Այսօր այդ գիծը կտրուած է, վըտանգի ենթարկուած: Ուրեմն պէտք է վերականգնել: Գերմանիան այդ լաւ գիտէ, գիտակցօրէն կը հետեւի եւ չեխական խնդրով նախատեսուած էր:

Զուր չէ որ գերման մամուլը եւ գերման բանագնացները կը յայտարարեն թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա կը քալեն դէպի Պալքանները թուղթէ բերդեր շինելով, թուղթէ պարիսպներու պաշտպանութեան տենչով, իսկ մենք կ'երթանք երկաթէ գիծերու վրայէն:

Թուղթէ բերդերու դարը անցած է:

Պալքանները այս յայտարարութիւնները լսելով, ահ ու դողի մատնուած են եւ իրաւունք ալ ունին:

Փաստերը կուգան հաստատել թէ մարդկութիւնը այլեւս արժէք չի տար թուղթէ դաշինքներուն:

Երկաթէ գիծերով կը յառաջանայ Պերլին - Հռոմ առանցքը:

Իրաւունք չունի՞ն Պալքանները մինչեւ Պաղտատ բոլոր ժողովուրդները խլրտելու:

Տեսնենք, հետեւինք:

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Եգիպտոս

Թան կը շարունակէ իր պրպտումները, եւ այս անգամ Նեղոսի ափերու թղթակիցն է որ կը ներկայացնէ եգիպտական մամուլը.—

Եգիպտական մամուլը ծնաւ շնորհիւ Ֆրանսական զինուորական արշաւանքին, երբ Նափոլէոնի հետ 120 գիտնականներ ցամաք ելան Նեղոսի ափերուն վրայ՝ միասին բերելով մամուլ եւ լատինական, յունական, արաբական տառեր: Հոմէն միաժամանակ կը հասնէին երկու Սուրիացիներ, որոնց օժանդակութեամբ լոյս տեսան «Ալ-Թանպիհ» թերթը, երկու Ֆրանսերէն թերթեր, արաբերէն բառարան մը եւ արաբերէն բժշկական հատոր մը: Սակայն քաղաքական դէպքերը աննպաստ ընթացք մը առին, Ֆրանսացի գիտնականներն ալ մեկնեցան, այնպէս որ կանխահաս վախճան մը ունեցաւ Ֆրանսացիներուն նախաձեռնութիւնը:

Այդ գործին վերստին ձեռք զարնուեցաւ, յետագային, Մուհամմէտ Ալիի իշխանութեան օրով: Փոխարքան, ուզելով փութացնել երկրին տնտեսական եւ մտաւորական վերածընունդը, զարկ տուաւ տպագրութեան եւ Գահիրէի մէջ հրատարակուեցան բազմաթիւ գիտական եւ կրօնական աշխատութիւններ: Բայց Եգիպտոսի մամուլն ու արաբական դրականութիւնը իրենց խոյանքն առին մասնաւորաբար Իսմայիլ փաշայի օրով, որ ծանօթ է իբրեւ «բարենիամ եւ համայնագէտ միապետ»: Մղումը դուրսէն կուգար, քրիստոնեայ միսիոնարական դպրոցներն են, որոնք հաստատուելով Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ օսմ. կառավարութեան կողմէ, կուգային հաստատուիլ Եգիպտոսի մէջ:

Այս միսիոնարներուն հետ միաժամանակ, Ֆրանսացի՝ ծագումով եւ մշակոյթով, Եգիպտոս եկան նաեւ Սուրիացի մտաւորական ընտանիքներ, մտածման ազատութիւն գտնելու ապաստանական երկրին մէջ, որու նուիրեցին այնուհետեւ իրենց տաղանդը: Մեծ եղաւ իրենց դերը, եւ, աւելի քան վաթսուն տարիներու գործունէութենէ մը վերջ, թափը, զոր տուին եգիպտական հրապարակագրութեան եւ արաբական դրականութեան, տակաւին մինչեւ այսօր կը մնայ գերակշիռ աստիճանի մը վրայ: Այդ մտաւորականներէն կ'արժէ յիշատակել Սէլիմ եւ Պիշարա Թագլան, հիմնադիրները «Էլ-Ահրամ»ի (1876), որ ներկայիս ամէնէն մեծ թերթն է արաբական լեզուով, Եաքուպ Սարուֆ, հիմնադիրը «Էլ-Մուքաթթաֆ»ի (1878), Ֆարէս Նիմր, Սարուֆ եւ Մակարիուս, հիմնադիրները «Էլ-Մոքաթթամ»ի (1889), Ժորժ Զէյտան, հիմնադիրը «Էլ-Հիլալ»ի (1892): Իրենց ձգտումներով թէեւ իրարմէ տարբեր, ոմանք սնած ֆրանսական մշակոյթով, ոմանք, ինչպէս «Մոքաթթամ»ի վարիչները, սնած անգլիասաքսոն դաստիարակութեամբ, Սուրիացիները յառաջ անցան եգիպտացի Իսլամներէն եւ մեծ ազդեցութիւն գործեցին ազգային շարժումներու զարգացման վրայ Արապի փաշայի ըմբոստութենէն եւ բրիտանական գրաւումէն սկսեալ մինչեւ եգիպտական անկախութեան նուիրագործումը:

Այսուհանդերձ, Սուրիայէն եկած քրիստոնեաներու ճամբուն հետեւեցան նաեւ բազմաթիւ տեղացի գրողներ, ղպտի կամ իսլամ: Այն բազմաթիւ դէպքերը, որոնք տեղի ունեցան Իսմայիլ փաշայի իշխանութենէն վերջ, այն ցնցումները, որոնք սարսեցին օսմ. կայսրութեան շէնքը, եւ ճիգերը զորս կատարեցին «պահպանողականները» եւ «յառաջդիմականները», համիսլամական կամ համարաբական շարժման կուսակից թէ երկրին առանձին քաղաքականութեան ախոյեան, եգիպտական մամուլին առին, քանի մը տարուան ընթացքին, գործունէութեան անսահման կարելիութիւններ: Եւ եգիպտական մամուլը շուտով տեսաւ որ իր ազդեցութիւնը կը յորդի կը տարածուի Նեղոսի հովտին սահմաններէն դուրս, արաբական երկիրներու, նոյնիսկ ամբողջ իսլամութեան վրայ:

Արդարեւ, եգիպտ. հրապարակագրութեան պատմութիւնը խառնուած է եգիպտական ազգայնական շարժումին պատմութեան: Այն բազմաթիւ դէպքերը, որոնք Գահիրէի եւ Արեւելքի մէջ յանդեցան արաբական աշխարհի վերածնունդին եւ եգիպտական ժողովուրդներու ազգային ցանկութեանց նուիրագործումին, յառաջ բերին, մամուլին զարգացման ճամբուն վըրայ, շատ յատկանշական փոփոխութիւններ: Երբեմնի տարտամ քաղաքական հոսանքները ձեւ ու մարմին առին վերջին քսան տարիներու ընթացքին,— իշխանութիւնը ձեռք ձգելու նպատակով՝ իւրաքանչիւրը նիւթական ամէն զոհողութիւն յանձն առաւ հիմնելու համար կուսակցական մամուլ: Այսպէս, քանի մը տարուան ընթացքին, պատերազմէն վերջ, Գահիրէի մէջ ծնան բազմաթիւ պաշտօնաթերթեր, որոնցմէ ոմանք շուտ գոցուեցան, բայց ոմանք տոկացին եւ ապրեցան՝ հետապնդելով քաղաքական որոշ ծրագիր մը:

Իբրեւ հետեւանք ծանր դէպքերու, յաճախակի խռովութիւններու, ներքին անվերջ տագնապներու, պատերազմէն ետքը եգիպտական մամուլը չափազանց մեծ կարեւորութիւն ստացաւ: Կարելի չէ ըսել թէ մամուլը կը ներկայացնէ հանրային կարծիքը Նեղոսի հովիտին մէջ, ուր ժողովուրդին 85 առ. հարիւրը տակաւին գրել-կարդալ չի գիտեր: Ընդհակառակն թերթերն են որ կ'աշխատին ստեղծել ազգային զգացումը:

Կարգ մը պարագաներու բերումով, որոնք երկար ատեն խռովեցին երկրին քաղաքական կեանքը, մամուլը սկսաւ կարեւոր դեր մը խաղալ ներքին խնդիրներու մէջ: Սկզբունքով՝ ազատ է մամուլը: Բայց երբեմն շեղումներ կատարուեցան այդ սկզբունքէն, երբ բորբոքած կիրքերը խաղաղեցնելու համար՝ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ խիստ միջոցներ ձեռք առնել հանդէպ բազմաթիւ օրագրողներու: Օրինակ, անցեալ տարի, երբ խիստ քննադատութեան ենթարկուեցաւ Վաֆտ կուսակցութիւնը որ կառավարութեան գլուխը կը գտնուէր, մամուլի ազատութիւնը սեղմում մը կրեց ընդհանուր կերպով:

Եգիպտոսի 15 միլիոն բնակչութենէն հազիւ կէս առ. հարիւրը գիրք կը գնէ: Անհատական արժէքաւոր մատենադարանները աննշան թիւ մը կը կազմեն: Այս իրողութիւնը անշուշտ արդիւնք է զանգուածներու ծայրայեղ թշուառութեան, գրել-կարդալ չգիտնալուն, օրաթերթերու հապճեպով հատուած յօդուածներէն աւելի՛ն հանդէպ ցոյց տրուած անտարբերութեան: Այնպէս որ արաբական մեծագոյն թերթերը, որոնք կը հրատարակուին 14 — 16 էջ, լաւ պատկերազարդուած, կը կազմեն երկրին արդի գրականութեան էական տարրերը:

Արաբ հեղինակները, որոնց ազդեցութիւնը կը տարածուի բովանդակ Մերձ. Արեւելքի եւ իսլամական աշխարհի վրայ, փոխանակ պարզելու իրենց գաղափարները թանձր գիրքերու մէջ որոնք պիտի չծախուէին, կը նախընտրեն աշխատակցիլ օրաթերթերուն եւ պարբերականներուն: Եգիպտոսի կրօնական, քաղաքական, գրական աշխարհի մեծագոյն դէմքերուն աշխատակցութիւնը ապահովելով է որ Գահիրէի արաբական մամուլը անուանելի նախապատուութիւն մը կը վայելէ ներկայիս իսլամական երկիրներու մէջ:

Կրօնական կալուածին մէջ դեր մը կը խաղայ Էլ Ազհարի համալսարանը եւ յօդուածները զորս կը գրեն Եգիպտ. համալսարանին վարիչները, բացառիկ ... տական մամուլին կուտան հեղինակութիւն մը:

Այն բոլոր դէպքերը, որոնք վերջին քսան տարուան ընթացքին խռովեցին Եգիպտոսի կեանքը, մեծ հակազդե-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (49)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Պարոններ, ձեր ջորիները հիւանդներուն եւ վիրաւորներուն պէտք է տրամադրէք: Մենք առողջներս կըրնանք քալել:

Ինչ պատասխանելս չէի գիտեր. հակառակ անոր որ իր ըրած կարգադրութեան սխալ ըլլալը գիտէի: Յառաջացող խումբի մը կազմութեան հոգը ամենատկար արարածի մը հըմտութեան չէր կարելի յանձնել. թէեւ ամենատկարին քայլը կրնայ արագութեան չափանիշը համարուիլ: Մենք որ խումբը առաջնորդելու եւ ի հարկին զայն պաշտպանելու պաշտօնն ունէինք, կրնայինք մեր կենդանիներուն պէտք ունենալ: Առանց անոնց ոեւէ ճշմիլ վթութեանը պիտի ենթարկուէինք: Բայց ձայնս չհանեցի. գիտէի որ Կլօրիան պիտի հակաճառէր:

Սակայն Ֆրէտ ինձմէ աւելի կարծր նիւթով մը շինուած է: Ըսաւ ան:

— Ուիլը մեր մէջէն ամէնէն երիտասարդն է: Բայց ատկէ, մեզ ամէնքս իր սիրահարական գործերուն համար կը սպասցնէ: Պէտք է որ ան քալէ:

— Իր սիրահարական գործե՞րը:

— Մացառներուն մէջ կին մը տեսնելու գնաց: Թող իր ջորիէն զրկուի:

Ահա կ'ուգայ: Ջինքը գտա՞ր, Ամերիկա՛:

Ուիլը մթութեան մէջ երեւցաւ, տխուր ծիծաղ մը դէմքին:

— Իմ բախտս է եղեր, ըսաւ կըտրուկ կերպով: Ի՞նչ բանի կը սպասենք: Քիւրտերուն ձայնը կ'առնեմ: Ճամբայ ելլենք:

Կլօրիան ջղայնացած՝

— Ուրեմն կ'ուզէք կին մը մեր ետեւ անտառներուն մէջ առանձի՞ն թողուլ:

Ֆրէտ կոպիտ զարկաւ.

— Քալէ՛. իրենց առաջին կռուին պատրուակը ստեղծեցինք: Շաբաթ մըն ալ սպասելու եթէ ըլլանք, դարձեալ շնորհակալ պիտի չըլլան: Հեծի՛ր. քալէ՛, շարժէ՛:

Մեր երկու Զէյթունցիները առջեւէն դրկեցինք, որպէսզի ճամբան ցոյց տան մեզ: Իր խօսքին համաձայն՝ մեր տրապանին թողելով մեզ, ջորին եւ ամէն ինչ՝ կորսուած էր: Այդ գիշերը Ուիլն ու Կլօրիան ալ չտեսանք. բացառութիւն ըլլալով անոնք տեսանք միայն այն ատեն, երբ մեր մէջտեղէն անցան հեռուէն. մենք նստած մեր ջորիներուն վրայ ճամբուն երկու կողմը: Յետոյ խումբը իրարու քով հաւաքելով կառուղները զատեցինք, հետապնդումի ձեռնարկելու համար:

— Թէեւ չեմ գիտեր թէ երբ Քիւրտերը մեր վրայ յարձակելու ըլլան, ի՞նչ պիտի կրնանք ընել, ըսաւ Ֆրէտ:

— Յուսանք որ այս գիշեր դղեակը երթան եւ աւարառութեամբ ժամավաճառ ըլլան հոն:

— Տխմա՛ր:

— Ինչո՞ւ:

(Շար.)

Կարպաթեան Ռուսիա

[Վ]երջերս շատ խօսուեցաւ Փոքր-[կար]պաթեան Ռուսիոյ մասին, զոր [Լեհ]աստան եւ Հունգարիա կ'ուզեն ա-[ն]ջատե[լ]ին գնով կցել Հունգարիոյ, անջատե-[լ]ով զայն Չեխոսլովաքիայէն լեհեւ-[հունգ]արական ընդհանուր սահման մը ու-[նենալ]ու եւ «բոլշեւիկեան արշաւը դէ-[մ]ը կասեցնելու համար»:

[Նախ]ք Եւրոպա կասեցնելու համար, [ն]ախ Ուկրանի... Չեխոսլովաքիան բաղկացած է չորս [նահ]անգներէ.— Չեխիա, Մորավիա՝ [Սիլ]եզիայի հետ, Սլովաքիա եւ Փոքր-[կար]պաթեան Ռուսիա:

Փոքրկարպաթեան Ռուսիան Կար-[պաթ]եան լեռնաշղթային մօտ է եւ մա-[սա]մբ մը տարածուած է Հունգարիոյ [դաշ]տավայրին վրայ: Ունի 12655 [քառ]. քիլոմեթր տարածութիւն՝ 683 [հազ]ար բնակչութեամբ: Բնակչու-[թ]եան 65 առ հարիւրը Ուկրայնացիներ [են], շուրջ 17 առ հարիւրը Հունգար-[ներ], 13 առ հարիւրը Հրեաներ եւ մը-[նաց]եալ 5 առ հարիւրը զանազան ազ-[գու]թիւններ,— Լեհեր, Ռուսեր եւն.: Բնակչութեան գլխաւոր զբաղումը [երկր]ագործութիւնն է, խաշնարա-[ծու]թիւն եւ անտառամշակութիւն

(Կարպաթի մակերեւոյթը 51 առ հա-րիւր ծածկուած է անտառով):

Երկրագործական գլխաւոր արտա-դրութիւնը ցորենն է եւ ճակնդեղ, հարաւային մասին մէջ՝ խաղող: Ճարտարարուեստը կապուած է գիւ-ղատնտեսութեան (ջրաղացներ, գա-րեջուրի, ալքոլի, փայտագործու-թեան գործարաններ): Հանքային հա-րստութիւններէն կարեւոր են աղը եւ քիչ մը քարիւղ: Գլխաւոր քաղաքն է Ունկվար, 21 հազար բնակչութեամբ:

1919ի Սէն Ժէրմէնի հաշտութեան դաշնագրին եւ 1920ի սահմանադրու-թեան համաձայն, Փոքրկարպաթեան Ռուսիան պէտք էր դառնար ինքնա-վար շրջան, սակայն ան սահմանա-փակ ինքնավարութիւն ստացաւ 1927-ին:

Օրէնքով Փոքրկարպաթեան Ռու-սիան 1929ին իրաւունք ստացաւ ունե-նալու իր տեղական խորհրդարանը. որու պատգամաւորներէն երկու եր-րորդը կ'ընտրուէր բնակչութենէն, իսկ մէկ երրորդը կը նշանակէր Փրա-կայի կառավարութիւնը:

Աւստրիա Հունգարիոյ բաժանումէն վերջ (1918) Փոքրկարպաթեան Ռու-սիան կը գտնուէր Հունգարիոյ սահ-մաններուն մէջ: Փոքրկարպաթեան Ռուսիան Չեխոսլովաքիոյ սահմաննե-րուն մէջ մտաւ Ամերիկայի մէջ (Ֆի-լատելֆիա) Մասարիկի եւ Փոքրկար-պաթեան Ռուսիոյ տարագրութեան ներկայացուցիչ Ժաթքովիչի միջեւ կայացած համաձայնութեամբ:

Փոքրկարպաթեան Ռուսիան իր տըն-տեսական զարգացման ընթացքին մէջ կը գտնուի: Տիրապետող տնտեսու-թեան ձեւը մանր առեւտուրն է եւ փո-խանակութիւնը: Ճարտարարուեստին կը մասնակցի բնակչութեան 10 առ հարիւրը, իսկ երկու երրորդը զբա-ղած է գիւղատնտեսութեամբ: Ամե-րիկայի մէջ կան մեծ թիւով փոքրկար-պաթեան ռուս տարագիրներ:

Բնակչութեան 60 առ հարիւրը ան-գրագէտ է: Այս ուղղութեամբ երի-տասարդ մտաւորականութիւնը լըծ-ուած է մշակութային աշխատանքնե-րու: Երախաները դպրոցներու մէջ կը սորվին ռուսերէնով՝ համաձայն ծնողներու միջեւ կատարուած հան-րաքուէին: Իբրեւ լրացուցիչ լեզու կը սորվին ուկրայներէն եւ չեխերէն:

Փոքրկարպաթեան Ռուսիոյ մէջ որոշ հոսանքներ կը ձգտին անկախութեան, բայց դժուար թէ փոքրիկ այդ երկիրը կարենայ պահել իր անկախութիւնը: Հիմա հարցը դրուած է շատ որոշ.— Փոքրկարպաթեան Ռուսիան կամ պի-տի միացուի Հունգարիոյ, ինչպէս կը պահանջեն Լեհաստան եւ Հունգա-րիա, եւ կամ պիտի դառնայ ինքնա-վար շրջան մը, Սլովաքիոյ նման դաշ-նակցային կապերով կապուած Չեխո-սլովաքիոյ հետ:

[...]թիւն գործեցին արաբական բո-[լ]որ աշխարհին մէջ, եւ իսլամ-[ներ]ը մեծ շահագրգռութեամբ հետե-[ւեց]ան այն պայքարին, զոր Գահիրէի [...] մամուլը տարաւ, յանուն երկրին [անկ]ախութեան, ընդհ. պատերազմէն [...] վեր: Եգիպտոսն էր որ իր մամու-[լ]ով, իր գրագէտներով, իր բանաս-[տ]եղծներով ճամբայ գծեց դէպի ան-[կ]ախութիւն եւ ազատագրութիւն: [Ա]նշուշտ սխալ պիտի ըլլար այդ մա-[մ]ուլին մէջ հրատարակուած բոլոր [յ]օդուածներուն տալ նոյն արժէքը: [Ճ]իշդ է որ մեծադոյն թերթերը, «Էլ-Ահրամ» (տիրաժ 100,000էն 120,000), եւ «Մոքաթթամ» մեծ հեղինակու-թիւն կը վայելեն, իսկ նոր թերթե-րը՝ «Էլ-Պալաղ» (ներկայիս կառա-վարական), «Մըսրի» եւ «Վաֆտ-էլ Մըսրի» (պաշտօնաթերթ Նահաս փա-շայի կուսակցութեան՝ երկուքն ալ), «Էլ-Տուսթուր» (պաշտօնաթերթ Սաադական կուսակցութեան, որու նախագահն է Տոքթ. Ահմէտ Մահէր), «Էլ-Մինպար-էլ-Շարք» բաւա-կան զօրաւոր ազդեցութիւն մը ունին հանրային կարծիքին վրայ:

Գահիրէի մէջ լոյս կը տեսնեն 250 թերթեր ու պարբերականներ, արա-բերէն լեզուով, բայց քիչերը կը վա-յելեն հեղինակութիւն մը: Պարբերա-կաններէն շատերը անկանոն կը հրա-տարակուին, ուղղութիւն կը փոխեն համաձայն պարագաներու եւ իշխա-նութեան գլուխ եկող կուսակցու-թեան: Պատճառն այն է որ տնտեսա-կան պայմանները ծանր են եւ թեր-թերը ստիպուած են նիւթական ապա-ւէն փնտռել կառավարութեան մօտ: Հոն ոչ ոք կը զարմանայ որ թերթ մը ուղղութիւն է փոխեր:

Յիշատակենք նաեւ թռուցիկները, որոնք կ'ապրին քանի մը օր կամ քա-նի մը շաբաթ: Անոնց պայքարը, միշտ վարկաբեկիչ, չափազանց բուռն է,— անոնք կը յարձակին անձե-րու, օտար ընկերութեանց, քաղաքա-կան ղեկավարներու վրայ, հանրային կարծիքին մէջ առեղծելով ցաւալի անդրադարձումներ, հակառակ այն անհաշտ բարոյական վարկին զոր կը վայելեն անոնց հեղինակները:

ԺՈՐԺ ՄԷՅԷՐ

Հունգարիա 500,000 զինուոր հաւաքած է

*** Չեխական կառավարութիւնը զինուորական միջոցներ ձեռք առած է սահմանագլուխին վրայ, նկատի առնելով Հունգա-րիոյ բռնած դիրքը: Այս առթիւ Փրակայի մէջ կը գանգատին թէ Հունգարիոյ պահանջները կ'անցնին 1910ի մարդահամարը: Այն 30 քաղաքներն ու գիւղերը զոր կը պահանջէ Հունգարիա, Քոշիչի շրջանին մէջ, Սլովաք բնակիչներ ունին ջախջախիչ մեծամասնու-թեամբ, նոյնիսկ 1910ի մարդահամարով:

Կ'ըսուի թէ Փէշթայի, Պերլինի, Հռոմի, Փարիզի եւ Լոնտոնի ռումանական եւ եուկոսլաւ դեսպաններուն յանձնարարուած է բո-ղոքել Հունգարիոյ տարապայման պահանջներուն դէմ: Ռումա-նիա եւ Եուկոսլավիա վտանգաւոր նախընթաց մը կը նկատեն Չե-խոսլովաքիոյ գերմանական շրջաններուն փոխանցումը:

Փէշթայէն կը հեռագրեն թէ Հունգարիա հաշտարար կար-գադրութեան մը սպասելով հանդերձ, կը շարունակէ զինուոր հա-ւաքել եւ սահմանագլուխ փոխադրել: Դրօշի տակ առնուած են հինգ նոր դասեր: Մօտաւորապէս 500,000 կը հաշուեն դրօշի տակ առնուած զինուորներուն թիւը, մեծ մասը կեդրոնացած՝ սահմա-նագլուխին վրայ: Կը կարծուի թէ ուրիշ դասեր ալ պիտի կան-չուին: Կոմս Խաթէրհազի, Չեխոսլովաքիոյ Հունգարներուն վարի-չը, կատարեալ վստահութիւն յայտնելով Հունգարիոյ վրայ, կ'ը-սէ թէ իր հետեւորդները պատրաստ են «ի հարկին զինու զօրու-թեամբ թօթափելու քսան տարուան լուծը: Մենք տրամադիր չենք գրաւի դեր կատարելու միջազգային դիւանագիտութեան մէջ եւ թոյլ պիտի չտանք որ սակարկութեան առարկայ դարձնեն մեզ»:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ յառաջխաղացութիւնը սաստկացած ըլլալով, ամերիկեան կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, Քանթոնի հպատակները հեռացնելու համար: Երեք բանակներ կը քալեն քա-ղաքին վրայ, եւ շարունակ նոր զինուորներ կը հասնին: Ճափոն-ցիները կը սպառնան կործանել քաղաքը, եթէ անձնատուր չըլլայ: Ճափոնցիները արդէն գրաւած են 500 գիւղեր, 4,000,000 բնակիչ-ներով:

ԾԵՐԱԿՈՅՏԷՆ 96 անդամներ իրենց եռամեայ շրջանը լրացու-ցած ըլլալով, նոր ընտրութեանց պիտի ձեռնարկուի այս կիրակի:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԸ ՉԵՆ ԿՐՆԱՐ ԲԱԺՆԵԼ

Ինչպէս կը յիշուի տարիներ տեւող դատավարութենէ մը վերջ, Պոլսոյ քաղաքապետութիւնը յափշտակեց Սանասարեան խանը, պատրուակելով թէ «լքեալ գոյք» է:

Նկատելով որ այդ խանը աւելի քան կէս միլիոն ոսկի կ'արժէ, Էվգաֆի տնօրէնութիւնը պնդեց թէ ըստ օրէնի իրեն կ'իյնայ այդ աւարը եւ դատ բա-ցաւ քաղաքապետութեան դէմ:

Այս ձեւով, հայկական կալուածի մը յափշտակութեան շուրջ կռիւի ե-լած կ'ըլլային կառավարական երկու հաստատութիւններ, ինչ որ տհաճ տպաւորութիւն կը գործէր ժողովուր-դին վրայ:

Պոլսոյ «Եէնի Սապահ» թերթէն (18 սեպտեմբեր) կ'իմանանք թէ քա-ղաքապետութիւնը եւ Էվգաֆի տնօ-րէնութիւնը համաձայնած են որ վէճը լուծուի պետական խորհուրդին կող-մէ:

Աւելցնենք թէ, խանէն զատ, դիզ-ուած կը մնայ խանին տարիներու վարձքը, մօտ 100,000 ոսկի: Այնպէս որ, դատը շահողը պիտի տիրանայ նաեւ այս կարեւոր գումարին:

ՆՈՐ ՕՂԱԿ

Թուրք թերթերը կը գրեն.— Փոքրամասնութեանց վարժարան-ներու երաժշտութեան դասերուն ալ մօտէն հետեւիլ որոշած ըլլալով կրթ. գործավարութիւնը, այս տարեշրջա-նին քննութիւն պիտի կատարուի երա-ժշտութեան ուսուցիչներուն մասնա-գիտութեանց եւ իրաւասութեանց շուրջ: Անոնք որ զուրկ են այս պայ-մաններէն, իրենց տեղ Թուրք երա-ժշտագէտ ուսուցիչներ պաշտօնի պի-տի կոչուին:

ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԹԱԼԱՆԸ ՏԵՐՍԻՄԻ ՄԷՋ

Արաբական դիւանը կը հաղորդէ.— Մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք անձամբ վարեց զսպումի վերջին գործողու-թիւնները՝ Տերսիմի քիւրտ ըմբոստ-ներուն դէմ: Ասոր շնորհիւ, Թրքա-կան զօրամասերը ունեցան որոշ յա-ջողութիւններ եւ կրցան վերագրաւել կարգ մը լեռնային շրջաններ:

Այս յաջողութեան վրայ, Թուրք զինուորները արտօնուեցան երեք օր թալան կատարելու վերագրաւուած շրջաններուն մէջ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ, 16 Հոկտեմբեր.— Զ. Ո. Մ. Մարզականը Հոկտեմբեր 16 կիրա-կի օրուան համար հրաւիրած էր R. C. Péageի խառն խումբը որ կը բաղ-կանայ ամբողջ երիտասարդներէ, մրցումը տեղի կ'ունենար Զոմի դաշ-տին վրայ: Ներկայ էին աւելի քան 300 մարզասէր հայրենակիցներ, քա-ջալերելու համար հայ մարզիկները:

Մրցումը սկսաւ ճիշդ ժամը 2.45ին, կատարեալ պաղարիւնութեամբ երկու խումբերու կողմէ, բայց հետզհետէ Զոմցիները սկսան նեղել հակառակոր-դը: Այդքան տիրապետութեամբ մեր յառաջապահները չկրցան որոշ ար-դիւնքներ բերել, եւ առաջին կիսախա-ղը անցաւ 0 — 0:

Երկրորդ կիսախաղին մեր տղաքը կատարեալ տիրապետեցին խաղին եւ ձախ յառաջապահին վայրէջքով շա-հեցան առաջին նշանակէտը: Հակա-ռակորդը տեսնելով որ Զոմերը շատ արագ եւ փասերով կը խաղան, ուզեց ինքն ալ առիթէն օգտուիլ եւ կէտ շա-հիլ, բայց ապարդիւն անցան: Խաղը չվերջացած երկրորդ կէտ մը եւս շա-հեցան, եւ այսպէսով Զոմերու մար-զականը յաղթեց 2 — 0: Կը թելադրեմ մեր յառաջապահներուն որ քիչ մը անձնական խաղերը կարճ կապեն եւ իրենց տեղերը պահեն, որպէսզի աւե-լի լաւ արդիւնք յառաջ գայ:

** Մարզականը կորսնցուց առաջին ախոյեանական մրցումը որ տեղի ու-նեցաւ Հոկտեմբեր 9ին Cheylardի մէջ քաղաքէս 70 քիլոմեթր հեռու: Տեղը հեռու ըլլալով, մեր մարզիկները յոգ-նած հասան դաշտ:

Պ. Խաչերեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՒԵՏԵԱՑ ԵՐԿԻՐ

Աբէմէի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խոր-հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորա-գրով խմբագրականի մը մէջ (13 Հոկ-տեմբեր).

— «Ատեն մը Հիւսիսային Ամերի-կան մեր գաղթականութեան համար Աւետեաց երկիր մը դարձած էր: Բո-լորին աչքերը սեւեռած էին հոն. բո-լոր երազներուն իրականացումը Ով-կիանոսին ճամբան կտրելէն կախում ունէր:

Մուտքի արտօնութեան թուղթ ու-նեցողները կը նկատուէին երջանիկ ու բախտաւոր ու մնացողները մեկ-նողներուն երանի կուտային, դժոխ-քէն ազատելնուն համար:

Օտարութեան դառնութիւնները չէին սարսափեցներ մեզ, որովհե-տեւ չափազանցուած տեղեկութիւն-ներ ունէինք Միացեալ Նահանգներու բարգաւաճութեան եւ գործի կարե-լիութիւններու մասին:

Ժողովուրդը համոզուած էր թէ քա-նի մը տարուան աշխատութիւնով, կարելի կը դառնար փոքրիկ հարստու-թիւն դիզել եւ հանգիստ ապրիլ: Այս համոզումը գոյացնել տուած էին տասնեակ տարիներէ ի վեր Ամերիկա հաստատուած Հայերուն ըրած դրա-մական օժանդակութիւնը իրենց ազ-գականներուն:

Քանի որ տարին հարիւր տոլար կրնայ ղրկել, կը նշանակէ թէ շատ լաւ գործ ունի եւ բաւական դրամ խը-նայած է: Այսպէս կը տրամաբանէր եւ այդ տրամաբանութեամբ եզրակա-ցութեան կը յանգէր յունահայը:

Ամերիկայի մէջ մեր հայրենակից-ներուն կեանքն ու վիճակը կարծուա-ծին չափ փայլուն ու մխիթարական չէր սակայն: Քանի մը տասնեակ բախ-տաւորներ մեծ զրկանքներու եւ զո-հողութիւններու գնով, յաջողած էին լաւ դիրք ստեղծել շուկային մէջ, բայց գաղթականութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ապրուստը կը շա-հէր չարաչար աշխատութիւնով եւ գիշերները անքուն անցընելով: Ամե-րիկահայ բանուորը շատ աւելի դէշ պայմաններու տակ կ'աշխատի քան յունահայ բանուորը: Անոր խնայած քանի մը հարիւր տոլարը գոյացած է մեծ զրկանքներով ու աքնումով: Վեր-ջին տարիներու տնտեսական տագնա-պի շրջանին ցաւով իմացանք որ մեր հայրենակիցներէն շատեր յետին չքա-ւորութեան մատնուած եւ օրուան ապրուստը հայթայթելու միջոցներէն զրկուած են:

Միացեալ Նահանգներուն դուռները փակուելէն յետոյ, մեր գաղթակա-նութիւնը աչքերը դարձուց դէպի Հա-րաւային Ամերիկա, Արժանթին, Ու-րուկուա եւ միւս երկիրները:

Պատահական աշխատակից մը Ն. Ա. որ տարիներէ ի վեր հաստատուած է Հարաւային Ամերիկա եւ հայ գաղ-թականութեան կեանքի ու գործի պայմաններու մօտէն ծանօթ է, յատ-կապէս մեր խնդրանքով, այս էջերուն մէջ կուտայ պատկերը Հարաւային Ա-մերիկայի երկիրներուն, կանգ առնե-լով գործի կարելիութիւններուն վը-րայ:

Այդ յօդուածներուն ընթերցումը մէկ եզրակացութեան առաջ կը դնէ ընթերցողը. Հարաւային Ամերիկան Աւետեաց Երկիր չէ. դրամ շահիլը շատ դժուար է հոն: Տարիներ առաջ գաղթած գաղթականներէն հազիւ քանի մը հարիւր հոգի յաջողած են սեփական տնտեսութիւն ստեղծել ու բարեկեցիկ կեանք ունենալ: Ջախջա-խիչ մեծամասնութիւնը օրուան ապ-րուստին մղձաւանջին ունի եւ մեծ զըր-կանքներով ու զոհողութիւններով ի վիճակի կ'ըլլայ աղէկ դէշ դիրք ապա-հովել իրեն համար:

Սխալուեցանք այս տողերը գրել գաղթականութեան մեծ մասին մէջ Հարաւային Ամերիկայի երկիրները գաղթելու տրամադրութիւն տեսնե-լով: Մեզ կը տեղեկացնեն թէ Լիբանա-նայի եւ Տէրկութիի մէջ անպատասխա-նատու մարդիկ արձանագրութիւն-ներ կը կատարեն Արժանթին հայ ղըր-կելու համար:

Նախ պէտք է ըսել թէ Հարաւային Ամերիկայի երկիրները մտնելու հա-մար, պէտք է արտօնագիր ունենալ: Արտօնագիրը կը տրուի բացառաբար հողագործներուն, այդ ալ մեծ դըժ-ուարութեամբ:

Արմսարները ի՞նչ տուեալներու վը-րայ արձանագրութիւն կը կատարեն. պատկան կառավարութիւններէն ար-տօնութիւն ստացա՞ծ են գաղթական-ներ ճամբայ հանելու համար: Ու եթէ ստացած են, ինչո՞ւ համար հրապա-րակաւ ու մամուլի էջերէն հրաւէր չեն կարդար գաղթելու տրամադիր ե-ղողներուն:

Գաղտնի արձանագրութիւն կատա-րելը բաւական է հասկնալու համար թէ շահագիտական նպատակ մը կայ եւ եղածը միամիտներէն դրամ կոր-զելու ձեւ մըն է:

Մեր պարտականութիւնն է զգուշա-ցնել մեր ազգակիցները, որպէսզի խաբէութիւններուն զոհ չերթան: Ար-ժանթին, Պրազիլ եւ Ուրուկուա հի-պատոսարաններ ունին հոս: Թող դի-մեն եւ բացատրութիւններ ուզեն: Ի-րենց պիտի ըսուի թէ դրախտ մտնելը աւելի դիւրին է, քան Հարաւային Ա-մերիկայի երկիրները»:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Ի՞նչ պատասխանէր Ջիմաւցին: Արդէն կռահած էր պատահածը: Տե-սած էր Բեկցի Նէնէն, որ եզները առ-ջեւը խառնած կուգար պոռպռալով ու անիծելով:

— Աղջի Պալենց Ջիմաւցի... երկ-րորդ անգամ մըն ալ կանչեց Բեկցի Նէնէն:

— Ատ գո՞ւն ըս... Բեկցի հարսայ: Ի՞նչ կայ նորէն... կրակ կըյեր ըս...

— Տըհա կ'ըսես թը իչ կա՞յ... Ա-ծուքս տայնուվրայ ըրեր ըն ձեր չի ժմնողները...: Աամանեքս... ալիկի, բանջարի մաշարանե՛րս... էմմէ՛նը, հեմէնը տայնուվրայ ըն ըրեր: Ու մէյ մըն ալ կ'ըսես թը, ի՞չ կրակ կըյեր ըս: Իմ տեղս ո՞վ ըլլար խելօք կու կե-նար: Չի ժմնի՛ն, ջարդուի՛ն, հատ-նի՛ն: Մեզի համա՞ր կու մեծցնէք: Քու չի ժմնողդ ալ հոն եղեր է...

— Ո՛ւ, չորնա՛ բերանդ, ինտո՛ր ալ կ'անիծէ, երկու զոյգ ալիկի համար...:

— Իմ տեղս ո՞վ ըլլայ չանիծեր: Սիրտս կու մրմռա՛յ, կու մրմռա՛: Ես ինչե՞ր ըմ քաշեր, ինչաք ըտ օր-ւան ըմ բերեր ածուքը:

Պալենց Ջիմաւցին երբ տեսաւ որ շատ դէշ տաքցած ու բորբոքած էր Բեկցի Նէնէն, կամացուկ մը գլուխն սատաւ ու չեղեցաւ դէպի տուն: Ջրոյ-ցին կծիկը կիսատ մնաց, որ բռնած կը քակէին Գամամենց հարսին հետ:

Եզները հեռացած ու իրենց տուներուն առջեւ կը գտնուէին հիմակ:

Բեկցի Նէնէն կեցած այդտեղ, միշտ ալիկի նեցուկը ձեռքին, կը մտածէր թէ՝ ե՞տ դառնար թէ անգամ մըն ալ մինչեւ Տուրկենց տան առջեւ երկն-նար:

Մտածեց քանի մը վայրկեան: Պատ-կերը լաւ չտեսաւ մութին մէջէն... ու պատահելիք հաւանական անախորժ-ժութիւնները նկատի ունենալով այն եզրակացութեան եկաւ, որ, տուն դառնալը աւելի խոհեմութիւն էր ե-րեկոյեան:

— Մարերնին բթներնին կայէ հո՛-ղը դնէ՛...

Կէս ժամ անցած էր արեւը մեր աշ-խարհէն հեռանալէն ի վեր:

Գեղին բոլոր աշխատաւորները ի-րիկուան ճաշերէն վերջ կը հանգստա-նային, ոմանք երդիքներուն վրայ, ուրիշներ չարտախներուն տակ, իսկ շատեր ալ դաշտերուն մէջ ու լեռնե-րուն դոգը:

Մինակ մեր Բեկցի Նէնէն էր, որ տակաւին առանց պատառ մը հաց կամ դդալ մը թանապուր բերանը դը-նելու, դպրոցին առջեւէն դէպի վար իրենց երդիկը կ'իջնար դանդաղօրէն:

Ուսերուն հաւասարակշռութիւնը ա՛լ աւելի կորսնցուցած էր, ու տակա-ւին անէծքները չրթունքէն կախ կը մնային.

— Մարերնին բթներնին կայէ՛, հո՛ղը դնէ՛...

Անոր ձայնը ամբողջ գեղը լեցուցած էր. Դեռ աւելին.— Օպեյենց Ակոյին այնպէս կը թուէր թէ, Բեկցի Նէնէին ձայնը գետակն ի վար, Ջուրին երկու կողմի ապառաժներուն զարնուելով մինչեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վանք՝ Հաճիին ականջը կը հասնէր...:

Ամբողջ գեղը խաղաղութեան ու լը-ռութեան պահը կ'ապրէր: Մինակ, Ուստոյենց մեքենային ձայնը— Քոչենց կալին վրայ, ու մէկ ալ, Բեկցի Նէ-նէին անէծքներու թելը կ'երկարէր ու կ'երկարէր տակաւին:

Քոչենց կալին վրայէն թեղը անհե-տացած էր արդէն ու անոնք այժմ ցո-րենը կը սառէին (երկրորդ անգամ անցընել մեքենայէն):

Ծեր ու մանուկ թափած էին չեղջին վրայ ու անդադար մաղերը կը լեց-նէին: Անոնց ջուխտ հարսներն ալ, արագ-արագ կը դառնային, մաղե-րով ցորենը մեքենային բերանը թա-փելով:

Օպեյենց Ակօն վայրկեանը անգամ մը կը փոխէր ձեռքերը: Որովհետեւ, սառելու ատեն շատ դժուար կը դառ-նայ մեքենան: Ու երբեմն ալ երկու ձեռքերովը բռնած կը դարձնէր: Եւ անոնք, Քոչենց կալին աշխատաւոր-ները, ամրան գիշերը դիմաւորեցին ամէն աշխատանք վերջացնելէ ու ոսկեհատիկ չեղջն ալ դաննլ տալէ ետք (կնքել պետութեան կողմէ):

Բեկցի Նէնէն կալէն վար՝ չարտախն իջաւ: Այլեւս ձայն ծպտուն չէր հա-նէր: Կը մտածէր թէ՝ ներուրտանքը բոլորը մէկէն վրան պիտի յարձա-կէին, իրենց խօսքը մտիկ չըրած, ու այս տարի ալ ածուքը այդ վիճակին հասցնել տուած ըլլալուն համար:

Բայց պատահեցաւ հակառակը:— Ո՛չ մէկ դիտողութիւն: Ո՛չ մէկ դան-գատ ոեւէ մէկու մը կողմէ: Ամէն մարդ քաշուած էր իր անկողինին վը-րայ իրեններով միասին: Ու անոնք, ներուրտանքը, իր կողմն անգամ չնա-յեցան, երբ կալէն վար՝ դափանքէն իջաւ չարտախը:

Այս լռութիւնն ու անտարբերութիւ-նը ա՛լ աւելի ծանր ճնշեցին անոր վը-րայ: Կը զգար թէ, անոնք զինքը կ'ար-համարհէին իրենց անտարբերու-թեամբն ու լռութեամբը: Բայց ի՞նչ ընէր: Ի՞նչպէս հասկցնէր անոնց, թէ, ինքը անկեղծօրէն կը տենչար, կը փա-փաքէր, կը ճգնէր խաղող կերցնել ի-րենց ածուքի սեփական որթատուն-կէն, սակայն, գեղին «չի ժմնողները» չէին ձգեր:

Իր հոգիին այնքան ալեկոծումէն ու սրտին դանկատումէն ետք, ներուր-տանցն այս անարգանքն ալ այդ օր-ուան իր զգացած ցաւին կրկնապա-տիկը համարեցաւ: Ու բոլորովին ընկ-ճուած, ինքզինքը քաշքշելով անկող-նին վրայ նետեց, առանց պզուրի պը-տուկին անգամ մօտենալու ու դգալ մը բերանը դնելու...:

Ան կ'ուզէր որ ներսերէն մէկն ու մէ-կը դէթ պարզ դիտողութիւն մը ընէր այդ պահուն, երբ ինքը ուշ ատեն դափանքէն վար իրենց քով իջաւ:

Հազիւ հասած անկողնին քով, փը-լաւ ու ինկաւ այնպէս, ինչպէս արմա-տէն փտած ծառ մը թեթեւ հովէ մը կը տապալի գետին:

Գիշեր էր այլեւս: Գեղի պայծառ երկինքը ճիշդ պատկերն էր Ծննդեան մեր գեղի ժամուն: Առաջինը իր բիւր բիւր ու փայլուն աստղերովը, իսկ երկրորդն ալ իր անհամար վառ մո-մերովը: Լուսինը Կապուտ-Ջարի ե-տեւէն կ'առաջանար դէպի գեղ: Ան արդէն արծթած էր դիմացի սարերը: Կամիվարները մինչեւ այդ ատեն տա-կաւին տուն չէին եկած իրենց վա-րուն: Եւ, եկած ու Կապուտ-Ջաթ Տամարենց փշատնոցին մէջ մտած էին՝ հեւ ի հեւ:

Պալենց Ջիմաւցին երբ տեսաւ որ տղաքը չէին եկած մինչեւ այդ ատեն, Ջարմանենց կալն եկաւ մինչեւ, ու ձայնը վերի ձորուն դին դարձնելով կանչեց.

— Մո՛նչ Գուրգէ՛՛ն... Մո՛նչ Վա-հէ՛՛...

Երբ Պալենց Ջիմաւցին տղաքը կը կանչէր ձայնը երկարելով գով գիշեր-ուան մէջ, Բեկցի Նէնէն ալ իր անկող-նին մէջ երեսը կը խաչակնքէր, աչքե-րը յառած չարտախէն դուրս՝ դէպի Ախդախը...:

ՉԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(Վերջ)

Նահանգները ուժ կուտան հրէական տունի ծրագրին: Թերթ մը կը գրէ. — «Մ. Նահանգները պէտք չէ իյնան սիոնական լուծին տակ, ինչպէս ինկած է Անգլիա»:

Մէկլուտ փաշա, Իրաքի խորհրդարանին նախագահը, որ Գահիրէ գացած էր արաբական համագումարին մասնակցելու համար, յայտարարեց թէ ամբողջ արաբական աշխարհը համակիր է Պաղեստինի Արաբներուն եւ թէ «Անգլիա պէտք է հասկնայ որ Պալֆըրի յայտարարութիւնը այլ եւս չի կրնար դիմանալ»:

Գերմանական թափանցումը դէպի Պալքաններ եւ Թուրքիա

Տոքթ. Ֆունք, Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը, որ պըտոյտ մը կատարած էր մինչեւ Թուրքիա, իր վերադարձէն վերջ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ մամուլին.

— «Եուկոսլավիա, Պուլկարիա եւ Թուրքիա, որոնք բարեկամներ են քաղաքականօրէն, կը կազմեն տեսակ մը առանցք, գերմանական սահմանագլուխէն մինչեւ Սեւ ծով: Այս իրողութեան շնորհիւ կարելի եղաւ բանակցիլ տնտեսական կազմակերպութեան փառաւոր ծրագիրներու վրայ, երեք երկիրներուն համար: Օրինակ, մեծ ճամբաներ շինել, հեռաձայնի ուղղակի հաղորդակցութիւններ հաստատել: Դանուբի մեծ կարեւորութիւնը հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի համար թոյլ կուտայ տեսակ մը տնտեսական տարածութիւն հաստատել Հիւսիսային ծովէն մինչեւ Սեւ ծով, որոնք իրար կը լրացնեն: Հարաւային արեւելեան Եւրոպան եւ Փոքր Ասիան ունին գրեթէ ամէն ինչ որ պէտք է Գերմանիոյ»:

Խօսելով Թուրքիոյ տրամադրուած 150 միլիոն մարքի վարկին գործածութեան վրայ, նախարարը ըսաւ թէ այդ գումարը պիտի գործածուի մասնաւորապէս հոգալու զինուորական նաւահանգստի մը շինութեան եւ ճարտարագործական մեծ կառուցումներու ծախքերը: Թուրքիա Գերմանիոյ պիտի ապսպրէ երկաթուղիներու եւ կամուրջներու վերաբերեալ պիտոյքներ, ինչպէս եւ զանազան մեքենաներ:

Տոքթ. Ֆունք բացատրեց թէ բանակցութիւններ կատարուեցան մասնաւորապէս իմանալու համար թէ ինչպէս կարելի է զարգացնել երեք երկիրներուն արտադրական ուժերը, Գերմանիոյ աջակցութեամբ: Գերմանիա Պալքաններուն մէջ պիտի գնէ մեծաքանակ բամպակ եւ իւղոտ հունտեր, աճեցնելու համար իր հիւսուածեղէնի արտադրութիւնը, ինչպէս եւ իւղի եւ ճարպի պաշարը: Փոխադարձաբար, Գերմանիա պիտի օգնէ պալքանեան երկիրներուն, որպէսզի աւելի արդիւնաւորապէս շահագործեն իրենց հանքային հարստութիւնները:

Գերմանական մամուլը մեծ կարեւորութիւն կուտայ նախարարին յայտարարութեան եւ կատարուած բանակցութիւններուն: Այս առթիւ նորէն կը գրէ թէ Թուրքիոյ տրուած վարկին պէս գումարներ պիտի տրամադրուին պալքանեան երկիրներուն ալ: Այդ վարկերը դրամով պիտի չվերադարձուին: Թուրքիա իր ստացած գումարը պիտի հատուցանէ իր արտադրութիւններով:

*** Տոքթ. Ֆունք իր յայտարարութեանց մէջ ըսաւ թէ մօտերս Պերլին պիտի այցելեն Եուկոսլավիոյ, Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ տնտեսական նախարարները, ընդունած ըլլալով իր հրաւէրը: Այս այցելութիւնը անշուշտ պիտի նպաստէ աւելի զարգացնելու առեւտրական յարաբերութիւնները:

Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ պահանջները Չեխոսլովաքիայէն եւ Ռումանիայէն

Գնդ. Պէք, Լեհաստանի արտաքին նախարարը, Կալաց գնաց, տեսակցելու համար Ռումանիոյ Թագաւորին հետ, որ կը վարէ ռումանական ամենամեծ ռազմափորձերը: Լեհ նախարարը մասնաւորապէս պիտի խորհրդակցի Հունգարիոյ, Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ յարաբերութեանց մասին, իբրեւ հետեւանք վերջին փոփոխութեանց: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ռումանական կառավարութիւնը բոլորովին հակառակ է այն դիրքին զոր Լեհաստան վերջերս բռնեց Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, մանաւանդ լեհեւհունգարական սահմանակցութեան ծրագրին, որ կը ձգտի Ռումանիան բաժնել Չեխոսլովաքիայէն:

*** Սլովաքիոյ վարչապետը Միւնիխ գնաց, Հիթլէրի օգնութիւնը խնդրելու համար Հունգարիոյ պահանջներուն դէմ: Հունգարիա կը պնդէ իր պահանջներուն վրայ, անմիջական գոհացում պահանջելով: Չեխական կառավարութիւնը նոր զիջումներ կատարեց, բայց բաւական չեն համարուիր:

*** 500,000 գերման պահեստիներ, որոնք դրօշի տակ առնուած էին օգոստոսին եւ սեպտեմբերին, հետզհետէ կ'արձակուին Հոկտեմբեր 18էն սկսեալ: Արձակումը պիտի վերջանայ 3 — 4 շաբաթէն, եւ զինուորները անմիջապէս աշխատանքի պիտի ձեռնարկեն:

Իտալիոյ նաւային սպառազինութիւնները

Իտալիա այս տարի կը շինէ 12 փոքր յածանաւեր, որոնք իրենց տեսակին մէջ ամէնէն սրընթացները պիտի ըլլան: Ասոնց իւրաքանչիւրը պիտի ունենայ 3000 թոնէն քիչ մը աւելի տարողութիւն, զինուած պիտի ըլլայ 5,3 մատնաչափ արագահարուած թնդանօթներով եւ պիտի կրնայ ժամը 44 հանգոյց արագութեամբ ընթանալ:

Իտալիոյ այս տարուան ընթացքին շինած ռազմանաւերու ամբողջ տարողութիւնը պիտի հասնի 260,000 թոնի: 12 փոքր յածանաւերէն զատ, ան կը շինէ 35,000 թոննոց չորս մեծ զրահաւոր, բազմաթիւ թորփիլահալածներ եւ թորփիլանաւեր եւ առնուազն երեսուն սուզանաւեր:

Սուզանաւերու իսկական թիւը գաղտնիք է, բայց կը կարծուի թէ ամբողջը 150էն պակաս չէ:

Մուսոլինի, որ միաժամանակ ծովային նախարար է, վերջերս հրովարտակով մը լիազօրուած է սկսիլ նաւերու շինութեանց, առանց պաշտօնապէս ազդարարելու որ վարկեր յատկացուին:

Կը հաղորդուի, որ շինութիւնները առաջ կը տարուին իտալական նաւաշինարաններու մէջ, արտակարգ արագութեամբ:

Ալեքսանտրէթի Սանճաքի մէջ սահմանագծումը սիրով կը բացուի...

Դամասկոսի «Բրոնիկ» թերթը կը գրէ. — Սահմանագծման յանձնաժողովի ֆրանսական եւ թուրք պատուիրակութիւնները ժողով գումարած են Անտիոքի մէջ: Ինչպէս գրած էինք, Թուրքերը կը պահանջեն Սանճաքին կցել Լաթաքիոյ ենթակայ ալէվի շըրջանը, մինչեւ Ռաս եւ Պասէթ, քանի մը քիլոմեթր հեռու Լաթաքիայէն: Թուրքերը կը պատճառաբանեն թէ Սանճաքի սահմանները բնական չեն եւ թէ հետեւաբար անհրաժեշտ է դարմանել այս վիճակը:

Կարելի չէ եղած համաձայնութեան գալ, որովհետեւ ֆրանսական պատուիրակութիւնը դիտել տուած է թէ Սանճաքի սահմանները ճշդուած են դաշնագրերով, որոնց վրայ հիմնուած է սահմանագծութիւնը:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Հրայր» խումբի Պատանեկան Միութեան դասախօսութիւնը՝ 20 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 5ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն-Ժէռոմի, Սարդանի, Նոտր Տամի եւ Լէ-զօլիվի ընկերները, 22 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի:

ԽՆՋՈՅՔ—ՊԻՆԵՍԵՂԱՆ

Իսի-լէ-Մուլինոյի մասնաճիւղի կողմէ իր կազմութեան եօթնամեակին առթիւ, 23 Հոկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ, 2 բիւ տը լա Տէֆանս:

Մուտքը ազատ է:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի նոր տարեշրջանի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ռոմնին կրթութիւնը»:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆր.:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ — ՀԱՒԱՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՌՈՒՍՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Գեղարուեստական բաժին եւ պար:

Կը հրաւիրուին երգչախումբի անդամներն իրենց ընտանիքով, եւ համակիրներ: Մուտք՝ 5 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին): Սպասարկութիւն ժամը 5ին:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Վերամուտի առաջին դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 20 Հոկտ., Հինգշաբթի ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ, նիւթ «Երիտասարդութիւնը եւ եկեղեցին»:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՀԱՅ — ԲԺԻՇԿ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ — ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Դ. տարի, թիւ 48 (Սեպտեմբեր)

Բովանդակութիւն. — Սիրահարութիւնը հիւանդութիւն չէ՞ միթէ (Շ. Նարդունի): Ակռաներուն պաշտօնը (Տոքթ. Գեղամ Այվազեան): Քիմիական պատերազմ (Տոքթ. Վ. Զիլինկիրեան): «Մալա եւ զանա» (Տոքթ. Յ. Մահտեսեան): Մարզանքը 50էն վերջ (Տոքթ. Բ. Նազարեան): Դաշտան եւ վարսայարդարութիւն (Արամ Ագնաւոր): Պատասխան բաժանորդներու բժշկական հարցումներուն:

Այս թիւով կը լրանայ չորրորդ տարին: Բաժանորդագրուեցէք հինգերորդ տարուան համար:

Դիմել՝ 17, Rue Damesme, PARIS:

ՀԱՅ-ԲԺԻՇԿի տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30, արտասահմանի համար 35 եւ 40 ֆրանք (ըստ երկրի):

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ԴԱՏԻՆ առթիւ, ամբաստանեալներէն մէկը պատմեց թէ դաւ մը սարքուած էր, սպայ մը թմրեցնելու եւ Նիւ Եորքի Թօթըն բերդին գաղտնիքները եւ զօրաշարժի ծրագիրները գողնալու համար: Այդ սպան բերդին հրամանատարն էր եւ պիտի քնացնէին մասնաւոր դեղով մը: Դաւը սարքած էր Գերմանիոյ հետախուզական պաշտօնատան մէկ սպան, Շմիտ:

ՃԱՓՈՆ որոշեց իր բոլոր կապերը խզել Ազգերու Դաշնակցութեան հետ, այս շաբթուան ընթացքին: — Չինական բանակը յաջողեցաւ ետ մղել ճափոնական գրոհը, հարաւային Չինաստանի մէջ, մեծ կորուստներ պատճառելով:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ հաստատութեանց բանուորները կը մերժեն 40 ժամէն աւելի աշխատիլ, հակառակ վերջերս գոյացած համաձայնութեան: Շարժումը հետզհետէ կը ծաւալի:

ԱՆԳԼԻՈՅ նախարարական խորհուրդը կարեւոր նիստ մը գումարեց երէկ, չորեքշաբթի, խորհրդակցելու համար եւրոպական ընդհանուր համաձայնութեան մը եւ սպառազինութեանց կրճատման մասին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ապահովութեան փոխ-տեսուչը պաշտօնանկ եղաւ: Ներքին նախարարութիւնը երեք ընդհանուր քննիչներ ղրկեց Մարսէյլ, քննելու համար կարգ մը ոստիկաններու կասկածելի գործունէութիւնը:

ՊԵՐԼԻՆԷՆ կը հաղորդեն Լոնտոնի թերթերուն, թէ Գերմանիոյ զանիացի փոքրամասնութիւնը բողոքած է Հիթլէրին, թէ գերմանական Շլէզվիկի մէջ կ'ենթարկուին նացի պաշտօնատարներու բռնութեանց ու անիրաւութեանց: Բողոքագիրը առանձնապէս կը յիշէ, թէ զանիացի փոքրամասնութեան հանդէպ խտրական ոգի ցոյց կուտան եւ Գերմաններուն տրուած նպաստէն կը զրկեն զիրենք, ինչպէս նաեւ կը բռնադատեն, որ իրենց զաւակները դուրս հանեն զանիական դպրոցներէն:

ՍԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ 1939 ՏԱՐՈՒԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

ՃՈԽ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՄԲ Է ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Տեղեկութիւններ Հայոց պատմութենէն, աշխարհագրութենէն եւ վիճակագրութիւն սփիւռքահայութեան Հայոց, եւ Հայաստանի, նոյ եւ միջազգային Կ. Խաչերու մասին: Պատմական ամփոփ ակնարկներ, գրական, խոհարարական եւայլն բաժիններով: Երեսունէ աւելի նկարներ՝ Կ. Խաչի դպրոցները, դարմանատուները եւայլն, տեսարաններ Հայաստանէն: Խրիմեան Ա. կաթողիկոս, Մ. Վարանդեան, Վարուժան, Սիամանթօ, Դուրեան, Մեծարենց, Բակունց, Մահարի. Յ. Զարիֆեան եւայլն: Գեղարուեստական կողքով, 112 էջ: Օրացոյցը գործածելէ վերջ կարելի է պահել իբրեւ գիրք, տպագրութիւնը յարմարցուած ըլլալով այդ նպատակին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1939 "ՊՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ"

Ժ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դիմել՝ ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի Սամբիկի ջրցանին մօտ

42, Rue des Petits Carreaux, Փարիզ Mr. Pierre Marchalի խանութը:

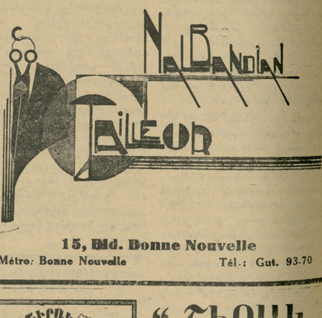
ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine — Tél. Observatoire 13-45

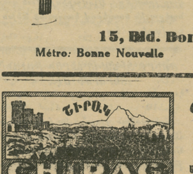
Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro: Bonne Nouvelle — Tél.: Gut. 93-70

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:

Անզուգական, Անմրցելի, Աշխարհահռչակ:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ:

ՐԱՔԸ ՏԻԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անփոփոխ պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻԶը, Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրեն եւ գիշերները ջուր կը խմցնեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻԶը որուն անտարբեր, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր յատկութիւնները ընդունուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70-89.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ԳՐՊԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1939

Ի. տարի

Գին 5 ֆրանք (Ֆրանսա), Արտասահման 1.50 շիլին կամ 40 սէնթ:

Դիմել հեղինակին.

44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine) France.

Վաճառելի է

Վաճառելի է սափրիչի խանութ մը

Դիմել՝ 58 Rue Bernard du Bois, Marsille

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	275 փրանք	120 փրանք	

ՈՒՐԲԱԹ
21
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI
21 Octobre
1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3866

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ մայիսին հրատարակուած օրէնքներէն ի վեր, երկրին իշխանութիւնը լարած է ոստիկանական մեքենան, հետապնդելու համար «անկանոն» օտարականները։

Կառավարութեան ծրագիրը շատ աւելի լայն է, ինչպէս կը հաստատեն օրուան լուրերը եւ ներքին նախարարութեան զեկոյցը։

Այսպէս, ոչ միայն բարեկարգութեան եւ ընդհանուր ապահովութեան խնդիրն է որ դրուած է սեղանի վրայ, այլեւ տնտեսական տեսակէտը։

Մեկնութեան չեն կարօտիր պաշտօնական զեկոյցին տրամադրութիւնները, որքան ալ դիւանագիտական նրբութեամբ խմբագրուած ըլլան։

Կառավարութիւնը կ՚ուզէ նուազեցնել Փարիզի եւ արուարձաններու խճողումը, հետապնդելով այն օտարականները որ անբաղձալի են կամ կրնան մրցիլ Ֆրանսացի առեւտրականներու եւ արհեստաւորներու հետ։

Այս մտահոգութեամբ, այլեւս նորեկներ պիտի չկրնան հաստատուիլ փարիզեան շրջանին մէջ, առանց մասնաւոր արտօնութեան։ Արդէն խստացած է սահմանագլուխներու հսկողութիւնը, իսկ երկրին մէջ ալ հետապնդումները կ՚աճին եւ կը սաստկանան օրէ օր, բոլոր ճակատներուն վրայ։

Աւելորդ է ծանրանալ բնակութեան օրէնքներուն վրայ, որոնք թարգմանուած են ժամանակին, բուն իսկ պաշտօնաթերթէն։

Այդ օրէնքներուն հիման վրայ, ներքին նախարարութիւնը շարունակ նոր հրահանգներ կը խմբագրէ, հետզհետէ պրկելով օղակները։ Եւ, ապահովութեան հարցին հետ, զուգընթաց կ՚երթայ տնտեսական մտահոգութիւնը։ Ահաւասիկ նոյն պաշտօնական զեկոյցն է որ կ՚ըսէ թէ նոր տնօրինութիւններ պիտի որոշուին, «արդիւնաւորապէս պաշտպանելու համար ազգային տնտեսութիւնը»։

Որ եւ է տնօրինութիւն վճռած ատեն, կառավարութիւնը նկատի կ՚առնէ նաեւ հանրային կարծիքը, մասնաւորապէս բանուորական, առեւտրական եւ գործատիրական տարրերուն ու տեսակէտները։

Արդ, ժամանակէ մը ի վեր աւելի բարձր կը խօսին տեղացի առեւտրականներն ու արհեստաւորները, գանգատելով օտար մրցակցութեան դէմ։

Այս տեսակէտէն, խիստ ուշագրաւ է միջին դասերու դաշնակցութեան բացած քննութիւնը, հինգ տարիէ ի վեր հաստատուած օտար առեւտրականներու, գործատէրերու, արհեստաւորներու եւ միջնորդներու մասին։ Միութիւնը իր կոչին մէջ հրաւէր մըն ալ կ՚ուղղէ, որպէսզի նոր անդամներ — միայն Ֆրանսացիներ — արձանագրուին, ինչպէս եւ աջակցութիւն ընծայուի այս ձեռնարկին։

Միւս կողմէ, թերթերը կը շարունակեն միշտ ազդկել, ամէն անգամ որ օտարական մը կը բռնուի յանցանքի վրայ, — ոճիր, գողութիւն, սպանութիւն եւն.։

Կարգ մը թերթեր բան-գործ ըրած են ամէն օր արծարծել այս խնդիրը, չնդալից խորագիրներով եւ պատկերալից բացատրութիւններով, — «օտար խաժամուժ», «մէթէք» եւն.։

Կը նշանակէ թէ մամուլ եւ կառավարութիւն, ինչպէս եւ զանազան կազմակերպութիւններ վճռած են տաք-տաք ծեծել երկաթը, կարելի եղածին չափ մաղելու համար օտարազգի բազմութիւնները։

Քաղաքական նկատումներն ալ դեր կը կատարեն այս պայքարին եւ հետապնդումներուն մէջ։

Տեղացիները կը գանգատին թէ այլազան օտարականներ կու գան ֆրանսական հողին վրայ կարգադրել իրենց քաղաքական, կուսակցական կամ հաւատալիքական վէճերը։ Թունդ ազգայնական մամուլն ալ իւղ կը լեցնէ կրակին վրայ, տեղի-անտեղի յիշելով Մոսկուայի մատը։

Ցեղային հարցեր քրքրողներ ալ կան, հիմա որ կը խօսուի երեսփ. ժողովի լուծման, դիկտատուրայի, կամ աւելի զօրաւոր կառավարութեան մը մասին։

Հարեւան երկիրներու յարաճուն զօրացումը կրնա՞յ բոլորովին անտարբեր ձգել այս երկրին ազգայնական հոսանքները։

Չենք ուզեր յառաջուց ենթադրութեանց յանգիլ, գրի առնելով այս ցիրուցան փաստերը։

Բայց, կարելի չէ ժխտել թէ, կառավարութեան հրամանագրած կամ ծրագրած տնօրինութիւնները պիտի ազդեն նաեւ հայկական կեանքին վրայ, ուղղակի թէ անուղղակի։ Հետեւաբար, մեր տարրական պարտականութիւնն է մնալ միշտ զգոյշ եւ արթուն։ Տեղի չտալ որ եւ է դէպքի, որ կրնայ վարկաբեկիչ հետեւանքներ ունենալ։

Այո, արդարութիւն չէ նեղել այս կամ այն համայնքը, պատրուակ բռնելով անհատի մը արարքը։ Բայց, ամբոխը շատ բարակ չի նայիր, մանաւանդ որ ամբոխավարներն ալ պակաս չեն, մամուլի մէջ թէ բեմերու վրայ։

Մենք մինչեւ հիմա ունէինք «անկանոն»ները եւ 10 առ հարիւրի հողեր։ Այժմ առեւտրական ճակատին վրայ եւս մութ ամպեր կ՚երեւան։ Ցետոյ կայ փարիզեան շրջանին բնակութեան համար հաստատուած արգելքը, որ կրնայ նեղութիւններ պատճառել։

Կրկնենք.— Այս բոլորը մեզի կը պարտադրեն լարուած ուշադրութիւն, անակնկալի չգալու համար։ Երբ գործը վարչական իշխանութեան հետ է, գիտենք թէ ինչ անախորժութիւններ կրնան ծագիլ, ամենաթեթեւ թերութենէ մը, զանցառութենէ մը կամ ձգձգումէ մը։

Այս հողէն կը ծնի պարտականութիւն մը եւս։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ ԵԹԷ...

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԶԱՆԱԶԱՆ ԵԼՔԵՐ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Թերթերը կը շարունակեն չնդալից լուրեր հրատարակել կառավարութեան մտադրութեանց մասին։

Զախակողմեան մամուլին կարծիքով, Պ. Տալատիէ լրջօրէն կը մտածէ երեսփ. ժողովի լուծման մասին, իրեն հետ ունենալով արտաքին եւ ելմտական նախարարները, ինչպէս եւ փոխ-վարչապետ՝ Պ. Շօթան։ Այս ծրագրին կ՚ընդդիմանան հանրապետութեան, երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին նախագահները, ինչպէս եւ ներքին նախարարը։ Միւս կողմէ, վարչապետը վստահ չէ թէ նոր ընտրութիւններէն վերջ պիտի փոխուի երեսփ. ժողովին պատկերը։

Զափաւոր թերթ մը, «Մաթէն», շօշափելով այս հարցը, կ՚եզրակացնէ թէ երեսփ. ժողովին լուծումը անհրաժեշտ է, եթէ կարելի չըլլայ հաստատուն կառավարութիւն մը պահել, գլուխ հանելու համար ելմտական եւ տնտեսական վերակազմութիւնը։ Կառավարութիւնը պատրաստած է իր ծրագիրները, համաձայն տրուած լիազօրութեանց։ Բայց կացութիւնը շատ աւելի բարդ է քան կ՚ենթադրուի։ Այսպէս, կառավարութիւնը հարկադրուած է եթէ ոչ ամբողջովին, գէթ կէս առ կէս կրճատել ելմտացոյցին բացը, որ յիսուն միլիառ ֆրանքի կը հասնի ամէն տարի։ Ուրեմն անհրաժեշտ է շատ ծանր զոհողութիւններ պարտադրել երկրին, իսկ այդ կը պահանջէ հաստատուն մեծամասնութիւն մը, որպէսզի կառավարութիւնը կարենայ յաջողութեամբ գործել։

Արդ, ներկայ երեսփ. ժողովը տրամադի՞ր է ընծայելու այդ մեծամասնութիւնը, եւ եթէ ոչ, աւելի լաւ չըլլա՞ր լուծել երեսփ. ժողովը եւ նոր ընտրութիւններ կատարել։ Այս փափուկ խնդիրը սեղանի վրայ դրուած է արդէն, տեղի տալով զարմանազան ենթադրութեանց։ Վարչապետը զատ-զատ խորհրդակցած է իր պաշտօնակիցներուն հետ, եւ պիտի տեսնէ նաեւ զանազան խմբակցութեանց վարիչները, Լէոն Պլումէն մինչեւ Լուի Մառէն։ Անոնք որ կուսակից են լուծման, կ՚ըսեն թէ ժողովրդական ճակատը մեռած է եւ զանազան ճղաումներ կը տիրեն խմբակցութեանց մէջ, հետեւաբար կարելի չէ յոյս դնել անոնց վրայ, գլուխ հանելու համար ծրագրուած վերակազմութիւնը։ Ցետոյ, արտաքին դէպքերը խորապէս ազդած են Ֆրանսայի քաղաքականութեան վրայ։

Իսկ լուծման հակառակորդները դիտել կու տան թէ երեսփ. ժողովը երբեք նեղութիւն պատճառած չէ կառավարութեան, քանի որ հինգ ամսուան ընթացքին միայն մէկ անգամ նիստ գումարեց եւ երկու անգամ լիազօրութեան իրաւունքներ քուէարկեց։ Ցետոյ, անոնք դիտել կու տան թէ ընտրական պայքար մը պիտի ծառայէ արծարծելու կիրքերը, աւելի ծանրացնելով կացութիւնը։

Այսպէս կամ այնպէս, վարչապետը կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, վերջնական եզրակացութեան մը յանգելու համար։ Շատ բան կախում ունի արմատական կուսակցութեան համագումարէն։ Ժողովրդական ճակատին կուսակիցները կը պահանջեն ժողովի հրաւիրել վարիչ մարմինը, բայց արմատականները առաջարկեցին նոյեմբերին յետաձգել այդ նիստը։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԶՈՐՔԸ ԳՐԱՒԵՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

Բոլոր տուները խուզարկուեցան

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, 2000 անգլիական զօրքեր պաշարեցին Երուսաղէմի հին քաղաքամասը, գրաւելու համար Արաբներու գործունէութիւնը։

Հոկտեմբեր 19ին անգլիական զօրքը զինուորական գրաւման ենթարկեց ամբողջ քաղաքը։ Այս առթիւ ընդհարումներ ծագած ըլլալով, սպաննուեցան ինը Արաբներ (մէկը կին) եւ վիրաւորուեցան 18 հոգի։ Քառասուն հոգի ալ ձերբակալուեցան։ Անգլիացիները ունեցան երեք վիրաւոր։

Անգլիական զինուորները մտնելով հին քաղաքամասին վտանգաւոր փողոցները, սկսան խուզարկել բոլոր տուները, երեւան հանելու համար արար ըմբոստներ, ինչպէս եւ զէնքի պահեստներ։ Խուզարկութիւնները կատարուեցան մեծ զգուշութեամբ եւ յամրաբար։ Կէս օրէն վերջը քանի մը ռումբեր նետուեցան զինուորներուն վրայ եւ հրացաններ արձակուեցան տանիքներու մէջ պահուած ապստամբներու կողմէ։ Զօրքը քանի կը յառաջանար արաբական թաղերուն մէջ, զինուորական չղթաներ կը հաստատէին ճամբուն վրայ, որպէսզի մարդ չկարենայ փախչիլ։ Այս առթիւ հարցաքննուեցան հարիւրաւոր քաղաքացիներ։

Քանի մը ժամուան հանդարտութենէ վերջ, հրացանաձգութիւնը վերսկսաւ, իրիկուան դէմ։

Այսպիսի գործողութիւն մըն ալ կատարուեցաւ Ակրայի մէջ եւ Հայֆայի մօտ։ Այս վերջին քաղաքին մօտերը անգլ. զօրքը յանկարծակիի բերաւ խումբ մը ապստամբներ, որոնք կը փորձէին քանդել նաւթագիծը։ Երկու Արաբներ սպաննուեցան եւ բազմաթիւ հրացաններ գրաւուեցան։

*** Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ մարզպանը գիր մը ուղղելով Սուրիոյ եւ Լիբանանի կառավարութեանց, յանձնարարեց միջոց-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՍԱՐԻԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ահա կը թղթատեմ Արշակ Ալպոյաճեանի *Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ* գործը, երկու հատոր, մանրատառ, մօտ **2500** էջ։

Առաջին տպաւորութիւն.— Արշակ Ալպոյաճեան, իր այս գործով, կը յիշեցնէ Լէոն։ Թէրեւս ոճանք գայթակղին երկու հեղինակներ իրարու ընմանցնելու այս փութկոտութենէս։ Թէրեւս Լէօ բողոքէ իր գերեզմանէն Ալպոյաճեանի, եւ Ալպոյաճեան բողոքէ Եգիպտոսէն ինծի,— բայց, խնդրեմ, ինչպէս Լէօն չյիշել՝ կարդալով Ալպոյաճեանը, որ, Կեսարիոյ Հայոց պատմութիւնը գրելու համար, իբար կ՚անցընէ Հաթերը, Գամիրքան ժողովուրդը, Հայերը, բովանդակ Կապադովկիան, նախապատմական շրջաններէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը։

Թէ շատ աղբիւր ուսումնասիրած է (գիրք ու թերթ, հայերէն եւ օտար լեզուներով), ամէն կեսարացի Հայու յիշատակարան պրպտած է, այդ մասին կը վկայէ իր խղճմտութիւնը, երբ հատուած մը կ՚արտագրէ ժորժ Սիւարէզի գիրքէն,— **La vie Orgueilleuse de Clemenceau.** Պիտի ըսէք թէ Քլէմանսօ՞ն Սիւարէզն ալ կեսարացի էր, չեմ գիտեր, միայն այսչափ հասկցայ որ Ալպոյաճեան այդ պարբերութիւնը կ՚արտագրէր Սիւարէզի գրքէն՝ տալու համար Ռուսինեանի ննկարագիրը։ Լէօն ալ աւանկ կ՚ընէր։ Անկէ՝ խնդում մը նիւթերու, որոնք օդէ զըր-կուած՝ կը խեղդուին, կը փռուին անկենդան։ Կարելի չէ՞ր նօսրացնել՝ կենդանացնելու համար այդ նիւթերը,— ատիկա գործն է այն երիտասարդգրիչին, որ վաղը պիտի մօտենայ քննական ոգիով, մաղելու համար հոս ամբարուած նիւթերը։

Երկրորդ տպաւորութիւն.— Ի՜նչ մտաւորականներ, ի՜նչ ծանօթ դէմքեր ահա կ՚իմանամ որ Կեսարացի են եղեր՝ ծագումով։ Հայ Կեսարիան անընդհատ յորդեր է, պատմական եւ արժէքաւոր անձնաւորութիւններ է ծայթքեր։ Այնքան որ կը հիանամ այս հայկական գաւառին վրայ, եւ իրաւունք կու տամ մեր վաստակաւոր պատմագէտին՝ Պ. Կ. Բասմաջեանի, որ հաշտութեան խորհրդաժողովին ներկայացնելու համար՝ կը պատրաստէր Հայաստանի քարտէսը, Կեսարիան ալ առնելով հայկական սահմաններէն ներս։ Ի՞նչ հարկ քարտէսի, այնքան կենդանութիւն հայկական, աշխատանք ու քրտինք, բաւական չէ՞ն միթէ ըսելու թէ հայկական է Կեսարիան։

Առաջին առթիւ՝ այսքան տպաւորութիւն։ Թէրեւս միջոց կ՚ունենանք ներկայացնելու Ալպոյաճեանի աշխատանքը լայն գիծերով ու քննական ակնոցով։ Ինչ որ կ՚ուզեմ հիմա արձանագրել հոս, իմ գնահատութիւնս է հանդէպ այն համբերատար աշխատանքին, զոր կատարեր է Ալպոյաճեան՝ հաւաքելով, քաղելով, ամբարելով, յաճախ խճողելով։

Եւ ի տես այն գեղեցիկ պատկերին զոր կու տան շինարար ու ձեռներէց Կեսարացիները, իրական Հայաստանի մը վերածելով իրենց բնաշխարհը, միտքս կ՚իյնայ Կեսարացիներուն մէկ պատմութիւնը.—

Կեսարացիի մը տունէն գողերը կը վերցնեն կը տանին ապուխտը։ Կեսարացին կ՚ափսոսայ ըսելով.— Գողցուած ապուխտին համար չէ որ կը ցաւիմ, այլ որովհետեւ ապուխտը ջարդել չեն գիտեր։

Ափսո՜ս, կ՚ըսեմ ես ալ, եթէ նոյնիսկ չցաւէի որ Թուրքերը մեր ձեռքէն յափշտակեցին այս գեղեցիկ երկիրը, ի՜նչպէս կարելի է չցաւիլ, երբ ամէն մարդ գիտէ թէ Թուրքերը մշակել չեն գիտեր յափշտակուած հողերը,— էր երբեմն «երկիր դրախտավայր»։

ԱՐԱՉ

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԽԻՍՏ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Նորեկներ չեն կրնար Փարիզ հաստատուիլ

Ներքին նախարարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որուն համաձայն ոստիկանական վարչութիւնները կը շարունակեն մաքրագործել զանազան օտար շրջանակներ, միեւնոյն ատեն ջանալով նուազեցնել փարիզեան շրջանին բնակչութիւնը։ Այսուհետեւ Փարիզը փակուած է նորեկ օտարականներու առջեւ, բացի *Թրանզիթէ* եւ մասնաւորապէս արտօնուած բնակութենէ։

Քանի մը շաբաթէ ի վեր լրջօրէն զօրացած է սահմանային հսկողութիւնը։

Ուրիշ տնօրինութիւններ ալ որոշուած են, վերջնապէս ապահովելու համար բացարձակապէս խիստ հսկողութիւն մը Ֆրանսա մտնողներու վրայ։ Ուրիշ կարգ մը տնօրինութիւններ ալ պիտի որոշուին, արդիւնաւորապէս պաշտպանելու համար Ֆրանսայի ազգային տնտեսութիւնը։

*** Միջին դասերու ընդհ. դաշնակցութիւնը որոշեց քննութիւն մը բանալ, նկատելով որ հետզհետէ աւելի մեծ թիւով օտարականներ կու գան կը հաստատուին Ֆրանսայի մէջ, ամէն տեսակ առեւտրական, ճարտարարուեստական եւ արհեստական գործեր հիմնելու, կամ միջնորդական զանազան գործեր կատարելու համար։ Քննութիւնը պիտի կատարուի հետեւեալ կէտերուն վրայ,—

1. Ճշդել թիւը այն օտարականներուն որոնք հինգ տարիէ ի վեր որ եւ է առեւտրական գործ կը կատարեն կամ հաստատուած են իբրեւ առեւտրական, գործարանատէր կամ արհեստաւոր։

2. Ճշդել այդ առեւտրական գործին եւ գործարանին տեսակը եւ կարեւորութիւնը։

3. Ճշդել այդ կարգի օտարականներուն թիւը։

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՎԻՃԱԿԸ ՄԻՇՏ ԾԱՆՐ

Իսմէթ Ինէօնիւ կ՚այցելէ նախագահին

Պոլսէն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ բժշկական վերջին տեղեկագրին համաձայն, Թուրքիոյ նախագահին ջղայնութիւնը մեղմացած է եւ ընդհանուր վիճակը աւելի լաւ է։

Նախկին վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ, որ ամբողջ ամառը անցուց էնկիւրիի մէջ, Պոլիս հասաւ եւ այցելեց Տոլմա Պաղչէի պալատը, ուր պառկած է հիւանդը։

Այս այցելութիւնը զանազան ենթադրութիւններու տեղի տուած է։ Շատեր կը կարծեն, թէ Աթաթիւրքին յաջորդ պիտի նշանակուի Իսմէթ Ինէօնին։

ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատերազմը անխուսափելի կը նկատեն բոլոր ժողովուրդները եւ մէկ կողմէ կը պատրաստուին իրենց առաւելագոյն միջոցներով եւ ոյժերով դիմագրաւելու համար զայն, միւս կողմէ կը մտածեն իրենց վերջնական դիրքը ճշդել, եթէ արդէն չեն ճշդած մինչեւ հիմա։

Նոյն հարկադրանքը մենք ալ ունինք իբրեւ ժողովուրդ, եթէ չենք ուզեր ճակատագրին վստահիլ մեր վաղը։

Առաջին խնդիրը մեր առջեւ դրուած սա է.— Ի՞նչ դիրք բռնել. որո՞ւ հետ կամ որո՞ւ դէմ ըլլալ պայքարող կողմերէն։ Այս հարցումը կ՚ենթադրէ ճշդել թէ ո՞ր կողմն է մեզի առաւելագոյն շահ ապահովողը։

Այս նախադասութեան երկու հիմնական բառերը— շահ եւ կողմ— եթէ յստակ ու պարզ ըլլան բոլորին համար, դժուար պիտի չըլլայ հարցումին պատասխան մը գտնել։

«Մեր շահը» հասկացողութիւնը իր մանրամասնուած ըմբռնումին մէջ ինչքան ալ տարակարծութիւններ ընդունէ, իր հիմնական գլխաւոր իմաստին մէջ նոյնն է բոլոր Հայերուն համար, կը կարծեմ։ «Մեր շահը» այժմու մեր ունեցած վիճակէն աւելի գէշ կացութեան մէջ չիյնալն է եւ յետոյ մեր քաղաքական պահանջները ամբողջապէս կամ մասամբ իրականացնելու կարելիութիւնը։

Այս սահմանումէն կը հետեւի որ պատերազմի մը հաւանականութեան առեն մենք կրնանք աւելի վատթար կացութեան ենթարկուիլ, եթէ խելացի եւ իրատես չգտնուինք։ Եւ կամ հակառակը, կրնանք ոչ միայն եղած վիճակը պահել, այլ եւ բարուքել զայն, մեր ժողովուրդին ներկային համար աւելի տանելի պայմաններ ընտեղծել եւ ապագային համար աւելի լուսաւոր հեռանկարներու դուռը բանալ։

Ինչպէ՞ս կը ստեղծուի աւելի ծանր կացութիւն։ Ոչ մէկ Հայ ի հարկէ գիտակցաբար կը մտածէ ու կը գործէ այդ ուղղութեամբ. բայց շատեր կրնան գտնուիլ, պատասխանատու պաշտօն վարողներ, որ կրնան սխալ կանխահաշիւով ու լաւ արդիւնք ձեռք բերելու ցանկութեամբ կատարել գործեր, ճշդել դիրքեր, որոնք սպասուածին ճիշդ հակառակ արդիւնքը տան։

Անոնց գործին արդիւնքը տեսնելէ վերջ, անշուշտ կարելի է այդ անձերը կանչել պատասխանատուութեան, հաշիւ պահանջել, բայց կարեւորը եւ գոհացում տուողը դատ տեսնելը չէ, սխալ գործողները պատժելը չէ. այլ սկիզբէն սխալի տեղի չտալն է. էականը՝ վնաս չկրելն է։

Սխալներուն մեծագոյնը կը գործուի, եթէ ցանկութիւնները իրողութիւններու հետ շփոթուին։ Այս վերջերս մանաւանդ քիչ չեն մեր մէջ անոնք որ քաղաքական տեսութիւններ կ՚ընեն, վաղուան հաւանական վիճակները կը թուեն, ըստ երեւոյթին շատ տրամաբանական ու խելացի վերլուծումներով, եւ սակայն կը նկատես որ այդ անձերը բաւարար կարեւորութիւն եւ արժէք չեն տուած իրենց տրամաբանութեան մեկնակէտին ճիշդ, անվիճելի եւ հաստատուն ըլլալու անհրաժեշտութեան. քիչ շատ մտածելու վարժ մէկու մը համար պարզ է որ անթերի տրամաբանութեան հիմնական պայմանը՝ տուեալները լաւ որոշելը, մեկնակէտները ամուր եւ անվիճելի ձեւով սահմանելն է։ Քաղաքական խնդիրներու մէջ տեսակէտ մը հիմնաւորելու համար ինչքան ալ կենսական ըլլայ այս պայմանին նկատառումը, նոյնքան ալ դժուար է։ Երեւութականը էականէն զատորոշել գիտնալը, երկրորդականը՝ հիմնականէն տարբերել գիտնալը դէպքերու հակասական հոլովումին եւ յարաճուն փոփոխականութեան մէջ ամէն մարդու տրուած գործ չէ։ Վաղանցուկ դէպք մը, քաղաքական պատահար մը շատերու մտածման թելերը կը բանայ, փայլուն հեռանկարներ կը պատկերացնէ կամ ծայրայեղ յոռետեսութեան կը մատնէ։ Թեթեւ միտքերու յատուկ այս հոգեկան վիճակները չեն կրնար քաղաքական լուրջ մտածողութիւններու առաջնորդել։ Բոլորին համար պարզ պէտք է ըլլայ որ քաղաքական դէպքերը դիտողի ցանկութենէն բացարձակապէս անկախ տեղի կ՚ունենան, դէպքին հետ կապ ունեցողներն են միայն անոր դարձուածքը որոշողները։

Մեր մէջ շատեր կան վարժուած աշխարհի ուեւէ մէկ անկիւնը պատահած դէպքը իրենց ցանկութիւններու ակնոցով տեսնելու։ Չեխոսլովաքիան կ՚անդամահատուի, կը սպասեն Մերձաւոր Արեւելքի խնդիրները հրապարակ դրուելուն։ Սպանիոյ մէջ եղբայրասպան կռիւներ տեղի կ՚ունենան, անոր արդիւնքէն Միջերկրականի միւս եզերքին տակնուվրայութիւններ կ՚ակնկալեն կամ չինեւճարոն պատերազմէն մեզի համար նպաստաւոր արդիւնքներ։

Այս ձեւի մտածողութեան մէջ կը տեսնուի թէ երեւակայութիւն եւ ցանկութիւնը ի՛նչ աստիճան կը մթագնեն մարդոց պայծառատեսութիւնը եւ ո՞ր չափով կը խաթարեն իրատեսութիւնը։ Ճիշդ է որ արդի մարդկային ընկերութեան մէջ աշխարհի ուեւէ մէկ անկիւնը պատահած դէպք անխուսափելիօրէն իր անդրադարձումը կ՚ունենայ միւս մասերուն մէջ. բայց այս իրաւունք չի տար այդ դէպքէն հանելու անմիջական հետեւանքներ, մեր գոյութեան հետ կապուած։

Օրինակ մը կրնայ աւելի յստակ դարձնել այս ըսուածները։ Չեխոսլովաքիոյ հարցին մէջ չորս պետութիւններու համաձայնութիւնը շատերը առաջնորդած է սա տրամաբանութեան.— Ֆրանսա եւ Անգլիա տեղի տուին, Գերմանիա իր պահանջները առանց պատերազմի իրականացնելով թէ ֆիզիքական ոյժի եւ թէ բարոյական հեղինակութեան տեսակէտէն նշանակելի մեծութիւն մը ստացաւ, եւ որովհետեւ ստացած յաջողութիւնները չի կրնար գոհացնել զինքը, անհրաժեշտաբար պիտի մղուի դէպի Արեւելք նոր ոստումներ կատարելու։ Անոր կողքին Իտալիան զուգահեռաբար դէպի Արեւելք իր ձգտումները պիտի հետապնդէ։ Երկու մենատիրական պետութիւններու այս արշաւին մէջ հարկադրաբար Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ խնդիրները հրապարակ պիտի գրուին, հետեւաբար եւ մեր հարցը։

Վստահաբար այդ արշաւը կազմակերպողներու միտքին մէջ մեր խնդիրը չէ ներկայացած, բայց որովհետեւ մեր ցանկութիւնն է ամէն դէպքի կապել մեր հարցը, այդ ցանկութիւնը մէկ մասնիկը կը դարձնենք դէպքին եւ կը գումարենք զայն մեր տրամադրութիւններով եւ պահանջներով։ Այս ընելու առեն աշխարհագրութիւնն ալ կ՚անտեսենք, ինչպէս նաեւ մեր պահանջներու աննպաստ ոյժերու դերը։ Ամէն բան դիւրին կը տեսնենք եւ մօտաւոր ապագայի մէջ կատարուելիք գործ։

Եթէ կարենայինք մեր ցանկութիւններուն որեւէ դեր չտալ, ուրիշ խօսքով աւելի իրատես մնալ ուզէինք, տարբեր եզրակացութիւններ պիտի փորձէինք հանել։ Չեխոսլովաքիոյ դէպքը եկաւ հաստատելու որ բոլոր ժողովուրդները— մէջն ըլլալով նաեւ մենատիրական երկիրներու ժողովուրդները— ամէն բանէ առաջ խաղաղութիւն կը պահանջեն ի գին նոյնիսկ իրաւունքի եւ արժանապատուութեան ոտնահարման։ բ) Մարդկութիւնը կ՚ընթանայ դէպի մեծերու տիրապետութիւնը հաստատելու ուղղութեամբ։ գ) Մեծերու միջեւ եղած տարակարծութիւնները կրնան լուծուիլ փոխադարձ զիջողութեամբ եւ հասկացողութեամբ։ դ) Ոյժերու հաւասարակշռութեան խախտում մը ըստեղծուեցաւ որուն խաղաղութեամբ վերահաստատման փորձը չի կրնար տեղի ունենալ այդ խախտումը աւելի չեշտող նոր տարածումներու ճամբով։ ե) Մեր նկատի առած խնդիրներու հրապարակ դրուելէն առաջ տակաւին Եւրոպայի մէջ կարգադրուելիք շատ մը խնդիրներ կան, ուրեմն առնուազն կանխահաս է մօտաւոր օրերու մէջ գտնել անոնց լուծումը։

Եթէ մեր երեւակայութիւնը բոցավառելու պէտք չունինք, պարտաւոր ենք սակայն գործելու եւ աշխատելու, մանաւանդ արթուն մնալու։

Չորսերու Մինիխի մէջ հաւաքուած օրը մարդկութիւնը կրնար խաղաղութեան տեղ պատերազմի աղէտներուն մէջ գտնել ինքզինքը։ Եթէ այդպէս ըլլար, ի՞նչ պիտի ընէինք մենք, ի՞նչ չափով պատրաստուած էինք դիմագրաւելու զայն, ի՞նչ դիրք բռնել որոշած էինք։ Շատ քիչեր պիտի կրնային այս հարցերուն պատասխան մը տալ։ Իրողութիւնը այն է որ ոչ մէկ բան որոշուած էր, ոչխարի հօտ մըն էինք եւ ենք առանց հովիւի եւ ղեկավարի։ Պատերազմի բոլոր չարիքները եւ աղէտաբեր հետեւանքները պիտի կրէինք. առանց անոր արդիւնքէն որեւէ չափով օգուտ մը ապահովելու։ Մեր երիտասարդութիւնը պիտի զինուորագրուէր իր բնակած երկրին, ի գին այդ երկրին օդը շնչած ըլլալու իրողութեան եւ սակայն առանց իր ժողովուրդին եւ հայրենիքին համար օգտակար զոհողութիւն մը բրած ըլլալու գիտակցութեան եւ գոհունակութեան։

ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԶԳԱՅԱՑՈՒՆՑ ԼՈՒՐԵՐ ԽՈՐՀՐԴ. ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ

Մի քանի զգայացունց նորութիւններ, պատմուած «ընկերվարական դրախտ»ից ազատուածների բերնով։ Հարկաւ հաղորդում եմ վերապահութեամբ։

×

Ամենից առաջ Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի յարաբերութիւնների մասին։

Սանճաքի խնդրի ամենատաք օրերին՝ Մոսկուայի մի քանի գործարաններում խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցան բանուորական, մասնաւորապէս կուսակցական շրջանակներում, ուր քննութեան ենթարկուեցին Թուրքիայի վերաբերմամբ սրանից յետոյ Խորհրդային կառավարութեան հետեւելիք քաղաքականութիւնը։ Գլխաւորապէս հարցը դրուած էր հետեւեալ ձեւով.

«Մենք, որ մեր կեանքի ամենածանր օրերում մեզ զրկեցինք, մեր երախաների բերնից խլեցինք հացը եւ շինեցինք Թուրքիան, պարենաւորեցինք ամէն ինչով, օգնեցինք նրա տնտեսական - քաղաքական եւ ռազմական վերելքին, արդեօ՞ք անտարբեր պիտի նայինք, թէ նա ինչպէ՞ս է հեռանում մեզանից եւ դրամատիրական պետութիւնների ազդեցութեան տակ ինկած՝ «եղջիւրներ է ցոյց տալիս մեզ», այլ եւ այլ ուխտեր եւ դաշնակցութիւններ կնքելով, թէ՞ պիտի յետ պահանջենք մեր մինչեւ հիմա նրան տուածները եւ պիտի պատժենք նրան իր ապերախտութեան եւ դաւաճանութեան համար»։

Ի հարկէ, ըստ սովորականին՝ դրուած հարցի շուրջը բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան։ Ի վերջոյ, անցաւ կուսակցական (համայնավար) ղեկավարների առաջարկը միաձայնութեամբ։

Ահա այդ առաջարկը.—

Յեղափոխական Թուրքիայի ղեկավարները, մասնաւորապէս նրանց գլխաւոր առաջնորդ Մուսթաֆա Աթաթիւրքը, խաբեբաներ, երդմնադրուժներ եւ յեղափոխական Թուրքիայի դատը եւ աւանդութիւնները ոտքի տակ տուողներ եւ արեւմտեան դրամատիրութեան գործակալներ են եւ արժանի են Թուրք ժողովուրդի եւ ամբողջ երկրի աշխատաւորութեան արհամարհանքին ու ատելութեան, եւ Թուրքիայի յեղափոխական ժողովուրդներին ազատելու համար պէտք է, որ միջազգային աշխատաւորութիւնը, նրա յառաջապահ գունդը— Երրորդ Միջազգայինը եւ Խորհրդային կառավարութիւնը անհրաժեշտ միջոցները գործադրեն։

×

Երկրորդ զգայացունց լուրը։

Միկոյեանը երեւութապէս եւ պաշտօնապէս Հայաստան էր ուղարկուած մաքրագործումներ կատարելու համար, բայց էապէս նա շատ աւելի կարեւոր պաշտօնով էր Կովկաս ուղարկուել։

Նրա վրայ պարտականութիւն էր դրուած քննելու, ստուգելու եւ տեղեկագրելու համաթուրանական շարժման ազդեցութիւնը, նրա չափը, կարեւորութիւնը, մասնակցողները, նրա վտանգաւորութեան աստիճանը։ Միկոյեանը լիազօրուած է եղել տեղնուտեղը անհրաժեշտ փոփոխութիւններ կատարելու պատասխանատու պաշտօնեաների մէջ, պատժելու յանցաւորներին, դատարկել տալու ընդարձակ հողամասեր։ Նա պաշտօնապէս ու երեւութապէս իր դերը կատարում է Հայաստանում հայ պաշտօնեաների վերաբերմամբ, որոնց մէջ իբր թէ Թուրքիայի հետ կապ ունեցողներ են եղել, վերջացնում է իր աշխատանքները պանթուրանիզմի եւ պանիսլամիզմի մասին, վերադառնում է Մոսկուա եւ ներկայացնում իր տեղեկագիրը, որի հիման վրայ էլ Անդրկովկասում կեդրոնացած ռուս զինուորների թիւը աւելացրել են, Թիւրքիայի, Պարսկաստանի եւ Աւղանիստանի սահմաններից մահմետական ազգաբնակչութիւնը հեռացրել են ամբողջ յիսուն քիլոմեթր տարածութեան վրայ։

Այս բոլորն ինձ պատմողը յայտնում է, որ Մոսկուայում Միկոյեանի ճարած փաստերը անժխտելի են համարում։ Այդ փաստերը ցոյց են տալիս, որ Աթաթիւրքի կառավարութիւնը ահագին թուով գործակալներ է ունեցել Անդրկովկասի բոլոր մասերում։ Թուրքիստանում (ռուսական) եւ Ռուսաստանի բոլոր մահմետականաբնակ գաւառներում նա հսկայական գումարներ է ծախսելիս եղել, որ թրքական աղքատ սնտուկից վճարուել չէին կարող, այլ վճարուել են մի երրորդ պետութեան կողմից, որի անունը պարզ չեն ասում, այլ ակնարկում են։

Խորհրդային կառավարութիւնը, ըստ խօսակցիս, մասնաւորապէս շատ վշտացած է նրա համար, որ ինքը մուսուլման աշխարհը ազատագրել է միջազգային գիշատիչների ձեռքից, բայց, այդ աշխարհը ապերախտութեամբ է պատասխանում Խորհրդային երկիրների բազմաթիւ զոհողութեանց, եւ այդ՝ միայն թրքական պանթուրանիզմի շնորհիւ։ Այդ պատճառով էլ Մոսկուան իր քաղաքականութեան մէջ մեծ փոփոխութիւն է մտցրել Թուրքիայի վերաբերմամբ։

×

Երրորդ զգայացունց լուրը։

Խորհրդային կառավարութիւնը լըրջօրէն պատերազմի է սպասում։ Դրա համար էլ գիշեր ցերեկ պատերազմի է պատրաստւում։ Այնքան մեծ է նրա համար գալիք պատերազմի վախը, որ կարող է պատահել, որ նա, Խորհրդային կառավարութիւնը, նախաձեռնարկ լինի։

Թուրքիայի վերաբերմամբ Մոսկուայում այն կարծիքն է տիրում, թէ կարող է պատահել, որ ուրիշ պետութիւններ Անդրկովկասի վրայ յարձակին Թուրքիայի վրայով՝ ի հարկէ Թուրքիան էլ լծելով իրենց կառքին։

Ահա այս հաւանականութիւնն է, որ ստիպել է Մոսկուայի կառավարիչներին Թուրքիան թուլացնելու, անվնաս դարձնելու փորձեր անել։ Խօսակիցս պնդում էր, որ քրդական վերջին շարժումները Թուրքիայում լայն աջակցութիւն են ստանում Ռուսաստանից Հայաստանի միջոցով եւ իբր թէ շատ պատասխանատու պաշտօնեաներ առանց թագցնելու այդ մասին խօսում են։

Բացի քրդական ապստամբութիւնը, որ հրահրւում եւ քաջալերւում է Խորհուրդների կողմից, ուժեղ պրոպագանդա է սկսուած նաեւ Թուրք գիւղացիների եւ բանուորների մէջ եւ իբր թէ Ռուսաստանից Թուրքիա աքսորուած բազմաթիւ Թրքահպատակների մէջ բազմաթիւ համայնավար քարոզիչներ կան, որոնց մի քանիսը արդէն ձերբակալուած ու բանտարկուած են Տրապիզոնում ու Կարսում։

Թուրքիան, ըստ իմ խօսակցի Մոսկուայում լսածների, ո՛չ միայն նոր ճանապարհներ է շինում Անդրկովկասի ուղղութեամբ, նոր ուժեր է կեդրոնացնում, այլ իր գործակալներին անց է կացնում ռուսական սահմանապահների թիկունքը՝ դարձեալ նոյն երկրորդ պետութեան աջակցութեամբ եւ դրամական միջոցներով։ Մոսկուայում այն կարծիքը կայ, թէ ռուսական մի յարձակման դէպքում Թուրքիան Կարսը չի պաշտպանելու, այլ պիտի քաշուի իր պաշտպանողական երկրորդ, նոյնիսկ երրորդ գծի վրայ, որովհետեւ քրդական ապստամբութիւնը օրից օր տարածւում է եւ ուժեղանում, արաբական վտանգը մեծանում է եւ ամբողջ Տաճկահայաստանը դատարկ է։ Բնական է, որ թրքական բանակները չկարողանան պաշտպանուել իրենց առաջին դիրքերի վրայ։ Մոսկուայում կարծում են, որ Թուրքիան զուցէ փորձ կ՚անի Իրան մտնելու՝ Կասպից ծովի ափը դուրս գալու եւ սպառնալու համար Բագուին։

×

Չորրորդ զգայացունց տեղեկութիւնը։

Մոսկուայում չեն հաւատում Ֆրանսայի բարեկամութեան երկարատեւութեան եւ համոզուած են, որ մի նախարարական փոփոխութիւն դէպի աջ պատճառ պիտի դառնայ ռուսեւֆրանսական բարեկամութեան վերջաւորութեան, մանաւանդ որ Ֆրանսայի դաշնակից Անգլիայում հասարակական կարծիքը գրեթէ ամբողջութեամբ դէմ է Ռուսաստանին, որին համարում են միակ մեղաւորը Սպանիայի խնդրում, որ այնքա՜ն նեղութիւն, նիւթական կորուստներ եւ եռանդ արժեց Անգլիային։

Մոսկուայում համոզուած են, որ Անգլիային պիտի յաջողուի Ֆրանսան բաժնել Խորհրդային երկիրներից եւ Ռուսաստանը մենակ թողնել դէմ առ դէմ իր բոլոր թշնամիների։

Ահա այդ հաւանականութիւնն է, որ ստիպում է Խորհրդային կառավարութեանը բանակցել Գերմանիայի եւ Իտալիայի հետ, որպէսզի ո՛չ միայն վերականգնի այդ երկու երկիրների հետ իր հին բարեկամութիւնը, այլ այդ բարեկամութիւնը աւելի ամրապնդի։ Որպէս գերմանական գործակալ գնդակահարուած Տուխաչեւսկին իր զինուորական կցորդի միջոցով կապ է հաստատած եղել գերմանական սպայակոյտի պետերի հետ եւ գրեթէ համաձայնութեան է եկած եղել։ Տուխաչեւսկին այդ բանակցութիւնները կատարել է գրեթէ Խորհրդային կառավարութեան եւ համայնավար կուսակցութեան թոյլտուութեամբ։ Նրան եւ իր ընկերներին ոչնչացրին ո՛չ թէ նրա համար, որ նա Գերմանիայի հետ է բանակցել, այլ ներքին խնդիրների պատճառով։

Խօսակիցս յայտնում է, որ իբր թէ Տուխաչեւսկիի կիսատ թողած բանակցութիւնները շարունակւում են եւ իբր թէ այդ բանակցութիւնների յաջող ելքի ուշանալուն պատճառն այն է, որ ժողովրդապետական երկիրները գիտեն այս մասին եւ իրենց ձեռքի տակ եղած գաղտնի միջոցներով խանգարում են։

Չնայած որ մամուլը ժողովուրդի մէջ հակաֆաշիստական խիստ եւ ուժգին քարոզչութիւն է անում, ժողովուրդի լայն խաւերի տրամադրութիւնը ի նպաստ ֆաշիզմի է եւ ընդդէմ ժողովրդապետական երկիրների եւ կարգերի։

Այս հանգամանքը ենթադրել է տալիս իմ խօսակցին, որ հաւանօրէն համայնավար կուսակցական խողովակով Ռուսաստանի ժողովուրդների մէջ գաղտնի քարոզչութիւն է կատարւում ի նպաստ ֆաշական պետութիւնների եւ ընդդէմ դեմոկրատ պետութիւնների։

Խօսակիցս հաւանական է գտնում, որ մի օր Խորհրդային կառավարութեան կը յաջողուի համաձայնուիլ հիթլէրական Գերմանիայի եւ մուսոլինական Իտալիայի հետ։ Ահա այդ օրն էլ կը լինի պատերազմի յայտարարութեան առաջին օրը. նախ՝ Թուրքիայի դէմ, ապա բոլոր նրանց դէմ, որոնք կը գան Թուրքիայի պաշտպանութեան։

Խորհրդային կառավարութեան ղեկավարների մէջ ատելութիւնը դէպի Անգլիան օրից օր աւելանում է եւ կուսակցական խողովակով ուժեղ հակաանգլիական քարոզչութիւն է կատարւում։ Նրանք հաւատացած են, որ Անգլիան իր բոլոր ջանքերը գործադրում է ոչ թէ Գերմանիան մենակ թողնելու, այլ պաշարելու համար խորհրդային Միութիւնը։ Ռիկովի դատավարութեան ընթացքին Վիշինսկին, խորհրդային գերագոյն դատախազը, Անգլիայի անունն էլ տուաւ Ճափոնի, Գերմանիայի եւ Իտալիայի անունների կարգին։ Վերջերս էլ Խորհրդային մամուլի մէջ արդէն սկսեցին երեւալ հակաանգլիական յօդուածներ։

×

Հինգերորդ զգայացունց տեղեկութիւնը։

Բագուի կառավարութեան եւ Նարիմանովի սեփական արխիւներում ճարել են փաստաթղթեր, որոնք հաստատում են, որ իբր թէ Նարիմանովը, Ազրբէյջանի խորհրդային հանրապետութեան նախկին նախարարապետը եւ Անդրկովկասեան Դաշնակցական Հանրապետութեան նախկին նախագահներից մէկը, ծրագիր է մշակած եղել Անդրկովկասը եւ Թուրքիստանը ապստամբեցնելու Մոսկուայի դէմ եւ նրա այդ ծրագիրը ընդունուած է եղել Հայաստանի, Վրաստանի եւ Թուրքիստանի ու Դաղստանի շատ կուսակցական եւ պետական պատասխանատու գործիչների կողմից։

Ըստ այդ ծրագրի՝ Անդրկովկասի չորս հանրապետութիւնները եւ Թուրքիստանը միացած մի Դաշնակցական Հանրապետութիւն պիտի կազմէին՝ Թուրքիայի բարեկամութեամբ եւ աջակցութեամբ։ Ազրբէյջանի եւ Հայաստանի սահմանների վրայ շինուած են եղել բազմաթիւ գիւղական դպրոցներ, որոնք, ինչպէս քննութիւնը ցոյց է տալիս, շատ մեծ եւ ամուր են եղել որպէս գիւղական դպրոցների շէնքեր եւ աւելի նման են զօրանոցների։ Այս զօրանոցները շինուած են եղել նրանց մէջ թրքական զինուորներ ընդունելու համար, երբ ապստամբութիւնը խորհուրդների դէմ կը բռնկուի։

Նարիմանովը՝ թէեւ ունեցել է մի քանի պատասխանատու հայ գործիչների (համայնավար) համաձայնութիւնը, բայց վախենալով, որ հայ ժողովուրդը կարող է իր կառավարիչների յետեւից չգնալ, շինել է տուել վերոյիշեալ դպրոցական շէնքերը նրանց մէջ տեղաւորելու համար տաճկական զինուորներ՝ թէ Հայերի եւ թէ Մոսկուայի դէմ դնելու համար։

Բագուում ձերբակալուած հին համայնավարների վրայ բարդւում է նաեւ այն յանցանքը, թէ նրանք Նարիմանովի հետ համակարծիք են եղել։

Զօրանոցների նմանող ամուր եւ ընդարձակ շէնքեր՝ որպէս գիւղական դպրոցական շէնքեր՝ կառուցուած են Հայաստանի եւ Խորհ. Ազրբէյջանի սահմանի վրայ։ Այո, ճիշդ է նաեւ, որ այդ շէնքերը կառուցուած են Նարիմանովի իշխանութեան օրով։ Այդ մասին ինձ յայտնել է հայ հոգեւորականներից մէկը, որ գուշակել էր, որ այդ շէնքերը դպրոցների համար չեն, այլ իսկական զօրանոցներ են։ Հոգեւորականի անունը առայժմ չեմ տալիս։ Նա գտնւում է Ռուսաստանում, եւ, թէեւ լսել եմ, որ ազատուած է, բայց դեռ չեմ ստուգել նրա մահը։ Իմ կարծիքս էլ այն է, որ այդ շէնքերը շինուած են զօրք տեղաւորելու համար, բայց դրանք շինուած են յայտնի կարմիր բանակի գլխաւոր սպայակոյտի կարգադրութեամբ, Նարիմանովի օրով։ Այդ գիծը պիտի լինէր պաշտպանողական գիծը Կովկասեան ճակատում, քանի որ սպայակոյտը նախատեսել էր կռուի ժամանակ Հայաստանը թողնել։ Ինձ թւում է, որ Նարիմանովը որպէս դաւաճան ներկայացնելու մի փորձ է սա,— մի փորձ, որ սկսել է գործադրել Խորհրդային կառավարութիւնը հին, արդէն մեռած կամ թունաւորուած ու մթութեան մէջ մեռած յայտնի համայնավար ղեկավարների վերաբերմամբ։

Գ. ԵՂԻԿԵԱՆ

Համագործակցական փոքր քաղաք մը Սպանիոյ մէջ

Փուէրթօ տը լա Սէլվա ձկնորսական փոքր նաւահանգիստ մըն է Միջերկրական ծովու եզերքը։ Կը պատմեն թէ հին սովորութիւն մը կանգուն պահած է քաթալոնական ծովեզրը համերաշխութեան ու համագործութեան ոգին։ Աւանդութեան համաձայն, այս քաղաքին համայնքը եկեղեցւոյ մէջ կը պահէր հսկայական ուռկան մը թինոս ձուկ որսալու։ Ամէն տարի եզերքին մօտէն կ՚անցնէին այս խոշոր ձուկերը ու դէտ մը մշտապէս իր դիտարանը կը կենար աչքը չվրիպեցնելու համար ձուկերուն մօտենալը։ Երբ որ ձուկերու մերձեցումին նշանը կու տար, բոլոր բնակիչները կը փութային ձկնորսներուն օգնելու։ Որսը կը բաժնուէր ամէնուն միջեւ, ըստ որում ուռկանը համայնական ինչք էր։ Հոս կը վերջանայ աւանդութիւնը։

Տեսնենք ինչ է այսօրուան վիճակը։ Փուէրթօ տը լա Սէլվա եկող ճամբորդը կը զարմանայ տեսնելով թէ որքան տեղւոյն բնակիչները կը տարբերին միւս նաւահանգիստներու բնակիչներէն։ Մասնաւոր բան մը աչքի կը զարնէ անոնց մօտ։ Ժողովուրդը լաւ հագուած է ու բարեկեցութեան եւ առողջութեան տպաւորութիւնը կը թողու։ Մարդիկ լաւատես կ՚երեւան, վստահող են։ Փոքրիկ քաղաքը լաւ կը տնտեսուի, տուները պարզ են թէեւ, բայց ճաշակով յարդարուած։ Կարելի է մինչ հոս աղքատ մարդ չգտնուի ու թշուառութիւնը անծանօթ ըլլայ։ Եւ սակայն այդպէս է։ Այստեղի բնակիչները ճիշդ է պարզունակ մարդիկ են, եւ սակայն առանձնաշնորհեալ կ՚երեւան, որովհետեւ երջանիկ են տնտեսական ու ընկերային տեսակէտով։ Անոնց մէջ հարուստ չկայ, բայց աղքատ ալ չկայ, ոչ ալ այնպիսիներ, որոնք նախանձ շարժեն եւ ուրիշներ որոնք նախանձին։

Այս առեղծուածը հետեւեալ բացատրութիւնը ունի, 1919ին Էվարիսթ Սինթալա այս քաղաքին մէջ համագործակցական մը հիմնեց։ Աֆրէտ Սոթակէլի, ձկնորսական համագործակցականներու մէկ մեծ կազմակերպիչը, օգնեց իրեն, ու բնական է, ըստ հին աւանդութեան, հոս գտաւ մասնաւորաբար նպաստաւոր հող մը։ Սոթակէլի միեւնոյն ատեն բնակիչ գործակից մը գտաւ յանձին դրագէտ Ռուտոլֆօ Ֆինչաի։

Համագործակցականը 472այր մարդ կը հաշուէ եւ քանի կին, դրամագլուխն ալ 220,000 փեզեթա է։ Վերջին տարուան ընթացքին համագործակցականը 35,000 փեզեթայի կանխավճարներ տուաւ, որը երաշխաւորուած է ձկնորսական համագործակցականներու միութեան կողմէ ու

ՏՈՄՍԵՐ

Հրդեհէն ետք

Մ. Նահանգներու արեւելեան ծովեզերեայ նահանգները, սեպտեմբեր ամսուն, ենթարկուեցան բնական մեծ աղէտի մը։ Անսովոր ուրական մը, որ փչած է ծովէն ու ցամաքէն ժամը մինչեւ 175 մղոն արագութեամբ, քարուքանդ աւերած է ինչ որ հանդիպած է իր ճամբուն վրայ, տուն, շէնք, ճամբայ, հեռախօսի ու հեռագիրի ձող ու թել, ինքնաշարժ եւն.։ Ովկիանոսի ջուրերը ափերէն դուրս խոյանալով ողողած են ընդարձակ տարածութիւններ։ Գետեր յորդած են եւ շատ տեղեր, բազմաթիւ գիւղեր ու աւաններ փոթորկուած լիճերու են վերածուած։

Այս աղէտին ի տես, ամերիկեան ձեռներէց ժողովուրդն ու կառավարութիւնը, առանց վայրկեան մը դրելու, կորսնցնելու կամ չփոթի մատնուելու, անմիջական, անյապաղ օգնութիւն են կազմակերպած աղէտեալներուն։ Հազար հազարաւոր անտուն մնացած ընտանիքներ պատսպարան են գտած, քանդուած ճամբաներ կը նորոգուին, փլած խարխլած շէնքեր կը վերակառուցուին, աւերը կը դարմանուի։

Կարելի է վստահ ըսել, որ արդէն ամերիկեան ժողովուրդը մինչեւ այժմ մոռցած է աղէտը։ Ոչ կ'անիծէ, ոչ ալ ձեռնածալ ողբեր կը հիւսէ, այլ կը վերաշինէ, կը վերականգնէ։

×

Սեպտեմբերի 29ին աղէտ մըն ալ պատահած է Ամերիկայի մեր կազմակերպութեան։ Հրդեհի ճարակ է դարձած «Հայրենիք»ի շէնքը, ուր հաստատուած էին շրջանի Հ. Յ. Դ. Կ. Կոմիտէութեան գրասենեակը, թերթերու խմբագրութիւնները եւ վարչութիւնները։ Այրած են «Հայրենիք»ի գրենական հաւաքածոներն ու գոյքերը, շէնքին տանիքը եւ վերնայարկը, որ կուսակցական ակումբի ու պահեստատեղիի էր յատկացուած։ Եւ ինչպէս կը գրեն Պոսթընէն, նիւթական վնասը կը հասնի մօտ 30,000 տոլարի։ Օրաթերթի հրատարակութիւնը խանգարուած էր քանի մը օրով, բայց այժմ վերսկսած է եւ կը կանոնաւորուի։

Եւ ինչպէս որ ամերիկեան ժողովուրդը աղէտի առջեւ խոնարհիլ ու ընկճուիլ չգիտէր, Ամերիկայի մեր ընկերներն ու համակիրներն ալ, վստահ եմ, չեն ընկրկիր այս աղէտին առջեւ եւ կը վերաշինեն մեր տունը առաջուանէն աւելի փառաւոր։

«Հայրենիք»ի հաստատութեան համար, — շէնք, օրաթերթ, ամսագիր, շաբաթաթերթ եւն. — Մ. Նահանգներու մեր կազմակերպութիւնը անհաշիւ զոհողութիւններ է կատարած, եւ իր կարգին «Հայրենիք» հաստատութիւնն ալ մեծամեծ ծառայութիւններ է մատուցած հայ գաղութին ու հայութեան, թէ՛ մշակութային ու թէ՛ մանաւանդ ազգային - յեղափոխական պայքարի մարզերուն մէջ։

Պատահական հրդեհ մը կամ նման ո եւ է աղէտ չի կրնար կանգնեցնել այս ծառայութեան ընթացքը։

Ուրականը կը զարնէ — ամերիկացին կը շինէ։

Հրդեհը կ'այրէ — մենք կը վերաշինենք։

ԱՍԱՏՈՒՐ

1956 փէզէթա յատկացուց հիւանդներու օգնութեան։

Ֆուքրթա տը լա Սէլվա սպառողական միութիւն մը ունի, ուր բոլոր ձկնորսները աժան գինով կը ստանան նաւերու շինութեան եւ նորոգութեան անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը։

Այս ձեռնարկը հիմնուեցաւ իբրեւ փոքր ձկնորսները վաշխառուներէ եւ միջնորդներէ փրկելու։ Այսօր համագործակցականը այնքան առաջ գացած է որ կը տիրէ քաղաքին ամբողջ կեանքին։ Սպառողական միութիւնը սկսաւ ապրուստի անհրաժեշտ բոլոր առարկաները հակակշռել ու բացը թողուց ուրիշ ամէն վաճառական։ Հաճոյալի սրճարանը այցելող ո եւ է դրսեցի կ'իմանայ որ սրճարանն ալ, որ համագործակցական շէնքին մէջ կը գտնուի, նոյն համագործակցականին է, այսինքն, քաղաքին բնակիչներուն սեփականութիւնը։ Նոյն բանը կարելի է ըսել փոքրիկ թատրոնին, նաեւ գրօսարանի մասին։ Ուտելիք, հագուստ, ինչպէս նաեւ օճառ կը ստացուի սպառողական միութենէն, որ օրական վեց հարիւր փէզէթայի առեւտուր կ'ընէ եւ ձեռքի տակ ունի սեփական պահեստի հիմնադրամ մը։

Ծրագրուած է քաղաքին մօտերը հողի մը վրայ պահածոյ ձուկի գործարան մը հիմնել։ Այս կերպով պիտի լուծուի նաեւ աւելորդի գործածութեան հարցը։ Կը քննուի նաեւ ձէթ եւ գինի արտադրելու հարցը։

Ֆուքրթա տը լա Սէլվայի համագործակցականը մարդածնութեան եւ պատումի հարցերը լուծած է։ Սոյն քաղաքին բնակիչները ազատուած են գոյութեան տառապանքին հոգերէն, որոնք տակաւին այնքան կը ճնշեն միւս մահկանացուներու վրայ։ Ամբողջ կեանքի տեւողութեան, օրօրոցէն մինչեւ գերեզման, անոնք զերծ են նիւթական բոլոր հոգերէ։ Ձկնորսական միութեան բաժինը վերջերս ներմուծեց գործազուրկներու ապահովագրութիւնը։ Բայց Ֆուքրթա տը լա Սէլվայի համար ուշացած գործնամիջոց մըն էր։

Շահագրգռութենէ զուրկ չէ ըսել թէ, այս քաղաքին մէջ համագործակցականը փոքր գումար հրիտակներ շրջաբերութեան հանած է, որոնք նոյն վստահութիւնը կը վայելեն ինչ որ պետական թղթադրամները։

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑ

Խաղաղութեան դաշնագիրները

Լոյտ Ճորճ սկսաւ հրատարակել իր յուշերը, — իրականին մէջ յուշագրութիւն մը չէ այս, այլ պատմութիւնը խաղաղութեան դաշնագիրներուն, ինչպէս կը մատնէ խորագիրն ալ այս ընդարձակ գործին, որուն առաջին հատորը լոյս տեսաւ արդէն Լոնտոնի մէջ, — La Vérité sur les Traités de Paix. Լոյտ Ճորճ, խմբագրելու ժամանակ այս գործը, կ'օգտագործէ, առաջին անգամ ըլլալով, գաղտնի վաւերաթուղթեր խաղաղութեան համաժողովին մասին։

Ամէնէն շահեկան գլուխներէն մին այն է, ուր կ'արտադրէ արտաքին նախարարութեան յուշագրին պատճէնը, որ պատրաստուած էր պատերազմի շրջանին, իբրեւ ամփոփ ծրագիրը Անգլիոյ խաղաղութեան քաղաքականութեան։

Ըստ այդ յուշագրին արտաքին նախարարութեան փորձագէտները ծրագրած էին կազմել լեհական պետութիւն մը, որուն գլուխը պիտի դրուէր ռուս մեծ դուքս մը։ Գալով Պոհեմիոյ, քննութեան առնուած էին երեք տեսակէտներ, ա) անկախ պետութեան մը ստեղծումը, բ) Պոհեմիոյ միացումը սլաւական հարաւային պետութեան մը հետ, գ) Պոհեմիոյ միացումը լեհական պետութեան հետ։

Փորձագէտները, միւս կողմէ, կը թելադրէին ա) որ Աւստրիոյ սլաւական նահանգներէն կազմուի հարաւային սլաւական պետութիւն մը, բ) որ Աւստրիոյ գերմանական նահանգները միացուին Գերմանիոյ, գ) որ Պոհեմիան միացուի Լեհաստանի, դ) որ Հունգարիան, մաճառաբնակ շրջաններէ կազմուած, դառնայ անկախ պետութիւն մը, Աւստրիայէն անջատ։

Այս առաջին հատորը մեծ մասամբ կը ներկայացնէ պատմականը այն պայքարին, որ կը մղուէր ընդմէջ ապատական քաղաքականութեան (Լոյտ Ճորճ եւ Ուիլսըն) եւ ֆրանսական քաղաքականութեան (Քլէմանսօ եւ Փուանքարէ, որոնք կ'աշխատէին միանգամընդմիշտ պզտիկցնել Գերմանիան)։

Անգլիոյ նախկին վարչապետը կը պատմէ նոյնպէս որ մարաջախտ Ֆոշ, 1919 Յունուարին, յուշագիր մը ներկայացուցած էր «խաղաղարարներուն», բացատրելով այն պատճառները, որոնց կռթնելով՝ անհրաժեշտ կը գտնէր Հռենոսը դարձնել պատնէշ մը ամէն հաւանական յարձակումներու դէմ Գերմանիոյ կողմէ։

Մարաջախտ Ֆոշի թելադրանքներուն պատասխանելով, բրիտանական պատուիրակութեան հետ համախորհուրդ Լոյտ Ճորճ հրատարակեց յուշագիր մը, ուր կ'ըսէր. — «Դուք կրնաք Գերմանիոյ ձեռքէն առնել իր գաղութները, իր բանակը կրճատելով ոստիկանական ուժի մը վերածել, նաւատորմը՝ հինգերորդ կարգի իջեցնել, բայց երբ Գերմանիա տեսնէ որ անարդար վերաբերմունք մը ցոյց կը տրուի հանդէպ իրեն՝ 1919ի դաշնագիրով, միջոց պիտի գտնէ անշուշտ պահանջելու համար որ արդարութիւնը հատուցուի։ Չեմ կրնար պատերազմի աւելի մեծ պատճառ մը տեսնել, քան այն իրողութիւնը որ գերման պետութիւնը, աշխարհի ամէնէն զօրաւոր ցեղը դառնալէ վերջ, պաշարուի փոքրիկ պետութիւններով, որոնք չկարենալով հանդերձ կայուն կառավարութիւն մը կազմել երբեւիցէ՝ իրենց իշխանութեան տակ պիտի առնէին գերման զանգուած մը, որ միշտ պիտի ուզէր միանալ մայր հայրենիքին»։

Եւ Լոյտ Ճորճ կ'եզրակացնէ.

— «Քննադատելին դաշնագիրները չեն, այլ անոնք որոնք կը դրժեն իրենց հանդիսաւորապէս ընդունած յանձնառութիւնները՝ օգտուելով իրենց ժամանակաւոր գերիշխանութենէն, որպէսզի արդարութենէ զրկուին անոնք որ ի վիճակի չէին պահանջելու այդ արդարութիւնը»։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՄԵՐ ՀՐԵԱՆԵՐԸ ...

Պոլսոյ Թու Կիւն թերթը կը գրէ՝ այս խորագրին տակ.

Ժամանակէ մը ի վեր, մտահոգութիւն մը կը նշմարենք մեր կարգ մը հրեայ հայրենակիցներուն մօտ։

Ինչո՞ւ։

Ինչպէս յայտնի է, աշխարհի վրայ ցրուած բոլոր Հրեաները աշխարհաքաղաքացի են։ Պատմութեան ընթացքին շարունակող իրենց գաղթերը եւ այս գաղթերուն առաջ բերած տառապանքներն ու ցաւերը, բոլորն ալ, ամբողջ այս աշխարհաքաղաքացիութեան արդիւնքն են։ Միմիայն մեր Հրեաներն են որ իրենց ցեղակիցներուն միջեւ բացառութիւն կը կազմեն, որովհետեւ անոնք Թուրք են եւ մենք ալ զիրենք իբրեւ Թուրք կ'ընդունինք։ Եւ ասոր համար ալ, իրենց ցեղակիցներուն ենթարկուած փորձանքներուն փոխարէն, անոնք, այս հայրենիքին մէջ, կատարեալ ապահովութեամբ եւ հանգստութեամբ կը շահին, կը պտըտին, կ'ապրին։

Ըսել կ'ուզենք որ, մեր Հրեաներուն համար, որքան ատեն որ անոնք աշխարհաքաղաքացի չեն ըլլար, այսինքն Գերմանիայէն փախող, Իտալիայէն դուրս նետուող, Լեհաստանէն վտարուող միւս Հրեաներուն տառապանքները իրենց համար ցաւի ու զբաղումի խնդիր չեն ըներ, երբեք տեղին չէ իրենց համար մտահոգութեան պարագայ մը ենթադրել։ Այս պարագային, ինչպէս ամէն հայրենակից, անոնք ալ կատարելապէս կ'օգտուին այն բոլոր իրաւունքներէն, զորս Թուրք հայրենիքն ու օրէնքը կը պարգեւեն Թուրքին։ Միայն թէ, երբ թրքութիւնը մոռնալով, իբր թէ իրենց եւ իրենց միւս ցեղակիցներուն միջեւ ճակատագրի կապակցութիւն մը եղած ըլլայ, ուզեն բաժնել անոնց զգացումները եւ այսպէսով ուրիշ Հրեաներու ցաւերը իբր իրենց ցաւը նկատեն, ահա այդ պարագային է որ խնդիրը տեղին կրնայ ըլլալ մտահոգութիւնը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԻԷՆ, (17 Հոկտեմբեր). — Հ. Յ. Դ. կոմիտէի կազմակերպած երեկոյթը տեղի ունեցաւ 15 Հոկտեմբեր, շաբաթ երեկոյեան, ժամը 8.30ին։ Ճիշդ ժամանակին «Խաժակ» ակումբը լեցուած էր երկսեռ հայրենակիցներով։ Խօսք առաւ ընկեր Յ. Մաթոսեան, եւ ըսաւ «այսօրուան երեկոյթը նուիրուած է Խանասորի արշաւանքի 41րդ տարեդարձին։ Այս օրը տօնելու համար կոմիտէն կազմակերպած էր դաշտահանդէս մը։ Բայց դժբախտ երիտասարդ Խ. Լուսարբեեանի դառնագէտ մահուան առթիւ յետաձգուեցաւ։ Անկէ վերջ օդերը աննպաստ դարձան Դաշտահանդէսին համար։ Եւ կոմիտէն ուզեց Խանասորի տարեդարձը տօնել երեկոյթ - խնջոյքով մը։ Մեր երեկոյթը տեղի պիտի ունենար հոկտեմբեր մէկին։ Բայց յետաձգուեցաւ պատերազմի վտանգին պատճառով»։

Յետոյ խօսք տուաւ ընկեր Խ. Արախճեանին, որ կարդաց գրաւոր ճառ մը, զոր խնամքով պատրաստած էր։

Ջերմ ծափերով ընկերը վերջացուց իր ճառը, որմէ վերջ սեղանապետ ընտրուեցաւ նոյն ինքը։ Սկսաւ կեր ու խումը մօտ երկու ժամ։ «Խաժակ» ակումբը կը թնդար խմբերգներով։ Ընկեր սեղանապետը խօսք տուաւ ներկաներուն, տիկին Տիգրանուհիին, Տր. Հայ Կապոյտ Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղի ատենապետուհին, Տիկ. Հ. Զարգարեանին։ Մեներգներ ըրին Տիկին Ա. Մաղաքեան, Տիկ. Օ. Օքսիւզեան, Մ. Ալոյեան, Տիկ. Ա. Բլթոյեան, Ա. Նաճարեան, Օր. Մ. Նաճարեան։ Արտասանեցին ընկեր Մ. Կարապետեան, ընկեր Յ. Մաթոսեան, Օր. Ս. Մաթոսեան։ Փոքրիկ Աստուր Մաղաքեան արտասանեց գեղեցիկ կտոր մը Ֆրանսերէն։ Խօսեցաւ ընկեր Պ. Մանուկեան, երիտասարդներուն ուղղելով իր խօսքը։

Ժամանակը հասած էր սրահէն բաժնուելու, ոչ ոք չէր ուզեր մեկնիլ, բայց ժամանակը շատ ուշ ըլլալուն ստիպուեցան բաժանուիլ այս տաքուկ մթնոլորտէն։

** Այս շրջանին եւս գաղութս ունի իր դպրոցները՝ Ֆ. Հ. Կ. Խաչի, «Լսարէզէնի», «Սահակ Մեսրոպ» եւ Ռամկավարներու երեք դպրոցները, ուր հայերէն լեզու եւ պատմութիւն կը սորվին մօտ 150 երկսեռ աշակերտներ։ Կ'իմանամ, որ այս տարի Կ. Խաչի դպրոցը, փոխանակ շաբաթուան մէջ երեք օրուան, պիտի ըլլայ 5 օր, Հայր Կ. Տէրմոյեանի անմիջական խնամքին տակ։ Ունի 72 երկսեռ փոքրիկներ։

Ռ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՇԱԿՈՅԹ ԵՒ ԴՐԱՄ

Եգիպտոսի Արեւը (ռամկավար) հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (1 հոկտ.)։

— «Չկայ բան մը որմէ այնքան խրտչի հայ դրամը, որքան մշակոյթ բառը։ Ամէն անգամ որ ան կ'արտասանուի, հայ դրամը շուտ երեսը կ'անցնէ իր դիմակը՝ թէ չճանչցուելու եւ թէ թունաւորումէ պաշտպանուելու համար։ Հայ դրամին համար՝ հայ մշակոյթը անձնական թշնամի մըն է, որուն դէմ պէտք չկայ սակայն յարձակողականի, կը բաւեն պաշտպանողական միջոցները՝ որոնք սուտ խուլ եւ սուտ - կոյր ըլլալը, դիմակաւորուիլն եւ անզգայանալն են։

Հայ դրամը — հասկցուեցաւ որ խօսքը հայու քով հաւաքուած դրամին վրայ է, եգիպտական եւ անգլիական ոսկի, ամերիկեան տոլար, ֆրանսական կամ սուրիական ֆրանք եւայլն, եւ ոչ թէ հայ ազգային դրամին վրայ՝ որ գոյութիւն չունի — հայ դրամը, կ'ըսենք, զգայուն դրամ մըն է սակայն, որ կը սիրէ յարգուիլ, խոհուն դրամ մըն է, որ ամէն բանի մասին իր հեղինակաւոր կարծիքները ունի, ազգասէր դրամ մըն է, որ կը դատէ իր չեղած տեղը երեւան եկող կամ երեւան գալ յաւակնող ազգասիրութիւնը։ Ասոնք կ'ընէ, բայց երբ պէտք կ'ըլլայ այս ամէնը այլապէս ալ, այսինքն գործնականապէս, ինքնանուիրումով ալ պաշտպանել, ան կը քաշուի խոյոյն՝ կարծես չպակսելու եւ պակսելով՝ իր խելքին, իր զգացումին ու իր հեղինակութեան ուժը չտկարացնելու համար ...։

Հայ դրամը սա տարօրինակ մասնայատկութիւնն ալ ունի։ Երբ կ'աշխատի ու կ'արտադրէ, աւելի յօժարակամ կուտայ իր շահածին մէկ մասը հանրային պահանջներու՝ ինքնաբերաբար կամ իրեն եղած դիմումներուն անսալով։ Երբ, սակայն, իր շահածին մնացեալ մասը օր օրի կը դիզուի եւ կ'աւելնայ իր վրայ, երբ անով հետզհետէ կը մեծնայ ու կը զօրանայ ինք, երբ շահը կը փոխէ անունը ու դրամագլուխ կ'ըլլայ, այն ատեն, — ո՜հ, այն ատեն... պիտի ըսէր բանաստեղծին պէս՝ եթէ մոռցած չըլլար իր դասագրքին ոտանաւորը զոր գոց սորված էր դպրոցին մէջ — հայ դրամը կը կորսնցնէ իր շարժելու ու քալելու կարողութիւնը, իր կենդանութիւնը գրեթէ, ուրիշ բան չի տար բայց եթէ կարծիք, բայց եթէ՝ լաւագոյն պարագային՝ մէկ քանի փշրանք որպէսզի իր յիշատակը չթառամի ..., առանց սոր համար նոյն բանաստեղծին նոյն ոտանաւորը յիշելու, զոր ըսինք թէ չի յիշեր, չի յիշեր ... Եկամուտը շահ չէ իրեն համար. եկամուտը կրնայ երբեմն շահերէն շատ աւելի մեծ ըլլալ. ան իրենն է, ինքն է, ու պիտի չուզէինք հարկաւ որ ան ինքզինքը տայ ո եւ է բանի, եւ, ամէնէն քիչ, սա մշակոյթ կոչուած անտեսանելի եւ անշօշափելի բանին, «մտաւորականներու» բերնին ծամոց եղած սա բառին, անոնցմէ եղելիք եւ անոնց վերադառնալիք — բայց ըլլք՝ դրամը հետը առած վերադառնալիք — սա անմեղ երեւոյթով յափշտակիչին ...։

Այս է, այսօր, Հայ Դրամին դիրքը հանդէպ առ հասարակ Հայ Կարիքին եւ ի մասնաւորի Հայ Մշակոյթին, որ ինքնիրմէն վախցածի պէս՝ Կարիքին մէջ կծկուեր, իրապէս չտեսնուելու չափ պզտիկ տեղ մը կը գրաւէ հոն։

Ժամը հասած չէ սակայն՝ որ ան թօթափուի, ոտքի կանգնի եւ իր անձ-կալս գոյութեան իրաւունքը հաստատելով՝ խօսի եւ ըսէ մեծապատիւ պարոն Հայ Դրամին.

— Ես հայ մշակոյթն եմ ու դուն հայ դրամը։ Ես կը մնամ ու դուն կ'անցնիս։ Ես կամ արդէն առանց քեզի, դուն առանց ինծի ոչինչ ես։ Մեծագոյն արժէքը զոր կրնաս ունենալ, բարձրագոյն պատիւը զոր կրնաս վայելել՝ պիտի ըլլայ, միշտ, ինծի ծառայել։ Որովհետեւ ուրիշ ամէն բան կ'անցնի քեզի հետ ու ես՝ կը մնամ։ Ես այն եմ որ հօտը ժողովուրդ, ժողովուրդը ազգ շինած է ու կը պահէ զայն։ Ես, Աստուծմէ ետք, քու ստեղծիչդ ալ եմ, քու ստեղծողիդ ստեղծիչը։ Ես այն եմ որ աշխատանքը բեղմնաւորեց ու քեզ ծնաւ քեզմէ անդին բանի մը՝ սերունդին եւ ազգին համար, ոչ միայն անոնց պահպանութեան, այլ անոնց աւելի զօրաւոր, աւելի մաքրօրէն ու բարձրօրէն զօրաւոր ըլլալուն համար՝ որ դարձեալ պայմանն է ազգին պահպանութեան ...»։

Ազգերը երբ Տէրութիւն են՝ բաժին կ'առնեն դրամէն ու կուտան մշակոյթին։ Պէ՞տք է որ մեռնի Հայ Մշակոյթը արտասահմանի հայութեան մէջ, որովհետեւ չկայ այդ բանի ուժը հայ դրամին վրայ։ Հայ ազգը վերջ ի վերջոյ միջոցը պիտի չգտնէ՞ Հայ Դրամէն իր պահանջքը գանձելու։

Կը կարծենք թէ պիտի գտնէ»։

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՁԻՒՆԱՄՐՐԻԿ

Ձմեռ էր, Հայաստանի ձմեռը։ Ով չէ ապրած Հայաստանի մէջ, գաղափար չունի սոսկալի ձմեռուան անհամեմատելի մասին։ Մասնաւորաբար լեռնային մասերը ձմրան տիրապետութիւնը վեց-եօթն ամիս էր։ Նանդուռներով դիզուած ձիւնը ծանրակ մը կը նստէր մեր դաշտերուն վրայ եւ պնդերես հիւրի մը նման չէր հեռանար իր կամքով, մինչեւ որ գլխին մոխիր ցանելով չանպատուէին զինքը։ Գիւղեր, նոյնիսկ քաղաքներու փողոցներ ծածկուած ձիւնակոյտերը մինչեւ կտուրները կը բարձրանային, եւ տունէ տուն անցնելու համար, ճամբայ հարկ էր փապուղի բանալ։ Պարզկայ օրերը, մանաւանդ գիշերները ցուրտը պակուցիչ էր, երբեմն ալ սաստ քամի մը կը փչէր, որ մարդու ոսկորներու ծուծն անգամ կը կողցնէր։

— Հայը ներս, Տաճիկը դուրս, — կ'ըսէր հայոց առածը եւ եղեցիկն տուն վերադառնալով ու իր երկար պեխերէն կախուած սառոյցի մասերը պոկելով։

— Այնպէս սաստիկ ցուրտ է որ, կ'աւելցնէր մայրս, կը կտրէ ու կը ծակէ մարդուս քիթն ու բերանը, ձեռն ու ոտը։ Շունչը դեռ բերնէն դուրս չեկած՝ սառոյցի կը փոխուի։

Հայաստանի սարսափելի ձմեռն էր, որ կը քաղցրացնէր տաքուկ թոնիրը, հաճելի կը դարձնէր սենեակի ճարճատող կրակը, թխթխեայ վառարաններու մէջ։

Շիկակարմիր, սիրուն կրակի ստեղծած ջերմութեան մէջ, Հայրս ձեռները գոհունակութեամբ կը շփէր ու երբ տանտամանիքը դուրսէն մեր պատուհանները կը ծեծէր եւ կը ճարճատէր տանիքը մեր գլխին, կ'ըսէր, «Աստուած օգնութեան հասնի սարի եւ դաշտի ուշացած ճամբորդին»։

Այն գիշերը, երբ ես տունէն բացակայ էի, Հայրս նոյն մաղթանքը քանի մը հեղ կրկներ էր անհանգիստ, իսկ անկողին մտնելէն առաջ, հոգոց հանելով, հարցուցեր էր քոյրերուս. «Գիտէ՞ք թէ Մանուկը ուր է գացեր այս գիշեր»։

— Մանուկի գիշերային գործերէն ո՞վ գլուխ կը հանի, պատասխանած էին անոնք տխուր։

Հայրս այն գիշերը կող կողի վրայ չէր դրեր։ Իրաւունք ալ ունէր, նախազգացումը չէր խաբեր զինքը։ Այն գիշերը ես մահարոյր տագնապի մէջ էի սարի ճանապարհին։ Հօրս անծանօթ ուշացած ճամբորդը ես էի։

Երիտասարդ էինք։

Գիտէ՞ք ինչ կը նշանակէ երիտասարդ ըլլալ, այն ալ մե՛ր օրերու, պարթօնքի շրջանի երիտասարդ։ Այդ կը նշանակէ ըլլալ ամենակարող, Աստծու նման, մարդու եւ բնութեան արհաւիրքներէն բնաւ չվախնալ, ունենալ պողպատ մկաններ, ապառաժ սիրտ ու սիրել միայն երկու բան — հայրենիք ու զէնք։ Ցուրտ է, — ո՛վ կարեւորութիւն կուտայ։ Թուրք պահակախումբերը ամենուրեք են, — աւելի լաւ, սիրուն հարսնիք կ'ունենանք։ Գայլերու վոհմակները կը շրջին սովալլուկ ու կատաղի եւ ճամբորդ կը փնտռեն, — երանի՜ թէ հանդիպէինք։

Երիտասարդ էինք, այդ տեսակ երկրորդական բաներու մասին երկար-բարակ չէինք մտածեր։ Կարեւորը այն էր, որ մէկ-մէկ փթանոց սա արկղերը, փամփուշտով լի, շալկած՝ վանքը հասցնէինք այս գիշեր, որպէսզի փոխադրեն միւս շրջանները։

— Ո՞ր շրջան, ո՞վ է եկեր փոխադրելու։

— Այդ մեր գիտնալիքը չէ։ Մենք մինչեւ վանքը պիտի տանինք, այնտեղ, սարի լանջին է վանքը։ Այսքան է մեր պարտականութիւնը։

Երբ մութն ինկաւ, ծանրաբեռ դուրս ելանք զինուած խումբով։ Մեզմէ ոչ մէկը չհետաքրքրուեցաւ, թէ ինչ եղանակ է։ Երբ այգիներէն դաշտը ելանք, սառն ու կծող քամին շոյեց մեր տաքցած երեսները։ Կոթոյի Մարտիրոսն էր մեր խմբապետն ու միանգամայն ուղեցոյցը։ Այն ցերեկը տեղացած ձիւնը Քրիշայի երեսին վրայ, կը ճռճռար մեր ոտներուն տակ, հակառակ մեր զգոյշ քալուածքին։

— Տղե՛րք, իմ եսեւէս եկէք շիտակ, աշխատեցէք ճամբէն չշեղիլ, թէ չէ, վատ կը խրուէք, ըսաւ Մարտիրոսը։

— Տունը քանդուի էսլխի ճամապարհին, էս Քամրախ երկրի մէջ, ամա՛ռը շիտակ քալելու ճամբայ չկայ, մնաց ձմե՞ռը։ Անօրէն կառավարութեան ամէն տարի ճամբու տուրք վճարելով հոգինիս դուրս եկաւ, բայց շիտակ ճամբու մը երեսը չտեսանք։

Խօսողը Մկօն էր, որ վառած սրտով անէծք կը թափէր, ամէն անգամ, երբ ոտքը թեթեւ անզգուշութեամբ խրէր ու տնքալով վեր բարձրանար։

Եւ յիրաւի, ճանապարհ կոչուածը, ցանցառ երթեւեկէն կոխկռտուելով ոլորուած ու քիչ խորացած, բարակ երիզ մըն էր ուղղաձիգ, որուն վրայ ուղտերու նման միալար շարուած՝ կ'երթայինք անմռունջ։ Թէեւ, ձմրան վերջին շրջանն ըլլալով, ձիւնը քրիշա էր կապեր, այսինքն, ցերեկուան արեւի ճառագայթներուն տակ հալելով, ապա գիշերուան սաստիկ ցուրտէն սառելով ամրացեր էր, բայց մեր բեռներու ծանրութեան տակ չէր դիմանար եւ ամէն քայլի տակ կը կոտրուէր ու ոտքը փուխր ձիւնին մէջ կը խրէր։

Մկօն իրաւունք ունէր։ Թուրքերու օրով հինգ հարիւր անգամ ձմեռ եկած էր, բայց այդ երկրին մէջ, ճանապարհը մաքրելու նպատակով հինգ թիակ ձիւն չէր նետուեր։ Ատկէ զատ, ո՛չ թէյատուն գոյութիւն ունէր, եւ ոչ խան։ Բարեբախտաբար մեր նախնիքը, ամէն մէկ սարի լանջին, վանք մը կամ աղօթատեղի մը կառուցած էին, ուր բուքի բռնուած ամէն ճամբորդ կրնար ապաստան գտնել։ Փութկի Ս. Գէորգը, Հողեաց վանքը, Առաքելոց վանքը, Վարագը, Ս. Գրիգորը եւն., եւն.։ Այդ վանքերէն մէկը պիտի հասցնէինք մեր բեռները, դեռ լոյսը չբացուած։

Սովորական քայլերով, երեք ժամուան ճանապարհ կար մեր առջեւը, բայց ձիւնի, մթութեան ու մեր բեռներու պատճառով, ու այսպէս դանդաղ՝ վեց ժամէն հազիւ հասնէինք։

Դաշտի տափարակ մասը կտրեցինք, միշտ դէպի արեւելք դիմելով, յետոյ սկսաւ վերելքը դէպի սարալանջ, բարակ եւ օձապտոյտ կածանով, որ անվերջ կ'իջնէր ու կը բարձրանար, մերթ աջ կը թեքուէր եւ մերթ ձախ կը ծռէր։ Ամէնքիս ծանօթ, ընտանի ճամբան էր այդ, հազար անգամ կոխոտուած մեր ոտներուն տակ, տարուան երեք եղանակներուն, բայց ձմեռը, ձիւնն ու գիշերը բոլորովին փոխած էին անոր ձեւն ու ուղղութիւնը, եւ մեզի այնպէս կը թուէր, թէ կը քալէինք անծանօթ աշխարհի մը մէջէն։

ԱՐՄ. ՓՈԽԱՐԵԱՆ

(1) (Շար.)

ներ ձեռք առնել սահմանամերձ շրջաններուն մէջ, որպէսզի զէն - քեր եւ հրոսախումբեր չկարենան Պաղեստին մտնել :

*** Թէլ - Ավիվի ամերիկեան Հրեաները բանաձեւ մը քուէարկեցին, որով Մ. Նահանգներու կառավարութեան կը յիշեցնեն թէ իրենք 80,000,000 տոլար յատկացուցած են գործի համար եւ իրաւունք ունին պաշտպանութեան։ 80,000ի կը հասնի Պաղեստինի ամերիկահպատակ Հրեաներուն թիւը :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ՄԷԿԴԻ ԿԸ ԴՐՈՒԻ

Անկախ պետութիւն, անգլիական հոգատարութեամբ

Անգլիական դահլիճը չորեքշաբթի օր ժողով գումարելով, Ջուկէս ժամ խորհրդակցեցաւ Պաղեստինի կացութեան մասին։ Տրուած որոշումները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ կառավարութիւնը փոխած է իր քաղաքականութիւնը, հանգստացնելու համար Արաբները։ Իբրեւ առաջին հաշտարար միջոց, կառավարութիւնը կը խորհի մէկդի դնել բաժանման ծրագիրը։ Երկրորդ միջոցն է 20,000 անգլիական զինուորներու ներկայութիւնը Պաղեստինի մէջ։ Կառավարութիւնը ամէն բանէ առաջ կ'ուզէ զսպել խռովութիւնները, զօրացնել բրիտանական իշխանութիւնը, ապահովելով Հրեաներուն եւ Արաբներուն գործակցութիւնը։ Այս առաջադրութեամբ, հոգատար իշխանութիւնը կը խոստանայ Պաղեստինը վերածել միացեալ անկախ պետութեան մը, բրիտանական հսկողութեան տակ, պաշտպանելով Արաբներուն, Հրեաներուն եւ քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց իրաւունքները։ Մինչդեռ Պալֆըրի ծրագրով (1917) Պաղեստինը պիտի դառնար ազգային տուն Հրեաներուն համար, իսկ 1937ին գրկուած քննիչ յանձնաժողովը կ'առաջարկէր երեք մասի բաժնել զայն, --- արաբական, հրէական եւ անգլիական։ Միեւնոյն ատեն կը խորհուի զադրեցնել հրէական ներգաղթը, չխանգարելու համար երկու ժողովուրդներու ներկայ համեմատութիւնը, --- 900,000 Արաբ, 400,000 Հրեայ :

Նոր ծրագրին համաձայն, խառն խորհրդարան մը պիտի կազմուի Պաղեստինի մէջ, եւ բրիտանական խնամակալութիւնը պիտի երկարաձգուի :

Գերմանները կ'օգնեն Պաղեստինի ապստամբներուն

Պէյրութէն կը գրեն Լոնտոնի թերթերուն.---

Գերման գործակալներ սերտ յարաբերութիւն կը պահեն Երուսաղէմի մեծ մուֆթիին հետ, որ այստեղ կը գտնուի հսկողութեան տակ, մէկ տարի առաջ փախած ըլլալով Պաղեստինէն։

Այս գործակալներուն պետը այն մարդն է, որ մեծ պատերազմի ժամանակ բազմաթիւ գրգռութիւններ սերմանած էր Իրաքի, Իրանի եւ Աֆղանիստանի մէջ։ Այս գործակալին ձեռքով է, որ արաբ ապստամբներուն կը ճարուին դրամ ու զէնք։

Կը հաւաստուի, թէ վերջերս մեծաքանակ զէնք ու ռազմամթերք փոխանցուած է Արաբներուն Սուրիոյ Լաթաքիա եւ Սայտա նաւահանգիստներէն :

Օդանաւային ուժերու տկարութիւնը լրջօրէն կը զբաղեցնէ երկիրը

Ֆրանսական մամուլը կը շարունակէ ահազանգ հնչեցնել, օդանաւային ուժերու տկարութեան մասին, շեշտելով թէ անհրաժեշտ է ոչ միայն աւելցնել, այլեւ փութացնել արտադրութիւնը։

Անցեալ օր յիշեր էինք շարք մը փաստեր, քաղելով երկու մասնագէտներու յօդուածաշարքէն։ Ծանօթ օդաչու մը, Էռվէ Քէրի-լիս, վրդովում կը յայտնէ փարիզեան շրջանի օդանաւային հաստատութեանց բանուորներուն դէմ որոնք կը մերժեն շաբաթը 40ի փոխարէն 45 ժամ աշխատիլ, մինչ Գերմանիոյ օդանաւային բանուորները կ'աշխատին 52, երբեմն ալ մինչեւ 58 եւ 60 ժամ :

Արմատական հրապարակագիր մը, Էմիլ Ռօշ, խմբագիր «Ռէփիւպլիք»ի, արտադրութեանց յապաղումը կը վերագրէ օդանաւային նախարարութեան պաշտօնեաներուն սովորամոլութեան, որ կը տիրէ վեց տարիէ ի վեր։ Կը մեղադրէ նաեւ օդանաւային շատ մը հաստատութեանց վարիչները, ըսելով թէ վերջին տարիներու ընթացքին անոնց ամբողջ ըրածն է դրամ քաշել պետութենէն, առանց արդիացնելու իրենց գործարանները։ Եւ կ'առաջարկէ մասնագէտներու յանձնել օդանաւային շինութեանց հսկողութիւնը :

Ինչպէս հաղորդած էինք, ծանօթ մասնագէտ մը անհրաժեշտ կը գտնէ 4000 օդանաւ, անոնց շինութեան ծախքը հաշուելով 50 միլիոն անգլ. ոսկի։ Իր կարծիքով կարելի է այս գործը գլուխ հանել երկու տարիէն :

Նոր ծրագրի մը համաձայն, օդանաւի մը շինութիւնը պիտի տեւէ 6500 բանուորական ժամ, փոխանակ նախկին 12,500ին։ 1936 1937ին օդանաւային նախարարութեան ապսպրանքները կը յանձնուէին 19 ամիսէն։ Նոր ծրագրով 9ուկէս ամիս ժամանակ պիտի տրուի գործարանատէրներուն, ապսպրանքը հասցնելու համար :

*** Համայնավար երեսփոխան մը, որ անդամ է օդանաւային յանձնաժողովին, ճառ մը խօսելով փարիզեան շրջանի օդանաւային բանուորներուն առջեւ, թելադրեց մէկդի դնել 45 ժամուան կանոնը եւ 40 ժամէն աւելի չաշխատիլ։ Մետաղագործական բանուորներու միութիւնը լսելով այս ազդանշանը, հրահանգեց իր անդամներուն 40 ժամէն աւելի չաշխատիլ :

Ազգայնական թերթ մը անհրաժեշտ գտնելով 3000 օդանաւերու շինութիւնը, կ'առաջարկէ անոնց հազարը ապսպրել Ամերիկա, որպէսզի ժամանակ չկորսուի :

Լեհաստանի նախարարին տեսակցութիւնը Ռումանիոյ թագաւորին հետ

Գնդ. Պէք, Լեհաստանի արտաքին նախարարը, երեք ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ռումանիոյ թագաւորին հետ, անոր զբօսանաւուն մէջ, եւ յետոյ վերադարձաւ Վարշաւա։ Այս առթիւ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ բարեկամական տրամադրութեամբ, դառնալով միջազգային հարցերու շուրջ :

Աւելորդ է ըսել թէ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթն էր Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ հողային պահանջը՝ Ջեխոսլովաքիայէն։ Երեք ալվաք նախարարներ Գերմանիա գացին, արտաքին նախարարին հետ տեսակցելու համար։ Տակաւին եւք մը չէ զրուած Հունգարիոյ պահանջներու մասին։ Կ'ըսուի թէ Կարպաթեան Ռուսիան չուզեր բաժնուիլ Ջեխոսլովաքիայէն։ Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Ռութէնները մասնաւոր հրահանգներ ստացած են Մոսկուայէն, միացեալ ճակատ կազմելու եւ Հունգարիոյ պահանջները մերժելու համար :

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Շաֆրիկեան» սրահին մէջ։

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն - Ժէռոմի, Սարդանի, Նոտր Տամի եւ Լէ - գօլիվի ընկերները, 22 հոկտ. շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի :

ԽՆՋՈՅՔ—ԳԻՆԵՍԵՂԱՆ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ

Իսի - լէ - Մուլինոյի մասնաճիւղի կողմէ իր կազմութեան եօթնամեակին առթիւ, 23 հոկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ, 2 բիւ տը լա Տէֆանս :

Մուտքը ազատ է :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Նոր տարեշրջանի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Փօսիւէ, Փարիզ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Առաջին կրթութիւնը»։

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը։ Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ։ Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 Փր.։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., երկոյեան ժամը 8.30ին ժանուէլի սրահին մէջ (Պուրս տը Թրավայլի դիմացը)։

Պարող զոյգերը պիտի գտնեն ընտիր ժազ։ Սրահին կարգապահութիւնը ապահովուած է։ Մուտք՝ այրերու 5, կիներու 3 ֆրանք։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ — ՀԱՅ ՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր. 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ։ Գեղարուեստական բաժին եւ պար Նուագախումբով։ Կը խօսին Պ. Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ եւ ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ։

Կը հրաւիրուին երգչախումբի անդամներն իրենց ընտանիքով, եւ համակիրներ։ Մուտք՝ 5 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին)։ Սպասարկութիւն ժամը 5ին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՒՍՏՐԻՈՅ Սալցպուրկ քաղաքի եպիսկոպոս Վայցի դէմ աւելի քան հազար հոգինոց ամբոխ մը ցոյց կատարեց աղաղակելով.---«Մենք չենք ուզեր այդ սեւ շունը»։ Հակակաթոլիկ տրամադրութիւնները կը զօրանան այս շրջանին մէջ, մասնաւորաբար Ֆրանչիսկեան կրօնաւորներու դէմ։ Սալցպուրկի մէջ բանտարկուած դատաւոր Տօքթ. Եոհան Լանկէր, որ պիտի դատուէր շուտով, ինքնասպան եղաւ :

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ սակարանին մէջ արժեթուղթերու գիները բարձրացան հոկտեմբեր 18ին։ Ծախուեցան աւելի քան 2,500,000 արժեթուղթեր։ Այս բարձրացումը կը վերագրուի այն լուրին, որ Ճէնէրըլ Մոթըրս մեծ ընկերութիւնը որոշած է անմիջապէս գործի կանչել 30,000 նոր գործաւորներ։ Քրայսլէր ընկերութիւնը, որ ինքնաշարժ կ'արտադրէ, արդէն անցեալ շաբաթ գործի կանչած էր 20,000 նոր բանուորներ :

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակը անընդհատ կը շարունակէ իր յառաջխաղացութիւնը։ Յիսուն քիլոմեթր մնացած է, Քանթոն հասնելու համար։ Չինացիները ուժգնօրէն կը դիմադրեն։ 30 ճափոնական օդանաւեր վար առնուեցան։ Խուճապը սկսած է արդէն եւ հարիւր հազարաւոր քաղաքացիներ փախած են :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԽԱՉԻ պատուանշանը տրուեցաւ գնդ. Լինտպէրկի, ի գնահատութիւն իր օդանաւային ծառայութեանց :

ՖԱՇԱԿԱՆ գերագոյն խորհուրդը ժողով գումարելով, բանաձեւ մը քուէարկեց, որուն համաձայն Իտալիոյ բովանդակ երիտասարդութիւնը պէտք է համախմբուի կուսակցութեան դրօշին տակ :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Հրեաներու դաշնակցութիւնը որոշեց նոր կազմակերպութիւն մը ստեղծել, մասնակցութեամբ մէկ միլիոն այրերու եւ կիներու, պայքարելու համար Ֆաշականութեան դէմ։ Իտալական թերթերը արձանագրելով այս մարտակոչը, կ'ազդարարեն թէ ան կրնայ շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ Իտալիոյ Հրեաներուն համար :

ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ արհեստակցական Միութեանց հրապարակային ցոյցը, որ տեղի պիտի ունենար շաբաթ օր : Կազմակերպիչները բողոքելով այս արգելքին դէմ, որոշեցին ժողով մը գումարել Պրֆալոյի մարզարանին մէջ։ Միութիւնը պատուիրակութիւն մը ղրկեց վարչապետին, գործադրկութեան նպաստի յաւելում պահանջելու համար։ Պ. Տալատիէ չընդունեց պատուիրակութիւնը։ Աշխատանքի նախարարը տրամադիր է յաւելման, պայմանաւ որ ելմտական նախարարը հաւանի :

ՔՈՒԻՆ ՄԷՐԻ մեծ նաւը, որ 81,235 թոն տարողութիւն ունի, հոկտեմբեր 18ին Նիւ Եորքի նաւահանգիստը հասնելուն, դտաւ որ նաւահանգիստի աշխատաւորները եւ նաւաձիգները, որոնք կ'աջակցին մեծ նաւերը նաւակայան մտցնելու գործին, գործադուլի մէջ են։ Նաւապետը մէս մինակ, առանց նաւաձիգներու աջակցութեան, յաջողեցաւ հսկայ նաւը նաւակայան մտցնել ճիշդ ժամանակին։

ՎԱՐՇԱՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը պիտի բանտարկէ ընդդիմադիր կուսակցութեանց պետերը, նոյեմբեր 6ի ընտրութիւններէն առաջ, ինչպէս տեղի ունեցաւ 1930ին, երբ շատեր ղրկուեցան Պրէսթ Լիթովսկի ամրոցը եւ բանտարկուեցան : Դատական նախարարը հրահանգ տուաւ, որ ձերբակալուին բոլոր այն քաղաքացիները որ ընտրութեանց դէմ պայքար կ'ընեն կամ կը թելադրեն ընտրութեանց չմասնակցիլ :

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ — ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Դ. տարի, թիւ 48 (Սեպտեմբեր)

Բովանդակութիւն.--- Միրահարութիւնը հիւանդութիւն մըն է (Շ. Նարդունի) : Ակռաներուն պաշտօնը (Տօքթ. Գեղամ Արվազեան) : Բժշկական պատերազմ (Տօքթ. Վ. Չիլինկիրեան). «Մայր եւ զաւակ» (Տօքթ. Յ. Մահտեսեան) : Մարդանքը 50էն վերջ (Տօքթ. Բ. Նազարեան) : Դաշտան եւ վարսայարդարութիւն (Արամ Ազնաւոր) : Պատասխան բաժանորդներու բժշկական հարցումներուն :

Այս թիւով կը լրանայ չորրորդ տարին։ Բաժանորդագրուեցէք հինգերորդ տարուան համար :

Դիմել՝ 17, Rue Damesme, PARIS:

ՀԱՅ - ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30, արտասահմանի համար 35 եւ 40 ֆրանք (ըստ երկրի) :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Մկրտիչ եւ Տոքթ. Արամայիս Շամլեան եղբարք իրենց հանգուցեալ մօր, այրի Տիկին ԱՄՊԻՐ ՇԱՄԼԵԱՆի (մեռած Նիւ Եորք), մահուան առաջին տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարեն 23 Հոկտ., Կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, յետ պատարագի։

Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգող բարեկամներ :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սարգիսեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Ջրբաշեան եւ Խըրայէլեան ընտանիքներուն, ողբացեալ ԹՈՎՄԱՍ ՋԸՐԽԱՇԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 7[illegible]
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	225 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 22 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 22 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3867

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Պարտականութեան մը ակնարկած էինք երէկ, վերլուծելով օտարականներու մասին հրամանագրուած օրէնքները եւ զանազան երեւոյթներ:

Նոր չէ որ պիտի յիշեցնենք այդ պարտականութիւնը: Բայց, կը թուի թէ աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է անգամ մը եւս թարմացնել յիշողութիւնները:

Այսպէս, չի բաւեր միայն արթուն մնալ, ուշադրութեամբ հետեւիլ դէպքերու ընթացքին եւ զգուշանալ ներքին կամ արտաքին վէճերէ:

Կացութիւնը կը պահանջէ նաեւ փոխադարձ ճանաչում:

Նորէն նախապատերազմեան քարոզութի՞ւն, «Հայաստան»ներ ճարելու համար:

Ոչ: Աւելի պարզ բան մը,— կարելին փորձել, գլխաւոր կեդրոններէն մինչեւ յետին գիւղը, ուր որ հայկական համրանք մը բոյն դրած է,— տարրական գիտելիքներ հաղորդելու համար մեր մասին:

Շատեր կը ճանչնան մեզ, այս երկրին մէջ, բայց այդ շատերը ընդհանրապէս մտաւորականներ են, գրագէտ, բանասէրներ, ակադեմական, գիտնական, պաշտօնատար, զօրական են.: Միւս կողմէ, այդ շարքն իսկ նօսրացած է, նոր սերունդ մը հասած ըլլալով Մեծ Պատերազմէն ի վեր: Եւ կրնաք վստահ ըլլալ թէ բազմաթիւ գրագէտներ կամ պաշտօնատարներ մեր անունն անգամ լսած չեն:

Անդին, բուն զանգուածին մէջ, քանի՞ հազար հոգի կրնաք համրել որ լսած ըլլայ մեր անունը եւ պատմութիւնը, կամ տարրական ծանօթութիւններ ունենայ մեր ներկայ կացութեան մասին:

Ընդհակառակն, հարիւր հազարաւորներ կան որ մեր գոյութենէն իսկ լուր չունին, կամ «Արմէնիէն»ը կը շփոթեն «Ռումէն»ին հետ:

Սրճարանը, ուր կը յաճախես ամէն օր, նպարավաճառը, որ ժպտադէմ ուտեստ կը ծախէ քեզի, գինեպանը, խանութպանը, գրասենեակի պաշտօնեան, ոստիկանը, նոյնիսկ բանուորը — ամենօրեայ ընկերդ — ընդհանրապէս մէկ բան գիտեն,— գիտեն որ օտարական մըն ես, ինչպէս ուրիշ հազարաւորներ: Մնացեալը մանրամասնութիւն մըն է, որուն կրնայ ծանօթանալ պարագային համեմատ:

Շատ ալ չզարմանանք որ այսպէս է:

Այդ զանգուածին «ընթերցող հասարակութիւնը» մեծ մասով իր մտաւոր սնունդը կը ստանայ առօրեայ թերթերէ, որոնց նիւթերը, նոյնիսկ տեղեկութիւնները հեռաւոր կապ անգամ չունին մեզի հետ:

Այո, երբեմն կը յիշեն մեր անունը, երբ ոճիր - արկած մը կը պատահի: Այդ պարագային ալ, անշուշտ բարենշան բաներ չէ որ կը հրատարակուին, մանաւանդ երբ թերթը թունդ ազգայնական է, կամ խմբագրին հորիզոնը «պուլվառ»ներէն անդին չանցնիր:

Անշուշտ չեն պակսիր աւելի լուրջ թերթեր, որոնք ի հարկին համակրանքի խօսքեր ալ կ'ուղղեն:

Բայց այդ կարգի թերթերը ընդհանրապէս մատչելի չեն զանգուածին: Անոնց քանի մը հարիւր հազար ընթերցողներուն դիմաց, կան միւս միլիոնաւորները, որոնք «Փառի-Սուար», «Փըթի-Փարիզիէն», «Ժուռնալ» կամ «Փըթի Ժուռնալ» կը կարդան, ամէն բանէ առաջ փնտռելով «զգայացունց» բաներ,— ոստիկանական դէպքեր, չարժանկար, մարզական մրցում, ընտանեկան դայթակղութիւն, վերջապէս շնդալից հրատարակութիւններ:

Արդ, այսպիսի հասարակութիւն մը միշտ ալ կրնայ մոլորիլ, եթէ թիւրիմացութիւններ ծագին օտարականներու մասին, կամ ամբոխավար գործիչներ եւ գրիչներ թոյն սրսկեն, շահագործելով այս եւ այն օրէնքը:

Ահա այստեղ է որ պարտականութիւն մը կը ծանրանայ ամէնուս վրայ:

Ամէն տեղ, իւրաքանչիւրը իր կարողութեան համաձայն, պարտաւոր է տարրական գիտելիքներ հաղորդել իր շրջանակին մէջ, ի հարկին մամուլի եւ բեմի միջոցաւ, եթէ ոչ նոր բան մը սորվեցնելու, գոնէ թիւրիմացութիւններ, կանխակալ կարծիքներ փարատելու համար:

Մեծ յոգնութիւն մը չի պահանջեր այս պարտականութիւնը, մանաւանդ 15 տարուան բնակութենէն եւ փորձառութենէն վերջը:

Բանուո՞ր ես,— կրնաս մտերմանալ խումբ մը տեղացի բանուորներու հետ, եւ լուսաբանել զանոնք:

Արհեստաւոր կամ առեւտրակա՞ն,— ընդունէ որ դեր մը կրնաս կատարել, աւելի լայն շրջանակի մը մէջ:

Ուսանո՞ղ, մտաւորակա՞ն,— ապարէզ չի պակսիր:

Այն բոլոր ծառայութեանց հետ զոր կատարեցինք այս երկրին մէջ, օգնելով անոր տնտեսական զարգացման, մինչեւ անգամ ամբողջ գիւղեր շինելով, այսօր ունինք առաւելութիւն մը եւս,— զինուորութիւն: Մեր երիտասարդները կը կատարեն ծառայութիւն մը որ օրէնքէ դուրս էր, եւ կը կատարեն քաջութեամբ:

Առաջին անթիւ գինուորագրուեցան հարիւրաւորներ: Վաղը անոնց թիւը պիտի հասնի քանի մը հազարի: Եւ այսպէս շարունակ, տարուէ տարի:

Արդ, տեղացիներէն շատ քիչերը բան գիտեն այդ մասին, եւ երբ կ'իմանան, տպաւորութիւնը կ'ըլլայ շատ ջերմ, ինչպէս հաստատեցաւ վերջին տագնապին առթին:

Մե՞ծ յոգնութիւն է տարածել այս պարագան, նոյնիսկ իբրեւ պարզ տեղեկութիւն, ժողովրդական խաւերու մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՄԱՍԻՆ

Արտակարգ ժողով Պոլսոյ մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 20 թուականով.— Աթաթիւրքի առողջական վիճակը զգալապէս բարւոքած է այսօր, համաձայն բժշկական տեղեկագրին որ հրատարակուեցաւ գիշերը: Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ բոլորովին անհետացած են հիւանդին ջղային տագնապները:

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ չորեքշաբթի օրուան թուականով.— Մեծ վախեր կը տիրեն Աթաթիւրքի մասին: Բժշկական տեղեկագիրը բարւոքում կը ցուցնէ, բայց ուրիշ յայտարարութիւն մը կ'ըսէր թէ «վախճանէն կը վախցուի որ եւ է ատեն»:

Նախարարական խորհուրդը շարունակ նիստ կը գումարէ: Պոլիս կը գտնուի նաեւ նախորդ վարչապետը, Իսմէթ Ինէօնիւ: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, ի նախատեսութիւն հաւանական ցոյցերու:

Աթաթիւրքի ամէնէն հաւանական յաջորդը կը համարուի Իսմէթ Ինէօնիւ, որ թէեւ վարչապետութենէ քաշուեցաւ անցեալ հոկտեմբերին, բայց Աթաթիւրքի գործակցած է ամբողջ 13 տարի եւ իւրացուցած անոր ծրագիրը: Կան ուրիշ երկու հաւանական թեկնածուներ ալ, մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք, ընդհ. սպայակոյտին պետը եւ Ֆէթհի Օքեար, Լոնտոնի դեսպանը: Բայց կ'ըսուի թէ ընդդիմութիւն կը տիրէ երկուքին դէմ ալ:

Աթաթիւրք պառկած է Տոլմապաղչէի պալատին մէջ: Մասնաւոր աղօթքներ կը կատարուին բոլոր մզկիթներուն եւ եկեղեցիներուն մէջ, իր առողջութեան համար:

*** Պոլսէն կը հեռագրեն թէ ընդհանուր յուզում կը տիրէ ամբողջ հասարակութեան եւ մասնաւորապէս ուսանողութեան մէջ: Գիշերային հաստատութիւնները կրճատած են իրենց երաժշտական բաժինը, միեւնոյն ատեն պակսեցնելով լոյսերը: Հալք կուսակցութիւնը ժողով մը գումարեց նախագահութեամբ վարչապետին որ իրական նախագահն է կազմակերպութեան: Ներկայ էին քանի մը նախարարներ եւ Պոլսոյ կուսակալը, որոնք խորհրդակցեցան «պետական ընդհանուր հարցերու մասին»: Միեւնոյն ատեն ներքին նախարարը քանի մը անգամ իր քով հրաւիրեց Թուրք մամուլի ամէնէն ականաւոր ներկայացուցիչները: Կատարեալ գաղտնապահութիւն կը տիրէ այս տեսակցութեանց մասին:

*** Հեռագիր մը եւս Պոլսէն, հոկտեմբեր 20 թուականով.— Այն բոլոր նախարարները որ Էնկիւրի կը գտնուէին տակաւին, Պոլիս եկան մասնաւոր կառախումբով, Ազգ. ժողովի նախագահին հետ եւ անմիջապէս արտակարգ ժողով մը գումարեցին: Նկատի առնելով Աթաթիւրքի առողջական վիճակը, ժողովը համապատասխան որոշումները պիտի տայ: Սահմանադրութեան տրամադրութեամբ, երբ Հանրապետութեան նախագահը երկար ատեն հիւանդ ըլլայ, հրաժարի կամ մեռնի, Ազգ. ժողովին նախագահը կը համարուի փոխանորդ:

ԱՒԵԼԻ Լ[illegible]ՅՆ ԴԱՀԼԻՃ ՄԸ, ՄԱՍՆ[illegible]ԿՑՈՒԹԵ[illegible]ՄԲ ԲՈԼՈՐ ՀՈՍ[illegible]ՆՔՆԵՐՈՒ

Ի հարկին լուծում Երեսփոխանական Ժողովի

Վարչապետը կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, զօրացնելու համար կառավարութեան դիրքը:

Բոլոր նախարարներուն հետ առանձին առանձին խօսակցելէ վերջ, Պ. Տալատիէ առջի օր իր մօտ հրաւիրեց նախկին վարչապետը, Պ. Լէօն Պլում, ինչպէս եւ թունդ աջակողմեան խմբակցութեան վարիչը, Պ. Լուի Մառէն: Բոլոր խօսակցութիւնները գաղտնի կը պահուին: Բայց տարակոյս չկայ թէ գլխաւոր խնդիրներէն մէկն է երեսփ. ժողովին լուծումը, եթէ պարագաները հարկադրեն: Առ այժմ սուր հակամարտութիւն մը չի տիրեր կառավարութեան եւ երեսփ. ժողովին միջեւ, ուստի լուծումը կրնայ կատարուիլ միայն զանազան հոսանքներու հաւանութեամբ: Անշուշտ այս հարցին հետ կապ ունի ժողովրդական ճակատին խախտումը, քանի որ համայնավարները թշնամական դիրք բռնած են կառավարութեան դէմ, իսկ ընկերվարականները ձեռնպահ մնացին, երբ Պ. Տալատիէ լիազօրութիւն կը պահանջէր:

Ժողովրդական Ճակատին վրայ ճեղք մը եւս բացուեցաւ հինգշաբթի օր, երբ արմատականները մերժեցին մասնակցիլ հերթական ժողովին, յետաձգում առաջարկելով: Անկախ ընկերվարականներն ալ չմասնակցեցան, եւ նոր ժողով մը պիտի գումարուի յառաջիկայ շաբթու:

Նախարարներուն մէջ ալ անհամաձայնութիւններ կը տիրեն երեսփ. ժողովի լուծման մասին: Ոչ միայն անոր համար որ ո եւ է լուծում կատարուած չէ Գ. Հանրապետութեան հաստատումէն ի վեր — 60 տարի առաջ — այլեւ շատեր կը վախնան որ ընտրութիւնները յանգին աւելի անսանձելի ժողովի մը:

Կացութիւնը աւելի պիտի պարզուի արմատական համագումարէն ետք, որ պիտի գումարուի Մարսէյլի մէջ, այս ամսու վերջը: Միւս կողմէ, նախկին ռազմիկներու կազմակերպութիւնները կը պնդեն որ հանրային փրկութեան դահլիճ մը կազմուի, վեր՝ բոլոր կուսակցութիւններէն, երկիրը կառավարելու համար մին-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԺՈՂՈՎԻ ՆՍՏԱԾ ԱՏԵՆ

Անոնք որ ներկայ չեն եղած մեր պարբերական ժողովներուն, դժուար կ'ըմբռնեն Հ. Յ. Դաշնակցութեան յարանուն ծաւալման զաղտնիքը:

Միայն դուրսէն դիտել՝ կը նշանակէ հարեւանցի դատել:

Մտիր նե՛րս, որպէսզի կարենաս վերլուծել ինչն ու ինչը:

Քանի մը օր առաջ նորէն ժողովի նստեր էին մեր վարժութոն տղաքն ու աղեւորները:

Ի՛նչքան խօսուն էր պատկերը:

Երեւոյթներ եւ իրողութիւններ՝ մէկը միւսէն կազդուրիչ:

Այս տարի մասնաւորապէս բարձր կը խօսէր Մարսէյլի շրջանը, դրկած ըլլալով բազմանդամ պատուիրակութիւն մը,— ինը հոգի, համաձայն իր ներկայացուցած համրանքին, որ անցած էր աւելի քան մէկ երրորդ:

Օրակարգը առաւելապէս կը շօշափէր գործնական հարցեր, ծնած՝ միջավայրի պահանջներէն:

Կրկնապատկուած էր զոհողութեան ոգին, թէ՛ բարոյապէս եւ թէ՛ նիւթապէս:

Իսկ աւանդական կարգապահութիւնը, որուն ամենաբերթեւ, պատահական խախտումն իսկ երազներ հիւսել կուտայ չարակամ «դրսեցի»ներու, միս - ոսկոր դարձած էր ամէնէն երիտասարդին մէջ: Նոյնիսկ ամէնէն տաք վիճաբանութեանց ընթացքին:

— Ի՞նչ կ'ուզես, տղա՛ս:

— Ես այսպէս կը մտածեմ:

— Շատ լաւ, հիմնաւորէ մտածում-ներդ եւ բանաձեւ մը ներկայացուր:

— Ընկեր նախագահ, ես ալ բանաձեւ ունիմ:

— Ես մէկ տարի մտածեր եմ, այս եզրակացութեան յանգելու համար:

— Մեր շրջանը գերազանցապէս ե-րիտասարդներէ կազմուած է, եւ կը պահանջէ աւելի գործօն քաղաքականութիւն:

— Մենք արդէն հարթած ենք Մի-ացեալ Ճակատի ճամբան, եւ մարդիկ ազդանշանի մը կը սպասեն, գլուխ գլխի տալու համար:

— «Յառաջ»ը ինչո՞ւ ֆրանսերէն բաժին մըն ալ չի հրատարակեր, գոնէ օրական երկու սիւնակ, իբրեւ միջոց մը նոր սերունդին փրկութեան:

— Փարիզը պէտք չունի մասնաւոր գործիչի, դէպի գաւառ, «դէպի երկի՛ր»...

— Ես ատեն մը մոլորեցայ, այսօր ի՛նչքան ուրախ եմ որ դարձայ ի լոյս ճշմարտութեան: Վա՜յ դուրսը մնացողին...

— Ընկեր նախագահ, թոյլ մի տար որ երկար խօսին, մենք բանուորներ ենք, վաղ առտու կանուխ գործի պիտի երթանք:

Հապա եղբայրական կա՞պը շրջանէ շրջան:

— Համակրանքի նամակ մը ուղղենք Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին, «Հայրենիք»ի շէնքին մէջ պատահած դժբախտութեան առթիւ:

... Չեմ գիտեր ի՛նչպէս ժողով կը գումարեն «քանի մեզ աղէկները»: Բայց, գրաւ կը դնեմ որ Դաշնակցական ժողովները ուրիշ համ ու հոտ ունին:

ՎԱՀԷ

ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ Ս[illegible]ՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

«Ազդակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Սանճաքի կացութեան մասին (15 հոկտ.).—

Մի խաբուիք Սանճաքի երեւութական հանդարտութենէն: Կացութիւնը օրէ օր կը դառնայ անտանելի: Կը բաւէ յիշել որ արտագաղթը կը շարունակուի: Միջոց ունեցողը հաշուեյարդարի կ'ենթարկէ գործը եւ կը մեկնի: Իսկ վերադարձողներ գրեթէ չկան, եթէ չհաշուենք մէկ երկու հոգի որոնք մասնաւոր հրաւէրով եւ մասնաւոր գործերու համար եկած են:

Մեր երանելի երեսփոխանները շարունակ կը թելադրեն առաջնորդ Խադ արքեպս.ին լաւ տեղեկագիրներ ղրկել Անթիլիաս, փայլուն ցուցնել կացութիւնը: Եւ առաջնորդն ալ, Ալեքսանտրէթ նստած, տեղեկագիր կը պատրաստէ հեռաւոր գիւղերու մասին: Մինչդեռ եթէ ականջ տայ՝ ինչեր չպիտի լսէ:

Առաջնորդը չի գիտեր օրինակ, թէ ի՞նչ կ'երգեն թուրք զինուորները Փընար Պաշըրի ճամբուն վրայ, Ալեքսանտրէթի ծայրը, հայ գաղթական կիներու եւ աղջիկներու ականջին տակ: Եթէ չէ լսած, արտագրեմ եւ թող լսէ.

Հայ աղջիկներ մեր գիրկն են
Հայ տղամարդոց գլուխը մեր սուինին ծայրը.

Այս երգը այնքան երգուեցաւ եւ գայրոյթ պատճառեց, որ հայ երեսփոխան մը ստիպուեցաւ «եղբայրաբար» դիտողութիւն ընել Հալք էվին: Գիտէ՞ք պատասխանը.

— Պիրատէր (եղբայր), ի՞նչ կրնանք ընել, լսելու մի գաք...

— Բայց Հայերը կը պատրաստուին Անգարա բողոքելու:

— Թող բողոքեն:

Այսպէս, շաբաթ մը առաջ թուրք զինուոր մը կ'երթայ Զայթարը (Ալեքսանտրէթ) եւ հայ խանութպանէ մը... կնիկ կ'ուզէ: Եւ երբ կ'առնէ հարկ եղած պատասխանը, կը մռլտայ.— Հոգ չէ, մօտ ատենէն կը տեսնուինք:

Անդին, Սուէյտ - Օլուքի մէջ, թուրք լաճերը շարունակ կ'ըսեն հայ աղջիկներուն.— Դեռ պիտի՞ չմոռնաք սա աղտոտ լեզուն...

Միւս կողմէ, տնտեսական խուլ պոյքոթ մը կը մղուի Հայերուն դէմ: Օրինակ, քանի մը օր առաջ թուրք սպաներ կ'երթան Հայու մը խանութը ապսպրանք կ'ընեն, կը համաձայնին, բայց կը հրաժարին անմիջապէս, երբ կը հասկնան թէ դիմացինը Հայ է:

Զրոյցի մը համաձայն, թրքական իշխանութիւնը ճնշել Մուսայի շրջանին համար կը կազմակերպէ մասնաւոր ոստիկան - զինուորութիւն մը՝ թրքական բանակի ենթասպաներուն հրամանատարութեան տակ:

Արսուզի շրջանին հակաթուրք ճանչցուած չէյխերը բանտ կ'առաջնորդուին մէկիկ մէկիկ, առանց ո եւ է օրինական պատճառի:

Մէկ խօսքով մթնոլորտը օրէ օր աւելի անշնչելի կը դառնայ:

Քըրք - Խանի մէջ հազիւ հարիւր տուն Հայ մնացած է, իսկ Սուէք - Սուի մէջ միայն երեք տուն: Ալեքսանտրէթէն գաղթած են մօտ հարիւր ընտանիք: Շատեր ալ պատրաստութիւններ կը տեսնեն մեկնելու:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ Հրեաներու դէմ հալածանքները խստացած են: Սինակոկ մը յարձակում կրեց խումբ մը խուլիգաններէ, որոնք փորձեցին կրակ ձգել եւ այրել շէնքը:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՆՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Այժմ արդէն որոշ է, որ Միւնիխի համաձայնագրի նախօրեակին Եւրոպան կրցաւ խուսափիլ պատերազմէն գլխաւորաբար այն պատճառով, որ ժողովրդապետական երկու մեծ երկիրները՝ Անգլիա եւ Ֆրանսա պատրաստ չէին զինուորական տեսակէտէ կամ լրացուցած չէին իրենց ազգային պաշտպանութեան միջոցները, մինչ միւս ճակատի ուժերը՝ Գերմանիա ու Իտալիա կազմ ու պատրաստ էին ու են։

Այս գիտակցութիւնը արդէն հանրային սեփականութիւն է, Միւնիխէն քանի մը շաբաթ ետք, ոչ միայն ֆրանսական ու անգլիական, այլ բոլոր ժողովուրդներուն, եւ ոչ միայն պետական բարձր ու իրազեկ խաւերուն, այլ ժողովրդական լայն զանգուածներուն։

Այս գիտակցութեան արտայայտութիւնը, երբեմն նոյնիսկ բուռն թափով, յստակօրէն երեւան կուգայ ամէն օր թէ՛ անգլիական եւ թէ ֆրանսական մամուլին մէջ։ Այս իրողութեան շուրջ բաց ու համարձակ կը խօսին պետական պատասխանատու անձնաւորութիւններ կամ նախարարական դահլիճներու մօտ կանգնած մարդիկ։ Այս մասին ահազանգ կը հնչեցնեն հանրային գործիչներ ու ղեկավարներ։

Ասոր ամէնէն պերճախօս օրինակն է, հազարաւորներու կարգին, նախկին նախարար Ուինսթըն Չըրչիլի Հոկտ. 16ի ձայնասփիւռ ճառը ուղղուած ամերիկեան ժողովուրդին, ուր առանց կաշկանդումի ու վերապահութեան կ'ըսուի, թէ ժողովրդապետական երկիրները պատրաստ չէին, որմէ օգտուեցաւ առաւելաբար Հիթլէր, եւ պէտք է որ պատրաստուին։

Այս ընդհանուր գիտակցութիւնը եւ ատոր հետեւանքով ահազանգը, որ հնչած է, բայց մանաւանդ ինքը՝ Միւնիխի համաձայնագրի փաստը, ուր Հիթլէր, ինչ որ ալ ըսեն, իր կամքը պարտադրեց, բաւական էին, որ Լոնտոնի ու Փարիզի վարիչ ու պատասխանատու շրջանակները փութային դիմել զինուորման ու ռազմական պատրաստութեան արտակարգ միջոցներու։

Եւ ահա, Եւրոպական ցամաքամասի ամէնէն խաղաղասէր ու անխոցելի ժողովուրդը եւ աշխարհի ամէնէն մեծ ու անսպառ կայսրութիւնը՝ Մեծն Բրիտանիա կը մշակէ «ազգային ծառայութեան» ծրագիր մը, որ պիտի փոխարինէ պարտաւորիչ զինուորական ծառայութեան այն սիսթէմը, որ գոյութիւն ունի այլուր։ Անգլիա ու Ամերիկա այն բացառիկ երջանիկ երկիրներէն եղած են, ուր զինուորական պարտաւորիչ ծառայութեան սիսթէմ խաղաղութեան ժամանակ երբեք գոյութիւն ունեցած չէ։ Անգլիացին ու Ամերիկացին բնազդական խորշում ունին այս դրութեան հանդէպ եւ միշտ խուսափած են անկէ։

Այս հոգեբանական դժուար յաղթահարելի խորշանքը գոյութիւն ունենալով հանդերձ՝ Լոնտոն պատրաստուած կը դգայ որդեգրել բացառիկ արտակարգ ձեւեր, ըմբռնելով որ ուժեղ ըլլալը, պատրաստ ըլլալը ճակատ է կայսրութեան պաշտպանութեան համար, որ, առանց այդ ազդակին, բրիտանական առաջնորդութիւնը համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ անհնարին է պահպանել։

Արդէն դահլիճը որոշած է կազմել առանձին նախարարութիւն մը՝ այս գործը ղեկավարելու համար։ Երկրին մարդկային ուժը, կամաւորական սիսթէմի եւ պարտաւորիչ ծառայութեան միջինը հանդիսացող ձեւով մը պիտի կոչուի զինուորութեան, նպատակ ունենալով ստեղծելու պահեստի ցամաքային բանակի պատկառելի ուժ մը։

Աւելի մեծ է մտահոգութիւնը Ֆրանսայի մէջ։ Քաղաք. խմբաւորումները փոթորկուած են ու, բազմապիսի պայքարներու մէջէն, յստակ կ'երեւայ ընդհանուր պահանջը, թէ անհրաժեշտ է ազգային պաշտպանութեան կառավարութիւն կազմել, եւ որ գլխաւորն է, լրացնել սպառազինման թերիները՝ յատկապէս օդանաւային զինուորումի մարզին մէջ։

Այս երկու երկիրներուն մէջ չէ, որ կ'ամփոփուի զինուորման տենչը։ Այս թափը կայ ամենուրեք, ամէնէն փոքրէն մինչեւ ամէնէն մեծը։ Չեխոսլովաքիոյ անդամատումը, անոր խորժ, ժողովրդապետական երկիրներու համար չափով մը նուաստացուցիչ պայմաններու տակ, աչքը բացած է բոլորին։ Փոքրերը չեն վստահիր մեծերուն ոչ խօսքին, ոչ դաշինքին, իրական յենարաններ կը փնտռեն ու միաժամանակ կը զինուին։ Մեծերը չեն վստահիր իրարու, կը վախնան իրարմէ ու կը զինուին։

Եւ այս ճարակող հրդեհի վարակիչ թափը հասած է մինչեւ Միացեալ Նահանգները, որ երկրագունտի ամէնէն մեծ երկու ովկիանոսներով բաժնուած ըլլալով Եւրոպայէն ու Ասիայէն, ցարդ կը կարծուէր թէ ամէնէն անխոցելին ու ապահովն է։ Ամերիկան եւս կը զինուի։ Արդէն Նախագահը ծրագիր է մշակած աւելցնելու ծովային, ցամաքային ու մանաւանդ օդային ուժերու դրամական յատկացումները, եւ նախահաշիւ է կազմած 1939-էն սկսեալ ծախսելու միանուագ ու մէկ թափով 1,500,000,000 տոլար։ Բողվէլթ ստոյգ լուր է ստացած, ըստ «Հէրըլտ Թրիպիւն»ի թղթակցին, թէ Գերմանիա կրնայ տարեկան շինել 12 հազար ռազմական օդանաւ, ահաւոր արտադրական կարողութիւն մը, որ չի կրնար սարսափ ու անհանգստութիւն չպատճառել Լոնտոնի, Փարիզի ու Ուաշինկթընի, մանաւանդ երբ նկատի առնենք, որ արդիական պատերազմի մէջ ամէնէն ահաւոր եւ քանդող դեր կատարող զէնքը օդանաւն է։

Իտալիա, Գերմանիոյ նման իր օդային սպառազինումը առաջին մակարդակի վրայ բարձրացնելէ ետք, այժմ մասնաւոր ուշադրութիւն դարձուցած է նաւային զինուորման եւ արագ արագ կը շինէ ամէն կարգի մարտանաւեր, սուզանաւէն մինչեւ ամէնէն մեծ զրահաւորը, մէկ տարուան մէջ իր նաւատորմիղի տարողութիւնը հասցնելու համար 260,000 թոնի։

Եւ այսպէս ամենուրեք։

Սպառազինումը, պատերազմի համար կազմ ու պատրաստ, անթերի զինուորական ուժի կուտակումը առաջնակարգ, եթէ կ'ուզէք միակ ազդակն է դարձած այժմ ոչ թէ պատերազմի դաշտ իջնելու անմիջապէս, այլ նոյն ինքն խաղաղութիւնը պահպանել, խաղաղութեան գոյավիճակ հաստատել, հարցեր կարգադրել, վէճեր լուծել կարենալու համար։

Այս երեսայրի սուրը, այս նորագոյն, paradoxal իրողութիւնը,— այսինքն՝ պետութիւնները կը զինուին պատերազմելու համար, պետութիւնները կը զինուին պատերազմէն խուսափելու համար— կը հարկադրէ, կը մղէ Եւրոպայի մեծերը, որ քայլ առ քայլ իրարու զիջումներ կատարեն, սակարկութիւններու հող մշակեն կամ նոր կացութիւններ ստեղծեն։

Ֆրանսան արդէն ճանչցաւ իտալական կայսրութիւնը եւ Եթովպիոյ նուաճման փաստը, դեսպան նշանակելով Հռոմի մէջ «Իտալիոյ թագաւորին ու Եթովպիոյ կայսեր մօտ»։ Անգլիա եւս պիտի չուշանայ, Իտալիոյ 10,000 կամաւորներ ետ քաշելէն յետոյ Սպանիայէն, անգլեւիտալական ապրիլեան համաձայնութիւնը գործադրութեան դնելու եւ այսպէսով ճանչնալու իտալական կայսրութիւնը Ափրիկէի մէջ։

Միւնիխի համաձայնութեան ընթացքին եւ այնուհետեւ շատ մը հարցեր, մանաւանդ միահեծան պետութեանց ընդհանուր ձգտումները եւ Պերլին-Հռոմ առանցքին քաղաքական գիտաւորումներն ու կենսունակութիւնը պարզ դարձան։ Անվիճելի է այսօր, որ Գերմանիա «դէպի Արեւելք գրոհը» գործնական քաղաքականութեան հունին մէջ է դրած թէ՛ տնտեսական եւ թէ՛ քաղաքական դետնի վրայ.արեւմուտքի մէջ ապահովութեան դաշինքներ կ'առաջարկէ Խորհրդային Ռուսաստանի ճամբան իր առջեւ բաց գտնելու առաջադրութեամբ, նուաճուած Չեխիոյ հետ լեզու կը մշակէ հունգար-լեհական սահմանակցութիւնը արգիլելու, գաղթավայրերը ետ կը պահանջէ եւայլն։

Բայց մէկ կէտ մութ է եւ ցարդ մութ մնաց։ Ի՞նչ շահեցաւ Իտալիան այս իրադարձութեանց մէջ։ Մուսոլինին էր որ, ամէնէն ճակատագրական ու յուսահատ վայրկեանին, կրցաւ գլուխ հանել Միւնիխի խորհրդաժողովը կիրարկելով իր բովանդակ ազդեցութիւնը Հիթլէրի մօտ։ Չէյմպըրլէն անոր դիմեց ու անոր միջամտութեամբ միայն յաջողեցաւ պատերազմի չդիմադրութեան առաջքը առնել։ Հիթլէր տակաւին կը շարունակէ իտալագովութեան ինքնաշխատութիւն, անմոռաց բարեկամութեան հաւաստիքներ շռայլել նոր։ Ի՞նչ խոստացան Իտալիոյ։

Անհնարին է պատկերացնել, որ Հռոմ միմիայն մարդասիրական մղումներով ըրած ըլլայ այն ինչ որ ըրաւ։ Բան մը խոստացան Իտալիոյ։ Մուսոլինին բան մը շահեցաւ։ Առանց այս շահին, առանց որոշ հաւաստիացումներու Մուսոլինի երբեք ալ ետ պիտի չքաշէր 10 հազար կամաւորներ Սպանիայէն, Ֆրանսա դեսպան պիտի չնշանակէր, Գերմանիա միջին Եւրոպայի մէջ պիտի չյաջողէր այսքան նուաճումներ ընել։

Արդեօ՞ք Թուրքիոյ հաշուոյն գիջում մը... Արդէն այս մասին խօսքեր կան եւրոպական մամուլին մէջ։ Փոքր Ասիոյ մէջ Իտալիոյ նաւային կայան տալու շշուկներ շրջան կ'ընեն։ Եւ եթէ յիշենք, որ իտալական նուաճողականութեան միակ տրամաբանական նշանակէտը Փոքր Ասիան կրնայ ըլլալ, եթէ միտք բերենք որ, թերեւս Մուսոլինի ժամանակին Եթովպիա չարշաւէր, այլ դէպի Եգէական ծովի թրքական ափունքը, եթէ անգլեւ-ֆրանսական ընդդիմութեան չբախէր, եթէ յիշենք որ նախկին վարչապետ Լավալն էր Իտալիոյ դրահին ճամբան փոխողը, եթէ յիշենք Մուսոլինիի յաւակնութիւնները Միջերկրականը իտալական ծով դարձնելու, չենք կրնար մտածել, որ Միւնիխէն Իտալիա ձեռնունայն վերադարձաւ։

Կարեւոր դէպքերու նախօրեակին ենք։ Քանի ժողովրդավար պետութիւնները անպատրաստ են ու խաղաղասէր, իսկ Գերմանիա եւ Իտալիա կազմ ու պատրաստ, սպառնական, աշխարհի քարտէսին վրայ փոփոխութիւններ պիտի կատարուին անխուսափելիօրէն։

Եւ կը թուի թէ, Չեխոսլովաքիայէն յետոյ, այսպիսի փոփոխութեանց դէմին կայ միմիայն Խորհրդ. Միութեան եւ Փոքր Ասիոյ մէջ, առաջինը՝ գերմանական եւ երկրորդը իտալական գրոհներու առջեւ։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Բ. եւ վերջին մաս.

Այս երկրի ժողովուրդը նկատուած է իրապէս տրամաբանութեան առջեւ խոնարհող ժողովուրդ։ Ինչո՞ւ կարելի չըլլար ընդունիլ տալ որ Հայերը առանց տրտունջի տեղացիներուն պէս երբ կը կատարեն երկրին հանդէպ ամէն տեսակ պարտականութիւնները, իրաւունք ունին օտարի պէս չհամարուելու։ Այդ իրաւունքը եթէ պետական եւ վարչական բարձր շրջանակներու մէջ վիճելի չէ, պէտք է որ վիճելի չըլլայ նաեւ ժողովուրդի եւ ստորադաս պաշտօնեաներու կողմէ, իսկ պարզ հրամանագիր մը բաւական է արմատապէս լուծելու մեր այս երկրի մէջ բնակութեան պայմանները։

Ինչքան ալ կարեւոր, խնդրին այս մասը համեմատաբար շատ մեծ նշանակութիւն չունի բաղդատմամբ այն մեծ հարցին որ կը հետաքրքրէ հայութիւնը ամբողջապէս։

Ո՞րն է մեր քաղաքական ուղեգիծը, ո՞վ պիտի ըլլայ գայն ճշդողը եւ հետապնդողը։

«Ցառաջ»ի մէջ տեւականապէս արծարծուած այս հարցին մինչեւ այսօր գործնական պատասխան չէ տրուած։ Անհատական եւ կուսակցական առաջարկներ կան հրապարակով դրուած, որոնք մինչեւ հիմա ծառայած են միայն միտքեր լուսաբանելու եւ մտածման նիւթեր տալու։ Անոնք իրականութեան չեն վերածուած, ոչ թէ անոր համար որ իրագործելի չեն, այլ որովհետեւ զանոնք գործադրող մարմինները կը պակսին։ Հարցը կուսակցութեան մը կամ հատուածի մը յատուկ չէ միայն, որպէսզի այդ շրջանակին մէջ իր լուծումը ստանայ, այլ ժողովուրդի ամբողջին գոյութեան եւ ապագային հետ կապուած է, հետեւաբար իր լուծումը կրնայ ստանալ միայն այդ ամբողջով կամ այդ ամբողջը ներկայացնող զանազան արտայայտիչ հոսանքներով։ Դժուարութիւնն ալ ճիշդ այդ իրողութենէն կը բխի։ Անհրաժեշտ է հետեւաբար ամէնէն առաջ այս դժուարութեան դարման մը գտնել։ Տեսականօրէն երկու դարման միայն կայ,— կամ հաստատել միահեծան տիրապետութիւնը մէկ հոսանքի, մէկ կուսակցութեան, եւ կամ իրաւախոհութեան ձեւ մը գտնել գոյութիւն ունեցող հոսանքներու միջեւ։

Զափազանց միամիտ ըլլալու է կամ անկախ պետականութիւն ունեցող կարգ մը ժողովուրդներու տուած օրինակէն շլացած եւ կուրացած միտք մը ունենալու է, հաւատալու համար որ մեր պայմաններու մէջ կարելի է բռնութեամբ կամ համոզիչ դարձնելու ձեւով, հաստատել մէկ հոսանքի տիրապետութիւնը։ Պէտք է ուշադրութիւն ընել որ հարցը մենատիրական ձեւին լաւ կամ դէշ, օգտակար կամ վնասակար ըլլալու համոզման վրայ երբեք հաստատուած չէ, այլ մեր կացութեան նիւթական տուեալներուն։

Մէկ կողմ ձգելէ վերջ, իբրեւ անգործադրելի ձեւ, այս առաջին միջոցը, մեզ կը մնայ սփիւռքաբար լուծումը փնտռել ու գտնել երկրորդ ձեւին մէջ, այսինքն աշխատիլ համակցութեան մը բերել զանազան հոսանքները կարգ մը հիմնական սկզբունքներու մասին եւ անոնց գործակցութիւնը ապահովել այդ սկզբունքներու իրագործման աշխատանքին շուրջ։ Այն սկզբունքները, որոնց շուրջ մտածման նուազագոյն նոյնութիւն մը անհրաժեշտ կը թուի, հետեւեալները պէտք է ըլլան.—

1.— Դիրք Հայաստանի, հետեւաբար Խորհրդային իշխանութեան հանդէպ։

2.— Դիրք Թուրքիոյ հանդէպ։

3.— Գաղութներու կազմակերպութեան ընդհանուր ըմբռնում։

Երբ կարելի ըլլայ այս երեք հիմնական հարցերու շուրջ կարծիքներու համաձայնութիւն մը ստեղծել, մեծապէս կը դիւրանան միւս աշխատանքները։

Այս հարցերէն վերջինը կ'ընդգրկէ մեր ժողովուրդի ներկան ապահովող եւ հաւանական վտանգի մը առեն հիմակուընէ գայն պատրաստ վիճակի մը մէջ դնող աշխատանքները։ Ոչ մէկ լուրջ արգելք կը տեսնուի տրամաբանօրէն գոհացուցիչ լուծում մը գտնելու։ Ժողովուրդի պահպանման սկզբունքը, անոր դիմադրական ոյժին զարգացումը որեւէ մերժումի չեն կրնար հանդիպիլ։ Հայութեան հաւաքականութենէն դուրս նետած է կամ նետել կ'ուզէ ինքզինքը այն մարդը որ կը համարձակի այդ սկզբունքը մերժել կամ նոյնիսկ վիճելի դարձնել։

Միւս երկու սկզբունքները առաւելապէս քաղաքական բովանդակութիւն ունին եւ այդ հանգամանքով տարակարծութիւններու տեղի կ'ուտան անխուսափելիօրէն։ Գաղտնիք չէ որ մեր մէջ Հայաստանի Խորհրդայնացումէն վերջ անոր հանդէպ բռնուելիք դիրքին շուրջը անհաշտելի երկու մտածողութիւններ գոյութիւն ունին։

Եթէ հարցը դրուի մինչեւ հիմա եղած տուեալներով, եթէ պահանջուի որ «Խորհրդային կարգուսարքը Հայաստանին բարի՞ք բերած է թէ չարիք» հարցումին բոլորը նոյն տեսակի պատասխան տան, եթէ պահանջուի որ«Խորհրդային կարգուսարքը պէ՞տք է պահել թէ ոչ» հարցումին բոլորը այո ըսեն կամ ոչ, ի հարկէ առաջին օրէն մինչեւ հիմա ճշդուած դիրքերը նոյնութեամբ կը մնան եւ որեւէ տեսակէտի մերձեցում կարելի չի դառնար։ Հայաստանի կարգուսարքի հարցը պէտք է վճռէ եւ քննութենէ ամբողջովին դուրս ձգել եւ առնել միայն Հայաստանը վտանգէ ազատ պահելու, Հայաստանը զօրացնելու, Հայաստանի եւ գաղութներու կապը ամրացնելու խնդիրը։ Այս ձեւով եւ այս տուեալներով, դժուարութիւն չեմ տեսներ բոլորին համար ընդունելի բանաձեւ մը գտնելու։

Նոյն հոգեբանութեամբ եւ եղանակով եթէ քննուի նաեւ երկրորդ խնդիրը, Թուրքիոյ հանդէպ դիրք ճշդելու խնդիրը, յուսալի է որ նման ընդունելի լուծում մը հոն եւս գտնուի։

Ընթերցողին կողմէ չկարծուի որ այս քանի մը ընդհանուր նախադասութիւններով, «ընդունելի լուծում» եւ նման լաստեւս բառեր գործածելով դիւրութեամբ կարելի կ'ըլլայ հետապնդուած նպատակը իրականացնել։ Հարցերը ինչքան խորացուին եւ մանրամասնուին, այնքան տարակարծութիւնները աւելի շատ կ'երեւին։ Բայց մանրամասնութիւններու եւ երկրորդական հարցերու շուրջ տեսնուելիք կարծիքներու տարբերութիւնները չեն որ կրնան ու պէտք է արգիլեն այն մեծ գործը որուն իրականացումէն կախում ունի մեր ժողովուրդի կեանքը։ Այդ գործը գլուխ հանելու հիմնական պայմանը վտանգին դէմ պաշտպանուելու ամէնէն ազդու եւ միակ միջոցը՝ գործակցութեան գաղափարը ընդունիլն է։ Այդ գործակցութենէն ստեղծուելիք մարմինն է միակ հեղինակաւոր եւ իրաւասու իշխանութիւնը, մեր ժողովուրդի քաղաքական ուղեգիծը ճշդելու համար։ Անհատներ եւ կուսակցութիւններ կրնան առաջարկներ ընել, բայց իրենց բարոյական իրաւասութենէն դուրս կը մնայ վերջնական դիրքի ճշդումը։ Այսպէս ըլլալով հանդերձ, իրողութիւն է որ եթէ հրնաւոր չըլլայ ազգային գերագոյն մարմին մը ստեղծել, այս ժողովուրդը պիտի կրէ հետեւանքները պատահական որոշումներու։

Պէտք է տեղ չձգել նման հաւանականութեան, որ կրնայ աղիտաբեր հետեւանքներ ունենալ։

ԼԵՒՈՆ ԶՕՍՄԻՍԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Ժողովուրդներու բնակակցութեան եւ, յետոյ, իրարմէ բաժանումին նկատմամբ գրաւոր կամ անգիր պատմութիւնը ինչ ալ ըսած է մեզի, լեզուներու, բարքերու, սովորութիւններու համեմատական ուսումնասիրութիւնը որքան խորքեր ալ յուզած եւ պեղումներ կատարած ըլլայ, մութին մէջ մնացածը աւելի շատ է իբրեւ որակ եւ քանակ, քան ինչ որ մէջտեղ հանուած է իբրեւ փաստակ եւ մոմիա։ Այդ ուսումնասիրութիւնները հաստատող եւ հերքող անակնկալներ եւ բացառութիւններ սակաւ չեն։ Նոյնիսկ մէկն մի ցեղ իր ինքնուրոյն գրաւոր կամ անգիր պատմութեան եւ ուսանդական, առասպելական ըսի – ըսաններուն համար ապահով կռուան մը չունի յաճախ, ուր մնաց որ մարդկային նախնական ցեղերուն բնակակցութեան եւ փոխադարձ յարաբերութիւններուն հետեւանքով լեզուական, բարացուցական խարխուններ կարելի ըլլայ հաւաքել։

Այս տեսութեամբ, անտեղի կը դտնենք այս կամ այն լեզուն այս կամ այն միւս լեզուին պարտական արձանագրել այսչափ կամ այնչափ բառերու քանակի մը համար։ Այո, թարգմանութիւններու առեն, բացատրութեան ձեւեր եւ թարգմանուած լեզուներուն ընտանի եղող ինչ ինչ ասութիւններ մուտ գործած են թարգմանող լեզուին մէջ։ Այո, Ռուսերու, Թուրքերու, Պարսիկներու միջեւ հայկական գերութեան բաժանումի շրջանը՝ հայկական լեզուին մէջ գերեվար ցեղերուն բառերն ու ասութիւնները թափանցելու ծառայած է, բայց թափանցուող լեզուն իր ինքնութիւնը, ինքնավարութիւնը կարծուածէն աւելի ուժգնութեամբ եւ հաւատարմութեամբ պահպանած է, անկախ նաեւ աս պարագայէն, որ հայկականութիւնն ալ շատ հաւանաբար, գոնէ տեղականօրէն, ազդած ըլլայ տիրող ցեղերուն լեզուին վրայ։ Դարաւոր բնակակցութիւնը ոչ միայն բառերու, այլ զանազան բնիկ սովորութիւններու ուրեւսու կամ շուկայ մը բացած է մարդկային պատմութեան մէջ։

Երբ անցողակի մատնանիշ կ'ընենք բառ մը որ հայերէնի եւ գերմաներէնի անշուշտութիւնը ցոյց կուտայ, աւելի հետաքրքրութեան համար է, ոչ թէ այն միտքով՝ թէ Հայը գերմանէն, կամ այս վերջինը առաջինէն փոխ առած են։ Միեւնոյն առնչութիւնը — մասնանշուած բառերուն տեսակէտով — ուրիշ լեզուներու մէջ ալ կրնայ գտնուիլ, առանց սակայն փաստ ըլլալու, թէ... իրարու հաւանութեամբ իրարու առեր տուեր են։ Այդ սահմանը գոց է մեզի համար։ Մասնագէտներն անգամ դժուարաւ կը պրծին այդ խորշէն։ Այնքան շատ նոյնօրինակ կամ նման բառերու կը հանդիպինք երկու լեզուներուն — գերմաներէնին եւ հայերէնին — մէջ, որ երբեմն մեր միտքին առջեւ կը ցցուի սա հետաքրքիր հարցը, թէ այս երկու ժողովուրդները ե՛րբ բնակակից եղած են, կամ ո՛ւր ունեցած են հասարակացծաղում։ Այս տեսակ հարցեր ընդհանրապէս խանդավառութեան արդիւնք են կամ վայրկենական տպաւորութեան գրգիռներ, որոնց վրայ կարելի եւ պէտք չէ դղեակ կանգնել։

Հասարակաց արմատի մը բողբոջները ըլլան թերեւս այդ տեսակ առնչութիւնները, եւ չարժեր, սովորական հետաքրքրութենէ աւելի, թաղել մեր խորհրդածութիւնները անզրկի եւ ստերջ հողերու մէջ, երբ, միւս կողմէ, մեր բոլոր ծանօթ ժամանակներուն մէջ գիտենք թէ ոչ քաղաքական, ոչ գրական, ոչ իսկ քաղաքակրթական կամ մշակութային գործունէութիւն մը այս երկու ցեղերը չէ ընդելուզած իրարու։ Գոնէ որքան որ յայտնի է դարերէ ի վեր։

Այս առիթով, ահա հազարներէն հատ մըն ալ — eng, որ նեղ է մեզի համար, գիրերու անշուշտ տեղական փոփոխութեամբ. կայ ն, (n), է, (e), ղ, (g), որով eng — նեղ։ Մեր բրածը ուրիշ նպատակ չունի եթէ ոչ՝ բանասիրական ըսելով, սթափում մը, գրօսախաղ մը պատճառել մեր դասարանին, ոչ թէ անշուշտ իբրեւ հեղինակութիւն կամ բոլորովին անհիմն նկատել

սալու առաջադրութեամբ։ Անշուշտ թիւնը եւ ծագումի նոյնութիւնը յաճախ ո եւ է կասկածէ զերծ է, դիտենք, եւ մեր տղաքն ալ կը կոչուին գայն, բայց հեռի ենք իբրեւ մասնագիտական եւ յատկապէս գիտական — բանասիրական վճառք ընծայելէ այսպիսի ծանօթութիւններ։

Այլ վասն որ զհոյակապէն ասացաւ՝ այսչափ բաւ է։

*** Գլերդ, պղերգութիւն (թուլամորթ, թուլամորթութիւն) դաղրած են գործածութենէ։ Ի՞նչ պատճառաւ։ Չեմ գիտեր։ Սովորական գրուածներու մէջ այս բառերուն անմիջական հարկ չկայ անշուշտ, բայց երկարաշունչ թարգմանութիւններու կարգին անոնք պզալի կ'ըլլան։ Մեզ որ մեր քաղաքական չգոյութիւնը կը սպառնայ— եթէ սա սասնկ երթայ— փճացնել մեր լեզուական գանձը։ Ահա ընբասեղանիս առջեւ բաց փռուած է խորենացիին պատմութիւնը, որմէ կը փափաքիմ քաղուածաբար բառեր տալ, որպէսզի գոնէ աննշան գոհունակութիւն մը ունենամ, եւ հաղորդեմ գայն դասարանիս, ի մասին բառական պէսպիսութիւններու, որոնք սահմանուած են յաւիտենական զարդը ըլլալու հայկական հին ու նոր գրականութեան, մեր արդի արտասահմանեան գծագրեալ այլ կորովի սերունդին սիրով սիրուած եւ սերտիւ ըղձալի գրականութեան։

ՏԱՐԱԶ

ՆԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՀԱՅԵՐԷՆ, ՀԻՑԵՐԷՆ ՍՈՐՎԻՆՔ

Հայուն ուժն ու խօսքը ծափահարելէ կը վերադառնամ։ Ուրախ եմ եւ հպարտ։ Ատեն ատեն երգի մը անոյշ բառերը թեւ կը շինեն շրթներուս վրայ։ Կ'երգեմ մեղմ եւ կամաց։ Ինչ։ Այն որ լսեցի հանդէսին մէջ։ Ու հանդէսէն վերջն ալ, կարծես մեղրի մը պէս քսուած բերնիս չորս բոլորը, դեռ կը զգամ համը այնքան քաղցր եւ հաճելի։

Ստորերկրեայ կառաշարին մէջ, կռնակս պատին, երազուն։ Անդադար սիրտս կ'ելլէ ու կ'իջնէ։ Վասնզի, այդ օրը նոր բաներ լսեր էի։ Ի՜նչ բաներ։ Կամքը, աշխատանքը, յաղթանակը ցեղին։

— Օ՜ բարեկամ, յանկարծ ձայն տուաւ ընկերս, ի՞նչ աչքերդ լոյսին դամեր կեցեր ես։ Ուշադրութիւն ըրէ որ կայարանը չփախցնենք։

— Դո՞ւն ինչ կը բանիս, պատասխանեցի ընկերոջս քիչ մը սրտնեղած, ուշադրութիւն չընե՞ս։

— Չե՞ս տեսներ որ կը կարդամ, ձեռքին «Ցառաջ»ը ցոյց տալով խօսեցաւ բարեկամս։ Վահէն ալուոր «Տէր Ողորմեա» մըն է գրեր, կ'արժէ չիտակը։

Կառաշարը կը վազէ ու ես անոր մէջ չորս կողմս կը դիտեմ։ Քիչ մը ամէն տեղ, նստարաններու վրայ ճամբորդներ։ Ոմանք կը շաղակրատեն, ոմանք լուրջ կը խօսին եւ, ուրիշներ ալ աղանիններու պէս բերան բերնի։

Այս խլացուցիչ աղմուկին մէջէն, յանկարծ՝ Թուրքերէն խօսակցութիւն մը ականջիս հասաւ։ Ուշադրութիւնս այն կողմը դարձուցի։ Զորս նստարաններու վրայ, քով քովի, խումբ մը երիտասարդներ եւ պարոններ կը նստին։ Կը նայիմ բայց չեմ ճանչնար։ Արդեօք Թուրքե՞ր են։ Սակայն ոչ, Թուրքերու երեւոյթ չունին։ Անուշութիւն մը կայ իրենց դէմքերուն վրայ։ Պարզութիւն մը, որ մարդ անպատճառ պիտի ըսէր թէ Հայեր են սանոնք։

Նիւթը օրուան տնտեսական տագնապին, գործերու յաջողութեան եւ ձախողութեան մասին է։ Ատենը անգամ մը երբ կառաշարը կանգ կ'առնէ խօսակցութիւնները աւելի որոշ եւ հասկնալի կը դառնան։ Բայց ես հաստատ գաղափար մը կազմելու համար կ'ուզեմ աւելին լսել։ Եւ չուշացաւ։ Երիտասարդը, որ օրիորդին ճիշդ դիմացը նստած էր, լաւ մը չոկուեցաւ, Թուրքերէն նախադասութիւն մը չինեց շրթներուն վրայ եւ, իբրեւ պարդ հայերէն բառ մը հագցուց անոր.

— Պու կիւզէլտէ իշիմիզ չօգ յաջող կիթմիօր։

Օրիորդին նախադասութիւնը աւելի պատկերազարդ եւ, չինուած երեք գոյներով։

— Սա սէ վռէ, պիզիմքի տէ չօգ սահն պէրի կամաց կիտիօր։

Մնացածը չուզեցի լսել։ Սիրտս որ մինչեւ այդ րոպէին հպարտութեան թեւեր կը շինէր, հիմա կորուած նաւու մը պէս սկսեր էր արհինել։ Կար-

Կարլ Կաուցկիի կեանքն ու գործը

Կարլ Կաուցկի ծնած է Փրակայի ... 16 հոկտեմբեր 1854ին: Կը պատ... ... մտաւորականներու եւ արուես... ... ընտանիքի մը,— մայ... ... Միննա Կաուցկի, մեծ յաջողու... ... ունեցած է թատերաբեմի վը... ... յետոյ գրած՝ ընկերվարական ... վէպեր, մեռած՝ 1912ին:

Կարլ Կաուցկի կանոնաւոր կրթու... ... է ստացած, եւ աւարտելէ վերջ ... ինքզինք նուիրած է ... ընկերվարական շարժումին: Կ'աշխա... ... ընկերվարական թերթերու, ո... ... լոյս կը տեսնէին արտասահմանի ... երբեւ հետեւանք Պիզմարքի ... օրէնքներուն: Շուտով ինք եւս ... հայրենիքը, եւ կ'ապրի ... Լոնտոնի (1885 — 1890), ... (1890 —1897) մէջ:

...

Այն բանէ առաջ հայերէն սորվինք, ... կ'ուենք ապրիլ եւ մնալ հայ ...:

ՊԱՐՄԱՆԻ

գերման ընկերվարական կուսակցու... թեան կեանքը:

Մինչեւ 1918, չուզեց մտնել Ռայ... խսթագ: Զէր երեւար, զինք կարելի էր տեսնել ընդհանրապէս կուսակցու... թեան համագումարներուն ժամանակ, երբ կը նախագահէր նիստերուն: Սը... խալ չէ ըսել թէ Կաուցկի կուսակցու... թեան մտածող գլուխն էր, իսկ բուն վարիչները կը մնային Լիբքնեխտ, Բեբէլ, Սինկէր,— իր ազդեցութիւնը, ըսենք՝ գործունէութիւնը կը սահ... մանափակուէր մտաւորական պայքա... րի մէջ:

Իբրեւ մտաւորական ժառանգ՝ կը թողու բազմաթիւ գիրքեր, գրքոյկ... ներ, ուսումնասիրութիւններ, յօդ... ուածներ, որոնք եթէ քովքովի բեր... ուէին՝ պիտի լեցնէին ամբողջ մատե... նադարան մը: Ճիշդ է թէ իր գործին մեծ մասը կը բաղկանայ «աւուր պատ... շաճի նիւթերէ» կամ «պարագայից յարմար տոմսերէ», բայց եւ այնպէս ...

...

Կարլ Մարքսի, Էնգէլսի մահուընէն վերջ՝ Կաուցկի կը ներկայանար լաւա... գոյն եւ ամէնէն հեղինակաւոր տեսա... բանը մարքսեան փիլիսոփայութեան, ... իրականին մէջ Կաուցկի չի կրկներ Մարքսի տեսակէտները, այլ կ'ընդ...

...

...եւրազմը: Արդէն լոյս տեսած էին ա... ռաջին պրակները, երբ գերման բանա... կը մտաւ աւստրիական սահմանէն ներս եւ ողողեց երկիրը: Կաուցկի հա... գիւ ժամանակ ունեցաւ օգնաւ մը նստիլ եւ փախչիլ Փրակա: Վերջին դէպքերուն վրայ, լքեց նաեւ Փրա... կան, գնաց հաստատուիլ Ամսթէրտա... մի մէջ, ուր աչքերը կը խփէ 84 տա... րեկան, բայց գրիչը ձեռքը:

Գ ի ր ք ը

Ոչինչ աւելի հաճելի եւ օգտակար է, քան ընտիր գիրքերու ընթերցանու... թիւնը: Գիրքը մեզ կը ծանօթացնէ բո... լոր դարերու մեծագոյն գրագէտնե... րուն հետ, ան մեր իմաստուն առաջ... նորդն է, մեր ամենահաւատարիմ բա... րեկամը եւ երբեք չենք յուսախաբուիր անկէ: Լաւ գիրքը կը խանդավառէ մարդս: Շատ մը մեծագոյն արարք... ներ կատարուած են մեծ մարդոց կեն... սագրութեանց ազդեցութեան տակ: Լուրջ գիրքը կը ճոխացնէ միտքը մը... տածումներով եւ ձգտումներով, գը... լուխը կը լիանայ առանց ծանրաբեռ... նուելու, ինչպէս պիտի ըլլար գինիէն: Գիրքը յաճախ կը զինովցնէ մարդը, բայց առանց մնասելու ...

...

...տարբեր պակասը պիտի կարենանք դարմանել կամ լրացնել մանաւանդ մեր ներկայ պայմաններուն մէջ, գը... խաւորաբար լաւ գիրքերու ընթերցա... նութեամբ:

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.—Հոկտեմբեր 16ին կի... րակի կէսօրէն վերջ, Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղի նորընտիր վարչութիւ... նը, ի պատիւ իր նախորդին, թէյա... սեղան մը սարքած էր, «Հայ Ակում... բ»ին մէջ, իբրեւ «Վերամուտ»ի առա... ջին ձեռնարկն էր:

Ժամանակէն առաջ հասարակութիւ... նը փութացած էր լեցնել սրահը: Ճիշդ ժամը 3.30ին հանդէսը բացուե... ցաւ Սանուց Միութեան երգչախում... բի կողմէ, «Մեր հայրենիք» ով, ղե... կավարութեամբ Պ. Ս. Ցովհաննէս... եանի:

Ցաջորդաբար սաներէն արտասա... նեցին Պ. Պ. Ս. Նիկողոսեան Հայրենի... կող (Զարմուհի), Յ. Թէնէքճեան «Հայ գրօշին» (Արսէն Երկաթ), Ս. Գարունեան «Էլի կը տեսնես» (Եղիշէ Չարենց), Զ. Մուրատեան «Երկիր իմ, քեզ» (Լեւոն Գուլեան) եւ Օր. Վ. ...

...

ՄԱՄՈՒԼ

Դ Է Պ Ի Ա Ն Գ Ա Ր Ա . . .

1 Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խո... րագրով խմբագրականի մը մէջ (9 Հոկտ.).

— «Մեզի կը հաղորդեն թէ երեսփո... խանական պատուիրակութիւն մը կը պատրաստուի երթալ Անգարա, Հոկ... տեմբեր 29ի տօնին առթիւ Աթաթիւր... քին ներկայացնելու համար ժողո... վուրդին յարգանքը:

Միաժամանակ կը պատմեն թէ պատուիրակութիւնը պիտի խնդրէ Սանճաքի կցումը Թուրքիոյ: Բայց մէկ կողմ դնենք այս զրոյցը իբրեւ անհաւատալի, եւ զբաղինք միայն ա... ռաջին պարագայով որ անվիճելի իրո... ղութիւն է: Որովհետեւ, բուն իսկ «Ենի Կիւն» ամէնառաջ գրեց թէ կարդ...

...

տարակոյս չունենանք — այս խմաս... տով խօսքեր պիտի դնէ անոնց բերա... նը, «խաթէրուդ» պտտել պիտի տայ չատերու, մանաւանդ ոչ - Թուրքերու եւ ամէնէն առաջ Հայերուն:

Կասկած չկայ նաեւ թէ Թուրք կա... ռավարութիւնը հիմակուընէ պատ... րաստել եւ զոց ըսել տուած է այն ճա... ռերը, զոր պիտի կարդան «Հաթայ»ի երեսփոխանները եւ մանաւանդ Հայե... րը: Եւ այդ ճառերը լայնօրէն պիտի շահագործուին թրքական մամուլին կողմէ, իբրեւ ոչ - Թուրք տարրերուն «ինքնաբուխ» արտայայտութիւնը, իբրեւ նոր փաստ մը թէ «Հաթայ»ը երէկ դժոխք էր, իսկ այսօր դարձած է կատարեալ դրախտ, ուր գայլն ու գառնուկը միասին կը ճարակեն, եղբա... նաւէտ համերաշխութեամբ:

Մէջտեղն է պատմութիւնը այն ճա... ռերուն որ խօսուեցան խորհրդարանի բացման նիստին: Իսա Գազանճեաննե... րուն ըսել տուին թէ հայը «թրքա... ...

...

...ԵՐԿՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Զ Ի Ի Ն Ա Մ Ր Ր Ի Կ

Կ'ենթադրեմ, որ մեր դուրս գալու ...ն, օդը պարզ պէտք էր ըլլար, ...րովհետեւ երկնակամարին վրայ ...ղեր տեսած ըլլալս կը յիշեմ: Կար ...եւ պաղ քամի մը, ոչ այնքան ան... ...: Բայց սարալանջին կէսէն ա... ...բարձրացած էինք, երբ այդ քա... ...յանկարծ դժուեցաւ, ժայռերուն ...ցաններուն քսուելով մեզ անծա... ...սուլումներ արձակեց եւ չըջա... ...փափուկ ձիւնը վերցնելով, ... մեր չուրջը խելադարի նման ... դալ: Վեր ...

կէս ժամէն կը հասնինք, յարեց Ռու... բէն, դե՛հ տղերք, ձեզ մեռնիմ:

Քալելու մէջ վարժ էի ես, բայց պէտք է խոստովանիմ որ բաւական յոգնած էի, եւ քայլերս արագացնե... լու փոխարէն, քիչ մը հանգստանալու կարիք կը զգայի, եւ կարծեմ որ, մեր ընկերներէն ամէն մէկը նոյն վիճակին մէջ էր, բայց չէր ղիջաներ քովինին հաղորդել: Ստով մէկտեղ սախպուե... ցանք մեծ ճիգով արագ քալել:

Համատարած մշուշին մէջէն, տա...

...

չեւ 1940ի ընտրութիւնները։ Եթէ երեսփ. ժողովի լուծում եւ ընտրութիւններ կատարուին մօտաւոր ապագայի մը մէջ, նախկին ռազմիկները գործօն պայքար մը պիտի մղեն ընտրութեանց մէջ, որպէսզի զօրաւոր կառավարութիւն մը կազմուի։

Երէկ արմատական օրկանը կը գրէր թէ այլեւս ոչ ոք կը հաւատայ երեսփ. ժողովին լուծման եւ թէ միակ ելքն է ընդլայնել դաշլիճին կազմը, միեւնոյն ատեն ստեղծելով սպառազինութեանց նախարարութիւն մը։ Լուի Մառէնի խմբակցութիւնն ալ հակառակ է լուծման։

Օդանաւային սպառազինութեանց հօգը

Մամուլը կը շարունակէ բուռն պայքար մղել օդանաւային սպառազինութեանց զօրացման համար։ Բոլոր մասնագէտները հրապարակ իջած են, պահանջելով 3000, 4000, մինչեւ անգամ 5000 օդանաւերու շինութիւնը, կարելի արագութեամբ։ Աջակողմեան թերթ մը, «Լը Ժուռ», կ'առաջարկէ ամսէ ամիս աւելցնել ռազմական օդանաւերու արտադրութիւնը,— յառաջիկայ յունուարին՝ ամիսը հարիւր հատ, իսկ ապրիլէն սկսեալ՝ 200 - 250։ Ուրիշ թերթ մը կը թելադրէ անյապաղ գործի ձեռնարկել 3000 օդանաւ հասցնելու համար, անոնց 2000ը ապսպրելով Ամերիկայի։ Լէոն Պլում անգամ կը յանձնարարէ աճապարել։

Սպառազինութեանց նախարարութեան մը ծրագիրն ալ կապ ունի այս հարցին հետ։ Նոյն իսկ կը յիշուի թեկնածուին անունը, Ժաքոմէ, պատերազմական նախարարութեան այն բարձր պաշտօնատարը որ շաբաթական 45 ժամուան վճիռը արձակեց օդանաւային հաստատութեանց համար։ Պ. Ժաքոմէ անուն հանած է իբրեւ լաւ կազմակերպիչ։

*** Կառավարութիւնը տակաւին չէ վերջացուցած նոր հրամանագիր - օրէնքներու խմբագրութիւնը. բայց իրազեկներ կը հաւատեն թէ նոր զոհողութիւններ պիտի պահանջուին բոլորէն, հաւասարակշռելու համար նիւթացոյցը որ աւելի քան 5,500,000 անդլ. ոսկիի բաց մը կը ցուցնէ ամէն շաբաթ։ «Թան» կ'առաջարկէ որ կառավարութիւնը անյապաղ պարզէ իր քաղաքականութիւնը — ազգային փրկութիւն եւ բաէ.— «Ով որ կը սիրէ զիս թող ինծի հետեւի»։ Այն ատեն բոլոր հայրենասէրները պիտի համախմբուին կառավարութեան շուրջը։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԻՆ ՔԱՂԱՔԻՆ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Ապստամբներուն տուները պիտի քանդուին

Պաղեստինի բրիտանական մարզպանը բացառիկ լիազօրութիւններ ստացաւ, խորտակելու համար ապստամբական շարժումը։ Այդ հրամանագրին համաձայն, բոլոր ըմբոստներուն եւ քաղաքական աքսորականներուն գոյքերը պիտի գրաւուին եւ տուները պիտի քանդուին։ Այս անօրինութեան ենթակայ է նաեւ մեծ միւֆթին, որ Սուրիա փախած է։

Մաքրագործումի գործողութիւնները կը շարունակուին Երուսաղէմի հին քաղաքամասին մէջ, որ ամբողջովին զինուորական գրաւման տակ կը գտնուի։ Անցեալ գիշեր ալ ընդհարումներ պատահեցան անգլիական զօրքին եւ ապստամբներուն միջեւ։ Այս առթիւ ձերբակալուեցան աւելի քան երեք հարիւր կասկածելի Արաբներ։ Հրամայուած է անխնայ զսպել ապստամբութիւնը։ Քաղաքէն դուրս ալ 3000 զինուորներ դիրք բռնած են, ինչպէս եւ Ջիթենեաց լերան վրայ եւ Բեթղէհէմի մէջ։ Նոյն գործողութիւնները պիտի կատարուին նաեւ ուրիշ քաղաքներու մէջ։

*** Հեռագրի մը համաձայն, Երուսաղէմի Հրեաները պաշարած են անգլիական գրասենեակները եւ անցագիր կը պահանջեն, հեռանալու համար։ Արտագաղթը կը շարունակուի, հակառակ իշխանութեանց յորդորներուն։

Անգլիական զինուորները հինգշաբթի օր գրաւեցին այն ստորերկրեայ անցքերը որ Խօմէրի մզկիթէն կ'առաջնորդեն քանի մը մզոն անդին։ Մինչեւ հիմա հին քաղաքամասին ապստամբները դուրսի Արաբներուն հետ կը հաղորդակցէին այդ անցքերուն միջոցաւ։ Կ'ըսուի թէ տակաւին 800 ապստամբներ պահուած են հին քաղաքամասին մէջ։

Ռումանիա կը մերժէ բաժին պահանջել

Ռումանիոյ Թագաւորին եւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին տեսակցութեան առթիւ, իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Լեհաստանի ներկայացուցիչը առաջարկած է որ Ռումանիա եւս բաժին մը ստանայ Ռութէնիայէն, որպէսզի սահմանակից դառնայ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ հետ. բայց Կարոլ Թագաւորը մերժած է։ Ռումանիա չուզեր բաժին ստանալ, հետեւեալ պատճառաւ թեամբ.— 1. Կ'ուզէ հաւատարիմ մնալ Չեխոսլովաքիոյ։ 2. Կ'ուզէ ուղղակի հաղորդակցութիւններ պահել Չեխոսլովաքիոյ հետ, ապահովելու համար երկու երկիրներուն տնտեսական եւ քաղաքական գործակցութիւնը։ 3. Չուզեր որ Հունգարիա պէտք եղածէն աւելի զօրանայ։ 4. Կը կասկածի թէ Հունգարիա ծրագիրներ կը սնուցանէ Թրանսիլվանիոյ Հունգարներու մասին։ 5. Ռումանիա չուզեր մտնել որ եւ է քաղաքական կապակցութեան մէջ որ կրնայ թշնամական համարուիլ Գերմանիոյ հանդէպ։

Պուքրէշի մէջ այն համոզումն ունին թէ երբ Ռութէնիան սրբուի, Հունգարիա պիտի ունենայ ռազմագիտական դիրք մը որ կրնայ ուղղակի սպառնալիք դառնալ Թրանսիլվանիոյ եւ Պուքովինայի ռումանական դիրքերուն համար։ Կ'ըսուի թէ Կարոլ Թագաւորը հակառակ չէ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ սահմանակցութեան, բայց չէ ուզած քաջալերել այդ ծրագիրը։

[illegible] ՄԸ ՏՈՂՈՒ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, Ճէմիլ Մարտամ պէյ, որ Փարիզ կը գտնուի շաբաթներէ ի վեր, առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարութեան հետ, ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի կարգ մը կէտերու փոփոխութեան մասին։ Կը կարծուի թէ շուտով համաձայնութիւն պիտի գոյանայ բանակցութեան գլխաւոր կէտերու մասին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ 400 ոստիկանական պաշտօնեաներէն 150ը հարցաքննութեան պիտի ենթարկուին, իբրեւ հետեւանք զանազան ամբաստանութեանց։ Երկու շաբաթէ ի վեր ներքին նախարարութենէն երեք բարձր պաշտօնատարներ քննութիւն կը կատարեն տեղւոյն վրայ։

10,000 ԻՏԱԼԱՑԻ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ վերադարձած ըլլալով Սպանիայէն, դիմաւորուեցան Նափոլիի մէջ, 200,000 հոգինոց բազմութեան մը կողմէ։ Ներկայ էր նաեւ Թագաւորը։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ձերբակալուած են կրթական գործավարութեան կարգ մը բարձր պաշտօնատարները, զեղծումներ գործած ըլլալով վկայականներու բաշխման մէջ.— բանակի կացութեան մասին ալ աննպաստ լուրեր կը շրջին։

1,300,000 ՖՐԱՆՔ խլրացուցած ըլլալով Սթաւ - Ֆրանսէի եւ Ռասինկ Քլիւպի փոխ-գանձապահը, ատամնաբոյժ Քիւթնէր, ձերբակալուեցաւ առջի օր։ Ամբաստանեալը խոստովանեցաւ իր զեղծումը եւ միայն 200,000 ֆրանք կրցաւ վերադարձնել, մնացեալը ծախսած ըլլալով։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութիւնը արգիլուեցաւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Բոլշեւիկեան թերթերն ալ դադարման դատապարտուեցան։

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Մութիէի իտալական հիւպատոսին քարտուղարը, Կրոսօ եւ ուրիշ գործակալ մը, Վիթթորիօ տի Ռէսթա, որոնք հսկողութեան տակ էին ատենէ ի վեր։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 11րդ վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի Օրլէանի մէջ, նոյեմբեր 4ին։

Alimentation TIQ-TON

Գ. ՃԻՏՒՃԵԱՆ

20, Rue Tiquetonne, Paris, Մէթրօ **Halles**էն կամ **Etienne-Marcel**էն 2 վայրկեան

Téléphone: Central 76 95

Հակառակ կեանքի սղութեան մեր մօտ կը գտնուին ամէն տեսակ թարմ եւ մաքուր նպարեղէններ՝ անմրցելի գիներով։ Յաճախորդներու աւելի եւս զոհացում տալու համար, ամէն շաբթու որեւէ ապրանք պիտի ծախենք աւելի զեղչուած գինով (En reclame)։ 25 Հոկտ. ի. բեքշաբթի օրէն սկսեալ։

Ճերմակ պանիր, քիլօն 15 ֆր., փոխանակ 16ի, իսկ յաջորդ շաբթուն՝ մաքարոնի (զանազան տեսակէ) քիլօն 5.95 ֆր., փոխանակ 6.20ի։ Եւ կարգով՝ պլղուր, շաքար, բրինձ, լուբիա եւայլն։

Խանութը բաց է բացի երկուշաբթիէն, առաւօտեան ժամը 5.30—1 եւ 3—8։

Livraison à domicile

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Շանփիկեան» սրահին մէջ։

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն - Ժէռոմի, Սարդանի, Նոտր Տամի եւ Լէ - զօլիվի ընկերները, 22 հոկտ. շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի։

ՊՈՒԱԼԻՒՋԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Աբրահամեաններու բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.- 29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՍՌԱՒՕՏ։

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԽՇԽՕՆԵԱՆ** ԵՒ **Վ. ՆԱՎԱՍԱՐԴԵԱՆ**

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին

ԹՕԼԻՋԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՍՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄԻՒՇԵԱՆ** ԵՒ **ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆՈՒԿ**

ԽՆՋՈՅՔ—ԳԻՆԵՍԻՂԱՆ Ց. Կ. ԽԱՉԻ

Իսի - լէ – Մուլինոյի մասնաճիւղի կողմէ իր կազմութեան եօթնամեակին առթիւ, 23 հոկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ, 2 բիւ տը լա Տէֆանս։

Մուտքը ազատ է։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Նոր սերունդի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Փօսիւէ, Փարիզ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Աստծոյ կրթութիւնը»։

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը։ Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ։ Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆր.։

ԹԷՅ ԱՍԵՂԱՆ — ՀԱՒԱՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ։ Գեղարուեստական բաժին եւ պար նուագախումբով։ Կը խօսին Պ. Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ եւ ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ։

Կը հրաւիրուին երգչախումբի անդամներն իրենց ընտանիքով եւ համակիրները։ Մուտք՝ 5 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին)։ Սպասարկութիւն ժամը 5էն։

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ **48 rue de la République, Marseille**

Tél. Colbert 74-51, 47—22

[illegible]

ԼԱՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ։

Ա. ՑՈՎԻԿԵԱՆ

Իրաւագէտ վկայեալ Փարիզի համալսարանէն

22, Rue de Maubeuge Paris (9) Metro: Cadet et N.-D. de Lorette

Մասնագէտ վաճառականական, քաղաքային եւ միջազգային խնդիրներու։ Պաշտպանութեան դատարաններու առջեւ։ Խմբագրութիւն պաշտօնաթուղթերու։

Արկածի դատեր առանց կանխավճարի։

Խորհրդակցութեան ժամը 11-12 եւ 5 -- 7 եւ ժամադրութեամբ։

Շաբաթ եւ երկուշաբթի օրերը խորհրդակցութիւն 10 ֆր.։

ՌԱՔԸ ՏԻԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած հայկական օղին է ՌԱՔԸ ՏԻԶը։ Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրէ եւ գիշերները ջուր կը խմցնէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան։ Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻԶը որուն անուշութիւն կը բերէ եւ անվնաս բժշկաց վկայութեամբ հաստատուած է։

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ

ԼԻՈՆԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամներն ու համակիրները կիրակի, 23 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, գրադարանի սրահը։ Օրակարգ.— Հաշուետուութիւն նախորդ վարչութեան։ Ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Ընթերցում շրջաբերականներու։ Ընթացիկ խնդիրներ։

Ներկայանալ անդամատետրով։

Ց. Կ. ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Մ.-ճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները կիրակի, 23 Հոկտեմբեր, ժամը 2ին ազգային վարժարանին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան Իսի լէ Մուլինոյի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ռազմիկ ընկերները այսօր, Շաբաթ, ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Գնդ. Տ. Բաղդասարեան։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Պոմոնի եւ շրջակայից Թաղ. Խորհուրդը ի գիտութիւն Մարսէյլի հայ հասարակութեան կը ծանուցանէ թէ կիրակի, 23 Հոկտեմբեր, Գիւտ Խաչի տօնին առթիւ հանգուցեալ Գրիգոր Եպիսկ. Պալաքեանի մահուան 17րդ տարելիցին համար հոգեհանգստեան պաշտօն եւ պատարագ պիտի մատուցուի Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ։ Կը հրաւիրուի Մարսէյլի բարեպաշտ ժողովուրդը։

ՊԱՏԱՐԱԳ

Այս կիրակի, 23 Հոկտ., Գիւտ Խաչի տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քարոզէ Փարիզի Առաջն. փոխանորդ Գերշ. Տիրան վրդ. Ներսոյեան, տեղւոյն Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ։ Կը հրաւիրուի գաղութիս հայ հասարակութիւնը։

Հոգաբարձութիւն Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ։

Le Gérant : H. STEPHAN

17. Rue Damesme. PARIS (13)

A. DER AGOPIAN

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE: ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	250 ֆրանք	120 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 23 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3868

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

— oo —

Մենք չափազանց տարրական բաներ յիշած եղանք երէկ, արծարծելով փոխադարձ ճանաչման խնդիրը:

Կ'ուզէինք ըսել թէ ամէնէն անճարն ալ կրնայ օգտակար ըլլալ իր ապրած շրջանակին մէջ: Կրնայ ծանօթացնել մեզ: Ոչ թէ անպաճառ ջարդի պատմութիւններ պատմելով, որոնցմէ շատ բան չի հասկնար տեղացին, այլ բացատրելով մեր ճիգն ու աշխատանքը՝ այս երկրին բարօրութեան համար: Եւ մասնաւորապէս յիշեցնելով նոր ծառայութիւն մը, գիտութիւնը, ուր ամէնէն առաջ վազեցինք, առանց արդար փոխարինութեան: Մնալով միշտ օտարական...

Այս տօրեայ պարտականութիւնը պէտք չէ շփոթել այն միւսին հետ, որ մասնաւորապէս կ'իյնայ ուսումնական կոչուած դասին եւ երիտասարդութեան վրայ:

Բազմաթիւ առիթներով բացատրած ենք թէ շատ բան փոխուած է մեծ պատերազմէն ի վեր: Փոխուած է միջավայրը: Փոխուած են մարդիկն ու իրենց գլխելիքները: Եւ ամէն օր ալ կեանքի թաւալումը այնքան արընթաց կ'երթայ, որ ուշ կամ եւ մնացողը պարզապէս արդահատելի կը դառնայ:

Ժամանակները կը պահանջեն արթնութիւն եւ ուշադրութիւն: Այլ մանաւանդ տաք սիրտ եւ աշխատանք, վերանորոգելու համար կորսուած դիրքերը:

Փարիզը միջազգային հնոց մըն է, որուն չուրջը եթէ խօլ թիթեռնիկի պէս յածինք, ոչ միայն մեր թեւերը, այլեւ մարմինն ալ վրայ կուտանք:

Այս միջազգային հնոցին, անոր ուսումնական եւ ուսանողական շրջանակներուն մէջ իրար կը հրմշտկեն ամէն տեսակ ժողովուրդներ, սկսելով բուն Ֆրանսացիէն: Զգալի թիւ մը կը կազմեն, մանաւանդ, Արեւելքցիները,— մեր մօտաւոր կամ հեռաւոր հարեւանները:

Ի՛նչ թանկագին պատեհութիւններ կը ներկայանան այդ հնոցին մէջ, մեր նոր սերունդին առջեւ: Պատեհութիւններ՝ փոխադարձ ճանաչման եւ սերտ յարաբերութեանց, որոնք արժէք ունին ոչ միայն այսօրուան, այլեւ վաղուան համար:

Անշուշտ պայման է որ նոր սերունդի ներկայացուցիչները նախ իրենք ճանչնան, սերտեն հայկական իրականութիւնը, որպէսզի կարենան լուսաբանել դիմացինը:

Ատոր համար ալ միջոցներ չեն պակսիր: Կան բազմաթիւ օտարալեզու հրատարակութիւններ, Մօտաւոր Արեւելքի եւ հայ ժողովուրդի մասին: Կան գիրքեր եւ թերթեր, հին թէ նոր:

Եթէ ամէն երիտասարդ ի վիճակի չէ գնելու, կրնայ դիմել հանրային մատենադարանները, որոնք ամէն դիւրութիւն կ'ընծայեն: Կրնայ նաեւ պաշար ամբարել, յաճախելով հայկական շրջանակներ, իբրեւ անդամ քաղաքական կուսակցութեան մը, երիտասարդական կամ լսարանական միութեան մը: (Մեր այսօրուան կացութեան մէջ պերճանք են «ամաթէօր»ները):

Այս պարտականութիւնը կը պահանջէ, նաեւ, ուսումնասիրել տարբեր ժողովուրդներու երիտասարդական շարժումները: Ոչ թէ զանոնք թութակաբար ընդօրինակելու, այլ պիտանի գիտելիքներ քաղելու համար:

Մէկ տարիէ ի վեր, «Հայրենիք»ի անգլիերէն հրատարակութիւնը, «Հայրենիք Ուիքլի», պրպտումներ կը կատարէ Մ. Նահանգներու օտար գաղութներուն մէջ, ծանօթացնելու համար անոնց ինքնապաշտպանութեան միջոցները եւ առհասարակ ազգային գործունէութիւնը:

Մինչեւ հիմա հրատարակուած գրութեանց մէջ, կը գտնուին բազմակողմանի նիւթեր, մանաւանդ փաստեր՝ երիտասարդական գործունէութեան:

Կը կարծենք թէ դժուար չէ այսպիսի ձեռնարկ մըն ալ կատարել Ֆրանսայի մէջ, աշխատանքի կապելով նորագոյն սերունդին գործօն տարրերը,— անոնք որ կը մասնակցին մեր հանրային գործունէութեան, իրենց յատուկ միութիւններով կամ ուրիշ եղանակներով:

Այդպիսի աշխատանք մը նախ պիտի ծառայէր ընդլայնելու յարաբերութեանց շրջանակը, օտար երիտասարդութեան հետ, սկսելով ֆրանսականէն:

Յետոյ, կատարուած պրպտումներուն շնորհիւ, պիտի բացուէին դրեթէ գոց գրքի մը զանազան էջերը: Ամէն պարագայի մէջ, մեր առջեւ պիտի պարզուէր թելադրիչ պատկեր մը, որ կըրնար բանալ նաեւ տարէցներու միտքը:

Ու վերջապէս, մեր տղաքը պիտի վարժուէին աւելի ջերմութեամբ կապուելու հանրային գործունէութեան:

Մենք պատահաբար յիշեցինք Ամերիկայի օրինակը:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Եւրոպայի իրաւասու շրջանակներն ալ շատոնց կը զբաղին այս հարցով, որ գաղութներու ինքնապաշտպանութեան մէկ երեսն է միայն:

Փոխադարձ ճանաչումը, ծանօթութեանց փոխանակութիւնը եւ զարգացումը միայն առօրեայ հոգերու հետ կապուած չեն, այլ կը ներկայացնեն շատ աւելի լայն տարողութիւն:

Եթէ ճակատագրուած է որ տակաւին երկար պիտի թափառինք այս ափերուն վրայ, պարտաւոր ենք առաւելագոյն պաշարը ամբարել օրուան շարժումէն: Անընդհատ նորոգել ինչպէս մեր գիտելիքները, նոյնպէս յարաբերութիւնները:

Սրընթաց հաղորդակցութեանց այս դարուն մէջ, եղան սայլի սովորամոլութիւնը չէ որ պիտի լուսաւորէ մեր ճամբան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

— oo —

Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց երէկ, շաբաթ, Էլիզէի պալատին մէջ, մասնաւորապէս վաւերացնելու համար նոր դեսպաններու անուանումը: Այս առթիւ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան նաեւ ընդհանուր կացութեան մասին: Վարչապետը տակաւին չէ լրացուցած իր խորհրդակցութիւնները՝ զանազան հոսանքներու վարիչներուն հետ, բայց կը թուի թէ մէկդի պիտի դրուի երեսփ. ժողովին լուծման ծրագիրը, եթէ կառավարութիւնը վստահ ըլլայ որ կրնայ հաստատուն մեծամասնութիւն մը ապահովել ներկայ խորհրդարանով:

Ամէն պարագայի մէջ, կը կարծուի թէ կառավարութիւնը որեւէ վերջնական որոշում պիտի չտայ արմատական համագումարէն առաջ, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ շաբթուան վերջը, Մարսէյլի մէջ: Այս առթիւ երկու կարեւոր ճառեր պիտի խօսի Պ. Տալատիէ, պարզելով ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւնը:

Ամբողջովին իր աշխատանքին նուիրուելու համար, վարչապետը յայտարարեց թէ ո եւ է այցելու պիտի չընդունի մինչեւ ամսուն վերջը, բացի իր անմիջական աշխատակիցներէն:

*** Համայնավարները կը շարունակեն ուժգին պայքար մղել կառավարութեան, մասնաւորապէս Պ. Պ. Տալատիէի եւ Ժորժ Պոնէի դէմ: «Իւմանիթէ» երէկ պարծանքով կ'աւետէր թէ 563,261 օրինակ սպառած է կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարին՝ Թորէզի ճառը (7 հոկտեմբեր), որ կը պահանջէր վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հրաժարումը:

*** Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ կառավարութեան ելմտական ծրագիրները կը ձգտին կէս առ կէս կրճատել ելմտացոյցին բացը, որ 280,000,000 անգլ. ոսկիի կը հասնի:

Աթաթիւրքի առողջական վիճակը

— oo —

Պոլսէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 21 թուականով.—

Առտուն հրատարակուած բժշկական տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ Աթաթիւրք հանգիստ անցուց գիշերը: Ընդհանուր բարւոքումը կը շարունակուի: Այս լուրը մեծ ուրախութիւն պատճառեց ժողովուրդին, որ կը շարունակէ մեծ պատրաստութիւններ տեսնել, աննախընթաց հանդիսաւորութեամբ տօնելու համար հանրապետութեան հաստատման 15ամեակը:

Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց Տոլմա Պաղչէի պալատին մէջ, բայց նկատի առնելով հիւանդին կացութեան բարւոքումը, յետաձգեց սահմանադրութեամբ նախատեսուած բացառիկ միջոցները:

Ճափոնական բանակը Քանթոն մտաւ

— oo —

Ճափոնական բանակը ուժգնօրէն շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, Քանթոն մտաւ հոկտեմբեր 21ին, տասը օրուան յարձակողականէ մը վերջը: Չինացիները քաշուելէ առաջ կրակի տուած կամ քանդած էին բոլոր կարեւոր շէնքերը եւ դիրքերը: Քաղաքին 800,000 բնակիչներէն մնացած էին միայն 100,000 հոգի: Քանդուած էր նաեւ նշանաւոր կամուրջ մը, որ 2,125,000 տոլար արժած է: Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ Հանքէուի չինական դիրքերն ալ վտանգուած են եւ մէկ միլիոն չինացի զինուոր կը փախչին խուճապահար: Ճափոնական օդանաւերն ու մարտանաւերը անընդհատ կրակ կը տեղան: Հանքէուի գրաւումն ալ քանի մը շաբթուան խնդիր կը համարուի:

Զրոյց կը շրջի թէ Ճափոնցիները կաշառած են Քանթոնի չինական բանակին վարիչները, դիւրացնելով քաղաքին անկումը:

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Թոքիոյի անգլիական եւ գերմանական դեսպանները միջնորդութիւն առաջարկած են: Ճափոնական կառավարութիւնը խուսափողական պատասխաններ տուած է, բայց կը կարծուի թէ կ'ուզէ հաշտութիւն կնքել նոր տարիէն առաջ:

Ֆրանսայի գաղթառանցին կոչը

— oo —

«Փարիզի կոմսը», որդին Կիզի դուքսին, որ Ֆրանսայի գահաժառանգը կը համարուի եւ որ Պելժիա կը բնակի, առջի օր գաղտնապէս Ֆրանսա եկաւ օդանաւով եւ յայտարարութիւն մը կարդաց մամուլի ներկայացուցիչներուն: Կոմսը իջած էր Փարիզի շրջականները, եւ կոմսուհին էր որ իր իջած վայրը հաղորդեց թղթակիցներուն:

Յայտարարութիւնը պարզելով քաղաքական կացութիւնը, ինչպէս եւ Միւնիխի համաձայնութեան հետեւանքները, կ'ազդարարէ թէ Ֆրանսա երկրորդական պետութիւն մը պիտի դառնայ, եթէ չվերահաստատուի միապետութիւնը: Եւ կ'աւելցնէ.

--- «Կ'ըսեն թէ Միւնիխի անձնատուութիւնը մեզ փրկեց մեծ աղէտէ մը: Միւնիխի վճիռը ոչ միայն նուաստացում մըն է որ իր նախընթացը չունի մեր պատմութեան մէջ, այլ եւ նոր ակարացում մը կը կազմէ մեր ռազմագիտական դիրքերուն համար: Սակայն եւ այնպէս, կշռելով բաները, կ'ուզէի ըսել թէ մեր կառավարութիւնը աւելի լաւ չէր կրնար ընել: Դիմադրելու անմէջ սպառնալիքը նոյնքան ոճրային պիտի ըլլար որքան պատերազմը: Իրողութիւններ կան զորս չեմ կրնար մէջտեղ հանել: Մենք մեր 15

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԽՏՈՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հեռաւոր Թէհրանէն ընթերցող մը, Վահրամ, պարբերաբար իրանեան առածներ եւ պատմութիւններ կը ղրկէ Յառաջի, զանոնք յարմարցնելով օրուան անցուդարձերուն:

Այսպէս, վերջերս կարդալով հակադաշնակցական թերթի մը մէկ խմբագրականը, ուր ջերմապէս կը թելադրէր միանալ եւ «ուժեղ գործակցութիւն մը» հաստատել, կը պատմէ հետեւեալ պատմութիւնը.

— «Սողբա խաթուն իր տղուն հետ Օմար խալիֆային կ'երթայ և կ'ըսէ.—
«Ով դու մարգարէի փոխանորդ, ծառայ, իմ այս տղան, հիւանդ է, բժիշկները արգիլած են սխտոր ուտելը, իմ թախանձանքներն ալ անօգուտ եղան, անընդհատ սխտոր կ'ուտէ: Իսլամի խալիֆայի խրատը միայն կրնայ փրկարար ըլլալ»:

Շատ աղէկ, կը պատասխանէ Օմար, վաղը բեր տղադ:

Միւս առաւօտ երբ կինը տղուն հետ եկած էր Օմարին, խալիֆան կ'ըսէ.

— «Տղաս, սխտորը վնասակար է, այլեւս պէտք չէ որ ուտես»:

Կինը զարմացած կը հարցնէ խալիֆային.— Ինչո՞ւ նոյն բաները չըսիք երէկ:

Օմար կը պատասխանէ.

— «Երէկ առաւօտ ես ալ խաշի հետ սխտոր կերած էի: Խրատը չազդէր, երբ խրատողը ինքը նոյնը կ'ընէ»:

«Մաղթենք որ Դաշնակցութեան հակառակորդները խալիֆային պէս գոնէ ժամանակաւորապէս ընդհատեն սխտոր ուտելը, որպէսզի բերանները պէշ չհոտին, եւ որ գլխաւորն է՝ խրատները ազդեցիկ ըլլան»:

Այս պատմութիւնը ծեզի չի՞ յիշեցներ ուրիշ բաներ ալ, «հայկական իրականութենէն»:

Օրինակ, վատակաւորներ ունինք, 60—70նոց երեւելիներ, որոնք վերջին պահուն այնքան կարմրեցան որ, գիշեր-ցերեկ հառ կը խօսին եւրոպական «իմպերիալիզմ»ի մասին, եւ կ'ափսոսան որ հայ յեղափոխականները գործիք եղան անոնց խաղերուն, դեռ ուսմունական թուականներէն:

— Երէկ ինչո՞ւ չըսիք այդ բաները:

Եթէ պատասխան չտանք այս հարցումին, կը նշանակէ թէ անոնք ալ սխտոր կերած են, է՛ր երբեմն,— այսինքն բռնած են նիշդ այն ճամբան որուն դէմ խրատներ կուտան այսօր:

Սխտորի պատմութեան այլապէս պերճախօս պատկեր մը կը ներկայացնեն անոնք որ ճամբայ եւ ասպարէզ կը փնտռեն 15 տարիէ ի վեր:

Բայց այդ մասը զանց կ'առնեմ առայժմ, այն վստահութեամբ թէ Թէհրանի նամակագիրը շատ աւելի պատկերալից դրուագ մը կրնայ ճարել:

ՎԱՀԷ

Օդանաւային արտադրութեան խնդրը

— oo —

Բազմաթիւ ծրագիրներ մէջտեղ դրուած են, Ֆրանսայի օդանաւային արտադրութիւնը աւելցնելու համար: Բոլոր հոսանքներէն մասնագէտներ ամէն օր գրիչ կը շարժեն, զանազան դարմաններ առաջարկելով: Ամէնէն տագնապալի խնդիրը 45 ժամուան աշխատանքի պարագան է, որուն կ'ընդդիմանան համայնավարները: Աշխատանքի նախարարը յայտարարեց թէ այդ որոշումը տրուեցաւ մասնաւոր օրէնքի մը համաձայն եւ պէտք է գործադրուի անխափան:

Օդանաւային մասնագէտ մը կը գրէ թէ վերջին 2ուկէս տարուան ընթացքին օդանաւային բանուորի մը ժամական արտադրութիւնը նուազած է 20 առ հարիւր համեմատութեամբ: Եթէ կ'ուզեն դարմանել Ֆրանսայի տնտեսական տկարութիւնը, անհրաժեշտ է որ այդ բանուորները աշխատին շաբաթը 45 ժամ, այն աշխատավարձքով զոր կը ստանան 40 ժամուան դրութեամբ:

«Փըթի Ժուռնալ» կը քննադատէ երեսփ. ժողովի օդանաւային յանձնաժողովի նախագահին այն յայտարարութիւնը թէ Ֆրանսա առ առաւելն 200 օդանաւ կրնայ հանել ամէն ամիս: Թերթին կարծիքով, ամերիկեան գործարան մը, ուր 3000 բանուորներ կ'աշխատին, ամէն ամիս 60 ռազմական օդանաւ կ'արտադրէ. ուրիշ խօսքով 50 բանուոր կը շինեն մէկ օդանաւ: Արդ, Ֆրանսայի օդանաւային հաստատութեանց 35,000 բանուորները կրնան շատ աւելին արտադրել, եթէ ճարտարագործութիւնը լաւ կազմակերպուի:

Նոր մեղադրանքներ Մարսէյլի ոստիկանութեան դէմ

Ներքին գործերու երեք բարձր պաշտօնատարները կը շարունակեն իրենց քննութիւնները՝ Մարսէյլի ոստիկանութեան դէմ եղած ամբաստանութեանց մասին: Գլխաւոր մեղադրանքներն են.—

1. Աղջիկներու դերեվաճառութիւն եւ կաշառակերութիւն ոստիկանութեան այն բաժնին մէջ որ կը զբաղի հանրային բարոյականով:

2. Ապօրէն բախտախաղ, գաղտնի միջոցներով, ինչպէս եւ սրճարաններու մէջ դրուած մեքենաներով, հակառակ հաստատուած արգելքին:

3. Բժշկական կեղծ վկայագիրներ մարդիկներու, զինուորութենէ ազատ մնալու համար:

Գնդախաղի (ֆութպոլ) կազմակերպութիւն մը վերջերս Մարսէյլէն Փարիզ փոխադրած էր իր առաջնակարգ խաղացողներէն մէկը, 178,000 ֆրանքի փոխարէն, զինուորութենէ ազատելով զայն:

Ամբաստանութեանց մաս կը կազմեն նաեւ կառախումբերու մէջ եղած գողութիւնները, որոնց մէկը տեղի ունեցաւ վերջերս, երբ գողցուեցան ձոյլ ոսկիներ եւ ուրիշ արժէքաւոր առարկաներ, 6–7,000,000 ֆրանք արժողութեամբ:

Մարսէյլի 400 գաղտնի ոստիկաններէն 150ին կենցաղը ուշադրութիւն գրաւած ըլլալով, բոլորն ալ հարցաքննութեան ենթարկուեցան: Ասոնց մէջ կան բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, ինչպէս եւ նորեկներ: Քանի մը հոգի պաշտօնանկ եղած են արդէն, գլուխն ըլլալով ապահովութեան փոխ-տեսուչը:

— oo —

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ շուտով պիտի հաստատուի մաքսային միութիւն: Չեխոսլովաք կառավարութիւնը նոր ճամբաներու շինութեան յատկացուց մեծագոյն մասը այն 10 միլիոն սթերլին գումարին, զոր փոխ առաւ Անգլիայէն:

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

7.— Երկրին պատմութիւնը

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱԼՃԵՐԻՈՅ ՄԷՋ.— Երբ Թուրքերը եկան, Ալճերիոյ մայրաքաղաքը կ'ապրէր ծովահէններու կողոպուտին առատախով: Ենիչէրիները անշուշտ պիտի ուզէին առնալ աւելի բաժինը,— եւ առաջին օրէն սկսաւ պայքարը ենիչէրիներուն եւ ծովահէններուն միջեւ:

Խայրէտտին Պարպարոսի (*) մեկնումէն վերջ, երկիրը կը կառավարուէր պէյլէր պէյիով մը: Բայց երկրին բուն վարիչն էր ենիչէրիներու օճաքը:

Ենիչէրիներու կազմակերպութիւնը կը կոչուէր օճաք, որուն իւրաքանչիւր անդամը, եոլտաշ, հիննալով՝ աստիճան առ աստիճան կը հասնէր աւագութեան եւ կ'ընտրուէր աղա, պետ ենիչէրիներու բանակին: Բայց աղա մը չէր կրնար պաշտօնի վրայ մնալ աւելի քան երկու ամիս, ու կը դառնար մանսուլ-աղա, պատուական: Պարբերաբար, ենիչէրիները կը հրաւիրուէին խորհուրդի որ կը կոչուէր տիվան, ուր խօսք չունէին աղաները: Բայց տիվանը չբաւականացաւ օճախին ներքին խնդիրներուն քննութեամբ եւ աղաներու ընտրութեամբ, ուզեց ձեռնամուխ ըլլալ կառավարութեան գործերուն մէջ: Այնքան որ կառավարութիւնը պահ մը խորհեցաւ նոր ոստիկանութիւն մը կազմել տեղացիներէ: Կատղեցան ենիչէրիները, կասկածեցաւ նոյնիսկ Բարձր Դուռը, որ որոշեց փաշա մը ղրկել Պոլիսէն, իբրեւ երկրին գերագոյն պետը:

Թուրքիոյ մէջ, սկիզբները, նահանգապետի պաշտօնները կը ստացուէին մեծ գումարի մը փոխարէն: Ու փաշան, իր տուած դրամը գանձելու համար անշուշտ նախ պիտի խորհէր կեղեքել ժողովուրդը: Բայց այդ կեղեքումը պէտք է կատարուէր անշուշտ ... ենիչէրիներուն արտօնութեամբ, այնպէս որ փաշան դարձաւ խաղալիկ մը ենիչէրիներուն ձեռքը: Երեւակայեցէք որ կառավարական յայտարարութիւնները կը կատարուէին այս տարազով.— «Մենք, փաշան եւ Ալճերիոյ անյաղթելի ենիչէրիներուն տիվանը, կը հրամայենք...»:

Փաշային եւ տիվանին այս գործակցութիւնը հաշտ աչքով չէին դիտեր ծովուն ենիչէրիները,— ծովահէնները: Մանաւանդ որ ի վերջոյ տիվանը մէկ կողմ հրեց փաշան եւ կառավարութիւնը յանձնեց ենիչէրիներու աղային: Ըմբոստացան ծովահէնները, քանիցս բախումներ ունեցան, բայց արեան մէջ խեղդուեցան:

Ծովահէնները խիզախ նաւաղներ էին, բէյիս կը կոչուէր իրենց պետը:

1671ին, վերջապէս, խորտակեցին ենիչէրիներու ուժը, եւ կառավարութիւնը յանձնեցին բէյիսի մը, որ տէյ պիտի կոչուէր այնուհետեւ: Տէյին պաշտօնը կը տեւէր ցկեանս:

Այսուհանդերձ պակաս չեղան արիւնալի բախումները, տիրանալու համար իշխանութեան: 11 Դեկտ. 1754-ին, երբ տէյ Մոհամմէտ ամսական կը բաժնէր իր պալատին մէջ, սրախողխող սպաննուեցաւ ենիչէրիի մը ձեռքով, ու մինչ իր ընկերները կը սպաննէին գանձակալը ու պալատին մեծաւորները, ոճրագործը ցատկեց գահին վրայ եւ յայտարարեց. «Հիմա ես եմ տէյը, եւ կը խոստանամ կրկնակի աւելի ամսական տալ ձեզի»: Բայց պալատին պահակազօրքը ներս մտաւ յանկարծ, ինքնակոչ տէյը փորձեց փախչիլ, եւ երբ տեսաւ որ փակ են դուռները, դարձաւ ետ, նստաւ գահին վրայ, ուր ինկաւ արիւնաշաղախ: Նո՛յն օրուան մէջ բազմաթիւ տէյեր յայտարարուեցան եւ սպաննուեցան բոլորն ալ իրարու ետեւէ: Ի վերջոյ համաձայնութիւն գոյացաւ տէյ յայտարարելու տեղացի աղա մը, Ալի Մէլմուլի, նախկին իշապան մը, որ — գէտ բայց բարբարոս, որ մորթել տըւաւ օրուան բոլոր ոճրագործները եւ սարսափ տարածեց՝ ինք եւս զոհ չերթալու համար ապահովաբար:

Մինչ այսպէս կը տկարանային ենիչէրիները, կը զօրանային ծովահէնները:

Ծովարշաւին նախընթաց օրը խըրախճանք կը սարքէր Ալժէ քաղաքը, եւ զուարճանալու համար՝ կը չարչարէին Հրեաները: Յաջորդ առաւօտ, ծովահէնները դուրս կ'ելլէին քաղաքին Պապ-էլ Ճիհատ դուռէն (յատկանշական է դրան անունը), նաւ կը մտնէին, առագաստները կը բանային, թնդանօթ կ'արձակէին ի պատիւ տէյին եւ ծովուն բացերը կ'ելլէին: Երբ հեռուէն երեւնար անծանօթ նաւ մը, կ'իջեցնէին առագաստները եւ նաւակ մը, խարդանը ձեռքին, կը հրամայէր գերիներուն որ թիավարեն արագ: Որոշ հեռաւորութենէ մը՝ ազդարարութիւն անձնատուութեան: Այլապէս թնդանօթը կը դոռար: Անձնատուր նաւը կը բերէին Ալժէ,— նոր խրախճանք քաղաքին մէջ:

Նաւին մէջ գտնուողները գերի կը յայտարարուէին, իսկ նաւին բեռը կը ծախէին աճուրդով՝ հասոյթը բաժնելով տէյին, բէյիսներուն, քաղաքին սուրբերուն, նաւը պարպողներուն միջեւ:

Պատմութեան համար պէտք է արձանագրել, որ ծովահէններուն մէջ փայլած են նաեւ քրիստոնեայ բէյիսներ, (ծագումով՝ իտալացի, անգլիացի, ֆրանսացի եւն.), որոնք կրօնափոխ դառնալէ վերջ՝ կը յարձակէին քրիստոնեայ պետութեանց նաւերուն վրայ: Նշանաւոր է, օրինակ, Վենետիկցի Փիչինինօ, որ Ալի Պիչինին կոչուեցաւ ետքէն եւ աւելի քան 3,000 գերի կը գործածէր իր նաւերուն վրայ, եւ Ալժէի մէջ կը պտըտէր յիսնեակ մը թիկնապահներով՝ մետաքս ու թաւիշ հագած:

Այսպէս սարսափ էր տարածուած ամբողջ Միջերկրականի վրայ: Քրիստոնեայ պետութիւնները սկսան թանկագին նուէրներով սիրաշահիլ Ալժէի ծովահէնները,— ամէնէն առաջ՝ Ֆրանսացիները համաձայնութիւն մը կնքեցին Թուրքերուն հետ, խոստում առնելով որ յարձակում պիտի չգործուի ֆրանսական նաւերուն վրայ: Նոյնիսկ նաւային ցոյցեր եղան, Ալժէ քանիցս ռմբակոծուեցաւ, Սպանիացիները զինուոր ցամաք հանեցին,— անօգուտ: Թուրքերը անպարտելի կը մնային եւ կը շարունակէին սարսափ տարածել:

Ամէն կ'օգտուէին մասնաւորաբար Հրեաները: Խայրէտտին Պարպարոսն էր որ արտօնութիւն տուեր էր անոնց՝ բնակելու համար Ալժէի մէջ, առանց խրաւունք տալու որ որոշուած թիւէ մը աւելի խանութ բանան: Բայց Հրեաները հետզհետէ իրենց ձեռքն առին երկրին առեւտուրը: Ամբողջ ցորենը կը գնէին եւ յետոյ կը ծախէին Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի, դրամ փոխ կուտային Ալժէի կառավարութեան ամէնէն ազդեցիկ անդամներուն՝ այսպէս իրենց ուզածն ընել տալով անոնց: Մասնաւորաբար երկու Հրեաներ, Պուշնախ եւ Պաքրի, այնքան հարստացած էին, որ երբ այլեւս ծովահէնութիւնն ալ դարձաւ նուազ արդիւնաւէտ, (որովհետեւ քրիստոնեայ պետութեանց նաւերը սպառազինուեցան եւ սկսան հետապնդել Թուրք ծովահէնները), ժողովուրդը կատղեցաւ եւ 1805ին յարձակեցաւ Նէֆթալի Պուշնախի տան վրայ,— այդ օրը ջարդուեցան ոչ միայն տէյն ու Պուշնախը, այլ եւ քաղաքին գրեթէ ամբողջ հրէութիւնը:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ.— ԺԹ. դարուն սկիզբը անկումի մէջ էր արդէն Ալճերիոյ թրքական իշխանութիւնը: Միջադէպ մը վերջ դրաւ այդ իշխանութեան:

Հրէական երկու ծանօթ տուները հսկայական քանակութեամբ ցորեն հայթայթած էին Ֆրանսայի, մեծ յեղափոխութեան ժամանակ: Ալժէի տէյը, Հիւսէյին, պահանջեց ֆրանսական կառավարութենէն, որ վճարէ: 1819ին, համաձայնութիւն մը գոյացաւ,— Ֆրանսա, որուն պարտքը կը հասնէր եօթը միլիոնի, յանձն կ'առնէր վճարել մաս առ մաս: Հայթայթիչները, որոնք միացած էին Ալժէի տէյին եւ անոր պաշտպանութեանը տակ հարստութիւն դիզած՝ ծովու եւ ցամաքի կողոպուտները գնելով, այս անգամ կը միանան Ֆրանսացի բանագնացներուն՝ գրկելով տէյը իր բաժինէն, որու յոյսը տուեր էին նախապէս: Տէյը կը զայրանայ ֆրանսական կառավարութեան դէմ, մեղադրելով որ չուզեր վճարել իր պարտքը: Ու կը սպառնայ, կը նեղէ Պոնի ֆրանսական հիւպատոսը եւ Միջերկրականի ֆրանսական նաւերը: 30 Ապրիլ 1827ին, պայրամի օրը, երբ Ալժէի դիւանագիտական մարմինը պալատ էր եկած, անոնց հետ նաեւ ֆրանսական հիւպատոսը, տէյ Հիւսէյին իր ճանճորսին կոթով կը զարնէ ֆրանսական հիւպատոսին երեսին եւ դուրս կը վռնտէ:

Ծանր էր անարգանքը եւ ֆրանսական կառավարութիւնը նաւատորմիղ մը ղրկելով Ալժէի առջեւ, պահանջեց որ դարմանուի անարգանքը: Տէյ Հիւսէյին մերժեց: Ֆրանսացի հրամանատարը պաշարման տակ առաւ Ալժէի նաւահանգիստը: Տէյ Հիւսէյին փոխադարձեց գրաւելով ֆրանսական գաղութին կալուածները: Ֆրանսական կառավարութիւնը կը վարանէր գործել աւելի խստութեամբ, որովհետեւ կը վախնար թէ անգլիական կառավարութիւնը կ'ընդդիմանայ՝ չխախտելու համար Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը: Բանագնաց մը ղրկեց դարձեալ տէյ Հիւսէյինի մօտ, որ ռմբակոծել տուաւ ֆրանսացի բանագնացին նաւը: Ֆրանսա այս անարգանքն ալ կուլ տուաւ,— օրուան վարչապետը, Փոլինեաք, որ կը փայփայէր Օսմ. կայսրութիւնը բաժնելու եւ Եւրոպայի քարտէսը «նեղ-դաշնակելու» ծրագիր մը, չէր ուզեր իր բանակը տկարացնել Ալժէի վրայ յարձակումով մը: Երկար խորհրդակցութիւններէ, եւրոպական կառավարութեանց տրամադրութիւնները շօշափելէ վերջ, Ֆրանսա որոշեց սործել: 3 Մարտ 1830ին, Ֆրանսայի թագաւորը յայտարարեց խորհրդարանին առջեւ թէ որոշած է դարմանել կատարուած անարգանքը: 25 Մայիս 1830ին, ֆրանսական նաւատորմ մը ճամբայ ելաւ Թուլոնէն փոխադրելով 30,000նոց բանակ մը:

Ալժէ լաւ ամրացուած էր, կարելի չէր յարձակիլ ծովէն: Այնպէս որ ֆրանսական զօրքը ցամաք ելաւ (14 Յունիս) Սիտի-Ֆէրրուշի թերակղզիին վրայ, Ալժէէն 25 քիլոմեթր դէպի արեւմուտք: Բաւական տագնապալի կռիւէ մը վերջ ֆրանսական բանակը գրաւեց Սթաուէլիի բլուրը: 29 Յունիսին՝ Ֆրանսացիները արդէն հասած էին Ալժէի պարիսպներուն տակ: Կատաղի կռիւէ մը վերջ, Թուրքերը լքեցին գլխաւոր դիրքերը: 5 Յուլիսին, Զօր. Պուռմոն կը խմբագրէր Թուրքերու անձնատուութեան պայմանները: Տասը օր վերջ տէյ Հիւսէյին, պարտուած, նաւ կը նստէր ու կը մեկնէր Նափոլի:

Ֆրանսա անարգանք մը դարմանելու համար միայն Ալժէ մտաւ, բայց այլեւս դուրս չելաւ: Երկար կռիւներէ վերջ, ամբողջովին տիրեց Ալճերիոյ եւ այսօր Հիւս. Ափրիկէի այս մասը կը համարուի ֆրանսական նահանգ մը:

Ծ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Խայրէտտին Շիկահեր (Պարպարոս) թարգմաներ էինք՝ հետեւելով հայ հեղինակի մը, փոխանակ թարգմանելու Շիկամօրուս,— այս առթիւ աւելցնենք որ, վերջերս, թրքական թերթ մը կ'ուզէր թրքացնել այս անունը, Խըզըր-Րէյիս:

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

Հայկական հալածանքի նոր բանտերուն ծերպերէն հայ վտարանդին կը շարունակէ հին փոխասացութիւնը վարանքի թռչունին հետ.—

Բայց երանի՜ քեզ, բիւր երանի՜,
կըրնաս թըռչիլ,
Թեթեւ, թեթե՜ւ թեւցդ ի թափ
ընդ սար, ընդ ձոր:
Իսկ հոս արեւուն ընշոյլն աղօտ
Մութ բանտիս է անթափանց:
Եւ ոչ մեղմ հողմիկ մ'ի շունչ զովացին
Կը տանի ձայնըս սիրելեաց...:

Սրտառուչ երգի ցաւահիւծ եղանակով մը արտասանուած այս տողերը ճարակ կը գտնեն, կը գտնէին այրած սրցունքներով:

1880ին տակաւին այլաբանական այս ողբերգութիւնը կէս դար վերջ, եւ աչա տարիներով ալ, եւ հիմա «լուսացնցուղ պողոտաներու» վրայ, նոյնքան անխուսափելի պիտի ըլլայ եղեր Հայորդիին համար: Արտասահմաններու ոչ-իւրական մթնոլորտին մէջ ծուարող եւ հետզհետէ իր զաւակներուն եւ թոռներուն մէջ օտարացող սերունդի մը ծերունիներուն համար ի՜նչ նուիրական ճիչ, ի՜նչ տարերային հեծեծանք քան այն՝ թէ.—

Իսկ հոս արեւուն ընշոյլն աղօտ
Մութ բանտիս է անթափանց...

Ո՜հ, ինչ ճակատագրական աղէտք արդարեւ.— Այդ հին թուականի սերունդը իր նորաբողբոջ ծիլերով ու ճիւղերով երջանիկ էր յաւէտ: Ցեղին մօտաւոր ապագային վերամարտիկ ախոյեանները — փոքրիկ, աչխոյժ մանուկներ, պատանիներ — կըկայտռէին իրենց հայրերուն եւ պապերուն ծունկին վրայ: Հայ բառը իրենց լեզուին ծայրը կը թրվռար, հայրենի օջախի զգացումը անոնց սիրտը կ'այրէր արդէն, «պանդուխտ» ծնողներուն եւ ծիծեռնակին միջեւ անցած դարձած մտերմութեան գիտակ: Սուրի, հուրի մկրտութեան աւազանին մէջ ջրդեղուած մնացորդներուն զաւակները, թոռները այլեւս միեւնոյն տոհմական ջերմութեամբ եւ բնամոյն փայփայանքով չեն մղուիր հանդչելու գիրկը անոնց, որոնց բարբառը աչա մեծագոյն մասերով անծանօթ է իրենց եւ հազիւ փախստեայ կենդանութեան մը, ատօրեայ հաղորդակցութեան թել մը կը թրթռայ ամէնուն միջեւ: Հայկ-Բէլ առասպելական շրջանէն մինչեւ 1880 յաւիտենականութիւն մը այս որքան շուտ եւ դիւրաւ կը խանձի աչա օտարութեան երէկի ոժոխքներուն մէջ: Ինչ խօսք հայոցի, որուն իրաւցնէ չիդիմանար ամէնէն հնարաւոր տոկուն մետաղը, որ անփայլ ու աղմուտ հեղուկ մը կը դառնայ:

Ուրեմն, սա միւս երգն ալ ի զո՛ւր, զօղանջ լոկ.—

Տո՛ւր ինձ քու ձեռքդ, եղբա՛յր ենք
մենք,
Որ մըրըրկաւ էինք զատուած...
Բախտին ամէն ոխ, չար ու նենգ
Ի մի համբոյր ցրրուին ի բաց...

Եհէ՜, նոր սերունդ վտարանդի, ինչ բոլէներ կ'ապրէինք մենք, երբ ծիծեռնակին հետ մտերմութենէն հազիւ սթափած, ընկերովի միաբանութեան ձեռք կը կարկառէինք եւ կը յեղյեղէինք սրբասացութեամբ.—

Ընդ աստեղօք զի՞նչ կայ սիրուն
Քան զանձկալի եղբայր անուն...

Եւ օղակը կը քակուէր՝ պրկուելու համար վաղը աւելի ուժով, աւելի սերտ: Ու պրկուեցաւ անհամար վաշտերդայններ, մինչեւ վաստախտարակ թուականը եւրոպամերիկեան 1914—1920 զզուելի կատակախաղին, երբ վերջին գրկախառնումով մը ոլորուած օղակներ քակուեցան բարբարոս եաթաղաններու տակ, կամ լուծուեցան Եփրատի տարտարոս ջուրերուն մէջ...:

***

ՈՏԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պ. Ցոլնաթան Սամուէլեանը ունէր համբաւ օդերեւութաբանի: Գէշ համբաւ սակայն: Յաճախ կը յայտարարէր, առանց կանուխ.

— Աւետի՜ս...: Այսօր հրաշալի օդ մը պիտի ունենանք, մանաւանդ կէսօրէն վերջը:

Այդ օրը, ցերեկէն վերջ, կը սկսէր երկինքը լալ Արջուկենց սրբազանին պէս ու անձրեւը կը տեւէր քառասուն ութ ժամ: Ու բնականաբար ամէն մարդ կը հեգնէր մեր օդերեւութաբան Ցոլնաթանը՝ ըսելով.

— Շնորհակալութիւն, գուշակութեանդ համար, տիար Ցոլնաթան, հրաշալի օր մը ունեցանք, հրաշալի անձրեւով մը:

Պ. Ցոլնաթանին կարճ կերպով կ'ըսէին «օդաբան», ուրիշներ կ'ըսէին «ստաբան»: Ցոլնաթան խայտառակութեան փոսէ մը խաղքութեան տիղմերուն մէջ կը թաւալէր:

Օգոստոսի առաւօտ մը, ան կանուխ արթննալով պատգամած էր.

— Պիտի ունենանք այսօր, փառատուոր օդ մը, քիչ մը տաք անշուշտ, սակայն, լազուարթ երկինք մը, պայծառ արեւ, երեկոյեան ալ ծաղկահոտ հով մը:

Օդը կարծես ուխտած էր անդադար խայտառակել մեր հէ՜ք Ցոլնաթանը: Եւ Օգոստոսի օրով կ'ընէր ցուրտ, կ'ըլլար հով, երկինքը ծածկուած կ'ըլլար աչխարհակալ ամպերով:

Անգամ մը եւս պախարակուած էր մեր օդաբանը:

Բնաւ չեմ մոռնար, Ծնունդի առաւօտ մը գիս տեսնելով ըսաւ.

— Այսօր յանձնարարէ ծանօթներուդ որ շատ դուրս չելլեն, այցելութիւններու պատճառով, գէշ օդ մը պիտի ունենանք, նոյնիսկ շատ գէշ: Շատեր կրնան հիւանդանալ: Մանաւանդ դուն որ կը տառապիս «ա» գիրով սկսող տեղերուդ տկարութեամբ, ինչպէս ակռայ, ականջ, աչք, արիւն, աղիք եւայլն:

Օդին մէջ կ'երեւի սատանայ մը կայ: Պ. Ցոլնաթանին յայտարարութենէն հազիւ տասը վայրկեան վերջը՝ բացուեցաւ երկինքը, նուրբ արեւ մը բոկաւ շողալ ու ամբողջ օրը անցաւ անսպասելի մեղմութեամբ:

Հետեւեալ առաւօտ գացի գտայ Պ. Ցոլնաթանը ու ըսի.

— Տիար Ցոլնաթան, ո՞ւր մնաց գուշակութիւնդ: Երէկ ամբողջ օրը դուրսն էի, աղուոր օդ մը ըրաւ եւ ես ամէն ժամանակէ աւելի առողջ եմ ակռայովս, ականջովս, աչքովս, արիւնովս, աղիքովս եւ «ա» գիրով բռնող այլ տեղերովս:

Ցոլնաթան, որ պատուհանն էր, ըսաւ.

— Դուն մարդ չես, ենն ես: Եկուր ներս ու նայէ. կինս ծանրապէս հիւանդացաւ, դուրս ելլելով: Ճիշդ է որ հիւծախտաւոր արեւ մը ելաւ երէկ, սակայն, բաւծիս պէս շատեր հիւանդացան: Մանաւանդ կինս, ներս եկուր ու տես:

Մտայ: Իրապէս տիկին Սամուէլեանը ծանր հիւանդ պառկած անկողնին մէջ կը աքար: Կը սպասէին բժիշկի որ չուշացաւ: Կէս ժամ վերջը երբ դուրս կ'ելլէր բժիշկը, կամաց մը ըսաւ ինծի.

— Լաւ չտեսայ: Շատ յոյս չունիմ: Յամենայն դէպս չի գիտցուիր,

Տիկին Սամուէլեանին վիճակը ծանրացաւ օր ըստ օրէ:

Ամիսուկէս վերջը մեռաւ խեղճը:

Պ. Ցոլնաթան մտաւ սուգի մէջ ու ա՛լ չզբաղեցաւ օդով, ամպով, արեւով, անձրեւով:

Իրեն համար օրերը լեցուն էին փոթորիկով, մռայլութեամբ, կարկուտներով: Գլուխը կախած կը քալէր, ուսերուն վրայ կրելով մրրիկներ, ամպրոպներ: Կը քալէր չանթահար ըլլալու դատապարտուած մարդու մը քայլուածքով: Օրերը տխուր էին: Անգամ մը մայթի մը վրայ տեսայ զինքը, կը քալէր գլխիկոր, խօսելով ինքն իրեն հետ: Անձայն հետեւեցայ: Լսեցի քանի մը բառեր.

— Ուրակա՜ն, ուրուակա՜ն... կայծակ ու ծակ... մրրիկ ու կնիկ...

Կարծեցի որ խենթեցած է: Մօտեցայ ու ըսի.

— Ի՞նչ լուր...

— Օրերը սեւ են, օրերս տխուր, օրերը ամպոտ...

Իր կնոջ մահէն ճիշդ տարի մը եւ երկու ամիս վերջ օրերը պայծառացան, հակառակ մարտ ըլլալուն: Լսեցինք որ Պ. Ցոլնաթան կ'ամուսնանայ այրի կնոջ մը հետ: Քանի մը ամիսէն համեստ հարսանիք մը ու քանի մը ամիսէն ալ յանկարծ կրկին մէջտեղ

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԼԵԱՆ

— Որովհետեւ տխմար, երբ զգեակը երթալով հոն մարդ չգտնեն, պիտի հետեւցնեն թէ շատ հեռուն չենք գացած եւ հետեւաբար բաց տարածութեան մէջ իրենց գթութեանը պիտի ապաւինինք: Յուսանք Աստուծմէ որպէսզի մթութեան մէջ մեր վրայ յարձակում գործելէ խուսափին եւ մինչեւ արշալոյս այս տեղերը սպասեն: Այդ պարագային կրնանք պատեհութենէն օգտուիլ: Այլապէս... ես տակաւին զէնքի վեց հատ փամփուշտ ունիմ, չորս հատ ալ ատրճանակիս համար: Դո՞ւն քանի հատ ունիս:

— Իւրաքանչիւրէն վեցական հատ:

— Այն ատեն ինծի մէկ ատրճանակի փամփուշտ կը պարտիս:

Իրեն տուի ուզած մէկ փամփուշտը:

— Այսպէս, հիմակ մենք երկուքս ճիշդ քսաներկու քիւրտի կրնանք դիմադրել:

— Հրազէնի ձայներ լսելով կրնան...

— Բայց պէտք չէ որ շատ ետեւ մընանք:

— Հրազէնի ձայներ պիտի առնեն եւ Ուիլը ամէն պարագայի ետ պիտի վազէ:

— Ջախտի կարենայ: Ան սախլուած պիտի ըլլայ աղջկան եւ խումբին նայիլ:

— Միեւնոյնն է: Ուիլը...

— Գիտեմ որ այդպէս է: Շատ լաւ: Խնդիրը տարբեր ձեւով պիտի կարգադրեմ: Դուն հոս ետեւը սպասէ:

Ուստի մեղմիւ մէկ կողմ քաշուեցայ: Ֆրէտ սրընթաց քշեց ձին. բայց այդ արագ վազքը երկար չտեւեց: Կը լսէի իր ձայնը որ կը կշտամբէր, կ'ոգոքէր, կը քաջալերէր եւ կը բացատրէր. ու կիները սուր ճիչերով կը պատասխանէին իրեն, ամէն անգամ որ աճապարելու տխուր հարկին տակ կը գտնուէին խեղճերը: Ծուռով ես ալ լսեր չափ դրամ ունեցայ, սպառնալով պատգարակակիրներուն եւ ճըչացող երախաներով ծանրաբեռնուած մայրերուն: Զարդի կամ պատերազմի ատեն, կեանքի քաղցրութիւնը վայելողները միշտ ալ վերապրողները չեն ըլլար: Հոդ գտնուող քըսանի չափ վերապրող կիները այդ գիշեր պիտի նախընտրէին մեռնիլ, քան թէ քալել խաւարին մէջէն: Ես չհամարձակեցայ երախաները ձիուս վրայ առնել, նկատելով որ մինչեւ առաւօտ ան ուրիշ շատ աւելի կարեւոր պէտքի կրնար գալ:

Ժամ մը վերջը հազիւ կրկին երեւցաւ Ֆրէտ, որ ձիուն մօտ կեցած ինծի կը սպասէր: Ան ալ ինծի պէս մայրերուն ձեռքէն երախաները առնելու փորձութեան դիմադրած էր, թէեւ անոնք ատոր բնաւ չէին սպասեր:

— Ինչպէ՞ս կարգադրեցիր, հարցուցի. որովհետեւ դէմքէն գուշակեցի որ իր թափառումը արդիւնաւէտ եղեր էր:

— Սուտ խօսեցայ անոր:

— Անշուշտ. ի՞նչ ըսիր:

— Ըսի որ եթէ ճամբէն շատ չեղելու ըլլան, դուն եւ ես կրնանք շատ ետ մնալ եւ որպէսզի այն տպաւորութիւնը թողունք որ Քիւրտերը մեզ կը հետապնդեն, կրակել մեր ատրճանակները: Այս կերպով ետեւ մնացողները պիտի ստիպուին աճապարել ու վազել:

— Ու Ուիլ ատոր հաւատա՞ց:

— Ամէն բանի կը հաւատայ ան, այնքան սիրահարած է աղջկան, իսկ աղջիկը անկէց աւելի: Երբ քովերնին հասայ քաղաքական տեսութեան մասին կը խօսէին. յետոյ սա եղրակացութեան եկան թէ Միացեալ Նահանգները կարող են աչխարհը փրկել: Կ'արժէր զանոնք դիտել: Ո՛չ, տակաւին չէ համբուրած. ատիկա մըթութեան մէջ իսկ կարելի է հասկնալ: Ամէն հարցի մասին կը խօսակցէին: Ձիս տեսած ատեննին, այնպէս եղան որ ինծմէ խալսելու համար ամէն բանի պիտի համակերպէին կարծես: Այդքան դիւրին էր:

— Աղէկ:

— Ո՛չ, աղէկ չէ: Ուիլ իմ բարեկամս է եւ այդքան գէշ կերպով կընձմով մը տարուիլը կ'ատեմ:

— Ինչո՞ւ այդպէս:

Մինչ այս խօսքերը կ'ըսէր մեր առջեւը խաւարին մէջ ցցուեցան ութ մարդիկ որ արահետին վրայ բան մը շրջապատած էին, իրենց զէնքերը ուսերնուն դրած:

— Ութը մարդիկ գտայ որոնց զէնքերը սնտուկներուն մէջ գտնուած ռազմանիւթին կը համապատասխանէ ճշդիւ: Թուրք կառավարութենէն գողցուած ռազմամթերք է. զէնքերն ալ նոյն աղբիւրէն կուգան: Խնդիրն այն է որ մէկը որ իր մօտ ունի կառավարութենէն գողցուած զէնք ու ռազմանիւթ, բռնուելու պարագային չարչարանքի կ'ենթարկուի: Ինչպէս կ'երեւի մարդիկը գիտեն այդ բանը: Հետեւաբար կուռի մը պարագային կրնանք անոնց վստահիլ: «Հայտէ՛», կանչեց ան ութ մարդոցը եւ անոնք փամփուշտին սնտուկը վերցնելով սկսան մեր առջեւէն քալել:

Ֆրէտ գոհունակ սրտով մը վառեց իր ծխամորճը:

Ժողովուրդը յաջորդ քանի մը ժամուան ընթացքին նուազ նեղութիւն պատճառեց. անոր համա՞ր արդեօք որ իր իսկ մարդոցմէ ընտրուած զինուած պահակախումբ ունէր, թէ այդ զէնքերը կը սարսափեցնէին զինքը: Ամէն պարագայի սկսաւ նոր եռանդով մը քալել: Թերեւս քալելու աւելի մեծ վարժութիւն ստացած էին, թէեւ անձկութեամբ համակուած, բայց ոչ ծայրայեղօրէն յոգնաբեկ:

Բազմութեան առջեւէն մէկը թէնօր բարձր ձայնով մը սկսաւ ժողովրդական երգ մը երգել. բան մը որ յատուկ է այն բոլոր երկիրներուն, որոնց միակ ժառանգութիւնը անընկճելի յոյսն է: Անոր հետեւելով միւսներն ալ, սէր ու նուագ ծրարած իրենց արի սրտերուն մէջ, երգեցին այն աղօտ յոյսով որ դժոխքն անգամ կրնայ վերջ մը ունենալ: Արշալոյսը ծագեցաւ քաղցր ու խաղաղ: Որովհետեւ խնդիր չէ թէ ժողովուրդ մը հարէվարքի զալարումներով կը տառապի, կամ մարդիկ կ'ատեն զիրար, սէրքն ու երկինքը տակաւին կը մընշէն ու կը ժպտին, եւ վայրի ծաղիկներուն բուրմունքը յոգնած մարդկութեան դարչահտութենէն չազդուիր:

Ֆրէտ ծխամորճը ձգելով ճամբուն եզերքին գտնուած ժայռի մը գագաթը քշեց ձին, ինծի ալ հրամայեց հետեւիլ իրեն: Անկէ կը տեսնէինք մեր մարդասիրը զարմանալի կերպով երկար, մրջիններու խումբի մը նման ներս ու դուրս ելած, որ առաջնորդներուն կը հետեւէր, կարծես երազի մէջ ըլլար:

(Շար.)

[illegible]

Կարմիր մանգաղը

(Ե. Չարենցի յիշատակին)

Մութ նետած, մշուշ, մղձաւանջ մըտ-
քիդ,
Դու գործիքն արնոտ գցեցիր կրծքիդ,
— Իմ քնա՞րն, ասիր,— արժանի
Մարքսին,
Կրեմլում գտայ, Հոկտեմբեր ամսին...

— Եւ պիտի նրա լարերով կարմիր
Նուագեմ ես բորբ Մոսկուից Պամիր՝
Պերճ հասկով պճնած քրտնածոր
ցանքսեր,
Բանց բլուր կոյսի շիկացող վարսեր...

Եւ ծաղրի տալով մեր սուք ու շիւան՝
Մասիսի բոլորք՝ մինչ Կարին, մինչ
վա՞ն,
Նուագում էիր՝ ինչ խելքիդ փչում,
Հիփսիսի դաժան խենթ հողմն էր շըն-
չում ···

Նուագում էիր զառանցա՞նք, դաւե՞ր—
Մոսկուի քո ժանտ խալիփի պատուէր,
Որ հիւսում կարմիր խմամը ստից,
Որ խօսում էր նոր Զանգիզի սրտից···

Մոլխ նետած, մշուշ, մղձաւանջ մըտ-
քիդ,
Չը տեսար, Չարենց, որ աւա՞ղ, կրծ-
քիդ
Այն մահուան աեղ մի գործիք շողում,
Այն արիւնն է մեր քո շուրջը ցողում....

Եւ երբ որ կարգով քո հերթն էլ հա -
սաւ,
Թրքջաց դահիճն.— էլ հերի՛ք, ասաւ,
Վզովդ քաշեց իր կարմիր մանգաղ,
Բանց հասկը դիւրաւ քեզ նետեց դա -
գաղ ···

×

Ա. ԲԱԿՈՒՆՑԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Քո կրծքի ներքոյ Սիւնիքի ոգին,
Որ շնչում է սէգ ժայռերի ծերպից,
Հարբելու էր դեռ ամէնքիս հոգին
Վայրենի, դիւթիչ քո չքնաղ վէպից,
Որ նոր էր ծլել մտքումդ յստակ,
Որ աւրեց, ափսո՜ս, Մոսկուի գնդակ..

Եւ ինչքա՞ն ծաղկից Ուժթափի քամին
Բոյր պիտի տանէր Սիւնիքից այլուր,
Փայլ մարի, ժպիտ վաղորդեան ժա -
մին,
Հայրենի ծուխ, մուխ, հառաչա՜նք
անլուր ···
Ողջ պիտի ձուլէր քո զօրեղ շնչով,
Նկարէր քո պարզ ու պայծա՜ռ գըր -
չով···

Թէհրան

ԵՂ. ՀԱՅԳԵՍ

[illegible]

դարու համբաւը կորսնցուցինք մէկ ամսուան մէջ»:

Յայտարարութիւնը կը վերջանայ միութեան կոչ մը ուղղե-լով, յանուն հանրային փրկութեան :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

— oo —

Հոկտեմբեր 25ին Պերլինի մամուլին մէջ հրատարակուեցաւ կարճ զեկոյց մը, որուն համաձայն մարաջախտ Կէօրինկ ժամանակի մը համար որ եւ է այցելութիւն պիտի չընդունի, ինչ որ ալ ըլլայ նպատակը :

Այս ազդարարութեան իմաստը պարզ էր: Մարաջախտը պիտի առանձնանայ Քարինհալի մէջ եւ պիտի աշխատի գերման տնտեսութեան նոր ծրագրի մը վրայ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նոր որոշումի մը համաձայն քառամեայ տնտեսութեան ծրագիրը մէկդի պիտի դրուի եւ պիտի ընդունուի ութամեայ ծրագիր մը: Պետական աւելի խիստ հակակշիռի պիտի ենթարկուին ճարտարարուեստն ու առեւտուրը, նոյնիսկ արհեստները: Շատ մը գործարաններ, օրինակ Քրուփը, որ վերջերս 50 միլիոն մարքի ապրանք ստացած է կամուրջներու եւ ելեկտրակայաններու եւն. շինութեան համար, հիմնովին պիտի կերպարանափոխուին :

Անիկա՝ Գերմանիոյ ներքին կեանքին համար: Նոյնքան յարձակողական է ծրագիրը արտաքին կեանքին համար: Ոչ միայն դէպի հարաւ – արեւելք թափանցումը յառաջ պիտի մղուի, այլեւ Կէօրինկի տնտեսական նոր ծրագիրը պիտի ընդգրկէ ուրիշ երկիրներու մէջ կատարուելիք ձեռնարկներ ալ, այնպէս որ նոր ծրագիրը կարելի պիտի ըլլայ կոչուիլ ոչ թէ գերման տնտեսական ծրագիր, այլ եւրոպական տնտեսական ծրագիր: Գործի վրայ է նաեւ Տոքթ. Ֆունք, տնտեսական նախարարը: Հազիւ վերադարձած իր ճամբորդութենէն, ան նամակ մը գրեց Գերմանիոյ առեւտրական Գրասենեակին, յանձնարարելով որ գերման առեւտրական տուները մանաւոր խնամք տանին եւ ժամանակին կատարեն օտար յաճախորդներու ապսպրանքները, մանաւանդ չուշացնեն ապրանքներու յանձնումը: Այս գործին մէջ թերացող տուները հաւանաբար տուգանքի պիտի ենթարկուին կամ պիտի պատժուին :

Կացութիւնը Երուսաղէմի մէջ

— oo —

Վերջին լուրերու համաձայն, մաքրագործումը կը շարունակուի Երուսաղէմի հին քաղաքամասին մէջ (արաբական շրջան): Եաֆայի մէջ ալ զինուորական գործողութիւններ կատարուեցան:

*** Բրիտանական հրամանատարութիւնը արաբերէն յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին, հետեւեալ բովանդակութեամբ.

— «Մի կարծէք թէ մեր օդանաւերը եկած են իբրեւ թշնամիներ, ձեզ պատժելու կամ վնաս պատճառելու համար: Այդ օդանաւերը խաղաղութեան պատգամաբերներ են, եւ անոնց ներկայութիւնը ձեզի կը յիշեցնէ թէ կառավարութիւնը կը պաշտպանէ ձեզ: Անոնք ձեր բարեկամներն են: Օդանաւերն ու հրասայլերը կը հալածեն միայն աւազակները եւ ապստամբները որոնք չեն հնազանդիր օրէնքին: Հետեւաբար որ եւ է պատճառ չունիք փախչելու, երբ կը տեսնէք մեր օդանաւերը: Եթէ փախչիք, ապացուցած կ'ըլլաք թէ ձեր խիղճը հանգիստ չէ, իսկ այդ պարագան կրնայ վնաս պատճառել ձեզի»:

*** Պաշտօնական տեղեկագիր մը կը ծանուցանէ թէ 19 Արաբներ սպաննուած, 25 հոգի ալ վիրաւորուած են, Երուսաղէմի հին քաղաքին մէջ կատարուած գործողութեանց հետեւանքով: Տակաւին շատ մը տուներ պիտի խուզարկուին, դաւադիրներ եւ զէնքեր գտնելու համար: Զինուորները հրաման ստացած են զարնել միայն այն ատեն երբ իրենց դիմացը կը գտնեն անվիճելի ապստամբներ :

— oo —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐԸ անվերջ կը շարունակուին Խ. Միութեան մէջ, համաձայն վերջին լուրերու: Կ'ըսուի թէ աչքէ ինկած է նոյնիսկ Եժով, Չեկային ամենազօր վարիչը: Որ եւ է լուր չկայ մարաջախտ Պլուխէրի մասին: Կարմիր բանակին օրկանը կը հաստատէ թէ զանգուածային մաքրագործումներ կատարուած են Ծայր. Արեւելքի զինուորական իշխանութեան մէջ : «Փրաւտա» ուժգնօրէն կը քննադատէ կրթական գործավարը, իբրեւ անփոյթ եւ զեղծարար: Վտանգուած կը համարուի նաեւ Օթթօ Շմիտ, որ կազմակերպեց Հիւսիսային Բեւեռի փառաւոր արշաւանքը :

ՃԱՓՈՆ ալ միահեծան պետութեան մը պիտի վերածուի, քարոզչութեամբ, համաձայն վերջին լուրերու: Պետութիւնը պիտի վերակազմուի ազգային միութեան հիման վրայ: Կայսրը պիտի պահուի, բայց հիթլերական կամ ֆաշական դրութեամբ :

ՊԱՊԸ ճառ մը խօսելով քրիստոնէական հնագիտութեան համագումարի 300 անդամներուն առջեւ, խստօրէն քննադատեց հիթլերական եւ ֆաշական «հալածանքները եւ դաւաճանութիւնը» : Այս առթիւ իբրեւ օրինակ յիշեց Ներոնը, Յուլիոսը, Նափոլէոն Գ.ը եւ Վիլհէլմ Բ.ը որոնք թաւալգլոր ինկան, իրենց զօրութեան գագաթնակէտին հասնելէ վերջը :

30,000 ՀՈԳԻ ցոյց մը կատարեցին Փէշթայի մէջ, պահանջելով սերտ գործակցութիւն հաստատել Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ, արժեցնելու համար Չեխոսլովաքիայէն եղած հողային պահանջները: Այս առթիւ խանդավառութեամբ ծափահարուեցան Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ Առաջնորդները :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արաբ ուսանողները հեռագիր մը ուղղելով Հիթլերի, խնդրեցին միջամտել, Պաղեստինի խնդիրը լուծելու համար: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ հաւանական չեն գտներ որ Հիթլեր որ եւ է պատասխան տայ այս դիմումին :

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ հաւանութիւնը յայտնեց ծրագրի մը, որուն համաձայն Միլանի Մայր Եկեղեցիին կողքին պիտի շինուի 540 ոտք բարձրութեամբ զանգակատուն մը: Այս զանգակատունը պիտի ունենայ 18 մեծ զանգակներ եւ խոշոր լուսարձակ մը, որ ամէն ժամը անգամ մը լոյս պիտի արձակէ, նաեւ իբրեւ ժամացոյց ծառայելով քաղաքին վրայ: Զանգակատան մօտ պիտի շինեն նաեւ պատերազմական յուշարձան մը :

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.– 29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ:

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. **ԵԳԻՊՏՈՍԻ** ԿՈՄԻՏԷԻՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ** ԵՒ **Վ. ԻՇԱՊԵԱՆ**

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ – ՀԱՒԱՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Գեղարուեստական բաժին եւ պար նուագախումբով: Կը խօսին Պ. Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ եւ ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Կը հրաւիրուին երգչախումբի անդամներն իրենց ընտանիքով, եւ համակիրներ: Մուտք՝ 5 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին): Սպասարկութիւն ժամը 5ին:

Հրապարակային բանախօսութիւններ

Կազմակերպուած Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութեան տեղական յանձնաժողովներու կողմէ, նախագահութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի փոխ ատենապետ Պ. ՄԱՏԹԷՈՍ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆի:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— 25 հոկտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Քօլիզէի սրահին մէջ:

ՎԱԼԱՆՍ.— 26 հոկտ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին հայկական սրահին մէջ:

ԼԻՈՆ.— 27 հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Բարեգործականի սրահին մէջ:

Այս վայրերուն մէջ կը բանախօսէ գրագէտ - հրապարակագիր եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան ընդհ. ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ Պ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը, 24 Հոկտ., Երկուշաբ. երեկոյեան ժամը 9ին «Քառէ» սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Քառէ:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Այս կիրակի, 23 Հոկտ., Գիւտ Խաչի տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քարոզէ Փարիզի Առաջն. փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան, տեղւոյս Ս. Փօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ: Կը հրաւիրուի գաղութիս հայ հասարակութիւնը:

Հոգաբարձութիւն Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ԳՐՊԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1939

Ի. տարի

Գին 5 ֆրանք (Ֆրանսա), Արտասահման 1.50 շիլին կամ 40 սէնթ:

Դիմել հեղինակին.

44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine) France.

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Domesme — PARIS (13)

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ կուսակցութիւնը հրահանգ մը ուղղելով իր բջիջներուն, կը թելադրէ այլեւս գործարան չգրաւել, այլ գտնուիլ տիրապետող դիրքերուն վրայ, երբ գործադուլ հռչակուի :

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐԸ օդանաւային շինութեանց մէջ բանեցնելու համար ծրագիր մը կը մշակուի կառավարութեան կողմէ: Կը յուսան տասնեակ հազարաւոր մասնագէտ բանուորներ գործի կապել այս կերպով :

ԱՅՐ ԵՒ ԿԻՆ ՄԸ առջի օր ելմտական պաշտօնատունը երթալով, նամակ մը ձգեցին դռնապանին, որպէսզի նախարարին յանձնէ: Այս վերջինը պահարանը բանալով գտաւ 8 հատ 5000նոց թղթադրամներ, համագումար 40,000 ֆրանք, «իբրեւ նուէր պետութեան »:

ՀԻՆԳ ՉԵԽԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ եւ քանի մը Գերմանացիներ ալ վիրաւորուեցանՊոհեմիոյ մէկ գիւղին մէջ, որ գերմ. զօրքին կողմէ պարպուած էր: Չեխական կառավարութիւնը ներողութիւն խնդրեց այս ընդհարման առթիւ, եւ անմիջապէս քննութեան ձեռնարկեց :

ՆՈՐ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ կազմուեցաւ Փարիզի մէջ, նախագահութեամբ նախկին նախարար եւ ծերակուտական Անրի Լէմերիի: Անունն է «Հանրային փրկութիւն եւ ազգ. վերանորոգում»: Վարչական խորհուրդին մէջ կը գտնուին ականաւոր դէմքեր, բոլորն ալ աջակողմեան :

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	214 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
25
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI
25 Octobre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3869

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

— oo —

Ընկերներ եւ հայրենակիցներ ,

Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւրոպայի 16րդ Շրջ. ժողովը քանի մը օր առաջ աւարտեց իր աշխատանքները, , լաւագոյն եւ յուսադրիչ մթնոլորտի մէջ :

Ինչպէս ամէն տարի, մեր շրջանի կուսակցական այս Գերագոյն ժողովին իրենց անմիջական մասնակցութիւնը բերած էին բոլոր կազմակերպուած շրջանները, այս անգամ աւելի բազմամարդ պատգամաւորութիւններով :

Համակուսակցական տեսակէտով, համեմատաբար երիտասարդ մեր այս շրջանը ներկայիս կը հանդիսանայ աւելի հասուն եւ կորովի: Զուտ տեղական հարցերու չափ եւ աւելին, մեր ընկերներու առանձին մտահոգութիւնը ընդհանուր խնդիրներու հանդէպ՝ սրտապնդիչ երեւոյթ մըն է, որ կ'արդարացնէ մեր արդար ինքնավստահութիւնը՝ Դաշնակցութեան կենսունակութեան, գործօն եւ կենդանի ուժերու պատրաստութեան մասին: Միջազգային կեանքի ներկայ ընդհանուր շփոթին մէջ, քննելով մեր կուսակցութեան հետապնդած նպատակներն ու անոնց հաւանական լուծման միջոցները, մեր ընկերները աւելի քան երբեք գնահատեցին այն իրական պատասխանատուութիւնը զոր ունի մեր կուսակցութիւնը, այսօր, ինչպէս նաեւ վաղը :

Պատասխանատուութեան այս բիւրեղացած գիտակցութեամբ, ճշդուած են իւրաքանչիւրին դերն ու պարտականութիւնը, շարքերէն մինչեւ ամենապատասխանատու մարմինները:

Միակամ, գիտակից եւ միշտ պատրաստ՝ զոհաբերութեան, աւելի հասուն եւ իրապաշտ ընդհանուր կուսակցական աշխատանքներու գնահատութեան մէջ, 16րդ Շրջ. Ժողովը նոյն ոգիով ալ մօտեցաւ զուտ տեղական խնդիրներուն :

Այս ընդհանուր շրջագծին մէջ, 16րդ Շրջ. ժողովը գոհունակութեամբ արձանագրելով հաշուետու տարուան ընթացքին ձեռք բերուած յաջողութիւնները, քուէարկեց համապատասխան բանաձեւեր :

Անցեալին նման, այսօր ալ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ԼԾԵԼՈՒ մեր հիմնական մտահոգութիւնը կը պահէ իր ուժը: Մեր շրջանի կազմակերպութիւնը ոչ մէկ ճիգ պիտի խնայէ այս ուղղութեամբ, ստեղծելով նոր սերունդի գործունէութեան յատուկ ասպարէզ, ապահովելով մասնաւորապէս ձեռներէցութեան միջոցներ :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ, ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏԻ ՄԸ ՇՈՒՐՋ. բոլոր կենսունակ տարրերը համախմբելու անցեալ շրջանի մեր ճիգերը նպաստած ըլլալով անհրաժեշտ հոգեբանական մթնոլորտի նախապատրաստութեան, 16րդ շրջ. ժողովը լիազօրեց իր շրջանի գործադիր մարմինը՝ վերջնականապէս գործնականացնել իր ցանկութիւնը՝ ազգային միացեալ կազմակերպութեան, գործակցութեամբ հայ դատով տոգորուած տարրերուն :

Ֆրանսայի մեր գաղութին պարտաճանաչութիւնը երկրի իշխանութեանց կողմէ որոշուած մեր ծառայութեանց հանդէպ, ինչպէս նաեւ աշխատաւորական եւ արհեստակցական կազմակերպութիւններու հանդէպ, ստեղծած ըլլալով նպաստաւոր մթնոլորտ մը հայ գաղութին համար, պէտք է շարունակել միեւնոյն ընթացքը առանց շեղելու մեր հիմնական սկզբունքէն, չմիջամտել ներքին քաղաքական գործերուն: Այս սահմաններու մէջ մեր պաշտօնական եւ օրինաւոր մարմինները պէտք է շարունակեն հետապնդել օրինաւոր իշխանութիւններու եւ կազմակերպութիւններու մօտ, ապահովելու երկրի օրէնսդրութեամբ մեզի տրուած դիւրութիւնները, զանազան մարզերուն մէջ:

Ներկայ վտանգաւոր եւ անստոյգ ժամանակաշրջանին, իւրաքանչիւր հայու համար կրկնակի պարտականութիւն մըն է ցոյց տալ համագործակցութեան եւ կարգապահութեան լայն ոգի ամէն քայլափոխի :

Այս ապահովութեամբ, մենք հնարաւորութիւն կ'ունենանք աւելի դիւրութեամբ իրականացնել մեր ազգային միութիւնը , առանց որուն, անհնարին է ապահովել ազգային Դատի պաշտպանութիւնը :

Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւրոպայի Շրջ. ժողովը վստահ է թէ իր գնահատութիւնները կը նոյնանան մեր գաղութի բացարձակ մեծամասնութեան մտահոգութիւններուն: Այս համոզումով ալ, ան կասկած չունի թէ ամէնքը պիտի նպաստեն մեր կազմակերպութեան ձեռնարկներուն եւ քայլերուն: Այս տեսակէտէն մենք այս տարուան համար առանձին սպասելիքներ ունինք մանաւանդ մեր համակիր հսկայ զանգուածէն:

Հաւատարմօրէն եւ ամուր կառչած Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնական նպատակին, հաւատաւոր՝ Հայ Դատի բարեյաջող լուծման, ու միշտ պատրաստ՝ բոլորանուէր ծառայելու անոր, մեր շրջանը, իբրեւ հարազատ մէկ մասը հայ ժողովուրդի ամէնէն ծաւալուն ու ամէնէն ուժեղ կազմակերպութեան, յառաջիկայ տարին եւս կը նկատէ նոր նուաճումներու ու անվհատ գործունէութեան տարի մը, տոգորուած՝ մեր կուսակցութեան յատուկ խանդավառութեամբ ու վճռականութեամբ:

Կեցցէ՛ Հայ ժողովուրդը,
Կեցցէ՛ Հայկական Դատը,
Կեցցէ՛ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը :

16ՐԴ ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎ
Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

4800 ՕԴԱՆԱՒ ՄԻՆՉԵՒ 1940 ԱՊՐԻԼ

— oo —

Պիտի պատժուին անոնք որ կը մերժեն աւելի ժամեր աշխատիլ

— oo —

Օդանաւային ճարտարարուեստի բանուորները, երկար բանակցութիւններէ ետք, հաւանեցան սովորականէն աւելի երկար ժամեր աշխատիլ, որպէսզի արագանայ օդանաւային արտադրութիւնը :

Թէեւ շաբաթական 40 ժամուան աշխատանքի սկզբունքը կը պահպանուի, բայց բանուորները յաւելուածական աշխատանք պիտի կատարեն, յաւելուածական վճարում ստանալով :

Օդանաւային նախարար Պ. Լա Շամպր յայտարարեց մամուլին, թէ մինչեւ 1940 ապրիլ Ֆրանսա պիտի շինէ 4800 օդանաւ : Այս շինութիւնը պիտի արժէ մօտաւորապէս 90 միլիոն սթերլին: Անցեալ փետրուարին որոշուած էր Օդանաւային Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ, որ Ֆրանսա ունենայ մշտաւէս կերպով 2617 օդանաւ: Ապրիլ մէկէն մինչեւ սեպտ. մէկ միայն 240 օդանաւ արտադրուած էր, որովհետեւ օդանաւային ճարտարարուեստը լաւ կազմակերպուած չէր :

Նախարարը բսաւ.

— « 1938ի սկիզբը իր առջեւ դրուած էին երեք խրողութիւններ, առաջին՝ նախորդ տարին օդանաւային արտադրութիւնն էր ամիսը 38 հատ, երկրորդ՝ արտադրուած մեքենաները հին դրութեամբ եւ անպէտ էին, երրորդ՝ Ֆրանսա գրեթէ օդանաւային ճարտարարուեստ չունէր, որովհետեւ իր մեքենաները հինցած էին եւ չէին համապատասխաներ մեծաքանակ արտադրութեան պահանջներուն:»

Այս խրողութեանց ծանօթանալէ ետքն էր, որ Գերագոյն Խորհուրդը որոշեց երկու տարուան մէջ շինել 4800 կազմած եւ 12,000 մեքենայ: Այս հսկայ արտադրութիւնն ալ տակաւին անբաւական է, եթէ հաշուի առնենք թէ ինչքան կ'արտադրեն ուրիշ երկիրներ: Անհրաժեշտ են նորանոր ճիգեր :

*** Նախարարական խորհուրդին շաբաթ օրուան նիստին մէջ, աշխատանքի նախարարին առաջարկութեան վրայ, որոշուեցաւ պատիժներ տնօրինել այն բանուորներուն որ չեն գործադրեր յաւելուածական աշխատանքի պարտականութիւնը, յանուն ազգային պաշտպանութեան: Իրաւեկներ կը հաւաստեն թէ նախատեսուած պատիժն է անմիջապէս արձակել թերացող բանուորը, առանց փոխարինութեան եւ զրկելով վճարովի արձակուրդէն :

*** Քոտրոն - Բրնօ հաստատութիւնը (Իսի լէ Մուլինօ եւ Պիյեանքուռ) նկատելով որ շատ մը բանուորներ կը մերժեն հինգ ժամ աւելի աշխատիլ օդանաւային հաստատութեանց մէջ, որոշեց վճռական միջոցներ ձեռք առնել: Այս շաբթուան ընթացքին արհեստանոցներուն մէջ փակցուած յայտարարութիւն մը կ'ազդարարէր թէ այն բանուորները որ չեն կատարեր յաւելուածական աշխատանքը, պիտի զրկուին ժամական 0 ֆր. 75ի յաւելուածական վճարքէն: Այս որոշումը արդիւնք տուած չըլլալով, աւելի խիստ միջոց մը ձեռք առնուեցաւ: Իսի լէ Մուլինոյի գործարաններուն մէջ բանուորներուն 25 առ հարիւրը, Պիյեանքուռի մէջ 50 առ հարիւրը ուրբաթ իրիկուն աշխատանքը դադրեցուցեր էին իրիկուան ժամը 5ին, փոխանակ շարունակելու մինչեւ 6: Այս բոլոր բանուորները արձակուեցան 24 ժամուան համար եւ աշխատանքը վերսկսելու համար մասնաւոր վկայական տրուեցաւ միայն անոնց որ աւելի ժամեր աշխատած էին :

*** Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը բացառիկ ժողով մը գումարելով, հաւանութիւն յայտնեց որ հոկտեմբեր 24էն սկսեալ բանուորները բացառաբար շաբաթը հինգ ժամ աւելի աշխատին , ամէն ուր որ անհրաժեշտ կը համարուի: Այս առթիւ կազմուած բանաձեւը կը պարունակէ որոշ վերապահումներ, եւ կը պահանջէ ջնջել վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին տրուած բոլոր պատիժները: Միեւնոյն ատեն կը մեղադրէ վարչապետին «դիկտատորական մեթոտները »:

Կառավարութեան ծրագրութիւնը

— oo —

Շաբաթ օրուան նախարարական խորհուրդին մէջ, վարչապետը պարզեց կառավարութեան տնտեսական եւ ելմտական ծրագիրները որոնց մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Ամէն պարագայի մէջ, երեսփ. ժողովին լուծման ծրագիրը մէկդի դրուած է, եւ կառավարութիւնը կը յուսայ հաստատուն մեծամասնութիւն մը ապահովել , դուրս ձգելով համայնավարները : Այս ձգտումը աւելի պիտի պարզուի, արմատական կուսակցութեան համագումարին առթիւ, որ տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլի մէջ, հոկտեմբեր 26 - 30ին: Այդ առթիւ խօսելիք ճառերուն մէջ , Պ. Տալատիէ դուռները բաց պիտի ձգէ ամէն տեսակ գործակցութեան համար, առանց երեւս դարձնելու բանուորական հոսանքներուն, կը բաւէ որ ազատ ըլլան արտաքին ճնշումներէ :

Մարսէյլի համագումարին մէջ, Պ. Տալատիէ առաջին եւ ամէնէն կարեւոր ճառը պիտի խօսի հինգշաբթի օր :

— oo —

ՍԹԱԼԻՆԻ սպանութեան կամ անհետացման մասին լուրեր կը շրջին քանի մը օրէ ի վեր: Մոսկուայէն կը հերքեն այդ զրոյցները:

ԼԻՈՆԻ շինութեանց բանուորները, որոնք գործադուլ հռչակած էին երկուքուկէս ամիսէ իվեր, ընդհանուր քուէարկութիւն կատարելով որոշեցին աշխատանքը վերսկսիլ երկուշաբթի օր (երէկ):

Ծերակուտական ընտրութիւնները

— oo —

Կիրակի օր տեղի ունեցան շրջանը լրացած 97 ծերակուտականներու նոր ընտրութիւնները: Ժողովրդական ճակատի ջախջախիչ ընտրութիւններէն (1936 մայիս) եւ Միւնիխի համաձայնութենէն ի վեր առաջին անգամ էր որ ընդհանուր ընտրութեան փորձ մը կը կատարուէր: Ընտրութեանց ընդհ. արդիւնքը նպաստաւոր է չափաւոր եւ աջակողմեան տարրերուն համար: Արմատական կուսակցութիւնը կորսնցուց չորս աթոռ, իսկ անկախ արմատականները՝ 7 աթոռ: Ամէնէն աւելի շահեցան հանրապետական կուսակցութիւնները, որոնք ծայրագոյն աջակողմը կը կազմեն: Այս տարրերը շահեցան 10 աթոռ, համագումար 34, արմատականներու 55ին դէմ: Ընկերվարականներն ալ մէկ աթոռ շահեցան, (3ի տեղ 4), երկու անդամներ վերընտրուած , երկուք ալ նոր ընտրուած ըլլալով: Նոր անդամներն են Պ. Մարքս Տորմուա, նախկին ներքին նախարարը, եւ Պ. Թասօ Մարսէյլի քաղաքապետը, նոյնպէս նախկին նախարար :

Ընտրուած 97 ծերակուտականները կարելի է բաժնել այսպէս. —աջակողմեան խմբակցութիւններ՝ 34, չափաւորներ՝ 55 , ձախեր՝ 8:

Ընտրուածներուն մէջ կը գտնուին երկու անդամներ ներկայ դահլիճէն,— ներքին նախարար Սառօ եւ հողագործական նախարարը, Քէօյլ: Մեծամասնութիւնը փոխուած չըլլար, քանի որ արմատականները կը պահեն 150 աթոռներ, իսկ հանրապետականները եւ իրենց կուսակիցները՝ մօտ հարիւր :

*** Ֆրանսայի ծերակոյտին անդամները կ'ընտրուին անուղղակի, քաղաքապետական եւ շրջանային խորհրդականներու կողմէ, ինը տարուան համար: Ընկերվարական կուսակցութիւնը, որ ատենէ մը ի վեր բուռն պայքար կը մղէ ծերակոյտին դէմ, երեք թեկնածու ներկայացուցած էր, ունենալով միայն երեք թափուր աթոռ: Երկու բոլշեւիկ ծերակուտականներուն շրջանը լրացած չէ տակաւին: Թափուր մնացած 97 աթոռները մեծ մասով կը պատկանէին ձախակողմեան եւ կեդրոնի կուսակցութեանց :

Ֆրանսա պիտի համաձայնի՞ Գերմանիոյ հետ

— oo —

Ֆրանսական մամուլը կը շարունակէ պնդել թէ վարչապետ Տալատիէ կը խորհի համաձայնութեան գալ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ :

Բայց հաւանական չէ, որ վարչապետը որ եւ է վերջնական եղրակացութեան յանգի, մինչեւ Պերլինէն վերադարձը դեսպան Ֆրանսուա Փոնսէի, որ քանի մը օր Փարիզ պիտի հանդիպի, իր նոր պաշտօնատեղին՝ Հռոմ մեկնելէ առաջ :

Կը հաւաստեն թէ Հիթլէրի եւ դեսպան Փոնսէի միջեւ խօսակցութիւնը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ շաբաթ, ո եւ է ձեւով չօշափած չէ մասնաւոր համաձայնութեան մը ծրագիրը, այլ ընդհանուր հանգամանք ունեցած է: Ո եւ է խօսք եղած չէ Քամէրունը Գերմանիոյ ձգելու մասին: Եւ առհասարակ ֆրանսական կառավարութիւնը այս մասին ո եւ է առաջարկ ներկայացնելու տրամադրութիւն չէ ունեցած:

Դեսպան Փոնսէի խօսակցութեան ամփոփումը արտաքին նախարար Պոնէին այն տպաւորութիւնը ներշնչած է, թէ թերեւս Գերմանիա շուտով առաջարկ ներկայացնէ, օրինակ՝ Ֆրանսայի հետ 25 տարուան խաղաղութեան դաշինք կնքելու :

Փարիզէն կը գրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի.—

Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութեան մէջ հիմնական եւ յանկարծական փոփոխութիւններ պիտի չկատարուին: Եթէ փոփոխութիւն ալ մտցուի, անիկա տեղի պիտի ունենայ աստիճանաբար եւ զգուշութեամբ :

Եթէ արտաքին նախարար Պոնէ իր կամքին չզուի , ան տրամադիր է այնքան հեռուն երթալու, որքան նախկին նախարար Ֆլանտէն՝ Գերմանիոյ հետ համաձայնելու հարցին մէջ. բայց Տալատիէ կը զսպէ զայն, ինչպէս նաեւ զգուշաւորութեան կը մղեն զինք դահլիճի միւս անդամները եւ արտաքին պաշտօնատունը :

Կը կարծուի թէ Հէր Հիթլէր եւ արտաքին նախարար Ֆոն Ռիպպէնթրոփ բան մը պիտի ընեն, որ զօրացնէ Պոնէի դիրքը:

Նոր խռովութիւններ Պաղեստինի մէջ

— oo —

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ Կիրակի օր դէպքեր պատահեցան Պաղեստինի մէջ, ուր զանազան կէտերու վրայ: Կացութիւնը միշտ ծանր է, իբրեւ հետեւանք ապստամբներու ռազմավարութեան: Երբ զօրքը հետապնդէ, անոնք նահանջելով ամէն տեսակ վնաս կը հասցնեն հրէական ձեռնարկներու, կ'այրեն, կը քանդեն, աւարի կուտան: Բերսեբայի մէջ զինեալ հրոսախումբ մը աւարի տուաւ տուրքերու վարչութիւնը: Ուրիշ տեղ մը ական դրուեցաւ շոգեկառքին մէջ: Վերջապէս մեծ հրդեհներ ծագեցան Քեփրոնի մէջ , որ ամբողջովին լքուած է Հրեաներուն կողմէ, 1936էն ի վեր: Ապստամբները հրէական դպրոցը եւ հին սինակոկ մը մտնելով, կրակի տուին երկու շէնքերը:

*** Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ նախագահ Ռուզվէլթ կուսակից է Պաղեստինի հրէական Տան ծրագրին եւ իր կարելին պիտի փորձէ, իրականացնելու համար զայն :

Հունգարիա նորէն կը մերժէ

— oo —

Հունգարական կառավարութիւնը քննելով Չեխոսլովաքիոյ նոր առաջարկները, անբաւական գտաւ զանոնք :

Բանակցութիւնները վերսկսան Հունգարիոյ եւ Սլովաքիոյ միջեւ: Կը թուի թէ իտալական կառավարութիւնը համաձայն է որ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆՁԿՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԵՐ

Միայն անհատները չեն, որ կ'ունենան այս ժամերը, այլ հաւաքականութիւնները։

Պատմութիւնը, անհատներու թէ ազգերու, արձանագրած է այս ժամերը, տալով անոնց բացառիկ բովանդակութիւն. արտայայտած է զանոնք, գրական թէ քաղաքական կեանքի մէջ, յաւերժական քանդակներով, որոնք կը դառնան ներշնչարան յետագայ ժամանակներուն ու սերունդներուն համար։

Անո՛ր համար բացառիկ կարեւորութիւնը այս պահերուն, որովհետեւ տագնապի ու անձկութեան այս ժամերուն է՝ որ անձերը, ինչպէս ազգերը իրենց մեծութիւնը երեւան կը բերեն։ Կուտան իրենց կորովին, իրենց անհատական կամ հաւաքական նկարագրին, ուժին ու դիմադրականութեան սահմանը։ Մարդկային ըստեղծագործութիւնները տագնապի այս ժամերուն է, որ տեղի կ'ունենան եւ, հետեւաբար, ա՛յս ժամերուն է որ կը գրուի պատմութիւնը։

Յաջորդ սերունդները այս պատմութիւնը դիտելով, զայն սերտելով է որ կը կազմեն իրենց դատողութիւնը. կուտան վճիռ՝ ժողովուրդի մը արժէքի մասին, զայն տանելով մեծութեան կամ պզտիկութեան. յաղթանակի կամ պարտութեան։

Նման վայրկեաններ ու օրեր ապրեցաւ փոքրիկ ժողովուրդ մը՝ Եւրոպայի սրտին վրայ։

Ընդունակ, քաղաքակիրթ ժողովուրդ մը, ինչպէս չեխ ժողովուրդն է, որ նոր էր ազատագրուած եւ հայրենիք կազմած, իր քսանամեայ անկախութեան պատմութեան մէջ մեծագոյն ողբերգութիւնը ապրեցաւ։

Գիտենք պատմութիւնը։

Այլատարր եղաւ իր կազմած պետութիւնը, բայց երբեք բռնավար։ Ոչ բռնութեամբ հողեր յափշտակեց, ոչ ալ ժողովուրդներ ստրկացուց։ Այսպէս ուզեցին աշխարհի հզօրները, դրացի կամ բարեկամ, եւ ինք համակերպեցաւ, արտակարգ իմաստութեամբ լեզու գտնելով բոլորին հետ, իր տունէն ներս։

Եւ 20 տարի ճիգ ու աշխատանք. քաղաքակրթական վերելք, ու քաղաքական ու տնտեսական բարգաւաճում, հովանաւորութեամբ ու երաշխաւորութեամբ հզօր դաշնակիցներու, յանկարծ, օր մը, դաւաճանուելու ու լքուելու համար բոլորէն…

Չենք մտներ մանրամասնութիւններու մէջ. անշուշտ հզօր, մեթոտներու բիրտ դրացի մը, որ իր իրաւունքները կը պարտադրէ սպառնալիքով և թանքերու թաւալումով. բայց, թերեւս ոչ մեծագոյն յանցաւորը Չեխոսլովաքիոյ ճակատագրին խորտակման մէջ։ Եւ անդին, քաղաքակիրթ, հզօրագոյն պետութիւններ ու կայսրութիւններ, որոնք կազմած են զայն, տուն տեղ դարձուցած, աջակցած ամէն կերպ, ոգեւորած ապագայ հեռանկարներով, երաշխաւորած դաշինքով, դրամով ու բանակներով։

Եւ յանկարծ լքում բոլոր ճակատներուն վրայ, այս բոլորին, այս մեծերուն կողմէ։

Ոտնակոխելով ամէն խոստում, պարտադրելով երէկի «դաշնակցին» ճակատագիր մը՝ որ խայտառակ պարտութեան հետեւանք կրնար ըլլալ միայն։ Ու այսօր բոլորը ոտքի, մեծերն ու փոքրերը, ջլատելու, քայքայելու համար նորակազմ պետութիւնը, եւ անդամատելու համար զայն, երէկի մեծ դաշնակիցներու եւ զինակիցներու յուղուա՛ծ աչքերուն, ջե՛րմ գովասանքներուն առջեւ, եւ, ինչ որ աւելի անմարդկային է, անոնց մեղսակցութեամբն ու դաւակցութեամբը։

Մէկ միլիոննոց սպառազէն բանակ, առաջնակարգ բերդեր ու ամրութիւններ. նորագոյն զէնք ու պատերազմիկ զինուոր, եւ այս բոլորին դէմ մեծերու անողոք հրահանգը։

Ու Չեխոսլովաքիա, պարտուած առանց պատերազմի, տեղի տուաւ, պահելով այս ծանր տագնապին մէջ իր ոյժն ու կորովը. մնալով առողջ ոգիով, պաղարիւն ու կարգապահ, իր վարիչներովն ու ժողովուրդովը։

Զուսպ՝ իր վշտին մէջ, հաւատքով ամուր՝ իր ճակատագրին հանդէպ, չեխ ժողովուրդը, կը վերակազմէ ինքզինք, համախմբուած իր առաջնորդներուն եւ իր մեծ հայրենասէրներու յիշատակին շուրջ։

Որքա՜ն նման մեր ճակատագրին։

Նոյն դաւաճանութիւնը չտեսա՞նք մենք, մեր տագնապի եւ անձկութեան պահերուն։

Ունեցանք բոլորին երաշխաւորութիւնն ու ստորագրութիւնը, բայց դաւաճանուեցանք բոլորէն, դեռ մելանը չչորցած։

Պատռուեցան բոլոր դաշինքները եւ տուինք մեր հողերը, թէեւ մենք ոչ մէկ միլիոն սուին ունէինք, ոչ ալ Մաժինոյի գիծ։

Տուինք՝ առանձին մնացած, տրորուած ու լքուած, դարաւոր մեր հայրենիքը, դարերու մեր ստեղծագործութիւններովը միասին։

Կոտորուեցանք ու կողոպտուեցանք։

Բայց կ'ապրինք ու կ'աշխատինք։

Ի՞նչ դասեր վերջին դէպքերէն, փոքրիկ երկրի մը կեանքէն, որ անշուշտ շատ մեծ է, դարձեալ, բաղդատելով մեր երկրին հետ։

Այն կեցուածքը՝ զոր չեխ ժողովուրդը ունեցաւ իր տագնապի օրերուն, հետեւանք չէր միայն արտաքին պայմաններու, այլ հոգեկան մշակոյթի եւ ցեղային ոգիի. առողջ, արի ու հաւատաւոր։

Չեխ ժողովուրդը, իր ոգիովը դիմացաւ եւ չգնաց քայքայումի։

Ի՛նչ պիտի ըլլար, եթէ ան պատրաստ չըլլար կռուելու. եթէ ամուր չըլլար իր բազուկովն ու բանակովը. կարգապահ՝ իր ներքին կեանքովն ու միաբան՝ իր ոգիովը։ Պիտի ենթարկուէր յօշոտումի, բարոյապէս ալ յուսաբեկ ու քայքայուած։

Հողեր տուաւ, բայց պահեց իր բուն հայրենիքը, անպատուուեցաւ, բայց աշխարհի պատիւին ու յարգանքին արժանացաւ. դաւաճանուեցաւ, բայց մնաց դիւցազն՝ իր վիշտին մէջ եւ աւելի մեծ, քան իր մե՛ծ պաշտպանները։

Ու այսօր անշուշտ, պիտի մտածէ իր մասին. պիտի ամփոփուի իր ուժերուն, հոգեկան իր հարստութիւններուն եւ ֆիզիքական իր ուժերուն գանձարանին մէջ, պահելու համար իր գոյութիւնը. վերակազմելու եւ մշակելու համար իր ոգին ու մշակոյթը եւ պատրաստելու համար իր հայրենիքը՝ ապագայ բարօրութեան։

Եթէ մտածէի՛նք այս ողբերգութեան վրայ, որ չեղաւ քայքայիչ։

Քանի՛ նման տագնապի պահեր ապրած ենք մեր պատմութեան մէջ։ Ու դեռ քանի՜ն կը սպասեն մեզի, մեր այս անստոյգ օրերուն։

Ազգերը կ'ապրին, եթէ գիտնան տագնապի օրերուն դիմանալ, կը բարգաւաճին՝ եթէ ողբերգութիւնները կարենան դիւցազներգութեան վերածել։

Պիտի կրնա՞նք իւրացնել այս ճշմարտութիւնները եւ պիտի գիտնա՞նք կիրարկել մեր կեանքին մէջ։

Այս հարցումներէն կախում ունի վաղուան մեր ճակատագիրը։

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՊԵՐԸ

(ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՆՏ. ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ)

Տէյլի Թէլէկրաֆի մէջ Թէրէզա Քոպլըտ գրած է հետեւեալ տեսութիւնը, Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ հետ Թուրքիոյ մշակած առեւտրական նոր յարաբերութեանց մասին (Հոկտ. 19). —

Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունքի Եուկոսլաւիա, Թուրքիա եւ Պուլկարիա ճամբորդութեանց ընթացքին՝ ձեռք ձգած մեծագոյն յաջողութիւնը եղաւ այն համաձայնութիւնը զոր կնքեց Էնկիւրիի մէջ եւ որով Գերմանիան 12,500,000 սթերլինի վարկ կը բանայ Թուրքիոյ՝ արդիւնաբերական եւ զինուորական նպատակներու համար։

Այս յաջողութիւնը առաւել եւս անակնկալ կը դառնայ, երբ յիշենք որ անցեալ Մայիսին էր որ Թուրք կառավարութիւնը Մեծն Բրիտանիայէն 16 միլիոն սթերլինի վարկ էր ստացած՝ նոյն նպատակներուն համար։

«ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ»

Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ այս պատրաստակամութիւնը այսպիսի կարեւոր նիւթական աջակցութիւն ընելու Թուրքիոյ, եւ Թուրքիոյ ալ կարողութիւնը, իր կարգին, ընդունելու մեծաքանակ մեքենաներ ու ռազմական պիտոյքներ ըմբռնելի կը դառնան, երբ միտք բերենք թէ Աթաթիւրքի այսօրուան Թուրքիան ի՜նչքան տարբեր է նախապատերազմեան հին Թուրքիայէն։

1923ին, տասը տարուան գրեթէ շարունակական կռիւներէն ետք Թուրքիա, ձերբազատուած նախկին Օսմ. կայսրութեան բոլոր կալուածներէն, վերածուեր էր անխախտ միութեան մը Մուսթաֆա Քէմալի ղեկավարութեան տակ, որ այժմ կը կոչուի Քէմալ Աթաթիւրք— «Թուրքերու Հայրը»։

Տոգորուած այն գաղափարով, որ մեծ պատերազմի ընթացքին Թուրքիոյ պարտութիւնն ու անդամատումը արդիւնք էին արեւմտեան պետութեանց հետ բախումներ ու կնճիռներ ստեղծելուն եւ Սուլթանի ներքին քաղաքականութեան, որ ակարացուցած էր կայսրութիւնը ջանալով զսպել բազմաթիւ ոչ-թուրք ցեղերը, Քէմալ Աթաթիւրք վճռեց Թուրքիան անկախ դարձնել արեւմտեան պետութիւններէն, նիւթապէս ու բարոյապէս։ Իր նշանաբանն էր «Թուրքիան Թուրքերուն»։

Նախապատերազմեան շրջանին Սուլթաններու քաղաքականութիւնը հիմնուած էր երկու նկատումներու վրայ։ Ներքին գործերու մէջ, ըլլալով թէ՛ բացարձակ տէրը Թուրքիոյ եւ թէ՛ իսլամի գերագոյն պետը, Սուլթանը անսահման իշխանութիւն մը կը կիրարկէր աւելի քան 300,000,000 մահմետական հպատակներու վրայ, որոնց հաւատարմութիւնը շահեցաւ շինելով Հիճազի երկաթուղին, որ կը դիւրացնէր սրբազան ուխտագնացութիւնը դէպի Մէքքէ եւ Մէտինէ։ Արտաքին գործերու մէջ՝ ան կը պահէր ամէնէն բարեկամական յարաբերութիւնները գերման Քայզէր հետ, եւ այս բարեկամութեան իբր ապացոյց՝ գերման տուները գրեթէ մենաշնորհը ստացած էին թրքական ռազմամթերային պիտոյքներուն։

ՆԱԽԱՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՔԱՈՍԸ

Բայց Թուրքիա մխրճուած էր ելմտական քաոսի մէջ։ Ան կը հարկադրուէր միշտ նոր փոխառութիւններ կնքել հին պարտքերու տոկոսները կարենալ վճարելու համար։ Փոխ առնուած դրամին շատ չնչին մասը միայն կը գործածուէր արտադրական ձեւով,— կառուցուեցան քանի մը նաւահանգիստներ, բացուեցան քանի մը քարածուխի հանքեր եւ, գոհացնելու համար Սուլթանի երեւակայութիւնը մարտանաւերու մասին, շինուեցան քանի մը նաւեր, որոնք երբեք ծով չելան, այլ մնացին Ոսկեղջիւրի եւ Տարտանէլի մէջ։

Քէմալ Աթաթիւրք վճռեց, որ այս վիճակը վերջ պէտք է գտնէ։ Մահմետական եկեղեցին բաժնուեցաւ պետութենէն, Թուրքիոյ հողին մշակումն ու զարգացումը որոշուեցաւ կատարել թրքական դրամագլուխով ու թրքական նախաձեռնութեամբ։ Այս նպատակով հիմնուեցան վեց պետական դրամատուներ, որպէսզի նիւթապէս մատակարարեն ազգային կեանքի զանազան պէտքերը, ասոնցմէ գլխաւորները եղան Կեդրոնական Դրամատունը, Սումէր Դրամատունը, որ ճարտարարուեստական ձեռնարկներուն կ'աջակցի, եւ Իշ Դրամատունը, որ հանքային զարգացման եւ հանքային նիւթերու շուկայ հանելու գործերուն կը նայի։

Թուրքիա ունի հանքային հսկայական հարստութեան աղբիւրներ, զորս կը ջանայ շահագործման մէջ դնել եւ որոնց համար պէտք ունի ներածելու օտար մեքենաներ։ Ան աշխարհի ամէնէն մեծ քրոմ արտադրողն է, իսկ պղինձի եւ ածուխի արտադրութեանց քանակը հետզհետէ կը մեծնայ։ Բայց այժմ անոր գլխաւոր արտածումները երկրագործական արտադրութիւններն են — ծխախոտ, հացահատիկ, թուզ եւ չամիչ, արտադրութիւններ, զորս բոլորն ալ Մեծն Բրիտանիա կրնայ ստանալ իր գաղթավայր երկիրներէն։ Աւելին կը նշանակէ որ թրքական արտածումները դէպի Մեծն Բրիտանիա կը կրեն ծանրութիւնը այն բարձր մաքսերուն, որոնց կ'ենթարկուին օտար երկիրներէ մտած ապրանքները։

ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐ ՈՒ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐ

1934ին սկիզբը դրուեցաւ ճարտարարուեստական զարգացման հնգամեայ ծրագրի մը, որու մէջ առաջին տեղը կը բռնէին կառուցումը հիւսուածեղէնի (բամպակ) գործարաններու եւ շինութիւնը 3,000,000 սթերլին արժող երկաթի ու պողպատի գործարանի մը Քարապիւքի մէջ։ Ճամբաններ շինուեցան եւ հաստատուեցաւ երկաթուղային ընդարձակ ցանց մը, ինչպէս նաեւ շաքարի գործարան մը։ Օտար մասնագէտներ եւ վարպետ գործաւորներ ներածուեցան դուրսէն, բայց կառավարութիւնը աչալուրջ է պահպանելու իր անկախութիւնը՝ պայմանագիրներ կնքելով զանազան օտար երկիրներու ընկերութիւններու հետ եւ իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնելով նիւթական հակակշիռը։

Հէր Ֆունքի, իր վերջին Էնկիւրիի այցելութեան առթիւ, կ'ընկերանար գերման ճարտարարուեստական խումբ մը, որուն նպատակն էր տեղւոյն վրայ ուսումնասիրել Թուրքիոյ պէտքերը՝ իր զարգացման նոր ծրագրի լոյսին տակ։ Այս ծրագիրը կը պարունակէ կառուցումը համադրական քարիւղի եւ քիմիական ճարտարարուեստի գործարանի մը, ինչպէս նաեւ հաստատումը ելեկտրական սնուցման կեդրոնական Անատոլուի մէջ։ Հանքածուխի, քրոմի եւ պղինձի արտադրութեան թափ պիտի տրուի։

1930ի տնտեսական տագնապէն ի վեր Թուրքիա, ինչպէս ուրիշ երկիրներ, շատ նեղուեցաւ օտար դրամի չգոյութենէն։ Ասոր հետեւանքով որդեգրուեցաւ իր օտար առեւտուրին համար հաշուակցութեան (clearing system) սիսթէմը, ըստ որու օտար երկիրներ եղած արտածումները կը վճարուին օտար երկիրներէ եղած ներածումներով։ Թրքական արտադրութեանց համար ուրիշ երկիրներէ աւելի բարձր գին վճարելով՝ Գերմանիա յաջողեցաւ Թուրքիոյ հետ ունեցած առեւտուրը 1933ի 20 առ հարիւր տոկոսէն բարձրացնել 1936ին 50 առ հարիւրի, մինչ Անգլիոյ առեւտուրը Թուրքիոյ հետ այդ ժամանակամիջոցին կիսովին պակսեցաւ։

ԳԵՐՄԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամանակ մը Թուրքերը այս կացութեան վրայ կը նայէին հանգիստ սրտով, մինչեւ որ խելքի եկան որ այս դրութիւնը երկու թերութիւն ունէր։ Այն իրողութիւնը, թէ Գերմանիայէն կը ստանային բարձր գիներ իրենց արտադրութեանց համար, անարժէք կը դառնար այն փաստով, որ իրենք ալ իրենց կարգին շատ սուղ կը վճարէին գերման ապրանքներուն։ Ասկէ զատ, գերման տիրակալութիւնը իրենց արտածումներուն վրայ կը բռնադատէր փակել ուրիշ շուկաները իրենց առջեւ, մանաւանդ որ Գերմանիա ուրիշ երկիրներու կը ծախէր Թուրքիայէն իր գնածներուն մէկ մասը։

1937ի սկիզբը, Թուրքիա նեղսրտած Էնկիւրիի գերման փոքրամասնութեան դիրքէն, ինչպէս նաեւ անկէ որ Գերմանիոյ հաշուակցութենէն մնացած 3,000,000 սթերլինը չէր վճարած, ընդհատեց Գերմանիոյ հետ հաշուակցութեան համաձայնութիւնը եւ սկսաւ ուրիշ շուկաներ որոնել։ Բանակցութիւններ սկսան Մեծն Բրիտանիոյ հետ նոր վարկեր ստանալու եւ այս բանակցութիւնները յանգեցան անցեալ Մայիսին Անգլիոյ կողմէ 16,000,000 սթերլին վարկ յատկացուելուն Թուրքիոյ։

Այս գումարէն 6 միլիոն սթերլինը, որ պիտի ծախսուէր մարտանաւերու եւ այլ սպառազինումներու վրայ, երաշխաւորուած էր անգլիական կառավարութեան կողմէ։ Մնացեալ 10 միլիոնը, որ ճարտարարուեստական ապրանքներու եւ մեքենաներու համար էր, պիտի ստացուէր Առեւտուրի Նախարարութեան Արտածումներու Վարկի բաժանմունքէն։ Թէեւ Անգլիա ի վիճակի է Թուրքիոյ ուզած բոլոր ճարտարարուեստական մեքենաները հայթայթելու, բայց երկու երկիրներու միջեւ առեւտուրը ընդարձակելու դէմ արգելքներ կան։ Անգլիական գաղթավայրերն են որ առատօրէն կուտան մեզ այն նախանիւթերը եւ ուտեստեղէնի վերաբերեալ ապրանքները, զորս Թուրքիա կ'արտադրէ արտածումի համար, ասկէ զատ, թրքական ծխախոտը, որ կարեւոր արտածման նիւթ է, երբեք ժողովրդական չէ եղած Անգլիոյ մէջ։

ՍԵՂԻՍ ՈՉ ՄԷԿ ՆՈՐ ՊԱՐՏՔ ԱՆԳԼԻՈՅ

Այս դժուարութիւնները պատճառ դարձան, որ անգլեւթրքական հաշուակցութեան մէջ Թուրքիա 1,500,000 սթերլինի պարտք դիզէ Անգլիոյ հանդէպ։ Վարկերու փոխարէն Թուրք կառավարութիւնը խոստացաւ այլեւս նոր պարտքեր չդիզել հաշուակցութեան առթիւ, որու հետեւանքով անգլիական արտածումը իջաւ 500,000 սթերլինի, որ 1937ին բարձրացած էր 1,635,000 սթերլինի։

Թուրքիոյ բարեկամութիւնը երբեք չէր վնասուած Գերմանիոյ հետ անգլեւթրքական յարաբերութիւններու բարելաւումով։ Ասոր ապացոյց են՝ այս տարի դարձեալ մեծ սուղանաւի մը շինութեան ապսպրանքը Թուրքիոյ կողմէ Քրուփի գործարանին եւ այն իրողութիւնը, թէ այսօր կան աւելի քան 100 գերման սպաներ, որոնք Թուրքիոյ մէջ զինուորական կրթութիւն կը սորվեցնեն։

Արտաքին քաղաքականութեան մէջ Թուրքիա ջանաց անկախ ըլլալ եւ բարեկամութեան քաղաքականութիւն վարել բոլոր երկիրներու հետ։ Քանի որ Աթաթիւրքի գլխաւոր նպատակն է գիւղացիական յետամնաց Թուրքիան վերածել ճարտարարուեստական արդիական պետութեան մը, ուստի կը փափաքի խաղաղութեան, որպէսզի այս նպատակը իրագործէ։ Ան կրցաւ իր անմիջական սահմաններուն վրայ խաղաղութիւնը ապահովել թէ՛ արեւելքի եւ թէ՛ արեւմուտքի մէջ երկու չորս-պետութեանց դաշինքներ կնքելով։ Պալքաններու մէջ, որ առանց խառնակութեանց հոյզ մըն էր, բարեկամական սերտ յարաբերութիւնները կը պահպանուին պալքանեան դաշնակցութեամբ Թուրքիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ։ Արեւելքի մէջ, Թուրքիա, Աֆղանիստան, Իրաք եւ Իրան միացած են ոչ-յարձակման դաշինքով մը, կնքուած Սաատապատի մէջ 1937 յուլիսին։

ՄՈՆԹՐԷՕՅԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

1936 յունիսի Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը մեծապէս զօրացուց Թուրքիոյ քաղաքական ուժը եւ բարւոքեց անգլեւթրքական յարաբերութիւնները։ Մոնթրէօյի մէջ Թուրքիոյ իրաւունք տրուեցաւ՝ մեծ պետութիւններու համաձայնութեամբ, ամրացնել Տարտանէլը, այսպէսով նեղուցէն անցնող նաւարկութեան վրայ իր հակակշիռը…

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԵԼԽԱՆ

Անգամ մը ինծի թուեցաւ որ Ուիլը տեսայ, իր ձիին վրայ հեծած ծառերուն մէջէն կ'անցնէր. սակայն վստահ չէի։ Ֆրէտ ձին շուրջը դարձուց եւ մեր եկած ուղղութեանը նայեցաւ։ Յետոյ ինծի դառնալով ըսաւ.

— Այդ ծուխը երէկ գիշեր մեր գտնուած դղեակէն ըլլալու է։ Տե՛ս, յատակը կարմիր է։ Ի՞նչ գրաւ կուգաս, եթէ ըսեմ որ Քիւրտերը մէկ ժամէն մեզ հետապնդելու պիտի ելլեն։

Գրաւ դալու պատճառ չունէի. ոչ ալ լաւատես ըլլալու։

— Եթէ գան, անշուշտ ես ալ կիներուն պատահելիք տեսարանները դիտելու համար չեմ ապրիր։

Ֆրէտ ինծի նայելով ժպտեցաւ։

— Շատ լաւ։ Դուն ձիդ քշէ։ Այս ժայռը կը տիրապետէ ճամբուն։ Ես ալ կուգամ վերջը, երբ հետապնդողները ելլեն Քիւրտերը։

— Դո՛ւն քշէ ձիդ, պատասխանեցի ես։

Խնդալով ծխամորճը դարձեալ վառեց։

Մարդուն մէկը անձնական զանազան իրեղէններով լեցուն քարիւղի թիթեղ մը ունէր։ Ան եւ քանի մը ուրիշներ ժայռի մը խոռոչը դրկեցի, զայն խմելու ջուրով լեցնելու համար։ Յետոյ Ֆրէտն ու ես կայք մը ընտրեցինք։ Ֆրէտ սկսաւ իւրաքանչիւրին տեղերն ընտրել եւ պաշտպանուելու մասին խորհուրդներ տալ։ Ուտելիք բա՛ն մը չունէինք. միակ ընելիքնիս կարճ կռիւ մը պիտի ըլլար։ Լաւագոյն միջոցը յանկարծակիի բերելն էր, կազմակերպուած դիմադրութիւն մը որ կրնար ազդել կողոպտող Քիւրտերուն վրայ։

Մեր գտնուած վայրը բաւական հաճելի էր։ Հայերը այդ վայրի կեանքին ուշադրութիւն իսկ չէին ընծայեր. հալածական ժողովուրդները այդպէս են, իրենց միտքերը այնքան զբաղած կ'ըլլան սեփական մտածումներով։

Ֆրէտ սակայն տեղւոյն վրայ գտնուող գրեթէ բոլոր թռչուններուն ու կենդանիներուն անունները գիտէր. իր հետաքրքրութիւնը այնքան աճած էր որ ծխամորճն անգամ ձգեց։

— Տղայութեանդ ձուկ որսալու գացա՞ծ ես, հարցուց։

— Ո՛չ։

— Առտուն կանուխ անկողինէդ ելած եւ տան ետեւի դռնէն դուրս փախա՞ծ ես։ Հաց ու պանիր գողցա՞ծ ես, եւայլն։

Այսպէս նստած վայրի տեսարանը կը դիտէինք ու քաղցր յիշատակներ կը քրքրէինք։ Անդորր լռութիւնը կը խանգարուէր երբեմն մեր ձիերու խոտի ճարակումի աղմուկէն, որովհետեւ Հայերը գոհ էին որ իրենց խոտ կալու միջոց կը տրուէր։ Յետոյ այս տանջուած թշուառները սկսան քնանալ։

Ես ալ քնանալու վրայ էի, վասնզի երկու գիշեր շարունակ տոփուած էի ձիերուն հսկել, միտքս զբաղած վիճակի մէջ պահելու համար եւ ուստի ընաւ քնացած չէի, երբ իմ ձիիս ականջներուն շարժուձեւերը տարօրինակ թուեցան ինծի։ Յետոյ ճարակիլը դադրեցնելով գլուխը բարձրացուց։ Խորհելով որ պիտի վրնջէ, դարձայ Ֆրէտին կողմը եւ տեսայ որ ան զէնքովը նշան կ'առնէր բանի մը՝ զոր ես չէի տեսներ։

— Կուգան կոր, փսփսաց։

Այս բառերը հազիւ արտաբերած՝ ծառերուն մէջէն քիւրտ մը դուրս ցատկեց. կը տեսնէինք որ իր ձին կիսաստուերին մէջ ծառի մը ճիւղին էր կապած։ Երկայն թեզանիքներ ունէր ան, յատուկ իր ցեղին, որոնք գրեթէ մինչեւ գետինը կը հասնէին, երկար քիթ եւ անգութ շրթներ։ Ձիաւորի նման ուսին վրայ դրուած զէնքէն վար կը կախուէր կնոջ մը ներքնաշապիկը, վրան սեւ բիծեր որ կասկածելի կերպով արիւնի կը նմանէին։ Այն ատեն ձիս վրնջեց, որուն պատասխանեց իր կենդանին։ Որուն վրայ քիւրտը իր զէնքը «պատրաստ» վիճակի մը մէջ դնելով յառաջ խոյացաւ։

— Ես հիմա դատաւոր եմ, երդուեալ, վկայ, դատավարութիւն պահանջող, ինչպէս եւ գործադիր։

— Այդ մարդը պէտք է մեռնի, ան ալ առանց դատավարութեան, մրմնջեց Ֆրէտ։

Ու կրակեց։ Քիւրտը ձեռքը կոկորդին տանելով կռնակի վրայ ինկաւ։ Մեր Հայերէն մին առանց այլեւայլի վազելով գնաց եւ ետ բերաւ անոր կապուած ձին եւ զանազան աւար։ Ձիէն, զէնքէն եւ փամփուշտներէն զատ անիկա բերաւ նաեւ կնոջ մը մատը, որուն վրայ մատանին դեռ կը մնար։ Ըսաւ թէ այդ մատը փամփուշտի տոպրակին մէջէն գտած էր։

Քիւրտերը կազմակերպուած պաշտպանութեան մասին գաղափար չունէին, որուն ապացոյց ուրիշ հինգ Քիւրտեր սրարշաւ եւ խառն ի խուռն սկսան գալ այն վայրը, ուրկէ միակ զէնքին ձայնը առած էին, անշուշտ ենթադրելով որ իրենց մարդը կռուի էր բռնուած։ Մենք աւելի արագ կրակեցինք, որովհետեւ Հայերը լաւ մարզուած չէին, եւ գետին փռեցինք երկու ձի ու հինգ Քիւրտեր. իսկ մնացեալ չորսը փախան։

— Վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ, հարցուցի ես, մինչ Ֆրէտ իր զէնքը կը մաքրէր։

— Աւելի մեծ բազմութիւնով մը կրկին պիտի գան։ Լաւ կ'ըլլայ որ դիրքերնիս փոխենք։ Սա դիմացի կողմի բարձր ժայռը բռնենք։ Թող անոնք մեր նախկին դիրքը գան ու մեզ փնտռեն։ Երթանք։

Թիթեղին տէրը մէջի ջուրը թափած էր ու ես ստիպուած էի միշտ ջուր դրկել զինքը։ Մեր նոր դիրքը պաշտպանել… ձիերը չէին երեւար եւ օրը այնքան լաւ պահուած էին։ Կէս ժամ սպասեցինք, դեռ ոեւէ Քիւրտ չէր երեւեր։

Երկրորդ անգամ ըլլալով անոնք եկան. բայց այս անգամ ծայրայեղ զգուշութեամբ եւ մեր նախկին դիրքին ուղղութեամբ կրակելով, յառաջ… մեր զէնքերուն ծուխը տեսնել։ Ի վերջոյ անտառէն դուրս նետուեցան երեսուն հուժկու մարդիկ եւ արշաւեցին դէպի մեր կարծեցեալ թաքստոցը։

Ֆրէտ այս անգամ գործածեց սպանուած Քիւրտէն առնուած Մաուզէր հրացանը ու յետոյ երկուքս մեր ճանակները պարպեցինք այս յիմարներուն վրայ։ Հայերն ալ միաժամանակ կրակ մը բացին, այնքան վայրագ ու արագ, կարծես Ուէթերլոյի ճակատամարտը ըլլար։

(Շար.)

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՆ ՐԿԸ

Ֆր. Կ. Խաչի կայաններու չորրորդը այս ամրան կազմուեցաւ Ատլանտեանի ափը, St. Georges de Didonne, ուր յարմարապէս վարձուած առանձին շէնք մը կարգ մը առաւելութիւններ կը ներկայացնէր նախորդներուն վրայ: Տեղը նոյնպէս մօտաւորութեամբ եւ ... ծովափով աւելի յարմար նկատուած էր վարչութեանս կողմէ:

Դիմումները այնքան շատ էին որ Տըր. վարչութիւնը ստիպուեցաւ ... երկարաձգել մինչեւ սեպտ. 30, եւ պարբերական խումբերով ծովափ ղրկել 92 մանուկներ, մանչ եւ աղջիկ, 72ը Փարիզէն եւ շրջակայ արուարձաններէն, 90ը Լիոնի շրջանէն եւ 10ը Մարսէյլէն: Այս տղոց 20ը միայն վճարովի էին, ընդ. առաջ երթալու համար շատ մը համեստ ընտանիքներու խնդրանքին տասը լրիւ այսինքն ամսական 400 ֆրանքով, իսկ միւսը մասնակի 300-200 կամ 150 ֆրանք վճարումով: Տղոց հսկողութիւնը ապահովուած էր Միութեանս շրջան անդամուհիներուն կողմէ, որոնք իրենց լաւագոյն ճիգերով ամէն խնամք տարին ոչ միայն անոնց ֆիզիքական եւ նիւթական պէտքերու ապահովութեան, այլեւ հայեցի դաստիարակութեան եւ ազգային ոգիի պահպանման համար:

Տղոց սնունդը ամէն տարուան նման աւելի քան բաւարար եղած է, մաքուր, առատ, խնամով պատրաստուած՝ հայ տիկնոջ մը միջոցով: Ունեցած են կաթով սուրճ կամ քաքաօ, կարագով հաց առտուան նախաճաշի համար, մսեղէն կերակուր կամ ձուկ աղցանով կամ բանջարեղէնով ինչպէս եւ պտուղ կէսօրուան համար, անուշով կամ շօքօլայով հաց նախընթրիքի համար. ապուր, երկրորդ կերակուր մը եւ պտուղ գիշերուան համար:

Այս առթիւ Տըր. Վարչութիւնս պարտք կը զգայ հրապարակով իր շնորհակալութիւնները յայտնելու Զորտոյի Կ. Խաչի մասնաճիւղին եւ անհատ համակիր ընկերներու որոնք այնքան պատրաստակամութեամբ իրենց կարելին ըրին կայանին ճարելու առատ բանջարեղէն եւ պտուղ ամէնէն նպաստաւոր գիներով:

Կայանին առողջական վիճակը նոյնպէս եղած է լաւ, չենք ունեցած ամենաթեթեւ արկած մը 92 տղոց մէջ, ոչ ալ ծանր հիւանդութիւն մը, բոլոր տղաքը մեծապէս օգտուած են ծովէն, արեւի լոգանքներէն մերձակայ անտառներու առատ եւ մաքուր օդէն եւ աւելցուցած են գրեթէ բոլորն ալ 2—3 քիլօ:

Վարչութիւնս ստացած է բազմաթիւ շնորհակալութեան նամակներ, որոնցմով ծնողքները իրենց երախտագիտութիւնը կը յայտնեն Ֆր. Կ. Խաչին շրջ. վարչութեան, կայանի պաշտօնէութեան իրենց զաւակներուն վայելած խնամքին համար, եւ կը շեշտեն մասնաւորաբար իրենց ուրախութիւնը անոնց ներշնչուած ազգ. ոգիին, հայերէն երգերուն եւ արտասանութիւններու համար:

Շրջ. Վարչութիւնս ուրախ իր ձեռք բերած այս գեղեցիկ արդիւնքէն, միշտ պիտի ջանայ իր առաւելագոյնը կատարել, այս այնքան օգտակար ձեռնարկը հետզհետէ լաւագոյն վիճակի մը հասցնելու համար, շնորհիւ մասնաւորաբար հանրային քաջալերութեան:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ
ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Լորընս եւ Թուրքիա

Թուրք թերթերը կրակ կը տեղան Երուսաղէմի նախկին կառավարիչ եւ Կիպրոսի նախորդ մարզպան Սըր Ռոնըլտ Սթորսի դէմ, իմացած ըլլալով որ դասախօսութիւններ կը կատարէ Պալքանեան մայրաքաղաքներու մէջ, հռչակաւոր գնդ. Լորընսի մասին: Ահաւասիկ նմոյշ մը՝ «Ճիւմհուրիյէթ»էն.—

Այս նախկին անգլիացի կուսակալը, որ Պալքանեան մայրաքաղաքները դուռ ման գալով Լորընսը պիտի ծանօթացնէ մեր պալքանցի բարեկամներուն, չենք գիտեր թէ, արդեօք կը խորհի՞ Թուրքիա ալ գալ եւ Լորընսը մեզի ալ գովաբանել...

Լորընս, որ ընդհ. պատերազմէն առաջ, երբ հնագիտութեան մասնագէտ մեր երկիրը մուտ գործած էր, «Ինթէլիճընս Սըրվիս»ի լրտես է: Իր առաջին գործը եղաւ, այն ատեն Գերմաններու կողմէ կատարուած Պաղտատի երկաթուղիին շինութիւնը ձախողեցնել: Այս լրտեսը, որ սկսած էր գծին անցքին շրջանակներուն մէջ գտնուող աշիրէթները գրգռել գերման երկրաչափներուն դէմ, ընդհ. պատերազմը ծագելուն Եգիպտոս գնաց եւ հոնկէ, անգլ. բանակատեղիէն ստացած հրամանին վրայ, Հիճազ անցնելով, Հիւսէյին Թագաւորը Օսմ. կայսրութեան դէմ ըմբոստութեան դրդեց: Փալիր-լուն անգլ. ոսկիները բուռ բուռ սփռելով «պէտէվի»ները եւ աշիրէթները ոտքի հանեց: Հիճազի, Պաղեստինի եւ Սուրիոյ մէջ պատերազմող Թուրք զինուորներուն ետեւը թակարդներ լարելով, յանկարծական յարձակումներ կատարել ջանաց: Բայց իր ամէնէն մեծ հերոսութիւնը Հիճազի երկաթուղիին դէմ ցոյց տուաւ:

Լորընս, ինչպէս պարծանքով կը գրէ իր յիշատակներուն մէջ, առանց ջուրի մնացած Թուրք վիրաւորեալները եւ անզէն Թուրք գերիները Պէտէվիներուն սպաննել տալէ հաճոյք զգացող ոճրագործ մը, դաւաճան մըն է: Իբր քաջ եւ յամառ թշնամի որքան գնահատենք անգլ. զինուորները որոնց հետ պատերազմ. ճակատներու վրայ դէմ առ դէմ կռուեցանք եւ իրարու դէմ առնականօրէն սուրին գործածեցինք, նոյնքան նողկանք կը զգանք Լորընսէն:

Ներկայիս երբ Անգլիոյ հետ խիստ լաւ բարեկամ ենք, ո եւ է իմաստ մը չենք կրնար տալ այս ելոյթին, զոր կ'ունենայ նախկին անգլիացի կուսակալ մը, Եուկոսլաւիոյ նման մեր բարեկամը եւ զինակիցը եղող Պալքանեան պետութեանց մայրաքաղաքներուն մէջ Լորընսը գովաբանելու ձեռնարկելով: Լորընսը ի՞նչ կապ ունի Պալքանցիներուն հետ որ պէտք կը տեսնուի այս բանախօսութեանց:

Սըր Ռոնըլտ Սթորս, Պելկրատի, Սոֆիայի, Աթէնքի, Պուքրէշի մէջ մեղրածորան լեզուով պիտի պատմէ Լորընսի կեանքը, ըսելով թէ Թուրքերը սապէս սպաննեց, սապէս հնձեց, Թուրք զինուորներով լեցուն կառախումբերը օդը հանեց, եւ 100ին 90ը յիշեալ Թափառաշրջիկին սուտերէն բաղկացած այս դրուագները, իբր դիւցազներգութիւն — դիւցազներգութիւն բառը յերիւրանք ալ կրնաք կարդալ — պիտի հասկցնէ: Մեր Պալքանցի բարեկամներն ալ, մէկ կողմէ այս լրտեսը ծափահարած պահուն, միւս կողմէ ալ Թուրքերուն անճարակութիւնը պիտի ծաղրեն: Այս կերպով, զինակից պալքանեան երկիրներու մէջ անգլիացի լրտեսներուն վարկը պիտի բարձրանայ, մերինը պիտի կորչի:

Այնպէս կը յուսանք թէ, մեր Պալքանցի բարեկամները, պիտի խորհին որ Թուրքերը գոհացնող փափկանկատութիւն մը պիտի ըլլայ ականջ չառնել անուանի Թուրքի թշնամիի մը 100ին 90ը սուտ եւ չափազանցուած պատմութիւններուն: Մեր զինակիցներէն եւ բարեկամներէն չենք պահանջեր որ արգիլեն այս բանախօսութիւնները, բայց այս բանախօսութեանց դէմ պոյքոթ ընելով, երբ Սըր Ռոնըլտ Սթորսը գլուխ գլխի թողուն իր սիրած Լորընսի դրուագներուն հետ, հաճելի պիտի ըլլայ մեզի համար:

Մեր բարեկամները ինչպէս որ գոհ չեն մնար Թուրքիոյ մէջ իրենց դէմ բանախօսութիւն տրուելէն, խիստ բնականօրէն մեզի ալ հաճոյ չի թուիր մեր բարեկամներուն երկրին մէջ Թուրքիոյ դէմ բանախօսութիւններ տրուիլը: Այնպէս կը կարծեմ թէ, իրաւունք ունինք մեր զինակիցներէն այս փափկանկատութիւնը սպասելու:

Վերջին խօսք.— Սըր Ռոնըլտ Սթորս աւելի աղէկ կ'ընէ եթէ Պաղեստինի քաղաքներուն մէջ տայ իր այս բանախօսութիւնները:

հեցաւ եւ զօրացաւ իր ազդեցութիւնը արեւելեան Միջերկրականի մէջ:

Որ Թուրք կառավարութեան բաղձանքը եղած է բարի յարաբերութիւններ պահպանել Մեծն Բրիտանիոյ հետ, կը փաստուի այն իրողութեամբ, թէ ան մերժեց Քրուփի գործարանին կողմէ եղած առաջարկ մը շատ աժան գինով կառուցանելու Տարտանէլի մէջ ամրութիւններ եւ բանակցութիւններու սկսաւ Անգլիոյ հետ: Ուրիշ օրինակ մըն է այն իրողութիւնը, որ Քարապիւքի երկաթի գործարանի համար 3,000,000 սթերլինի պայմանագիրը տըւաւ անգլիական Պրէսսէրթ ընկերութեան, ինչպէս նաեւ Իչ պանքասըի նաւատարաբուեստական խորհրդական նշանակեց անգլիացի մը՝ Սըր Ալեքսանտր Կիպսը:

Թուրքիա այսօր տեսակ մը կը քաշքշուի երկու բաղձանքներու միջեւ, կարեւոր ճարտարարուեստական երկիր մը դառնալու բաղձանքը եւ իր քաղաքական անկախութիւնը պահպանելու բաղձանքը: Որպէսզի կարենայ յարգացնել իր հանքային հարստութիւնները, ան պէտք ունի վարկի մեծ գումարներու համար,— պահանջ մը, որ լաւագոյնս կրնան գոհացնել Գերմանիա եւ Անգլիա: Ինչպէս ցոյց տըւինք, անգլօ-թրքական վարկերու յաւելման առջեւ խոչընդոտներ կան: Միւս կողմէ, Հէր Ֆունքի յաջող այցելութիւնը ապացոյց է, թէ Թուրքիա անյօժար չէ դարձեալ մտնելու գերման տիրակալութեան տակ:

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

Լոյսի կարօտ են

Մարսէյլի Փրատօ արուարձան թաղէն քիչ մը հեռու նորաշէն թաղ մը, աւելի ճիշդ եւրոպական գիւղ մը հիմնուած է, որուն բնակիչները մեծ մասով Հայերէ կը բաղկանան, իսկ մնացածը Ռուսեր են:

Նախկին «ռուսական քէմբ» անուանեալ թաղին հիւղակները քանդուելէ ետք, հայ եւ ռուս տարագիրներ տեղափոխուեցան այն վայրը, ուր տրամադրելի հողեր կային: Հոն՝ քաղաքապետութիւնը շինեց բաւական թիւով տուներ եւ տեղաւորեց հայ եւ ռուս տարագիրները:

Երկու սենեակ եւ խոհանոց մը, կամ մէկ սենեակ, խոհանոց մը բաժին տրուեցան հայ եւ ռուս ընտանիքներու եւ այդպէս լուծուեցաւ բնակարանային տագնապը որուն ենթարկուած էին 100է աւելի ընտանիքներ:

Շատ չանցած, Հայերը իրենց անձնական աշխատանքով եւ ի գին նիւթական զոհողութեանց ձեռնարկեցին դպրոց-հաւաքավայրի մը շինութեան: Հայ հարուստ մըն ալ 2000 ֆրանքով քաջալերեց այդ թաղեցիները:

Աւարտեցաւ սրահին շինութիւնը ու դարձեալ թաղեցիներու զոհողութեամբ, պատրաստուեցան յիսուն աշակերտի համար դրասեղան-նստարաններ: Արձակուրդի երկու ամիսներուն տեղի ունեցան հայերէնի, Հայոց պատմութեան եւ երգի դասաւանդութիւնները կանոնաւորաբար:

Դպրոցական վերամուտէն ետք, հայ երկսեռ աշակերտները տեղական վարժարանները յաճախելով, հարկադրուած են երեկոները (շաբաթը երկու անգամ) եւ հինգշաբթի միայն հետեւիլ հայերէնի դասընթացքին եւ այն ալ երեկոները:

Սրահը սակայն լոյսէ զուրկ է, տեղական բոլոր միջոցները սպառած են: Ելեկտրական լոյս եւ դպրոցական կարգ մը անհրաժեշտ պիտոյքներ ճարելու միջոցներ կը պակսին:

Հոգաբարձութեան ձեռնարկները ցարդ արդիւնաւորուած չեն:

Իրիկուն մը այցելեցի այդ թաղը ու տեսայ յիսունէ աւելի հայ մանուկներ որ կը սպասէին դպրոցի դրան քով:

— Հայերէն կը սորվի՞ք հարցուցի:

— Այո՛, պատասխանեցին տղաք, տեսակ մը տխուր շեշտ դնելով իրենց պատասխանին մէջ:

— Այսօր դաս ունի՞ք:

— Ոչ, պարոն, լոյս չկայ: Մենք ֆրանսական դպրոցէն ժամը 6ին կ'արձակուինք: Այդ ժամէն ետք, լոյս պէտք է: Բակին մէջ լոյս կայ, բայց դպրոցը լոյս չունի:

— Քանի մը օրէ ի վեր դասերը դադրած են, կ'աւելցնէ աղջիկ մը:

Կը խօսիմ նաեւ Հոգաբարձութեան անդամներէն մէկուն հետ: Նոյն շուարումը, նոյն ցաւագին մտահոգութիւնը:

Կը մտածեմ, կը սրտնեղիմ նաեւ ես ու մտովի կը կրկնեմ՝ քանդուելիս աշխարհ, լոյս քաղաքներու, լոյսի հեղեղներու մէջն անգամ, մեր մանուկները լոյսի կարօտ են:

Հայը հայ պահելու համար, հայ աշխատաւորը կը զոհէ շատ բան, բայց դարձեալ չի հասնիր իր նպատակին:

Սէնթ-Անի դպրոցը լոյս չունի:

Չկա՞ն արդեօք բարերարներ, կրթասէր, հայապահպանման նախանձախնդիր հաստատութիւններ, Մարսէյլի Սէնթ-Անի դպրոցը լուսաւորելու գործին նպաստելու համար:

Քչիկ մը լոյս:

Զարզանդ

ՄԱՄ. ԻԼ.

ԶԳՈՅՇ ԱՐՏԱԳԱՂԹԷՆ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 Հոկտեմբեր).

— «Արժանթինեան պետութիւնը, ինչպէս աշխարհի բոլոր պետութիւնները առհասարակ, տնտեսական բարգաւաճութեան շրջան մը չեն բոլորեր:

Բոլոր երկիրները տնտեսապէս, առաւել կամ նուազ, կախում ունին իրարմէ: Եթէ անոնցմէ մին հիւանդ է, բոլորովին առողջ չի կրնար ըլլալ միւսը: Եթէ կը կաղայ մէկը, միւսը չի կրնար արագ վազել:

Բոլորը օղակուած են իրարու հետ ու ասոր պատճառը այն է որ բոլորն ալ իրարու պէտք ունին, իրենց կարիքներուն բաւարարելու չափ արդիւնաբերութիւն կամ հում նիւթ չունենալով: Իսկ այն երկիրները՝ որոնց արդիւնաբերութիւնը յառաջուն վիճակի մէջ կը գտնուի եւ հում նիւթի անսպառ հարստութիւն ունին, անոնց բարգաւաճումն ալ մասամբ կախում ունի ուրիշ երկիրներու գնելու կարողութենէն:

Մեր ազգակիցները թերեւս իրաւունք ունին դժգոհելու իրենց նիւթական վիճակէն, որովհետեւ անոնցմէ շատեր պարզ արհեստաւորներ ու բանուորներ ըլլալով, համեստ օրավարձ կը ստանան ու հազիւ կը հասնին իրենց ընտանեկան կարիքներուն:

Այդ դժգոհութիւնը սակայն զիրենք մոլորութեան կ'առաջնորդէ, ու կը խորհին թէ Յունաստանէն դուրս գործելու եւ դրամ շահելու աւելի դիւրութիւններ ու միջոցներ կան:

Միջազգային տագնապին շատ տկար արձագանգն է որ կը լսենք Յունաստանի մէջ: Ուրիշ երկիրներ շատ աւելի դէշ պայմաններու մէջ կը գտնուին:

Օրինակներով խօսինք:

Հարեւան Պուլկարիոյ հայ գաղութը մեզմէ աւելի բախտաւոր չէ. հոն գործելու եւ աշխատելու շատ աւելի մեծ դժուարութիւններ կան: Մեր ժողովուրդին կարեւոր մէկ մասը, որ բանուորութեամբ եւ արհեստաւորութեամբ կ'ապրի, միջակէն բաւական վար ապրելակերպ ունի:

Սուրիոյ մէջ պատկերը աւելի մխիթարական չէ: Հալէպէն վերջերս եկած հայրենակից մը սուրիահայերու եւ Աթէնքի գաղթակայաններու մէջ բնակող Հայերուն բաղդատականն ընելով, մեզի կ'ըսէր թէ ապրելակերպի տարբերութիւնը շատ մեծ չէ: Սուրիոյ մէջ տնտեսական ծանր տագնապ կայ եւ ամէն տարի մեծ թիւով Սուրիացիներ արտասահման կը մեկնին բախտ փնտռելու համար:

Առնենք Ֆրանսահայ գաղութը: Անոնց չափազանցութեան, կեանքը աւելի դժուար է հոն: Մեր ազգակիցներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը օրը օրին ապրողներ են ու անգործութեան մղձաւանջը ամէն օր կը կրծէ իրենց միտքն ու հոգին:

Ֆրանսայէն Յունաստան այցելող մեր ազգակիցները միշտ երանի տըւած են մեզի:

Չխօսինք ուրիշ հայ գաղութներու մասին ալ: Քիչ տարբերութեամբ, մէկը միւսին վիճակակից են: Նոյն դժգոհութիւններն ունին երկիր ու պետութիւն ունեցող ժողովուրդներն ալ: Գերմանիոյ մէջ գործ ու աշխատանք կայ, բայց վայելք չըկայ: Ամբողջը կը գտնուի պետական հակակշռի տակ: Ամէն բան չափով է: Անգլիոյ հանքային բանուորներու վիճակը տարիներէ ի վեր անփոփոխ կը մնայ:

Այս ընդհանուր պատկերը տուինք, որպէսզի մեր ազգակիցները պատրանքներ չունենան եւ զերծ մնան երկրորդ արտագաղթի չարիքներէն»:

Օր. ԱԼԻՍ ԳԼՃԵԱՆ
եւ
ԸՆԿ. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԴԱՒԻԹԵԱՆ
Ամուսնացած
Մարսէյլ, 16 Հոկտ., 1938

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԻԼԱՆ.— Հոկտեմբեր 16ին, Ֆայէնցայի մէջ տեղի ունեցաւ Իտալիոյ ծանրութիւն բարձրացնելու ախոյեանական մրցումը: Ինչպէս միշտ՝ այս անգամ եւս ներկայ էր Միլանոյի Pro Patria խումբը: Շնորհիւ մարզիկներ Պէսքափէի, Ստեփան Սրապեանի, Պէրրէդդայի, Կուֆֆանդիի եւ Զէլլայի՝ Pro Patriaն այս տարի եւս շահեցաւ խմբային ախոյենութեան տիտղոսը:

Այս փորձին յաջորդեցին ծանրութիւն բարձրացնելու անհատական մրցումները: Ստեփան Սրապեան, այս տարի եւս ի յայտ բերաւ իր մարզիկի անուրանալի եւ կիրթ ձիրքերը:

Զոյգ շաբաթներու կարճատեւ բայց լուրջ պատրաստութենէ մը վերջ՝ ան տոկաց եւ յաղթեց իր բազմաթիւ հակառակորդներուն, ապահովելով արդէն չորս տարիէ ի վեր իրեն պատկանող Իտալիոյ թեթեւ դասակարգի ախոյեանի տիտղոսը:

Ա. Ս.

ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ՄԸ ՀԱՇԻՒԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պ. Արշակ Զօպանեանի յիսնամեայ գրական գործունէութեան յոբելեանի Մարսէյլի յանձնաժողովը պարտք կը նկատէ հասարակութեան ծանօթացնել ձեռնարկին նիւթական հաշուետուութիւնը, որուն յապաղումը վերագրելի է ամառնային արձակուրդներու ատիթով յանձնախումբի անդամներէ ոմանց բացակայութեան:

Մուտք.—

Տոմսերու վաճառումէ 2,275.50:

Ելք.—

Սրահի վարձք 500 ֆրանք, Գեղարուեստական բաժնի 200, տպագրութեան 467.25, զանազան 80, յոբելեարի փոխադրութեան ծախք 666.25, մնացորդ 362 ֆրանք: Գումար՝ 2,275.50:

Մնացորդը տրամադրուած յոբելեարին, յատկացուելու համար իր ապագայ հրատարակութիւններուն:

Յանձնախումբ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՁԻՒՆԱՄՐՐԻԿ

Վերջապէս ոչ մէկ նշան որ յոյս տար մեզ թէ վանքի մօտերն ենք: Եթէ լուսնալու սպասէինք դիւրին կ'ըլլար ճշդել մեր ուղղութիւնը, բայց առով մեր բեռները վտանգի կ'ենթարկէինք:

Վերջապէս Մարտիրոսը որ անպայման ամէնէն աւելի մտահոգ էր, վճռական քայլ մը առաւ: Կեցուց մեզ, իր բեռը վար դրաւ, ապա մեզ յանձնարարեց սպասել: Մինչեւ որ ինքը առանձին հետախուզութիւն մը կատարէ, թերեւս կարողանայ վանքի ճամբան գտնել: Պատուիրեց նաեւ, որ մեր ըլլողութիւնը սրենք, որպէսզի լսենք իր ազդանշանը: Եւ անհետացաւ խաւարին մէջ:

Հարկադրուած էինք մեր կեցած տեղը սպասել: Ես չափազանց յոգնած էի, ա՛լ չէի կրնար ժուժել: Պարտասած ոտքերս կթոտեցան ու հակառակ կամքիս, ծունկերս ծալլուեցան, նստեցայ փափուկ ձիւնին վրայ: Մեր ընկերներէն քանի մը հոգի նոյնպէս նստան, շալակները ձիւնին դնելով փռուեցան մէջքի վրայ:

— Միայն թէ չքնէք, ըսաւ Ռուբէնը, յետոյ ա՛լ չէք կրնար վեր կենալ:

Իրեն հետ Մկօն ոտքի մնացին, հսկելու համար որ չքնանանք:

Ես ամուր սրունքներ ունէի եւ քալելու մէջ վարժ էի: Բայց այս անգամ ո՛չ միայն մարմինս խորտակուած էր մրրիկին տակը, այլ ճամբու շփոթութեան պատճառով այնքան ինկած ու կանգնած էի, որ մահու չափ յոգնութիւն կը զգայի: Բազմաթիւ անգամներ քրտինքի մէջ ողողուեցայ ու սառեցայ փոխն ի փոխ. բայց շալկէս, բաճկոնակս անգամ թրջեցաւ քրտինքովս եւ ապա սառոյց կտրեցաւ: Ու ես այն կարծիքէն էի որ, եթէ ազատուիմ ալ այս տագնապէն, վերադարձիս անպայման ծանրապէս պիտի հիւանդանամ:

Տխուր խոհերուս մէջ, կը մտածէի սակայն, որ ես մինակ չեմ, ընկերներ ունեմ, որոնց մէջ թերեւս կան այնպիսիներ, որ ինձմէ աւելի կը տառապին, բայց կատակի տալով ու համբերելով կը տոկան:

— Տխո՞ւր ես, Մանո՛ւկ, հարցուց ինձ Շայէնի Սարգիսը, որ իր փոքր մարմնով գլորուած էր կողքիս, խոշոր ձիւնադնդակի մը նման, մի՛ մտածեր, այս ալ կ'անցնի:

— Գիտե՞ս ինչի մասին կը մտածեմ, Սարգիս ջան: Ընդամէնը տասներկու արկղ այսքան մօտիկ տեղ փոխադրելու համար, տասներկու հոգիով այսքան չարչարուեցանք, հապա մեր միւս ընկերները ո՞րքան տաժանելի տանջանք են կրեր, նման հազարաւոր արկղեր մեզ հասցնելու համար, քանի՛ քանի՛ սարեր ու ձորեր կտրեր անցեր են, քանի՛ քանի՛ ջահիլ-ջիւաններ ճամբին զոհուեր են, քանի՛ հարիւր զոյգ ձեռներ իրար փոխանցեր այս նուիրական առարկաները, որոնք մեր ժողովուրդի փրկութիւնը պիտի ապահովեն:

— Պիտի խոստովանիմ որ, ընկե՛ր Մանուկ, քանի դեռ Դաշնակցութեան շարքերը չէի մտեր, ես ալ ամբոխի նման կրկներ եմ յաճախ, թէ Դաշնակցականները յախուռն եւ անխոհեմ են, բայց յորմէ հետէ թեթեւ մասնակցութիւն մը ունեցած եմ մեր կազմակերպութեան սեւ աշխատանքին, զգացեր եմ, որ Դաշնակցութիւնը մի մեծութիւն է, մի պատկառելի ուժ եւ ես էլ, այդ կուսակցութեան մի մասնիկ, մեծացեր եմ իմ աչքիս:

— Իրաւունք ունիս, Սարգի՛ս, ամէն անգամ որ արեգակը մարը կը մտնէ, ու հայ ժողովուրդն ալ իր հանգստութեան անկողինը, Դաշնակցութիւնը ոտքի կ'ելլէ ու արիւն քրտինք գործի կը լծուի, ինչպէս այս գիշեր, քաղաքի հայը ու գիւղի հայը իր անուշ քունը կը քաշէ, իսկ քանի քանի խումբեր, երկրի մէջ, Պարսկաստանի ու Կովկասի ճանապարհներու վրայ, Դաշնակցութեան հրահանգով, այդ քնած հայուն ցաւը կը քաշեն...

Ագռաւի տարօրինակ կռաւոց մը ընդհատեց մեր խօսակցութիւնը: Մարտիրոսն է, ըսինք, ու Ռուբէն նման կանչով մը պատասխանեց: Համատարած սպիտակութեան մէջէն Մարտիրոսի դիմաստուերը կամաց կամաց մեր խմբին մօտեցաւ:

— Վե՛ր կացէ՛ք, ըսաւ, գտայ ճամբան, անպիտան մրրիկը եթէ քառորդ ժամ մըն ալ ուշացած ըլլար, մենք այժըմ վանքը հանդիստ նստած կ'ըլլայինք: Չգիտէք թէ ինչքան հեռացեր ենք:

Շատ մեծ դժուարութեամբ եւ իրարու օգնելով հազիւ կարողացանք բարձրանալ, ու ետ դառնալ մեր կորսած ճամբով:

Լոյսը բացուելու վրայ էր, երբ վերջապէս վանքի առուն եզերող ծառերը տեսանք:

Վերջապէս հասանք...: Զարմանալի գործ էր տեսեր մրրիկը, վանքի ընդարձակ բակը կարգին աւեր, մաքրեր էր, իսկ անկիւնները ձիւնը կուտակելով մինչեւ տանիքն էր հաներ:

Լաւն այն էր, որ երբ սենեակը մըտանք, վառարանը ճարճատելով կը վառէր: Ընկերներս բեռները վար դընելուն պէս մէկ մէկ կողմ ընկողմանեցան ու օդին շէշերը պատցնել ըսկսան, իսկ իմ առաջին գործս եղաւ թրջուած հագուստներս հանել ու մէկիկ մէկիկ չորցնել վառարանին առջեւ:

— Էդ ի՞նչ քրտինք է, Մանուկ, տօ անաքանդ, էդքան էլ քրտնե՞լ կը լինի, նկատեցին ամէնքը զարմացած:

— Բա՛ սաղ թիփի-պորան կ'ասեն, թէ կը քրտնեցնէ եւ թէ կը սառեցնի, կատակեց Մկօն:

— Թիփի-պորան մի՛ ըսեր, Մկօ՛, ըսէ՛ փոթորիկ, նկատեց Ղեւոնդը:

— Չէ, Ղեւոնդ, դու սխալ ես, փոթորիկը Դաշնակցութեանն է. տեսա՞ր գիշերը ինչքան կարկուտ տեղաց. երբ որ էնքան գնդակ պատրաստենք, էն ժամանակ կը պայթի Դաշնակցութեան փոթորիկը եւ կը տեսնես թէ ինչ հարսնիք պիտի ընենք միասին, Ղեւոնդ ջան: Երանի՛ այն օրին:

Ափսոս, Մկօ՛, երբ պայթեց Դաշնակցութեան փոթորիկը, դու չկայիր: Դու ինկած էիր այդ փոթորիկի նախօրեակին, անո՛ր կարօտով...:

ԱՐՄ. ՓՈԽԱՐԵԱՆ
(Վերջ)

Ռումէնիան ձգուի Հունգարիոյ: Լեհաստանի կիսապաշտօնական գործակալութիւնը գիտել կուտայ գեկոյցի մը մէջ.— «Փրակայի կառավարութիւնը չկամութիւն կը մատնէ, գիմելով ձգձգումի դատական դրութեան: Բացորոշ էոր Սուրկարպաթեան Ռուսիան կարուելով Հունգարական դաշտերէն, պիտի զրկուի գոյութեան միջոցներէ, պիտի դատապարտուի անօթութեան, եւ ուրիշ դեր պիտի չկրնայ կատարել եթէ ոչ դառնալ կամուրջ մը դէպի Խ. Միութիւն»:

Իտալիոյ մէջ բացորոշապէս ուժ կուտան Հունգարիոյ պահանջներուն, ինչպէս կ'ապացուցանեն կիսապաշտօնական մամուլին հրատարակութիւնները: Հռոմի մէջ ալ անկախ Ռութէնիա մը կը համարեն բոյն բոլշեւիկեան խաղերու: Հունգարիա իր յոյսը դրած է Հռոմի, Պերլինի եւ Վարշաւայի վրայ, ամբողջական դոհացում ստանալու համար:

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Հունգարիոյ դահլիճը լիազօրութիւն պիտի ստանայ երկու - երեք ամսուան համար, լուծելու համար այս խնդիրը:

Ճափոն կը պահանջէ, Անգլիա կը մերժէ

— oo —

Քանթոնի գրաւումէն վերջը, ճափոնական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով անգլիական կառավարութեան, պահանջեց նա կանչել իր մարտանաւերը Հանքէուի ջուրերէն: Անգլիական իշխանութիւնը անտեսեց այս պահանջը: Ասոր վրայ Ճափոնի ազգայնականները յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, որ կ'ըսէ.

— «Ճափոնի ժողովուրդը պէտք է վճռական ըլլայ, պատժելու համար Անգլիան, եթէ անհանդուրժելի դիրք մը բռնէ մեզի հանդէպ: Մինչ այդ, թող առաջին գիծէն քաշուին անոնք որ կը խոնան Անգլիայէն, որպէսզի իրենց յաջորդեն անվախներ»:

*** Ճափոնցիները ուժգնօրէն կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը, խորտակելով չինական դիմադրութիւնը: Քանթոնէն անդին ալ ահագին տարածութիւններ ինկած են Ճափոնի ձեռքը, մինչեւ 130 քիլոմեթր դէպի հիւսիս - արեւելք: Քանթոն գրեթէ աւերակներու վերածուած է: Չինացիները քաշուելէ առաջ, կրակի տուած են բազմաթիւ դիրքեր, որպէսզի միայն փլատակներ մնան իրենց ետին: Այսպէս երկու օրուան մէջ Չինացիները յաջողած են շատ աւելի մեծ վնասներ պատճառել քան ճափոնական օդարշաւը՝ երկու շաբթուան մէջ: Մինչեւ այսօր ալ պայթումներ կը պատահին հրդեհներու հետեւանքով: Գործարաններ, խանութներ, պանդոկներ եւն. փլած են իրարու ետեւէ: Բոցերու ճարակ եղած են մասնաւորապէս դարաւոր մեհեաններ, որոնց մէկուն մէջ կը գտնուի Մարքօ Փոլոյի արձանը:

— oo —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ առողջական վիճակը բարւոքած եւ ջղային ախտանշանները անհետացած ըլլալով, այլեւս բժշկական տեղեկագիր պիտի չհրատարակուի:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ կառավարութիւնը 53,000,000 տոլարի վարկ մը պահանջեց խորհրդարանէն, երկրին վերազինման համար: Ամենամեծ վարկն է այս, մեծ պատերազմէն ի վեր:

ԵԳԻՊՏՈՍ որոշեց զօրացնել իր բանակը եւ օդատորմիղը, ինչպէս եւ նաւատորմի կորիզ մը կազմել: Ձեռք առնուած միջոցներու շնորհիւ կը յուսան 100,000նոց բանակ մը ունենալ 1941ին, ինչպէս եւ հազար օդանաւ:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ընդհ. սպայակոյտի նախագահին՝ զոր. Փէյեւի եւ օգնականին սպանութեան առթիւ, մինչեւ հիմա քաղուած տեղեկութիւնները կ'ըսեն թէ ոճիրը՝ գործն է միայն եւ միայն Վասիլ Քիրովի, որ անհաւասարակշիռ մարդ մըն է եւ ոճրագործական հակումներ կը ցուցնէր մանկութենէն իսկ: Քանի մը տարի առաջ գիւղացիներ սպաննած եւ դատապարտուած էր: Մարդասպանը նամակ մը ձգած է որմէ կը հետեւի թէ տեսակ մը խենդ էօրկ'ուգէր նշանաւոր հանդիսանալ երեւելի մը սպաննելով եւ յետոյ անձնասպան ըլլալով:

50,000 ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ օդանաւ եւ հարիւր հազար օդանաւորդ պատրաստելու ծրագիր մը առաջարկեցին կարգ մը օդանաւային ընկերութիւններ, Ուաշինկթընի մէջ: Այդ ընկերութիւնները կ'ըսեն թէ ազգային պաշտպանութեան ամէնէն աժան ձեւն է այս, քանի որ արտադրութիւնը պիտի աւելնայ, իսկ նոր մեթոտներով կարելի է քաղաքային օդանաւերը անմիջապէս վերածել ռազմականի:

ՀԱԶԱՐ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ քննութեան ենթարկուելով Ռուզի եւ Սէն - է - Մառնի նահանգներուն մէջ, սեպտեմբեր 1էն հոկտ. 15, հաստատուեցաւ որ 89 հոգի անկանոն են: Բոլորն ալ դատի պիտի յանձնուին: Ուրիշ քսան հոգի ալ բանտարկուեցան, իբրեւ վտարման չարագործ կամ արտաքսեալ: Միայն այդ երկու շրջաններուն մէջ կասկածելիներու թիւը մօտ տասը առ հարիւր հաշուելով, «Մաթէն» կ'եզրակացնէ թէ անշուշտ 300,000 անօրաքձալներ կան Ֆրանսայի մէջ, մօտ 3,000,000 օտարականներու վրայ...

ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶՊԱՆ նշանակուեցաւ Վիէննայի վերջին դեսպանը, Կապրիէլ Փիւօ, յաջորդելով Կոմս տը Մարթէլի:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ դեսպան նշանակուեցաւ Չինաստանի նախորդ դեսպանը, Պ. Նաժիար, Պարսելոնայի՝ Պ. Ժիւլ Անրի:

17,074 ՄԵԹՐ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ իտալացի օդաչու մը, հոկտեմբեր 22ին, կոտրելով նախորդ մրցանիշը որ 16,440 մեթր էր եւ զոր շահած էր Անգլիացի մը:

35,000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ եւս պիտի վարձէ հռչակաւոր Ֆորտը, (Տիթրոյթ), մեծապէս աւելցած ըլլալով ինքնաշարժի ապսպրանքները: Ուրիշ ամերիկեան հաստատութիւն մը, Քրայզլէր, որոշեց վերահաստատել աշխատավարձքի կրճատումները: Ճէնըրէլ Մոթրըս ընկերութիւնն ալ վերահաստատած է կրճատումները, կըրկին վարձելով 35,000 բանուորներ, ինչպէս գրած էինք:

ՏՈՔԹ. ՊԵՆԷՇ, Չեխոսլովաքիոյ նախորդ նախագահը, շաբաթ օր գաղտնապէս օդանաւ նստելով, Լոնտոն իջաւ, ուրկէ Ամերիկա պիտի անցնի: Կ'ըսուի թէ նախագահը կը վախնար սպանութենէ կամ բանտարկութենէ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ քաղաքապետական խորհրդի անդամներէն Տավիտ Լէօն, համայնավար, ձերբակալուեցաւ իտալական ոստիկանութեան կողմէ, սահմանագլուխէն ներս մտած ըլլալով առանց անցագրի:

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՆ բացումը կատարուեցաւ կիրակի օր, Պուլվառ Քէլէրմանի մէջ, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԴԷՄ դաւ մը երեւան հանուած է Թորինոյի մէջ, կը գրէ անգլիական թերթ մը: Ուրիշ մանրամասնութիւններ կը պակսին:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.-

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Petit Journalի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ Cadet

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Վ. ԽԼԽԱՆԵԱՆ ԵՒ ՎԻՇԱՊԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կնեազեան (երգ), Օր. Գազազեան (կովկասեան պար), Օր. Օսմանջեան (արտասանութիւն), Պ. Սարքեան (ջութակ), Պ. Մէխտէրեան (երգ), Թառիստ Գարեգին եւ ուրիշներ:

Ճառերն ու գեղարուեստական բաժինը միքրօով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին:

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Պ. Սարքեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ:

Մուտք 6 ֆրանք:

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին

ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՋԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՐՃԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԱՍԱՐ

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Չէօրէքճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ: Փոքրերու մուտքը արգիլուած է:

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք:

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստի յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին: Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ այց Մ. Նուպարեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարանները: Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Փարիզի Մասնաճիւղի երկրորդ գրական դասը՝ 3 Նոյեմբեր, Զորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին: Նկատի ունենալ այս թուականը: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏ. 18ԻՆ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ՔՈԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը խնդրուի չխաչաձեւել

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 27 Հոկտեմբեր, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Rue Pouillet, Փարիզ: Կը դասախօսէ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ՝ «Գաղութահայ հրապարակագրական շարժումը»:

Հրապարակային բանախօսութիւններ

Կազմակերպուած Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութեան տեղական յանձնաժողովներու կողմէ, նախագահութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի փոխ ատենապետ Պ. ՄԱՏԹԷՈՍ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆի:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— 25 հոկտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Բօլիզէի սրահին մէջ:

ՎԱԼԱՆՍ.— 26 հոկտ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին հայկական սրահին մէջ:

ԼԻՈՆ.— 27 հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Բարեգործականի սրահին մէջ:

Այս վայրերուն մէջ կը բանախօսէ գրագէտ - հրապարակագիր եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան ընդհ. ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ Պ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ:

Ֆր. Կ. Խաչի 1939ի Օրացոյցը

Հրապարակ ելաւ արդէն խնամուած եւ ճոխ բովանդակութեամբ

ԼԶՄԻԱԾՆԱՅ ՄԵԾԱԴԻՐ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ ՆԿԱՐՈՎ.

ինչպէս եւ 50ի չափ զանազան նկարներ ծանօթ դէմքերու, վայրերու եւ Կ. Խաչի գպրոցներուն, վերջին կայանիններայն, եւայլն:

Օրացոյցը որ գիրքի ձեւով կազմուած է եւ կրնայ նոյնութեամբ պահուիլ ունի առանձին բաժիններ ժամանակագրական, ազգագրական, պատմական ու աշխարհագրական ծանօթութիւններու: Ամէն հայ կնոջ անհրաժեշտ առանին նիւթերու բաժին մը եւս դասաւորուած է հոն, ինչպէս եւ գրական կտորներ, Հ. Կ. Խաչի համառօտ պատմութիւնը եւ զանազան ուրիշ պիտանի գիտելիքներ:

ԳԻՆԸ 6 ՖՐԱՆՔ

Փնտռել բոլոր Մասնաճիւղերու մօտ, ինչպէս եւ Շրջանային Վարչութենէն, 6 Rue d'Alsace, Asnières (Seine)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1939 "ԴՐՕՇԱԿԻ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դիմել՝ ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dameme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԻՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Բելժիքա եւ Խառպէտ	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 26 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3870

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԲ ՇՐՋԱՆԸ ԿԸ ՀԱՍՆԻ...

— oo —

Ամէն ժողովուրդ զօրանոց կ'առաջնորդէ իր արու զաւակները, երբ անոնք դարձած կ'ըլլան 18 - 20 - 21 – 22 տարեկան, համաձայն միջավայրի պայմաններուն :

Կան ժողովուրդներ ալ որ սեփական պետութիւն չունին, բայց նոյնպէս զինուոր կուտան տիրապետող իշխանութեան :

Այս պարտականութիւնը չի վերջանար միայն գործօն ծառայութեամբ : Կան պահեստինները, քաղաքապահները, երկրապահները : Սովորական ժամանակներու մէջ, զինուորութեան շրջանը կը հաշուեն համագումար 10 -- 12 տարի, տեղ - տեղ ալ աւելի :

Այս ծանօթութիւնները քիչ մը նախապատերազմեան են :

Այսօր բոլորովին փոխուած է զինուորագրութեան եղանակն ալ, շատ մը երկիրներու մէջ : Հաստատուած է «զինուորեալ ազգ»ի դրութիւն մը, որ կ'ընդգրկէ 18էն մինչեւ 55 տարեկանը (Իտալիա) : Մարտական կրթութիւն կը տրուի մինչեւ անգամ տարրական դպրոցներու մէջ, սկսելով 6--8 տարեկանէն, եւ տրամադրելով փայտէ հրացաններ :

Երկու տեսակ դիկտատուրաները, բոլշեւիկեանն ու ֆաշական, իրարու հետ մրցումի ելած են այս ճակատին վրայ, եւ դժուար է ըսել թէ ո՛ր կրցաւ կոտրել կամ պիտի կոտրէ մրցանիշը :

Ընդհանուր վերիվայրումէն ազդուեցան ուրիշ երկիրներ ալ, մեծ թէ փոքր, առանց կարգուսարքի խտրութեան :

Այս երկիրն անգամ, ուր ազատութեան գաղափարը աւանդութիւն մը դարձած է, օրուան վարիչները հարկադրուեցան հաստատել զինուորեալ ազգի օրէնք :

Ուրեմն, բոլոր ժողովուրդներու երիտասարդ, կենսունակ, պիտանի տարրերը պարտաւորիչ ծառայութեան շրջան մը կը բոլորեն, յանուն հայրենիքի պաշտպանութեան :

Երբ շրջանը հասնի եւ զօրակոչը հնչէ, օրուան իշխանութիւնը չի հարցներ.— Հաւատքով ի՞նչ ես, ո՞ր հոսանքին կամ դասակարգին կը պատկանիս : Համազգեստ մը կ'անցընէ կռնակդ եւ կը յանձնէ տասնապետի մը : Մնացեալը մեքենաբար կը սորվիս, համաձայն մտաւոր կամ ֆիզիքական ընդունակութեանդ :

Մենք ալ ժողովուրդ մըն ենք, բազմաթիւ մասերու բաժնուած : Գլխաւոր մասը ամփոփուած է սահմանափակ հայրենիքի մը մէջ, մնացեալը կը յածի աշխարհի բոլոր ափերուն վրայ :

Այնտեղ, հայրենիքին մէջ, երիտասարդները կը կատարեն իրենց զինուորութիւնը, ինչպէս ամբողջ Խ. Միութեան մէջ : Ասդին, Հայկական Արտասահմանի մէջ, զանազան երկիրներ դեռ նոր սկսան զինուոր առնել հայրենազուրկները. ամէնէն վերջը՝ այս երկիրը : Եւ ընդհանրապէս կ'առնեն բուն զինուորցուները,— 20 - 22 տարեկան : Մեծամասնութիւնը ազատ է բոլոր երկիրներուն մէջ, իր անձնական գործերով զբաղելու համար, ինչպէս ամէն քաղաքացի :

Ինչո՞ւ գրի առինք այս տարրական գիտելիքները :

Պարզապէս նոր հարց մը ուղղելու համար տարագիր երիտասարդութեան այն մասին որ ոչ կուսակցութեան մը կ'անդամակցի, ոչ այս կամ այն միութեան, ոչ ալ կը խանդավառուի հանրային ծառայութեան որ եւ է երեւոյթէ :

Եթէ այս երիտասարդութիւնը --- եւ պատկառելի զանգուած մը կը կազմէ այս դասը – տարիքը անցուցած չըլլար, զինուորութեան պիտի կանչուէր առ նուազն երկու տարի, իր հայրենիքին մէջ կամ այլուր :

Անշուշտ բոլորն ալ ընդունակ չեն զինուորութեան, բայց օրէնքը այդ պարագան ալ նախատեսած ըլլալով, իւրաքանչիւրին կը սահմանէ յարմար գործը :

Եւ ահաւասիկ հարցումը.— պետական պաշտպանութեան խնդիր չունինք, բայց ունինք ինքնապաշտպանութեան հոդ մը, մանաւանդ հեռու ըլլալով մեր հայրենիքէն :

Ամէն ուր որ ինկած ենք, միջավայրը, պարագաները, օրէնքները, քաղաքական եւ ընկերային ճնշումները կը սպառնան կազմալուծել, փոշիացնել մեզ : Ստիպուած ենք հարիւր ճիգ թափել, 20 -- 25, նոյնիսկ աւելի պակաս արդիւնք ստանալու համար : Ոչ միայն մեր ճակատագրին բարելաւումը, այլ մեր գոյութիւնն իսկ ամէն մէկէս կը պահանջէ ինքնաբերաբար, գիտակցօրէն ստանձնել որ եւ է ծառայութիւն :

Այդ ծառայութիւնը պիտի կատարե՞նք, եթէ արտաքին ուժ մը պարտադրէր մեզի :

Պատասխանը երկու տեսակ չի կրնար ըլլալ :

Հիմա դուք տրամաբանեցէք.— երբ օտարէն բռնադատուելով կը կատարես ծառայութիւն մը որ շատ հեռաւոր կամ անուղղակի կապեր միայն ունի քու ճակատագրիդ հետ, ինչո՞ւ կը մերժես միւսը,— այն որ կը բխի սա ցիրուցան բազմութեանց կացութենէն :

Դէպի զօրանոց քալած ատեն, կը զգաս թէ մորակ մը կախուած է գլխուդ վերեւ, տեսանելի կամ անտեսանելի :

Իսկ երբ ազատ ես, եւ «հայկական իրականութեան» ամբողջ ողբերգութիւնը կը տեսնես աչօք բացօք, ինչո՞ւ պարտաճանաչութեան եւ պատասխանատուութեան գիտակցութիւնն ալ մորակի մը դերը պիտի չկրնայ կատարել քեզի համար, խարազանելով քու երիտասարդական յաւակնութիւններդ :

Հաւատքդ չեն հարցներ, զօրանոց գացած ատեն : Այս պարտականութեան առթիւ ալ, հաւատա ինչ բանի որ կ'ուզես : Բայց, բարեհաճէ յորձանքին խառնուիլ եւ գործել : Ծառայել :

Առանց այս տարրական պարտաճանաչութեան, ամէն բանէ առաջ դաւաճանած կ'ըլլաս երիտասարդի կոչումիդ, ուր որ ալ գտնուիս :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ ՀՈԳԵՐԸ

— oo —

Օդային պաշտպանութիւնը եւ ուրիշ խնդիրներ

Այսօր, չորեքշաբթի, կը բացուի արմատական կուսակցութեան համագումարը՝ Մարսէյլի մէջ : Ժողովին պիտի մասնակցի նաեւ վարչապետը, իբրեւ նախագահ կուսակցութեան : Այս առթիւ պիտի պարզուի ոչ միայն դահլիճին նոր ծրագիրը, այլեւ վերակազմութեան եղանակը :

Ինչպէս բացատրած ենք, նոր ծրագրին գլխաւոր կէտերէն մէկը պիտի ըլլայ հաւասարակշռել ելեւմուտքը եւ զարկ տալ օդանաւային արտադրութեան : Օդանաւային հաստատութեանց բանուորներն ու մասնագէտները արդէն ընդունած են չարաթական 45 ժամուան կանոնը :

Իրազեկներ կը պնդեն թէ Պ. Տալատիէ պաշտպանութեանց նախարարութիւն մը պիտի հաստատէ, զայն յանձնելով Պ. Ռաուլ Տօթրիի, երկաթուղիներու նախորդ վերատեսուչը որ իսկ եւ իսկ մասնագէտ մըն է եւ անկուսակցական : Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Պ. Տալատիէ կը խորհի ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը յանձնել զօրավարի մը, ինչ որ յանդգնութիւն մը կը համարուի, որովհետեւ այս երկրին մէջ յարմար չեն դատեր զինուորականի մը յանձնել բանակը : Եթէ այս փոփոխութիւնը կատարուի, այն ատեն Պ. Տալատիէ լայն ժամանակ պիտի ունենայ ամբողջովին քաղաքական գործերու նուիրուելու եւ զօրաւոր կառավարութիւն մը կազմելու մինչեւ 1940 :

*** Նախկին նախարար Պ. Քայեօ, անգամ ծերակոյտի, ճառ մը խօսելով յորդորեց վերջ տալ դասակարգային պայքարներուն, փրկելու համար երկիրը : «Հասած է ժամը որ Ֆրանսա ոտքի կանգնի միացեալ ճակատով, բոլոր դասակարգերու գործակցութեամբ,— բանուոր դասակարգը՝ առաջնորդուած Ֆրանսացիներէ, ոչ թէ իր հրամանները ստանալով արտասահմանէն. գիւղացիները՝ միշտ պատրաստ զոհողութեան, միջին դասը՝ որ ողնայարն է ժողովրդապետութեան, եւ գործատէրերը : Կառավարութեան կը մնայ բանալ ճամբան :

Վարչապետին նոր տեսակցութիւնները

— oo —

Պ. Տալատիէ առջի օր մէկուկէս ժամ տեսակցեցաւ Թունդ աջակողմեան կուսակցութեան վարիչին՝ Պ. Լուի Մառէնի հետ, որուն խմբակցութիւնը ինը աթոռ կորզած էր արմատականներէն, կիրակի օր, ծերակուտական ընտրութեանց առթիւ : Նոյն օրը տեսնուած էր նաեւ կեդրոնի խմբակցութեան վարիչին՝ Պ. Փօլ Ռէյնոյի հետ (դատական նախարար), պարզելով իր տնտեսական եւ ելմտական ծրագրին գլխաւոր գիծերը, ինչպէս եւ միահեծան պետութեանց հետ մերձեցում հաստատելու տրամադրութիւնը : Անցեալ շաբթու ալ վարչապետը խորհրդակցած էր Պ. Լէոն Պլումի եւ ուրիշներու հետ :

Վարչապետը Մարսէյլ կ'երթայ այս գիշեր, արմատական համագումարին բացման առթիւ : Ինք եւ արտաքին նախարարը՝ Պ. Ժոռժ Պոնէ, որ նոյնպէս արմատական է, պիտի պաշտպանեն Միւնիխի համաձայնութիւնը, ինչպէս եւ Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ թերեւս ազգայնական Սպանիոյ հետ մերձեցում հաստատելու տեսակէտը :

Արմատական համագումարին ընթացքէն կախում ունի նաեւ ժողովրդական ճակատին բախտը : Շատ մը գաւառական մասնաճիւղեր հակառակ են համայնավարներուն գործակցութեան :

Հունգարիա նոր պայմաններ կ'առաջարկէ Չեխոսլովաքիոյ

— oo —

Հունգարական կառավարութիւնը հետեւեալ պայմանները առաջարկեց Չեխոսլովաքիոյ, իբրեւ պատասխան անոր վերջին ծանուցագրին .—

1. Հունգարական զօրքը կը գրաւէ անվիճելի հողամասերը, որոշ պայմանաժամի մը մէջ :

2. Հանրաքուէ կը կատարուի վիճելի շրջաններուն մէջ, բացի Պրաթիսլավայէն որուն մասին առանձին բանակցութիւններ պիտի կատարուին : Հանրաքուէն պէտք է վերջանայ 1938 նոյեմբեր 30-ին : Չեխական զօրքը պէտք է այդ շրջաններէն քաշուի նոյեմբեր 1էն առաջ, միջազգային զօրամասի մը յանձնելով զայն :

3. Հունգարիա նոր Չեխոսլովաքիոյ սահմանները կրնայ երաշխաւորել միայն այն ատեն երբ անոր բաղկացուցիչ ազգերը, մանաւանդ Ռութէնները իրենց ճակատագիրը որոշեն ժողովրդական քուէարկութեամբ :

4. Եթէ Չեխոսլովաքիա չընդունի այս պայմանները, Հունգարիա կ'առաջարկէ իրաւարարութիւն կատարել բոլոր վիճելի շրջաններուն մէջ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջոցաւ՝ արեւմտեան մասին համար, եւ Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջոցաւ՝ արեւելեան մասին համար :

— oo —

700 ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ մնացած ըլլալով անտէր հողի մը վրայ, Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմաններուն միջեւ, անօթութենէն մեռնելու դատապարտուած են : Մէկը խենդեցած է տառապանքէն : Երկու երկիրներն ալ չեն ուզեր ներս առնել զանոնք :

ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ պայքարը կը սաստկանայ Զուիցերիոյ մէջ : Այժմ ալ սկսած են չարժանկարներ ներկայացնել, պարզելով բոլշեւիկեան յեղափոխութեան չարիքները զանազան երկիրներու մէջ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԱՆՑՔԵՐ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ

Խորհրդաւոր անցքեր տեղի կ'ունենան խորհրդային երկրին մէջ :

« Զտում »ը կը շարունակուի նախկին թափով : Մարդիկ կը fշուին աfսորավայրերը՝ տաժանելի, տմարդի մահով մահանալու, կը թխմուին բանտերու մէջ՝ ողջ դուրս չգալու, կը գնդակահարուին առանց դատի - դատաստանի :

Եւ երկրին բովանդակ մտաւոր ղեկավարութիւնը կը բնաջնջուի յարատեւ, կանխամտածուած ոճրային ծրագրով մը :

Դժգոհութեան փոfր արտայայտութիւն մը, աննշան ծամածռում մը, շինծու կասկած մը բաւական են, որ երէկուան իշխանաւորը կամ ամենազօր չեկիստը յանկարծ շնորհազրկուին, շղթայի զարնուին կամ գնդակի բռնուին :

— Մի՛ մտածէր, կը հրամայէ « Աբեւ - Առաջնորդը» :-- Մի՛ խօսիր : Եթէ բերան պիտի բանաս, խօսfդ պէտf է ըլլայ իմ փառաբանութիւնը միայն :

Եւ աշխարհի մէկ վեցերորդը, կարբեկեր մանուկներէն մինչեւ մէկ ոտfը գերեզման հասած ծերուկը, ամէնfը, ամէնfը կը փառաբանեն մե՛ծ Սթալինը խլացուցիչ, կեղծաւոր, Աստուած ու պատիւ ուրացող օրհներգով մը, որ զարշելի է նոյնիսկ իր ողբերգականութեան մէջ :

Ահա՛ ամիսներէ ի վեր կը լսուի, որ Ծայր. Արեւելfի կարմիր բանակներու միահեծան տէրը՝ Պլուխէր շնորհազրկուած է կամ բանտարկուած, կամ գնդակահարուած : Ահա՛ նոր եղերական կատակերգութիւն մը բեմադրելու պատրաստութիւնները կը տեսնեն Մոսկուայի մէջ՝ իբր թէ դատելու անոնf, որ ֆրանfեւխորհրդային դաշինfին ջատագովներն են : Եւ որովհետեւ «Ֆրանսա դաւաճանած է Միւնիխի մէջ» կամ որովհետեւ թերեւս Սթալին կ'որոնայ նախատ փոխել եւ հիթլէրական Գերմանիոյ մերձենալու փորձ մը կատարել, ահա՛ բեմը կը յարդարեն նոր սպանդի համար : Նոյնիսկ զրոյցներ կան թէ հազարաւորներու արիւնը խմող անկուշտ անյագուրդ Եժովը, իր կարգին, շնորհազրկուած կամ բանտարկուած է եւ կամ թոյն առած է անձնասպան ըլլալու համար :

Եւ նոր սպանդին զոհերը նշդուած են արդէն : Շուտով պիտի լսենf, որ Զինովիէվ - Թուխաչեւսfիներու դանն նախատագրին ենթարկուած են հանրային կրթութեան նախկին գործավար Պուպնով, գործավարներու խորհուրդի նախկին փոխ - նախագահ Վ. ալէրիէն, 1937ի Փարիզի ցուցահանդէսի խորհրդային տաղաւարի վարիչ Իվան եւն. : Մարաջախտ Պլուխէրի բախտակից են արտաfին գործերու դիւանպատան պետ Բարկով, Ծայր. Արեւելfի գործերու վարիչ Վ. այնպէրկ, Լէնինկրատի շրջանի ընդհանուր դատախազ չեկիստ Փոզէրն, ներfին գործավարի օգնականներէն Եուfովսfի, կրթական գործավար Տուրգին եւ ուրիշներ : Խնայած չեն մինչեւ անգամ նշանաւոր Օթօ Շմիտին, որ կազմակերպեց հռչակաւոր ուղեւորութիւնը դէպի հիւսիսային բեւեռ :

Խորհրդաւոր ու մութ դէպfերու դասական երկրին մէջ, որ Ռուսաստան կը կոչուի, ոճրային անցfեր տեղի կ'ունենան : Մահացողներու, տանջուողներու, բանտերու նկուղներու մէջ կեղեfուողներու ողբ-աղաղակներուն ամէնէն հեռաւոր, նկուն մէկ արձագանգն է որ կը հասնի մեր ականջին : Գնդակներու որոտին մէկ նուաղկուն շշունչն է միայն, որ կը լսուի արտաfին աշխարհին մէջ :

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ մե՛ր հայրենիfին մէջ, որ այս խորհրդային երկրի խորհրդաւոր «դրախտ»ին մէկ մասնիկն է ...

Կրնա՞ն պատասխանել անոնf, որ այս «խորհրդաւոր» դրախտին փառfը կը յանկերգեն ամէն օր ... :

Ի՛նչ կը բանին Հայաստանի մէջ ...

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ՄԱՐԱՋԱԽՏ ՊԼՈՒԽԷՐԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Մոսկուայէն Վարշաւայի թերթերուն հաղորդուած հեռագիր մը, որ խորհրդային գրաքննութեան ենթարկուած էր, կը հաստատէ թէ մարաջախտ Պլուխէր բանտարկուած է եւ ընդհ. դատախազ Վիշինսկի այժմ զբաղած է դատավարութեան դասաւորումով : Նոյն աղբիւրին համաձայն, ձերբակալուած են նաեւ երեք բարձրաստիճան պաշտօնատարներ.— Բարկով, ներքին գործավարութեան արարողապետը, Վայնպէրկ, ներքին գործավարութեան արեւմտեան Եւրոպայի պաշտօնատան վարիչը եւ Փոզէրն, պետական փաստաբան եւ ազգական Պլուխէրի :

Մարաջախտ Պլուխէր, բուն անունով Կալէն, որուն անհետացման մասին զրոյցներ կը շրջէին չեխական տագնապին սկիզբէն ի վեր, նշանաւոր հանդիսացաւ 1924ին, երբ Չինաստան ղրկուած էր, վերակազմելու համար բանակը : Այնտեղ մնաց երեք տարի եւ հերոսացաւ իր ներկայ անունով : Յետոյ աւելի փայլեցաւ զինուորական ասպարէզին մէջ, զօրացնելով Ծայր. Արեւելքի խորհրդային բանակը եւ ամրութիւնները : Իր արեւը խաւարեցաւ երեք ամիս առաջ, Ճափոնի հետ ծագած սահմանավէճին առթիւ, երբ դէպքերը կը հաստատէին թէ խորհրդային բանակը պիտի չկրնայ ետ մղել Ճափոնցիները : Այնուհետեւ բարձր պաշտօնատարներ ղրկուեցան Ծայր. Արեւելք, քննութիւններ կատարելու համար :

*** Զրոյցի մը համաձայն, Չեկային ամենազօր վարիչը՝ Եժով եւս բանտարկուած է. բայց վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին այս մասին : Նոյն աղբիւրին համաձայն, իր հաւանական յաջորդներն են Մալենքով, Սթալինի դիւանապետը, Միկոյեան, Եժովի երդուեալ թշնամին, Բերիա, Կովկասի երբեմնի փոխարfան, եւ կամ Եուկովսքի :

Ամէն պարագայի մէջ, ստոյգ է որ մաքրագործումները կը շարունակուին եւ նոր դատավարութիւններ պիտի սարքուին մօտերս :

Կացութիւնը Երուսաղէմի մէջ

— oo —

Կիրակի օր զինուորական իշխանութիւնը չորս ժամուան համար վերցուց Երուսաղէմի հին քաղաքամասին պաշարումը, եւ բնակիչները նոր քաղաքը թափեցան Դամասկոսի եւ Եաֆայի դուռներէն : Այս առթիւ սրտառուչ տեսարաններ պարզուեցան, երբ իրարու հանդիպեցան ազգականներ որոնք չէին տեսնուած մէկ շաբաթէ ի վեր : Կառավարութիւնը 10000 հաց բաժնեց Կ. Խաչի միջոցաւ : Քրիստոնեայ - իսլամ արաբական կոմիտէն ալ ուտելիք

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ ԵՒՍ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ

Խօսելով Էվգաֆի օրէնքի քայքայիչ հանգամանքի մասին, աւելի առաջ դիտել կուտայի թէ «այդ օրէնքը այնքան ալ դէշ չէ իբրեւ օրէնք», քանի որ ի մէջ այլոց կը տրամադրէ թէ ոչ-իսլամ համայնական մատակարարները պէտք է ընտրուին «համաձայն համայնքներու ընկալեալ սովորութեանց»:

Կ՚աւելցնէ, սակայն, թէ այդ օրէնքին գործադրութեան ձեւը ճշդող հրահանգը (Թալիմաթնամէ) բոլորովին տարբեր բան կ՚ըսէ, տրամադրելով որ իւրաքանչիւր թաղի կամ եկեղեցիի մատակարարութիւնը յանձնուի մէկ հոգիի:

Հակասութիւնը շատ մեծ էր: Օրէնքը կը ճանչնար համայնքին կազմակերպութեան սկզբունքը, իսկ կանոնագիրը կամ հրահանգը ընդհակառակը, կը ջնջէ այդ սկզբունքը, համայնքը փոխարինելով անհատներով, այսինքն՝ քայքայելով թաղային մարմինները:

Իրաւական տեսակէտով, կասկած չկայ թէ օրէնքը աւելի գերակշիռ է, քանի որ հիմն է, իսկ կանոնագիրը պարզապէս անոր գործադրութեան ձեւը կ՚որոշէ:

Այս տեսակէտով առաջնորդուած, Ցոյները դիմեցին Պետական Խորհուրդին եւ բողոքեցին անհատ մատակարարի դրութեան դէմ, իբրեւ օրէնքին հակառակ:

Դիմումը կատարուեցաւ երկու տարի առաջ ու բնականօրէն լրջօրէն նըկատի առնուեցաւ: «Բնականաբար» կ՚ըսեմ, որովհետեւ հարկ է չըսել թէ օրէնքի նախանձախնդրութիւնը ծայրայեղ չափի մը հասած է նոր Թուրքիոյ մէջ: Օրէնք, օրէնք,— ահա օրուան նշանաբանը: Օրէնքով կ՚ընեն ամէն բան, սկսեալ կալուածներու գրաւումէն մինչեւ թերթի մը փակումը:

Օրինակ՝ Սանասարեան խանը գրաւելու համար մասնաւոր օրէնք մը մըշակեցին:

Բանկալթիի ահագին գերեզմանատունը ձեռք անցընելու համար ալ՝ դատ օրէնք մը:

Եւ որովհետեւ ամէն օր հարկ կը դառնայ ոճիր մը գործել, ամէն օր ալ նոր օրէնք մը կը շինուի: Այսպէս է որ քէմալական օրէնքներուն թիւը արդէն իսկ մրցանիշ մըն է— 3520... Եւ այս՝ միայն 15 տարուան ընթացքին:

×

Պետական Խորհուրդը, որ պէտք է ըսել թէ շատ բծախնդիր է, չէր կրնար իրաւունք չտալ Ցոյներուն, քանի որ հակասութիւնը մերկապարանոց էր: Բայց այս համոզումը որոշումի վերածել՝ պիտի նշանակէր դէմ երթալ կառավարութեան քաղաքականութեան, որ է ջնջել ոչ-իսլամներու համայնական դրութիւնը:

Միւս կողմէ, շատ վրան բաց բան պիտի ըլլար իբրեւ ապօրինի մերժել տարկութիւն մը, որ աւելի քան օրինական էր:

Ազատուելու համար այս նեղ դրութենէն, Պետական Խորհուրդը մէկ կողմէ կը ձգձգէ Ցոյներու դիմումին նկատառումը, միւս կողմէ անպաշտօն կերպով կը դիմէ կառավարութեան եւ կը թելադրէ վերցնել հակասութիւնը:

Կառավարութիւնը չէր որ նկատի պիտի չառնէր թելադրանքը: Ըսինք, չէ՞, մարդիկը չա՛տ, շատ նախանձախնդիր են օրինականութեան: Մըժղուկ մեռցնելու համար իսկ օրէնք կը մշակեն...

Եւ ահա թիւ 35-3 օրէնքը, որով կը «բարեփոխուի» Էվգաֆի թիւ 2762 օրէնքին առաջին յօդուած Գ. համուածը, 18րդ յօդուածին Բ. համուածը, որոնք կը տրամադրեն թէ մատակարար մարմինները պէտք է ընտրուին «ըստ համայնքներու ընկալեալ սովորութեանց»:

Ուշադրութի՞ւն կ՚ընէ՞ք: Ըստ կանոնի՝ հակասութիւնը փարատելու համար պէտք է փոխէին հրահանգը, որ երկրորդական է, եւ ոչ թէ օրէնքը, որ հիմնական է: Մինչդեռ ճիշդ հակառակը ըրին, օրէնքը յարմարցնելով հրահանգին: Ուրիշ կերպով ալ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ նպատակն էր քար քարի վրայ չթողուլ, իսկ հրահանգն է որ կը կատարէ այս քանդումը...

Ահա ամբողջ երկու տարի քաշքշելէ յետոյ գործը, Պետական Խորհուրդը այլեւս կրնայ ճակատաբաց պատասխանել Ցոյներուն, յայտնելով թէ ոեւէ հակասութիւն չկայ եւ թէ հետեւաբար կը մերժուի իրենց դիմումը իբրեւ ապօրինի...

×

Շեշտեմ թէ Ցոյներուն դիմումը աւելի շատ պղատոնական բնոյթ ունէր, քանի որ առանց հակասութեան բարձումին ալ, Էվգաֆի օրէնքը կը գործադրուէր անշեղ: Այսպէս է որ վերջացուցին բոլոր քննութիւնները— ոստիկանական եւ օրէնսդիրական— եւ շուտով պիտի յայտարարուին անհատները, որ առանձինն պիտի մատակարարեն ազգային հաստատութիւնները, ինչպէս վերջերս կը ծանուցանէր Թուրք մամուլը: Ուրեմն՝ օրերու կամ շաբաթներու խնդիր է նոր դրութեան կիրարկումը:

Ազգային վարչութիւնը, որ մեծ մասով կազմալուծուած է եւ հազիւ ոտքի վրայ կը կենայ, իզուր անցած է փրկութեան միջոց մը գտնելու համար: Ի՞նչպէս ընել որ կառավարութեան կողմէ նշանակուած անհատ մատակարարները անուանական ըլլան, իսկ բուն մատակարարութիւնը յանձնեն Հայ մարմնի մը ձեռքը, որովհետեւ, ինչպէս բացատրած էի մանրամասնօրէն, գրեթէ բոլոր հաստատութիւնները պիտի փակուին, եթէ մնան այդ սրիկաներու ձեռքը: Ժողովուրդը տասնոց չպիտի տայ, մնացեալ հասոյթն ալ անոնք պիտի յափշտակեն եւ փակումը ինքնին պիտի հետեւի:

Ձեւ մը գտնելու համար, վարչութիւնը կազմած է իրաւագէններէ բաղկացեալ յանձնախումբ մը: Թէեւ դեռ վերջնական բան մը չկայ, բայց միակ հնարաւոր լուծումը սա կը նկատուի.— իւրաքանչիւր հաստատութեան համար կազմել օժանդակ մարմին մը եւ արձանագրել տալ կառավարութեան համաձայն ընկերակցութեանց նոր օրէնքին: Այս մարմինը կ՚ապահովէ ժողովուրդին նուէրները եւ կը յանձնէ անհատ մատակարարին, միանգամայն կոչ ընելով անոր «ազգասիրական զգացումներուն», որպէսզի չչահագործէ իր օրինական իրաւասութիւնը, գոհանայ միայն ամսականովը, մէկ խօսքով՝ չքանդէ եղածը...

Ձո՛ւր յոյս սակայն:

Նախ՝ Ընկերակցութեանց օրէնքը, որուն մասին պիտի գրեմ առանձնապէս, թոյլատու չէ նման մարմիններու կազմութեան, քանի որ կ՚արգիլէ համայնական սկզբունքի վրայ կազմուած ընկերակցութիւնները:

Երկրորդ— ինչ որ ամէնէն կարեւորն է— մատակարար նշանակուելիք անձերը վկայեալ լրտեսներ են եւ հետեւաբար միամտութիւն է սպասել որ «ազգասիրական զգացում» երեւան բերեն: Մարդ ի՞նչպէս կրնայ երեւան բերել չունեցած բան մը...:

Խնդիրը կը տարբերէր, եթէ պարկեշտ մարդիկ ըլլային անոնք: Այս պարագային շատ դիւրին էր անպաշտօն համաձայնութեան գալ: Օրէնքի աչքին՝ իրենք կ՚ըլլային վարիչը, ժողովուրդի աչքին՝ օժանդակ մարմինները:

Մինչդեռ, նախատեսելով այս պարագան, ոստիկանութիւնը մատակարար ընտրած է իր ամէնէն վստահելի գործակալները, որոնք բնականաբար ամէն միջոցով պիտի արգիլեն օժանդակ մարմիններու գործակցութիւնը, որ առաջ կատարեալ դարձնելու համար քայքայումը:

Ցոռետես ենթադրութի՞ւն: Բայց ան իրականութիւն է, դառնօրէն մերկ ու շօշափելի:

Ցովհաննէս Շահին Գայա (Քէչիչեան) կոչուած աւազակը, որ ամբողջ երկու տարի կողոպտեց Ղալաթիոյ մեծ եկեղեցին, պաշտօնանկ եղաւ բուն իսկ կառավարութեան որոշումով եւ դատի յանձնուեցաւ իբրեւ զեղծարար: Զեղծումը քննող եւ հաստատողն ալ կառավարական օրկան մըն է՝ Էվգաֆի տնօրէնութիւնը:

Եւ սակայն, հակառակ անոր որ Թաղականութիւնը ըստ օրինի իրաւունք ունի փոխելու իր վարժարանին «հիմնադիրը», անկարելի եղաւ Շահին Գայան հեռացնել Կեդր. Վարժարանէն, որ Պոլսոյ միակ ազգային երկրորդական դպրոցն է: Հակառակ Էվգաֆի հրահանգին, կրթական տնօրէնութիւնը պնդեց եւ այդ փորձանքը փաթթուած պահեց Կեդրոնականի գլխուն:

Ի՞նչ կ՚ընէ այս մարդը պաշտօնի մը մէջ, որ բացարձակապէս անուանական է, ոչ դրամի հետ գործ ունի, ոչ ալ կրթութեան: Արդարեւ, կալուածին մատակարարութիւնը կը կատարուի Թաղականութեան կողմէ, դըպրոցն ալ կը կառավարուի պատասխանատու տնօրէնէ մը:

«Հիմնադիր» բառը, որ ամսական ալ չունի, միայն օրինական կապ մըն է, եւ կը ստորագրէ կրթական տնօրէնութեան ուղղուած նամակները եւ կ՚ընդունի եկած պաշտօնեաները: Պարզ մեքենայ մը ուրեմն:

Հակառակ ասոր, Շահին Գայա ասպարէզ կը կարդայ Թաղականութեան եւ անդադար ժուռնալ կուտայ կառավարութեան թէ այդ «ապօրինի» մարմինը դիտմամբ դրամ չի տար դպրոցին, որպէսզի ինքը հիմնադիրը ըստիպուի կրկին գործերուն խառնել զայն:

Եւ ահա կուսակալութեան մէկ պաշտօնեան կ՚ազդարարէ թէ թաղականութիւնը դատարանի պիտի յանձնուի, եթէ շարունակէ դրամական դժուարութիւններ յարուցանել:

Միւս կողմէ, կը հրամայէ դպրոցին յատկացուած գումարը ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՄԸ ՅԱՆՁՆԵԼ ՀԻՄՆԱԴՐԻՆ ԱՆՈՒՆՈՎ:

Կը տեսնէ՞ք ողբերգութիւնը: Կուսակալութիւնը չի թոյլատրեր, որ Թաղականութեան գործակատարը նոյն իսկ դրամ տալու համար դպրոց երթայ կամ հոն կանչէ հիմնադիրը կամ տնօրէնը:

Ո՛չ, ո՛չ, դրամն իսկ ուղղակի տալու չէ, այլ յանձնելու է դրամատան մը, այսինքն՝ նոր ծախքերու ենթարկուելու է, որպէսզի «հիմնադիրը» երթայ եւ առնէ, առանց Թաղականութեան երեսը տեսնելու...

Եւ ասիկա ընել տուողն է պարզ հիմնադիր մը, մէկը որ իրականին մէջ ոեւէ գործօն դեր չունի: Կրնաք երեւակայել թէ ինչե՛ր պիտի ընեն անհատ մատակարարները, որոնք հաստատութեանց «ամենայն ինչը» պիտի ըլլան, եւ միաժամանակ Շահին Գայայի խմորէն են:

Այնպէս որ վարչութեան փորձը ի զուր է: Քայքայումը անխուսափելի է...:

Դ.Է.Տ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱՐԻԱԿԱՆ...

«Լա Փըթիթ Ժիրոնտ»ի մէջ (17 Հոկտ.) Ժէրոմ եւ Ժան Թարօ եղբայրներու ստորագրութեան տակ կը կարդանք յօդուած մը, որ ծիծաղելի նիւթ դարձուցած է Թուրքերու այն պնդումը թէ իրենք արիական են եւ կը սերին Հիթիթներէն:

— Ի՞նչու կը զարմանաք, Աղեքսանտրէթն ալ օրրան էր Հիթիթեան Թուրքերուն: Հիմա կը պահանջեն որ իրենց տրուի Աղեքսանտրէթի Սանճաքը, ի՞նչ կայ անբնական այստեղ, մարդիկը իրենց նախահայրերուն հայրենիքն է որ ետ կը պահանջեն:

Բայց երբ կը վերադառնանք իրողութեանց, կը տեսնենք որ Սանճաքին մէջ կ՚ապրին Թուրքերը իբրեւ փոքրամասնութիւն մը, հազիւ 38 առ հարիւր համեմատութեամբ: Մնացեալը կը բաղկանայ Արաբներէ, Ալեւիներէ, Հայերէ: Հակառակ իրենց փոքրամասնութեան, Ֆրանսական կառավարութիւնը համաձայնեցաւ որ 40ի վրայ 22 երեսփոխան ունենան Թուրքերը, իսկ մնացեալ բնակչութիւնը՝ 18 երեսփոխան, թէեւ ի՞նչ կարեւորութիւն ունի՝ եթէ նոյնիսկ շատ ըլլային ոչ-Թուրք երեսփոխանները: Այն օրէն ի վեր, երբ թոյլ տուինք որ Թրքական բանակը մտնէ Աղեքսանտրէթի սանճաքը, ո՞ր երեսփոխանը կրնար բանալ այլեւս իր բերանը:

Քանի երկու երեսփոխաններուն առաջին հոգն եղաւ նոր անունով մը մկրտել Աղեքսանտրէթի շրջանը,— Հաթայ: Եւ Աղեքսանտրէթն ալ կոչեցին Իսքենտէրուն: Մեր նոր Հիթիթները, ափսո՛ս, չգոհացան լեզուաբանական քմայքներով, այլ եւ սարսափ տարածեցին Ամանոսէն մինչեւ Ճէպէլ-Մուսա, Միջերկրականեան եզերքներէն մինչեւ Հալէպ: Եւ Հայերն ու Ալեւիները ուրիշ մտածում չունին, բայց եթէ օր առաջ փախչիլ այս անհիւրընկալ շրջանէն, որովհետեւ անխնայ պիտի ջարդուի ով որ Թուրք չէ:

Դիտել պիտի տրուի թէ Էնկիւրիի հետ կնքած մեր համաձայնութեամբ՝ Սանճաքին մէջ հանրային ապահովութեան հսկելու համար ընդունուած էր հաւասար թիւով Թրքական եւ Ֆրանսական զինուոր պահել,— իւրաքանչիւր կողմէ 1500 սուին: Ճիշդ է, բայց գիտենք որ մենք յարգեցինք համաձայնութիւնը, իսկ Թուրքերը չյարգեցին: Ոչ թէ 1500 զինուոր, այլ 6000 զինուոր մտցուցին Սանճաքէն ներս: Եւ չես գիտեր ինչո՛ւ, ի՛նչ կատակերգութիւն խաղալու համար, տակաւին զինուոր կը պահենք Սանճաքին մէջ, բնակչութեան արհամարհանքին եւ անարգանքին ենթակայ:

Մեզի հասած տեղեկութեանց համաձայն, կողոպուտը, բռնաբարումները եւ առեւանգումները սովորական դէպքեր դարձած են Հաթայի մէջ: Եւ զանգուածովի փախուստ կուտան ոչ-Թուրքերը: Հայերը հինէն գիտեն թէ ի՛նչ կը սպասէ այնտեղ իրենց: Արաբները, թէեւ իսլամ, նոյնպէս գիտեն որ տարբեր վերաբերմունքի պիտի չարժանանան: Թէ առաջինները եւ թէ երկրորդները զո՛հ պիտի երթան պաշըլ-պոզուքներուն:

Շաբաթներէ ի վեր, Թրքական «Ենի Կիւն» թերթին մէջ ուրիշ բան չենք կարդար, բայց եթէ անհատանուն նշանակումներ կառավարական պաշտօնէութեան,— Արաբներն են որ իրենց տեղը կուտան Թուրքերուն: Ճիշդ է որ երկրին տէրն են երեսփոխանները եւ կառավարական պաշտօնեաները, բայց միայն ըստ երեւոյթին: Իրականին մէջ հրամանները կուգան Էնկիւրիէն: Ամէն քաղաքական ու վարչական որոշում կը տրուի՝ առնելէ վերջ կարծիքը Թուրք հիւպատոսին կամ Հալք կուսակցութեան ակումբի նախագահին:

Բայց բոլոր Թուրքերն ալ գո՞հ են այս նոր վիճակէն: Ո՛չ, որովհետեւ հին հաւատացեալներ կան, փաթթոցաւորներ, որոնք կապուած կը մնան հին կրօնքին, որու կը սպառնան Աթաթիւրքի անաստուած գործակալները:

Աղեքսանտրէթի եւ Անտիոքի մէջ Էնկիւրիի Թուրքերուն համար սիրական զբօսանք մը դարձած է հալածել փաթթոցաւորները: Այդ յեղափոխական Թուրքերը, որոնք դեռ մինչեւ երէկ, իրենք ալ, իրենց գլխուն վրայ կը կրէին այդ զարդարուն փաթթոցը, հիմա քասքէթ դրած՝ քաղաքակրթելու ելեր են իրենց եղբայրները: Ծերունի հաւատացեալները ստիպուած են գլխարկ կամ ռուսական գդակ մը դնել իրենց գլխուն, եթէ չեն ուզեր հալածանքի ենթարկուիլ: Միւֆթիներն ու տէրվիշներն ալ ենթակայ են նոյն հալածանքին, մինչեւ իրենց մզկիթներուն ու ճգնարաններուն մէջ:

Եւ այս վիճակը տեւեց շաբաթներ: Ի վերջոյ, կառավարիչը, լուր առնելով այս ցաւալի դէպքերուն մասին, հրաման տուաւ վերջ դնել այդ խեղկատակութեանց: Իրապէս ժամանակն էր այլեւս, որովհետեւ շատեր չէին համարձակեր փողոց ելլել:

Թուրքերու քաղաքական մտայնութեան մէջ կը նշմարուի փոփոխութիւն մը (թերեւս իրենց հիթիթ նախահայրերէն ժառանգ մնացած): Հիմա շատ բծախնդրութիւն ցոյց կուտան իրաւունքի մասին: Մինչեւ այժմ, իրենց պատմութեան սկզբնական օրերէն ի վեր, սովոր էին հարստահարել ինչ ձեւով որ իրենց հաճելի թուէր: Ահա փոխուած է իրենց մեթոտը: Ցոյց տալու համար Եւրոպայի, թէ իրենք այլեւս դարձած են կատարելապէս քաղաքակրթուած ազգ մը, կ՚աշխատին ամէն բռնութիւն ծածկել օրէնքի մը տրամադրութեամբ: Այսպէս, ընդհ. պատերազմին, Թրքական կառավարութիւնը, երբ հրամայեց զանգուածովի տեղահանել Հայերը, խորհեցաւ կազմակերպուած կողոպուտը ծածկել «լքեալ գոյքերու» վարչութեան մը հովանաւորութեան տակ: Նոյն ձեւով կը շարժի հիմա, Աղեքսանտրէթի մէջ:

Թուրքերը շատ լաւ գիտեն, որ փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն Սանճաքին մէջ: Հիմա որ հաստատուած են հոն, կ՚աշխատին խարդախել մարդահամարը, մեծամասնութիւն ցոյց տալու համար Թրքական տարրը: Շուտով պիտի տեսնենք որ Սանճաքին բնակչութիւնը կը բաղկանայ միայն Աթաթիւրքին հայրենակիցներէն: Այլ ազգութեանց պատկանողները պիտի անհետանան հրաշքով: Եւ ինչ որ ցաւալի է, թերեւս իրապէս ալ այդպէս ըլլայ վաղը: Որովհետեւ ոչ-Թուրք տարրը պիտի հեռանայ երկրէն, չարժանանալու համար Հայոց ճակատագրին: Եւ խորհիլ որ Ֆրանսա յանձնառութիւն ունէր պաշտպանելու զանոնք: Այդ նպատակով էր որ դաշնակիցները իրեն յանձնած էին Սուրիոյ հոգատարութիւնը:

Գիտեմ որ քանի տարիէ ի վեր Սուրիացիները յուսահատութիւն պատճառեցին մեզի իրենց վարմունքով: Բայց եւ այնպէս ասիկա պատճառ մը չէ որ զանոնք յանձնենք նոյն մղձաւանջին,— արիակա՛ն Թուրքերու տիրապետութեան:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ՂԱԶՈՒԻՆԻ ՄԷՋ

«Ալիք»ի թղթակիցը կը գրէ Ղազուինէն (Իրան).— Աւելորդ է ըսել թէ խօսքը կը վերաբերի Խ. Միութենէն փախուած գաղթականներու —

Օրէց օր բազմանում է թիւը այստեղ ժամանած գաղթականների, որոնք գտնւում են ոչ նախանձելի վիճակում: Փէհլէվիից եւ Ռէշտից անընդհատ այստեղ են հասնում գաղթականների ընդհանուր խմբեր, որոնք անյապաղ ճանապարհւում են կառավարութեան որոշած վայրերը: Եթէ չլինէր Իրանի բարձր իշխանութեան սրտացաւ եւ հոգածու վերաբերմունքը, ապա նորեկ գաղթականները իրենց դժբախտ պիտի համարէին անտարակոյս...

Այս առթիւ հարկը պահանջում է գրել այն ինչ որ իրականութիւն է: Քիչ չէ թիւը այն դժբախտ կանանց, որոնք զատուելով իրենց ամուսիններից՝ ամիսներով լացով ու արտասուքոտ աչքերով սպասում են իրենց սիրելիների գալուն: Անշուշտ պակաս չէ թիւը այն մայրերի, որոնք ընդմիշտ հրաժարուել են կրկին իրենց ամուսիններին տեսնելու մտքից՝ իրենց կամքից անկախ: Ամիսներից ի վեր տեղս բնակող Գ. Մաթէոս Պալեան, կիրթ եւ խիստ եռուն անձն, ընկած մահուան անկողնում՝ տառապում էր հիւանդ, ամիսներ առաջ ցաւալի վիճակի մէջ վախճանուեց հանդուցեալը, անտէր ու անպաշտպան թողնելով իր անբախտ կնոջը եւ իր վաղուան աղջկան... Որքան տխուր է տեսնել հանդուցեալի 75ամեայ ծերունի մօրը ամէն կիրակնամուտին ծնրադիր իր անբախտ, մէկ հատիկ որդւոյն գաւակի շիրմի վըրայ, որի չոր հողը թրջւում է իր մօր ցամաքած աչքերի արտասուքով: «Ախ, իմ աղիկ բալա, խոնաւ բանտը երբ ժառանգութիւն քեզ տեսց Թո.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (52)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Քիւրտերը երբեք չկրցան հասկնալ որ մենք նոր խո՞ւմբ մըն էինք թէ նախկինը: Բնաւ չհասկցան թէ մեր նախկին դիրքը լքա՞ծ էինք թէ ոչ: Քանի հոգի զարնելնիս բնաւ չգիտցանք, որովհետեւ անոնցմէ երկվեցեակի մը չափ գետին գլորելէ վերջ մնացեալները արագընթաց ետ փախան, իրենց կեանքերը փրկելու համար: Բաւական ժամանակ վերջ հեռուէն լսեցինք անոնց ձայները որ իրենց բարեկամները կը փնտռէին:

Մեր աւարը կը բաղկանար երկու վիրաւոր գերիներէ եւ չորս լաւ ձիերէ, տասնեակ զէնքեր ու փամփուշտներ: Սպաննուածները իրենց եղած տեղը թողուցինք, որպէս ազդարարութիւն միւս թալանող սրիկաներուն եւ գիտեցինք մեր Հայերը, որոնք անոնց գիտակները կը խուզարկէին եւ ոեւէ օգտակար առարկայ կը գրաւէին: Քրտական սեփականութիւն եղող գրեթէ ոչինչ գտան անոնց վրայէն, այլ հայկական իրեղէններ, ինչպէս նաեւ մանեակներ եւ ականջի օղեր:

Ֆրէտ երկու գերիները մէկ կողմ առնելով սկսաւ անոնց հետ պարսկերէն խօսիլ.— այս լեզուն իւրաքանչիւր քիւրտ կը հասկնայ եւ քիչ մը վարժութենէ վերջ կրնայ խօսիլ— բացատրեց անոնց որ կամ բացարձակ իրականութիւնը պէտք է պատմեն ամբողջութեամբ եւ կամ զիրենք Հայերուն ձեռքը կը յանձնէ: Ասոր վրայ անոնց լեզուները քակուեցան եւ սկըսան իրականութենէ աւելի բաներ պատմել, աւելցնելով բաներ որոնք, ըստ իրենց, Ֆրէտին հաճելի պիտի թուէին:

— Կ՚ըսեն թէ մեր վրայ յարձակող խումբը յիսուն անձէ կը բաղկանար: Կը թուի որ հոս հոն պահուըտած Հայեր կան որ ինքզինքնին զգալի կ՚ընեն: Տաս-տասներկու մարդիկ ընտրուած էն կենալու համար երէկ գիշերուան մեր գտնուած դղեակին մօտ: Դղեակը այրեր են, բայց իրենց մօտ կը պահէին քանի մը ձերբակալուած կիներ, անոնցմով հաճոյանալու համար: Ետ երթալով այդ խումբին վրայ յարձակի՞նք:

Ֆրէտ տրամադիր էր խօսքէն գործի անցնելու. բայց ասիկա խնդրէն դուրս էր առայժմ:

— Խումբը որուն վրայ յարձակեցանք հաւար պիտի փրցնէ: Այդ կերպով դէպի ծուղակը դիմած պիտի ըլլանք: Ասկէց զատ չես կրնար հաստատել թէ այդ գերիները չեն ստեր, պատասխանեցի ես:

— Ասոնք կ՚ըսեն թէ երեսուն մղոնի վրայ մինակ այս ապաստակող խումբը կը գործէ: Զօրագունդներէն առաջ չարժած են իրենք, առաջին կողոպուտին տիրանալու համար:

— Միակ բանը որ մենք կրնանք ընել, ան ալ ուտել ու քնանալն է, ըսի ես, որուն Ֆրէտ համաձայնեցաւ:

Բարեբախտաբար ուտելիքի հարցը առժամաբար կարգադրուեցաւ շնորհիւ Քիւրտերուն, որ իրենց հետ տեսակ մը պանիր ունէին եւ որուն զզուելի համը ուտելու ախորժակը կը գոցէր: Սակայն կերանք եւ երկու վիրաւոր գերիները կապեցինք ձիին վրայ: Եւ որովհետեւ անոնց վէրքերը խնամելու համար ջուրէն զատ ուրիշ ոչինչ ունէինք, անոնք ճամբորդութիւնը շարունակեցին շատ անհանգստակերպով: Նոյնիսկ զարմացան երբ կ՚ուզէինք իրենց վէրքերը դարմանել:

Աղաչելով պաղատելով կը հարցնէին.

— Ի՞նչ պիտի ընէք մեզի: Պիտի ըսենք ինչ որ գիտենք: Անուններ պիտի տանք: Ձեր գերիներն ըլլանք: Ոտքերնիդ կը համբուրենք: Հարցուցէք ու պիտի պատասխանենք:

Կը խորհէին թէ ողջ կը պահէինք զիրենք, յետոյ չարչարելու համար. թողուցինք որ այդպէս մտածեն: Ֆրէտ անոնց ձին իր ձիին թամբին կապելով զայն ետեւէն կը քաշէր ու մեզ արթուն պահելու համար՝ թոքերուն բոլոր ուժովը կ՚երգէր: Ես իր երգած առենը քնացած էի. երգեհոնիկին ձայնը առնելով արթնցայ երբ սկսաւ նըւագել իր իսկ յօրինած եղանակներէն մին, եւ գերիներէն զատ ամէնքս ալ ըմբռնեցինք սա ճշմարտութիւնը թէ կեանքը պէտք չէ լուրջ բանի տեղ առնել, նոյնիսկ Հայաստանի մէջ:

Ֆրէտ իր երգերով, որուն իւրաքանչիւրը վաթսուն, եօթանասուն տունէ կը բաղկանար, մեզ ամէնքս արթուն պահեց:

ԳԼՈՒԽ 12

Եթէ Հայաստանի մէջ Թուրքը գոյութիւն չունենար, այդ երկիրը գարնան եղանակին կարելի էր դրախտ համարել: Առանց Ֆրէտի նուագին ալ ես այդ առաւօտ կրնայի արթուն մնալ. լոկ տեսարանը դիտելու համար, եթէ իր թարմութիւնը ապականուած չըլլար: Արդարեւ երկրին վրայ կը կախուէր հիւանդացնող եւ նուազկոտ ծուխ մը, որ կանանչ դաշտագետիններուն սիրունութիւնը կը խաթարէր:

Մեր ճամբան կորսնցուցած չէինք կրնար ըլլալ, որովհետեւ մեզմէ առաջ անցնող մարդասպանը կոխկրտած էր խոտերուն վրայ եւ ոտքերու հետքեր յայտնի էին: Հակառակ ասոր, որովհետեւ մարդ մնացած չէր ճամբուն վրայ՝ շուարեցանք գրեթէ:

Առաւօտ ժամը տասնի ատեններն էր եւ տասնեակ անգամներ քնացած էի ձիին վրայ, երբ վերջապէս Ուիլլին ձայնը առնելով աչքերս բացի: Դէպի մեզ ճամբան առաջնորդող աւազուտի մը ծայրը կեցած էր առանձին:

— Մնացեալներդ ո՞ւր էք, հարցուցի: Ու ան խնդաց:

— Կիներ, երախաներ ու վիրաւորներ, բոլորն ալ երդում կ՚ընէին թէ իրենց ետեւը կատաղի կռիւ մը կը մղուի: Անոնցմէ շատերը ուզեցին նոյնիսկ ետ դառնալ ու օգնութեան հասնիլ: Խորհեցայ որ դուք բաւական անգութ էք այդ ամբոխը այնպիսի վիճակի մը հասցնելու... բայց, ա՛, կը հասկնամ...

— Հիւրեր ունիք, Ամերիկա: Իմ երկիրս Թուրքիոյ հետ հաշտութիւն կնքած է: Ո՞ւր պիտի առաջնորդենք մեր հիւրերը:

— Հոս վարը գիւղ մը կայ:

Եւ մատովը ուղղութիւնը ցոյց տըւաւ: Մեր աջ կողմը ամբողջ համայնապատկերը մառախուղի մէջ կը նիրհէր: Մեր Զէյթունցիները ժամ առաջ իրենց ղեկավարին մօտ վերադառնալու աճապարանքին մէջ, ապահովապէս կարճ ճամբաներ ընտրած էին: Եթէ աջ կողմի ծուխը Մարաշի վըրայ էր, կը նշանակէր թէ Զէյթունէն աւելի մօտեցած էինք:

(Շար.)

իտ հիւանդութիւնը», ասում է նդուցեալի Թշուառ մայրը :

վերջերս Ուէշտից այստեղ հասնող գաղթականների փոքրիկները վախ- նում են ճանապարհին, մեքենայի մէջ: Անյապաղ օգնութեան է հաս- նում տեղիս Եկ. Կանանց Միութիւնը ով Թաղման ամբողջ ծախքը: տեղ ժամանած գաղթականութիւ- ը կարիքի մէջ է: Նորեկների հան- ց մեր Եկեղեցասէր Կանանց Միու- թեան ցոյց տուած օգնութիւնը արժա- ի է գնահատանքի: Սակայն ցաւով է աւել, որ այժմ դատարկ է մի- թեան գանձարկղը »:

Զալուին ժամանող գաղթականների թիւը գնալով աճում է: Նրանք կարօտ ն դրամական օգնութեան: Բազմա- թիւ են Եկ. Կանանց Միութեան դուռը ղողները, որոնք օգնութիւն են ա- ստանում :

Այստեղ բնակող նորեկներից աշխա- տանքի ընդունակ անձեր բաւական թիւով սիրով տեղաւորուած են Եղ- պտոսի Քէօրօղլեանների ընդարձակ հանգստանոցում :

Նախորդ Թղթակցութեանս մէջ գը- րել եմ այստեղ հասած գաղթական ընտանիքների եւ անձերի Թիւը: Այժմ անցեալի Թուի վրայ աւելացել է 10 ընտանիք, 44 անձով, որոնց մէջ կան արհեստաւորներ՝ սափրիչ, կօշկա- կարներ, դերձակ, տակառագործ եւ- այլն: Մայրաքաղաքում ազգական եւ ծանօթ ունեցողները կա- մաց կամաց այնտեղ են փոխադրւում, արտօնագրով, աւելի նը- պաստաւոր գործ գտնելու համար, որ- պէսզի բարելաւեն իրենց անմխիթար տնտեսական վիճակը :

Տօնական եւ կիրակի հանդիսաւոր օրե- րին մեր հոյակապ եկեղեցին լիքն է նորեկ գաղթականներով, որոնք խիստ կարօտ ունէին լսելու իրենց մայրենի եկեղեցու հոգեբուխ շարականները: Մի արտակարգ դէպք՝ որ խորապէս յուզեց սիրտս, նորեկ գաղթականների խումբը կիրակնամտին փու- Թացել էր եկեղեցին՝ աղօթքի, եկեղե- ցու դուռը, բակում կանգնած լսում էին նրանց կրած տառապանքների մա- սին, երբ յանկարծ լսեց եկեղեցու Թրշնութեան (երկրորդ) զանգի զօ- ղանջը, զարմանք եւ յուզմունք պա- տեց սիրտս, տեսնելով բարեպաշտ կա- նանց աղեխարշ լացը ...

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Կեսարիոյ հոգեւոր հովիւ Հայկազն ծ. կը գրէ Պոլսոյ Թերթերուն Թէ, տեղւոյն որբանոցը, որ կը պարունա- կէ երկու սեռէ բազմաթիւ Թշուառ որբեր եւ կոյր ու անկար գաղթական- ներ, նիւթական խիստ անձուկ վիճա- կի մը ենթարկուած է ներկայիս: Ան- հրաժեշտ գնումները ապառիկ եւ կամ փոխառութեամբ կը կատարուին, ո- րոնցմէ բաւական կարեւոր պարտք մը գոյացած է եւ անկարելի կ'ըլլայ վճա- րել, մնայուն եւ նոյնիսկ պատահական հասոյթներու չգոյութեան հետեւան- քով:

Ամէն հոգ եւ աշխատութիւն մնա- ցած է քահանային վրայ, որ գոնէ մասամբ Թօթափելու համար զինքը ճնշող այս ծանր բեռը, որոշած է դիմում կատարել էվղաֆին, որ զին- քը միայն պատասխանատու կը ճանչ- նայ, որպէսզի Թաղ. Խորհուրդ մը կամ մասնակարար մարմին մը կազ- մուի իրեն օգնելու համար, քանի որ մխիթէլեալի խնդիրը չէ կարգադր- ուած տակաւին :

Հոգեւոր հովիւը Թերթերու միջո- ցաւ կոչ կ'ուղղէ արտասահմանի ու Պոլսոյ բարեսէր եւ բարեկեցիկ հայ- րենակիցներուն որ իրենց ուրախ կամ տխուր առիթներուն մէջ Կեսարիոյ որ- բանոցին ու գաղթականներուն ալ հրամցնեն իրենց նիւթական աջակցու- թիւնը :

ՐԱՖՖԻԻ ԼՍԱՐԱՆ

Անցեալ հինգշաբթի տեղի ունեցաւ Րաֆֆի լսարանի ներկայ տարեշրջանի առաջին դասախօսութիւնը :

Դասախօսութենէն առաջ, օրուան նախագահը, Պ. Պետրոս Եղիազար- եան, քանի մը խօսքով բացատրեց Րաֆֆի լսարանի նպատակը,— Նոր սերունդին ներշնչել ազգային զգա- ցում, անկախ հայրենիքի հաւատքն ու կամքը, եւ, հետեւաբար, ջանալ հան- րային եւ քաղաքական ասպարէզի մէջ գործօն դեր խաղալու համար զայն դարձնել իր պարտականութեան գի- տակից :

Մեր գլխաւոր նպատակներէն մէկը պիտի ըլլայ քաղաքական նիւթերու վերաբերեալ վիճաբանական դասախօ- սութիւններ՝ պատրաստուած երիտա- սարդ անդամներու կողմէ: Մեր հեղի- նակաւոր երէց դասախօսներէն պիտի խնդրենք որ, ինչպէս մինչեւ այժմ, այս տարի եւս շարունակեն իրենց դաստիարակչական դժուարին պար- տականութիւնը նոր սերունդի հան- դէպ :

Ցետոյ խօսք տուաւ օրուան բանա- խօսին, Պ. Վ. Իշխանեանին: Նիւթն էր,— «Ի՞նչ է հայրենիքը» :

Դասախօսը իր նիւթը բաժնեց քանի մը մասերու :

Նախ բնորոշեց «Հայրենիք» բառին իմաստը: Հայրենիքի զգացումը մի- այն մարդկային չէ, այլ՝ յատուկ է նաեւ կենդանիներու եւ բոյսերու :

Երբ կը խօսինք հայրենիքի մասին ամէնէն առաջ մեզ կը պատկերանայ պատմական հայրենիքը, որ, աշխար- հագրութեան տեսակէտով, մինչ ո- րոշ մաս մը չի կազմեր եւ որոշ սահ- ման չունի, պատմութիւնն է որ մեզի հասցուցեր է: Պ. Իշխանեան յետոյ անցաւ աշխարհագրական հայրենիքին, որ անկախ է ներքին եւ կամ համեմա- տաբար ենթակայ տնտեսական տեսա- կէտէ, բայց երրորդը՝ ունի որոշ տեղ՝ քարտէսին վրայ, Բարոյական հայրե- նիքն է: Օրինակ, Հայաստանը Թէեւ Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ իշխանութեան տակ է եղած երկար ժամանակ, բայց մեզի համար եղած է միշտ ազատ հայրենիք՝ իբրեւ բարոյական ըմբռ- նում :

Այսօր երբ ամէն ինչ աւերակ է, դարձեալ մենք հոն ունինք մեր յի- շատակները, մեր գերեզմանները ո- րոնք մեզի համար անփոխարինելի կա- րեւոր ազդակ մը կը կազմեն: Վերջա- պէս նիւթական հայրենիքը իր հարս- տութիւններով, շէնքերով եւ հաստա- տութիւններով ու կամակերպութիւն- ներով :

Ի՞նչ է հայրենասիրութիւնը :

Սէր մը որուն մասին չենք կրնար վիճաբանիլ եւ որ գերիվեր կը մնայ բոլոր սէրերէն: Չկայ անձ մը, որ ու- նենայ հոգեկան եւ մտաւորական ապ- րում ու չսիրէ իր հայրենիքը:

Բայց զայն պէտք չէ շփոթել ծննդա- վայրի յատուկ սիրոյն հետ, որմէ ծա- գում առած են հարենակցական միու- Թիւնները, առեղծելով շփոթ մեր հայ- րենիքի գաղափարի մասին, որ կը կարօտի արմատական սրբագրութեան մը: Կայ նաեւ հայրենիքի Փիզիքա- կան սէրը, այն է՝ ապրելու տենչը, անոր հողին վրայ: Եղիշէ Չարեն- ցին տողերը կը ցոլացնեն հայրենիքի բարոյական սէրը:

— «Ուր որ լինեմ չեմ մոռանար ող- բաձայն երգերը մեր»: Կամ՝ «Աշխարհ անցիր Արարատի նման ճերմակ գա- գաթ չըկայ...»:

Հայրենիքի քաղաքական սէրը այն է որ, մարդ օտարութեան մէջ ինչքան ալ բարձր դիրք ունենայ, իր հայրե- նիքին յատուկ յաջողութիւն մը իրեն աւելի մեծ հոգեկան գոհացում մը կը պարգեւէ :

Հայրենիքի սէրը կարելի է նկատել կրօնք մը, որ մարդուն հետ է ծնած եւ որ ամէնէն տեւական ու անփոփոխն է:

Օտարութեան մէջ, ինչ որ մեզի հետ բերած ենք հայրենիքէն, մեծագոյն ազդակն է ազգապահպանման:

Աւելի զօրացնելու համար հայրենի- քի սէրը պէտք է այն նախադասել ծննդավայրի սէրէն որպէսզի արտա- սահմանին մէջ ձգտինք ամբողջական հայրենիքի գաղափարին :

Երկու սերունդ վերջ, Թերեւս մաս մը օտարանայ, բայց հայրենիքի վե- րականգնման պարագային, ինչպէս որ 1918ին, նոյնիսկ անոնք որ մոռցած են իրենց լեզուն, գունդագունդ պիտի դի- մեն իրենց հայրենիքը:

Քանի կայ բարոյական հայրենիքը մեզի հետ, պէտք է կառչինք անոր, հայրենիքի զգացումը միշտ վառ ու հայրենիքի մը իրականացումը միշտ կարելի նկատելով :

Հրանոյշ Գազազեան

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆ»

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Մի- ութիւնը հոկտեմբեր 20ին կատարեց իր վերամուտը, սկսելով շարքը իր դասախօսութիւններուն որոնք տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի, Բարե- գործականի Տան մէջ, րիւ Պօսիէ :

Դասախօսելու հրաւիրուած էր Տի- րան վրդ. Ներսոյեան, նիւթ ունենա- լով՝ «Երիտասարդութիւնը եւ եկեղե- ցին»: Հակիրճ բացատրականով մը միութեան դեր նախագահը՝ Պ. Գա- զանճեան, անդրադառնալէ վերջ նիւ- Թին այժմէականութեան, ունկնդիր- ներուն ներկայացուց դասախօսը, որ վերջերս Երուսաղէմէն քաղաքս հա- սած է իբրեւ հոգեւոր հովիւ :

Վարդապետը իր դասախօսութիւնը բաժնեց երկու մասերու: Առաջինին մէջ ներկայացուց ներկայ միջազգա- յին երիտասարդութիւնը, եւ մերը, որոնք աննպատակ կը տապլտկին մը- տաւորական, մարմնակրթական եւայլ մարզերու մէջ անվերջ ուժ սպառելով, առանց համոզումի եւ հաւատքի : Նորահաս սերունդը նմանեցուց կեն- դանաբանական պարտէզի մը մէջ բանտուած այն առիւծին, որ իր վան- դակին չորս կողմը աննպատակ կը դառնայ :

Պատկերալից մէջբերումներէ վերջ, երիտասարդ հոգեւորականը « նախ- ընտրելով կարճ խօսիլ, զգուշանալով որ իր խօսքը կերկարի եւ չի հասկց- ուիր», անցաւ իր դասախօսութեան երկրորդ մասին եւ միայն եկեղեցին նկատեց այն միջին ուժը որ կը պակսի երիտասարդութեան գիտակից գոր- ծունէութեան համար :

— « Հայ եկեղեցին անցեալին եւ ներկային կամուրջն է, որ մեր անց- եալին կենսունակութենէն բխող ջեր- մութիւնը կը ներմուծէ մեզի, առանց որուն չորնալու դատապարտուած մարմինի մը անդամներուն կը նմա- նինք: Մեր եկեղեցին մեր ազգին քա- րակոփն է որպէսզի մարդկութեան շէնքին այդ քարերը տայ»: Եւ Թելա- դրեց լաւ մը ճանչնալ զայն, եւ միայն հնադարեան փայփայուած առարկայի մը զուրգուրանքով չնայիլ անոր :

Վարդապետը համոզուած շեշտով մը կատարեց իր դասախօսութիւնը, որմէ վերջ ներկաներուն կողմէ եղան զանազան հարցումներ :

Ց. Տ.

ՀԱՅ ԱՍՏԵՂԱԳԷՏԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

Լսելով որ վերջերս հանրակառքի արկած մը անցուցած է մեր ծերունի աստեղագէտ Պ. Լեւոն Աստուրեան, կը փափաքիմ այցելել իրեն, եւ տե- ղեկանալ իր վիճակին :

Մօնմարթրի մութ մէկ պանդոկին նեղ սանդուղներէն կը բարձրանամ եւ կը մտնեմ իր փոքրիկ խուցը, ուր մահճակալին քով, փոքր սեղանի մը առջեւ աշխատելու վրայ կը գտնեմ զինքը : Վերջերս նոր ծախքեր ընելով գնած է գունդեր եւ ուրիշ առարկա- ներ, որոնք պիտի ծառայեն կազմելու իր նոր տեսութիւնը տիեզերական շարժման մասին :

Հազիւ գլուխը կրնայ դարձնել տես- նելու համար եկողը եւ կ'ապշի Թէ ինչպէս գտնուեր է մէկը՝ զինքը յի- շելու համար երբ բոլորէն լքուած կը կարծէր ինքզինքը: Սենեակը Թշուա- ռութիւն կը բուրէր, հակառակ գիտա- կան կենսունակ իր առարկաներուն: Հանրակառքի մէջ բախումի մը հետե- ւանքով կուրծքէն զարնուած ըլլալով շնչառութիւնը աւելի տկարացած էր: Իսկ այդ վիճակին մէջ հարկադրուած էր դարձեալ Թափառիլ հոս հոն, քա- նի մը Փրանք շահելու համար :

Հակառակ այսքան կոչերու, որ եւ է իրական դարման չէ եղած իր կա- ցութեան եւ դեռ կը պարծինք Թէ Ա- րեւելքի քաղաքակրթութեան ջահա- կիրներն ենք... : Աւելի՝ ճիշդ է ըսել ճաղակիրներն ենք մենք մեր մտաւո- րականներուն :

Իրաւ է որ քանի մը բարեսէրներ ամսական փոքր նպաստներ յատկա- ցուցած են, բայց ընդհ. գումարը 300 Փրանքը չանցնիր, ինչ որ իր սենեա- կին վարձքն է գրեթէ: Եթէ դեռ քանի մը հայրենակիցներ նոյն ուղիէն շար- ժումը կատարէին փոքրիկ Թոշակներ յատկացնելով, Պ. Աստուրեան աւելի շուտ պիտի կրնար իր աշխատանքը լրացնել եւ ստանալ այն կարեւոր պարգեւը զոր խոստացած է Ֆրան- սայի Աստեղագիտական ընկերութիւ- նը, եւ որ զինքը վերջնապէս պիտի ա- զատէ նիւթական հոգերէ :

Մեկնած պահուս՝ իր պանդոկապե- տը, բարի Ֆրանսացի մը կ'ըսէ .

— Կ'ըսեն Թէ հարուստ Հայեր կան Փարիզի մէջ եւ Թէ Հայերը զարգա- ցած ժողովուրդ մըն են: Ինչո՞ւ այս Թշուառ վիճակին մէջ կը Թողուն ու- րեմն այնքան պատկառելի գիտուն մը՝ որուն մենք մեր չափովը կ'աշխա- տինք մեղմել ցաւերը :

Ամօթահար՝ չկրցայ պատասխանել: Պատասխանը կը մնայ տալ քանի մը վեհանձն հայրենակիցներու: Տ.

ՄԱՄՈՒԼ

Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԻ ԱՌԹԻՒ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդա- ծութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (12 Հոկտ.).

— «Թէեւ ազգային եւ կուսակցա- կան տեսակէտով անցած տարին բա- ցառիկ ոչինչ կը ներկայացնէր, սա- կայն, միջազգային քաղաքական տե- սակէտով ան ամէնէն տագնապալից, օրհասական տարին էր մեծ պատերազ- մէն ասդին: Ամիսներ շարունակ մարդ- կութիւնը ապրեցաւ ընդհանուր նոր պատերազմի մը մահասարսուռ մղձ- ձաւանջին տակ: Շաբաթներ շարու- նակ Եւրոպա սրտատրոփ սպասեց ա- հաւոր պատերազմի բռնկման: Եւ ե- ղան օրեր, երբ պատերազմը գրեթէ անխուսափելի էր դարձած եւ կրնար պայթիլ ամէն վայրկեան: Իսկ Սեպ- տեմբեր 28ին եղաւ ժամ մը, երբ գեր- ման բանակները արդէն հրաման ըս- տացած էին առաջ շարժելու, որով, անկասկած, սկսած պիտի ըլլային հա- մաշխարհային նոր պատերազմ մը:

Եւ, սակայն, պատահեցաւ հրաշ- քը, եւ վերջին պահուն միանգամայն անակնկալ կերպով պատերազմի ա- ռաջքն առնուեցաւ: Այսօր գերման բանակները «խաղաղ կերպով» կը գը- րաւեն այն, ինչ որ դեռ երէկ կը Թը- ւէր Թէ պիտի կրնային գրաւել միայն պատերազմի միջոցով:

Չեխոսլովաքիոյ հետ պատահած ողբերգութիւնը հիմնապէս խախ- տած է Եւրոպայի ու Թերեւս ամբողջ աշխարհի քաղաքական հաւասարակշ- ռութիւնը: Մեծ պատերազմի հետե- ւանքով կայացած հաշտութիւնը ըս- կսած է ենթարկուիլ եւ պիտի ենթար- կուի հիմնական վերաքննութեան: Եւ այդ վերաքննութեան մէջ վճռական դերը կը կատարէ ու պիտի կատարէ Գերմանիա, որ քսան տարի առաջ պարտուած ըլլալով հարկադրուած ե- ղաւ կատարել իրմէ աւելի զօրաւոր եւ յաղթական պետութեանց կամքը:

Թէ ի՛նչ ձեւ պիտի ստանայ ի վեր- ջոյ Գերմանիոյ մասնակցութեամբ եւ առաջնորդութեամբ վերակառուցուող հաշտութեան նոր շէնքը, ոչ ոք կրնայ ըսել որոշապէս: Բայց մէկէ աւելի հի- մեր կան ենթադրելու, Թէ առկա իր ընդհանուր գիծերով շատ տարբեր պիտի չըլլայ հաշտութեան այն կա- ռուցուածքէն, զոր ասկէ քսան տարի առաջ Գերմանիա ուրուագծեց Պրեստ -Լիտովսքի մէջ, բայց ի վիճակի չե- ղաւ պահելու զայն:

Ասիկա կը նշանակէ Թէ՝ իրերը կըր- նան վերադառնալ 1918ի միջազգային քաղաքական վիճակին ինչպէս ամ- բողջ Ռուսաստանի, այնպէս ալ մեր մայր հայրենիքին համար: Եւ եթէ ա- րեւմտեան չորս մեծ պետութիւնները շարունակեն քալել այն ճամբան, զոր բռնեցին Միւնխէնի մէջ, պէտք է ըս- պասել, որ Թերեւս շատ երկար ժա- մանակ չանցած՝ ոչ միայն կեդրոնա- կան Եւրոպայի, այլ եւ բովանդակ Ռուսաստանի քաղաքական քարտէսը հիմնական փոփոխութեանց պիտի են- Թարկուի այս կամ այն կերպով:

Կացութիւնը, ըստ էութեան, այն- պէս է, ինչպէս պիտի ըլլար, եթէ Գերմանիա նոր պատերազմէ յաղթա- կան դուրս եկած ըլլար: Եւ այն, ինչ որ առաջ կարող էր միայն պատերազ- մի միջոցով ձեռք բերուիլ, այսօր կա- րելի կը դառնայ Թերեւս առանց պա- տերազմի:

Այս արտասովոր, աննախընթաց պայմանները չեն կրնար չանդրադառ- նալ նաեւ Կովկասի քաղաքական բախ- տին վրայ: Եւ հայ ժողովուրդը, Ռու- սաստանի միւս ժողովուրդներու հետ միասին, կրկին ինքզինքը կը գտնէ ա- մէն անակնկալներով եւ հնարաւորու- Թիւններով յղի ապագայի մը առջեւ, ինչպէս 1918 Թուին:

Որքան աւելի ազգովին ներդաշնակ, ռազմականօրէն զօրաւոր եւ քաղաքա- կանօրէն շրջահայեաց ու գործնական ըլլայ հայութիւնը փոխանցման այս բախտորոշ շրջանին մէջ, այնքան ա- ւելի Հայաստան պիտի կարենայ շա- հիլ այս «խաղաղ» Թէ ոչ-խաղաղ փո- փոխութիւններէն, որ մօտիկ ապա- գան կրնայ բերել անոր:

Ինչպէս որ Միւնխէնի համաձայնու- Թենէն յետոյ բոլոր ազգերն ալ, մեծ Թէ փոքր անխտիր, տենդային Թա- փով մը վերագնահատութեան կ'են- Թարկեն իրենց մինչայժմեան քաղա- քականութիւնը՝ յարմարելու համար ուժերու նոր փոխյարաբերութեան եւ նոր պայմաններուն, այնպէս ալ հայ ժողովուրդը պարտաւոր է նոր քննու- Թեան մը ենթարկել իր մինչայժմեան ընթացքը՝ քաղաքական նոր պայման- ներու լոյսին տակ ըլլալ կարենալու համար պէտք եղած սրբագրութիւն- ները :

Հայկական բոլոր քաղաքական կազ- մակերպութիւնները, ազգային Թէ կուսակցական պատասխանատու մար- միններն ու անձերը պարտաւոր են լըջօրէն անդրադառնալ իրենց մինչ այժմ վարած քաղաքականութեան եւ շարժիլ նոր պայմաններու համաձայն, որպէսզի հայ ժողովուրդը ի վիճակի ըլլայ լաւագոյն կերպով օգտուիլ ներ- կայանալիք պատեհութիւններէն, ա- ւելի հաստատուն ու ապահով հիմերու վրայ դնել իր գոյութիւնը, ինչպէս եւ աւելի լայն հնարաւորութիւններ ձեռք բերել՝ զարգանալու համար իբ- րեւ ազատ եւ անկախ ազգ մը»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Փոնթայի նաւամատոյցին (Գարշը- եակա) ներսը եւ դուրսը լեցուած էր խուռն բազմութեամբ, կին, եր, մանուկ: Մեծերը Թաղուած էին անբացատրելի խոր մտահոգութեանց մէջ, անչափահասները մայրենեան հոր- թերու նման կը ցատկռտէին, մանուկ- ները իրենց կոկորդը պատռելու սա- րսափ ձայն կը գոռային :

Երեք ժամէ ի վեր բազմութիւնը պաման սրահին ներսը եւ դուրսը անհամբեր կը սպասէր նաւին, որ ուշանար: Հարիւրաւոր խռնաւ աչ- քեր անձկութեամբ կը դիտէին Պալ- ովայի բլուրները, Քօզարեալի եւ Կէօզթէփէի Թաղերուն ծայրամասե- րը: Երբեւիցէ այսպիսի խանգարում մը չէր պատահած: Ոչ միայն պա- տերազմի, այլ յունական ներխուժ- ման օրերուն անգամ ծովային հաղոր- դակցութիւնը հազիւ մէկ երկու ժամ կ'ընդհատուէր: Պատճառը ոչ ոք չէր գիտեր :

Ժամը տասնին ծովուն վրայ ընդ- հանուր իրարանցում մը տեղի ունե- ցաւ: Դաշնակից մարտանաւերը կար- գով իրենց խարիսխները վեր առին, մաս մը գնաց խարսխեց նեղուցին եր- կու կողմերը, մնացեալներէն իւրաքան- չիւրը, իրարմէ մէկ երկու հարիւր մեթր հեռաւորութեամբ խարսխելով, շարժման մէջ դրուեցան բոլոր մեքե- նաները :

Հելլէն Քիլքիսի ռազմանաւը որ խարսխած էր քարափին մօտ եւ կա- ռավարչատան ճիշդ դէմը, յանկարծ ջերմէ բռնուածի նման սկսաւ սուլել եւ ամբողջութեամբ Թաղուեցաւ շո- գիի եւ ծուխի մէջ: Ցետոյ մեծ ու փո- քըր Թնդանօթները սկսան շարժիլ, ռազմանաւը քանի մը ցնցումներ ըրաւ եւ օձի պէս Փչալով հեռացաւ :

Նաւահանգիստին գլխաւոր քարա- փէն (Գորտէլիօ) նիզակաւոր հեծելա- զօրքի շարք մը երեւաց: Երբ «Քիլքիս» քարափէն բաւական բացուած էր, նի- զակաւորներուն շարքերը աւելի կը բազմանային: Իզմիր մտնող առաջին քէմալական վաշտն էր այդ:

Հելլէն ռազմանաւերը երբ ամբողջո- վին կ'անհետանային Իզմիրի ծոցէն, նիզակաւորները այնքան յառաջացեր էին որ կարծես գորշ գոյն մը պատած ըլլար ամբողջ Կորտոնը: Վաշտին գլխաւորը սեւ ձիու վրայ նստած էր արեւելեան բաղնեպանի մօրուքով, սպաական գորշ գդակը գլխին, մինչեւ ականջներուն արմատը կախ ինկած, սեւ ապակիէ ակնոցները աչքին: Անգ- լիական հնդիկ զինուորի բաճկոնակ մը կը լրացնէր դէմքին եւ իրանին ներդաշնակութիւնը, կուրծքին կը կը- րէր բռնափրթեան երկար գիտակ մը: Իսկ Թամբին քովէն կախուած էր հեծելազօրաց յատուկ Փիլինթէ մը :

Ձախ ձեռքով ամուր բռնած էր սան- ձը, իսկ աջը վեր բարձրացուցած նը- շան կուտար, «գորգմային» (մի վախ- նաք) բառը կ'արտասանէր գրեթէ պո- ռալով: Ահա այս մարդը քէմալական ածականով ճանչցուած «Իզմիրի հե- րոս» Նուրէտտին փաշան էր: Եթէ հրաշքով մը քրիստոնէութեան հաւա- տաքննութեանց շրջանի վարդապետ մը տեսնէր այդ մարդը, սուրբ Խմա- նուէլի բերդին դրան մօտեցող սադա- յէլական փողահար մը պիտի կարծէր:

Ջին բաւական երիտասարդ ըլլա- լուն, ծանր քալուածքը տանջանք մըն էր, որով չէր կրնար ուղիղ քալել եր- բեմն, երբեմն կը Թեքէր ետ ու առաջ, երբեմն ալ ձախ աջ: Այդ անհանգիստ շարժումներուն ընթացքին կենդանիին ոտքերը մուրճի նման կ'իջնային կար- ծր սալայատակներուն եւ կը փայլա- տակէին կայծքարի նման: Ետեւէն յառաջացող ձիերը խրտչելով իրար կը հրմշտկէին: Այդ վաշտը իր երե- ւոյթով ոչ Թէ զօրամաս մըն էր, այլ Թափառաշրջիկներու կարաւան մը այս տարբերութեամբ, որ առաջիննե- րը որ եւ է գիւղ կամ քաղաք մտնելու ժամանակ ընդհանուր ծիծաղ ու խն- դութ առաջ կը բերեն :

Իսկ վերջինները կը յառաջանային դժնութեամբ, զինուած կտրող ու այրող գործիքներով: Անոնց նիզակ- ներուն ծայրէն տատանուող կանանչ եւ կարմիրպատառները կարծես մահ- ուան օրօրը կ'երգէին: Այդ պատճա- ռով այդ հնաշխարհիկ կարաւանը ժո- ղովուրդը դիմաւորեց սուգ ու շիւա- նով: Եւ հրամանատարը տեսնելով այդ սահմռկեցուցիչ տեսարանը, «մի վախնաք» կը պոռար :

Այն տեղէն ուր հեռացած էր Քի- լիքսը, միեւնոյն տեղը խարսխեց սպանիական յածանաւ մը: Տեղափո- խութիւնը հազիւ լրացած՝ քէմալա- կան յառաջամասերը արդէն հասած է- ին նահանգապետական շէնքին առջեւ:

Այս ամբողջ գործողութիւնը անցաւ խիստ զարմանալի, լուռ ու անձայն, եւ ոչ մէկ դիմադրական փորձ: Կար- ծես Թէ քէմալականները Իզմիրը գը- րաւած ատեն ոչ մէկ կենդանի էակ գտնուէր, հարիւր հազարի հասնող ժողովուրդը, որ առնուազն մէկ երկու տասնեակ հազար երիտասարդ կռուող ունէր, ամենատարրական ինքնա- պաշտպանութեան փորձ չըրաւ:

Կէս ժամ վերջ, եւրոպական ժամը 11ին, Թրքական դրօշը սկսաւ ծածա- նիլ երեք տարուայ բացակայութենէ վերջ: Դրօշազարդուեցան ոչ միայն պետական հաստատութիւնները, այլ ամբողջ քաղաքը, պէտքարաններուն պատուհանները անգամ :

Ողջ քաղաքը ամայացաւ, կարծես գիշեր եղած ըլլար, փողոցները, հրա- պարակները ոչ մէկ մարդկային ստուեր կը նշմարուէր, կենդանական աշխարհն իսկ չքացեր էր, շուն, կա- տու, ձի, աքաղաղ եւայլն :

Այս յանկարծական ամայութիւնը չվրիպեցաւ Ճինկիզի Թոռներուն տե- սողութենէն: Հրամանատար փաշան յայտարարեց. «եթէ անոնք (խօսքը քրիստոնեաներուն մասին էր) իմ յոգ- նած բանակս նոր դժուարութեանց պիտի մղեն, կրակէ պատանքը կը սպասէ իրենց»: Այս խօսքերը խելա- յեղօրէն ծափահարուեցան ամբոխին կողմէ, որ հաւաքուած էր կառավար- չատան մեծ հրապարակի վրայ, զին- ուած կացինով, բիրերով եւ ցիցերով: Ամէն կողմէ Իզմիր կը խուժէին նոր բազմութիւններ : Կեդրոնացումը կա- տարեալ էր, կը մնար ազդանշանը :

Երկու ժամուայ մէջ հելլէնական երեք - չորս տարուայ գրաւման հետ- քըն իսկ չի մնաց, ինչ որ յունական էր կործանեցաւ :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

(1)

բաժնեց երեք տարբեր կեդրոններէ։ Բոլոր խանութները բացուեցան, եւ անգլիացի զինուորները նորոգեցին հեռագրական եւ ելեկտրական գիծերը։

Քաղաքին պաշարման առեն, անգլիացի զինուորները խուզարկած են բոլոր տուները, զատ զատ զարնելով իւրաքանչիւրը։ Եթէ պատասխան չտրուէր քանի մը վայրկեանէն, դուռը խորտակելով ներս կը մտնէին եւ կը խուզարկէին։ Գործողութենէն վերջը, նշան մը կը դրուէր կաւիճով։ Շատ մը ապստամբներ յաջողած են փախչիլ ստորերկրեայ անցքերէն։ Ամբողջ հին քաղաքամասը խուզարկուած է բացի սրբազան վայրէն, Հարամ էչ Շէրիֆ։ Զինուորական իշխանութիւնը խորհրդակցելով իսլամ ելեւելիներու հետ, առայժմ նպատակայարմար չի գտներ այդ մասն ալ խուզարկել։ Եթէ սակայն որ եւ է առեն հաստատուի թէ զէնք եւ ռազմամթերք պահուած է այդ վայրին մէջ եւ պատասխանատուները մերժեն յանձնել զանոնք, կամ թշնամական արարք մը կատարուի ներսէն, սրբազան մզկիթներն ալ պիտի խուզարկուի անյապաղ։

Քանթոն կը վառի, Հանքէու վտանգուած

Վերջին լուրերու համաձայն, Քանթոն, որ ճափոնի ձեռքն անցաւ, հսկայական խարոյկի մը վերածուած է եւ չատ կը յիշեցնէ Մոսկուայի հրկիզումը՝ Նափոլէոնի արշաւանքին առեն, 125 տարի առաջ։ Հրկիզման պատճառած ահուսարսափը աւելի եղերական հանգամանք ստացաւ, երբ ազատ արձակուեցան յիմարանոցի մը 800 պատսպարեալները, պաշտօնեաները փախած ըլլալով։ Օտար գաղութները ահ ու դողի մատնուած էին ամբողջ 24 ժամ։ Ամբողջ տարածութիւններ մոխիրի վերածուած են, մէջն ըլլալով պանդոկներ, ճաշարաններ, գլխաւոր նամակատունը, մաքսատունը եւն.։

Ճափոնական բանակը այժմ իր ուժը թափած է Հանքէուի վրայ, որուն անկումը անխուսափելի կը համարուի։ Ճափոնական օդանաւեր կրակ տեղացին քաղաքին եւ չրջականերուն վրայ, ընկղմելով երեք չինական նաւեր։ Խեղդուեցան 8000 Չինացիներ, երբ կը փախչէին պաշարուած քաղաքէն։ Զինուորական վարչութիւն հրատարակուեցաւ Հանքէուի մէջ, որ պաշարուած է չորս կողմէն։ Անգլիական եւ ամերիկեան նաւերը համակերպած չըլլալով ճափոնի ազդարարութեանց, կարգ մը դէպքեր պատահեցան երկուշաբթի օր։ Անգլիական թնդանօթակիր մը յարձակման ենթարկուեցաւ վեց օդանաւերու կողմէ։ Եղած բողոքին վրայ, ճափոնական կառավարութիւնը ներողութիւն խնդրելով, քննութիւն բացաւ։ Ճափոնի մաքսային իշխանութիւնները վար դրին ամերիկեան նաւ մը, որ 4,500,000 տոլար արծաթ դրամ կը փոխադրէր։ Կ'առարկեն թէ այս գումարը չինական կառավարութեան կը պատկանի։

Կ'ըսուի թէ ճափոն անուղղակի բանակցութիւններ կը վարէ, հաշտութիւն առաջարկելու համար Չինաստանի, Հանքէուի գրաւումէն վերջը։

Գերմանիա գաղթավայր կը պահանջէ

Առենէ մը ի վեր զանազան ցոյցեր կը կատարուին Գերմանիոյ մէջ, գաղթային հարցին առթիւ։ Գաղթային Դաշնակցութիւնը որ եւ է առիթ չի փախցներ, արծարծելու համար այս հարցը։ Երկուշաբթի օր ալ ցոյց մը կատարուեցաւ, ուր խօսեցաւ զօրավար մը, փառաբանելով արեւելեան Ափրիկէի ռազմիկները։

Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը խօսելով այս ցոյցերուն վրայ, դիտել կուտայ թէ Անգլիոյ բողոքները եւ չեն կրնար կեցնել Գերմանիան։ Ընդհակառակն, այդ իրարանցումը կ'ապացուցանէ թէ Անգլիոյ մէջ ալ կը զգան որ կարելի չէ անփոփոխ պահել այս վիճակը եւ անհրաժեշտ է զոհողութիւններ կատարել։ «Գերմանիա եւ կը պահանջէ իր գաղթավայրերը որոնք իր ձեռքէն առնուեցան զրպարտիչ յայտարարութեանց հիման վրայ։ Անոր համար կարեւորութիւն չունի թէ որո՛ւ հոգատարութեան յանձնուած են այդ գաղթավայրերը։ Արդարութեան առողջ զգացումը կը պահանջէ որ խնամակալները բուն տիրոջը վերադարձնեն կորզուած սեփականութիւնը։ Այս հարցին կարգադրութեան նախաձեռնութիւնը Գերմանիոյ չի յնար, այլ անոնց որ պարտաւոր են վերադարձնել»։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ վար ինկաւ Ռոպէնսոնի մէջ, խորտակելով ելեկտրական հաղորդակցութեան թել մը եւ վնասելով վիլլայի մը։ Ամբողջ մէկ թեւը չէնքի մը առաջին յարկի սենեակը մտաւ։ Երկու օդաչուներ վիրաւորուեցան։ — Իտալիոյ մէջ երկու զինուորական օդանաւեր վար իյնալով, վեց ուղեւորները մեռան։ Կալացի մէջ (Ռումանիա) ռազմափորձի մը առեն ջրօդանաւ մը վար ինկաւ, իսկ երկրորդ մը խրեցաւ Քոնսթանցայի մօտ։ Երրորդ մը օդնութեան հասած առեն, իր կարգին խորտակուեցաւ։ Հրամանատարը, տեղակալ մը եւ յիսնապետ մը մեռան։ Երեք օդանաւերն ալ իտալական էին։

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը կը խորհի հաստատել «պարենաւորման նախարարութիւն» մը, որուն իրաւասութիւնները պիտի ըլլան, — 1. Պահանջել գործարաններէն, որ իրենց ամբողջ արտադրական կարողութիւնը յատկացնեն կատարելու ռազմամթերքի ապսպրանքները։

2. Պահանջել գործատէրերէն, որ իրենց վարժ գործաւորները տրամադրեն ռազմամթերքի արտադրութեան։

3. Հսկողութեան տակ առնել զէնքի, պողպատի, պղինձի, թիթեղի, քիմիական եւայլ նախանիւթերու արտադրութիւնները։

4. Որոշել, թէ ո՛ր ապսպրանքները նախապատուութիւն պիտի ստանան, եւ հսկել որ գործադրուին այդ որոշումները։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ արքեպիսկոպոսը, Կարտինալ Իննիցէր, որուն դէմ այնքան բուռն ցոյցեր կատարուեցան վերջերս, հովուական թուղթ մը ուղղելով հաւատացեալներուն, կը յայտարարէ թէ ինք երբեք դաւադրած չէ հիթլէրական իշխանութեան դէմ, ոչ ալ վարկաբեկած անոր վարիչները, թէ անհիմն են իրեն վերագրուած խօսքերը եւ ուխտած է հաւատարմօրէն ծառայել պետութեան, ինչպէս եկեղեցւոյ։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՍՏՏՈՑԻ Հ. Յ. Դ. Վառ. միութեան ընդհ. ժողովը՝ 29 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին սովորական ճաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական ճաւաքատեղին։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.—

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. **ԵԳԻՊՏՈՍԻ** ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

*Petit Journal*ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ *Cadet*

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԽԸԽՈՅԵԱՆ** ԵՒ **ՎԻՇԱՊԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կնեազեան (երգ), Օր. Գազազեան (կովկասեան պար), Օր. Օսմանչեան (արտասանութիւն), Պ. Սարըեան (ջութակ), Պ. Մէհտէրեան (երգ), Թառիստ Գարեգին եւ ուրիշներ։

Ճառերն ու գեղարուեստական բաժինը միքրօով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին։

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ընկերակցութեամբ Պ. Սարըեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ։

Մուտք 6 ֆրանք։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎԻՐԱՅԵԱՆ**

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.— 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎԻՐԱՅԵԱՆ**

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին

ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻՒՔՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՋԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ** ԵՒ **ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆՈՒՇԱԿ**

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Չէօրէքճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Կ. Փօլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ։ Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ)։

Փոքրերու մուտքը արգիլուած է։

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք։

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստի յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին։ Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ այց Մ. Նուպարեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարանները։ Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ։

Թէյասեղան—խնճոյք

Աէն Լուի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան եւ Կ. Խաչի Սանուհիներու Միութեանց կողմէ, 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Ց. Փիլոեանի սրահը, ի պատիւ Քաղքին հայ զինուորցուներուն։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏ. 18ԻՆ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը խնդրուի չխաչաձեւել

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 27 Հոկտեմբեր, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Rue Pascal, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ «Խաղաղանայ հիւսաստարական շարժումը»։

Բերէն կը ծախուի Սա թիւթ չրջանին մէջ

42, Rue des Petits Carreaux, Փարիզ Mr. Pierre Marchalի խանութը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոն եւ Շրջանի Հայ Լեգէոնական Միութեան վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Լիոնի եւ Տէսինի կուսակցական կազմակերպութիւններուն, նախկին կամաւորական, ազգային եւ հայրենակցական միութիւններուն որ ներկայ գտնուեցան «Արարատ»ի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձի տօնակատարութեան։ Շնորհակալութիւններ նաեւ այն հայ ընտանիքներուն որոնք նիւթական աջակցութիւն ցոյց տուին իրենց զըրկուած պատուոյ տոմսերու փոխարէն։

Պատուոյ տոմսերու փոխան նուիրատուութիւնները շնորհակալութեամբ կ'ընդունուին հետեւեալ հասցէներուն՝ Տ. Տօնապետեան, 155 Grand'rue de la Guillotière, Լիոն, Ա. Վարդանեան, 134 Rue Pierre Corneille, Լիոն, Ս. Սիրունեան 8 Ave. Marechal Foch.. Տէսին։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ, ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ («Հայաստանի Գրականութիւն», հին ուղղագրութեամբ), Փարիզ, 1938, 7.50 ֆր.։ ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, 25 ֆր.։ ԱՊՏԻՒԼ ՀԱՄԻՏ ԵՒ ՇԷՐԼՕՔ ՀՈԼՄՍ, Եր. Օտեան 40 ֆր.։ ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Հ. Գ. Բ.), Ա. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐ, Փարիզ 1939, 25 ֆր.։ ԱՐԾԻՒԸ ԻՐ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ, Ա. Թէրզիպաշեան, Փարիզ 1938, 15 ֆր.։ ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ կենսագր. 10 ֆր.։ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱԶԳ. ԵԿԵՂԵՑԻԻ, Մ. Սերոբեան, 1938, 15 ֆր.։ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 15 ֆր.։ ԵՐԿՈՒՆՔ, Ծերենց, 20 ֆր.։ ԹԷՈՏՈՐՈՍ ՌՇՏՈՒՆԻ, Ծերենց, 20 ֆր.։ ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Րաֆֆի, Գահիրէ, 25 ֆր.։ ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 20 ֆր.։ ԿԱՅԾԵՐ, Րաֆֆի, Ա. եւ Բ. մասին, 50 ֆր.։ ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ՝ 1915-1918, Ա. Մ. Քէչեան, Պուքրէշ 1938, 20 ֆր.։ ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԻ, ձայնագրեալ պատկ. երգարան, Գ. Աճէմեան, Ա. հատոր 7 ֆր.։ Բ. 7 ֆր.։ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ, պատկ. 10 ֆր.։ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Յ. Պալէօեան, 10 ֆր.։ ՄԱՅԻՍ 28 (1918-38, քսանամեակ) 5 ֆր.։ ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ, Յ. Հիսայեան, 8 ֆր.։ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆ. ՎԵՐՖԷԼ, 2 հատոր, 70 ֆր.։ ՆԱՐԵԿ, աշխարհաբար, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, լաթակազմ, 30 ֆր.։ ՆՈՐ ՔՆԱՐ, ձայնագրեալ եւ պատկ. ընդհ. երգարան, 50 ֆր.։ ՍԱՄՈՒԷԼ, Րաֆֆի, Աթէնք, 50 ֆր.։ ՐԱՖՖԻ, կեանքը, Փարիզ 1937, 10 ֆր.։ ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Ա. Չարըգ, 15 ֆր.։

LE ROLE DES ARMÉNIENS DANS LA CIVILISATION MONDIALE, avec 17 illustrations Prof. V. Totomiantz, Belgrade 1938, 40 fr., LA BELLE ANAHITTE, A. Surménian, Toulon, 1938, 15 fr.:

ԴԻՄԵԼ՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

51 Rue Monsieur le Prince, Paris (6): CHÈQUE POSTAL: PARIS 1278-35, Tél. DANton 88-65, Métro Odéon:

Գաւառէն հարիւրէն տասը, արտասահմանէն հարիւրին 15 առաքման ծախք աւելցնել ապսպրանքներու գումարին վրայ, զոր կանխիկ պէտք է ղրկել։

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Bezonne, PARIS (13) A. DER AGOPIAN

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline, à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE: ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-76
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	116 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 27 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3871 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՍՏՈՒՍՏՈՒՆ ՈՒ ՅԱՐԱՓՈՓՈԽ

Զարմացուցիչ ոստումներ կ՚ընէ քեմալական Թուրքիան: Աւելի քան տարի մը առաջ, անկիւնադարձ մը փորձեց,— հեռացաւ Խ. Միութենէն ու հակեցաւ դէպի Անգլիան: Անկէ վերջ, դէպքերը այնպէս մը դասաւորուեցան, որ Աթաթիւրքի երկիրը օր օրի խրեցաւ Մեծն Բրիտանիոյ գիրկը: Գործարանի շինութիւն, ծովային կայան, վարկ: Նոյնիսկ, անգլօ-իտալական բախումի մը հաւանականութեան օրերուն, «Միջերկրականեան դաշինք» ու պատրաստակամութի՛ւնը էնկիւրիի... «Անգլիան պաշտպանելու՝ ընդդէմ Իտալիոյ» («Ճիւմհուրիյէթ»): Չմոռնանք նաեւ Մոնթրէօն, որ սկիզբը կազմեց անգլօ-թուրք սիրաբանութեան :

Այս մեղրալուսինը երկար չտեւեց, սակայն: Ընդհակառակն: Զարմացուցիչ արագութեամբ մը, Թուրքիա իր թեւերը բացաւ Գերմանիոյ: Եւ, Անգլիոյ նման, հիմա «Մեծագոյն Գերմանիան»է որ գործարան, զէնք, նաւահանգիստ կամ վարկ կ՚ապահովէ Թուրքիոյ :

Ի՞նչ է այս խրախայաջորդ «բարեկամութիւններուն» իմաստը: Եւ ինչո՛ւ Թուրքիան այս աստիճան պատրաստակամ է դարձած, մէկ օրէն միւսը, դէպի երկարող բազուկները :

Անհիմն ու, հետեւապէս, սխալ կ՚ըլլար, անշուշտ, ըսել թէ բացառապէս տնտեսական համաձայնութիւններ են այդ բոլորը: Մանաւանդ հիմա՝ երբ «մեծերու» պայքարը այնքան սուր ու նոյնքան վճռական բնոյթ է ստացած: Ու մանաւանդ աշխարհի այն մասին վրայ, ուր Թուրքիա իր խարիսխն է հաստատած, եւ ուր անխուսափելի կերպով իրարու կը բախին նոյն այդ պայքարին երկու կամ աւելի կողմերը :

Խորհրդային Ռուսաստան աւելի քան տասնեւհինգ տարի «տնտեսապէս» օգնեց Թուրքիոյ: Տուաւ զէնք, դրամ, ռազմանիւթ ու գործիքներ: Շինեց գործարաններ, ու տրամադրեց ինչ որ անհրաժեշտ էր՝ երկաթուղիի ցանցը լրացնելու համար: Բայց, քանի այդ օժանդակութիւնը շարունակուեցաւ, այնքան տիրական եղաւ, քաղաքական հարցերու մասին, խորհրդային դեսպանին ձայնը՝ էնկիւրիի մէջ :

Անգլիական օժանդակութիւնը, միշտ տնտեսական գետնի վըրայ, խորհրդային դեսպանին հեղինակութիւնը փոխանցեց անգլիական դեսպանին :

Կերպերը նոյնն էին,— դրամ, մասնագէտ ու զէնք կամ կազմած: Նոյնն էր դիրքը կամ աթոռը՝ օտար խորհրդականին՝ Թուրքիոյ վարչապետին քով: Բայց նոյնն էր նաեւ նպատակը,— փոխան այդ օժանդակութեան՝ քաղաքական գետնի վրայ ենթարկումը Թուրքիոյ: Ու փոխուած էր միայն այդ խորհրդականին ազգ. պատկանելիութիւնը — Ռուսին տեղ անգլիացին — հիմնովին փոխելով Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան ուղղութիւնը: Թերեւս ճիշդ չըլլայ ըսել թէ այդ փոփոխութիւնը վերադարձ մըն էր Արեւելքէն դէպի Արեւմուտք: Վասն զի, նախ, Թուրքիա, իր աշխարհագրական դիրքին բերումով, ոչ բացառապէս «արեւելեան քաղաքականութիւն» կրնայ տանիլ, ոչ ալ բացառապէս «արեւմտեան քաղաքականութիւն» :

Իթթիհատ-Թէրաքքիի օրով, ու նոյնիսկ «Ժէօն Թուրքերու» նախաշրջանին, Թուրքիա իր գլուխը ի զուր զարկաւ «արեւելեան» ու «արեւմտեան» կոչուած պատերուն, նոյնքան զուր կերպով փորձելով նախընտրութիւն մը այդ երկուքին միջեւ: Դէպքերը եկան հաստատելու թէ ան ստիպուած էր ճակատիլ թէ՛ մէկին եւ թէ՛ միւսին դէմ: Նախընտրութեան նոյն փորձը խաղցեց, սկիզբի օրերուն «միլլի» շարժման պետերը, երբ Մուսթաֆա Քեմալ դեռ նախագահն էր Ազգ. Մեծ Ժողովին, յունական բանակը կը սպառնար էնկիւրիի, եւ Պէքիր Սամի ու Եունուս Նատի Լոնտոնէն կը վերադառնային հաշտութեան համար իրենց կատարած դիմումին անյաջող ելքէն յուսահատ: Այդ օրերուն եւս, Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ ձայներ ու բռունցքներ կը բարձրանային իրարու դէմ: Ու Եունուս Նատի «Եէնի Կիւն»ի իր մէկ խմբագրականը կը խորագրէր հետեւեալ ձեւով,— «Արեւելքի հետ եւ Արեւմուտքի դէմ»...: Ուրիշներ ճիշդ հակառակը կ՚ըսէին :

Երկու ճակատներու այս հարկադրանքէն անջատ, որ, ինչպէս ըսինք, առանձնապէս Թուրքիոյ յատուկ է, «բարեկամական օժանդակութիւնները» իրենց տուրքը կը պայմանաւորէին — Թուրքիոյ մէջ, Թուրքիոյ շուրջ ու Թուրքիոյ միջոցաւ տարուող պայքարին համար — նոյն Թուրքիոյ կողմէ ընդգրկուելիք քաղաքական որոշ ուղղութեամբ մը :

Խ. Միութիւնը պարտադրեց ճակատիլ Արեւմուտքի դէմ : Անգլիա, ընդհակառակն, էնկիւրիին ուզեց ապահովել Արեւմուտքին, ու անոր դէմքը փորձեց դարձնել Արեւելք՝ ռուսական ձգտումին դէմ :

Հիմա՞: Ահա գերմանական «տնտեսական օժանդակութիւնը»: Ի՞նչ բանի կը ձգտի ան: Քսանամեակ մը առաջ միեւնոյն Գերմանիան տուած է այս հարցումին պատասխանը,— յստակ ու որոշ :

Բայց, ինչ որ մեզ կը շահագրգռէր, այսօր, պատասխանն էր այն հարցումին թէ իրապէս ինչո՛ւ Թուրքիան այսքան շատ ու այսքան շուտ «բարեկամներ» կը փոխէ...

Ուրեմն, նախ փնտռենք պատասխանը այս հարցումին :

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՃԱՌԸ

Սպառազինութիւն եւ զինուորական ծառայութիւն

Մեծն Բրիտանիա կը բանայ ծովանցքը, որպէսզի անձրեւ չեղայ..

Եւրոպական վերջին տագնապէն ի վեր՝ առաջին անգամն էր, որ լորտ Հըլիֆէքս, արտաքին նախարար Անգլիոյ, ճառ մը խօսեցաւ Երկուշաբթի երեկոյ, Եօրքշըրի մէջ, սկովտական ընկերակցութեան մը անդամներուն առջեւ, եւ երկրորդ ճառ մը՝ երէկ գիշեր, ձայնասփիւռին առջեւ, յատկապէս ամերիկեան ժողովուրդին ուղղեալ, ճիշդ ինչպէս Չըրչիլ իր խօսքը կ՚ուղղէր Ամերիկայի, 16 Հոկտեմբերին:

Իր առաջին ճառով, լորտ Հըլիֆէքս կը մատնէր կառավարութեան մտահոգութիւնը հանդէպ միջազգային ներկայ կացութեան, որ երկրին կը պարտադրէ կատարել նոր եւ աւելի մեծ զոհողութիւններ, մասնաւորաբար ուժգին թափ մը տալ սպառազինութեան եւ պարտադիր հռչակել զինուորական ծառայութիւնը, բան մը որ աննախընթաց է Անգլիոյ պատմութեան մէջ, բայց անհրաժեշտ՝ որպէսզի բրիտանական զէնքը համապատասխանէ իր միջազգային դիրքին կարեւորութեան :

Եւրոպական վերջին տագնապին ծագումը, ըստ, պէտք է փնտռել այն հարցին մէջ որ հին է քանի մը դար, բայց երէկ կը ստանար սուր հանգամանք մը իբրեւ հետեւանք ցեղային ազգակներուն, որոնց ուժ կուտայ փիլիսոփայութիւն մը, որ ներշնչարանն է գերմանական կառավարութեան: Այդ հարցը կը ներկայանար երկու երեսներով,— նախ միատարր ժողովուրդ մը կը պահանջէր իր քաղաքական ճակատագիրը տնօրինել այնպէս ինչպէս ինք կ՚ուզէր: Բրիտանական կառավարութեան համար, որ այդ սկըզբունքը պաշտպանած է ամէն երկրի մէջ, դժուար էր մերժել արտայայտուած այդ պահանջը: Երկրորդ, հարցին լուծումը կը փորձուէր կատարել ուժերու արտակարգ պոռթկումով մը, որ չէր համապատասխաներ անգլիական հաշտարար ոգիին, զոր մենք կը համարենք խարիսխը միջազգային յարաբերութեանց :

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ՓՐԿՈՒԵՑԱՒ ԲՆԱՋՆՋՈՒՄԷ

Ուստի հարցը կը դրուէր այսպէս,— խղճի դէմ չէ՞ր թոյլ տալ որ Եւրոպան, եւ իր ետեւէն ամբողջ աշխարհը, նետուի պատերազմի մը մէջ, ուժը ուժին դէմ ճակատեցնելով, փոխանակ արգելք հանդիսանալու, ամէն զոհողութիւն եւ ազդեցութիւն ի գործ դնելով, որ վէճերը կարգադրուին խաղաղութեան սեղանի մը վրայ : Աւելորդ է քննել հոս թէ Չեխոսլովաքիոյ կրած անարդարութիւնը կարելի չէ՞ր խնայել իրեն՝ եթէ իր վարիչները նախապէս հետապնդէին աւելի հեռատես քաղաքականութիւն մը: Հարցը այն է որ Չեխոսլովաքիան փրկուեցաւ մեծ աղէտէ մը,— բնաջնջումէն: Բայց կը հարցնեմ անոնց որ մեզ կը քննադատեն մեր դիրքին համար, իրենց համակրանքը արտայայտելով հանդէպ Չեխոսլովաքիոյ.— Ի՞նչ ուրիշ լուծում կար: Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ ի՛նչ պատերազմ ալ ըլլար, ի՛նչքան ալ իրենց ճիգերը միացնէին Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ռուսիա՝ իրենց ետեւէն քաշելով ուրիշ ազգեր, կարելի չէր Չեխոսլովաքիան փրկել այն սարսափելի կործանումէն, որմէ ազատեցաւ մեծ զոհողութիւններ կատարելով : Աւելորդ է ըսել թէ Չեխոսլովաքիոյ հետ՝ աշխարհի կէսն ալ ազատեցաւ պատերազմի մը արհաւիրքէն :

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ ԴԷՄ ԵՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ

Չկայ ժողովուրդ մը որ պատերազմ ուզէ: Ոչ Անգլիա, ոչ ալ Ֆրանսա, նոյնպէս ոչ Գերմանիա, ոչ ալ Իտալիա, ինչպէս ցոյց տուին ժողովրդային պոռթկումները՝ երբ իմացուեցաւ թէ վէճը լուծուեցաւ խաղաղ զոհողութիւններով: Չէյմպըլէնի հանդէպ համակրանքի ցոյցերու պահուն, կին մը կուլար բազմութեան մէջ: Հարցուցին պատճառը: — « Ես չեմ մայր մըն եմ, շնորհակալ եմ Անգլիոյ վարչապետին որ ինծի վերադարձուց երեք զաւակներս, պատերազմը պիտի զրկէր զիս զաւակներէս »:

Լորտ Հըլիֆէքս յետոյ անդրադարձաւ անգլօ-գերմանական այն յայտարարութեան, զոր ստորագրած են Հիթլէր եւ Չէյմպըլէն, եւ ըսաւ թէ ոմանք կը թերագնահատեն անոր արժէքը, բայց այդ յայտարարութիւնը կը կենդանացնէ ոգի մը իրար մօտեցնելու երկու ազգեր: Կ՚ուզեմ աւելցնել որ, երբ անգլիական եւ գերմանական ազգերը յանգին իրական համաձայնութեան մը, համոզուած եմ որ ատիկա պիտի ըլլայ ամէնէն զօրաւոր ապահովութիւնը ընդդէմ այն սարսափելի վտանգներուն, որոնց օրինակը տեսաւ աշխարհ :

ՎԵՐՍԱՅԼԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՄԷԿ ԿՈՂՄ ՆԵՏՈՒԱԾ

Այս միջոցիս Եւրոպայի սրտին վրայ կը կատարուին սահմանային սրբագրութիւններ ըստ ցեղային բաշխումի,— կը յուսամ որ գործելու այս ընթացքը նպաստէ խաղաղութեան ամրապնդումին: Այսօր ականատես կ՚ըլլանք Վերսայլի դաշնագրին վերաքննութեան: Ազգաժողովի դաշինքին մէջ գոյութիւն ունի յօդուած մը որ կ՚ընդունէր ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, բայց ոչ ոք կը համարձակէր գործադրել զայն: Այսօրուան գործադրուածը, սակայն, չի կրնար կատարեալ ըլլալ, չկայ կատարեալ լուծում նման հարցերու մէջ, միշտ ժողովուրդի մասնիկ մը պիտի մնայ ուրիշ

(Շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԱՍ ՄԸ ՄԵԾԵՐՈՒՆ

Փոքր ազգ մը աշխարհը հիացուց իր կեցուածքով :

Ձէխը: Հազիւ քսան տարուան պետական անկախ կեանք մը: Եւ երբ աղէտը հասաւ, ան չկորսնցուց իր գլուխը, տէր եղաւ իր ջիղերուն, պահեց իր հոգեկան հաւասարակշռութիւնը՝ անսպասելի, անհաւատալի, գիտակցուած բարձր կարգապահութեամբ մը, որ չի կրնար յարգանք չներշնչել բոլորին :

Արդէն չէխ երկիրը անդամատուած է երեք կողմերէ: Հզօրները, սպառնական բռունցք շարժողները առած են իրենց բաժինները: Եւ ինքը մնացած է դարձեալ իր գլխուն տէր, իր ճակատագրին տէր, արժանի իր դրացիներուն յարգանքին :

Աւելի քան երեքուկէս միլիոն ժողովուրդ փրցուած է իր մարմնէն ու աւելի քան 110.000 քառ. քիլոմեթր հողամասով միասին:

Ձէխը գիտցաւ պարպել օրը օրին, վայրկեանը վայրկեանին այդ շրջանները եւ յանձնել իրենց նոր տէրերուն, ապշեցուցիչ կարգապահութեամբ մը: Հարիւր հազարաւոր փախստականներ տեղաւորուած են նոր վայրերու մէջ, առանց ցնցումի ու թշուառութեան, անօրութեան, սովի կամ քաղաքացիական կռիւի տեսարաններու: Պետական ղեկավարութիւնը եւ մանաւանդ բանակը, խորունկ փոփոխութիւններէ անցնելով հանդերձ, մնացած են անեղծ ու կարգապահ: Ո՛չ նիւթական ոչ բարոյական խուճապ :

Եւ փոքր չէխ ժողովուրդը, այսքան դառնանօրէն լքուելէ, այսքան վրանաբաց կերպով յօշոտուելէ ետք, գիտցաւ տագնապէն դուրս գալ հպարտ, քաղաքակիրթ մարդու հոգեկան կորովը բարձր բռնած, ազգին ու հայրենիքին պատիւին բարձրօրէն արժանի :

Ազգերը երբեք մեծ չեն միմիայն իրենց բիրտ ուժով կամ նիւթական անսահման կարողութիւններով : Ազգերը մեծ են իրենց ոգիով եւ աղէտին առեն երեւան բերած ներքին, ցեղային այն ներզօր կենսունակութեամբ, որ կը յաւերժացնէ, անմեռ ու անմահ կը դարձնէ զիրենք :

Ձէխը հաստատեց որ արժանի է ոչ միայն փառաւոր անցեալի մը, այլեւ աւելի փառահեղ ապագայի մը: Ոչ ճիչ, ոչ լաց, ոչ կոծ, այլ հպարտ տխրութիւն, ինքնագիտակից ցաւ, զուսպ ու ազնուած տառապանք : Ցաւին մէջ իսկ ինքը չկորսնցուց, ազգային սուգին մէջ անպատիւ չեղաւ. գիտցաւ ըլլալ ազնիւ ու համբերատար : Ձէխը հոգիով մեծ եղաւ :

Եւ այս հոգեկան անուրանալի կորովը, երբ անդին մեծերը, հզօրները, դաշնակիցները ամէն քար դարձուցին, ամէն թուփ պրպտեցին, ամէն ծուղակ աչքէ անցուցին, որ կերպ մը գտնեն խուսափելու ստորագրուած յանձնառութիւններէն :

Ձէխական տագնապին առեն աշխարհի հոգեկան փոքրութիւնը միայն ցուցադրեց: Մեծերը փոքր եղան: Խաղաղութի՛ւն աղաղակելով Պեղատոսի նման իրենց ձեռքերը լուացին խաչելին առջեւ: Միակ՝ մեծը, անմահը, արժանաւորը եղաւ ինքը՝ խաչեալ Ձէխը:

Ան ցոյց տուաւ, թէ ինչպէ՛ս ժողովուրդ մը կրնայ իր սուգին, իր ազգային տառապանքին մէջ ըլլալ վսեմ, ազնիւ ու պատուաւոր :

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ԱՌԹԻՒ

Նախկին Ռազմիկներու եւ Թոշակներու նախարարութիւնը մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմած է, զինադադարի 20րդ տարեդարձի տօնակատարութեան համար (11 Նոյեմբեր): Այս առթիւ «Յառաջ»ի հաղորդուած պաշտօնական գեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ ազգային հանգանակութիւն մը բացուած է, հովանաւորութեամբ Հանրապետութեան Նախագահին: Տօնակատարութեան պիտի մասնակցին կարեւոր պատուիրակութիւններ՝ գաղթավայրերէն եւ հովանաւորեալ երկիրներէն: Յիշատակարաններ պիտի շինուին ռազմաճակատի գերեզմանատուններուն մէջ, յիշատակի բոց մը ընդունելու համար: Նոյեմբեր 12ին երիտասարդներ ջահեր բռնած՝ պիտի մեկնին յաղթական կամարէն, գերեզմանները երթալու եւ այդ բոցը վառելու համար :

Մեր ընթերցողներուն լուրջ ուշադրութեան յանձնելով կառավարութեան այս նախաձեռնութիւնը, հանգանակութեան ցանկ մըն ալ «Յառաջ»ի մէջ կը բանանք, իբրեւ բարոյական պարտականութիւն :

Ղրկուած գումարները արձանագրելով թերթին մէջ, պիտի փոխադրենք Նախկին Ռազմիկներու եւ Պատերազմի Զոհերու ազգ. համադաշնակցութեան :

«Յառաջ»ի խմբագրութիւնը կը տրամադրէ 100 ֆրանք:

Թրքական ներգաղթը կը դադրի

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.—

Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ ու Թրք. կառավարութեան միջեւ, գաղթականներու վերաբերեալ հարցերու մանրամասնութեանց շուրջ կարգ մը տարակարծութիւններ ծագած ըլլալով, առայժմ վերջ տրուած է այս երկիրներէն կատարուող ներգաղթին: Միայն թէ, «Վաթան» շոգենաւը անգամ մը եւս Քոնսթանցա երթալով, իրենց գիւղերէն ճամբայ ելած մօտ 1700 գաղթականները պիտի բերէ եւ այսպէս այս տարի ուրիշ նոր գաղթական պիտի չփոխադրուի մայր երկիր :

Ըստ ծրագրի, այս տարի յիշեալ երկու երկիրներէն մօտ 25 հազար գաղթական պիտի գար: Մինչեւ հիմա Ռումանիայէն 6000, իսկ Պուլկարիայէն ալ 5500 գաղթական բերուեցաւ որոնք Մարմարայի եզերքին ցամաք հանուելով, Թրակիոյ մէջ իրենց համար ճշդուած վայրերը տեղաւորուեցան: Այս կերպով, յառաջիկայ գարնան կը մնայ մնացեալ 13,000է աւելի գաղթականներու փոխադրութիւնը :

Միւս կողմէ, Եուկոսլավիոյ հետ ալ գաղթականական գործի մասին համաձայնութիւն գոյացած է եւ յառաջիկայ գարնան մօտ 4000 գաղթականներ պիտի գան մայր երկիր :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵՆԷ զրկուեցան 57 քաղաքացիներ, մեծ մասով Հրեայ: Իրենց գոյքերն ալ գրաւուեցան :

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ ՇԱՏ ԿԱՆ

Օտարականներու դէմ հակողութիւնը դարձեալ խստացաւ եւ թերթերը ամէն օր նոր բան մը ունին ըսելիք, յաճախ ոչ հաճելի։ Այս առթիւ թարգմանաբար կուտանք հետեւեալ յօդուածը, հրատարակուած Les Annalesի մէջ (10 Հոկտ. 1937), ուր կը խօսուի նաեւ Հայերու մասին.—

Ճիշդ ինչպէս նախագահներ Սատի Քառնոյի եւ Տումէրի սպանութեան ժամանակ, այսօր, երբ ահաբեկչական դէպքեր տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի մէջ, դարձեալ հրապարակ կը դրուի օտարականներու հարցը։

Հարցը, իրականին մէջ, բարդ է կարծուածէն աւելի։ Անխտրական անպնջականութիւն մը վտանգաւոր է այնքան որքան կասկածելի եւ անբաղձալի համարել ամէն օտարական, պանդուխտի։

1576ին, Պլուայի ազգ. խորհուրդը հրապարակաւ կը քննադատէր այն քաղաքականութիւնը, որով Ֆրանսա կը կորսնցնէր իր ազգայնութիւնը եւ կը բողոքէր որ ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացողներուն թիւը կ'աճի հետզհետէ։ Այսուհանդերձ, Քոլպէր դարձեալ ֆրանսական քաղաքացիութիւն շնորհեց բազմաթիւ օտարականներու, որոնք կը բնակէին ֆրանսական նաւահանգիստներու մէջ։ Իսկ Լուդովիկոս ԺԴ. քաղաքացիութեան իրաւունք տուաւ այն Հոլանտացիներուն, որոնք եկած էին չորցնելու ճահիճները, ինչպէս Լուդովիկոս ԺԵ. քաղաքացիութեան իրաւունք շնորհեց Լեհերուն, որոնք հաստատուած էին Լորէնի մէջ։

Իբրեւ հետեւանք Ֆրանսայի բնակչութեան դանդաղ աճումին եւ ճարտարարուեստական վերելքին, օտարականներու թիւը, որ 380,000 էր 1851ին (1 առ հարիւր), բարձրացաւ 1,159,839ի 1911ին (2,8 առ հարիւր)։ Իսկ ընդհանուր պատերազմը պատճառ դարձաւ որ օտարականներու թիւը բարձրանայ անգամ մըն ալ։ Այսպէս, գաղութներէն եւ Հիւս. Ափրիկէէն Ֆրանսա բերուեցան 222,000 օտար աշխատաւորներ, գործի լծելու համար պատերազմական գործարաններու մէջ։

Վերաշինելու համար այն շրջանները, որոնք աւերուած էին պատերազմին հետեւանքով, եւ հասնելու համար աշխատանքին, որ առատ էր յետպատերազմեան բարգաւաճումի տարիներուն, Ֆրանսա որդեգրեց ներգաղթի քաղաքականութիւն մը առանց բարակը նայելու, առանց գործաւորները երկիր վերադարձնելու մասին պայմանադրութիւն մը կնքելու։ 1922ին, Ֆրանսա բերուեցան 195,000 գործաւորներ ճարտարարուեստի մէջ աշխատելու համար։ 1930ին, ճարտարարուեստի եւ հողագործութեան մէջ աշխատցնելու համար բերուեցան 221,619 բանուոր, թիւ մը որ մրցանիշը կոտրեց։ Յետոյ այդ թիւը նուազելով՝ 1933ին իջաւ միայն 74,635, 1936ին՝ 62,707, որուն 52,645ը հողագործութեան համար։ Ճիշդ է նմանապէս, որ 1935ին, տագնապի տարին, Ֆրանսայէն հեռացան 67,215 օտար բանուորներ (մեծ մասամբ ճամբու ծախքը կառավարութեան կողմէ տրուած), 1936ին՝ 46,426 բանուոր։

ԵՒՐՈՊԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Օտարականները ցրուած են Ֆրանսայի մէջ ամէն կողմ։ Ներկայիս, Ֆրանսայի մէջ կան 2,719,000 օտարականներ, (1931ին՝ 2,400,000էր)։ Օտար այս բնակչութենէն 500,000ը 25-35 տարեկան են, 390,000ը՝ 36—45 տարեկան, ծերուններու թիւը (80էն վեր) կը հասնի 5,578ի։

Օտարականներուն մէջ իրենց թուական գերակշռութեամբ առաջին կուգան Իտալացիները, 808,000 հոգի (35 առ հարիւր), յետոյ կարգով՝ 322 հազար Սպանիացիներ, 320,000 Պելճիքացիներ, 309,00 Լեհեր, 123,000 Զուիցերիացիներ, 70,000 Գերմանացիներ, Ազգ. Դաշնակցութեան հովանաւորութեան տակ՝ 120,00 Ռուսեր, 30,000 Հայեր, որոնք ցրուած են մասնաւորաբար հարաւային նահանգներու մէջ, եւ 7,000 գերմանացի տարագիրներ։

Եթէ քանի նահանգներու մէջ (Պրըթանիը եւ Կեդր. Ֆրանսա) օտարականները 1 առ հարիւր համեմատութիւն մը կը կազմեն, Սէնի մէջ անոնց թիւը կը հասնի 420,000ի, որոնց 239 հազարը բանուոր, Ալփ-Մարիթիմի մէջ՝ 140,000 (30 առ հարիւր), Պուշ-տիւ-Ռոնի մէջ՝ 248,000 (22 առ հարիւր), Փա-տը-Քալէի մէջ՝ 173.000 (14 առ հարիւր), Նորի մէջ 22.000 (11 առ հարիւր), Մէօրթ-է-Մոզէլի մէջ՝ 95,000 (16 առ հարիւր)։

Օտարականները ընդհանրապէս համախմբուած են շրջաններու մէջ ազգային կորիզներ կազմելով։ Այսպէս Միջերկրականեան շրջանին մէջ օտարականներու թիւն է 620,000, որուն մէջ կը մտնէ իտալական ամբողջ գաղութը մէկ երրորդով (միայն Պուշ-տիւ-Ռոնի մէջ 110.000) եւ սպանիական գաղութը՝ երեք չորրորդով (43 հազար հոգի Խոռյի եւ 28.000 Փիրէնէ Օրիանթալի մէջ)։ Հիւսիսային շրջանին մէջ՝ 500,000 օտարականներ, որոնց 270,000ը Պելճիքացի (պելժ գաղութին 85 առ հարիւրը) եւ 110.000 Լեհ։ Իսկ 85.000 Իտալացիներ, 50.000 Գերմանացիներ, 32.000 Լեհեր խոշոր կորիզ մը կազմած են արեւելեան շրջանին մէջ, որ կ'երկարի Մէօրթ-է-Մոզէլէն մինչեւ Ալզաս, մինչդեռ Ժուրայէն մինչեւ Ալփ հաստատուած են 190,000 օտարականներ, 120,000ը՝ Իտալացի։ Հարաւ-արեւմտեան շրջանին մէջ, Ժիրոնտէն մինչեւ Օթ-Փիրէնէ հաստատուած են 180,000 օտարականներ, որոնց 65,000ը Սպանիացի եւ 25,000ը Իտալացի։ Լիոնի շրջանին մէջ կ'ապրին 130,000 օտարականներ, իսկ Փարիզի շրջանին մէջ 600,000 օտարականներ։

Այս օտարականներուն 80 առ հարիւրը բանուորներ են։ Լեհերը կ'աշխատին հանքերու եւ հողագործութեան մէջ, Իտալացիները՝ շինութեանց, մետաղագործութեան եւ երկաթի հանքերու մէջ, Պելժերը՝ մետաղագործութեան, շաքարի արդիւնաբերութեան, կղմինտրի շինութեան եւ հողամշակութեան մէջ, Սպանիացիները ճարտարարուեստի բանուոր են կամ այգիներու աշխատաւոր, իսկ զուիցերիական գաղութին 10 առ հարիւրը՝ ագարակատէր։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Օտարականները, համասփիւռ տարածուելով ֆրանսական հողին վրայ, ստեղծեցին այնպիսի իրաւական վիճակներ, զորս ոչ մէկ օրէնսդէտ կըրցեր է նախատեսել։ Օրինակ, Հոմէկուր ճարտարարուեստական փոքր քաղաքին մէջ (Մէօրթ-է-Մոզէլ), 8,400 հոգինոց բնակչութեան վրայ 4,292ը կը բաղկանայ օտարականներէ, 1,882ը՝ Լեհ։ Մութիէի մէջ (նոյն նահանգէն), 4,100 հոգինոց բնակչութեան 2,342ը կը բաղկանայ օտարականներէ, որոնք կը պատկանին տասնեւչորս ազգութեանց։ Հազուադէպ չէ տեսնել, Լորէնի եւ Նորի հանքային կեդրոններուն մէջ, այնքան լեհերէն եւ իտալերէն ցուցատախտակներ, որքան ֆրանսերէն։

Օտար գաղութները կ'ապրին մեկուսի՝ իրենց բարքերով եւ... կռիւներով, զորս փոխադրած են մեր երկրին մէջ։ Հիւպատոսները կը հսկեն իրենց վրայ, ունին ցեղակից ուսուցիչներ իրենց զաւակներուն համար, եկեղեցական պաշտամունքը կը կատարուի կրօնակից քահանաներու կողմէ, իրենց հանրային կարծիքը կը պատրաստուի ազգային լեզուով հրատարակուած թերթերու միջոցաւ։ Այսպէս, Ֆրանսայի մէջ կը գործեն 150 լեհ ուսուցիչներ, որոնք կրթութիւն կուտան 20,000 երեխաներու։ Նորի մէջ, կիրակի օրերը, հազուադէպ չէ տեսնել լեհական կիսազինուորական միութիւններ, որոնք տողանցք կը կատարեն իրենց պսպղուն դրօշներով։ Իտալացիները, բաժնուած ֆաշական եւ հակաֆաշական ճակատներու, կազմած են զանազան ընկերակցութիւններ, Ֆաշիօ եւ Մարդու Իրաւունքներու Լիկ։ Անգլի, Ռուսերը կ'ապրին անցեալի յիշատակները՝ իրենց զօրավարներով, զինակիցներու ակումբներով, զինուորական կրթութեան կեդրոններով, քաղաքական կուսակցութիւններով, մինչեւ իսկ իրենց վանքերով։

Իսկ Հայերը հրապարակ դրին նոյնիսկ տարօրինակ (կամ եզական) գաղափար՝ հայ խորհրդարանական հաստատութիւն մը հիմնել Ֆրանսայի մէջ, բան մը որ վաղանցուկ գոյութիւն մը միայն ունեցաւ։

ԻՆՉՊԷՍ ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՄՏՆԵՆ

Եթէ կատարեալ չէ օրէնսդրութիւնը որ մշակուած է օտարականներու մասին, վէթ կուտայ որոշ ապահովութիւն, բայց եւ այնպէս հարկ է զօրացնել զայն՝ որոշ ճկունութիւն մը տալով միաժամանակ։ Օտար բանուոր մը չի կրնար Ֆրանսա մտնել առանց նախապէս արտօնութիւն առնելու աշխատանքի նախարարութենէն։ Պէտք է անցնի բժշկական քննութենէ (թէեւ շատ մակերեսային, ինչպէս կը հաւաստեն ֆրանսական հիւանդանոցները խճողող օտարականներու մեծ թիւէն), բայց ոչ ոք կը պահանջէ իրմէ որ ցոյց տայ մաքուր անցեալի վկայականը։ Ֆրանսայի մէջ բնակութեան իրաւունք ստանալու համար, օտարական մը պարտաւոր է նահանգապետութենէն խնդրել որ ինքնութեան թուղթ մը շնորհուի իրեն։ Գերմանիոյ սահմանակից շրջաններու մէջ զետեղուելու համար, հարկ է ենթարկուիլ մասնաւոր տրամադրութիւններու։ Ներքին նախարարը իրաւունք ունի արտաքսելու կամ բնակութեան արտօնութենէն զրկելու օտարական մը որ անբաղձալի է, բայց գոյութիւն չունենալով դատաքննիչ ատեան՝ քիչ մը լայն չափով յետաձգեալ պատիժներու կը դատապարտուին այն օտարականները, որոնք չեն կրնար հեռանալ Ֆրանսայէն։

10 Օգոստոս 1932ի օրէնքը սահմանափակեց թիւը այն օտար բանուորներուն, որոնք արտօնուած են աշխատելու ճարտարարուեստի մէջ։ Նոյն օրէնքով օտար տնային արհեստաւոր մը չի կրնար ի գործ դնել իր արհեստը՝ առանց արհեստից սենեակէն արտօնութիւն ստանալու։ Դարձեալ, օտարական մը չի կրնար շրջուն վաճառորդի անձնագիր ստանալ, Ֆրանսայի մէջ հինգ տարուան շրջան մը չբոլորած։ Վերջապէս, օտար հօրմէ եւ ֆրանսացի մօրմէ ծնած երախաները ինքնաբերաբար կը նկատուին ֆրանսացի, բայց հայրենազուրկ երիտասարդները պարտաւոր են լրացնել իրենց զինուորական ծառայութեան շրջանը ֆրանսական բանակին մէջ՝ քաղաքացիութիւն ստանալէ առաջ։

ԳԷՇԵՐՆ ՈՒ ԼԱՒԵՐԸ

Նոյն տրամադրութիւնները նաեւ ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացած օտարականներու հանդէպ։ Եթէ, 1872—1911, ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացողները մէկ միլիոն կը կազմեն, 48,000ի կը հասնէր թիւը անոնց որ ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունք ստացան 1930ին, իսկ 1935ին ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացողներուն թիւը՝ 30,000։ Սխալ չէր, ուրեմն, երբ դատական նախարարը, անցեալ տարի, կը յայտարարէր թէ ֆրանսական բանակին բազմաթիւ վաշտեր կը հայթայթեն այն օտար երիտասարդները, որոնք ֆրանսական քաղաքացիութիւն են ստացած։ Ճիշդ է որ անոնց մասին ձեռք առնուած են զգուշական միջոցներ,— արգիլք պետական պաշտօնեայ կամ փաստաբան դառնալու տասը տարուան շրջան մը չբոլորած, արգիլք երեսփոխան ընտրուելու իրաւունքի՝ տասը տարուան նոյն շրջանէն առաջ, արգիլք բժշկական արհեստը ի գործ դնելու՝ առանց պետական վկայականի եւ կարգ մը խիստ պարտադրութիւններու։

Այսուհանդերձ անխոհեմութիւն է հալածել օտարականները, մանաւանդ այնպիսի երկրի մը մէջ, որ իւրացուցած է բազմաթիւ օտարականներ՝ զանոնք բարձրացնելով մեծանուն Ֆրանսացիներու կարգը, ինչպէս մարաջախտ Մաք-Մահոնը՝ ծագումով Իրլանտացի մը թոռը, Զօր. Պուրպաքի՝ ծագումով Յոյն, երկրախոյզ Սավորնիալ տը Պրացցա՝ ծագումով Իտալացի, որ Ֆրանսայի տուաւ Քոնկօն, եւ շատ ուրիշներ։ Յիշեցնե՞նք 50,000 օտար կամաւորները, որոնք կռուեցան ֆրանսական բանակին մէջ ընդհ. պատերազմին։

Միւս կողմէ, ի տես այն անկարգութիւններուն զորս կը պատճառեն անբաղձալի հիւրերը մեր երկրին մէջ՝ ֆրանսական օրէնքներուն անտարբեր, անհրաժեշտ է գործադրել ընտրապաշտ եւ ձուլարար քաղաքականութիւն մը, որու իբրեւ ծրագիր կարելի է ընդունիլ Զօր. տ'Էսփինեասի հետեւեալ խօսքը. «Թող լաւերը ապրին խաղաղ եւ գէշերը դողան»։

«ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ»

« Մտիկ ըրէ՛ք երիտասարդներ, մըտիկ ըրէ՛ք ինչ որ մենք մեծերս պատերազմի վրայ կը պատմենք ձեզի»...

(Ռուս զինուորին երգը)

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը հրատարակեց «Մատենաշար Ռազմիկ»ի երկրորդ հատորը, «Լեռնային պատերազմ»ը։ Գրախօսական գրելու յաւակնութիւնը չունիմ։ Գիրքին պարունակած տեսութիւնները մտքիս առջեւ նոր հորիզոններ կը բանան. նոր մտքեր կը պարզեն։ Հեղինակը՝ Հրանտ Փաստրմաճեան իր այս չքնաղ աշխատութիւնը անցուցած է բազմակողմանի ուսումնասիրութեան մը քուրայէն։ Ինձ կը մնայ ըսել քանի մը բան, երիտասարդ հեղինակին այս արտադրութեան վրայ որ հազուագիւտ է իբրեւ զինուորական հրատարակութիւն։

Կարդացէք այս գիրքը ուշի ուշով եւ պիտի համոզուիք թէ՝ պատերազմը բարդ, բազմակողմանի ճիւղաւորումներով իրարու ագուցուած գիտութիւն մըն է, որուն մէկ փոքր մասը կը կազմէ լեռնային պատերազմը։

Բուն ըսելիքէս առաջ, ես ալ կը միանամ հեղինակին եւ յառաջաբանին վերջին պատգամին.— «Տգիտութիւնէն, թեթեւամտութենէն եւ յաւակնութենէն չի ծնիր յաղթանակը»։ Չի բաւեր միայն մեր ռազմական-հերոսական խիզախ դրուագները, անցեալի այդ փառքերը յիշել։ Այդ պատմական փառքերու ներշնչումին հետ մեր նոր սերունդին սորվեցնելու է այդ հերոսամարտերը ստեղծելու միջոցները։ Մեր բոլոր հերոսամարտերը աւելի հզօր, աւելի ծաւալուն կրնային ըլլալ, եթէ այդ հերոսներու խիզախութեան միանային կռուի արուեստին գիտելիքները։ Տգիտութենէն յաղթանակ չի ծնիր։

Գերազանցապէս մշակութային եւ նոյնքան առեւտրական ազգ եղած ենք։ Այս, ինկապէս այս պարագան կրցած է մեր ազգը դնել քաղաքակրթուած ազգերու շարքը, որուն համար ամէն մի Հայու հոգին ու սիրտը հպարտօրէն կը հրճուի։ Բոլոր վերակազմուող ազգերը իրենց գոյութիւնը միայն մշակոյթի ճամբով չեն երաշխաւորած։ Մենք ունեցած ենք հսկայ գրականութիւն — վէպեր, բանաստեղծութիւններ, փիլիսոփայական եւ գիտական գիրքեր, բայց չէինք ունեցած ռազմական գրքոյկ մը։ Մենք ունեցած ենք մարմնակրթական միութիւններ, Հ. Մ. Ը. Մ.ներ, մշակութային, գեղարուեստական, ուսումնասիրական, բարեգործական, քաղաքական տասնեակ միութիւններ, բայց չէինք ունեցած Չեխերու «Սօկօլ»ները եւ նոյնիսկ Հրեաներու «Մակաբայ»ի միութիւնները, որոնք իրենց խորքին մէջ եղած են գրեթէ զինուորական եւ ռազմական։

Ամենադլխաւորը՝ հայ մարդը, հայ երիտասարդութիւնը շարունակ զբաղեցուցած ենք երգով. քաղաքականութիւնով. պարզ, արտասանութիւններով եւ վարդապետական մարզանքներով։ Ձէնքի, կռուի, մարտական խոյանքներու, հերոսական մաքառումներու խօսքը անոր ըսելէ քաշուած ենք։ Գնահատելի են այդ բոլորը, երգ, թատրոն, մշակոյթ, ճառ, քաղաքականութիւն։ Բայց, անոնց կողքին ինչո՞ւ հայ մարդը, հայ երիտասարդը, չսորվի ու չէ՛ ուրիշ գիտութիւն մը, որուն համար ազգերը դեռ իրենց նեխմուռքին առնելի բաժինը անխնայ կը տրամադրեն։ Ազգերը դեռ իրենց երիտասարդ սերունդը տարիներով զօրանոցներու մէջ կը պահեն։ Ռազմապաշտութիւնը վաղուց չէ նպատակս, բայց ինչ կ'ըսէ՞ն դարերու մշակոյթը, թատրոնը, նոյնիսկ հայրենիքները, երբ պաշտպանուած չեն հրաշունչ գործիքներով, երբ այդ ամէնուն պաշտպանութեան կոչուած մարդիկը նոյն գործիքներուն գործածութեան եղանակը, ձեւը եւ պայմանները չեն ուսումնասիրած, փո՞ւս... 1915ի ապրիլեան եղեռնը, մեր դարերու մշակոյթը, մեր դարերու ստեղծագործութիւնը դրեթէ 3—4 ամսուան մէջ փճացաւ, եւ մեր հայրենիքի աւերակներուն վրայ բուերը կը վային...

«Լեռնային պատերազմ» գիրքը մեր ռազմական գրականութեան առաջինն է, բայց ո՛չ վերջինը։ Հեղինակը՝ Հ. Փաստրմաճեանը՝ իր այս գրքովը եւ «Ռազմիկ» թերթի մէջ տուած զինուորական եւ ռազմական շատ մը չափահական եւ համալից յօդուածներովը՝ կուզայ ապացուցանել թէ՝ կրցած է բմռնել որ զինուորական գրականութիւնն ալ անհրաժեշտ է։ Երիտասարդ հեղինակը նիւթին մօտեցած է կարծես ծերունի զինուորականի մը բոլոր փորձառութեամբ եւ հմտութեամբը։

Այսպիսի հրատարակութիւններով պէտք է փոխել հայ մարդուն եւ մանաւանդ երիտասարդութեան հոգեբանութիւնը։ Պէտք է դաստիարակել զայն հերոսապաշտութեան, պատմական բազմաթիւ դրուագներու, պատերազմի գիտութեան տուեալներով։ Ձինք փոքրիկ զնդակը լերան ձիւնոտ կողերէն վար սահած պահուն, բռունցքի մը մեծութիւնը կ'ունենայ գրեթէ, բայց իր խօլական թաւալումին հետ կը մեծնայ, ու կը մեծնայ կը դառնայ հսկայ զանգուած մը։

Աննիբալը մեր դրանն է։ Կայծի եւ վառօդի հոտը սկսած է բուրել մեր քթին տակ։ Արեւը դեռ չմարած նոր դէպքեր կը ծագին։ Այս ճամբուն վրայ, մեծ դեր կատարելու կոչուած են «Լեռնային պատերազմ»ը եւ իր նմանները։ Այդ գիտակցութեամբ, կը կրկնեմ ռուս զինուորին երգը.

— «Մտիկ ըրէ՛ք երիտասարդներ, մտիկ ըրէ՛ք ինչ որ մենք մեծերս (տարեց) պատերազմի վրայ կը պատմենք ձեզի»...

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը երբ հինգ տարի առաջ ճանչցաւ խորհրդային իշխանութիւնը, մեծ յոյս կար թէ Ռուսաստանի հսկայական գնումներ պիտի կատարէ Ամերիկայէն։ Բայց այս յոյսերը չիրականացան, որովհետեւ առաջին տարին 30 միլիոն եւ յաջորդական տարիներուն 40 միլիոն տոլարի գնում միայն կատարեցին Խորհուրդները, մինչ կը հաւատային թէ արտասահմանէն պիտի գնեն մէկ միլիառ տոլարի ապրանք, որմէ 500.000.000 տոլարը՝ Մ. Նահանգներէն։ Այս խոստումը յարգած չըլլալով, Մ. Նահանգներն ալ մերժեց վարկ բանալ եւ պահանջեց հին ռուսական 400.000.000 տոլարի պարտքը։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (53)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՈԹ ՄԳՆԵԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՃԱՐԵԼԵԱՆ

— Եկէք ու աչքերնիդ տեսէք, ըսաւ Ուիլ։

Ֆրէտ գերիները իրարու կապած չուանը Հայու մը յանձնելով, ոտքով մագլցեցանք։ Ուիլին կեցած վայրէն քիչուն ոտք անդին, ներս մտած մասին անկիւնը՝ ուղիղ զառիվեր մը կար, որուն վերջաւորութեան մեզմէ հազար ոտք վար, չորս կողմը ժայռի պատնէշներով շրջապատուած, օձապտոյտ կը նստէր գիւղակ մը, փայփայուելով լեռներուն կուրծքէն։

— Մնացեալները այստեղ են, ըսաւ Ուիլ։ Հոդ հաւաքուած ու տուն տեղ եղած են։ Գիւղը ամայացած էր, հաւանաբար անոր համար որ, վար դըլորուող ժայռերու յարձակումին դիւրին կ'ենթարկուի։

Բայց խօսքս չեմ կրնար պարտադրել անոնց. մանաւանդ մեր խումբին մաս կազմելը իրենց քաջութիւնը զօրացուցած է։ Կ'ըսեն թէ այս անձեռի բոյնը պիտի պաշտպանեն Փոքր Ասիոյ բոլոր Թուրքերուն եւ Քիւրտերուն դէմ։

— Օրիորդ Վանտէրմէնը ո՞ւր է։

— Վարը գիւղին մէջ կը քնանայ։ Անոնք ամէնքն ալ քնացած են։ Դուք ալ, տղա՛ք, գացէք ու քնացէք։ Այս քովիս մարդիկը որպէս հսկող դիրքերու վրայ տեղաւորելէ վերջ, ես ալ ձեզ մօտ պիտի գամ։ Մէջտեղի այդ խոշոր տունին քովի միւս փոքր քառակուսի հիւղակը մերն է։ Օրիորդ Կ.որիան մեծին մէջն է, ուր կիներու բազմութիւն մը կայ։ Ցիմարութիւն չընէք ու զինքը չարթնցնէք։ Ձիերնիդ միւս ձիերուն քով շուքին մէջ կապեցէք. անոնց համար քիչ մը եգիպտացորեն կայ եւ բաւականաչափ չոր խոտ, որուն տէրը թողած գացած է։

Ուստի որոշեցինք օրիորդը չարթնցնել եւ ձգեցինք որ Ուիլը մարդոցը տեղերը ուշադրութեամբ ընտրէ. բայց Ուիլը հազիւ կռնակը դարձուցած՝ մարդիկը խոր քունի մէջ ինկան։ Քունը այդ աստուածին մէջ տարածուած էր, ոչ թէ վատուժութիւն մը լոկ մտքի եւ սրունքի, որուն մարդ կարենայ յաղթահարել, այլ անբացատրելի մահաքուն մը (coma)։ Ամբողջ բանակներ երբեմն այդ վիճակին կ'ենթարկուին։

— Քնախտաւորներու բոյն, ըսաւ Ֆրէտ եւ ձին առջեւը ձգեց ու քամակին զարկաւ։ Բայց կենդանին այնքան քնաթաթախ էր որ չէր կրնար քալել վայրէջքէն ի վար։

Այդտեղ ոչ կայծի հոտ ոչ ալ թունաւոր ծուխ կար։ Օդը մաքուր էր, բացառութիւն ըլլալով անուշան մուխը, եւ թռչունները կը դեղգեղէին։ Ստիպուած եղանք ամէնքս ալ մեր կենդանիներէն վար իջնել եւ սահիլ մինչեւ իսկ գերիները որպէսզի քալեն, վասնզի ձիերը այնքան քնատ էին, որ չէր կարելի վստահիլ անոնց։ Ճամբան որ կ'էր, դէպի գիւղը կը զիկզակէր, բաւական վտանգաւոր էր եւ արկածալից. որուն համար ուժը հրացանակիր Հայեր բացարձակապէս մերժեցին առաջնորդել ճամբան, առանց ձիերը առջեւէն քշելու։

Նոյնիսկ այդ պարագային, ոչ մենք եւ ոչ անոնք կատարելապէս արթուն վիճակի մէջ չէինք, երբ գիւղ հասանք։ Տեսակ մը երազային վիճակի մէջ մեր ձիերը կապեցինք, բնազդօրէն կերակրեցինք զանոնք եւ ուղղուեցանք Ուիլին ցոյց տուած հիւղակը քնաշրջիկներու նման քալելով։

Պահակութիւն ընող սեւէ մէկը չըկար։ Մեր ժամանումին ոչ ոք ուշադրութիւն դարձուց։ Այրեր ու կիներ կը քնանային փողոցներուն մէջ եւ փոքր տուներուն տանիքներուն տակ։ Բացի շուներէն ոչինչ արթուն կը թըւէր այստեղ։

Ուիլին մեզի համար յարմարցուցած փոքրիկ տունին մէջ կարասի ըլլալով նստարան մը միայն կար, ինչպէս նաեւ կախանկողին մը։ Նստարանին վըրայ ուտելիք դրուած էր,— պանիր եւ շատ չոր հաց։ Եւ որովհետեւ նոյնիսկ այդ քնաթաթախ վիճակին մէջ անօթութիւն կը զգայինք՝ անկէ քիչ մը կերանք։ Յետոյ տախտակամածին վըրայ փռուելով խոր քնացանք,— մենք, գերիներն ու ութը հրացանակիր Հայերը։ Քառորդ ժամ վերջը Ուիլ տուն եկաւ, բայց անոր գալը չիմացանք։ Ան ալ քնացեր է եւ մթնելէն երկու երեք ժամ վերջ տակաւին, մենք մեռած գիւղի մը մէջ կը գտնուէինք։

Այդ օրուան բացատրութիւն մը չենք կրնար տալ։ Անտարակոյս պահապանները չէին որ փրկեցին մեզ թշնամիին ձեռքն իյնալու փորձանքէն։ Վերջապէս բոցավառ լոյսի մը փայլէն արթնցայ, մեր երկու բանտարկեալներն ալ, որոնք տակաւին իրարու կապուած էին, վրաս կը փաթթուէին։ Ձանոնք մէկդի հրելով ելայ նստայ. աչքերս շփեցի, ուր գըտնուիլս հասկնալու համար։

Դուռին մէջ կեցած էր Գադիկ, աջ ձեռքին մէջ բռնած լապտերը սենեակին մէջ շարժելով։ Անոր աչքերը ջըղայնութենէն կը փայլէին եւ իր սեւ մօրուքին ու պեխերուն միջեւ ակռաները կ'երեւէին, ծաղրող եւ զրօսնող արտայայտութեամբ մը։

Յետոյ Ուիլին ձայնը առի. ան ալ նստաւ։

Այն ատեն Ֆրէտ յարեց.

— Գադի՛կ, դո՞ւն ես։ Մընթին ո՞ւր է։ Ո՞ւր է լորտ Մոնտէյքէն։

Գադիկ սենեակէն ներս մտաւ, ձեռքի լապտերը տախտակամածին վրայ դրաւ եւ նստարանին վրայ գտնուած ուտելիքի կտորները վար առնելով, անոր վրայ նստաւ։ Այն ատեն նկատեցի որ ան մահացու կերպով յոգնած էր։

— Անիկա Ձէյթուն կը գտնուի, պատասխանեց։

Դուրսէն աղմուկի ձայներ կը լըսուէին, հաստատող թէ գիւղը վերջապէս արթնցած էր։ Շատ մը ձիերու ձայներ անհանդարտ շարժումներու ձայներն ալ կը լսէի։

Գադիկ սկսաւ խնդալ.— չոր քամի մը որ զարմանք կ'արտայայտէ եւ վրդովում։ Եւ ձեռքերը երկարելով ըսաւ.

— Զօրս բոլորը բարձր բլուրներէն Ցիտուն կողմէ ձեր վրայ ժայռի կտորներ կրնային գլորուիլ։ Ու դուք այսպէս կը քնանաք։

— Պահակներ զետեղեցի, դանդաղեցաւ Ֆրէտ։

— Մինչեւ իսկ պահակները խոր քունի մէջ գտայ, իրարու քով հաւաքուած։

Խնդաց, ցոյց տալով իր չեղ ակռաները։ Առաջին անգամ ըլլալով իր աչքի մօրթէ վերարկուին վրայ թացարքին տեսայ։

(Շար.)

Օրերու հետ

...վերադարձ : Շոգեկառքը լեցուած է ... արձակուող զինուորներով : ... ուրախութիւն ու բացականչութիւններ կը խառնուին շոգեկառքին ... հետ ու կը կորսուին միջոցին մէջ : Հայեր ալ կան :

Կը գտնեմ մէկ քանիները ու կը հարցնեմ իրենց վիճակի մասին :

— Ի՞նչպէս անցուցիք ձեր օրերը :

— Շատ լաւ, թէեւ քիչ մը յոգնեցուցիչ :

— Պատիժներ ունեցա՞ք զօրանոցներու մէջ :

— Շատ թեթեւ :

— Գո՞հ էին ձեր մեծաւորները :

— Հարկաւ :

— Բաւական բան սորվեցա՞ք զինուորական կեանքէն :

— Ես եթէ մնալու ըլլայի՝ «զափորալ» պիտի ըլլայի մինչեւ ամրել :

— Ես թնդանօթի վրայ էի :

— Ինծմէն լաւ ղնդացիր քաշող չկար, մեր գումարտակին մէջ :

— Շատ բան սորվեցանք, եղբայր, ... գիրուկ երիտասարդ մը,— բայց պէտք էոր մեր այս սորվածները ուրիշ տեղ գործածենք :

— Այսինքն :

— Մեր երկիրը :

Ջիւոր մը կը յայտնէ թէ փորձի ատեն ձիէն վար ինկած է եւ կրունկը դեռ կը ցաւի :

— Հոգ չէ, կ'ըսեմ իրեն խնդալով :

— Մեր զօրանոցին մէջ մէկը կար որ «Ալերթ»ի (վտանգի ազդանշան) ժամանակ սկսաւ լալ :

— Ինչո՞ւ :

— Իր նշանածին համար, որովհետեւ կը կարծէր թէ այլեւս պիտի չտեսնէ :

Ու խօսակցութիւններ՝ մեր անցուցած կեանքի, մեր ապրած օրերուն ու զինուորական մարզանքներու շուրջ : Լաւ է, լաւ է որ մեր տղաքը կը զինուորագրուին, որովհետեւ նոր է որ կը հասկնան ամէն բան, կը վարժուին կեանքին ու գիտեն թէ հայրենիք մը փրկելու համար ինչ միջոցներ պէտք են : Ճառերը եւ սուտ խելքերը այլեւս արժէք չունին այս տղոց քով : Փոխուած են, յաճախ չխրելու ատեն, երբ մտիկ ընենք անոնց դանդատները :

Արդար են իրենց ըսածները եւ տեղին : Անկցին բոլոր սուտ հայրենասէրները ...

×

Լիոն : Կը փնտռեմ ընկեր մը ու կը գտնեմ : Կ'երթանք սրճարան, կը նստինք ու կը սկսինք խօսիլ կարօտով : Պատանի ընկերներ եղած ենք այս քաղաքին մէջ ու պայքարած մէկ դրօշի համար՝ ամուր ու խանդավառ : Իր միտքը երբեմն կը թափէ «Յառաջ»ին մէջ, կը ճանչնամ իր հոգին ու գիտեմ իր ամբողջ յոյզերը : Կը նայի ինծի ու կուզէ խօսիլ միշտ զինուորութեան մասին :

Կարօտն ունի այդ կեանքին, գիտեմ, բայց ինչ կրնայ ընել, եա մնաց, չկրցաւ գալ, ու հիմա կ'ափսոսայ ...

— Կ'ուզէի սորվիլ, գոնէ Հայաստանի համար ...

— Մի մտածեր այդ մասին, սիրելի Սիսակ, այդ օրն ալ կուգայ, վստահ հայրենիքի սէրը երակներուդ մէջ ու ապագան պիտի ծաղկի մեր առջեւ :

Կը բաժնուիմ, ուրիշ օր մը տեսնելու՝ ինքը ղարձեալ :

×

Ծեր մամիկ մը կը հանդիպի ճամբուս վրայ : Կը ճանչնամ, կանգ կ'առնեմ ու կը բարեւեմ :

— Վայ տղաս, դո՞ւն ես, բարով... բարով... Աստուած պահեց ձեզ բոլորդ, իմ տղաս ալ եկաւ :

— Աչքերդ լոյս բարի մայր :

— Քու աչքերդ ալ լոյս, տղաս, ձեր սրբեր ողջ մնայ : Ցետոյ՝ կը հարցնէ ինծի.

— Շատ վախցա՞ք ...

— Ոչ մէկ վախ, մայրիկ :

Մենք հոս ահ ու դողի մատնուած էինք :

— Ինչո՞ւ :

— Գիտես եա՜...

— Վնաս չունի, դուք մինակ չէիք, Ֆրանսացի մայրեր ալ կային :

Ծեր մամիկը գլուխը կը շարժէ եւ աչքերը կը լեցուին արցունքի ամպերով :

— Դուք կրակին մէջէն ազատուած էք, տղաս, տարբերութիւն մը կայ ձեր եւ ուրիշին միջեւ :

— Այո, խօսքդ հայ երիտասարդութեան կը վերաբերի : Այնպէս չէ՞ :

— Հարկաւ :

Կը զատուիմ : Բայց դեռ կը լսեմ հայ մամիկին ձայնը որ կը պոռայ ետեւէս .

— Մայրիկիդ քով պիտի երթաս ...

— ...

×

Ցէսին : Առաջին հասնելուս՝ անցեալ տարուան դպրոցի աշակերտներս են որ կը դիմաւորեն զիս : Կը հաւաքուին, զիս կ'առնեն իրենց շրջանակին մէջ ու կը հարցնեն :

— Լրացա՞ւ :

— Այո, կ'ըսեմ իրենց խնդալով :

— Ո՞ւր պիտի կենաս հիմա :

— Հոս, Ցէսին, մի վախնաք, ձեզի հետ եմ միշտ :

Կ'ուրախանան ու կը բաժնուին : Կը մտածեմ հիմա որ այս տղոց ճակատագիրը կապուած է օտարին, անոնք պիտի մեծնան մեռնելու համար հոս, յաւերժացնելու համար մեր պատմութեան անկման աճաւորութիւնը :

Ո՞վ է ասոնց պատասխանատուն... : Ձայն հանող չկայ :

ՀՐԱԿ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ռումանահայ Միութիւնը կը ծանուցանէ.—

Ռումանահայ Միութեան կողմէ պատական նախարարութեան մօտ եղած դիմումներու հետեւանքով ի մասին Ռումանիոյ հայ գաղթականներուն քաղաքացիութեան, դիմումներ, որոնք ընդունուեցան կատարեալ բարեացակամութեամբ, եւ համաձայն ընտացուած թելադրութեանց, կը հրաւիրենք Ռումանիոյ բոլոր գաղթական Հայերը, թէ անոնք որ քաղաքացիութեան խնդրագիր ներկայացուցած են եւ թէ անոնք որ կը փափաքին ռումէն քաղաքացի դառնալ, ներկայանալ Ռումանահայ Միութեան լրացնելու համար այդ մասին նախնական գործողութիւնները, որպէսզի անոնք յետագային հետապնդուին պատկանեալ իշխանութեանց մօտ, որ պիտի տնօրինէ համաձայն օրինական տրամադրութեանց, պարագայէ պարագայ » :

« Արազ » դիտել կուտայ այս առթիւ.—

Հրատարակելէ յետոյ սոյն զրութիւնը պարտք կը զգանք անգամ մըն ալ շեշտելու թէ բարեացակամութիւնը զոր ցոյց կուտայ այսպէս կառավարութիւնը նոր ապացոյց մըն է այն սիրալիր վերաբերումին զոր վայլած է սկիզբէն ի վեր հայ տարրը այս երկրին մէջ եւ մանաւանդ այն համակրական զգացումներուն զորս մեր հանդէպ կը տածեն երկրին ղեկավար տարրերը, անոնց գլուխը ըլլալով մեր անզուգական բարեկամը փրոֆ. Ն. Եօրկան :

Քիչ դեր չունին նաեւ այն ձեռնարկները որոնք ատենէ մը ի վեր կ'ըլլան համակրանքի մթնոլորտը ստեղծելու համար հայ անուան շուրջ :

Պարտք կը զգանք յիշեցնելու միեւնոյն ատեն թէ բարեացակամութիւնը որ ապահովուած է սկզբունքով, իր լման հասնելու համար կը կարօտի դեռ լուրջ աշխատանքի :

Եւ ճիշդ հոս է որ մեր վարիչները պէտք է աչալուրջ ըլլան ցոյց տրուած բարեացակամութիւնը տարածելու համար բովանդակ հայ տարրին վրայ, ոչ թէ որոշ դասերու համար թոյլատու վերաբերմունք ապահովելով : Օտարականներու ռէժիմէն տուժողները ամէնէն աւելի խոնարհ խաւերն են, եւ անոնց դրութիւնը ապահովելու է որ պէտք է ձգտինք բոլորս, որովհետեւ ունեւոր դասին միջոցներ չեն պակսիր դժուարութիւնները հարթելու :

Հիթլէր առաւ ինչ որ ուզեց

Գերման - չեխոսլովաք նոր սահմանագծումը, որ գծուեցաւ Պերլինի դեսպանախորհուրդին կողմէ Միւնիխի խորհրդաժողովին որոշումով, քննադատութեան առարկայ դարձած է այն պատճառով որ Գերմանիոյ կցուած են նաեւ զուտ չեխական մէկէ աւելի շրջաններ :

Այս տեսակէտէն ամէնէն մեծ անարդարութիւնը գործուած է Մորավիոյ մէջ :

Ըստ 1930ի վիճակագրութեան՝ Մորավիայէն կտրուած ու Գերմանիոյ միացուած շրջանին մէջ կ'ապրէին 989.000 հոգի, որոնցմէ 348,000 Չեխեր եւ 641.000 Գերմաններ : Կ'ըսուի թէ Մորավիոյ Հըլթչինի շրջանին մէջ կան բազմաթիւ Գերմաններ, որոնք Չեխերէն կը խօսին : Ենթադրելով որ այդ 49.000 չեխախօս անձերը Գերմաններ են, դարձեալ Գերմանիոյ միացուած կ'ըլլան 299.000 Չեխեր, այսինքն իւրաքանչիւր 7 գերմանացիի հետ 3 չեխ :

Մորավիոյ մէջ Գերմանիոյ փոխանցուած հողամասերը երկու որոշ շրջաններու կարելի է բաժնել. առաջին՝ հիւսիսային եւ երկրորդ՝ հարաւային մասերուն մէջ : Հիւսիսային շրջանին մէջ 1930ին կ'ապրէին 786.000 հոգի, որոնցմէ 224.000 Չեխեր եւ 562.000 Գերմաններ : Այս հողամասի փոխանցումը կարելի էր այնպէս կարգադրել, որ Մաէրիշի, Շոնպէրկի եւ Սթէրնպէրկի մէջ ապրող 20,397 Չեխերը դուրս մնային, մինչ այժմ, առանց հիմնաւորումի, 55,819 աւելի Չեխեր միացուած են Գերմանիոյ :

Իսկ հիւսիսային շրջանի վեց գաւառներուն մէջ (Օրավա, Պիլովէց, Նովի, Եիսէն, Հրամիս, Օլոմուց, Մաէր Թրուպաու, Ձավրէհ) Հիթլէր յաջողած է կցել 167.685 Չեխեր 128.947 Գերմաններու դիմաց : Անվիճելի է, որ կարելի էր սահմանագլուխը այնտեղ այնպէս գծել, որ այս բոլոր Չեխերը դուրս մնային եւ միայն Գերմանները միացուէին մայր երկրին :

Եթէ Չեխոսլովաքիոյ անդամատման ընթացքին ազգային փոքրամասնութիւններու հարցին արժանի ուշադրութիւնը ընծայուէր, հիւսիսային Մորավիայէն պէտք է անջատուէին ընդամէնը ոչ թէ 223.504 Չեխեր, այլ 117.343 պակաս :

Այս հաշիւները հիմնուած են 1930ի վիճակագրական տուեալներու վրայ : Բայց հէր Հիթլէր առարկեց, թէ Չեխոսլովաք հանրապետութեան հաստատումէն ասդին այս հողամասերու մէջ չեխական գաղութներ հաստատուած են, ինչ որ խանգարած է շրջանին գերմանական կերպարանքը : Եւ այս անիրաւութիւնը դարմանելու պատրուակով ան կցեց ինչքան ինք կ'ուզէր, երբ թէ 1910ի վիճակագրութեան հիման վրայ, մինչ փաստը այն է որ Գերմանիա ուշադրութիւն չընծայեց կցման ենթարկուած շրջաններու ազգագրական պատկերին :

Մորավիոյ հարաւային շրջանէն փրցուած հողամասին մէջ Գերմանիոյ միացուեցան 53.287 Չեխեր :

Ամբողջը միասին հաշուուած՝ Գերմանիա Մորավիայէն փրցուցած ու իրեն միացուցած է ընդամէնը 299.083 Չեխեր եւ 690.610 Գերմաններ, մինչ կարելի էր ու արդար պիտի ըլլար այնպէս կարգադրել, որ Գերմանիոյ միացուէին ընդամէնը 128.453 Չեխեր եւ 664.942 Գերմաններ :

Մէկ խօսքով՝ ինքնորոշման պատրուակով Հիթլէր Մորավիայէն անջատեց 170,630 Չեխեր աւելի քան իրաւունք ունէր : Տակաւին Մորավիոյ մէջ կը մնան 141.000 Գերմաններ, բայց ասոնք ցրուած են զանազան վայրերու մէջ եւ ոչ մէկ տեղ կեդրոնացած համայնք չեն կազմեր, այնպէս որ ո եւ է [illegible] տակ զանոնք հաշուի առնել հնարաւոր չէ :

Աշխատանքի պայքար Մ. Նահանգներու մէջ

Մ. Նահանգներու մէջ Հոկտեմբեր 24էն սկսեալ գործադրութեան դրուիլ սկսաւ աշխատաւորական մեծ օրինագիծը, զոր Ռուզվէլթի վարչութիւնը յաջողեցաւ անցընել խորհրդարանէն, երկարատեւ պայքարներէ ետք :

Այս օրինագիծը պիտի ազդէ անմիջականօրէն 11 միլիոն բանուորներու վրայ, որոնք կ'աշխատին մեծ ճարտարարուեստական հաստատութիւններու մէջ. բայց միւս գործարաններն ալ դերծ պիտի չըլլան նոր օրէնքին տրամադրութիւններէն :

Ըստ այս դաշնակցային օրէնքին՝ ոչ մէկ աշխատաւոր ժամը 25 սէնթէն պակաս վճարում պիտի չստանայ : Տարուէ տարի ժամական վճարումի քանակը պիտի բարձրացուի եւ պիտի հասնի 40 սէնթի, իսկ աշխատանքի ժամերը առաջին տարին՝ շաբաթական 44 ժամ, յետոյ աստիճանաբար պակսելով պիտի իջնէ 40 ժամի :

Նախագահ Ռուզվէլթ նոր օրէնքին անթերի գործադրման հսկիչ նշանակեց Էլմըր Էնտրիւն, որ յայտարարեց, թէ «այս օրէնսդրութեան նպատակն է ազգին գնողական կարողութիւնը բարձրացնել ու տեւականացնել » :

Օրէնքը խիստ պատիժներ կը տնօրինէ անսաստողներուն հանդէպ : Աշխատավարձի կամ աշխատաժամի նուազագոյն սահմաններուն դէմ մեղանչողները ոչ միայն կրկնակի պիտի վճարեն գործաւորներուն, այլ պիտի դատապարտուին 10,000 տոլար տուգանքի կամ 6 ամիս բանտարկութեան :

Եթէ ո եւ է գործատէր մերժէ օրինագծի կանխորոշած աշխատավարձի եւ աշխատաժամի պայմանները, բանուորը իրաւունք պիտի ունենայ դատ բանալու գործատիրոջ դէմ եւ պահանջելու աշխատավարձի կրկնակի վճարում, ինչպէս նաեւ դատարանի ծախքերը :

Նոր օրէնքը կը սահմանէ նաեւ մանուկներու աշխատանքի ժամերը եւ վճարումի պայմանները :

Եթէ այս օրէնքը անխափան պահուի եւ գործադրուի, եօթը տարիէն Մ. Նահանգներու մէջ ամէն աշխատաւոր պիտի ստանայ ժամը նուազագոյն 40 սէնթ եւ ոչ ոք շաբաթը 40 ժամէն աւելի պիտի չաշխատի :

*** Մ. Նահանգները այս տարի 250 միլիոն գրիւ աւելի ցորեն արտադրած է, քան հնարաւոր է սպառել : Այս գերարտադրութեան առաջքը առնելու եւ միջազգային շուկան հաւասարակշռուած պահելու նպատակով՝ Նախագահ Ռուզվէլթ կը խորհի պետութիւններուն առաջարկել, որ միջազգային ծրագիր մը մշակուի ամենուրեք ցորենի արտադրութիւնը սահմանափակելու :

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉ ԿԸ ԲԱՆԻՆՔ ՄԵՆՔ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 Հոկտեմբեր) .

— «Այլեւս ոչ մէկ կասկած թէ նոր աշխարհ մը պիտի կերտուի, որովհետեւ հինը այլեւս չի կրնար ոտքի վրայ մնալ, արուեստական ինչ յենակներ ալ գործածուին :

Միւնիխի ժողովին գլխաւոր արժանիքը այն եղաւ որ, մէկ կողմէ բոլորին ներշնչեց այս համոզումը, միւս կողմէ ապահովեց որ կերտումը տեղի ունենայ խաղաղօրէն, առանց արիւնահեղութեան :

Աւելի պարզ խօսինք : Տեսնելով որ միլիոնաւոր անձեր չոգիի վրայ են եւ կրնան մէկ վայրկեանէն միւսը իրարու վիզին փաթթուիլ, չորս մեծերը զինադուլ մը կնքեցին, որպէսզի կարենան այդ ընթացքին խորհրդակցիլ եւ որոշել Եւրոպայի տրուելիք նոր ձեւը : Եւ իբրեւ սկզբնաւորութիւն՝ կարգադրեցին չեխական հարցը :

Ուրեմն՝ եթէ Միւնիխով փարատեցաւ ընդհանուր պատերազմի անմիջական սպառնալիքը, կայ ու կը մնայ եւրոպական տագնապը, միշտ յղի ծանըր անակնկալներով :

Արդ, ի՞նչ կը բանինք մենք՝ Հայերս, ի տես այս աշխարհասասան աշխատանքներուն :

Խօսելով Սանճաքի վերջին փոփոխութեան մասին, Ամերիկայի «Պայքար»ը ասկէ առաջ դիտել կուտար թէ մենք ի վիճակի էինք նախատեսելու զայն եւ հետեւաբար առոր համաձայն պատրաստուելու : Ըսել կ'ուզէր թէ բոլոր կազմակերպութիւնները— իր բացատրութեամբ «ազգապահպանման ուժեր»ը— պէտք է միանային ժամանակին եւ ճար մը խորհէին :

Չենք գիտեր թէ որքա՞ն տեղին է դիտողութիւնը, քանի որ ամէն ինչ պատրաստուեցաւ մութին եւ միայն պայթելէն յետոյ տեսանելի եղաւ, անակնկալի բերելով նաեւ օտար պատասխանատու անձեր : Բայց գիտենք թէ՝ եթէ այն ատեն հնարաւոր չէր— կամ գոնէ շատ դժուար էր— գուշակել գալիքը, հիմա արդէն շատ դիւրին է, այնքան խօսուն նշաններէ յետոյ : Հետեւաբար, եթէ չենք ուզեր գտնուիլ անակնկալներու առջեւ որոնք միայն նոր չպիտի ըլլան, այլ եւ անդարմանելի, անհրաժեշտ էոր հիմակուընէ չորս բանանք աչքը եւ շարժաւորման ենթարկենք բոլոր տրամադրելի միջոցները :

Անտարակոյս, դեր կատարելու մասին չէ մեր խօսքը : Այնպիսի ատեն մը երբ հսկայ Ռուսիան անգամ կ'անտեսուի իբրեւ «անկարող», բեկորներու կոյտ մը չէ որ պիտի կշռէր քաղաքական նժարին մէջ : Մեր դերը պիտի ըլլայ՝ հետաքրքրուիլ, տեղեակ մնալ դէպքերու դարձուածքին, ստաղձներ հաւաքել եւ անոնց ուժով շահագրգռութիւն առաջ բերել հարկ եղած շրջանակներուն մօտ : Կարճ՝ լսելի ընել նաեւ մեր ձայնը, հասկցնել թէ մենք ալ ունինք դատ մը, շատ աւելի պաշտօնական ու նուիրագործուած, քան դատը սա Ռութէններուն կամ Հունգարներուն որոնց խոստացուած էին փոքրամասնութեան իրաւունքներ, բայց ոչ անկախ պետութիւն կամ ազգային օճախ : Բացատրել որ եթէ այդ տարրերը ունէին միայն ընդհանուր դաշնագրի մը քանի մը յօդուածները, մենք արդէն ունէինք ամբողջ ու գրեթէ սեփական դաշնագիր մը.— Սեւրը ... :

Այս աշխատանքը գլուխ հանելու համար ալ՝ անհրաժեշտ է բարեբար ցնցումի մը ենթարկուիլ, վերջ տալ կուսակցական սա փուճ կռիւներուն, որոնք այնքան եղերականօրէն կը յիշեցնեն բիւզանդական հին վէճերը, մէջտեղ դնել համազգային նպատակը եւ անոր լծել բոլոր կենսունակ ուժերը, առանց հրէի ու հեթանոսի խտրութեան :

Եւ որպէսզի նորէն գլուխ չցցեն կաղապարատիպ դանդատները «մենատիրական» ենթադրեալ վախերու դէմ, կարելի է հետեւիլ նախընթացին՝ նախաձեռնութիւնը տալով կրօնական իշխանութեան, անոր հովանիին տակ կազմելով ազգային պատուիրակութիւն մը, մասնակցութեամբ բոլոր հոսանքներուն եւ դասերուն :

Միամտութիւն է, անշուշտ, հրաշքներ սպասել այս տեսակ մարմինէ մը : Բայց փորձ մըն է որ եթէ մեծ շահ չպիտի ապահովէ, գոնէ վնաս ալ չպիտի բերէ : Միաժամանակ մեզ պիտի ազատէ մետասաներորդ ժամու խելքերէ կամ ապաղայ խղճահարութիւններէ : Գէշ աղէկ, նախորդ սերունդը բաներ մը ըրաւ, միտքերու եւ թուղթերու մէջ դրոշմեց «հայկական դատ» մը : Ներկայ սերունդը, որ յաճախ այնքան սուր սլաքներ ունի անցեալ գործերու մասին, գոնէ այդքանը թող ընէ, գոնէ յիշեցնէ թէ մենք ալ դատ մը ունինք, իրաւապէս շատ աւելի ամուր ու արդար՝ քան շատ մը դատեր որոնք այսօր կը գտնեն իրենց լուծումը :

Այն պահուն երբ բոլորը— մեծ թէ պզտիկ — ոտքի վրայ են, մենք չէ որ ձեռնածալ պիտի նստէինք» :

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱ՝ՔԸ

Միակ հելլենեան դիմագիծը յիշեցնող Թրքական թաղամասն էր, ուր ...ներուն ութսուն առ հարիւրը ներ...ուած էին կապոյտ եւ ճերմակ գոյներով. տեղ տեղ նոյնիսկ փայլուն իւղաներկով պետական զինանշանը, Կոստանդինի թագը, եւայլն : Ասոնք վայրկենական սրբել դիւրին չէր, հակառակ այն իրողութեան, որ հազարաւոր կարմիր «այ եըլտըզ» դրօշներուն կողքին ցցուած կը մնար հելլէն դրօշը : Եթէ միմիա օտարական մը անցնէր քաղաքին այդ թաղամասէն, թուրք եւ հելլէն տօնակատարութիւն մըն է որ ...րծուած է՝ պիտի ըսէր :

Նորեկ քէմալականներուն, սպայ, ...գծակից եւայլն, տեսքը տաշեցուցած էր : Անոնց օգնեցին այդ թաղամասին բնակիչները, որոնց մէջ կային իմամներ, մուխթարներ, Օսմ. կայսրութեան ժամանակուան պետական բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ եւայլն :

Սակայն ինչ որ ալ ըլլար, արդարութիւնը պիտի չուշանար այդ «խալամ կեավուրներուն», որ այդ օրերու նշանաբանն էր :

Գրաւման բանակի պետը չուշնել ձեւացաւ, մինչեւ որ կատարելապէս տեղաւորուեցան 20 զօրաբաժին, որոնք Գոնեայի Չայ կայարանէն ճամբայ ելած էին, գիշեր եւ ցերեկ քալելով տաժանելի ճամբորդութենէ վերջ, Սեպտ. 17ին հազիւ Իզմիր հասած : Մինչեւ այդ զօրաբաժիններուն մուտքը՝ փոքրաթիւ հեծելազօրքին նեցուկ հանդիսացաւ տեղացի թրքութիւնը, որ հաստատուած էր յիշեալ թաղամասին մէջ : Բայց քէմալական բռունցքը չուշացաւ իջնել, ամէն օր տասնեակներով ճօճուեցան կախաղանի սիւներէն :

×

Իզմիրի Քէմէր Ալթըի ոստիկանական պահականոցէն հազիւ 40—50 մեթր հեռաւորութեան վրայ կը սկսին մեծ եւ փոքր Սալէպճիօղլու խաները, որոնց հսկայ կամարաձեւ դռները եւ առաջին յարկի ձուաձեւ պատուհանները, դիտողին փիւնիկեան բերդի մը տպաւորութիւնը կը թողուն : Այդ շէնքերուն ճիշդ մէջտեղը բաւական խորունկէն արաբական ոճով աշտարակ մը կը ցցուի եղերուած զոյգ պատշգամներով : Աշտարակին երկու կողմը հորիզոնին եւ բերդին տանիքին եզերքը քերող աչքի մը քթթոցը, մութ ու զորշ յաջորդական կոնաձեւ տանիք մը պիտի նշմարէ : Ահա այդ տանիքին ներքեւ կը գտնուի Սալէպճիօղլու ըսուած Իզմիրի անուանի մզկիթը :

Որովհետեւ Կոնարիսի կառավարութիւնը այդ թուականէն քանի մը ամիս առաջ կը հռչակէր Փոքր Ասիոյ ինքնավարութիւնը, որպէսզի գրաւեալ շրջանի թրքութիւնը դժգոհելու պատճառ մը չունենայ, որոնց ինչքը, պատիւը, բոլոր ստացուածքները այնքան պաշտպանուած էին որքան Հայերունը, եւ անարդել կը գնդակահարուէին որոնք որ համարձակութիւնը ունենային Թուրքի մը ծուռ նայելու :

Այս առթիւ տեղի ունեցող դէպքերէն յիշենք միայն բազմաթիւներէն մէկը :— Վէթերան զինուոր մը, ենթասպայի աստիճանով, կռուած շատ մը ճակատներու վրայ, քանիցս շքանշաններ ստացած, եւայլն, կիրակի օր մը Քօքարեալիէն (արուարձան) Իզմիր մեկնող հանրակառքին մէջ համարձակեր է Թուրք կնկան մը մօտ նստիլ, թէեւ ընկերութիւնը այդ նստարանին վերեւը գրած էր՝ « երկու անձ» : Ազատամիտ զինուորը, դեռ նոր եկած Ցունաստանէն, առանց վարանելու նստած էր Թրքուհիին ճիշդ քովը : Թրքուհին, որ սալոնի կին մըն էր, քանիցս կը փորձէ զինուորին ուշադրութիւնը գրաւել, եւ երբ չի յաջողիր, կատաղութենէն կ'ապտակէ զինուորը : Հանրակառքին մէջ գտնուողները կ'այլին, ենթասպան յանկարծակի կուգայ : Երբ արդէն հանրակառքը «Կէօզթէփէ» կայարանն էր, երկու զին. ոստիկան ներս մտան եւ ձերբակալեցին ենթասպան :

Պատերազմական ատեանը 6 ամիս բանտարկութեան դատապարտած էր խեղճ զինուորը : Օր մըն ալ կը գնդակահարուի փախելու փորձ մը ըրած ըլլալուն համար : Ցիշեալ դէպքին առթիւ այն օրերուն Իզմիր հրատարակուող Թուրք Թերթերը (Աճհնք) եւ (Սէտայի Հաք) սիւնակներ լեցուցին :

Այսքան ընդարձակ ազատութեան վրայ կուգային աւելնալ ինքնավարական վարչական շնորհներն ալ :

Այդ մութ ու զորշ գմբէթներուն տակ յունական գրաւումէն առաջ ալ, յայտնի եւ անյայտ աշխատանքներ կատարուեցան :

1922 Սեպտ. 7ի գիշերը յիշեալ կամարներուն տակ, դաւադիրները տրամին վերջին արարը կը փակէին դիւային հանդէսով մը, որուն ներկայ էին Երկիրեսանի Թուրք երեւելիները, իմամներ, վաճառականներ, լրագրող, նահանգային բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, եւայլն, որոնք երբ տեղը դար չէին ծածկեր իրենց ինքնութիւնը հելլէններէն : Ասոնց եօթանասուն առ հարիւրը կը խօսէր վարժ յունարէն, դուրսէն եկող մը չէր կրնար զանազանել ասոնց յոյն կամ Թուրք ըլլալը :

Այս առաւելութիւնները մեծ ծառայութիւններ մատուցին քէմալականներուն, Թուրք եւ հելլէն պատերազմին ամբողջ տեւողութեանը : Իզմիր ապաստանած կիլիկեան հայ գաղթականները մինչ դատապարտուած էին թշուառ կեանք մը քարշ տալու, անոնք ամէնէն փարթամ ու հանգիստ կեանքը կը վայլէին ու կը զուէին, մինչ հայ գաղթականը նեցուկն էր օրուան իշխանութեան :

Փոքր ասիական ինքնավարութեան հռչակման օրը յիշեալ Թուրք ընտրանին բազմած էր պատուոյ ամպիոնը, յունական քաղաքային եւ զին. պաշտօնատարներուն կողքին :

Դառնանք սալէպճի օղլի մզկիթը եւ տեսնենք թէ, սեպտեմբեր 7ի, այսինքըն Իզմիրը իյնալէն մէկ օր առաջ դաւադրական տրամին վերջին վարագոյրը ինչպէս բացուեցաւ :

Մզկիթին մեծ խորանին ճակատը զետեղուած էր Օսմ. Կայսերական խորհրդանշանը : Ճիշդ տակը կը հանդչէր Սուլթան Վահիտէթթինի մեծադիր նկարը զինուորական տարազով, աջին քանի մը մատնաչափ վարէն կախուած էր Մուսթաֆա Քէմալի նկարը, օսմ. մարաջախտի ուսնոցներով (միւշիր), իսկ ձախ կողմը զետեղուած էր չէյխիւլ - իսլամին այն նկարներէն մին, որ առնուած էր Էտիրնէի Սուլթան Սէլիմ մզկիթը այցելութեան մը պահուն :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

երկրի մը մէջ, միշտ փոքրամասնութիւններ պիտի ըլլան սահմանին այս կամ այն կողմը, բայց երբ գոյութիւն ունի վէճերը խաղաղօրէն լուծելու տրամադրութիւն մը, փոքրամասնութիւնները ամէն համակրանք պիտի գտնեն որ անարդարութիւնը լուծուի մեծագոյն չափով:

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԻ

Բոլոր այս մտահոգութիւններուն մէջ, Անգլիա կը խորհի մէկ բան, — որպէսզի կարենայ խաղաղութիւնը պահպանել, պէտք է որ խօսի հաւասար ուժերով, իր սպառազինութիւնը յառաջ տանելով այնքան որքան յառաջ կը տանին ուրիշներ: Ահա թէ ինչո՛ւ շարք մը կարեւոր որոշումներ տուինք աւելցնելու համար մեր երկրին ուժը: Ոչ մէկ պատճառ ունինք յարձակումէ մը վախնալու, բայց մենք աշխարհի վրայ ամէն կողմ պարտաւորութիւններ ունինք, զորս կ'ուզենք պաշտպանել:

Յետոյ լորտ Հըլիֆէքս դէմ արտայայտուեցաւ «ճակատագրապաշտութեան աւետարանին», ըսաւ թէ զօրաւոր ազդեցութիւններ կը գործեն ի նպաստ խաղաղութեան, — նախ սպառազինութիւնները, համաձայն հին առածին որ կ'ըսէ. «Երբ ձեռքիդ մէջ պատրաստ կը պահես հովանոցդ, անձրեւ չի տեղար»: Եւ յետոյ այն թէ ամէն երկրի մէջ ուժեր կան, որոնք կը ստիպեն գործելէ առաջ մտածել երկու անգամ, ի՛նչքան ալ պատրաստուած ըլլայ այն որ կ'ուզէ խախտել ներկայ հաւասարակշռութիւնը:

Այժմ երեք ճամբաներ կան մեր առջեւ. Ա. — Պատերազմի ճամբան: Բ. Զինեալ խաղաղութեան ճամբան: Գ. Հաշտ ընթանալու խաղաղութեան ճամբան: Կը նախընտրենք վերջին ճամբան, բայց քանի հարկադրուած ենք, տանիթէին պէս որ Քուարանէն անցաւ մտնելու համար Արքայութիւն, պիտի անցնինք զինեալ խաղաղութեան ճամբէն, մտնելու համար իրական խաղաղութեան մէջ:

Այդ ճամբուն մէջ չենք ուզեր լքել հին բարեկամները եւ գտնել նոր բարեկամներ, բայց որոշած ենք ամէն կարելի ճիգ փորձել բարելաւելու համար մեր յարաբերութիւնները ամէն անոնց հետ, որոնք կ'ուզեն հաստատել ընդհանուր համաձայնութիւն մը:

Ֆոն Ռիպպընթրոփ Հռոմի մէջ

— oo —

Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, Ֆոն Ռիպպընթրոփ, Հռոմ հասաւ երէկ:

Այս այցելութիւնը զանազան ձեւով կը մեկնեն Հռոմի եւ Փարիզի թերթերը: Կ'ըսուի թէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ երկու արտաքին նախարարները անհրաժեշտ տեսան խորհրդակցութիւն մը կատարել հունգարեւչեխական վէճին մասին, իբրեւ իրաւարար: Ուրիշներ գիտել կուտան թէ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ կ'ուզէ ամրապնդել համաձայնութիւնը որ գոյութիւն ունի Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի միջեւ, այդ համաձայնութիւնը — որուն հեղինակն է Ֆոն Ռիպպէնթրոփ — աւելի եւս ընդլայնելով եւ հասցնելով փոխադարձ օգնութեան դաշինքի մը արժէքին, իբրեւ պատասխան այն զանգուածային սպառազինութեան, որու լծուած են Ֆրանսա, Անգլիա եւ Ամերիկա, ուզելով գերակշռութիւն մը ապահովել Պերլին-Հռոմ - Թոքիօ եռանկիւնին վրայ:

Կ'ըսուի նոյնպէս որ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ պիտի տեսակցի Մուսոլինիի հետ: Ինչ նիւթ ալ շօշափուի այս տեսակցութեանց ընթացքին, կ'ենթադրուի որ Իտալիա պիտի չուզէ Անգլիոյ անհաճոյ դերք մը բռնել, մանաւանդ որ լորտ Հըլիֆէքսի ճառը նպաստաւոր ընդունելութիւն գտաւ Հռոմի մէջ:

Իտալական թերթերը կը հետեւցնեն Էսիմպուրկի ճառէն թէ Անգլիա կ'ընդունի որ

1. Ճակատագրուած էր Վերսայլի դաշնագրին վերաքննութիւնը:
2. Ազգերու Դաշնակցութիւնը անկարող էր կատարելու այդ վերաքննութիւնը:
3. Վտանգաւոր է իրարու հակադրել միահեծան եւ ժողովրդավար պետութեանց սկզբունքները:
4. Անհրաժեշտ է գործակցութիւն մը ստեղծել եւրոպական մեծ պետութեանց միջեւ, առանց հետաքրքրուելու անոնց ներքին քաղաքականութեան մասին:
5. Մինխի դրաւ նոր Եւրոպայի մը շէնքին հիմերը:
6. Օրինական են հունգարական պահանջները:

Այսուհանդերձ, կ'ըսեն Հռոմի թերթերը՝ տեսակ մը կասկածով, խաղաղասէր Չէյմպըլէնի կատարած սպառազինութիւններէն կրնան օգտուիլ վաղը ուրիշ քաղաքագէտներ, երբ իշխանութեան գլուխ գան: Ահա թէ ինչու Իտալիա ամուր կառչած է հիւսիսի իր հարեւանին:

Ճափոնական զօրքը Հանքէու մէջ

— oo —

Թոքիօյէն կը հեռագրեն թէ երեքշաբթի առաւօտ ճափոնական բանակը մտաւ Հանքէու: Քաղաքին հիւսիսային թեւը բոցերու մէջ էր:

Այս առթիւ Ճափոնի մայրաքաղաքը խրախճանքներ կատարեց: Լուրը տրուեցաւ ահազանգի սուլիչներով, որոնք սուլեցին մէկ վայրկեան: Դրօշներու եւ լապտերներու վաճառատուները խուռնուած էին ժամերով: Վիթխարի թափօր մը կազմուեցաւ, աւելի քան մէկ միլիոնոց բազմութիւն մը, որուն 70,000ը ուսանողներէ կազմուած, հայրենասէրներու միութեան անդամները իրենց զինուորական զգեստները հագած: Մէկ օր արձակուրդ տրուեցաւ: Պատերազմական նախարարը, Զօր. Իթակաքի, յայտարարեց մամուլի ներկայացուցիչներուն որ, եթէ պէտք ըլլայ, Ճափոն պիտի գրաւէ ամբողջ Զինաստանը, բնաջնջելու համար համայնավարական ազդեցութեան եւ հակաճափոնական քարոզչութեան որ եւ է հետք:

Մարաջախտ Չանկ – Քայ - Շէկ, որ իր կնոջ հետ վերջին պահուն միայն կրցաւ օդանաւով փախչիլ քաղաքէն, յայտարարեց թէ պատերազմը պիտի շարունակէ մինչեւ վերջ:

Շանկհայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, մարաջախտ Չանկ-Քայ-Շէկ հրաժարած է եւ նոր կառավարութիւնը կ'աշխատի հաշտութիւն կնքել Ճափոնի հետ: Այս լուրը չհաստատուեցաւ սակայն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ կրթական փոխ - գործավար նշանակուեցաւ ուսուցչուհի Մ. Գ. Հայկազունի:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց շինել պատերազմական նաւատորմիղ մը 36 միաւորներէ բաղկացած, որոնց մէջ յածանաւեր, ականաձիգներ, սուզանաւեր:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ Հ. Յ. Դ. Գառ. միութեան ընդհ. ժողովը՝ 29 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին սովորական ճաշարանին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական ճաշարանին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Հոկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Ջեկոյց ներկայացուցչական ժողովի, ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.-

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. **ԵԳԻՊՏԱՑԻ** ԿԱՄԻՏԷԻՆ
29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ
Petit Journalի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԵԹՐՕ Cadet
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **ՖԼՈՐԱ ԱՆԱՀԻՏ**
ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԽՃԽԱՆԵԱՆ** ԵՒ **ՎԻՃԸՊԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կենազեան (երգ), Օր. Գազազեան (կովկասեան պար), Օր. Օսմանջեան (արտասանութիւն), Պ. Սարըեան (ջութակ), Պ. Մէխտէրեան (երգ), Թառիստ Գարեգին եւ ուրիշներ:

Ճառերն ու գեղարուեստական բաժինը միքրօով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին:

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Պ. Սարըեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ:

Մուտք 6 փրանք:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.- 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**
ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.- 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԷ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Թէյասեղան—խնճոյք

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Գառնեկան եւ Կ. Խաչի Սանուհիներու Միութեանց կողմէ, 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Ֆ. Փիլոեանի սրճարանը ի պատիւ Թաղին հայ զինուորցուներուն:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Շավիլի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցուի թէ՝ կիրակի, հոկտ. 30ին, Փարիզի առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ, տեղւոյն Ս. Գրիգոր - Լուսաւորիչ մատրան մէջ:

Կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը:

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյն դպիրներու: Սկիզբ ժամերգութեան 8.30, պատարագ 10.30:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ
ԳՐՊԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑ
1939
Ի. տարի

Գին 5 փրանք (Ֆրանսա), Արտասահման 1.50 շիլին կամ 40 սէնթ:

Դիմել հեղինակին.

44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine) France.

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Demesne — PARIS (13)

Արմատականներու համագումարը

— oo —

Ինչպէս գրեցինք, Ֆրանսայի արմատական կուսակցութեան համագումարը բացուեցաւ Մարսէյլի մէջ, Չորեքշաբթի առաւօտ:

Օրակարգի առաջին հարցն էր երկրին հողագործական քաղաքականութիւնը: Տալատիէ մեկնելէ առաջ դէպի Մարսէյլ, նախ երկար խորհրդակցութիւններ կատարեց Փաթընօթրի, Լուի Մարէնի, Մոնզիի, Մարշանտոյի եւ Փոլ Ռէյնոյի հետ:

Արմատականներու համագումարը կ'ոգեւորեն գլխաւորաբար հետեւեալ հոսանքները կամ տեսակէտները:

Նախ, «պատուաւոր խաղաղութեան» տեսակէտը, որ կը կոթնի բանակը զօրացնելու, օդանաւային ուժերը աւելցնելու պահանջին:

Երկրորդ, հին թշնամական ոգին դարմանելու տեսակէտը, բարեկամանալ Իտալիոյ հետ, — այս տեսակէտը կը պաշտպանէ մասնաւորաբար կուսակցութեան երիտասարդ թեւը, առաջնորդ ունենալով Կասթոն – Մարթէնը իր այնքան տարածուած թերթով Աէu (Առանցքներ):

Իտալիոյ հետ բարեկամութեան ջատագովներուն կողքին, կան նաեւ անոնք որ անկարելի չեն գտներ մօտենալ Գերմանիոյ, — «ոչ թշնամութիւն, ոչ ալ գերութիւն» հանգանակով:

Այս թեւին ծայրը կը գտնուին «պատմագէտները», որոնց կարծիքով՝ պէտք է հզօր բանակ մը ստեղծել եւ ընկերային անսասան կարգապահութիւն մը, ու թոյլ տալ որ Գերմանիա իր գլուխ ցածին երթայ, կռուի կամ ճնշէ կեդր. Եւրոպայի մէջ, հոսմէջական գիծէն անդին: Գերմանիոյ պայքարը, այդ գիծէն անդին, տնտեսական պայքար մըն է, որ երբեք չի վնասեր Ֆրանսական աւանդական արդիւնաբերութեան, պերճանքի առարկաներու շինութեան: Ուշ կամ կանուխ Գերմանիա պիտի պատերազմի Ռուսիոյ հետ, — թոյլ տանք որ կռուի ռուսական տափաստաններուն մէջ եւ Ուկրանիա:

Այս տեսակէտին դէմ, ոմանք կ'առարկեն թէ վաղը Գերմանիա կրնայ միանալ Ռուսիոյ եւ փոխանակ ռուսական տափաստաններուն մէջ մխրճուելու, իր պայքարը կը տանի Միջերկրականի մէջ:

Բայց այս հոսանքներուն եւ տեսակէտի զանազանութեանց մէջ՝ իբրեւ միացման գիծ եւ ղեկավար կը մնայ Տալատիէ, որուն ուժ պիտի տայ, կ'ըսեն, Էռիօ:

ՀԻԹԼԷՐ յանկարծակի այցելեց Էնկէրաւ քաղաքը, սլովաքեան Պրթիսլաւա քաղաքին դէմ գերմանական կամուրջին գլուխը, եւ քննեց չեխական նախկին ամրութիւնները:

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
30 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին
ՔՕԼԻԶԷի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՋԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ**
ԵՒ **ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԱՍԱՐ**

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Ջէօրէքճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթիւնճեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ: Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ):

Փոքրերու մուտքը արգիլուած է:

Տոմսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք:

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստի յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին: Եկեղեցական արարողութիւնէն յետոյ այց Մ. Նուպարեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարանները: Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ:

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
30 Հոկտ., կիրակի ժամը 3.30ին տեղւոյն դպրոցի սրահին մէջ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Դ. ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Զ. ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ
Գեղարուեստական բաժին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբին կողմէ
Մուտքը ազատ է

Թատերական ներկայացում

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
Հ. Յ. Դ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ «ՎՌԱՄԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ
30 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին
«Պար Էնթէրնասիոնալի» սրահին մէջ
Հ. Յ. Դ. «Աղամեան» թատերախումբը իր անդամներուն զինուորական ծառայութեան մեկնումին առթիւ
ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ՝ **ԱՐԱՄՕ**
Մուտք՝ 4 ֆրանք, փոքրերուն համար 1 ֆրանք
Ներկայացումէն յետոյ թէյասեղան զինուորներու համար

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՌԷ ՍԷՆ ԺԷՌՎԻԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
30 Հոկտեմբեր, կիրակի ժամը 3—7 դպրոցի սրահին մէջ
15 Rue des Bruyères, մէթրօ Porte des Lilas
Երգ, արտասանութիւն եւ նուագ.
Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերուն 2 ֆրանք

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 27 Հոկտեմբեր, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ «Գաղութահայ երիտասարդական շարժումը»:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 76

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

VENDREDI 28 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3872

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԸ ԴԱՍԵՐԸ

— oo —

Անմախընթաց տագնապը, որուն ենթարկուեցաւ Եւրոպա վերջին ամիսներու ընթացքին, վեր ի վայր շրջեց ո՛չ միայն Կեդրոնական Եւրոպայի քարտէսը, գծուած Վերսայլի մէջ, այլ եւ կարգ մը վարդապետութիւններ եւ սկզբունքներ, որոնք քաղաքական բարոյականի հիմը կը կազմէին մինչեւ այսօր :

Մեծ Պատերազմը, որ համաշխարհային պատմութեան մէջ նշանակելի դարադարձ մը եղաւ, արդէն իսկ խախտած էր բազմաթիւ ըմբռնումներ :

Ջինադադարէն քսան տարի ետք, ահա՛ նոր դարձակէտ մը — Միւնիխը, դայն կանխող եւ անոր յաջորդող դէպքերով:

Վերսայլի մէջ յաղթականները յաւակնած էին աշխարհի քարտէսը փոխել՝ ըստ իրենց հայեցողութեան, պարտեալները պատժելու եւ աշխարհին տեւական խաղաղութիւն ապահովելու միտ — միտ հաւատքով :

Այդ օրերուն ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը հրապարակ նետեցին, Ուիլսընի 14 կէտերը իբրեւ նոր « հաւատամք » քարոզեցին, հոգ չէ թէ միւս կողմէ նոյն այդ վեց սկզբունքներուն դաւաճանէին, երբ խնդիրը մեզի պէս փոքր եւ տկար ազգերու մասին էր :

Վերսայլի մէջ նստած, անոնք աշխարհի համար նոր ճակատագիր մը կերտել կարծեցին, գրչի հարուածներով քարտէսներ գծեցին, կեղեքուած եւ օտար լուծի տակ հեծող ազգերուն ազատութիւն եւ անկախութիւն շնորհեցին:

Եւ սակայն կարկանդակը բաժնած ատեն, աններելի սխալներ գործեցին: Կնքուած հաշտութեան դաշնագիրները իրենց մէջ կը պարունակէին ապագայ նոր եւ ահեղ պատերազմներու սաղմերը: Անուղղելի ներքին կռիւներու եւ ազգամիջեան վէճերու սերմերը :

Այսպէս, յօշոտուած եւ արիւնաքամ Սերպիան գրեթէ կայսրութեան մը վերածեցին Եուկոսլաւիա անուան տակ, անոր կցելով Գարատաղը, Պոսնա-Հերսէքը եւ հանդուցեալ Աւստրօհունգարիոյ զանազան մասերը — Խրուաթիա, Սլովենիա եւն.: Նոր խճանկար պետութիւն մը, որուն բաղկացուցիչ տարրերուն միասնականութիւնը կարելի եղաւ պահպանել ցարդ՝ շնորհիւ ուժեղ կառավարութեան մը, որ միահեծան կ'իշխէ երկրին: Այլապէս ներքին գժտութիւնները ա՛յնքան ուժեղ էին, որ Պելկրատի խորհրդարանին մէջ երեսփոխաններ իրար սպաննեցին եւ Աղեքսանդր Թագաւորն ալ ազգայնական Խրուաթի մը գնդակին զոհ գնաց : Եթէ Խրուաթներն ու Սլովէնները իրենց ետեւ ունենային զօրաւոր օտար պետութիւն մը, շատոնց Եուկոսլավիան ալ Չեխոսլովաքիոյ օրին հասած պիտի ըլլար :

Նոյն ձեւով իր սահմաններն ընդարձակեց Ռումանիան, որ Մեծ Պատերազմին դաշնակիցներու կողքին կանգնած էր եւ այդ պատճառով ալ գերմանական գրաւման ենթարկուած: Թրանսիլվանիան (Հունգարիայէն), Պեսարապիան (Ռուսիայէն) եւ Տօպրուճայի մէկ մասը (Պուլկարիայէն) ստանալով, Ռումանիա եւս դարձած է խճանկար պետութիւն մը: Դժգոհ փոքրամասնութիւններ հոս ալ գլուխ կը ցցեն, երբեմն նոյնիսկ օտար քաջալերութեանց արժանանալով :

Իսկ Չեխոսլովաքիոյ եւ Լեհաստանի ստեղծումը, առաջնորդուած ըլլալով հանդերձ ազգերու ինքնորոշման մարդասիրական վեհ սկզբունքներէն՝ տաւելապէս արդիւնք էր քաղաքական նկատումներու, այնքան լայն սահմաններու մէջ:

Դաշնակիցները Գերմանիոյ բոլորտիքը ստեղծելով այս պետութիւնները, նպատակ ունէին անվնաս դարձնելու զայն: Նիւթական մեծ զոհողութիւններու գնով ոտքի վրայ դրին նորաստեղծ կամ ընդարձակուած այս երկիրները: Դրամով, ռազմանիւթով, մասնագէտներով եւ կարելի բոլոր միջոցներով օժանդակեցին անոնց զօրացման ու զարգացման: Լեհաստանի, Չեխոսլովաքիոյ, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ ելեւմուտքի բացերը ամէն տարի փակուեցան մասնաւորաբար այս երկրին դրամական աջակցութեան շնորհիւ :

Արդիւ՞նքը: Լեհաստան տարիներէ ի վեր ինքնաբաւ դարձած է եւ իր վրայէն նետած հովանաւորեալի շուքը: Այսօր իր քաղաքականութիւնը գլխովին հակառակ է այն երկիրներուն, որոնց կը պարտի իբրեւ անկախ պետութիւն իր գոյութիւնը: Անիկա ձեռք ձեռքի կը քալէ այն պետութեան հետ, որուն դէմ իբրեւ թումբ կամ խարազան ստեղծուած էր :

Իրաւունքը զօրաւորինն է: Աշխարհի ստեղծագործութենէն ի վեր անյեղլի մնացած այս ճշմարտութիւնը տարակոյս չկայ թէ այսուհետեւ եւս բնաւ պիտի չփոխուի: Աւստրիոյ կցումէն եւ Չեխոսլովաքիոյ յօշոտումէն վերջ, Եուկոսլավիա քայլ մը աւելի կը մօտենայ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, իր գոյութիւնը պահպանելու եւ հաւանական ներքին խլրտումներու դէմ արտաքին զօրաւոր պաշտպաններ ունենալու համար :

Նոյն ուղղութեան կը հետեւի նաեւ Ռումանիա, Փոքր Համաձայնութեան այս երրորդ անդամը, որ անմիջական աջակիցներու պէտք ունի, մասնաւորաբար պաշտպանուելու համար հունգարական պահանջներու դէմ, որ չափազանց սրուած կը թուին այս օրերս :

Ուրեմն յեղաշրջումը ակներեւ է: Վերսայլի դաշնագիրը քսան տարի իսկ չկրցաւ դիմանալ: Կեանքը, չոր իրականութիւնը ցոյց տուին թէ կարելի չէ թուղթի վրայ սահմանագլուխներ գծել, շինծու սկզբունքներու վրայ յենուլ՝ մասնաւոր նպատակներ հետապնդելու համար :

Այս վերջին տագնապը դրդրագին ձեւով հաստատեց նաեւ մեր ժողովուրդին շատ ծանօթ ճշմարտութիւն մը, «ո՛չ եղբարք, ո՛չ օտարներէն չկայ յոյս»: Չեխոսլովաքիան մինչեւ վերջին վայրկեանը իր յոյսը դրաւ օտարին վրայ, ինչպէս քանի մը տարի առաջ ալ Նէկուսը իր յոյսը դրած էր Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ: Երկու պարագային ալ արտաքին յոյսը ի դերեւ ելաւ եւ տկար ազգերը քաւութեան նոխազ դարձան :

Այս երկու տխուր իրականութեանց լոյսին տակ, հայ ժողովուրդը անգամ մը եւս կը զգայ դառնութիւնը այն ծանր յուսախաբութեանց, որոնց ենթարկուեցաւ ծովերով արիւն թափելէ վերջ, ո՛չ միայն յանուն իր սեփական ազատութեան, այլ եւ իբրեւ « փոքր դաշնակից», յանուն Դաշնակիցներու դատին յաջողութեան:

Ու իր քաղաքական փորձառութեան մատեանին վրայ հայութիւնը այսօր նոր էջ մը եւս կ'աւելցնէ՝ արժանի դասերը քաղելու համար անկէ :

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

— oo —

Ֆոն Ռիպպընթրոփի տեսակցութիւնները, Հռոմի մէջ, միջազգային մամուլին գլխաւոր նիւթը դարձած են այս պահուս :

Հռոմի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին կ'ընկերանան ընդհ. արարողապետը Տէօրնպէրկ, թարգման Շմիթ, հարիւրապետ Հէվէլ, եւ արտաքին նախարարութենէն երկու մասնագէտներ, — այս խումբին անդամներուն կարեւորութիւնը պատճառ մըն է որ խորհրդակցութեանց տրուի մեծ արժէք: Ֆրանսական թերթ մը, ակնարկելով պատուիրակութեան կազմին, կ'ըսէ թէ իրական առաքելութիւն մըն է որ Գերմանիոյ կողմէ կը ներկայանայ Մուսոլինիի: Հռոմի մամուլը, սակայն, կը պնդէ թէ «առանցքին անկեղծութիւնը կը պահանջէ որ յաճախակի այսպիսի խորհրդակցութիւններ տեղի ունենան երկու կառավարութիւններուն միջեւ »:

Ըստ Ֆրանսացի թղթակիցներու, Ֆոն Ռիպպընթրոփի տեսակցութիւններուն հետ զուգահեռաբար, գերման արտաքին նախարարութեան մասնագէտներն ալ իրենց կարգին խորհրդակցութիւններ կը կատարեն Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան իրենց պաշտօնակիցներուն հետ: Այդ խօսակցութեանց նիւթ կը կազմեն .

1. Հռոմ գործադրելով անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, ի վերջոյ պիտի մղուի ուղղակի բանակցութիւն կատարել նաեւ Ֆրանսայի հետ: Միւս կողմէ, Գերմանիա շարունակելով իր խօսակցութիւնները Անգլիոյ հետ, հաւանաբար շփման մէջ մտնէ նաեւ Ֆրանսայի հետ: Այդ պարագային, ի՛նչ պիտի ըլլայ Գերմանիոյ դիրքը իտալական քաղաքականութեան վերաբերմամբ, եւ ի՛նչ պիտի ըլլայ Իտալիոյ դիրքը գերմանական ձգտումներուն վերաբերմամբ: Կ'ենթադրուի թէ Հռոմ եւ Պերլին պիտի աշխատին յաջողցնել քառանդամ խորհրդակցութեանց ծրագիրը՝ իբրեւ շարունակութիւն Միւնիխի :

2. Հռոմ ուժ կուտայ Պուտափէշթի եւ Վարշաւայի, որպէսզի Ռութենիան միացուի Հունգարիոյ եւ ստեղծուի հասարակաց սահմանագլուխ մը Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ միջեւ: Իսկ Պերլին ուժ կուտայ Փրակայի՝ պաշտպանելով իտալական ծրագրին ճիշդ հակառակը: Ծանօթ առանցքին վրայ տեսակէտներու այս հակադրութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնէր որ փորձ մը կատարուի հակառակ տեսակէտները հաշտեցնելու: Մանաւանդ որ Փրակա վերջին պահուն առաջարկեց դիմել Պերլինի եւ Հռոմի իրաւարարութեան :

3. Հակահամայնավարական պայքարի համաձայնութիւնը, որ ստորագրուեցաւ Հռոմի մէջ Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի կողմէ, հարկ է թարմացնել ներկայիս, երբ Փարիզի, Լոնտոնի եւ Ուաշինկթընի կառավարութիւնները, նոր թափ մը տալով սպառազինութեան, կը խախտեն ուժերու հաւասարակշռութիւնը:

4. Պերլին շուտով պիտի պահանջէ որ վերաքննութիւն մը կատարուի գաղութներու բաշխումին մէջ: Այս մասին եւս հարկ է որ Իտալիա եւ Գերմանիա համաձայնին նախապէս ;

«Նիւզ Քրոնիքլ» կը կարծէ թէ Հռոմի խօսակցութիւնները ուրիշ նպատակ չունին, բայց եթէ համաձայնութեան մը գալ, երաշխաւորելու համար չեխական նոր պետութիւնը: Միւս կողմէ, կ'ըսէ նոյն թերթը, Ֆոն Ռիպպընթրոփ կ'ուզէ Մուսոլինիի բերնէն իմանալ իտալեւֆրանսական յարաբերութեանց վիճակը: Եւ ասիկա անոր համար, որ Գերմանիա կ'ուզէ շուտով առաջարկել Ֆրանսային՝ ոչ – յարձակողական դաշինք մը կնքել 25 տարուան համար:

Ճինաստան պիտի շարունակէ պատերազմը

— oo —

Ճափոնական բանակը լրացուց Հանքէուի շրջակայ արուարձաններուն ու քաղաքներուն գրաւման գործողութիւնը: Ցաղթական մուտքի զօրանցքը տեղի չէ ունեցած տակաւին, տար պատճառ ցոյց կը տրուի այն որ Հանքէու հնոց մը դարձած է: Մասնաւորաբար բոցերու մէջ են Վուչանկ եւ Հանեանկ քաղաքները, ուր ոչ ոք կը համարձակի մտնել: Բոցերը հսկայ շատրուաններու պէս դէպի երկինք կը բարձրանան, բնակարաններու փայտէ մասերը այնքան ուժգին կը ճարճատին, որ աղմուկը կը խլացնէ ականջները :

Հանքէուի գետին վրայով՝ քաղաք մտան ճափոնական պատե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԺԳՈՀՆԵՐԸ

Հռոմի մամուլին մէջ բուռն դժգոհութիւն կայ, թէ ժողովրդավար պետութիւնները լծուած են սպառազինման արտակարգ գործունէութեան մը: Ըմանք նոյնիսկ այնքան առաջ կ'երթան, որ չեն վարանիր մեղադրելու թէ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ զինաւորման նոր ճիգերը խախտումն են Միւնիխի քառեակ համաձայնութեան :

Այս դժգոհանքը այնքան ալ զարմանալի պէտք չէ թուի, երբ նկատի առնենք որ միահեծան պետութիւնները վարժուած են շուտով գրգռուելու, շուտով անհամբեր դառնալու, երբ իրենց անհաճոյ իրողութեան մը առջեւ կը գտնուին :

Վերսայլի անփառունակ հաշտութենէն ի վեր անընդհատ դժգոհելով՝ Գերմանիա, Իտալիա, Ճափոն եւն. քայլ առ քայլ տիրացան բազմաթիւ առաւելութիւններու: Անոնք ո՛չ միայն յաջողեցան հիմնել այն միահեծան վարչաձեւերը, որոնց տակ տիրաբար կը վարեն իրենց երկիրներու կեանքը, այլեւ ատիճանաբար նուաճումներ կատարեցին արտաքին ճակատներու վրայ, զինու զօրութեամբ գրաւելով նոր հողեր ու երկիրներ :

Այսպէս՝ Ճափոն նուաճեց Մանչուքուօն, ոտքի տակ առաւ Չինաստանի մեծագոյն մասը եւ դարձաւ Արեւելքի միակ տիրականը այսօր:

Իտալիա նուաճեց Եթովպիան եւ հիմնեց ափրիկեան կայսրութիւնը, էին հռոմէական աշխարհակալութիւնը վերականգնելու հոյակապ տեսիլքով մը :

Գերմանիա կցեց Աւստրիան, անդամատեց Չեխոսլովաքիան ու խլեց անիծի պատառը անոր հողերէն, եւ այժմ կը պատրաստուի իր ահարկու գրոհին դէպի արեւելք :

Այս յաղթանակները բնականօրէն ստեղծած են ճափոն, գերման ու իտալական ժողովուրդներու եւ ղեկավարներուն մէջ այնպիսի հոգեվիճակ մը, որ չի հանդուրժեր միւս մեծերու զօրացման, չուզեր իրենց քաղաքակաները աշխարհակալութեանց ճամբուն վրայ խոչընդոտներ եւ կը գանգատի, կ'անհանգստանայ՝ երբ միւս աշխարհակալներն ալ կը պատրաստուին, կը զինուին, փոքրիկի չբռնուելու նախազգուշական քայլեր կ'առնեն:

Եւ դժգոհները, դէմք ծամածռողները անոնք են, որոնք մինչեւ ակռաները զինուած են, սպառազինման մարզի մէջ ո եւ է սեղմում ու սահմանափակում չեն ճանչնար, եւ, որ աւելի յատկանշականն է՝ զինեալ դժգոհանքով, ուժի սպառնալիքով, պատերազմի պատրաստ ըլլալու կեցուածքով իրենց խօսքը կը քալեցնեն :

Այս հոգեվիճակին ի տես՝ ժողովրդավար ազգերուն եւ պետութիւններուն ուրիշ բան չի մնար, եթէ ոչ նմանապէս սպառազինուիլ, պատրաստ ըլլալ, ուժին դէմ ուժ ցուցադրել :

Եւ ասոր համար ալ կը զինուին անոնք՝ Անգլիա, Ֆրանսա, մինչեւ իսկ Մ. Նահանգները: Կը զինուին, որովհետեւ քսան տարուան շարունակական պարտութիւնները քաղաքական ամէն ասպարէզներու մէջ՝ այս դասը սորվեցուցին անոնց. կը զինուին, որպէսզի այդ պարտութիւններու շղթան այլեւս աւարտի, որպէսզի նորանոր անակնկալներ այսուհետեւ նոր «կատարուած իրողութիւններու» առջեւ չդնեն զիրենք, որպէսզի վերջապէս նոր Չեխոսլովաքներ չնիւթուին Եւրոպայի գլխուն :

Միահեծան պետութիւնները զինուած են լրիւ. կը դժգոհին ու կը շահին: Ժողովրդավար պետութիւնները, չկորսնցնելու եւ չդժգոհելու համար, կամայ ակամայ պիտի զինուին :

Իտալական մամուլի դժգոհանքը թերեւս անտեղի չէ, բայց ժողովրդապետական ազգերու մամուլը կրնայ իրաւամբ պատասխանել, որ Մուսոլինիէն ու Հիթլէրէն սորվեցան այս դասը :

Դժգոհէ՛ որ շահիս: Փարիզ-Լոնտոն առանցքին համար աւելի ձեռնտու է այժմ դժգոհանք լսել, քան անպատրաստ ըլլալ Հռոմ-Պերլին առանցքին գրոհին առջեւ եւ կորսնցնել :

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Բրիտանական դահլիճը նիստ մը գումարեց Չորեքշաբթի առաւօտ: Լոնտոնի թերթերուն քաղած տեղեկութեանց համաձայն, անգլիական նախարարները կ'ուզեն որ շարունակուի եւ ընդլայնուի Չէմպըրլէնի խաղաղութեան քաղաքականութիւնը, կատարելով ամէն զոհողութիւն: Եւ առաջին առթիւ, քննութեան առնուեցաւ գաղութներու հարցը, ի նախատեսութիւն Գերմանիոյ պահանջին: Որոշում մը չտրուեցաւ գերմանական հին գաղութներուն ճակատագրին մասին, բայց եւ այնպէս հարցին քննութիւնն իսկ նշանակութիւն մը ունի: Հարաւ - ափրիկեան պետութեան ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Փիրով, արդէն ձեռնարկած է նոյն հարցին ուսումնասիրութեան: Այս պահուս Փիրով կը գտնուի Լիզպոն: Երբ Լոնտոն հասնի, բրիտանական կառավարութիւնը պիտի խորհրդակցի հետը, որոշում մը տալու համար գաղթային վէճերու կարգադրութեան մասին:

Այնպէս կը կարծուի որ Անգլիա, երբ բնական վիճակ ստանան անգլեւիտալական յարաբերութիւնները, ուղղակի շփումներ պիտի կատարէ Գերմանիոյ հետ, վիճելի հարցերու կարգադրութեան համար: Հէնտէրսըն, Պերլինի անգլիական դեսպանը, որ Լոնտոն կը գտնուի այս պահուս, կառավարութեան ներկայացուցած է տեղեկագիր մը, որ կը շօշափէ Եւրոպայի խաղաղեցումը անգլեւգերմանական բարւոք յարաբերութեանց հիման վրայ :

— oo —

ԱՆԳԼԻՈՅ Թագաւորը Աւստրալիոյ ընդհանուր կառավարիչ նշանակեց իր կրտսեր եղբայրը՝ Քէնթի դուքսը, որ իր պաշտօնատեղին պիտի մեկնի 1939 Նոյեմբերին եւ պիտի մնայ նոր պաշտօնին վրայ 2 - 3 տարի:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ լրտեսական մեծ դատի ընթացքին, ամբաստանեալ Ռումրիխ խոստովանեցաւ թէ գերման լրտեսութիւնը փորձ կատարած է կարեւոր տեղեկութիւններ քաղել ամերիկեան օդատորմիղի մասին :

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ մեծ գործարանատէր Հէնրի Ֆորտ յայտարարեց, որ իր ընկերութիւնը կը յուսայ 1939ին 50 առ հարիւր աւելի առեւտուր ընել եւ 50 առ հարիւր աւելի ինքնաշարժ ծախել քան 1938ին:

ՊԷԼԿՐԱՏԻ մէջ ստորագրուեցաւ գերման-եուկոսլաւ առեւտրական նոր դաշնագիրը, որու համաձայն՝ Գերմանիա պիտի գնէ Եուկոսլաւ երկրագործական արտադրութիւններու 50 առ հարիւրը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԿՐՕՆՔԸ

— օօ —

Հիթլերականութիւնը պէտք չէ նկատել միայն քաղաքական շարժում մը Գերմանիոյ մէջ. զուգընթաց իր քաղաքական, ընկերային նուաճումներուն, Հիթլերի կուսակցութիւնը, ապա ուրեմն գերման արդի կառավարութիւնը կը ձգտի նաեւ հոգեկան-մտային յեղափոխութեան մը ենթարկել գերման ժողովուրդը:

Եւ որովհետեւ կրօնն է որ ժողովուրդի մը հոգեբանութիւնը գունաւորող ամէնէն ազդու գործօնը կը ներկայանայ, ազգային ընկերվարութիւնը իրեն նպատակ ընտրած է ուրեմն համաձայն իր սկզբունքներուն, հիմնովին յեղաշրջել, բարեփոխել տիրող քրիստոնէական ըմբռնումները:

Ատիկա կը նշանակէ իրապէս պայքարի ճակատ յարդարել քրիստոնէական կրօնքին դէմ, առանց զանազանութիւն դնելու կաթոլիկ կամ բողոքական հաւատամքներուն միջեւ:

Այդ պայքարը յառաջ կը տարուի թաքուն, անուղղակի մեթոդներով, բայց յարատեւօրէն: Կը բաւէ հետեւիլ հինգ տարիէ ի վեր գերման ականաւոր մտաւորականներուն, կամ պատասխանատու ղեկավարներուն արտայայտութեանց, ըմբռնելու համար յստակօրէն որ քրիստոնէական կրօնի ոչ թէ բարեփոխութիւնը, այլ ուղղակի անհետացումը կը կազմէ հիթլերականութեան ծածուկ նպատակներէն մին:

Բայց օրուան վարիչները խոհեմութիւնը ունին այդ նպատակը հրապարակաւ չխոստովանելու: Այդ ճամբուն վրայ շատ կը նմանին այն ճարտարապետներուն, որոնք հին կամուրջ մը կ՚ուզեն ամբողջութեամբ վերանորոգել, առանց անցուդարձը ընդհատելու վայրկեան մը: Ինչպէս գիտենք, այդ փափուկ ձեռնարկը գլուխ հանելու համար, ճարտարապետները ամրաշէն լաստակերտի վրայ բանելէ վերջ կամուրջին վերնամասը, բեկոր առ բեկոր, քար առ քար, կը փոխանակեն հինը նորով, եւ անցորդները, առանց բնաւ մը անդրադառնալու, օր մը արդէն կը սկսին երթեւեկել բոլորովին նոր կամուրջի մը վրայ:

Հիթլերականութիւնն ալ անզգալաբար, առանց ուշադրութիւն հրաւիրելու, առանց կրօնական դիւրագրգռութիւնները գրգռելու, մեղմօրէն, կը ջանայ գերման ժողովուրդի հոգիին մէջ, քրիստոնէական հին հաւատալիքները փոխարինել բոլորովին նոր հաւատալիքներով, այնպէս որ, օր մը, այդ փոխանակութիւնը ամբողջական պիտի ըլլայ, գերմանացին կրօնական այլափոխութեան մը պիտի ենթարկուի, առանց իր գիտակցութեան, գրեթէ ինքնաբերաբար:

Երեւոյթները ծածկելու համար սակայն հիթլերական կուսակցութիւնը իր ծրագրին 24րդ յօդուածով կրօնի հանդէպ իր դիրքը կը ճշդէ հետեւեալ առաձգական բանաձեւով.

— «Մենք կ՚ուզենք պետութեան սահմաններուն մէջ ապահովել բոլոր կրօնական դաւանանքներու ազատութիւնը, ցորչափ անոնք չեն վնասեր պետութեան գոյութեան եւ չեն հակասեր ոեւէ կերպով գերմանական ցեղի բարոյական, բարոյագիտական ըզգացումին: Կուսակցութիւնը, իբրեւ այդպիսին, կը պաշտպանէ դրական քրիստոնէութեան մը տեսակէտը, առանց ասոր համար կապուելու ոեւէ որոշ յարանուանութեան»:

Արդ, երեւութապէս անմեղ, ու խըղճի ազատութեան սկզբունքին համապատասխան այս յօդուածը իր խորքին մէջ իսկ կը հակասէ ինքզինքը եւ հազիւ կը սքօղէ յետին նպատակը. որովհետեւ «գերման ցեղի բարոյագիտական, բարոյական զգացում» բացատրութիւնը, որուն ենթարկուած է որեւէ դաւանանքի գոյութիւնը, հիթլերականի մը աչքին չափազանց բացորոշ նշանակութիւն մը ունի, ու կ՚ամբողջանայ նաեւ այն իմաստով, զոր նացիները կու տան «դրական քրիստոնէութեան» գաղափարին:

Ինչպէս ամէն մարզի, կրօնական կալուածի մէջ ալ հիթլերական քաղաքականութիւնը կը ներշնչուի իրենց վարդապետութեան երկու հիմնական մայր-գաղափարներէն.—

ա. Համամբողջականութեան գաղափարը (Թօթալիթէթկէտանքէ): Ազգային-ընկերվարութիւնը ինքզինքը կը նկատէ ոչ թէ պարզ քաղաքական կուսակցութիւն, այլ աշխարհահայեացք, որ կ՚ընդգրկէ կեանքի բոլոր երեւոյթները: Անիկա չի շահագրգռուիր պարզ ընտրողներով, այլ մարդկային էակով, անհատը իր հոգեկան-զգացական-մտային ամբողջ ներաշխարհով, զոր նացիզմը իրաւունք ունենալ կը կարծէ ձեռակերտելու եւ գունաւորելու յանուն բարձրագոյն շահու մը. իսկ այդ շա՞հը:

բ. Ցեղի գաղափարը (Ռասընկետանքէ): Այդ ցեղի հայեցողութիւնը մարդաբանական զօս բառ մը ըլլալէ շատ հեռու, հիթլերականի մը աչքին չափազանց բարդ, կենդանի ու խորհրդանշական իմաստ մը ունի: Անոր մէջ կան երկու միթիք տարրեր.— Արիւնը եւ հողը, նախնիք եւ շարեւոր օճախը, որոնցմէ բխած է արդի գերման մարդը: Մարդկային ենթագիտակցականին մէջ խորասուզուած երկու նախնական, խորհրդաւոր հին զգայնութիւններ, որոնք արդի Գերմանացիներուն մօտ նոր զարթօնք մը կ՚ունենան, հոգեկան գործօններու կը վերածուին: Ժողովուրդ մը ամբողջ կը հակի իր նախապատմութեան վրայ, ու կը կարծէ իմանալ դամբաններու խորէն գերման նախահայրերուն ձայնը, կամ զիրենք օրօրող անտառին կոյս անտառներուն մրմունջը, որոնք ուժեղ, խիզախ կեանքի հրաւէրը կ՚ուղղեն իրենց:

Ոչ մէկ բան այնքան քըքրուած, ընդլայնուած չէ վերջին տարիներս Գերմանիոյ մէջ, որքան Պլութ (արիւն) եւ Պօտըն (հող) բառերը:

Ցեղի նախատարրերն են անոնք, եւ անոնց առաջին վանկերուն միացումով ծնած է նոր բառ մը ու անոր համապատասխան ոգին, Պլուպօ եւ հետեւաբար, պլուպօկայսթ (արիւնի եւ հողի ոգի) որ նոյնն է ինչ որ է ցեղի գաղափարականը:

Ու ահաւասիկ ցեղի այդ լայն ու սըրբազան գաղափարականը հասած է այլեւս ցեղապաշտ, մեր բառով ցեղակրօն խտէալի մը, որուն կը ստորադրուին այլեւս ուրիշ ամէն տեսակ ըմբռնումներ, ի միջի այլոց եւ քրիստոնէական կրօնը...

Բայց ահաւասիկ հոս կը ցայտէ գերման ցեղապաշտ խտէալին ու քրիստոնէութեան հակադրութիւնը: Երկու վարդապետութիւնները կը մընան իրարու անհաշտ, մէկէ աւելի պատճառներով:

Նախ. Քրիստոս Հրեայ մըն էր. առաջին առաքեալները սեմական ծագում ունէին. Պօղոս, մեծագոյն տարածիչը, բաբբունի մըն էր: Քրիստոնէութիւնը ինքնին օտար, հրէածին վարդապետութիւն մըն է ուրեմն, որ գերման ցեղադաւան, ցեղային մաքրութեան ճիգերուն, ու հակահրէական ձգտումին հետ խոտոր կը համեմատի:

Ոչ միայն այդ: Աստուածաշունչը, Հին եւ Նոր Կտակարանները, իրենց բարոյական սկզբունքներով, իրենց կեանքի եւ աշխարհի հասկացողութեամբ բոլորովին հակոտնեայ կը մընան ցեղակրօն նացիներու բարոյական աշխարհահայեացքին հետ:

Հին կտակարանը, Թալմուտը, ըստ իրենց, ուրիշ բան չեն եթէ ոչ պանծացումը մարդուն ստորին բնազդներուն: Նոր կտակարանը, սիրիական, սեմական թոյնի այդ ներարկումը արիական հոգիին, միթէ խոնարհութեան, թուլամորթ կենցաղի, տկարութեան ու սրկամտութեան բարոյականը չէ՞ որ կը քարոզէ: Ցետոյ սկզբնական մեղքի անէծքը, մարդուն կամքի տեսութիւնը, զղջումի, քաւութեան, հաղորդութեան խորհուրդները ամբողջութեամբ չե՞ն կազմեր միթէ «ստորնութեան բաղադրոյթ մը» (քոմփլէքս տ՚էնֆէրիօրիթէ) որ չի կրնար առնական բարոյականի մը, հուժկու մշակոյթի մը, խիզախ կենցաղի հիմք ծառայել:

Արդ, գերման արիականը,— «հանուրց հիւսիսականաց վեհագոյնս», ինչպէս կը ներկայացնեն իրենք զիրենք,— (ո՞վ իմաստունն Խորենացի...) հպարտութեան ու ուժի, վըտանգի ու պայքարի կեանք մը կ՚ուզէ ապրիլ: Անիկա իր մարդկային ճակատագիրը կը ջանայ տանիլ իր լրութեան, ու բարձրացնել կենսական ու հերոսական արժէքի մը: Ատիկա կարելի է հրահրելով անհատի մէջ ֆիզիքական բոլոր զօրութիւններն ու հոգիի անգիտակից բայց առողջ բնազդները: Ցեղը անտառ մըն է որ կը կառչի հայրենիքի հողին ու անոր խոր ակերէն կը ծծէ իր աւիշը եւ արիւնը:

Այս լայն աշխարհահայեացքը, այս արու գաղափարականը կարելի չէ նուիրագործել ոչ քրիստոնէական պատուիրաններով, ոչ ալ աստուածաբանական մանուածապատ դարձուածքներով:

Ապա ուրեմն անհրաժեշտ է մեթոդիկ աշխատանքով գերման յօրինուածքէն ու հոգիէն դուրս քամել ու վանել քրիստոնէականութիւնը, որ աւելի քան հազար տարի խեղդած կամ խեղաթիւրած է զայն:

Ինչո՞վ փոխարինել սակայն զայն:

Հիթլեր ըսած է.— «Ժողովուրդի հոգիին մէջ ոեւէ թոյն կը չէզոքացուի իր հակաթոյնով: Մոլեռանդութեան մը դէմ անհրաժեշտ է յարուցանել նոր խանդավառութիւն մը»:

Այդ նոր մոլեռանդութի՞ւնը, քրիստոնէութիւնը փոխարինելու կոչուած նոր կրօ՞նքը,— ատիկա ահաւասիկ Ցեղի պաշտամունքն է զոր հիթլերականութիւնը կը ձգտի նուիրականացնել, սրբացնել կարելի կամ անկարելի բոլոր միջոցներով:

Գերմանականութիւն, գերմանացեղ, կրնա՞ք երեւակայել թէ ինչ կը նշանակէ այդ նացիի մը ուղեղին մէջ...

Պետական նշանաբա՞ն մը.— Այո՛. բայց աւելին, ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւն մը:

— Այո՛, բայց աւելին:

Ընկերային առողջապահական կարգախօս մը.— Այո՛, բայց շատ աւելին:

Գերմանականութիւն.— Ատիկա խորհուրդ մը, կրօնք մըն է, ի վերայ այդր ամենայնի, որ կը լեցնէ լիովին Գերմանին հոգին, ու ուրիշ ոչ մէկ հաւատամքի տեղ չի թողուր:

Ու այսպէս անզգալաբար կեռ Խաչը ամէն մարզի մէջ նախ սկսած է տեղաւորուիլ քրիստոնէական խաչին մօտ ու ապա զայն դուրս շպրտած է: Հաւատք գերմանականութեան վրայ նշանախօսքը փոխարինած է հաւատքը կրօնին վրայ: Պետութիւնը գերագոյն եկեղեցին է:

«Մեր Սուրբ Երկիրը հեռուն փնտռելու պէտք չունինք: Անիկա Պաղեստինը չէ: Մեր Աւետեաց Երկիրը, մեր շուրջը, մեր ոտքին տակ, մեր Գերմանիան է միայն»: (Ալֆրէտ Ռոզէնպէրկ):

ՍԱՐԱՍԱՆ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ ՄԵՐ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Քանի մը ընկերներով այցելեցինք Հ. Յ. Դ. Թանգարան-դիւանատունը:

Խորին երկիւղածութեամբ եւ առանձնայատուկ յոյզերով մտանք սըրբավայրը ու հիւրասիրուեցանք ընկեր Գերասիմի կողմէ: Քիչ մը հանգստանալէ ետք, առաջնորդուեցանք թանգարանը, մտանք «Քրիստափոր»ի, «Զաւարեան»ի եւ «Ռոստոմ»ի սենեակները:

Սրտի կսկիծով, ցաւատանջ վերյիշումներով, բայց հպարտանքով դիտեցինք մասունքները, յիշատակի առարկաները մեր նոր ու հրաշագործ սուրբերու, նկարները մեր անզուգական հերոսներու եւ նահատակներու:

Լսեցինք բացատրութիւններ ու տեղեկութիւնները ընկեր Գերասիմի, որ արդէն իւրացուցած է նման հաստատութեանց առաջնորդներու յատկութիւնները:

Հիացանք, վասնզի գաղթաշխարհի մէջ միակն ու առաջինն է այդ հաստատութիւնը, որ մեր ազատագրական շարժումի վերջին յիսնամեակի խօսուն ու հմայիչ, դաստիարակիչ ու ներշնչող յիշատակարանը կը հանդիսանայ:

Ան՝ կը սորվեցնէ փոքրիկ պետութեան մը անցեալ, յեղափոխական յանդուգն ու օրհասական, անհաւասար եւ յաճախ յաղթապանծ կռիւներու, մարտնչումներու պատմութիւնները:

Ցեղի մը աննկարագրելի տառապանքներու եւ մէկ միլիոն նահատակներու զարհուրելի չարչարանքներու մատեանները կան «Քրիստափոր»ի սենեակի մէկ անկիւնը զետեղուած, սեւ շղարշներով ծածկուած «Տէր-Զօրեան» գանկին, աչքի խոռոչներուն մէջ:

Բայց եւ յաղթահարող բազուկներ կը ցցուին, երբ Անդրանիկի սուրն ու խէնչալը կը տեսնենք:

Ու դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր...

Թանգարանը նկարագրած են շատեր ու դեռ պիտի նկարագրեն շատեր:

Ես կ՚ուզեմ, որ պատկան մարմինները, հայ քաղաքական կուսակցութիւններ, հայրենասէր կուսակցականները, համակիրներն ու բարեկամները, լրջօրէն նկատի առնեն իմ առաջարկները:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Թանգարանը հայ ժողովուրդի Թանգարանն է:

Ու եթէ բարեբախտ պայմաններու տակ, անոր նախաձեռնութիւնն ու նիւթական զոհողութիւնները բաժին ինկած են մեր կուսակցութեան, այդ բնաւ պատճառ մը, արգելք մը չէ որ ուրիշ հայ կուսակցութիւններ, անկուսակցականներ իրենց տեղը չունենան այդ Թանգարանին մէջ ու չյայտնաբերուին մասունքները, յիշատակները նաեւ այն բոլոր հերոսներու եւ նահատակներու, որոնք նոյնքան անձնուէր ու հայրենասէր, ազատատենչ ու վրիժառու, ինկան մեր հայրենիքի փրկագործութեան արիւնափառ ճամբուն վրայ:

Ու Դաշնակցութիւնը, որ իր ընտրեալներու փաղանգները զոհաբերեց, ի վիճակի է նաեւ այսօր նիւթական նոր զոհողութեանց ալ ընդառաջ երթալու եւ իր տունը, իր Թանգարանը դարձնելու համահայկական տուն, համազգային Թանգարան մը:

Մեր Թանգարանին մէջ սենեակներ պէտք է յատկացնել Արմենական հընչակեան կուսակցութեանց, ինչպէս նաեւ ուրիշ հայրենասէր միութեանց ու խմբակցութեանց եւ այդ սենեակներու մէջ պէտք է ամփոփուին, պատշաճ վիճակով զետեղուին նաեւ անոնց հերոսներու նկարները, գրութիւններ, յիշատակի նուէրներ ու մասունքները:

Ի՞նչ շահ, եթէ կորուստի մատնուին այդ բոլորը:

Պատուաբե՞ր է արդեօք այսպիսի նուիրական գործի մը շուրջն ալ տարակարծութիւններ ու չկամութիւններ երեւան բերել:

Մեր Թանգարանի մէկ սենեակն ալ պէտք է դարձնել «հերոսամարտերու» բաժին: Հոն պէտք է երեւան գան Վասպուրականի, Արարայի, Ուրֆայի, Շապին-Գարահիսարի, Այնթապի եւայլ հերոսամարտերու մասին հրատարակուած գիրքեր, ձեռագիրներ, նկարներ, քարտէսներ եւ որ գլխաւորն է, հերոսամարտերու տեսարաններ, խումբերու, դիրքերու եւայլն իւղաներկ, խոշոր նկարներ:

Հայ նկարիչներ, աշխարհի որ անկիւնն ալ որ գտնուին, խղճի պարտք պէտք է համարեն մէկմէկ նկար գոնէ նուիրել այդ հաստատութեան այս նոր բաժնին:

Կան՝ որ գիրքեր չեն կրնար կարդալ:

Կան վայրեր որոնց մասին անհրաժեշտ գիրքեր, գրութիւններ կը պակսին:

Նկարը տպաւորիչ է, խօսուն եւ անմոռանալի:

Վաղուան սերունդին աւանդ մը, ժառանգութիւն մը ձգելու տեսակէտէն ալ նկարները դաստիարակիչ են ու խիստ օգտակար:

Տարիներ վերջ, երբ նոր սերունդէն շատեր հարկադրուած պիտի ըլլան հայերէն կարդալ չգիտնալու, այդ նըկարները պիտի լրացնեն հայերէն գրի ու գրքին թողած պակասը:

Նկարները կը խօսին, կը բացատրեն շատ մը բաներ նաեւ օտարներուն, երբ մեր Թանգարանը կարելի ըլլայ հետզհետէ հանրածանօթ դարձնել:

ՋԱՐԶԱՆԴ

ԳԵՐՄԱՆ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆԹԱՓԱՆՑԵԼԻ ԵՆ

Գերման քարոզութեան նախարար Տօքթ. Կէօպէլսի օրկան «Անկրիֆ»ի թղթակիցը, որ այցելած է արեւմտեան ճակատի գերման ամրութիւնները, կը գրէ թէ անոնք բացարձակապէս անառիկ ու անթափանցելի են:

Անցեալ մեծ պատերազմի ամրութիւնները այսօրուանին հետ բաղդատմամբ պարզապէս ստուերի մէջ կը մնան:

Գերման գիծերը կրնան դիմանալ ամէնէն հզօր հրասայլերու յարձակումներուն, իրարու մօտիկ, որոնք ամէն յարմարութիւններով օժտուած ապահովութիւն կ՚ընծայեն պաշտպան զինուորներուն:

Ամրութեանց զօտի կազմող շրջանի մէջ այժմ տեղի կ՚ունենայ տենդագին աշխատանք: Լեռնակուտակ դիզուած են կառուցման նախանիւթեր եւ հազարաւոր աշխատաւորներ բերուած են Գերմանիոյ ամէն կողմերէն աշխատելու ամրութեանց վրայ:

«Ամրութեանց այս հսկայական շարքը ունի երկրորդ գիծ մը, ամբողջովին երկաթէ ու շաղախէ շինուած, մեծ մասամբ գետնին մէջ թաղուած, որ հասարակ աչքին անտեսանելի է»: Այս գծին ետեւ զետեղուած են ամրոցները, իրարու մօտիկ, որոնք ամէն յարմարութիւններ ունին ամէն տեսակի զէնքերով կրակ տեղալու:

Ամրութիւնները բոլորն ալ այնպէս շինուած են, որ ունին պաշտպան զինուորներու համար հիւրանոցային ամէն յարմարութիւններ, ինչպէս առողջապահական, խոհանոցային եւն.:

ՃՇՄԱՐԻՏ ԽՕՍՔԵՐ

Ս. Պաւլը աշխարհի բոլոր իրաւունքները իր կողմը ունի, երբ այնքան ճշգրիւ եւ ցասումով կը ծառանայ, կաթոլիկութեան դէմ հանուած հալածանքը ձաղկելով ձաղկելով, գիտութեան հնարած ամենավերջին հաղորդակցութեան՝ Ռատիոյի թելը խողովակ ծառայեցնելով արդարութեան դատին: Ն. Սրբութիւնը ամէնէն ընտիր եւ գերագոյն բառերը կը գործածէ անոնց դէմ, որոնք հալածանք կը սարքեն, եւ կը յիշատակէ յանուանէ բոլոր այն բռնապետները, որոնք ի հուր եւ ի սուր մատնած են աշխարհը, անմեղներն ու տկարները:

Անոնց վախճանն ալ եղկելի եղած է եւ վատ անուն ժառանգած են այս աշխարհիս մէջ: Ս. Պաւլը հայրաղութ ներողամտութեամբ մը զանց ըրած է անուանել աւելցնել, թէ այնպիսիներուն հոգիները կը չարչարուին, պիտի չարչարուին դժոխքին մէջ, կամ կըրկնելով կրօնաշունչ այնպիսի նախադասութիւններ, որոնք նուիրագործուած են Զօրս Աւետարաններով եւ Առաքելական Թուղթերով:

Ինչո՞ւ տառապեցնել հէք մարդկութեան տկարագոյն մասերը, ամէն տեսակ նեղութիւններու եւ հարստահարութիւններու ենթարկելով զանոնք, որ չեն սայթաքիր իրենց ուղիէն, իրենց վարդապետութիւններէն, իրենց ցանկութիւններէն, որոնք օրինաւոր են, եւ հաստատուած ուղիղ ու բանաւոր կարգի մը դէմ չեն ընդվզիր: Քրիստոնէական Եւրոպականութեան կարեւոր մասին, գրեթէ կէսին խոստովանած կրօնքն է կաթոլիկութիւնը, եւ բնականաբար կը զայրանայ անոր Պետը, իր հօտին տառապանքը տեսնելով, լսելով: Իր հոգեւոր ուժերուն սահմանին մէջ, գոնէ իր պայմաններէն օգտուելով, Հոգեւոր Պետը իր առաքելական պաշտօնը կը կատարէ, զգաստութեան յորդոր կարդալով, թեւարկելով իր հալածեալ հօտը: Այդ պայմանները, որոնց մէջ կը շարժի Ս. Պաւլը, տակաւին Եւրոպայի մէկ մասին մէջ թոյլատրուած պայմաններն են: Անոնցմէ զուրկ էին Ռուսաստանեայց քրիստոնէական եկեղեցիներուն պետերը, որոնք, լուռ եւ անբարբառ, ականատես եղան եկեղեցիներու կործանումին, պաշտամունքի խափանումներուն եւ ուրիշ ամէն կարգի ապատական շարժումներու մարդախողող զսպումին: Ազատութեան այդ համայնակուլ հեղեղին մէջ, հազիւ հեռուէն հեռու, տկար ձայն մը կը բարձրացնէր մերթ Ս. Պաւլը, տկար ձայն, որպէսզի կատաղութիւնը տարբեր արարքներու ալ մղէ նոր քաղաքակրթութեան հերոսները: Դուն ան նայէ որ Ս. Պաւլին նման հայրագորով մեծ Պետ մը անգամ հազիւ ներքնապէս գոռացող ձայնի մը տկար թառանչը միայն լսեցուց մերթ ընդ մերթ:

Դարձեալ, հալածանքի նոյն աներես, նոյն անպատկառ դեւը չէ՞ միթէ, որ այսօր իսկ, տարբեր քաղաքակրթութեան մը անտարբեր եւ անամօթ ընթացքէն օգտուելով, իր երկրին մէջ ապրող հնադարեան փառաւոր ցեղի մը մնացորդներուն կ՚արգիլէ խօսիլ իրենց մայրենի լեզուն, խնկարկել իրենց պաշտամունքը, ինչպէս որ կ՚արտօնէ եւ կը պատուիրէ իրենց կրօնքը, որ սա «անտարբեր»ներուն ալ կրօնքն է: Եւ ասիկա ընել փոքրամասնութեան դէմ այն հզօր զանգուածին, որ Փ. Ասիոյ թրքական խաւարակուռ անջրպետին մէջ տանելի կեանք մը ապահովեց սկիզբները կաթոլիկ Եղբայրներուն եւ Քոյրերուն, Բողոքական Երէցներուն եւ կրօնական միջնորդներուն, ի փառս եւ ի պատիւ այդ զանգուածին աւանդական մշակութային քաղաքակրթութեան:

Եթէ Ս. Պաւլը գիտցած ըլլար, թէ այդ «փոքրամասնութեան» մեծ զանգուածը,— որուն մէջ նաեւ կարեւոր թիւով կաթոլիկ դաւանողներ եւ կրօնաւորներ,— հուրէ, սուրէ անցան 1914 — 1918 շրջանի պատմական զաւեշտամարտի ընթացքին, ապահովաբար ոչ միայն ռատիոյով, այլ երկինքի աստղերուն եթերային ներդաշնակութեան աստուածաշունչ ալիքներուն պիտի դիմէր, իր ձայնին անկ եղած հոյակապ վեհութիւնը տալու համար, «Եւրոպամերիկեան Քրիստոնէական Եղբայրակցութեան եւ Համերաշխութեան» անունով մերթ ճառատող նախագահներու եւ պատկանեալներու արթնութիւն եւ տարրական զգաստութիւն քարոզելով, որպէսզի գոնէ կընքուած դաշնագիրներուն բարոյական մէկ տկար կողմը անվթար մնայ, որպէսզի պահպանուի գոնէ փոքրամասնութիւններուն լեզուական, կրթական, կրօնական ինքնութիւնը:

Եթէ Ս. Պաւլը գիտնայ մօտէն թէ ինչ կ՚անցնի կը դառնայ, փոքրամասնութիւններուն հալածանքն ալ պիտի չըշտէր յուշիկ մը իր հոյակապ ճառին մէջ:

***

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Կիրակի օր, 23 Հոկտեմբեր տեղի ունեցաւ «Սիփան-Կոմիտաս»ի ընկերական հաւաքոյթը, «Հայ-երիտասարդաց» միութեան կեդրոնատեղին, այս տարի աւելի մեծ էր կարծես խանդավառութիւնը: Խուռն բազմութիւն մը եկած էր ցոյց տալու իր համակրութիւնը երգչախումբին եւ իր անխոնջ ղեկավարին:

Հանդէսին բացումը կատարեց միութեան ատենապետ Պ. Ս. Յովհաննէսեան, շեշտելով որ երգչախումբը Նոյեմբերէն սկսեալ մինչեւ ամենափոքր արուարձանը տարած է «Հայ երգը»: Յետոյ միութեան անդամներու կողմէ արտասանութիւններ եւ մեներգներ եղան: Մեզի համար հաճելի անակնկալ մըն էր միութեան նոր անդամուհիներէն օրիորդ Թելեանի մեներգները, զորս այնքան հաճելի եւ գեղեցիկ կերպով կ՚երգէ, օժտուած ըլլալով գեղեցիկ ձայնով մը:

«Սիփան-Կոմիտաս» հրաւիրած էր Պ. Իշխանեանը եւ Հ. Զարդարեանը որոնք բերին իրենց համակրանքի եւ քաջալերութեան խօսքերը:

Պ. Իշխանեան շատ ոգեւորիչ խօսքերով վեր հանեց Հայ երգին իմաստը եւ դերը, երբ մեր աւանդութիւններու ամենամեծ յատկանիշը: Երգն է որ միայն տարակարծութիւն չունի եւ ամէն դաւանանքի կամ հոսանքի Հայեր կրնայ միացնել: Իսկ Պ. Հ. Զարդարեան շատ ճիշդ կերպով գնահատեց երգչախումբին երկար եւ դժուար պայմաններու մէջ կատարած աշխատանքը եւ պանծացնելով Հայ երգը, ըսաւ թէ ան Հայը որ չի սիրեր Հայ երգը, բարեկամ չէ իր ազգին:

Գեղարուեստական բաժինը փակեց երգչախումբին համակրելի ղեկավարը Պ. Պարթեւեան, յայտնելով իր գոհունակութիւնը եւ շնորհակալութիւնը ներկաներուն:

Անմիջապէս վերջը սկսան պարերը, լաւ նուագախումբով մը եւ ոգեւորութիւնը անսահման էր մինչեւ կէս գիշեր:

*** Երգչախումբը յառաջ կը տանի իր պատրաստութիւնները՝ «Անուշ»ի ներկայացման համար, որ անշուշտ պիտի պսակուի փայլուն յաջողութեամբ:

Ներկայ մը

ԿԵԱՆՔԸ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Մեր գաղութը որ հաստատուած է 1925էն, կը հաշուէ 160 ընտանիք հայ առաքելական եւ 120 ընտանիք հայ հռոմէական: Մեծ մասով ունին սեփական բնակարաններ, կան աշխատողներ եւ անգործներ: Ունինք 2 եկեղեցիներ: 2 յարանուանութեանց յարաբերութիւնները բարեկամական են:

Բաւական թիւով երիտասարդներ ունինք զինուորական ծառայութեան մէջ: Գիւղին մէջ կը գործեն Հ. Յ. Դ.ը, Ֆ. Կ. Խաչը եւ Տիկնանց միութիւն մը: Վերջերս կազմուեցաւ Հ. Ե. Ե. Միութիւնը, որ կը հաշուէ 40—50 անդամ անդամուհիներ 15էն 22 տարեկան: Այս գործին յաջողութեան մեծապէս օգնեցին Պ. Պ. Ս. Նիկողոսեան, Մ. Շիշմանեան, Յ. Ճիհանեան, Ս. Սանդուրեան եւ X.:

Քանի մը ժողովներէ վերջ կազմուեցաւ ծրագիր կանոնագիրը եւ ընտրուեցաւ վարչութիւն մը, որուն անդամներն են Ս. Սանդուրեան, Մ. Փափազեան, Տ. Թորոսեան, Օրիորդներ Աղ. Թիւթիւնճեան եւ Ա. Փափազեան:

Միութեան նպատակն է Հայը հայ պահել իր բոլոր ազնիւ յատկութիւններով, նոյնպէս զարկ տալ ֆիզիքական եւ մտային զարգացման:

Վարչութիւնը Հոկտեմբեր 22ին գիշերը դպրոցի սրահին մէջ կազմակերպած էր թէյասեղան մը: Ուրախ էր բոլորը, կը խօսէին եւ կ՚երգէին հայերէն:

Վարչութեան ատենապետը Պ. Ս. Սանդուրեան կարդաց գրաւոր զեկուցում մը Միութեան յառաջիկայ գործունէութեան մասին եւ խնդրեց անդամներէն զօրավիգ ըլլալ վարչութեան: Պ. Ս. Նիկողոսեան ընտրուեցաւ սեղանապետ եւ յաջողութեամբ կատարեց իր պարտականութիւնը մինչեւ վերջը: Արտասանեցին, Պ. Պ.

Կացութիւնը Սանճաքին մէջ

Անտիոքէն կը գրեն Պէյրութի արաբական թերթերուն.— Զրոյց կը պտտի թէ չահագրգռուող իշխանութիւնները կը քննեն պայմանագրութիւն մը, որ կը տրամադրէ Սանճաքի զինուորական պարպումը : Վերջին ընտրութիւններու ընթացքին, Ֆրանսացի զինուորական պետեր եւ դատաւորներ լըքեցին իրենց պաշտօնները եւ գործը յանձնեցին Թուրք պաշտօնեաներու :

*** Ջնջուեցաւ Այն-էլ-Քասթա-ի ֆրանսական սահմանային պահականոցը, որ կը գտնուի Սանճաքի եւ Սուրիոյ շրջանին միջեւ : Կը հաւանի թէ պահականոցը պիտի գրաւուի Թուրք ոստիկան — զինուորներու ջոկատի մը կողմէ :

*** «Հոմթայ» եւ «Ընի Կիւն» գրած էին թէ Ալեքսանտրէթի սուրիական ոստիկանները մեկնած են եւ տեղւոյն ոստիկանութեան պաշտօնը յանձնուած է թրքական ոստիկանութեան մը: Այս մասին հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն Սանճաքէն .—

Երրորդ օր տեղի ունեցաւ Ալեքսանտրէթի զօրանոցին պաշտօնական յանձնումը : Հակառակ այդ օրը Պազըրի մէջ պատահած արկածին, որուն զոհ գնաց Թուրք զինուոր մը՝ խեղդամահ ըլլալով աւազանի մը մէջ, Թուրքերը մեծ խրախճանքներ կատարեցին եւ ցոյցեր ըրին ամբողջ օրը : Վերջին զինուորները մեկնումի պահուն զօրանոցին ապակիները ջարդ ու փշուր ըրին : Մեկնողները արցունք ունէին իրենց աչքերին մէջ, իսկ ականջներուն մէջ՝ Թուրքերուն հեգնական բացագանչութիւնները :

Զօրանոցին յանձնումը խոր յուզման եւ յուսահատութեան մատնեց Ալեքսանտրէթի հայութիւնը :

*** Սանճաքի Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Իտալիոյ Պէյրութի, Հալէպի եւ Սանճաքի հիւպատոսները երկուշաբթի ժողով գումարած են, մէկը Անտիոքի, միւսը՝ Ալէքսանտրէթի մէջ: Արաբական Դիւանը այս առթիւ հետեւեալը կը հաղորդէ Հալէպէն .— Արեւելքի զանազան քաղաքներուն իտալական հիւպատոսները ժողով գումարեցին Հալէպի մէջ : Մասնակցեցաւ նաեւ Սանճաքի իտալական հիւպատոսը: Ցայտնի չէ գումարման նպատակը : Կ'ըսուի թէ իտալական հիւպատոսները չահագրգռող ներքին հարցեր նկատի առնուած են :

*** Ալեքսանտրէթէն եկող արժանահաւատ անձնաւորութիւն մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ .— Անտանելի դարձաւ կեանքը Սանճաքի մէջ: Բնակիչներ տարազ կրող լրտեսներ կը վխտան ամէն կողմ, բոլորն ալ եկած Թուրքիայէն : Փողոցներու մէջ, հրապարակներու վրայ եւ սրճարաններու մէջ կարելի չէ վրիպիլ անոնց հետապնդումներէն : Մանաւանդ Հայերը եւ օտարները ամէնէն խիստ հետապնդումներու կ'ենթարկուին : Երկու երեք Հայեր քով քովի գալով հայերէն չեն կրնար խօսիլ :

Ֆրանս. պատուիրակութեան չէնքին եւ լրատուութեան դիւանին առջեւ չարունակ կը սպասէ Թուրք լրտես մը եւ կ'արձանագրէ մտնող ելլողներուն անունները :

Ալեքսանտրէթի հիւանդանոցին հիւանդապահուհիները մայրապետներ են : Թուրք իշխանութիւնը ձեռք առնելէ վերջ հիւանդանոցի վարչութիւնը, հրահանգած է հիւանդապահուհիներուն՝ փոխել իրենց տարազները եւ գործածել աշխարհական հագուստներ : Բայց այդ, արգիլուած է անոնց առանց արտօնութեան դուրս ելլելն ու պտոյտները: Այդ խստութեանց վրայ մայրապետները ստիպուած ներկայացուցած են իրենց հրաժարականները :

ԻՏԱԼԻՈՅ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆԸ

Իտալական մամուլը դժգոհութիւն կը յայտնէ, որ ժողովրդավար պետութիւնները՝ Անգլիա ու Ֆրանսա կը սպառազինուին : Կայտա այս մասին դայրոյթ կ'արտայայտէ « Ճիօռնալէ տ'Իթալիա»յի մէջ եւ կը յարէ .

— « Իտալիա չի վախնար պատերազմէն կամ սպառազինումէ : Ասկէ զատ՝ սպառազինումներու արժէքը պէտք է չափել ոչ միայն քանակով, այլ որակով:

Իտալիա կրնայ վստահիլ իր օդատորմիղին, սուզանաւերուն, հրետանիին եւ «կարգ մը մահացու ու ապշեցուցիչ մասնաւոր զէնքերու , որոնք գաղտնի կը պահուին բնականօրէն » :

Իտալիան վստահ է իր ժողովուրդի դիմադրական կարողութեան եւ կարգապահական ոգիին վրայ, ինչպէս նաեւ իր աշխարհագրական առանձնայատուկ նպաստաւոր դիրքին վրայ : Ասոնցմէ զատ՝ պատերազմի պարագային ան մինակ պիտի չմնայ : Ինքը եւ իր զինակիցները միշտ ի վիճակի են ընդարձակելու իրենց զինուորումը :

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ այժմ տիրող պատերազմական տենդը ուղղուած է, անտարակոյս Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի դէմ, եւ չի կրնար աննշմար անցնիլ այս վերջիններուն կողմէ : Նոյնիսկ կարելի է ըսել, որ այս տենդը Միւնիխի համաձայնագրին ոգիին դէմ է :

Ուստի, Իտալիա, Ճափոն ու Գերմանիա իրաւունք ունին հանելու իրենց սեփական եզրակացութիւնները եւ ըստ այնմ քաղաքականութիւն վարելու, քանի որ տակաւին կենդանի է ու կը տիրապետէ Վերսայլի եասախարական ոգին եւ Եւրոպայի խաղաղեցման յոյսը չքացած է »:

Յ. Երկանեան (Սիամանթոյէն), Մ. Նիկողոսեան, Յ. Թոսդալեան, Ա. Տիրանեան եւ Ս. Ճիհանեան : Երգեցին Օրիորդներ Հ. Փափազեան, Ա. Փափազեան եւ Մարտիրոսեան : Նուագեցին Պ. Պ. Մ. Եսաեան եւ Ինճեճեան : Խօսեցաւ Պ. Վ. Էլմաճեան, վերջին խօսքը տրուեցաւ Յ. Ճիհանեանի, որ բացատրեց թէ ինչ առաւելութիւններ կ'ընծայեն այսպիսի Միութիւնները թէ գաղութներու եւ թէ հայրենիքին համար: Ցետոյ յորդորեց միութիւնը մէկ գաղափարի եւ մէկ նշանաբանի շուրջ,— Հայ մնալ եւ պատրաստուիլ իբրեւ քաղաքացիներ ըլլալու հայրենիքին եւ յաջողութիւն մաղթեց նորակազմ միութեան :

Գնահատելի են Պ. Ս. Նիկողոսեանի աշխատանքն ու կատարած զոհաբերութիւնները թէ նիւթական եւ թէ բարոյական, երիտասարդաց միութեան հանդէպ :

Թղթակից

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊՈՅԹՈՐԹ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ըստ Վարչաւայէն ստացուած տեղեկութիւններու՝ Լեհերը պոյքոթի պիտի ենթարկեն նոյեմբեր 6ի Սէյմի ընտրութիւնները :

Կարտինալ Հլոնդ, Լեհաստանի արքեպիսկոպոսը, կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, յորդորելով որ բոլոր չափահաս եւ իրաւասու Լեհերը մասնակցին ընտրութեանց :

Հոկտեմբեր 24ի նախնական ընտրութիւններու արդիւնքը ցոյց կուտայ, որ կառավարական կուսակցութիւնը՝ «Ազգային Միութեան Ճակատ»ը ամբողջովին պիտի չահի նոյ. 13ին ծերակոյտի ընտրութիւնները :

Ծերակոյտի 3034 երկրորդ կարգի ընտրողներու 1812ը կը պատկանին Ազգային Միութեան Ճակատին, իսկ մնացեալ 1108ը համակիր են անոր : կառավարութեան համակիր երկրորդ կարգի ընտրողներէն 22ը Ուքրանացիներ եւ 11ը Հրեաներ են :

Ծերակուտական ընտրութիւններուն քուէարկելու իրաւունք ունին միայն բանակի սպաները, համալսարանաւարտները, կառավարական զեկավարներ եւ նման տիտղոսաւոր մարդիկ :

Լեհաստան բաժնուած է 17 ընտրական շրջաններու, որոնք պիտի ընտրեն նոյեմբեր 13ին 64 ծերակուտականներ : Իսկ նախագահ Մոսիքի պիտի նշանակէ մնացեալ 32 ծերակուտականները, ընդհանուր թիւը հասցնելով 96ի :

Վարչապետ եւ ներքին գործերու նախարար Զօր. Սքլատքովսքի ճառ մը խօսեցաւ հոկտեմբեր 24ին եւ սպառնաց պատժի ենթարկել ընտրութեանց դէմ պոյքոթ ընողները, յայտարարելով որ պոյքոթը քրէական յանցանք է:

ԵՐԵՒԱՆԻ մէջ հոկտեմբեր 24ին սկսաւ հայկական պարերու ողիմպիականը, որու կը մասնակցէին 600 հոգի դաւառներէն : Ողիմպիականի կեդր. յանձնախումբին անդամներն էնԱռուչանեան (Նախագահ), Ազրալեան, Ա. Շահինեան, Հր. Մարգարեան, Փիլոյեան, Ա. Գուլակեան, Արբատով, Շարայ Տալեան, Ս. Սարգսեան, Ե. Խաչատրեան, Մ Ագայեան, Ե. Ցակոբեան եւ Քալանթարեան: Պարերը սինէմայի պիտի առնուին :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ նաւի մը մէջ, «Տէօյչլանտ», որ կը գտնուէր Ատլանտեան Ովկիանոսին վրայ, հրդեհ ծագեցաւ: Օգնութեան կոչերուն պատասխանեցին բազմաթիւ նաւեր: Գերմանական նաւին վրայ կը գտնուէին 591 ճամբորդ եւ 400 նաւաստի: Վերջին պահուն կը հեռագրուէր որ կարելի եղած է մարել հրդեհը :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ թագաւորը չորեքշաբթի ճամբայ ելաւ դէպի Լոնտոն, — պիտի անցնի Փարիզէն :

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ստացած պետական ձեւին անուն մը տալու համար, կ'առաջարկուի կոչել Սթրետոսլավիա (որ կը նշանակէ Կեդրոնական Սլաւներու պետութիւն) կամ Զափատոսլավիա որ կը նշանակէ Արեւմտեան Սլաւներու պետութիւն), ինչպէս է Եուկոսլավիան որ կը նշանակէ Հարաւային Սլաւներու պետութիւն:

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ երկու օդանաւեր յարձակեցան եւ վար ձգեցին չեխական զինուորական օդանաւ մը Պոտայի մէջ, չեխեւհունգարական սահմանագլուխէն 12 քիլոմեթր ներս:

ԹԱՆՁՐ ՄԱՌԱԽՈՒՂ մը գիշերուան մէջ թաղեց Լոնտոնը եւ չորեքշաբթի ամբողջ օրը :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը լիթուանական կառավարութեան առաջարկեց 15 տարուան ոչ - յարձակողական դաշինք մը կնքել, պայմանով որ 1) Լիթուանիա լքէ ռուսեւլիթուանական դաշինքը, 2) ընդեղէնի իր արտածումները ղրկէ Գերմանիա եւ 3) Մէմէլը վերածէ ազատ նաւահանգիստի :

Պ. ՏՐՈՅԱՆՈՎՍՔԻ , Մ. Նահանգներու խորհրդային դեսպանը, այլեւս պիտի չվերադառնայ իր պաշտօնատեղին: Կ'ըսուի թէ յարաբերութիւնները տկարացած են երկու երկիրներուն միջեւ , իսկ առեւտրական փոխանակութիւններն ալ սպասուած արդիւնքը չեն տուած :

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ Սոքոլներու Դաշնակցութեան գործադիր մարմինը, որ մեծ ազդեցութիւն կը վայելէ երկրին մէջ, նիստ գումարեց եւ որոշեց այն սկզբունքները, որոնց վրայ պէտք է կառուցուի նոր պետութիւնը: Սոքոլները կը պահանջեն, որ քաղաքական կուսակցութիւնները միանան եւ երկրին ժողովրդապետական կարգը պահպանուի : Անոնք կը պահանջեն նաեւ որ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները ճշդուին բաղկացուցիչ ցեղերու ինքնորոշման սկզբունքին վրայ :

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ Գերմանիա գնաց նորէն եւ Փարիզ հանդիպելով, պիտի երթայ Իտալիա: Ցետոյ իր մասնաւոր օդանաւով պիտի այցելէ նաեւ Մօտաւոր եւ Հեռաւոր Արեւելք: Իր նպատակն է օդանաւային փոխադրութեան միջազգային ընկերութիւն մը կազմել աջակցութեամբ Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն :

ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՒԵԼՈՐԴ ԻՐԱՐԱՆՑՈՒՄ ՀԱՐՑԻ ՄԸ ՇՈՒՐՋ»

Եօնուս Նադի, թուրք ծանօթ հրապարակագիրը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (Ճիւմհուրիէթ).

— «Այս հարցը կը կազմէ այն վախը, զոր ցոյց կուտան եւրոպական երկիրներու մէկ մասին կարգ մը շրջանակները, ի մասին Գերմանիոյ այն բաղձանքին թէ ան պիտի ջանայ ուզածին պէս երկարիլ արեւելեան եւ հարաւ արեւելեան Եւրոպայի ուղղութեամբ: Պիտի ըսենք թէ, փոքրիկները վախցնող «պապուպա»յի վիճակին հասցուած այս վախը, գրեթէ ամբողջովին անտեղի եւ ամէն պարագայի չափազանցուած է : Ի՞նչ կ'ըլլայ կոր:

Գերմանիա իրեն միացնելէ յետոյ Աւստրիոյ Գերմաններն ու Չեխոսլովաքիոյ Զուտէթները, 80 միլիոնի հասնող իր բնակչութեամբը ատոր դասեան արշաւանքով մը տիեզերական կայսրութի՞ւն մը պիտի ջանայ հիմնել : Այսինքն իր ցեղէն եւ ազգութենէն դուրս կարգ մը երկիրներ գրաւելով իր զինուորական ազդեցութեանը տակ պիտի առնէ : Այս դարուս այսպիսի բան մը ոչ միայն անկարելի է, այլ իմաստ իսկ չունի : Ընդհ. պատերազմին վերջաւորութեանը, համաձայնական բանակները եթէ ուզէին, ամբողջ Գերմանիան կրնային զինուորական գրաւման տակ առնել : Ինչպէս որ, Հռենոսի երկու կողմերը, բաւական տեղ մը, գերման հողամասեր այսպիսի գրաւումի մը ենթարկուեցան : Ազգային գիտակցութեան տէր երկիր մը, օտար վարչութիւն մը չատ կարճատեւ շրջանի մը համար միայն կրնայ գրաւել :

Գիտակից երկիրներու մէջ ասկէ աւելի դժուարին գործ երբեք կարելի չէ ենթադրել : Տեսէք այն դժուարութիւնները զորս կը յարուցանեն երկուքուկէս պաղեստինեան Արաբները անգլիական ուժերուն դէմ : Կրաւորական դիմադրութիւնն իսկ կը բաւէ քայքայելու ամէնէն յաղթապանծ կարծուած ուժերը :

Սխալ պիտի չըլլար բացայայտ եւ վճռական կերպով ըսել թէ, քանի որ քաղաքակրթութեան դարուն ոչ մէկ իմաստ մնացած է ազգէ ազգ զինուորական գրաւումին եւ զինուորական տիրապետութեան: Այս դարուս, եթէ երբեք ուժէ ձեւով գրաւումի տակ մնացած ժողովուրդներ կան, անոնց— իրենց ազգային գիտակցութեան զարթումին համեմատութեամբ — ազատագրման չարժումին կարելի է սպասել : Այն Գերմանիան, որ Չեխոսլովաքիայէն Զուտէթեան Գերմանները առաւ, Հունգարիոյ կը յանձնարարէ որ բաւականանայ միայն ցեղային սահմաններով եւ աւելի առաջ չերթայ : Նոյնպէս դիւրին դիւրին մարդուս խելքը չի հասնիր Գերմանիոյ եղած եւ միշտ յեղյեղուած այն վերագրումին, որով կը մտադրէ պատերազմիլ Ռուսիոյ դէմ, իր սնուցած բաղձանքները ձեռք բերելու համար . որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլայ վարչաձեւը, մէջտեղը կայ ռուս ազգ մը, որ չի կրնար իր վիզը ծռած մնալ օտար գրաւումի մը դէմ :

Իսկապէս անհեթեթ է իրենց ազգային գիտակցութիւնը արթնցած երկիրներու համար զինուորական գրաւման մասին խօսիլ : Մեծ ու պզտիկ ամէն ազգի սպառազինման ընծայած կարեւորութիւնը նկատի առնելով պէտք է լաւ ըմբռնել այս վիճակին խոր իմաստը : Արթնցած ազգերու ամենավերջին եւ ամենազօրաւոր զէնքը՝ իրենց ազգային գիտակցութիւնն է : Այժմու աշխարհին մէջ այլեւս չկայ ուժ մը որ կարենայ յաղթել այս զէնքին եւ չկայ տիրապետութիւն մը որ չքայքայուի այս զէնքին դէմ :

Այդ պարագային ի՞նչ կը մնայ :— Գերմանիոյ տնտեսական ծաւալումը : Սրդէն մարդկութեան ամէնէն բնական գործերէն մէկը չէ՞ տնտեսական ազատ փոխանակութիւնը՝ իրենց քաղաքական անկախութեան կատարելապէս տէր ազգերու միջեւ : Վերջապէս ամենալայն մրցակցութեան մը նիւթ կազմող տնտեսական փոխանակութեան բնական զարգացումէն ինչո՞ւ վախնալ : Այս մարզի մէջ լաւ աշխատողը, աժան ծախողը եւ շատ գնողը յաջողութեամբ պիտի ընթանայ : Օրինակ, եթէ կարելի ու ճակատագրական է որ Դանուբ գետը Եւրոպայի մէջ Հիւսիսային ծովը Սեւ ծովուն միացնող մայր երակ մը դառնայ, եւ ասիկա ալ հիմնական փոփոխութիւններ առաջ պիտի բերէ տնտեսական փոխանակութեան այժմու ձեւերուն մէջ, ի՞նչ կարելի է ըսել ասոր : Գերմանիայէն առաջ, մենք, Թուրքերս մտածեցինք որ մեր արտածումներուն մէկ մասը Դանուբի ճամբէն օգտուելով կատարենք : Այս պարագան քննեցինք եւ նոյնիսկ գործնականի անցանք :

Արդեօք որո՞ւ մտքէն կ'անցնի բողոք բարձրացնել Սուէզի ջրանցքին դէմ, ըսելով թէ տակնուվրայ ըրաւ Հնդկաստանի սովորական առեւտրական ճամբաները :

Գերմանիա զօրաւոր ճարտարարուեստ ունեցող երկիր մըն է : Ճիշդ է ասիկա : Արեւելեան եւ հարաւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներն ալ իրենց արտադրական միջոցները նորոգելու եւ աւելցնելու կարօտ երկիրներ են : Նախ, աշխարհի վրայ ճարտարարուեստը յառաջացած երկիրը միայն Գերմանիան չէ : Երկրորդ, կարելի չէ արեւելեան եւ հարաւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն ըսել .— Դուք կանգ առէք, մի յառաջանաք : Որքան ատեն որ փոխանակութեան մրցակցութեամբ ընթացող ազատութիւնը չի վտանգուիր, ամէն բան բնականոն ճամբով պիտի ընթանայ, որով, իրապէս անտեղի կ'ըլլայ երեւակայական մտահոգութիւններ ցոյց տալ Գերմանիոյ հաւանական ծաւալման դէմ» :

ՋՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** 26 տարի ովկիանոսին վրայ երթեւեկելէ վերջ, անգլիական «Պէրէնկարիա» մեծ նաւը, որ հինցած ու անգործածելի դարձած է, պիտի քանդուի եւ մաս առ մաս աճուրդով պիտի ծախուի :

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ , ամսօրեայ գրաթերթ : Ա. տարի, Թիւ 6 (25 Հոկտ. 1938) : Տարեկան բաժնեգին 30 ֆր. , արտասահման՝ 40 ֆրանք : Ձեռքէ 3 ֆրանք : Հասցէ .— H. Palouyan, 1 Rue de l'Aqueduc, Paris (10) : (Ցաջորդ թիւէն սկսեալ պիտի հրատարակուի 10 էջ) :

ԵՐԲ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՍՏԱ՛ՔԸ

Խորանին ճիշդ առջեւը դրուած էր երկար սեղան մը, վրան կանանչ ծածկոցով մը, որ եզերուած էր թրքական ազգային դրօշներով, սեղանին վրայ դըրուած էին երկու հսկայ մոմկալներ, կարմիր եւ ճերմակ մոմերով : Ճիշդ մէջտեղը խոշոր սեւ կողքով գիրք մը, անմիջապէս քովիկը պզտիկ մուրճ մը : Զոյգ ճերմակ կաղամարներուն մէջտեղ լեցուն եղեգ գրիչներ :

Կը նախագահէր Իզմիրի ոստիկանական ընդհանուր պահականոցներու պետ Պէյ Պապան, աջին նստած էր քաղաքին միւֆթին, իսկ ձախին տեղ բռնած էր նահանգային ատենակալը (ռէֆթէրտար): Ասոնց ճիշդ դիմացը սեղանէն մէկ ոտք հեռաւորութեամբ նստած էին գետնէն քիչ բարձր դիւանի մը վրայ երկու երիտասարդ հոճաներ, որոնք արմուկնին կռթնցուցած ծունկերուն, ձախ ձեռքի բթամատի եւ ցուցամատի մէջտեղ պինդ սեղմած թուղթեր, կորաքամակ ետ ու առաջ շարժելով կը գրէին : Ոչ դիմացնին կը նայէին եւ ոչ իսկ չուրջերնին : Գրասեղանի վրայ գրելը եւրոպական համարուելով այդ օրը ամէն ինչ թրքականի վերածեր էին, եւ ատոր համար փոխան քարտուղարներու, նստած էին մոլլիկները :

Սեղանին երկու ծայրը կանգնած էին մէյ մէկ ոստիկան, հագուած Օսմանեան կայսերական հին ձեւի համազգեստներ : Մզկիթին փոքր դռնէն մինչեւ ձախակողմեան երկրորդ խորանը բռնած էին Իզմիր քաղաքի նախկին ոստիկանները, ամբողջ կազմով հագուած ու զինուած նախկին ձեւով : Այս ալ հելլէն ներողամտութեան ու ազատամտութեան կը պարտէին, քանի որ գրաւման օրերուն նոյն ձեւով հեռացուցեր էին պահականոցներէն, առանց զինաթափելու : Աջ կողմը շարք շարք բազմած էին քաղաքին անուանի երեւելիները, մըտաւորականները, պաշտօնի սպաներ եւ նախկին հռչակաւոր աւազակապետներ : Մզկիթին մուտքին առջեւ եւ անկիւնները կը վառէին պղնձեայ ձիթականթեղներ, որոնց աղօտ լոյսին ներքեւ կը տեսնուէին պատերէն կախուած հրացաններուն եւ փամփշտակալներուն շարքերը : Մզկիթը գերեզմանէ մը աւելի լուռ էր, հակառակ որ 3—400 հոգիի կը հասնէր ներկաներուն թիւը : Ամէնքը լուռ՝ իւրաքանչիւրը իր տեղը արձանացած էր : Կատակ չէր այդպիսի ոչ-քօղարկուած դատադրութիւն մը :

Թուրք տարրը թէեւ հաւասար իրաւունքներ կը վայելէր համանման քըրիստոնեաներուն, բայց նման դատաւորական եւ ատեանական փորձեր Իզմիրէն դուրս փակուած էին, քանի որ Այտընի աւերակները վախ կ'ազդէին : Թէպետ քէմալականները յաջողած էին ծուղակը ձգել Ուշակի մէջ զօրավար Թրիքուփիսի ամբողջ զօրանոցն ու սպայակոյտին մէկ մասը, սակայն կրկին կը մտահոգուէին :

Կային ուրիշ նկատումներ եւս,— ընդհանուր Փլասթիրասին մեքենաշարժ զօրաբաժինը, որ խիստ կանոնաւոր կը նահանջէր, Իզմիրի ծոցը խարսխած հելլէն նաւատորմը եւ երրորդ Պալչովայի հայկական զօրամասը : Այդ ժողովականները մէկ մարդու պէս կը զգային վտանգները : Բոլորն ալ արձանացած էին, չենք գիտեր վախէ՞ թէ քաջութենէ :

×

Վերջապէս տիրող լռութիւնը խզելով նախագահը հազիւ լսելի ձայնով, ժողովը բացուած յայտարարեց . խիստ կարճ նախադասութիւններով ան փառաբանեց Իսլամի եւ Սաքարիոյ մէջ ինկած շէհիտները: Ապա դեղին կաշիէ պայուսակը բացաւ եւ սեղանին վրայ դրաւ տրցակ մը, եւ կարգով դասաւորեց՝ նամակ, հեռագիր եւայլն : Ակնոցները քթին եւ ականջներուն ապահով տեղաւորելէ նոր շարունակեց .

— Անկարայի Ազգ. Մեծ Ժողովէն եւ ճակատի հրամանատար Քեազըմ փաշայէն շրջաբերական նամակներ, որոնցմով կը հրահանգուի մեզ խիստ գաղտնի աշխատիլ բանակը տեղեակ պահելու օրը օրին անցքերուն : Այս ծառայութեան փոխարէն հրահանգուած է մեզ թրքական զօրամասերը Իզմիր մտնելու նախօրեակին, գրաւել ոստիկանական պահականոցները, պետական հաստատութիւնները եւայլն, եւ քրիստոնեայ ազգաբնակչութիւնը շղթայել, նոր անակնկալ մը չպատահելու համար :

Այստեղ կանգ առաւ ան, կարծես թէ զօրավար մըն էր : Իսկ ժողովին ատենապետը, ակնոցը սեղանին վրայ դրաւ, առջեւը դրուած դաւաթը վերցուց, քանի մը ումպ կուլ տալէ վերջ դաւաթը խնամքով տեղը դրաւ եւ մակերեսին գուրգուրալից աչք մը նետեց, չենք գիտեր թէ մէջինը օղի՞ էր թէ ջուր : Զօրավարը խոշոր ձեռքերը մէջքի գօտիին սեղմելով չորս կողմը դիտելէ վերջ շարունակեց .

— Մեր լրտեսական ցանցէն պզտիկ խումբ մը ծպտուած քաղաքին զինուորական կէտերը անցաւ անվտանգ: Անոնց պաշտօն յանձնուած էր դիմաւորել մեր բանակին յառաջապահները եւ յանձնել մեր գաղտնի ծրարը :

Նախագահին սառած շրթներուն վըրայէն թեթեւ ժպիտ մը անցաւ, յուզումէն կը դողար եւ ստանձնաբար կը կծկուէր : Ճիգ մը ըրաւ, խոշոր ձեռքը գրպանը տարաւ, ու կիսովին ժամացոյցը դուրս քաշեց : Ձայնը սովորականէն աւելի ցածցնելով, որ արդէն շատ կամաց կը խօսէր, ձեռքով հրամայեց որ քիչ մը առաջ գան, եւ որպէսզի տիրող լռութիւնը չխանգարուի, բոլորը միասին, սագի նման իրենց վիզերը երկարեցին դէպի առաջ: Սպասման անձկութենէն բոլորին կուրծքերը փքոցի նման կ'ելլային ու կ'իջնային :

Վերջապէս նախագահը արտասանեց հետեւեալը .

— Հելլէն պահականոցները 9.30ին սովորական խրախճանք մը ետք, ժամը 11.30ին Իզմիր քաղաքի ամբողջ ոստիկանները, զինուորական ջոկատի նման, կարգաւ անցան զօրանոցէն եւ հեռացան անծանօթ ուղղութեամբ :

Երբ վերջին բառը արտասանեց, շունչ առաւ . ժողովականները իրենց կարգին՝ կարծես աղօթքի մէջ ըլլային, սկսան բարեւել աջ ու ձախ :

Հակառակ այդ անակնկալ լուրին, ոչ ոք տեղէն շարժիլ փորձեց : Երկաթէ կարգապահութիւնը կապարի նըման կը ճնշէր բոլորին վրայ :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

րազմական նաւերը: Նաւային ստանները ապահովութիւն տուին որ պիտի պաշտպանուի չէզոք գօտին :

*** Չինաստանի անգլիական դեսպանը Եունան գնաց, տեսակցելու մարաջախտ Չանկ - Քայ - Շէկի հետ: Կ'ըսուի թէ անգլիական դեսպանը կ'աշխատի գտնել յարմար պահը, հաշտեցնելու համար Չինացիներն ու Ճափոնացիները :

*** Փարիզի չինական դեսպանը կը հաղորդէ զեկոյցով մը թէ Չինաստանի հիմնական քաղաքականութիւնն է երկարաձգել պատերազմը՝ ստանձնելով ամէն զոհողութիւն, թէ նշանակութիւն չունի քաղաքի մը կորուստը :

Մոսկուա կ'ամրացնէ արեւմտեան սահմանները

—— օօ ——

Անգլիական թերթերու քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Խորհ. Միութիւնը կ'աշխատի աճապարանքով ամրացնել իր արեւմտեան սահմանները, հիմնելով պաշտպանողական զօրաւոր գիծ մը, իբրեւ զգուշական միջոց գերմանական սպառնալիքին դէմ :

Մոսկուա հրամայեց անժամաբար դադրեցնել ուրիշ զինուորական ամէն աշխատանք, բոլորովին նուիրուելու համար Ուկրանիոյ ապահովութեան, պաշտպանելու համար հանքածուխ ու ցորեն արտադրող շրջանները :

Այդ նպատակով,

Ա.— 150 քիլոմեթրի վրայ երկար շրջան մը պիտի մաքրուի անտառներէ :

Բ.— Բնակչութիւնը եւս պիտի հեռացուի, կարգ մը քաղաքներու եւ ագարակներու մէջ թողլով միայն կարմիր բանակի մարդիկը, անոնք որ կը վայելեն Մոսկուայի վստահութիւնը:

Գ.— Պիտի քանդուին կամուրջներն ու ճամբաները, որոնք կը գտնուին ապահովութեան գօտիին մէջ:

Դ.— Ամրոցներ պիտի շինուին նոյն գօտիին արեւելեան սահմանին վրայ :

Ե.— Պիտի երկարեն երկաթուղին՝ այդ գծին եռեւ :

Զ.— Օդանաւային նոր կայաններ պիտի շինեն :

—— օօ ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԻՈՆԱԿԱՆ շարժման ղեկավարները խնդրագիր մը տուին անգլիական կառավարութեան, որով կը պահանջեն որ անեղծ պահուի Պալֆուրի յայտարարութիւնը եւ Պաղեստինը պահպանուի իբրեւ հրէական ազգային տուն :

ՔԱԿԱՆՈՎԻՉ, որ Խորհ. Միութեան ծանր արդիւնաբերութեան գործավարն էր, շնորհազրկուելով նշանակուեցաւ նոյն գործավարութեան ներքին գործերու տեսուչ: Ծանր արդիւնաբերութեան գործավար նշանակուեցաւ Եմելյանով, որ Կէփէուին ազդեցիկ պաշտօնատարներէն մէկն էր :

ԽՐԻՄԻ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԻ հանքային ջուրերուն մէջ բուժուելու գացած են, անցեալ եղանակին, 84 գործավարներ, 8,000 պետական եւ կուսակցական մեծ պաշտօնատարներ, 1,800 ճարտարարուեստական վարիչներ :

ՀԻԹԼԷՐ գերմանական Արծիւին մեծ - խաչը տուաւ Ֆրանսայի նախկին դեսպանին, Ֆրանսուա - Փոնսէի: Այս շքանշանին սահմանումէն իվեր (1936), առաջին անգամն է որ Հիթլէր այսքան մեծ պատիւ մը կ'ընէ Ֆրանսացիի մը :

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռուզվէլթ, իր ծովային նախարարին ուղղած նամակով մը, կ'ըսէ թէ Միացեալ - Նահանգները պէտք է սպառազինուին, ի պաշտպանութիւն ամէն հաւանականութեան դէմ :

ՇԱԼՄԷԹ, Վալօրիսի քաղաքապետը, հրաժարեցաւ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութենէն, մամուլին տալով իր հրաժարման պատճառները: Պատերազմի վախի օրերուն համայնավար կուսակցութիւնը գաղտնի նամակով մը կը խնդրէ իրմէ կենսագրական եւ այլ կարգի տեղեկութիւններ տալ ոչ միայն իր անձին, այլ եւ ընտանիքին անդամներուն եւ ընկերներուն մասին: Լրտեսական այսպիսի աշխատանքէ մը զարշելով՝ Շալմէթ ղրկեց իր հրաժարականը:

ԵՐԿՈՒ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐ փորձեցին ինքնաշարժով մը առեւանգել մեծահարուստ օտարական մը Փարիզի մէջ, Օփերայի հրապարակին վրայ, բայց ձերբակալուեցան :

ԼՈՅՏ ՃՈՐՃ, քննադատելով Չէյմպըլէնի խաղաղութեան քաղաքականութիւնը, Միւնիխի համաձայնութիւնը որակեց «ամօթ» մը: Իր կարծիքով, պատերազմ մը հաւկիթի պէս պիտի ճզմէր միահեծան պետութիւնները (Գերմանիա եւ Իտալիա):

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Փարիզի Մասնաճիւղի երկրորդ գրական զաւը՝ 3 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին: Նկատի ունենալ այս թուականը : Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. **ԵԳԻՊՏԱՑԻ** ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ Petit Journalի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **ՖԼՈՐԱ ԱՆՏՈՆԻՍ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԽԼՂԱՏԵԱՆ ԵՒ ՎԻՇԱՊԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կնեազեան (երգ), Օր. Գազազեան (կովկասեան պար), Օր. Օսմանջեան (արտասանութիւն), Պ. Սարբեան (ջութակ), Պ. Մէհտէրեան (երգ), Թառիստ Գարեգին եւ ուրիշներ :

Ճաշերն ու գեղարուեստական բաժինը միջոցով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին :

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Պ. Սարբեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ :

Մուտք 6 ֆրանք :

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.—

Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ 3ՐԴ. ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ** — ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ.— Կ'արտասանեն փոքրիկն ՄԵՍՐՈՊ ՄՈՒՐԱՏԶԵԱՆ, Օր. ՏՕԼՊԱՃԵԱՆ եւ Ա. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ
կ'երգէ Օր. ՄԱՐԻՑԱ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ.— Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնջոյք Ցոյներու սրահը, 5 Rue Bonnefoi: ԾԱԽՔԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ 0.95ֆր.:

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.— 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ, ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. միութեան ընդհ. ժողովը՝ 29 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 7·30ին սովորական ճաւաքատեղին:

ԱՐՍԷՅԼԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական ճաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Հոկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Զեկոյց Նե. կայացուցչական ժողովի, Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Դուրեսն» գրադարանը: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Թէյասեղան—խնջոյք

ՍԷՆ Լուի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան եւ Կ. Խաչի Մասնաճիւղերու Միութեանց կողմէ, 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Ֆ. Փիլոեանի սրճարանը ի պատիւ թաղին հայ զինուորցուներուն:

Թատերական ներկայացում

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Հ. Յ. Դ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ "ՎՌԱՄԵԱՆ" ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

30 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին
«Պար Էնթէրնասիոնալի» սրահին մէջ

Հ. Յ. Դ «Աղամեան» թատերախումբը իր անդամներուն զինուորական ծառայութեան մեկնումին առթիւ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ԱՐԱԲՕ

Մուտք՝ 4 ֆրանք, փոքրերուն համար 1 ֆրանք
Ներկայացումէն յետոյ թէյասեղան զինուորներու համար

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՐԷ ՍԷՆ ԺԷՐՎԷԻ Ա. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի ժամը 3—7 դպրոցի սրահին մէջ
15 Rue des Bruyères, մէթրօ Porte des Lilas

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. ԼԵՒՈՆ ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ նուագ
Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերուն 2 ֆրանք

Ողջերթի երեկոյթ Մարսէյլի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԲԱԼՈՒԻ ՀԱՅՐ. ԵՒ ՎԵՐԱՇԻՆԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ

Ի պատիւ Բալուցի զինուորագրեալներու որոնք ծառայութեան պիտի մտնեն նոյեմբերի սկիզբը :

Տեղի կ'ունենայ հոկտեմբեր 29, շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին, րիւ Լ'էքլիփս, Շահրիկեան սրահին մէջ :

Գեղարուեստական բաժին — Մուտք 3 ֆրանք

Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Շավիլի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցուի թէ՝ կիրակի, Հոկտ. 30ին, Փարիզի առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ, տեղւոյն Ս. Գրիգոր - Լուսաւորիչ մատրան մէջ :

Կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը :

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյն դպիրներու: Սկիզբ ժամերգութեան 8.30, պատարագ 10.30 :

Ա Ջ Դ

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ ընկերակցութիւնը կը փութայ յայտնել, որ իր մատենաշարին Ա. հատորը, Ռուբէն Զարդարեանի Արձակ էջեր եւ հէքեաթները, սպասուած ըլլալով, իր շարքէն որեւէ 2 հատոր պիտի տրամադրէ անոր, որ իրեն կը ղրկէ սպասուած այդ հատորէն մէկ օրինակ :

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Կապոյտ Խաչի Խրիմեան դպրոցի վարչութիւնը դպրոցի սրահի ընդարձակման եւ բեմի շինութեան համար ստացած է հետեւեալ նուէրները:

Ա. ՑԱՆԿ

Պ. Հրաչ Հանտալեան 300 ֆրանք, Պ. Եփրեմ Նազարեան 200, Պ. Լեւոն Գույումճեան, Օր. Մարիցա Գույումճեան, Պարոններ Կարապետ Թոփալեան, Մարտիրոս Տէրտէրեան, Արսէն Պօյաճեան, Գէորգ Անկիւեան, Յովսէփ Ճապուեան, Արտաշէս Յակոբեան, Խորոտ Կարմիրմօրուքեան, Աղապապ Պարսամեան, Սամուէլ Գանեւիլեան, Յովակիմ Պօղոսեան, Յարութիւն Գալուստեան, Քերովբէ Պօյաճեան, Ստեփան Մարգարեան, Խորոտ Զրադեան, Յակոբ Զօլադեան, Մարտիրոս Գարթալեան, Ստեփան Օզտաեան, Ստեփան Մարկոսեան, Երուանդ Ըմրաեան, Բժիշկ Տամլամեան եւ Օրիորդ Անգինէ Ալճեան 100ական ֆրանք :

Գումար Ա. ցանկի՝ 2,800 ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի դաշտահանդէսին տեղի ունեցած վիճակախաղէն արժէքաւոր գիրքեր շահած են հետեւեալ թիւերը:
00,261, 00,249, 00,239, 00262 ,00 ,247:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Domcame — PARIS (13)

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին
ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՋԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԱՍԱՐ**

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Չէօքէճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ: Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ): Փոքրերու մուտքը արգիլուած է:

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք :

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստի յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին: Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ այց Մ. Նուպարեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարանները: Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ :

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ., Կիրակի ժամը 3·30ին տեղւոյն դպրոցի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Դ. ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբին կողմէ
Մուտքը ազատ է

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 29 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3873

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ...

Ինչո՞ւ, իրապէ՛ս, այսքան տատանում ու այսքան յարափոփոխ դարձաւ Թուրքիա, կը հարցնէինք մեր նախորդ խմբագրականով :

Իր քաղաքական հակումներուն հետ նաեւ իր քաղաքական ձգտումնե՞րն են որ կը փոխուին: Նոր ուղղութիւննե՞ր կ'ընդգրկէ Էնկիւրի: Երէկ «իմպերիալի՞զմ»ը կ'ուզէր հարուածել Խ. Միութեան տուած իր կռնակը:

Իսկ այսօր, նոյն այդ «իմպէրիալի՞զմ»ին է յեցած՝ բոլշեւիզմին դէմ թիավարելու համար: Նուազագոյն կամ առաւելագոյն ծրագիրնե՞ր ունի՝ ինչպէս, օրինակ, Իտալիան կամ Գերմանիան: Բայց, մանաւանդ, ի՞նչ կը փնտռէր ժողովրդապետական Անգլիոյ կողքին կանգնած ատեն, ու ի՞նչ կը փնտռէ — հազիւ տարի մը վերջ, — երբ արդէն իսկ չուկայ կը դառնայ, այնքան արագ ու այնքան պատրաստակամ կերպով, Հիթլէրեան Գերմանիոյ...

Հարցումներ, ահաւասիկ, որոնք ինքնաբերաբար ծնունդ կ'առնեն, երբ կը հետեւինք Էնկիւրիի քայլերուն: Լրացնելու համար այս շարքը, դնենք եւ ուրիշ հարցում մը, — Թուրքիա այս փոփոխումները ինքնակա՞մ կերպով կ'ընէ: Կամ, աւելի պարզօրէն ըսուած, Էնկիւրի ի՞նքն է որ կը գծէ իր ուղղութիւնը՝ երէկ մէկին, յաջորդ օրը երկրորդի մը, ու այսօր ուրիշի մը հետ կամ քով ըլլալով: Ըսել կ'ուզենք, — այս բոլոր համաձայնութիւնները, դաշինքները, մերձեցումները կամ նոյնիսկ «բարեկամութիւնները» կը խմորուին կամ կը ծրագրուին Էնկիւրիի մէջ ու Էնկիւրիի՞ կողմէ, թէ, ընդհակառակն, Էնկիւրի հարկադրուած կ'ըլլայ օր մը մէկուն ու օր մը ուրիշին հետ կամ քով ըլլալ:

Կանխելու համար հաւանական թիւրիմացութիւն մը, ճշդենք, անմիջապէս, որ ոչ Անգլիոյ հետ զինակցութիւն մը վերագրել ուզեցինք — անկախ «Միջերկրականեան Ուխտ»էն որ մեռած էր արդէն երբ ծնաւ, — ոչ ալ նոյն ձեւի դաշինք մը նկատի ունինք՝ երբ կը խօսինք գերմանօ-թուրք մերձեցման մասին: Ըսենք նաեւ անցողակի, որ քեմալական Թուրքիան, հակառակ իր բոլոր յաւակնութիւններուն, չկրցաւ հասնիլ որ եւ է «մեծ»ի հետ զինակցելու արժէքին: Այս մատնանշումին մէջ, կամովին դանց կ'առնենք Խ. Միութիւնը: Վասնզի երկու երկիրներու երբեմնի զինակցական կապը արդիւնք էր Թուրքիոյ աշխարհագրական դիրքին: Ռուսիոյ՝ այդ շրջանին՝ բոլորովին առանձնութենէն, երկու երկիրներու «յեղափոխական» ապրումներէն ու մանաւանդ հին թէ նոր Ռուսիաններու միօրինակ ու անխախտ ձգտումէն կը բխէր: Ցարական Ռուսաստանը փորձեր էր, աւելի քան դար մը, բռնի ուժով իջնել Միջերկրական: Բոլշեւիկ Ռուսաստանը, ա՛յն օրերուն մանաւանդ, տկար ներքնապէս ու արտաքնապէս, փոխեց ձեւը միայն՝ բռնի ուժին տեղ առատաձեռն «բարեկամութիւն»կիրարկելով, բայց պահեց անփոփոխ նպատակը, — իրեն ենթակայ Թուրքիա մը ունենալ՝ անոր հաւանութեամբ «իջնելու» համար Տարտանէլ ու Միջերկրական...

Թողունք, սակայն, այս միջանկեալ — թէեւ բնորոշ պարագան, — ու փնտռենք պատասխանները այն հարցումներուն, զորս դրինք վերը:

Գտնելու համար ճշգրիտ պատասխանները այդ հարցումներուն, հարկ է ուշադրութեան առնել երկու կարեւոր սկզբունքներ, որոնք քեմալական Թուրքիոյ ամէնէն հիմնական առաջադրութիւնները կազմեցին, երբ, Լօզանի յաջողութենէն վերջ, իրականացած էր «ազգային սահմաններուն մէջ ազգային անկախ պետութիւնը»:

Այդ սկզբունքներէն առաջինը բանաձեւուած էր այսպէս, — «Խաղաղութիւն երկրէն ներս, ու խաղաղութիւն երկրէն դուրս»: Իսկ երկրորդը վճռապէս կը ճշդէր թէ «Թուրքիա բացարձակապէս անկախ պիտի ըլլայ՝ ներքին, արտաքին ու տնտեսական տեսակէտով»: Այս երկրորդ առաջադրութեան հասկնալի եզրակացութիւնն էր նաեւ Քեմալի երրորդ յաւակնութիւնը, — «ոչ մէկ օտար զինուոր ոտք պիտի դնէ մեր հողին վրայ»...

Հետեւելով Թուրքիոյ բոլոր քայլերուն, մենք տեւապէս մատնանշած ենք, օրը օրին, այն բոլոր շեղումները զորս արձանագրեց Թուրքիա իր արտաքին թէ ներքին կեանքին մէջ, ո՛չ միայն թելադրանքներու, այլեւ հրահանգներու ընթացք տալով: Ցուրիչ, ու անկէ վերջ մասամբ Գարախան՝ տասնեւհինգ տարի շարունակ, յանուն Մոսկուայի, ցուցամատ շարժեցին Էնկիւրիի մէջ: Նուազ տիրական չեղաւ Անգլիոյ դեսպանը՝ նոյն Էնկիւրիի մէջ՝ Մոնթրէօյէն վերջ: Ոչ մէկ տարակոյս, որ Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը, իր ընծայած վարկին հետ քեմալական Թուրքիոյ «ընծայեց» նաեւ վարքագիծ մը՝ առաւել կամ նուազ չափով ճշդուած: Այս բոլորը հասկնալի են, անշուշտ: Հասկնալի՝ այն իմաստով որ, 1922ի թաւալգլոր դէպքերը ստեղծեր էին, Թուրքիոյ վարիչներուն մէջ, բարձրաթռիչ հոգեբանութիւն մը, որ, իր կարգին, տուն տուեր էր նոյնքան բարձրաթռիչ սկզբունքներու:Կեանքը, ու նոյն ձեւի թաւալգլոր դէպքեր՝ եկան վերիվայր շրջելու «բացարձակ անկախութեան» մեծամիտ սկզբունքը...:

Նուազ անփառունակ չեղաւ միւս առաջադրութեան վախճանը :

Քեմալական Թուրքիա, ապահովելէ վերջ իր անկախութիւնն ու սահմանները, երկու հիմնական մտահոգութիւններ ունեցեր էր, — երկրին վերականգնումը՝ ժամանակին համապատասխան ձեւով, ու խաղաղ գոյավիճակ մը՝ իբրեւ նախապայման առաջին մտահոգութեան իրականացումին: — «Խաղաղութիւն երկրէն ներս ու խաղաղութիւն երկրէն դուրս»ը ա՛յս նպատակին բանաձեւումն էր :

Յաղթական ըլլալը բաւական չէր: Հարկ էր ապահովել այդ յաղթանակին արդիւնքը: Բայց մանաւանդ՝ տեւականացնել զայն:

Իսկ այդ ապահովումն ու տեւականացումը ուժեղ բայց խաղաղ գոյավիճակով մը կրնային իրականանալ:

Չխօսինք «երկրէն ներս»ի «խաղաղութեան» մասին: Անկախութեան դատարան: «Մահափորձեր»ու առասպելներ: Կախաղաններ հոս ու հոն: Քրտական կոտորածներ: Դի՛կ նոյնիսկ Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ: Կամ՝ արեան սպառնալիք մեզի Ֆէթհիին անգամ...

«Երկրէն դո՞ւրս»: Թուրքիա ինչպէ՞ս կրնար ապահովել ա՛յդ խաղաղութիւնը, — ահա հարցում մը, որուն պատասխանը պատասխանն է միագամայն մեր վերեւ դրած հարցումներուն:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՃԱՌԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

— oo —

ԽԻՍՏ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

— oo —

«Պէտք չունինք փրկիչի, պէտք ունինք աշխատողներու»

— oo —

Հինգշաբթի առաւօտ Մարսէյլ հասաւ վարչապետ Տալատիէ : Կայարանին մէջ զինք դիմաւորեց խուռն բազմութիւն մը: Կէսօրէ վերջ, ներկայանալով արմատականներու համագումարին՝ խօսեցաւ այն ճառը, որու կը սպասուէր ամէն կողմէ: Երկիրը բացած էր ձայնասփիւռի բիւրաւոր բերանները եւ բոլորը իրենց ականջը տուած էին վարչապետին :

Տալատիէ նախ ողջոյնի խօսքեր արտասանեց, յետոյ անցաւ միջազգային քաղաքականութեան: Եւրոպայի ներկայ կացութեան մէջ, ըսաւ, ամէն իրողութենէ աւելի խաղաղութեան պարագան է որ կը զբաղեցնէ այսօր ամէն ազգ: Եւ խորհիլ որ այդ խաղաղութիւնը եկաւ այն պահուն՝ երբ հասած էինք դահավէժին եզերքը: Աւելորդ է պատմել թէ ինչ ճիգերով եւ զոհողութիւններով լուծեցինք տագնապը: Ինչ որ կ'ուզեմ կրկնել այստեղ, այն է թէ եւրոպական քաղաքակրթութեան համար, մարդկային ազատութեան համար, մեր երկրին համար, նոյնիսկ Չեխոսլովաքիոյ համար՝ Միւնիխի համաձայնութիւնը գերադաս է այն վիճակէն, որուն պիտի մատնուէինք այսօր եթէ խուսափած չըլլայինք պատերազմէն:

Եւ սակայն կան մարդիկ որ կ'ըսեն թէ Ֆրանսա անձնատուր եղաւ: Կը յայտարարեմ որ մենք Միւնիխի համաձայնութիւնը չստորագրեցինք սպառնալիքի մը տակ: Եթէ վերջնագրի մը առջեւ գտնուէի Միւնիխի մէջ, եթէ չկարենայի լսելի ընել ձայնս ու վիճիլ հաւասարէ հաւասար, կը վերադառնայի Փարիզ եւ ժողովուրդը կը հրաւիրէի դիմադրելու :

Ես չեմ հասկնար թէ ինչո՛ւ ոմանք պայքար կը մղեն այդ համաձայնութեան դէմ, որ արժանացաւ երկրին հաւանութեան, երբ մայրեր եւ հայրեր կ'արտայայտէին իրենց հրճուանքը, որ իրենց խնայուեցաւ արեան զոհողութիւնը եւ սուգը:

Ոչ ծափահարութիւնները եւ ոչ ալ լռութիւնները կ'ազդեն վրաս, երբ ես կը խորհիմ երկրին շահերուն մասին, ու զզուանք կը զգամ, երբ կը տեսնեմ որ խումբ մը մարդիկ հրապարակագրական վէճի նիւթ դարձուցած են վերջին դէպքերը: Իրաւունք չունի՞մ ըսելու որ կարգ մը մարդիկ, երբ տագնապը հասած էր անձկութեան մը սահմանին եւ ժամեր կամ վայրկեաններ միայն մեզ կը բաժնէին աղէտին պայթումէն, ցոյց չտուին այն վճռականութիւնը, կորովը, քաջութիւնը, զորս ցոյց կուտան հիմա, վտանգը հեռանալէ վերջ: Մեզ քննադատելու իրաւունք պիտի ունենային անոնք միայն, որոնք ամէնէն եղերական ժամուն իսկ պիտի չվարանէին պահանջկոտ ըլլալ՝ յանձն առնելով նոյնիսկ պատերազմի մը պատասխանատուութիւնը: Մեզ քննադատելու իրաւունք պիտի ունենային անոնք միայն, որոնք թեթեւութիւն պիտի չզգային՝ իմանալով դէպի Միւնիխ մեկնումս:Ի՞նչ կեղծիք է այսվերջապէս, որ այդ մարդիկը կը մղէ քաջ մարդու ձեւեր առնելու եւ դաս տալու այն պահուն՝ երբ անցած է վտանգը, բայց լուռ կը մնան, նոյնիսկ կը դողան այն պահուն՝ երբ հարկ է քալել վտանգին դէմ :

Համայնավար կուսակցութիւնը կրնայ ինծի ըսել թէ հակառակած է սկիզբէն իսկ, բայց իր պայքարներն էին որ անդամալուծեցին աշխատանքներս: Երբ համայնավար թերթերն ու ճառախօսները կոշտ յարձակումներ կը գործէին Չէմպըրլէնի վրայ որ հրաշալի հաւատքով մը աշխատեցաւ խաղաղութեան պահպանման համար, արդեօք միթէ չվտանգեցի՞ն Ֆրանսայի դիրքը: Երբ ամէն օր կը յարձակէին մեր կառավարութեան վրայ, արդեօք միթէ չդժուարացուցի՞ն մեր աշխատանքը: Երբ անէծքներ կը թափէին այն կառավարութիւններուն գլխուն, որոնց հետ տաժանելի խորհրդակցութիւններ կը կատարէինք մենք, արդեօք միթէ չվտանգեցի՞ն մեր դիրքը: Եւ դեռ այս մարդիկն են որ այսօր կը յայտարարեն թէ Ֆրանսայի կատարած մասնակի զօրաշարժը հնարք մըն էր ծածկելու համար մեր անձնատուութիւնը, — սուտ մը որուն եթէ հաւատար զանգուածը, անկարելի պիտի դառնար օգտուիլ զօրաշարժէն, որ, կը կրկնեմ, մեծապէս նպաստեց խաղաղութեան :

Եթէ այն բոլոր Ֆրանսացիները, որոնք քաջութեամբ պատասխանեցին հայրենիքի կոչին, եւ արժանի դարձան երախտագիտութեան, միւս կողմէ՝ համայնավար կուսակցութեան վարիչները այնպիսի դիրք մը բռնեցին, որ ուրիշ իմաստ չունէր, բայց եթէ խափանել կառավարութեան գործը: Երբ կ'ուզէք որ կառավարութիւնը պաշտպանէ աշխարհի խաղաղութիւնը եւ երկրին պատիւը, չէն եղեր հրապարակաւ մերժեր անոր գործելու ազատութիւնը, չէն եղեր յայտարարեր թէ երկիրը անկարող է դիմադրելու :

Մենք փրկեցինք խաղաղութիւնը եւ պաշտպանեցինք մեր պատիւը: Պիտի յարատեւենք այս քաղաքականութեան մէջ, որ կը համապատասխանէ Ֆրանսայի հիմնական շահերուն:

Ֆրանսայի հիմնական շահերուն պաշտպանութիւնը կը կայանայ այն ապահովութեան մէջ, որով կը պաշտպանուին ոչ միայն մայր հայրենիքին սահմանները, այլեւ հաղորդակցութիւնը մայր հայրենիքին եւ իր գաղութներուն միջեւ: Մարսէյլ, այդ տեսակէտով, կը գտնուի մայր - հայրենիքին սրտին վրայ, այստեղ է որ կը բաբախէ Ֆրանսայի եւ իր գաղութներուն միութեան երակը:

Ֆրանսա ունի ընդարձակ գաղութներ ամէն կողմ :Եւ Ֆրանսայի գոյութիւնը պէտք է որ յայտնուի ամենուրեք, առանց մերժելու միացնել իր ճիգերը ամէն անոնց, որոնք կ'աշխատին արդարութեան եւ խաղաղութեան համար: Ֆրանսա պիտի աշխատի իր հին բարեկամներուն կողքին գտնել նոր բարեկամներ: Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մասին խօսելով, կրնանք ըսել թէ ազգային շահերու պաշտպանութեան գետնին վրայ դժուար չէ գտնել համաձայնութեան եզրեր, որոնք պիտի ամրացնեն խաղաղութիւնը »:

Ֆրանսայի նիւթական բարգաւաճութիւնը

— oo —

Տալատիէ յետոյ անցաւ Ֆրանսայի նիւթական կացութեան : Պետութեան սովորական պիւտճէն է 64 միլիար, արտակարգ պիւտճէն՝ 30 միլիար, կան դեռ Ֆրանքի պաշտպանութեան սնտուկին ծախքերը, որով պետութեան ընդհ. ծախքը 1939ին կը հասնի 102 միլիարի: Ասոր դէմ պետութիւնը ունի 66 միլիար հասոյթ միայն: Կարելի՞ բան է որ թոյլ տրուի շարունակել այս վիճակը :

Անհրաժեշտ է առաջին առթիւ աշխատիլ որ աւելնայ երկրին արտադրութիւնը: Գերմանիոյ մէջ 1929 – 1937 արտադրութիւնը աւելցաւ 17 առ հարիւր, Անգլիոյ մէջ՝ 24 առ հարիւր, սկանտինաւեան երկիրներու մէջ՝ 30 առ հարիւր , իսկ Ֆրանսայի մէջ պակսեցաւ 25 առ հարիւր: Կա՞յ Ֆրանսացի մը, որ անտարբեր մնայ ի տես այս փլուզումին: Երբ կը տկարանայ Ֆրանսա, կը ծագին ներքին կռիւներ: Դաւաճանե՞լ է բանուորներուն՝ երբ կ'աշխատինք ամուր պահել ազատութիւնը: Երբ կը տկարանայ Ֆրանսա, կ'ենթարկուի յարձակման: Դաւաճանե՞լ է բանուորներուն՝ երբ կ'աշխատինք պաշտպանել խաղաղութիւնը: Երբ կը տկարանայ Ֆրանսայ, կը պարտուի: Դաւաճանե՞լ է բանուորներուն, երբ կ'աշխատինք արգիլել գերութիւնը:

Երբ Ֆրանսա կը փորձէ զօրանալ տնտեսապէս, մարդիկ կան որ կ'անուանեն մեզ՝ ատոր համար՝ ազգային եւ միջազգային դրամատիրութեան գործակալ, դաւաճանող բանուոր դասակարգին, ֆաշիստ ճառախօս :

Եւ դեռ համայնավարները այնպիսի աշխատանքներ կը կատա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԱՐԱԶԻ ԱՐՏՕՆՈՒԹԵԱՄԲԸ ...

Հակառակ մեր բոլոր ճիգերուն, թրքական դրոշմը կը շարունակէ ֆալել մեզի հետ:

Ոչ միայն երգով, ձայնապարով կամ խօսակցութեամբ, այլեւ մամուլով կամ նոյնիսկ գրականութեամբ :

Լեզուականը այլեւս պէտք է դադրի, անշուշտ :

Կ'ակնարկեմ այն բացատրութիւններուն, որոնք թրքական են, եւ զորս, բառ առ բառ թարգմանած ըլլալով, մինչեւ այսօր կը շարունակենք գործածել : Յիշեցնենք մէկ քանին, Տարազի արտօնութեամբ ...:

Այսպէս, հազուադէպ չէ հանդիպիլ, լաւագոյն հայերէնով մը գրողներու քով իսկ, «միտքս ինկաւ» բացատրութեան: Թուրքերէն աքըլըմա տիւշտիւն է: Մենք ունինք «յիշեցի»ն, այնքան գեղեցիկ ու այնքան ծանօթ, որ թերեւս աւելորդ էր... յիշեցնելն իսկ :

Մարդ կը զարմանայ՝ խորհելով թէ ինչ կրնայ... ինկած ըլլալ միտքի մը մէջ :

Նուազ ծիծաղելի չէ «միտքէս անցաւ»ը: Ոչ միայն թրքական է, այլեւ, որպէս պատկեր ալ՝ տգեղ ու անըմբռնելի: Մասամբ, կամ թերեւս ամբողջովին հասկնալի է «խելքէ - մտքէ չանցնիր»ը, որ իմաստը կը շեշտէ, հայկական է եւ անակնկալի մը, նոյնիսկ ապշանքի մը պարագան կը բնորոշէ յաջող կերպով :

Յաճախ կը գործածենք նաեւ «ոտքերնին», «գլուխներնին» եւայլն : Դարձեալ թրքաբանութիւն: Բայց, նոյն կ'անդրադառնանք, կը ծիծաղինք, անշուշտ: Այդ ո՞ր գլուխներն են որ այդքան շատ... տէր ունին: Կամ՝ ո՞ր ոտքերը, որոնք... հասարակաց են: Նոյնիսկ այն պարագային, երբ Էնթական մէկէ աւելի անձերու պատկանի, ինչո՞ւ թրքական ձեւով ըսել «դառերնին» կամ «տուներնին», երբ հայերէնը որոշ կերպով կը պահանջէ ըսել «իրենց դառը», «իրենց տունը»: Հետեւապէս եւ՝ «իրենց գլուխները» կամ «իրենց ոտքերը»:

Կը գործածենք նաեւ «մինչեւ շուկայ երկարիլ», «տակն ու վրայ ընել» (ըսէ՝ վերի վայր շրջել), «համը նալիլ» (համեմել), «ծեծ մը քաշեցի» (ծեծեցի, ըսէ՝ տփեցի՛, եթէ զորս դու պատուիրեցեր էր...) : Ու մանաւանդ «ծեծ կերայ»ն: Աշխարհի մէջ ո՞ր յիմարն է որ այդպիսի անախորժ բան մը պիտի ուզէր ... ուտել :

Կարելի է ամբողջ բառարան մը կազմել, — ա՛յնքան շատ են անոնք:

Արեւելահայերէնը նոյս նման «փոխառութիւններ» ունի: Յիշեցնենք, օրինակ, «հետ»ը:

— « Չեխոսլովաքիոյ հետ պատահածը դաս մը պիտի ըլլայ ուրիշներու համար» :

Այս նախադասութեան մէջ գտնուող «հետ»ը ռուսերէնի «սըս»ն է, (հետ) : «Ինծի հետ պատահածը», կ'ըսեն բոլոր Սլաւները: Իսկ մենք այդ «հետ»ին բնաւ պէտք չունինք, ու կ'ըսենք պարզ կերպով, — «ինծի պատահածը»:

Կրնանք, կը խորհիմ, խնայել՝ մեր նարագիր լեզուին՝ այս օտարոտի թափթփուքներու բեռը: Բացատրութիւններու տեսակէտէն հայերէնը շատ հարուստ է: Զնմանինք այն կնոջ որ իր զոհարեղէնները զանձարկղն է դրած ու դրացիին մատանին կը գործածէ...

Մատանի, ըսի ու յիշեցի հատ մը, — «մատս մէջն է»:

Կամ՝ «մազ մնաց որ...»: Նոյնիսկ մէկ հատիկ բառով՝ լայն պատկեր մը, — պատ - ս - պարել... ի՞նչ պերճաբարբա՛ռ ես դուն, լեզուդ իմ մեծասքա՛նչ ...

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Կեդրոնական Եւրոպայի քաղաքական սուր տագնապը, որ մաղ մնաց պատերազմի հրդեհին մէջ նետէր բովանդակ մարդկութիւնը, վերացած է արդէն:

Չեխոսլովաքիոյ անդամատումով մասամբ գոհացում ստացած է ըմբոստ Գերմանիան, որ այժմ զբաղուած է մէկ կողմէ նորանուաճ հողամասերը ձուլելու, արեւմտեան ճակատի վրայ ամրութիւններու նորանոր շղթաներ կառուցանելու, եւ միւս կողմէ դէպի արեւելեան հորիզոնները տնտեսական ու քաղաքական նոր աշխարհակալութեան ճամբաներ բանալու մտահոգութիւններով:

Հազիւ մէջին Եւրոպայի տագնապը փարատած, ահա՛ Հեռաւոր Արեւելքի մէջ դէպքերը կը ստանան պահամէժ ընթացք: Ճափոնական բանակները արդէն գրաւած են չինական Քանթոնը, հուր ու սուրի մատնելով անպաշտպան եւ անկազմակերպ ամբոխը՝ որ չին կը կոչուի: Եւ յաղթականները անարգել, արագ ու սրընթաց վազքով յառաջացած են դէպի Հանքէու, որ մայրաքաղաքն էր չին կառավարութեան եւ կեդրոնը չինական բանակին:

Ճափոնական բանակներու այս շրընդալից յաղթանակը կարելի չէ դասել պատերազմական գործողութեանց մէջ պարզ ու պատահական յաջողութիւն մը միայն: Աւելի աւելին է այս յաղթանակը:

Քանթոնի գրաւումով՝ այլեւս ամէն կասկած կը փարատի, թէ Ճափոն ոեւէ ձեւով սխալած կամ ձախողած ըլլայ իր վարած յարձակողական, աշխարհակալական քաղաքականութեան մէջ:

Տարիներ առաջ երբ Արեւելքի արեւ. կայսրութեան ռազմատենչ ղեկավարները, ներքին ամէն դժգոհութիւն, դժկամակութիւն կամ ընդդիմութիւն յաղթահարելէ ետք, գրոհ տուին դէպի այժմեան Մանչուքուօն, Հին ու Նոր Աշխարհներու պետական վարիչները իրար անցան, Ազգաժողովի բեմերէն ճառեր արտասանեցին, թուղթէ սպառնալիքներ տեղացին՝ սանձելու այն ուժական զօրութիւնը, որ դուրս կը պոռթկար, հեղեղի նման կը ժայթքէր Ճափոնի ափունքներէն: Չյաջողեցան:

Թոքիօ հասաւ իր հետապնդած նպատակակէտին: Ան գրաւեց հսկայական հողամաս եւ կանգնեցուց այնտեղ, Խորհրդային Միութեան ու Ճափոնի միջեւ, թումբ պետութիւն մը՝ որ Մանչուքուօ կը կոչուի այսօր:

Այս խոշոր պատառը անբաւական եղաւ Խաղաղականի Թագուհիին անյագուրդ ախորժակին:

Եւ ահա, աւելի քան տարիէ մը ի վեր, Ազգաժողովէն քաշուելէ ու Եւրոպական կնճիռները անտարբեր աչքով դիտելու դիրք բռնելէ ետք, Ճափոն վճռեց ձեռնարկել հսկայական Չինաստանի «խաղաղեցման» հերակլեան աշխատանքին: Ան ինկաւ Չանկ Քայ Շէքի վրայ իր ահաւոր, անդիմադրելի, պողպատեայ կարգապահութեամբ ոգեւոր ուժերու ամբողջական թափով, եւ իրարու ետեւէ նուաճեց, հուր ու ծուխով, անխնայ ու անկարեկիր, Փէքինը, Շանկայը, Նանքինը, եւ այժմ ալ՝ Քանթոնը, Հանքէուն:

Գրաւեալ բոլոր վայրերու մէջ Թոքիօ կազմակերպեց տեղական չինական կառավարական մեքենաներ, այն հիմնական նպատակով որ Չինաստանի անհատնում, անհամար գանդուածները վերջ տան հակաճափոն տրամադրութիւններուն, հաշտուին այն տեսակէտին հետ թէ իրենք, կամայ ակամայ, կենցաղ պէտք է ստեղծեն Արեւելքի հզօր կայսրութեան հետ, վերջ տան ճափոն-վաճառականութեան դէմ մղուած յամառ ու տեւական պոյքոթներուն եւ դառնան, փոխանակ եւրոպական պետութիւններու, Ճափոնի գաղթավայրերը կամ ազդեցութեան գօտիները:

Երբ Թոքիօ վճռեց, սկզբնական շըրջանին զգուշաւոր, յետագային յոխորտ ու ինքնավստահ քայլերով իջնել Չինաստան, եւրոպական մայրաքաղաքներու եւ մամուլի մէջ այն լաւատես մտայնութիւնը արծարծուեցաւ, թէ Ճափոն սխալ, արկածախնդրական ճամբու մէջ է, թէ պիտի խըրուի չինական ովկիանոսին մէջ, ուր ընկղմած են բոլոր աշխարհակալները հին հին դարերու ընթացքին, թէ անհնարին է նուաճել հարիւրաւոր միլիոնոց երկիր մը ու ժողովուրդ մը:

Անկէ դատ՝ կը տիրէր այն թիւր, ինքնախաբ ըմբռնումը, թէ Չինաստան արդէն վերածնունդի մէջ է, չինը սորված է դիմադրել ու մարզուած է պաշտպանողական կռիւներու մէջ, եւ թէ մանաւանդ Խորհրդային Միութեան ռազմական ու նիւթական աջակցութեամբ ի վիճակի է ուժգին, ազդու, վճռական դիմադրութիւն կազմակերպելու ներխուժողներու դէմ: Նոյնիսկ կային սին յոյսեր տածողներ, թէ Ճափոն ինքն իր մէջ կըրնայ փոթորկուիլ, յեղափոխութիւններու թատր հանդիսանալ եւ, աշխարհակալութեան կրակով բոցբոռքած ղեկավարները դուրս նետելով, վարել խաղաղ ու ինքնափակ, ինքնամփոփ քաղաքականութիւն մը:

Այս կարգի բոլոր անհիմն ենթադրութիւններն ու Չինաստանի հանդէպ տածուած յոյսերը ի զուր անցան: Պատմութիւնը անգամ մըն ալ փաստեց, որ արեւմուտքը լաւ չի ճանչնար Ճափոնը, անոր մտածելակերպը, կազմակերպական անվիճելի շնորհքը, մանաւանդ հայրենասիրութեան այն առանձնայատուկ ոգին, որ եզական է: Եւրոպան ու նոյնիսկ Ամերիկան թերացան ըստ արժանւոյն գնահատել այն անյաղթահարելի կորովը, որ ճափոնցիի ցեղային իւրայատուկ նկարագիրն է:

Եւ ճափոնական բանակը գրաւեց Քանթոնը ու Հանքէուն, մօտ 200 միլիոն բնակչութիւն պարունակող հողամասեր նուաճելէ ետք:

Այս յաղթանակը ինչպէս ըսինք, պատերազմական դաշտի վրայ շահուած առաւելութիւն մը չէ լոկ, այլ շատ հեռահաս կշիռ ու նշանակութիւն ունի:

Այս գրոհին ու յաջողութեան անմիջական հետեւանքը այն պիտի ըլլայ թերեւս, որ Չինաստան խոնարհի ու ձեւեր որոնէ հաշտութեան լեզու գտնելու յաղթականին հետ: Երկու կողմերու միջեւ միջամտութիւն մը, իրաւարարութեան փորձ մը թերեւս կանխահաս չնկատուի այժմ եւրոպական մեծ պետութեան մը կամ Մ. Նահանգներու կողմէ: Այսպիսի ձեռնարկի մը համար գետինը հարթուած կարելի է նկատել այժմ:

Իսկ ինչե՞ր կը փաստէ Քանթոնի ու Հանքէուի անկումը:

1.— Չինական բանակի քայքայումը: Չանկ Քայ Շէք ոչ մէկ ճակատի վրայ չարդարացուց իր վրայ դրուած յոյսերը: Ոչ մէկ գծի վրայ չինական ուժերը վճռական կեցուածք չի կրցան ցուցահանել, ու նահանջէ նահանջ հալածուող, ընկրկող չինական բազմահազար բանակները ամենուրեք փախստականներու հօտերու վերածուեցան: Այլեւս բախտորոշ, կեդրոնացեալ դիմադրութիւն մը կազմակերպելու հնարաւորութիւնն ալ չկայ, քանի որ հաղորդակցութեան բոլոր կարեւոր ճամբաները, երկաթուղի թէ գետ ու ծով, յաղթականներու հակակշռին տակ ինկած են: Չանկ Քայ Շէք շատ շատ կրնայ ժամանակ մըն ալ խմբական անկարգ կռիւներ մղել, անկազմակերպ, ցիրուցան: Բայց ասիկա չի կրնար Ճափոնի նման կայսրութեան մը համար մտահոգութիւն համարուիլ:

2.— Անգլիոյ եւ մանաւանդ Խորհրդային Ռուսաստանի պարտութիւնը անուղղակիօրէն, նաեւ Մ. Նահանգներու՝ եթէ կ՚ուզէք:

Այս երեք կայսրութիւնները ամէնէն շատ շահագրգռուած են Հեռաւոր Արեւելքի անցքերով եւ ունին տնտեսական ու քաղաքական կենսական մըտահոգութիւններ Չինաստանի մէջ: Մասնաւորաբար Ռուսաստան: Մանչուքուօէն ետք այս երկրորդ թումբ տոր նիզակն է, որ կը մխէ Թոքիօ Մոսկուայի կողին ու սակայն մուժիկներու երկիրը չի շարժիր, կը հանդուրժէ, կը կլլէ: Ասիկա ինքնին պերճախօս փաստ է, որ կարմիր Ռուսաստանը դուրսի աշխարհը կ՚ուզէ խաբել դատարկ խօսքերով, թէ ինք ուժեղ է, պատրաստ է, վերածնած է եւն.: Ցարական Ռուսաստանը, պարտուելու գինով, չվարանեցաւ չափուիլ Հեռաւոր Արեւելքի «կարմրահասակ մարդոց» հետ: Այժմեան Մոսկուան կը վախնայ եւ իրաւացիօրէն:

3.— Հռոմ - Պերլին - Թոքիօ առանցքի կենսունակութիւնը: Քանթոնի անկումը այս առանցքի հզօրութեան մէկ նոր ապացոյցն է: Այսուհետ ալ Լոնտոն - Փարիզ - Ուաշինկթըն - Մոսկուա առանցքը (եթէ ներելի է այսպէս բնորոշել) պարտութիւն կրեց «խաղաղութեան» սիրոյն եւ թոյլ տըւաւ որ Ճափոն իր կամքը պարտադրէ:

Չինաստան այսօր ուրիշ Չեխոսլովաքիա մըն է, այն տարբերութեամբ որ զայն անդամատողը, բզքտողը Թոքիոյի սուրն է, մեն մինակ, անվախ ու անուսոյ:

Հեռաւոր Արեւելքի մէջ նշանակալից դէպքեր տեղի կ՚ունենան: Այս դէպքերու հետեւանքը եւ Ճափոնի տրամակարգ հզօրացումը՝ Պերլին-Հռոմ առանցքի բարեհաճ հաւանութեամբ, չեն կրնար իրենց անդրադարձումները չունենալ աշխարհի միւս մասերուն, առանձնապէս Մ. Նահանգներու եւ Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքականութեանց վրայ:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՉԵԽԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Փրակայի մէջ վերջերս լոյս տեսան բանաստեղծութեան երեք հատորներ: Երեք հատորներուն հեղինակներն ալ ծանօթ են իբրեւ ընտիր քնարերգուներ: Մեր նպատակը անոնց դերծերը ներկայացնել չէ, այլ պարզապէս տալ մէկ մէկ ճաշակ իւրաքանչիւրէն:

Այդ երեք քերթողներէն մին է Անէչ Փիզէք որ արդէն կը վայելէ համբաւ, ծնած է Փրակա, 1898ին, հրատարակած է բանաստեղծութեան երեք հատորներ — «Պարմանուհի», «Հարս» եւ «Այրի»: Վերջին հատորէն է որ կը թարգմանենք քերթուած մը.

— Չեխիա՛, Չեխիա՛, մայր Չեխիա՛, հիմա նման ես դուն կնոջ մը այրի: Այրի ու դժբախտ մի կնոջ: Բաժնուեցաւ քենէ ամուսինդ: Սիրահարդ միացաւ մի ուրիշի: Հեռացաւ եղբայրդ: Ցափշտակուեցաւ աղջիկդ: Ու կեսուրդ, որ մօր մը նման կը սիրէիր՝ լքեց քեզ: Մնացեալ ազգականներդ ալ դուն ճամբու դրիր: Հիմա մինակ ես ու տխուր: Ո՛վ մայր, մինակ ու տխուր: Կ՚ըսեմ քեզի.— Մխիթարուէ՛, մխիթարուէ՛...: Ցաւախառն լաւագոյն է մենութիւնը: Ամուսին մը, շատ անգամ, փորձանք մըն է, սիրահար մը անպատուութիւն, եղբայր մը վէճ ու աղջիկ դաւաճանութիւն է: Կեսո՞ւր... ան կատարեալ աղէտ է: Հիմա ազատագրուած ես ու անկախ: Եղիր Զուարթ Այրին (La Veuve Joyeuse): Զի ալ չափահաս ես ու ճաշակած կեանքի դառնութիւնները: Ա՛լ մի տար կարեւորութիւն աջին ու ձախին: Օրդ բրէ՛ օր: Դեռ քանի տարեկան ես ու արդէն մնացիր այրի, իմ Չեխիա: Վայելէ՛...: Գիտցիր որ ասիկա դող ու բողի աշխարհ է: Հագուէ, շպարուէ՛, կե՛ր, խմէ՛, երգէ՛ ու պարէ՛: Մնացեալը ունայնութիւն է: Բարի վարուց վկայականներդ այրէ ու մոխիրը ստանային յանձնէ: Ո՛վ իմ սիրելի մայր Չեխիա, Հոլիվուտեան աստղուհիի մը նման ամուսնացիր, ամէն տարի, դէմդ ելլողին հետ: Ամուսնացած օրդ իսկ, մի՛ մոռնար ամուսնալուծման գործը յանձնել փաստաբանի մը: Հաստը բարակ մէկ գին է, վա՛յ բարակը մանողին: Քէֆդ նայէ: Որքան ճիշդ է ըսուած որ քէյֆ ընողին քէյֆ չի պակսիր:

Նոր հատոր հրատարակած երկրորդ բանաստեղծն է Քոճա Մախլայն, ծընած 1905ին, Քարլսպատ: Տաղանդաւոր նորեկն է, արդէն պարտադրած ինքզինքը: Ունի այլաբանական յաջող կտորներ: Լոյս ընծայած է բանաստեղծութեան երեք հատորներ.— «Գարուն», «Ամառ» եւ «Աշուն»: Վերջին հատորէն կը հայացնենք քերթուած մը.

— Ո՛վ իմ հայրենիքս Չեխոսլովաքիա, դուն նման ես ծառի: Հիմա քու աշունդ է: Ահա կ՚ըլլաս ճղակոտոր: Կ՚իյնան ծայրամասի ոստերդ ու տերեւներդ: Աւա՜ղ: Անցաւ փոթորիկը մէջէդ ու սարսուռ տուաւ բունիդ քըսան խաւերուն: Ճնճղուկները խոյս տուին սաղարթներուդ մէջէն եւ ամփոփուեցան բունիդ վրայ: Մրրիկը եկաւ ու կէսդ տարաւ: Մնացիր կէս ծառ: Կուրծքդ ցցեցիր ուրականին դէմ ու փրկեցիր աշխարհի բուսականութիւնը, ինչպէս նաեւ կանանչութիւնը Եւրոպայի: Հիմա խաղաղութիւն է. միջնադարեան խաղաղութիւն: Հիւանդ աղաւնի մը չորցած ձիթենիի ճիւղ մը սեղմած կտուցին մէջ, թառած է ճաղատ գագաթիդ վրայ: Մեծենականները երբ վերադառնան պիտի չճանչնան քեզ, ո՛վ ծառ հայրենի: Քու շուքերուդ ներքեւ մեռցուցին Պատերազմը եւ անոր բազմաթիւ դագաղները շինելու համար քու կեանքէդ առին: Քու փայտէդ շինեցին դագաղները: Գոնէ կարենային քու փայտերէդ շինել գահ մը՝ բազմեցնելու համար Խաղաղութիւնը: Գոնէ կարելի ըլլար քու ճիւղերէդ կախել մեծ չարագործը որ կը կոչուի Քաղաքականութիւն: Աստուած չէն ու կանանչ եւ ուրիշ փորձանքներէ զերծ պահէ մնացեալդ, ո՛վ ճղակոտոր հայրենի ծառս, աշնանահար, հողմավար:

Երրորդ հատորին հեղինակն է Մէլղէն Սաձա որ ծնած է 1893ին, Քոլինի մէջ: Տաղանդաւոր քերթող ու նորավիպագիր է: Գրած է բազմաթիւ հատորներ, որոնցմէ նշանաւոր են «Հողափոխ» վիպակներու ժողովածուն, ինչպէս նաեւ «Ա՛ս քեզի, աս ալ քեզի» բանաստեղծութեանց հաւաքածոն: Մէլղէն Սաձա ունի արտայայտութեան ուժգնութիւն, մանաւանդ բարբարոս անկեղծութիւն մը, զմայլելի ինքնատպութեան մը հետ:

Իր վերջին գործէն «Ա՛ս քեզի, աս ալ քեզի...» կը թարգմանենք, յանգաւոր կտոր մը.

Չեխիա՛, Չեխիա, ո՛վ իմ հոգի,
Նրման ես դուն կարկանդակի,
Շինուած հիւթով շագանակի
Ու կարագի:

Ազգեր, ձեւով շրջանակի,
Բոլորեցին քեզ մասնակի
Ու շերտեցին հաստ բարակի՝
Մի կիրակի:

Առանց ձայնի, առանց երգի,
Քեզ առին ծայրը դանակի.
Ճաշակեցին ծայրերդ յարգի
Մրտած կարգի:

Խածատուած պէս կարկանդակի
Ունիս ցաւեր խոց ու վէրքի.
Տէրն պահէ քեզ մէջ դարակի
Դէմ նոր մուկի:

Քեզ եւ այլոց դաս ուղղակի.
Աշխարհին հովիտ մ'է վըտանգի:
Մ'ունենար ա՛լ համ կարագի
Այլ կրակի:

Կ՚արժէ որ Չեխական բանաստեղծութեան այս վերջին երեք հատորները թարգմանուին ամբողջովին, փոքր ազգերու կողմէ մասնաւորաբար: Թարգմանուին՝ ճոխացնելու համար իրենց գրականութիւնը, այլ մանաւանդ իրենց դրականութիւնը:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8ին, երեկոյեան ժամը 8ին, Պոսթընի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ ներքնասրահին մէջ, Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի կոմիտէներու պատգամաւորներու եւ համակիրներու խուռն բազմութեան ներկայութեան տեղի ունեցաւ հրապարակային բացումը Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի 45րդ Պատգամաւորական Ժողովի:

Ժողովի բացումը՝ յանուն Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի Կեդրոնական Կոմիտէի կատարեց ընկ. Տոքթ. Ն. Ս. Տ. Թաշճեան որ եւ վարեց ժողովի ատենապետութիւնը:

Ընկ. Ն. Ս. Տ. Թաշճեան բացման իր հակիրճ ճառի մէջ բացատրեց, թէ այս տարի Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի պատգ. ժողովը ուշ գումարուեցաւ, որովհետեւ Ամերիկայի Շրջանի մեր կազմակերպութիւնը կը սպասէր լսել իր պատգամաւորները, որոնք մասնակցած են վերջերս տեղի ունեցած Հ. Յ. Դ. Ընդհանուր Ժողովին:

«Հայրենիք»ներու կողմէ ուղերձ մը բըռաւ խմբագրապետ ընկ. Ռ. Դարբինեան, որ իր ամփոփ խօսքի մէջ տուաւ միջազգային քաղաքական կացութեան ընդհանուր տեսութիւնը:

«Միջազգային քաղաքական կեանքի մէջ տեղի ունեցած վերջին դէպքերու հետեւանքով ստեղծուած են բացառիկ պայմաններ,— ըսաւ ընկ. Ռ. Դարբինեան: Միւնիխի համաձայնութիւնը քանդեց Մեծ պատերազմի հետեւանքով կառուցուած քաղաքական շէնքը Եւրոպայի մէջ: Միւնիխի մէջ կատարուածի մանրամասնութիւնները չգիտենք, բայց կրնանք նշմարել այն հիմնական ձգտումը, որ որոշ կերպով շեշտուեցաւ «չորսի» հանդիպումի ընթացքին: Պարտուած, բայց ոտքի ելած Գերմանիոյ դէպի արեւելք ձըգտումն էր այդ:

Միւնիխի մէջ վերջնական կերպով ջնջուեցաւ Գերմանիան կաշկանդող Վերսայլի դաշնագիրը. ու երբ կը ջնջուի Վերսայլի դաշնագիրը, բնական է, որ Գերմանիոյ համար արժէք կը ստանայ Վերսայլի մէջ ջնջուած Պրէսթ-Լիթովսքի դաշնագիրը, իսկ այս վերջինը ճամբայ կը բանար դէպի արեւելք գերմանական թափանցումին՝ դէպի Ուքրայնա, դէպի Սեւ Ծով եւ Կովկաս:

«Գերմանիոյ կողմէ երէկ Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուած պահանջը վաղը կրնայ ներկայացուիլ նաեւ Խորհրդ. Միութեան: Խորհրդ. Միութեան կը մնայ կամ կռուիլ, կամ տեղի տալ: Աւելի հաւանական է որ Խորհրդ. Միութիւնը տեղի տայ քան կըռուի: Քաղաքական զարհուրելի ռէժիմը, տնտեսական քայքայումը եւ պետական ու զինուորական առաջնակարգ մարդոց ջարդը Խորհրդ. Ռուսիոյ մէջ պիտի նպաստած ըլլան Խորհրդային Ռուսիոյ ոչ թէ զօրացման — այլ տկարացման:

«Մեր փոքր հայրենիքի շահերը հրամայականօրէն կը թելադրեն խուսափիլ պատերազմէ: Այն փոփոխութիւնները, որոնք տեղի կրնան ունենալ Գերմանիոյ յառաջխաղացումով դէպի արեւելք, լաւ է որ տեղի ունենան անարիւն կերպով:

«Այսօր աշխարհի մեծ եւ հզօր պետութիւններն իսկ չեն ուզեր ոեւէ կերպով իրենց բախտը կապել խորհրդային փտած ռէժիմի հետ: Չենք կարող եւ պէտք չէ որ այդ քայքայուող սիստեմի հետ կապենք բախտը մեր ժողովուրդի: Ահա թէ ինչու մենք վարած ենք եւ կը շարունակենք հակախորհրդային քաղաքականութիւն, քաղաքականութիւն մը, որ կը համապատասխանէ մեր անմիջական դըրացիներու ընդգրկած քաղաքականութեան»:

Հայ Կարմիր Խաչի կողմէ ողջոյնի խօսք ուղղեց Պատգ. Ժողովին ընկերուհի Ս. Տէստէկիւլ, որ ըսաւ ի միջի այլոց.

«Կան շատ կազմակերպութիւններ որոնք կ՚ունենան իրենց պատգ. ժողովները: Չկայ սակայն ժողով մը, որ կը ստեղծէ այն հետաքրքրութիւնը, ինչ որ Հ. Յ. Դ. Պատգ. Ժողովը: Ինչո՞ւ: Վասնզի շիտակ կը գտնենք այն ուղղութիւնը, որուն կը հետեւի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ որ կը խօսի մեր սրտին: Ահա թէ ինչու անհամբեր ենք լսելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքը: Հայ Կարմիր Խաչը կը շնորհաւորէ այս ժողովը եւ ի սրտէ կը մաղթէ յաջողութիւն անոր աշխատանքներուն»:

Յաջորդ խօսողն էր Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի գործիչ ընկ. Ա. Արշակունի:

«Այցելած լինելով Ամերիկայի շըրջանի մեր բոլոր կոմիտէները, եկած եմ այն եզրակացութեան, որ հայ ժողովուրդի ղեկավար ուժն է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը,— ըսաւ ընկ. Ա. Արշակունին: Հայ ժողովուրդի կազմակերպուած եւ կարգապահ ուժն է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Երբ քաղաքական կեանքը բարդութիւններու կ՚ենթարկուի, հակառակորդներն անգամ կը հետաքրքրուին թէ ինչ կ՚ընէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

«Զօրաւոր ենք ոչ միայն մեր կարգապահութեամբ, այլ որովհետեւ կառչած ենք ազգային անկախ պետութեան տիրանալու գաղափարին:

«Կայ հարց մըն ալ, որ մեր գերագոյն մտահոգութեան առարկան է եւ որ գերակշռող է քան նոյնիսկ անկախ պետականութիւնը: Դա մեր ժողովուրդի Ֆիզիքական գոյութիւնը պաշտպանելու հարցն է:

«Պիսմարկ նշանաւոր խօսք մը ըսած է՝ «պարտուածին պէտք է թողել միայն զոյգ մը աչք՝ լալու համար»: Մեր աշխատանքները պիտի տանինք այնպէս, որ չպարտուինք»:

Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն Ուխտերու կազմակերպութեան կողմէ՝ անգլերէն լեզուով ողջոյնի խօսք առաւ Ցեղակրօն Ուխտերու Կեդր. Վարչութեան քարտուղար ընկ. Սեդրակ Մինաս, որ ըսաւ ի մէջ այլոց.

«Յիսուն տարի առաջ Միացեալ Նահանգներու արեւմտեան շրջաններու մէջ հսկայ անտառներ կը կտրէին եւ անոնց տեղը ոչինչ կը տնկէին: Արդիւնքը եղաւ այն, որ այժմ անջուր եւ փոշեծածկ անապատի վերածուած են այդ հողերը: Մենք այդպէս չենք վարուելու:

«Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ամէն մէկ խորտակուած ծառի տեղ կը տնկէ մատաղ, դալար ծառ մը: Հինգ տարի առաջ էր, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տնկել սկսաւ այն մատաղ ծառերը, որոնք վաղուան հուժկու անտառը պիտի կազմեն: Հինգ տարի առաջ էր, որ կեանքի կոչուեցաւ մեր կազմակերպութիւնը՝ Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն Ուխտերը:

«Այդ չի բաւեր: Մենք կ՚ակնկալենք, որ ձեր աշխատանքը հնարաւոր դարձնէ վաղը, հայրենիքի հողի վրայ փոխադրելու այս երկրի մէջ ծիլ արձակած տունկերը:

«Երիտասարդ ենք եւ անփորձ, բայց վստահ եղէք որ հա՛յ ենք, եւ լա՛ւ հայ: Օգնեցէք մեզի ձեռք բերելու ձեր փորձառութիւնը եւ ծառայելու մեր ժողովուրդին այնպէս, ինչպէս որ դուք ծառայած էք եւ կը ծառայէք»:

Վերջին խօսողը եղաւ Հ. Յ. Դ. Ընդհանուր Ժողովի Ամերիկայի Շրջանի պատգամաւորներէն ընկ. Ա. Միքայէլեան, որ նոր վերադարձած է արտասահմանէն:

«Շատ բան տեսայ այս վերջին ճամբորդութեան ընթացքին, մէկ քանի տպաւորութիւններ ունիմ, որոնք ամէնէն աւելի մնացած են յիշողութեանս մէջ,— ըսաւ ընկ. Ա. Միքայէլեան:

«Տեսայ, լսեցի, ճանչցայ արտասահմանի մեր կազմակերպութիւնը: Տեսայ իրենց հաւատքը, ճանչցայ իրենց զոհողութիւնը եւ էլ աւելին ըմբռնելու պատրաստակամութիւնը: Դաշնակցական գացի եւ աւելի լաւ դաշնակցական վերադարձայ:

«Նպատակ չունին մեր կեանքի մէջ իրենց գոյութիւնը քաշքշող միւս կազմակերպութիւնները՝ Հնչակեան եւ Ռամկավար:

«Իրենց «նպատակ»ը Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը քննադատելն է, իսկ միայն քննադատելը նպատակ չի կրնար ըլլալ:

«Կարեւոր ուժ մըն է մեր կեանքի մէջ հայ բոլշեւիկներու կուսակցութիւնը: Տարիներ առաջ եղան խորհուրդներ եւ նոյնիսկ ուրախացողներ, թէ եկած է վերջապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան վախճանը: Եւ ամէնէն աւելի կը յուսային ու կը հաւատային հայ բոլշեւիկները: 18—20 տարի առաջ անոնք «Թաղեցին» մեզ: Այսօր կեանքը ուրիշ բան ցոյց տուաւ: Այսօր մենք կենդանի ենք, մինչ իրենք՝ հայ բոլշեւիկները գերեզման կը փորեն խեղդելով:

«Ուզենք թէ չուզենք մեր կեանքի ամէնէն ուժեղ, ամէնէն կազմակերպ առաջնորդող ուժը կը մնայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որու շուրջ պիտի բոլորուի հայրենասէր հայութիւնը»:

ԹԱՏՐՈՆ

Juliette

Répétition Générale

Théatre de l'Oeuvreը իր ձմեռնային շրջանը կը բանայ Ժան Փասանի այս երեք արար կատակերգութեամբ, ուր երիտասարդ հեղինակը կը ջանայ ապացուցանել թէ յաճախ մեր կեանքը, մեր որոշումները պայմանաւորուած են, կը ձեւակերպուին մեր կամքէն անկախ, թէ նոյնիսկ անհետացած էակի մը ստուերը կրնայ ապրողներուն ճակատագրին վրայ ներգործել բախտորոշ կերպով մը:

Քոթ - տ'Ազիւրի մէկ անկիւնը իր վիլլային մէջ կ՚ապրի Ժիւլիէթ (անուանի՝ օր մը իր տանը մէջ անձնասպան եղած բանաստեղծ Վիֆրէտի սիրուհին):

Ան ճանչցուած էր իբրեւ մուսան, ներշնչողը մեծանուն եւ սիրուած բանաստեղծին, որուն նախանձելի դիրքը, փառքը եւ ազնուական նկարագիրը բացարձակապէս անհասկնալի կը դարձնէին անձնասպանութեան իր որոշումը:

Երեք տարի վերջ, խաղին սկզբնաւորութեան, Ժիւլիէթ կ՚ապրի իրեն ժառանգ մնացած կալուածին մէջ:

Այդ միջոցին արձակուրդով իր ամարանոցը կը գտնուի բանաստեղծին հրատարակիչը, Ֆրանսուա եւ կինը, որոնց ընկերացած է վիպասան Ռուա, որ կը պատրաստուի մեռած բանաստեղծին կենսագրականը գրել, եւ որուն նիւթերը, մանաւանդ անոր մահուան խորհրդաւոր պարագաները, կը ճգնի հաւաքել տեղին վրայ:

Իր հարցաքննութիւնները որոշ արդիւնք մը չեն տար:

Ժիւլիէթ Ֆրանսուաի կասկածոտ նայուածքին տակ, կը նկարագրէ բանաստեղծին կեանքը եւ սովորութիւնները:

Ան ամէն կէսօրէ ետք կ՚երթար ծովեզերք եւ կը վերադառնար երեկոյեան, ժամը 6ին, կանոնաւորաբար: Սիրուհին երբեմն կ՚ընկերանար իրեն:

Ողբերգութեան օրը՝ տունը մնացած էր ան, եւ յանկարծ— ժամը 4ին — պայթիւն մը կը լսուէր սրահին մէջ:

Սրահ վազելով՝ Ժիւլիէթ բանաստեղծը գտած էր երեսի վրայ փըռուած, անշունչ, իր ատրճանակը մարմինէն քայլ մը անդին, մէկ գնդակը պարպուած...:

Ժիւլիէթ չէր կրնար ուրիշ լուսաբանութիւններ տալ վիպասանին, չէր գիտեր ինչո՞ւն ու չէր կրնար բացատրել:

Ֆրանսուա, սակայն, կը մեղադրէր Ժիւլիէթը՝ իր բարեկամը ոեւէ ձեւով

...մղած ըլլալուն մէջ :
...որոշումին վիպասանը իր որոնումներուն մէջ կը տեղեկանայ որ բանաստեղծին մտերիմներէն երիտասարդ մը, Մէկրէ, նոյն օրը ժամը 4ին այցելութեան եկած է, գիտնալով սակայն, որ այդ ժամուն բանաստեղծը ծովեզերքը կը գտնուի միշտ :

...պատրաստակիչին եւ վիպասանին տար... ...լիւկ կը թուի այդ պարագան, ...Ժիւլիէթ գայն կը բացատրէ ...որ Մէկրէ տունին մտերիմն էր : Այդ օրերուն ամարանոց կը հասնի վիպասանին որդին, տասնեւութամ... Բոպէռը, գեղադէմ պատանի մը : ...նոյնպէս բանաստեղծական ...ոգի ունի : Ան հիացող մըն է անհե... ...ծած բանաստեղծին, եւ անոր իր ...ներուն նուիրած քերթուածներուն ...ն, սիրած է նաեւ գեղեցիկ Ժիւ...ն, որուն նել կա...ութիւնը գինքը ...կը խռովէ : Ժիւլիէթ անտարբեր չէ Բոպէռին հանդէպ, եւ Ֆրանսուա ...կը փորձէ անոր հայրը համո... որ Բոպէռը անմիջապէս հեռա... այդ վտանգաւոր տունէն :

Եւ օր մը՝ կէս օրէ ետք բոլոր ...երը պտոյտի մեկնած են, Բոպէռ Ժիւլիէթի ներկայութեան, անդիտակ, ...մտնելով գայն կը գտնէ ընկ... բոլոր հարցափորձերէն եւ ...աւորելիք ...

Պատանի սիրահարը կը բանայ իր ...հոգին, կը խոստովանի որ սի... է Ժիւլիէթը առանց տեսնելու, ...բանաստեղծին տողերուն մէջէն, կը ...խանձէ որ, օր մը, վաղը, հանդի... գուրը, առանձինն պտոյտի մը համար :

Ժիւլիէթ կը համաձայնի :

Հետեւեալ օրը, երբ ան կը պատ... ժամադրավայր մեկնելու, ...կարծ կը յայտնուի Մէկրէ :

Կը պարզուի որ տունին մտերիմը ...սիրահարն է Ժիւլիէթի, որ շաբաթէ ...իր կիեր ի գուր կ՚աշխատի առանձինն ...անոր հետ, որ անտանելի կը ...գտնէ անբաժանելի հիւրերուն ներկայութիւնը եւ անոնց որոնումները :

Ժիւլիէթ կը ճգնի մեկնիլ, բայց Մէկրէ անդրդուելի է, գայթակղութենէ մը խուսափելու համար՝ Ժիւլիէթ կը ստիպուի իր նշանեալը առանձնանալ Մէկրէի հետ :

Բոպէռ յուսահատ սպասելէ վերջ, կը վերադառնայ ամարանոցը : Ժիւլիէթի անձնուէր սպասուհին Բոպէռին կը հաւատէ թէ իր տիրուհին արդէն մեկնած է : Բոպէռ յոյս չունի այլեւս ժամադրավայր հասնելու ժամանակին, եւ սպասուհիին մեկնելէն վերջ կարճ նամակի մը մէջ կը յայտնէ իր գաղտ յուսախաբութիւնը, իր սէրը ...գգուշաւոր քայլերով կը բանայ ...երանցքին դուռը, եւ կ՚երթայ նամակը դնել Ժիւլիէթի ննջասենեակը :

Պահ մը ետքը Բոպէռ կը յայտնուի ...րահին սեմին վրայ տժգունած, դողդոջուն, անէացած.— անկարելի է ... անկարելի է ... կը մրմնջեն շրթները :

...ֆինովի մը նման կը սայթաքի սրահին մէջ. գզրոցի մը կը զարնուի, ...րուն դարակը կիսով կը բացուի :

...որճանակ մը կայ հոն :

Անձնասպան բանաստեղծին տար...ճանակը, զոր Ժիւլիէթ պահած է իր...բեւ յիշատակ, մէկ գնդակը միայն պարպուած :

Բոպէռ դողացող ձեռքով մը կ՚առնէ եւ կը դնէ խոլ տառապանքով մը, ...նկարծ կը նուաղի, երեսի վրայ փռուած :

Երբ Ժիւլիէթ՝ աղմուկէն մտահոգ՝ սրահ կը մտնէ, իր ննջասենեակէն գալով, Բոպէռ անձնասպան բանաստեղծին դիրքով կը մնայ գետինը տարածուած :

Իր գուրգուրանքներուն՝ Բոպէռ, գիտակցութեան գալով, քանի մը բառ ունի.

— Հեռացէք, թողէք զիս, կը սոսկամ ձեզմէ ... հեռացէք :

Ֆրանսուա, որուն կասկածները երբեք չէին անհետացած, կը մտնէ յանկարծ, կը դիտէ տեսարանը, կը վերցնէ Բոպէռը, կ՚առնէ ձեռքէն նամակը, կը կարդայ Ժիւլիէթին, եւ կ՚որոտայ անոր վայրահակ գլխին .

— Ահա ճշմարտութիւնը, ահա թէ ինչպէս մեռաւ բարեկամս :

Եւ ննջասենեակին դրան մէջ յայտնուող Մէկրէին ուղղելով գլուանքի քանի մը խօսք, կը տանի Բոպէռը շաբաչուք տունէն դուրս :

Ակամայ մարդասպանները կը մնան դէմ դիմաց, իրենց մեղքին ծանրութեան տակ ճմլուած :

Հեղինակը եւ դերակատարները երիտասարդ ուժեր են :

Տիկին Լ. Պօկարդ աւելի յաջող Ժիւլիէթ մը պիտի ըլլար աւելի գգայուն խաղով մը :

Պ. Պ. Վիլիամ Ակէ եւ Մօռիս Լակռընէ՝ վիպասանի եւ հրատարակիչի դերերուն մէջ ճշգրիտ ապրումներ դրին :

Պ. Ժան Սէռվէ, «Թշուառներ»ու ծապաւէնին համակրելի Մարիուսը, ապաւորիչ էր իր երկու տեսարաններուն մէջ :

Բոպէռ Վինէն, չարժանկարի նոր աստղերէն, պատանի եւ միամիտ սիրահարի դերը ապրեցաւ իր պատանիի հմայքով եւ գրաւչութեամբ :

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

Մարդկային ցեղեր

Միահեծան պետութեանց կողմէ Հրեաներուն դէմ մղուած ցեղային պայքարը կը կազմէ օրուան հրատապ հարցը : Զուիցերիացի նշանաւոր մարդաբան Էօժէն Փիթար ցեղերու մասին հետեւեալ կարծիքը կը յայտնէ. —

Ներկայիս ցեղ բառին իմաստը այնքան այլափոխուած է քաղաքագէտներու, օրագրողներու, գրագէտներու, աշխարհագէտներու եւ պատմաբաններու կողմէ, որ կ՚արժէ գիտականօրէն ճշդել այս կէտը :

Յաճախ կը խօսուի լատին ցեղերու, գերման ցեղերու, սլաւ ցեղերու մասին : Այդ յորջորջումները լեզուական արժէք ունին միայն : Բառին կենդանաբանական իմաստով գոյութիւն չունին լատին, գերման եւ սլաւ ցեղեր : Ցեղը կենդանաբանական իրողութիւն մըն է, մինչդեռ լեզուն՝ ընկերային :

Չկայ երկիր մը, որ իր ամբողջութեան մէջ անխառն ցեղ մը ներկայացնէ : Ամէն տեղ զանազան ցեղեր աւելի կամ նուազ չափով խառնուած են իրարու : Մարդկային խմբաւորումի մը անխառնութիւնը վիճակագրական իրողութիւն մըն է :

Արդարեւ, եթէ արձանագրենք միեւնոյն նկարագիրը ունեցող 90 առ հարիւր անհատներ, աչքի առջեւ պիտի ունենանք ցեղ մը, զոր կրնանք «անխառն» կոչել : Սակայն, ինչ որ ալ ըսեն Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ, ազգութիւն մը հիմնելու համար երբեք պէտք չկայ անխառն ցեղի մը : Ազգը մասնայատուկ գոյացութիւն մըն է, զոր կարելի է հեռացնել անհատներու արտաքին կամ նկարագրական ձեւէն : Այդ գոյացութիւնը պիտի կազմուի հոգեկան եւ նիւթական շահերուն ներդաշնակութենէն : Տարբեր ցեղերու պատկանող, տարբեր լեզուներ խօսող եւ տարբեր կրօնքներ դաւանող մարդիկ, որոնք միեւնոյն ցեղին չեն պատկանիր, սակայն ունենալով արդարութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան միեւնոյն ցանկութիւնը, իրենց ազատ կամքով իրարու միացուցած են իրենց ճակատագիրը :

Ահա այդպէս է Զուիցերիան : Հոն՝ փոքրամասնութիւնները Թուրանական արտայայտութիւններ են միայն :

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

Րաֆֆի լսարան

Փարիզի «Րաֆֆի» լսարանի դասախօսութեանց վերաբացման առթիւ անհրաժեշտ կը համարեմ տալ քանի մը ամփոփ տեղեկութիւններ :

«Րաֆֆի» լսարանը կազմուած է Փարիզի Երիտասարդաց Ակումբի քանի մը անդամներու նախաձեռնութեամբ, նպատակ ունենալով օտար վարժարաններու մէջ իրենց ուսումն ու կրթութիւնը ստացած հայ երկսեռ երիտասարդութեան տալ, գիշերային կանոնաւոր դասախօսութիւններով, հայկական կեանքի ընդհանուր ծանօթութիւններ, ազգային, քաղաքական, գրական թէ մշակութային :

Անցեալ տարեշրջանի դասախօսութիւններուն ունեցանք երկսեռ երիտասարդութեան գչալի թիւ մը, որ միշտ ներկայ գտնուելով, գիտցաւ օգտուիլ իրենց ներկայացող այս թանկագին պատեհ առիթէն :

Ժամանակագրական կարգով դասախօսեցին Պ. Պ. Ս. Վրացեան, Շ. Միսաքեան, Ա. Ջամալեան, Վ. Փափազեան, Վ. Իշխանեան, եւ երիտասարդներէն Արմիկ Ջամալեան :

«Րաֆֆի» լսարանի այս տարուան դասախօսութեան բացումը տեղի ունեցաւ Պ. Վ. Իշխանեանի կողմէ, 13 հոկտեմբեր, հինգշաբթի երեկոյ, նիւթ ունենալով «Ի՞նչ է հայրենիքը» :

Դասախօսը ճշգրտօրէն տուաւ բացատրութիւնը հայրենիքի եւ անոր կապակցութեամբ՝ խորացուց հայրենիքի գաղափարը :

«Րաֆֆի»ի յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ դարձեալ Պ. Վ. Իշխանեանի կողմէ, նիւթ՝ «Նոր Ազգայնականութիւնը եւ նմանութեան եզրեր փաշիզմի, հիթլէրիզմի եւ Սթալինիզմի միջեւ» :

Այս առթիւ կոչ կ՚ուղղենք Փարիզահայ երկսեռ երիտասարդութեան, որ գան համախմբուիլ «Րաֆֆի» լսարանին շուրջ, եւ, ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս կանոնաւոր հետեւին լսարանի կազմակերպած շահեկան դասախօսութեանց, որոնց օրն ու վայրը կը յայտարարուի «Յառաջ»ի մէջ իրենց կարգին :

Սոնիա Հանըմեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով :

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԽՆՃՈՅՔ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ (25 հոկտ. «Յառաջ») — Հոկտեմբեր 23, կիրակի օր Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղը իր կազմութեան եօթնամեակի առթիւ կազմակերպած էր խնճոյք մը, իր դպրոցի սրահին մէջ :

Հակառակ անոր որ մուտքը ազատ էր, շատեր կը փայլէին իրենց բացակայութեամբ : Ներկայ էին միայն անոնք, որ միշտ քաջալերած են Կ. Խաչը եւ իր դպրոցը, որ ունի 130 աշակերտներ, որոնք մայրենի լեզուն կը սորվին : Ծնողքները յաճախ անտարբեր կը գտնուին Կ. Խ. բոլոր ձեռնարկներուն, բայց Խաչուհիները չեն յուսահատիր եւ կ՚ըսեն. «օր մը դիտակցութեան պիտի գան եւ պիտի քաջալերեն մեզ» :

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս, որմէ յետոյ սկսաւ խնճոյքը :

Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ն. Դարբինեան : Կ. Խաչի եօթ տարուայ գործունէութեան շուրջ խօսեցան խաչուհի Սաթենիկ Տէր Դաւիթեան, Արշալոյս Կարմիրմօրուքեան, ինչպէս եւ Օր. Մարիցա Գույումճեան, ընկեր Հրաչ Հանտալեան եւ ուրիշներ :

Բոլորն ալ վեր հանեցին Կ. Խաչի դերը գաղութահայութեան մէջ, մանաւանդ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակման գործին մէջ :

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին օր. Գրմըզեան (արտասանութիւն), օր. Ա. Գալուստեան, Խաչուհիներ Ն. Պարսամեան, Ա. Թոփալեան, Խ. Տէրտէրեան իրենց մեներգով : Եղան նաեւ խմբերգներ :

Խնճոյքը տեւեց մինչեւ գիշերուան ժամը 10 :

Վիճակահանութեան դրուեցան երեք կտոր առարկաներ, որոնք նուէր ...ած էին խաչուհիներու կողմէ : ...հեցան Պ. Լեւոն Գույումճեան, խաչուհի Ս. Պօյաճեան եւ խաչուհի Մաքրուհի Քէշիշեան : Առաջին երկուքը տուական եւ վերջինը 5 ֆրանք նուիրեցին Կ. Խաչին :

Այս առթիւ Կ. Խաչի մասնաճիւղին վրայ աւելցան 9 նոր անդամներ :

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՆ ՈՒ ԱՆԳՈՐԾՆԵՐԸ

ԱՎԻՆԵՈՆ, (19 հոկտ. Յառաջ) — Քանի կը մօտենայ զին. ծառայութեան շրջանը, ամէն հայ երիտասարդ պատրաստութիւն կը տեսնէ : Մեր փոքրիկ գաղութը պիտի տայ 10 — 15 զինուոր, քաջ եւ առողջ երիտասարդներ, ամէնքն ալ 25 — 30 տարեկան : Ոմանք կ՚երթան իբրեւ կամաւոր Ֆրանսական բանակի ծառայելու, հպատակութեան դիւրութեան համար : Շատեր 3 —4 զաւակի տէր : Ամէնքն ալ ծանրաբեռնուած ընտանեկան հոգերով : Իսկ միւսները իրենց կարգին կը սպասեն տարին 15 օրուան զին. շրջան մը ընելու համար : Արդէն սկըսած են կանչել : Այն երիտասարդները որ զինուոր պիտի երթան Նոյեմբեր 3—4ին, առկից ամիս մը առաջ երեք արհեստանոցներ փակուած ըլլալով, անգործ մնացին եւ դիմեցին քաղաքապետարան, որ նպաստ տրուի : Կը պատասխանուի թէ սնտուկը դրամ չունի որ նպաստ տայ : Հայ անգործները հաւաքաբար կը դիմեն Վոքլիւզի նահանգապետին, որ կը խոստանայ շուտով կարգադրել այս խնդիրը :

Արդարեւ նահանգապետին ներկայացուցիչը կ՚երթայ Փոնթէ եւ կը լուծէ խնդիրը ի նպաստ մեր հայրենակիցներուն : Հայ զինուորցուներուն գործ պիտի տրուի մինչեւ անոնց մեկնիլը, իսկ մնացեալ Հայերուն, նպաստ պիտի տրուի մինչեւ որ վերաբացուին իրենց արհեստանոցները : Առ այժմ ունինք բաւական թիւով անգործ հայրենակիցներ : Գործարանները ժամերը կրճատած կ՚աշխատին 40 ժամուան փոխարէն 32 ժամ :

Մեր գաղութը ունի երեք կազմակերպութիւններ Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբ, որ կը վայելէ գաղութիս համակրութիւնը : Միայն այս կազմակերպութիւնն է որ հրապարակային ժողովներ եւ հանդէսներ կուտայ տարին վեց անգամ՝ տօնելով «Փետր. 18»ը, «Ապրիլ 11 —24»ը, «Մայիս 28»ը, «Խանասոր»ը Հ. Յ. Դ. Օրը», եւն. : Ազգ. Խորհուրդ, որ հինգ հոգիէ կը բաղկանայ (2 Դաշնակցական եւ 3 չէզոք), նոյնպէս կը վայլէ գաղութիս համակրութիւնը : Ունինք նաեւ Համազգային Միութեան մասնաճիւղ մը, 25 երկսեռ անդամներով, որ կը պահէ ծաղկոց մը 10 —15 երկսեռ պզտիկներով, վարիչ ունենալով տիկին Ժիրայր Կարապետեան, որ աւելի քան 6 ամիս է կը վարէ իր վրայ դրուած ծանր պարտականութիւնը : Տիկին Յ. Կարապետեան թէ կ՚աշխատի գործարանը, թէ կ՚աշխատի ընտանեկան յարկին մէջ եւ թէ ուսուցչութիւն կ՚ընէ շաբաթը երկու պահ, հինգշաբթի օրերը :

Լ. Օվիկեան

ԱՅՆԹԱՊԻ ՄԷՋ ԽԱՂ ՄԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՄԲ

«Ազդակ»ի Հալէպի թղթակիցը կը գրէ.

Այնթապէն եկող Թուրք առեւտրական մը պատմեց հետեւեալ դէպքը :

Պէրէճիկի մէջ, երկու շաբաթ առաջ, ծառէ մը կախուած գտնուեցաւ 9 տարեկան տղեկի մը անշնչացած մարմինը : Քննութիւնները երեւան հանեցին տարօրինակ մանրամասնութիւնները, որոնք կրնային զաւեշտի նիւթ ծառայել, եթէ ողբերգութեան յանգած չըլլային :

Չորս պզտիկներ, դպրոցէն դարձին, կ՚որոշեն ... կառավարութիւն — կառավարութիւն խաղալ : Իսկոյն կը բաշխուին դերերը : Բնականաբար, ամէնէն մեծը կ՚ըլլայ Աթաթիւրք, երկրորդը՝ Իսմէթ Ինէօնիւ եւ երրորդը՝ Ճէլալ Պայար : Վերջինին — տարաբախտ տղեկին — պաշտօն չմնալուն՝ կը վիճակուի զինուորի ապերախտ դերը :

— Պատուի կաց, կը հրամայէ պզտիկ Աթաթիւրքը :

— Ծունկի եկուր, ձայն կուտայ «Իսմէթ»ը :

— Գօտիդ ինծի պիտի տաս, կը ճըչայ «Ճէլալ Պայար»ը :

Եւ փոքրիկ կառավարութիւնը այն առաջինն նեղը կը դնէ միանձնեայ բանակը, որ ըմբոստութիւնը չուշանար :

Զօրքը կ՚ապստամբի ... «պետութիւն»ը կը դիմէ զսպողական միջոցներու : Պատերազմական ատեանը դումարուելով, կը դատապարտէ տղեկը Թուրքիոյ մէջ գնահատուած պատիժին՝ կախաղանի :

Չուան մը կ՚անցուի մանուկին վիզը ... մէկը ուսով կը բարձրացնէ մահապարտը, ուրիշ մը կը կապէ չուանը ծառին եւ ... պզտիկ մարմինը կը սկսի ճօճիլ օդին մէջ ...

Ու երբ պետական այս կանխահաս դէմքերը խելքի կուգան, բանը բանէն անցած կ՚ըլլայ արդէն եւ լուսպոյն ճամբան կը նկատեն, լեղապատառ փախուստը :

Ուշ ատեն, մարդիկ կը գտնեն դիակը եւ կը տանին տուն : Դէպքը տեղեկագրուած է Էնկիւրի, իսկ պզտիկ ոճրագործները կը մնան բանտարկուած :

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՏԱՐԷԻ ԽՈՒՍՈՒՍԻՅԷՆ ՊԱՀԱՆՋԱԾ ԳՈՒՄԱՐԸ 380,000 ՈՍԿԻ Է

Պոլսոյ Նոր Լուրին մէջ կը կարդանք.—

Սանասարեան խանի հին վարձքերուն անունով պահանջուած գումարը 380,000 ոսկի է : Տասը օր պայմանաժամ տրուած է պատասխանելու համար :

Ներկայացուած ցանկին համաձայն այս գումարին մաս կը կազմեն 2200 ոսկի Սանասարեան խանի դատին վճռաբեկի եւ դատական ծախքերը, 7000 ոսկի «Էէտը էմին»ի վարձք, 25 հազար ոսկի քաղաքապետական փոխանորդ փաստաբաններուն վարձք, իսկ մնացեալ գումարը վարձքերու համար :

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ԽԱՆԻ ՀԻՆ ՎԱՐՁՔԵՐԸ

Կը տեղեկանանք թէ՝ Սանասարեան խանի կառավարութենէն առաջ գանձուած վարձքերուն համար Իտարէի խուսուսիէին կողմէ բացուած դատով մը 300 հազար ոսկի կը պահանջուի ազգ. պատրիարքարանէն, երբ միւթէվէլլի Ս. Պատրիարք Հօր՝ ուղղուած գրով մը :

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ ԵՒ ԱԶԳ. ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ

Ցաղթական կամար մը կը շինէ ազգ. պատրիարքարանը հանրապետութեան 15ամեակին առթիւ :

** Հայ վարժարաններն ալ պիտի մասնակցին թափօրին :

ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ սեփական եւ իբր լքեալ գոյք գրաւուած կալուածի մը (Պէյօղլու Բիրէ Մէհմէտ փողոց) դատը յետաձգուած է : Վահան Ագլիւլ, հիւանդանոցին փոխանորդը, յուշագրով մը պատասխանած է եղած առարկութեանց : Կալուածը գրաւուած էր այն առարկութեամբ, որ անոր տէրը փախստական է :

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Նախագահը իր խօսքը փակեց անհամեմատ հիացումով Թուրք ազգին յաղթանակութեան եւ կարգապահութեան վրայ : Յետոյ, հրաւիրեց միւֆթին հեռացնելու յերեկուան ժողովի մասին, որուն մասնակցեր էին Հայ, Յոյն, Հրեայ կրօնական պետերը իրենց խորհրդականներով :

Համաձայն այդ ժողովին որոշման, կողմերէն իւրաքանչիւրը յանձն կ՚առնէր քրիստոնեայ թէ իսլամ բոլոր ժողովուրդներուն ոճրային բնազդները զսպել :

Միւֆթին փորձեց ձայնը աւելի բարձրացնել, սակայն նախագահը ընդհատեց, որմէ յետոյ շարունակեց ...ինչպէս եւ ցած բայց եռանդուն կերպով :

Ան դողունակութեամբ աւելցուց, թէ մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ Հայոց առաջնորդ Ղեւոնդ էֆ. Դուրեան, որ խիստ քննադատեց Իզմիրի հանդիսատը խանգարել փորձողները, մեզմէ աւելի պաշտպանեց այն բանաձեւերը, որոնցմով կը պահանջուէր Փոքր Ասիոյ կոմիտէի պարագլուխները եւ Զօր. Թորգոմը իր զօրամասով հեռացնել Իզմիրէն : Եզրակացնելով յայտարարեց, թէ անոնք արդէն յարգեցին իրենց յանձնառութիւնը, Յոյները ամէն կերպ սանձեցին Փոքր Ասիոյ կոմիտէն, իսկ Հայոց առաջնորդարանը ամէն կերպ երես դարձուց Զօր. Թորգոմին եւ միւս խռովարարներուն, որոնք յուսահատ մաս մը մեկնեցան, մնացեալն ալ պիտի մեկնի եւ մենք պիտի գործենք ազատօրէն :

Եւ վերջացուց իր ճառը հետեւեալ խօսքերով .

— Այսօր մեր գերութեան վերջին գիշերն է :

✕

Իզմիրի Այա Ֆոթի եկեղեցիէն մինչեւ Հայոց Ս. Ստեփաննոս եկեղեցին տանող ճամբաներն ու քովընտի փողոցները մրջիւնի նման կը վխտային Հայ եւ յոյն ազգաբնակչութիւնները : Անոնք կը նմանէին լքուած հօտերուն, որոնք գայլի սարսափէն գլուխը կորսնցուցած մերթ իրարու կը մօտենային, մերթ իրարմէ կը հեռանային : Ո՞ւր էին հովիւները : Առ ի պարտականութիւն ժողով մը գումարուեր էր, ուր Թրքասիրական ճառեր խօսուեր էին, եւ խորամանկ միւֆթին, որպէս մասնագէտ դեղագործ՝ հնդկական զօրաւոր թմրեցուցիչով մը ժողովը փակած էր :

« Պաղարին մնանք» ...

Չորս լեզուներով գրուած, Հայերէն, Թրքերէն, յունարէն եւ եփրայեցերէն, պատերուն փակցուցին ստորագրուած նոյն ազգերուն կրօնական պետերէն : Եւ այդ կարճ նախադասութիւնը սպառնաց հազարաւոր մարդկանց կրակէ պատանքը : Անշուշտ անհատական ազատութիւնը կապուած չէր : Բայց միւֆթին էր որ յանուն Իզմիրի նահանգի Թրքութեան, փոշի ցանած էր յունաց մեթրոպոլիտին եւ Ղեւոնդ եպիս.ի աչքերուն, իր հետեւեալ յայտարարութեամբ. «Է՜հ, եթէ կ՚ուզէք, մենք կ՚օգնենք ձեզի, ըլլայ ցամաքէն թէ ծովէն, դիւրացնելու ձեր փախուստը, սակայն կը ցաւինք որ մենք կը կորսնցնենք մեր դրացիները, որոնց միշտ պէտք ունինք : Իսկ դուք կը կորսնցնէք ձեր դարաւոր օճախները : Ուստի անվրդով մնալն է միակ ելքը» :

Այսպիսի խօսքերով լեցուած էին այն օրերուն Իզմիր հրատարակուող «Սեպայի հագ» թերթի սիւնակները, քօղարկուած, երիտասարդ Թիւրքճի խմբագիրներու կեղծ խօսքերով :

Ոչ ոք չէր համարձակեր արտայայտուիլ կացութեան մասին, խուսափելով պատասխանատուութենէ :

Հազարաւորներ պոչ կապած էին հայոց առաջնորդարանէն մինչեւ եւրոպական հիւպատոսարաններու դռները : Որքան կսկծալի էր տեսնել 20րդ դարուն կրիայի արագութեամբ շարժող շոգեկառք մը : Ահա ճիշդ այդ ձեւով վարուեցան առաջնորդարանի ու եւրոպական հիւպատոսարաններուն գրասենեակները, հանդէպ գլուխկորսնցուցած դժբախտ երէններուն, երբ 8 սեպտ. 1922ին գորշ գայլը գոմին կը մօտենար : Միւֆթի էֆ. ճարպիկ որսորդը, նապաստակը եղան սայլով որսաց : Յաջողեցաւ թէ Կորդեան հանգոյցը լուծել եւ թէ ողջ Թրքութիւնը ստոյգ մահէ եւ կործանումէ փրկել : Հեռացող քրիստոնեաներդ իւրաւ պիտի չձգէին որ իրենք քար ու քանդ ըլլալէ ետք Թրքութիւնը հանգիստ մընար : Անապարանօք թշնամին փճացընելու միակ զէնքը հրդեհն էր :

Եւ ահա այդ կէտին մէջ յաջողեցան Թուրքերը :

Դուրսը ճակատին վրայ յաջողած էին Աֆիոնի նման անառիկ դիրքերը խորտակել եւ կը յառաջանային, այս կէտը կը հաստատէին ներքին դաւաճաներէն հասնող գաղթականներուն ողբալի վիճակը, 900 վիրաւորներուն Իզմիր մուտքը, բանակին անկանոն նահանջը, եւ խելայեղ զանգուածներու հեղեղի նման, Իզմիր եւ անկէ ալ ծով թափուիլը :

✕

Մէյխանէ Պողազէն, եւրոպական թաղերը (Ֆրանք մահէլէսի) տանող ճամբուն աջ անկիւնը, երրորդ փողոցին ծայրը, ապակեպատ ճեղքերով շրջանակուած կամարաձեւ դուռ մը կը հանդչէր երկփեղկանի : Այդ դուռը գրեթէ առաւ ձմեռ փակ կ՚ըլլար : Հակառակ արտաքին տգեղ ու կոշտ երեւոյթին, ներսը կահաւորուած ամերիկեան քանի մը արժէքաւոր մեքենաներով, փայլուն ու համաչափ, պատերուն վրայ ամրացուած կեռերէն կախուած զանազան ձեւի զէնքեր, որսի հրացաններ եւայլն :

Անթերի մաքրութիւն եւ կոկիկութիւն կը տիրէր, կարծես զուիցերիական աշխատանոց մը ըլլար :

Այս աշխատանոցին լաւ կ՚ըլլայ ըսենք զինագործարան, որուն տէր եւ վարիչն էր փականագործ վարպետ Աբրահամը, թաղին ամէնէն երջանիկ եւ անհոգ մարդը, որուն ծագման շուրջ շատ քիչ բան գիտէին դրացիները : Խիստ լռակեաց ու սակաւախօս էր, ուստի ուղղակի իր բերնէն ոչինչ չէին լսած, միայն իր արտաքինէն արկածալից մէկը կ՚երեւէր :

Միջահասակ էր, գոց թուխ դէմքով, լայնաթիկունք, սեւ սեւ խիտ մազերով : Ամառ թէ ձմեռ շատ քիչ անգամ գլխարկ կը գործածէր, կուրծքը միշտ բաց կ՚ըլլար, նոյնիսկ երբ աօնական հագուստը հագուած ըլլար :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. **ԵԳԻՊՏՈՍԻ** ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ Petit Journalի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **ՖԼՈՐԱ ԱՆԱՀԻՏ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԽՃԽԱՆԵԱՆ** ԵՒ **ՎԻՃԱՊԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կնեազեան (երգ), Օր. Գազազեան (Կովկասեան պար), Օր. Օսմանջեան (արտասանութիւն), Պ. Սարբեան (ջութակ), Պ. Մէխտէրեան (երգ), Թառիստ Գարեգին եւ ուրիշներ: Պ. Ա. Պարթեւեան (դաշնակ):

Ճառերն ու գեղարուեստական բաժինը միքրօով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին:

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Պ. Սարբեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ: Մուտք 6 ֆրանք:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.—

Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ ՅՐԴ. ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ** ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ.— Կ'արտասանեն փոքրիկն ՄԵՍՐՈՊ ՄՈՒՐԱՏՋԵԱՆ, Օր. ՏՕՂՊԱՃԵԱՆ եւ Ա. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ
Կ'երգէ Օր. ՄԱՐԻՑԱ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ.— Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնջոյք Ցօյներու սրահը, 5 Rue Bonnefoi: ԾԱԽՔԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ 0.95ֆր.:

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.— 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԷ, ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վաղը, 30 Հոկտեմբեր, կիրակի օր, Կոմիտաս վարդապետի մահուան Գ. տարեդարձին առթիւ Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պատարագ պիտի մատուցուի:

Պատարագը պիտի երգուի քառաձայն:

Սկիզբ Ս. Պատարագի ժամը 10, հոգեհանգստեան պաշտօն ժամը 11.45ին:

×

Մեզի կը տեղեկացնեն որ այս կիրակի հոգեհանգիստ պիտի կատարուի նաեւ երաժշտագէտ Գրիգոր Մէհտէրեանի յիշատակին:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Շավիլի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցուի թէ՝ կիրակի, հոկտ. 30ին, Փարիզի առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ, տեղւոյն Ս. Գրիգոր - Լուսաւորիչ մատրան մէջ:

Կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը:

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյն դպիրներու: Սկիզբ ժամերգութեան 8.30, պատարագ 10.30:

ԿՈՉ

ՄԵԾ - ՆՈՐ - ԳԻՒՂՑԻՆԵՐՈՒՆ

Հայրենակից Տէր Վարդան քահանայ Ժամկոչեան քանի մը ամիսէ ի վեր ձեռնարկած է «Մեծ Նոր Գիւղի պատմութիւնը» անուն գրքի մը պատրաստութեան, անոր մէջ պատկերացնելով գեղի 200 տարուան կեանքը:

Ուստի կը խնդրուի բոլոր Մեծ Նոր գիւղացիներէն եւ հոն պաշտօնավարած ուսուցիչներէն, որ բարեհաճին գիւղի մասին (դէպքերու եւ դէմքերու) տեղեկութիւններ հաղորդել եւ ղրկել հետաքրքրական տեղեկութիւններ, մինչեւ յառաջիկայ Ապրիլ ամսոյն սկիզբը, ուղղակի Տէր հօր հասցէին, Père Vartan Jamgotchian, 27 Rue St. Michel, Lyon (Rhone) France:

րեն, որոնք կը վտանգեն խաղաղութիւնը՝ պատերազմի առաջնորդելով երկիրը: Ի՞նչ տեսակ խօսք քան այն թէ փաշականութիւն է հրաւիրել ժողովուրդը որ աւելի աշխատի: Գիւղերու, քաղաքներու, գործարաններու մէջ պայքար կը տարուի որ բանուորները չաշխատին 40 ժամէն աւելի, ընդդիմանան կառավարութեան ծրագիրներուն, — այսպէ՞ս կը ծառայեն հայրենիքին:

Ես ալ արհեստաւորի զաւակ եմ, ընտանիքիս սեղանին վրայ տեսած աշխատաւոր դասակարգին հոգերը: Կը հասկնամ թէ ի՛նչ մեծ ուրախութիւն է, երբ բանուոր մը իրաւունք կ'ունենայ տարին մէկ անգամ ծով կամ լեռ երթալու, հանգչելու կամ հանգստանալու: Բայց մի՞թէ կը դաւաճանենք բանուոր դասակարգին երբ կ'ուզենք որ աշխատի յաւելուածական ժամերով եւ աշխատավարձի համապատասխան յաւելումով:

Այնուհետեւ Տալատիէ կոչ ըրաւ միութեան, եւ ըսաւ թէ ֆրանսական կառավարութիւնը թոյլ պիտի չտայ որ այսուհետեւ երկրին մէջ կատարուին քարոզչական այնպիսի ձեռնարկներ, որոնք չեն բխիր ժողովուրդին սրտէն, հայրենիքին շահերէն: Եւ պահ մը կանգ առնելով օտարականներու վրայ, յայտարարեց թէ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին անոնց դէմ որոնք կը միջամտեն երկրին ներքին վէճերուն:

Ֆրանսա մարդու իրաւունքներու երկիրն է: Եւ երկիրը՝ գիւղացիներու: Կառավարութիւնը պիտի պաշտպանէ ազատութիւնը եւ աշխատանքը:

*** «Իւմանիթէ» կատղած է Տալատիէի այս ճառէն եւ վարչապետը կը մեղադրէ որ կ'աշխատի վարկաբեկել համայնավար կուսակցութիւնը, իսկ «Փոփիւլէր», նոյնպէս դժգոհ, կ'աւելցնէ թէ Տալատիէ ծրագիր չբերաւ, այլ ամբողջովին պոռթկաց համայնավարներուն դէմ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ֆրանսական դեսպան նշանակուելու համար, թըրքական կառավարութիւնը իր հաւանութիւնը տուաւ Մասիլլիի մասին:

ԱՆԳԼԻՈՅ ծովային նախարար նշանակուեցաւ Լորտ Սթէնհոփ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ կառավարութիւնը խիստ բողոքագիր մը ղրկեց Ճափոնի կառավարութեան՝ մեղադրելով որ այս վերջինը անտեսած է ամերիկեան շահերը Չինաստանի մէջ:

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռուզվէլթ նոր ճառով մը կը դատապարտէ սպառափի քաղաքականութիւնը, աւելցնելով որ սպառափով շահուածը այնքան տեւական չէ, որքան սուրով շահուածը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ անգլիացի զինուորները սպաննեցին արաբ ապստամբներու վարիչներէն մին, որ յեղափոխական կեանքի մէջ մտնելէ առաջ գրած է ռազմաշունչ բանաստեղծութիւններ:

ՉԵԽԻԱ, Հունգարիոյ հետ իր վէճին առթիւ, իրաւարար առաջարկած էր Գերմանիան եւ Իտալիան, — հունգարական կառավարութիւնը կը պատասխանէ թէ իրաւարարութիւնը կ'ընդունի սլովաքեան սահմանները գծելու մասին, բայց կը մերժէ Ռութենիոյ հարցին համար որ եւ է իրաւարարութիւն:

ԱՌԱՋԻՆ ՁԻՒՆԸ տեղաց Ժուրայի լեռնաշխարհին մէջ, հարաւ-արեւելեան Ֆրանսայի սահմանամերձ նահանգը:

ԻՏԱԼԱՑԻ տասը հազար կամաւորներու վերադարձին վրայ, անգլիական կառավարութիւնը իր դեսպանին միջոցաւ յայտարարեց թէ 15 նոյեմբերին պատրաստ է գործադրելու անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, կնքուած 16 ապրիլին:

Թէյասեղան—խնջոյք

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան եւ Կ. Խաչի Սանուհիներու Միութեանց կողմէ, 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Ֆ. Փիլոխանի սրճարանը. ի պատիւ Թալին հայ զինուորցուներուն:

Թատերական ներկայացում

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ

Հ. Յ. Դ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ «ՎՌԱՄԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

30 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

«Գար էնթէրնասիոնալի» սրահին մէջ

Հ. Յ. Դ. «Ագամեան» Թատերախումբը իր անդամներուն դիլետանտական ծառայութեան մեկնումին առթիւ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ **ԱՐԲՕ**

Մուտք՝ 4 ֆրանք, փոքրերուն համար 1 ֆրանք

Ներկայացումը մէն յետոյ թէյասեղան զինուորներու համար

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՌԷ ՍԷՆ ԺԷՌՎԷԻ Ս.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, կիրակի ժամը 3—7 դպրոցի սրահին մէջ

15 Rue des Bruyères, մէթրօ Porte des Lilas

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. ԼԵՒՈՆ ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ նուագ

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերուն 2 ֆրանք

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ

«Հիմնարկութեան հինգամեակի» տարեկան բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ երկուշաբթի 31 Հոկտեմբեր, երեկոյեան ժամը 8.30ին, 26, Ավրնիւ տը Թօքիօ:

Գեղարուեստական բաժին | Մուտք (թէյ միասին) 5 ֆր.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 2 Նոյեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհ. Ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ՝

Պ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ամերիկահայ կրտսերաց լիտըրներ»:

Ողջերթի երեկոյթ Մարսէյլի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԲԱԼՈՒԻ ՀԱՅՐ. ԵՒ ՎԵՐԱՇԻՆԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ

Ի պատիւ Բալուցի զինուորագրեալներու որոնք ծառայութեան պիտի մտնեն նոյեմբերի սկիզբը:

Տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 29, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, րիւ Լ'Էքլիփս, Շահրիկեան սրահին մէջ:

Գեղարուեստական բաժին | Մուտք 3 ֆրանք

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին

ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՃԵԱՆ**

ԵՒ **ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԱՍԱՐ**

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Չէօրէքճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ: Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ): Փոքրերու մուտքը արգիլուած է:

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք:

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին: Եկեղեցական արարողութիւնէն յետոյ այց Մ. Նալպանդեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարաններուն: Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ:

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ., կիրակի ժամը 3.30ին տեղւոյն դպրոցի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Դ. ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբին կողմէ

Մուտքը ազատ է

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԱՌԻԹԷՆ

Զինուորագրութեան պատճառով ծախու է լուսանկարչատուն (քաղաքին կեդրոնը), 33 Rue d'Aix, Մարսէյլ, արդիական բոլոր յարմարութիւններով: Խանութին վրայ յարկաբաժին: Պայմ 9 տարի: Վարձք՝ տարեկան 4000 ֆրանք: Մանրամասնութեանց համար դիմել վերի հասցէին: Մատչելի պայմաններ:

Le Gérant : H. STEPHAN

17 Rue Damesme PARIS (13) A. DER AGOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

DIMANCHE 30 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3874

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՈՎ...

« Դաշնակցութեան Օր »... : Այսինքն,— ոգեկոչումը խաւերի մը որ տարերային կերպով յանկարծ յայտնուեցաւ մեր պատմական մեծ ժառանգութեան հորիզոնին վրայ : Սաղմնաւորուեցաւ արցունքով ու շաղախուեցաւ արիւնով : «Մարմնացաւ կատարելապէս» : Կրակէ երիզներուն վրայէն քալեց : Ու իր ռազմերգը խառնեց հայրենի լեռնակատարներու սառնաշունչ քամիի սուլումին...

Կէս դարու փոթորկոտ կեանք մը, որ բազմերանգ համադրութիւնը եղաւ փառքերու եւ ողբերգութեանց :

Պրոնզէ կամք ու պողպատեայ ջիղ պէտք է՝ կարենալ մարսելու համար ցնցումներու անթիւ շարանը, զոր Դաշնակցութիւնը աղջակիզեց Իտէալի խորանին առջեւ,— մէկ առ մէկ կամ խումբ առ խումբ,— սկսած իր հիմնադիրէն կամ ամպրոպածին հերոսներէն մինչեւ իր անանուն փէտայիները...

Դժնդակ բան է հաշուեկշիռը փորձել մեր ընծայած զոհերուն ու ձեռք բերուած արդիւնքին :

Հայաստա՛ն...: Ո՛չ: « Ճակատագիրը» դեռ կը շարունակէ հեգնել ու տրորել մեզ,— «Խորհրդային Հայաստան»...

Պատա՛ռ մը հող, որ հազիւ թէ մէկ մասնիկն է մեր պատմական ու տարածո՛ւն Հայրենիքին : Ու, միանգամայն, մէկ մասնիկը՝ «ռուսական մեծ Հայրենիքին» :

Գիտե՛նք, դառ՛ն է այս ճշմարտութիւնը : Արդէն կիսով բռնկած, զանց առնելով Մոսկուայէն Երեւան՝ «գլուխի ու պոչի» իրողութիւնը,— ոչ միայն աշխարհագրականօրէն, այլեւ՝ վարչական տեսակէտէ...

Քննադատութիւն չէ որ կ՚ընենք : Ողբերգութիւնը այնքան մեծ է, որ անհնարին է այդ տրամադրութեամբ դրիչ շարժել : Բայց, թոյլ տուէք յիշեցնել նաեւ ուրիշ կէտ մը : Իբրեւ թէ ողջերուն հայրենիք ըլլալու կոչուած այդ ափ մը հողը բաւական չէ նոյնիսկ գերեզմանն ըլլալու բոլոր անոնց, որոնք ինկան՝ նոյն այդ Հայրենիքին երազանքը հիւսելով՝ իրենց արեան թելերով, արցունքի կաթիլներով ու բոցէ նայուածքներով...

×

Կ՚ուզէինք «աւուր պատշաճի» մեր խօսքը ըսել, բայց ակամայ հակեցանք խռովայոյզ անցեալի մը ու անմխիթարական ներկայի մը վրայ :

Քաղաքական ու մանաւանդ յեղափոխական կեանքը զգացումներու չի հանդուրժեր, սակայն : Ոչ ալ կը ներէ վհատութեանց : Կեանքը իր պարտադրութիւնը ունի, ու կը ստիպէ որ այսօրուան փոքրիկ պրիսմակին մէջէն նայինք վաղուան :

Ինչպէ՞ս պիտի յայտնուի այդ Վաղը : Ի՞նչ անակնկալներով : Կամ ի՞նչ պայմաններու մէջ : Ե՞րբ...

Ու ի՞նչ ունինք հակադրելիք այդ անստոյգ Գալիքին, որ կըրնայ յանկարծ ցցուիլ մեր առջեւ՝ մէկ արշալոյսէն միւսը :

« Դաշնակցութեան Օր »ուան տօնակատարութիւնը՝ փնտռտուքն է այն միջոցներուն, որոնցմով կոչուած ենք դիմագրաւելու այդ Վաղը :

Պատրանքներ չենք սնուցաներ : Աւելին,— կ՚ուզենք իրապաշտ ըլլալ ու կարելին նախընտրել ցանկալիէն :

Բայց, որպէսզի այդ կարելին իրականութիւն դառնայ, Դաշնակցութիւնը իր հիմնական առաջադրութիւններէն մին է բրած ուժերու կեդրոնացում մը : «Մենք տկար ենք», պիտի առարկուի, թերեւս : Երբեք չունինք այն միամտութիւնը թէ կրնանք գերզօր ուժ մը մէջտեղ դնել : Բայց, վճռապէս կը վանենք նաեւ բոլորովին անուժ եղած ըլլալու քայքայիչ ուժտանդամադրութիւնը : Ցիսնամեակ մը առաջ աւելի տկար էինք՝ քան հիմա : Վասնզի, ուժի ըմբռնումը չունէինք : Ոչ ալ՝ գիտակցութիւնը՝ անոր դերին : Այսօր ըմբռնած ենք թէ առանց ուժի ոչինչ կարելի է ունենալ : Տիրանալ կամ խլել, եւ ոչ թէ ակնկալել : Ուրեմն, Դաշնակցութիւնը ամբողջ կոչուած է այն սկզբունքին թէ պէտք է կեդրոնացնել ու համադրել այն ուժերը որոնք հայ ժողովուրդին մէջ կան : Հայութեա՛ն ուժը,— որ մեզ աւելի ուժեղ պիտի դարձնէ քան որ ենք հիմա...

Ուժ մը, սակայն, որ կազմակերպուած ըլլայ : Ըլլայ տրամադիր : Միակամ ու պատրաստ : Եւ ուժ մը որ մտովին ու հոգեպին կանգնած ըլլայ մեր պատմութեան շաւիղին վրայ :

Մեր վերածնունդը սկսաւ «սահմանադրութեամբ» : Գործէթի տակ ու վեղարի ներքեւ : Ցետոյ ստացաւ «ազգային» բնոյթ : Նոյնիսկ այն շրջանին, երբ «Կարկուտ տեղաց Խանասորայ դաշտումը» : կամ՝ «Ձայն մը հնչեց Էրզրումի Հայոց լեռներէն»...

1918ին էր միայն որ քաղաքական պատմութեան հաղաւ ան : Հանրապետական ըլլայ թէ Խորհրդային՝ Հայաստանո՛վ մը տոգորուող հայ ժողովուրդը հայրենիքի զգացողութիւնը ունի այլեւս :

Դաշնակցութեան երրորդ առաջադրութիւնն է այդ զգացողութիւնը դարձնել առողջ մտածողութիւն մը, որ քալէ մեր ժողովուրդի պատմութեան տրամաբանութեան ճամբէն :

— « Զփոշին զոր կոխեան ա՛ստ, դիւցազունք կոխեցին »...

Այս ոգին կը հակադրենք մենք գեղակերտո՛ղ Բագրատունիներուն, որոնցմէ ուրիշ բան չէր կրնար մնալ քան քարաշէն արձանը փաթթոցաւոր Գագիկին...

Աւարայր, Դուին, նոյնիսկ Տարոնեան փոքրիկ փառքին կործանումը երբեք արգիլել չեղան, որ դեռ դար մը առաջ եւս «Ամենայն Հայոց կաթողիկոս» մը ռուսական եւ պարսկական բանակներուն միջեւ հայկական զինեալ բազմութիւն մը շարժման մէջ դնէ՝ քաջած ըլլալու համար մեր պատմութեան տրամաբանութեան ուղիէն...

Աշտարակեցին՝ իր խոր յուսախաբութեամբ, ինչպէս նաեւ անկէ վերջի մեր բոլոր դառնութիւններն ու «փոքրիկ դաշնակից»ի արիւնոտ հեգնանքը մեզ կը թելադրեն — առանց Աւարայրի, Եթովպիոյ եւ Զեխոսլովաքիոյ ողբերգութիւններուն ալ — հաւատ չընծայել ոչ մէկ օտար ուժի :

1914 – 1918, երբ արհաւիրքը մեզմէ խլեց մեր կէսը, մեր միւս կէսով վեց հարիւր տարիներու անդունդին վրայէն ոստում մը փորձեցինք դէպի անցեալ մը, «երբ մենք ալ թագաւորներ ունէինք»... : Ատիկա խոյանք մըն էր, որ յետոյ դարձաւ խռովք մը : Ապագայատեսչ խռովք,— ահա առաջադրութիւններէն մէկ ուրիշը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան :

Եւ այս բոլորը,— հողի մը, ու այդ հողին վրայ ազգային-պետական կառոյցի մը գերագոյն իտէալին համար :

Անտես չառնելով, անշուշտ, իրատես ու գործնական ըլլալու նախապայմանը : Բայց մանաւանդ՝ գերադասելով նուազագոյն զոհողութիւններով կարելիութիւն մը՝ մեծագոյն զոհողութիւններ պահանջող եւ բարձրաթռիչ պատրանքէ մը...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼԱՏԻԷԻ ԵՒ ԷՐԻՈՅԻ ՄԻՋԵՒ

Վարչապետը անդրդուելի ճակատ կը պահէ համայնավարներու

Տալատիէ ճառը, զոր տուինք երէկ բաւական ընդարձակ, որոշ դժգոհութիւն պատճառեց նաեւ արմատականներու այն թեւին, որ կը փափաքի պահպանել համայնավարներու հետ գործակցութիւնը, ինչպէս եւ անոնց որոնք կառչած կը մնան «հաւաքական ապահովութեան» սկզբունքին ու Ժընեւի ազգաժողովին, եւ մասնաւորաբար Էրիոյի, որ պաշտպանն է այս վերջին տեսակէտին :

Տալատիէ բեմէն հազիւ թէ վար իջաւ, Էրիօ մօտեցաւ վարչապետին եւ մեկուսի կարճ խօսակցութիւն մը ունեցաւ հետը : Ամէնուն ուշադրութիւնը ուղղուած էր երկու խօսակիցներուն : Շատեր նկատած էին որ Էրիօ հազիւ մէկ կամ երկու անգամ ծափահարած էր Տալատիէն բեմի վրայ : Իրազեկներ կը պնդեն թէ Էրիօ, մեկուսի խօսակցութեան ընթացքին, կը հարցնէ Տալատիէի. «Մինչեւ ո՞ւր կ՚ուզես տանիլ» :— « Մինչեւ հոն ուր ցոյց կուտան ժողովականները իրենց համակրական ցոյցերով» :

Քիչ վերջ կը պատրաստուէին բանաձեւերը : Էմէ Պէրթօ առաջարկեց վստահութիւն յայտնել վարչապետին առանց վերապահութեան, յանձնարարելով շարունակել Միւնիխի քաղաքականութիւնը : Տէլպոս առաջարկեց որ խնայուի ռուսեւֆրանսական դաշինքին, ինչպէս եւ Ժող. Ճակատին, առանց հոդ ընելու սակայն որ համայնավարները կրնան բաժնուիլ : Տալատիէ պատասխանեց թէ համայնավարները արդէն խզած են իրենց կապը՝ մերժելով քուէարկել ի նպաստ կառավարութեան, խորհրդարանին մէջ :

Ալպէր Պայեէ յայտարարեց թէ Եթովպիան ինկաւ, Սպանիան Ֆրանքոյի յանձնուեցաւ, Զեխոսլովաքիան կտորակուեցաւ,— վերջ դնելու համար այս նահանջներուն՝ առաջարկեց վերադառնալ Ազգերու Դաշնակցութիւնը զօրացնելու քաղաքականութեան :

Տալատիէ պահանջեց քուէի դնել բանաձեւերը : Գրեթէ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ Էմէ Պէրթոյի բանաձեւը : Այդ պահուն Ալպէր Պայեէ առաջարկեց դէթ ընդունուած բանաձեւին մէջ անցընել փոքրիկ պարբերութիւն մը, միտքերը խաղաղեցնելու համար այն մասին թէ Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ Ազգերու Դաշնակցութեան : Տալատիէ ոտքի ցատկեց եւ ըսաւ թէ չի սիրեր խարդախ ձեւերը, Ալպէր Պայեէի բանաձեւը դէմ է կառավարութեան քաղաքականութեան, այնպէս որ կարելի չէ միացնել : Այս առթիւ վարչապետը դարձեալ յարձակեցաւ համայնավարներուն վրայ, որոնք զինք կ՚անուանէին մանկլաւիկ Հիթլէրի եւ միջազգային դրամատիրութեան : Աւելցուց թէ դէմ է կեղծիքի, հաշտ երթալու նպատակով չի կրնար աչք գոցել որ համայնավարները արմատականներու ժողովատեղիին դրան առջեւ ցրուեն կոչեր, հրաւիրելով բանուորները, որ չաշխատին շաբաթական 40 ժամէն աւելի : Քանի մը օրէն պիտի իմանաք, ըսաւ, թէ ի՛նչ միջոցներ ձեռք առած է կառավարութիւնը, որպէսզի բարձրացուի երկրին արտադրութիւնը, հաւասարակշռուի տնտեսութիւնը : Կամ վըստահութիւն կուտաք, կամ չէք տար :

Բեմ բարձրացաւ Ալպէր Սարօ, որու լռութիւնը առեղծուածային կը համարուէր մինչեւ այդ պահը : Սարօ յայտարարեց թէ պէտք է ուժ տալ կառավարութեան, վստահութիւն յայտնել անվերապահ, որպէսզի կարենայ քաջարար դիմագրաւել քաղաքական վտանգաւոր կացութեան պարտադրած դժուարութեանց :

Այդ պահուն դարձեալ ոտքի ելաւ Էրիօ : Պահանջեց որ վստահութեան բանաձեւին մէջ աւելցուի պարբերութիւն մը, ապահովութիւն տալու համար թէ Ֆրանսա հաւատարիմ պիտի մնայ Ազգերու Դաշնակցութեան, քանի որ արմատական կուսակցութեան համար աւանդութիւն մը դարձած է այդ սկզբունքը : Տալատիէ պատասխանեց թէ սրտով կապուած է այդ աւանդութեան, բայց, նկատի առնելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ բռնած դիրքը, ինչպէս եւ վերջին դէպքերը, կը խնդրէր Էրիոյէն որ հրաժարի իր առաջարկէն հիմա՝ երբ Եւրոպայի քաղաքական կացութիւնը կը սպառնայ : Էրիօ ոտքի ելաւ եւ ուզեց հեռանալ ժողովասրահէն : Պէռթօ ետեւէն պոռաց. «Էրիօ կը մեկնի եւ կը պղտորկնայ» :— «Ո՛չ, պա-

(Լուրերու շարունակութիւնը երրորդ էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԵՍԱԿԱՆ «ՆԵՐԿԱՅ»Ն

Անցեալ ամառ, Միջին Ֆրանսայի քաղաքներէն մէկուն մէջ, ընկերական ընդհ. ժողովի մըն էի : Տեղական ընկերներէն մի ուշացաւ տասներկու վայրկեան : Հազիւ ներս մտած, ուզեց ստուգել թէ զինք բացակա՞յ էին արձանագրած :

— Անշո՛ւշտ, պատասխանեց քարտուղարը :

= Ստիպուած էի դեղարան երթալ՝ դեղագիր մը պատրաստել տալու համար : Պէտք է ներկայ արձանագրել զիս :

Ի զո՜ւր : Ոչ միայն դիւանը, այլեւ ամբողջ ժողովը մերժեց ընթացք տալ ընկերոջ պահանջին :

— Քանի որ բացակայ էր ժողովի սկզբնաւորութեան, պէտք է բացակայ արձանագրուի,— պնդեցին բոլորը : Այս փոխսացութիւնը շարունակուեցաւ այնքան որ նոր... տասներկու վայրկեաններ եւս կորսնցուցինք : Զուգեցի վերջ տալ վիճաբանութեան, որովհետեւ «ներկայ եմ», «բացակայ եմ»ի պնդումներուն մէջ գտայ խստապահանջութիւններ,— երական՝ իր պարտականութեան նկատմամբ, իսկ ժողովը՝ ամէն մէկ Դաշնակցականի պարտաճանաչութեան մասին : Ի վերջոյ, միջամտեցի եւ ընկերոջ անունին դէմ արձանագրուեցաւ «ուշացած» : Ժողովի վերջաւորութեան, սակայն, ընկեր մը մօտեցաւ ինծ, ու ըսաւ.

— Ուշացած ըլլալն ալ թերացում մըն է Դաշնակցականի մը համար :

Կը խորհիմ թէ այս փոքրիկ երեւոյթը չափազանց լաւ կերպով կը բնորոշէ մեր կուսակցութեան գլխաւոր յատկանիշներէն մին,— իր ներկայութիւնը, կամ՝ որ եւ է համահայկական շարժումէ ու գործէ երբեւիցէ բացակայ չըլլալու իր յամառ հետեւողականութիւնն ու խիստ ճշդապահութիւնը :

Մեր վերջին յիսնամեայ կեանքին մէջ չկայ գործ մը, շարժում մը, որուն մասնակցած չըլլայ ան : Բայց մանաւանդ բոլոր ճակատագրական պահերուն ճշդապահ կերպով ներկայ եղած է ան : Ներկայութիւն մը, որ ոչ թէ խօսք, կամ՝ գործէ զուրկ մտածումի մասնակցութիւն մըն է եղած, այլ՝ բոլորանուէր նոյնացում մը գործին կամ շարժումին հետ : Ու այդ նոյնացումէն ծնած է, եթէ կ՚ուզէք, այն մեղադրանքը թէ «Դաշնակցութիւնը միշտ ուզած է տիրապետել »...

Միեւնոյն խստապահանջութիւնը, ուրեմն, ոչ միայն ժողովներէ ներս, այլեւ հանրային կեանքին մէջ :

— Դաշնակցականը պէտք է ներկայ ըլլայ :

Ու՝ ճի՛շդ ժամանակին : Վասնզի, իրապէ՛ս, «ուշանալն ալ թերացում մըն է Դաշնակցականին համար » ...

Ամէն Դաշնակցական այս խստապահանջութիւնը ունի իր ամէն մէկ ընկերոջ նկատմամբ :

Ու ամէն մէկ Դաշնակցական՝ այս խստապահանջութիւնը ունի իր կուսակցութեան,— Դաշնակցութեան նկատմամբ :

Դաշնակցութիւնը՝ ինքը նո՛յնքան խստապահանջ է իր նկատմամբ :

Անոր այս «ներկայութիւնը» իր ընդդիմադիրներուն մէջ երբեմն դժգոհութիւն է ստեղծած :

Բայց, նոյն ընդդիմադիրները եւս անոր «ներկայութիւնը » փնտռած են, ու ցանկացա՛ծ են, որ ան նոյնիսկ «ուշացած» չըլլայ՝ երբ վտանգի ժամեր եկած են...

Մեկնութեան կը կարօտի՞ն մեր ընդդիմադիրներուն ա՛յսինտուտուքն ու Դաշնակցութեան՝ իր «ուշացումը եւս թերացում մը» նկատելու գնահատելի ինքնամեղադրանքը...

ՍՈՍԵԱՅ ՏՂԱՆ

ԱՀՌԵԼԻ ՀՐԴԵՀ ՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հինգ մեռեալ, տասնեակներով վիրաւոր

Ուրբաթ կէսօրէ վերջ հրդեհ ծագեցաւ, Մարսէյլի ամէնէն բանուկ պողոտային վրայ, Նուվէլ Կալըրի վաճառատան մէջ : Հարաւային հովը սաստիկ կը փչէր, այնպէս որ կրակը շուտով տարածուեցաւ վաճառատան կից փարթամ պանդոկներուն : Հրշէջ գունդը լաւ կազմակերպուած չէր, չունէր ոչ միայն անհրաժեշտ սարքաւորումը, այլ եւ կը պակսէր ջուրը : Եւ իրական աղէտի մը վերածուեցաւ հրդեհը : Նուվէլ Կալըրի վաճառատունը, Օթէլ տը Նօայլը, Կրան Օթէլը, Օթէլ Ասթորիան, դրամատուն մը եւ ուրիշ շէնքեր մոխիրի վերածուեցան : Վարչապետ Տալատիէ եւ արմատական նախարարները իջեւանած էին Օթէլ տը Նօայլ, որ այրեցաւ բոլորովին, այնպէս որ նախարարները փոխադրուեցան շոգենաւերուն մէջ : Երբ կ՚այրէր Նուվէլ Կալըրին, կրակը այնքան արագութեամբ բռնեց փախուստի ճամբաները, որ վաճառորդուհիներէն շատեր ցատկեցին պատուհաններէն, մէկը ջարդուփշուր եղաւ ու մեռաւ, ուրիշներ ծանրապէս վիրաւորուեցան եւ փոխադրուեցան հիւանդանոց :

Նկատելով որ տեղական միջոցները բաւական չեն հրդեհը մարելու, հեռաձայնով օգնութիւն խնդրուեցաւ Թուլոնէն : Էրիօ պահանջեց որ Լիոնի հրշէջներն ալ կանչուին, թէեւ մասնաւոր շոգեկառքն իսկ չէր կրնար հասցնել զանոնք աւելի կանուխ :

Մինչեւ վերջին պահուն, կարելի չէր ստուգել մարդկային զոհերուն ամբողջական թիւը : Կ՚ըսեն թէ վիրաւորներուն թիւը երեսունի կը հասնի, մեռեալներուն թիւը հինգի : Նիւթական վնասը կը հասնի տասնեակ միլիոններու :

Նահանգապետը պաշտօնանկ եղաւ :

— oo —

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ թիւը, Ֆրանսայի մէջ, 22 Հոկտեմբերին կը հասնէր 366,490ի, 251,091ը այր, 109,399ը կին : Ուրեմն 1,141 գործազուրկ աւելի քան նախորդ շաբաթ :

ԱՆԳԼԻՈՅ դահլիճին մէջ փոփոխութիւններ կատարելով՝ կրթ. նախարար նշանակուեցաւ երիտասարդ լորտ մը : Կ՚ըսուի թէ դահլիճին մէջ պիտի առնուին լորտ Ըրնսիմէն եւ Սըր Ճօն Էնտէրսըն :

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ կը քալէ դէպի հոգեվարք,— ընդհ. քարտուղարութեան դրասենեակի տնօրէն Հոտէ հեռացաւ : Ոմանք կ՚ըսեն թէ ծախքերը պակսեցնելու համար է որ ընդհ. քարտուղարութիւնը կ՚աշխատի պակսեցնել իր պաշտօնէութեան թիւը, իսկ ուրիշներ կը պնդեն թէ տարակարծութիւններ կան ընդհ. քարտուղարութեան մէջ :

ԻՏԱԼԱՑԻ 20,000 գիւղացիներ փոխադրուեցան Լիբիա, աշխատելու համար Փաշական ագարակներուն մէջ :

ՄՈ՛ՒՐՃ ԿԱՄ ԶՆԴԱՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը այս տարի բացառիկ պայմաններում ենք տօնում: Բացառիկ ե՛ւ քաղաքական եւ հոգեկան տեսակէտով:

Երբե՛ք քաղաք. վիճակը այնքա՜ն բարդ ու լարուած չի եղել, որքան այսօր: Երբե՛ք միջազգային յարաբերութիւնները, կիրքն ու փոխադարձ անվստահութիւնն ու թշնամանքը ազգերի միջեւ այնքան չի սրուել, որքան այսօր: Աշխարհը դարձել է մի ահաւոր վառօդարան, որ ամէնրոպէ կարող է պայթել պատահական ռեւէ կայծից: Երբե՛ք մեծ պետութիւնների եսասիրութիւնն ու ընչաքաղցութիւնը այնքան մերկապարանոց հրապարակ չի դըրւել, որքան այսօր: Եւ երբե՛ք փոքր ազգերի իրաւունքն ու արդարութիւնը այնպէս չի ոտնահարուել, ինչպէս այսօր: Կենդանական աշխարհի գազանական բնազդը երբե՛ք չի տիրապետել այն աստիճան բարձրագաղակ, ինչպէս այսօր: Մարդը մարդուս գազան, մեծ ազգը պէտք է ուտէ փոքր ազգին՝ դիւանագիտութեան այս անբարոյական սկզբունքը երբե՛ք չի հռչակուել այնպիսի չնական լրբութեամբ, ինչպէս այսօր, քաղաքակիրթ քսաներորդ դարի ամէնէն քաղաքակիրթ ժողովուրդների կողմից:

Եւ, իբրեւ հետեւանք այս բոլորի, հոգեկան անկումն ու բարոյական հիասթափութիւնը ազգերի եւ անհատների մէջ հասել է ծայրայեղ չափերի: Բոլոր բարձր ու նուիրական արժէքները կորցրել են իրենց հմայքը: Մարդկայնութիւն, հաւատ, ազնուութիւն, փոխադարձ վստահութիւն, յարգանք դէպի դաշինքներն ու համաձայնութիւնները — ոչի՛նչ չի մնացել մարդկանց եւ ժողովուրդների փոխյարաբերութեանց մէջ: Քաղաքակրթութեան դիմակը հագած մարդկութիւնը արագ քայլերով վերադառնում է դէպի հանրային համակեցութեան նախնական ձեւերը, երբ միակ օրէնքը ուժն էր եւ միակ արդարութիւնը՝ եսապաշտութիւնը: Բարոյական եւ գաղափարական իտէալների ահաւոր փլուզում: Սոսկալի աւեր անհատների եւ հաւաքականութեանց հոգիների մէջ:

Ա՛յս է այսօրուան աշխարհի եւ մարդկութեան պատկերը: Տիրական է հզօրը — վա՜յ տկարին: Վա՜յ նրանց ովքեր նեցուկներ են որոնում: Արտաքին նեցուկներ չկան: Ուզում ես ապրել — ո՛ւժ ունեցիր. եղի՛ր զօրաւոր, թէ չէ կը տրորուես մեծերի բիրտ պայքարողների տակ: Եղի՛ր ինքդ քու տէրը, քո մէջ որոնիր քո փրկութիւնը:

Մուրճ կամ զնդան պիտի լինես:
Ճշմարտութիւն չկայ ուրիշ:

Այս ճշմարտութիւնը մենք գիտէինք եւ առաջ, երբ քաղաքակիրթ մարդկութեան ծանօթ էինք հեռուից, բայց այն ժամանակ դեռ մեր հոգիներում վառ էր ապառնութեան ու երազայրութեան կրակը, եւ հաւատ կար դէպի մարդկայնութեան վեհ գաղափարները: Գերմանիչ Բիսմարկների ու Դիզրայէլիների անբարոյական գործերը մեղմացւում էին Ժօռէսների ու Բէբէլների հոգեթով խօսքերով: Այսօր այլեւս այդ պատրանքն էլ չունինք: Տեսանք ու գիտենք, որ՝ այլ է խօսքը, այլ է գործը: Տեսանք ու համոզուեցանք, որ աշխարհում մենակ ենք, բոլորովին մենակ: Սուտ բան է բարեկամութիւնը քաղաքականութեան մէջ: Խաբէութիւն են բոլոր խօսքերն ու խոստումները: Եւ այս գիտակցութիւնը, որքան եւ ահաւոր, նաեւ ազնիւ է մեզ համար ուժի ու նոր գործերի: Կը կործանուի նա, ով կ՚ընկճուի ու կը տկարանայ կեանքի ահարկու հարուածների տակ: Կ՚ապրի ու կը յառաջանայ՝ ով ընդունակ է նոր գիտակցութիւնից նոր դասեր առնելու եւ իր գոյութիւնն ու զարգացումը ապահովող նոր ազդակներ ստեղծելու,—

Մուրճ կամ զնդան պիտի լինես—
Ճշմարտութիւն չկայ ուրիշ:

Եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ասում է հայ ժողովուրդին.

— Մո՛ւրճ եղիր: Զա՛րկ, որ քեզ չզարնեն: Զա՛րկ զարնողներին:

— Գազանների մէջ գազան եղիր: Ցինուիր սուր ժանիքներով: Դո՛ւ յօշոտիր, որ քեզ չյօշոտեն:

— Հաւա՞տ—դո՛ւ ես քո հաւատը: Նեցո՞ւկ— դու ես քո նեցուկը: Բարեկա՞մ— դո՛ւ ես քո բարեկամը:

— Եղի՛ր խորագէտ ու զգաստ:

— Եղի՛ր հզօր ու միակամ: Գիտցի՛ր կամենալ ու խիզախել:

— Մո՛ւրճ եղիր— զնդան թո՛ղ ուրիշները լինեն:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՄԵՐ ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԸ

Հայոց պատմութիւնը լաւ ուսումնասիրուած չէ: Հայոց կեանքը, իր քաղաքական, մշակութային, ընկերային, կրօնական եւ այլ հունորուն մէջ ըստ արժանւոյն ակօսուած ու մանրազնին խուզարկութենէ անցուած չէ:

Եթէ այս կենսական, արդիւնաշատ աշխատանքը հնարաւոր ըլլար կատարել, լոյս աշխարհ պիտի դրուէին այնպիսի փաստեր ու դէպքեր, որոնք հայութիւնն ու Հայաստանը պիտի դընէին ոչ թէ այն նկուն ու խոնարհ— ինչպէս կը թուի շատերու— այլ եզականօրէն արժէքաւոր ու ինքնայատուկ փառապանծ լոյսի մը տակ: Այդպիսի խոր քննութեան մը բովէն Հայաստան դուրս պիտի գար հիներու մէջ ամէնէն կենսունակը, փոքրերու մէջ ոգիով ամէնէն մեծը, պայքարողներուն մէջ ամէնէն տոկունն ու հերոսականը, տառապողներու մէջ ամէնէն վեհանձնը ու հպարտը ու ազատագրական մարտնչումներու ու ձըգտումներու մէջ ամէնէն յամառն ու տոկունը:

Եթէ տեսնելու նոր ձեւով, գիտելու նոր մեթոտով, կիրքէ եւ նախապաշարումէ հեռու նոր աչքերով նայէինք հայութեան վրայ, պիտի դըտնէինք որ մէկ խոշոր երեւոյթ, մէկ անժխտելի իրողութիւն կարմիր գիծի նման կ՚երկարի մեր պատմութեան էջերուն վրայ սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը:

Ահա Հայկը, որով կը սկզբնաւորէ մեր անմահ Խորենացին հայն ու Հայաստանը: Ո՞վ է ան: Ոգի մը, հայութեան սաղմնաւորած ազգային վէպին կեդրոնական դէմքը, Հայաստան աշխարհի երազի, ցեղային ապրումի թանձրացեալ արտայայտութիւնը: Հայկը խորհրդանիշն է արմէն հայուն, որ դարէ դար ապրած է, պիտի ապրի եւ պէտք է ապրի: Գեղադանդուր, չիկահեր, բարձրահասակ, ազատատենչ, մաքառող, մահուան յաղթող: Հայ ժողովուրդի ֆիզիքական ու բարոյական առաքինութեանց կատարելատիպն է:

Ահա՛ Վարդան զօրավարը: Մամիկոնեան տոհմի յանդուգն, աննուաճ, ազատութեան ու կրօնի համար մարտնչող նկարագրի, պատերազմի դաշտի վազողի կատարելատիպը: Նոյնը Մամիկոնեան Մուշեղը: Հաւատքի մէջ անընկճելի, ազգային սրբութեանց հանդէպ երկիւղած, օտարին լուծին դէմ ըմբոստ:

Ահա՛ Սասնոյ Դաւիթը, նոյնպէս հայ ժողովուրդի կերտած անզուգական ազգային մէկ տիպարը, վեհոգի, բարի, արդար, քաջ ու արի: Առիւծի արիութիւն, աղաւնիի անմեղութիւն: Պահապան ոգին է հայ աշխարհին, հայ արտին, հայ սերմին, հայ աշխատանքին, հայ քրտինքին, հայ իրաւունքին:

Ահա՛ Դաւիթ Բէկը Սիւնեաց աշխարհին մէջ: Նոյն տիպարին մէկ ուրիշ տարբերակը, դարերու խորքէն դարձեալ յարութիւն առած, կեղեքումի ու բռնութեան դէմ անհաշտ, արի ու մարտական:

Ահա՛ նորերը, ժամանակակիցները՝ բիւրաւորներով: Ո՞ր մէկը թուել մերօրեայ տիտաններուն... Դումաններ ու Անդրանիկներ, Սերոբներ ու Գէորգներ, Եփրեմներ ու Մուրատներ: Անթիւ են անոնք, ցեղին երկունքէն ծնած, Հայրենիքին ընդերքէն հասակ նետած, արմէն Հայերը մեր ժամանակակից պատմութեան, այն բոլորը որոնք կազմած են իրական Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Հայկէն մինչեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն հազարաւոր տարիներու անջրպետ մը կը շղթայուի, կը շաղկապուի այս հիմնական, պայծառ, ընդհանուր կարմիր գծով: Այս գիծն է միակ կենդանին, կենսունակը, [illegible] կարողականութեամբ օժտուածը: Այս գիծն է միակ յենակը՝ որու վրայով կը մշտնջենաւորուի, կը յաւիտենականանայ մեր պատմութիւնը, կը գեղեցկանայ մեր կեանքը, բովանդակութիւն ու խորք կը ստանան մեր տառապանքն ու յաղթանակները:

Այս գծին շուրջ է որ Հայը կայ, Հայաստանը իրականութիւն է ու տեսանելի: Այս գծով է որ ան հայրենիք է, անմահական, դրախտային, անմեռ ու արդաւանդ:

Այս գիծէն դուրս ամէն ինչ մութ է ու խաւար: Այս կարմիրէն դուրս մընացեալը անկերպարան է ու անորոշ: Ի՞նչ իմաստ պիտի ունենար ժողովուրդի մը գոյութիւնը, եթէ այս գիծը պակսէր անոր: Լացողները, դերինները, ոտքի կոխան դարձողները, ներքին երկունքի անընդունակները չէին կրնար ազգ կազմել, հայրենիք դառնալ:

Վերցուցէք Հայկերն ու Վարդանները մեր անցեալէն, ջնջեցէք Ներսէսներն ու՝ Սահակ Պարթեւները մեր երկնակամարէն, աւրեցէք յիշատակը Մեսրոպներու եւ Խրիմեաններու, սրբապղծեցէք Դաւիթներն ու Դումանները, ուրացէք Արամներն ու Անդրանիկները, Տիգրաններն ու Դումանները, ժխտեցէք Դաշնակցութիւնը: Տակը կը մնայ մոխիր ու աւերակ: Տակը կը մնայ ոչ թէ Հայաստան հայրենիքը, այլ թափառական հայը, ոչ թէ հայ ազգը, այլ պարտեալ, ցիրուցան հայմաթլոսը:

Այս աչքով կը նայինք մենք մեր պատմութեան եւ ցեղային առաքինութեան վրայ: Ասոր համար է որ մոլեռանդ հաւատացողներ ենք, կոյր երկրպագուներ, կարգապահ ուխտեալներ: Ասոր համար կը տօնենք Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը: Կը հաւատանք անոր: Գիտենք, անկեղծ ու խանդավառ, որ հայ հայրենիքն ու հայ պատմութիւնը հայութեան կարմիր գծի շարունակողը դարձուցած են զայն: Գիտենք որ անո՛րն է այդ մեծ առաքելութիւնը: Անորն է փառքը, նաեւ փուշէ պսակը այդ առաքելութեան:

ԱՍԱՏՈՒՐ

ՊԱՅՔԱՐԻ ՕՐ

Պայքարի օր է այսօր: Բռնկած է աշխարհն համայն: Ազգերը կռուի մէջ են, իրարու դէմ, ակն ընդ ական:

Նայինք մեր շուրջը, կողք կողքի կանգնած պետութիւններ ակռայ կը կրճտեն իրարու դէմ, մին միւսին շահը խլելու, թիզ մը հող եւս ունենալու կիրքէն մոլեգնած, խուլ արշաւի մը բռնուած եւ բիրտ ուժին ապաւինած:

Ի՞նչ ըսէ հապա հայ ժողովուրդը: Չունի՞ միթէ ինք եւս կռուելու որոշ պատճառներ իր գոյութեան պաշտպանութեան համար, իրմէ խլուած իրաւունքները կրկին ձեռք բերելու համար:

Պայքարը զոր ան մղած է դարերէ ի վեր նոյն նպատակին չէ՞ր ձգտած միթէ, պայքար բռնութեան դէմ, կեղեքումի դէմ, ի խնդիր ինքնօրինութեան եւ անկախութեան:

Այսօր կացութիւնը աւելի վտանգաւոր եւ աննպաստ է ունենալով երկու թշնամի սահմաններ, եւ նետուած օտարութեան մէջ:

Բայց հակառակ յուսախաբութեանց եւ տխուր դէպքերու, պէտք է որ շարունակենք այն գործը զոր մեր նախնիքը իբր աւանդ յանձնեցին մեզի:

Պայքար ամէն գնով դիմադրելու համար այս դժնդակ օրերուն, մեր գոյութեան սպառնացող բոլոր վըտանգներուն, պահելու համար նախ մեր համրանքը ու մշակոյթը նուիրական, պայքար ամէն օր, ամէն ժամ մեր աւետական ցեղին վայել կեանք մը ապրելու համար, դէպի գործ մըղելու համար բոլոր հոսանքները՝ մէկ երեսով, մէկ ճակատով:

Պայքա՛ր ընդդէմ մեր անմիաբանութեան, ներքին վէճերուն ու կիրքերուն ու նախանձոտութեան:

Նայինք կրկին մեր շուրջը,— քար է կտրած աշխարհի սիրտը, այնքան եսասէր, ազգայնամոլ, իրենց Աստուածը ըրած մամոնան եւ շահը՝ իբր բարոյական:

Ուրեմն մենք մեզի հետ մինակ ենք նորէն, առանձին եւ անպաշտպան: Պաշտպանե՛նք մենք մեզ, մեր զէնքը նախ մեր միութիւնը ըրած ու մեր սուրը՝ մեր յոյսը եւ մեր հաւատքը՝ մեզի վահան:

Քալե՛նք յառաջ անյողդողդ, բարձր բռնած ցեղին դրօշը յաղթապանծ, մեզի առաջնորդ ու ջահակիր Հ. Յ. Դաշնակցութեան մեծ գաղափարը, յիշելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեանքը, որ անդուլ պայքար է եղած, երկար շրջան մը լի զոհաբերութեամբ եւ անձնուիրութեամբ, իր շարքերուն մէջ մեծ դէմքերով եւ մեծ մշակներով, մտքի, սրտի եւ բազուկի տիտաններով: Ահա, անգամ մը եւս կուգանք տօնել իր տարեդարձը, իր Օրը, մաղթելով որ իր կրակն ազդանուէր, անշէջ վառի, մինչեւ որ երթանք օր մըն ալ բոցավառել Արարատի մոխիրներուն տակը թաղուած փառքն Հայկազանց: Ու հաւաքուինք այդ սրբազան կրակին շուրջ, մենք հայորդիքս չորս ծագերէն:

ՄԷՆ - ՍԷ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ԻՄ ԱՍՏՈՒԱԾՍ

Երբ ես հասայ իմ կեանքիս քսանամեայ շրջանին,
Փափաքեցայ ունենալ Աստուած մ՚առոյգ եւ կայտառ,
Ես տենչացի որ ինծ պէս ըլլար ան խե՛նթ արիւնով,
Որ ունենար ինծ նման բազում վէրքեր իր ճակտին,
Բայց մարմինն իր մարմնոյս պէս համակ ջիղեր եւ ոսկոր,
Բարկութիւնն իր չափէ դուրս բայց խղճմտանքն իր մաքուր,
Ըլլար սիրտն իր երկնի պէս եւ մտածումն անբասիր,
Իջնէր երբեմն աստղային խենոյքներէն դէպ՝ երկիր,
Քալէր մարդոց մէջ հայու տառապանքով եւ ոտքով,
Հագնէր երբեմն ցնցոտի եւ երբեմն ալ պատմուճան,
Ճանչնար աշխարհն իր կերտած, արդարութիւն ու մարդիկ:

Ես իմ Աստուածս պատուեցի սաղաւարտո՛վ եւ սուրով,
Անոր թիկնեղ ուսերուն զետեղեցի՛ ես զրահ,
Եւ կուրծքին դէմ ողկոյզներ արագավազ փամփուշտի,
Բայց, որպէսզի զէն ու զարդն իմ աստուծոյս պարմանի,
Ըլլար նման հետեւակ կամ ձիաւոր սպայի՝
Ես խրճամբքով կապեցի անոր լանջքին աղածրի
Վեցհարուածեա՛ն մը աշխոյժ եւ խարազան մը վայրի
Ու իմ քսան տարիներս, մեծցած խաչով եւ խունկով՝
Մոռցան ծօնել իմ մտքիս եւ կրքերուս զաւակին
Անտարանն լսկ մաշած իմ մեծ մօրկան հաւատքին,
Կամ բարութիւնն անսահման հայ նահատակ մայրերուն:

Մենք միասին ապրեցանք այսպէս շուրջ եօ՛թը տարի,
Զրզայրացանք իրար հետ սին կամ յայրատ պատճառով.
Մեր խառնուածքն ու հոգին տարբեր սրտեր չըգըտա՛ն
Իրենց խոհերը բաժնող եւ իրենց ցաւն հասկցող.
Մենք միասին ուռնացանք կենդանեաց պէս անտառին,
Մեծցանք ժեռուտ անձաւի լերկ կողերուն, վազրի պէս.
Բայց լըքեցինք մենք ընդհուպ առանձնութիւն եւ լեռներ,
Երբ դաշտերու եւ քաղքի ճամբաներէն կ՚անցնէին՝
Կառքեր ալի զինուորով եւ վառօդով եւ ռումբով,
Երբ օրուան մէջ կը փայլէր հսկայ իրանն յամրաշարժ՝
Հերետիկոս եւ հզօր հրրասայլի՛ն խստադէմ:

Ես աստուծոյս պատմեցի հոմերական դրուագնե՛րն,
Եւ քաջութիւնն աններւան հայդուկներո՛ւն որոնք մահն
Խոնարհեցուցին իրենց խօլ տարիքին լա՜յն ներիրմամբ.
Ես աստուծոյս պատմեցի թէ ի՛նչպէս հայ մարտիկներն
Երկնի վըրայ գըրեցին իրենց արեան մելանով՝
Ազատութիւն կամ թէ մահ. եւ թէ ի՛նչպէս մեր բազուկն
Կերտեց լուսեղ Արարան կամ Կուկունեան արշաւանքն,
Սարտարապատն եւ ջրդուտ Հարաքիլիսն հոյակապ.
Թէ մենք ունինք վըռամեա՛ն, Քըրիստափո՛րն վիտօշի,
Գէորգ Չաւուշն եւ Ռոստոմն եւ բանակնե՛ր վեհանձնեայ,
Որոց նմանն ո՛չ մէկ մայր դեռ չէ՛ սեղմած իր ծոցին:

Իմ ըմբոնմանս եւ սիրոյս ուժեղ աստուածն ընդերկար
Ինծ կը լըսէր իր կապոյտ աչքովն անթարթ եւ լայնբաց,
Ճակատն անոր մերթ ընդ մերթ կը շողշողար աստղի պէս,
Կամ մոլեռանդ եւ անշեղ ըմբոստութիւն մը յանկարծ
Կը պարուրուէր անոր նուրբ շրթներուն շուրջ մարմարէ՝
Երբ կը ստանար իմ թաւ ձայնս ներշնչման թեւ մը հրրուտ,
Երբ ջիղերէս եւ ծուծէս կը յառնէին խումբ առ խումբ
Անհաւասար պայքարի իրարանցման դրուագներ,
Երբ իմ հոգիս կուրծքիս տակ կ՚ալիքոտէ՛ր ծովու պէս,
Երբ հողմերու պէս վայրագ թաթառային ոյժ մը վեր՝
Կոկորդիս մէջ կը սպանէր յուզմանս տարափն ու շանթեր:

Ու երբ, խանդով վերացեալ, ես յայտնեցի՛ թէ հոգիս
Ալ յոգնա՛ծ է քերթել կամ քերթութիւն կարդալէ,
Թէ իմ խէալն է զոհուիլ գաղափարի մը համար՝
Նշմարեցի այն ատեն, որ իմ աստուածն ոլիմպեան
Այլափոխում մ՚ունեցաւ, եւ հագաւ միս ու ոսկոր,
Նստաւ կողքիս, ծովափին, որուն բացէն կ՚անցնէին
Զրրահաւոր նաւերու շարքերն ալի՛ զօրութեամբ,
Եւ մակոյկներ խուռներամ, որոնց խորքէն կ՚ելլէին
Մարտահրաւէր երգերու վազքին եւ տենչն աքիլեան,
Որոնց վըրայ, ցայգային արեւն իր լոյսն անդրադարձ՝
Կը տարածէր, ինչպէս հովն իր արշաւանքն ափէ ափ:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՁԱԽԱՋ ԻՒ ԹՈՒՐՔԻԱՅ

(54)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕԹ ՄԸՆՑԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԼԵԱՆ

— Գագիկ, վիրաւորուա՞ծ ես:

Անհամբեր շարժում մը ընելով.

— Բան մը չէ. ոչինչ: Սպասաւորս զարմանեց:

Ուրեմն Գագիկ սպասաւոր ունէր, որուն համար շատ ուրախացայ: Զատուաւոր ծառայ մը ունենալը լաւ բան է:

Ֆրէտ Օքս յանկարծ սարսափահար հարցուց:

— Բայց թէ Մընթին Չէյթուն կը գտնուի: Ո՞ղջ է ան թէ մեռած: Ո՛հ, մարդ Աստուծոյ, պատասխանէ՛:

Գագիկ պատասխանեց.

— Իմ տեղս առանց շնորհքով մէկը դնելու ի՞նչպէս կրնայի հեռանալ Չէյթունէն: Անիկա Չէյթուն է եւ կատարելապէս ողջ, առողջ: Իմ եղբայրս է ան: Ան ու ես մէկ նպատակ կը փայփայենք, այն զօրաւոր յոյսով թէ պիտի յաղթենք: Դուք ինծի կը խօսիք լորտ... ինչի՞ մասին: Հա՜հ. ան ինծի համար յաւիտեան Մընթի պիտի մնայ, իմ եղբայրս... իմ...

— Օրիորդ Վանտէրմէ՞նը ուր է, ընդմիջեցի ես:

— Հո՛ս, ըսաւ Կլօրիան հանդարտ կերպով:

Գլուխս դարձնելով տեսայ որ անիկա նստած էր Ռեյլին մօտ, Գագիկին լայթերին շուքին մէջ: Գագիկին ետեւէն ներս մտած ըլլալու էր անիկա:

Գագիկ, կարծես խօսքերս իմացած ըլլար, շարունակեց.

— Կարծեմ ձեզի ըսած եմ որ Չէյթունի մօտ, անտառին մէջ դղեակ մը կայ: Իմ մարդիկս ծառերուն մէջէն դէպի դղեակը տանող ճամբայ մը բացին, որովհետեւ մոռցուած վիճակին մէջ ձգուած էր ան, Աստուած գիտէ որքան ատենէ ի վեր: Ցեղային պիտի հասնինք: Ձեր արապաճին ջոլին սահեցնելու աստիճան վազցնելով հոն եկաւ ու ըսաւ որ ձեր եւ այս օրիորդին կեանքերը վտանգի տակ կը գտնուին, իմ ազգակիցներուն ձեռքերուն մէջ: Ես առոր հաւատք չընծայեցի, բայց Մընթին հաւատաց:

— Ու թերեւս շատ բարկացաւ, խնդաց Ֆրէտ:

— Ոչ շատ: Վերջը կ՚իմանաք: Իրարու հետ սակարկեցինք:

— Ուրեմն մեր գրութիւնը օգտագործեցիք չէ՞, տեսակէտով, ըսաւ Ռեյլ, ոտքի ելլելով:

Գագիկ չոր խնդուքով մը պատասխանեց:

— Ձեր բարեկամը այդքան քի՞չ կը ճանչնաք ու իմ մասին ալ այդքան չա՞տ կը մտածէք: Ան պայմաններ առաջարկեց, ես ալ ընդունեցի: Հարիւր ձիաւոր վերցուցի ձեզ փնտռելու եւ Չէյթուն տանելու համար, ձիաւորները ամէն ուղղութեամբ ցրուեցի, երկրին ամէն կողմը ձեզ փնտռելու համար: Անոնցմէ մաս մը կռուի բռնուեցաւ համիտիյէ զօրագունդին հետ. այդ զօրագունդը Քիւրտերու խուժան մըն է, որ թէնէքէլիներու հրամանին ներքեւ կը գործէ:

— Ի՞նչ են անոնք:

— Թէնէքէլինե՞րը: Այս բառը կը նշանակէ «թիթեղեայ մարդ»: Մենք անոնք այդ անունով կը կոչենք, որովհետեւ իրենց գլխանոցներուն վըրայ թիթեղի զարդանիշեր կը կրեն: Բայց ոեւէ կերպով սպայի չեն նմանիր անոնք, պարզապէս պաշտօնապէս քաջալերուած աւազակներ են, այդչափ: Անոնց պաշտօնն է Հայերը կոտորել: Մինչ դուք հոս գիւղին մէջ կը քնանաք ու ձեր պահակներն ալ վերը կը խոկան, աւազակներու խուժանը իրենց «թիթեղեայ» սպաներով ասկէց կէս մղոն հեռուէն անցաւ, հետեւելով ձեր եկած ճամբին:

Եթէ արթուն եղած ըլլայիք կամ երգէիք, կամ կերակուր եփելով զբաղած ըլլայիք եւ կամ ոեւէ աղմուկ հանէիք, ձեզ պիտի լսէին: Եւ որովհետեւ ոեւէ ձայն չառին անոնք, դէպի վար անցան, ուր իմ մարդոցս հանդիպեցան. հոն ընդհարում մը տեղի ունեցաւ. Ես միւս մարդիկս ալ հաւաքելով յանկարծ անոնց վրայ յարձակեցայ: Երկու թէնէքէլիներու հաշիւը մաքրեցինք, եւ այսպէս կոչուած զօրագունդը ցրուեցաւ փախաւ: Բայց նանըմ, քնացողներու տեղեակ էք դուք:

—Դուն բնաւ չէ՞ս քնանար, հարցուցի ես:

— Մէկը որ ազգի մը վրայ հսկելու պաշտօն ունի, կրնա՞յ քնանալ: Է՛հ, քիչ մը հոս, քիչ մը հոն, կը մրափեմ երբ կրնամ: Սիրտս ներսէն կ՚այրի: Չէյթուն վերադառնալուս՝ ճամբան ձիուս վրայ պիտի քնանամ, բայց ներսի կրակս պիտի արթնցնէ ջիղերս:

Ոտքի ելլելով քաղաքավար կերպով Օրիորդ Վանտէրմէնի դիմացը կեցաւ, եւ առաջին անգամ ըլլալով խոնարհութեամբ հանեց իր գօզալփաքը:

— Իմ ժողովուրդս ձեզ հանդէպ անտանելի վերաբերմունք ցոյց պիտի չտայ: Գէշ մարդիկ չեն անոնք, սակայն չա՞տ տանջուած եւ ոմանք ալ սարսափած են: Անոնք ձեզ ապահով վիճակի մը մէջ կը պահէին: Բայց այժմ եթէ կ՚ուզէք, ձեզի քանի մարդ կը յանձնեմ, որոնք ապահով կերպով ձեզ մինչեւ Տարսոն պիտի տանին: Եթէ կը փափաքիք, այս պարոններէն մէկը իմ մարդոցս հետ ձեզի ուղեկից կուտամ. անոնք ձեզի համար օտարներ են եւ անոնցմէ վախնալնուդ համար ձեզ ոչ ոք պիտի այպանէր: Պարոնը պիտի չուզէ գալ, բայց ես պիտի դրկեմ զինքը:

Կլօրիան ուրախ եղանակով մը գըլուխը շարժեց:

— Շատ կը հետաքրքրուէի ձեզ տեսնել, պարոն Գագիկ. բայց ես ուրիշ հետաքրքրութիւն մըն ալ ունիմ. այն է՝ տեսնել միւս անձնաւորութիւնը, զոր դուք ամէնքդ Մընթի կը կոչէք: Այնպէս վայրկեանի մը հանգամանքը պատասխանատուութիւն պիտի չունենամ, պատասխանեց Կլօրիան:

— Ըսել կ՚ուզէք որ Տարսոն երթալ չէ՞ք ուզեր:

— Անշուշտ չեմ ուզեր:

— Անշուշտ, ըսաւ Ֆրէտ խնդալով: Ոեւէ երկրաաւորդ կին...

— Անշո՞ւշտ, կրկնեց Գագիկ, [illegible] կերպարանքով մը ուսերը ցնցելով:

— Ա՛հ, շատ լաւ: Դուք Ամերիկացի էք: Չեմ վիճիր. ի՞նչ օգուտ պիտի ունենայ:

Ու կռնակը մեզի դարձնելով դէպի դուրս ելաւ ու դուռը ետեւէն գոցեց:

(Շար.)

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Մեր կուսակցութեան գործունէութեան եւ ներքին կեանքին գնահատութեան սահմանուած՝ «Դաշնակցութեան Օրը», որ կը տօնուի այս ամսուան 30ին ամենուրեք, այս տարի [illegible] կը զուգադիպի տագնապալի եւ ծանր շրջանի մը :

Համաշխարհային կործանարար պատերազմէն քանի տարի ետք, «խաղաղութեան» շրջանին մարդկութիւնը ապրեցաւ նոյնքան տագնապալի շրջան մը, յաճախ նոյնքան ծանր, որքան պատերազմի շրջանին : Արդարութեան եւ մարդկային իրաւունքներու յարգանքին վրայ կառուցուած խաղաղութեան շէնքը չէր կրնար տոկալ «իրաւազրկուած ժողովուրդներու» եւ «իրաւազրկուածներու» արդար իրարանցումին եւ [illegible] : Աշխարհը կը գիտակցէր կ'ըմբռնէր «խաղաղութեան վտանգը,» առանց սահմանած [illegible] անոր տարողութիւնը :

Այն ինչ որ կատարուեցաւ Եւրոպական ցամաքամասի, Մերձաւոր եւ Հեռաւոր Արեւելքի եւ Ափրիկէի մէջ, վերջին տարիներու ընթացքին, մէկ մէկ օղակներն են «խաղաղութեան» աշխարհը պահող մեծերու ձեռքը պահուած շղթային, որ կը [illegible] աչքերու ճարճատումով :

Առանց խորքերը մտնելու այս իրադարձութեան, հանել սակայն անհրաժեշտ դասը, կը ներկայանայ մեզի համար ուսանելի եւ դաստիարակիչ : Այդ տեսակէտէն չափազանց խօսուն է մանաւանդ գերմանական վերջին քսանամեակը :

Ինչ էր 1918—19 թուականներուն, եւ ինչ է այսօր Գերմանիան :

Պարտուած, աշխարհասասան կայսրութիւն մը, զրկուած իր հողային, զինական եւ բարոյական առաւելութիւններէն եւ ուժէն, բանտարկուած համեմատաբար նեղ եւ ապրելու անհնար սահմաններու մէջ, շրջապատուած թշնամի եւ ոչ բարեկամ դրացիներով, աշխարհի գութին ու մարդասիրութիւնը կը նկատուէր որպէս միակ իր գոյութեան պահպանումին : Ինքնութիւն եւ ոճիր կը նկատուէր [illegible] եւ է յանդուգն ու խիստ արտայայտութիւն իր տագնապին մէջ գալարւող այս երկրի մէջ, խաղաղութեան [illegible] կողմէն :

Հակառակ այս գնահատումին, տեսանք սակայն «խենթութեան եւ ոճրի» համբով, իրենց իրաւունքները ամէն գնով արժեցնողներու մոլեռանդ խմբակ մը, (օրուան ղեկավարութիւն) ինչպէս փոխեց ոչ միայն Գերմանիոյ 1918 — 1919ի, այլեւ միջին Եւրոպայի պատկերը :

Այսօր պատմութեան է անցեր զինադադարի ստեղծած Գերմանիան, իր տեղը տալով աննախընթացօրէն զօրաւոր Գերմանիային :

Այս մէկ փաստն իսկ բաւական է խորհիլ տալու իւրաքանչիւր դաշնակցականի, մանաւանդ այս հանդիսաւոր օրուան առթիւ :

Իւրաքանչիւրին ծանօթ է պատմութիւնը, մեր երկրին, մեր ժողովուրդին, այլ խօսքով մեր արիւնոտ դատին : Ծանօթ է մանաւանդ անցեալը եւ վտանգներով լի իրականութիւնը թէ մեր մինուճար հայրենիքին, եւ թէ բովանդակ սփիւռքին :

Այս բոլորի հետ յստակ է բոլորիս համար եւ պարզ մեր պահանջներն ու ցանկութիւնները, հիմնուորուած ապրելու իրաւունքի վրայ :

Կը հաւատանք մեր դատի արդարութեան, կը հաւատանք անոր վերջնական յաղթանակին :

Այսքանը արդէն մեծ արժէք է, անվիճելի նախադրեալը մեր պայքարի յաջողութեան :

Բայց այս բոլորի համար, անհրաժեշտ է ընդգծել կարեւորութիւնը մեր կազմակերպութեան : Դաշնակցականը առանց համեստութեան դէմ մեղանչելու, կրնայ հաստատապէս պնդել, որ հայ դատի պաշտպանութեան համար, հայկական միակ կազմակերպուած ուժն է եւ կը մնայ մեր կուսակցութիւնը : Լաւ է կամ ոչ այս հաստատումը, ուրիշ խնդիր է, որ չի կրնար ժխտել իրականութիւնը :

Հոս է, այս անվիճելի ճշմարտութեան մէջ, որ կը ծանրանայ Դաշնակցականի պարտականութիւնը :

Այս գիտակցութեամբ ալ, մեր կազմակերպութեան տկարացումն եւ զօրացումը կ'անդրադառնայ հայութեան ճակատագրի վրայ : Ոչ ոք մեզմէ պէտք չէ անտեսէ այս պարագան :

Այս ընդհանուր կապակցութիւնը՝ եթէ անհրաժեշտ է որ Դաշնակցութեան օրուան առթիւ հանդիսութիւններէն յետոյ տանինք մեզի հետ առանձին կարգախօս, ինծի կը թուի որ այդ կարգախօսները պէտք է ըլլան մեր շրջանի համար մասնաւորապէս՝

Զօրացնել եւ ամրապնդել Դաշնակցութիւնը բոլոր հնարաւոր միջոցներով, յանուն մեր պայքարի յաղթանակին եւ հայութեան ազատութեան ի խնդիր :

Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ՄԵՐ ԴՐՕՇԱԿԻՆ

Երդուո՛ւմ ենք, երդւում, քեզ մեր սէր-
րըն անշէջ,
Հաւատքն անսասան, ո՛վ հայրենիքի
Եւ ազատութեան դրօշակ բոցագոյն :
Ողջո՛յն քեզ, ողջո՛յն :

Ծածանիր յաւէրժ աշխարհին աւերող
Մրրիկների դէմ՝ լքումի, անկման :
Բազուկները մեր ի մի սեղմուած՝
Քեզ ժայռ պատուանդան :

Ծածանիր հպարտ, Ազատ Հայաստան
Մեծ գաղափարի դրօշակ սրբազան :
Դո՛ւ ջահ մըշտավառ մոլորուած վըշ-
տի,
Տենչի ու կամքի : Հուրդ ընդվզումի
Այրեց մեր հոգին, տար մեզ պայքա-
րի՝
Դաժան, անձանձիր :

Պիտի խորտակենք լուծը բռնութեան :
Մահ կամ յաղթանակ,
Երդուո՛ւմ ենք, երդուո՛ւմ :

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ի խորոց սրտի

(Հ. Յ. Դ. ՏԱՆԸ ՄԷՋ)

Երէկ գիշեր ըսին ինծի թէ այս իրիկուն քանի մը տեղական եւ հիւր ընկերներով պիտի հաւաքուինք Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տունը, մե՛ր տունը, ուրախացայ անպատմելի եւ խոր յուզումով, այնպէս ինչպէս կ'ուրախանայ մարդ երկեանքի այն շրջաններուն միայն, երբ իր մեծագոյն փափաքներուն իրականացումը կը տեսնէ. այնպէս ինչպէս երբ որոշ տարիքի մը իրապէս կը հաւատայ որ կեանքը լոյս եւ վարդ է միայն եւ այդ թեւերով կը սլանայ :

Եւ եկայ այսօր :

Կարօտցե՞ր էի մեր տունը : Ամիսներէ ի վեր չէի եկած, բայց յաճախ անցեր եմ առջեւէն, ցերեկ առեն, մանաւանդ իրիկունները վերջալոյսին, երբ աւելի մարդկային կ'ըլլան զգացումները ու աւելի ինքնամփոփ :

Ճամբաս շեղելով յաճախ եկեր եւ անսահման կարօտով պահ մը կեցեր եմ դուռը դրան առջեւը, ծաղիկներուն հետ բարեւ ղրկելով ներսը :

Երկիւղածութեամբ կեցեր ու անցեր եմ այս ուխտատեղիին առջեւէն, մոռնալու համար օտարութեան բոլոր ցաւերը, հաղորդուելու համար մեր մեծ խաչելին լռութեան? սուրբերու հոգիներուն հետ :

Ու պիտի անցնիմ նորէն ու միշտ այս գեղեցիկ վերացման տեսիլքովը հմայուած :

Մանկան նման հրճուեցայ որ այստեղ պիտի գամ ու տեսնեմ ձեզ, ընկերնե՛ր : Չհարցուցի թէ որո՞նք ներկայ պիտի գտնուին, բաւական է որ գիտէի թէ հաւատքի եւ պայքարի ընկերներ էն, եւ եթէ այսօր նորեր կը տեսնեմ ձեր մէջ՝ միեւնոյնն է, նոր կամ հին չկայ :

Կը հաւատամ որ մենք հայութեան նուիրական գաղափարին տաճարին մէջ ծներ, մկրտուեր ու մեծցեր ենք միասին, միջոցին եւ ժամանակին մէջ հեռու թէ մօտ : Եւ միասին ալ պիտի մեռնինք, միշտ կապուած իրարու :

Դարերէ ի վեր գոյութիւն ունեցած մարդկային օրէնսդրութիւններու եւ սովորութիւններու կանոններով կապուած չենք մենք իրարու, անոնք պայմանադրական եւ առաձգական են յաճախ : Մեր կապը ամէ՛ն բանէ, ամէն սովորական բարեկամութիւններէ եւ ուխտերէ վեր է եւ հզօր :

Հայրենասիրութեան գաղափարի սրբութեան կապն է այդ :

Հայրենիքի սէ՛րը, համարժէք մայրական անշահախնդիր սիրոյն որ ամէն ինչ կուտայ, կը զոհէ, առանց երբեք փոխադարձելու ակնկալութեան : Բայց հայրենիքի սէրը աւելի՛ համայնական քան այս վերագոյն եւ ճշմարիտ սէրը :

Մենք Հայերս, մեզմէ իւրաքանչիւրը— խօսքս սրտցաւ եւ գիտակից Հայերու մասին է— հազար մարդու փորձառութիւն ունեցանք աշխարհի մեծերուն եւ կեանքի մասին, պետական, հաւաքական թէ անհատական կեանքի մէջ, եւ բոլոր արժէքներու խոր գնահատումով՝ կը տեսնենք որ միայն հայրենիքի սիրոյ անհուն մեծութիւնն է, որ կրնայ այսպէս հրաշքներ գործել եւ ամէն կողմ ցրուած գիտակից եւ հայանուէր ընկերները այսպէս մէկ դրօշի տակ հաւաքել սիրով եւ վստահութեամբ : Այո՛, միայն մեր գաղափարական արեւը կրնայ այս հրաշքները գործել, նոր օրերու մեծ հրաշքը, ուր ամէնքս մեզ [illegible] եւ ամբողջական տրամադրութիւններէ վեր բարձրացած կը զգանք պահ մը, մանաւանդ այս սրբավայրին մէջ :

Մեր կամքով միայն կրնայ վառ մնալ աստուածատուր արեւը մեր ազատագրական պայքարի փշոտ եւ սեպ ճամբուն վրայ, որպէսզի տանի հասնէ մեզ մեր հարազատ երկիրը :

Փրկութեան արե՛ւը միայն կը վառի հոգիներուն մէջ : Եւ փրկութեան ներշնչման մեր աղբիւրը այս սրբազան խորանն է, ուր պայքարի ճամբուն վրայ հերոսաբար ինկած յաւէտ պաշտելի ընկերներու նկարները, քով քովի դրուած, կենդանի աչքերով անձկալից կը հսկեն թէ՝ ինչպէ՞ս պիտի պահպանենք իրենց թողած աւանդը եւ մասունքները, եւ ի՛նչպէս պիտի շարունակենք իրենց սկսած նուիրական գործը :

Անոնց ոգիին եւ գործին մեծութիւնը մեզի համար անսպառ եւ անմահական աղբիւր է, կորովի ու խանդավառիչ :

Ահա թէ ո՛ւր կը գտնենք մեր բոլոր ոյժերուն ակը եւ խորհուրդը հմայիչ :

Կը մաղթեմ, անգի՛ն բարեկամներ, որ յաճախ այսպէս, եւ ա՛յստեղ, հանդիպինք իրարու, որպէսզի ամէն անգամ նոր հաւատքով զօրացած դուրս գանք եւ անխոցելի մնանք դուրսի իրական պայքարին եւ մեր նուիրական ուխտին մէջ, մինչեւ որ հասնինք մեր տեղը :

Մեր ոյժին գաղտնիքը հաղորդենք նոր սերունդին, որպէսզի եթէ մենք չունենանք այդ երազուած երջանկութեան իրականացումը, գէթ անոնք հասնին մեր հարազատ հայրենիքը, հոն տանելով բոլոր սրբազան աւանդները, եւ հոն, Արարատի թեւերուն վրայ կանգնեն Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տունը, հայ ազատագրական պայքարի, հերոսական ճիգերուն, նորագոյն պատմութեան անմահ կոթողը, ներշնչելու համար գալիք սերունդները :

Ց. ԱՆԱՀԻՏ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր գոյութեան 48 երկար տարիների ընթացքին, թէ ինչ խոշոր դեր է կատարել մեր իրականութեան մէջ, այդ մասին շատ է գրուել եւ դեռ շատ պիտի գրուի, ես կ'ուզէի մի քանի խօսք ասել Հ. Յ. Դաշնակցութեան ապագայ դերի մասին :

Գաղութի հայութիւնը խոշոր զանգուածներով գլխաւորապէս կեդրոնացած է հետեւեալ երկիրների մէջ. — Իրան, Իրաք, Սուրիա, Եգիպտոս, Յունաստան, Պուլկարիա, Ռումանիա, Ֆրանսա եւ Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկա :

Այս բոլոր գաղութներում Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունի իր կուռ կազմակերպութիւնները, համակիրների հոծ զանգուածներ, մամուլ եւ քոյր միութիւններ եւ հաստատութիւններ :

Հ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկավար մարմինները, ներկայ դժուարին պայմանների մէջ, մեր տարագիր բազմութիւնների, ազգային - քաղաքական, մշակութային եւ տնտեսական շահերը պաշտպանելու նպատակով աշխատել են եւ սակից յետոյ աւելի զօրացնելու են իրենց գործունէութիւնը այն բոլոր հայ կազմակերպութիւնների հետ, որոնք նոյնպէս տոգորուած են մեր տարագիր ժողովրդի շահերի պաշտպանութեամբ :

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որպէս հայկական ամէնէն խոշոր քաղաքական կազմակերպութիւնը, էլ աւելի խոշոր դեր կարող է կատարել, եթէ իրեն յաջողի Ազգային Ճակատի գործը յաջողցնել, թէ ներքին եւ թէ մանաւանդ արտաքին ճակատների վրայ, միացեալ ուժերով պայքարելու համար : Անդին՝ մեր մայր - հայրենիքի մէկ մասի վրայ իշխող դարաւոր բռնակալ Թուրքիայի նպատակն է եղած եւ է հայ ժողովրդին ոչնչացնել : Եւ ներկայիս իրեն իշխանութեանը ապաւինած մի քանի տասնեակ հազար հայ բեկորներին թրքացնելու նպատակով ոչ մի միջոցի առաջ կանգ չի առնում : Քաղաքակիրթ կոչուած մեծ ու պզտիկ պետութիւնները չեն հետաքրքրւում Թուրքերի հալածանքներին ենթակայ մեր դժբախտ ցեղակիցների վիճակով : Դժբախտաբար հայկական բարձրաւանդակներից չքացել է Դաշնակցական հայդուկի խրոխտ եւ սասունցեցիկ կեցուածքը :

Հ. Յ. Դաշնակցութեան անելիքը Թուրքիոյ հանդէպ պարզ է, բայց ո՛վ կ'իմանայ, թերեւս քաղաքական վերիվայրումների ժամանակ կարիք լինի որոշ չափով նկատառութեան ենթարկել որոշ պարագաներ : Սահմանի միւս կողմը Ռուսը շարունակում է մեր ժողովրդին ռուսացնելու քաղաքականութիւնը զանազան բիրտ միջոցներով :

Իրողութիւն է որ թէեւ Խ. Հայաստանում եւ հարեւան խորհրդային երկիրներում հայկական հոծ զանգուածների մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հմայքը շատ մեծ է, բայց եւ այնպէս հնարաւորութիւն չունի խորհրդային երկիրների մէջ պայքարելու խորհրդային բռնակալութեան դէմ, որովհետեւ Ռուսիայի եւ Կովկասի ժողովուրդների մէջ երբեմնի գոյութիւն ունեցող քաղաքական կուսակցութիւնները նոյնպէս դատապարտուած են անգործունէութեան : Սակայն ներկայ քաղաքական երեւոյթներից դատելով, կարելի է գուշակել որ խորհրդային երկիրը լուրջ վտանգի տակ է եւ ոչ մէկ դաշնակից չունի :

Եթէ արեւմուտքից Ռուսիային սպառնում են Գերմանիան եւ Իտալիան, որոնք միջին Եւրոպան կարելի է ասել առել են իրենց թեւարկութեան տակ, որով Ուկրայնիային Կովկասի վերաբերեալ իրենց որոշումները իրագործելու դժուարութիւնները խոշոր չափով հարթեցին, Արեւելքից էլ Ճապոնն է սպառնում, որ երբեմնի հզօր Չինաստանին արդէն ծունկի է բերել : Խորհրդային Ռուսիոյ տակնուվրայութեան պարագային, բնականաբար Կովկասը պիտի անջատուի : Կովկասի բոլշեւիկեան կազմակերպութիւնները յօդս պիտի ցնդեն : Ահաւասիկ այս ծանր երկունքի ժամանակ է, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը պէտք է գործ դնէ իր գերագոյն ճիգերը, մեր ժողովրդի ֆիզիքական գոյութիւնը փրկելու եւ մեր քաղաքական դատը ձեռնհասօրէն պաշտպանելու բոլոր միջոցները :

Այսպիսով, ուրեմն, մօտիկ ապագայում սպասելիք խոշոր վերիվայրումների ընթացքին որպէսզի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ի վիճակի լինի գերագոյն դերը կատարել մեր ժողովրդի պաշտպանութեան եւ քաղաքական պահանջների իրականացման համար, պէտք է որ ամէն կերպ զօրավիգ հանդիսանանք Հ. Յ. Դաշնակցութեան բոլոր ձեռնարկներին :

ԲԵՆՕ

«Արեւելքի տենդեր»

Սուրիոյ նախկին ֆրանսական մարզպան եւ յայտնի գրող Ռընէ Փինօն, որ **1916**ին հրատարակած է «Հայերու բնաջնջումը, գերմանական մեթոտ՝ թրքական կիրարկում» անունով կարեւոր գիրքը, վերջերս հրատարակած է «Արեւելքի Տենդեր **(Fièvres d'Orient)** խորագրով նոր գիրք մը, որու մէջ հետեւեալը կ'ըսէ.—

« ... Օտարոտի տենդեր կը պարուրեն Արեւելքի իսլամ թէ քրիստոնեայ ժողովուրդներուն ուղեղը, տենդեր՝ որոնք կը յորդեցնեն անոնց յեղաշրջումի թափը : Կարգ մը տարրեր արդէն արմատապէս բարեփոխուած են, մինչ ուրիշներ, աւելի կայուն, աւելի անշարժ կը մնան » :

... «Տենդայոյզ Արեւելքը» ըսելով՝ նկատի ունինք նախ հաւաքական գաղափարաբանութեան այն զօրեղ շունչերը, որոնք մինչեւ Արեւելքի երկիրներուն խորերը կը մտցնեն առաւել կամ նուազ ուժեղ յեղափոխութիւններ, եւ տեղացի տարրերուն զգալու եւ մտածելու եղանակներուն մէջ ալ ընդհանուր փոփոխութիւններ :

« Աճումի տենդեր են ասոնք, որ բարերար կրնան ըլլալ եթէ կարենան կարգապահութեան ենթարկուիլ, եւ կամ չափաւորեն իրենք զիրենք, կամ զսպուելով որոշ ուղղութիւններ առանան : Բայց կրնան շատ ալ վտանգաւոր ըլլալ :

« Տենդեր են նաեւ այն հակառակութիւններն ու անյագ ընչաքաղցութիւնները, որոնք իրարու դէմ կը հանեն եւրոպական պետութիւնները Մերձաւոր Արեւելքի մէջ :

« Ու վերջապէս, տենդ մըն է ինքնին վազքը, արշաւը դէպի քարիւղ, այն նախանիւթը որ ներկայ կեանքին համար աւելի անհրաժեշտ է քան ոսկին ու թանկագին քարերը, որովհետեւ մեքենաւոր թեւերով կը սպառի ինքնաշարժներու, սաւառնակներու եւ [illegible] մէջ, եւ մանաւանդ, ոչ խաղաղութեան, ոչ ալ պատերազմի առեն կարելի է առանց անոր ըլլալ » :

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ ՇԻՆՈՒԱԾ ՀԱՅՈՑ ՈՍԿԵՐՈՏԻՔՈՎ

— oo —

Պատմութենէն դասեր քաղելու համար մարդկային միտքը ի զուր կը յոգնի, շատ անգամ, երբ կ'ուզէ զայն [illegible] կանոններուն ենթարկել : Անիկա պէս է ան, կը խուսափի ձեռքէդ տակէն, ձգելով քեզ որ յածիս իր քմահաճ ընթացքին շուրջ :

Պատմական շրջանի վերլուծող կամ [illegible] չեն բացատրուիր այդ անբնականոն երեւոյթները : Ինքզինքդ կը գտնես յանկարծ կայուն, ամուլ շրջանի մը հակասական եւ առերեւոյթ յաջորդական հանգամանքներուն առջեւ : Վարիչի մը անհատական նկարագիրն է որ գոյն կուտայ երբեմն շրջանին՝ լուցնելով բոլորովին զանգուածները, երբեմն ալ բազմաթիւ վարիչները, երբ թէ զանգուածէն ներշնչուած, կը գունաւորեն շրջանը :

Քանի դէպքերը հեռանան, նոյնքան մանրիկները կը միանան, կը միաձուլուին, եւ շրջանը կ'երեւայ իր համադրական պատկերով : Այսպէս, թրքական պատմութեան այն շրջանը որ կ'երկարի 19րդ դարու վերջին քառորդէն մինչեւ 20րդ դարու գրեթէ առաջին քառորդը, բռնապետական թէ սահմանադրական ռեժիմները, հայկական տեսակէտով, ոչ յետադիմական ոչ ալ յառաջդիմական է, այլ հոգեբանական տագնապի պահ մըն է, կարծես, Թուրքին համար ու իր վարած ներքին քաղաքականութիւնն ալ Ջարդի քաղաքականութիւն է : Տեսնելով զանազան ազգութիւններու ազատագրուիլը եւ իր մէկ մէկիկ մէկիկ բաժնուիլը, Թուրք յաջորդական կառավարութիւնները կատաղի մոլուցքով կ'իյնան հայ ժողովուրդին վրայ, որու ազատագրութիւնը ուշացեր էր դժբախտաբար եւ կը բզկտեն զայն բոլորովին բնաջնջելու դիւային դիտաւորութեամբ :

Բնաջնջելու սեւեռեալ քաղաքականութիւնը անտեսել կուտայ Թուրքին իր ներքին մեքենան, թողլով որ պատահականութիւնները վարեն զայն : Եւ ինչ հեգնութիւն, կը տեսնենք որ Հայուն ոսկորներուն վրայ պատահաբար Թուրքին արդիական նաւատորմը կը կառուցուի :

Թէ ինչպէս : Պատմութեան ծալքերուն մէջէն դուրս բերենք այս էջը եւ տեսնենք :

Կարմիր Սուլթանին անհատական նկարագիրը իր դրոշմը կը դնէր պետական մեքենային բոլոր կազմածներուն վրայ : Այսպէս է որ անոր նաւատորմին կազմութիւնը որքան զաւեշտական, նոյնքան եւ եղերական դէպքերու հետեւանք է :

« Մեծ պատերազմի ծագման մասին բրիտանական վաւերաթուղթերը **1898-1914**» խորագրով հատորները մանրամասն կուտան բոլոր տուեալները, զանազան ազգութիւններու հետ Անգլիոյ ունեցած բանակցութիւնները, փաստաթուղթերը, որոնք ուղղակի թէ անուղղակի կապ ունին ընդհանուր պատերազմին հետ :

Մօտաւոր Արեւելքին վերաբերող մեծ հատորին մէջ ամէնէն շատ տեղ կը գրաւէ անշուշտ Թրքական կայսրութիւնը, բռնապետական թէ սահմանադրական շրջաններով :

Այս էջերուն մէջ կանգ առնենք վայրկեան մը Համիտեան շրջանին « Նաւային քաղաքականութեան » վրայ, որովհետեւ ինչպէս կ'երեւայ, եթէ 95/96ի հայկական ջարդերը տեղի ունեցած չըլլային, Թուրքիան չունենար թերեւս իր արդիական նաւատորմը :

Վաւերաթուղթերու մէջ այս զեկոյցը գրուած է Imogeneի նաւապետ Բէյլըրի կողմէ, նաւային կցորդին բացակայութեան պատճառաւ, (Հատոր Ե. էջ 40),

Խրիմի պատերազմէն վերջ միայն Ապտիւլ Մէճիտ մտածեց նաւատորմիղի մը կազմութեան մասին եւ սկսաւ աշխատանքի : Իրմէ վերջ Ապտիւլ Ազիզ աւելցուց թիւը նաւերուն, այնպէս որ 1874ին ամբողջ Եւրոպայի մէջ Թրքական նաւատորմը երրորդ տեղը կը գրաւէր : Ռուսական պատերազմին կարող էր իշխել Սեւ ծովուն եւ արգիլել ռուսական նաւատորմին գործունէութիւնը :

Բայց, կը շարունակէ նաւապետ Բէյլըր, այս հզօր նաւատորմին տեսքը,— որ խարիսխ նետած էր Վոսփորի մէջ, Տոլմա Պաղչէի ճիշդ դէմը, խիստ այլայլեց Ապտիւլ Համիտը, որովհետեւ կը վախնար որ այս նաւերուն մէջ զինք գահընկէց ընելու դաւադրութիւն մը կրնար պատրաստուիլ : Հրամայեց, հետեւաբար, որ Ոսկեղջիւր փոխադրեն, կամուրջներու ետին, եւ բոլորովին զինաթափ ընեն : Մեքենաներու կարեւոր մասերն իսկ հանուեցան : Այսպէս՝ մնաց մինչեւ 1897, յունական պատերազմը, երբ Թրքական քաղաքներու ռմբակոծումը յունական նաւատորմիղին կողմէ այնքան վրդովմունք եւ ցասում յառաջ բերաւ հանրութեան մէջ, որ Սուլթանին ալ անդրադարձաւ թէ բան մը պէտք էր ընել :

Հրամայեց որ նաւատորմը ճամբայ ելլէ Ոսկեղջիւրէն եւ ճիշդ 15 օրէն ճամբայ ելաւ առաջին նաւաբաժինը Միջերկրականեան նաւատորմին, ինչպէս հպարտօրէն կը կոչէին եւ ժողովուրդին խանդավառութեան մէջէն, ողջունելէ յետոյ Սուլթանը, մեկնեցաւ Տարտանէլ : Հոն հասաւ բաւական դժուարութիւններէ յետոյ, խեղճ վիճակի վերածուած : Նաւերու այս ողբալի վիճակը, կ'ըսէ նաւապետ Բէյլըր, մասամբ Սուլթանին գործն էր, մասամբ ալ հետեւանք այն ատենուան ծովային նախարարին, ծովակալ Հասիմ փաշային ընչաքաղցութեան, որ ամէն առիթէ կ'օգտուէր նաւու համար վարկեր բանալու եւ իրեն համար գործածելու : Իր չինել տուած գլխաւոր չորս նաւերէն բան չմնաց, բացի «Խտաւլէնտիկեարի» երկաթէ ժանգոտ կմախքէն :

Ահա այս էր նաւերու վիճակը, երբ 1900ին Սուլթանը արդիական նաւատորմ մը չինել մտածեց :

Այս միջոցին Ամերիկեան կառավարութիւնը, հայկական ջարդերուն (95-96) միջոցին, Ամերիկեան հպատակներու կրած վնասներուն հատուցումը կը պահանջէր շարունակ : Բարձրագոյն դուռը երեւոյթները փրկելու համար, համաձայնեցաւ զրահաւոր մը ապսպրել Ամերիկայէն : Գինը պէտք է համապատասխանէր վնասներու գումարին : Միեւնոյն համաձայնութիւնը գոյացաւ նաեւ Անգլիոյ հետ : Մինչ Իտալիա եւ Գերմանիա [illegible] նորոգութիւնը ստանձնեցին, եւ Ֆրանսան Թորփիլօ նաւերու շինութիւնը : Եւ այսպէս 1903ին Թուրքիոյ արդի նաւատորմը գոյութիւն առաւ եւ անգամ մը եւս թափ առաւ շնորհիւ օտար մասնագէտներու հսկողութեան :

Պատմութեան էջերուն մէջ յստակօրէն կ'երեւայ թէ Թուրքիոյ աւերակ նաւատորմը վերակազմուեր եւ արդիական տուեալներով օժտուեր է Հայերու թափած արեան մէջէն :

Յստակօրէն կ'երեւայ նաեւ մեր ծանօթ դիւահար Կարմիր Սուլթանը որ երկիր կը վարէր համաձայն իր հալածեալ հոգիի դրդումներուն եւ իր արիւնոտ ձեռքերուն մէջ կը ճզմէր հայ ցեղը : Հոն կ'երեւան նաեւ հարուստ մեծերը ամէն մէկը իր բաժնին տէր, երբեմն բոլորովին անտեսելով արեան մէջ թաւալող ժողովուրդի մը գոյութիւնը, իսկ պարբերաբար պղատոնական համակրութեամբ փարակուած անոնց հանդէպ :

Այս բոլորին ի տես մինակ մնացած հայ ժողովուրդին նայուածքները կ'ամփոփուին ինք իր վրայ եւ հարցական կերպով կ'երկարին դէպի Երբեմեան Հայրիկի երկաթէ շերեփը, որ այնքան ուշացեր էր Հայերու մէջ կատարելու իր մեծ առաքելութիւնը :

ՄԱՆՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

«Ա՛ՆՈՒՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՑՈՒԻ 27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitè-ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

«Մրփաձ—Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ, անձնաւորեալ պատրաստութեամբ, կը մասնակցի սեմֆոնիք մեծ նուագախումբ

ղեկավարութեամբ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Տոմսերը կը ծախուին ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ-ի մօտ, 51 Rue Mr, Le Prince

տասխանեց Լոիօ, ես չեմ պղտրկնար»: Եւ դուրս ելաւ սրահէն, առանց մտիկ ընելու ընկերներու խնդրանքին :

Պահ մը վրայ հրջեցաւ թէ Լոիօ պիտի ձգէ Մարսէյլն ալ, ու պիտի չմասնակցի այլեւս: Բայց յետոյ յայտարարուեցաւ թէ կէսօրէ վերջ (ուրբաթ) ճառ մը պիտի խօսի արմատականներու համագումարին մէջ: Միւս կողմէ հաշտարար ժողովականներ կ՚աշխատէին համոզել Տալատիէն որ քիչ մը կակուղցնէ իր լեզուն համայնավարներու մասին: Այդ առթիւ ընտրուեցաւ հինգ հոգինոց յանձնախումբ մը, որ պիտի պատրաստէր վերջնական բանաձեւը: Այդ հինգը բոլորն ալ համակիր են Տալատիէի քաղաքականութեան: Այս առթիւ Տալատիէ կրկին յայտարարեց թէ գալ շաբաթ հրապարակ պիտի դնէ հրովարտակ - օրէնքները համաձայն իր քաղաքական, բարոյական եւ տնտեսական ծրագիրներուն, —եթէ խորհրդարանը մերժէ վաւերացնել, պիտի դիմէ Ֆրանսայի ժողովուրդին :

Ու մինչ ամէն մարդ կը սպասէր կէսօրէ վերջ ժողովի բացումին, յանկարծ լուր տարածուեցաւ թէ հրդեհ ծագած է քաղաքին մէջ :

Կէսօրէ ետք յայտարարուած նիստը յետաձգուեցաւ :

Սուրիոյ եւ Ալեքսանտրէթի հարցը Ազգաժողովին առջեւ

—— oo ——

Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ Ազգերու Դաշնակցութեան հոգատարութեանց յանձնաժողովը նիստ գումարելով քննութեան առաւ 1937ի տեղեկագիրը զոր պատրաստած էր Ֆրանսական կառավարութիւնը Սուրիոյ եւ Լիբանանի մասին:

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը նախ յայտնեց, որ տեղեկագիրը պէտք է քննութեան առնուէր Յունիսին, բայց իր կառավարութիւնը յատկապէս խնդրած էր յետաձգել այդ քննութիւնը՝ նկատի առնելով որ, այդ շրջանին, վախեր կային թէ պիտի չվաւերացուին դաշնագիրները, միւս կողմէ հարկ կը տեսնուէր կարգ մը բարեփոխութիւններ կատարել դաշնագիրներուն մէջ ի նպաստ փոքրամասնութեանց, սակայն մինչեւ Յունիս տակաւին որոշ եզրակացութեան մը հասած չէին անոնք որ պաշտօն ունէին կատարել այդ բարեփոխութիւնները :

Այսօր նոյնը չէ կացութիւնը: Ներկայիս Փարիզ կը գտնուի Սուրիոյ վարչապետը, որու հետ շփման մէջ է Ֆրանսական կառավարութիւնը, այնպէս որ ապահովաբար պիտի հարթուին այն դժուարութիւնները, որոնք կը ծագին Սուրիոյ ընդդիմադիրներուն պահանջէն :

Ինչ ալ ըլլան այդ խոչընդոտները, աւելցուց Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, կարելին պիտի փորձուի որ չուտով համաձայնութիւն գոյանայ այն քաղաքականութեան մասին, զոր կը շարունակէ Ֆրանսա աւելի քան տասը տարիէ ի վեր, հարեւան երկիրներու զարգացման եւ բարգաւաճման հետ հաշտընթաց :

Գալով Ալեքսանտրէթի հարցին, վէճը հարթուեցաւ՝ նկատի առնելով միջազգային պայմանները եւ ներկայացուած անհրաժեշտութիւնը :

Ընդհ. առումով, Սուրիոյ քաղաքական կեանքը կը գտնուի ապասողական վիճակի մէջ՝ յարաբերաբար Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին վաւերացման: Գալով Սուրիոյ եւ Լիբանանի յարաբերութեանց, բանակցութեան ընթացքէն կը հետեւի որ երկու երկիրները ցոյց կուտան մեկուսի քաղաքականութեան ոգի մը, անջատաբար հետապնդելով իրենց ազատութիւնը:

Սուրիոյ եւ Լիբանանի տնտեսական կեանքին անցնելով՝ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը գոհացուցիչ գտաւ :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՐԱՄԱՆԵՆԳ մը, Էտմոն Պօժէ, քսան տարեկան, իր երկու մեղսակիցներով տասը եւ քսան ֆրանքնոց կեղծ դրամներ կը քշէր Փարիզի բանուորական մէկ թաղին մէջ, առատօրէն մսխելով եւ մանրուքի վերածելով իր «հարստութիւնը»: Ձերբակալուեցան բոլորն ալ, որոնք յայտարարեցին թէ մօտ մէկ ամիսէ ի վեր Պէլվիլի թաղամասին մէջ ծախսած են աւելի քան հազար տասնոց եւ քսաննոց :

ԾԱԽՈՒԻ Է

Սափրողական մեկնումի պատճառաւ ծախու է ոսկերիչի եւ ժամագործի խանութ մը: Կեդրոն տեղ, երաշխաւորուած գործ: Դիւրամատչելի պայմաններ:

Դիմել Տիկին Սողիկեանի, 4 Rue des Dominicaines: Marseille:

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյեան ժամը 8,30ին

ՔՈԼԻՋԷՕ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՋԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԵՍԱՐ

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Չէօրէքճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ: Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ):

Փոքրերու մուտքը արգիլուած է:

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք :

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստի յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին: Եկեղեցական արարողութիւնէն յետոյ այց Մ. Նուպարեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարանները: Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ :

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ., կիրակի ժամը 3.30ին տեղւոյն դպրոցի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Դ. ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբին կողմէ

Մուտքը ազատ է

Թէյ առեղան—դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՌԷ ՍԷՆ ԺԷՌՎԷԻ Ս.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, կիրակի ժամը 3—7 դպրոցի սրահին մէջ

15 Rue des Bruyères, մէթրօ Porte des Lilas

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. ԼԵՒՈՆ ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ նուագ.

Մուտք 3 ֆրանք. փոքրերուն 2 ֆրանք

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Տարեկան պարահանդէսը 20 Նոյեմբեր, կիրակի օր: Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չհամաձայնել:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

«Հիմնարկութեան հինգամեակի» տարեկան բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ երկուշաբթի 31 Հոկտեմբեր, երեկոյեան ժամը 8·30ին, 26, Ավընիւ տը Թօքիօ:

Գեղարուեստական բաժին   Մուտք (թէյ միասին) 5 Ֆր.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ 2 Նոյեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհ. Ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ՝

Պ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ամերիկահայ կրտսերաց լիտըրները»:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ Ի ՎԱՐԴԱՆՆԱՑ — Ի ՅԻՏՈՒԹԻՒՆ Շավիլի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցուի թէ՝ կիրակի, Հոկտ. 30ին, Փարիզի առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տիրան Վրդ. Ներսոյեան հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ, տեղւոյն Ս. Գրիգոր - Լուսաւորիչ մատրան մէջ :

Կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը :

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ Բաղոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյն դպիրներու: Սկիզբ ժամերգութեան 8.30, պատարագ 10.30 :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Լասիոթայի Հ. Յ. Դ. «Զարթօնք» խումբի բոլոր ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկեր Լ. ԹԱՇՃԵԱՆԻ եւ բոլոր պարագաներուն իրենց փեսին դառնագէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ երիտասարդ հասակին մէջ: Նոյնպէս մեր խորին ցաւակցութիւնը իր ծնողքին եւ պարագաներուն:

[illegible]

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՔՆԱՐ երգչախումբի ընդհանուր փորձերը տեղի կ՚ունենան, ղեկավարութեամբ Պ. Նշան Սերգոյեանի, ամէն Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9-ին Salle Wacker-ի մէջ, 67—69 Rue de Douai, մէթրօ Place de Clichy: Տեղւոյն վրայ տեղի կ՚ունենան նորերու արձանագրութիւնները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Հայկանուշ Ջրբաշեան, այրի Տիկին Ռուբինա Ջրբաշեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Ջրբաշեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արմենուհի Ջրբաշեան եւ զաւակունք, Պ. Ռուբէն Իսրայէլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արամ Իսրայէլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Հայկ Գործունեան եւ զաւակունք իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին

ԹՈՎՄԱՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆԻ

դառնագէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Մարսէյլի մէջ Հոկտեմբեր 5ին :

ԿՈՒԶՈՒԻ

Պատուաւոր ընտանիքի մը մէջ ծառայելու համար կ՚ուզուի սպասուհի մը: Քիչ մը ֆրանսերէն գիտնալը պայման է:

Դիմել Գ. ՄԵՐԻԿԵԱՆԻ: 13 Rue des Dominicains: Marseille,

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dementne — PARIS (13)

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

«ՏԱՏՐԱԳՈՄԻ ՀԱՐՍ»ին ՄԷՋ

ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ՚ունենայ 3 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին

8 Ռիւ Պօսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԻՐԱՒԱԳԷՏ Պ. Հ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Թեր ու դէմ պաշտպանութիւնը պիտի ստանձնեն Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ եւ Տոքթ. Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ.

Դատաւոր՝ Պ. Վ. ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ, ընդհանուր դատախազ՝ Պ. Ա. ՀԱՆԸՄԵԱՆ:

Ժիւրիի անդամներ.— Տիկին ԲՈՒԴԱՂԵԱՆ, Տոքթ. ԱՍԼԱՆ, Տոքթ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, Պ. ԱԼԵԱՆԱՔ, Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ, Տէր ԼԵՒՈՆ քհնյ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ, Օր. ԲԷԳՋԱԴԵԱՆ, Պ. Պ. Յ. ՋԱՎՐԻԷՖ եւ ՎԱԶԵԱՆ:

